
HOLLANDS
HEYLL en RAMPEN.
INDIA

HOLLANDS HEYLL' EN RAMPEN

OFTE DESSELFS

Gelukk' en ongelukken,

tegens malkanderen vertoond;

IN TWEE DEELEN.

WAAR VAN HET EERSTE DEEL

VERVAT

Een Voor-ſchouw, tot Hollands Heyll' en Rampen. De grond-ſlag, of 't ware wezen van d'oude Hollandſe Regering. d'Opkomſte van de Holl^s. Steden; en Holland door factien geſlingert. Met deſſelfs worſteling uit haar Dienſtbaarheit.

HET

TWEEDE DEEL BEHELST

Hollands Heylen, by de Staatſe Regeringe met Stadhouders. Haar Rampen veroorſaakt door kerk-geſchillen. De fonteyne, van, en Hollands nagevolgde ongelukken. En een Na-ſchouw op deſſelfs Heyll' en Rampen.

DOOR

DIONISIUS DU TOICT *Davidz.*

t'AMSTERDAM,
By JAN TEN HOORN, Boekverkooper over 't Oude Heere Logement. Anno 1686.

VERKLARING
VAN DE
TYTEL-PLAAT.

HOlland vertoond haar ſtemmig, en fier van Aangeſigte; met de graaflyke kroon, en ſtrijdende leeuw op 't hoofd: gewapent met ſchelp-borſt ſtukken: houdende met de eene hand des Stadhouders ſtaf; op den hoed van vryheit (verbeeldende Staats en Stadhouders Regeringe) en den Bijbel: Zijnde 's lands geheiligden gods-dienſt, die met de vryheit daar door bewaart werd. Met haar Regterhand houd zy hare Zegen-ſtandaart, die zy op den Bijbel doet ſteunen: zynde den Standaart met kroonen verciert, die Zee, Land, en Stads overwinningen beduiden: 's Lands Heyl-fortuin, houd voorſigtigheits ſpiegel, en volle welvaarts opgeſpannen Zeil voor haar; daar zy op den Roof van hare vianden ſit: tredende met d'eene voet, een Adder van quade Intriges; en met d'andere, een Hercules knots (zijnde d'eenhoofde dwang-magt) die onder haar viands Roof voor haar nederlegt: In haar ſchoot leid de wijsheids ſchale, waar mede zy haar heyl, en Rampen wikken kan: en ſchatten, die zy uyt den overvloed van koopmanſchappen, en de nieuwe werrelden, aan haar Regter zy op een gehoopt, komt te halen: haar Zetel grond, waar op bezijden haar een piramide van water, en Land-zegen, ſtaat opgeregt, is onder 't Ried vaſt geankert, aan d'eendragt, ofte unye: geweld, en disordren ter ſlinker uyt den afgrond komende, ſoeken 't vaſte land waar op haar Zetel van ſtaat, en kerke ſteunt, te quellen, en beſchadigen, terwyl de twiſt goddin in d'onſtelde lugt met den twiſt-Appel in d'eene, en de fakkel van zijdige factien, in d'ander hand, haar komt te dreigen: en toond d'onſtelden hemel, dat door ſtorm, en water-vloeden, haar dijken, en dammen overweldigt weſende, genoegſame Rampen zyn.

O P D R A G T

A A N

ZYN DOORLUGTIGE HOOGHEIT

WILHEM HENRIK

BY DER GENADEN GODS

Prince van Orange, ende Nassauw: Grave van Catzenellebogen, Vianden, Dieſt, Lingen &c &c. &c.

Erf Maarſchalk; Gouverneur, ende Erf Stadhouder van Holland, Zeeland, ende Weſtvrieſland &c. Capitain Generaal, ende Admirael der Vereenigde Nederlanden, &c. &c.

Doorlugtig hoog-geboren Prince,
genadigen Vorſt, en Heere,

INdien den Bouw-meeſter van een Aanſienlijk materiaal gebouw, ſoo lange het in weſen is, daar by met eeren gedagt, en over 't werk gepreſen werd: hoe veel beter, en heerlijker gedagteniſſe van eer, ende lof komt den

 Bouw-

Bouw-heer niet toe, die een befaamde volx-ſtaat, ofte een vrye Republijx Regeringe, fondeert, opregt, en die tot ſijn ver-eiſte ſterkte, en volmaaktheit komt te brengen? eeuwigen Roem hoog-geboren Prince hebben zyn *Ed. Hoogheits* Doorlugtige voor-ouderen, van onſterflijker gedagteniſſe, behaalt, met het gebouw van dezen Staat, en beſonder de Hollandſe Republijke, uyt den grond harer dienſtbaarheit, tot die hoogte van magt, en heerlijkheit te brengen, waar mede zy ten verwonderinge van al de werreld heeft, en nog komt uyt te munten. Zyn *D. Hoogheits* over-groot vader *Prins* WILHEM (*geſegt den ouden*) van zal. en groter geheugniſſe, met zyn goed, ſorglyken-Arbeid, en Bloed, d'eerſte fondamenten daar toe gelegt; Zyn *D, Hoogheyts* oud-oom *Prins* MAURITS, mede van groot, en zal. gedagten, het gemelte Staats-gebouw met vaſte Zyd-muren, en ſterke Balken, ter gewenſter hoogte gebragt; ende zyn *D. Hoogheyts* Heer groot-vader *Prins* FREDERIK HENRIK, ook mede van hoog, en zal. gedagteniſſe, tot voltrekkinge, daar op het Dak met een vliegende Baniere, tot een eeuwige teken van Zegen-pralinge geſteld hebbende; ſoo was zyn *D. Hoogheyts* Heèr Vader *Prins* WILHEM (*geſegt de twede*) al mede van groot, en zal. geheugniſſe, geſtelt geworden, tot een Vorſtlyken toeſigter daar van, op dat dit groot Politijk gebouw in zyn heerlijken glans van ontſag, en ſterkte, ſoude mogen bewaart, en beſchermt werden: maar deſen groten, dog onge-

gelukkigen, *Prince*, in den opgang zyner jaren, seer onverwagt den draat des levens afgesneden zynde, soo is dit heerlijk gebouw, als sodanig een ver-eisten toesigter ontbrekende, aan zyn wand- en dak-gestel niet Alleen ontcierd, maar sodanig ontsteld geraakt, dat het heerlyk *Hollands getimmerd* op zijne fondamenten schuddent, en waggelende, in duisent perykelen stond, om daar van afgeworpen te werden. Dog het geliefde den *Almagtigen* GOD, die door zyne onbegrijpelyke goedheit, de bovengemelte doorlugtige Princen, als geheiligde werk-tuigen tot optimmeringe daar van gebruikt hebbende, zyne *D. Hoogheyts* persoon, genadelijk daar toe bewaart, en afgesondert, mediatelyk, en dat verwonderlijk te roepen, omme het wankelende Staats-gebouw voor zynen val te schutten; ende het niet alleen staande te houden, maar om het selve wederom tot zyne voorige kragt, sterkte, en heerlykheyt te brengen. Dit, door de genade, en bysondere mede-werkinge GODS, zijn *D. Hoogheyt* gelukkig hebbende uytgevoerd, soo heeft men zijn *D. Hoogheyt*, niet min met waarheyt, dan eertijds de Romeynen tot *Camillus* deden (wanneer hy van haar, tot hunner hulpe zijnde geroepen, en hy Romen uyt de geweldige klauwen der *Gaulen*, en de Romeynen uyt haar Nakende aparente dienstbaarheyt verlost hadde) toegeroepen (niet *Romulus*, maar) WILHEM HENRIK, *VADER DES VADERLANDS*; TWEDE STIGTER VAN DE *HOLLANDSE REPUBLYKE*: Vermits zijn *D. Hoog-*

D. Hoogheyt deſelve als weder op zijne oude fondamenten, en gelukkige grond-ſlag van Regeringe (by een zelfde occazye, en geval als *Camillus* Romen de') quam te brengen: welken grond-ſlag ik, met dit mijn werk, boven alle Regeringen diemen in den Hollandſen Staat ſoude konnen, ofte willen opſtellen, komende te exalteren, ik my daarom verder verſchuldigt agte, dit mijn geringe boek zijn *D. Hoogheyt*, in alle onderdanigſte eerbiedigheyt, op te offeren; met deze Bede, dat de goede GOD, de Vader der Barmhertigheden, genadelyk zijn *D. Hoogheyts* perſoon in geſontheyt, met vermeerderinge van geluk, en eere, lange jaren bewaren wil, om te zijn, en te blijven den Beſchermer, gelijk zijn *D. Hoogheyt* is geweeſt den herſtelder van 't Vaderland, en den behouder van onſe Vryheyt. Dezen geringen offer, *grooten Prince*, voor zijne *D. Hoogheyts* voeten, en deze mijne gebeden, tot Hollands-heyll', en 's Volx wel zyn, voor GODS genaden Troon, Nederleggende, ſal ik Blijven

Doorlugtig, Hoog-geboren Prince,
genadigſten Vorſt, en Heere

Zyn D. Hoogheyts.

Seer ootmoedig en onderdanigſten
Dienaar

DIONYS DU TOICT.

VOOR-REDEN

tot d'E: Ed: Agtb. Magiſtraat

MYN HEEREN

Den Schout, Burger-meeſteren, Schepenen, ende Vroedſchappen

MITSGADERS

d'Aanſienelyke Burger Gemeente

DER STEDE

LEYDEN.

Wel Ed. Agtb. Heeren
en
waardige mede-burgeren.

GElyk de ware kenniſſe Gods, ons tot goede Chriſtenen, ende wel-beſefte kenniſſe van ons ſelven ons tot goede menſchen maakt; Alſoo

komt de Regte kennisse van ons Vaderland ons tot goede Burgers te maken; derhalven om ons in dit, en tot het toekomende Leven, gelukkig te maken, soo moeten wy soo wel 't een, als 't ander bejagen. Met d'eerste kennisse (die ons een onfeilbaren weg-wyzer ten hemel is) betragt een goed Christen, in die hoedanigheit, door gelove, en liefde-werken van GOD; met de twede tragt een goed Eerlijk, en Regtveerdig man als soodanig van zynen *Even-mensch*, en met de derde (dat met een, een waarhaftige kennisse van zynen Souverain is) tragt een goed deftig burger, mede sodanig, en voor een des Republijx waardigen onderdaan, van zynen *Souverain*, en van *elk* gekent te zijn.

Wat my belangt *Ed. Agtb. Heeren* en waarde *medeburgeren*, soo hebbe ik den on-eindigen goeden GOD hooglyk te danken, van dat hy in mijne Ziele een begeerte soo wel tot deze, als genen heeft gestort gehad: en dat Ik door nasporinge van 't een, en 't ander, soo veel kennisse heb bekomen, om my die ten nutte te maken, als de tedere faculteyten van myn verstand my hebben toegelaten. Van de eerste de ware kennisse GODS daar van segge Ik, dat Ik met myn swak-eindige gedagten, dat Almagtig, en oneindige wezen niet konnende begrypen, nog eenig denk-beeld daar van in my formeren, dat Ik evenwel als een Redelyk schepsel mynen groten Schepper, door de Reden, in myn selven, en uyt het beschouw van de Natuur, in het groot-Al dat geschapen is, en verder als een hervormden Cristen uyt de heylige Schrifture; en voort

uit

uyt beyden door opmerkinge, en 't lesen van goede boeken, GOD in zyn begryplijke eygenschappen, zyne geopenbaarde wil, ende wetten, soo verre heb leren kennen als gesegt is; invoegen dat Ik, de selfde middelen als tot het eerste gebruikende, verder overgaande, tot kennisse van de twe Andere Hoofd-pointen gekomen ben.

Wat nu t' ondersoek van de kennisse *mijnes selven* als een mensche belangt, daar van sal Ik tegenwoordig niet anders seggen, als dat ik, in dien kleinen doolhof, een goeden weg soekende, dezen grond Regel van de Wett der Natuur, *doet, en laat, ontrent een Ander, dat gy wilt dat een Ander ontrent u doen, en laten sal*; geleert hebbe.

En eindeling wat de kennisse van mynen *vaderlande* belangt, daar van segge ik (gelijk ik 't in 't kort hier voor heb Aangeraakt) dat ik die kennisse niet alleen begrijp in een ondersogte wetenschap der historien, van hoe dit ons vaderland in den beginne, in de midden, en in de Na-tyden, is bevolkt, vermeerdert, en tot zyn groot, en sterkte is geklommen: hoe het volk van Zeden is geweest; hoedanig zy van Zeden verandert zyn; waar in hun wel ofte qualijk stant heeft in bestaan; hoe het volk is bestuurt; en hoe 't daar by gelukkig, ofte ongelukkig geweest is: mitsgaders wat Revolutien het geseide vaderland heeft uytgestaan, en hoe de Landsaten daar by zyn gefatigeert geworden &c. maar ook, ende voor Al in een Regtmatig, ende gefondeerde ken-

nisse van wie den waarhaftigen *Souverain* van ons vaderland is: ende in wat hoedanigheyt hy van zyne onderdanen soo groot als klein moet gekend, ende ge-eert zijn, op dat wy niet als blinde, maar als siende, en verstand hebbende, ons dien Souverain met een onderdanig oordeel komen te onderwerpen.

Mynen Hoog ge-eerden Souverain uyt zijn geboorte Na te sporen; sijn wasdom te hebben ondersogt, in zyn volmaaktheit menende te kennen, soo veel mijne besessinge my heeft konnen leeren, soo hebbe ik niet konnen naar laten voor mijne Landsgenoten, mede-burgers, en besonderlijk voor U E: Ed: Agtb: mijne gebiets-heren (die een voornaam *Mede-lid* van mynen *Souverain* komen te maken) een heerlijk, ofte uytgebreide belydenisse van dese kennisse te doen; om met het historiaal vertoon van *Hollands heyll' en Rampen* mijn opregt gevoel aan te wijsen, hoe dat den Souverain van den Staat in die volmaakten hoedanigheyt, soo hem den Alleen wijsen GOD, boven ons heeft ge-ordent; de verstandig, en *deftigste mannen* onder onse oud-vaderen hebben uytgekosen; de *volkeren* van die tijden met genegentheyt hebben toegestemt; en soo hy door de *tyd* geheyligt tot ons is overgebragt; op de liefde en Affectie der onderdanen moet geconserveert, en als voor eeuwig dient in 't Leven bewaart te werden.

De bewegende oorsaken die my dit gevoel, in d'uytbreydinge van mijn gedagten, op 't papier hebben doen bren-

brengen, soude ik *Ed: Agtb: Heeren* en waarde *mede-burgeren* ook wel opstellen, maar Aangesien deselve ligt meer ondienst dan nut soude bybrengen, soo sal ik sulx nalaten: en Alleen betuigen dat de opgemelte oorsaken, my oorsake ofte een goede Aanleydinge hebben gegeven gehad, omme te beter myn vaderland, ende voor al, den Souverain daar van, in zyn ware wezen, wel, ende ten Regten (soo ik vertrou) te leren kennen.

Evenwel, dewijle ik de vrymoedigheyt gebruike myn Aanspraak, ende voor-Reden in alle Reverentie, ende met een opregt herte tot haar Ed. Agtb. en mijne waardige mede-burgeren te brengen, soo kan ik niet voorby daar van iets Aan te roeren. Aangesien het een der voornaamste begeerten van onsen *Hollandsen Souverain* is dat wy haar als de *Staten des volx* de hoogste eere van, mitsgaders de hoogwaardige *Leden* van haar Souverain lighaam als haar selven, ende hooge, als subalterne bestierders van volkeren 't zy te water, 't zy te Lande, in Steden, vlekken &c. yder na zyn Caracter, en waardigheit, Agtinge, liefde, en gehoorsaamheyt bewijsen sullen, soo segge ik buiten, en ook eenigsints met Roem, dat ik my altyd, van myn eerste bequaamheden om in den burger-staat, als burger te leven, hebbe beneerstigt gehad om my deze begeerte, als Gods wil, ende Gebod mede wesende, te onderwerpen, besonder ontrent *haar Ed. Agtb.* myne burger-vaderen welkers wil, ende wetten, mediatelijk van mynen Souverain, ik als een Leids vreed-lievenden Insaat, en des

Republyx waardig betragtende onderdaan, ſeer Religieus, en eerbiediglijk heb opgevolgt gehad.

Dit zy ten boven gemelten einde geſegt (en ſoude ik meerder daar toe ſeggen, ten ware zeker Reſpect, ende eerbiedigheyt my te Rugge hield) niet Alleen om by myne wettige overheden als ſoodanig een goed burger, en by yder voor een eerlijk man (als waar in ik in dit leven mijn hoogſte glorye ſtelle) gekent te zyn, maar om dat ik weet *Ed: Agtb: Heeren*, en waardige *mede-burgeren*, datter veelen in *Leyden* zyn die my niet als ſodanig meenen, en daarom tot myn leet, en droefheyt niet wel, nog ten Regten kennen, 't zy dat d'onkunde, ofte iets Anders daar van oorſake is, ſulx my onbekent weſende.

Meer en ſal ik tot de wel *Ed. Agtb. Magiſtraat*, en trouwe *burgerye* van *Leyden* ſeggen, dan Alleen haar Ed. Agtb. ende hunne goede Ingeſetenen, myn Heren, ende mede-burgeren biddende van my, en oock van myne ſchriften gunſtelijk, ende met liefde te willen oordelen: Als verſekert mogende weſen, dat myne vierige gebeden ſteeds tot GOD zyn, dat d'opper Majeſteit het *lieve vaderland* op zyne ware fondamenten (waar van ik ſpreken ſal) bewarende, het ſelve, en met het vaderland de *Stad Leyden*, volkomen Heyll' ende welvaren, mitsgaders den Regeerders, ſo *Vorſt*, *Ridder*, als *burger-Heren*, eendragt, wysheyt, en een Zalig lang leven, tot verheuginge van Alle die het vaderland, de Regering, de vryheyt, en 't welvaren des volx lief hebben,

ben, geven mag: tot Eere van hem die, boven dit, in 't byſonder haar Ed. Agtbaarhedens burger-beſtier met liefde, en eenigheyt; en der burgeren handel, en wandel, met vrede, en geneigde gehoorſamige bekronen wil. dit is de ſugt, en Zielen wenſch

Wel Ed. Agtb. Heeren
en
trouwe burgerye van Leyden

Van

&c.

HOL-

HOLLANDS HEYLL' en RAMPEN.

INLEYDINGE

Tot het gehele

WERCK.

IESUS SIRACH, oud, en voortreffelijk Leeraar der Zeden-deugden, en Godes vrese, sprekende van den Burgerstaat eener *Stadt* ofte *Republijke*, redeneert by na op dese ordre.

J. Sirach, Cap. 38.

„ Wat soude hy wijs werden (segt hy) die den ploeg „ houd, en roem draagt inden prikkel die de Ossen drijft: „ dese die in dit werk werd opgevoed, weet van jonge „ Stieren te spreken, hy setter zyn herte op, en waakt „ om de Koeyen voeyer te geven.

Den gemeenen man is sonder wysheydt, en waarom.

„ Alsoo is 't gelegen (vervolgt hy) met een yegelijk, „ 't zy Schrijnwerker, Timmermeester, Smit, Schilder, „ Pottebakker, en alle Burger-luyden, die dag en nagt

Elck Burger is wijs in zyn vocatie.

„ met kommer, en arbeyd hunnen koſt en onderhoudt
„ moeten beſorgen, elk leid het herte aen het zyne, en
„ is verſtandig in ſijnen arbeid, ſoo dat een yder ſig ver-
„ trouwt op het konſtige ſijner handen, en het werk ſij-
„ ner beroepinge.

Door de gemene Burgers werden de Steden gebout.

„ Sonder de ſulke (ſpreekt hy verder) en ſal geen Stad
„ gebouwt werden, en men ſal daer niet in woonen
„ nog te wandelen: dog tot den Raad des Volx ſullen
„ deſe niet gevordert, nog inde grote Vergaderingen
„ verheven werden; op den Regter-ſtoel ſitten zy niet,
„ om dat zy het Regt niet en verſtaan; zy brengen geen
„ onderwijſingen te voorſchijn, nog wijſe ſpreuken wer-
„ den by haar niet gevonden: evenwel beveſtigen zy het
„ beſit des Werelds, en haren wens, is dat zy in hunne
„ konſt werken mogen.

Maar om hunne onkunde in Staat en Regtsſaecken by die niet geregeert.

„ In ſumma (beſluyt hy) niemand word wys, behal-
„ ven die ſteets zyn ziele daar toe begeeft, en die ſijn
„ betragtinge ſtelt inde Wet des Alderhoogſten.

By wie, en hoe de wijsheit verkregen werd.

Beminde en waarde Leſer, een Burger van dien aert, en gelegentheyt (*als noyt in Konſt-talen, ofte hooge Schoolen onderweſen zynde*,) komt U Ed hier te voren, die ſig onderwind, in het Vertoon van ***Hollands Heyll' en Rampen***, met roem en prijſinge van onſe goede en welgetemperde ***Staatſe Regeeringe***, met ***Stadhouders*** te ſpreken, niet dat hy van meening is, die, als in alles volmaakt voor te ſtellen, ſulx ſoude van het pad der waarheits ondervindinge getreden weſen. De wyſe en verſtandigen mogen een volmaakte Regeringe met *Plato* in hunne herſſenen bouwen, maar die inde praktijk te brengen, ſullen ſy hun, ſo lang de Wereld door menſchen ſal geregeert werden, bedrogen vinden.

Den Autheur een gemeen Burger.

Onderwind hem de Hollands welgetemperde Regering als een deftig goede, maer niet als een volmaakte te pryſen.

Wie ſal, of kan ook in deſen een onfeilbaar ſlot-oordeel vel-

Niemand kan 't laatſte van geene Regeringen, doen.

vellen? daar d'ondervindinge veeltijds een tegenſtellinge heeft gemaakt, tegens 't gevoel, ende opſtel vande grootſte verſtanden, die hun dit onderwonden hebben? 't Is niemands werk met redenſtellingen te ſeggen, ofte beveſtigen, welke ſoort, ofte forme van Regeringe de beſte in de wereld zy; alle Regeringen ſijn goed, maar hebben (hoe deftig zy mogen gecompaſſeert ſijn) hunne inperfectien; dog wat inperfectien zy mogen hebben, ſoo is egter yder onderdaan verſchult, die te lieven, te prijſen, te eeren, en te reſpecteren, daar in, en onder hy komt te leven.

Alle Regeringen zyn goed, en elk moet die prijſen daar onder hy Burger is.

Indien een onderdaan die ſelfs onder ſlavernye, ofte onder een harde en defectueuſe Regeringe leeft, ſulx ſchuldig te doen is, ja verpligt is, met hert, tong, en handen daar voren te yveren; volgens deſen Regel der Politijken. „Dat een Burger, ende Onderdaan tot de-„fenſie van ſijnen *Souverain* (hy zy perſoon, ofte Ver-„gadering) en ſijn *Vaderland*, een *Soldaat* met de pen „en 't rapier te gelijk, of ten minſten met een van bey-„den moet weſen, indien hy in den Staat voor een waar-„dig Burger, en goet Onderdaan wil gekent en geaght „werden. Hoeveel te meer moet een Burger die met oordeel begenadigt, daar mede bemerkt, dat hy onder een Regering, die een nodige vryheyt gunt, en tot yders welvaren, deftig wel geordonneert is, leeft, ſig verſchult agten, om niet alleen die Regering te lieven, eeren en reſpecteren, maar by alle occaſien die met lof, roem, en dankbetuyginge te verdedigen, tegens alle miſprijſers daar van, ſoo hy betonen wil ſoodanig een waardig Burger, en goet Onderdaan vanden Staat te weſen?

Yder moet voor ſijn Souverain yveren, ſoo hy betonen wil een waardig Burger van den Staat te zyn.

Wanneer ik koom aan te merken, hoe dat vele Volkeren, 't ſy dat ſy ſlaven van eenen grooten, en vermaar-

 den

den *Dwing-al* ſijn, ofte onder ſlavernye van anderen, van harde, en ondraaglijke *wetten*, of onder 't *jok* van hun eygen (s'volx al te vryen) onbeſuys de paſſien leven; haar vermaak nemen, met lof van den ſtaat hunner Regeringen te ſpreken, ſoo weet ik niet met wat expreſſien van lof; ik mijne dankbaarheit tot mijn Vaderland ſal uytdrukken, wanneer ik aanmerke die deftige tempering van Regeringe, waar onder ik geboren, opgevoed, en gelukkig in ruſt, tegens uyt, en inheems geweld, ben beſchermt, en bewaart geworden.

Den Autheur de deftigheid vande Hollantſe Regering (als een Burger en Onderdaan daar van weſende) overwegende, weet qualijk hoe hy in deſen zyn dankbetuyginge tot zyn Vaderland bewyſen zal.

Want, om de voorgemelte klippen van ſlaverny, en t'onbeſuyſt beſtier des volx te mijden, ſo hebben wy geen *populaire*, veel min een *Eenhoofdige*, maar een Regering der *deftigſten*, met een *Vorſtendom*, daar onſe Oud-Voorvaderen met een Vorſtelijk gebied, onder toeſigt vande deftigſten, ſijn geregeert geworden.

Waar in de deftigheit van de Hollandſe Regering beſtaat, en waar in zy beſtaan heeft.

Onſe hoogloffelijke Voor-ouderen daar onder levende, hebben die als een goed, wel uyt gekoorne, en als een der wetlijkſte Regeringe vande wereld gepreſen, waarom ſouden wy op d'onſe, die na waarheit, en allen ſchijn verder, dan die, van dwinglandye moet afwijken, als op eenen der volmaakſte tegenwoordig inde wereldt bevonden, niet roemen mogen?

Onſe Voorſaten hebben op d'oude form geroemt des te vryer mag men op de tegenwoordige roemen.

Sien ik op de hoedanigheyt van deſe tegenwoordige Regeringe, ſoo vind ik wel niet die oude populaire vryheyt, die eerſt de Welboorne Mannen, en daar na de Burgers vande groote Hollandſe Steden in hun begin gebruykten, als van eygen voorſtanderen, en ſubalterne Magiſtraten te kieſen: op hun gemeen belang in hnnne volx Vergaderingen, ofte morgen-ſpraken te mogen ſtemmen, &c. Maar aenmerkende dat door de laaſt tegenwoordig geleyde goede Regeringe, de Republijk

De oude Hollandſe vryheyt niet meer in weſen, of in gebruyk.

Soude tegenwoordig quaat en ſchadelijck weſen, de redenen waarom die nu niet in praktijk kan gebragt werden

blijk in maght van Volkeren, en tilbare Rijkdommen, twintig, ja tsestig voudig is vermeerdert, en dat d'Inwoonderen uyt verscheide tongen, en natien bestaande; in zeden, besigheden, gebruyken en Gods-diensten verschillende; soo oordeel ik uyt een zeker gevolg vande reden (die ik uyt de Historien van verscheyde Volx Regeringen, selfs so veel verscheydentheden onder haer niet hebbende; en besonder uyt de oude *Florentijnse*, die door hunne rampsalige Burger-twisten, d'onbedenklijkste jammeren vande wereld hebbende uytgestaan, eindeling tot de Monarchale Heerschappye vervallen is, hale) dat die oude Hollandse wijse van s'Volx bestier, 't zy datmen die in gereguleerde Gildens, in afgesonderde wijken, ofte in wel geordende Schutter-compagnien wilde opregten, qualijk prakticabel, en voor den Lande een schadelijk,en ruïneuse Regeringe wesen soude.

Waarom ik dan inde Regeringe, soo die nu legt, en over meer dan een eeuwe is gelegt geworden, vindende, al het gene tot bevorderinge van 't gemeene welvaren, ende Hollands Heylen dienen kan, so kan ick niet minder doen, als aan d'eene zyde daar in te prijsen, die deftige verkiesinge der voortreflijkste *Mannen*, soo uyt de Ridders, als uyt de Burgerschappen, om het lighaam van onse Souveraine Oppermagt, *de Staten van Hollant*, als mede 't lighaam van het Opper-verbondgenoodschap, *de Staten Generaal*, te formeren, dewijl ik (die considerende als Leden van dat hoog en ook groot Mog. Collegie, dese uyt de gekoren Edelen des Lands, Burgermeesteren en Vroedschappen der Steden, d'andere uyt Gedeputeerden van dese, en d'andere Provincien bestaande; ofte wel als subalterne Magistraten) haar te samen aanmerke, als soo veel uytgelesene Wagters, ende Be-

De tegenwoordige heeft alles wat tot Hollands welvaren dienen kan.

Aan d'eene zyde werden hier toe de treflijkste Mannen gekoren.

Die in 't algemeen, en in 't besonder wagters en bewaarders van degenene vryheit moeten sijn.

Bewaarders der gemeene Vryheyt: dewijle zy ingevolge van hunne (by God hoog genomen) Eden, ſulx weſen moeten, en daar jegens doende, dat het ſeker is, dat ſy hun ſelven by God, en menſchen veragt, ende der Regeringe onwaardig komen te maken.

Aan d'ander zyde iſſer een Vorſtendom om de Regering luyſter, en agtbaarheid te geven.

Aan d'ander zyde, ſoo vind ik my ook verpligt, te pryſen dat *oude Vorſtelijk weſen*, dat uytmuntend agtbaar deel, dat by veele wijſe Staatskundigen is geroemt, en ons Vaderland ondervonden heeft, noodſaaklijk te zijn, niet alleen om den Staat ontſag van buyten, ende reſpect van binnen, maar ook om die een ſekere tempering, die tot bevorderinge van een goede harmonie, tuſſchen different-intreſt beogende leden van eene Regering, vereiſt werd, te geven.

Deſe geſtalteniſſe pryſende, ſal den Autheur uyt de Hiſtorien Hollands heylen aanwijſen.

Op deſe geſtalteniſſe van ons *hoog*, en verder op ons *laag beſtier*, te roemen, en die als een der volmaakſte Regeringen des werelts te prijſen; heb ik my, met dit myn werk, onderwonden, om uyt den langen draat der gepaſſeerde ſaken, die met eendragt, liefde, en goet vertrouwen, buyten beoginge van eygen hoogheyt, magt, ende voordelen zijn verrigt geworden, aan te wijſen, de voornaam, en uitmuntenſte heilen die ons Vaderlant daar door, onder Godes genadigen zegen, ſijn toegekomen; en daar tegens, dat de voornaamſte rampen, die ons Vaderland ſijn opgekomen, meeſt uyt die fonteyne van paſſien ſijn gevloeyt, die deſe, ofte genen, van het prijſlijke pad der gemelte deugden, hebben doen afwijken.

Door wat deugden die verkregen ſijn.

Wat de gevaarlijkſte ſtap is om van deſe deugden af te wijken.

De gevaarlijkſte tré van dit pad, is de begeerlijkheit, dewijl zy is de baar-moeder van nijd, ende wangonſt, quaad-aardige wortelen, die diſtel, en doornen voort brengen, waar onder de zaden des deugts, 't Godlijkſte den menſche ingeſchapen, geſtikt en bedorven werden.

Wan-

Wanneer onse noyt volpresene Voor-ouders alleen op hunne onderlinge rust, d'gemene vryheit, ende welstant van het Vaderland oogden, doen wast dat zy buiten jigt, ofte na yver gelijklijk de hand aen de ploeg leyden, zy benijden hunnen meerder, en misgunden hunnen minderen niet: de liefde tot het Vaderland was het compas, waar op, en d'opregtigheit was de hand, waar mede zy het roer van Staat Regeerden, om dit Schip in de gewenste haven van rust, ende welvaren te mogen sturen.

Wat die deugden beoogt, en bevordert hebben.

Dit sullen wy wijtluftig vertonen met de gelukkige succeffen, en de vrugten die de goede harmonie, ende eendragt van onse welgeordent, en deftige Regeringe hebben te wege gebragt: dit gedaan hebbende, soo sullen wy in tegenstellinge vertonen de quade vrugten der begeerlijkheden, ende tot wat jammeren ons Vaderland, door dese passien, is gebragt geworden.

Dit sal aangewesen.

En het contrarye uyt de quade vrugten der begeerlijkheit getoont werden.

Maar dit doende ('t welk ik met eerbied en circomspectie sal betragten) soo gelieve den verstandigen Leser te considereren, dat het wat anders is, sekere feylen, en ongemakken, waar door den Staat heeft moeten lijden, by forme van historiaal relaas aan te wijsen, als een oud grond-wesentlijk gebruik te laken, en om het selfde by 't volk kragt te geven, met laster, en veragtinge van die men d'hoogste eer, en dankbaarheit schuldig is, te spreken.

Sulx doende werd de Regeringh niet misprefen, negh niemant in't besonder gelaakt.

Neem ik de vrymoedigheyt, in 't vertoon vande Hollandse rampen, eenige gepasseerde faal-grepen uyt de Historien op te halen, sulx verseker ik my, dat my, als van een vry Burger, die sijn Vaderland in hoogachtinge liefd, gedaan, niet qualijk sal genomen werden, want ik stel vast, dat yder Land-saat genoegsaam weten wil, dat

Feylen te verhalen, moet een vry Burger niet qualijk afgenomen werden.

wy noyt door volmaakte Heyligen, ofte Hemelſche Engelen, maar van alle tijden, door menſchen, de paſſien onderworpen ſijn, geregeert geweeſt.

Noit ſullen de Regeerders volmaakt weſen

De volmaaktheit ſullen wy noyt op den aardbodem ontmoeten, want de begeerlijkheit is d'eerſt, en minſt geagſte ſonde, waar mede den Aards-verderver d'edele ziele vanden menſch bekruipt, en het ſlimſte is, dat uit deſe born-welle veele beekjens, ende waterlopingen des quaads vloeyen; in ſumma, de begeerlijkheyt is een wortel, ofte moer-bolle, welkers uytſchietende takken en ranken, in alle ſlagh van menſchen verderflijk, maar in die boven t'gemeen verheven ſtaan, ſelfs uyt de ſchijn-bloemen des goeds, doodlijke vrugten komen voort te brengen.

Uyt de eerſt en minſt geagſte ſonde, komen veel quade zaden voort.

In wie die de gevaarlijkſte vrugten ſchieten.

'ʼt Zijn de wakker en edelmoedigſte Geeſten, die hun herten-akker van dit onkruyt weten te ſuyveren, of het opſchietende zaat in haar geboorte ſmooren; ſulx te doen, paſt beſonder den genen; die 't roer van Staat, en d'hoogſte Magt is toevertrout, om yder en beſonder de Republijk te geven dat haar toekomt; En wat is dat dog? zijn Vaderlands beſtier te conſerveren, op dien grondſlag, dewelke de tijd door een Godlijke ſchikkinge heeft geworpen, geheyligt, en geſterkt, en d'ondervindinge heeft getoont gelukkig voor het volk in 't gemeen te ſijn:

't Zyn de beſte Regeerders die hun herten daar van ſuiverende de Republijke 't hare te geven

In 't kort de Regering by ſijn oud gebruyk, hergebragte conſtuyme en uſantie te bewaren, en daar by, buyten veranderinge te betragten, 't geene dat eerlijk, loflijk, en voor al dienſtig en nodig voor het gemene beſte is: Dat is ſijn meerder lid, en voor al dat Vorſtelijk is, en die inde Vorſtelijke voor-plaats ſtaat verheven, niet benyden, die in ſijn geſag en waardigheit te ſterken, de gemene Oppermagt niet te verdelen, maar die in een bondel geſlo-

De middelen of pointen, die de Republijk in 't gemeen en in 't beſonder komt te eiſſchen.

gesloten te houden, sijn gelijx-lid minder persoon, of swakker Vergaderinge niet te veragten, niet te onderdrukken, nog tragten kleinder te maken: In 't summa, elk te laten dat hem regtmatelijk inde gemene sake toekomt, en ontrent d'Onderdanen, een rechtveerdige vergeldinge, soo op 't goede, als 't quade te doen, om de Republijk in alle syn delen, en hoedanigheden in een gelukkigen staat te helpen.

Door dese middelen heeft Holland haar heylen bekoomen, en sal besloten werden, dat om die te bestendiger de Regering op syn oude grontslag moet bewaart werden.

Op dese gebruykte middelen, sal ik Hollands Heylen aanwijsen, en daar by besluyten, dat, om die heylen, bestaande in vryheyt, rijkdommen, en de wetenschappen, bestendig te maken, de Hollandse Regering, op zyn oude, en gelukkige grondslag dient bewaart, en geconserveert te blyven.

Den Autheur vermeet zig niet een Leer-meester te willen zyn, maar sijn gevoelen vry met eerbiet te mogen spreken.

Niet dat ik mynen Opper, Meerder, en Wyser tot een Leer-meester dienen wil, dat zy verre! ook ben ik daar toe niet beroepen, maar een vry, en eerlijk man sijn gevoel met eerbied sprekende, soo kan onverwagt, een wyse reden, ook in een gering, en veragte (mits het zy een regtveerdige) mond, gevonden werden; dit wist den *Koning David*, die de wijs, en kloekste man in sijnen tijd, en een Souverain *Monarch* over zyn Volk was, en daarom schaamde hy hem niet van synen minder, en onderdaan geleert te zyn, „ Den Regtveerdigen sla my „ (segt hy, *Ps.* 141.) 't sal weldadigheyt zyn: hy bestraf„ fe my, ende 't sal olye des hoofds wesen: het en sal myn „ hoofd niet breken; want ook sal myn gebed voor hen „ zyn, in hare tegenspoeden: *en Salomon segt in sijne* „ *Spreuken*; de wijse bestraffinge (dat zyn d'aanwysin„ ge van feylen) by een horende (ofte verstandige) oore, „ is een gulden oorciersel, en een hals-cieraad van het „ fijnste goud: want bestraft den wysen, en hy sal u lief „ heb-

De grootste en wijste Souverainen hebben dat van hunne deugtsame onderdanen wel willen horen.

Prov. 25 *vs* 12

Prov 9 *vs* 8. 9 10. *en* 11.

Wat de vrugten van een goede vermaninge, by de verstandige menschen zyn.

„ hebben: leert den wysen, en hy sal nog wijser werden:
„ onderwijst den Rechtveerdigen, soo sal hy in leere
„ toenemen: nu de vrese des Heeren is het beginsel der
„ wijsheit, en de wetenschap der Heyligen, is verstand;

Den Autheur bid dat men sijn vrymoedigheid ten goede neemt, en sijn schryven met onzydigheyt kome te lesen.

Dit zy met een respectueus, en openhertige vrymoedigheyt van een Leids Burger gesegt, die den verstandigen Leser bid, in 't lesen van het volgende, alle jigt ende voor-oordeel te willen mijden, en in het overwegen der saken den wik-evenaar van onzijdigheit te gebruiken, gelijk hy die, met waarheit, inde schale van waar, en onzijdigheyt gelegt heeft, om aen te wysen, wat hy oordeelt, in het nodig, het nodigste te zyn, en blyven sal, om ons Vaderlands welstant, heyl en geluk te bevorderen, en alle rampen daar van af te weren; sulx geve God, en hy zaligt die, dit willende, de hand daar toe leenen, geleent hebben, en nog leenen sullen. *Dit zy alsoo.*

EERSTE

EERSTE DEEL.

HET EERSTE BOEK,

Wesende een Voor-schouw tot

HOLLANDS HEYLL' en RAMPEN,

Bewerende dat men alle Regeringen, om dat sy in haar selven goed zyn, schoon sy gebreken hebben, moet tragten te eterniseren.

I. CAPPITTEL.

Alle Regeringen syn goed, ofte quaad, na de menschen syn, die de Regering werd toevertrouwt.

Welke Forme van Regeringe de beste inde Werelt is, daar over zyn veele Boeken geschreven, die by desen geagt, en geroemt, by genen gelaakt, en gewraakt zyn geworden. Alle Regeringen zyn goet, om dat sy sijn van een eeuwige ordonnantie, en uyt God, want kander ook quaat uyt goet, ja uit de Fonteyne van alle goetheyt voort komen. „ Alle Ziele sy den magten over haar gestelt, onderworpen.

Alle Regeringen sijn uyt God, en daarom goed.

'tQuaad dat men daar in ontmoet, is uit den mensch.

,, Want daar en is geen magt dan van God, *Rom.* 13. datmen inde Regering ontmoet is vanden mensche, het welk sodanig is, goet, ofte quaat, na de menschen sijn die de Regering is, ofte zyn toevertrout. ,, 't Is dan (*segt den Hooghverligten Godts-geleerden Calvyn*) voor yder, en besonder voor een Privaat Burger, buyten ,, 't bestier vande publijke Authoriteyt wesende, een ydele besigheyt, te bedisputeren welke inde Wereld de beste staat van Politie is, en grooter is de verwaantheyt van die hier van een slotoordeel wille vellen, dewijl het oordeel moet gaan over sekere ,, omstandigheden, en gevallen die swaar te onderscheyden sijn: want ,, neemt dat een *Koning*, of ander Tytul voerend *Prince*, die als een ,, *Monarg* de volle Dominatie alleene heeft, seer ligt kan vervallen ,, tot een *Tyran*: alsoo sullen wy ook inde *Aristocratie* daar de aansienlijk en mogenste Mannen d'Opperheerschappye alleene besitten, sien, dat zy dikwils door onregtmatige Complotteryen een ,, Onregtvaardige, en onverdraeglijke Heerschappye komen aan te ,, vangen: Dog ligter komt het te gebeuren datmen inde *Democratie*, daar de gemeente gesamentlijk de hoogste magt behouden, vele seditien en gevaarlijke oproeren sal sien, en komen te ontmoeten.

Christ. Institu. 4. Boek Cap 20. 7. en 8. lid.

Alle Regeringen konnen van goed quaat werden, en daarom moet men niet disputeren welke de beste forme in de wereld is.

De beste syn die, die den Staat beschermt, en 't volk eenige prijsselijke vryheden gunt.

De beste Regeringen zyn dan dese, 't sy onder wat Forme men die wil bevatten, die Authoriteyts genoeg hebben om den staat tegens de vianden van buiten, en de bosen van binnen te beschermen, en daar nevens eenige pryslijke, dog geen gevaarlijke vryheden, voor het volk laten, om die niet door dwang, maar door liefde te verpligten tot gehoorsaamheyt; Indien nu dit waaragtig is, dat alle Regeringen uyt Godt zyn (gelijk hier na klaarder blijken sal) en dat gelijk God volmaaktelijk goet is, de Regeering daar onder wy leven, goet wesen moet, soo sijn wy schuldigh die Souveraine Mogenschap (*hy sy Persoon ofte Vergaderingh van weynig of veele*) daar onder wy komen te leven als Stadhouder, en Dienaresse Gods voor goet t'erkenen, en ons dien te onderworpen sonder wensing, veel min betragtinge dien Souverain in een ander gedaante te sien, of te willen hervormen, dewijl de perfectien en inperfectien vande Regering alrede bekent zynde, d'eerste gesterkt en vermeerdert, en d'ander verbetert konnen werden, daar men by veranderinge de gehoopte perfectien niet versekert zyn, en wat voor inperfectien men te dugten, en te vresen sal hebben, niet weten kan.

Alle Regeringen uyt God noodsakelijk goed wesende, soo moet men de Souveraine Macht daar onder men leeft, altijd voor de beste houden.

De redenen waarom.

II. CAP-

II. CAPPITTEL.

De Koninglijke Heerschappye by veele voor de beste gehouden, dog veraart inde slimste, wanneer de Koningen quaad in plaats van goed zyn,

A*Ristoteles* met zyn doorlugtig verstand de perfectien, en inperfectien, de deugden en gebreken van alle Regeringen gebalanceert en overwogen hebbende, stelt vast, datse alle seker goet dat prijswaardig, en seker quaat dat laakwaardig is, in haar hebben; dog na sijn bevattinge het beste willende kiesen, soo stelt hy het Koninglijk gebied boven alle, seggende, 't selve met het God, en 't natuurlijk (dat is inde huyshoudinge het Vaderlijk) bestier, best over een komen, dog segt daar by, dat dese kan veranderen in de argste, dat is in tirannye, wanneer den Vorst sijn liefde en vrindelijkheyt soodanig door bysondere weldaden niet doet uytblinken, dat het welsijn zijnes Volx daar door gevordert wert, want het is door liefde en vrindelijkheyt, dat de geregtigheyt (die het Volck verhoogt, en de Throonen bevestigt) moet gegrondvest werden.

t'Waarom veele de Koninglijke Regering voor de beste houden.

Waar by dese inde slimste verandert.

Zijn *David*, en *Salomon* Godsalige en wijse Koningen, *Saul*, *Rehabeam*, en veel andere Koningen van Jsraël en Juda, sijn dwase, en godlose Princen geweest.

Jsrael heeft goe, en qua Koningen gehad.

Heeft men *Augustus*, *Nerva*, *Trajanus*, *Anthonius*, *Marcus Aurelius*, *Constantinus*, en meer andere Keysers Vaderen, en Herders van 't Roomse Volk genaamt, *Tiberio*, *Caligula*, *Nero*, en *Domitianus* sijn Monsters van de natuur, en Verdervers van haar Volk geweest.

Romen heeft Vaders en Tyrannen tot Kaisers gehad.

Zyn *Carel* d'eerste, en den vyfden *Carel*, wyse, deftige, en kloecke Mannen, *Carel* de derde, en *Carel* de sesde sijn simple, en onwaardige Koningen in Vrankrijk geweest, komen de Fransen op een Alder-Christelijk, en *Lodewijk* den eerste, op eenen goede, de twede, op een heyligen, de negende, op eenen snoodsten wyzen, de elfde, en nu op een martiaal, en grooten *Lodewyk* de veertiende,

Daar zyn veel wyse en veel dwase Koningen in Vrankrijk geweest.

Monarg te roemen, sy hebben ook dwase, en onnutte *Lodewijken* onder haar Koningen gehad.

Men moet niet het Koningdom, maar de quade Koningen laken.

In summa, *Aristoteles*, en meer Wijsen met hem seggen, men moet niet het Koningdom, maar de quade Koningen, die hunne magt en authoriteyt misbruyken, laken en misprijsen, (de Tirannen zyn tot geessels in Gods handen, om daar mede te doen na den Raad van sijn verbolge wraake) maar de lofwaardige, en goede Koningen noemt hy met *Plutarchus* en *Calistus*, ja selfs met de H. *Schrifture*, Goden onder de menschen, en met *Homerus* werden zy van veele Vaders en Herders des Volx genaamt, dog de beste Vader op dese wijse, en kan, nog mag, by vrye, en verstandige Volkeren niet gewilt, nogte gewenst werden.

Evenwel den besten Koning over ons niet wenschen.

III. CAPPITTEL.

De Regering van weynige, de treffelijkste Mannen goed, ofte quaat, na dat zy het gemeene best, ofte wel eygenbaat beoogen.

By wat gelegentheit de Regering vande beste Mannen goed is.

HEt gebied van verscheyde de treffelijkste Mannen inde Republijk prijst hy, voor so veel zy in hunne hoogste Magt-gebied, als *Man* en *Vrouw*, door liefd en eendragt het huys wel, en wijsselijk komen te regeren: maar wanneer den kloeksten over zyn minder (in magt of gaven) deelgenoot wil predomineren, gelijk onregtveerdelijk een strengen dwaas boven een sagt, en sorgvuldige Huys-vrouwe soekt te doen, of dat zy te gelijk als onnatuurlijk en liefdeloose Ouders, hunne Sonen, ende Kinders niet meer voor-regt gunnen, dan slaven, ofte huys-knechten, of dat de sulke meer op eygenbaat, dan op 't gemene beste doelen, de publijke Ampten, niet na verdiensten, maar na hun voordeel, en dwase verkiesinge (veeltijts door baatsugt, en eygen liefde verblind) uyt deelen, soo noemt hy 't een snoode, en niet een goede Regeringe te wesen, ja een gevaarlijke, vermits de uytblinkende

By wat occasien die quaad is.

kende deugden den gemeinen Staat geen nut, kan, maar ſchade komt toe te brengen, voornamentlijk wanneer de diſtributive, ofte uytdeylende geregtigheyt, dat is ſoo wel 't goede loonen, als 't quade ſtraffen, aldaar geene plaatſe vind, om yder ſoo de man aan de vrou, als de vrou aan de man, en deze te gelijk aan hunne verſtandige, en bequaamſte Sonen te geven, en by wel doen vreedſaam te laten, die voorrechten, die de Reden, ende natuur hun ſchynt toe te eygenen inde familie, invoegen *Ariſtoteles* verſtaat dat de Regeringh door de treffelijkſte mannen wel beſtiert zynde, goet is, en deeze roem, maar de misbruykers verachtinge, waardig ſijn.

't Principaalſte wat'er moet geobſerveert werden, om die Regering goed, en gelukkig te maken.

Sulx doende zyn de Regeerders roem, maar anders veragtinge waardig.

De *Athenienſen* op ſekeren tijd de kracht van hunne Regeering en het opmaken van zekere Grond-wetten voor de Republijk, onder dertig vande aanſienlijkſte Burgers hebbende geſtelt, bevonden de harde Regeering deſer weynigen onlijdelijk, des haar veragtende, ſcholden ſy deſelve voor 30. Tyrannen, dreven die uit de Stad, en hunnen ſtaat, daar zy voor eeuwig uytgebannen wierden.

Die van Athenen jagen hunne 30. Tyrannen weg.

De *Carthagers* hebbende na de doot van haren Konink *Mago*, en ſijne Sonen, d'Opper Heerſchappye gelaten aan zyne Na-Neven de Kinderen van *Haſdrubal* en *Hamilcar*, bevonden deſelve ſeer overlaſtig, en die van alte onverdraaglijken hardigheit oordelende, als ſoo veel Koningen of Princen (ſoo ſy ſeyden) te ontſien, en te onderhouden hebbende, als zy Regeerders hadden, ſoo heeft het Volk, als van ouds hoogſt gebiedende, hun dit Regt weer aangematigt, en in deſer plaatſen gekoren hondert Raats-Heeren, om over alle ſaken in den hoogſte te moeten oordelen, alleen *Amilco* de Sone *Hamilcar* tot Generaal Veltheer *Ad vitam* ſtellende, om tegens hunne Vianden den Oorlogh als Hooft te voeren.

De Carthagers verwerpen hunne Ariſtocratie hervatten hunne volx Regeringe, en ſtellen een Capitain Generaal in plaats zy een Coningh plagten te hebben.

De *Romeinen* om hunne meer en meer Geambieerde Vryheit op vaſte gronden te ſetten, de yver-ſiekſte inde Wereld bevonden, hebben op het dertigſte jaar na Romens Bouwinge, en ſes en-vyftig jaren na dat zy de Koninklijke Regeering met *Tarquinus* geſchopt hadden, de twee jaarlijkſte Conſuls afgeſchaft, de Majeſteyt vande Republijk van deſe, voor een jaar, op tien vande Waardigſte Vaderen uyt den Senaat overdragende, hun magt gevende de *Atheniſe* Wetten te overſien, die te beſchaven, en voor de

Room-

Roomse Republijk in tafelen te doen graveren: den Romeinen dunkende door dese tien Mannen (*Decemvirs*) als door uytbreidinge van het hoogste aansien in meerder Persoonen, hunne Vryheit (die zy zeiden door de al te grooten Authoriteyt der Consuls te seer bekort te zyn) meerder op te luisteren, ende Regeering verdraaglijker te maken, maar de Romeinen soo wel de Vaderen als het Volk, siende het slegt Krygs-bestier, en den onverdraaglijken Hoogmoet, en Trotsheyt der *Decemvirs*, soo in hunnen Handel, Wandel, als in haar Onregtveerdig en Onmatige Heerschappye, zyn op het derde jaar harer Instellinge vertoornt wegens hunne *Tirannique Usurpatie* vande Regeering, ende Godloosheden van *Appius Claudius* tegens de Kuische *Virginia* in 't werk gestelt, te samen gekomen, en hebben („ na „ dat *M. Horatius Barbatus* in een deftige aanspraak voor, en „ tot het Volk betuigt hadde, dat soo de Romeinen den Hoog- „ moet van een hunner Koningen, en het Onkuis geweld van „ die sijnen Soone, niet hadden konnen verdragen, dat sulke „ gruwelen, en Euveldaden van particuliere Personen *die hy* „ *tien Tarquinen noemde*, voor den Romeinen veel minder te „ lyden waren) dese *Decemvirs* met veragtinge afgestelt, en het Consul-ampt wederom opgeregt gehadt.

De Romeinen staan op tegens hunne Decemvirs, vernietiggen die Regeering, en kiesen weder twee Consuls in hare plaatsen.

IV. CAPPITTEL.

De Regering van alle, de Gevaarlijkste, dog goet, soo het nodige wel konde waargenomen werden.

s'Volx Regeeringe de slegste.

DE Regeering daar alle Inwoonders ofte Burgers (zynde *d'onmondige Vrouw-luyden*, *Dag-Loonwerkers*, *Domestyke Dienaars*, *Simpele*, *Stomme*, *Doove*, *Infame*, *en Arme Luyden*, die van Aalmoessen, of in Gods-Huisen Leven, uyt gesloten) de Hoogste Magt besitten, noemt *Aristoteles* de slegste Forme van

De Redenen waarom.

van Regeeringe, om dat dese veele Burger-beroerten, en Populaire Commotien onderworpen zyn, dan pryſtſe hier nog in datſe van haar eſſencie, weſen en gedaante ſoo veel niet, nog ſoo verre in Tirannye of puur gewelt kan vervallen, als de anderen; en houdſe hier in voor goet, wanneer onder den geheelen hoop, als onder verſtandige Broederen, in het huis ongeveinſde liefde, opregte vrintſchap, en ſugteloose eenigheit gevonden werd, ſonder dat Ambitie, ofte Gierigheit, door eerſt ouder, of hooger geboorte van Geſlagte, door Magt, Middelen, of Bequaamheden, eenige Voorregten kome te pretenderen, ſoo dat zy hun alle als van eenen Zade, en van Eenderwaardigheit ſchattende, zy de Publijke Ampten, aan de Zedig, Deugt, en Wyſte komen uyt te deelen.

Kan ſoo verre niet als d'andere in een heel groot quaad vallen.

De deugden waar in haar goedheit beſtaat.

Maar waar ſal deſe volmaakte Geregtigheit, en Lofwaardige Deugden, daarmen alle Ampten, in het uytdeylen, na de verdienſten wikt, en evenaart, gevonden werden? Niet in een kleine, veel min in een groote menigte daar veel eygen Lievers, Baatſoekers, en Staatſugtige Narrebollen, nevens de deugdelijke en verſtandige Mannen zyn, die mede regt aande uytdeelinge hebben.

Deze werden by een klein, veel min by een groot getal gevonden.

Eerſtelijk, is deſe Regering dan de ſlegſte, om dat (boven de al te groten Vryheyt die de heylſame beſluiten vande Republijk dikwils tegenhouden) in deſelve veele tumulten, en oploopen, door het meermaals verkieſen van Opperhoofden tot directie van den Oorlog, en by het jaarlijx verkieſen der *Subalterne* Raden, en Magiſtraten, tot 't beſtuur vande Politien, Juſtitie, en Finantien, geſchieden: dewelke door de vuile Cuiperien vande Ambitieuſten om de eer en voordeels Ampten, werden opgeblaſen, en aangedreven.

De al te groten Vryheit maakt deze Regering de ſlegſte.

Deze veroorſaakt veele Tumulten, by 't verkieſen van Magiſtraaten, &c.

Ten anderen om dat de geſeyde ongemakken mede veeltyds geſchieden, wanneer inde Regeering miſſlagen vallen, waar door 't gemeen, of den Staat eenige ſchaden, of Rampſpoeden komt te ontmoeten.

By miſſlagen vande hooge Ampt Bedieners, &c.

En ten derden om dat deſe onheylen dikwils gebeuren, wanneer de Publijke Amptenaren of Subalterne Regeerders, de jaarlijkſe Rekeningen van hunne Adminiſtratien, aande hoogſte magt (inde groote Vergaderinge des Volx), daar onder veele

By 't doen vande generale Rekeningen, &c.

onruſt dryvers, die liever de Ampten ſelver ſouden bedienen, gevonden werden) komen af te leggen.

En dat om datze geen genoegſame Authoriteit wil verdragen.

In ſumma deſe veelhoofdige Regeering, daar de al te grooten Vryheit veele diſorderen baren, het heyl der gemeenten met voeten, en de Republijk in ſtadige verwerringe, komt te ſtoten, en kan nog wil geen genoegſame Authoriteyt lyden, waar door d'uytſporigheden moeten ingetoomt, en het woeſte grauw gehouden werden binnen de palen van ſtilte, ende gehoorſaamheyt, gelijk ſulx uyt veel groote, en kleine Volx Regeeringen ſoude konnen getoont werden.

V. CAPPITTEL.

De gemengde Regering, hoewel niet volmaakt, verbetert veele gebreken van d'anderen.

Hoe het gebied, en de gehoorſamige in den ſtaat moet zyn.

J. Lipſius Politeyſe 2. Boek Cap. en 2.

Aan deze twe hoedanighe werd een ſtaat gebonden. t'Eerſte is de Ziel, t'andere de Werktuigen daar van.

't Eerſte eiſt kragt en Authoriteyt, om t'ander naar eis te doen bewegen.

Sulx mankerende, ſoo werd den ſtaat woeſt beyde haar vereiſſing hebbende geeft den ſtaat waſdom, en al wat zy hebben moet.

HEt gebied moet volkomen met Authoriteyt bekleet, en het gehoorſamen, hoewel niet ſlaafs, ſonder tegenſtribbelingen, zyn, ſalder een Burger-Societeyt by een gehouden werden, en den menſch in deſe gemeenſchap gelukkig, met ruſte leven, gelijk *Lipſius* ons Leert, als hy ſegt, dat het Regeren en Gereegeert te werden, den t'ſaamgevlogten Band is, waar aan den Staat werd vaſt gebonden, 't gebied is de Ziele van den Staat, den Geeſt die duiſende het Leven en den Adem geeft, de gehoorſaamheden, zyn de Werktuigen van het vlug en beſte bloed, dat door de Aaderen vande Republijke ſtroomt, om t'Staats Lighaam, op ordre vande Ziel, te doen bewegen. Een Staat ſonder een Hoogmogend en Kragtdadig gebied is een doot Lighaam, want ſulk mankerende, en 't gebied maar een kragteloose Blixem weſende, maakt datter de hoognodige gehoorſaamheyt ontbreekt: Soo dat den Staat door Roof en Overlaſt der Uytſporigen ſeekerlijk woeſt moet werden, daar ter contrarie een Staat alwaar 't gebied met gematigde Authoriteyt, Reſpect, en

Agt-

Agtbaarheit is bekleet, en het gehoorſamen op liefde en kinderlijke, geen ſlaafſe vreſe gegrontveſt ſtaat, ſijn waſdom, volmaakte ſterkte, en alle gewenſte proportie, bekomen ſal.

„Daar zyn drie ſoorten van gebieden (ſegt den ſelven Au„theur) ofte Formen van Regeeringen, de Vorſt of Konink„lijke, dat vande aanſienlijkſte, en dat van al het Volk, het „Volk, de treflijkſte, of wel een eenige Regeeren alle Natien, „Landen ende Steden: Doorſoekt en beſnuffelt de geheele „wereld, ende gy ſult geen andere, als een van deſe drie ſoor„ten vinden, dan ſomtyts konnen zy onder een gebragt, en „gelijk t'ſamen gemengt werden, ſoo dat zy konnen weſen, of „vryer of meer gebonden, na dat zy aan d'een of d'ander zyde „komt te hellen, van welke, daar zy naaſt aan komt te ſwemen, „zy met Regt den naam van komt te dragen.

Alle menſchen werden onder d'eene of d'andere form vande drie genoemde Regeringen beſtuurt.

Deſe Regeering by de Staatkundigen de *Mixta* of Gemengde genaamt, tragt deſen Voorvegter des Koninkdoms te verwerpen. En ſegt ten deſen einde; „Datmen van oude, en over lange „tyden, heeft in diſpuit geſtaan, welke vande drie genaamde „ſoorten de beſte mogte weſen, en dat een ſeker oud en wys „Autheur geen van drien verwerpende, nog die of deze aanne„mende, hadde geſegt, dat de Republijken uyt alle deſe Formen „t'ſamen gevoegt, gelukkig konden zyn, indien deſe Rege„ring ſoo gemakkelijk te praktiſeren, als te pryſen waare.

Deze konnen t'ſamen gemengt werden, dog behoud altyd meer ſchyn van d'een als d'ander hoedanigheyt, na welke zy dan genaamt werd.

Werd geoordeelt dat de regte gemengde, beter te pryſen als te praktiſeren is.

Maar den Hoogwyſen *Hugo de Groot*, de loflijkheyt vande Oude Bataviſche, nu Hollandſe Republijk willende Beſchryven, verhaalt voor af, hoedanig de Koningen of Vorſten al vande eerſte tyden inde vrye Regeeringen des Volx, of der treflijkſten geweeſt zyn, gelijk by de Lacedemonienſen, en meer andere, dog niet als abſolute Koningen met een onbepaalde magt, van gebieden, maar wel met een Vorſtlijke Authoriteyt, dan welkers magt, met de magt van anderen en met ſtrenge wetten bepaalt ſtont.

De Groot, Batav. Cap. 1:

t'Contrarye aangeweſen.

„De Regeering vande treflijkſten gekoren uyt de Staten des „Volx, met een Wettelijk-Vorſtendom, (ſegt hy) moet geagt „werden voor beſt uytgekoren en wel gematigt, en dat om dat „het Koningſchap van alle wyſen gepreſen werd, ten aanſien „van deſſelfs hoogwaardigheyt, nodig om 't gebied zyn klem te

En werd geſuſtineert dat de Regering vande deftigſte Mannen met een Vorſt aparentelijk de beſte is.

Eerst om datmer in heeft dat geen waar mede men't Gebied sijn kragt komt te geven; ten anderen om dat de gehoorsamers geen slaven, maar vrye luiden zyn.

„te geven, en 't gebied des Volx om de eenparigheyt vande „Vryheyt te genieten, ook soo kan, het middel gevonden „werden, die van by dese einden komt aftehangen, aangesien „een mensch alleen die veele dwalingen onderworpen, en het ge„meene volk dat onwetende, is, niet toegelaten werd: en eg„ter de hoogwaardigheit van het Vorstendom hebbende, soo „geeft dese Regeering soo veel eenparigheyt van Vryheyt als „van noden is, wanneer zy een yegelijk van wat Staat hy zy, „door de vromigheyt de weg baant, of toegang geeft, tot de „Hoogste Ampten, en tot deelschap van het opperste gebied.

Heeft ook haar gebreken en sal noyt volmaakt wesen.

Evenwel dese best uytgekoren en wel gematigde Regeering, heeft die ook niet haare Inperfectien? ik meene van ja, en sal gelijk de andere, hoe seer men dese ook prysen mag, haare gebreken behouden, soo lang het bestier by Menschen en niet by onsterfelijke Goden of volmaakte Engelen wesen sal: dog dit wat agterwaarts stellende, en het geseide, van alle Regeeringen in't gemeen gesprooken, genoeg agtende, soo sal, ik nu dit volgende vast stellen.

VI. CAPPITTEL.

D'eerst opgeregte Regering inden Staat is Goed, om dat die is uyt God, door de wyste ontworpen, en by het Volk toegestemt,

By t'opregten van alle Regeringen werden wetten gemaakt, om den Staat duursaam te maken.

DAt veele Menschen door sekere geoordeelde nootsaaklijkheden (hier na te melden) in een gemeenschap van leven zynde getreden, als redelijke Schepselen, soodanigen gemeenschap niet zyn ingegaan sonder seekere Regulen, en wetten te ontwerpen, en vast te stellen, waar door zy hunne *Societeyt* soeken te versekeren, en tragten vast te ankeren aan de tyd ende geduursaamheyt.

Nu dese regulen, en wetten, bestaande in dese hoedanigheden

den van gebieden, en gehoorſamen, neemt en krijgt een ſekere forme van gebied, die het volk eendragtelijk kieſt, of verkrygt, wanneer zy de verkieſinge der wyſten goet komen te keuren, des het volk deſe gedaante van Regeeringe, hy zy *Getempert*, *een weynig*, *of veelhoofdig*, als een Productie van haar eygen ontwerp en uytkieſinge, aanmerkende, ſullen deſelve komen te Lieven, en haar aan de eerſt geleyde gronden en geformeerde gedaante vaſt maken, als aan het geen zy goed, nut, nodig, ja Godlijk komen te oordeelen.

Hier mede krygt de Regeringe zyn gedaanten, 't welk het volk liefd.

Datter yets goeds inde eerſte opregtinge aller Regeeringen is, komen alle Politijken, ſelfs den Godlooſen *Machiavel* te belyden, iſſer yet goeds, ſoo iſſer yet Goddelyx, het welk ſekerlijk uyt *God* ſijn oorſpronk hebben moet, en daarom wert het by de Wyſen nodig geagt, dat alle Regeeringen op haar eerſt geleyde gronden en ontworpe gedaante, als uyt *God* door het *Volk* opgeregt, geveſtigt blyve. Waarom? op dat den Staat door veranderinge vande forme, of gedaante, als veele nood vallen, en ſwarigheden onderworpen zynde, geene Rampſpoeden, en koome te ontmoeten.

Alle Polityken Erkennen datter jets goeds in d'eerſt opregtinge aller Regeringis.

En daarom moeten alle Regeringen op haar eerſt geleide gronden geconſerveert blyven.

„Eerſtelijk: om dat de Regeeringe is uyt God: Door my „(*ſegt d' Opperſte Wyſheyt*, *Prov.* 8. *vs.* 15.) Regeeren de Koningen, en de Vorſten ſtellen geregtigheyt, door my Heerſchen „de Princen, en alle Regters der Aarden:

Alle Regeringen zyn uyt God.

Dat dan alle Ziele den Magten over haar geſtelt, onderworpen zy, want daar is geen magt dan van God, ende Magten die der zyn, zyn van God geordineert, Rom. 13.

„Hoort gy Koningen, en leert gy Rigters der Aarden, dat u „de Heerſchappye vanden Heere is gegeven, ende magt vanden „Alderhoogſten, die na uwe werken vlytiglijk verneemt, en uwe „Raatſlagen doorſoeken ſal: *Sapien.* 6. gy dan (*ſegt de wyſe* „*Man*, *Sap.* 9:) ô God myner Vaderen, die my tot eenen „Konink hebt verkoren over u volk, en tot een Rigter over „uwe Sonen en Dogteren hebt geſtelt; geeſt my de wysheyt „die by uwen Troon ſit; op dat ik Regeere in geregtigheyt, „en oordele in opregtigheyt des herten &c.

Ten anderen, om dat zy door het *Volk* is ontworpen, en opgeregt: Moſes van God geordineert tot een Verloſſer van zyn volk,

By de Menſchen werden die ontworpen en opgeregt.

Israel kieft Moses tot Opper-Heer.

volk, werd op voorstel van *Aaron* daar voor gekent ; en by „ het volk aangenomen, Israel hoorde dat de Heere haar besogt, „ en haare verdrukkinge sag, des neigden zy haare Hoofden en aanbaden, staat *Exod.* 4. tot bewys van Eerbied, en gehoorsaamheyt tot *Moses.*

Moses ontwerp de Joodse Republijk, en 't Volk stemt die toe.

't Was God die dit Israel uyt hunne verdrukkinge gered door het volk selfs onder een Republikaire Regeering wilde brengen : ik seide (spreekt *Moses, Deut.* 1. hoe soude ik alleen „ uwe moeyten, uwe last, en uwe twist-saken konnen dragen, „ neemt u wyse Mannen de verstandige en ervarene van uwe „ Stammen, op dat ik se u tot Hoofden en Oversten, stel- „ le, doe antwoorde gy my, en seide, dit woort is goet dat „ gy gesprooken hebt, soo nam ik de Hoofden en steldese u „ tot Oversten, &c.

God verlost sijn Volk door Rigters, maar 't Volk komt se te versoeken.

't Was t'elkenmale God die het sondigende Israel door Rigters wilde helpen, maar 't was het Volk die door Gods ingevinge de wakkerste helden daar toe versogten : siet d'Exempels van *Gideon*, *Jephtah*, *&c.*

God wilde Israel door Koningen doen Regeren, maar 't was het Volk die by Samuel daerom riepen. *dit breder op 't* 21. Cap.

't Was *God* die dit Israel door Koningen wilde geregeert hebben, op dat de *Silo* uyt het Koninklijk geslagt van *Juda* soude geboren werden, *Genesis* 49. t'was het *Volk* die by *Samuel* om een Konink Riepen.

„ Wanneer gy sult gekomen zyn in't Land dat u de Heere „ uwe God geeft, en gy, daar in wonende, seggen sult ik sal „ eenen Konink over my stellen als alle Volken die Rontom „ my zyn, soo sult gy sekerlijk tot Konink over u stellen, dien, „ die de Heere uwe God verkiesen sal, een uyt het midden uwer „ Broederen, en geen vreemden Man sult gy tot Konink over „ u stellen, &c. *Deutern.* 17: soo dat op dese Godlijke wil, alle de Stammen Israels tot *David* te Hebrom quamen, seggende ; siet u gebeente en vlees zyn wy, doen *Saul* Konink over ons was, „ waart gy Israel in en uytbrengende, ook heeft de Heere tot u „ gesegt gy sult myn Volk Israel weyden, en haar tot een voorganger zyn; en een verbond met *David* hebbende opgeregt, „ Salfden zy hem tot Konink over Israel: 2. *Samuel* 5. cap.

VII. CAP-

VII. CAPPITTEL.

't Volk door Natuur, ende Reden geleert in gemeenschap te leven, en haar onder sekere Regeringe te schikken.

DIt Buiten alle tegenspraak dan vast staande, *dat alle Regeringen uyt God, door het volk haar begin hebben*, soo staat voort aantemercken, hoe dat de volkeren van God, met oordeel, en verstand zynde geschapen, al inden beginne door de Natuur, ende Reden zyn geleert, en onderwesen geworden, hun te schikken onder zekere Politike Regeringe, die zy na 't geval, in ordre, en op Mate gerigt hebben: dog eer wy tot aanwysinge van deze eerste beginselen komen, soo laat ons voor af sien, het einde waarom de Politike Regeringen in't gemeen werden, ofte zyn ingestelt.

'tVolk door de Reden geleert te moeten onder zekere Regeringe leven.

Het opregten van alle Burger-Societeyten, ofte de gemeenschappen van veele Volkeren onder eene Regeringe, geschien tot deze twee einden: om zig met malkander sterk te maken; en om elkander ontrent het behoef van dit leven behulplijk te wesen.

Twe einden zynder waarom de Regeringen werden opgeregt.

Het eerste is, om hunnen gemeinen Staat tegens *Vianden* van buyten, ende *bozen* van binnen te verzekeren.

't Eerste waarom.

Het ander is om 't vermaak, en om gemaklijker in Rust te konnen leven; dewyl dit vast staat dat soo de menschen hun onderling behulp malkander weygerden, dat zy ontrent het eerste noyt gerust souden leven: en op het twede, dat de tyd haar ontschieten sou, om door haar Konst, ende Arbeid het nodige tot dit leven te besorgen;; vermits de gaven, en bequaamheden vanden Mensch sodanig door de vlugge tyd bepaalt staan; dat het niemand mogelijk is, alleen het nodige by te brengen, dat tot het leven, veel min tot het wel, en genoeglijk leven vereyst werd.

Het twede waarom.

Het twede waarom, met Redenen vast gemaakt.

By

By voorbeeld : wat mensch isser die den tyd sal uytvinden om selfs suivel te bouwen, te ploegen, sayen, mayen, dorssen, malen, bakken &c. tot wol, en vlas telen, bereyden, spinnen, weven, &c. en tot meer andere oneindige Arbeids-saken, die tot ons Simpel levens onderhoud, en kledinge van noden zyn? ik laat staan dat den selven mensch tyd soude vinden, tot konsten, en wetenschappen, die aen het voorgaande on-affscheidelijk vast, en van een noodwendig behulp-middel zyn, om onsen natuurlijk Staat gelukkig, en ons leven soet, en vermaaklijk te maken.

Waar uyt dan volgt dat den eenen Mensch, sonder den anderen niet bestaan kan, schoon elk zig vergenoegen wilden met Simpele Spysen en rouwe Kledereren hun leven door te brengen.

De Redenen, en oorsaken, diemen niet ontmoet.

En om van ter zyden in dit leven geen ongemak te ontmoeten, soo dienden wel alle menschen (ik laat staan de Societeyt, ofte ouder eene Regering 't saam levende) sodanig gehumeurt, ende geaart te zyn, dat zy niets beoogden, nog behaagden als het billijk, en het Redelijke, om daar mede te tonen door de Redelijk, en Regtveerdige wet der Natuur (dewelke segt, *doet, en laat ontrent een Ander, dat gy wilt dat een ander ontrent u doen, en laten sal*) geleert te zyn niets te begeren, als in billijkheit, het nodig, en dienstige alleene.

Maakt datter om het eerste waerom, dwangwetten moeten sijn.

Maar dewyl dat deze wet (hoewel die een Ingeschapene wet Gods is, en een eeuwige Wet ontrent de zeden sal blyven) die ons tot een stadige betragtinge van 't goede, en 't deugdelijke vermaant, soo kragtig niet is ; dat zy yder beweegt dit gescide vrywillig te omhelsen : en dat de menschen door hunne verdorve seden, begeerten, ende wellusten de palen van dese wet (dat is de billijkheit, en het Redelijke) te buiten stappen, altyd vergetende dat voor by is, en geen bekommering genoeg nemende voor 't geene volgen moet, soo is het, om elk man, ende Societeit gelukkig te maken, een waaragtige nood-saaklijkheit datter Heerschappye, ende dwangwetten inden Staat sijn, waar onder de gehele vergadering hunne nekken moeten schikken, om niet als een Blind, en ongepoliseerde natye, een ellendig ja beestig leven te leyden.

De Magistrale Authoriteit is het vaste onder steunsel vande Regeringe.

In summa de *Magistrale magt*, ende Authoriteit, by gevolg

volg de Politike Regeringen , ſijn de Schragen , en d'onderſteunſelen vande Burger Societeyten , en alle volx Staten,in Ryk , ende Republijken : dit voor af, laat ons nu komen tot de beginſelen, en d'eerſte leringe van 's volx Regeringe.

God een God van ordre, *Adam* en 't Menſchelijk geſlagt, na ſijnen Beelde met kenniſſe hebbende gemaakt, onderwierp het geheele Schepſel onder dit Kroonſtuk van ſijne werken, ſtellende om den menſch ſijn opperbeſtier, in ordre te leeren kennen, deſen eerſten *Vader*, tot een *Heerſcher* over ſijne nakomelingen, latende voort de wereldt ſoo zy beſt konden, het verdere beſorgen ; het Volk door de Reden ende wet der natuur geleit, de oudtſten 't meeſt Eerende, lieten deſen als de Vaderen der Huis-geſinnen de volkome directie over de Politie, en hun civilen Staat, na die tijden, en gelegentheden daar in zy doenmaals leefden.

De Eerſten menſch tot een Vorſt over ſijn Nakomelingen geſtelt.

'T Beſtier vande Burger ſaken aande Vaderen en Oudſte gelaten.

Maar na de Zuntvloet als het Volk vande hoogte was afgegaan ſoo begonden de kinderen *Noachs* haar te verdelen in Lantſchappen , te weten na dat zy door de verwerringe van hunne Paſſien, en Talen , verſtroyt , hunne ontworpe Republijk inden Lande *Sinear* vernietigt , en een *Babel* inde Plaats opgeregt ſagen.

Naderhand verdeelt 't Volk hun in Landſchappen.

't Volk dus door de wereld verſtroyt, breyd uyt in menigte , Bouwen Steden , formeren Wetten , en regten Republijken op ; welker Civil en Politijk beſtier , de oud, en Wijſten wierd toevertrout : de verwerring , of de Mis-verſtanden vermeerderen , veroorſaken verwyderingen , baren wanordren, en krakelingen , daar ſtryd, en oorlogen op komen te volgen.

Bouwen Steden , en Regten Republijken op.

Door de paſſien komt verwydering, en uyt deze ſtryd en oorlogen te volgen.

Tot directie van dien , komt ſchier elke Stad een Hoofd te kieſen , die zy met den Naam van *Koninck* vereeren ; deſe woelen onder een met vegten , en kampen , den ſnelſten tragt ſijn gelyx-maat te verſchalken ; den ſterkſten dwingt den ſwakſten te moeten wyken : Deſen werd genoodſaakt den overwinnaar ſijnen cyns-bare, of onderdaan te werden ; in't kort den magtig,en geweldigſten maakt zig tot over Heer van Steden , Landen,ende Volkeren;en dit iſt waar uyt de Monarchien haar begin genomen hebben : gelijk de Schrift *Geneſ.* 10. Getuygt van *Nimrod*, ſeggende dat hy begon geweldig te ſijn op der

Siet Geneſis. 14 *Cap.*

Om die te voeren verkieſt ſchier elke Stad een Koning.

Door welk middel de Monarchien hun begin hebben genomen.

der Aarden, ſijnde een magtig Jager voor het aangeſichte Gods: aparent, ſnel, en kloek in 't verſtant, ſtout en belliqueus van gemoet, eygenſchappen waar door hy ſijne Broederen (niet ſonder Gods wil, en voorſchikkinge) verſnelde, om door hunne hulpe zig Meeſter van Babel, en 't Land Sinear te maken, waar uyt hy in *Aſſirien* toog, de Steden *Ninive Rehobath*, &c. Boude, en met de *Aſſiriſche* of *Babiloniſche* Heerſchappye d'eeſt bekende *Monarchie* ſijn begin gaf.

VIII. CAPPITTEL.

De Gemeenſchap kleyn ofte groot weſende, moet een Perſoon, ofte Vergadering, voor hunnen ſouverain erkennen.

Door de wet der natuur ſijn de Menſchen verpligt hunne ouders alle eer en gehoorſaamheit te bewyſen.

MAar gelijk de eerſte volkeren door de wet der Natuur verpligt ſijnde te eeren, en te gehoorſamen de oudſten van wien zy haar leven, weſen, opvoedinge, en onderwijs hadden ontfangen, geleert ſijn geworden, grooter gemeenſchappen van Volkeren onder een gemene Wet, van Gehoorſamen te brengen, om door dat nodige middel hunne Societeyt, niet alleen met ordre van binnen in ruſt te bewaren, maar om hunne vereenigde menigte met een welgeſchikte ordre te konnen beſchermen, tegens overlaſt, en alle uytheems geweld; ſoo is het ſeeker, en waaragtig, dat alle ſodanige 't ſamen-geënigde menigten (hoe onbeſchaaft hunne ontworpene Politie, ofte Burger Beſtier mag weſen) een ſekere Höge, en Opperſte Heerſchappye in hunne Staat, hebben komen op te regten, aande welke, ('t zy aan een perſoon, of wel vergaderinge, in wien, of welke zy de Majeſteyt vande Republijk komen te Plaatſen) zy ook hebben opgedragen het Hoogſte Regt om Wetten te ſtellen, ſijnde een abſolute en Souveraine magt van gebieden, daar onder

Hier door ſijn ſe geleert een oppermagt te verkieſen om door dat middel in Staat van eenigheit te konnen blyven.

der zig de geheele Massa des volx, met eerbiedige gehoorsaamheyt, moet buigen, om de Heerschappye dat einde van *eenigheyt* te doen bereiken, waar toe zy is opgeregt geworden.

IX. CAPPITTEL.

De oud, en vast gestelde Regering, die na 't Humeur des Volx is getempert, is de beste, door wat geval deselve ook is opgeregt.

DAt veele Volkeren door het swaart, of door 't Regt van Oorloge, dat is met geweld, gedwongen werden tot gehoorsaminge, is waar; dan sulx kan niet geschieden, of daar is voor af, by den overwinnende en dwingende, een seekere 't samen voeginge van willen, middelen, en magten, en een vaste verkiesinge vande forme des Hoogsten gebiets voor-afgegaan, gelijk uyt het boven gemelte kan gesien, uyt de gestaltenisse sulker saken, kan geoordeelt, en met veel exempelen soude konnen bewesen werden.

Geen dwang gebied kander sijn, of daar is voor af een verkiesinge des Hoogstegebieds geweest.

Nu dese eerste verkiesinge, daar toe al het Volk Regt heeft, by alle geschiedende, soo kant gebeuren (dewijl yder Mensch, door een aangeboren sugt tot vryheyt, soekt Meester van sig selven te blyven) dat zy alle deelschap aan de hoogste Magt komen te behouden, en daarom ist dat veele dese Regering, als sijnde de *oud* en *vryste* voor de beste komen te roemen, gelijk zy ook waaragtig soude konnen wesen, indien zy buiten seditien, en oproer van binnen, ook sonder Vianden van buiten, op dien voet, en ordre hier voor *Cap. IV.* beschreven, konde bestuurt werden.

Tot d'eerste verkiesing heeft alle Man Regt.

Daaroms is die meest altyd Populair in den beginne.

Dog deze Natuur van Regering (altyd by een groote menigte met disordren, en veele wreetheden gesien) niet Praktikabel wesende, sonder zekere schikkingen van Graden in waardigheden, en diensten te stellen, soo ist dat dese eerst uytgekose

Dog om haar gebreken verandert die gemeenlijk.

Regeringen meestendeel in d'een, of d'ander *Gemengde*: ook wel by toeval van een gevaarlijken Oorlog, ofte 's Volx oproer in een *Monarchie*; ofte by versuim, en agteloosheit van dese, ende gauwigheit van geenen, inde *Aristocratie* komen te veranderen.

De verandering moet mede by alle geschieden, om den staat buiten gevaar te houden.

Maar hoedanig is, of moet deze verandering wesen, om den staat buiten gevaar, ofte alteratie te houden? zekerlijk met de gemeene toestemminge van alle, die den staat maken, ofte de Republijk composeren; 't zy dat zulx met taal, en kenbare stemmen, of wel met vrywillig, en blyde toelatinge komt te geschieden: Want by de eerste opregtinge van den Staat, alle die deselve maken, regt hebbende tot het verkiesen van een Souverain (die den Staat sijn forme, inde wyze van d'opperste Regering geeft) ende verkiesinge met taal, en stemminge, ofte by een vrye, en blyde toelatinge doende, erkennen als dan den gestelden, of den verkoren *Magt-hebber* (hy zy een mensch, ofte Vergadering) als den Representeerder van hun alle, om zynen wil in 't gebieden, de *hare*, en hun aller magt door t'gehoorsamen, de *zyne* te maken.

En dat om dat zy den veranderden Souverain daar voor moeten kennen.

Elk bemind dat hy verkiest.

Nu staat vast, dat yemand in vryheit een keure doende, het gekoorne lieven sal, en dat, om dat sijn oordeel hem segt, het gekoorne goet, ja 't beste buiten alle andere te wezen: 't uytverkoorne lievende soo sal hy tragten 't selve in die hoedanigheit te bewaren, soo als hy 't als 't best zynde, uytverkooren heeft.

Voor al een Souverain die zy over haar stellen.

Een geheel volk, op de even voor getoonde wyze, met de meeste stemmen (in alle veelheit daar men stemt, daar werden de meeste stemmen die boven dryven, gesegt, de stem vande Vergadering te wesen, en deze werd gevolgt, als oft de stem, en wil van alle ware) een Souverain, en met dezen een vaste forme des gebieds, over haar, of in den staat die zy formeren, kiesende: maken glorie dees hunnen Souverain in die verkoren gestalte te lieven, te eeren, en haar selven dien te onderwerpen, sonder met alteratie, en niet sonder seker gevaar te gedogen, dat dien Souverain, haar in een ander gedaante, als zy uytgekoren hebben, werd opgedrongen.

Konnen niet verdragen dat een ander Souverain hun werd opgedrongen.

Den verkoren Souveran is Gods Stadhouder by het Volk.

En inder waarheit, den eerst verkoren Souverain in den staat,

ſtaat, 't zy dat hy met alle, of de meeſte ſtemmen is gekoren, en onder 't bly-gejuig, ofte vrye toelatinge des volx geconfirmeert, ende vaſt geſtabilleert werd, is dezen den waaragtigen *Stadthouder Gods*, voor dat volk, op der Aarden niet? alſoo weynig dan, als het volk die door de verkieſinge des Souverains wille de hare hebben gemaakt, en door het ſelve verband ſchuldig zyn, als onderdanen, hem te gehoorſamen, niet vermogen (onder wat pretexten het zy) hun die gehoorſaamheit t'ontrekken, ofte den Souverain in eeniger maniere te veranderen, ten zy opgevaar van met d'uyterſte ſtraffe van God, of dees zynen Stadhouder geſtraft te werden; alſoo weynig vermag den verkoren Souverain, ſijn Souverain Lighaam (dat Heylig is, en God by 't volk, gelijk hy 't volk by alle Uytheemſen, Repreſenteert) in een ander geſtalte, ofte natuur, het volk tegens haar wil, liefde, en vrye toeſtemminge op te dringen, ſonder hem die gevaren te onderwerpen, dewelke door murmuratie (*s'volx ſtemme, Gods ſtemme*) ende gramſchap des volx (die Gods Lieutenant inden veranderden Souverain niet vrywillig willen, maar door dwang moeten erkennen) ligt by d'een of d'ander ontroeringe, kan geſmeet werden.

Alſoo weynig als 't Volk die mag veranderen.

Alſoo min mag een Souverain ſijn Souverain lighaam veranderen.

Wie kan ook ſeggen dat hy met het veranderen van den Souverain, 't zy dat hy die tot min, of meerder leden brengt, den Staat van Regeringe beter, ofte veyliger voor alle, ſal maken, dan hy te voren was? Immers heb ik hier voor, *in de eerſte Cap.* beweſen, dat alle Regeringen haar gebreken hebben, welker vuyligheden wel hunne waſſingen, (gelijk hier na geſegt ſal werden,) vereyſchen, maar die alle door s'menſchen kloekheit, ſoo weynigh zyn weg te nemen, als de vlakken die zig aan ons inde Maan vertonen.

Want niemand is verzekert den ſtaat met 't veranderen van den Souverain beter te maken.

Derhalven d'eene ſegge dat '*s Volx Regeringe* als de vryſte, d'ander dat die, alwaar *eenige* vande voornaamſte Mannen alleene d'opper Regeering hebben, de derde dat die, daar eenen wyſen *Apollo*, en niet eenen dwaſen *Phaëton* den Wagen alleene ſtuurt, en den laaſte dat de gemengde wegens haar goede tempering, als daar een *Vorſt*, den *Adel*, het *Volk* (in gemeenſchappen verdeelt) geſamentlijk de hoogſte magt beſitten, de beſte te weſen; my belangende, die daar over de wyſe Staatkundigen, met hun-

D'oudſte Regering die na s'Volx ſin, en humeur is, de beſte.

 ne

ne ſpitsſinnige herſenen, ſnedige pennen, en vlugge ſpraakleden laat diſputeren, houde deſe ('t zy datſe by de Oud-vaderen is uytgekoſen, 't zy door wat geval deſelve is opgeregt, of het Volk daar onder gebragt is) de beſte te weſen, die door Gods Almagtige hand eens geveſtigt ſijnde, en door de tyd een vaſte ploy, en een onbeweeglijcke gedaante hebbende gekregen, ſoodanig na der Ingeſetens humeur is getempert, en gecompaſſeert, datſe de liefde en affectie des volx, aan de Regeering, of den Staat van Regeeringe komt vaſt te maken.

X. CAPPITTEL.

Den Staat by d'onderdanen, en den Souverain Regt gekent ſijnde werkt liefde, en deze maakt den Staat gelukkig, en onverandelijk.

Onderſcheidene kennis inden ſouverain; en onderdaan ge-eiſt.

OM een Staat van Regeeringe goet, en gelukkig te maken, werd vanden *Souverain* (het zy een Perſoon, of vergadering) ende *Onderdanen*, beſonderlijk deſe onderſcheidentlijke kenniſſen ge-eiſt, vande onderdanen, dat zy hunnen Souverain wel kennen; dat is een regt, en klaar begrip hebben vande hoedanigheyt van die geen, ofte geenen, die de opperſte magt inden Staat is opgedragen, op dat zy weten wie, of welken, zy voor hunnen Souverain, te eeren, te Reſpecteeren, en te gehoorſamen hebben.

Waar van een onderdaan kenniſſe hebben moet.

En aan d'ander zyde, dat de opperſte Magt beſitter, of beſitters, weten, en erkennen, waar van daan hun ſouveraine Magt herkomſtig is, de natuur van hun *Souverain Regt*, en waar in die gelegen is, tot wat eynde hun dit Souveraine Regt is vertrout geworden; deſe kenniſſe by den Souverain weſende, ſtort in hem, of haar, een ſeeckere liefde tot den Staat, om die ſonder veranderinge te Conſerveren, op de liefde vande onderdanen, ſig

Wat den Souverain moet weten, en erkennen.

Deze kenniſſe werke in hem liefde.

ſig niet ontſiende hun zelven een onderdaan te maken, van die Souveraine Wetten, ſonder welke geene Staten, nog Regeeringen beſtaan ſullen.

Waar door hy 't welvaren des Volx bevordert.

Nu is de eerſte, en Hoogſte *Wet*, van alle Regeeringen, het heyl des Volx, of 't welvaren vande gemeente te bevorderen: dit nodige intreſt behertigt, en den Heer, of Regeerders behoorlijk na het wit van voorſpoet, met ſtellen van heylſame ordrens, en wetten, tot bevorderinge van 't goede, en ſtadige ſorgvuldigheyt, tot weeringe van 't quade, doelende, ſchaft den onderdaan genoegen, 't genoegen teelt liefde, en waar deſe liefde is, is goetwilligheit, de regthe baar-moeder van gehoorſaamheyt, die Ruſt en Vrede geven moet.

Sijn de middelen waar mede hy Gehoorſaamheit en Ruſte wint.

Een Staat van Overheeren, en onderdanen bemint, moet zekerlijk welvaren.

Deſe *Liefde* die metter tyd door voordelen, als een toegebragt goet, van conqueſten, heylſame Wetten, en goede Reglementen gelegt is, is tot de Regeerders, als mede ſo wel van dees, als van die, tot de gedaante vande Regeering, ſoo dat den Staat ſekerlijk moet welvaren, die dus van Overheeren, en onderdanen gelieft is.

Deſe liefde moet onuytroeyelijk weſen.

De liefde tot den Staat, moet zyn, als een onuytroeyelijke wortel in het herte van Overheeren en onderdanen, vaſt geſchoten, dewyl zy is de eenige *conſervatrice*, of behoed-vrouwe van Staat, ende Volkeren.

Want zy is alles.

Deſe liefde kan geſegt werden de bandvlegſter vande eendragt te weſen, zy is de wiſſe Ruſt-bank van Koningen, Princen, en alle opper Magiſtraaten; zy is een voedſter, en koeſter Vrouwe der onderdanen niet alleen, maar ook een vrindelijke, en goet-aardige tugt Vrouwe: ja een Godlijke zedendwingſter, van die gebieden, en gehoorſamen moeten,

De vrugten van liefde in den Opperheer.

Een Wys Regeerder, hy zy Konink, of minder Regent, die deſe liefde heeft, en kent geen ſtaat-zugt, nogte gierigheyt; ſoo eenen is nog opgeblaſen, laatdunkend, wangonſtig, bitter, nog wreed in ſijn beſtieringe, maar goedertieren, langmoedig, vrindelijk, en geen ſchijn-vrind ontrent het Volk, door, en voor wien de Regeeringen, Ryken, en Republyken zyn opgeregt.

De vrugten van liefde ende onderdanen.

Aan de ander zyde, maakt deſe liefde het Volk vredig, eerbiedig, buigſaam, en onderdanig, zy maakt het jok ſagt, en de

laſten

laſten ligt om dragen, zy legt by het Volk den grond van geduurſaamheyt, waar door de Regeering aan de tyd, kragtiger als met ontoeganklijke fortificatien, en ontelbare krygs-knegten, werd vaſt gebonden.

De liefde en lyd geene veranderinge, inde oud en welgeſtelde Regeringe.

Gelijk den Staat ſelfs, alſoo werd de gewoonte, en oude manier van Regeeringe geagt, en geliefd by t'Volk; de oude forme werd door t'ooge van deſe liefde als een onſterflijk weſen aengeſien, en daerom als een Heyligdom vande Vaderen overgebragt, ge-ëert, en als een onveranderlijk gebruik, gelijk een ſtale wet, om te gehoorſamen gereſpecteert, de liefde en lyd geen verandering, als door magt, en overweldiging, inde oude, hergebragte, en loflijke Coſtume van Regeeringe, want het Volk de gedaante op hunnen herten hebbende verzegelt, houden zy deſelve als op een onbeweeglijke Rotze vaſt getimmert.

'T veranderen is het ſterven vande Regering.

Op deze Rots moetſe onveranderlijk, beſtendigt, en als onſterflijk geconſerveert blyven, t'veranderen vande forme des gebiets, is het ſterven vande Regering, het fataal, of rampſaligſte dat de natuur kan overkomen.

Anders is de Regerering onſterflijk geagt.

Alle Oppergebieders (vanden grootſten Konink tot den minſten Regenten) moeten ſterven, maar de geliefde Regeering ſelf, werd onſterflijk gehouden: Gelijk eertyts een groot wijs man ('k meene den Francen Canſelier Monſieur de *Sillery*) wilde getuigen als hy tot de Reine Mere *Maria de Medicis* ſeide, *dat de Koningen in Vrankrijk niet en ſterven*: De *Hendrikken* mogen door een ſplinter, een fenijnig, of twe ſnydend mes, ende *Francoiſen*, *Caarlen* en *Loyſen* door vehemente ſiektens weggerukt werden; Maar door de Salique (*uyt den Hemelgeinmagineerde*) Wet, zyn de Koningen, of het Koninkdom in Vrankrijk onſterflijk gemaakt.

't Koningdom in Vrankrijk onſterflijk gemaakt.

CAP. XI.

XI. CAPPITTEL.

Alle Volkeren hebben een sekere liefde-helling, tot den Staat, daar in zy geboren zyn.

WAt Volkeren? Wat Natien zynder die niet met opmerklijke kragten hunne sugt, en liefde doen uyt blinken tot den Staat daar in zy geboren zyn? yvert niet alle man om de selve te helpen conserveren by die wyse van Regeringe, die Gods Wijsheyt heeft geordent, het Volk heeft uytgekosen, geformeert, en opgerecht, en die door de tyd is vast gegront, en by het Volk als geheylicht werd gehouden? 't Is ook de hoogste pligt van een eerlijk man, en goet onderdaan te beminnen den Staat daar in hy zyn leven heeft ontfangen, en te eeren, te respecteren, en by het leven te helpen bewaren, die forme van Heerschappye daar door hy beschermt, en daar hy als een Burger onder komt te leven, 't is de lesse van den *Heer van Pibracq* in sijne versen als hy segt.

Alle menschen toonen liefde te hebben tot den Staat daar in zy Geboren sijn.

elk yvert om die te helpen Conserveren.

Sulx is de pligt van een eerlijk Burger.

Ook dat te doen voor die, daar hy onder leeft.

Aimé l'estat, tel que tu le voy estre,
s'Il est Royal, Aime la Royanté:
s'Il est de peu, ou du Communauté:
Chery celuy, la ou Dieu 't a fait naistre.

Den Staat Liefd' soo die is; 't zy een Koning verheven,
Of weyn'gen, of 't gemeen
Regeeren, mind die geen,
Daar gy geboren zyt; en God u gunt het leven.

Wat kan den mensch ook hooger beminnen, als dat hy voor zyn hoogst, en kostelijkste eygendom moet schatten? dit kostelijkste is den *Staat*, die alles wat kostelijk is, als ons leven, Wyfs, Kinderen, &c. omvat, en komt te bewaren.

Den Staat is 't kostelijkste dat wy lieven konnen.

Alle Man heeft eygendom daar aan.

'T Volk maakt den Staat, en daarom Leert ons den Romeinsen Redenaar *Cicero* dat den Staat, of de Republijke het Volk behoort, 't zy dat deselve door een Konink, door weynich vande voornaamste, of van het gesamentlijk volk wettelijk geregeert werd: hoedanich de Regeering dan zy, soo heeft yder Burger zyn aandeel in den Staat, dog na die proportie soo als hy een lid van 't geheele Lichaam des Staats bereekent kan werden, en daarom heeft, hy, na die mate, regt, te wenschen, en te begeeren dat den Staat wel, en wettelijk geregeert werd.

En daarom heeft yder Regt te wenschen dat die Wettelijk geregeert wert.

De oude en gewone forme is de wettelijkste ordre.

Wat is de wettelijkste ordre van Regeringe, de Republijk te bewaren by de oude, en gewoone forme des gebieds, hy zy, hoe hy mag wesen; om haare oudheyt sal de Regeeringh (wanneer zy des Volx welvaart besorgt, d'inwendige rust bevordert, d'eendracht ende gemene vrede tot haar compas houd) van al de Wereldt, geaght, ontsien, en gerespecteert werden.

Om haar oudheit word de Regering geagt, en ontsien by de wereld.

XII. CAPPITTEL.

Niet alleen die Volkeren die Roemen konnen vrye Volkren te wezen, maar selfs die onder slavernye leven.

'T Volk Roemt op dese oudheit.

HEt Volk roemt op de *Oudheit*, als op 't geen bysonderlijk hoort tot de loflijkheyt van hunne Regeeringe, om deselve by die loflijke ordre te bewaren, tegens de betwisters, of benyders van dien, sullen zy het leven en alles wat haar dierbaar is, inde waagschaal brengen, niet alleen die Volkeren wiens eerst bekende Voorouderen met het opregten vande Republijk te gelijk deelschap aande opperste maght hebbende behouden, 't selve Regt van geslagt tot geslagt hebben overgebragt tot op de in wesen zynde leev-lingen, gelijk de kleine Regeeringen van *Switserland*, die van *Hamburg*, *Lubek*, *Dantzig*, *Neurenburg*, *Ceulen*, *Luik* en meer andere Regeeringen die nog geheel Populair zyn, hebben gedaan.

Ja stellen 't leven en hun kostelijkste daer voor inde waagschaal.

Niet alleen die onder een Volx Regeringe.

Noch

Noch niet alleen ſulke Volkeren, die ſonder eenig deel ofte portie aan dit recht te behouden, 't zy door verſuim, ofte vrywillig van dit recht ſoude mogen zyn afgeſtaan, en hunnen roem dragen als vrye dit recht gelaten, ofte gegeven te hebben (met, of ſonder een uytſtekent *Hoofd*) aan weynigen, ofte een zeker getal van de aanſienlijckſte Mannen ingelijcke Hoogheit ſtaande, gelijk de *Hollanders*, en d'andere geunieerde Provincien, of wel een grooter, en onſeker getal, gelijk die van *Venetien* doen, om hunne Republijken in die gedaante en op hun oude grondſlag te bewaren: de *Hollanders* &c. onder dit, *mits* dat een, of meer uyt de *Burger-Regenten* ſtervende, de blyvende uyt de gemeente ſullen kieſen, die onder de voornaam, en ryke Burgers in wijsheit, in wakkerheit des gemoets, in deugden, en beſondere gaven komen uyt te ſteken.

Onder de deftigſten.

Als mede die Volkeren niet alleen, daar eenen *Konink*, of ander Titul-voerend-vorſt, *den Adel*, ende *Gemeente* geſamentlijk de Hoogſte-magt beſitten, en geene grond Wetten kennen, als die vande Natie, dat is die van hun ſelven zyn, gelijk de fondamentele Regeering in *Engeland* is, ende meeſte vande 17. *Nederlandſe Provincien* van ouds geweeſt zyn.

Of onder een volkomen gemengde.

Maar ſelfs die Volkeren die als ellendige ſlaven, hun leven, Wijfs, Kinderen, roer, en onroerlijke goederen, niet als by Leen van eenen *Algebiedent Hooft* beſitten.

Maar ſelfs die als ſlaven onder eenen dwing-al, leven.

Deſe ſullen om hun van ouds-hergebragte Opper-Vorſtendom te bewaren, tot der doot yveren, het welk men in meeſt al de Ooſter, en Zuyder Volkeren ſien kan, dewelke hare (hoewel Tirannique) Regeeringen, op eenen grond, ende ſelve maxime geen honderden, maar duiſende jaren doen leven hebben; alle Onderdanen (beſonderlijk de *Vryſte* onder de Ruſſen, Turken, Perſen, Tarters, Cineſen, en Japanders, te weten het *Krygsvolk*, d'andere nog ootmoediger, hoewel gelukkiger ſlaven weſende) haar niet ontſiende, om den aanwas ende vergrooting van hunne Monarchie of voor haaren Keyſer, Koning ofte Prince haar ſelven als beeſten op den ſlagt-bank te brengen: alleen de *vryſte* het *Krijgs-volk* deſe wrede Vryheyt aan haar nemende, hunnen Souverainen Oppervorſt, wanneer hy, na hunne bevatting tegens den gemenen Staat (te weten haren ſtaat,

Door welken yver deze hunne Regeringen duiſende jaren doen leven hebben.

die

die zy voor 't gemeen doen gelden) komt te sondigen, van 't leven ter doot te brengen.

XIII. CAPPITTEL.

Het bovengeseyde bewesen, niet met de domme Oosterse Volkeren, maar met de France, een habil volk, onder de verstandige Europers,

Dit eenhoofdig gebied wert niet alleen by de Oofter slaafse Volkeren geliefd.

IN summa, dit Souveraine, en onbepaalde Konink, of Oppervorstendom, werd niet alleen by dese genaamde wrede Volkeren, als alle verwyfde *Azianen*, domme *Afrikanen*, en botte, of wilde *Americanen* geliefd, geroemt, en gepresen als een goede en wel uytgekose Regeeringe, maar selfs by de oude Franken die onder de verstandige Europers een merklijke voorrang in wysheyt en wetenschappen sustineren te hebben.

Maar by de oud genaamde Franken.

De France onmatig gepassioneert op hun Koningdom.

Immers zyn de Fransen (absoluyt Dienstbare onder de wil, en onbepaalde magt van eenen groot en geweldigen, dog by haar gewettigden Konink) soo onmagtiglijk op dit hoogwaardig Koninkdom, dat zy van *Pharamond* tot op desen *Lodewijk de* XIV. als altyd levende sien overgebragt, verliefd, en gepassioneert, dat zy haar om de glorie van haren Konink, sullen inde doot werpen, hun leven en alles wat zy dierbaar schatten (dat zy seggen van God en den Konink in leen te besitten) willig, en blydelijk opofferen, om de grootheyt van haren *Konink*, en den stadigen wasdom van dit groote Koningschap te bevorderen.

Hunne eerst bekende Regering is geweest met Koningen. *Siet Jean de Serres.*

Dit Hoogbesaamde Koninkdom, door God ende tyd by dat Volk geheyligt, en inde herten der Francoysen vast gegront geworden, is als uyt haar eygen verkiesinge, en eerste fondamentlegginge van Regeering voortgekomen, volgens 't getuige vande France Schryvers, welke seggen, dat dese Volkeren eertyts door eygen Koningen zyn geregeert geweest, maar den Romeinen door *Iulius Cesar* zynde Dienstbare gemaakt, dat zy (na eenige hon-

honderde jaren in dese Dienstbaarheyt geleeft hebbende onder het bestuur van enige verkoorene *Hertogen* met stadigen onrust, en Oorlogen tegens de Roomse Keiseren) met eendragtige kloekmoedigheit, dit jok van haren halsen hebben geworpen ontrent den jare 419. of 420. als wanneer zy na goet overleg, en met Rypen Rade (segt de Historie) op het exempel van andere glorieuse Volkeren, tot hun eerste gebruik van eygen Koningen zyn wedergekeert: kiesende tot hunnen wettigen Konink *Pharamund* den Soone van hunnen kloeken Hertog *Marcomirus*: een man van grote gaven en bequaamheden, waar mede hy dit Volk tegens de Roomse Oppermagt beschermde, en het Koninkrijk met een vaste Regeering, op Bondige-wetten (naderhand de Salique genaamt) quam te grontvesten, zynde die fondamenten waar op dit Koninkdom van den gescheiden tyd tot heden onveranderlijk in wesen is staande gebleven, alleen met dese verandering, dat de Kroon 2 a 3. maal door Rampen, en Noodvallen, van d'eene familie in d'andere is overgegaan.

Zijn weder tot hun eerste gebruik gekeert.

Kiesen Pharamund tot hunnen Koning.

Eerstelijk als *Pharamund*, ende na hem sijnen Soon *Clodion* gestorven was, en *Merouees* anno 450. was Konink geworden, soo is de Croon in dit geslagt onder de Regeering van twintig agter een volgende Koningen den tyt van 302. jaren gebleven: als wanneer *Pepinus* die met zynen Vader *Carel Martell* (de laaste Koningen uyt *Meroue* voortgekomen den Koninklijken Tytul latende, maar hunne in plaats van s'Koninx Authoriteyt, terwyl zy desen in hunne wellusten den vollen teugel gaven, gebruikende) Vrankrijk den tyt van 36. jaren, als Souveraine Princen geregeert hadden, door den Paus *Zacharias*, nevens alle de Francoisen van den eed van getrouwigheit (aan den Konink *Cilperik* gedaan) gedispenceert, ofte ontlast, en desen *Chilperik* om zyn quade wellustige zeden, door de Staten des Ryx afgestelt, en in een Klooster gesteken zynde, inde Stad Soissons op het jaar 752. is Gekroont geworden.

De Kroon valt inde familie van Meroue.

In dit geslagt van *Pepyn*, gesegt der *Carolingen* (dus na *Carel Martell* genaamt) is de France Kroon door 13. soo Koningen als Keysers gedragen den tyt van 235. jaren, als wanneer *Lodewijk de* V. van naam, sonder mannelijke erven gestorven sijnde, *Hugo Capet*, seer geagt, en bemind by de Prelaten, en

Gaet over in die van Charle Martell.

hoogen Adel van Vrankrijk, de kanse schoon siende, om de Kroon tegens Hertog *Carel van Lotheringen*, Vaderlijke Oom van *Lodewijk*, en volle Broeder van *Lotharius* (laast gestorven Koning en uyt de familie der *Carolingen*) bestond te twisten, het welke hem, met te seggen dat *Lodewijk* hem het Rijk hadde opgedragen, en dat hy van 't Koninklijk bloed, uyt *Carloman* gesproten was, soo wel gelukte, dat *Carel van Lotheringen* den waaragtigtigen Erfgenaam, door de Staten des Rijks wierd afgewesen, en *Hugo Capet* Grave van Parijs nevens sijnen Soon *Robbregt* op het Jaar 987. den 3. July is Gekroont geworden, blyvende de France Kroon en Scepter tot desen huidigen dage inde familie vande *Capets*, als sijnde desen *Lodewijk de* XIV. van naam de 65ste Konink in Rang van s'Koninx Regeeringe, en den 30ste die uyt desen *Hugoos* Mannelijken Zade, sijn geslag Rekeninge komt te halen om de wettelijkheyt van sijne *Monarchale* Heerschappeye vast te maken.

De Kroon werd dit geslagt af, en HugoCapet toegewesen.

In wiens geslagt zy tot heden gebleven is

XIV. CAPPITTEL.

't Volk is lof, en roemwaardig die voor hunnen Staat van Regering yveren, of met liefde gepassioneert zyn,

Soo het Volk dat onder dienstbaarheit leeft om dat zy hunnen ouden Souverainen Staat lieven te prysen zyn.

INdien nu de boven gemelte Volkeren die by ons na waarheit geagt werden geene de minste *Vryheit* te hebben, ja de schaduwe daar van qualijk genieten, hier in niet alleen te prysen, maar gelukkig moeten geagt sijn, dat (soo lang hunnen Souverainen Heer willig, ende magtig is, haar met Wapenen tegens de Vianden van buitenen, en met Regt-oeffening, en goede Wetten tegens overlasters van binnen te beschermen) zy hun goedwillig schikken na de wille, en hun onderwerpen de Wetten, en geboden van haren Souverainen Prince, even of sijnen wille, en begeerte gants de hunne ware:

en

en dat zy daar by hunnen Souverain, en den Souverainen Staat daar onder zy leven, beminnen, en lief hebben; daar voor yveren, en geen veranderinge konnen of komen te gedogen: wat sullen wy van die Volkeren, die vanden beginne vrye zynde, hunnen Staat van Regeringe op den eersten grondslag van vryheit, en van tyd tot tyd in een politer en versekerder ordre voor haar, als altyd, in d'eerste gedaante blyvende, tot haar sien overgebragt, seggen?

Te meer zyn't de sulke die dat doen vrye wesende.

Sullen wy dese, om dat zy hunne eerste forme en oude gewoonte van Regeringe lief hebben, *Laken*? sullen wy die, om dat zy voor desselfs behoudinge met yver spreken, *Smaden*? En om dat zy buiten smerten, en droefheden 't voorwerp van dees hunne affectien, niet konnen sien veranderen, *als dwasen agten?* dat zy verre.

Men moet hun om een prysselijke saak, niet laken nog veragten.

De Menschen zyn elkanderen liefde verschult; *God* die *liefde* is, is die niemand, maar wy alle sijnse hem inden hoogsten; ende onderdanen die inden volgenden grade sijnen Aardsen-Stadhouder op der aarden schuldig: wel laten wy dan dien *Hemelschen*, en sijnen Luitenant onsen wereltlijke *Souverain*, in die hoedanigheyt, soo als de Godlijke wysheit, hem van ouds-her over ons, en onse Vaderen heeft geordent, in opregtigheit liefhebben, op dat wy tonen redelijke menschen, den Beelde *Gods*, ende niet de woeste beesten, die liefde, nog dankbaarheit kennen, gelijk te zyn.

Den mensch is elkander liefde verschult maar, voor al sijnen opper-magt.

XV. CHA-

XV. CAPPITTEL.

De verandering inde gedaante vande Regeering, of het wesen vanden Souverain, is desselfs dood, en sleep met zig de beklaaglijkste Rampzalighe-heden des Werelds.

'T Wegnemen vande oude Regeringe is 't weg breken vande fondamenteelste Wet vanden Staat.

DE veranderinge vande forme des gebieds, hebbe ik voor gesegt, is het *Sterven* vande Regeering; en dat om dat het wegnemen vande oud-hergebragte en loflijke constume, het weg breken vande fondamenteelste Wet vanden Staat is: want de gewoone Regeeringe zynde een seeker geheylige grond-werp, waar op het Volk hunne genegent, en eerbiedigheden hebben vast gemaakt, en kan sonder eèn algemeine toestemminge niet wel weggenomen ofte verandert werden, sonder veele wanordrens, ramp en ruïne voor de Republijk met zig te slepen.

Dese sleept na zig wanordren &c.

Eerstelijk, door dien dat veeltyts by de betragters vande veranderingen meer eygenbaart van Hoog-gesag en voordelen, als het *Heyll' des Volx* beoogt werd: daar dan jalousijen, nyt, en afgonsten uyt komen te spruiten, die weder twedragten, en factien teelen, waar uyt het verderf van Persoonen en familiens gebooren werd.

Daar na soo volgen Rampen.

Ten anderen om dat het Volk (wanneer dese met hunne stemmen of genegentheden de veranderinge niet hebben toegestemt) door de minst opkomende ongemakken, hun misnoegen doen uyt-klateren, en op een merklijke faalgreep vande Regeering in murmuratie vallen, dewelke haar by verdere Rampen tot ongedult komt te persen, als wanneer by die toevallen noyt *Aanhitsers* gebreeken, om het Volk tot weerspannigheyt, oproer, en revolten aan te blasen; invoegen dat door de veranderingen dikwils een verderflijk vuur van Inlandschen oorlog ontsteken werd, het welke na dat het jammerlijk in het

Om die te vermeeren ontbreken noyt opstokers van 't vuur der ellenden.

het bloed der beste Heeren, en Burgers geloeyt, en geblakert heeft, niet ligt en werd gebluſt, als met het Rampſalig onbeklaagLijk bloet, der yverigſte voorvegters, ende beleyders vande geſeide veranderingen: gelijk ſulx uyt de *Engelſe Hiſtorien*, en beſonder met de laaſte Koning-Moorders getoont kan werden, die ik om zyn gewigte hier volgen laat.

Dat niet daa met bloet gebluſt werd.

XVI. CAPPITTEL.

Sulx omſtandig bewe ſen met de Engelſe Republicains Alias *Koning veroordeelders.*

DE Romeinen *Engeland* gewonnen, en na 500. jaren beſittings weer verlaten hebbende, ſoo vielen de *Picten* (gehouden voor de *Wals-Engelſe*) ende *Schotten*, te gelijk op de *Britten*, ſoo dat deſe Volkeren (die hun Burger-beſtier, dog niet te net gepoliſeert, op den grondſlag vande Roomſe gebruiken behielden) ſonder den band van een goet Regeeder, als loſſe ryſſes weſende, en wetende dat zy met hun geformeert Heyrleger tegens de bovengemelte Volckeren ſonder een uytmuntend hoofd niet veel ſouden konnen uytregten, te rade zyn geworden, een Koning over haar te kieſen, gelijk zy ingevolge *Vortigerne*, Grave van *Cornwal* daar toe uyt kipten, maar deſen niet moedig genoeg, als zig te ſwak met de ſijne kennende. *De Saxen* tot der *Britten* hulp hebbende geroepen, ſoo zyn de Brittons ontrent het jaar 455. na Criſti Geboorte, door deſe ſtrytbare Volkeren verſchalkt, en hunnen Adel vermoort geworden.

Groot Britanien vande Romainen verlaten.

De britten verkieſen een Koning.

Deſen Roept de ſaken, tot der Britten hulp.

Door welke zy verſchakken werden.

De *Saxen*, hier door haar Meeſter hebbende gemaakt van verſcheide Landſchappen, verdeelden die onder hunnen Adel ende Krygs-Hoofden, ſoo dat *Engeland* van dien tyd tot Anno 818. in verſcheide Koninkſchappen verdeelt, met ſtadige oorlogen, is geregeert geworden, tot dat *Egbert* de 18de Konink

Engeland door de ſake in verſcheide Koningrijken verdeelt

der

Onder eenen Koning uyt de Saxen gebragt.

der West-Saxen, alle d'andere met de Wapenen hebbende overwonnen, de eerste (*uyt de Saxen gesproten*) is geweest, die alleen als Konink (na dat het Rijk 363. jaren inlappen gescheurt, was gehouden) *Engeland* geregeert heeft.

Desen, met sijne Soonen, en nakomelingen hebben 198. jaren met veel onrust (wegens de Deenen die met list, en geweld *Engeland* van tyd tot tyd indrongen, *Colonien* maakten; eygen Regeeringen stelden, particuliere Koningen opwierpen, en het land met stadige oorlogen plaagden) de Kroon, en Scepter gedragen, tot het jaar 1016. als wanneer (na veel verraderien der natuurlijke Landsaten; en dat *Edmund* den waaragtigen Konink door den Aarts-verrader *Edrik*, des Konings gunst-genoot, vermoord was geworden) *Canutus* Konink van Denemarken, wiens Vader *Sweine* te voor het rijk met verraad, en Wapenen had overwonnen, door de Geestelijken en hoogen Adel, met gejuig en toestemming van het Volk, tot Konink van Engeland gekroont wierd.

d'Engelse Kroon onder der Deenen. Koning gebragt.

Desen, met twe van sijne Sonen, *Harald*, en *Hardiknute* den een na den anderen alleen 26. jaren hebbende geregeert, en overleden sijnde, soo hebben de Staten des Rijx Anno. 1042. met eendragt tot haren Konink gekroont *Eduward den Belyder*, halve Broeder vanden vermoorden Konink *Edmunt*: maar desen Anno. 1066. stervende sonder kinderen, soo is *Wilhelmus*, Hertog van Normandien des Konings Neef, tegens *Harald* Grave van Kent (die zig als een onvertsaagt Krygsman met onderdrukking van des Kroons naasten erfgenaam, *Edgar Atheling*, door sijne mede hulpers tot Konink had opgeworpen) opgetrokken, zig selven, met hulp van *Baldwin* Grave van Vlaanderen, en veele Grooten uyt Vrankrijk een overwinnaar van *Harald*, (die gedood wierd) en van het geheele Rijk makende, invoegen desen *Wilhelmus* als overwinner (by die naam tot heden bekend) door de *Bisschoppen*, *Heeren*, en *Gemeynten* op een ootmoedige wyse geknielt sijnde, en met uytwendige (wast niet hertelijk 't was gemaakte) vreugde binnen Londen is ingehaalt; en voort tot haren Heer, en Konink zynde aangenomen, is hy op *Krist-dag* Anno 1067. tot Westmunster plegtelijk gekroont geworden.

De Staten des rijk verkiesen den Broeder vanden laasten Koning uyt de Saxen gesproten.

Sterft sonder kinderen.

Willem den Noormandier komt uyt Vrankrijk, en wind het rijk met den swaarde.

Ontfangt pligtelijk de Kroon.

Van.

Van desen *Wilhelmus* den overwinnaar (die niet het Rijk, als met het swaart gewonnen, quam aantenemen: yder uyt sijne besittinge smytende; de Landen, gronden en andere lijf-middelen hem eygen makende, zyn wil tot hoogste Wet houdende, en het Volk tot dienstbare stellende, maar op sijn Kroning swerende, elk by het sijne, en het Volk, by hunne Wetten, Voorregten, en Gebruiken te sullen beschermen, even of hy by vrywillige verkiesinge tot de Kroon gekomen ware) tot de tyden van *Carolus den Eersten*, is de Kroon van *Engeland*, met aan koppelinge vande *Schot*, en *Tersche* Kroonen, in sijn geslagt uyt Sonen of Dogteren geboren, op de Grontwetten vande natie, sonder veranderinge van gebruik inde forme, ofte met verduistering vande gewoone Majesteit, egter niet sonder veele Rampen, gebleven: maar desen ongelukkigen *Prince* in't jaar 1636. tot het *Equiperen* van een magtig, en Vrees-bare Scheeps-vloot (om Nederlants Negotie, Visserien, en Zeevaart te belemmeren: als sijnde, uyt jalousien wegens het Traktaat van nauwe verbintenisse, tussen *Vrankrijk*, en de *Vereenigde Staten* den 8. February 1635. opgeregt, tegens deselve gebeten) geld nodig hebbende, doet op eygen Authoriteyt een Algemeine schattinge over *Engeland* omslaan, met een eygen-magtig, of Souverain gebod, om dese penningen in te samelen; dit werk buiten kennis, en toestemming van het *Parlament*, tegens 's Lands Wetten, en gebruiken strydende, nevens het hard aandryven vanden Konink om het servitie, ofte het Formulier-Gebede-Boek (*bekend by de Engelse Liturgie*) in't gebruik te brengen, ontstelde de geheele natie sodanig, dat zy, te weten het Parlement, tegens den Konink, in onmin, van onmin in woorden (verstaat eerst het Huis der gemeente, daar na den Adel mede, te samen ingespannen tegens de Bisschoppen, Autheurs van het Servitie-boek) van woorden in gekijf, en van gekijf in oorlog raakten.

> Die sonder verandering van gedaante in zyn geslagt, tot op Carel den eersten gekomen is.

> Desen is een ongelukkigen Prins geweest.

> d'Oorsaken of de grond-stellinge van zyn ongeluk.

> Zyn doen ontstelt de gehele natie.

> 't Parlement raekt met den Koning in misverstant, &c.

Den *Konink* in sijne Dienaars den *Yerschen Vizeroy*, *en d'Aarts-Bisschop van Cantelberg*, als mede in sijn Persoon dikwils gehoont, schiet te kort in desen Burger-krijg, raakt gevangen, en lyd veele affronten, men komt tot inkeer; vrede werd getroffen; en den Konink in vryheyt herstelt. Maar het

> Hier uyt volgt den Burger kryg waar in den Koning te kort schiet.

Huis der Vergaderingen het woedende Grauw, en de Militie tot hunne hulpers, ende Krygs-hoofden tot leden van hunne Vergaderinge hebbende geroepen, moesten nu sien, dat niet alleen den Konink, maar ook zy selfs de klem quyt waren.

Zyn Vianden regten een heilloosen Bloed-Raad op.

Dese Krygs-gedrogten, met haar onderhoorige magt, en het veel-hoofdig-beest versterkt, hervatten den twist, werpen den *Konink* weder gevangen; Muilbanden den *Adel*, ende beste *Burgers*, en Regten een Heyl-loos, ja God-vergeten Bloed-Raad op: door welkers eeuwig verfoeyelijke vonnissen, den Konink, veel groten Adel, en destige Burgers (eenige als *Hamilton*, den *Graaf van Holland*, en andere meer, in 't eerst Vianden vanden Konink geweest) opentlijk den Byl, den strop, en aan swaarder straffe, als d'eerstelingen tot de veranderinge, zyn opgeoffert geworden.

'tRyk in een hoofdlose Republijk verandert.

De Regering wil geen vastigheyt inde gemoederen des Volx grypen.

Verkiesen een Opperhoofd.

Den *Konink Gods* Gezalfde, en die hem daar voor wilden eeren als veel voorname eerlijke Mannen, dus van kant geholpen, den *Adel* in verbystering, ende Burgers-Gemeintens in verbaastheyt gebragt zynde, soo werd het *Ryk*, nu in een Hoofdeloose *Republyk* verandert, door dese Krygs-parlementaire Tirannen, als een Roerloos-Schip in Zee, op de golven van angst en onrust heen en wedergedreven, en (als de Roomse Republijk eertyds) op puur geweld van anno 1649. tot 1653. sonder een uytstekende personagie onder haar stande gehouden: maar siende dat hunne Regeering door moord van Konink, geestelijk, en wereltlijke Heeren begonnen; en met hangen, wurgen, en slagten van Edelen, Burgers, ende Predikanten opgeregt, geen vastigheyt inde gemoederen des Volx wou grypen, maar dat hun Authoriteyt op schrik en vrese gevestigt stond, soo hebben zy om alle de last van gedugte swarigheden te myden, anno 1653. den $\frac{3}{13}$. September het twede Hoofd van hunne Krijgs-Cabale O! *Cromwel*, tot het eerste Hooft vande natie verheven, hem meer, of grooter Authoriteyt in sijne Heerschappye gevend, of latende, als oyt Konink voor dien tyd gehad hadde.

Dezen doet wonderen.

Maar desen overkloeken Ryx-schaker (*alias Protector*) die in zynen tyd Vrankrijk dorst affronteren, Spangen kon dwingen, en den Vereenigden Staat dé buigen, ja meer buiten postuur bragt, dan een tagtig jarigen Oorlog gedaan hadde) net vyf

jaren

jaren, als een absoluit Overheer de hooge Heerschappye, met het Parlement onder de knié, en de natien met een gedwongen onderdanigheyt, hebbende beseten; op den $\frac{3}{13}$. September 1658. stervende, soo wierden de schouderen van sijnen Soon *Richard* te swak bevonden, om de Regeer-last van drie Koninkrijken, gelijk zynen Vader had gedaan, te konnen dragen.

Maar stiert na vyf jaren.

Zyn Soon te swak om de last van 't Ryk te dragen.

Een oorsaak waarom men in't voor jaar 1659. de onrustige Krygs-Hoofden (als *Fleedwood*, *Lambert*, &c. inde plaatsen van *Fairfax*, *Cromwel* en anderen) weder aan 't woelen sag.

De Krygs Hoofden weer aan 't woelen.

Dese verwerpen het *Protector-Ampt*, en formeren weer een nieuwe *Parlements Regeeringe*, en dat uyt die Heeren (den meesten hoop) die voor tien jaren den Konink, zyne Heeren, en goede Burgers, gedoot, en het wettig Parlement geschopt hadden: dog dese Vergadering (die de deugtsame Engelse doodelijk hateden, en met vervloekinge het *Bloed-Parlement* noemden) hun weder-begin vol verwerring, door d'oneenigheden over de manier van Regeer-bestelling, wesende, baanden door hunne twisten, een veyligen weg, om Konink *Carel* de twede, op den Troon van sijnen Vader te helpen.

Formeren een nieuwe Republicaire Regeringe.

Deze Regering vol verwerring, heeft de weg tot het oude Koningdom gebaant.

Want (hoewel zy met de geseide hoofden de geheele Engelse Militie aande hand hadden, en dat zy op den 13. January 1660. een afschriklijke Bill, ofte Wet van affweeringe tegens *Carel* ende de afkomelingen van Konink *Iacobus* formeerden) *Monk*, Hoofd-Commandant vande Schotse Troepen, een heymelijke afkeer van dese Republicains, en hunne onwettige Regeering hebbende, dese verwerringe waarnemende, veinst zig met de zyne tot behulp der Engelse te komen, om *quansuis* het Parlement in hunne nodige Authoriteyt te stellen: Maar zig binnen *Londen* heymelijk gesterkt, en opentlijk alle hinderpalen, de kettingen, en slagbomen uyt de straten weggenomen hebbende, soo verklaarde hy op den 21. February 1660. zyn voornemen aan den *Lord-major* ende *Aldermans* om den Konink te herstellen, en roept met eenen een vrye Parlements Vergaderinge uyt, waar op de Leden die anno 1648. gesecludeert wierden, vrymoedig verschynende, de andere die de Regeering meenden vast inde vuist te hebben, door schaamte van on-eer, en magteloosheyt, agterbleven.

Den Generaal *Monk* veinst een vrind van 't Parlement te wezen.

Tot dat hy zig van Londen had verzekert.

Als wanneer hy hem voor den Koning verklaarde.

Koning *Carel* de twede op den Troon van zyne Vaderen gestelt.

Hier op volgde in Mey en Juny 1660. de herstellinge van het geschopte *Koninkdom*, met de verheffinge van *Carolus de II.* op den Troon zyner Voorvaderen, die ontrent 600. jaren door *Wilhelmus* den Noormandier met sijne Nakomelingen, en ruym soo langh by andere (d'afkomelingen der Saxen) Koningen beseten was.

Straffe gedaan over de hartnekigge, genade aande schult bekennende. Koning-Moorders gedaan.

Maar in October daar aan volgde de straffe over de hartnekkige (genade wasser voor die schult bekenden, en pardon aan den Konink, en 't Parlement versogten, gelijk aan *Waller*, en meer Konink-veroordeelders, en aan *Milton* laster-schryver van den Konink, en zyn Regeering, gebleken is) Konink-moorders, ende verraders van hun Vaderland; die haaren overmoed wilden regtveerdigen, ofte verschonen op des tyts nood-schikkinge, sonder te willen bekennen dat zy haar hadden schuldig gemaakt aande *Hoogste Magt-schendinge*, voor welke God, en de natuur komt te gruwen: Waarom ook alle de sulke, als schuldige aan het dooden vande hoogste Majesteyt, (swaarder als een Vader-moord, om dat den Vader des Vaderlands was om 't leven gebragt) gehouden, gehangen en gequartiert wierden, by na alle op dusdanig een vonnisse.

Hoedanig de eerste gestraft zyn.

't Formulier van Vonnissen over die gestraft wierden.

„Gy N. N. om dat gy u niet en hebt ontsien &c. sult we-„derom, van waar gy zyt gekomen, gebragt, en van daar ge-„sleept werden op een horde, tot de plaats vande executie, „daar sult gy gehangen werden by den *Nek*, en nog levende „afgeworpen, sal u uwe heymelijke leden afgesneden, u ingewand „uyt u *Lyf* gerukt, om voor uwe oogen gebrant te werden; „voort sal u *Hooft* afgehouwen, en u Lighaam in vier quar-„tieren gedeelt werden, om u hooft, en quartieren te stellen „volgens 't believen van den Koning: De Heere zy u *Ziele* ge-„nadig; en dit was het einde van die, die met de oude, en wettige Regering van Engeland te schoppen, om op den puinhoop van dese oud-loflijke, hunne onregtveerdige eygen Heerschappye te bouwen, haar niet hadden ontsien, de verhaalde grouwelen, ende grootste schelmstukken vande Wereld in het werk te stellen.

Van dat zy hunne eygen Hoogheyt hadden willen bouwen op den Puinhoop van haar bedroefde Vaderland.

XVII. CAP.

XVII. CAPPITTEL.

Schoon inde gedaante van den Souverain geen verandering mag komen, soo is 't dikwils noodsaaklijk een ander gebruick in d'ordre van Regering te maken.

DE Verandering vande Regeering soodanige vrugten teelende, soo is dan de beste wetenschappe (voor die regeren en in hoogheyt staan) om zyn gemoet, eer, en leven te verseckeren, den staat te helpen bewaren op sijn eerst-geleide gronden van Regeeringe, of (gelijk den *Hollandsen Polityk* uyt *Machiavel*, de Adelijke Regeerders komt te leeren) dat men voor het Heylsaamste de Reegeering, indien zy door eenig toeval van haar eerste gedaante mogte afgeweken zyn, tegens verder verval te moeten herstellen, gelijk die inden beginne geweest is; Als hy segt,, het begin van alle ,, Heerschappyen ende Regeeringen heeft nootsaaklijk yet goeds; ,, en soomen deselve (by verval of afwykinge) volgens dien ,, eersten regel herregt, ende verbetert, soo sullen die haar oude ,, waardigheit ende gesag bekomen, en indien men daar in ,, nalatig is, sal 't alles metter tyt tot arger vervallen, ende het ,, quaat allens-kens toenemende, den Staat t'eenemaal vergaan.

Wat de beste wetenschap is om zyn gemoet, eer, en leven te verseekeren.

Naaukeurige Consid. van V. D. H *pag.* 21.

Altyd de Regering by verval te herregten na zyn eersten regel.

't Is dan om het goet dat sekerlijk vanden beginne inde Regeeringe geweest is, waarom de Regeering by haar eerste *wese*, en *gedaante* blyven moet, vermits het een seker goet is, dat het Volk als goet kent; en wat isser kenbaarder by het Volk goed te wesen, als de forme, en het sigtbare wese vande Regeeringe? het welk het eenigste is, soo zy het ten regte kennen, waar aan het Volk hun met de banden van liefde laten binden.

Om dat het Volk dat kent, en haar schynen daar vast aan gemaakt te hebben.

Dog schoon dit wesen onveranderlijk gewild is, soo ist niet gesegt, datter geene veranderingen in d'ordre van Regeering, in Wetten, en willekeuren, soude mogen gemaakt werden, het con-

Den Souverain moet somtyds verandering in d'ordre van Regering, en Wetten &c.

contrarie is nodig, en dit hangt geheel van dit wefen, dat in wefen blyven moet, het welk, (om kort te zyn) den waaraghtigen Souverain vanden Staat is, die mediatelijck door de fubalterne, en inmediatelijk in perfoon met 't veranderen van Politike Wetten, en willekeuren, die gebreklijk, of niet wel na des tyds toeftant zyn, foo wel als met 't maken van nieuwe, dagelijx den Staat moet tragten te verbeteren, om defelve tot haar volmaaktheit, foo veel doenlijk is, te brengen; indien hy (hy zy perfoon, ofte vergadering) en het Volk, gelukkig leven fal.

Alle Regeringen hebben in hun begin zekere goede en pryflijke grondleggingen.

Soo veel Regeringen alffer inde Wereld wel zyn opgeregt, foo veel veranderlijke grondleggingen fouden der wel konnen gevonden werden: en evenwel fchoon dat zy vanden anderen verfchelen, foo is het feker dat zy alle in hunne opregtinge, als het gemene welvaren beogende, met het verkiefen van hunnen figt, en kenbaren, Souverain, fekere *goede*, *heilfame*, en *prijflijke gronden*, tot op timmeringe, en verfekeringe van hunnen gemenen Staat hebben komen te leggen.

Defe vermaarde Regeringen fijn met Vorftlijke perfonen opgeregt.

En om niet van veele byfondere Politike Regeringen en Republijken te fpreken, de hoedanigheit van gedaante, en wyfe van Regeringen die de *Joods*, *d'Athenis*, *de Roomfch*, de *Lacedemonis*, de *Veneets*, en de *Engelfe* Volkeren, by 't opregten van hunne Republijken hebben gekoren, fijn die niet by alle verftandige Mannen, als *goed*, *heilfaam*, en *prijflijk* geleyde gronden voor die Republijken geagt geweeft? defe zyn alle met, en door 't behulp van Vorftlijke *Perfonagiens*, als Opper-rigteren, Koningen, ofte Hertogen opgeregt, maar den Souverain van yder defer Republijken was den *Vorft*, nog het *Volk*, maar zy te gelijk formeerden die in hunne Hoogfte Vergaderinge: de Vorften, om een figtbare Majefteit inden Staat te hebben, eenige prerogativen boven het Volk genietende.

Die met het Volk in hunne Hoogfte vergaderingen den Souverain formeerden.

Noyt is dat kennelijke wefe vanden Souverain verandert, dan tot Agterdeel vande gemene onderdanen.

Verandering inde ordre, ofte maniere van hunne Politike beftieringe, als op een goed eynde fiende, hebben defe Republijken, om den Staat van hunne Regeringe te perfectioneren (dat fomtyds niet buiten gevaar, en fonder alteratie gefchiede) toegeftaan, maar de veranderinge van het kennelijke wefe vanden Souverain, is altyd, fchoon het met een algemeine aprobatie

of

of toeſtemminge geſchiede, quaad voor het Volk in 't gemeen geweeſt, gelijk ſulx uyt de volgende Hiſtorien blijken ſal.

XVIII. CAPPITTEL.

De Republijk van Sparta by eene form van Regering blyvende, heeft, hoewel verandering inde manier van hun Burger-beſtier makende, daar door ſeer gelukkig geweeſt.

'T IS den Hiſtori-kundigen kennelijk dat de *Lacedemoniſche* Heerſchappye op den grondſlag vande oud *Atheniſche* ſijnde gelegt, geheel *Populair* geweeſt is, nogtans gelijk d'andere met *Koningen*, die in hunne Volx-vergaderingen de voorſittinge hadden, en d'uytvoerders vande beſluiten des vergaderings waren.

De Lacedemoniſche een Volx Regeringe met Koningen.

Seer gebreklijk dat *Licurgus* tragt te verbeteren.

En hoewel de wys en verſiende *Spartanen* in dien tyd wel merkten dat de Regering in haar begin ſeer onbeſchaaft was, en haar Polijſtering van node hadde, ſoo was egter niemand ſoo ſtout, de verbetering daar van te ondernemen, vreſende door de woede des Volx, die altyd ſeer argwanig ontrent hunne vryheit waren, verſlonden te werden, tot dat hunnen geliefd, en Hoog-geëerden Wet-ſchryver *Licurgus* het ſelfde ondernam op volgender wyſe.

Doet ſulx na dat hy de Regering aan ſijnen neve had overgegeven.

Deſen doorlugtigen *Man* als Koninglijke Stadhouder voor zyn Broeders Soon den jongen Koning *Charilaus* hebbende geregeert, en deſen, met de wille des Volx, het Koninglijk gebied hebbende overgegeven, beſluit buyten kenniſſe des Volx, en vanden Koning (als voorſiende, of dugtende, dat by zyn affterven den jongen Vorſt, bloo, en timide, geen genoegſame Authoriteit, nogte ontſag om de driftige paſſien des volx tegens oproer in te tomen, ſoude hebben) alleen met eenige vande treflijkſte

Met een blyvenden Raad instellen.

Burgers, by hem daar toegedisponeert, een altyt blyvenden Raad in te voeren, om veele Staats saken, inde Plaatse des Volx nevens den Konink waar te nemen, maar de saak ter uytvoeringe gebragt, ontstelde te gelijk den Konink (die in Junoostempel vlood, meenende door een vloekverwantschap van leven en Troon berooft te werden) en het Volk, dat sinneloos tot malkander liep; niet wetende watter gaande was, wanneer *Licurgus* met veel deftige Mannen, zyn verkoren Raad, overstrate na het Paleis toeging.

Is met de sijne in gevaar.

Den Konink onderrigt van sijn Ooms voornemen kent het ontwerp voor goet, en komt te voorschijn, maar de Republijk vol Confusie roept daar tegen: *Licurgus*, met sijnen aanhang in levens gevaar, verheft sijne Stemme (geagt als een God-spraak onder dat Volk) en krijgt door sijn Agtbaarheit, en kloeke taal, een grooten toeval, en sijnen aanhang groot siende, drong het gelukkig door, en wierd den Raad van 28. Raads-Heeren uyt de voornaamste Burgers ingestelt.

Dog voert het gelukkig uyt.

Na de dood van Licurgus tonen de Burgers hun misnoegen tegens den Raad.

Dog desen wys, en ontsaglijken opbouwer der *Spartasche* Republijke, gestorven sijnde, soo sagmen dadelijk de Jalousie der Burgeren tegens desen Raad opwellen, als wanneer het Volk (op alle hoogwigtige saken hunne toestemming hebbende behouden) gestadig den Raad bestonden tegens te spreeken, invoegen dat alle Publijke handelingen schier vol Alteratien sijnde, selden jet goeds inde gemene Vergaderingen konde Besloten werden.

Polidorus wil dat beteren maar kan niet.

Den Konink *Polidorus* in sijnen tyt dese wan-ordren ziende, meenden die te beteren, met de vergaderingen des Volx, op de minste tegenspartelingen, te doen scheiden, maar dese scheidingen murmuratie, meerder disordren, en onheylen Barende, soo heeft na hem *Teopompus* alle de voorgaande ongemakken weggenomen, met een Tegen-Raad, op het goet kennen vande *Lacedemonische* Burgerschap (die den Raad, als hunne Balans Houwers, *Ephores* noemden) intevoeren; met dese opentlijke betuiging (tegens de Koningin sijn Egtgenoot, die hem als een lafhartig, en wanpligtigen verweet, dat hy het Rijk, ofte zyn Regeering inde Republijk, die hy met desen Raad onder Controlleurs, ofte beteugelaars had gestelt, min, en onwaar-

Theopompus doet sulx met een Tegen-Raad de Ephoren instellen.

diger ſijne nakomelingen ſoude laten , dan hy die van ſijne voorſaten ontfangen hadde) „ *dat het Rijk, of de Koninklijke „ Regeering inde Republijk, als vaſter , en duurſamer gemaakt, „ meer, en waardiger ſoude weſen.*

Waar door hy Spartaas Regeringe op vaſte ſchragen ſet.

Als of hy wilde ſeggen, dat hy ſijn Troon, en den Staat op vaſte gronden geveſtigt hadde , vermits hy hier mede *'t geſag* des Koninx, *d'Agtbaarheit* vanden Raad , ende *Ruſte* des Volx had uytgevonden.

In 't leven van Licurgus.

En inder waarheyt! getuygt *Plutarchus* niet dat de Lacedemoniſche Republijk is geweeſt d'eerſte in roem , en een der volmaakſte Regeeringen die oyt de Wereld gehad heeft? Dit was by het Orakel van *Apollo* (ſegt hy) aan *Licurgus* voorſegt, dat de Stad ſeer vermaart en roemrugtig ſoude werden , indien zy de Wetten, en die forme van Regeering bewaarden, die hy haar bevolen had : Ook waren zyne Wetten en Order-ſtelling van Regeeringe , ſoo volkomen (ſegt hy verder) dat geene Koningen, ofte magt hebbende Burgers in vyfhondert jaren, die verandert, ofte gealtereert hebben , want d'inſtellinge der Ephoren om de Vryheyt van het Volk te bewaren, en die te beſchermen, en was geen veranderinge inde forme , maar inde natuur van hun Burger-beſtier, want zy maakten daar mede de Wetten van *Licurgus* niet los, maar bekragtigden die eerder, dewyle zy daar mede d'Authoriteyt vande Koningen, en de Raaden verſterkt hebben: ſegt *Plutarchus.*

De Lacedemoniſch een der volmaakſte Republijken inde Wereld geagt geweeſt.

Wat ſal ik meer van deze Regering ſeggen? 't was *Sparta* die met een blad Parkement (daar in hunne Wetten, en ordre van Regering begrepen ſtond) alle d'Inwoonders van Griekenland, (dog met hunne wel behaaglijke bewilging) geboden , en Wetten gaven; 't was *Sparta*, geſegt hervormers, en verbeteraars van Koningen, ende Volkeren , die de Tyrannen kon inbinden , de geſchillen der gebuur ſteden kon ſlegten , en d'inwendige beroertens kon ter neder leggen; 't was *Sparta*, van wien men ſey dat het heerlijk beſtond, om dat de Koningen daar wel Regeeren konden; 't was *Sparta*, van wien den Konink *Teopompus* daar op ſeyde dat het beſtond, om dat haare Inwoonders wel gehoorſamen konden, 't was dan *Sparta*, die, om datmer wel gebieden , en wel gehoorſamen kon, als een Koninginne praalde boven alle Griexe Re-

In wat heerlijke ſaken de Spartaanſe boven andere Griexe Republyken heeft uytgemunt.

Republijken : en 't was *Sparta*, om welke haar alle de Griexe Volkeren (ſoo groot was d'eerbiedigheyt tot de deſtige Regeering, en geregts oeffening van deſe Stad) verſaamden, en haar ſchikten, gelijk de Byen om haren Konink doen, houdende ſteets het ooge geveſtigt op deſe plaatſe, als op een volmaakt voorbeeld van onverbeterlijken Burger-leven, en wel geſchikte politien.

XIX. CAPPITTEL.

De Republijk van Venetien heeft altyd zyn eerſte gedaante behouden, hoewel d'ordre van Regering dikwils is verandert geworden.

De Republijk van Venetien onder een Volx Regeringe begonnen.

DE Republijk van *Venetien* niet min roemwaardig als dees gemelte, is ontrent den jare *Chriſti* 640. na dat zy byna 260. jaren, uytverdreve Italianen („ die in verſcheide na-aan-malkander „ gelegen Eylandekens inde Golf, of Adriati- „ ſche Zee, hunnen wijk en vaſte woonplaats „ quamen te nemen, daar de Bewoonders van elk Eylandeken „ een (*Tribuno*) Wijk-meeſter by meerderheyt van ſtemmen „ koſen, om het Lighaam vande Republijk in hunne gemeine „ t'ſamenkomſt, te formeren) hadde geſtaan; met een *Hertog* opgeregt: eerſt op dat haare ſtadige ſcheuringen, en Burger-oproeren door deſen met te meer, en beter Authoriteyt ſoude gehelet werden: en ten anderen om met deſen Hertog, hunnen liſtigen Vyand, den Hertog van *Fourli*, die haar by deſe ongemakken meende te overmeeſteren, met te meerder aanſien, en eendragt het Hooft te konnen bieden.

Kieſen na 260. jaren worſtelens een Hertog, en waarom.

Is noyt in zyn Souveraine gedaante, maar wel inde natuur van s'volx Regeringe verandert.

In deſe geſtalteniſſe is de Regeering gebleven tot op deſen dage, ſchoon dat zy inden beginne, buiten dit Hooft, geheel populair blyvende, vol gebrek geweeſt is; maar de tyd heeft

deſe

dese Republijk verbetert, niet met het veranderen van dat wesen, 't welk den *Souverain* (dat is den groten Raad, met den Hertog) verbeeld, dan alleen door het veranderen van qua gebruiken, en geoordeelde gebreken, soo in Wetten, Statuiten, als ook in wyse, en maniere van Regeringe.

De notabelste veranderinge is geweest kort na den jare 1300. wanneer *Pietro Gradenico* hunnen 49ste. Hertog Regeerde, desen een schrik, en afkeer hebbende vande twisten, en oproeren, die schier jaarlijx by het verkiesen der (*Tribuny*) Wykmeesteren, en des grooten Raads vielen, disponeert den aanwesenden grooten Raad om de Republijk uyt de *Demokraat*, inde *Aristokratie* te hervormen, het welk zy op aandrang van Gradenico deden met het maken van dese Wet; „ Dat voortaan een yder, ofte zyne „ Manlijke Erven, die dat jegenwoordige, ofte een der vier „ voorlede jaren, een lid des groten Raads geweest was, van „ doen voortaan, sonder eenige keur, soude mogen verschy„ nen in alle Vergaderingen des groten Raads, en dat alle ande„ ren daar buiten souden te blyven hebben.

Hoedanig de notabelste veranderinge geweest is.

Te weten van alle op de voornaamste van 't Volk gebracht.

Een Wet, die, hoewel een verbeteringe, door het wegnemen van veel wan-ordren, en ongemakken, zynde, evenwel geen vastigheyt en heeft gegrepen, als met het bloed-storten, en 't verdryven van veele uyt de buiten geslotene *Burgers*, die (hunne Rijk en Magtigste Mede-Burgeren tot Edelen en altyt blyvende Regeerders, sonder datter hoope voor haar tot waardigheden gelaten was, verheven siende) tot twemalen, door ongedult gepraamt, tegens den Hertog, en de Eedelen, by gevolg tegens de *Regering*, quamen te Conspireren, het welk hunnen val te meer bevorderde, en de Regeering op te vaster schroeven stelde.

Heeft geen stant gegrepen als met de doot en ruyne van veele Burgers:

Van desen tyd (segt den Autheur van wien ik dit ontleene) tot heden, vindmen inde *Veneetsche* Historien niet, datter inde Stad eenige, en in hun heel gebied datter alleen weynigen oproeren, scheuringen of disordren zyn voorgevallen, gelijk by de populaire Regeeringe, dikwils groote geschiet zyn (wanneer het Volk wegens de trots, of hardigheyt eeniger Hertogen misnoegt zynde die quamen te vermoorden, en andere, wel alleen door wrevel en overmoet, de oogen uytstaken, of noodsaakten

Politijke Weegschaal.

Na die tyd is de Republijk in zyn hoogste Regeeringe gelukkiger geweest.

in een Cloofter te moeten wyken, om daar hun leven te eindigen) dan alleen ten tyde van *Marino Falerio* die na *Andrea Dandolo* de 55 ste. Hertog van Venetien is geworden.

M.Falerio wil de Republijk weder onder al het Volk brengen.

Defen fich door de (*Senatori*) Raads Heeren, en den Adel (die door *Dandolos* Reformatie en gemaakte Wetten, feer in magt, en Agtbaarheit verhoogt waren) te feer gebreidelt agtende, beftond het gemene Borger-volk met beleefd, en mildheit te vleyen, op hoop van met defe wederom een populaire Regeering te fullen invoeren, en fijn gefag te vergroten, zich niet ontfiende met eenige der voornaamfte Burgers te confpireren, om alle den Adel ende Raats-Heeren, op dat hy zyn oogmerk mogt bereyken, gelijkfaam te vermoorden: maar defe Gruwel-faak, door een der Vloekverwanten ontdekt wefende, foo is defen ellendigen Hertog met eenige der t'famen-fweerders des nagts daar op gevangen: en daar na met de doot, en Confiskatie geftraft zynde, foo is het Burger-volk van die tyd meer, en meer beteugelt, en de Authoriteyt der Hertogen ingetoomt, maar noyt het Perfonele Ampt van defen (alleen om d'oude forme van 't gebied, en 't agtbaar gefag ontrent de Republijk, te bewaren) verworpen geworden.

't Welk hem miflukt.

Dit quaad werd geftraft en de Republijk in zyn oude gedaante behouden.

XX. CAP-

XX. CAPPITTEL.

d'Engelse hebben verscheide veranderingen in hun Burger-bestier gemaakt, maar hun Souverain Lighaam in eene forma behouden, tot den Jare 1648: welke veranderinge kort, ende ellendig geweest is.

VAnde Engelse Regeering is hier vooren getoont; hoe, en in wat gestalte die vanden beginnen tot heden geweest is: alleen sal ik dit daar toe voegen, dat schoon de Regering altyd in een, ende selfde gedaante is gebleven, en dat de successive Koningen op hunne Kroning quamen te sweren, het Volk by hunne Regten, gebruiken, en oude Wetten te sullen Regeren, dat egter door den Souverain van het Rijk, ofte de Republijk, veele Wetten, en besondere gewoonten, zyn verandert geworden.

d'Engelse Regeering heeft verscheide veranderingen in Wetten, en ordre van Regeringe gemaakt.

Inde eerste tyden der *Noormandische Koningen*, wast een gewoonte alleen een seker getal vanden *Hoogen Adel* en d'Oppersten vande *Geestelijkheit* te beroepen tot beraatslaginge over de wigtige geschaften des Koninkrijx, het verdere Volk alleen een rauwe toestemminge overlatende; dit heeft Koning *Henricus* de eerste Anno 1116 verbeterdt, met het Hooge Hof van 't Parlement intestellen, wanneer hy tot den Hoogen Adel ende Geestelijke, het Huis der Gemeinte ordonneerde, daar de Riddermatige, ofte Schilt-boortige Mannen, uyt haar distrikten ofte Land-palen, gelijk de Burgers tegenwoordig door hunne gemeenschappen ofte Gildens (hun Anno 1189 by Konink *Richardus* toegestaan) gekooren, souden vergaderen, om in dit Hooge Hof met de geheele natie (door de drie Staten, den Hoogen Adel; de Geestelijke, ende gemeente, in twe huisen, ofte kameren, afgebeeld) over verscheidene saken ordentlijk te mogen Handelen.

Hoe de Regering by d'eerste Noormandische Koningen geweest is.

Wanneer 't Hooge Hof van 't Parlement is ingestelt.

Uyt wat leden dit Hof bestaat.

Meer verbeteringen door 't veranderen van gebruiken in hun civil

d'Engelse natie seer gelukkig wanneerder een onderlinge Harmonie tusschen den Koning, en dit Hoge Hof is.

civil Burger-bestier, als in andere Burger-saken, souden wy van dese loflijk oude Regering konnen by brengen, dog die onnodig, als te lang, en 't by gebragte genoeg oordelende, soo sal ik dit tot besluit seggen, dat de Natie van dit Rijk, of Doorlughtige Republijke, soo lang hunne Koningen de Parlementen, en in desen haar Volk geliefd en ge-eert, ende Parlementen de Koningen geagt, en gerespecteert hebben, altyd seer gelukkig geweest is, daar het tegendeel uyt het contrarie altyd gevolgt heeft, gelijk sulx uyt wederzijds Exempelen, indien zy niet van te langen omsway waren, soude konnen bewesen werden.

De Regering op zyn eerste fondament stelling moetende bewaart werden.

Gelijk ik voor gesegt hebbe, dat tot verbeteringe vande Regeering, in den Staat eenige Wetten, Statuiten, en Willekeuren; ja selfs seekere oude gebruiken inde wyse van Regeeringe mogen, en de gebreklijke moeten verandert werden, also hebbe ik ook gesegt, dat het eerste Fondament van het Souveraine wesen, of de gedaante vanden Souverain, niet wel en kan, nog magh, sonder d'Algemeine toestemminge, verandert werden: en dat, om dat het gesamentlijk Volk, voor wien de Regeeringen zyn opgeregt, geen heyl, of verbeteringe tot hun gerust leven, by sulke veranderingen komen te erlangen.

Soo past het de Onderdanen 't minst te willen veranderen.

Het eerste is betoont, het ander staat ons met exempelen van belang te bewaarheden, ik segge van belang, dewylen wy van Roekeloose, en God-vergetene onderdanen, betragters tot veranderingen, van die Regeringen welkers protextie zy allezints hebben genoten, als van Aarts-schelmen, onwaardig te gedenken, niet willen spreken, vermits meest alle de sulke voor hun Rampsalig najagen, *'t Rad*, en *'t Galgeveld* tot hun erfdeel, en Begraaf-plaats krygen, gelijk men sulx met veel Exempelen (*en bysonder met de Anabathisten, ofte Herdopers, die ontrent de jaren* 1534: *en* 1535: *geheel Saxen, Munsterland, Holland, en Vriesland, als Sinnelose-gekken ontroerden*) souden bewysen konnen.

Wat deze gemeenlijk tot loon bekomen wanneer sy sulx onderstaan.

Gelijk sulx met d'Engelse hier voor is aan gewesen.

Wat uytslag de verandering, inde bovengemelte natuur, binnen *Engeland* heeft gehad, is getoont, wat loon de Werkmeesters, die den Staat dorsden Onthoofden, en het Hoofd vanden Gesalfden, hun niet en schaamden, tot een Spectakel,

voor

voor het Volk om hooge te ſteken hebben erlangt, is geſegt, en aangeweſen.

Dit waren vermoede Tygers, ſlimmer dan Heydenen of Mahometaanſe Barbaren („van wien men leeſt dat hun woe-„dend Krygs-Volk, ſomtyts door ongedult gepraampt, in hee-„ten Bloede hunne *Keyſers*, en *Princen*, Tirannen weſende, „vermoord hebben, maar meeſt, als beſchaamt voor de Son, „en s' Werelts ogen, binnen de muren van hunne Paleiſen, „waar mede zy de vermoorde Lijken, met den ſtrop, dagge, of „'t vergift bedekt hielden, tot dat zy hunnen nieuw verkoren „Vorſt te voorſchyn bragten, om het leet den ouden aan gedaan, „het Volk te doen vergeten) die hunnen wettigen Koning dui-zent dooden deden ſterven, eer zy hem op een ſchandelijke wyſe, die van eenen Koning inde geſchaft boeken niet te vinden is, ter doot bragten,

Hun Aart, en Condition afgeſchildert.

Dit deden, die haar *Chriſtenen* (ons aengenome merkteken, tot liefde, vrede, en ſagtmoedigheyt) *Hervormde*, ja *Puretainen*, noemden, maar warelijk 't waren van God gewekene *Indepen-denten*, die 't alles dependent van haar wilden hebben.

Zy noemden het Koninklijk gebied laſtig, en ſwaar voor het Volk, zy roemden deze moeyelijke ſwarigheden weg te willen nemen, met de Koninklijke Regering weg te dryven; hier toe namen zy tyd, en de gelegentheden waar, om het Krygs-volk aan te prikkelen tot muyteryen, en het gemeene Volk tot oproer, ende ſcheuringen, om door dien glibberigen weg, met Konink-moorden, hun ſelven tot Koningen te maken.

Deze wilden door Koning-Moord hun ſelven tot Koningen maken.

Niemand te gehoorſamen, ſelver te gebieden was de grootſte vry-heyt, volgens 't betoon en d'uytwerkſelen van eenige hunner ſtaat-ſugtigſte werk-baſen, dus hebben zy geblaakt in wraakluſt tegens eenen, de goedſte, ſagtmoedigſte, en vreedſaamſte geroemt, on-der alle Criſten Koningen, deſen *Vader des Vaderlands*, die van het beſoldigde Krygs-volk, als ſonder ſware krygs-togten, en perikuleuſe Oorlogen levende, behoorde *geliefd*; die vande Bur-gers en Onderdanen, die qualik wiſten wat belaſtingen, of ſchat-tingen waren, behoorde *gemind*, en die van den Adel, Hooge en Lage Regeerders, die noyt haat, nog oorſake van vreſe, in hunnen ſagt-ſinnigen Vorſt hadden ontmoet, behoorde *geagt*,

Den ſagtmoedig, en vreedſaamſten Koning onder de Chriſtenen.

Werd, in plaats van geliefr, en geeert te werden, van 't een, in 't ander gevanknis geleit.

en van alle, als het sienlijk beeld, van den onsienlijken God, onder haar, behoorde *ge-eert*, en *gerespecteert*, en als een Vader behoorde *gevreest* te zyn: Desen (seg ik) hebben zy op gesogte oorsaken (voren gemeld) van gevangenis in gevangenis gevoert, zyn Kerker dikwils verandert, en zyne bewaringe vernieuwt, dan hoope van vryheit vertoont, dan van herstellinge, door verbonden onderling te maken, gegeven: maar terwijl men hier van handelt, en dat den Konig al beloofd hadde, dat van hem ge-eist wierd; wierd de geheele saak inder yl te niet gedaan: Den Koning wierd uyt de gevangenis *geleid*, en in sijn Koninklijk Hof *gevoerd*, voor gekooren Regters *gesteld*, en gedwongen als een schuldige zyn saak te *bepleiten*; dog niet willende antwoorden, werd hy als een misdader *veroordeelt*, smadelijk *mishandelt*, veragtelijk naar 't *Schavot* geleid, en jammerlijk met den Byl *Onthoofd*; Maar op wat manier? zeker op die wyse daar noyt Koninck mede de straffe des doots geleden heeft; gelijck een *Schelm*, gelijck een *Moordenaar*, gelijck een *Verrader*, gelijk, een *Subaltern-Tyran*, een *Soon*, of *Vader-Moorder* Geschavotteert, en dat voor zyn huis, het Koninklijk Hof, in 't aansien van zyn Volk, is hy op een schandlijk Blok, door twee Gemomde Beulen (wiens hayren rysen niet) als een *Beest*, daar hy haaren Wettige *Koning* was, geslagt geworden.

VoorRegters gestelt.

Gevonnist.

En als een schuld-dadigen Onderdaan Onthoofd.

Een wyze van Moord noyt aan een Gekroont Koning buiten dezen begaan.

XXI. CHA-

XXI. CAPPITTEL.

De Joden hunne Republicaire Regering op den grondslag, soo die by Moses, *en* Josua *was opgeregt, niet bewarende, hebben daar door veel ongemak, en ellende geleden.*

DAt de veranderinge van de Souveraine gedaante der Hooge Heerschappye, onwettelijk door sulke wrede Monsters der natuur te wege gebragt niet heilsaam, nog bestendig (*als Cap.* 16. *getoont is*) konde wesen, is geen wonder, dewyl sulx als tegens God, en de natuurlijke reden strydende, een gehelen staat, dat is de God, en menschelijke orderstellinge, om verre komt te smyten.

Om de bovengemelte gruwelen konden veranderden staat niet bestendig zyn.

Maar dese roekelose stoffe latende, soo laat ons eens sien met drie, soo *oud*, als de *vermaartste* Republijken des Werelds, wat heil het gemene Volk, of de Burgerschappen hebben erlangt by de wettelijke veranderinge van het eerste weze, of gedaante van hunnen Souverain, en die selfs lange tyden, ja ettelijke honderde jaren by hunne veranderinge gebleven zyn, 't zy dat sulx by nalaat, agteloosheit als de *Joden* (waar van in dit Hoofdstuk) of door een algemeine wil, en gelijk stemmende overbrenginge, als by den *Romeinen*, en *Athenienſen* (waar van inde volgende Cappittelen) geschiet is.

Staat te verhandelen of den gemenen Man ook heil hebben erlangt by de Wettelijke veranderinge van den figtbaarlijken Souverain der Joden, Rooms en Athenische Republijken.

Voor eerst sal ik dan de Republijk der Joden ophalen, en soo kort my doenlijk is toonen, wat Heyl of Rampen, deze in hun eerste gedaante van Regeringe met Rigters, en in hun twede sonder sodanig een ontmoetet hebben, in welke 't Volk wegens 't quaad bestier onverduldig wesende om een Koning riepen, en onder dessels slavernye gevallen zyn.

De Joodse Republijk.

Moses 't Volk Israels met voortbrengen van Gods Wonderen hebbende gedisponeert, om hunne, van God onder *Joseph* beschikte woonplaats in *Egipten*, te verlaten, en op zyn besondere toeseginge; van haar een vast, en geruste inwooninge in *Canaan*

Moses Regeert 't Volk Israels inde Woestyne als Souverain.

te beschikken, door de Roode Zee, inde Woesteyne getreden zynde, Regeerde aldaar over dese gantsche menigte, als een Souverain, ofte als een Krygshooft doet over een Leger, dat zyne Vianden van alle zyden heeft te dugten, en te observeren; Maar deze groote scharen door langheyts des tyds met voorttelinge van menschen, en Huislijk Vee, veel beslommering, en besigheden sullende hebben, dede *Moses* (op Raad-geving van *Jethro*) resolveren, een sekere forme van Republikaire Regering onder dit Volk opterigten.

Regt een Republicaire Regering op, en behoud de Superintendentie.

Hy stelde Rigters, en Oversten, uyt de Verstandigste, die het Volk hem voordroegen om de gemeine Burgerschap te bestieren, en met Regts-oeffeninge goede ordre onder het Volk te houden, maar hy als hoogste Overheyt, behield het Oppergesag, en d'uyterste regtspraake in swaarwightige geschillen, Exod. 18. Cap.

Bid God dat hy hem een Wys-man wilde openbare die na hem 't Volk Rigten soude.

Als dezen groten *Leidsman* nu oud geworden was, en van *God* wierd aangesegt, dat hy tot straf van zyne misslagen haast sterven soude, sonder in 't beloofde Land over te gaan, soo toonde hy bekommert te zyn over dit Israel, als hy zeide: „Dat de Heere de God van Geesten en alle vlees een Man over „dit Volk stelle, om haar uyt, en inteleyden, op dat de Verga„deringe des Heeren, niet als Schapen sonder Herder zyn, maar God gebood dat hy *Josua* (een man vol van den Geest der *Wysheyt*, der *Sterkte*, der *Geregtigheit* en des *Gedults*) soude voor den Hoogen-Priester *Eleazar*, en de gantsche Vergaderinge Israels stellen, ende hem met het opleggen van zyne handen, en een portie zyner Heerlijkheyt, soude verklaren den voorganger *Israels*, na zynen doot te sullen wezen: Numeri 27. Cap.

God ordineert Josua.

Josua tot Opper-Regter by 't Joodse Volk aangenomen.

Hier op (na dat Mose het Volk d'onderhoudinge van Godes Wetten, Geboden, Gods-Vrese, en zynen Dienst, de Liefde tot de Geregtigheyt, en alle Burger-deugden, met toesegging daar op van Zegen, hooglijk hadde Aangepredikt, nevens een scherpe voorspellinge van vloek, indien zy sulx nalieten, als God, nog hunnen naasten liefhebbende) desen groten Man stervende, soo zeiden de Kinderen Israels tot *Josua*: „gelijk wy in alles, na „*Mose* hebben gehoort, alsoo sullen wy na u hooren, alleenlijk

dat

„dat de *Heere uwe God* met u zy, gelijk als hy met *Mose* ge-
„ weest is: Die uwen monde wederspannig wesen sal, en na u
„niet sal hooren, sal gedood werden; Alleenlijk, weest sterk
„en hebt goeden moet, Josua Cap. 1. vs. 17. 18.

Eenige zynder (segt den Kant-tekenaar) die houden dat dit conditien zyn geweest, die de Kinderen Israels *Josua* voorstelden, of deze qualiteyten in hem eysten om hem te sullen gehoorsamen: 't zy dat sulx was, of dat het toewensingen vande Stammen tot *Josua*, in sijn aankomste van Regeeringe, zyn geweest, laat ik in zyne waarde.

Dit is waaragtig, dat God gewild heeft dat *Josua*, en alle *Opper-Rigteren* na hem, het Volk onder sekere bepalinge, als vrye Volkeren, Regeeren souden; 't was de Heere de God Israels die alleen, een Souverain Oppergebied over zyn Volk hebben wilde: *Sy hebben niet u, maar my verworpen, op dat ik over haar geen Koning sal zyn*, segt God tot Samuel als Israel een Koning als alle andere Volkeren van hem begeerden: 1. *Samuel* 8. *vs.* 7.

Josua en alle Rigters na hem zyn alleen Opper-Regters, en Leids-mannen, maar geen Souveraine Heeren geweest.

God was haar Vader, ende Koning, en wilde alleen dese eer, of die hooge Caracter van Souverain dragen, Gedeon een Strytbaar-Held buigt zig onder deze wille, en segt uyt een Heylige voorsigtigheyt tot het Volk, dat hem uyt een dankbare genegentheit met dese woorden voor hunnen Koning komt uyt te roepen: *Heerst over ons, Gy, uwen Soon, en uwes Soons Soon*; „ Ik, nog „mynen Soon, en sal over u niet Heerschen; de Heere sal over „u Heerschen, siet Judicum Cap. 8.

Dit wilde God alleene wesen.

En evenwel, niet jegenstaande dese volkomene *Gods-Regeringe*, soo wilde dezen onbevattelijken Opper-Regeerder, een zynen besonderen *Stadhouder*, als tot een zienlijken voorganger, tot een ontsaglijk gebieder, en tot een Opper-Rigter (*Juist geen Land-vorst, of Souverain Monarg*) in Israel hebben, soo om het vrye Regt van zyn Volk, tegens de Vianden te verdedigen, als om (soo met, als sonder den Hoogen-Priester) de uyterste Regtsprake te doen, in swaarwigtige twist-saken, die de Subalterne Rigters niet dorfden op haar nemen.

Dog wilde eenen tot zynen Luitenant hebben.

Een wyze van Regeringe, die *Mose* verstaan heeft, dat wezen, en blyven soude, tot dat Israel ('t welk inder tyd seker-lijk

Ter tyd dat zy door een Koning souden Geregeert werden.

lijk geschieden moeste) eenen Koning, als alle andere Volkeren, over haar stellen souden.

„Rigters ende Ampt-lieden (*seyde Moses Deut.* 16. *vs.* 18.) „sult gy u stellen in alle de Poorten (*ofte Steden*) die de Heere „uwe God u geven sal, onder uwe Stammen: dat zy het Volk „Rigten met een gerigte der geregtigheit.

Mose heeft verstaan datter na hem altyd Opper-Regters soo wel als Hoge-Priesters in Israel wesen soude.

„Maar, *Deuter.* 17. *vers* 8. *en* 9. Wanneer eene sake aan 't ge- „rigte u te swaar sal zyn, tussen, &c. soo sult gy u opmaken, „ende opgaan na de plaatse die de Heere uwe God verkiesen sal, „en gy sult komen tot de *Priesters*, en tot den *Rigter* die in die „dagen zyn sal, ende gy sult ondervragen, ende zy sullen u „de sake des Regts aanseggen; te weten hoe zy moet geoordeelt „zyn: ende *vs.* 12. den man die trotslijk handelen sal, dat hy „niet en hoore na den *Priester* (aparent in Gods dienstlijke) „ofte na den *Regter* (in Burgerlijke saken) den selven man sal „sterven, ende gy sult dus het boose uyt Israel weg doen, dat „het elk hoort, ende vrese.

Dese Regters waren Mannen van Authoriteit en Gesag.

't Waren dan Mannen van gesag, authoriteyt, en seekere mogenschap, voor welke de Subalterne Magistraten, respect, en ontsag droegen, 't waren die geen die de Legers leyden, of 't Volk in den Oorlog absolutelijk geboden, en 't waren sulke die alle Burgerlijke en andere ongemakken van den Staat door hunne hooge Authoriteyt kosten wegnemen; Invoegen hun gebied eenigsints na 't Koninklijke swemende, de H. Schrift haar daarom *Koningen* komt te noemen, seggende *Judicum* 17. *Cap. Alsser geen Koning in Israel was, soo dede een yegelijk wat Regt waar in zyne oogen:* als God, nog de Justitie vresende: gelijk de Burgers van Gibea toonden inde grouwel-daat tegens den Levitischen Man die in hunne Stad vernagtende, inde dagen datter geen Koning, of Opper-Rigter inde Republijk en was: *Siet Jud.* 19. *Cap.*

En daarom komt se de Schriftuur Koningen te noemen.

By Josuaas leven was het Volk Godsdienstig.

Terwyl dat *Josua* leefde, diende Israel den *Heere* met haar herte, maar als dezen, en de *oudsten* die hem gekent, en Gods Wonderen hadden gesien, gestorven waren, soo deden de Kinderen dezes Volx dat quaat was inde ooge des *Heeren*: Daarom gaf se God in sijnen Toorn over inde hand der Roveren, die se beroofden, en hy verkogt se inde hand harer Vianden, voor wel-

Na zyn doot Godloos.

welkers aangesigten sy niet meer bestaan konden : En wanneer 't hun bange was, ende zy tot God Riepen, verwekte de Heere *Rigteren* diese verlosten uyt de hand der geenen die haar beroofden: ende wanneer den Heere hen *Rigteren* verwekte, soo was den Heere met den *Rigter*, ende verlostese uyt de hand harer Vianden, alle de dagen des *Rigters* : maar het geschiede met het versterven des *Rigters* datse hen omkeerden, en verdorvent meer dan haare Vaderen, segt de Schriftuur *Jud. in* 2. *Cap.* Die sulx met het verhaal der Historien komt te bewaarheden.

Als Israel Regters hadde was 't Volk deugtsaam.

Dit Volk met voordagt, of door versuim, na *Josua* geen *Hooft-Rigter* kiesende, vervielen van *God* tot een Afgodis en ontugtig leven, waarom haar God, dienstbare van den Mesopotaansen *Cuschan Rischatajin* maakte, maar op haar ootmoedig bidden, verwekte God *Othniel* diese uyt dese dienstbaarheyt verloste, waar op desen, het Land veertig jaar vredig, en in stilheyt gerigt hebbende, gestorven is.

Na Josuas doot werd 't Volk dienstbaar, maar God verlostse door Othniel.

Na sijn dood dede Israel weder dat quaat was inde oogen des Heeren, daarom gasse God over in dienstbaarheyt aan *Eglon* der Moabiten Koning, maar den Slinxen *Ehud*, *Eglon* dodende, blies op de Bazuine, en verloste Gods Volk uyt hunne agtien jaarige dienste, en bleef het Land doen stil tagtig jaren, siet dit beyde *Jud.* 3. *Cap.*

Door den Slinxen Ehud.

Na dezen tyd *Ehud* stervende, soo ging dit Volk hun ouden gang, des verkogtse God inde hand van *Jabin* Koning der Canaaniten; maar hy verlostese weder door *Debora*, een kloeke Vrouwe, doenmaal in Israel het Rigter-ampt bedienende, die door *Baruk* haar Krygs-Overste, het Leger onder *Sisera* in route sloeg *Judicum* 4. *Cap.*

Door de Heldinne Debora, die Baruk tot Overste stelde.

De Joodse Republijk door deze nederlage, en de doot van *Sisera* verhoogt (gelijk *Debora* singt) en in mogenschap toenemende, wierd weder na dat zy veertig jaar, in dezen staat, met ruste was geweest, door de *Medianiten* Beoorlogt, die haar soodanig verarmden, dat het Volk ('twelk God, en zyn Geboden had verlaten) gedwongen wierd, om geene slaven hunner Vianden te werden, inde spelonken, en holen der Bergen te gaan wonen: Dog God, op haar benaut geroep, sond tot haar

den

Door den wakk'ren Gedeon.

den Stryd-baren *Gedeon* die het ontelbare Leger der Medianiten, op een wonder-baarlijke wyze te schande bragt, en Israel in hunne Vryheyt herstelde, daar in zy met rust, en vrede veertig jaren, de dagen, en Regeeringe Gedeons, gebleven zyn, *Iud.* 8. *Cap.*

Wiens Bastaard Soon een Tiran wierd.

Maar dezen grooten Rigter en had soo dra sijn hoofd niet neer gelegt, of de ondankbare *Republijk* die God, en haren wel-doender vergaten, wierd door sijnen Bastert Soon *Abimeleg* ontroert, en onder slavernye gebragt, desen beweegt door listig gevley, de Burgers van *Sichem* hem tot Koning te kiesen, het welk sy doen, en hem gelt gevende, soo huurde hy Soldaten ligtveerdige Mannen, met dewelke hy Israel drie jaren onderbedwang hield: als wanneer, een booze geest van misverstand tussen hem ende Sichemiten rysende, die *Sichem* inde assche, ende *Hem* (met een gebryselde kop zyn wanhopende Ziel uytbrakende,) in het graf ley, het ondergedrukte Volk voorsigtelijk *Thola*, (die opstond om Israel te behouden segt, de Schrift) tot Opper-Rigter van hunnen Staat aannamen; ende na zyn dood, *Thola* de Republijk drie-en-twintig jaar geiigt hebbende, namen zy *Iaïr* in zyne plaatse, die, na dat hy mede twe-en-twintig jaar gelukkig het Rigter-ampt bedient hadde, het pad aller leev-lingen is ingetreden, *Iud.* 9. *en* 10. *Cap.*

Dese werd door een steen gedood.

En t Volk kiest daar op Thola, diese wyslijk Regeert.

Na hem Jaïr, desgelijx.

Dezen stervende was 't Volk sonder Regter sonder ontsag, en niet als quaad doende.

Na den doodlijken afgang van *Iaïr*, verzuimden zy wederom een Hoofd-rigter te kiesen, des den Staat sonder het behoorlijk ontsag wezende, soo liep het Volk van quaad, tot erger, brengende door hunne roekelose boosheyt, en roepende sonde de Republijk in d'uyterste kommer, en verlegentheyt: Want agtien jaren door de *Philistynen*, en *Ammoniten* onderdrukt zynde geweest, soo was het verdriet en d'ellenden soo groot, dat de Hoofden des Volx genootsaakt wierden, eenen gehaaten Bastaart dat een Stryd-baar Held was, aantelopen, hem, tot Riddering van hunnen vervallen staat, zyne hulpe afbiddende, het welk *Iephtah*, met verwyt van hunne onbeleeftheden, en beding van haar Opperhooft (so hy Triumpheerde,) te sullen zyn, en blyven, toestond: waar op hy de Vianden 't onderbragt, Israel uyt haare benautheyt ophefte; en de Republijk uyt haar slaverny gered

Raken onder 't Jok der Philistynen.

Jephtah die helpse, en werd Opper-Regter in Israel.

gered hebbende, ſoo is hy na ſes jaren Rigtens by zyne Vaders verſamelt geworden.

Opper Regter in Iſrael.

Na dezen ſoo is dadelijk *Ebzan Bethlehemiter*, tot Rigter gekoren, na *Ebzan*, die ſeven jaren het Rigter-ampt bediende, is *Elon Zeboluniter* in ſijn plaats gekomen, en na *Elon*, die tien jaar Rigter was, ſoo is *Abdon Pirhatoniter* tot deze waardigheyt verheven, maar na agt jaren Regerens, is deſen gelijk zyne Voorſaten met Lof, in vrede, geſtorven, en met eere in het duiſtere graft nedergedaalt geworden, *Iudic.* 12. *Cap.*

Na hem Ebzan.

Elon.

En Abdon.

Na dezen tyd is den Joodſen Staat tot de aankomſt der Koningen (buiten *Simſon* die veertig jaren na den laaſten verwonderlijk geſonden, en twintig jaar, met het doen van ongehoorde ſaken, Rigter geweeſt is) ſonder een perſonneel politijk Opperhooft, dog niet ſonder *Hoogſte Regeringe* geweeſt; de Joden hadden hunnen *Sannedrim* ofte groten Raad, beſtaande uyt de oud, wijs, en treflijkſte Mannen vande Republijk, daar in den *Hoogen Prieſter* de voorſitting hadde: maar wat reſpect, en ontſag had deze Vergadering? Gants gene! de vreſe *Gods* was als uyt de Republijk gebannen, en de Wetten *Moſes* kragteloos geworden; Den algemeinen Gods-dienſt (*by Joſua en gants Iſrael, met de Arke des Verbonds, tot* Silo *geordent: Ioſua* 18. *Cap.*) was den Band des eendragts, die de Stammen tot een onverbreeklijke Republijk moeſte aan een gekoppelt houden; Maar deze wierd van veele verlaten na het Voorbeeld van *Micha*, die een geſneden Beeld, daar toe een *Ephod* (het Hoogen-Prieſterlijk gewaat) voor zynen Soon maakte, die hy tot Prieſter ſtelde over zyn Afgodis Huis, 't welk hy als een kleene Republijk in den Staat, buiten de gemeene Regeering, beſtuurde; *Daar was geen Koning in Iſrael, een yegelijk dede wat Regt was in zyne oogen*, want de *Daniten* hunne erf-portie in beſitting nemende, Stalen *Michas* Afgod, en namen zyn Livitiſchen-Prieſter mede, met welke zy grouwelijke Afgoderye bedreven; haar van den gemeinen Gods-dienſt, en van hunne Broederens Hoogſte Regeeringe afſonderende, waren ſy oorſaake, dat zy onder ſlavernye der Philiſtynen gebragt ſijn: *Jud.* 17. *en* 18. *Cap.*

Na Simſon iſſer geen Opper-Regter in Iſrael geweeſt Dog de Republijk noyt ſonder een Souveraine Oppermagt.

Dezen ſonder ontſag.

't Voorbeeld van Micha gevolgt.

Maakt ſcheuring in den algemenen Gods-dienſt en d'Opper-Regeringe der Joden.

Waar was het geſag inde Republijk doen'er geene ſtraffe voor de Sodomijtſche Boeven van Gibea te vinden waar? Indien by

Uyt gebrek van gesag en Authoriteyt geschieden gruwelen in Israel.

den *Hoogen-Priester* ofte in den *Groten Raad* genoegsame Authoriteyt, om den wanpligtigen minder-Magistraat te dwingen, geweest ware, sekerlijk soude den gehoonden Livyt aldaar sijn beklag gedaan, ende Regts-vordering gesogt, en niet sijn doodgeschondene by-wyf in twaalf stukken gesneden, en tot de Stammen, elk een gedeelte, om wraak, gesonden hebben.

Dat swaar gestraft werd.

Ja soo klein was het Respect tot hun gemenen *Souverain*, de Extraordinare grote Vergaderinge des Joodsen Volx, die op dese noyt gehoorde daat te *Mizpa* by een quamen, dat de *Benjamiten*, op het versoek der *Elf-Stammen*, weygerden Justitie te doen over de Bose Godvergetene Gibeoniten, een ondaat, die Gods strenge Geregtigheyt, ten koste van veertig duisent Israeliten, met d'uytroeinge van dese Stam Benjamyns (op seshondert Man na, die 't ontvloden) quam te straffen; *In die dagen wasser geen Koning in Israel, een yegelijk dede wat regt was in zyne oogen*; seit 't laaste vers van 't Boeck der Rigteren: 21. Cap.

't Volk soo Bal-oorig datse liever onder s'Koninx Iuk, als onder hun verbasterde Regeringe leven wilden.

't Was dan by gebrek van Opper-Authoriteyt, het getoonde noodwendig deel in den Staat, dat de Republijk door overdadige boos, en Godloosheden inde verhaalde *Rampen* van geweld, overlast, en inlandsen oorlog gevallen is: Ook is de voltrekkinge van s'Lands gruwelen, d'oorsake geweest dat het Volk verdrietig is geworden, van hun *eygen*, dat is *s'Volx-vrye*, ende Koninglijke *tugt*, ofte *dwang Regeeringe* begeert hebben: sijn niet selfs de Sonen der Hooge-Priesters (*Opper-Authoriteyt bekleders, Leeraren, en van God gestelde Voorbeelden des deugts, en een geheyligt leven*) ontugtig, en geweld-dryvende Boeven geweest? De Sonen *Ely* bedreven ontrent den Gods-dienst-oeffening Dief-stal, Overspel, of Vrouweschending: en de Soonen *Samuels* door hunnen Vader op den Regter-stoel gestelt sijnde, bogen het regt na de geschenken, *een verfoeyelijke boosdadigheyt, die de Aarde verwoest: en de Stoelen der Magtigen komt om te keren, segt de wyze Man Sap. 5. Cap.* In 't kort de gierigheyt deser Rigters, en aparentelijk andere Staats gebreken meer, was het Volk soo onverdraaglijk, dat sy *Samuels* voorspellinge van hunne slaafse conditie die sy onder de Souveraine Koninx-Magt souden ontmoeten, niet wilden hooren: *sy begeerden een Koning, om hun*

Exempelen van Godloosheden.

Zy begeerden een Koning.

te Rigten , en om hunne Krygen te voeren , ſeggen ſy.

Sulx was Gods begeeren als voren getoont is, was God vergramt, 't was om de wyſe van hunne begeerte, God ſegt tot *Samuel*, die om ſijn ſlappen ouderdom veragt, en verworpen wierd, *hoort na de Stemme des Volx*, *en ſtelt hen eenen Koning*, 1. Samuel 8. Cap.

God was vergramt om de wyze van hunne driftige begeerten.

Wat een Koning in heeft, quam *Samuel* hun voor te ſpellen, ook heb ik 't in den beginne kort aangeweſen, namentlijk dienſtbaarheit; invoegen de Iſraelyten na dien tyd, onder *s'Koninx Jok*, geluk, of ongelukkig ſijn geweeſt na ſy goede, ofte quade Koningen hebben gekregen.

My hier aan gedragende, ſoo ſal ik (om te bewyſen dat deſe Regeringe is geweeſt volgens Gods wille, om 't Volk uyt hunne dienſtbaarheyt van onder de Philiſtynen te helpen) deſen met Gods eygen Woorden beſluiten „Morgen, *ſeyden* „*wyzen Albeſtierder tot Samuel*, ſal ick tot u ſenden, eenen „Man uyt den Lande Benjamyns, dien ſult gy tot een voor„ganger ſalven over myn Volk Iſrael, ende hy zal myn Volk „verloſſen uyt der Philiſtynen hand; Want ick hebbe myn „Volk aangeſien, dewyle des ſelven geroep tot my geko„men is: 1. *Sam. Cap. 9. vers* 16.

Want God wil deſe door een Koning helpen en doen Regeren.

XXII. CAPPITTEL.

De Roomſe Regeering met Koningen Beſchreven.

TOt naarder vaſtmaakinge van myn voorgaande ſtellinge, ſal ik nu vande Jood, tot de Romeinſe Republijk overtreden.

Waar van daan zyn in deſe wyd-vermaarden Staat van Romen, alle die menigvuldige trouloosheden; die Godlooſe Vloekverwantſchappen; die heyllooſe tweſpalten; die Bloed-verquiſtende factien,

Romen is een Schoutonneel van gruwel geweeſt.

en partyſchappen (welke de Hiſtorien ons opdiſſen) en eindeling hunnen dood-lijken ondergang van daan gekomen? Is het niet geweeſt ('t is waar om meerder vryheits) om dat zy van haar eerſte gedaante ende forme van hunne Hooge Regeringe zyn afgeweken?

Ik mene vaſtelijk van ja; Want (na haar bevattingen) door het afknotten van een voornaam grond-weſentlijk, het agtbaar en 't geredouteerſte lid van den *Souverain*, meer vryheit bekomende, dog geen ſolide, nog genoegſame Authoriteits, ofte ontſag om d'uytſporigheden van groot, en kleinen intetomen, behoudende; ſoo zyn de geſeide ongemakken, door ſtadige onruſt, en miſnoegingen der gemeinte, en voor al door de vuile ambitie eeniger groten, tot de hoogſte Authoriteyt, in den Staat geſmeet geworden.

Wegens d'onruſt vande kleien, ende Staatſugt vande grote Burgers.

Romulus met een groten hoop vergaderde Volkeren de Stadt Romen, ontrent het jaar 3211. na de Scheppinge, hebbende Gebout, formeerde, met toeſtemminge van zyn medehulpers, de Republijk in deſer voegen.

Romulus Coning fondeert met den zyne de Roomſe Republijk.

Hy als eerſten Autheur, en Fondateur behield by de eerſte grondlegginge het hoogſte aanſien, met den naam van *Koning*, om in alle ſaken van belang, den repreſenteerder van den Staat, met zekere hooge, dog bepaalde Authoriteit, en den uytvoerder der bevelen vande Opperſte-magt, te wezen.

'tVolk word in Staten verdeelt.

Voort verdeelde hy al het Volk in drie onderſcheidentlijke *Staten*: de eerſte, zyne voorname medehulpers noemde hy (*Patrony*) voorſtanders, ofte beſchermers, uyt welke de Rpublijk den *Raad* ofte *Senaat* quam te kieſen, welkers Raads-Heeren met den naam van (*Patres*, *Patres Conſcripti*) Vaders &c. verheerlijkt wierden.

Deſe ordonneerde de Republijk voor den eerſten; de verdere *Patronen*, als gemene Edelen voor den tweden; en den geringſten hoop (*Clientes*, Onderſaten, ofte Beſchermde genaampt, meeſt Geboefte, en Rovers van 't Land weſende, die om de gegunde vryheden vande Republijk aldaar hunne beſcherminge, en een vaſte Woninge quamen te nemen) tot den derden *Staat* des Volx: Aan welke drie *Staten*, nevens den *Koning*, d'Oppermagt vande Republijk, als 't maken, en breken van Grond-

Deſe met den Koning d'Oppermagt gegeven.

Wet-

Wetten, 'tbesluit over Vreed, en Oorlog, en 't verkiesen van hooge, en lage Magistraten, bedienden, en Amptenaren, gegeven wierd.

Verster-ken de Republijk.

Voort de Republijk onder zekere Wetten, en een ruwe politie hebbende gebragt, die van *Acron* (hunne eerste Vianden) de *Ceniensen*, die van *Crustumerium* ende *Amtemners* hebbende overwonnen: de *Sabynen* met den *Romeinen* tot een Volk zynde gemaakt, waar door zy de Gewapende Legioenen verdubbelt, en den gemenen Staat versterkt hebbende, soo is *Romulus* (segt *Titus Livius*) sijn opgeregten Staat in een veertig jaarige Vrede hebbende bestuurt, in den Hemel opgenomen: dog waarschijnlijk by de voornaamste *Vaderen*, jaloers van dat hy seer vierig van 't Volk bemind was, vermoord, en heymlijk begraven geworden, deze het dom, en by-gelovig Volk wys makende, dat hunnen Koning met een Donder-buy was ten Hemel gevaren; om onder de *Goden*, met den naam *Quirinus*, tot een voorstander, en Beschermer van hunne Stad *Romen* te wezen.

Romulus heymelijk aan een kant geholpen, en 't Volk wys gemaakt dat hy by de Goden was opgenomen.

Na zyn doot ontstonter geschil tusschen de *Romeinen* en *Sabinen* wegens het verkiesen van eenen *Koning*, het welk een jaar geduurde, onderwyl dat de Vaderen het *Inter Regnum* (een tussen Regering) met Koninglijke luister, en Majesteit quamen waar te nemen.

Twist in Romen wegens 't verkiesen van een Koning.

Maar het Volk met deze Regeering heel t'onvreden, zeiden dat zy onder harder dienstbaarheit leefden als zy by *Romulus* tyden gedaan hadden; roepend, en begerende dat de *Vaderen* een Konink souden kiesen, het welk de Vaderen vresende de gramschap en de woede des Volx, deden, *Numma Pompilius*, een Sabyn, tot hunnen Koning verklarende.

't Volk wil, datmen sonder uytstel een Koning sal verkiesen.

Inde bovengeseide wyse met een Koninklijke luister, dog bepaalde authoriteyt, heeft dese Republijk gestaan den tyd van 244. jaren onder seven agter een volgende Koningen, van de welke, door de ses eerste, met mede hulp van het Roomse Volk, dese hoog, en wydvermaarden Staat, bysondere luister, magt, en ontsag is toegebragt.

By dit Volk, was een Man als *Romulus*, met een weergalose Man-moedigheyt, tot Grondlegging, Optimmering, en Vastmakinge van dusdanig een swaar Gebou van Regeringe nodig.

Romulus bequaam geweest tot fonderinge van dusdanig een Regeringe.

Numa P. een wys Reformateur van een rouw Volk.

En om een netter Politie te fonderen onder een ruw, en onbeschaafde menigte, soo volgt hem een wysen, moderaten, en strelende *N. Pompilius*, zynde een deftig Reformateur van boos, en quade zeden, en door 't invoeren van Gods-dienstigheden een voornaam beschaver van dit ruw, en quastig Volk.

Tullus een konstig Leermeester vande Wapenhandeling.

Na dezen quam, om zyne deugden, *Tullus Hostilius* die het Roomse Strydbare Volk in nog hooger ontsag en agtinge quam te brengen: dezen was t'onder wien men de eerste Roomse *Krygstugt* bloeyen sag: hy wast, die het Volk van jongs aan den Wapenhandel dé leren, en die haar wees hoemen door konst, en list, soo wel als met kragten stryden moest.

Marcius een vreedsaam Vorst, versterker, en optoyer vande Stad Romen.

Op hem volgde *Ancus Marcius* vermaart, gelijk zyn Grootvader *Numa* was, wegens zyn vreedlievenden aart, en geroemt wegens zyn groot en nuttige boulust, waar door hy Romen versterkte, en een meerder aansien quam te geven: hy deed de Hoofd-stads Aarde Wallen, met een stevige Muur bekleden, sloeg een Koninglijke-Brug over den Tyber; om de Stad aan de sterkte *Janiculus* te hegten, en boude op de voet van den Tyber aan Zee, de Stad *Ostia*, tot Romens versekeringe, en meerder sterkte.

Priscus een bequaam bevorderaar van Romens Agtbaarheit.

Tarquinius Priscus, hoewel geen Romain van geboorte, verkreeg door zyne deugden, en welsprekentheit, na *Marcius* het Koninkdom: Dese Illustreerde de Republijk soo by Vrede, mede by den Oorlog: by den Oorlog, wanneer hy met de Wapenen de twaalf Volkeren van *Toscanen* quam te overwinnen; ten anderen, hy wast die de *Magistraten* voor het Volk met uytwendige teekenen van ontsag, en respect, en yder na zyn waardigheyt, en rang van staat, gehabitueert, soo inde Vergaderingen, als op de gemene straten, dé verschijnen: Hy dé den overwinderen, op een Gulden Triumph-Wagen, door vier witte Paarden getrokken, inhalen, en is den grond-legger geweest van alle Cieraden, en eer-teekenen waar mede men nog tot heden (segt *Lucius Anneus Florus*) de hoogwaardigheyt vande Roomse Heerschappye doet uytblinken.

Dezen door twee geposteerde schelmen ter dood gewond, en buiten kennis des Volx overleden zynde, soo dé de Koningin *Tanaquil* haaren vrind *Servius Tullius*, de Koninglijke Ampten

ten als Stadhouder, waarnemen, daar in hy (de dood des Konings geopenbaart wesende) met sulken omsigtigen wijsheyt voortging, dat hy de gunste des Volx winnende tot Koning is verheven geworden: Koning geworden zynde, so toonde hy seer groote sorge te dragen om de Republijk door, en onder een goede politie te behouden, en om haar gebreklijkheit in 't voorgemelte te verbeteren, soo dede hy in tafelen graveren, de graden van onderscheit, inde waardigheden des Burgerschaps, die de ongelijkheyt in Rijkdommen, in Ouderdom, in Diensten, en Ampten tussen yder Man van zynen Staat (tot het geven vande Stemmen inde openbare Vergaderingen) quam te maken: invoegen dat het bestier, door dese ordre houding, van de groote Stad *Romen* soo bequamelijk wierd berigt (*segt den gemelte Florus*) even of de Rpublijk, maar een eenige kleine huis-houdinge geweest ware: „in 't kort, hy Regeerde seer sagt, en goe- „dertieren (*segt Livius*) den tyt van vier-en-veertig jaren; sig soo „gedragende dat het voor een Koning (hoewel ook getempert „goet, en wel-geaart hy mogte wesen) schier onmogelijk waar, „hem in zyne voetstappen na te volgen: een grooten roem (segt „hy verder) maar 't geene den glans zyner heerlijkheyt nog „groter komt te maken, is, dat de *goede*, en *wettelijke* Konink- „schappen met hem gestorven zyn.

Servius bedient 't Koningdom als Stadhouder.

Werd van 't Volk tot Koning gemaakt.

Servius een deftig verbeteraar vande politie.

Romen soo stil als een huis houding bestiert.

Door de sagtmoedigheit van Servius.

't Wettelijk Koningdom met desen gedoot.

Maar waar in bestond het *goed*, ende *wettelijkheyt* van dit Roomse Koningschap?

Waar in dit goede bestont, sal ik in 't volgende seggen: dan het Koningdom was wettig hier in, dat de Republijk door een Koning was opgeregt, en met Koningen was gebleven, niet by over-erving, maar door verkiesinge ingevolge van d'eerste instellinge: sodanig was het Koningdom met de dood van *Romulus* gelaten en gebleven, soo dat niemant door geboorte eenig Regt tot de Kroon, die nog maar de schaduwe van het volkomen Koningschap behelsde, konde hebben, 't Regt vande Kroon behoorde den Raad, en het Volk, die dit wettig Regt, met verkiesinge van Koningen, in welke zy een vereiste Authoriteyt, en de merktenen van des Republijx hoogwaardigheit plaasten, den tyd van 219. jaren loflijk bewaart hadden, tot dat *Lucius Tarquinus*, Soon van *T. Priscus*, in huwelijk hebbende *Tullia*

Waar in dese wettelijkheit bestond.

Lucius Tarquinus schaakt dit wettelijk Regt.

de dogter van *Servius*, door den hoogdravenden geest zyner Huisvrouwe aangehitst wesende, dit wettig regt rampzaliglijk quame te schaken. Desen door vriendlijk strelen, vleyen, en milde gaven eenige Vaderen van den Senaat, en het jonge Manschap van Romen gewonnen, en op zyn zyde hebbende getrokken, treed by 't leven van *Servius* op den Koninglijken Troon, doet den Raad, en het Volk door een gewoon *Heraut* tot hem roepen, en verklaart zig stoutelijk (als uyt Erfregt) Koning van Romen te wesen; Syn gunstlingen, met hem eerlose t'saamgeswoorne, hier op wagtende, loopen tot de gemeine hoge vergaderplaats, de andere Burgers verbaasd volgen uyt vrese: Den Koning *Servius* treed inde Vergaderplaats, en bestraft zyn *Schoonsoon* over dit hoogmoedig en onnatuurlijk Werkstuk, dog werd veragtelijk door den selven, die zyn aanhang de sterkste oordeelde, uyt de Raad-kamer, en vande voortrappen af, op de strate gesmeten, daar hy swaar gewond, en van zyne lyf trauwanten verlaten zynde, dadelijk van *Tarquins* aanhangers vermoord wierd: Dese roepen voort den Tyran voor Koning uyt, het welk yder met gejuig, en toeroepinge (d'een uyt ernst, d'ander uyt vrese) quam toe te stemmen; hun Wettelijk Regt door moord, en geweld gevioleert siende.

Door wat middelen.

Servius, by Tarquin en zyn aanhang gedoot die den Tiran voor Koning uytroepen.

Gelijk *Tarquin* onwettig door moord, en geweld het Roomsche Koningschap verkreeg, alsoo bestond hy te Regeeren: zyn, en zyns Huis-Vrouws woede tegens het doode Lighaam van haren *Vader*, was d'eerste tuige van hunne wreetheyt, en hoogmoedigen onbeschaamtheyt: Hy dé voort in den beginne de voornaamste Vaderen, die uyt den Raad *Servius* geneigde Vrinden waren, doden, alleen een seker getal, de Vloekverwanten zyne Schepselen, behoudende: En om dat hy niet door de wettige Stemmen des Volx, en den Raad, was Koning geworden, soo voorsag hy hem met een Gewapende Lyfwagt, als wetende, dat de Tyrannen, die de liefde en gunste der Volkeren missen, hun gesag en mogenschap door schrik, en vrese moeten staande houden.

Door geweld en moord Koning werdende heeft hy als een Tiran geregeert.

't Geweld was hem het hoogste regt, waar door hy alle saken vande Republijk aan zig trok, tegens het gebruik zyner voorsaten: Want hy maakte vreed en Oorlog, verbonden, en al-

Tegens 't gebruik van zyne Voorsaten.

alliantien, en brak die weder na zyn welgevallen ſonder eens de Stemme des Volx, of van den Raad daar op te vragen: Het welk daden zynde van onverdraaglijken hoogmoet, en Tiranhye, de Romeynen, door *L. Junius Brutus* opgehitſt weſende, na lang gedult quamen te ſtraffen: Den trots, en hoogmoedigen *L. Tarquin*, met Vrouw en Kinderen, banden zy op het aanſien van *Lucretiaas* doode Lighaam (*die haer ſelven*, om dat zy door *Sextus Tarquiny* des Tirans Soon was verkragt, en geſchonden geworden, *had vermoord*) uyt de Stad, en de Republijk, het Koningdom, met zyn verbanninge voor eeuwig Mortificerende, met dezen Generalen Eed, die *Brutus* alle Burgers Hoofd, Voor-Hoofd dede ſweren, ,, dat zy noyt en ſouden verdragen, ,,dat yemand meer als Koning binnen Romen ſoude Regeren: ,, of yets gedogen waar door de nieuwe vryheyt eenig perykel ,, mogte komen te leyden, &c.

Werd daarom met Vrouw en Kinderen uyt Romen gebannen.

En 't Koningdom te niete gedaan.

XXIII. CAPPITTEL.

De Roomſche Regeeringh met Conſuls, &c. Beſchreven.

DE Romeinen hunne Republijk dus loflijk van een Tyran hebbende ontlaſt, ende eendragtelijk, met het ſtellen van twe jaarlijkſe *Conſuls* (als tot meerder vryheyt van den Staat geoordeelt zynde) de gedaante van het *Souveraine Weſen* hebbende verandert, ſoo is daaarom den Staat van Regeeringe (die by de 500. jaren, dog op puur geweld, en dwinlandye, is ſtaande gebleven) met geen meerder ruſt, liefde, nog eenigheyt der Burgeren bevonden geworden.

Romens hoogſte beſtier onder twee jaarlijkſe Conſuls geſtelt.

't Is waar de verandering met eendragtige toeſtemminge des volx, op de verkieſinge gedaan was wettig: Hierom is de Heerſchappye tegens alle Rampen en menigvuldige wederwaardigheden ook

ſtaande gebleven : Maar wie yſt niet (*Livius Leſende*) van al de Burger-beroerten, oploopen, en geweldenaryen, die wegens het miſnoegen over de Regeering, en 't klein ontſag die d'opperſte magt, of magt-hebbende Magiſtraten wierd toegedragen, binnen Romen geweeſt zyn? En wie ſchrikt niet van die grouwelijke conſpiratien (als die hondert duiſende menſchen het leven gekoſt hebben) die door de ambitie, en Staatzugt der groten zyn geſmeet geworden?

Wat gebreken by die Regering geweeſt is.

In ſomma, de Staatſugt van *Julius Ceſar* die hem ſelfs tien jaren na een Dictator maakte, bragt deſe vermaarde Republijk onder d'Imperiale Heerſchappye, welke Regeringe ſoo wreet, en Tirannyk by ſijne navolgers is geworden, datmen van geen Barbariſcher en komt te leſen in gene Hiſtorien. *Titus Livius* tot lof van dees nieuw opgeregten Staat (die hy de vrye noemt) willende ſchryven begint ſijn twede Boek, dat opmerklijk is, aldus.

Namentlijk Staatzugt waar doorſe onder de Monarchie en onder Tirannen gevallen is.

„Door de verwaande hoovaardye van den laaſten Koning ſcheen „deſe nieuwe vryheyt, *ſegt hy*, te ſoeter: Want de voorgaande Koningen, die hadden ſodanig geregeert dat zy niet buiten „de waarheit, voor de grondleggers van deze grote vermaarde „Stad moeten geagt zyn, als elk het zyne tot het eerſte gebragt „hebbende (dat dienſtig, en nodig waar) tot inwoninge van „een grote menigte des Volx, die daar vergadert, en aangegroeyt waren. En 't is ſeker dat dien *Brutus*, die een ſeer grote eer verdiende, van dat hy den hoovaardigen *Tarquiny* verjaagde, den gemeinen Staat, een uytmuntende grote wonde „ſoude gegeven hebben, indien hy, door een ontydige ſugt tot „vryheit, welke tot haar volkome rypte niet was gekomen, een „vande voorgaande Koningen, het Koningdom had komen te „ontrukken. En op deze redenen voort hebbende getoont, hoe nodig des Staats Authoriteyt inde Koninglijke Agtbaarheit tot inbindinge des Woeſten Volx was ge-eiſt geweeſt, ſoo ſegt hy in 't vervolg „, dat in den beginne van den nieuwen Staat moeſte geconſidereert werden ſulx by toeval van den tyd geſchiet „te zyn, en dat de vryheit meer beſtond, in dit, dat de Heerſchappye der *Conſuls*, ofte *Burgermeeſters*, maar een jaar geduurde, als datmen ſeggen kon, dat de natuur vande Koninglijke magt, en Authoriteyt vermindert was, dewyl de eerſte

Wat Livius van 't geſchopte Koningdom 't zynen tyde gelegt heeft.

't Onderſcheit vande Roomſe Vryheit by de Koningen of Conſuls was dat de Conſuls alleen een jaar, en de Koningen haar leven lang bleven.

Con-

„ *Consult* het selve regt, en de teekenen behielden die de Konin-
„gen gehad hadden; Alleen voorsagen de *Burgemeesters* hier in,
„ dat zy d'een voor, d'ander na, niet beyde te gelijk met des
„ Republyx Gewapende Dienaren verselt, over Straten gingen,
„ op dat de vrese niet sou schynen verdubbelt te zyn.

Aan d'ander zyde, op dat de *Koninglijke Naam* (daar van de Consuls Renuncieerden, maar de kragt des gebieds van desen hadden overgenomen) en d'uyterlijke pompe van s'Koninx *God-gewyde Kledinge* (aan welk, soo aan s'Koninx naam, als glans, 't Volk hun scheen vast gemaakt te hebben) niet uyt Romen sou schynen gebannen te zyn, soo maakten zy uyt de Kerklijke een Opper-Priester, die zy den *Koning der Offerhanden* noemden, hem s'Koninx Gods-dienst-oeffening overgevende, om de Kerklijke plegtigheden met een Koninglijke magnificentie, gelijk de Koningen plagten te doen, te moeten oeffenen: een onfeilbaar bewys dat de grondleggers van dese vermaarde Veranderinge, ten minsten de schaduwe van gedaante, maar voor al de natuur, en den grondslag van d'eerste Reegering die zy behielden, goed, dienstig, en nodig om 't Volk in devotie, en onderdanigheit te houden, geoordeelt hebben.

De schyn van gedaante en den eerst geleiden grond van d'oude, by de veranderde Regering, noodwendig geagt.

Als gesegt is! De Roomse Heerschappye met eendragt in haar politike gedaante meer dan in haar natuur verandert sijnde, heeft na deze veranderinge weynig min als 500. jaren gestaan: maar hoe? Zeker met veel veranderlijke gevallen, vol Rampsaligheden: 't Begin was selfs ellende, want den Koning, schoon een Tiran, was qualijk verjaagt, of Romen wierd van binnen, en buiten door Vianden besprongen, van binnen met heymelijke vloekverwanten, van buitenen met openbare Vyanden, van die eerst hunne Vrienden, Bondgenoten, en van haar overwonne Volkeren geweest waren.

De verandering van veel Rampige gevallen gevolgt.

Van de inwendige wierden zy verwonderlijk ontlast, dog ten koste van veel Burger-bloed, daar goede *Buurschap*, *Vrinden*, nog *Magen* gespaart, maar selfs des Burgermeesters *Sonen*, om Gegeesselt, en met stale bylen Onthalst te werden, de straf overgelevert wierden, ten einde de Romeinen den eed souden vresen die zy gelijkelijk gesworen hadden.

Maar met hunne openbare vianden (als die van *Etruria*, de

Hoe lang zy hebben moeten worſtelen eer zy hun eerſte mogenſchap weder bekomen hebben.

Latynen, de *Vejentynen*, de *Senonoiſen*, de *Gauloiſen*, de *Sabynen*, de *Samnyten*, en meer andere omleggende Volkeren) hebben zy byde 200. jaren moeten worſtelen eer zy hunne voorgaande luiſter, en mogenſchap wederom koſten in top brengen; dog deze Volkeren met de Wapenen te boven zynde gekomen, en hunne Legers buiten Italien konnende leyden, ſoo is Romen, na dien tyd, het voorwerp van verwonderinge, ende *ſchrik*, ja de *geeſſel* des Werelts geworden.

Daar na zyn zy het voorwerp van verwonderinge geworden.

Dat zy door hunne Conqueſten, en Landwinninge tot ſeekere hoogte van roem, en verwonderinge, daar mede zy tot de einden der eeuwen ſullen verhooght ſtaan, zyn geklommen; moet niet als hunne uytmuntende *Luk-fortuin* (dat een verborgen beſtier Gods is) toegeſchreven werden; dewyle zy in den beginne, na de veranderinge, dikwils inde uyterſte perykelen van hunnen ondergang geſtaan hebben: En 't geene opmerklijk, ende verwonderinge waardig is, is dat zy den aanwas van hunne groote Republijk, door een contrarie maxime van alle Souverainen ſoghten te bevorderen, dat is, met uyt de aanwinnende Volkeren (daar alle overwonnen, volgens 't Regt des Oorlogs, dienſtbare ſijn) veele brave Mannen het Roomſe Burgerſchap, en aan de voornaamſte uyt eenige van deſe wel de hoogſte Ampten, en ſittinge in den Senaat te ſchenken, de ſulke alſoo tot mede-leden van hun Souverain Lighaam makende, om met haar deelſchap aande hoogſte magt te hebben.

En verwonderlijk onder ſoo veel Burger Oorlogen.

Dog Romen is niet alleen een voorwerp van verwonderinge in deſen, nog wegens de geſeide Conqueſten geweeſt, maar ook hier in, dat een Republijk als deze, geſtadig ontroert door Civile oneenigheden, tot de verhaalde hoogte geklommen is.

De Conſuls brengen onluſt in 't Volk.

Na dat de eerſte Conſuls *Brutus*, en *Valerius* door de hier voor getoonde hals-ſtraffe (daar de Vaderlijke liefde voor t'Intreſt van Staat week) de ſchrik inde Burgers, om niet weder na 't oude Koningdom te janken, hadden gebragt, en ſelfs met Koninklijke Authoriteyt willende Regeeren; Soo bevonden zy dat zy niet als onluſt, en murmuratie onder het Volk, dewelke toonden ſulx niet te konnen, ofte willen verdragen, quamen te erlangen: Het welk by *Valerius* (doen *Brutus* in een Stryt tegens *Tarquiny* gedood was) zynde aangemerkt, en het woelen

len des Volx, dat hem begond te haten, en verdagt te houden, als of hy hem wilde Koning maken, siende, ontsloeg, en ontblote sig uyt eygen beweging van alle *Koning*, of *Princelyke teekenen*, daar mede hy als *Consul* met cieraden bekleet, en trauwanten omringt was.

Leggen daarom alle Koninglijke teekenen af.

Voort deed hy, met een, sijn kostlijk nieuwt getimmert huis, dat de Romeinen zeyden een citadelle voor de Stad te sullen wesen, onder de voeten smyten, en liet om het Burgermeesters Ampt niet verdragt, maar behaaglijk te stellen, een wet maken, *dat alle Burgers vande Vonnissen der Consuls, vermogten te herroepen, tot het oordeel van het Volk*; Invoegen, hier mede, en andere toevallen van wan-ordre, des Staats hooge Authoriteyt, waar door het Volk in een seekere gematigheyt moeste gehouden werden, besnuikt wezende, een poorte tot ongelaat, en stoutheyt, voor het alte seer vryheyt-sugtig Volk, is geopent geworden.

Het Volk d'uyterste regtsprake gegeven.

Hier door was des Staats hoognodige Authoriteit geknakt.

De grote, en menigvuldige armoeden, ellenden, en jammeren die de Romeinen hun selven, door d'onmatige Heersugt van d'eene, ende vuile moetwil, en dartele ongehoorsaamheyt van d'andere, hebben op den halse getrokken, te beschryven; soude een geheele voluma eisschen: Hoe menigmaal zynder niet wel Dictators (*Opper-Koninglijke Stadhouwers om des Staats Authoriteyt te bewaaren*) verkoren, die met de Souverainste magt van den Staat bekleet wierden, om de geseide uytsporigheden, die t'elkenmaal den ondergang vande Republijk bedreigden, in te tomen.

En den weg tot ellenden en jammeren gebaant.

Waarom men dikwils Dictators met de hoogste magt bekleeden moest.

Tot inde vyftig sulke *Stadhouders* teltmen, terwyl dat de *Consuls* geregeert hebben, die, om de inwendige onlusten, en disordren, met een Oppermagt van gebieden weg te nemen, gekoren zyn: een bewys vande onvolkomentheyt, waar toe sulx in die Regering, die 143. jaren met stadige verwerring, en veranderinge stond, ge-eist wierd.

Hoe menigmaal sulx by de tyden der Consuls, geschiet is.

143 Jaren seg ik stond deze Regering, na het schoppen vande *Koninglijke*, vol disordre ende omkeringen, nu *Consuls*, dan *Decemvirs*, en dan *Tribunen* de hoogste Authoriteit besittende, na welken tyt eerst de Consuls sonder veranderinge gebleven zyn, tot dat sy, na verscheide toelagen van eenige tot de Sou-

Romen onder de Keyserlijke Opper-magt gevallen.

veraine Oppermagt, door *J. Cesar* onder dito magt, dat is d'*Imperiale Dominatie*, gebragt zyn.

Na de Koningen, Regeerden de Consuls sonder veranderinge van naam 56. jaren, van anno 245. na Romens Bouwinge tot anno 301. de 14. eerste jaren (na dat de voorgemelte Conspiratie gedempt was) met inwendige ruste: Want soo langh *Tarquiny* binnen *Cuma* als balling leefde, en dat *Romen* door hunne Vianden scherplijk van buiten bestreden wierd, wasser vrese, waarom de Vaderen het Volk van den derden Staat, met alle bedenklijke voorsorge, veele goetheden, en weldaden flatteerden, *segt Livius*: Maar soo dra den Tyran gestorven was, begond men den gemeinen man te drukken, en te overlasten, het welk tussen de Vaderen, en t'geseide Volk sulke sware onlusten baarde, dat die tot seditie, en een civilen Oorlog quam uyt te breeken, den derden Staat vertoornt uyt de Stad wykende, daar in zy niet weder wilden keren, als onder andere op dese voorwaarden: ,, dat zy, als den derden Staat des Volx wesen- ,,de, hunne afgesonderde Magistraten souden hebben: Dat die ,,van niemand, als geheyligt zynde, souden mogen gesmadet, ,,ofte beledigt werden: dat dese Magistraten magt souden heb- ,,ben, om hun behulplijk te zyn, tegens de Consuls, &c. En ,,dat het niemand uyt de Vaderen oyt soude toegelaten werden ,,dit Ampt te mogen bedienen: Het welk hun wierd toege- ,,staan, en zyn de Tribunen Plebis (tot voorstanderen des Volx) ,,gekoren anno 261.

Soo lang Tarquin leefde wasser inwendige ruste.

De Redenen waarom.

Dat verandert, en 't Volk werd gedrukt.

De gemene Burgers verlaten Romen.

Sy komen weder, en hun werd Tribunen toegestaan.

Na dit jaar geduurde het *Consul*, of 't Burgermeester Ampt, nog 40 jaren, niet sonder veele inwendige ongemakken wegens de stadige jalousyen en twisten tussen de *Consuls*, ende geseide *Trybunen*, als wanneer het Consulschap te lastig zynde geoordeelt, de Romeinen anno 301. *Decemvirs* gekoren hebben, die alleen anno 301. 302. en 303. quamen te Regeeren, dog Tyranniker als oyt yemand te voren gedaan hadde; Deze hierom afgestelt en anno 304. weder *Consuls* inde plaats gekoren zynde, soo continueerden zy daar mede alleene vyf jaren, en wierden anno 309. *Tribunen met Burgermeesterlijke Magt*, en waardigheden gekoren, die weder af, en *Consuls* inde plaats gestelt wierden tot anno 315. doen koos men weder *Tri-*

Met dewelke de Consuls niet wel konden Accorderen.

Decemvirs in plaats van Consuls gekoren.

Dese af en weder Consuls aangestelt.

Tribunen Consulaires verkoren.

Tribunen Consulaires voor een jaar, want anno 316. tot 319. warent weder *Consuls* ; anno 320. en 321. warent *Tribunen*: anno 322. tot 326. Regeerden weder *Consuls*, anno 327. 328. en 329. Regeerdender *Tribunen* , 330. warent *Consuls*, 331. *Tribunen*, 332. *Consuls* en 't jaar 333. wast een *Inter regium* , zynde de Republijk sonder Hoogste Magistrature, van anno 334. tot 340. warent wederom *Tribunen* , anno 341. tot 345. al wederom *Consuls*, van 346. tot 360. Regeerden jaarlijx nu 3. dan 4. 6. ja agt *Tribunen* met Burgemeesterlijke Authoriteyt dat lastig viel, maar anno 361. en 362. warent al weder *Consuls*, en van 363. tot anno 387. Regeerden gestadig ses *Tribunen*, die jaarlijx soo wel uyt den geringsten Staat, als uyt de Vaderen gekozen waren, en eindeling op het jaar 388. na soo veel veranderingen wierd de oude Regering van twe *Consuls* ende de *Tribunen Plebis* vast gestelt, in welk gebruik, zy van dien tyd af; zyn gebleven, tot dat de Republijk nog ontrent 350. jaren in dese gedaante, met bittere factien van binnen, en gruwelijke Oorlogen (noodwendig geagt om de jalousien , en drift der groten tot de Oppermagt , intebinden : dog Ramsalig voor de gemene Burgers bevonden, die om de staatsugt, geld, en eergierigheit der magtige Edelen te voldoen haare zielen in armoed hebben moeten besitten , daar sy inde Oorlogen, als Beesten ter slagtinge geleit wierden) van buitenen hebbende gestaan, zy eindeling in jammeren , her, en derwaarts geslingert werdende, door de Keyserlijke Oppermagt (als voor gesegt is) uyt hunne *Dictators* zyn onderdrukt geworden.

Welke verandering wel 17. a 18. mael in min dan 150. jare geschiet is.

Na welken tyd de Consuls gebleven zyn tot Cesari tyden.

XXIV. CHAP-

XXIV. CAPPITTEL.

Een vergelijking van d'eerst, met de twede Roomse Regeering: En werd aangewesen wat heyl het Volk, of de gemene Burgerschap by de twede verkregen heeft.

'tRoomse Koningdom goed geagt geweest.

Goed voor den Staat ontrent Vrede en Oorlog.

WAarde Leser, siet hier, in 't kort, het *eerst* en *twede Romen*, tegens malkanderen vertoont: Het eerste zynde een Koningdom, welke *Livius* wettelijk, en *goet* komt te noemen; bestaande haar goetheit, aan d'eene zyde hier in; eerst dat alle saken vande Republijk besonder ontrent 't maken, en breken van Vrede, en Oorlog niet aande wil, en magt van een Man (*die veele dwalingen onderworpen is, gelijk Grotius spreekt*) en quam te hangen: Ten tweden om dat de Wetten, als hoogst gebiedend, niet van den Koning, maar van den *Staat* (dat 's den Koning, den Raad, en 't Volk) gemaakt, soo wel van den *Koning*, als vande *Raats-Heeren*, en *Burgers* moesten gerespecteert, en gehoorsaamt werden: Ten derden om dat den Koning niets mogte doen, in saken van belang, sonder Raad, en toestemming vande Republijk, of van die geen die by de Wetten daar toe gequalificeert waren.

Ontrent de Wetten.

Ontrent d'uytvoeringe van Staats zaken.

Ontrent de Subalterne Magistraten.

Aan d'ander sy was het Koningdom *goet*, eerstelijk om door een Vorstlijke Authoriteyt de Subalterne Raden en Magistraten in eendragt, binnen de palen van hunne Ampten te houden: En om hun tot weldoen en voorsigtigheyt, tot de reden en het redelijke te constringeren: En ten anderen om de gemeente door deselve Authoriteyt, voor foule, opstand, en revolten, in eenigheyt, rust, en gehoorsaamheyt bewaren.

En ontrent alle gemene Burgers.

Om dese redenen noemt *J. Lipsius* dusdanig een Koningdom niet alleen goet, maar nootsaaklijk, en dat om het ontsag 't welk inde Majesteyt van des Staats eerste representeerder komt te resideren, „ 't is gevaarlijk, *segt hy*, dat de eendragt by verscheide,

in

„in gelijke magt ſtaande, blyve, en daarom, om vrede ende „eenigheyt in den Staat te erlangen, moet ſeekere volle magt „aan *eenen* opgedragen zyn? Want wy hebben veel geleſen, en „dikwils geſien, datter geen middelen zyn te vinden geweeſt, „om twedragten te bluſſen, en Burger-beroerten te ſtillen, als den „Staat, en 't Volk te doen gebieden door een eenige.

Wat J. Lipſius van ſodanig een Koningdom ſegt.

„Om deſe redenen, ſegt hy verder, hebben de Wyſen, als „*Plutarchus*, *Caliſtus*, *Livius*, en *Homerus*, de Koningen Go„den genaamt, des beſluit ik, en wenſche met *Homerus* dat een „alleen Meeſter, ende Koning zy: Maar hoedanig eenen met „alle Koninglijke mogenſchap? Sulx meent hy niet, want hy vervolgt ende ſegt.

„Ik en ſtemme niet toe alle ſoorten van Koning, ofte Vor„ſtendommen; maar een regt-wettige, welkers gebied gebon„den is aan wetten, en oude gebruiken, ontfangen, en aan„genomen voor 't gemeene beſte, van alle die gehoorſa„men, &c.

Sodanig hadden de Romeinen in hunnen Staat het Koningdom met *Romulus* opgeregt, en met *N. Pompilius*, *T. Hoſtilius*, *A. Marcius*, *T. Priſcus*, en *S. Tullius* de Republijk groot, aanſienlijk, vermaart, en ontſaglijk gemaakt, alle Volkeren van Italien, of overwonnen, of tot hunne mede Burgers aangenomen, of genootſaakt hunne Vrinden en Bondgenoten te weſen.

Romen door dit Koningdom groot, vermaart, en ontſaglijk gemaakt.

Ontrent 200. jaaren, in manier hier voorgeſegt, met ſes Koningen geleeft hebbende, ſoo toonden veele quaataardigen, de vuilſte ondankbaarheyt, en ſnoodſte boosheyt, die een Volk hun *Vaderland* ſoude konnen bewyſen: ſy laaten haar door eenen ſtaatſugtigen hoovaard met gaven, en beloften bewegen, om met hem haaren Wettigen Vorſt, die hunne ſaken 44. jaren, met ſagtmoedigheyt, loflijk hadde uytgevoert, van leven, Staat, en Troon te beroven, om een Tyran tot Staat en Troon te helpen.

Troulose Romeinen vermoorden een goeden, om een boſen Koning te hebben.

Wat wonnen ſy? Na hunne werken, en verdienſten, ſagen zy hare voorregten met voeten geſchopt, en hun niet als vrye, maar als ſlaaſſe Onderdanen getrakteert, des hadden de vryheyts lievende Romeinen wettige redenen, om duſdanig een Tyran van haar weg te jagen.

Na hunne verdienſten wierden ſy geſtraft.

Brutus een eeuwige lof waardig van dat hy een Tiran had verjaagt.

Eer, en eeuwige lof heeft *Brutus*, als Aanvoerder van dit werk, verdient, maar wie kan ſeggen dat zynen roem minder ſoude geweeſt zyn, indien hy de Vaderen, en het Volk vermaant hadde, een goed en wijs Koning te verkieſen, daar onder zy hunne oude vryheden, en voorregten, door vaſte Wetten, en de ſorgvuldige toeſigt der Vaderen ſouden hebben konnen verzekeren, gelijk hunne Voorouders die wettelijk 200. jaar bewaard hadden.

Soude niet min lofwaardig zyn geweeſt indien hy 't Koningdom in ſtaat had gelaten.

Was het Volk, om dat zy vryer waren geworden, gelukkiger na de veranderinge? Immers haddenſe genoegſame vryheit by de Koningen gehad; Den Staat was altyd meer geweeſt als den Koning, deze dependeerde van d'andere, d'andere niet van deze, als getoont is; Een onſterflijken Raad haddenſe, als mede onderſcheidinge van Staten, de graden van waardigheden, in d'Ampten Civil, en Militair, was voor het Volk, de uytdeylinge hier van (aan den beſt verdienende) ſtond aande Republijk, of aan den Koning, na de Wetten mede bragten: in 't kort zy waren geweeſt vrye Volkeren, yder deelſchap hebbende aande eer, en voordelen die de Republijk ſchenken kon, dog elk na den Staat, daar in zy geboren wierden.

Om dat de Romeinen genoegſame vryheit by de Koningen gehad hadden.

Wat *J. Brutus*, met zynen aanhang, bewoog, den Koning te bannen is kennelijk, maar wat hun bewoog het oude Koningdom by het Volk hatelijk te maken, was aparent dat den een, den ander 't miſgunde:'t is ſeker dat *Brutus*, s'Koninx Suſters Soon voor het fataal geval van *Lucretia*, op het Koningdom gevlamt heeft, want op een tyd met zyne Neven de Sonen *Tarquiny* na *Delfos* zynde gereiſt, en het orakel hoorende ſeggen dat die 't eerſte van hun ſijn *Moeder* ſou kuſſen, Koning van Romen ſou werden, viel hy aanſtonds (zig veinſende te ſtruikelen) op der aarden, deſelve als de *Moeder* aller ſterflingen kuſſende.

Brutus maak 't Koningdom hatig by 't Volk

Maar hy ſelfs vlamt op 't Koninglijke hoogwaardigheit.

Wanneer hy nu Conſul geworden was, ſoo hield hy deze voorſegging als waaragtelijk volbragt, gedroeg zig als een Koning, en beklede het Conſul-ampt met alle Koninglijke Authoriteyt, en waardigheden, maar als deſen (die als Souverain ontſien, en gevreeſd wierd) in den Krijgh gedood was; ſoo moeſten de Conſuls alle Koninglijke teekenen afleggen, en wierd hun Authoriteyt ſoo vermindert, dat den Burgermeeſter *Appius* eens ſeide,

Sogt die onder Conſuls naem te behouden.

Maar werd kort na zyn aankomſt gedood.

feide, dat de Confuls maar dreigen konden : als niet magtig genoeg zynde de t'famenrottingen der Romeinen te beletten, die veele difordren door hunne oproeren in den Staat quamen te maken.

Door welk geval de Confuls in klein agtinge quamen.

'tIs waar door de gefeide veranderinge wierden foo de Vaderen als 't Volk vryer : Elk vande Vaders konden zig met die hoop flateren, van door de Republijk tot de Burgermeefterlijke (by na Koninglijke) hoogwaardigheit als Staats Authoriteyt bekleder, verheven te fullen werden, het welk jaarlijx geen kleine woelinge, en kuyperye, dog het flimfte, meefte de voorverhaalde Rampen veroorfaakt heeft.

By de verandering waren de Vaderen

Het Volk van den derden Staat, en wonnen geen minder vryheit: Defe flateerde men in den beginne op alle wyze, om den niewen Staat van die kant te verfekeren : Men gaf hun verfcheide *ongewone Privilegiens*, felfs by appel d'uyterfte Regtfprake op het Vonniflen der Confuls; van welke voorregten, en vryheden (doen de vrefe wegens *Tarquiny* voorby was) men haar wel wilde bekorten; maar wat wonnen zy? Confufie, ende oproer; welke difordren niet konden herfteld werden, als met hun te geven particuliere Magiftraten, om de hoogfte Magiftraat te mogen tegenfpreken, en met haar mededeel aande voorregten, die de Vaderen alleen waren eygen geweeft te fchenken:

En 't Volk vryer geworden.

Maar niet gelukkiger om d'ellenden die gevolgt zyn.

Invoegen dit, en duifent gevolgde Rampfaligheden daar uyt vloeyende, de vrugten waren, die zy (boven de heymelijke boefem, en openbare Vianden vanden nieuwen Staat, welke eerfte in den beginne door veel Burger-bloed moefte, en d'ander na een lange en gevaarlijke Oorlog eerft kofte gedempt werden) by defe veranderinge quamen te gewinnen.

XXV. CAPPITTEL.

Werd aangewesen wat geluk de Burgers van Athenen quamen te gewinnen by het veranderen vande gedaante hunnes hoogsten gebieds, die 850. jaren byna in eene form gestaan had,

Gelijkt met Romen alsoo is 't met Athenen geweest.

GElijk ik oordeel dat d'Romeynse Heerschappye by de voor getoonde veranderinge, niet verbetert, maar ten opsien vande nodige rust, en 't vreedsaam leven der Burgeren verslimmert is geworden; alsoo bevinde ik insgelijx, dat de *Atheniensen* (en veele Grieken hun Voorbeeld volgende) door langheyt des tyds, sad van hunnen gelukkigen staat wezende, hunne Regeering, door 't veranderen vande oude gedaante (schoon wanende die te verbeteren) verargert hebben, als hun selven daar mede in meerder onrust, veele onverwagte swarigheden, en onder Tyrannyker wetten gebragt hebbende.

De hoedanigheit vande Athenische VolxRegering.

Dese Republijk, op Handwerken, en Koophandel bestaande, en geheel *Populair* dog met een *eminent Hoofd* wesende, hadde verscheide graden van waardigheden in den Staat van Regeeringe, dog de Burgers in 't gemeen, soo groot, als klein, maakten de Wetten by meederheyt van stemmen, gelijk zy ook by verkiesinge, de Magistraten, en Amptenaren tot 't bestier vande politie &c. stelden: Maar tot het gebied over 't Volk ten Oorloge, hadden zy eenen *Koning*, die in het Burgerlijke, alleen het by een roepen des Volx, de voorsittinge, en het voorstel in den Raad, gelaten was.

De voorregten vande Athenische Koningen.

Onder *negen* agter-een-volgende *Koningen* hadde dit Volk, op de punt van 't vaste Grieken-Land, tusschen 't Eyland *Negroponte*, en *Morea* in gespareerde vlekken en gehugten ruym 300. jaren geleeft, als wanneer zy ontrent 't jaar 2716. na de Scheppinge door *Theseus* hunnen tienden Koning gedisponeert wierden hunne van een gescheidene leden, tot te beter wederstand hun-

Theseo disponeert de gespareerde Grieken de Stad Athenen te Bouwen.

hunner Vianden, in een vaster Lighaam van Burgerschap tot *Athenen* (het voornaamste wel der vlekken) te schikken, alwaar zy met *Theseo*, en nog ses volgende Konningen 166. jaren geleeft, hebben tot dat *Codrus* haren laasten Koning in 't jaar 2882. vromelijk voor het Vaderland sijn Leven in een Stryd hebbende opgeoffert, de Atheniensen een *Archon* ofte *Prins* quamen te kiesen, niemand na zynen tyd (om de liefde en gedagtenisse die zy *Codrus* toedroegen: segt *Justyn*) den eertytel van Koning meer willende geven.

Hoe lang zy met Koningen geleeft hebben

Hunnen Staat van Regeringe onder 13. agter-een-volgende Princen (*weynig in hunne bediening vande Koningen verschillende*) duurde weder ontrent 315. jaren, als wanneer dese wyse van Regeering (met een voor zyn leven altyd blyvend Opperhooft) hun te lastigen juk schynende, zy de Princen alleen voor tien jaren quamen aan te stellen, dog na 56. jaren, stelden zy hunnen seiden gekoren *Prins* om zyne quade Regeeringe af, en weder negen Personen in zyne plaatze; die zy *Archons* Princen noemden, en met Princelijke mogenschap, voor een jaar, quamen te bekleden, invoegen deze vermaarde Republijk inde geseide natuur met *Koningen* ofte *Princen* den tyd van ontrent 850. jaren gestaan heeft; in welken tyd, zy al geworden is, de glorieuste Koopstad van heel Griekenland, zynde in grote, en in menigte van Burgers, in Studien ende Wijsheyt, in Koophandel ende Rijkdom, en by gevolg in Weelde, en in Overdaad, uytstekende boven alle anderen.

Hoe lang zy met Princen geleeft hebben.

Kiesen een Prins voor 10. jaren, dat niet lang duurt.

Stellen negen Personen om 't Princelijk Ampt waar te nemen.

Wat Athenen by haar oude Regering geworden is.

Wanneer zy nu, afwykende van hun oud gebruik om meerder vryheits halven, de gedaante vande Regering verandert hadden, zyn zy, soo wel de groten als gemeene Burgers, daarom gelukkiger geweest? Sulx staat, schoon zy meerder vryheits mogten bereikt hebben, in bedenking, als men de Historien leest, die van haar komen te getuigen.

Meerder vryheits bekomen hebbende soo zyn zy daarom niet te gelukkiger geweest.

1. Dat den gemenen Man, na dien tyd eerst, door de groot, en magtigste Burgers seer overlast, en niet dan al te veel gedrukt wierden, invoegen *Draco* deze overlastingen, door scherpe Wetten, en het opregten van een Criminele Vierschaar (bestaande in 51. Regters, Mannen boven de 50. jaren oud) menende intetomen sulx te vergeefs bevond, dewyl de excessen der Rijk,

1. Om dat de kleine, vande magtige Burgers te seer onderdrukt wierden.

en magtigsten (uyt welke de Magistraten gekoren wierden) meer, en meer door mankement van hooger Authoriteyt, quamen toe te nemen.

2. Om haar wrede buitensporigheden.

Ten 2. leestmen vande wreede overdadigheden deser Republijke, soo tegens hunne overwonne vianden, als buren, en eyge Burgers bewesen.

Aan haar overwonne Vianden.

Wat strenger onbermhertigheit konder zyn, als die zy de overwonne Inwoonders van *Schio*, *Malia*, en *Mitilenen* bewesen, alwaar alle Mannen gedood, en Vrouwen, en Kinderen tot slaven gemaakt wierden.

Aan haar gebure de Spartanen.

Wie heeft oyt van soo onbescheiden wreetheyt gehoort, datmen de Ambassadeurs van sijne Viandlijke Geburen listelijk doet onderscheppen, opvangen, en sonder haar te willen hooren, ter doot brengen, gelijk zy de Gesanten van *Sparta*, tot de *Persen* gesonden, deden: en hoe bescheiden zy ontrent hun eygen Burgers zyn geweest kan men sien aan *Licedas*: desen voornamen Burger inden Raad, (daar 't elk vry stond) stemmende datmen d'aanbiedinge tot vrede van *Mardonius*, die haar by na had overwonnen, het Volk, om haar advys, behoorde voor te dragen, wierd daar over als een Land-verrader, van den Raad, en het Volk (door de eerste Godlooslijk opgehitst) en zyn Wijf, en Kinderen, vande Athenische Vrouwen, met Stenen gedood: haren Groten Veld-Heer *Miltiades*, die grorieuselijk de Persen weder na *Azien* had doen vlugten, wierd vanden halse aangeklaagt, en in een swage Geld-boete gedoempt, om dat hy voor *Parum* ongelukkig gestreden had, dog 't Huis komende, soo stierf hy, waar mede de Republijk voldaan bleef.

En aan haar eygen Burgers bewesen.

Licidas met stenen gedood.

Den Groten Miltiades by genade in geld boete gedoempt.

Alchibiades en andere grote Mannen uyt nyd op valse Aanklagten ter dood gedoempt.

Alchibiades de Republijk door zyn wakkerheyt, en gelukkige daden, grote diensten hebbende gedaan, wierd in sijn afwesen, op het seggen sijner haters dat hy de Beelden der Goden had geschonden, ter dood gedoempt, dog sulx koste by na *Athenes* ondergang, wanneer *Alchibiades*, sulx horende, tot de *Spartaners* vlood, en met dese, nevens de *Siracusers* tegens sijn Vaderland in oorlog quam, gelijk mede gedaan hebben *Themistocles*, *Aristides*, *Alexikles* en meer andere grote vlugtelingen, die benyd, of door wangonst in haat raakten, op vuile

Pre-

Pretexten, en valſche aanklagten ter dood gedoempt, of buiten de Republijk gebannen wierden.

Ja de Wreetheit der Atheners was ſoo onbeſcheiden, dat *Theucidides* niet dorſt binnen de Stad keren, om dat hy, gants buiten zyn ſchuld, had gemiſt *Amphipolis* te ontſetten, en 't was uyt vreſe van ongeval dat den Wyſen, en Deugtſamen *Solon* uyt de Stad week, en tien jaar balling bleef, wanneer hy merkte dat hy om zyn gemaakte Wetten, op order vande Republijk gedaan en opgeſtelt, gehaat wierd.

Theucidides, en Solon vreſende de Atheners maken hun gewillig tot Ballingen.

Ten 3. leeſtmen hoe het Volk van Athenen, door hunne twedragten in grote ongelegentheden ſijnde gevallen, 30. *Mannen* uyt de aanſienlijkſte Burgers koſen, om alle Wetten te overſien, die te verbeteren, en de gebreklijke als quade gebruiken te Reformeren, &c. maar deſe met malkanderen een factie van *Meeſterſchap* geſmeet hebbende, Disformeerden in 't kort den Staat ſlimmer als die oyt geweeſt waar: deſe maken een aanhang van 3000 Burgers, die hun daaglijx gewapent hielden met welke zy uyt de andere Burgers, die zy te voor alle ontwapent hadden, ſulke, die zy oordeelden hun inde weg te weſen, en de Rijkſte om haare goederen te mogen Confiskeren, onder 't een, of 't ander voorgeven, wiſten te Doden, of Balling te maken: invoegen deze heylloſe Dwing-landen dus met geweld, de Stad van veele Inwoonders ontbloot, en met Bloed, en banden gevult hebbende, zy haar ſelven ſoo verſwakten, dat 5000. ſoo gevlugt, als gebanne Burgers onder het geley van *Traſibulus* tegens de Stad ten ſtryde quamen, ende Victorye, na het innemenn van eenige buiten werken en de ſterke Haven, bevogten; ſoo dat zy de Atheners dwongen Vrede te maken, en haar nevens alle uytgewekene inde Stad te ontfangen, dog met een wederſijts vergeving, en vergeting van alle gedane overlaſt, en geledene Rampen; mits dat de 30. *Tyrannen*, en hunne wreet, en Schelmagtigſte mede-hulpers (die by deſe ongelegentheden den Deugtſamen *Theramenes* met wel 1400. Burgers gedood hadden) uyt de Stad moeſten trekken, om de andere te Veyliger Plaats te maken.

3. Om het Perikel daar zy, van onder een Tirannijke oligarchie te blyven, gevallen zyn.

Hiſtorie vande 30. Tirannen.

Ten 4. leeſtmen van verſcheide Burger-beroerten, en Rampvallige

4. Om de Rampen die hun eenigge Staat ſugtiggen hebben toe gebragt.

vallige oneenigheden die eenige Staat-zugtige Burgers om de besitting van d'Hooste Authoriteyt, gesmeet hebben.

Chilon beoogt, en bejaagt de Hoogste Authoriteit.

Chilon was de eerste diese door desen weg beoogde; desen een groten aanhang van sijn mede-Burgers hebbende gemaakt, meende zig Meester vande Republijke te maken, dog inde beroerte die daar op volgde de swakste wesende, wierd met eenige andere de Stad uytgejaagt.

Pisistratus bejaagt.

Pisistratus was de Twede, dan had meer geluk, desen in hoogagting, wegens zyn grote diensten by de Atheners wesende, nam den tyd waar, datter een gevaarlijke verdeeltheyt tusschen de Strand, en Land-bouwers, of de Zee-en Land-lieden was, makende zig behendelijk een groten aanhang uyt beyde de Partyen: en om tot zyn oogmerk te geraken, soo komt hy op een tyd gequest, en bloedig de Stad invlugten, seggende van zyne Vianden dus mis-handelt te wesen, en versoekt, om zig quansuis tegens den overlast sijner Vianden te konnen beschermen, een Lyfwagt te mogen hebben: sulx (daar *Solon* zig met alle kragten tegens stelde) hem sijnde toegestaan, soo heeft hy hem, sijn wagt, met zynen aanhang versterkt hebbende, Meester vande Stad en het Slot gemaakt, sonder eenig ongemak ofte Bloedvergieten.

En bekomtse arglistelijk.

Regeert sagt, word evenwel als een tiran weggejaagt.

Dog schoon *Pisistratus* na, als voor, alle Magistrature, Wetten, en gewoonten in wezen liet, niemand in eer, goed, nog bloed verkorte, soo wierd hy egter na drie jaren, door een ander Vloekverwantschap van *Megakles*, en *Licurgus*, als een Tyran de Stad uytgejaagt.

Word weder inde Stad geropen.

Maar deze, mede Tyrannen zynde, eenigen tyd t'samen geregeert hebbende, wierden twedragtig, elk zynen aanhang makende: *Megakles* om zig te sterken, brengt listelijk *Pisistratus* met de zyne de Stad in, daar hy, veel vrinden, en heymelijke aanhangers hebbende, zig dadelijk soo grooten meester maakte als hy oyt geweest waar, het welk *Megakles*, sig bedrogen siende, bewoog hem weder met *Likurgus* te verbinden, dat soo wel lukte, dat *Pisistratus* genootsaakt wierd voor hun beyder magt de Stad uyt te vlugten.

En weder weggejaagt.

Wapent zig met de zyne.

Ten twedemaal Balling zynde, en daar in verdriet krygende, soo wierd hy van zyn kloeke Soon *Hippias* geraden, en aangespoort,

ſpoort, ſijn geluk nog eens te wagen: Waar op ſoo veel Volk en gelt hebbende verſamelt, alſt hem mogelijk was, ſoo komt hy met zynen aanhang het Stedeken *Marathon* in te nemen, ſlaande de *Atheners* die hem meenden te verjagen in route, waar op hy ten derde male de Stad, daar alle zyne voornaamſte vianden uyt moeſten vlugten, Triumphantelijk in quam, alwaar hy als hoogſt Gebieder, ſijn Heerſchappye voorſigtelijk met ſagt te Regeren vaſt makende, in bleef, tot dat hy ſtierf: zynen Soon *Hippias* ſtelde zig dadelijk inde beſitting van zyns Vaders Zetel, wiens voetſtappen hy met voorſigtig, en ſagt te Regeeren in den beginne wel navolgde, maar daar na (als om de moord van zynen Broeder *Hipparchus* te wreken) willende ſtraffer Regeeren, ſoo begonden de Burgers inde Stad, gram, en miſnoegt te werden; het welk by de gevlugte Burgers, vianden vanden dwingeland, tot *Sparta* wonende, zynde aangemerkt, aanleydinge heeft gegeven om de *Lacedemoniers* tegens *Hippias* op te hitſen, die deſen Oorlog, en zyne miſnoegde Burgers vreſende, genootſaakt wierd zyn onwettige Heerſchappye, en de Stad, met eenen te verlaten.

Slaat d'Atheners en komt inde Stad, daar hy als hoogſt gebieder tot zyn doot in bleef.

Sijn Soon Succedeert de Vader.

Vreeſd zyne Vianden, en verlaat de Stad.

Twiſt om Hippias Ampt door welke Athenen veel komt te lyden.

De Republijk, door zyn uytwijken, hunne gevlugte Burgeren weder krygende, en van het dwang-jok *Piſiſtraty* en *Hippias* verloſt wezende, ſoo ſtond die weder in haar volle vryheyt, van s'Volx Regeeringe, maar ſoo dra en waren de voornaamſte ballingen niet weer inde Stad, of daar ontſtond twiſt wie de verlate Troon van *Hippias* beſitten ſou.

Cliſthenes de ſwakſte, trekt door konſt, om niet in 't onderſte te raken, veele Burgers, en heele wijken aan zyn zyde, en nootſaakt daar mede *Iſagoras*, eerſt de ſterkſte, de Stad te verlaten: die weer na Sparta trok, welke Republijk hy ſoo wiſt op te maken, dat zy hunnen Koning *Cleomenes* met Volk ſond, om *Iſagoras* te herſtellen, het welk met luk geſchiede, en wierd *Cliſthenes* daar door met 700. huiſgeſinnen de Stad uytgebannen: Maar *Iſagoras* herſteld, menende inde Repulijk s'Volx Regeering te vernietigen, om de Stad door *d'Ariſtokratia* alleen met 300. Raden, te doen Regeeren, ſoo quamen de Burgers inde Wapen, en jaagden hem, met *Cleomenes* ſijn hulp, en Raads-man, Athenen uyt, daar *Cliſthenes* met de 700. Huiſ-

gesinnen, tot versmading van *Isagoras*, weer ingeroepen wierden.

5. Om haar oorlogs siekte waar door zy veel Rampen lydende eindeling van de Lacedemoniensen de voed op den nek kregen.

En ten laasten leestmen, hoe dat die van Athenen, als verhoveerdigt op hun Krijgs-geluk tegens de Persen in hunne Zee-slagen tegens *Darius*, *en Xerxes* behaalt, seer oorlog siek zyn geweest: besonder door nyt tegens de Lacedemoniers sulx bewyssende die hun voet by stuk hielden, ende na veele oorlogen (in welke zy veele nederlagen ontfongen; hebbende hunne Heirlegers onder *Demostenus*, en *Nicias* op genade en ongenade sien overgeven) door *Lisander* sodanig de voet op de nek kregen, dat de Athenische Burgers, om vrede te hebben, hunne verwonlijke muren, boven soo breet dat twe wagens daer op malkander kosten wyken, moesten afbreken: dat zy alle haar Oorlog-schepen op 12. na moesten overgeven; dat zy alle Ballingen sonder hinder moesten inde Stad ontfangen, en dat zy alle Vrinden, en Vianden der Lacedemoniers sodanig voor de hare moesten aannemen, &c. soo dat Athenen, na Spartaas sterke opkomst haar schier altyd heeft moeten schikken, naar 't oog gedray van de Lacedemonische Heerschappye, tot dat zy beyde, nevens alle Griexe Republijken, door *Philippus* van Macedonien en zynen Soon *Alexander* gebragt sijn onder 't jok van haren Monarchalen Scepter, daar onder zy al quinende geleeft hebben, tot de tyden van *Antipater*, als wanneer zy (gelijk de heele wereld schier heeft moeten doen) onder de al dwingende Roomse magt hunnen nek hebben komen te buigen. Dit genoeg, om op het geseide van bey dese soo *Rooms*, als *Athenische*, Republijken, het volgende besluyt te maken.

Na welkers oogen zy hebben moeten omsien, tot dat zy beyde onder de Macedonische oppermagt, gebragt zyn geworden.

XXVI. CHA-

XXVI. CAPPITTEL.

Werd besloten datmen alle Regeringen op haar ouden grondslag moet tragten eeuwig-durent te maken.

NAmentlijk dat ik in overdenking nemende 't geen ik van bey de laaste vermaarde Regeeringen gesegt hebbe, vast stelle, datse beyde soo voor, als na hunne veranderingen, hebben gehad, hunne goede, en gebreklijke, hunne lof, en laster waardige gebruiken: de goe, en loflijke, evenwel ver van die perfectien, diemen met wysheit op 't papier in schets kan brengen, dog die noyt hoe neerstig men daar na soeken magh, onder menschen, in praktijk sal gevonden werden.

Besluit dat de gemelte Regeringen hun deugden, en gebreken voor, en na.

En datmen van meerder qualen, als onrust, moeyten, rampen, jammer, en ellenden; door twedragt, factien, en partyschappen voortgebragt, komt te lesen, die na, als voor de veranderingen gevallen zyn.

Maar meer ellenden na, als voor de veranderingen hebben gehad.

Sulx is ook waaragtig: derhalven seg ik (*onder verbetering van wyzer*) dat alle veranderingen buiten noodsaaklijkheit, (*nood breekt Wet, en doet yder toestemmen*) op wat gronden en opgepronkte schyn van verbeteringe die mag ondernomen werden, noyt het ingebeelde goed, nogte heyl, maar eerder 't quaad van onverwagte Rampen sal mede brengen, gelijk ik meene genoegsaam, en wytlopig gededuceert te hebben.

Datmen om die oorsaken geen veranderingen in een oud, en wel gegronde Regering behoort te maken.

Want het is zeker dat de magt hebbende bewerkers der veranderingen (gelijk sulx veel, en meest gebeurt) *Hoogheit Magt*, *Eer*, en *Profijt*, meer dan de *Liefde*, *Gunst*, en *'t Genoegen* der onmagtigen beogende, by Rampspoeden ondervinden sullen, dat zy op swakke, schand, en schadelijcke gronden getimmert hebben, dewyl de rampen, by, of door dit geval, ongenoegen, deze wangonst, de wangonst haat, haat gramschap, deze ongedult, ongeduld stoutheit, ende stoutheit overlast, en geweld met sig slepen.

Wat daar uyt te volgen staat.

Proverb. Cap. 24. vers 21. en 22.

„ Myn Soone (ſey de wyze Man) en vermengt u niet, met „ hen die na veranderingen ſtaan, want haar verderf ſal haaſte- „ lijk komen, en wie weet hun beyder ondergang : dees ſpreu-ke is dan voor den wyſen, *vreeſt God, Eert den Koning*: dien Souverain, of gedaante van Souveraine Regeering die *God* geordent, de *ouden* verkoren, de *tyd* beveſtigt, *d'ondervindinge* gepreſen, en het *Volk* van ouds-her gelieft heeft, in zyn loflijk oud-eerſte wezen te bewaaren, en daar voor te yveren, om die eeuwig in zyn luiſter, en agtinge te doen leven, is de hoogſte eer, diemen den Koning (wat gedaante hy mag hebben) daar onder men leeft bewyſen kan, en een waaragtige tuige van dat men God vreeſd.

Namentlijk den ondergang van die daar na ſtaan.

't Heugt my voor een Boeren-huis dit opmerklijk veers geleſen te hebben.

De wysheit maakt een Hemel op Aarden.

Ach! waren alle menſchen wys.
En wilden 't geen is wel;
De Aarde *was een* Paradys,
Maar nu is't maar een Hel.

Hoemen door de wyze betragtinge van Souveraine Princen.

Indien alle Souveraine Princen met hun gebied, ende de bepalingen van hunne voorſatens Heerſchappyen te vreden waren, niet met *Carolus Quintus* altyd *plus cultre* willende; uyt hunne herten *Philip*, en *Alexanders* onverſadelijke conqueſt, wat ſeg ik? roof-luſt bannende; de God, en natuurlijke Wetten by hun plaats gunnende; om daar mede hunne onregtmatige opinien van het eerſte regt der natuur (dat is de ſterkſte komt de Heerſchappye) te doden; en dan alleen regt, billijkheit, ende weldadigheit oeffenden, &c.

De pligtswaarnemingen van wyze Regeerders, der vrye Republijken.

Daar by; indien alle Amptdragende Leden van Souveraine Republijken, het ſelfde deden, hun met den Staat, waar in 't geluk haar, door Gods beſondere goedheit, geplaaſt heeft vergenoegden; geen hoogertrap van waardigheit, en magt, dan hun Ampten mede brengen, door onregt, liſt, en geweld, met onderdrukkinge van huns-gelijke, of die hoger ampten bekleden, bejagende; ende Regeering vande Republijk op den grond-ſlag, ſoo zy die hebben gevonden, bewarende; warelijk

ſouder

ſouder voor de Volkeren, een *Hemel van ruſt*, ende welvaren op der *Aarden* gebout weſen, ſoo niet ſomtyds d'onderdanen, die, aan d'ander zyde, tot een *Hel* quamen te hervormen: Want ſoo wel als den Opperheer na de gemene ruſt, en welvaren met zyn gebied moet werken, alſoo moet den onderdaan 't ſelfde, met zyn gehoorſaminge doen, gedenkende dat de gehoorſaamheit zyn eenig caracter; en het beſte is, om haar ſelven, en den ſtaat gelukkig te maken.

Ende pligs-oeffeningen van d'onderdanen een Hemel op d'aarde bouwen kan.

„Og! hoe groten ruſt ſouder inde Wereld zyn, indien de „onderdanen wiſten, dat, of ſchoon by 't Volk, by eenigen, „ofte by een het hoogſte gebied zy (ſegt D. Savedra) noyt „eenige Heerſchappye ſonder onheil, en ſonder eenige manier „van dwinglandye ſal weſen! Want of ſchoon s'menſchen over- „leggingen miſſchien een volmaakten ſtaat bedenken mag, ſoo „ſal die (nademaal die van menſchen, en niet van Engelen moet „zyn) ligter konnen gepreſen dan gevonden werden: en der- „halven ſoo beſtaat de vryheit (daar alle menſchen op roepen, „en na jagen) niet in deſe, of die manier van Regeringe op te ſoe- „ken, maar inde onderhoudinge van die Regering welke 't „lang gebruik geſtelt, en d'ervarentheit goed gekeurt heeft, in „welke de geregtigheit mag bloeyen, ende gemene ruſt bewaart „werde: want denkende de Regering beter te maken, ſoo val- „len wy in een ander die erger is, dewyl de vryheit noyt meer „ſchade lyd als by de veranderingen; blyven wy dan by d'ouwe, „dewyl men onder alle Heerſchappyen gehoorſamen moet.

Siet Savedraas 78. Sinnebeeld.

De vryheit van een Regeringen, moet in haar Conſervatie, en niet by de verandering geſogt werden.

Men moet by 't oude gebruik blyven.

Het oude is goed; ja het oude is beter, en werd Heerlijk, en Edelder geagt, als het nieuwe; want het oudſte is het beſt, en 't voortreflijkſte van alle; als een beeltenis hebbende van d'eeuwigheit, *leert ons Ariſtoteles*: hierom is d'ouderdom in een Republijk hooger als inden menſch te agten; dewijl die inde Menſchen als ſterflijk zynde, een zeker teken van haar aanſtaande einde is, maar een Republijk, dewyl zy ingeſteld is met hoope van eeuwigheit, ſoo krygtſe door haar ouderdom kragt, en werd hoe ouder hoe ſterker: ook is de langdurigheit, en den verren uyt-reijk der verlope tyden, een onfeilbaar bewys van een wel-geſtelde, ten minſten van een wel-gewilde, en geagte Regeringe; en om geen andere oorſaak duurt een

Om dat die zekerlijk het beſte is,

De Redenen waarom

Men moet om Gods-wil zyn Regering onderdanig ſijn en die niet veranderen.

Republijk lange , als om dewelke zy geduurt heeft : zyt dan
„ alle Menſchelijke ordeningen onderworpen , om des Heeren
„ wille , het zy den Koning (een Perſoon ofte vergadering)
„ als opperſte magt hebbende; het zy den Stadhouder als van
„ hem afgeſonden &c. gelijk vrye , dog niet de vryheyt heb-
„ bende als een dekſel der boosheit (tot veranderinge) maar
„ als Dienſtknegten Gods ; ſegt den Groten Apoſtel , 1. *Petri*
„ 2. *Cap.*

FA-

F A B U L.

Tot besluit van het voorgaande, en op het volgende Applicacabel wesende.

INden tyd der sprekende Aards, en onredelijke Schepselen, wasser een treflijk *Woud* met veel Vee, en tamme Dieren in verscheide affonderingen verdeelt: over welke yders affonderinge ofte *wijke*, een der *Edelste Dieren* als een wys, en kloeken *Olifant*; of een sagt, en Edelmoedig *Paard*, over dese, en over genen, een Schoon gevlakt, dog verscheurenden *Panther*, ofte een cierlijken-welgemaakt, dog stotenden *Eenhooren*, enz. de Heerschappye hadde.

Dit Woud dikwyls door felle verschriklijke *Leeuwen* besprongen werdende, soo is't gebeurd, dat alle de besondere *Heerschers* der wyken tot meerder versterkinge des *Wouds* hun 't samen verbonden, en onder 't beding van vaste Grondwetten, en mede Regering over het Domestike *Vee*, een jongen *Leeuw* tot hunnen gemeinen *Koning* ende Voogvegter verkoren.

Den *Leeu* van een Grootmoedigen aardt, het *Woud* vol deftige onderdanen vindende, resolveert, om zig selfs meerder aansiens, 's Wouds onderdanen meerder genoegen, en de Republijk een gemeen welvaren toe te schikken, uyt de Huislijke Dieren, sekere *Wagters*, ende Toesienders nevens zyn Edele Mede-Regeerders over het tamme Vee te stellen, waar toe hy binnen 't Woud *Banheyningen*, ende sterke *Omtuyningen* maken liet: daar in hy de voorsigtig, en trouwe *Honden* tot Wag-

Wagters ſtelde, hun mede-deel inde voorregten vande Edele Dieren (om deze in hunne baldadigheden wat te bekorten) ſchenkende.

't Woud als een Republijk eeuwen lang, al hobbelend, en tobbelende, dog met aanwas, en vermeerderinge, in die forme van meerder vryheit geregeert zynde, ſoo beſtond den *Leeuw* oud werdende, ſijn tanden, en klauwen ſterk gevoelende, met veragtinge van zyn *Edele-dieren*, en trouwe *Wagt-honden*, een Leeuws, of Koninglijke Oppermagt aan te nemen, en ſodanig te Tiranniſeren, dat alle de Dieren te gelijk opſtaande den *Leeuw* buiten het Wout weg-jaagden: Maar hun *woud* door den Leeuw en zyne wrede Roofgieren vinniglijk aangevogten ſiende, ſoo beſtond *een* der verſtandigſte *Woud*, en *Huis-Wagters*, aldus tot de Vergadering te ſpreken.

„O! ongelukkige *Onderdanen*, en gy myne geliefde *Spits-* „*geſellen*, dewyl het den Hemel heeft belieft dat wy door „ongedult geperſt weſende (als niet konnende verdragen, dat „wy ſeer onregtvaardelijk door den *Leeuw* onſen onnatuurlij- „ken Vorſt niet alleen van onſe hutten, dekſel, voedſel, &c. „'t welk ons de wateren en bomen van *'t Woud*, d'onnoſele „Lammeren, Schapen, en Koeyen beſchikken, wierden „berooft, dat onſe *Adelijke Paarden* den rug wierden in- „gereden, en dat wy alle ſonder onderſcheit als domme „*Eſelen* gebruikt ſoude werden om s'Koninx laſten te dragen, „maar dat den Leeuw hem met ons vlees, en bloed ſoude „verſadigen, ons leven verkorten, &c.) onſen Tyran verwor- „pen hebben, ſoo is 't hoognodig, dewyl wy ſeer vinnig, en „ſcherp van hem Beoorlogt werden, dat wy om hem met „zyne *Vuurige-Draaken* te konnen wederſtant doen, alleen „eendragtig blyven, het *Woud* getrouwelijk geſloten houden, „en hem Courageuſelijk onſe tanden bieden: Maar dewyl

„deſe

„ deze ver-eiſte noodſaaklijkheden by een grote meenigte, die
„ verſcheide intreſten beoogen , in zyn nodige hoedanigheit
„ ſelden werd betragt ; en waargenomen ; en dat om harmo-
„ nie onder de menigte , en ook om de Republijk ontſag ,
„ ende reſpect van buiten , en binnen te geven , een ſigtbare
„ Majeſteyt (van ouds-her inde Republijk gegront geweeſt)
„ ver-eiſt werd , ſoo is 't aan d'ander zyde hoognodig dat wy
„ ons een wakker *Opper-hoofd*, en voorvegter van het *Wout*
„ verkieſen.

Hier op antwoorde een ander, niet min wys , als voorſigtig, dat de Republijk wel een wakker *Capitein* ofte *Opper-hoofd* van node hadde, maar dat het te dugten ſtond, dat ſoo eenen mede de gedaante en magt van den *Leeuw* eens krygende, de ſelfde paſſen ſoude gaan, die den Leeuw getreden had.

Waar op den eerſte repliceerde, dat ſulx wel waaragtig was, maar datmen, dewyl het *Wout* ſonder ſodanig eenen niet wel konde behouden blyven, van de nood deugt makende, tonen moeſte; wys te zyn : „ het ſtaat ons, (ſeide hy)
„ toe, als geſtelde Wagters over 't *Wout*, ſorge voor de Re-
„ publijk te dragen, dat wy een *Opper-hoofd* , die nodig is,
„ kieſende, hem beletten dat hy geen magt kryge om *Schaap-*
„ *ſcheerders* , en *Koeyen Melkers* na zynen wil onder de kud-
„ de te ſturen , vermits de magt van onſe Dieren-Republijk
„ inde vrugten, en gaven van het *Afweydent* , en *Graſend*
„ *Vee* gelegen is.

„ Indien wy (ſeide hy verder) de moed , en dapperheit
„ hebben gehad om ons regt te maintineren tegens ſoo groot,
„ en magtigen *Leeuwe* , als wy nu verworpen hebben , wat
„ ſullen wy doen, nu wy in ſtaat zyn geraakt van ſelfs te
„ Regeren , wy nog onſe nakomelingen hebben geen nood ,
„ wanneer wy de *Krone* van den *Leeuw* , en de Koninglijke

„ voorregten die die mede brengt, in ons *Hoog-Cabinet* op-
„ gesloten houden.

„ Ligt konnen wy, om de Republijk secuur te stellen, den
„ kloek-vernuftigen en Oorlogs-dapperen *Olifant* dien wy on-
„ der ons hebben, en door wiens wysen Raad, en Kloekmoe-
„ digen Krygs-wetenschappe den *Leeuw* werd buiten 't Wout
„ gehouden, seekere merktekenen van Majesteyt ('t Reële
„ voor ons *Hoge Vergadering* bewarende) opdragen, de na-
„ tuur heeft hem alrede begenadigt met een sterk, en bequa-
„ men *Snuit* om het Oorlogs sweert tot onser bescherminge
„ te konnen voeren, 't geene wy hem van aansien „en agtbaar-
„ heit komen te geven, gevoegt met sijne natuurlijke *pronk-*
„ *tanden*, sullen t'saam maar een schaduwe maken, van dat.
„ essencieele, dat wy t'samen met hem sullen besitten, en voor
„ 't welke de Domestike Dieren des Wouts, en het Huis-lijk
„ Vee hun seer ootmoedelijk komen neder te werpen.

„ Willen wy t'alles aan ons houden, en van onse oude
„ wyze geheel afwijken, soo verseker ik, my dat wy t'alles in
„ verwerringe sullen brengen, dewyl ons sekere Caracters
„ ontbreken, die in soo een doorlugtig geagt, en ontsaglijk
„ schepsel gevonden werd: Doen wy dan 't gene betaamt,
„ verkiesende de beste hulp-middelen, want dat wy be-
„ sitten is niet onsen eygendom alleen, maar waarlijk een
„ Misterieus eygendom daar alle de Dieren die 't Wout be-
„ wonen, en de Republijk maken, in participeren: soo wy
„ dan mangelende in onsen pligte, het Wout daar door in
„ ongemak, en de Republijk in meerder gevaar brengen, soo
„ weet dat wy ons tot een spot vande wereld, en tot een
„ voorwerp van veragtinge (by die ons nu lieven, d'on-
„ derdanen vande Republijk) sullen maken.

Deze woorden vonden klem, maar was als een voorspel-
linge van 't geen daar na gebeurde, want *d'Oude Wagt-hon-*
den

den op dezen Raad-ſlag hunne nieuwe Republijk houdende gefondeert, en met den krygs-moedigen *Olifant* den *Leeuw* hebbende buiten 't Wout gehouden, ſoo hebben zy s'Wouts Onderdanen, en beſonder hun *afweydend*, en buyten 't Bos, 't *Graſend Vee*, wel twintigh, ja 't ſeſtigh-voudig-maal meer, als te vooren, inde Republijk ſien toenemen.

Hier door de Dieren in 't gemeen veth gevoed, weeldrig en overdadig, daar by de Wagt-honden groot, en hoogmoedig zynde geworden, ſoo hebben eenige hun beginnen in te beelden, dat de Republijk door hunne wysheit alleen was groot gemaakt, en dat zy die ſonder den *Oliphant* wel bewaren, en verdedigen ſouden.

Den *Olifant* eens van honk weſende; ſoo beſtonden ſommige van deſe, die eenige voorregten van den *Olifant* bejaagden, het Graaſend-vee ende goed-aardige Dieren des Wouts, wys te maken, dat de wol, huiden, ſuivel, &c. en al de voordeelen die zy tot ſubſiſtentie van 't gemeen hadden toegebragt, by dat *Groote Oorlogs-Schepſel* dat veele hoog eerden, en liefden, en zyne hooffe *Krygs-trauwanten* niet anders als by den *Ouden Leeuw*, met zyne haatdragende *Bloedgieren* was verſlonden geworden.

Men kon het Wout wel ſonder ſoo koſtlijken voorvegter verdedigen, en het Graſend-vee ſou ſonder ſoo eenen vreedſamer, en met minder aftrek van hun wol en ſuivel geweydet werden dan te vooren: het welk alles met ſmaak, en veele omſtandigheden opgepronkt weſende, ſoo is dit *Wout* wel in dier geſtalteniſſe beſtiert, dog voor ſeer korten tyd daar by bewaart geworden, want een verſchriklijken buyten *Leeuw* dit Wout eenmaal beſpringende, bragt ſulken diſordre, en verbaaſtheit onder de *Wagt honden*, dat zy in confuiſie rakende, het geheele Wout met d'Inwoond'ren daar van, als uyt wanhoop van reddering, wilden onder dien *Vreemden*

Leeuws bedwang, ende Tirannye ſtellen: dog de wys en wakkerſten onder haar moed ſcheppende, 't gemene beſt boven eygen baat, van Staats-eer, en voordeel ſtellende, en 't jammerlijk gekryt van *'t Vee*, en de *Dieren* des *Wouts* ter herten nemende, ſpraken aldus tot hunne *Spits-geſellen.*

„ Ha! Dwaſen als wy zyn, wat hebben wy gewonnen met de „oude wyſe van ons *Wouts-Beſtier* te verwerpen, en op „ voorwendinge van een volmaakte vryheit, daar mede de „ liefde van de Dieren des Wouts te verlieſen, nu wy ons „ op den Oever van Ruyne, en onſen ondergang gebragt „ ſien? Den *Olifant* die wy als geen ſigtbaar Hooft, nog Voor„ vegter begerende, veragt hebben, is immers dat pronk-ſtuk „ 't welk ons gelieft Wout by alle buiten Leeuwen, en Heer„ ſchende Dieren groot-agtinge ende ontſag gegeven heeft; „ het Graſend-vee, ende de Huiſlijke Dieren des Wouts, on„ ſe goedwillige Onderdanen hebben dit puyk-juweel eeren„ de, ons hunne liefde te meer opgeoffert, en ons als hun„ ne trouwe Wagters gehoorſaamt gehad; Laat ons dog die „ hooge inbeeldingen van groot, en volmaakter vryheit varen „ laten, en toonen dat wy *Oppaſſende Wagters*, en geen „ *Schapen-Byters* zyn, want het *Wout* met deſſelfs *voordelen* „ en is niet alleen voor ons belang, maar ten voordele vande „ Dieren in 't gemeen, by de Goden, gegeven: 'k beken ſon„ der, of buiten de *Vryheit* iſſer niet goeds; niet waardigs, „ nog aangenaams in ons *Wout* te vinden; Maar wat kan den „ *Olifant* die nog *Tygers* Aard, nog *Leeuws* Klauwen, of „ Tanden kan krygen, ſoo lange wy d'onderlinge trouw, „ ende welſtant van het *Wout* lief hebben?

„ Sal dezen ons de vryheit die in ons Wout vaſt gegront„ veſt ſtaat ontvremden konnen? Neen, Neen: de gelukkige „ ondervindinge heeft ons betoont, hoe wy, die niet alleen op 't

wey-

„ weydende Vee, maar ook op *Vremde Leeuwen*, en ver-
„ vaarlijke *Buiten Dieren*, moeten waken, al onſe kragt, en
„ magten tot een middel-punt moeten trekken, gelijk onſe
„ Vaderen in den *Olifant* die gedaan hebben: 't ſchynt dat by
„ den aart van dit agtbaar Dier, een beſondere ge-eerde Ma-
„ jeſteit tot het binnen, en een verwonderlijke Krygs-kunde
„ tot het buiten vereiſte, te vinden is: 't is of de natuur hem
„ dien treflijken *ſnuit* om het Oorlogs-ſwaart tot onſer be-
„ ſchermingе te voeren, gegeven heeft; ſijn ſnel-klaar-ſiende
„ *oogen* geven getuignis van het ſcherp vernuft, en het groot
„ oordeel dat in zyn brein is opgeſloten; zynen dikken *huit*
„ is als een Stale Schilt, capabel om de gevaarlijkſte ſlagen
„ die ons dreigen af te weren: ſijnen breden *rug* is bequaam om
„ den laſt die ons tegenwoordig na den grond drukt, op te
„ torſſen; en zyne ſterke *beenen* om ons gevaar uyt den
„ nood, weg te konnen dragen.

„ Laat ons dan wys en voorſigtig zyn als de *oude*, en tot
„ *haar*, of *ons* eygen oud gebruik weder keren, alle beoo-
„ ginge van Perſonéle eygen Heerſchappye, ofte uytmunten-
„ de hoogwaardigheden, waar na veele onder ons geambieert
„ hebben, even of zy de leden en hoedanigheit van den *Oli-*
„ *fant* hadden, varen laten: en dat met dit hoogwaardig ſchep-
„ ſel te geven (wy inde Regeering dat ons betaamt, ende
„ vryheit voor 't gemeen bewarende) 't gene hem, en niet ons
„ en paſt, en weeſt verſekert dat wy hier mede het *Woud*
„ ſullen behouden, en met onſen Raad, en Middelen, het
„ ſwaart des Oorlogs, dat wy hem tot de gemene defenſie
„ ſullen toe vertrouwen, mitſgaders d'agtbaarheit die wy hem
„ ſullen laten, onderſchragende, dat wy de *Dieren*, en
„ d'Onderdanen des *Wouds* in vrede, en genoegen ſullen
„ doen leven, gelijk ſy plagten.

Op welke Redenſpraak, als op waarheit, billijk, en Regt-
 veer-

veerdigheit gegrond wezende , de geheele Vergadering der *Waght-honden* gelijklijk riepen *Fiat Olifant* , *Fiat Olifant* : door welke eendragtige ſtemme , den *Buiten Leeuw* met zyn afgryſlijke verſcheur-tanden en klauwen van het *Woud* afweek: Waar op 't ſelfde adem ſcheppende , is met zyn voorgaande magt, luiſter en heerlijkheit, nevens de ruſt , en 't welvaren der graſend, en weydende Dieren (heerlijk , en hoog gewenſte ſaken) weder onder zyn oude gedaante van beſtier gekeert.

EER-

EERSTE DEEL.

HET TWEDE BOEK,

Aanwysende d'oorspronk, d'opregtinge, de gedaante ende ware hoedanigheyt, vande oud Hollandse Graaflijke Regeeringe, &c.

I. CAPPITTEL.

Ontwerp vande Hollands oude Graaflijcke Regeeringe.

HOewel by veele wyse Mannen de natuur, en gedaante vande *Hollandse Regeering* Beschreven is, soo heb ik geoordeelt, om *Hollands Heyl* en *Rampen*, den Leser te kragtiger voor te dragen, het nut te zyn 't myne uyt hunne schriften, voor af te seggen, en bysonder wat de oude Regeeringe geweest is, om die in vergelyking te brengen, tegens de tegenwoordige, wanneer wy in 't vervolg daar van spreeken sullen.

Den Autheur segt niets, als 't gene alrede gesegt is.

„Het is kennelijk (seggen de Staten in sekere Declaratie van „dato 16. October 1587.) dat de Landen van *Holland*, met „*West-vriesland*, en *Zeeland*, zyn t'sedert den tyd van 700. jaren „herwaarts geregeert, ende gerigt geweest, by *Graven*, en *Gra-*

Holland by Graven geregeert.

Hun by de Staten opgedragen.

„ *Gravinnen*, den welken by den *Ridderschap*, *Edelen*, ende „ *Steden*, representerende de *Staten* van den selven Lande, de „ Heerschappye, ende de Souverainiteyt der selver Landen wettelijk is opgedragen, en gedefereert geweest, die ook met „ sulke discretie ende matigheyt hen gedragen hebben in hunne „ Regeeringe, dat deselve noyt hebben gedisponeert van Oorloge aan te nemen, ofte pays te maken, Schattingen ofte Contributien over den Landen te heffen &c. sonder advys, en consent van den *Edelen*, ende *Steden* van dito Landen, &c. welke Regeeringe als zynde geweest gants wettig, soo seer als „ oyt eenige andere is bevonden, vrugten voortgebragt heeft, „ die merkelijk tot eere, en reputatie van den voorschreven *Graven*, sonderling tot welvaart der voorschreven *Landen*, ende „ vande *Ingesetenen* der selver, gestrekt hebben.

Met welkers kennisse zy 't Land Regerende.

Hun selven eer, ende Volkeren welvaart hebbben toegebragt.

Wat de *Graven* geweest zyn, en wat magt zy hebben gehad, volgt hier agter.

Wie, of wat de Staten van een Volkt maakt.

Wie, en wat de *Staten* zyn, is elken Hollander van oordeel genoeg bekent, dewyl het woort *Staten*, in zig bevat, een t'saam gevoegde proportie, uyt verscheide gedaantens en conditien bestaande; en in dien sin, werd het Souverain Lighaam vande Hollandse Republijk de *Staten* genoemt, dewyl het een wesentlijk Lighaam is, die uyt veele leden der *Landsaten* (die in gedaantens, conditien, en qualiteyten verschillen) al van ouds is geformeert geweest.

Plato, segt *Grotius*, getuigt dat de Grieken, de oude Walen, en die van Egipten hunne Staten des Volx hadden, de *Priesters*, het *Krygs-volk*, ende *Ambagts-luyden* waren de drie Staten der laaste, dewelke met de *Staten* vande Nederlandse Provincien wel over een quamen, dewyl die uyt *Kerklijk*, *Adelijk*, en *Burgerluyden* van ouds bestaan hebben: de Kerklijke in Holland (*segt Bentivoglio*) dat *Abten* waren, hadden weynig ander seggen inde bestiering vande gemeene saken, als dat zy tot overlegginge vande *Staten* by gelegentheden geroepen wierden, anders bestond den Staat der Volkeren in Adeldom, en Burgerschappen.

Namentlijk de Kerk, Adel, en Burger-luiden.

Dan vermits d'algemene Landsaten (sijnde een ontelbare menigte, bestaande in deze twee Staten des Volx, *Edelen*, en *Burgers*, welke laaste in gedaante verschelen, als in Schutteryen,

en

en Gildens &c. gesplist zynde) niet alle als van ouds hooft, voor hooft, sonder wan-ordre konnen deelschap hebben aande Opperste Magt, soo werden inde Steden, uyt de twede Staat der Volkeren, de treflijkste Mannen gekoren tot *Hoofden*, om dezen Staat der Landsaten te representeren, en wederom uyt dese (die de *Vroetschap*, dat is de *Wysheyt* des Volx, genaamt zyn) de bequaamsten geordonneert, om met de bevoegde *Edelen*, het Lighaam vande *Staten*, in hun t'samen vergadering, te formeren, het welk de Staten inde bovengemelte declaratie met de volgende woorden te kennen geven.

„Tot desen einde (seggen zy, na dat zy verhaalt hebben „uyt wat hoofde zy Regt, Authoriteyt, en Magt hebben ge„had, om hunne *Graven* in haare onwetlijke passien te mogen „breidelen, als om het Volk tegens Tirannye te beschermen) „zyn de Landsaten van den voorschreve Lande (Holland, „&c.) gedeelt in twederley Staten, te weten *Edelen*, ende *Ste*„*den*.

Wat de Hollandse Staten maakt.

„De Edelen worden gehouden voor een lid, ten opsigte van „de diginteyt haarder afkomste: &c.

De Edelen.

„De Steden hebben meest alle eene forme van Regeeringe, te „weten, een *Collegie van Raden*, ofte *Vroetschappen*, geconstitueert zynde vande notabelste uyt het midden vande Burgerien: Dese zyn in sommige Steden 40. andere van 36. 32. „28. 24. ofte ook 20. Persoonen, en zyn deze Collegien soo „oud als de Steden, ofte immers dat geen Memorie is van haar „beginselen.

Ende Gedeputeerden der Steden.

„De Personen eens gekoren zynde, dienen haar leven ofte „Poorterschap gedurende; in plaatse van den geenen die sterven, „ofte hare Poorterschappen verlaten, worden by het selve Col„legie tot haren gelieven gekoren anderen Personen uyt het mid„den der Burgeren, tot vervulling van het getal, by deze „Collegien alleen is de magt omme te *Adviseren*, *Resolveren*, „en *Disponeren* van alle saken concernerende den Staat van den „Landen, en der Steden Respective: Ende wat het selve Col„legie Adviseert, Resolveert, en Disponeert, word by de gant„sche Burgerye gevolgt, daar tegen noyt eenige inbreuk of op„positien vande Burgeren is gevallen.

"By deze Collegien worden jaarlyx gekoren de ordinaire
"Magistraten: &c. der *Burgemeesteren* Officie is: &c.

"De Collegien van *Schepenen* vaceeren ordinair tot de admini-
"stratie vande Justitie: &c.

"By deze Collegien van *Magistraten* worden absolutelijk be-
"rigt de Regeringe der Steden: &c.

Deze toonen 't haar de magt van beheeringe.

"Waar uyt goet te verstaan is dat deze Collegien vande Ma-
"gistraten, ende *Raden vande Steden*, gevoegt by de Verga-
"dering vande *Edelen*, ontwyffelijken representeeren den gant-
"schen Staat, ende 't geheele Lighaam vande Landstaten &c. en
"wat verder seggen zy.

Niemand in perticulier maar Gecommitteerde representeeren een Lid vande Staten.

"Deze Gecommitteerde zyn altyd gelast, omme generalijk
"alle saken, de *Welvaart*, en de *Conservatie* van den Lande be-
"treffende, te adviseeren, en resolveeren sulx zy luiden ten meet-
"sten dienste van den Landen sullen bevinden te behoren, ende
"besonder omme de *Regten*, *Vryheden* en *Privilegiens* van den
"Lande te mainteneren, ende alle inbreken daar jegens te weren
"en wederstaan: Ende deze Gecommitteerden al sulx by den
"anderen vergadert zynde *Representeeren de Staten* van den selven
"Lande: Niet dat zy luiden in haare Personen, ofte uyt haar
"Authoriteyt *de Staten zyn*, maar alleen uyt kragte vande Com-
"missie van hunne *Principalen*.

Welke Principalen, als gesegt is, de Representeerders des Volx
wezende, met den *Grave*, als hoogste, Heere den vollen Staat
(gelijk in Engeland den Koning, de Lords, en Commons doen)
gemaakt hebben, in den welken de Opperste Magt gesideert
heeft in die hoedanigheyt, gelijk hier na Cap. 13. gesegt sal wer-
den.

II. CHA-

II. CAPPITTEL.

d'Opperste Magt der oude Batavieren is geweest by het Volck.

DE doorlugtige Verstanden, Opsoekers, en Uytvinders der Hollandse oudheyt, als de *Heeren vander Does*, *Grotius*, *Schriverius*, en meer *andere*, komen meest hier in over een, dat in dit Land, van dat het is bekent geweest, bewoont zynde vande *Catty*, of dat het onder den Generalen naam van *Batavie* heeft bekent gestaan, de hoogste Magt is geweest by het Volk, hoewel zy *Koningen*, of wel Generale *Krygs-Oversten*, inde Republijk geadmiteert, en gekoren hebben, die met een besondere Authoriteyt boven deze Natie de àloude Batavieren verheven wierden, dog anders niet als gedelegeerde magt-hebbers, gelijk de oude *Griex*, of *Lacedomische Koningen*: besittende wel een Illustre, en Eminente qualiteyt, dog die door Wetten, ende boven-magt des Volx bepaalt stond.

d'Hoogste magt is geweest by het Volk.

De Princen wesende bepaalde Magtvoerders.

Sulx werd bewezen uyt de Romeinse Historien (van welke onse Natie de kennisse van hunne oudheyt hebben gekregen) en besonder uyt *Tacitus*, dewelke getuigt dat d'opperste Magt der Batavieren langen tyd geweest is by het *Volk*, dewyl de stemmen van hunne *Koningen*, die zy inder tyd quamen te kiezen, niet anders als by forme van Raad, en advys mogten gelden, en dat met deze woorden, *verduyst zijnde* „ dat hunne „ *Vorsten* inde Vergaderingen zyn gehoort geworden met meer- „der Authoriteyt om Raad te plegen, als magt hebbende om „ te gebieden.

Wierden meer gehoort, als Raadgevers dan Gebieders.

Invoegen zy hunne Authoriteyt uyt het Volk moesten ontfangen, want sy waren soo verre van eygen Hoogheyt, dat wanneer het Volk eenig argwaan, ofte quaad vermoeden van hunne Princen hadden, zy niet vermogten inde Vergaderinge des Volx te komen: „ Als 't Volk goed vond (*segt Tacitus*)

Verdediging vande Holl. Reg. pag. 15.

„saten hare *Princen en Generale Veld-oversten* mede in hare „vergaderingen, dan als het advys van hun haar mishaagde, soo „toonden zy daar over haar mitsnoegen, maar indient haar „behaaglijk was, soo sloegen zy de yzers van hunne spiessen „tegens een, tot een teken van hare goede over-een-komste.

Hoe het Volk hun ontrent hare Princen gedragen hebben.

Onder dese oude Batavische volkeren *segt d'aangetoge Autheur* datter seven Natien waren, die yder hunne afgesondere Hoogheit by het Volk bewaarden, die hy de *Catti*, de *Caninefates*, *de kleine Frisen*, *de Frisabonen*, de *minder Cauckij*, *de Tusy* ende *Marsacy* komt te noemen, welke volkeren, door verbonden of gewoonte, aan malkander ge-enigt zynde, op seekere gesette tyden, inde Bosschasien (die door offerhanden, en oude Godsdienst haren Vaderen voor heylig wierden gereekent) of wel beschreven sijnde, door Gedeputeerden by een quamen, om te beraatslagen over Hoogwigtige saken, besonder over den Staat van Oorlog, ende Vrede; ***een regt voorbeeld vande seven vereenigde Provincien.***

De Batavieren meer dan een Volk geweest.

Gelijk tegenwoordig de Nederlanders zyn.

III. CAPPITTEL.

Dog hadden Koningen, die zy groot Respect toe, en sekere hoge Authoriteyt opdroegen.

DAt dese *Batavieren*, Koningen, en Generale Krygs-Oversten gehad hebben, is ontwyfelbaar, dewyl dat *Cariovalda*, en *Veromerus* Batavische Koningen genaamt, en bewesen werden, sulke geweest te zyn: van *Claudius Civilus*, haar vermaarden Generaal Hoofd-Man, werd getuigt dat hy uyt het Koninglijk Bloed der *Batavische Koningen* gesproten was, dese en meer andere, onder welke *Justus Paulus*, en *Brinio* genaamt werden, hebben zy tot uytvoerders van hunne oorlogen, en tot uytstekende Authoriteyt bekleders vanden Staat gestelt„ zy namen de Koningen

't Gesamentlijk Volk van Batavien heeft Koningen.

Ende Veld-oversten gekoren gehad.

„na

,,na den Adeldom van haar geslagt ende afkomste , maar de ,,Veld-oversten na hare vromigheyt , en kloeke daden , *segt* ,, *Tacitus.*

Nu hadde dit Volk , een seker gewoonte , dat zy den genen die zy tot haren *Prins* , en *Veld-overste* quamen te kiesen , te stellen op een Rondasse (zynde hunne gewone Borst-schilden) en hem daar mede opligtende op hare handen en armen, riepen sy hem toe , onder 't gejuig ende aclamatie des Volx , *hem alsoo te sullen ondersteunen soo wel in Vrede , als inden Oorlog* ; een maniere van doen, waar door het Volk, hunne genegentheden , en eerbied , op het aldermeest , en gevoeglijkste aan hare Vorsten quamen te bewysen.

Deden die grote eer-bewys en beloffen van getrouwigheit.

Zulx hebben zy getoont aan *Brinio* , die wegens de Hoogheyt van zyn geslagt seer vermaart , en ge-eert wierd onder alle , hoewel zy hem nog geene van zyne voorgangers , of nakomelingen de Hoogste-magt hebben opgedragen gehad : dit was een voorregt die het Volk voor haar behield , hoewel zy hunne Princen uytmuntende respect , en eer-bewysinge deden , gelijk uyt *Tacitus* 4. *Boek der Historien* bewesen werd, daar hy segt ,, dat dese Volkeren in mindere saken te regt staan by ,,de *Princen* , in meerdere by alle; soo nogtans , segt hy , dat ,, veele saken daar het *Volk* het uytwysen van toekomt, by den ,, *Prince* werd afgedaan ; te weten door een Authoriteyt die hun wegens de Hooge Regering was opgedragen, om de saken van staat, die dagelijx voorvallen promptelijk af te handelen; blyvende de saken van hoog gewigte ter dispositie vande groote Vergaderinge des Volx , waar vande Princen de eerste, en *notabelste Leden* waren , en niet alleen Leden van het geseide Lighaam, maar het besonderste voorwerp van het respect , en d'eer-betonninge des Volx , die hunne Princen by Vredens tyd , Hooft voor Hooft , een gedeelte of afgesonderde portie van haar *Vee* , en *Land-vrugten* quamen op te offeren ; een gebruik waar uyt de tienden , die tot heden in 't gebruik zyn , haar *Oorspronk* hebben genomen (*segt Grotius in 't* 2. *Cap. van zyn oud Batavische Repub.*) hoewel het in dien tyd vrywillige giften geweest zyn.

Behoudende aan haar de oppermagt.

De Princen sekere afgesondere magt latende.

En hun onderhoud beschaffende.

IV. CAPPITTEL.

d'Hoogste Magt gebragt van alle, op de voornaam, en treflijksten des Volx.

IN wat tyd; en op wat wyse de hoogste Magt van alle, tot de voornaamste des Volx, en de Regering in die hoedanigheyt, daar in die eenige eeuwen gestaan, en tot ons is overgekomen, gebragt is geworden, is niet wel doenlijk, dewyl dese voornaam of treflijksten des Volx myn Heren de Staten sulx ingnoreren, gelijk zy inde vorengemelte Declaratie belyden, daar zy seggen „ *Dat de Collegien* „ *der Vroet-schappen geconstitueert uyt de notabelste Burgers soo* „ *oud als de Steden, en datter geen memorie van hare beginselen,* „ *zyn.*

Des stel ik vast (dewyl 's Volx Regeringen altyd de swarigheden in het eerste Deel, Cap. 4. gemeld, onderworpen staan) dat de oude *Batavieren* sekere Graden van waardigheden in de Ampten des Staats sekerlijk hebben moeten stellen, om hunne Republijk, soo wel door Burgerlijke ordrens, als met de wapenen (tot welkers bestuur zy Opper-hoofden hadden als gesegt is) te bewaren; hier toe dan de deugt, wys, wakker, en d'aansienlijksten kiesende, soo kant gebeurt zyn, dat dese voornaemste Mannen, met hunne Oude Koningen ofte Vorsten, het gemene Volk (doende begrypen, dat door de overtollige veelheyt inde Vergaderingen, vele wanordrens, *als ongefondeerde voorstellingen, onbeschaafde overleggingen, gevaarlijke besluiten, en trage uytvoeringen* quamen, welker gevolgen de Republijk niet als ramp, en onheylen konden bescharen) hebben gedisponeert, stillekens van hun Hoge Regt of te staan, om het vredig besit daar van te laten aan die genen die zy tot hunnen Oversten, Regters, en Civile Amptenaren quamen te kiesen.

Hoe d'Oppermagt van alle, op de deftigsten des Volx kan gebragt zyn.

Dit

Dit giſſen kan miſſen , maar wie ſal ſeggen by wat toeval, ofte nootſchikkinge deſe Regering inde geſeide hoedanigheyt gebragt is: aangeſien ons ſeer ſobere kenniſſe van het eerſte Hollands Staats beſtier , is naargelaten.

Dog ſulx is onleker.

Uyt Ceſar, en Tacitus werd getuigt *vande Heer de Groot* dat het Volk in haar Hoogſte Vergaderingen met volle magt, Overſten verkoren over Land-ſchappen , Quartieren , en Dorpen om Regt te doen , en dat zy daar toe verkoren die hunne goede qualiteyten , of de grote verdienſten van hunne Vaderen recommandeerden , ſo dat de *Jongelinxkens* de waardigheyt van Overſten te zyn om hare Vaderen gegeven wierd : hier op is de *Heer Grotius* ſijn gevoelen dat de Jurisdictien van Quartieren , en Dorpen by duſdanigen geval , langen tyd in ſeekere huiſen en geſlagten geduurt hebbende, ten laaſten zyn Erflijk geworden, en dat ſulke Overſten om de waardigheyt van haar geſlagt, ende Ampten , zyn *Baronnen en Edellniden* genaamt geworden.

Oud Bataviſche Rep. 2. Cap.

Den oorſpronk des Hollandſen Adeldoms.

Tot deſe verkore Overſten *(als den Adel)* voegden het Volk hondert Mannen (ſonder twyfel de aanſienlijkſte) uyt het gemene Volk , tot hare met geſellen, om haar te dienen tot Raad , en meerder Agtbaarheyt , *ſegt Tacitus* , waar by *Grotius* het zyne voegt , ſeggende , dat het gemene Volk bezig ſijnde met Land te Bouwen , Beeſten te weyden , Viſſchen te vangen , Ambagten te doen , Koopmanſchap te dryven &c. ſeer gaarne om veele onheylen te myden , de Regering hebben overgegeven aan deſe verkoren , en geſtelde Magiſtraten.

En aparentelijk van die als deftigſten des Volk de Regering behaalt. hebben.

„'T is ſeer Remarquabel (ſegt ſeker Autheur) 't gene men „ſegt van *Carolus de Groote* , dat hy in 't eynde vande agtſte „eeuw , van ontrent deſe tyd gevonden heeft in ſekere Publijke „Ordonnantie, deſe volgende woorden (verduitſt ſijnde) „*ongeſchonden en veylig was de vryheyt des Volx , dewelke voor*„*genomen hebbende alle verwerringe te verbannen, heeft aangeno*„*men gehad de forme van Ariſtocratie,* zynde die forme van *Ariſtocratie daar van Grotius ſegt in 't 3. Cap. der Oud Bataviſche Republ.* „ dat inden beginne de Oude Hollandſe, of Bataviſe Re„gering niet qualijk met de tyden der Graven vergeleken konde werden, gelijk uyt het doen van *Claudius Civilus* Vorſt der oude

Verde vande oude Holl. Reg. pag. 40.

De oude Bataviſche Ariſtocratie vergeleken by die, die ten tyde des Graven geweeſt is.

oude Batavieren komt te blijken, wanneer hy zig met de Natie genootſaakt vond de Romeinen (*die Batavien, 't zynen tyde, wilde onder de geconqueſteerde Provincien ſtellen*) Viandlijk het Hooft, te bieden;

Deſen den geſeiden oorlog van ſwaar-gewigt oordelende, wilde die ſonder d'algemeine toeſtemminge der Land-ſaten niet beginnen, waarom hy dan den Adel, en de voornaamſten des Volx dede Vergaderen, om met hun te beraatſlaan wat te doen ſtond, en het nodige tot beſtiering vanden oorlog te beſorgen, gelijk uyt *Tacitus* 4. *Boek* beweſen werd, daar hy ſegt „ deſen *Civi*-„ *vilus* dede Vergaderen de Overſten (dat's den Adel) vande „ Natie en de wakkerſten van het Volk, op dat den oorlog te-„ gens 't ongelijk vande Romeinen wel mogte werden aangelegt, waar uyt (by deſe oude gebruiken) blijkt, dat alle het Volk de magt hebbende om een Vorſt, ende ook afgeſonderde Regeerders te kieſen, zy ſulx doende hun na het beſtier, ende geboden van deſe geſchikt hebben.

Deſe wyſe by Claudius Civillus gepraktiſeert geworden.

Grot, oud Batav. Cap. 3.

Gelijk *Grotius* uyt *Tacitus* ſegt, dat de Batavieren uyt de Heſſen geſproten, deſe Natie, als de voorſienigſten onder de Duitſen in wetenſchap van te gebieden, en te gehoorſamen weſende, gevolgt hebben „ ſtellende over haar dien geen die zy ver-„ koren, en gehoorſaamden den genen die zy over haar ge-„ ſteld hadden.

De deftigſten daar toe by al 't Volk verkoren.

Dat deſe wyſe van 't beſte Volx Regeringe, met een Vorſt, uyt magt geving van de gemeente: ofte 's Volx verkieſinge van Opper-hoofden, en Regerende Magiſtraten (*zynde de hondert toegevoegde met-geſellen tot yder Adelijk Regent, voren gemeldet*) onder de oude Batavieren gebruikt (haghelijk daarom een *Ariſtocratia* genaamt geweeſt) lange voor den tydt van *Carolus Magnus* in ongebruik is geraakt, getuigen genoegſaam alle de Hiſtorien, die van deſe Landen, en haar oude gelegentheit gewagh komen te maken; ſoo dat ik niet weet van wat voor een Ariſtocratie (ten tyde dat deſe Landen onder 't jok der Koningen van Auſtrazyen ſtonden) hier geſproken is, of welke hier gemeent werdt, als die oude daar wy nu van geſprooken hebben: ten ware dat de verkore Overſten tot de Regts-vorderinge, Erflijke Baronnen, en Edelen

zyn-

zynde geworden, s'Lands Regeeringe aan haar met bekortinge van s'Volx gesag, ende magt (daar van zy in den beginne de schaduwe nog eenigsints aande vrye, anders Welgeboorne Mannen, ofte de Alinge Geburen in 't mogen spannen van hunne oude Vierscharen latende) hebbende getrokken, sy hun als in een Lighaam gebonden houdende, onder 't hoog gesag, ofte de protextie der *Franc*, *Duits*, of (Aprents,) der *Austrazische Koningen*, doemaal een *Aristocratia* is genaamt geworden.

'*t Volk door den Adel van dit Regt versteken geworden.*

Hoe d'Aristocratie ten tyde der Austrazische Heerschappye kan geweest zyn.

Dit sijnde, soo kan men seggen dat de Regeering van dese Landen by de aankomst der eerste Graven, niet alleen een *Aristocratie*, inde getoonde forme, is gebleven, maar dat den Staat, door middel van die Graven, die met de Edelen (doenmaal geen Steden, nog wyse van Stads bestieringe hier te Lande bekend sijnde) s'Lands hoogste magt hebbende aangenomen, tot een vryer; en vande geseide grote magten on-afhangende Republijke is geworden; Gelijk sulx in 't volgende klaarder blyken sal.

By de Graven in dier gestal: een gelukkiger Regeeringe geworden.

In 't voorgaande Boek heb ik omstandelijk getoont dat een Illuster Heer (*hy sy Koningh*, *Vorst*, *Prins*, *&c. genaamt*) wiens magt in den Staat bepaalt is, dat die niet en is, boven die Vergadering die de magt van den Vorst kan bepalen, nu een Heer die niet hoger is dan de genen die de magt bepaalt, ofte het kan doen, die en is immers de hoogste Magt-hebber, ofte den Souverain van den Staat niet, derhalven soo is de Vergadering van 't *Volk*, haar *Verkoorne*, ofte de *Deftigsten* (daar gemeenlijk den *Geillustreerden* een mede, ja het eerste lid van is) den waaragtigen Souverain vande Heerschappye.

Een groot Heer neemt de Souveraine magt van sodanig een Regeering niet weg.

Want de namen van *Graaf*, *Baron*, *Hertog*, &c. sijn niet anders dan Geschapene Eertytelen vande Souveraine Oppermagt, die den *Souverain* sijne voornaam, en wakkerste Onderdanen met de bedieninge van sodanig een Ampt, die den naam betekent, voor een tyd komt te geven, of erflijk aan hem, ende de sijne komt te schenken; welke Eer-tytulen ook soodanig wel konnen syn datse een Souveraine betekenisse sonder de daad komen mede te brengen: Gelijk de *Griex*, *Romains*, en andere Souveraine Vergaderingen, selfs de *Batavieren*, d'eerste *Hollandse Volkeren*, gedaan hebben, scheppende *Koningen*, hoewel sy-

Deze zyn maar Schepselen vande Oppermagt.

de Koninglijke magt, dat is d'Opperste, aan haar behielden.

Om deze te korten, soo sal ik hier niet eens onderfoeken wat een Hollandse Graaf (daar in dit Boek besonder van sal gesproken werden) is geweest, ofte door wat geval deze tot s'Lands Opperste Regters, anders d'eerst en voornaamste Regeerders zyn geworden. (Dat hier na volgen sal) veel min waar van daan zy hunnen caracter, ofte eertytelen, (of vande oude Vergaderingen des *Batavischen Volx*, d'aldwingende *Remeinse Oppermagt*, 't welk beyde niet aparent is, vande *Franc*, anders *Austrazische Koningen*, vande *Duitse Keyseren*, of wel vande *Hollandse Edelen*, als s'Lands Maght in hunne Vergaderinge wesende) bekoomen hebben; Maar alleen seggen dat de *Graven van Holland* noyt met Regt d'Oppermagt hebbende gehad, ende de *Edelen* alleen buiten den Grave geen Souverain (maar wel die magt elk in sijn heerlijkheit met onderdrukking van hunne Land, en Burg-saten gebruikende) van den Staat wezende, zy deze Landen in den beginne onder een seekere harde soorte van *Aristocratie*, met een geillustreerdt Persoon (gelijk het Rijck van Polen nog tot heden bestuurt werd) geregeert hebben, maar in 't gevolg sullen wy toonen dat de Graven den Hollandsen Staat met 't behulp van desselfs Landsaten buiten 't jok van andere, soo Keyser, als Koninglijke Oppermagten brengende, ende den Lande onder een veyliger conditie stellende, zy die geene alleene zyn geweest, die eenigsints de *Democratie*, ofte s'Volx Reegeringe (dog soo volkomen niet als by de oude Batavieren) en uyt deze *d'Aristocratie*, die tot ons is overgebragt geworden, doen herleven hebben.

De Hollandse Graven noyt Souverain geweest.

De Graven hebben weder de Democratie en uyt die, een betere Aristocratie hervormt gehad

Op wat voor een wyze.

Het welk men op deze wyse moet verstaan, dat de Edelen (sonder eenige andere Landsaten) met den Grave inder tyd, s'Lands-stants bestier, en de magt yder in zyn besondere heerlijkheit, tot de Regts-bestellinge &c. als uyt een natuurlijk, dog by een aangemagtigde voorregt, (d'Alinge Geburen, ende de Wel-boorne des Lands daar van bekortende) hebbende beseten, de Graven met der tyd groot, en magtiger werdende, verscheide *Vlekken*, met *Steden Regt*, ende de Steden met het *Voorregt der Edelen*, begunstigende, zy de gemeenten der Steden deelschap in 't s'Lands stants-bestier geschonken hebben.

Siet dit breder in 't volgende Boek Cap. 1. tot Cap.

Te

Te weten *Mediatelijk*, dat is by middel van hunne Magistraten, die by de Gemeentens gekoren, ende gestelt wierden; ende daar na by verder middel van hunne, s'Volx Representeerders, zynde de Vroedschappen der Steden, die ook by de Alinge, dats de samentlijke Gemeente, ofte de bevoegden daar van, de rijk, en voornaamsten der Burger-gemeintens gekoren wierden, gelijk dees weynig exempelen komen te betuigen.

Gelijk t'exempel van Dordregt.

Binnen Dordregt hebben de Gilden als Burger-gemeenschappen, tot heden nog eenig deel inde verkiesinge van hunne Magistrature, en dat in volgender wyze.

De Regeering van deze oud, en eerste Stad, heeft vande bekenste tyden gestaan, by een *Schout* (des Hooge Overigheyts Representeerder inde Regts-vorderinge, en daarom by de Graven, of hunne Stadhouders van ouds gestelt geweest) *eenen Burgemeester*, *negen Schepenen* (welker President, *Burgemeester, van s'Heeren wegen* genaamt wierd) *vyf Schepens Raden*, *den oud Raad*, ende de *goeden Luiden van den Agten*: Welke agt Mannen (eertyts metter twaalfven geweest) jaarlyx uyt de aansienlijkste Burgers door de *Dekens* en *Over-luyden* der Gilden gekoren werden, om nevens den oud Raad (anders de Vroetschap genaamt) den *Burgemeester* vande gemeente, *den Tresorier*, en andere Amptenaren vander Stede (met twaalf Stemmen inde Vroetschap) te helpen verkiesen, als mede om wegens de Gemeente de Vroetschaps Vergaderingen by te woonen niet alleen met Raad, maar ook met stemminge over alle gemeine saken soo wel die het Land als de Stad in't bysonder betreffen, invoegen den *Breden-Raad*, die over 't gemein mogen disponeren, noyt voor compleet sonder dezen is gehouden geworden.

Voort hebben zy buiten deze Vroetschap en goeden Luiden van den Agten, een Vergadering van *veertig Mannen* uyt de aansienlijkste Burgers (daar buiten Provintie Geboornen toe genomen werden soo wel als Ingeboornen, mits zy eenige jaren Inwonende Burgers geweest zyn) om wegens de gemeente (gelijk van den goede Luiden van den Agten in 't kiesen van Burgermeester &c. gesegt is) een dubbelt getal van aankomende Schepenen, en Schepens Raden by Nominatie met den

oud Raad te helpen opstellen, om daar uyt, by den *Grave, of zynen Gemagtigde*, en na dat dezen niet meer en waren, by den *Stadhouder* inder tyd de verkiesinge te erlangen, in welk gebruik van Regeer-bestellinge (soo ten aansien van die tot het politijk als tot het Regts-bestier behoorden) zy sonder veranderinge gebleven zyn tot den jare 1652. als wanneer op *Michaels dag, den 29. September* alleen Schepenen by de *Staten van Holland* zyn aangestelt geworden, sonder de vyf gewone Raden (*die noyt als Regters, nog tot oversien van stukken, nog tot verly, of t'Zegelen van Brieven, maar alleen als Raats-lieden, den Schepenen by saten*) en dat alleen op Nominatie van den oud Raad, buiten de veertigen, die van doen af vernietigt bleven.

In summa, de geheele Regeerbestelling wierd doen, of kort daar aan verandert, als wanneer den *oud Raad* ofte *Vroetschap* de volle verkiesinge (gelijk 't in meest al de Hollandse Steden is) soo van *Burgermeester*, *Schepenen*, *Raden des Vroetschaps*, *den goeden Luiden van den Agten* &c. bequamen: In welk gebruik zy gecontinueert hebben, tot het jaar 1672. inde confusie; als wanneer het alles by na weder op den ouden voet, met veertigen &c. gebragt is: alleen de vyf Raden van Schepenen agterblyvende, waar op anno 1674. deze verandering gekomen is, dat die van Dordregt inde plaats van *eenen Burgermeester* voor twe jaren, zy nu jaarlyx *vier Burgermeesteren* krygen; vande welke zyn *Hoogheit* in qualiteyt van *Stadhouder* drie uyt de nominatie (den vierden gekosen blyvende als van ouds gebruiklijk) die den Oud-Raad, en de goede Luiden van den Agten, hem overhandigen, komt te kiesen, in gevolge van het Octroy by myn Heeren de *Staten van Holland* verleent den 24. Maart 1674. *Siet Balens Beschryving van Dordregt het* 3. *Boeck*.

De Historien van Leyden

Die van *Leyden* hebben al voor de aankomst der *Graven* onder het gebied van *Edele Heeren* ofte *Burg-Graven* gestaan: Dese stelden inder tyd, Leyden een Stad geworden zynde, met volle magt een *Schout*, en agt *Schepenen* in de Stad, niet alleen tot d'administratie vande Justitie, maar ook tot het bestier vande civile saken: Evenwel leestmen dat de gemeene Poorteren ten tyde der oude Graven hunne vier *Raeds-mannen* (dat Orlers

segt

segt de *Burgemeesteren* geweest te zyn) plagten te, kiezen te weten elke Stads bon, ofte wyk eene.

Nu deze *Raads-mannen* sijn ten tyde van *Philip van Bourgondien* Burgemeesteren genaamt geworden, en is de Regeer-bestelling van *Leyden* even voor, en bysonder 't sijnen tyde, verandert geworden.

Eerst heeft *Hertog Jan van Beyeren* (den Luiksen Kap op den Tuin hebbende gehangen) Leyden Belegert, en benaut hebbende, den Burggrave *Philip Heere van Wassenaer*, gedwongen, de aanstellinge der Schepenen met hem, of de *Graven van Holland* te deelen, maar het geheel bewind aan *Philip de Goede* sijnde gekomen, soo is ook de Regeer-bestelling heel verandert geworden.

De *Burgemeesteren* hebben eerst 't zynen tyde (schoon zy eerder mogten geweest zyn) dien naam gekregen: en is door hem eerst het Collegie der *Veertigen* by octroy van date 22. *April* 1449. voor agt jaren ingestelt geworden, soo om de *Burgemeesters*, *Tresorters* &c. te kiesen, de nominatie van *Schepenen* te maken, als bysonder om 't intrest van de *gemene Burgerschap* gade te slaan &c. dit Collegie soo nu, en dan door *Maria van Bourgondien*, *Maximiliaan*, *Philip*, en *Carel van Oostenrijk*, af, en weder aangestelt wezende, is eindeling, door *Keyser Carel* in dato 21. Juny 1519. als een onsterflijk Lighaam vast gestelt geworden, met dit Octroy, dat zy Veertigen by 't affsterven of vertrek van een, of meer, anderen in dier plaatsen sullen mogen kiesen, &c.

De *Heer Orlers* segt, dat in den jare 1514. tussen eenige vande Vroetschap, Burgeren, en Ingesetenen ter eenre, met Burgemeesteren, Tresoriers, en andere Officiers ter ander zyde was twist ontstaan, nopende het verkiesen van de veertigen, sonder dat hy segt aan wien de verkiesinge stond, of voor dien tyd geweest was: altyd na, en misschien om dezen twist, soo is dit Collegie gerevoceert, en geanulleert dog, op den 21. Juny 1519. weder aangestelt geworden, en dat alleen op de supplicatie, en ootmoedelijke beden vande gemeene Ingesetenen der *Stad Leyden*, segt *Keyser Carel* in den Privilegie Brief, daar in hy de Veertigen (aparent om het weder twisten weg te nemen) Authori-

feert om by aflyvigheyt &c. anderen te ftellen, dog, fegt hy, vande nobelften, en regtveerdigften, die zy in confcientie de nut, en bequaamften fullen oordeelen te wefen : Siet Orlers 3. Deel Pag, 580. &c.

En die van Amfterdam klaarlijken getuigen.

Amfterdam (*nu een Koninginne der Steden geworden , als die buiten verwyt op haare uytwendige Heerlijkheyt niet alleen mag roemen: Maar die inder daat een onvergelijklijke Leerburg van deftige ordentelijkheden, in haar Politie ofte Burger-beftier , mag genaamt werden*) is by na altyd als Populair beftiert geworden, wanneer fy hun eerfte wyfe, en ordre van Politie (aparent op het model van ouwer Hollandfe Steden geformeert , en opregt geworden) nog quamen te gebruiken; gelijk *d'E. O. Dapper* met defe volgende woorden komt te getuigen.

„ Defen ftaat (*van d'Amfterdamfe Regeering* , fegt hy) is „evenwel fodanig, datfe nog eenigfints na een *Democratie*, of „Volx Regeeringe, fchynt te fwemen, hoewel eertyts meerder „als nu : Vermits oulinx de gemeente : Of de drie Gilden der „Schutteryen het Lighaam der gemeente uytmakende, eenigfints „in faeken van belang ; den ftaat, en welftand der Stad be-„zeffende, *te feggen hadden*, en hun goet dunken daar op hoo-„ren lieten.

„ Want *Burgemeefteren* waren niet gewoon alleen op faken van „belang *oud Burgemeefteren*, en op die van meerder gewigt de „*fes-en-dertig Raden* (gelijk als nog gepleegt werd) maar ook „in voorige tyden, op meer dan gemene fwarigheden, en faken „van groten nadruk , *de drie Schutteryen* , beftaande elk uyt „twaalf Rotten, met evenveel Hopluyden te vergaderen : Sulx „dan elke Schuttery op haar Doelen ontboden werd, van waar „yder Hopman 't geen by 't meeftendeel zyner Rots-gefellen „geftemt was, aan Burgemeefteren overbragt , die dan (waft bil-„lijk) der Schutteren voorflag en goetdunken inwilgden.

„ Seker dat de *Gemeente* eertydts mé over faken den Staat der „Stad bezeffende te feggen had , blykt ook uyt deze volgende „woorden van het Privilegie van *Hartog Philips van* Bourgon-„*dien*, en dat van *Vrouwe Maria*, daar zy beyde feggen : *Dat „de Vroetfchap by den gemeente gekoren is* : 't fy datze daar door „verftaan hebben willen de Gilden der Schutteryen , het Lig-

haam

,, naam der Gemeente uytmakende, of de voornaamsten der Bur-
,,geren (want den eenen seit ; *met de Persoonen die als Raden*
,, *deser Stede Over langen tyd van onse Gemeynten gekoren zyn :* En in
,, het selfde Privileedje op een ander plaats *die van ouds en over langen*
,, *tyd als Raden onser voorschreve Stede byder Gemeinte gekoren zyn :*
,, En VROUWE MARIA, in een ander Privileedje sit, *de*
,, *Ses-en-dertigh Personen die alrede gekoren zyn by den Rykdom, ende*
,, *Gemeente vande voorsz Stede van Amsterdam, omme te helpen*
,, *raden, &c.*) en dit schynt nog, soo veel men kan naspeuren
,,aan eenige oude schriften tot den jare 1578. in swang geweest
,, te zyn, dog dit is t' zedert dese Stad den *Koning van Hispanjen* af,
,, en op *s'Princen* zyde viel, uyt de gewoonte geraakt, en afge-
,, schaft: En seker niet sonder grote reden, vermits veele Hoof-
,, den verscheide verstanden inbrengen, en de gemeente veeltyds
,, meer met dommen yver, dan reden te werk gaat : *Siet Dappers Beschryving van Amsterdam* 1. *Hoofstuk van 't* 5de *Boek.*

Hoe 't gemene Volk hun Regt in 't verkiesen der Magistraten &c. hebben verloren.

Niet alleen binnen Amsterdam maar in alle Steden, en Vlekken van Holland de samptlijke *Gemeente* van ouds het Regt hebbende gehad, omme den *Raad*, *Vroetschap*, ofte de *Magistraten* te kiesen, soo schynt dat ingevolge des tyds, den *Rijkdom*, of de *vermogende* hun dit Regt alleen aangematigt hebben : aparent in volgender voegen ende gelegentheit.

De Hollanders in den beginne van geen *Imposten*, *Axcynsen*, &c. wetende, hadden voor een gebruik omme de gemene lasten voor Stad, ofte Dorp te vinden, de Rijke, en gegoede Inwoonders jaarlijx na waarde van hunnen Rijkdom te schatten ('t welk zy *Schot-settingen*, en op de 3. a 4. jaren versettende, *Schot-verkerven* noemden) ende de ongegoede, op een geringe jaarlijx tribuit-penning te stellen : ende tot vindinge van s'Lands gemeene lasten die op 't vertoog, of de bede van den *Landvorst* souden gedragen werden, daar op wierden de Rijke, en alle gegoede Burgers inde Steden ; en de Boeren, ofte Buuren (*Buurten ofte Boerten, is by de oude Hollanders 't selfde woord geweest, betekenende een getal huisen by elkander getimmert : En hebben de* Lands-huis-luiden *sig op dese wys by een scholende, den naam van* Buuren, *en met een Hollandse volmondigheit* Bouren, ofte Boeren *gekregen*) op de Dorpen, en ten Platte-Lande, by een geroe-

Siet J. Ondenhoven Besch van Dort Pap. 110.

pen,

pen, gelijk zy tot 't verkiesen van hunne Magistraten, &c. deden, om hunne toestemminge daar op te geven.

't Dragen vande last toegestemt wesende, soo verkoor de Vergadering (ofte in 't geheel, ofte by wijken, en bonnen na de grote, en Volk-rijkte vande Steden, ofte Vlekken) met de meeste stemmen uyt de aansienlijkste Burgers, ende Buuren *Schatters* (dien zy *Schot-Setters* noemden) om met de Magistraat der plaatse een ommeslag te maken over de gegoede Inwoonders van hunne Stad, ofte Dorpe.

Deze met de Magistraat daar toe gemagtigt, ontboden dan alle Rijke, ende na schyn welhebbende Insaten voor haar, omme van henlieden te verstaan of zy (*by form van heele Capitalisten*) voor Volschot (*zynde na de swaarte vande te dragene last, een gestelde somme, 't hoogste tien ponden Hollands geweest*) wilden aangetekent wezen; *van ja*, soo wierd soo een Burgers Rijkdomme niet begroot, nog na-gevorst: *van neen*, soo wierd dien Mans goederen, soo roerend, als onroerende by gissinge getaxeert, ende geschat om van yder Gulden ofte Pond-Hollands, een, twee, ofte meer Myten (de drie een penning maakende) te betalen.

Maar een Man met eede verklarende niet gegoed te zyn omme een schot, of de schattinge te konnen dragen, soo verloor dien Man van den selven dag af zyn *Burger*, ofte *Buurstem*, en wierd voort niet meer inde Burger-by-een komsten op de keuse der Magistraten, &c. of op de te consenteerne lasten geroepen, maar uyt alle de gemene Vergaderingen der Burgers, ofte Buren gehouden: En, *tot dat hy weder mogte Schot betalen*, daar buiten gesloten: zynde dit een oud Hollands gebruik, 't welk schynt geduurt te hebben, tot dat de magt der samptlijke Burgeryen by forme van Octroy, ofte anders is gebragt geworden by een kleinder getal in hunne Raden, ofte Vroetschappen.

Dit genoeg om den grond aan te wysen waar uyt de Waterwellingen, en de levendige fonteynen door welke wy nu besproeit, en bevogtigt werden, zyn voortgekomen, dezen dan kortende, sal ik in 't volgende Hoofd-stuk weder tot de oudheit treden.

V. CAP-

V. CAPPITTEL.

De voordelen vande Oud Batavische Regering, en in wat hoogagtinge, en eer zy by den Romeinen, &c. gestaan hebben.

DE oude *Batavieren* hunnen Staat van Regering, op den grondslag vooren gemeld, om alle verwerringen te mijden hebbende gebragt, en als vrye, vry-willig gehoorsamende den genen die zy verkoren, en over hen stelden: en konden niet min als gelukkig in desen opsigte, met hunne *Koningen* of *Princen* geagt werden; Aangesien zy geen nutter verkiesinge kosten doen, als dese, en dat met de voornaam, en treflijkste Mannen tot Wagters, en Opsienders te stellen over den Staat daar in zy hun leven, vryheyt, vrou, en kinderen vertrouden, en sogten te bewaren.

Onder de voorgetoonde wyze van Regeeringe zynde Batavieren gelukkig geweest.

Den roem waar mede dese Volkeren vande eerst bekende tijden hebben verheerlijkt gestaan, is groot en loflijk geweest, na 't getuyge der genen die sulx uyt de ouden, die de zeden, en hoedanigheden daer van beschreven hebben, komen te halen:

Voornaamlijk staan zy geroemt van wegen hunne goede over-een-komste met hare Princen, als een sake waar door zy haar soo by Vrede, als by den Oorlog tot een ontsaglijk Volk gemaakt hebben: Soo! dat de Princen geagt, en gerespecteert om het Volk, dat strijdbaar was, en het Volk ontsien, en gevreest, om 't beleid van hunne kloek, en Eed'le Princen, zyn geworden; in sulker voegen dat *C. Julius Cesar* den welstant van dese Regering hooglijk heeft geadmireert, wanneer hy seide: „*ô driemaal gelukkige Repu-* „*blijke, onder soo manhaftigen Prince:* en dat om de kloekheyt, waar mede zy befaamt stonden.

De goede tempering van hunne Regeering heeft haar ontsaglijck.

Gelukkig, en befaemt gemaakt.

De goede tempering van dese oude Regering, is ook soodanig geweest, dat de *Romeynen* hun daarom noyt regt onder bedwang hebben konnen brengen, volgens den roem (uyt Tacit. 4. en 5. Hist.) vanden *Batavier Civilis*, als hy in sijn aanspraken tot het Volk

Syn daerom noyt onder 't bedwang der Romeinen gebragt.

Maer een vry Volk gebleven.

seide, „Dat de Batavieren met haar eygen Koningen, en eygen „Regeerders hunne Regeringe behouden hebben, als noyt onder „de Provincien sijnde gerekent geweest, maar dat zy in hunne „Vergaderingen sijn gecontinueert geworden.

En by de Romeinen voor Vrienden en Bondgenoten erkent.

Dat zy den *Romeynen* die hun tot *Bontgenoten* aannamen, en haer als *Vrinden* en *Broeders* estimeerden, gerespecteert, en den eersten rang gegeven hebben, heeft hen tot eer, en behoudenisse gestrekt, dewijl schier alle Volkeren haar onder dese al dwingende groote magt hebben moeten buigen, soo dat men qualijk van *vrye Natien* ten tijden der *Romeynen* komt te lesen, gelijk men van dese Volkeren doet, die noyt onder de geconquesteerde Provincien gestelt sijn geweest, maar daar men wel van leest, dat noyt *Batavier*, ofte *Hollands Prins aan Romen*, nog eenig Buyten-lands *Over-heer* den Eed van getrouwigheyt heeft willen presteren, en dat op dat het Volk 't welk zy tot hulp vande Romeinen sonden, niet door een Romains Velt-oversten soude geregeert werden.

Hebben als een vry Volk onder de Romeinen gedient

't Is egter waaragtig dat zy den Romeinen dienende, de generale *Veld-heren* gehoorsaamt hebben: dog niet anders als een vry volk, die uyt hunne eygen Landsaten Bevelhebbers kosen, om haar met desen als *vrye Regimenten* te schikken onder de *Legioenen*, waar over een alleen gebieden konde: hier door zyn zy Bondgenoten en Vrinden (gelijk *den Raad en 't Volk van Romen* hun en hunne Koningen by Raad-besluyt en Ordonnantie daar voor hebben verklaart, wanneer zy onder *L. Cesar*, Hoog-gebieder van *Achajen*, de Vader van *Julius Cesar*, tegens *Mitridates* dapper en kloekmoedig gestreden hadden) ja broeders, maar noyt onderdanen, genaemt geworden; *zy dienden het Roomse Volk, en 't Ryk alleen voor mannen van wapenen*, dewelke van de Opper-krijgs-Bevelhebberen de grootste eer ontfingen, die oyt Wapen-gesellen verwagten konden; zy warent die *Julius Cesar* tot zyne Lijfwagten maakte, en die in het wispelturig luk des Oorlogs van hem het eerste Vaandel wierd toevertrout, met de hulp van deze, heeft hy *Engeland* t'ondergebragt, en door de manhaftigheyt der *Batavieren* heeft *Vrankrijck* sigh onder *Cesar* moeten buigen; Insomma een Register van Victorien werd ons opgetelt, die door behulp van den Arm hunner mogentheyt bevogten zyn, soo dat niet alleen *Cesar*, maar ook alle d'andere Roomse Keysers, d'oude Batavieren om hare hulpe ge-eert, en aangebeden hebben.

Die hun om hunne Dapperheden.

Ge-eert en aangebeden hebben.

Lan-

Langen tijt voor, en ook na *Cesars*, tot de tijden van *Vespasianus*, zyn dese Volkeren altijt voorspoedig geweest, en hebben by een, en deselve forme van Regering, alle dien tijd, inde geseide hoogagtinge gestaan, levende in vrede, en vrindschap eenige hondert jaren met de Romeinen; dog alsoo deze trots, en hoogmoedige Natie, naderhand haar vrindschap met magtiger hand in geweld, (met afpersinge van 't geene hun eerst vry willig tot hulp, en bystand, wierd toegebragt) quamen te veranderen, soo hebben de waardiggenaamde *Batavieren* hun manhaftelijk onder 't geley, en 't gebied van haren wak'ren Opper-hooft *Civilis* daar tegens gekant, haar eer, en leven tot behoedinge van hunne vryheyt inde Waagschaal des Oorlogs brengende, waar door zy haar sodanig gereddet hebben, dat zy de oude Vrindschap, door 't maken van Vrede, en nieuwe Alliantien wederom met de trotse *Romeinen* bequamen.

Hebben lang by hunne Regering vredig en voorspoedig geleeft.

Hebben hun tegens de Roomse dwinglandye dapperlijk verdedigt.

Maar naderhand den wrevel, van dit aldwingende Volk, toenemende, soo hebben de *Batavieren*, om de gevaren waar mede hunnen *Vryen Staat* bedreigt wierde, te ontgaan, haar bescherming, en hunne versekeringe gesogt gehad, by de kloekmoedige *Saxen* die het selve hebben aangenomen, en haar met dit Volk versterkt hebbende, soo zyn de *Saxen* in *Brittenland* overgevaren, en hebben aldaar de saaken der *Romeinen* met toedoen, en hulp vande *Bataviers* (die altyt de voordelen van een vrye Regeering, en hunne oude Regten, tot dien tyd ongeschonden quamen te bewaren) indien Staat geholpen, gelijk hier voor in 't 16. Hoofstuck van 't eerste Boek getoont is.

En van dit Volk tot de Saxen geweken.

Die zy Britteland hebben helpen winnen

Siet dit Hooftstuck breder en klaarder by den verdediger vande oude Hollandse Regeering van Pag. 25. tot 35. en by Hugo de Groot in 't 2. 3. en 4. Cap. vande oude Batavische nu Hollandse Republijcke.

VI. CAPPITTEL.

Batavien sonder Koningen, en het Land in verschei-den Heerlyckheden verdeelt.

De Batavieren syn lang in eer en agtinge gebleven.

DE gedaante van Regeering waar by de oude *Batavieren* gelukkig zyn geroemt, nevens d'eer, en hoogagtinge, daar mede zy by den *Romeinen*, *Saxen*, en by *veele Volkeren* seer lange hebben gestaan, is egter (als by ervaringe alle onderaartse saken doen) maar voor een tyd geweest: van voor de *Rooms Keyseren* tot de tyden van *Vespasinus* heeft haren luister besonder uytgeblonken, na dezen tyd uyt hunne onderdrukking wederom een agtbaren glans hebbende gekregen, soo zyn zy nog in eer, en hoogagtinge gebleven tot de tyden van *Constantyn de Grote*: en voort onder *Constantinus de Jonge*, *Juliaan* (den Apostaat) en *Joviniaan*, in hun oude swier heen sukkelende, soo sijn zy (te weten de Neder-Saxen, eertyts Batavieren, daar na Friesen, en tegenwoordig Hollanders genaamt) eindeling, door *Valentinianus* eenigsints onderdruckt geworden.

Egter zyn na veele veranderinge onderdrukt geworden.

En hoewel by veele History-kundigen gesustineert werd, dat zy ook, nog na dien tyd met eygen Koningen geleeft hebben, soo is sulx niet waarschynlijk, ten waar onder de Vriesche Koninge (daar van hier na) want haar met de *Saxen* (waarom zy *Neder-Saxen* zyn genaamt geweest) ge-eenigt hebbende en met deze de voorverhaalde saaken, onder het beleit van hunnen eygen Veld-heer *Civilis*, in Engeland hebbende uytgevoerd, soo leest men weynig van hunne *eygen* nog harer *Koningen*, of *Vorstens* daden, gelijkmen doet van den eersten tyd, doen zy kennelijk eygen Vorsten hadden.

Wanneer zy geen eygen Vorsten meer hadden.

Voor in 't 4. Cap. is gesegt, dat dit Volk in den beginne Oversten kosen om Regt te doen over Land-streken, Quartieren, ende Dorpen, dewelke metter tyd *Erflijke Baronnen*, en *Edelluiden* geworden zyn, na het gevoelen van *Grotius*.

Syn sy onder Erflijke Regters en Edele Heerschers gebragt.

Dese

„ Dese Overften (fegt de Heer vander Does) wierden met „een naam welke ons in de Duitfe Wetten dikmaal te voren komt, „ *Graven* genoemt, welk niet anders is te feggen als *Regters*: waar„omme wy ook de Ampt-luiden ofte Beregters vande Dyken, „ *Dykgraven* noemen,

Graaf is by d'ouden Regter gefegt.

„En wel te regt alfoo genaemt, om dat der Vorften Ampt „was, het Regt te bedienen: Waarom nu die geen die in de „ongeletterde tyden Latyn-fpraken, de *Graven*, of Regters „ *Gezellen* (Comites) genoemt hebben; daar zie ik niet veel re„den toe, dan miffchien om dat zy onder malkenderen waren „van gelijcke waardigheyt. *Siet Balens Befchryvingh van Dord. Pag.* 693.

Dese Overften, ofte Heeren, noemt hy Vorften, en dat om dat uyt *Tacitus* en *Cesar* bewezen werd, dat zy Overften, die om regt te doen onder den haren, daarom *Princen* van haar Land-ftreke, en Dorpen genaamt wierden; en hoewel zy niet als tot Regters waren gekoren, foo fijn zy, en haare nakomelingen met den naam van *Grave* ('t waren dan *Dijk*, *Burg*, *Rhyn*, *Pluym*, *Mark*, ofte *Goe-Graven*) verheerlijkt geworden.

Deze Regters zyn onder de hare tot Opperheren geworden.

Onder dese, en andere Titulen, heeft *Haarlem* en *Kennemerland* een Heer, ook *Amftelland*, met het Stedeken *Amfterdam* een Heer gehad: voort zynder geweeft de Heeren van *Waterland*, de Heer van *Woerden*, de Heer *vander Goude*, en *Schoonhoven*, de Heer van *Arkel*, en *Gorkum*, de Heer vande *Voorne* en *Briel*, de Heer van *Putten*, de Heer van *Stryen*, de Heer van *Vianen*, de Heer van *Yffelftein*, en meer Heeren van minder Dorpen, van welke verfcheiden fekerlijk haar oorfpronk voor d'aankomft der *Graaflijke Regeering*, gehad hebben.

Veele zynder fodanige in Holland geweeft.

De Heeren van *Waffenaar* zyn lange te vooren met dien, en den Tytul van *Burggraven van Leyden*, en Heeren van *Rynland*, bekent geweeft: dat de Heeren van *Egmond*, *Arkel*, en *Valkenburg* ouder zyn geweeft, is fekerlijk; De Dorpen *Bodegraven*, en *Swammerdam* (Anno 988. aan Holland gebragt) het Eyland *Walchren* in Zeeland, en daar nu *Holland* is, als *Maafland*, *Kennemerland*, en *Texel*, zyn elk Graaffchappen geweeft op haar felven, gelijk de Tyd-boeken, en oude ftukken klaarlijk betuigen, *fegt Balen, na Janj Douza, op Pag.* 694. *van Dordregts*

Eer Holland, onder die benaminge is bekent geworden

Beschryvinge, en insonderheyt isser een Graaf of Graven zynder van *Holland* (een Dorp in den Dordregtsen Zuyder-Waard gelegen) voor *Diederik de Eersten* geweest, waar van *Beverwyk in zyn Dortse Besch. op Pag.* 105. segt, dat de eerste Graven alleene zyn geweest Heeren van'er Slot *Dortfort*, en Graven of Regters van het Dorp *Holland*.

VII. CAPPITTEL.

Holland is alleen een gedeelte van het oude Batavien.

De Bepalinge van 't oud Batavien is onseker.

GEn selven *Beverwyk* steld het begin, ofte de benaminge van deze Provincie, herkomstig uyt dit *Holland*: En segt van *Batavien* (groter van begrip geweest als het tegenwoordige Holland is) dat vele genoeg te doen hebben gehad, om haar bepalinge te konnen beschryven, gelijk men uyt den Geldersen Histori-schryver *Sligtenhorst* ook sien kan.

Dat *Holland* een gedeelte van het oud *Batavien* is, is seker, indien wy het vast gestelde gevoelen der verstandige opsoekers der Hollandse Oudheyt geloven sullen, onder de Lofwaardige van dese doorlugtige Mannen, werd seer gepresen, den Heer *Johan vander Does*, eertyts Heere van *Noortwyk*, om dat hy zyn Vaderland uyt *Regino*, een oud Frans schryver, en andere Auteuren, in desen bysonder verligt heeft; Desen steld vast, dat *Batavien* na verloop van tyden *Neder-saxen* is genaamt, en naarderhand *Friesland* is geworden; dog dit gevoelen en is niet nieuw, maar lang by de Hollanders al geweest, gelijk uyt den oud Hollandsen Rymer (die ten tyden van *Graaf Florus de V.* by na 400 jaren geleden, geschreven heeft) kan gesien werden, daar hy in het begin op desen trant komt te spreken.

Een gedeelte daar van Neder-saxen, en ook Vriesland genaamt.

Ou-

Oude boeken hoer ic gewagen
Dat al't Land beneden Niemagen
Wylen Nedersassen hiet
Also als die stroem verschiet
Vander Mase en vanden Rine
Die Schelt was dat West-ende zine
Alsoo als si valt in zé:
Oest strekende myn, no mé
Dan totter Lavece of ter Elve.

De Bepalinge van Nedersaxen en Vriesland.

Dat dit Land vande *Schelde* af tot den *Elf-stroom* toe, het Neder-Saxen, Friesland is geworden, segt hy in 't vervolg met dese woorden,

Die Nedersassen heten nu Vriesen,
Die name wan ic dat eerst vant
Rome &c.

Daer van Holland maer een gedeelte is.

Soo dat *Holland* alleen maar een gedeelte van dit *Vriesland*, te voren *Neder-saxen*, en eerst *Batavien*, geweest is, want

Syt des seker en gewes,
Dat die Graafschap van Hollant, es
Een stic van Vrieslant genomen,

't Bewys daar van.

Segt dito Rym-schryver (by sommigen *Broer Melis Stock* genaamt) invoegen het geseide waarschynlijk is, dewijl een seer oud Schryver (*L. Schafnaburgensis*) het oude Vlek *Vlaardingen*, en d' Abdie van *Ryns Burg*, twe sterke Friesche Steden komt te noemen.

Dat het tegenwoordige *Holland* ('t welk in 't Oosten met de Zuider Zee, en een gedeelte van Gelderland en Uytrecht, in 't Zuiden met de Maas, en een gedeelte van Braband, in 't Westen met de Zeeuwse Stromen en Britanische Zee, en in 't Noorden met de Zee van dien Naam, Besloten leyd) daar voor niet is bekent geweest, als lange na de aankomste der Graven, is klaarlijk by den Hooggeleerden *Pr. Schriverius* in zyn Cronijk van Hol-

Holland, &c. *door Mr. Pieter Brugman uytgegeven*, aangewezen.

Wanneer de Provincie onder den naam Holland is bekent geworden.

Van den V^de *Diderik* en tienden Graaf in 't getal, ſegt hy, dat die de eerſte is geweeſt die ſigh den Titul van *Grave van Holland* anno 1083. gegeven heeft, en 't is *Beverwijk*, die wel het ſterkſte beweerd, dat deſe Provincie haar naam heeft gekregen van den groten *Dordregtſen Waart*, eertyts, (of wel een Dorp daar in gelegen) *Holland* genaamt: „ Dit *Eyland*, ſegt hy, ende „ de Stad *Dordregt* daar in gelegen, is het eerſte Land geweeſt „ vande *Graven*, onder den naam van *Holland*, gelijk wy geſien „ hebben, dat het inde Rekenkamer der Biſſchoppen van Utregt „ merkelijk onderſcheiden werd, van *Maaſland*, *Rhynland*, *Ken-* „ *nemerland*, *Weſtlingland*, *Goyland*, ende *Amſtelland*, die nu „ al te ſamen onder *Holland* gerekent werden: Tot beveſtinge van „ 't ſelvige doet nog, datmen in oude ſtukken te Utregt ge- „ wag vind van een Dorp *Holland* geheten, ende gelegen in den „ Zuiderwaart, ſoo dat de *Graven* alleen Heeren zyn geweeſt „ van haar *Slot Dortfort* (*gelijk hier voor geſegt is*,) ende Graven „ ofte Rigters van het *Dorp Holland*, alſoo genoemt na het Hol- „ le-land, ofte den diepen Waart, daar het in gelegen was: De „ andere Landen (als Maaſland, Rynland, &c.) en kenden in „ 't eerſte de Graven van dit eerſte Holland niet, maar hadden „ elk haar *byſondere Heeren*, &c.

En waar zy die naam vandaan heeft.

VIII. CAP-

VIII. CAPPITTEL.

Hollands Staat van Regeering, voor d'aan-komst der Graven onseker hoedanig, die geweest is.

PRecijs te seggen, of de voorgemelte Heeren (Cap: 6.) met haar Volk, bewonende het Westerdeel van het oude Vriesland, na de eerste tyden dat zy geen eygene *Batavische Koningen* meer hadden, Vassalen vande *oude Viesche Koningen* (die in 't Oosten van dit Friesland hunnen Setel hadden) geweest zyn, dan of zy onder 't beschut van dese, of hoger magten geleeft hebben, is niet wel mogelijk: 't zyn Raadsels te seggen, hoedanig in die tyden de forme van Regering inde genaamde Contreyen, *nu Holland*, geweest is, nademaal alle die saken gepasseert zyn, gelijk als in een duisternisse der onwetentheden, door gebrek van bescheiden aantekeningen, invoegen wy maar een verwarde schaduwe, in plaats van bescheidene kennisse of vaste waarheden uyt die verborge eeuwen, konnen vatten.

Of de Hollanders voor d'aankomst der Graven onder de Vriese Koningen &c. hebben gestaan is onseker.

Dit is seker, dat het gemelte Vriesland, en haar bewoonderen (*na dat de Romeinen, doen de Saxen, de Wilten, Slavoenen &c. hun Rol hadden uytgespeelt*) door de *Francen* zyn geplaagt, geteystert, ja Overheert geworden: heeft niet *Clotarius de twede*, en zynen Sone *Dagobert* (met wiens doot, Anno 647. de Luister der eerste France Koningen, door de al te grooten Meesterschap hunner eerste Ministers, quam te sterven) het meeste van *Duitsland*, geheel *Saxen* en *Vriesland* overwonnen gehad? 't was *Dagobert* die het Koninkrijk van *Austrazien* (daar de Bisdommen *Ments*, *Ceulen*, *Trier*, *Mets*, *Luik en Vytregt*, de Hartogdommen, *Lothringen*, *Gulijk*, *Cleef*, *Lutsenburg*, *Limburg*, *Braband*, *Gelder*, de Graaf-schappen *Vlaanderen*, *Artoys* &c. in 't kort de *Nederlandse Provincien* onder begrepen

Vriesland heeft selfs onder 't jok van de France.

Of Austrazische Croon zynen hals gebogen.

grepen wierden) aan *Vrankrijk* hegte, en zynen Soon *Sigisbert* daar over tot Koning dé Kronen.

'T was den selven *Dagobert* die binnen Wiltenburg (*Uytregt*) d'eerste Cristen-kerk dé Bouwen, en die dit Vries-heydens Volk quam wetten te geven; maar 't was dit moedig en straf Vries Volk dat met hunne Konningen staag het *France jok* van hunnen nek, en het aangedwonge *Cristendom*, door Revolten, quamen te verwerpen; ter tyd dat *St. Willeboord*, ontrent het jaar 692: met sterker hand uyt Vrankrijk, door *Pupin van Heristel*, sijn Geestlijken Setel (hebbende den Aarts-Bisschoplijken Myter, Staf, en Zegelrink van *Paus Sergius* bekomen) binnen Uytregt quam vast te planten, als wanneer dit Volk laastelijk genoodsaakt wierden het Cristen-Geloof, en de Wetten van hunne overwinnaars aan te nemen; selfs heeft *Radbodus* den laasten Konink der Vriesen (op de Plaatse van wiens Kasteel, men segt, dat huyden nog de Stad Medenblik, in West-Vriesland, gevestigt staat, en van wiens afgod *Medéa*, of anders om kortheyts wille, *Mé* genaamt, men segt, deselve Stad haaren naam komt te voeren) niet tegenstaande sijnen overmagtigen moet, voor dese Mogenschappe moeten swigten; want wanneer hy uyt de vonte tredende, niet willende gedoopt zyn, soo is hy met de Oostlijker Vriesen, die zig hertnekkig tegens het Cristendom stelden, vervolgt, en onderdrukt geworden. Na desen zyn tyd, heeft *Carel Martel* (*le Prince des Francois*; *non Roi de Nom*, *mais le Maistre des Rois*)] als Oppervorst der Francen, d'Oostvriesen seekere hoog-gebieders om hun te Regeeren, met den naam van *Poteſtates*, gegeven, welke *Potestaten* Vriesland Regerende meer als 200. jaren altyd *hommage*, ofte Manschap aan desen *Carel*, zynen Soon *Pupin den kleinen* (le bref) *Carel de Groote* (le Magne) *Lodewyk den Goedertieren* (le Debonnaire) en de volgende Koningen van Austrazien, bewesen hebben.

Zyn dikwyls opgestaen, maar 't elkens weder onderdrukt geworden.

Of nu de Westlijker Vriesen (*de tegenwoordige Hollanders*) mede als d'Oostlijke door de geseide hooge magten zyn geregeert geworden, dan of zy onder *Willebordus*, en sijn opvolgende Bisschoppen van Uytregt, Werelts, soo wel als Geestlijk gebied gestaan hebben; of wel dat zy onder hunne

Ook ist onseker of de Hollanders onder 's Werelds gebied der Bisschoppen van Uytregt hebben gestaan.

(Cap.

(Cap. 6. gemelte) Particuliere Heerens-bestier hebben geleeft, mits dat dese Heren, de Koningen van Austrazien tot hunnen beschut, ofte Opperheren, buiten de gesεide Bisschoppen, of Potestaten, kenden, daar van vint ik niemand die sulx vastelijk komt te seggen: het aparentste is dat de Bisschoppen van Uytregt, het tyd of Burger, soo wel als het Geestelijk bestier, over dit Land gehad hebben, in welk gevoelen de *Hr. Hugo de Groot* geweest is.

Dog 't zy dat sulx waar, of wel dat t'anders is geweest, 't is zeker dat dese Landen in die beslommerde eeuwen, van kleinder waardye, en in minder aansiens (vermits het Volk met meerder Dienstbaarheyt onder groter magten hunnen halsen hebbende moeten buigen) geweest zyn, dan wanneer zy als een vry Volk door eygen Koningen bestiert zyn geworden, dewyl ik voor vast stelle, dat indien dese Volkeren buiten het hoog gebied vande Uytregtse Bisschoppen, of Vriese Postestaten (*dat waarlijk Schepselen vande grootmagtige Koningen van Austrazien geweest zyn*) al mogten geleeft hebben, zy egter in die tyden geen ander vryheyt hebben gekent, ofte genoten, als die zy met haar klein te maken, of met trybuit te betalen, door gunst, of toelatinge, vande geseyde Souveraine Dwinglanden quamen te genieten; Dewijl het zeker, en waaragtig is, dat de France Koningen, ofte Keyseren, *het geheel Westerdeel van Europa* (buiten de grote Eylanden) *onder Austrazyen bekent*, onder haar gebied gehad hebben; en dat zy daar van in besit zyn geweest van *Dagoberts* tyden, tot dat het grote Westerrijk van *Charlemagne* (als het *Duitse Keyserrijk*, de *Koninkrijken van oud Lonbardien*, *Italien*, *Vrankrijk*, en *Austrazien*) onder zyne na Neven gedeelt zynde, geheel *Europa* in verwerringe raakte, door welk geval, verscheide Lappen van dit groot gebied zyn afgescheurt geworden, by sulke Volkeren, die eerst vrye zynde geweest, hunne sekerheyt weder soekende als door dwinlandye, moord, roof, geweld, en overlast afgemat wesende, hun selven een vrye, vast, en loflijke Regeringe quamen te verkiesen, onder welke geen vande minste de *Hollanders* (die by na de drie hondert jaren onder het jok geleeft hadden) geweest zyn, *gelijk in 't volgende Hoofstuk, en verder gesegt sal werden.*

'T is seker dat zy in die tyden onder meerder dienstbaarheit dan te voor, ofte na, geleeft hebben.

Door het twisten der groten zyn zy weder tot een vry Volk geworden.

IX. CAPPITTEL.

d'Oorsaken, waar door Holland tot een vrye Republyk, en onder de Graaflijcke Regering gebragt is.

De Chistlijke Religie heeft dese Landen veel Vianden verwekt.

HEt Cristendom door de Voorlopers van *Willebordus* hier eerst Gepredikt, door zyn yver voort geset, en tot een Algemenen *Gods-dienst* by het Volk aangenomen zynde, verwekte hun veele openbare Vianden, die sulx (als met hun ouden Gods-dienst te veel verschillende) niet verdragen konden: voornamentlijk waren de *Deenen* en *Noormannen* seer driftig om den loop van deze Leer te stuiten: des zy, meest op roof, en buit gehit wesende, in grote menigte met klein vaartuig den *Rhijn*, *Waal*, en Maas dikwyls quamen opgevaren, Rovend, Dood, en Brandend de Landen en Steden vernielende, en van hunne inwoonderen ontblotende, tot hoog in *Austrazien* en *Vrankrijk* toe.

Waar van de Deenen en Noormannen de voornaamste waren.

En hoewel zy verscheide malen door de Wapenen van *Carel de Groote*, en *Lodewijk den Goedertieren* zyn gedwongen, en verjaagt geworden, soo lieten zy niet na, stadig weer aan, de geseide Landen met een vloed van Magt, en Wreetheyt 't overstromen, besonderlijk doen *Keyser Lodewyk* sijn grote Staaten, en Landen onder zyne Sonen had uytgedeelt; want *Pupyn* die Austrazien tot deel kreeg, gestorven zynde, soo ontstonter een vinnigen oorlog (tusschen *Latharius den Keyser* die Italien, Lombaardien en d'aangrensende Landen, *Lodewyk* die Beyeren, Swaben &c. *en Carel den Calen* (le Chauve) naderhand Keyser, die Vrankrijk tot Deel ontfing,) om de besittinge vande geseide Landen, als mede om andere Staats intresse, en nydige Jalouzien, die tusschen dese grote Princen opgenomen waren.

Die dese Landen met veel wreetheden verwoest hebben.

Bysonder inden tyd der Broeder twisten van Carel de groots naneven.

Door dese sware-Broeder twist, die tot de Neven overging, hadde het Cristenrijk veel te lyden, vermits de omleggende Barbaren, die dese oneenigheden der Cristen-Princen wetende, geen

geen wederstand en vreesden, invoegen de Cristenen in't Oosten door de *Turken* en *Saracenen* : in't Westen door de *Denen*, en *Noormannen* tot hoog in Duitsland, en Vrankrijk : en van 't Zuiden in Italien tot Romen door den *Egiptischen Soudaan* besprongen, wredelijk mishandelt, en hunne Landen verdorven wierden.

Wat onheylen die bloetverwants twisten veroorsaakt hebben.

Dit woeden der Barbaren duurde vry een geruymen tyd, vermits de geseide bloed-verwanten in stadigen oorlog om de Heerschappye bleven : eerst had het *Carel den Calen* tegens zyn Broeder *Lotharius*, daar na tegens zyn Neef *Lodewijk*, van wiens Broeder *Lotharius* hy Austrazien won, en na wiens dood hy Keyser wierd, dog veel afgonst, en haat, met zyn woelen en vergroting van Staten, hebbende gewonnen, wierd hy Anno 877. in't twede jaar van zyn Keyserrijk vergeven.

Carel den Calen, neempt het Keyserrijk.

Maar gelijk desen zynen Broeder, en Neve, beoorlogde, en beroofde, alsoo dede weder *Carel den Dikken* (le Gros) die na *Lodewyk den Stamelaar* (le begue) *Karel den Kalen Soon*, Keyser wierd, wanneer hy *Lodewyk den onnutten* (Fainéant) Soon van *Carloman*, en Kleinsoon vanden *Stamelaar* het Koninkrijk van Vrankrijk (onder schyn van Protextie) ontfutselde.

En is zyn Soon weder van 't Keyserrijk.

En zyne en Naneef van de France Kroon beroofc geworden.

Lodewijk den onnutten stervende, en *Carel* den *Dikken* het Keyser, en 't France Rijk lof, en kloeklijk tegens de Barbaren hebbende beschermt; soo is hy zyn verstant onmagtig geworden; en is *Aernulphus* Soon van *Carloman*, die een Soon van *Lodewyk* Konink van Beyeren, en klein Soon van *Lodewyk den Goedertieren* was, tot Keyser en Rijk-bestierder aangenomen, ontrent 't jaar 889. maar desen een hoogmoedig, en wellustig mensche zynde, stervende, soo is zynen Soon *Lodewyk* wel tot Keyser aangenomen, maar noyt Gekroont geworden, soo dat desen sonder Kinderen, ontrent het jaar 913. stervende, is het geslagt der *Carolingen* uyt het Duitse, gelijk het Anno 987. uyt 't France Rijk, geschuivelt geworden.

Arnulphus werd Keyser.

Desen met sijn Soon onnutte Vorsten verliesen het Keyserrijk.

En gelijk na *Carel den Dikken* sijn ongeval, of dood, alleen de twe geseide Keysers zyn gevolgt, die weynig, of niets waardig verrigt hebben, alsoo zynder in Vranrijk na de doot van *Carloman* die Anno 884. stierf, tot *Lodewyk* (gesegt *d'Outremer*) die Anno 936. den 19. July tot *Laon* is Gekroont ge-

Om de selfde oorsaak werden veel veranderingen in Vrankrijk gesien.

geworden, niet dan onnut, onwys, of onregtvaardige Koningen op den Troon getreden.

Na *Carloman* quam *Lodewijk den onnutten* sijn Soon, dese stierf, terwyl *Karel den Dikken* het Rijk aan sig trok; desen onbequaam geworden, soo stelden de France Heren *Oden Grave van Parys* tot Voogt van *Carel den Onnoselen* (le Simple) maar desen *Oden* dé hem selven voor Koning Kronen, dog sonder Kinderen stervende, wierd *Carel* op den Troon van sijn Vader Anno 898. verheven, daar hy na 25. jaren weer van wierd gedreven, door *Rodolfus Hertog van Bourgondien*, die voor Koning Gekroont wierd binnen Soissons den 13. Juny 923. Regerende tot het jaar 636. wanneer hy stervende *Lodewyk van over Zee* (d'outre Mer) Soon van *Carel den Simpelen* die inde Gevangenisse was gestorven, uyt Engeland ontboden is, door de France Princen, die hem tot *Laon* deden Kronen op Jaar, en Dag, als boven.

'T welk d'oorsaken vande boven gemelte Rampen is geweest.

Gelijk nu het twisten der Broeders, en Neven een oorsake was, dat de gemelte Barbaren het Cristenrijk overvielen, beroofden, en bedurven, alsoo zyn de verhaalde gevallen, die dese Rampen verswaarden, d'oorsaken geweest dat het aangesigte van het Cristendom een heel ander gedaante, of wesen quam te nemen, dan het by *Charlemagnens* tyden gehad hadde: alle Cristen magten bogen zig doen neder voor de swaarte van zynen Scepter, maar by dese Confuse tyden, stak schier elk (baloorig wegens de toevallige Rampen) zyn hoornen tot vryheit op.

Die d'algemeine Regering der Cristenen een ander gedaante dé nemen.

Elk stak by na zyn hoornen tot vryheit op.

De *Italianen* jaloers dat de Reele Majesteyt van haar tot de Duitzen, en Francen geweken was, verkoren vrye Regeringen, en eygen Koningen, en verwierpen dit jok dat hun ondraaglijk scheen: de *Duitse Princen* onderdrukt geweest, wraakten de Successie van *Carels* zaat, verkoren een Oppervost, ofte Keyser uyt hun eygen Natie, en behielden de *Keur* tot op desen dage: *de Francen* gewoon Gekaperlont te draven, en 't gebit te kauwen, namen 't selve op hunne tanden, en maakten de Hertogdommen, Graaf-schappen, en Gouvernementen, die zy alleen voor hun Leven vande Kroon hadden ontfangen, eeuwig, en erflijk vast aan haare geslagten; en veele Landen van *Austrazien* (dat in die tyden, of even te voor zynen Naam

ver-

verloren heeft) die te voren in lange geene Vorsten en hadden gekent, als dese grote Gekroonde Hoofden, kregen door dees en geene gelegentheden (die vry duister en verborgen zyn gebleven) hun oude vryheyt, onder eygen, en afgesonderde *Princen*, weder.

Besonder de Landen onder Austrazien behorende.

Onder dese mag men vrylijk *Holland*, lange door de verwoetheyt der Deenen en Noormannen geteystert, stellen, alwaar de eedelen en met dese misschien de deftigste Landsaten, siende dat zy uyt de getoonde verwerde Hoven geen hulp, nog heil hadden te erlangen, geoordeelt hebben, dese al verslindende volkeren niet te konnen wederstaan, als met het aanstellen van een Vorst, onders welkers beleyt zy eendragtelijk hunne magten 't samen voegende des te gevoeglijker hunne vyanden soude konnen werden ingetoomt.

Waar onder Holland geen vande minste geweest is.

X. CAPPITTEL.

De Graven door een vrye keur by de treflijksten, of Staten des Volx aangesteld geworden.

TOt uytvoering van sodanig een hoogwigtig werk, 't welk niet alleen het Ampt van een gewoon Opper-Veldheer vereiste, maar wel de hooge doorlugtigheyt van sodanig een *Prince*, wiens Vorstelijk-gesag de opgeregte Republijk by een gematigde eendragt konde houden, om malkanderen in die gevaarlijke tyden by te staan, soo hebben zy als *Staten*, en *Representeerders* van al het Volk, een Vorst gekoren, die zy op het voorbeeld hunner Vaderen, de oude Batavieren, met een sekere hooge magt, en Authoriteyt gestelt hebben over de Republijke; alleen met dit verschil dat zy den Vorst met den Naam van *Grave*, in Plaats van *Koning*, uytgeropen hebben; 't zy dat den Naam van Koning haar verdagt geweest is, of dat zy eenig scrupel hadden, meer in schijn

Tot bekominge van haar vryheit verkiesen de Landsaten een eygen Vorst.

Met den Naam van Grave.

schijn van dienstbaarheyt te sullen leven, als by den Naam van Grave, onder welke zy egter alle andere Heer, Graasschappen, en geheel Holland wilden begrypen, om desen als een hoogst-beregter of een Regter der Regteren by dien Naam te kennen, te Eeren, en Respecteren, als hun Vorst, hoewel niet als Souverain Opperheere.

Die zy de uyterste Regt-spraak maer niet d'Hooge Heerschappye gaven.

Ik bekent dat inden tyd, ende wyse vande aan stellinge, mitsgaders inden Persoon (dog niet inden naam) vanden eersten Grave, de Schryvers van den anderen verscheyden zyn: *de oude Hollandse Kronijk*, en alle die deselve gevolgt hebben; seggen dat dit *Holland* (onder Austrazien behorende) van *Karel den Kalen*, soude geschonken zyn, aan *Diederik*, *Sigeberts Soone van Aquitanien:* dog alle geleerde deser laaste eeuwe (door *Heda* opgewekt) verwerpen absolutelijk dit gevoelen.

De Graven niet by Carel den Kalen aangestelt.

Eerstelijk om het jaar getal dat anno 863 gestelt is, en dat, om dat *Carel* in dien tyd soude weggeschonken hebben, 't geene waar hy in 't minst geen Regt toe, nog eygendom aan hadde, dewyl *Lotharius* (na wien een gedeelte van Austrazien, Lotrijk is genaamt geworden) Soon van den Keyser *Lotharius*, dese Landen van zyn Vaders Erfnisse anno 855. zynde aanbedeylt, daar Opper-heer (met den naam van Koning van Lothringen, ofte Lorayne) van is geweest, tot het jaar 868. als wanneer desen gestorven is; en heeft *Carolus Kalvus* zig eerst meester van dese sijn Neefs Landen gemaakt, anno 869. daar over hy in Oorlog raakte met *Lodewijk* Rooms Keyser, volle Broeder en Erfgenaam van *Lotharius*, welken Oorlog door tussen-spraak, van Paus *Adrianus de twede*, wierd bygelegt, mits dat de Landen van *Lotharius*, onder deze twee groote Princen verdeelt wierden.

Eerstelijk om 't stellen van 't jaar getal.

Ten anderen werd 't voor gemelte verworpen, om dat het niet wel gelooflijk is, dat Vader, en Soon t'samen 125. jaren na een souden geregeert hebben, dewijl dat alle schrijvers hier in over een komen, dat *Diederik de Tweden* anno 988 na dat hy 't Graasschap (volgens 't seggen) 85. Jaren soude bestiert hebben, gestorven is. Den kloeken en neerstigen *Schriverius* met *Douza*, en andere sustineren, dat soo der een schenkinge van eenige parceelen mogte gedaan zyn, dat sulx door *Karel de slegte* (*Dousa* segt

Ten anderen om den langen tyd die tusschen den eersten en derden Grave soude gelopen zyn.

't Gevoel van sommigge wysen daar van.

segt anno 913. *Schriverius* 923.) aan eenen *Diederik* Sone van *Gerolf* een Vriesche Graaf, en niet door *Karel de Kalen* op 't jaar 863. aan *Sigeberts Soon van Aquitanien moet geschiet zyn.*

Mr. Simon van Leeuwen sustineert dat de Graven van Holland oorspronklijk uyt Gend in Vlaanderen waren, en verwerpt schier alle gevoelens die voor hem geweest zyn, en dat om dat *Aarnout* de derde Graaf, die anno 988. Diederik de twede succedeerde, *Aarnout den Gentenaar* by de History-Schryvers genaamt werd.

De schenkinge uyt de Schrften die sulx Melden abusif geoordeelt.

De Heer *Hugo de Groot* in zyn oud Batavische Republijk vande aankomst der Graven sprekende, stapt alle dese gedagten stilleties voor by, en houd de schenkinge van dese Landen voor onwaar, en abusyf, seggende dat dit gevoelen seer laat is aan den dag gekomen, en dat het seggen van die saak alleen gefondeert is, op de gerugten „ en swakke authoriteit van eenige Brieven die haar selven komen te wederleggen.

Wat dese Schriften inhouden.

Dese Brieven van schenkingen melden, hoe dat Koning *Lodewyk* in den jare 868 het *Foreest Wasda*, met den aanhang van dien, geschonken heeft aan een Grave *Diederik*: hoe Koning *Aarnoud* anno. 889. verscheide hoeven gelegen tussen den *Ryn*, ende *Zuid-herders-hagen*., heeft geschonken aan eenen Grave *Gerolf*: hoe Koning *Karel* aan eenen Grave *Diederik* geschonken heeft de Kerke van *Hecmunde* (Alias Egmond) met alle zyn toebehoren in 't jaar 923. (qualijk op anno 863 gestelt) en hoe Koning *Otto* anno 985. al het gene eenen Grave *Diederik* tussen de stromen *Liora*, ende *Hisla* (Lek, ende Ysel) dat hy in 't Dorp *Sonnemeere* met al zyn toebehoren; 't gene hy tusschen de twe wateren *Medenblik*, ende *Chimielosare*, met wat daar aankleeft; en ook inde Graafschappen *Maasland*, *Kinnem*, ende *Texel* by gunste als in Leen van het Keyserrijk beseten hadde, in vryen eygendom hem geschonken heeft: het welk wel bewysen zyn, dat dese Koningen ende Keysers hun de Opperhoogheit over dese Landen hebben socken toe te-eygenen; maar de voorsaten van dese laaste Keysers het lage *Austrazien*, als ten Proye hebbende gelaten, soo schynt het niet, dat zy met goed Regt sulx hebben konnen doen: ook vermelden de Historien niet, dat zy naderhand geregtigt zyn geweest om

De Keisers hebben in dien tyd, geen Regt op dese Landen gehad.

De Redenen waar by sulx blijkt.

over onse Landen, en alle ingesetenen van dien, een Oppergraaf tot Vorstlijk Regeerder te stellen, veel min dat de Algemene Landsaten hunne eerste Graven voor Keyserlijke Stadhouders, maar wel als eygen gekoren Oversten ge-erkent, geeert, ende gerespecteert hebben.

Wat van dese waarheyt zy, wil ik den weetgierigen Leser selfs laten oordelen, hun tot de Schriften der geleerde recommanderende: de *Heer de Groot* houd het in alle manieren waarschynlijk, dat *Diederik* den eersten, het hoog Graaflijk Ampt door s' Lands Regeerders (de Heren Cap. 6 Gemeld) verkregen heeft: dog niet alleen *de Groot*, maar meerder zyn van dit gevoelen „ als dese (Heren) vande Normans (*segt Beverwijk*)

By wie de Keuse soude gedaen zyn

„ die 't gehele Land wredelijk verwoesten, het Volk ombragten, „ Steden en Dorpen in Brand staken, verslagen waren: soo is, „ tegen haar geweld, tot Veld-overste verkoren, *Dirk* de Soon „ van *Gerolf*, een Kloek en Stryd-baar Man &c. en 't is van dien „ *Gerolf*, een Inlants Heer, en niet van *Sigebert van Aquitanien*, „ dat by de Ervarentste in onse oudheyt gelooft werd, gekomen te wesen, *Dirk* die voor de eerste Grave van Holland „ bekent is geworden; in 't jaar 923: als in Vrankrijk Konnig „ was *Karel de Slegte*, ende niet de *Kaluwe*, gelijk de Kronijk „ dwaalt, *siet zyn Besch: van Dort pag.* 74.

De Grave hebben alleen door dwang den Keiseren Manschap bewesen.

Dit gevoelen waarschijnlijk dan waar zynde dat de Graven ten tyde dat dese Landen byde hier voor getoonde Oppermagten als verlaten zynde, hun Ampt, en waardigheit vande *Edele Representeerders* der gesamentlijke Landsaten hebbende gekregen, soo ist geen wonder dat zy niet dan by nood, ofte dwang eenige hulde, ofte Manschap aande navolgende Duitse Keyseren, als Koningen van Austrazien, hebben willen bewysen, hoewel eenige deser grote Princen hun het Regt van Opper-hoogheit over dito Landen hebben soeken aan te matigen.

Wat voor Manschap de Graven aande Keisers bewesen hebben.

't Is waar dat verscheide Graven hun dienst-pligtig aande Keyseren getoont hebben; te weten om het Duitse Rijk in zyn groot, en waardigheit, te helpen bewaren, maar men bevind niet dat zy oyt den Eed van onderdanigheit, dan alleen van Libre Vassaliteit, ofte vrye Manschap (omme geen ongemak van die magtige zyde, maar alle faveur in hun Vorstlijk bestier

ſtier 't erlangen) aande Keyſeren gedaan hebben, en uyt deſen hoofde iſt dat *Graaf Willem de twede*, *Rooms Koning* weſende, inden jare 1247. verklaarde te zyn een vry Vaſſal des Rijx; ende dat hy geen Heergewaden, nogte geen des Duitzen Rijx contributien, nogte deſſelfs conſtitutien, ende wetten onderworpen was.

Soo dat, hoewel de Keyſeren hun verſcheide Regten over deſe Landen hadden aangematigt, komt te blyken, dat zy geen Souveraine Regten over Holland gehad hebben, te meer dewyl *Keyſer Otto* de twede, al inden jare 985. met Brief, en Zegel alle opſpraak van Leen-regt over Holland Gerenuncieert hadde: en iſt ook ſoo *op den Rijx-Dag*, binnen Frankfort in't jaar 1314. gehouden, verſtaan geworden; Alwaar die van *Holland*, *Zeeland*, *ende Vrieſland* by de Rijx-vergaderinge verklaart wierden vry te zyn van alle Regten die de Keyſers hun over deſe Landen aangematigt hadden, ofte nog aanmatigen ſouden willen: en is dit by *Keyſer Frederik* anno 1443. beveſtigd, in Faveur van *Phillip van Bourgondien* en zyne Erven, als Graven van Holland &c. wanneer *Frederik* voor hem, en zyne Keyſerlijke navolgers afſtand gedaan heeft, van al het Regt, welk het Duitſe Rijk op derſelve Landen mogte hebben &c. ſoo dat *Keyſer Karel de* V^de^ anno 1549: wanneerder tuſſen zyne Braband, en Hollandſe Raden bediſputeert wierde, ofte Holland een Lid des Duitſen Rijx waar, ofte niet, ſelfs dit verſtaan, ende geweſen heeft, dat deſe Landen geene Schattingen aan, nogte de Wetten des Roomſen Rijx onderworpen, nog dat de Graven van dien geene Vaſſallen, ofte Leenmannen des Rijx en waren.

Verſcheide Keiſers hebben verklaart geen eygendom van Leenregt &c. over Holland te hebben

In ſomma, hier uyt blijkt dan klaarlijk, dat de oude Graven die de Keyſeren eenige hulde, ofte dienſt-pligt hebben beweſen, ſulx niet als uyt nood, ofte dwang, maar uyt geen Regtlijke verpligtinge gedaan hebben: want het is zeker dat verſcheide Graven hun niet hebben ontſien, voor dit hun Regtlijke vryheit tegens de Duitſe Keyſeren, die ſomtyds onregtmatelijk Hollands Temporeelle Iuriſdictie aande Biſſchoppen van Uytregt wilden geven, inde Wapenen te komen, om het ſelve Manlijk, op voorbeelde van *Diederik de Vierde*, die in dezen niet ontſag Keyſer *Hendrik de Derde* het Hoofd te bieden, met den ſwaarde ſtaande te houden.

De Graven hebben hun niet ontſien 't Hollands Regt met den ſwaarde ſtaande te houden.

De Graven niemand hun Ampt als God, en hun volk schuldig.

En inder waarheit de Hollandse Graven, hun Graaflijk Ampt op de voorgetoonde wyse verkregen hebbende, soo ist op dien Grond-slag, dat zy ingevolge vande lesse des ouden Regts-geleerden *Phillip van Leyden* (*by de Groot op 't vyfde Boek van zyn oud Batavische Republijk geallegeert*, dewelke segt, *dat een Graaf van Holland als een Keyser in zyn Graafschap is*) hun Graafschap voor een *Zon*, en *Hemel-vry-leen* gehouden hebben, als *God* van wien zy het mediatelijk gekregen, ende *hun Volk* door wien zy het hadden bekomen, alleene daar vooren te kennen, te eeren en te danken hebbende, aan wien zy ook alleen, ende niet aan eenig anders Aarts Oppervost, rekening van hun doen en laten in 't Vorstlijk bestuur, schuldig geweest zyn.

XI. CAPPITTEL.

't Einde waarom de Graven inde Regering zyn in gevoert geweest.

't Volk een Graef kiesende.

DE *Representeerders des Volx*, anders de *Staten des Lands*, over de Republijk, een Vorst tot een Oppervoogt kiesende: hebben die sulx doende, de gemene vryheyt daar mede op schroeven, en haar onder meerder Dienstbaarheit gestelt gehad? dat zy verre; zy en al het Volk stonden in groot gevaar, wanneer zy haar ten Roof vande Heydense Barbaren verlaten sagen, gelijk hier voren gesegt is.

Hebben hunne vryheit &c. daar mede in versekeringe geholpen.

Om haar leven, vryheyt, en burgerlijke rust, in versekering te helpen; soo verkiesen sy haar gesamentlijk een *Voorganger*, om onder zyn bevel, en conduite voor haar welvaren te mogen, en te konnen stryden; zy verkiesen een Vorst, om door hem als met een sterken band, hunne gesepareerde schigten in een onverbreeklijken bondel te binden, op dat zy met eendragt tegens hunnen gemenen vyand bestaan souden mogen.

Zy

Zy verkiesen een *Vorst*, tot een gemeinen *Vaaer*, niet tot een *Dwingeland*, tot een Agtbaar *Regeerder*, niet tot een absoluit *Heerscher*, een Vorst niet boven, maar om de Wetten te eeren, en die te doen respecteren by alle: in 't kort zy kiesen soo een Vorst, in wiens aangesigt, de Majesteyt vande Republijk gegraveert wierd, om te zyn tot een ontsaglijk Toesigter, dat de *Politie* buiten geweld, de *Justitie* sonder jigt, *de Militie* onder Tugt, en het *Volk* in Eerbiedigheyt, en Liefwaardige vrese, wel, en gelukkig mogten bestuurt werden.

't Einde waarom zy een Vorst verkoren hebben.

En gelijk door dese verkiesinge, de Republijk met een Personele Majesteyt, of Illustre Graviteyt, is Geillusteert, ofte aansienlijk gemaakt, alsoo hebben *de Staten* hunne mogenschap daarom niet vermindert, maar versterkt gehad, want het is klaarblijkelijk genoeg, dat de Staten daar mede niet geheelijk het Regt vande Reële, of Hoogste Majesteyt, dat is d'Opperste magt, aande Graven hebben opgedragen, maar dat zy *Diederik den eersten*, onder sekere Conditien of bepaalde Wetten hebben aangenomen, om hunne magt (in een vergadering bestaande) door het personeel gesag van desen, met respect by de *Onderdanen*, en met ontsag by *Vreemden* te bekleden, op datter een kragtiger glans van Majesteyt zynde, *zy beyde* een sterker indruk van groot-agtinge souden komen te ontfangen.

Niet tot een Souverain Prins, maar om de Regering te meerder luister en Agtbaarheit te geven.

XII. CAPPITTEL.

De Graven aangesteldt geworden onder Conditien of sekere bepalingen.

EN hoewel de Conditien, die *Diederik* voor hem en zyn Posteriteyt, by het aanveerden vande Graaflijke Regering, Aparentelijk, heeft moeten gestadigen, den nakomende Regeerders onbekent zyn geworden; 't zy dat die oude stukken verduistert zyn, of over de honderde jaren verloren zyn gebleven, soo zyn de oudegebruiken (*by de Hol-*

De Redenen waar door het blijkt dat de Graven zyn bepaalde magthebbers geweest

Hollanders oud-hergebragte Usantien, *en Loflijke Costuymen van Regeringe gesegt*) nevens de menigvuldige *Voorregten*, *Privilegiens*, en treflijke *Vryheden*, in verscheide bezegelde Handvesten, by de oude *Graven* aan de *Steden* ende Regeerders verleent, ende gegeven, ontwyfelbare bewysen, dat'er byde eerste opdragt, sekere bepalingen, ofte Grond-wetten gesteld zyn, waar aande Graven verbonden wierden.

Dat het anders niet mogelijk kan geweest zyn.

Want dit is waaragtig, dat geen gecivilifeert, en eygen Grond-besittend Volk, soo dom, of laf sal gevonden werden, die sonder bevoorwaarding het Souverain vermogen van hunnen Staat aan *een alleen* (buiten geweld of 't bedwang van wapenen) sullen komen op te dragen, om haar allen die eenen Man, met een blinde gehoorsaamheyt (als men spreekt) te onderwerpen; gelijk het aan d'ander zyde ook waaragtig is, dat geen Souverain persoon, hy zy *Koning*, *Hertog*, *Prins*, *of Grave*, het absoluit, en t'onbepaalt gebied, in alles hebbende, zyn Volk sulke verband Schriften sal geven, waar mede hy sig selven aan een keten van *'s Volx wille*, en *eygen onmagt* sou komen vast te maken: invoegen uyt het voorgestelde blijkt, datter inden beginne dien Grondslag van Regeringe moet geweest zyn, dieder inde na, en bekenste tyden der Graven geweest is.

XIII. CAPPITTEL.

Den waaragtigen Gond-slag, ofte de hoedanigheyt vande Hollands Graaflijke Regeringe.

OM den Grondslag, ofte de ware hoedanigheyt vande Graaflijke Regeering regt te ontleden, soo moeten wy ons eerst her-inneren, *wat wy in 't eerste Cap. van dit Boek* (hebbende de gedaante van dessels Regeringe getoont) *gesegt hebben*: namentlijk dat d'Opperste Magt, nog byde Graven alleen, nog byde Staten buiten de Graven, maar

maar by desen te gelijk gestaan heeft: *niet by de Staten alleen*, om dat deselve als Representeerders des Volx, na het opregten vande Republijk, noyt sonder d'Eminentie, of de qualiteyt van een Graaf, of Vorstlijk Persoon, onder haar geweest zyn: *Nog geheel by de Graven*, om dat het noyt sal bewesen werden, dat de Regeerders van dit Land, dit Hooge Regt van onbepaalde Heerschappye, 't zy by d'eerste opdragt, of in gevolge des tyds, gedetereert hebben aan dito *Graven*, dewelke men weet soodanige fondamentele Wetten door de *Staten van Holland* zyn voorgeschreven geworden, dat die haar verknogteden de vryheyt des Volx soo wel, en sodanig te patrocineren, als hun eygen hoogheyt, en glorie, op peyne, soo sy de oude Wetten, en Voorregten niet ongeschonden en quamen te onderhouden, maar daar jegens yets quame te doen, dat niemant soodanig een Grave soude behoeven te gehoorsamen, &c.

d'Oppermagt is geweest by den Grave, ende Staten te gelijk.

Wat de Graven hebben moeten sweren by hunne aenkomste.

Desen politijken Regel „ *Dat gelijk een Burger-staat, maar een* „ *Lighaam heeft, dat deselve ook niet dan door eenen Geest moet* „ *Geregeert werden*, staat vast, en onbeweeglijk; Want een *Schip* kan maar door een *Peyloot* te gelijk bestuurt, en het Gebou van het *Groot-Al*, sal tot den einde maar door eene *Son* bewogen werden.

Een Lighaam kan maar door eenen Geest bestiert werden.

Den *Geest* van dit *Lighaam*, dat uyt veele duizende menschen bestaat, is den *Souverain*, die in het midden van het Lighaam als het *herte* geplaast is, en uyt welke de vitale, ofte de levend-makende Geesten, door de arterien in alle de beweeglijke ledematen gesonden werd, en waar van daan het Hooft, of de werktuigen des verstands hunne faculteyten ontfangen, om het geheele Lighaam te konnen leyden, en te hoeden, voor rampen ende wederwaardigheden; sodanig *een Souverain* heeft Holland, maar noyt *Souverainen* te gelijk gehad, schoon de Souverainiteyt by de Graven, ende de Staten des Volx te gelijk geweest is; *Eenen Geest heeft dit Lighaam altyd bewogen*; gelukkig, wanneer de eedele partyen wel, ongelukkig, wanneer die qualik door het ongetempert bloed, gesteld waren, gelijk sulx uyt het Relaas der Hollandse Heyll en Rampen in 't volgende blyken sal; Dog op dat wy bequamelijk mogen begrypen, door wat organen dezen Geest, ofte den Souverain, om alle de Raderen, en Resorten

Den Souverain, is de Ziele vanden staat.

Holland heeft noyt meer als eenen Souverain gehad.

van

van het *Hollandse Lighaam* te doen leven, en bewegen, gelopen heeft, soo sal ik (staande hier om de Hollandse Graaflijke en Staatse Regeering in haar waaragtige hoedanigheyt te vertonen) voor af seggen, wat het Regt van een waaragtigen Souverain in den Staat is; 't Sy den Souverain een Persoon, ofte een Vergadering (van *weynige*, van *veele*, van *alle*, ofte van een *gemengde Regeeringe*) wezen mag.

Door wien den Souverain zyn selfstandigheits wesen krygt.

Den Souverain van den Staat (hy zy Persoon ofte Vergadering) krygt zyn wezen, of selfstandigheyts caracter, (gelijk in 't eerste Boek getoont is) mediatelijk *uyt God*, en immedialijk *van het Volk*, om het belang van alle, *'t welk het gemene beste van den Burger-Staat genaamt werd*, met een volkomen Regt van mogenschap waar te nemen.

Die als de Ziele 't Lighaam Regeerende.

Invoegen de daad, of daden *van dezen*, voor de daad, of daden *van die alle*, die by een seker gemein verbond den Souverain gemaakt, en hen selven dien vrywillig door dat verbond onderworpen hebben, gehouden werd; Sulx dat uyt kragt van dat verbond tusschen 't Volk en den Souverain (ik spreke niet van Regeeringen by *Aquisitie* ofte verkryginge door geweld, met de Wapenen) welke alleen tot Basum de Vrede, Rust, en gemene beschermige als een bevoorwaardinge heeft, den Souverain het Regt van volkomene dispositie, met onbepaalde magt, over de *vyf Hoofd Zuilen van Staat*, gelaten is.

Daar over volkomen magts gebied heeft.

Eerst over den *Gods-dienst*.

Eerst over den dienst Gods.

In dezen staat vast, dat geen Volk tot hun gesamentlijk behoud een Aards Souverain kiesende, of zy zyn door hunne Ingeschapene redelijkheyt, altyd voor het merendeel, bewust, datter een boven natuurlijk, en eeuwigblyvende *magt* is, 't zy dat zy dese *magt* geleert hebben te kennen, uyt het beschou der natuurlycke effecten, (dat d'uyt, of voortsettingen zyn) van sekere oorsaken, welke oorsaken zy ondersoekende, den *oorspronk* aller oorsaaken, die noyt oorsaak gehadt heeft, vindende, zy desen oorspronk voor een *eeuwigh*, *onbegrypelijck*, en daerom voor een *aanbiddelijk wesen*, dat ge-eert, en gevreest moet zyn, erkennen, en voor haaren *God* aannemen, die zy als haaren weldoender, en onderhouder aller saaken, daar van hy d' opperste oorsaak is, willen dienen na dat Voorschrift dat hun redelijck verstand hun raad,

Die uyt het beschou vande geschape natuur.

of

of soo als zy 't met malkanderen beramen, 't nut, en 't nodighste te wesen, om *desen Godt* volkomentlijk te behagen; gelijck die natuurlijk Gods dienstigen gedaan hebben, die by ons *Heydenen* genaamt zyn, en om dat zy geen direct geopenbaarde wille Gods geloof hebben gegeven, tot soo veele Goden-diensten vervallen zyn, als zy haar inbeeldende soo veel verscheide eerste oorsaken te wezen, als zy diversche effecten, of voortsettingen van natuurlijke saken quamen te ontmoeten.

Of 't zy dat haar (*te weten het Volk*) den Eeuwigen en Almagtigen *God*, door een extraordinair *Gesant*, Geleert, en Gepredikt zynde, zy dien Gesant, als een onfeilbaar Leeraar geloof geven, om in den *Gepredikten* als den *Waaragtigen God*, hun geloof, en hoope te stellen, met onderwerpinge hem te dienen na dat Voorschrift dat hy als Opperste Leeraar, segt, door een extraordinaire wyze, ofte openbaringe van God selfs ontfangen te hebben, gelijk *Moses* de Joden, onsen *Zaligmaker* door zyne Discipelen, en Apostelen de Christenen, en (soo ik een vals verleyder mag noemen) *Mahometh* de Turken gedaan heeft den onsienlijken God (van wien niemant een Beeltenis in sijne Hersenen kan brengen) 't zy door wat middelen, ofte op wat wyze, als den eeuwigen, en Almagtigen gekend zynde, werd, *Innerlijk*, en *Uytwendigh* gedient door alle Heyden, Jood, Mahometaan, en Christen Volkeren.

Of door de Predikinge van Gods Gesanten gekent werd.

Den Gods-dienst is In, of uytwendig.

Den innerlijken Gods-dienst is de *regte kennisse* van, en een ware *Liefde* tot God, en zyn even-naasten, stortende inden mensch Getrouwigheit, Regtveerdigheit, en een Volstandigge Eerlijkheit: tot dese is yder Man in 't besonder verschult om zyn Ziele daar door rein voor God te bewaren, en zyn Vaderland opregte liefde te betonen, of anders kan soo eenen voor geen eerlijk Regent, ofte goed onderdaan, na waarde geagt zyn: want dese de ware Grond-slag van alle deugden zynde, soo is het seker dat zy ook inde geseide hoedanigheit voor het regte leven vanden mensch, om God te behagen, en den Staat, daar van hy een lid is, 't regte leven mede te delen, moet gekent, ende geschat werden.

Wat den innerlijken Gods-dienst is.

Ik segge het regte leven, het welk d'inwendige goede wil inde beweginge vande redelijke Ziele is; en daarom om dat d'in-

Over deze kan den Souverain niet disponeren

d'inwendigen Gods-dienst alleene d'Eedele Ziele, of 't gemoet van *Elk-man* betreft, soo is het onmogelijk dat den *Souverain* daar over disponeren kan, maar het is zeker dat hy die vryheit, om God inwendig te dienen soo 't elk verstaat, aan yder in 't besonder laten moet.

Wat den uyterlijken Gods dienst is.

Den uyterlijken Gods-dienst waar door het Volk tot d'inwendigen meer, en sterker werd aangespoort, bestaat in belydenissen, en uytwendige Ceremonien, ofte gebeerden, als *leeren*, *bidden*, *danken*, *offeren* &c. desen is eygentlijk het effect, of de voort-gesette vrugt vanden innerlijken, en werd geagt als d'eerst, en de voornaamste Zuil vanden Staat, om dat die soo noodsaaklijk is, dat geene Regeringen sonder openbaren Gods-dienst, of diensten bestaan kan.

Over dese heeft hy magt.

Over desen (waar van in't twede deel breder) ist dat den *Souverain*, zynde als de Gebiedende Ziele van het Lighaam des Staats, absolutelijk gebieden kan.

Den Souverain komt die noyt als op een wyse te oeffenen.

Den Souverain maar een (Persoon, ofte Vergadering) wesende den eenigen God dienende, doet sulx Publijkelijk noyt als op eenderley wyse, en daarom werd desen den Publijken, 's Lands of Staats-Gods-dienst genaampt: en 't is inder Souverainen Magt desen alleen, ofte meer andere in't openbaar toe te staan.

Uyt wat Regt hy die magt heeft.

Want gelijk de Wet der Natuur, dat een eeuwige Wet Gods is, ons Leert, dat gelijk een *Huis-Vader* het Hoogste Regt, en 't gebied heeft, ook uyt dat Regt, alleen zyn Familie mag leeren, of doen onderwysen soo hy 't verstaat: even alsoo heeft den *Souverain*, uyt kragt van die selfde Wet, het Regt om den Oppersten Leeraar te zyn vanden Staat, en by gevolg vanden Gods-dienst die tot den Staat behoort, om, indien hy het niet en wil, ofte kan doen, het Volk te doen onderwysen door sulke, en op die wyse, als hy t'oordeelt voor den Staat dienstig, en oorbaar te wesen: want 't is alleen den *Souverain* die oordelen mag, wat leering tot de vrede dienst, en welke de gemeine rust komt om verre te stoten, soo dat hy uyt dien hoofde soodanige Leeraren mag stellen, als hy tot des Staats welstand, dienstig; en verwerpen sulke die hy ondienstig voor den Staat komt te houden; dewyl een *Souverain* geen *Souverain* soude

soude zyn, indien hy over alle onderdanen geen gelijke magt soude mogen gebruiken, dat is, indien de Ministers vanden Gods-dienst, soo wel de Burger-Wetten vanden *Souverain*, niet onderworpen waren, als alle andere Private Personen.

Dat alle onderdanen buiten exceptie hem gehoorsamen moeten.

Gelijk den *Souverain* (hy zy persoon ofte vergadering) het Hoogte Regt over den Publijken Gods-dienst heeft, alsoo ook over *de Politie.*

Hy heeft 't selve Regt over de Politie.

Wat hy daar ontrent doen mag.

En dit Regt bestaat, om het Volk onder bedwank te houden, *in Wetten, en Wille-keuren* te maken, die te mogen breken, die uyt te leggen, en te verklaren na zyn welbehagen: *Forten*, *Kastelen*, en *Citadellen* tot het selfde einde te mogen doen opwerpen; *nieuwe Steden* te doen Bouwen; daar in, als mede in sijn geheelen Staat Polityke Magt-hebbers, Regters, en Subalterne Magistraten te stellen, *de Steden* Stads Regten te geven, vrye merkten toe te laten, die met wallen en sterktens te omvesten, die weder te doen slopen en tot niet te brengen in sulken Staat als sijn, of haren Souverainen wil komt goet te keuren &c.

Over de *Justitie.*

Hier toe komt hem het *swaart*, om Regt te doen ofte te doen doen, 't zy ter dood, ofte anders, waar toe hy Schult-eyschers mag kiesen, Souveranie Hoven van Justitie, en Subarterne Vierscharen mag opregten.

Ook over de Justitie komt hem het swaert.

En 't is in zyne magt, Dootslagers het leven te schenken, en alle Ballingen selfs om de swaarste breuken weder in vryheit te stellen.

En mag genade oeffenen.

Het Regt over de *Militie* komt den *Souverain*, om 't Volk te gebieden, en die te gebruiken na zyn welgevallen.

Heeft alleen magt over de Wapenen.

Hy mag *Oorlog* besluiten, die doen uytroepen, en tot de Actie treden, hy mag *Admiralen* en *Capitainen* ter Zee tot het bestuur van Scheeps Vloten, en *Veld-heeren*, *Oversten*, *Ritmeesters Hopluiden* &c. over het Leger te Lande verkiesen: hy mag de *Opperften* Magt geven om selfs Krygs-wetten op de Schepen, en in 't Leger te maken, 't Regt om in sijn absentie buiten zyn kennis Patenten te delen, het Leger te leyden, te verdelen, en neder te slaan, te mogen Belegeringen doen, Veld-slagen te wagen, en alles te doen, ofte te doen doen, dat

Om Oorlogen te voeren.

zy Overſten tot dienſt, en vordering van 't gemene beſte dunke nodig te weſen.

En vrede te maken.

Den *Souverain* vermag *Ambaſſaden* met volle laſt afſchikken, tot andere Oppermagten, weder de hare ontfangen, die gehoor geven, en zyn wil aan haar verklaren : hy mag Vrede ſluiten, Alliantien maken, en verbonden opregten, met alle die 't hem goet dunkt, ſonder het goet dunken van Anderen daar op te horen.

Heeft magt zyn Volk te belaſten.

Tot de *Finantien* heeft hy Regt om alle ſoorten van *Belaſtingen* op te ſtellen, 't zy door Schattingen, door Axcijnſen, Gabellen, Tollen, Convoyen, Licenten, &c. ook weder daar van ontlaſtingen maken, door verligtinge, ofte quitſcheldinge &c.

Geld ſlaen, en den Cours daar op ſtellen.

Hy mag *geld* doen ſlaan, zyn Beeld, Wapen, of Devys daar op doen Munten, hy vermag den Cours daar op te ſtellen, en die verhogen, ofte verlagen na zynen wille.

Zyn magt is onbepaalt,

In ſomma, *het Regt vanden Souverain is onbepaalt*, als zynde boven, en geene Wetten onderworpen, ſoo dat der onderdanen eer, en voordelen, ſchaad, ſmaat, en ſchanden, aan de magt en wil vanden Souverain is vaſt gemaakt: want gelijk hy van zyner onderdanen Perſonen en Goederen kan diſponeren, alſoo iſt hy die de onderdanen, Voorregten, Privilegiens, profitable Ampten, honorable bedieningen, Eertytulen, en waardigheden kan, en alleene geven mag, invoegen deſe Regten de ware ken-teekenen zyn, waar door yder een weten kan, in wien de Souveraine Magt geplaaſt is, en wat voor een Perſoon, ofte vergadering van Menſchen zy voor haren *Souverain* te eeren, en te reſpecteren hebben, dewyl deſe Regten ſoodanige dingen zyn, die van de Souveraine Magt niet geſcheiden, en aan andere kunnen medegedeelt werden, hoewel d'Executie van veele ſaken met zyn wil door andere kan, en zynde uytgevoert 't ſelve dan indirect, of mediatelijk vanden Souverain gedaan is, en daar voor moet gehouden werden.

Kan van zyn onderdanen en haar goederen diſponeren.

Uyt welke merktekenen men zyn Souverain kan.

Hoe dit Regt byde Graafljjke Regering inden ſouverain is verdeelt geweeſt.

Dit regt hebben de *Graven* noyt volkomen, nog de *Staten* ſonder een Vorſtlijk Perſoon, in, en voor die tyden gehad, maar dit Regt is in *Holland* in volgender wyze, aan beyde gelaten, ofte gegeven geworden.

Over

Over den Gods-dienst, ist kennelijk dat zy gelijk alle Rooms Catolijken dit Regt hebben overgelaten gehad, aan den *Paus van Romen*, die zig aanmatigt het universeel Hoofd van het Christendom, te wezen; het welk veele Christen Souverainen toestemmende, gedogen, dat een anderen Souverain, in hunnen Souverainen Staat (quansuis uyt een God of Geestlijk Regt) een geweldig Regts gebied over *Haar*, en *Hare Onderdanen* komen te oeffenen, gelijk in Holland geschiet is, alwaar den *Paus* dit Regt heeft gehad, tot d'ambitie, ende gierigheyt van *Leo de Xde* door zyne vermetelde Aflaats-bullen, den yver van *Doctr. M. Lutherus* so gaande maakte, dat hy, en zyne yverige navolgers, den Roomsen Setel door hare Predikinge soo deden schudden, dat verscheide *Koninkrijken* en *Republijken* hem, en zyn gepretendeert Regt verworpen hebben; dan hoe, en op wat voor een wyze Holland, en haar geassocieerde Landschappen sulx gedaan hebben, sal in het vierde Boek van dit deel gesegt werden.

In den Gods-dienst hebben zy hun dienstbare, onder een anderen Souverain gemaakt.

In 't voorgaande Hoofdstuk, heb ik vast gesteld, dat de *Graven* in haar aankomst aan sekere Grond-wetten zyn verbonden geweest, nu staat vast dat yemant aan *Wetten* gebonden zynde, in zyn privé geen *Wetmaker* wezen kan, ten zy met bewilging van die hem door de Wetten onder bepalinge houd, de *Graven* by haar inhuldinge sworen aan de *Staten* de oude Wetten te houden, en het Volk by hunne Regten en Costumen te maintineren, en te protegeren: waar op dan de *Staten* voor haar en het Volk trouw, en gehoorsaamheyt sworen: den *Grave* weder eenige Burger-wetten makende, soo moesten die zyn Conform, en niet buiten den text der ouden, eer die van kragt en waarde waren, invoegen hy als Vorst des Lands wel toegelaten zynde Wetten, en Geboden te geven, dog welkers verklaringen niet aan zynen wil, maar aan het oordeel vande *Staten* quamen te hangen, die de Wetten en Geboden van den Vorst billikende, dan Respecteerden; en des selfs Authoriteyt stant deden grypen by het Volk, ontrent wien zy hunne singuliere Wetten ende Willekeuren dikwyls met den naam van den Vorst beklededen.

De Graven zyn noyt volkomen Wetgevers geweest.

Wat zy de Staten.

Ende Staten haar gesworen hebben.

De Graven hebben Burger-wetten gemaakt.

Maar de Staten hebben die haar kragt gegeven.

Om klaarder te spreken: de Hoofd Conduite vande Politie is geweest by den *Grave* als by des Majesteyts Representeerder vande Republijke, zy hebben *Nieuwe Steden* doen maken, zy heb-

Wat de Graven ontrent de Politie gegeven is.

hebben die Stads Regten, en Wetten gegeven, zy hebben daar in Politijke Magthebbers, Regters en Magiſtraten geſteld, zy hebben die vrye Marktyden gegeven, en met Privilegiens beſchonken gehad, 't welck alle merktekenen zyn van des Staats hoogſte Magt en Majeſteyt, maar hier in ſtond *haar Bepaling*, datze geen Grond-Wetten mogten breken, datze geene Wetten mogten miſduiden en die verklaren na haren wil, datze uyt eygen Hoofde geen ſterktens mogten ſlopen van Steden, nog Citadellen inde Steden opwerpen, om het Volk onder 't jok te leggen.

Wat het Volk daar in behouden hebben.

Tot het bedienen vande Burgerlijke Politie vermogten zy niet, volgens oude gebruiken, en daar na vergunde voorregten, ſulke Perſoonen te ſtellen als 't hun goet dogt, yder *Stad* als Cap. IV. geſegt is, en *Land-ſtreke* had hier toe hun eygen gebruik, volgens gewoonte: altyts moeſten 't zyn eygen Land-ſaten, vande treflijxſten des Volx, dewelke door geboorte tot ſulx bevoegt waren, als de Edelen; of door verkieſinge daar toe bevoegt wierden, welke verkieſinge inde Steden en ten Platte Lande, eerſt uyt de *Gemeente* zyn oorſpronk gehad heeft, dog naderhand aande *Eedelen* ten Platte Lande is overgebragt, en inde Steden aan den *Landvorſt* is gekomen, die ſulx weder aande altyd blyvende Raden gegeven hebben, *gelijk ſulx in 't 4. Cap. geſegt en getoont is.*

De Graven zyn inde Regts oeffeninge geweeſt de uyterſte Scheits-Mannen.

Den *Grave* in der tyd quam toe het Swaart van Juſtitie, en waren zy als *Landvorſten* d'Opperſte Scheits-mannen in d'uyterſte dingtalen, als van wien geen appel toegelaten wierde: dog hebben zy tot hunder ontlaſtinge (gelijk in 't twede deel breder geſegt ſal werden) Generael, en Provinciaale Souveraine *Hoven van Juſtitie*, en beſondere *Vierſcharen* opgeregt, Fiſcalen, Bailjouwen, Schouten, ofte Schulteyſers over beyde geſtelt, en de Juſtitie doen adminiſtreren op hunnen name als hoogſte Overheden vanden Lande; alleen hier in verſchult weſende inde Hoven, ofte Vierſcharen tot de Regts bedieninge, ingebooren Landſaten te ſtellen.

Behoudende aan haar Doodſlag, en ſware breuken te vergeven, misdaders (buiten *des Hoogſte Majeſteyts Queiſers*) in genade te nemen, en ballingen hunne vryheden te ſchenken, &c.

Oor-

Oorlogh, noghte Vrede te sluyten, vermogt den *Grave* niet buyten het toestemmen van de *Staten*, hebben oock sulx noyt gedaan buyten raad ende kennisse van deselve, gelijk *myn Heeren de Staten* in hunne Declaratie (Cap. 1 gemeldt) formélijk getuygen, als sy seggen „ dat de *Graven* sulke saken of andere noyt „ hebben gedaen buyten advys ende consent van de *Edelen*, ende „ *Steden* van den Lande, maar dat sy die ten allen tijden, en in „ alle saken favorabel gehoor, en volkomen geloof hebben gege- „ ven, om hunne Resolutien, betreffende den Staat en 't welvaren „ van den Lande, daar na te reguleren: 't Is waar dat de *Staten* in de geseyde Declaratie betuygen dat sy wettelijk de Heerschappye, en de Souverainiteyt vanden Lande, hebben opgedragen, en gedefereert gehad aande *Graven* &c. maar onder d' opgemelte Conditien, op dat zy met discretie het Land Regeeren souden.

Oorlog, nogte Vrede had den Graaf niet in zyn magt.

Hun was den Caracter van *Oppervorst* gegeven, des quam hun ook toe eenige Merkteken en van Majesteyt, hier toe waren zy die de gesantboden tot *Gekroonde*, en andere *Souverainen* met hunne credentialen afschickten, en d'Ambassadeurs van andere Oppermagten gehoor verleenden; op hunnen naam wierd vrede gemaakt, Alliantien gesloten, en verbonden opgeregt, op den Grondslag als boven gesegt is: oorlogh (*by de Staten toegestaan zynde*) wierd op des *Princen* naam gevoerd, en op zyne geboden bestuurt, *hy wast* die Admiralen en Veld-heeren verkoor, Colonellen en andere Krygs-hoofden maakte, *hy was den Opperste Patent-gever* met Volle Magt-geving aan den Last-ontfanger, om sulke Exploiten te mogen doen, ofte te doen doen, als het oordeel van desen by gelegentheyt, ende voorvalle, voor 't gemeene beste soude komen goed te keuren &c.

Wat merktekenen van Majesteyt hun ontrent die gelegentheden gegeven is.

Hoe zy den Oorlog gevoert hebben.

Zynde dit niet alleen *Merktekenen*, maar *reële saken* behorende tot de opper-magt, die hem als hoogste met de Militie gedefereert waaren, om goede, en prompte uytvoeringe te erlangen.

Maar wat is de Militie sonder *Gelt?* een Lighaam sonder Voedsel, ofte natuurlijke kragten: Met *Gelt* kooptmen de *Soldaten*, die ten koste van hun Leven veerdig zyn te gehoorsamen, als sy wel gekleet en geschoent zyn, en wanneer zy nog yets hebben om hun te konnen verzadigen; Met *Gelt* krygt men Wapenen,

Hoe nodig 't geld tot s'Oorlogs behoef is.

Am-

Ammunitie, en Vivres, tot onderhoud en versterkinge van de Militaire kragten, met *gelt* maakt, en provideert men Magazynen, uyt welk het volk gewapent, gekleet, en met Lijftogt versien, ende fortressen met kanon, en andere Ammunitien konnen geprovideert werden, 't *gelt* is de zenuwe, en het onderSteunsel van den Oorlogh: ja 't is het bloed van den Staat, die deselve leven, en bewegen doet: wat *Souverain* kan het sterke kryghs pantsier sonder *gelt*, 't welk de voornaamste gespe van het harnas is, aantrecken? daar *gelt* is, valt Soldije, de *Soldije* maakt tugt, en de *Krygs-tugt* baart gehoorsaamheyt, soo dat dit het bloet is, waar door den *Souverain* den Staat in 't leven houden, en Conserveren moet, want sonder *gelt* sal de Militie vergaan, 't volk verlopen, de Fortressen vervallen, sonder voor-raad de Magazynen ledigh blijven, ende Republyk in syn ruïne nedersinken: invoegen d'eerste en voornaamste sorge van den Staat moet voor, en over de Finantien wezen, doch met sulken billickheyt, gelyck in 't tweede deel breder gesegt sal werden. Geluckigh is een volk voor wien tegens d onbillickheden, in desen een bepalinge gestelt is, siet de dispositien over de Finantien in Holland, desen is altijdt by den *Souverain*, dat is noyt volkomen by den *Grave*, dan alleen onder toesigt, en voorsorge vande *Staten* geweest, *de onderdanen van desen Staat* zyn van alle tyden wel door Schattingen, Axcynsen &c. belast geworden, om de gemeene onkosten te helpen dragen, die tot behoud, en bescherminge vanden *Staat* zyn nodig geoordeelt geworden, dog noyt door de *Graven*, als op bewilging vande *Staten*, die, op het Gelt vragen vanden Lant-vorst, by een quamen, om te overwegen of ook de *Landsaten* in Staat, en vermogen waren, om sulke lasten te konnen dragen, alsser tot zyn onderstant ge-eist wierde; met volle magt om sulke vragen (gesegt Princelijke beden, om dat den Vorst sulx niet als selfs in Persoon, en dat versoek, en niet gebiedens wys vermogt te doen) te weygeren, ofte toe te staan, na dat de sake by haar billijk, ofte anders geoordeelt wierde.

De voornaamste Staats sorg moet voor de Finantien sijn

De Graven zyn in dezen by de Staten altyd bepaalt geweest.

Dat zy 't Volk niet konden belasten.

'T is waar de *Hollandse Graven* zyn wel Gepermetteert geweest, Gout en Silver Gelt te mogen Munten, en hun *Beelt*, *Wapenen*, of *Devis* daar op te doen prenten, maar den cours daar

Den Graven hebben Geld doen munten.

daar op te stellen, en verandering inde valuatie te maken, vermogten zy soo weynig, als het *Volk* met schattingen, en nieuwe, of versswaringe van oude Axcynsen, Tollen, Gabellen, &c. te beswaren, sonder bewilging van dito *Staten, die in dezen niet alleen de Represeneeerders, maar*, gelijk de Ephoren onder de Lacedemoniensen, en de Tribunen Plebis onder de Romeinen, *de voorstanders des Volx waren.*

En met de Staten daar de waardye van geordonneert.

Uyt dit geseide is klaar af te meeten, de hoedanigheyt en den waaragtigen Grondslag vande *Hollands Graaflijke Regeeringe*, die met het oud *Batavisch-Vorst*, of *Koninklijk Bestier* geheel over-een stemde, en op een fondament is beregt geworden.

Want de *Graven* zyn in hun Graafschap wel als *Koningen* ge-eert en gerespecteert, ja! In waardigheyt, als *Keysers* in hun Rijk, geagt geworden, dewyl het Princen waren van seer hoog gesag, en Authoriteyt, sodanig dat zy de Subalterne Magistraten, tot Regtvaardig, Regtmatig, en Sagtmoedigheyt in het Burger-bestier konden dwingen, en magt hadden om factien, en twespalt onder de *Regenten*, Oproer, Mutinatie, &c. onder de *Onderdanen* te dempen en ter neder te leggen: evenwel waren zy aande Grondwetten des Lands soodanig bepaalt, dat zy niet en mogten, nog en konden, dat zy wilden, *maar moesten hun Vorstelijk gebied Rigten na de billikheyt, en het goet keuren van myn Heeren de Staten*, gelijk sulx uyt de menigvuldige Privilegiens, en Voorregten, die der Steden Regeerders tot huiden vande *Graven* nog behouden hebben, kan gehaalt, en bewezen werden, en besonder uyt het grote, of Hollant, en Zeelands gemeine Privilege-brief, by Vrouwe *Maria van Bourgondien*, dese Landen gegeven binnen Gend op den 14. Maart 1477. in welke zy alle generale, en particuliere Privilegiens aan Land, of Steden by haren Voorsaten *Graven*, en *Gravinnen* gegeven, komt te Ratificeren, met toevoeginge van eenige nieuwe Voorregten, te lang alhier te stellen.

De Graaflijke Regering met de oud Batavische by na van een natuur geweest.

De Graven hebben hun, na de billyke begeerten, van myn Heeren de Staten, moeten voegen.

XIV. CAPPITTEL.

De luister, en eere die de Graven, en 't geluck 't welck de Landsaten by die Regeering erlangt hebben.

DIt waaragtig zynde, dat de Graaflijke Regeering zynde ingestelt geweest, wegens de Landsaten, by de Regeerders, te weten de *Staten van Holland*; en dat de Regeering op dien Grond-slag geleit zynde als wy nu hebben aangewezen, soo staat vast, dat deze Regeering (hoewel niet volmaakt) als geheel getempert zynde na den aart, ende conditie deser Volkeren, voor een *goede*, en *gelukkige Regeering* moet geagt, en gepresen werden; want de *Graven* hun gesag, ende *Staten* hunne magt ongeschonden gelaten zynde, verbond de Regeering in een sonderlinge liefde gematigheyt, ende eendragt, dewelke de mate is, om een goede Harmonye te slaan, en te doen houden tussen de *Oppermagt*, ende de *Onderdanen*.

De oude Regeering goed om datse na den Aard des Volx was getempert.

Hier was een *Prince* tot een beschermer vande Wetten, en de *treffelijksten* om de Wetten te bewaren, hierom eerden het Volk den *Prince*, en waren gevoelig over den hoon die hunne *Voorstanders, de Staten* mogten werden aangedaan.

Waar in die tempering bestond.

Selfs seggen de *Staten van Holland* (in hunne Declaratie, Cap. 1. gemeld) uyt aanmerkinge vande goede over-een-komst van Regeeringe die der tussen hunne voorsaten, ende *Oude Grave van Hol-„land* geweest is, dat dese Regeering soo wettig is geweest, als „oyt andere is bevonden: En dat de selve heeft Vrugten voortge-„bragt gehad, die merkelijk, en sonderlinge tot eere ende re-„putatie van den voorschreven *Graven*, mitsgaders welvaart der „voorsz *Landen*, ende vande *Ingesetenen* der selver hebben ge-„strekt: Als boven alle anderen dat de *Graven van Holland*, „*Zeeland*, ende *Vriesland*, op de Heerschappye van soo kleinen „begryp, zyn geweest by alle Princen ende Potentaten van t'Chri-

Volgens de waaragtige getuignis van myn Heeren de Staten.

ristenrijk niet alleen in sonderling Respect, Eere, ende putatie &c. Maar ook (seggen zy) dat deselve by na altyd zyn ,,geweest Victorieus over hare Vianden: De Palen van deselve ,, Landen sekerlijk tegens alle hare Vianden (hoe magtig die waren) ,, hebben beschermt, waar door de selve niet weynig zyn ge-,, respecteert, en ontsien geworden by hare nageburen: immers ,, mogen wy met de waarheit seggen (vervolgen zy) dat den ,, Staat der Landen van *Holland*, ende *Zeland* binnen den tyd ,, van agt hondert jaren, noyt met den swaarde en is gecon-,, questeert of 't ondergebragt geweest, by Uytheem, nog by ,, Inlandsche Oorlogen, 't welk wy niet en weten, of van ,, eenige andere Rijken, ten waar de *Republijke van Venetien*, ,, tegenwoordelijk soude mogen werden geseit, sonder datmen ,, hier van eenige Reden soude konnen geven, dan dat altyt ,, goede eendragt, liefde ende verstant is geweest, tusschen *de* ,, *Princen, ende Staten vanden selven Lande.*

Dat de Hollandse Graven, Heeren van soo Kleinen-Land, als Holland, en Zeeland is, om de Gemelte oorsaken, by alle Oppermagten in grootagtinge gestaan hebben (seggen dito Staten) betuigen de hoge Alliantien van Huwelijken die zy hebben gemaakt by na met alle de Magtigste Koningen en ,, Potentaten van het Kristenrijk, gelijk als *Diederik* (segt se-,, ker Auteur) de eerste Grave van Holland, dese was Getrout ,, met *Gena* of *Geva*, een Soons Dogter (soo geseit werd) ,, van Keyser *Karel* de Grote: sijn Soon *Diderik* de twede ,, Troude *Hildegaard* of *Hildegont* een Dogter, soo men meint, ,, van *Lodewijk* de twede, Koning van *Vrankrijk*: *Lutgaart* ,, Dogter vanden Keyser van *Constantinopolen*, Suster van *Otto* ,, de twedes bedgenoot, soo de oude Cronijken vermelden, ,, was de Huis-vrouwe van Graaf *Aarnout*, *Diderix* Soone: ,, *Othilt* Dogter van Keyser *Otto* de twede, Troude aan Graaf ,, *Diderik* de derde: en *Geertruid* Suster vanden Keyser *Lotha-* ,, *rius* aan Graaf *Floris* de eerste.

Verded. van de oude Holland Regen. Pag. 54. en 55.

Wat voor hooge huwelijken de Gra- van Holland gedaan hebben.

,, *Diderik* de vyfde, en *Floris* de twede, hadden mede hare ,, Bedgenoten uyt het Keyserlijk Huis van *Saxen*: *Floris* de derde ,, Troude met een Koninglijke Dogter uyt *Schotland*: Graaf ,, *Willem* de eerste, met *Maria* Dogter van *Edmond*, Hertoge

„ van *Lancaster*, die een Soon was van Koning *Hendrik* de der-
„ de van *Engeland*: en Graaf *Jan* de laaste Man-erf van 't voor-
„ schreven eerste Hollands Huis, met *Elisabeth* Dogter vanden
„ beroemden *Engelschen* Koning *Eduard* de eerste.

„ Graaf *Jan* de twede van dien naam, ende de eerste uyt den
„ Huise van *Henegouwen*, was Getrout met de Moeye van Key-
„ ser *Hendrik* de sevende: en des selven Graven Soon *Willem*
„ de derde, met *Johanna* de *Vallois*, de Suster van *Philips* de sesde
„ Koning van *Vrankrijk*: *Willem* de vyfde, Soon van Keyser
„ *Lodewik*, Hertog van *Beyeren* en Vrouw Margriet, *Willem* de
„ derdes Dogter, zynde d'eerste Graaf van Holland uyt die
„ Familie, heeft te Wyve gehad *Machtelt*, *Hendrik* Herrtoge
„ van *Lancasters*, Dogter uyt den Koninklijken Bloede van *En-*
„ *geland*: sijn Broeder *Albregts* Soon, *Willem* de sesde, hadde
„ tot zyn eerste Huis-vrouwe *Maria* Dogter van *Carel* de vyf-
„ de, Koning van *Vrankrijk*; en tot zyn twede, *Margriet*, Dog-
„ ter van *Phillips de Stoute* Hertog van *Bourgondien*, die een Soon
„ was van *Joan* Koning van *Vrankrijk*.

„ *Philips de goede*, Soons Soon vande Stoute, d'eerste Hol-
„ landse Graaf uyt den Huise van *Bourgondien*, hadde tot zyn
„ eerste Huis-vrouwe *Michelle*, Dogter van *Carel* de sesde
„ Koning van *Vrankrijk*, ende naderhand *Isabella*, Dogter van
„ Koning *Jan van Portugaal*: zyn Soon Hertog *Carel*, Grave
„ van Holland, Troude eerst met *Catarina*, Dogter van *Carel* de
„ sevende, Koning van *Vrankrijk*, en naderhand met *Margreta*
„ Suster van *Eduard* de vierde Koning van *Engeland*.

„ *Philips* d'eerste Grave van Holland uyt den huise van *Oosten-*
„ *rijk*, Troude met *Johanna*, Dogter van *Ferdinandus* Koning
„ van *Spangien*: zyn Soon Keyser *Carel* de vyfde, Grave van
„ Holland is Getrouwt geweest, met *Isabelle*, Dogter van
„ *Emanuel*, Koning van *Portugaal*: en zyn Soon Koning *Phi-*
„ *lips* de laaste Graaf van Holland, heeft Successivelijk drie
„ Konings, en een Keysers Dogter tot zyn Huis-vrouwen ge-
„ had, d'eerst was *Maria*, Dogter van *Jan*, Koning van *Portugal*,
„ de twede was *Maria* Koninginne van *Engeland*, Dogter van
„ *Hendrik* de agtste in dat Koninkrijk, de derde was *Isabel-*
„ *la*, Dogter van *Hendrik* de twede, Koning van *Vrankrijk*,
ende

,, en de vierde was *Anna van Oostenrijk*, Dogter vanden Ver-
,, maarden Keyser *Maximiliaan* de twede.

,, Gelijk de Graven van Holland (vervolgt dito Autheur)
,, met eeren aan Konings en Keysers Dogters zyn Getrout ge-
,, worden, alsoo hebben zy met reputatie hunne Dogters aan
,, Koningen, Keysers en andere grote Princen uyt gehulijkt ge-
,, had, Vrouw *Magtelt* (by verscheide *Berta* ofte *Berthrande*
,, genoemt) Dogter van Graaf *Floris* de eerste; Troude soo de
,, Cronijken seggen, met *Philips* d'eerste van dien naam, Koning
,, van *Vrankrijk*: haar, en Graaf *Diderix* de vyfde halve Suster,
,, Vrou *Alyd* genaemt, Dogter van Vrouw *Geertruid* van Saxen
,, Troude *Kanutus*, Koning van *Denemarken*, en van *Engeland*:
,, (de Deenen doenmaal d'Engelse Overmeestert hebbende)
,, Vrouw *Margiet*, Dogter van Graaf *Willem* de derde, met
,, Keyser *Lodewijk* van Beyeren: en haar Suster Vrouw *Philippa*
,, met *Eduard* de derde Koning van *Engeland*: Vrouw *Johanna*
,, Dogter van Hertog *Aalbregt* van Beyeren, was de Huis-
,, vrouw van *Wenzelaus*, Soon van Keyser *Carel* de vierde, die
,, namaals self mede *Keyser wierd*: en haar Suster Vrouw *Mar-*
,, *grieta*, Troude aan *Jan* Hertog van *Bourgondien*, een Soons Soon
,, van *Jan*, Koning van *Vrankrijk*, die aan haar verwekte *Philip* de
,, Goede, hier boven gemeld &c. Vrouwe *Jacoba*, Dogter van Graaf
,, *Willem* de sesde, Troude eerst *Jan* Dauphyn van *Vrankrijk*, Soon
,, van Koning *Karel* de sesde, ten twede met *Jan* Hertog van
,, *Braband*, en ten derden (om niet vanden vierden te spreken
,, dat een van haar Vassalen was) met den *Hertog van Glocester*,
,, Soon van Koning *Hendrik* de vierde van *Engeland*: en Vrou-
,, we *Maria* Dogter van Hertog *Carel* van Bourgondien, Grave
,, van Holland, is in huwelijk besteed geworden met *Maximiliaan*
,, van Oostenrijk, geweest *Rooms Keyser*, zynde de Soon van Key-
,, ser *Frederik* de derde &c.

Wat grote Huwlijken hunne Dogters hebben gedaen.

Uyt alle dese Huwlijken is dan klaar af te meten, in wat Hoog-estime de Hollandse Graven by alle Kristen Potentaten hebben gestaan, niet alleen doen (gelijk getoont is) zy door de geseide Huwlijken tot *Hertog*, *Koning*, en *Keyserlijke* Staten verheven wierden; maar selfs de eerste Graven, uyt den Huise van *Holland* zyn om de deftigheyt van hunnen Staat, en wel gegronde

In wat Hoogagtinge de Graven by Uytheemse Princen hebben gestaen.

Regeringe met de grootste Princen in gelijk-waardigheden gehouden geworden; is niet Graaf *Willem de twede* van dien naam Victorieus Koning, anno 1247 tot een Rooms Keyser door de Stenden des Rijx gekoren geweest? gelijk Graaf *Willem de derde*, die om zyne Uytmuntende deugden de *Goede*, en om zyne Vorstlijke Heerlijkheyt, een *Meester der Ridderen*, en een *Koning der Princen* wierd genaamt, by de Duitse Keur-Vorsten tot een Stadhouder des Roomschen Rijx is verkoren geworden? Dit waren de vrugten vande vaste Alliantien, en Bondgenootschappen die zy door huwlijken of anders quamen op te regten, invoegen desen Staat door het respect en 't ontsag van dese Vorsten, *levende in eendragt en Liefde met de Staten*, den tyt van agt hondert jaren is staande gebleven, in dat Hoogwaardig aansien als myn Heren de Staten in 't bovengemelte komen te verklaren.

'''t Welk een groot middel is geweest, om 't Volk geluk toe te brengen.''

XV. CAPPITTEL.

De sorgvuldigheyt vande Staten des Lands, om de Regeering altyd by zyn eerste gedaante, en op haar oude fondamenten te Conserveren.

MAar wat is de voornaamste oorsaake geweest dat deze Regeering soo veele eeuwen is bewaart, en geconserveert geworden? Niet anders als de sorgvuldigheyt vande Staten om de Regeering te doen leven, en bloeyen by haar eerste forme, op die gronden waar op zy in den beginne is gebout en vast gecimenteert geworden: soo lang de *Graven* hun gesag, en authoriteyt niet hebben getragt te misbruiken: En de *Staten* buiten twedragt levende, en hunne Magt en Voorregten wyslijk bewarende, en de Personele Majesteyt der *Princen* eerende, soo hebben zy gesamentlijk de Regeering sijn *klem*, haar selven hoogag-

De Vrugten die de goede, Regerings bewaringe heeft geteelt gehad.

hoogagtinge, en den Staat een *onwinlijke Sterkte*, en zyn geduurſaamheyt geven.

Dat de *Staten* alle den geſeiden tyd voor de *Princelijke Hoogwaardigheyt* zyn ſogvuldig geweeſt, konnen wy met hunne getuigeniſſen, en daden volkomentlijk aanwyſen: De Princen hadden van hun ſelven weynig Magt ſonder de Edelen, en de Steden van den Lande, maar geſamentlijk hadden zy de volkomen Oppermagt, als hier voor getoont is, ſonder deze den *Grave*, nog genen *de Staten*, had de Regeering zyn volmaaktheit niet, maar om die in zyn volkomentheit te doen blyven, ſoo hebben de Staten altyd het *Vorſtlijk Wezen* onder hun noodwendig geagt, dewyle zy den minderjarigen Prince ſelfs *Voogden* ofte *Mombaars* verkoſen, dien zy als *Stadhouders* het Vorſtlijk Ampt opdroegen, en lieten bedienen: „'t Is buiten twyfel „(ſeggen de Staten in hunne Declaratie Cap. 1. gemeld) dat „d'adminiſtratie vande Souverainiteyt van den Lande t'allen ty„den wettelijk is aangenomen geweeſt by de *Staten* der ſelve; „Soo wanneer door aflyvigheit, minderjarigheit, krankſinnig„heyt, miſverſtand, of eenige andere inconvenienten, de Lan„den verlaten ſijn geweeſt vande wettelijke bedieninge der *Prin„cen*, die over ſulx dikmaals een *Hoofd* hebben verkooren, die „men *Voogt* ofte *Ruwaard* noemde, aan wien ſy de Vorſtelijke agtbaarheyt, en 't geſag quamen te defereren; als deſelve in den Staat ſoo noodwendig agtende, dat ſy die ſelfs aan verſcheide *Vrouwen* (dog aan geene, als welkers qualiteyten deſe waardigheden quamen te evenaaren) hebben opgedragen.

De Staten altyd daar voren Sorgvuldig geweeſt.

Selfs by aflyvigheit ofte onbequaamheit der Graven.

't Waren de *Staten* des Lands, die anno 1061. wanneer Graaf *Floris* d'eeſte, by Heuſden door den *Grave van Kuik* met 2600. Hollanders jammerlijk verſlagen was, Vrouwe *Geertruid van Saxen* ſijn weduwe tot Voogdes van haren Soon *Diderik* de V. ſtelden, en haar de Vorſtlijke waardigheden opdroegen; 't waren de Eedelen en Baronnen, de *Staten* des Lands, die het Huwelijk van Vrouw *Geertruid* met *Robbert de Vries* (namaals geworden Grave van *Vlaanderen*) goet keurden, toeſtonden, en hem tot Voogt en Ruwaart van 't Land aannamen: 't Waren de *Staten* des Lands die (wanneer *Robbregt* met Vrouw, en kinderen anno 1071. door den Uytregtſen Biſſchop *Willem van Gelder* en den

Beweſen in de Minderjarigheit van Diederik de vyfde.

Bra-

Brabantsen *Govert* met den *Bult*, was uyt het Land gedreven) met al hun vermogen hebben geyvert, om van het Jok des gemyterdens, en gebultens dwang gebied ontlast te werden: Want *Godevaart* vermoort zynde, en Graaf *Robbregt* met zynen *Stief-Soon* in 't Land ontboden hebbende, versloegen zy met deze Heeren het Heyr van Bisschop *Willem* voor Iselmonde, dwongen hem van het Regt dat hy op Holland pretendeerde af te staan, en ontfingen hunnen Vorst, *Diederik* de V. van naam, en sevende Grave, Triumphantelijk in sijn Vaderland, waar over zy hem anno 1076. met grote vreugt van Edelen, en Burgers tot *Grave* gehuldigt hebben.

Inde minderjarigheit van Diderik de VI.

't Waren de *Staten* des Lands die anno 1122. wanneer *Floris* de twede, gesegt *de Vette*, gestorven was, die *Petronella* van Saxen zyn Weduwe, tot Voogdes van haar drie onmondige Sonen stelden, en haar tot Land-bestierster aannamen, om het Land in Vorstlijke qualiteyt met hunnen Raad, en advys te Regeeren, dat zy gelukkig tot de mondige jaren van haren Soon *Diederik* de sesde gedaan heeft.

By de swakke en onmagtige Gravinne Adaas Regeringe.

Wanneer *Diederik* de sevende in 't jaar 1203. in grote droefheyt quam te sterven, van dat hy sijn Broeder *Willem* tot geen Voogt van zyn eenige Dogter *Ada* had konnen stellen, en dat zyn Heers-sugtige Vrouw *Adelheyd van Cleef*, die sulx had belet, buiten Raad en kennis vande *Staten* des Lands, dese Dogter aan *Lodewijk* Grave van *Loon* quam uyt te Huwlijken, soo hebben dito *Staten* hem niet willen erkennen voor haren Lands-Heere, maar hebben *Lodewijk* scherpelijk Beoorlogende, *Dirderiz* Broeder Jonk-heer *Willem* van Holland tot haar geroepen, hem de Graaflijke Regeringe als Voogt aangeboden, met zyne hulpe den Graaf van *Loon* 't Land uytgejaagt, en de Gravin in gevangnis, of ballingschap een jaar gehouden, als wanneer deze ongelukkige Princes stervende, hem de *Graaflijke Croon* is op het Hoofd gekomen.

By de minjarigheit van Willem de II. Rooms Koning geworden.

't Waren mede de *Staten* des Lands die anno 1234. Graaf *Floris* de IV. in een Tournoy te Klermont gedoot sijnde, zynen Broeder *Otto* Bisschop van Utregt tot Voogt van den Jongen *Willem*, en tot Land-bestierder verkoren, in welk Ampt hy betoonde soo wel, en gelukkig het Vorstlijk Swaart, als den Bisschops Staf, te konnen handelen.

Wan-

Wanneer *Willem* de twede Rooms Koning ongelukkig op 't jaar 1255. in 't ys vallende, door de *Vriesen* was dood geslagen, soo hebben de *Staten* des Lands, zynen Broeder *Floris* (die in het afwezen van Koning *Willem*, 't zy hy in 't Duitse Rijk, of elders zynde, het *Stadhouders Ampt* van Holland in zyn leven al bedient hadde) verkoren tot *Mombaar* en Graaflijke *Stadhouder*, om het Land in den name van zynen Jongen Neef Graaf *Floris* de V. (maar ses Maanden oud zynde) te Regeren.

By de Minderjarigheit van Floris de vyfde.

Desen *Floris* dit drie jaren gelukkig hebbende waar genomen, en ongelukkig tot *Antwerpen* op 't jaar 1258. in een Tournoy-spel dodelijk gewond zynde, en stervende, soo is zyn, en Koning *Willems* Suster, Vrouw *Alyd* Gravinne van *Henegouwen*, in *Floris* plaatse verkoren geworden, dog dese geen authoriteyts genoeg, om de Heerssugtige passien der Edelen (die door hunne Jalouzien en on-matige Regeersugt, het Land ende Regering in Confusie, en den gemeinen Man aan 't Woeden holpen; *gelijk hier na getoont sal werden*) nog de boose moetwil des Graauws in te tomen, hebbende, soo is zy na eenige Inlandse Oorlogs Actien, dewyl alle de Leden des Staats hare keure niet hadden toegestemt, af, en *Otto* Grave van *Gelre*, met wien 't de meeste Edelen hielden, in haar Plaatse, (die 't Land moest ruymen (aangesteld geworden.

In wiens Graaflijk ampt een Vrouwe is gekoren 't welk wan-orden baarde.

Desen *Otto* anno 1271. overlydende, soo wierd met gemeene bewilging tot het bedienen van 't Vorstlijk Ampt in zyne Plaatse gekoren, den Vromen Zeeuwsen Ridder, *Claas* Heere *van Cats*, die 't een jaar bedient hebbende, het anno 1272. aan zynen *Land-vorst* overgaf, als wanneer *desen* by de Edelen en Heren tot zyn *eygen Voogt* is verklaart, en tot Regerend *Land-vorst* is aangenomen geworden.

Desen *Floris* de vyfde, een wakker, Gestreng, Regt-vaardig, en Groot-moedig Prince, tot de Vorstlijke Regering zynde gekomen, betoonde een besondere liefde tot de *Steden*, en den *Burger-Staat*, en een groten Afkeer tot de magt, en tyranijke grootsheyt der *Edelen* te dragen: hier door den haat der laaste op zynen hals hebbende getrokken, soo is hy anno 1296 door de 't Samensweringe der *Edelen*, (waar van breder in 't volgende) vermoort geworden.

Graaf Floris een geneigden tot den Burger-Staat.

Werd vermoord.

Wat de Staten doen hebben gedaan.

Het Land door dese daad in een droevige verwerring gebragt, de Eedelen verdeelt, lustig den baas spelende, soo ontboden de *Steden* (den Jongen Graaf *Jan* van Holland in Engeland, *en de Burgers over al vol wraak en verbolgentheyt* zynde,) *Jan* van *Avesnes* Grave van *Henegouwen*, om by voorraat den Vorstlijken Roerstok van Regering inde hand te nemen, als geen behagen hebbende inden Graaf van *Cleve*, die alrede by eenige van den Adel tot Hooft-bestierder van 't Land was aangenomen.

Den Adel met de Steden verdeelt.

De Steden dus tegens den *Adel*, en den Adel tegens *de Steden* staande, soo wierden de *Staten*, als den Geestlijken (den vreed-lievensten als *Bredero*, *Wassenaar* &c.) Adel, en der Steden Staat eendragtig te rade, den Graaf hunnen Wettigen *Land-vorst* 't huis te halen, om te sien door middel van sijn Authoriteyt (hoewel jong zynde) het quaat van twedragt te mogen helen, maar soo dra en was den Vorst niet in 't Land, of men sag dadelijk eenige vanden Ambitieusten *Adel* de hoornen opsteken, die met een helsche jalouzye tegens den *Henegouwer* (een oud, verstandig, en agtbaar Heer, hertelijk vander Steden Regeerders, Poorters, en alle Burger Landsaten bemind) ingenomen zynde, en d'authoriteyt vanden jongen *Land-vorst* mis-bruikende, *Jan van Avesnes* met smaat, en veragtinge 't land uyt jagen.

Den Adel mis-bruikt d'authoriteyt vanden Jongen Grave.

Dese grootse Woelgeesten hier mé het Land weer vol verwerring, en onder een tyrannijk jok brengende; maakte dat (der Steden Regeerders, Burgers, en Landsaten desen Adel vervloekende) *de Delfsche Burgerye* op de been geraakte, die den voornaamsten werkbaas van dese handelingen *Wolfert vander Veer*, in 't by zyn vanden *Vorst*, ellendig hebbende om 't leven gebragt, 's Lands Regeerders oorsaak gaven om *Jan van Avesnes* weer in 't land 't ontbieden, alwaar hy komende, hem de voogdye over den *Jongen Graaf*, ende Vorstlijke Regering voor vier jaren door de *Staten* des Lands wierd opgedragen: zynde dese, en de voorseide handelingen klaare blijken, dat by de *Staten* des Lands, in die tyden selfs, om twedragt onder de *Regeerders*, mutinatie, en geweldenarie onder de *Gemeente* te konnen besnuyken, de Vorstlijke ontsaglijkheyt inden Staat is nodig geoordeelt geworden.

Graaf Jan van Henegouwen 't Vorstlijk Ampt als Stadhouder opgedragen.

Graaf

Graaf *Jan van Avesnes* het Mombaarschap hebbende aanvaart, het Land door zyn Vorstlijk ontsag in rust, de geoffenceerde, met d'offencerende partyen tot versoening hebbende gebragt, en om zyn particuliere affairen na huis, en voort in Vrankrijk zynde gereist, soo quam onderwyl *Jan* Grave van *Holland* binnen *Haarlem* te sterven, 't welk de *Staten* wederom in bekommering stelde, dog met een korte Resolutie, als voor twedragt, en andere ongemakken bedugt zynde, ontbieden zy Graaf *Jan van Avesnes*, om hem, als naaste bloet, en erfgenaam vanden Land-vorst, het Graafschap van Holland &c. op te dragen: siet wat *Melis Stok*, in die tyd levende, daar van komt te seggen.

Bekomt het in eygendom.

Alsmen ons Heeren jaer schreef
XII^c^. *ende* XCIX. *mede*
Tote Haerlem in die Stede.
S. Martyns Avonde bleef hy doet*
Des hadden de † Vriende *Rouwe groet*
Inden Winters als hy gelagh
Doe † sendemen over nach en dach
Na den ‖ *Grave dat hy kere*
† Sine *mogen niet wesen sonder Here.*

* *De Graaf van Holland.*
† *S' Lands-Heren en Regeerders.*
‖ *Van Henegouwen.*

't Land konde sonder Vorst niet wesen.

En waarom mogten, nog konden dese Landen niet sonder Heer (dat is een Vorstlijke Agtbaarheyt) wesen? De Handveste van Vrouw *Margrieta*, in date 5. January 1348. daar by zy de Graafschappen *Holland*, *Zeland*, *&c.* met Raad, en bewilging vande *Ridderschap*, *Edelen* ende *Steden* (die desen Brief met hunne besondere Zegelen bekragtigden) aan haren Soon *Willem van Beyeren* komt de transporteren, segt, dat dese overdragt wierd gedaan om dat de Landen wegens hun uytheem, en inwendige ongemakken een *Lands-Heer* behoefden, die dagelijx by, en onder *de Landsaten* ware, niet alleen onse met den swaarde te beschermen, maar diese te Regt hielde, en met 't besorgen, of 't stellen van goede Regtsvorderinge, als met kragt quame te bewaren.

Gelijk de Staten naderhand nog getuigt hebben.

Waarom, of waar door wierd kort aan dien tyd de *Hoek*,

De swakke Vrouwe Re-ring is een oorsake vande factie.

en *Cabeljansche* Factie gesmeet ? Niet als om dat de Keyserinne *Weduwe*, tegens de genegentheyt vande meeste *Edelen*, ende *Steden* haren *Soon* vande geseide opdragt quam te ontslaan, en dat zy de Landen, met een Vrouwlijke swakte, selfs Regerende, d'eergierige Landsaten, in Vyandschap, op malkanderen woeden liet; hier uyt volgde dat de misnoegde, de sterkste partye (*Cabeljauwen genaamt*) de Soon Hertog *Willem* tot haar riepen, hem de Graaflijke Heerschappye volkomentlijk opdragen, met hem een verbond, ja een vloek-verwantschap opregten, tot viandschap tegens de Vorstin, en haar geneigde (*Hoekse genaamt*) treden, en de Princes dwingen 't Land over te geven, dat te verlaten, en de Hoekse na hunne Wetten te moeten leven &c.

Een Vorstlijk ontsag was nodig om de passien ten onderen te houden.

De twedragt der Landsaten vereyste een *Man*, en geen Vrouwlijke Authoriteyt, om die in toom te houden: als de Staten eendragtig onder een leefden, ende Vorstlijke Hoogwaardigheyt (selfs in *Vrouwen*, gelijk zy *Geertruid*, en *Petronello van Saxen*) Eerden, en Respecteerden, doen ist dat zy, en haar *Volk*, Rust en Vrede hadden: maar wanneer de Regeersugtige-passien (die Vrouw *Alyd* van Henegouwen, nog dese Keyserin *Margriet* verdragen kost) op zyn hoogste klom, doen sagmen 't Land in 't wist en oorlog blaken: dit vertoonden de *Hoekse*, wanneer Graaf *Willem* de vyfde zyner sinnen was byster geworden, en dat de Cabeljause Vrouw *Magtelt van Lancaster*, des Graven Vrouw, de voogdye, en de Regering wilden in handen geven, soo kragtig, dat de Cabeljauwen, overwegende dat de Vrouwe vremt, en sonder kinderen was, en dat selfs de Vrouwe onder des Mans-voogdye staan moet, van haar opset af stonden, en met gemene bewilging van Edelen en Steden in 't jaar 1358. Hertog *Albert* zyn Broeder tot 's Lands *Ruwaart* quamen aan te nemen.

Gelijk d'ervarentheit by vrouwe Jacobaas tyd geleert heeft.

Wat bewoog de *Staten* des Lands anno. 1417. met solemnelen Eede, en een kragtigen verpligt-brief (gesegt een Compromis, by de *Ridderschap*, *Edelen*, en *Steden* ondertekent, en met elx bysonder zegel bekragtigt) een krank, en stervenden Graaf, *Willem* de sesde te beloven, zyn eenige dochter Vrouw *Jacoba*, na zyn doot te sullen aannemen, en voor 's Lands Vorstinne hulden? niet anders als door dezen band, hun in eendragt te houden,

op

op dat door d'eenzydige partyschap niet eenigen souden bewogen werden, hunne ogen, en gedagten tot verkiesinge van eenen anderen Landt-Vorst te wenden, het welck Graaf *Willem*, op wiens versoek dit geschiede, vreesde; waarom hy ook versogt dat sy de Vorstin soude willen uyt-huwlyken aan Hertogh *Ian* van Brabant.

Haglijk denkende dat by desen ontsagh, ende respect soude wesen, als voorsiende dat by een jong, en swacke deerne geen Authoriteyts genoegh soude zyn, om soo veel aansienlyk, sterck, en driftige hoofden, alsser in den Adel, ende Steden waren, binnen de palen van billickheyt, en hunne plichten te houden; gelijk leyder naderhand nog bleek, wanneer eenige Cabeljausche tegens hun Eed, en Bezegelde beloften partye maakten tegens deze Rampzalige *Vorstinne*, die met haar swak, en onbequamen *Man* in Huis-twist quam te vallen, door welke partyschappen (die scherp, en heftig waren) het Land, en haare Inwoonderen ellendig gefoolt zynde, de Vorstlijke Regeering buiten wettelijke Ordre, door deze meineedigen onder 't Huis van *Bourgondien* gebragt wierd.

Door de Regeersugtige passien is 't Land onder den Huise van Bourgondien gebragt.

Wanneer Hertog *Carel van Bourgondien*, in 't laast van zyn leven, hoogmoedig op zynen Staat, en voorspoeden, een sterkdryver van zyne passien, veragter van alle goeden raad, en een knevelaar van zyn Volk, en haar vryheyt wezende, op den 5. January 1477. voor *Nancy* quam te sneuvelen, soo hebben de *Staten van Holland* hierom hunne Jonge Vorstinne Vrou *Maria* van Bourgondien, nog het Vorstendom veragt nog verworpen gehad, maar hebben (na dat zy binnen *Haarlem* en *Leyden*, hunne partyschappen afleggende, een vast besluit hadden geformeert om hunne veragte vryheden op te halen, en in goede verseckering te stellen) met de *Staten* der andere Landschappen, binnen *Gend* Vergadert zynde, Vrouwe *Maria* niet alleen voor Landvorstinne erkend en aangenomen, maar hebben met elkander beraamt, en daar op binnen *Leuven* besloten, haar uyt te trouwen aan een groot-Agtbaar, en Edelen Prince, op dat de Landen (segt de Cronyk) door soo eenen in eendragt (*de Fonteine van Rust, en Vrede*) en met Wapenen tegens 't aanloop hunner Vianden mogten bewaart en beschermt werden.

De Staten dragen sorge dat haar Jonge Vorstinne, werd uytgehylijkt.

De Vorſtin ſtierft.

Hier op deze Vorſtin met advys, en raad vande *Staten* op den 18. Auguſty 1477. *Maximiliaan van Ooſtenrijk* Trouwende, ſoo is door dito *Staten* om de Landen met hun raad, en goetvinden te Regeren, de Vorſtelijke Heerſchappye dezen *Maximiliaan* opgedragen geworden: maar in 't vyfde jaar van dit Huwelijk, de Landvorſtinne door de val van een Paard ſtervende, ſoo zynder in 't Land vinnige twiſten, gevaarlijke oproeren, en verderflijke Oorlogen opgereſen, en dat om dat de *Staten van Nederland*, door nood gepraamt met *Lodewijk de XI.* van Vrankrijk vrede maakten, op conditie dat *Maximiliaan* van het Mombaarſchap ofte Voogdye van zynen Soon, den Jongen Landvorſt, *Philippus* ſoude verſteeken werden, het welck naderhandt groote verdeeltheden, argwaan, en mis-trouw tuſſchen de *Provincien*, *Steden*, en *Leden* van dien, mitsgaders ramp en ellende, den Lande (beſonderlijck *Vlaanderen*, alwaar die van *Gendt*, en *Brugge* met eenige Bloedt-vrienden van 's Moeders wegen de gehele voogdye, en 't Gouvernement aan haar wilden trecken) in die twee-dragt, en factieuſe tyden, datmen de *wit en rode Kaproenen* in Vlaanderen: *de France en Bourgondiſche partye*, in Walſland; *de Hekers en Bronkhorſters* in Gelderland: *de Vetkopers*, en *Schieringers* in Vrieſland: *de Hoex en Cabeljauſche* in Holland; met kragt, en ſtrengheyt dempte, veroorſaakt heeft.

Haar Man werd Voogt en Stadhouder gemaakt.

Verdeeltheden hier om dat ellenden baart.

XVI. CAPPITTEL.

De Regeeringh door noodt-dwangh verandert zynde, heeft evenwel zyn gedaante behouden.

VAt Rampen het Land, en beſonder *Holland*, ſo door d'eenzydige Factien, en de Staat ofte Regeerſught der *Landtſaten*, als wegens de ſtrenge groots-heyt, eenige hunner *Princen* heeft uytgeſtaan, ſal in de volgende boecken getoont werden: alleen om deſen te eyndigen, ſoo ſal ik dit noch aanmercken, dat uyt alle de handelingen der Staten voren

vorengemeldt, klaar is af te meten, dat gelijck zy als voorstanders, en representeerders des volx, nodig voor 't gemeen zyn geweest, tot bewaaringe van de regten, vryheden, en de privilegiens van den Lande, sy oock om d' oorsaken in *Hollands Heyl-en-Rampen* aan te mercken, dat is in 't kort om den Staat, en de Republijcke deser Landen, op die gronden, waar op zy geluckigh *ses*, *seven*, à *agt hondert jaren*, soo lang als d' *oudtste* munimenten mede brengen, gestaan heeft, te doen rusten; die oude gedaante, onder haar, van sulken fondamentele nootsaakelijckheyt hebben gehouden, dat sy het wegh nemen van eenigh essencieel deel van de Regeeringe, hebben geagt als het ondergraven van den huyse, om dat te doen storten in haar ruïne, soo ten aansien van den Prince, als van die de gemeente representeren, voor de zuilen van den Staat moeten gehouden, ge-eert, en beschermt blyven, soo lang den Staat den Staat sal zyn.

Uyt de voorgetoonde handelinge van myn Heeren de Staeten, blykt.

Dat sy d'oude forme geeert en gelieft hebben.

Immers zyn de Staten noyt door de strengheyt van 't Huys van *Beyeren*, waar mede hunne passien in de Hoex en Cabeljausche eenzydigheden seer wierd ingetoomt, nog door de grootsheyt van 't Huys van *Bourgondien* en *Oostenryck*, waar door hun vryheyt vry wierd ingekort, bewogen geworden, om de gedaante of de wezentlijcke hoedanigheyt, dat is de natuur van hunne Regeringe te veranderen: alleen d' ontaarde wreetheyt, en d' onmenschelijke tyrannyen, door hunnen laasten Landt-Vorst *Philip* de twede van Oostenrijck, in 't werck gestelt, heeft haar tegens hun oogmerck tot sulx gedrongen, egter sodanigh niet, of hebben, genootsaackt zynde de Regeering op een anderen grondtslagh te brengen, de gedaante met een Vorstendom, dogh minder in tijtel, waardigheyt, ende maght, onder haar behouden, gelijk uyt het Relaas der Historien besonder in 't twede Deel breeder getoont sal werden.

Die selfs by noodval van veranderinge bewarende.

Dezen, als tot een inleydinge van *Hollands Heyl-en-Rampen*, voor afgeseght, hier mede sluitende, bidde den *gunstigen Leser*, dit, en 't volgende met my in eenen goeden sin te vatten, en het so te deduceren, dat hy van my gevoele, dat ick altijdt een groot-achtinge voor den *Staat*, meer dan voor particuliere Personen, wie sy mogten wesen, gehadt hebbe, ende gelove vry dat dit van jonghs aan, dat ick met oordeel, ende kennisse van onsen Staat ben begenadigt

En bewaren mogen tot in eeuwigheyt.

digt geworden, mynen wensch is geweest, gelijck die blyven sal, dat de *Hollandse Republijck* op zyn geluckigh en oud geleide fondamenten, die *Godt* gewild, en gegrondtvest, de *Tyd* geheyligt, en gesterckt, de *Volckeren* van ouds-her geagt, en gepresen, en de *Onderdanen* geliest, en ge-eert hebben, voor altoos rusten mag; tot ruste van ons, en onse geslaghten tot in *Eeuwigheyt*.

EERSTE DEEL.

HET DERDE BOEK,

Waar in getoont werd't begin, d'opkomst, en het magtig werden der Hollandse Steden, en hoe het Land door een Helsche factie geslingert werdende, wederom is vermindert, en verarmt geworden.

I. CAPPITTEL.

By de aankomst der Graven waren geen Steden in Holland: Hebben lang na dezen hun begin, op, en voortgang genomen.

'T IS seeker dat by de aankomst van den eersten Grave *Diederik* geen Stad veel min een van consideratie in deze Contreyen van het tegenwoordige Holland geweest is, want indien dezen (*de Sone van Gerolf de Vries*) is geweest Grave, ofte Regter van *Holland*, en de Heere van *Dursos* (gelijk Beverwijk Schryft) soo is hy Graaf van een Dorp in den Dortsen Waart gelegen, en van een Fort, ofte Casteel, 't welk een zyner Voor-

saten

saten aande *Merwede*, op den Dijk van dezen Waart tot desselfs, en zyn Persoons verzekeringe, had doen maken, Heere geweest; Dit Durfos, by *Beverwijck* Durfort, ook Durk, Dirkfort genaamt, het oud bekende t'Huridregt, 't welk op Dur, of Dordregt is gebragt, wezende, soo is Dordregt (oorspronklijk uyt het geseide Fort, of wel uyt een Dorp, als hier na gesegt sal werden, en nu voor de oudste Stad gekent, en ge-eert) by de aankomst vande Graven voor geen Stad, gelijk de Provintie voor geen Holland, bekent geweest.

Dordregt geen Stad by d'aankomst der Graven.

Den kloeken Hollandsen Schryver *Schriverius*, in zyn Beschryving van *Batavien*, segt, dat verscheide oude Autheuren, de daden van Keyser *Hendrik de vierde* tegens Vriesland, nu Holland ontrent de jaren 1077. &c. Beschryvende, *Diderik de vyfde* (d'eerste die zig Graaf van Holland heeft Geintituleert) den Grave van *Flaar*, of *Vlaardingen*, en deze plaats nevens *Reinsburg* sterke Friesche Steden, komen te noemen, sonder andere Friesche Steden te melden, tegens welke *Keyser Hendrik* soude opgetrokken zyn, en immers is't niet aparent dat deze twe plaatsen oyt considerable, of wel gepoliseerde Steden, maar wel Vlekken ofte Dorpen geweest zyn, en alleen Plekken, die in die tyden tegens des Keysers Krygs Volkeren, zyn Gefortificeert geworden.

Holland Lang na dien tyd nog onder Vriesland bekent.

Van tyden die ouder zyn, werd wel getuigt datter in deze quartieren van Batavien, de Steden *Lugdunum Batavorum*, en het vermaarde *Vronen*, of *Verona*, geweest zyn, maar de teekenen van haar overblyffelen, tot een gedagtenisse voor de nakomelingen zynder weynig, ofte niet, soo dat indien deze Steden ter plaatse hebben gestaan, daarse beschreven werden geweest te zyn, soo zynse zekerlijk voor de aankomst der Graven al geruyneert, en uyt de geheugnisse des Volx geroyt geworden; Ten ware het tegenwoordige *Leyden* het oude *Batavische Lugdunum* zy, gelijk veele het daar voor houden, en ik, als 't selve niet willend, nog konnende tegenspreeken, met myne mede Burgers garen geloven wil, hoewel een der kloekste verstanden van Leyden daar sterk aan komt te twyfelen, als sulx in bedenking nemende: Eerst om dat niemant de sekere plaats kan aanwysen, waar dat *Lugdunum Batavorum* daar, *Petolemeus* en andere Landschryvers gewag

Geen tekenen zynder van datter Steden voor dien tyd geweest zyn.

Siet de Inleyainge van Rynlands Costumen door Mr. S. van Leeuwen Pag. 47. en 48.

gewag van maken, gelegen heeft; veel min kan seggen dat het op deselve plaats soude gelegen hebben, daar *Leyden* nu staat: Ten anderen om dat geene Historien van *Lugdunum* ofte *Leyden* gewag maken, van die den Oorlog, en het Verwoesten dezer Landen door de *Deen*, en *Noormannen*, voor, en na den jare 800. gedaan, Beschreven hebben; daar nogtans in die Historien veel namen van oude Steden dier tyden, daar van nog eenige plaatsen in wezen zyn, bekent staan: en ten derden, om dat by geene Schryvers van dien, ofte volgenden tyd, het geseide *Lugdunum* in *Leyden* is Herdoopt, ofte verandert geworden.

En't is niet aparent dat Leyden het oude Lugdunum Batavorum is.

't Zy dan dat *Lugdunum* ter dezer plaatse heeft gelegen, dog verdestrueert, en naderhand in *Leyden* is vernaamt geworden, ofte wel dat *Leyden* sijn naams oorspronk heeft uyt sekere drie Landhoeven, ofte Hofsteden gelegen hebbende in Rynland, die van ouds zyn *Leithen* genaamt geworden, gelijk *Willem Heda*, in zyn Beschryving vande Bisschoppen van Utregt, en naar hem d'Heer *Boxhorn* in sijn Tonneel van Holland (*segt Mr. S. van Leeuwen*) uyt sekere blafferd van der goederen vande Kerk van Utregt van den jare 800. verhaal maakt, soo is het seer waarschynlijk dat *Leyden* (Haglijk na de opgemelte drie *Leythens* Hoeven ofte Hofsteden te dier plaatsen gelegen hebbende, *Leyden* genaamt) geen anderen oorspronk heeft, als gelijk den ouden en waardig gedagten Secretaris *Ian van Hout*, in sijn aanmerkingen van *Leydens oudheyt*, met deze woorden, komt te stellen: Daar „is geen hoope om uyt de Boeken, Stukken, en Papieren, de„zer Stede, by myn meer dan eens gesien, hersien, en doorle„sen yet sekers te vinden, aangaande 't begin, ofte oudheyt der „*Stad Leyden*, ende omme daar op myn gevoelen te openen, „agte ik dat 't begin van dien ouder is dan vande *Graven*: Na„mentlijk, dat wezende dese Landen Woest en weynig bewoont, „en dat de dalen, ende de laagten alle hoog, ende Springvloeden, „by Stormen uyt den West, Zuid, en Noortwesten met het „water overloopen wierden, door dien den Ryn doen ter tyd „by Catwijk nog in de Zee liep, eenige Vissers, ende gelijke „Schamele Lieden, soekende aan de *Burggraven* in der tyd Hooft „en Troost, onder de Vleugelen, Schut, en Scherm vande sel„vige begonst hebben te schuilen, en sulx doende (hebbende al-

d'oorspronk van Leydens naam, en haar oudheit is onseker.

Siet Orlers Leydse Besch. pag. 27.

„voren den grond, namentlijk ter plaatſe daar nu den Blauwen „Steen leid, hooger gemaakt dan eenige vloeden belopen mog„ten) hare Hutten, Keeten, Caſgens, ofte Huiskens „by den anderen, digt ontrent den Burg te maken, ende Bou„wen: niet alleen om malkanderen jegens de opkomende Rovers „te hulp te ſtaan, maar ook om de magt van den Burggraaf, en„de ſterkte van den Burg te hebben tot een ſchut, Beukelaar, „ende Borſwering; Invoegen dat den Burggraaf over de ſodani„ge als zyne Burgſaten allengskens Regt-gebied heeft verkre„gen, &c.

Lang na d'aankomſt der Graven tot een Stad geworden.

En, gelijk Mr. *S. van Leeuwen* ſegt, als Burggraaf het Regtsgebied van een Ambagts Heerlijkheyt, zynde de Hooge Heerlijkheit, en het Regt van den Hoogſten, altyts aan Rynland gebleven, tot dat *Leyden* tot een Stad gemaakt en met het hoogſte Regt is begiftigt geworden, het welk inder daat lange na dien tyd geweeſt is.

Dat aan den voet van den Burg alleen (ontrent daar nu de Visbrug ſtaat een Bouwhuis: aan den Blauwen-ſteen op den Dijk een Tolhuis: en daar nu het Stadhuis ſtaat, een Herberg) drie Huiſen geſtaan hebben, dewelke door Aanbouw van tyd, tot tyd vermeerdert zynde, tot een Dorp is geworden, is gelooflijk: Maar wanneer tot een Stad gemaakt, is onſeker, dog 't zy dat het een ouder Stad is als *Dordrecht*, *Haarlem*, ende *Delft*, gelijk *Orlers* uyt *P. Schriverius*, en *Mr. S. van Leeuwen*, ſuſtineren, 't zy dat zy jonger is, 't is ſeker datze lang na de aankomſte vande Graven tot een Stad gemaakt is.

Korte Beſch. van Leyden pag. 22. 23.

Leyden werd geſuſtineert d'oudſte Stad in Holland te weſen.

„*Dordregt*, *Haarlem*, ende *Delft*, hebben inde Vergadering vande *Staten van Holland*, het voorſitten gekregen voor deſe Stad „*Leyden*, niet wegens de oudheyt van Stigtinge boven *Leyden*, „nog *Dordregt* d'eerſte plaats om dat het d'oudſte Stad ſoude „zyn, maar &c. ſulx ſoude om d'oudheyt ontwyfelijke de Stad „*Leyden* toekomen (*ſegt Mr. S. van Leeuwen*) in, en om de„welke meer oudheyt te vinden is, als in alle de anderen: Wie „en moet hem niet over het oude Roomſe Gebouw den *Leyd*„*ſen-burg*, ende het oude Regt van den Burggraaf over deſelve „Stad verwonderen? Wat en is niet het Roomſe *Tolhuis* op „den houk van den Ryn, een teyken van oudheyt &c. ende wie

en

„en erkent niet de oudheyt van het oude Rooms Wapenhuis „*Roomburg*? (daar naderhand digt by Leyden aan 't ſcheiden „van den Ryn een Clooſter ter ſelver plaatſe is getimmert ge„weeſt) hoe veele eeuwen is 't niet wel geleden dat den Arm „van den Ryn, met den naam van den nieuwen Ryn door de „Stad *Leyden* (niet aparent dat het doenmaals een Stad geweeſt „is) gebragt is? Ende van den ouden Ryn is afgeſcheiden, be„ginnende aan den Houk vande Laage Waart ofte Wourt, nu „het ſcheiden van den Ryn genaamt, daar wel eer het Hoogſte „Regt, ende ſtraffe der miſdadigers by die van Rynland ge„oeffent is &c. ſoo dat het wel ſeker is, dat geen vande andere „Steden in oudheyt met de Stad *Leyden* te vergelijken zyn.

Wat daar van zy, laat ik andere beredenkavelen wien dat de voorrang in oudheyt ſoude toekomen, dit is waaragtig dat gene Steden in Holland ten regten het begin van hun Stads-beſtier ſeggen kan: *Rynland*, nog *Kennermerland*, als het Platte Land, „is oyt eenige Stads gebied onderhorig geweeſt, maar het ge„bied van deſelve Landſtreken, ſoo in Lands-ſtands, als Regts „ſaken is eerder, en ouder dan dat van eenige Steden, die na„maals eerſt in ſoodanig Landſchap is Gebout, ende daar by „inder tyd vrydom van ygen Regts gebied binnen haren ommering „vergunt is. Het welk in geen van al de Steden in Holland ver„der als tot omtrent de vier hondert jaren herwaarts kan werden „gebragt, zynde alle der ſelver Handveſten, daar by de ſelve „het ſtellen van haar eygen Regters, ende houden van haar ey„gen Regts-gebied, vergunt is, van den jare 1200. 1300. ende „jonger, ſegt Mr. *Symon van Leeuwen* in zyn Coſtumen &c. „van Rynland pag. 4.

Wanneer ontrent de Steden in Holland haar begin hebben gekregen.

Dit tegen het bovengeſeide geſteld, is immers een ſeeker bewys dat de Stad *Leyden* (waar op dit laaſte byſonderlijk ſiet, om Rynlands oude Regts-gebied aan te wyſen) van ſoo hoogen ouderdom niet is, als de voorverhaalde oude Gebouwen, ofte Monumenten mede brengen, dewyle die konnen geweeſt ſijn eer *Leyden* ſelfs, of dat het een Stad is geweeſt, ſelfs die binnen *Leyden* nog ſijn, als den *Burg* het eerſte Gebouw, ende *St. Pieter en Paulus Kerk* voor den jare 1100. begonnen, en anno 1121. (dog nog niet volkomen opgetimmert) des Sondags na onſe lie-

Leydens oude, en ſware geſtigten bewyſen niet, dat de Stad ſoo lang een Stad is geweeſt.

ve Vrouwe Geboorte in September, onder de *Heer Godebald* de XXIV. Bisschop van Utregt, ingewyd: Ofte die daar binnen geweest, ende nu geruinueert zyn, als de oude Huisinge van *Lokhorst*, tegen over de Noord-deur vande geseide Kerk gestaan, alwaar *Koning Willem*, anno 1227. en *Graaf Floris* de vyfde, anno 1255. in geboren zyn, en van ouds, Haglijk eer Leyden tot een Stad gemaakt is, 't Hof, ofte s'Gravenstein genaamt geworden; Want sware Gebouwen, nog Princelijke Woningen, zyn geen bewysen dat de plaatsen daarse getimmert staan, Steden zyn, sulx wesende, soo soude *s'Gravesande* daar d'eerste Graven (volgens seggen) hun Hof plagten te houden, voor een van d'eerste Steden in Holland konnen geroemt werden, het welk *Dordregt* die deze eer en roem wil dragen, niet sou konnen lyden, hoewel haren roem op geen 500. jaaren bewys van Stads oudheyt gegrondet staat.

Het klaar, en gelooflijkste van Dordregts opkomst, beschryft den neerstigen *M. van Balen*, in zyn twede Boek van Dordregts Beschryvinge, en dat met de woorden van den Heer *Herman Oem*, uyt zyn Latynse Schriften die nog ongedrukt zyn, in dezer voegen: ,,in 't jaar 700. zyn eenige Vissers Hutten, en Boeren ,,Schuiren Gebout op den Hoogendijk (anders den ouden Dijk, ,,daar het voorgemelte Casteel *Durfos* misschien Gebout is ge- ,,weest) vande Sloe, ofte Goot af, die nu byden Hoogen- ,,boom het scheydsel vande Riedijk maakt, tot het Spoey, en ,,daar na van daan tot de Vuil-poort toe, die allengskens tot een ,,straat gemaakt, en langen tyd alleen met Houte Woningen is ,,beset gebleven; zynde dezen Dijk al een geruymen tyd als een ,,langwerpig Dorp bewoont, van Boeren, en Vissers: Na dat de ,,Reviere nu afnam, en 't Land van alle kanten aanwies, toen ,,heeft men na datter een haven was gedolven, tussen den ou- ,,den Dijk, en den nieuwen aanwas, het twede deel der Stad ,,beginnen te Bouwen: Dog in wat jaar deze Haven gedolven is, ,,en komt hy niet te melden, dog sustineert, dat sulx al voor den jare 1048. moet geweest zyn, om dat Graaf *Diederik de IV.* van naam in een naau straatje ('t welk men nu de Grave-straat noemt, en aande nieuwe zy, dat is aande hoog, of voor straate gelegen) is dood geschooten.

Dordregts begin is lang een Dorp geweest. *Sie van Balens Besch. pag. 59.*

Deze Historien bewysen niet, dat Dordregt doen al een Stad geweest is

Schoon

Schoon deze daat binnen *Dordregt* geſchiet is, is 't daarom waaragtig, dat Dordregt doen al een geſlote Stad geweeſt is? 't is waar de Hiſtorie ofte Hollandſe Cronijk ſegt, dat d'Overlandſe Heeren om den Hoon, en Schade den Kooplieden van Ceulen, en Luik, met het verbranden van hunne Schepen voor Dordregt, door Graaf *Diederik*, aangedaan, te wreken, met ſwaar Volk voor deze plaats zynde gekomen, zy met al hun Volk door verraat der Poorteren daar binnen zyn gelaten, en dat Graaf *Diederik* daar op met veel Volk heymelijk inde nagt, mede daar binnen zynde geraakt, en vromelijk met den Vyand ſtrydende, en d'overhand hebbende, den Vyand met grote hopen, by den duiſteren daar uyt quamen te vlieden: Maar wat ſchyn van waarheyt heeft deze ſake? (dat Burgers een Verbolgen Vyand tot hunnen ſchaade en laſte ſouden inlaten, als zy dien ſouden konnen buiten houden? Ten anderen! Den Viand een ſterkte, of Stad in hebbende, dat die geen ſcherpe wagt ſoude houden om den eygenaar daar buiten te keren, dien hy ſekerlijk weet dat alle liſt, en kragten ſal inſpannen om het zyne weder te krygen? En ten derden dat een Vorſt d'overhand op de verhaalde wyze bevegtende, zig in een Rebellige Stad, die zyne Vianden met verraat binnen hunne Wallen hadden ontfangen, ſorgloos, en bloot op t'ſtraat ſoude vertrouwen, ſonder eerſt onderſoek ontrent het verraat te doen? Gelijk dezen, vermoeyt van ſtryden, en met 't aanbreken van den dag zig verlugtende, dé,) indien deze plaats geen open vlek geweeſt ware? En dat het waarelijk doenmaal nog geen Stad, maar een Dorp geweeſt is, betuigt *van Balen* uyt *W. Heda*, en het *Tonneel van Holland*, die deze Hiſtorie van *Diederix* dood verhaalt hebbende, met deze woorden: „ Maar *Floris* voor bedenkende de wraa„ke zyner Broederlijke dood, heeft wederom tegens hem ver„wekt, den Eerts-Biſſchop van *Ceulen*, den Biſſchop van *Luik*, „den Markgrave van *Brandenburg*, den Hertog van *Braband*, „en den Graven van *Gelder*, die altemaal zyn nedergedaalt in „het Dorp van *Dordregt*, of van Zuid-Holland &c.

Beſch. van Dordregt pag 58.

Dordregt in dien tyd nog een Dorp geweeſt.

Dog wanneer dit Dorp tot een beſlote Stad gemaakt is, komt *van Balen*, die de vergrotinge wel beſchryft, niet te ſeggen: In de Geſlagt-Boom vande Edele familie *Duik*, noemt hy eenen

Heer

Idem pag. 1050

Heer *Gysbregt Duik*, die het glas inde grote Kerk tot Dordregt anno 1413. gaf, het welk ongetwyfelt dat glas is geweeſt, dat met den hervormden Gods-dienſt is uytgenomen, en daar dit volgende (gelijk *Mr. Simon van Leeuwen* ſegt, ſulx in een Geſlagt-Regiſter van den Raad-Penſionaris *Duik*, geſien te hebben) ingeſchreven ſtond: In den jare MCCXXX. quam eenen „*Gys Duyking* tot Dordregt, begreep de Stad, met de Zuſelingen, „ende begonſtſe te muyren: Wezende een Geboren Batavier, „was ſeer Rijk, en nam daar een Wyf, de Dogter van eenen „Grave *vander Mark*, daar hy vyf kinderen aan wan: *Willem* „(de Over-groot-vader van Heer *Gysbregt*, die dit glas anno „1413. de Kerk vereerde) *Jan*, *Jutte*, *Katryn*, en *Eliſabeth*, „gaf met elk vyf hondert France Schilden jaarlijx; was voor-„maals genaamt *Durdryft*, en na groot werdende *Dordregt* &c. Dit genoeg om te betonen dat de Steden in Holland lange na de aankomſt der Graven eerſt tot Steden gemaakt zyn:

Wanneer Dordregt is bewalt geworde. *Beſch van Leyden, pag. 25*

Na welken tyd d'andere Steden eerſt hun Steden Regt verkregen hebben.

Haarlem, en *Delft*, konnen wel op iets ouds roemen, gelijk die van *Leyden*, dog niet als van oude getimmerten, die geweeſt zyn eer 't Steden waren; 't geene van *Haarlems* Stigtinge, ontrent den jare 500. door *Heer-Lem* Soone van *Dibbaldus* Koning der Vrieſen geſchreven is, werd van d'Heer *M. Z. Boxhorn*, en na hem door *Mr. S. van Leeuwen* tegengeſproken, maar wel datter een Caſteel, welkers fondamenten digt by Heemskerk gevonden werd, ontrent die tyden is geſtight geworden: Dog dit, en 't gene van 't winnen der Stad *Damiaten* door de Haarlemers geſegt werd, overgeſlagen, ſoo werd, in opſigt van het Stede Regt, en eygen Regts-gebied der Stad *Haarlem*, geen ouder blijken by gebragt, als die met hunne Stads Privilegien, ende Vryheden hun gegeven by Handveſte van *Graaf Willem* van den 23. November 1245. voor waarheyt konnen aangenomen werden: Gelijk ook die van *Delft*, dewelke door een Handveſte van den ſelven Graaf, geſegt *Koning Willem* anno 1246. met Stads Regt &c. zyn begiftigt geworden; hoewel het waarſchynlijk is, dat *Haarlem* en *Delft*, hun begin door eenige Burg-ſaten die hunne Woningen aande Revieren *Spaarn*, ende gedelfde-vlied, *Corbuloos Graft*, ligt onder 't beſchut van eenige ſterkte, hebbende genomen, voor die tyden al geweeſt zyn; Maar dat *Delft* zyn

Stads

Stads begin door 't stigten en gunst bewys van *Govert* met de Bult, Usurpateur, en Tyran van dese Landen, soude hebben, werd door den kloeken, en verstandigen uytvorscher der verduisterde Hollandse oudheden *Mr. S. van* Leeuwen, dapper tegengesprooken, siet zyn *Costuymen &c. van Rynland, pag.* 5. 6. *en* 7. Dog dit genoeg vander Steden oudheden, en om een einde te maken, soo is 't seker dat de andere Steden, als *Amsterdam*, *Gouda*, *Rotterdam* &c. eerst met Stads Regten voorsien, en tot Steden gemaakt zyn, kort voor, af na den jare 1300. dog hoe, en wanneer, soude van te langen adem wesen om hier te iaten volgen.

II. CAPPITTEL.

De gemene Landsaten in Holland van ouds onder Dienstbaarheit, en 't jok der Edelen.

DErhalven, om een begin in 't verhaal van Hollands *Heyll' en Rampen* te maken, staat aan te merken dat de oude *Batavieren*, na dat zy geen eygen Koningen, of generale Veld-Heeren meer hadden, en dat den Staat van hun eerste Regering vervallen was, zy een gering, en ongeagt volk zyn geworden in de wereld, levende soberlijk met 't geven van Tribuyt aan groter Opper-magten, onder verscheide Erf-heeren, die elk, onder verscheide titulen hunne separate Heerlijkheden over Land-streken, ende Dorpen hadden, *gelijk 't Cap.* V I. *in 't voorgaande Boek getoont is.*

't Volk onder Erf-Heeren.

In desen Staat, voerden de geseide Heeren een vry hoog, en streng Regts-gebied over hun Volk, en waren de Lantsaten van hun oude conditie, *gelijk hier voor Cap.* I I. *en* I V. *getoont is*, seer vervreemt, en verargert geworden; want dese Heeren, van d'eerste tijden, in hunne oude, en over-oude Voorsaten seker Adeldom besittende, met hunne Heerlijke Goederen, hadden onder haar vrye, ende kregen dienstbare Mannen: de vrye zynde de oude Lantsaten

Bestaande in vrye.

 diens

diens Ouders, ende Voor-ouders noyt onder dienstbaarheyt geweest waren, en van ouds eygen grond, en goederen beseten hadden, of wel sulke die hun vryheyt door vrome daden, en verdienende weldaden, by gunste, of wel by uytkoop, of andersints verkregen, welkers kinderen, en Kintskinderen soo wel als de voorseide, Welgeboorne genaamt wierden, waar uyt de bequaamsten tot de Regts-bediening gekoren zynde, men die Welgeboorne Mannen, ofte Mans Mannen, als uyt de eerste gekoren, noemden.

Ende Dienstbare Land-saten.

De Dienstbare, ofte Onvrye; waren die in lyf-eygenschap onder den Heer behoorden, het welk zyn oorspronk had, dat doen deze Landen gelijk als verlaten, en verwoest lagen, dat eenige van deze oude Heeren, ook andere uytsteekende Edele Mannen uyt de *Hessen*, en *Catten* na dit *Nedersaxen* komende, de verlate Landen aanslaande, die in volkomen regt, en eygendom beseten hebben, en dat de laaste gevolgt zynde, van hunne lyf-eygene ende dienstbare Mannen, ende Vrouwen, over welke zy volkomen Regts-bedwang hebbende, en behoudende, zy deze, en alle behoeftige Landsaten soodanige partyen van gronden toegewezen hebben, als deze Arme Menschen Dienstbaarlijk, onder seker jaarlijxsen tribuit, ende schattingen betelen, ofte bebouwen konden: En dat nog onder verscheide andere conditien van onderwerp, daar van sommige deze waren: „Dat „zy niet trouwen mogten sonder bewilliging van den Heere; „Ende mits gevende sekere bruitschat: Dat zy niet mogten doen „dan Landbouwery: Dat zy by versterf het beste pand aan den „Heer moesten geven: Dat zy den Heer tegens zyne Vyanden „mosten te hulp komen, en diergelijke: Zynde een manier van slaafs onderwerp die uyt Duitsland voortquam, dog niet in gelijkenis vande hardigheyt der Roomse slavernye, *segt Mr. S. van Leeuwen Cost. van Rynl. pag.* 9.

Waer uyt de Dienstbaerheit kan ontstaan zyn.

Wat de Edelen in 't gemeen Bestierden.

Die genen nu die in den beginne, ten tyde der verwoestinge dezer Landen, het Land-stants-bestier, aan haar namen (zynde sonde twyfel den Adel) een Oppergraaf, tot een Generaal Veldheer, of Bestierder van den Oorlog, en om andere oorsaken, hier voor *Cap.* 9 gemeld, kiesende, soo bleven deze als Representeerders der gemeine Landsaten, die genen die

Onder wat Dienstbare lasten zy stonden.

met

met den *Grave* de gemeine Lands, en Oorlogs ſaken beſorgden ende waarnamen: Beſtierende met raad, en daad alle Staats-ſaken die 't gemene Land eenigſints betreffende waren.

Wat vryheit de vrye Land Saten genoten.

Latende de Vrye, en Wel-geboorne-Mannen, ofte eenige Gekoorne uyt de Wel-boorne ('t ware een on, of bepaalt getal) het Regt, om met een *Schout*, *Bailjou*, *Droſt*, *Ruwaard*, of ander *Regts-vorderaar* (by den Heer in zyn Regts-ban tot zyn Stadhouder geſtelt) alle Regts-ſaken waar te nemen, ſoo om de geſchillen tuſſchen ding-taalge Lieden te beſlegten; als om lyfſtraflijke miſdaden van den hoogſten te beregten: Behoudende de gemelte Heeren (in den beginne weynig onderſcheit tuſſchen Hals, en Ambagts-Heerlijkheden werdende gemaakt) een Souveraine mogenſchap van gebieden over hunne byſondere Heerlijkheden.

De Edelen Souverain in hunne heerlijkheden.

III. CAPPITTEL.

De Hollandſe Landſaten zyn by de Graven door het Stigten van Steden, en 't Schenken van Voorregten in vryheyt herſtelt.

Om den Adel de verkleinen.

DIt hooge vermogen der *Edelen* het *volk* ſeer laſtig, ende de *Graven* in hun beſtier vry hinderlijk weſende, dede de Graven oorſake ſoeken, om deſe Edelen vaſalen in hunne Dwang-Magt wat te kortwieken; dog ſulx door wapenen, of geweld, als onwettig, niet mogende, ook niet veylig konnende, ſoo moeſte het op een billyke, ten minſten op een behaaglijke wijſe, voor den Landſaten, geſchieden; en wat konder voor 't Gemeen behaaglijk, en voor den Vorſt veyliger weg gevonden werden, als de Vlekken, ofte Burgten tot Steden te maaken, de inſaten in Burger-gemeenſchappen te ſchikken, die hun eygen regts-pleging te geven, en ontrent 's Lands-beſtier, voor ſoo veel het gemeen aarging, voor-

Hebbende Graven de ſtedelingen vryheden en voorregten geſchonken.

regten te schenken , die eeuwen lang den Adel alleen waaren eygen geweest.

Waar door de Graven by den Adel zyn gehaat geworden.

Hier mede was van dese kant haat, en gramschap , maar liefde en vriendschap van den burger kant te winnen ; gelegentheden hier toe moesten gesogt werden , de gemelte waren dienstig , en veylig , maar sig den haat, en gramschap des Adels te onderwerpen , daar toe was een grootmoedige Resolutie van nooden; waren der Graven in der tijd , die eenigen Vlekken lieten om-vesten , en sterk maken , Koningh *Willem , de tweede Graaf van dien Naam* , heeftse besonder met Stads-regten , en voor-regten beschonken ; Privilegiens in faveur der Steden , van voor sijnen tijd sijnder weynig , en 't is niet aparent dat voor synen tij dde Steden , Stem in 's Lands-bestier gehad hebben , en wanneer hun sulx is toegestaan , kan niet ten regten gesegt werden.

In wat tyd de vryheit der Steden begonnen is, is onseker.

Besch. van Leyden pag 22.

Maar hebben die sekerlijk van of door de Graven bekomen.

„ Van ouds , *segt Mr. S. van Leeuwen* , hebben de Ste-„ den inde vergadering van de Staten van Holland geen stem „ gehad , sijnde het Land - stands - bestier alleen de Ridder-„ schap , en de Eedelen toevertrout , tot dat van tijd tot tijd , nu „ d' een en d' andere Stad by den Grave van Holland , om door „ deselve tegen d' andere Edelen die hem veeltyds de voeten „ dwers setten , beter tot syn voornemen te komen , sijn inge-„ drongen : wanneer (dog wel dat *Dordregt* eerst) en segt hy nergens; maar dit indringen , schoon het de Graven om hun selven te sterkken , en den Adel te swakken , mogen gedaan hebben , is dit niet geweest een schenkinge van vryheyt ? ende de eer , luyster, en het hoog-waardig aansien der Hollandse Steden geworden ? de Heer *Hugo de Groot* heeft gemeint , *segt Mr. Symon van Leeuwen* , dat de dienstbaarheyt (in 't voorgaande Cap. gemeld) noch voor drie hondert jaaren by de Hollanders soude in gebruyk sijn geweest , doch sustineert hy , dat de Lijfeygenschap , lange voor de drie hondert jaren soude te niet syn gelopen , altijt seer is vermindert geweest , en dat het geen *H. de Groot* daar van schrijft , bestaan heeft in eenige kleyne overblyfselen &c. Nu d' overblyffelen van eenigh volkomen regt , geheel weg te nemen , gelijk van dese machtige Lands , of Dorp Heeren , en hunne volkomen eygendom in 's Land-stands - bestier

ſtier te verkorten, met aan andere, minder, en by hun ongeagte Landſaten, deſelve vry, en voor-regten te ſchenken, gedaan is, en kon niet min, gelijk *Koning Willem* en ſijn Soon *Graaf Floris* gebeurde, als den haat, en gramſchap van deſe op hun trecken.

IV. CAPPITTEL.

Viandſchap tuſſchen de Hollandſen Adel, en den gemenen Man, die door de eerſten onderdrukt werden.

DEn eerſten betoonde, met de Steden verſcheide vry, en voorregten te ſchenken, wat zyn voornemen ware, dog dezen anno 1255. inde fleur zyner jaren in 't ys het leven latende, ſtaakte dit goet begin, en was oorſaake dat na het afſterven van zynen *Broeder Floris*, die tot Voogt van den Jongen *Graaf Floris*, en zyn Stadhouder over Holland was aangenomen, groote ongemakken zyn opgereſen: Want dezen Agtbaren Landvoogt anno 1258. in een Tournoy-ſpel tot Antwerpen gequeſt, en overleden zynde, ſoo wierden de Edelen ſeer verdeelt aan wien zy de Vorſtlijke Voogdyſchap, ende Regeering wilden in handen geven.

Heer Floris Stadhouder van Holland.

Sterft.

Twiſt om zyn Ampt.

Den *Rym Cronyk Schryver* verhaalt hier van, dat de Edelen onder malkanderen een bitteren Oorlog voerden, en dat yder, door een hovaardige Regeerſugt gedreven, garen het Vorſtlijk gebied over 't Land, ende Voogdyſchap over den Landvorſt ſoude gehad hebben; ja datter menig droevigen Kamp, ofte Veldſlag om die oorſaack tuſſchen de partyen quam te geſchieden.

M. Stok fol. 30. &c.

En een Inlandſen Oorlog tuſſchen de Edelen.

Den uytſlag was, dat Vrouw *Alyd* Gravin van *Henegouwen* Suſter van den geſtorven, en Moeye van den onmondigen Landvorſt, de Voogdye hebbende aangenomen, genoodſaakt

Vrouw Alyd Voogdeſſe.

wierd afstand van haar Voogdye te doen, gelijk zy dede; en wierd *Otto* Grave van *Gelder* in haar plaats tot Voogt, en Vorstelijk Regeerder als Stadhouder van Holland aangenomen.

Maar wat was 't gevolg van dese Inlandsen troubelen ende oorlogen? warelijk een beklaaglijke uytspattinge van het gemeene Volk ten Platte Lande, die door de voorseide Rampen geruineert wezende, tot wanhoop vervielen, en met een verbitterden haat op den Adel gebeten zynde, tot een ellendige uytwerkinge anno 1268. (andere seggen anno 1272.) t'samen loopen, om alle de Edelen, hunne drukkers, uyt den Lande te verdryven, tot welken einde zy alrede *Gysbert van Amstel* hadden gedwongen haren Capitain, en voorganger te wezen, dewelke om het zyne te bewaren, ontrent dezen tyd, veele Edelen hunne Huisen, Sloten, en Castelen Verwoeste, en inde Assche Leyde.

De gemeente verarmt.

Staan op tegens den Adel.

En bedryven veel overlast.

Dit werk soo beschikt wesende onder 't beleid van desen *Heer van Amstel*, soo keerde yder weer op aanraden van *Gysbregt* na zynen Huise; Maar de Kennemers hunne verbitterde gemoederen nog niet ten vollen hebbende gekoelt, en van hun Hoofdman, ontrent *Amsterdam* (doenmaal nog niet besloten) zynde gescheiden, meenden de Stad *Haarlem*, alwaar veel Adel om haar lyfs berging waren gevlugt, te overrompelen, maar de Edelen onder 't beleid van den Ridder *Jan van Persyn* Kennemerland in den Brand stekende, bragten een groote verbaasdheit in dit woest, en Hoofdelose Volkje, dewelke den Brand van voor *Haarlem* siende opgaan, de vlugt namen, waar op de belegerden in den staart vielen, verscheide ter neder kapten, en veele gevangens kregen.

Werden by den Adel daarom gestraft.

Na deze daad, en het onderdrukken, vanden troostloos, en woedende gemeente, soo begon den Heerschenden Adel, hun onderschoort siende, met d'hulp van den *Grave van Gelder*, Hollandsen Stadhouder, en den *Bisschop van Utregt* (die veel overlast des Woesten Volx hadde geleden) soo lastig, en trots te Regeren, de Palen van matig, en billijkheyt te buiten tredende, dat den Prince, *Graaf Floris* tot zyne jaren zynde gekomen, 't gesag, ende grote magt der Edelen, waar mede zy de gemeente drukten, begon te vresen, en verdagt te houden.

Die de gemeente onderdrukkende.

Onverdraaglijk Regeren.

V. CAP-

V. CAPPITTEL.

Graaf Floris mishaagt de mogenschap der Edelen, begint de Steden magt te geven, welke magt boven de Edelengeklommen is,

HIerom begon hy als een Groot-moedig Vorst op sulke middelen te denken, waar mede hy de mogenschap der Heerschende Edelen soude mogen besnuyken, om zig van kommer, en de gemeente van deze haarer overlast, en euveldaden te ontlasten, estimerende meer het welvaren der gemeine Burgerschappen, als de Grootsheit en de pompe van den Magt-voerenden Adel, gelijk als *Melis Stok* getuigt, wanneer hy op dezen trant komt te spreken.

Graaf Floris soekt den Adel te verkleinen.

Fol. 34. en 35.

(a) Hy pynde hem voert te telcken male / (a) Graaf Floris
Hoe hy sijn Volc mogte beregten /
Hine woude Heeren nog Knegten /
Boven hem niet laten (b) Here / (b) Heerschap.
Binnen sijne Lande / des had hy eere.
Alsoo als ic te voren seiden /
Dat hy sinnen daer an leide /
Hoe hy beregte sine liede /
Dat Rike / en Arme (c) gediede: (c) Welvoeren.
En hoe hy dat volbringen mogte /
Den Heeren van Zelant doe dat dogten /
Beide den oude ende den jongen /
Dat zy te seere ware bedwongen /
En peynsder jegens eenen raet /
Haar gevens alsoo voert gaet /
Dat zy (d) t'Heerschap wel na gemene / (d) den Hollandse Adel.
Van Hollant groet ende kleene /
Hadden gebrogt an hare strikken /

Verstaat uyt dit Gedigt dat door de strenge geregtigheit die den Grave oeffende, sonder aansien van groot, ofte Adeldom, de Edelen van Zeland hun te seer gemuilband hebben geagt, en dat zy den Hollandsen Adel oproyden, en sogten te bewegen tot een Vloek-verwantschap, om den Graaf te Beoorlogen, waar over den Vorst bekommert, de Burgers met wel-

En

daden flatteerden, ende de Steden bestond magt te geven. om hem selfs daar mede te sterken.

En voezen doe behendelicke /
En soenden onder hem die (e) veten / (e) dats twist, Krych, en Oorlog.
Dat mense vriendeu mogten heten /
Die van Borsselen / en van Renisse.
Dit was den Grave een swaernisse.
Mer die gemeente / en die Steden /
Hilden doe in mogentheden.

Met de Steden magt te geven.

Ende een weynig na dat den Cronijkschryver hadde verhaalt, hoe den Adel den Grave *van Vlaanderen* hadden bewogen om den Grave hunne *Lands-Heer* met haar te Beoorlogen, soo vervolgt hy aldus.

Nu ker ic weder ten beginne /
Grave Florens die grote minne /
Hadde geleit an sine lieden /
Dat hi dor have no dor (f) miede / (f) Om geld en goed.
Nogh doer bedwanc woude laten /
Dat hi den Armen / ende den (g) maten / (g) gering Burgers.
Aldus woude laten verduwen /
Pensde! Men magh my verspuwen /
Laet ic die Heeren aldus (h) Risen / (h) Den Adel magtig werden.
Die my begere in alre wisen /
Te verdriven wt minen Landen /
En kan gedogen niet die schande /
Dus pensde hy / en wrochter na.

Om hem met te sterken.

Namentlijk met zig vande Steden te versekeren, gelijk hy van *Middelburg* dede, en om den Adel die hem Beoorlogden in 't onderste te helpen, het welk niet gevoeglijker konde geschieden, als met de Steden, ende Burgerschappen deselfde Voorregregten te schenken, die den Adel alleen waren eygen geweest.

De Steden hadden voor zyn tyd geen deel in s'Lands-bestier.

't Is seeker dat de Steden tot zynen tyd (by Privilegiens wel hun eygen Regts-bedieninge &c. vande Graven hebbende gekregen) geen deel in s'Lands-bestier, en by gevolg inde Souveraine magt, van Wetten te maken, ofte Aproberen, gehad hebben, maar dat zy hun na de Wetten, die de *Ridders*, en

Ede-

gaderingen, versogt zynde te compareren, en goede eenigheit met zyne mede-dienaars, conform Gods woord, te onderhouden; en aangenomen hebbende, een naarder verklaringe, over veele duistere stellingen in zyne geschriften, den Gedeputeerden van dese Sinode, te overhandigen; so is hy provizioneel, met dit laaste belast blyvende, weder met de Kerken versoent geworden.

Weder versoent.

Dog alsoo in zyne Acte stond, over duistere, en inpertinente saken, verklaringe te moeten doen, waar tegens hy aarselde, soo is den twist veel hooger geloopen, als zy te vooren geweest waare: en liepen dese geschillen met der tijd ('t welk wel thien jaren duurde) soo hoog, dat het heele Land daar van daverde; vermits in dese questien de *Leydse Professoren*, veele *Predikanten*, verscheide *Pointyke Heren*, ja heele *Magistraturen* van verscheide *Steden*, getrokken, en eindeling de *Staten van Holland* seer lastig daar mede bemoeyt wierden: en dat om geen ander oorsaake, als dat de *Goudse Magistraat* hun de saken van *Herberts* aantrokken, en met al te grooten passie quamen te patrocineren: gelijk sulx wijtloopig *by P. Bor in zyn* 21[ste] *Boek van Folio* 81. *tot* 107. *Verso*, kan gelesen werden, en die ik om kortheits wille overstappe.

De twist weer hoger.

Die vander Gouw beschermen Herberts.

Evenwel, om den verstandigen Leser te doen vatten, hoe het tussen de Kerk, en Politijken van die tijden al gestaan heeft, sal ik nog iets daar van verhalen.

Herberts door den aandrang der Kerken, of de Gedeputeerden van het *Sinodus*, verklaringe, en naarder verklaringe hebbende gedaan, en daar op verscheide conferentien met de geseide Gedeputeerden binnen *Rotterdam*, *Gouda*, als elders hebbende gehad, dog met weinig satisfactie, en verwyderinge vande contra partyen; soo hebben die *vander Gouda*, siende inde t'samenhandelinge van *Herberts* ter eenre, en de *Gedeputeerde Predikanten* ter ander zyde, gehouden in haare Stad den 11. September 1590. dat het op sensuren, ofte excomunicatie soude aflopen; ten selfden dage op de middag, de volgende resolutie vande *Vroedschap*, aan de meer geseide Gedeputeerden gesonden, luidende aldus „ Dewyle *Hermanus H.* het afscheit der Na„tionalen Sinodi 1586. nagekomen hadde, mits overleveren„de zyne naarder verklaringe, ende hy met alle Goddelijke,

Inproberen en Protesteren tegens de Kerklijke handelingen.

„deugdelijke, en eerlijke presentatien, aangaande de verantwoor-„dinge van eenige vraagstukken, niet en hadde konnen vol-„doen (soo is geresolveert) dat men geensints nu nog tot geenen „tijden, meer toelaten soude, dat *Hermanus* in eenige dispu-„ten, of conferentien souden treden, mette Sinodale Gedepu-„teerden, of iemant anders; ende indien hy gesuspendeert, „ende ge-excommuniceert wert, dat sy hem op den stoel main-„tineren, ende zyn jaarlijx tractament doen betalen sullen, pro-„testerende, aan haar zyde onschuldig te zyn, indien uyt hare „proceduren eenige saken, tot verstooringe vande Kerken strek-„kende, soude komen te spruiten. Hier mede vertrokken de Gedeputeerden, *Hermanus* vermanende niet te steunen op den vleesselijken arm, maar het exempel van *Coolhaas* voor oogen te hebben &c.

Hier na wierd hy geciteert voor de Zuid-Hollandse Sinode binnen *Dordregt*, maar niet comparerende, is hy wegens zyne voorgaande handelingen &c. veroordeelt, van het Avontmaal, en zynen dienst gesuspendeert geworden. Hy beklaagt zig van ongelijk; de Sinode laat een Boexken uytgaan, daar in zy *Herberts* handelinge wijtlopig verhalen; *Hermanus* schrijft daar op een tegen-berigt; men raakt weer aan't disputeeren, en t'samen-handelingen tot den 5. September 1592. op welken dag, de Gedeputeerden vande Nationale Sinodus, inden *Haag* zyn getrokken, om myn Heeren de *Staten van Holland*, volgende haren last, te onderrigten, van al het gepasseerde: 't geschiet, de *Staten* willen die vander *Gouda* met de Sinodale Kerken verdragen inder minne; maar de bittere woorden van de Gecommitteerden vander *Gouda*, daar d'andere haar niet schuldig op bleven, was oorsaake dat zy onverrigter saken scheiden: alleen dat de *Staten* twee Predikanten, *J. Vytdenboogaart*, en *F. Lantsbergen* ordonneerden, om *Hermanus* te vermanen, sig met de Kerken te willen versoenen, 't welk eerst geschiede een jaar na dese t'samenkomste; dog met weinig genoegen van de meeste Kerken-dienaren, vermits het geschil niet volkomentlijk weggenomen was, en dat *Hermanus* op zyn bekentenisse van schult, nevens verklaringe van zyn gevoelen, die sommige niet regtsinnig oordeelden, weder wierd aangenomen, als een mede-Dienaar vande openbare Staats Kerken.

De Staten konnen die vander Gouw met de Kerken niet vereenigen.

De saak word by gelegt, met klein genoegen der Kerken.

„Hier

„ Hier mede (segt de Remonstrantsen Kerk-History-schryver,
„ op Pag. 87. van 't 3. Deel) wierd dat sware , bykans tien-
„ jarig geschil , ge-eindigt , tot groote blyschap vande *Heeren*,
„ en 't meestendeel vande *Gemeente ter Gouda* ; sonderling ook
„ tot vernoeging vande *Staten van Holland* , maar met weynig
„ danks van sommige Predikanten , dien dese besoigne tegens de
„ borst was ; en soo wel den *Advokaat* (*Olden-Barnevelt*) *als Uyt-*
„ *denboogaart* 't sedert seer verdagt hielden ; als d'authoriteit,
„ ende 't aansien der Kerken in desen niet genoeg bewaart heb-
„ bende ; hoewel andere de saak insiende , oordeelden , dat seer
„ veel voor de Kerken gedaan was , en datmen anders niet soo wel
„ daar door geraakt , maar in veel meerder verwarringen , beyde
„ in't Kerkelijk , ende Politijk soude zyn vervallen geweest &c. Een Remonstrants gevoelen , dog niet buiten de waarheit , want het waaragtig is , dat het beter is, in Kerklijke, of andere geschillen wat toe te geven ; als door harthoofdigheit *zyn Huis*, *zyn Stad* , *zyn Vaderland* in perijkel des verderfs te brengen, gelijk geschiet is, en wy verder aanwijsen sullen.

Dog om swaarder te mijden, moest het geschieden.

X. CAPPITTEL.

Wat in dit Boek , sonderling is aan te merken.

MEerder Historien van dese eerste Kerklijke oneenigheden soude ik konnen by-brengen , dog agte sulx (als te langwijlig zynde) onnodig , den goet-gunstigen Leser tot de Historien heen-wysende , hem alleen biddende , dat hy met my uyt het verhaalde gelieft aan te merken , eer wy komen tot het relaas van die Kerklijke , en Politijke oneenigheden , die ons *Vaderland* hebben bedroeft , alle de *Gereformeerde Kerken* hebben beroert , en geheel *Europa* heeft in verwonderinge gebragt gehad.

Staat aan te merken dat

Eerstelijk dat de *Reformatie van Gods-dienst* , hier te Lande

De Reformatie met geen last, maar kennis begonnen is.

is begonne, sonder eenige voor-geordineerde last, alleen by oogluikinge, vande Overheden; door Evangelische Kerk-Leeraren, die niet buiten kennisse van den Prins van Oranje, en toelatinge van dito Overheden, al inden beginne Kerklijke Vergaderingen hebben aangelegt gehad, om door de generale Kerken, alleen eene leere des Geloofs, en een eenparige Kerk-ordeninge vast te stellen, wetende dat eenigheit inde Kerken, een vaste stut voor de Politie is.

De Formulieren omd'eenigheit, by de Kerken aangenomen.

Ten tweden, dat zy hier toe gesamentlijk, altyd sekerlijk met de meeste stemmen, de *Kristelyke Confessie*, by de eerste Gereformeerden in Henegouwen opgestelt, mits-gaders den *Heydelbergsen Catechismus*, (den woorde Gods gelijkformig zynde verklaart) hebben aangenomen; en die tot Formulieren, en vaste regulen des geloofs hebben geordineert, voor de Leeraren te Prediken, om eenig inde Evangelische Leere te zyn, en rust, en vreede inde Kerken, en by gevolg inden Lande te hebben.

Mis-haagt veele Regenten.

Ten derden, dat dese *Kerklijke Ordonnantien* in den beginne veele *Politijke Regenten*, heeft mis-haagt gehad; 't zy dat de vast stellinge van dese Leer haar te precys scheen, of dat de grond deser Leere, met haar gevoelen niet over een quam; of wel voornamentlijk, dat haar dagt, dat de Kerklijken te veel Authoriteyts hadden genomen, en haar by d'Overheden gelaten was: waaromme het is versuimt gebleven, dat dese vast gestelde regelen door de *Hooge Overheit*, niet zyn geratificeert, en bekragtigt geworden. Een oorsaak van verwyderinge tussen de Kerklijke, en Politijken, in voegen dat selfs de Kerk ordeninge inden jare 1591. door agt Politijke Heeren, en agt voorname Predikanten, by expres bevel vande *Staten van Holland* opgestelt, niet en heeft konnen stand grypen: by de *Kerklijke*, om dat die zeiden dat haar regt en vryheit door deselve was weggenomen: en by veele *Magistraten*, die zeiden dat de Kerken nog te veel Authoriteyts, ende magt was overgelaten: siet *Bor* 28ste *Boek fol.* 21. *verso.*

En sommigge Predicanten.

Ten vierden, dat *veele Leeraren* inde Hooft-stukken des geloofs vande meeste Kerken verschillende, dese *Formulieren* verwerpende, haar gevoelen, en bevattinge tegens de Kerklijke

Or-

Ordonnantien quamen voort te setten; op dit Fondament, dat zy de *Heylige Schrifture* alleen voor haar *Formulier*, en *Catechismus* wilden houden: waar door zy veel groote van *'s Lands Regenten*, en *Stadts Magistraten*, die, als boven is gesegt, het doen der Kerklijke tegens de borst was, in haar gevoelen des geloofs getrokken hebben.

Waar uyt veel twistige mis-verstanden.

Ten vyfden ('t welk niet uyt 't verhaalde, maar uyt 't volgende sal blijken) dat *dese Leeraren*, wetende dat haare Leer byde Teologische *Professoren*, ende Provinciale *Sinodens* verdagt was, zy altyd gearbeit hebben, by dese *Overheden* 't versoek der Kerken, van een *Nationale Sinodus*, op den naam der *Generale Staten* te beschryven, om verre te stooten: roepende altyd van moderatie, en verdraagsaamheit, tot dat zy, meenende haren haan-Konink te zyn, mede daar toe wel wilden verstaan; mits datmen eerst, voor de Hollandse Kerken, de Kerk-ordeningen souden reguleren, en vast stellen; en datmen de Kristelijke *Confessie*, en *Catechismus* souden oversien, en corrigeren, na haar bevattinge: 't welk niet willende lukken, zy mede haar menschelijke swakheit boven haare moderatie, en verdraagsaamheit lieten uytblinken.

En door deze beroerten in 't Land gekomen zyn.

En ten laasten, dat *'s Lands*, en *Stads Regeeders* hun de Kerk-geschillen aantrekkende, zy de Politie daar door heel ontroert hebben; sodanig, dat zy den gehelen Staat op den oever van haar ruyne, en ondergang hebben gebragt gesien, die sekerlijk te gronde soude gegaan hebben, indien niet de *Staten Generaal*, nevens den *Prins van Orange*, met authoriteyt, 't werk by derhand hadden genomen: en vorders dat deze saken, en uytvoeringen seer noodsaaklijk, en salutair voor den *Staat* in 't gemein geweest, veel murmuratie, bitterheden, quade gronden (leyder tot heden te beklagen) in 't herte van veele *Hollanders*, heeft komen in te storten.

XI. CAPPITTEL.

Do. Jacobus Arminius word Professor inde Theologie tot Leyden, betoont in 't eerst zig eens gevoelend in de Leere des geloofs met de Kerk te wesen, die hy daar na bestryd, en d'Alarm in Kerk en Politie brengt.

Contrarie Lee roer-spronk van 's Lands-Kerk, en Staats beroerte.

B*Andartius* 't verhaal zyder Memorien beginnende, schryft aldus: „ Daar zyn voor ettelijke „ jaren, hier te Lande, onder ons opgestaan „ eenige mannen die uyt het Pausdom gekomen „ zynde, en in die groote Schaarsheyt van „ Predikanten, tot den Kerken-dienst aangeno- „ men wesende, den Vrede der Nederlandse Kerken eenen tyd „ lang hebben ontrust gehad; alsoo zy den *Zuur-deeg des* „ *Paus-doms*, niet geheelijk en hadden afgelegt.

Wat hy door *'t Zuur-deeg* verstaat, is genoeg uyt 't volgende aftemeten, vermits hy de Mannen als *Coolhaas*, *Herberts*, en *Cornelis Wiggertse* van Hoorn (veroordeelt wegens hunne Leere) komt te noemen: van welke twe wy gesprooken hebben, en van *C. Wiggertse* in het 32ste. *Boek van Bor*, kan gelesen werden. Of dese, en alle die van haar gevoelen zyn geweest, het *Paus-lijk Zuur-deeg* in haren boesen hebben gedragen, soude ik niet dorven seggen, maar in dien haar strydige bevattingen, en uytsettingen van een contrarie Leer, een *Zuur-deeg* mag genaamt werden, soo seg ik vrylijk, dat het *deeg* der Kerken door haar is *versuurt* geworden, besonder door de sulke die uyt vrese van suspensie, deportement, &c. hun onder de schaduwe vande * Kerke verbergende, haar gevoelens 't Volk al saggens ten Boesem-waart indrongen.

* *Dat ik hier soo spreek vande schaduwe der Kerke, moet den onpartydigen Leser niet duiden, even of ik de Kerke Regtveerdig ende onfeilbaar in haren doen, en Leerstellinge oordeele, ofte eenige Oppermagt*

magt toe eygene; dat zy verre: het Pausdom roept de Kerk, de Kerk, maar den hervormden Cristen, roept Schriftuur, Schriftuur. Beyde partyen, daar wy van spreeken, riepen het te gelijk; maar dewijl zy beyde haar Leer-stellingen met de Schriftuur bevestigden, 't welk een oneindig dispuit, wegens de hoogte, en diepte, der misterien (in welker differentialen ik my niet wil inlaten) heeft veroorsaakt, soo noem ik dit de Kerke die eenige schaduwe van Berscherminge by haar heeft gehad, dewelke, door een vrye toelatinge vande generale Oppermagten des Lands, getimmert stond op de H. Schriftuure; ende gecimenteert was met Schriftmatige Formulieren; en het besluit-oordeel van deftige Gods-geleerde Mannen. Wasser yets, waar in een ander nog smaak, nog gevalle vond, en hem Menschelyk scheen, dat hy dat late, en het Goddelijke voor hem kiese, hem wagtende door een gewaande meerder wijsheyt, en volmaakter kennisse, sijn naasten te ergeren, de Kerk te bedroeven, en de Politie te onstellen, belevende zyne vryheyt, in dien de Leere der gemelte Kercke tegens sijn Conscientie stoot, buiten de Kerke, in rust, vreede en liefde, 't welk het volmaakste van onsen inwendigen, of ge-eisten Gods-dienst is.

Onder veele van dese waren wel de voornaamste *D. Johannes Uytdenboogaart*, en *Jacobus Arminius*, Predikanten in *'s Gravenhage*, en tot *Amsterdam*, twee wakkere, geleerde, en wel spreekende Mannen; Beleeft, Vrindelijk, en van een deftigen ommegang: Gaven, waar mede den eersten (zynde ook Frans Hof-prediker van zyn *Excellentie*) t'oore, en t'herte van veele Grooten soodanig innam, dat sy sijne Leere niet anders als Hemelsche Orakelen quamen te estimeren. Besonder hadde sijne redenen, en raad-gevinge, wegens Kerkelijke saken, een gewigtigen ingang byden Hoog-befaamden *Johan van Oldenbarnevelt*, besoldigde raad, en voorspraak van *Holland*: die in dese tyden in geen klein estime stond, by de *Edelen*, en der *Steden Magistraten*, deser Provintie.

Armini, en Uitdenbogaart twee wakkere Mannen,

't Geval dat twe, vande drie, Proffessoren inde Godheyt, anno 1602. binnen *Leyden* storven, wekte desen eersten op, om den tweden (een subtijl, en arbeitsaam Man) tot het *Professor-Ampt* te avanceren, door middel van den *Advocaat des Lands*, die by de *Curateuren* der Academie (gelijk hy by haar, en hooger-stants Vergaderingen, veele vermogt) de saak daar henen quam te brengen, dat de geseide *Curateurs* met *Burgemeesteren van Leyden*, desen *D. J. Arminius*, nevens *D. Lucas Trelcatius Junior*, in plaatse van *Trelcatius den Ouden*, en *D. Franciscus Junius*, quamen te beroepen, tot ordinaire Professoren, inde Leydse Academie anno 1603. wat tegensportelingen *D. Franciscus Gomarus*, alleen overgebleven Proffessor inde Godtheyt, en veele Predikanten der Kerken, onderwijl tegens Armini quamen aan te wenden.

Armini wort Proffessor tot Leyden.

Selfs

d'Accademie, en Kerken daar tegens.

Selfs getuigt sulx den R. K. Histori-schrijver van *Pag.* 101. *tot* 108. *in zyn* 3. *Deel*, daar hy onder andere segt,,, *F. Gomarus* ,, een Vlaming *van Brugge*, de derde Professer, en eenige Sino-,, dale Mannen, en sagen niet garen, dat *Arminiam* tot de Pro-,, fessie quame; om dat zy hielden, dat hy met hun in alles niet ,, over een en stemde, in 't Leer-punct van Gods eeuwige Pre-,, destinatie, daar van hy anders gevoelde dan *Calvinus*, en *Be-,, sa*; maar beneffens, dat zy in 't beroepen der Professoren (een ,, stuk dat alleen den *Curateuren* toe quam) niet en hadden te ,, seggen, soo seyden de *Curateurs* dat de *Leydse Academie*, ,, voormaals meer Teologische Professoren hadde gehad, die in ,, dat poinct de meeninge *Calvini*, en *Beza* niet en hadden gevolgt; ,, en dat de Schoolen in dat stuk hare vryheit behoorden te heb-,, ben, dewyle daar geen wet en was, die hun bond aan het een, ,, of 't ander gevoelen &c.

Die zyn Leere niet voor regtsinnig kenden,

Of dit een wel-besefte, ofte een faal-greep, in die doorlugtige Mannen, als den Eedelen en Hoog-geleerden *Heer*, *Johan vander Does*, Heere tot *Noortwyk*; en de *Hr. Cornelis van Nieuwstad*, Raad inden Hoogen Rade, en Heer in *Sevenhoven*, nevens *Burgermeesteren van Leyden*, is geweest, om d'eenigheit in de publyke Gereformeerde Kerken te bevorderen, late ik den verstandigen Leser oordelen; ik wil van dese voortreffelijke Mannen geloven, dat zy het gevolgde soo quaat niet hebben voorsien, als uyt dese verkiesinge wel gesprooten is.

't Gevolgde quaad niet voorsien byde verkiesinge,

Konden zy ook een Man in sijn binnenste beschouwen? en anders als goed van eenen verwagten, die betuigde met de Kerke eens in Leere en geloove te wesen? en soo bedektelijk tegens de Predestinatie predikte, dat hy selfs sijn partie daar in genoeg dede: wie sou denken dat door so een Man *Israël sou in roere raken*, die boven sijn geleertheit, en wel spreeken, zig toonde de moderaatste, zedigste, en vrindelijkste Man vande Wereld te wesen? een Man die wegens dese sijne gaven ook soo geagt, en bemind was van *Burgermeesteren van Amsterdam*, sijne Queek-Vaderen, dat zy tegens dese waardige verkiesers, zeiden den verkooren niet te konnen missen, en ook beswaarlijk, op 't hard aanhouden vande Curateurs, gaan lieten.

Mits hy hem eens gevoelende met de Kerk toonde.

Wie sou ook denken, dat een Man, als hy op sijn examen

van-

vande Verschil-poincten by *dito Gomaro* (die hem hadde gedoctoriseert inde Godheyt) hem voorgedragen, in presentie der Gedeputeerden vande *Sinode*, anders sou betuigen, als hy in sijn gemoet gevoelde? De Historie van *Baudartius* segt, dat hy voor *Gomarus*, ende de *Geputeerden* genoegsaam swoer, „dat hy het „gevoelen der *Pelagianen*, vande natuurlike Genade, vande „vrye Wil, vande Predestinatie, en andere puncten, geheel ver„wierp, en verdoemde; houdende voor goed alles wat *Augu„stinus*, en andere *oud Vaderen* tegens *Pelagium*, ende de *Pela„gianen*, geschreven hadden; beloovende aan dese eerwaardige „vergaderinge, dat hy niet leeren soude, 't welk strydig soude „wesen met de aan-genome Leere der Gereformeerde Kerken „&c. 't gene hy ook eenigen tyd heeft gedaan (segt de selve „Historie) om in credit te komen, *by Professoren, Predikanten*, „*Studenten* en by *yder Man:* diffenderende alle de puncten der „religie, in die hoedanigheit, of na het gevoelen, soo als die „byde Gereformeerde Kerken werden geleert, en voorgestelt.

Met openbare belydenisse.

Hier door, maar meest door sijn lieftalligen aart, vrindelijkheit, en vigilantie, om sijne treffelijke gaven uyt te breyden, ontbrak hem nog gunst, nog herte-winning, onder de *Magistraten*, en *Burgerien van Leyden:* sijn vlyt, en onverdrooten arbeid, in 't leeren, en onderwysen, bragt hem in hoogagtinge by de Studenten, van welke hy de vertrouste uytkoos, om haar sijn gevoelen affonderlijk te ontdekken. Dit begon hy te doen, seyd deselve Historie, doen hy ontrent een jaar was Professor geweest; eerst vraags gewys, als oft was om oorsaak van dispuiten te hebben, maar om door dien weg een ingang inde gemoederen te banen; gelijk hy korts daar aan betoonde, sijn gevoelen, klaar, en openlijk onder de Sudenten, en zyne vertrouste vrinden uytbreidende: bestrydende de argumenten die *Calviny*, *Zanchy*, *Beza*, en *Martyris* tot verdedinge vande Predestinatie &c. en andere poincten der Gereformeerde religie hadden opgestelt. Hy sprak (*seit den Auteur*) met veragtinge van haare Leere, en Boeken; en prees die contrary Leerden, als *Coornherts, Socini*, en *Castellionis* Boeken, zyne Discipelen aan.

Armini van elk bemind.

Set zyn gevoelen bedektelijk voort.

In 't openbaar.

Bestryt de Gereformeerde Leere.

In 't kort, hy drong door zyne Spits-zinnige en subtile stel-

Krygt een groten toeval.

 linge

lingen zyne Sociniaansche leere onder de nieuwsgiere jonge Studenten voort; en sogt door dese het zaat dat hy in sijnen boesem droeg, inden Akker der Kerke te werpen, gelijk geschiede: want dit ging van de Studenten vorder onder de Kerk-leeraren, van welker veele in 't selve gevoelen zynde, en voelende een sterke stut aan *Arminy* te hebben, uyt haare schuilhoeken te voorschyn quamen; leerende en disputerende tegens de aangenomie Leere der Gereformeerde Kerken aan; brengende alsoo d'Al'arme inde Kerk, en daar van daan inde Politie, 't welk in 't gros by *Baudartius* zynde aangemerkt, aldus van *Arminy* sijnen aanvang maakt. ,, Maar *Jacobus Arminius* van *Amsterdam* ,, tot *Leyden* zynde gekomen, heeft soo lange en soo kragtig gearbeit, dat hy eenen sterken byval gekregen heeft van verscheide Predikanten: welker eenige vande geringste inde Nederlandse Kerken niet en waren, in verscheide Provincien ,, groot, en kleine Steden, maer insonderheit in *Batavia*: en dese ,, hebben allenxkens, soo veele vande aansienlijkste Regeerders ,, deser Landen aande hand gekregen, dat zy de Kerke en het ,, gantsche Land, in sulken combustie, ende scheuringe hebben gebragt, dat eindeling daar door den Spanjaart dese Landen eer wederom onder sijne Heerschappye scheen te sullen ,, brengen, dan hy met al de gewapende Krygs-helden, en ,, het Goud van Peru (die hy de veertig naaste jaren, daar aan ,, hadde te koste gelegt) gedaan heeft; wanneer het God de ,, Heer niet genadelijk verhoed en hadde &c. *eerste Boek, twede* ,, *Afdeeling Baud.*

Waar door Alarm in Kerk &c. komt.

Band 1. *Boek pag.* 4.

XII. CAP-

XII. CAPPITTEL.

d'Ontroerde Kerken, versoeken een Sinode Nationaal: bekomen consent, dog niet na hun behagen; vertonen aande Staten Generaal hunne bekommeringen, dog te vergeefs: doen hun beklag op het Conventus Præparatorius.

ALle gevallen, en geschiedenissen die de Kerk in allarme, ende het Land in verwerringe hebben gebragt, uyt de Historien op te stellen; soude een geheele voluma eyschen; dog evenwel om dese *Hollandse-Rampen*, volkomentlijk te vertoonen, soo oordeel ik, uyt het begin, den voortgang te moeten verhalen, 't welk ik sal doen so kortlijk, alst my sal mogelijk wesen.

De Kerken onlust voorsiende.

De Gereformeerde Kerken van *Zuid-Holland*, in haar Sinodus binnen *Rotterdam*, anno 1605. vergadert, hebbende seker rapport vande onsteltenissen inde Kerk, en Academie van *Leyden*, wegens de Leere *Arminy*, contra de gemeene Kerke, ontfangen; Deputeerden eenige Predikanten, om haar grondig te Informeren by *Curateurs*, en *Professoren*, vande waarheit der loopende gerugten; ten nadeele van *Arminy* haar aangedient. Maar de Gedeputeerden geen bescheit tot genoegen bekomende, en haare vragen, op 't stuk vande *Predestinatie* &c. met tegen-vragen door *Arminy* beantwoort siende, sonder meer, dede de Sinode voorgoet keuren (seker besluit al in den jare 1580. genomen, *seit Brand in sijn* 18. *Boek*, dog doen niet voort willende,) dat alle Predikanten, hoofd voor hoofd, de *Confessie*, en *Catechismus*, souden onderschryven; als deselve Schriftmatig erkennende, om eenig inde leere te zyn &c. dog 't selve aande Classen der Kerken zynde gebragt, soo zynder verscheide Predikanten, in *Arminy* gevoelen staande, geweest, die het

Willen de Formulieren doen onderschryven.

Dat by veelen geweigert werd.

plat quamen te weygeren; en dit te vrymoediger (ſeit de Hiſtorie) om dat zy merkten , dat zy , onder de hand, door ſterker geſtyft wierden.

Waar over zy bekommert.

Dit weygeren , en andere bewegingen van *Arminy*, en ſijne aanhangers, om de leere der geconditioneerde Predeſtinatie &c. voort te ſetten, (ik wil gelooven met een Chriſtelijken yver, ſoo als *Arminius* in ſijn uyterſte wil-making heeft betuigt, en in ſijn Teſtament , als proteſterende , heeft doen invloeyen) bragt de Hollandſe Kerken in geen kleene bekommering van ſcheuringe; waaromme de Leeraren aangeprikkelt wierden (niet om Tirannye te oeffenen, en gelijk *Arminius* ſeide te vreſen, wanneer zyn mede Profeſſors *Gomaar*, en *Trelcatius* hem over zyn Leer-ſtellingen aanſpraken, ſeggende voor twiſt en ſcheuringe bevreeſt te zyn , maar) om van *haar H. M. de Heeren Generale Staten* , de lang verſogte , dog uytgereykte Nationale Sinodus, wederom te verſoeken.

Brants 18. *Boek*.

De Sinodus nationaal verſoeken.

't Werd door Gedeputeerden gedaan , met een bondig vertoog vande ge-eyſte nootſaaklijkheit der ſelve : ſy krygen op den 15. Maart 1606. acte van conſent, dog met deſe bepaling, „dat haar H: Mog: toeſtonden, dat de Remonſtrerende Kerken „een, *Sinodus Nationaal* beroepen , aanleggen, en houden ſouden mogen, dog die uytſchryven op de Reviſie vande Confeſſie , Catechiſmus, en d'ordeningen der voorſz Kerken &c. 't welk de Gedeputeerden, en by gevolg de Kerken, niet weynig quam te ontſetten; wel voelende uyt wat koker deſe pylen, geſchoten wierden.

Zy krygen conſent, dog niet na haar ſin.

Vertonen de ſwarigheden die de Clauſulen in hielden.

De Gedeputeerden hielden egter moed, en wierden te rade *haar H. Moog*: te vertoonen, de ſwarigheden die in deſe Clauſul van ſpeciale uytſchryvinge gevonden wierd ; namentlijk, dat ſulx onder de Chriſtelijke Gemeentens onſteltenis, en groote ergerniſſen ſoude geven , even of de Kerk, en hare Leeraars haar eygen Belydenis, en Formulieren in twyfel quamen te trekken; warender eenige die tegens deſe Kerk Formulieren , en Criſtelijke regelen jets wiſten te ſeggen, dat , gelijk haar volkomen vryheit hun tot ſulx nodigden , zy 't ſelve inde verſogte Sinodale vergadering, mogten verklaren , om daar op 't advys , en 't eind-oordeel, der beroepene Gods-geleerden aftewagten.

Sy

Sy krygen toegang, en gehoor inde vergadering, vertoonen het geseide, maar moesten haar getroosten, gebonden te moeten blyven aan dese Resolutie; hoewel de Resolutie niet volkomen was, (*seit de Historie*) vermits eenige Provintien absent waren: en, *seit de History inde Kanteekening*, dat de Gementioneerde Clausul door eene Provintie alleen, buiten kennis der andere, daar by was gestelt; volgens bekentenisse vanden *Advokaat Olden-Barneveld*, die haar d'acte had overhandigt, en inde vergaderinge het woort tegens de Gedeputeerden gevoert hadde.

Maar moesten daar by blyven.

De waarheit blijkt ook dat eene Provintie (misschien eene Heer van die Provintie, als zynde de spil waar op het rad vande Regeering in die tyden quam te drayen) dit soo had bestelt, om de † Novateurs, *segt Baudartius*, tot haar oogmerk te helpen; dewyl niet alleen de Kerkelijke in 't gemeen, maar ook *de Staten* eeniger Particuliere Provintien, daar over haar mis-noegen quamen te uyten: te weten in 't volgende jaar 1607. wanneer zy op het *Conventus Praparatorius*, ofte beroepe vergadering tot voorbereidinge vande Nationale Sinode, hare Gedeputeerden belasteden, te doleren over dese forme van Proceduren, en te adviseren uyt den naam der gemelte *Staten*, en der *Kerken* Respective, „ dat de ongewoonlijke, ende nieuwe Clausule inde „ uytschryvinge mogte werden nagelaten, en andere gewoon- „ lijke stigtelijke woorden, in dessels Plaatse mogten gestelt „ werden 1. *Boek Baud. VI.*

Waaromme de Kerken hier over op het *Conventus* klagen.

† *Verstaat de Geconditioneerde Predeinstaty-Leerders, elke party sustineerdede oudste inde Leere vande ware Ortodoxie te wesen, en beschuldigden malkanderen van nieuwigheden.*

XIII. CAPPITTEL.

Arminius wil zyn gevoel niet verklaren, werd met Gommarus belast voorden Hoogen-Rade, elk hun gevoelen te beweren, dat veel quaad in 't Land, en de Kerk baart.

'tConventus ſcheit-vruteloos.

DEſe by-een komſt, *tot voorbereydinge vande Nationale Sinode*, ſcheide vrugteloos, ter oorſaak dat *Arminy* met de zyne merkende, dat zy voor als nog de ſwakſte ſouden weſen, een ander Regiſter begonden te trekken: hy hadde geweygert aan deſe vergadering ſijn gevoelen te openen, hoewel zy hem in 't vrindelijkſte belooſt hadden indien hy hem geliefde te uyten, en jets tegens de *Confeſſie*, of *Catechiſmus* hadde, dat zy hem ſouden voldoen, of altyd maken, dat alle krakeelen tot niet, ende de vrede onder de Broederen mogte herſtelt werden. Hy volherde in ſijn weygeren, en „ſeide dat deſe vergadering tot dien einde niet was by den anderen gekomen, dat hy derhalven ongehouden was ſijn gevoelen te openbaren, dat zy (beroepene Predikanten) lang genoeg by malkanderen waren geweeſt, en dat myn *Heeren de Staten*, na antwoort van haar verrigtingen ſtonden te wagten: *Brand* 18. *Boek. pag.* 73.

Om dat Armini ſijn gevoelem niet wil uyten.

Dit was ook de koorde daar hy wilde aangetrokken hebben, niet ſoekende dat het verſchil der Leer-punten tuſſen hem, en de Kerken, door Kerklijken, maar Politijken ſoude verhandelt werden; hier toe liepmen de Politijke Overheden aan, beſonder die een ſmaak in haare Leer-ſtellingen vonden; deſe maaktemen vroed, dat de *Kerklijk* en der Sinodale *Kerken*, een Collaterale magt met de *Politijke Regeerders* ſogten; dat zy d'Authoriteyt vande *Hooge-overheit*, (die zy de hoogſte Judicature, ende deciſie in alle Kerklijke ſaaken, ſoo wel als inde Politie toe ſchreven) ſogten weg te nemen; al om te beletten het beroep van een *Natio-*

Die hem niet ſoekt 't oordeel der Kerken te onderwerpen.

Nationale Sinodus, daar de Kerken haar Leer-verschillen sogten vereffent te hebben, of een eind-oordeel over deselve te krygen.

Hierom lieten de gemene Kerken niet na, gestadig te arbeyden, om door den ordinaren weg der Kerk-gebruiken, met een gemeene toestemming, een seekere Bepalinge ontrent de Leere vande Cristelijke Gods-dienst te hebben, tot een fondament-legging van eenigheyt, en voorkooming van scheuringe, die uyt de verschillen te wagten stonden. Maar *Armini* en *Vytdenboogaart*, hoorende hoe zy by In, en Uytheemse Gods-geleerden te Boek waren gestelt, t'sedert het scheyden van het verhaalde *Conventus*, liepen de Overheden magtig aan, en wisten door hare gunstdragers, met Requesten aande *Staten van Holland* soo veel uyt te werken; dat *Gomarus* op den 30. April 1608. geciteert wierd, om met sijn Mede-proffer *Armini* voor den Hoogen Raade, wegens hunne differenten, in gesprek te komen.

Versoekt den wereldlijken Heer tot Oordeelder.

Voorreden van 't Dortse Sinode.

Gomarus hier over onstelt, ende Kerken geargert, versoeken aan deselve *Staten*, dat de questien die Kerklijk waren niet door Politijken, maar door Kerklijken mogten geoordeelt werden: de *Staten* verstonden ja, maar wilden dat het *Hoge Hof* soude kennisse nemen vande differenten, om het aan 't oordeel van een Nationale, of Provinciale Sinode over te laten. Het dispuit moest zynen voortgang hebben; 't geschiet: maar wat baarde dese t'samen-spraak, over-een-koming inde Hooft-stukken der Cristelijke Religie? Ja misverstanden, dispuiten, twisten, oneenigheden, en verwyderingen.

't verschil voor den Hogen Raad bedisputeert.

Den Heer van *Oldenbarneveld* mogt, inde Vergadering van *Holland*, God danken, datter geen verschil was gevonden, inde Hoofd-punten des Geloofs, op de verklaringe van den Hoogen Raade, voor welke het dispuit voltrokken was; Maar *Gomarus* daar present, betuigde heel anders, en seide „ soo het niet en „ wierd verhindert, dat uyt dese verschillen soud ontstaan, dat „ *Provincie* tegens *Provincie*, *Kerk* tegens *Kerk*, *Stad* tegens *Stad*, „ en *Burger* tegens *Burger*, soude komen op te rysen: en schoon „ hy met het gevoelen van sijnen Mede-professor niet sou dor„ ven sterven, en voor Gods Oordeel verschynen, dat hy om „ de gemeene rust bereit was, vrede te houden, en die te vor„ deren.

't Gevolgde quaad voorsegt

„ *Armi-*

Brants 18. Boek.

„ *Arminius* seide onbewust te zyn, van soo quaden gevoelen „'inde Relige te hebben, of te vertrouwen dat hy immermeer oor„saak van scheuringe in *Gods-Kerke*, of in den *Vaderlande* wesen „sou: betuigde bereid te zyn, sijn gevoelen in 't stuk van Re„ligie rondelijk te openbaren, wanneer hem sulx door de je„genwoordige Vergadering soude werden bevoolen; ja eer hy „uyt de Vergadering soude scheyden. Dit wierd hem niet eens afgevergt, alleen wierd geordonneert datmen 't verhandelde soude in geschrifte stellen, en mijn Heeren *de Staten van Holland* overhandigen; om het by het *Hof Provinciaal* te doen bewaren, tot dat de Nationale Sinode soude Vergadert werden, sonder yemant de stukken te laten sien, of lesen: op dat de saake soude secreet blyven tot de tyd vande geseide Vergadering der gemeine Kerken, *Baud.* 1. *Boek X. Deel.*

Dat Armini niet geloven kan.

Brant 18. Boek pag. 84.

Wiens Leere door dringt.

Brand seit „ na dese t'samenspraak sweeg men niet: Elx ge„voelen drong door; dat van *Gomarus* behaagde den Predikan„ten wel meest, als 't geen by de meesten was aangenomen: „Maar dat van *Arminius* behaagde meest alle de *Magistraaten*, „als meest over-een-komende met het begrip van 't Volk. Dit laaste, der Magistratens behagen, was oorsaake dat *d'Arminische* (voelende dat zy byde Kerken in 't onderste stonden, maar door een ander hand wierden boven gehouden) vande Predikstoelen, tegens de *Kerk-formulieren*, ende *Calvinische Leere* begonden te roepen; smalende soo op oude als nieuwe Leeraren, en alle die in het gevoelen *Calvini* stonden; seggende met haren grooten Voorvegter „ datmen niet moest vragen, of seggen, „watter tot dien tyd geleert was, maar ondersoeken wat waar„heyt is, en watmen voortaan Leeren soude. Dit geschiede selfs niet sonder scherpe dingtaalen, inde Classikale Vergaderingen, daar zy uyt de borst, soo wel als inde Kerk-Vergaderingen spraken, tot groote ontrustinge der Cristelijke gemeentens, die ge-ergert wesende, in twist, en verwytinge vielen: elk sprekende met scherpen sugt, na dat sijn bevattinge, en de oordeel hem quam in te storten.

Met de Kerkelijke te bestryden. *Baud.* 1. *Boek* 9.

't Welk verwyderinge baart.

In 't kort, het begon van dien tyd af, hol, over bol, in 't Kerklijke door het *Land* te loopen; de gewoonlijke Zuid, en Noord-Hollandse Sinodens wierden by de *Staten* verboden,

door

door middel vande *Werktuigen* der vrees-hebbende partie, dog weder om besondere redenen, op 't versoek der Kerken, toegelaten; egter met verbod van de saken *Arminy* niet te spreeken: willende haar *Groot Mog*: dat geene *Klassen*, ofte afgesonderde *Sinodens* Disputen, Deliberatien, of Resolutien op de Controversien souden maken; maar deselve opgeschort houden, tot een *Nationale Sinode.*

De Sinoden verboden van Arminius leer te spreken.

Dit was oorsaak dat de *Arminische* weygerden haar verklaringe, ofte Consideratien te openen, soo op de Confessie, als Catechismus, die de *Zuid-Hollandse Sinode*, (anno 1608. in October binnen *Dordregt* vergadert) van de Leidse Professoren, Regent van 't Staten Collegie, en de Predikanten der Kerken versogt hadden; soo dat men uyt haar doen, en handelingen wel sag, dat zy haar vande Kerken sogten af te sonderen, om het oordeel der selve niet onderworpen te zyn: *Doctor Gomarus* verklaarde dese Formelieren Gods-woord conform te wesen; *Arminus* antwoorde, dat hyse 't zyner tyd Schriftelijk beantwoorden sou: onderwijl kreeg *Arminy* ordre, om inde Vergadering *van Holland* opening te doen, volgens sijn aanbiedinge, op de pointen der leere, daar in hy vande Kerken verschilde; sulx doet hy, spreekende seer wytloopig vande Predestinatie, van Gods voorsienigheit, vrye wil des mensche, volmaaktheit der geloovigen, en vande Godheit des Soons &c. besluitende voort sijne verklaringe, met een welsprekende na-reden aande *Staten*: te sien *in Brants* 18. *Boek pag.* 86. *en* 87.

Wil hem niet op de Formulieren verklaren.

Maar doet zyn belydenis voor de Staten.

K: K. H. 3. *Deel pag:* 181.

Dit werk ontfonkte wederom de Kerken, die *Gomarus* versogten een tegen vertoog te doen, aan dito *Staten*; 't welk hy doet den 12. Decemb. 1608. met aanwysinge van *Arminus* afwijkinge vande regtsinnige Leere der Kerken, en met vertooningen vande swarigheden, die 't Land, en de Kerk te wagten stond, indien men niet quame tot een eind-nederlegginge vande questien; en dat door een algemeine Kerk-vergaderinge, die hy met eenen vande *Staten* versogt; gelijk ook stadig deden, de Gedeputeerden vande *Hollandse Sinoden*: dog alte vergeefs (*segt Baudart in zyn* 1. *Boek Pag.* 18.) om dat *Vytdenboogaard* te veel by *Oldenbarneveld*, en dese te veel by de Staten van *Holland* vermogt.

Gomarus vertoont wat swarigheden uyt zyn leer te wagten stond.

Veele Regenten tegens de gemene Kerk.

Wat hier van zy, laat ik in zyn geheel: dits waaragtig, dat veele vander *Steden*, en *'sLands Regenten* van doen af aan, haar tegens de openbare Kerken begonden aan te kanten, zynde een ellendige grond-werp, tot bevorderinge vande gevolgde rampen: en dat van wijse Magistraats Heeren, en sulke Mannen die wel wisten dat in den Gods-dienst meer op 't leeren van wel-doen, en zeden praktijk, als op subtijle disputen van Gods hooge, en wijsen Raad gelet dient; en ligt konden vroeden, dat door hunne separate hand-biedinge aande minder, dog stijf-gekaakte partye, de scheuring in Kerk, en Politye sekerlijk volgen moest.

Een saak van quaden gevolge.

Indien den *Souverain*, of des Republijx *Oppermagt*, schoon zyn Regt hem sulx mogt toestaan, egeene veranderinge inde openbare aangenomene Gods-dienst, ofte hare Leere kan brengen; sonder sig selfs, ende den Staat te stellen in gevaar van d'uyterste swarigheden; gelijkmen heeft gesien dat *Opper-Vorsten* haar Heerschappyen, en *Koningen* haar *Kroonen*, en *Hoofden* hierom hebben verlooren gehad: wat heyl stond voor het Land te wagten, daar maar eenige (neemt de meeste, en ook voorname) *Leden* van het *Souveraine Lighaam*, haar wilden opstellen tegens de geheele *Kerke*, of altijd het meeste, en grootste getal, die haar het Regt van besittinge der Hemelsche Sleutelen, dat is de regtsinnigheit in de Leere des Gods-dienst, toe-eygenden; en haar onderschraagt vonden, met de andere *Leden*, en *stylen* van *Staat*, sonder welken het getimmert vande *Hollandse Regeeringe* niet kon over-einde blyven?

Regt tegens de praktijk van hunne voorsaten.

't Was immers kennelijk dat *Coolhaas*, *Herberts*, *Wiggertse*, *Tako Sybrants*, en meer andere, de Leere die *Arminy*, en de zyne nu wilden doordringen, op de Predik-stoelen, en met Boeken willende Plaats doen vatten inde Kerk, en door de Kerken, als dwaal-sterren zyn verworpen, en haar Leere als niet regtsinnig, maar schis-matijk zyn veroordeelt geworden: daar by wisten zy dat doen ter tijd de Hooge Overheden, om geen ongemak door Kerk-twist in 't Land te brengen, de veroordeelingen, verbanningen, affettingen, en andere Kerklijke handelingen hebben toegestemt, met hantbiedinge aande Kerken, tot uytvoeringe van haar besluiten, schoon de Magistraten van *Leyden*, *Gouda*, *Hoorn*, *Medenblik*, en andere Plaatsen,

elk afsonderlijk, voor hunne Leeraars wilden pleyten. Maar nu sagmen ter contrarie datmen de Kerk-geschillen, wilden, en quamen te brengen tot den *Wereldlijken Heere*; die genoeg te doen hebbende, met haar Staats, en Politijk bestier, egter tot Regters wierden gevergt over het verschil gevoelen, inde diepe verborgentheden der Goddelijke Schrifture.

XIV. CAPPITTEL.

De Kerken werd een generale Sinodus belooft, dewelke te rug werd gesteld: en werden de bitterheden tusschen de partyen te groter, om dat zy elk een rug-steun onder de Politiken vonden.

BOven 't geene ik alrede tot bewijs van dese waarheit verhaalt hebbe, soo seggen ons de Historien, dat de Kerken (na dat *Do. Gomarus* een tegen-vertoog op *Do. Arminius* geopenbaarde Leere gedaan hadde) niet ophielden, maar stadig de *Staten* aanliepen, om een generale Provinciale Sinode; en dat, hoewel de meeste vande Vergadering geneigt waren, om het vier der blakende krakeelen te mogen sien uyt-dempen, het daar toe niet kon gebragt werden: ter contrarie dat op dit versoek, door 't beleyd van *Arminius Gonstdragers*, de twe Professors wederom wierden geordonneert, om elk met vier Predikanten (tot mede-hulpers vergeselschapt) hunne differenten inde Vergadering vande *Ed. Gr. Mog.* te bereden-kavelen; sulx geschiet in Augusty 1609. dog wierd dese t'samenspraak, om de swakte van *Arminy* (die in October daar aan stierf) kort afgebrooken; met beloften vande *Staten* aan *Gomarus* dat dese verhandelde stukken aan een Provinciale Sinodes, haast te beroepen, souden overhandigt werden; om een eind-spraak, of het oordeel van die Vergaderinge daar op te hebben.

De Kerken versoeken een generale Sinode.

De geschillen voor de Staten verhandelt.

Die de Sinodus beloven.

Evenwel en volgde op dese beloften niets (hoewel de *Staten*

Baudart. 2 *Boek Pag.* 22

Verschil over de deputatie,

dese beloften met een schriftelijke Acte op den 18. Augusty bevestigt hadden) ter oorsaake dat questie rees, wie de Predikanten tot dese Sinodale Vergadering afschikken, of deputeeren souden.

Van ouds hadden de Kerklijke t'samenkomsten, ofte Classen het gedaan, des verstonden eenigen dat dit Regt den Kerken toequam; de andere daar tegen, wilden, dat dit Regt den Magistraten behoorde, en dat dese de Persoonen souden verkiesen: beyden vonden zy aanhangers inde Regeering, waar door het werk opgeschort, ende partyen aangehitst bleven, om met schrijven, roepen, en schreuwen malkanderen swart, en hatelijk te maken.

Waar door die agter blijft

Tot desen einde spitste wederzyds elk zyn vernuft, tong, en penne, om zyn partye niets schuldig te blyven. *den R. K. History-schryver*, segt (in zyn 4 *Deel Pag.* 8. *en* 9. dit verhaalde aantrekkende) dat 't selve by den *History-schryver Baudartius* seer partijdig verhaalt werd, besonder daar hy komt te verhalen de by-een-komsten der Arminische, om die vermaarde *Remonstrantye* te formeren, die zy den 14. January 1610. hebbende ontworpen, en in Juny, of July de *Staten van Holland* overleverende, daar door den naam van *Remonstranten* verkregen, en tot dato behouden hebben.

De partyen verbittert,

Baudartius hebbende verhaalt de afgesonderde handelinge vande Stad *Alkmaar*, ontrent de saken van *A. Venator*, en *C. Hillenus*, den eersten beschermende, den anderen affettende, en vorder zyn oog en opmerk hebbende, dat dit de vrugten waren voortkomende uyt het zaat der geseide krakeelingen, wegens het Regt der afschikkinge tot de Sinodale Vergaderinge, segt aldus „als nu de Arminianen sagen dat zy den Sinodum niet „langer te vresen hadden, soo waaren haarder veele, als de „Paarden die sonder toom vol loops liepen, daar haar dolle sinnen haar jaagden: sonder eenige vrese, ofte schaamte Predikten, en spraaken zy tegen de aangenome Religie soolelijk, „en soo lebbig, dat het de grootste Vianden van *Gods Kerke* „noyt soo grof gemaakt hadden, of maken konden; tot groote „droefheit aller vroomen, en tot de hoogste blyschap der Vianden van *Gods Kerke*, *Baud.* 2. *Boek Pag.* 23.

Besonderlijk de Remonstranten,

Die geen Kerklyke bestraffingen vreesden,

gaende

En verder overgaande van dese materie tot de handelinge der Kerken, soo segt hy, dat hoe meer de Gedeputeerden der Kerken, aanhielden, om een Provinciale Sinode, hoe minder zy bevorderden; ja dat de gewoon, of jaarlyke Sinodens selfs verboden wierden; en dat al om de generale after-rug te houden, schoon eenige *Heeren* inde Vergadering van haar *Ed. Gr. Mog.* een generale Sinodus noodsaakelijk hielden, tot dienst vande Kerk, ende Politie.

„ Hier op vervolgt hy zyne memorien, Pag. 24. aldus „ de Armi-„niaanse Predikanten zyn soo vrymoedig geworden, dat zy „hier, en daar haare by-een-komsten op haar eygen hand ge-„houden hebben, sonder publijk consent der *H. Overigheyt*, „dog met kennisse van eenige der voornaamste, die aan het Roer „saten; het was genoeg ge-excuseert, als dese by-een-komsten „ der Arminiaansche Predikanten den naame van Sinoden niet „en hadden-

Zy houden besondere Kerk Vergaderingen,

„ve Sy hebben haar met onderteekeninge harer namen t'samen „varpligt, en verbonden, om met malkanderen haar aange-„mngen werk te hanthaven, en te helpen uytvoeren, daar qua-e van, watter van quame &c.

steDese aparente, dog scherpe, waarheit den *R. K. Historý-schryver* vokende, en op desen text komende, versagt dese saak in deser „egen „'t is dan alsoo, dat de Predikanten, die de revisie van „Confessie, en Catechismus, by de *Hooge Overheit* beslooten, „hart tegen waren, en zynde verre het meeste in 't getal door „'t gantse Land, niet ophielden, d'andere (Remonstranten ge-„naamt) die zy van nieuwigheit, en onsuiverheit inde Leere „suspecteerden, soo te quellen, dat dese haar genootsaakt von-„den, met malkanderen te overleggen wat hun voortaan te doen „stond, tot quytinge harer Conscientien; en om meerder on-„heil (soo zy meenden) te voorkomen, voor hare Persoonen, „ende Gemeinten: zy sagen dat hare Partyen op de beveelen „der *Hooge Overigheit* in 't Kerklijke niet veel en pasten, voorna-„men tlijk in Plaatsen daar zy de particuliere *Magistraten* tot haar-„der devotie hadden; zy deden de Predik-stoelen daveren met de „dispuiten vande Predestinatie &c. zy bragten te wege ('t welk „*d'andere* verstonden seer verre te sien) dat d'examinatien vande „Proponenten niet meer en geschiede op den ouden eenvoudi-

De redenen waarom.

 „gen

„gen voet, maar dat de selve seer hoog, en scherp ondersogt
„wierden, op 't stuk vande *Predestinatie*, *Reprobatie* en 't gunt
„zy agtende daar aan te kleven; vorderende tot den Kerken-
„dienst, die daar op in alles antwoordeden na hare meeninge,
„latende d'andere sitten sonder promotie. Dit, en andere Par-
„tyschappen meer, veroorsaakte d'andere *geseide Predikanten*,
„die haar voor de *Gemeinten* bekreten, en ten alderleelikstenaf-
„geschildert vonden, in stilligheit by een te komen; en alles
„overleid hebbende, met malkanderen een-stemmelyk te stel-
„len een Acte van vertoog; by *Baudartio* een ligue, ofte ver-
„band genoemt, tot scheuringe: en om een nieuwe Gerefor-
„meerde Kerk op te regten, voor de oude. 4. *Deel Pag.* 9.

Om dat zy hun by d'andere bekreten hielden.

Dit ge-extraheerde uyt beide geseide schryvers, is alleen om aan te wysen, de wederzydse bittere Partyschappen; en hoe elk doenmaal quam te klagen, dat haar tegen-partye door de *Magistraten* gestijft, en gesterkt wierden; het welk waarhaftig zynde, ook de waarhaftige fonteyne is geweest, waar uyt de volgende *Hollandse onheylen* zyn voortgekomen. Indien dese woorden strijd over de geschillen; al inden beginne het eindoordeel der generale Kerken was opgeoffert geworden; den stryd en soude sekerlijk noyt tot die hoogte geklommen hebben; dit ver-eiste de geschapenheit der saaken, waar toe het de meeste der Kerklyken, en veele *Magistraten* met reden sogten; de andere riepen doen de twist gesaayt was, om onderlinge verdraagsaamheit, dog hoe lange sullen wy nu gaan seggen.

Wederzyds klagen zy dat hunne partie gesterkt wierd.

XV. CAP.

XV. CAPPITTEL.

De partyen Remon- en Contra-Remonstranten geordonneert, hunne verschil-pointen voor de Staten te verhandelen: waar op de Haagse Conferentie d'anno 1611. *gevolgt is.*

DE *Remonstanten*, in 't einde van hun naams oorsprongs vertoog, hier boven gemeld, versogten de magtige hoede van myn *Heeren de Staten*, en dat zy niet mogten belwaart worden in, of boven de vyf punten by haar opgestelt, daar van zy verklaarden met de Kerken niet in eene sin te staan. Dit haar verzeekert zynde, en de Kerken, door hunne Gedeputeerden, daar op een tegen-vertoog (waar door zy *Contra-Remonstranten*, zyn genaamt geworden) dito *Staten* hebbende overhandigt, soo zyn wederzyds vertoonderen belast geworden, dese verschil-punten te verhandelen inde vergadering van haar *Ed: Gr: Mog*: gelijk het selve in *Maart*, *April* en *Mey* 1611. geschiede, tussen ses *Remon-* en ses *Contra-remonstrantse Predikanten*: welke laaste, zynde Gedeputeerden der Kerken, soodanig niet erkent wierden, maar moesten desen tytel nederleggen, om tot die befaamde Reden-stryd, bekend byde *Haagse Conferentie*, te mogen treden; het welk zy gewillig deden, om hunne Overheden te gehoorsamen, en haare tegen-partyen genoegen te doen nemen.

De partien doen hun vertoog, en tegenvertoog.

Waar op de Haagse Conferente volgt.

Na veele over, en weder over reden-wisselingen der Contra gevoelens, soo quamp men in Mey wel ten einde van dese t'samen spraak, maar niet in over-een-stemming van gevoelen; of datter een slot-oordeel op het verhandelde wierd gegeven: alleen wierden de partyen belast hunne stukken wederzyds in geschrift te stellen, om die *haar Ed: Mog*. *de Gecommitteerde Raden* te overhandigen; ,, ten einde, *seggen de Staten*, daar op ,, naader mogte gelet, en eindeling gedaan werden, 't geene

't Verhandelde in Geschrift by de G. Raden overgenomen.

,, tot

Baudart 2i Boek Pag. 50.

„tot Gods eere, welstant des Lands, rust, en eenigheit der Ker-
„ken, soude geoordeelt werden te behooren.

't Boven gemelte werd op 't gebod van haar Ed. Gr. Mog. gedaan, door *D. Festus Hommius* ter eender, en *D. J. Uytdenboogaard* ter ander zyde, om daar op een eind makende ordre van hunne *Hooge Overigheit* af te wagten.

XVI. CAPPITTEL.

De Staten van Holland niet jegenstaande d'ontroeringen der Kerken, over het beroep van D. C. Vorstius, tot Professor inde Teologie, souden hem tot Leyden laten bevestigen hebben, ten ware geweest, de scherpe tale van Koning Jacobus van Engeland.

Grote bewegingen wegens t'beroep van Vorstius,

ONderwyl waren de *Staten van Holland* in geen kleine bekommeringe, ter oorsaake vande sware klagten der gemene Kerken, en de bestormingen die haar *Gr. Mog.* wegens het beroepen van *C. Vorstius* tot Professor inde Leydse Academie, van alle zyden quamen te lyden. Desen Man met yver daar toe voortgeset, om 't belang der Remonstranten klem te geven, gaf onrust, en beweging by In, en Uytlandse Gods-geleerden: Want hy grooter zynde van begrip, en wetenschappe, als van versiende omsigtigheyt (gelijk sijn uytgegevende schriften bewesen, en waarom hy verscheide reisen door hervormde Gods-geleerde Doctooren uyt de Palts, als andere, tot leet betuiging, wegens zyn verkeerde uytlegginge der Goddelijke Schrifture, al te voren was gebragt) kon door sijn natuurlijke drift, en verkeerden yver, binnen *Steinfurt* niet binnen de ge-eiste Paalen van billijke Leer-lessen, tot stigtinge van het bekeerde Cristendom, blyven; maar ontroerde (volgens 't getui-

By in, en Uytlandse Teologanten.

ge

ge der Historien) alle Gereformeerde Kerken , door sijn Lessen, en Boeken, die sy van God , en Gods-eygenschappen handelende leerde, en uytgaf, soodanig, dat yder bereit was, de geestelijke Wapenen des Goddelijken woords , tegens hem op te nemen.

Die gelijklijk zyn Schriften bestreden.

Desen Man, seg ik, in 't Land zynde gekomen, om binnen *Leyden* zyn woonst, en besitting van sijn *Professor-ampt* te nemen, wierd te deser tyd, inde Vergadering van mijn *Heeren de Staten*, in 't bywesen der twaalf disputerende Predikanten, gehoort; alwaar hy met een lange Redenering, de blamen, hem, wegens sijn quaad-smettelijke Leerstellingen , nagegeven, van sijn aangesigte, sogte aftewisschen; 't welk hy soodanig dede , dat de *ses Remonstrantse Leeraars*, die sijne schriften leiden regt-sinnig, en met Gods-woort, en waarheyt over een komende te wesen , verklaarden te zyn in alles voldaan; soo van sijne gedane Oratie, als Disputatie tegens *Festus* gehouden ; oordeelden derhalven, dat den voortgang sijner beroepinge soude strekken , tot *Gods Eere* , tot *dienst van het Land*, tot *voordeel vande Kerke*, en tot een *luister van d'Academie van Leyden* &c.

Werd voor de Staten tegens de Predikanten gehoort.

By de Remonstranten als Regtsinnig gepresen.

Maar de *Contra-remonstranten* , die op den 29. April 1611. een wytloopig Schriftelijk vertoog, den *Staten* hadden overhandigt, daar in zy betuigden, dat indien desen Man tot een Leer-Meester der Kerklijke Queeklingen , en een uytlegger der H. Schriften in *d'Academie van Leyden* wierd gebragt, dat het niet alleen den Kerken, en het Land schadelijk, maar selfs schand, en verwytelijk soude wesen ; bewysende uyt sijne Boeken, en Schriften, ende Getuigenisse van andere Gods-geleerden, dat hy grote, en Gods-lasterlijke dwalingen hadde voortgebragt , seyden, en verklaarden rond uyt (nadat de gesеide reden-stryd tussen *Vorstius* en *Festus* was ge-eindigt) tegens 't advys der Remonstranten aan, dat zy nu meer, en vaster in haar gevoelen van *Vorsty* dwalingen waren verseekert, en versterkt: baden derhalven haar *Ed: Gr: Mog:* de *Kerken* met desen Man niet verder te willen beswaren , dewyl zy voor onfeilbaar hielden, dat den voortgang deser beroepinge, tot *nadeel vande Kerk* en *d'Academie* , en tot *onrust vanden Lande* soude wesen. Siet de Remonstrantie , en dese betuiginge by *Baudartius* in sijn 2. *Boek Pag.* 39. *en verder.*

En byde Contra R. als een dwaalgeest verworpen.

Die de Staten bidden de Kerke met dezen Man niet te beswaren.

Tegens 't vertoog der Kerken.

Dese Vertoog-Schriften, en het Protesteren der *Hollandse* Kerken, (hoewel die als van gewigtigen nadruk behoorden overwoogen, geweest te zyn) en souden nog weynig hebben uytgewrogt, na de getuigenis van *Brand*, die van dit beroep sprekende, aldus segt „ d'yverigste *Contra-Remonstranten*, en die „ 't met hun hielden, vielen *Vorstius* meer en meer tegen; dan „ hy sogt zig op alle wyse by In, en Uytlandschen te ontschuldi- „ gen, en veroordeelde met eygen monde de dwalinge van „ *Socinus*; maar hoe hy meer arbeide, en den *Staten* meer ge- „ noegen gaf, hoemen meer tegens hem yverde; ook tegens de „ *Staten*; die hem egter sogten in te voeren: 't welk ook na alle apparentie soude geschiet sijn, te weten dat dezen Man, in het Professor-ampt soude zyn ingevoert geworden, ten ware van buitenen dit belet, als van swaar gewigt wesende, gekomen ware.

Brand 20. *Boek pag.* 165.

Sogten de Staten Vorsti in het Professor-Ampt te stellen.

'Welk Koning Jacobus vernemende.

JACOBUS, *Koning van Groot-Brittanien* (zig als vrind, en bondgenood vande ge-eenigde Nederlandse *Staten* gedragende, en grootlijx geneigt wezende de *Gereformeerde Religie*, als den grond-slag, om hun onderling verbond, en Heerschappyen te sterken, en te verzekeren, *by de suivere, en Regt-sinnige Leere*, te bewaren) al lange den twist der Hollands Kerlijkken hebbende verstaan, en d'onrustige stryd, over de geschillen der Gods-dienst-leeringe, wetende, maar nu komende te hooren de nieuwe ontsteltenissen die in 't Land waren opgeresen, wegens het verhaalde beroep van *Vorsty*; soo toonde hy dadelijk de bekommeringe die hy voor zyne Gealieerde Buren, en goede Vrinden quame te dragen: met haar door zynen Gesant den *Heer R. Winwood*, en met zyn *Koningliyk Schryven*, te vermanen, by hunne gevaarlijke Kerk-twisten, sorge voor den Staat te willen dragen: besonder met te voorkomen, dat den beroepenen *C. Vorsty*, in d'Academie van *Leyden* tot Professor inde God-heit, niet bevestigt wierde: op dat niet met het stryden over de hoog, en diepte van Gods verborgen Raad (tot welk desen Man meer gewigts sou toebrengen, als afnemen) gene bressen van swakte, en onmagt in 't Land mogte gemaakt werden, waar door den Viand een veyligen ingang soude mogen soeken, ende vinden.

Hier

Hier toegebruikte zyne *Majesteyt*, als oordeldende datter meer eigen-sinnige drift, by veele *Regenten*, dan wel besefte *Staats* wijsheit heersten, scherpe, en bytende woorden, gelijk sulx uyt het slot van een Brief, uyt *Westmunster* op den 6. October 1611. aande *Staten* geschreven, kan geoordeelt werden „God „verhoede (segt den *Koning*, ten einde van zyn vertoog aan „de *Staten*) dat wy in onse hoope op u niet komen te missen, „dat soodanige pesten (*als Vorstius*) onder u gevonden zy; „door toelatinge: of dat jemant sig sal dorven vermeten, soo- „danig een ongebondene vryheid te gebruiken, om d'oude Ket- „teryen, over lange verdoemt, wederom uyt der Hellen te „halen; ofte nieuwe uyt te vinden, strydende tegens de *ware* „*Catolyke Kerke*: soo sullen wy gedwongen zyn (tot onsen groo- „ten leetwesen) openbaarlijk te protesteren, tegens dese grou- „welen. Ende nadien ons God ver-eert heeft, met den Tytel „van *BESCHERMER DES GELOOFS*, soo sullen wy niet „alleen gedwongen zyn, ons aftesonderen, en te scheiden van- „de eenigheit van soodanige valsche, en Ketterse Kerken; maar „ook alle andere Gereformeerde Kerken te vermanen, om eenen „algemeinen Raad te schaffen, hoe wy sullen konnen uyt- „bluschen, en te rugge na der Hellen zenden, dese afgryssely- „ke Ketteryen, van nieuws ontstaande: ende voor ons int by- „sonder, wy sullen gedwongen zyn, voortaan te verbieden, „dat niemand uyt de jeugt onser Onderdanen, sal hanteren, „een Plaatse soo bevlekt als de Universieteit van Leyden is &c.

Sulx met zyn Scherpe pen.

Baud 2. Boek Pag 56.

Den *Koning* hadde al te vooren betuigt, dat hy als een Voester-Heer der waare Kerke niet hadde konnen nalaten, de *Generale Staten* te versoeken desen Steinfurtzen Professor, die hy noemde, *een onzaligen Ketter*, *een pest der Kerken*, *een monster-dier van Gods-lasteringen* uyt het Land te bannen, en dat, om dat de gesschapenheit der saaken, en den toestand van haar Staats-bestier, om rust in 't Land te hebben, sulx vereisten. Nu ried hy haar desen Man, daar wel andere regtsinnige, en loflyke Mannen te krygen waren, uyt de hooge Schoole, onder haar gebied zynde, te houden; ja schoon hy mogte onschuldig wesen, hoe veel meer nu, nadien zyne *Majesteyt* hem om zyn schryven strafbaar, en zyne Boeken waardig het vuur opgeoffert te

En harde taal,

zyn, oordeelde; gelijk hy deselve om de Ketter yen (na hy sprak) uyt zyn Koninkrijk te weeren, binnen *Londen*, en elders opentlijk doen verbranden hadde &c.

Komt te beletten.

Dese vry scherpe taale, de Hoog-Agtbaarheit vanden Taalvoerder, de vreese van soo een groot, en by nood, een soo hooggnodigen Vrind, en Bond-genood te verliesen; meer gewigs, inde Vergadering vande Staten van Holland bybrengende, als wel de vertoog-schriften der Kerken, de smeek redenen der ses Contra-Remonstrantse vertoonderen; ende tegenbetuiging eeniger Steden; maakten, dat de Staten dese beroepinge deden opschorten.

XVII. CAPPITTEL.

De Staten van Holland verlegen, wegens 't verhandelde vande Haagse Conferentien, werden op 't advys der wederzyds Theologanten seer verdeelt, 't welk de scheure doet vergroten.

DEzen uytwendigen storm, wegens *Conradus Vorsty* beroepinge tot het Thelogisch Professor-Ampt, in 't kort hebbende vertoont; soo koom ik weder ter sake, omme den draat der Kerklijke Historien ten einde te mogen brengen.

De Staten verlegen over 't verhandelde vande Haagse Conferentie.

De bekommeringe daar myn Heren de *Staten van Holland* hun in vonden, wegens de overhandigde stukken van de Haagse grote Conferentie (daar *Do. Festus Hommius*, en *Do. Johannes Vytenboorgaard*, de woord-voerders in waren geweest) en was van geen minder belang, dan de verhaalde de *Vorstius* saken. Veele vanden *Adel*, en verscheidene *Steden* Remonstrants geneigt, en streng, ja zydig aan die zyde hellen en, souden graag het vonnis gestrekken, en volgens hunne wil, en affonderlijke bevattingen, tegens 't versoek, en 't vertoon der Kerken aan, een eind ordeninge gevestigt hebben.

Maar

Maar, buiten en boven de Contra-Remonstrantse Kerken, *ses Hollandse Steden*, als *Dordregt*, *Amsterdam* &c. de *Staten* vande meeste *der vereenigde Provintien*: den *Koning van Engeland*: (die *Arminus*, soo wel als *Vorstius* Viandlijk had aangerand, met vinnige benamingen, hem noemende den grondlegger der Kerklijke oproeren &c.) ende *Sinodale Vergaderinge* der Kerken van *Gulijk*, *Cleef*, en *Bergs-Land*: (die, in September „1611. met een ernstlijken brief *myn Heren de Staten*, quamen „te bidden, hun te willen wagten voor der Meerminnen-sang „der Novateurs: *dus seggen zy*, die de Regt-sinnigen stoutelijk „verstoren; die de selve valsche Broeders noemen; die de „*Christelijke Confessien*, en den *Heydelbergsen Cathecismus*, „Formulieren tot eenigheit in 't gelove, na haar welgevallen „willen Formeren, Reformeren, en Trans-formeren, daarover „zy in veel verscheide verstanden komen te stryden) voor de *Contra-Remonstranten* pleitende, soo dorsden de boven-gemelte Heeren, nog konden de Staten met den anderen tot geen eindbesluit komen; veel min die, of dezen d'overwinninge toepassen: maar versogten de partyen, yder hunne Consideratien, van voorslag tot Vrede, op het beknopste in geschrifte te stellen, om haar E: Ed: Groot Mogende te mogen dienen tot advyse, van hoe, en door welke middelen men best, ende bequaamst soude mogen komen tot vrede in Gods Kerke, en ruste inden Vaderlande.

R. K. Historie 4. Pag. 32

Versoeken 't Advys vande Partyen.

Dit deden wederzyds Colloquenten den 29. November 1611. dog seer verscheiden. Der Remonstranten advys, was datmen malkanderen moest dulden, en verdragen „ten minsten voor „desen tyd; tot dat de gemoederen, die niet dan alte seer ontstelt, en vry van malkanderen vervreemt zyn (seggen zy) „allenxkens bedaart; tot stilte gebragt, en aan malkanderen „wederom gehegt zynde; men door onderlinge mondelikke „Communicatie, in een onpartydige, vrye Sinodale Kerk„lijke Vergaderinge, *onder U. Ed. Mog.* Autoriteit, Presiden„tie, mede oordeel, ende moderatie ter gelegener tijd te hou„den; de geheele saake naarder ingesien, overwogen, en wy „te samen in eenen sin, ende verstande gebragt; ofte ist nood, „geoordeelt worde; welk van beyde gevoelens (elk Leeraar

't Gevoel en 't Advys vande Remonstranten.

„ onderwyl vry zynde, zyn bevattinge over de vyf punten vol-
„gens Conſcientie op den Predik-ſtoel te mogen uytſpreken)
„ de waarheit der Heilige Schrifture, en de ſtigtinge die na de
„ God-ſaligheit is, naarder is komende; om dan ordre geſtelt
„ te worden als na Gods woord, tot zyner eer &c. bevonden
„ ſal worden te behooren.

'tAdvys, en Raad vande Contra Remonſtranten.

Der Contra-Remonſtanten advys was, „ Dat, vermits door
„ 't verſuim van een vaſtgeſtelde gront-regel, voor Leer, en
„ Kerk-beſtier, tot eenigheit der ver-eenigde Nederlandſe Ker-
„ ken, veel wan-ord'ren, en ongeregeltheden waren ontſtaan;
„ daar door de gemoederen in *Holland* ontſtelt, en vanden
„ anderen vervreemt waren geworden; zy tot nog geen anderen
„ raad en wiſten, om de ſcheure te heelen, en verdere voor
„ te komen, als, met Authoriteit vande *Staten Generaal*, en
„ onder haar toeſigt, het by een roepen vande lang verſogte
„ Nationale Sinode: deſe vergadering, oordeelden zy, was ten
„ hoogſten nodig, wildemen ruſt, en eenigheit, daar onruſt,
„ en twedragt was, inde Kerk, en het Land hebben: tot deſen
„ einde moeſt deſe vergaderinge de geſchillen hooren, en door-
„ ſien, daar van oordeelen, die, met toeſtemming, en kragt-
„ gevinge vande *Hoogſte Magt*, weg nemen; en ordre tegens
„ meer ſoodanige ongemakken ſtellen. Hun gevoelen, ſchriften,
„ en beſcheiden wilden zy graag t'oordeel, en d'uytſpraak van
„ deſe *Sinode* onderſtellen; of wel, by goed-vinding van haar
„ *Ed: Gr: Mog:* wilden zy 't advys van alle, of wel verſcheiden
„ Gereformeerde Academien in *Duitſland*, *Groot-Brittange*,
„ *Vrankryk*, en *Switſerland*, welker gevoelen zy den woorde
„ Gods, en het Leeren der Algemeine hervormde Kerken, zou-
„ den oordeelen gelijkformig te weſen, afwagten; bereit zynde
„ (indien de Broederen Remonſtanten de Nationaale Sinode
„ wraakten) haar, en hunne ſaaken deſer haar Regt-taale
„ te onderwerpen; wilden dit de gemelte Broeders mede doen,
„ den weg des vredes was gevonden: ſoo niet, den Gods-dienſt
„ kreeg een dood-neep, en geen middelen tot bevredinge der
„ Kerken ſouder te vinden zyn, ſoo lange d'een dus, d'ander ſoo,
„ 's Mergens de abſolutie, 's Namiddags de Geconditionneerde
„ Leere, van eene ſtoel ſoude Gepredikt werden, &c.

Over

De Staten hier door verdeelt.

Over dese verscheidenheit van advysen, raakten de Staten seer verdeelt, eenige wilden met de Remonstranten, de onderlinge verdraagsaamheit in praktijk brengen; andere verstonden datmen van het krakeelen moest een einde maken, door de voortreffelijkste Gods-geleerden, daar toe te roepen uyt de meeste Kerken; om te oordeelen over de geschillen &c. hier door quamp men tot geen besluit, en men sag het quaad tot erger loopen; had men te vooren gescholden, men liet nu niet min onder de hand (openbaar wast verbooden) met Schriften, en Boeken te lasteren: wederzyds warender gepassioneerde heet-hoofden, die haar gevoelen ten uytersten wilden doorsetten, 't welk de einden nog aan een houdende, vanden anderen scheurde; en veel ongemakken baarden; zynde wel de opmerklijste, daarmen de Tollerantie, gelijk men die noemde, 't meest wilde gehouden hebben: soo als de Historien van *Alkmaar*, *Rotterdam*, *Ouwater*, *Schoonhoven*, *Delft*, *Leyden*, en meer andere *Steden*, komen te getuigen; en daar van wy jets, dog alleen een exempel of twe, in 't vervolg sullen by brengen.

Waar op veele desordren volgden,

XVIII. CAPPITTEL

De Contra-Remonstrantien zyn d'eerste, die uyt de openbare Kerken blijven: wat redenen hun tot sulx bewogen heeft.

De Contra-Remonstranten wyken.

'tIS Waar dat de *Contra-Remonstranten*, in de Steden daar d'Overheden *Remonstrants* gesint waren, d'eerste weken: dat zeiden zy, moesten zy doen, wilden zy stigtelijk geleert zyn; en niet stadig haare ooren met tegengestelde Leerstellingen, tegens hun gemoed stootend, geslagen hebben; elk schilderde de Leere, van zyne tegenpartie, op het lelijkste uyt, hoe wast dan mogelijk, de sulke in een sin te brengen; sulx, ofte het ander, moeste geschieden,

souder

fouder vrede fijn ; kon het niet met over-een-brenging gefchieden, foo moefter geweken worden: wie fouden het doen ? de „ Remonftranten ; *daar is voor ons geen reden om te wyken* (antwoorde *Epifcopius* den Burgermeefteren van Amfterdam, die „ hem over het maken van Kerk-Rumoer hadden ontboden, en „ onder andere redenen , om vrede inde Kerk te brengen, „ feiden, men moeft in eene fin komen ofte anders wyken) *wy* „ *konnen dat met geen goed gemoed doen , en de gemeentens fouden* „ *dat fonder groote beroerten niet toelaten ; daar zynder die ons foo* „ *lief hebben, als hier de gemeente hare Predikanten doen.*

Brants 21. Boek Pag. 224.

Dat de Remonftranten niet doen willen.

Dezen Man (wefende Profeffor in d'Acamedie tot Leyden, maar tot Amfterdam inde Kerk, over den Doop van zyn Broeders Kint ftaande, de Kerk hebbende ontroert, met zyn ftout, en ontydig fpreken) bekende voor Hoog-gemelte Burgermeefteren, dat Contra-Partyen niet wel in eene fin waren te brengen, als door Authoriteit: hy verftont datter eenigen Authoriteit moeften lyden , ofte de verdraagfaamheit praktiferen , en hy felfs konde niet verdragen dat hem een gewoon formulier-vrage inde Kerk van Amfterdam wierd voor-gehouden , of hy (gelijk *Vytdenbogaert* ook eens gedaan hadde) betuigde daar tegen, *feggende , dat hy geloofde , en hield waaragtig te wefen , 't gene volgens Gods woord , en d'Articulen des Chriftelyken Geloofs, geleert wierd*: als willende met dit feggen, d'aangekoppelde woorden , *en 't geene alhier in defe Kerke geleerd werd*, daar uyt gefneden hebben , het welk hy (die voor den Remonftranten als een ftale muur wierd geagt) dede om te betonen, dat hy de Contra-Remonftantfe Leere, in de Kerk daar die Gepredikt wierd, en inde Stad daar zy de meefter waren , dorfte veragten , en tegenfpreken.

Brants 21. Boeck Pag 217.

Veroorfaken onruft.

Dit waren die verdraagfame langmoedige Mannen , die niet als moderatie inde mond hadden , dog die met hun doen betoonden wel verdragen te willen zyn ; Maar 't begin van oproer in een vreemde Kerk , en Stad te maken , mogt beftaan met te feggen , *ik hebt niet gedaan , maar die haar aan myne woorden ergeren.*

Defe altyd van moderatie roepende.

Sy toonden uyt al haar doen , dat het niet en was om 't verdragen (de hoogfte pligt van een Chriften in dit leven) maar

om

om door het dulden van haare tegen-partien, tot hun oogmerk en Meeſterſchap te geraken.

Toonden met hunne daden na Meeſterſchap te ſteken.

Ik hoef niet te ſeggen, waar door zy 't beoogden, *DE VRYE* ſal 't ons in 't kort ontvouwen, „De meeſte *Magiſtra-* „*ten van Holland* (ſegt deſen Man, na dat hy het doen, en laten „der Remonſtrantſe Predikanten hadde ontledet) door 't be- „leyd van ſommige treflijke Politijke Perſonagiens, en ter in- „ſtantie van *J. Vytenbogaard* deſe ſaken ter hand hebbende geno- „men, hebben haar door geen ootmoedige Supplicatien; en „klagten harer *Onderdanen*; nogte vermaningen, obteſtatien, „Contradictien, Proteſtatien, van haar *vermogenſte Mede-leden*; „nogte door vermaningen, verſoeken, en waarſchouwingen „van haare *Bondgenoten*, de *Staten vande andere Provintien*, mits- „gaders van *Vytlandſche Princen*; willen laten Diverteren van „haar voornemen; ofte laaten Perſuadeeren, de *beſligtinge deſer* „*gereſene verſchillen*, door een Sinodale Vergadering der Neder- „lantſche Kerken, na voorigen gebruike.

Band 6. Boek Pag. 2.

„Maar hebben (onder dies dat zy hare Contradiceerende „*Mede-leden*, ende Heeren *Generale Staten*, met verſcheide „ſchoon-ſchynende, dog captieuſe, en alle met den oude voet „ſtrydende concepten, nu, en dan delayeerden, en fatigeer- „den) ter contrarie, de invoeringe van deſe *nieuwe Leer-puncten*, „ende veranderinge van deſe *nieuwe Kerk-ordeninge*, willen door- „dringen; door ſcherpe Reſolutien, Rigoureuſe, hier te Lande „ondraaglijke, ja meer als Spaanſe Plakkaten; en Executien; „als tegens veragters vande Publijke Authoriteit, en Perturba- „teurs van 't gemeene beſte, ſoekende mede tot gelijke Pro- „ceduren te perſuaderen, ende beleyden, andere Nabuerige „Geunieerde Provintien, als notoir is.

„Waarinne zy ſoo verre hebben geprocedeert, dat verſchie- „de vroome, en ſtigtelijke *Dienaars der Kerken*; ja ſelfs *Ma-* „*giſtraats Perſoonen*, eerlijke aanſienlijke *Landſaten*, getrouwe „*Patriotten*, ook geheele gemeenten ſeer wreet ſijn getrakteert; „Predikanten, van hunnen dienſt gepriveert, als mis-dadigers „ter Steden uytgeſet, en gebannen, Majeſtraten van hunne Of- „fitien gepriveert, Borgers gebreukt, van hare have berooft, „ontpoortert, met eenen nieuwen eed beſwaart, ende de wey-

„ gerende ontſchuttert , ende anderſints op verſcheide wyſe over-
„ laſtet , ende beſwaart ; op een gans onbehoorlijke , vreemde
„ niet hierlandſe maniere , en dat al ter oorſake van dat zy niet
„ koſten goet vinden.

„ 1. De invoeringe der Tolerantie van deſe nieuwe onge-
„ examineerde Leere.

„ 2. De veranderinge van een nieuwe Kerk-ordeninge , ſon-
„ der voorgaande Kerk-gebruiklijke oordeel.

„ 3. Nogte het opdringen van Leeraars deſer nieuwe opinien ,
„ tegens dank der gemeinten , in verſcheide Plaatſen geprac-
„ tiſeert

„ 4. En om dat zy wraakten de Wonderlijke middelen die-
„ men tot vorderingen vande verandering dagelijx in 't werk
„ ſtelde; haar begeerende te houden aande exercitie vande oude
„ aangenomene Gereformeerde Leere, ende Kerk-ordeninge ; ter
„ tyd alles wettelijk in een Kerk-vergaderinge mogte weſen on-
„ derſogt , en na Gods-woort geoordeelt zyn.

† *De Reſolutie vanden 23. Jann. 1614.*

Reſolutie vanden 22. Decemb. 1615, en ſiet de Voorrede van de Dortſe Sinode.

Voor welke de Contra-Partien bukken en van haar gaan.

In deſe kleene ſchets vande toeſtant dier tyden, ſiet men dan eerſtelijk de Reſolutie † van eenige *Magiſtraats Heeren*, die in weerwil van haare Mede-leden , zynde *Dordregt*, *Amſterdam*, *Enkhuiſen* , en nog 3. andere *Steden* de Tollerantie, en nieuwe Kerk-ordening by verſcheide manieren als met gewelt ſogten door te dryven; 't welk de *Contra-Remonſtrantſe Gemeentens*, en *Leeraren* inde Steden daar zy bukken moeſten , ſoo tegens de borſt was, dat zy daar in niet hebben willen bewilgen; beſonderlijk eenige Predikanten die daar om van haren dienſt Gedeporteert wierden; oorſake van grooter ſcheuringe. Ook weken verſcheide gemeenten gewillig , willende liever , als toegelatene; buiten de Kerk haar Gods-dienſt in ruſte oeffenen , als met twiſten inde Kerke blyven.

XIX. CAP-

XIX. CAPPITTEL.

Deze werden scherp vervolgt, 't welk oorsake van veele desordren, en beklaaglijke jammeren is.

'tWYken gaf den Contra-Remonstranten hier, en daar oorsake van na gelegentheit te sien, tot d'oeffeninge van hunnen Gods-dienste; dit kon niet geleden, maar moest verhindert werden; ten desen einde verboodt men 't samen-vergaderingen, of heymelijke by-een-komsten; dit gaf arg-waan, en deed selver den yver, en toeloop aangroeyen; de deuren daarmen Predikte open stellen, van Woon-huisen, en Kamers, Spykers, en Pakhuisen gebruiken; en eygen naam van *Kruis-Kerke* aantenemen: sulx wierd weder, als een veragtinge vande Overheit, openbaare blamatie vande Gereformeerde Religie, en een schand, ja verderflijke scheur-makinge inde *Gemeente Cristi*, opgenomen. Men verbood dan wederom eenige vergaderinge, 't waar om te preeken, vermanen, of andere Kerk-offeninge, by een te roepen, doen roepen, of doen beleggen inde *Steden*, of 't Regts-gebiedt van deselve, op swaare Geld-boete; den toehoorderen groote, den gront-leener, en Predikkanten nog swaarder straf opleggende: dit gaf vreese, en deed het Volk van die gesintheit na de Dorpen lopen, daar Contra-Remonstrantse *Predikanten* stonden, om die, of d'afgesette, en uytgebanne Stads Predikanten aldaar te hooren Predikken; niet ontsiende den naam van *dwase Yveraars*, en *Slijk-geusen* opharen hals te laden.

R: K: H. 't 4. Deel Pag. 48. en 49.

Deze werden in hunnen Gods-dienst verhindert.

En scherp inde Steden vervolgt.

Dit waren de beginselen van verwyderinge, waar door de Christen- en Burger-liefde der Landsaten, scheen na den laasten adem te snikken; schimp, spot, en laster-veersen, gesangen, en Referinen was het werk der gemeene *Burgerschappen*; ernstig, en vinnig schryven, en tegenschryvinge, dat vande *Gods-geleerden*; gewigtige, en gevaarlijke twist-redenen dat vande

't Welk veel disordren gaf.

Magiſtraats Perſoonen; en *'s Lands Overheden*: ja nog ſlimmer ging 't onder deſe drie Staten in extraordinaire gevallen. In 't kort de voorlegging van *Do. Gomarus*, wierd nu waarheit bevonden, met hals-bukkinge ſijnes Leer-en Geloofs-genoten.

XX. CAPPITTEL.

Een notabel exempel binnen Alkmaar veroorſaakt door Adolphus Venator, *Predikant aldaar.*

Venator een ergerlyk Leeraar,

WIld gy dit, te weten Burger tegens Burger ſien opſtaan, en *Gomary*, of de zyne, ſien onderleggen, ſiet de gehele Hiſtorie van *Adolphus Venator*, Arminus-geſints Predikant binnen *Alkmaar*, met opmerkinge eens aan. Dezen Man kloek van Herſſenen, ſtyf van Aangeſigt, glad van Tong; was daar by ſubtijl, vreemt, en ergerlijk voor veele in zyne Leeringen; waar door hy veele beroeringen inde *Alkmaarſe Kerk*, en *Burgerye* brengende, voor de *Alkmaarſe Claſſis* van zyne Mede-broeders, als niet regtſinnig inde Chriſtelijke Leere weſende, is beklaagt geworden; deze Vergadering komt hem, om zyne verkeerde Leer-ſtellingen, te cenſureren, en voor een tijd van zynen dienſt te ſuſpenderen; maar dezen Man een ſtyve rug-ſteun aan een voornaam Staats-Perſoon (ſegt de Hiſtorie) inden Hage hebbende, wierd door dezen, en eenige andere Heren, op den naam *vande Staten*, volkomen tegens deze Claſicale ver-oordelinge beſchermt; en ſodanig de ſterke hand geboden, dat de verſogte Provinciale Sinodus, om over *Venators*, en eenige andere *Predikanten van Arminus gevoelen* te mogen oordelen, *by de Staten* is te rug geſtelt geworden; tot dat de *Alkmaarſe Claſſis*, *Venator* vande ſuſpentie ontheven, en hem in zyn Ampt, en in hunne Vergaderinge, als een Mede-lid, ſouden herſtelt hebben.

Geſuſpendeert.

Baudart 2. Boek Pag. 23.

Werd beſchermt.

De meeſte Alkmaarſe Burgerye tot hem genegen.

Hier by quam, dat deſen kloek-aart, onder de gemelte ſuſpentie ſtaande, en evenwel zynen dienſt in het Prediken waarnemende,

nemende, de meeste vande *Alkmaarse Burgerye*, sodanig by de ooren quam gevangen te nemen, dat zy als blinde Mollen, tegens hunne *Regenten*, en *Mede-Burgers*, contra-geneigde Ledematen, aanwroetende, zy hunne Stad *Alkmaar*, als een Molhoopigen grond, t'onderste boven quamen te werpen.

De saak gedroeg sig inden jare 1610. als volgt; gedurende den tijd van zyne geordonneerde opschortinge; en dat de gemelte Classis den geseiden *Venator* niet als een Lid van hunne Vergadering wilden kennen; soo veranderde na ouder gewoonte de *Alkmaarse Vroedschap*, de *Magistrature* hunner Stede; kiesende, tegens verwagtinge van veele, alle Mannen die de *Gomaristen* (onder dien naam doen afgetekent) ofte hunne oude Predikanten *Petrum Cornely*, en *Cornelis Hillenus*, met den gehelen *Kerken-Raad* geneigt, en weder van haar bemind waren: het welk veele *Burgers* (by *Venator*, en eenige *Regenten*, *Venators gunst-dragers*, opgelet werdende) tegens de borst, en haar sin wesende, opentlijk aan 't morren sloegen: roepende met veel ongelaat, ende disorderen dat de verkiesinge niet goed, maar onwettelijk was; datse streed tegens de Voor-regten vande Stad, volgens welke, men *uyt den rykdom*, de ryk, verstandig, en regtveerdigste moeste kiesen: dit was niet gedaan, seidense, des wildense *de Magistraat* wederom verandert hebben: invoegen dese woelders, op een loos, en vals voorgeven, van datter Krygs-Volk na de Stad quam, om de verkoren, en aangestelde *Magistraat*, in hun Ampt, en gesag te sterken, tot de Wapenen lopen, brengende de *Stad* in een droevig twespaltige verwerringe.

Zyn misnoegt wegens 't verkiesen vande Magistraat.

Lopen tot de Wapenen,

Burger tegens *Burger*, en *Regent* tegens *Regent* opstaande, nemen weder-zyds hunne toevlugt tot de *Staten van Holland*, die hunne Gemagtigden affonden, om d'Alkmaarse oproer te stillen, en 't alles te herstellen met bevrediging vande Burgerye: dese Heeren, goed *Arminus*, en *Venators* gesint, souden de saak bemiddelen, maar daar waren by de *woelende* ontnoegde *Burgers* geene ooren toe; zy wilden een andere *Magistrature* hebben, om dan de *Burgers* genoegen te geven, en de Stad in ruste te helpen, soo soudemen dit doen; en op dat het quanswys sonder eer-quetsing van die men uytstoten wilde, soude geschieden; soo quamp men niet alleen de *Magistraat*, maar de

En maken datter een nieuwe Vroedschap, en Magistraat werd gekoren.

 gehe-

gehele *Vroedschap* van hunnen dienst, en eed t'ontslaan, en weder een andere *Vroedschap*, met agterlatinge van d'oude, *Gomarus*, ofte *Hillenus* geneigde, *Magistraats Heeren*, in desselfs plaatse, aan te stellen: welke *Vroedschap* (geheel naar 't welbehagen van *Venator*, en zyne gunst-dragende *Burgers*, wesende) by forme van nominatie een dubbelt getal Heeren uyt den hare opstellende; soo is by de boven gemelte *Staats Gedeputeerden* een nieuwe *Magistrature*, daar uyt, voor de *Stad Alkmaar*, verkoren geworden.

Brand 19. Boeck pag. 112.

„Dus liep (*segt Brand*) deze oproer sonder bloed-storten ten „einde; dog niet sonder op-spraak, en sonder het weg-nemen „vande partyschap, die op het oude spoor voort liep, „tot dat de Magistraat, om de gemeente tot ruste te „brengen, haren ouden Leeraar *Petrum Cornely* (die vyftig „jaar den Predikstoel had betreden, en vrymoedig *Venators* „quaad leven, en verkeerde Leer, bestrafte) nevens de gehele „*Consistorie* (tegens regt, billijkheit, en oud gebruik, *segt* „*Baudartius*) af sette, en weer andere Ouderlingen, en Diaco„nen quamen te kiesen.

Dese nemen de wan-ordren niet weg, maar vermeren die

Dit mogt den woelderen wat genoegen geven, maar 't gaf aan d'ander zyde weder groot mis-noegen, ende onstelteniſſen; want *Do. Cornelis Hillenus*, om deze disordren meer dan oyt van *Venator* vervremt, en tot d'ander zyde meer, en meer geneigt, werdende; en nu deze, byde Magistraat aangestelde, *nieuwe Consistorie* niet voor zyne wettige Mede-Consistorianten willende kennen, maar die verwerpende, soo is hy hierom mede *afgeset*, en daar by de *Stad ontsegt* geworden. Een misslag die alle d'anderen verre quam te overtreffen: want om die daad, aan desen Man (in zynen tyd by alle Kerklijken voor een der zedig en Godzaligste, en ook voor een geleerd, Predikant geagt) gepleegt, raakte de *Stad* in groter twespalt, en verwerringe, dan die nog geweest ware.

Brants 19. Boek. pag. 154.

Voornaamlijk met Hillenus de Stad t'ontseggen.

Vele die door *Venators* (beschreven voor een vinnig stout uyt-dager, en versnorker van zyne partyen) *welsprekende tong*, meer gevangen, als tot zyn gevoelen gebragt waren, wraakten deze handelingen; toonden hun mis-noegen over 't werk, en grote liefde voor *Hillenus* te dragen; deze, ja de meeste vande

Al-

Alkmaarse Gemeente, smaalden op *Venator*, als oorsake vande disordren wesende, wilden hem niet, maar gingen met de andere oude Consistorianten (aldaar soo genaamt) na buitenen, om *Hillenus* te horen Prediken.

Soeken het te beteren.

De menigte van deze uytlopende Burgers, quam de *Magistraat*, die erger vreesden, geweldig te ontsetten, waaromme zy *Venator* in zynen dienst deden stille staan; halende van buitenen twe Predikanten, by leeninge, al om *Hillenus* navolgers genoegen te geven: 't mogt niet helpen, daar was geen gehoor, 't was al *Hillenus*, *Hillenus*; 't welk de Magistraat bewoog, *Hillenus door* een *Burgermeester*, by hem seer geagt, de *Stad*, en *zynen Kerken-dienst* wederom aantebieden: onderwijl waren alle de *Kerken* van Noord-Holland ontroerd geworden, stellende de *Magistraat van Alkmaar* in 't ongelijk van 't geene zy ontrent den *Kerken-Raad*, ende Predikanten *P. Cornely*, en *C. Hillenus* gedaan hadden; maar de *Arminus-gesinde Heren* onder de *Staten*, voor wien deze sake gebragt wierd, deden het contrarie. Deze keurden (alleen om der Politijken Authoriteit te beschermen) het doen der gemelte Regeerderen, in 't afsetten der Predikanten, en vanden Kerken-Raad voor goed; verbiedende *Do. Hillenus*, zig als Kerkendienaar binnen, of buiten de Stad te gedragen; en wierd *Venator*, daar en tegen, weder den stoel gegunt, tot verblydinge van die, die deze verwerringen begonnen hadden; maar tot grote droefheit van d'andere *Burgers*, die hun vande Kerk afsonderden, en na de Dorpen ter Predikatien gingen. Het welk geduurde tot dat *Venator* de mate der Christlijke voorsigtigheit te buiten gaande, (met een Boek, *genaamt klaar*, *en suiver Algemein Fondamend*, leerende dat *Joden*, *Turken*, en *Heydenen*, belevende Gods morale geboden, dats boete doen, deugdelijk leven, en vrede houden, soo wel als allerley Cristenen tot het eeuwige leven souden aangenomen werden) zyn verkeert, en ergerlijk oordeel, voor al de Wereld dede uytblinken.

Maar werden in hun eerste doen gesterkt.

Venaor, om zyn ergerlijke Leer.

Een misslag, dewelke hy (hoe kloek hy was) voor de Professoren *Poliander*, ende *Episcopius*, ten overstaan vande Heren *Hugo Muis van Holy*, ende *Hugo de Groot*, niet en heeft konnen goed pleiten; waaromme hy, niet jegenstaande zyn konstig

Werd zyn dienst ende Stad ontseit &c.

ſtig veinſen, in zig te willen ſuiveren, met andere uytleggingen; met verklaringe ſijns gevoelen van Gods Soone; met wederroepinge van zyne Schriften; met belydeniſſe van miſſlag; en vergifnis biddinge te willen doen; *van zyne dienſt afgeſteld*, de *Stad Alkmaar* ontſeit, ende ſijn *Boek ten vuure* is veroordeelt geworden. Dit laaſte wierd gedaan, maar hy uyt de Stad wykende, is wel haaſt met wil vande *Magiſtraat*, ende toelatinge vande meeſte *Staats-Leden* Remonſtrants-geſinde daar weder in gekeert; alwaar hy is gebleven, tot dat het *Staats-Rad* een anderen dray nemende, hy de *Stad*, daar hy gedurende dees zyn laaſte inwoninge nog al veel twiſt, en oneenigheit had veroorſaakt, en *'t Vaderland* verlatende, in *Vrankrijk* is getogen, alwaar hy zyn leven, dat kort, en ſieklijk was, eindigen ging.

Brand 27. Boek pag. 538.

XXI. CAPPITTEL.

De Contra-Remonſtrantſe Steden, ſtellen hun ſcherpelijk tegens de handelingen der Remonſtrantſe Regeerders aan.

't Exempel van Alkmaar by verſcheide Remonſtrantſe Steden gevolgt

DEſe *Alkmaarſe handelinge*, als een voor-loopſter van veele gevolgde, hebbende een goeden uytſlag voor de *Arminiſche* gehad, dede de andere Steden, daar de Remonſtrantſe boven dreven, den ſelven weg inſlaan, tot groote ontruſtinge, en dis-orderen vande Burgeryen, gelijk de Hiſtorien (te lang om hier te verhalen) van *Rotterdam*, *Oudewater*, *Schoonhoven*, *Gouda*, *Schravenhage*, en andere, komen te getuigen: deſe willende als met gewelt de Contra-Remonſtranten, de Tollerantie aan-preken, ende nieuwe Kerk-ordeningen (die niet eenparig was beſlooten) opdringen, alleen om door deſen weg haar ſetel inde Kerk, met uyt-ſchuiveling vande anderen, vaſt te ſetten.

Baud. 7 Boek Pag. 11. en voor-rede van 't Dortſe Sinode

Maar

Maar gelijk met sulken doen, te weten de strenge manier van handelingen der *Remonstranten*, de Steden inwendig meer, en meer ontroerd wierden; soo sagmen dat daar op scheuring, op scheuring te volgen quamen, met de welke het lasteren, en schelden, gelijk den lossen teugel gegeven wierd. Dit deed dat eindeling de *Steden*, en *Regeerderen*, *Contra-Remonstrants* gesint, hun opentlijk tegens de resolutien der *Remonstranten*, en d'uytvoeringe daar van; als mede tegens die van hunne strenge bevelen, quamen te stellen: besonder toonden *Amsterdam*, nevens d'andere *C. R. Steden*, haar ongenoegen, tegens de resolutie vanden 18. Maart 1616. hier op sogten de *Regeerders der Remonstrantse Steden*, die van *Amsterdam* genoegen te doen nemen; klagende dat het tegen-spreken, en de betuigingen der *Contra-Remonstrantse Regeerders*, tegens hunne arresten, en bevelen; maakten, dat veele *Burgers*, en *Ingesetenen* der *Remonstrantse Steden* hun te stouter (met affonderlijke Gods-dienst, oeffeningen &c.) gedroegen; en dat desen alsoo, wetende, of onwetende, den weg baanden, tot de gevolgde verwarring, en de veranderingen.

Waar tegens hun de Contra-Remonstrantse Steden, en Leden stellen,

Brant 24. *Boek Pag* 344. *R. K. Historien* 4 *Deel Pag* 90.

De Remonstranten klagen,

't Is waar, de *Remonstranten* lieten niet na, alles te doen wat mogelijk ware, om hunne contrary-gevoelende mede-Regenten te bewegen, de *Tollerantie* van verscheiden gevoelens, ontrent Gods Predestinatie &c. inde *publijke Kerken* te willen toestaan: maar dese bleven soo sterk by hun oordeel, en goed-keuringe van een *slot-oordeel* over die geschillen te moeten hebben, als d'andere deden, om de *Tollerantie* stand te doen grypen, by Politijken, ende Kerklijken.

En soeken de Tollerantie stand te doen nemen,

Selfs kon *Amsterdam* door het wel-spreken vanden hoog-wys, en geleerden Heere, den *Heere Hugo de Groot* (Taal-voerder vande Gedeputeerde Heren, uyt de incomplete Vergadering *van Holland*, aan dese *Stad* afgeschikt) in het gemelte gevoelen der *Remonstranten* niet gebragt werden; maar wederleyden met een deftig geschrift alle bygebragte argumenten, en besonderlijk het sterk aanprysen vande *Tollerantie* te willen toestemmen: ja! dit niet alleen, dat zy 't voorstel der *afgeschikte Remonstrantse Heeren*, als van geen nood-saaklijkheit (gelijkt desen hun wilden aan-preken) verwierpen, en tegen-spraken; maar zy inprobeerden,

Maar Amsterdam, ende Contra-Remonstranten inproberen sulx

Baudart 8. *Boek pag.* 22. *&c.*

beerden, alle voorstellingen, besluiten, en verdere handelingen, die t'sedert 1611. na 't eindigen vande *Haagse Conferentie*, tot den 18. Maart 1616. sonder *hunne*, en der *Contra-Remonstrantse* toestemminge, gedaan, ende geschiet waren. Voort drongen de *Regeerderen van dese Stad* (gelijk de *Contra-Remonstrantse Steden* gestadig deden) sterk aan, op de lang-versogte, en by veele toe-gestemde *Nationale Sinode*, om eens een einde van Kerk, en Staats verwerringen, en s'Lands staag opkomende rampen, te mogen krijgen.

Oordelende een Nationale Sinodus,

Noodsakelyk om ruste inde Kerk en in't Land te bekomen.

Hun dagt in middelbaarge saken, en in on-ergerlyke Leerstellingen, was den *eenen Cristen*, 't verdragen den *anderen* schuldig, maar de *Tollerantie* tuschen de Partyen in eene Hooft-Kerke was by den toestant der verschil-saken niet te praktiseren, sonder stadige disordren te sullen ontmoeten; want *'t verschil* in 't Leren vande Godlijke verborgentheden, ontrent zyn besluit, en eeuwigen Raad, *was te groot*: de *Viandschap* daarom genomen, *te bitter*: ende het *over een-brengen vande gevoelens*, of die in eenen sin te bemerken, *niet doenlyk bevonden*. Het versoek was, dat haar *Ed. Groot, Mogende* 't exempel der *Cristelyke Souveraine Oppermagten*, gesien van 't begin des Cristendoms af, na te willen volgen, om hunne bevelen, in 't Kerklijke te rigten, na den raad, ende 't slot-oordeel der voornaam, en regt-sinnigste Godsgeleerden, in een *Algemene Kerk-Vergaderinge* daar toe te beroepen: dit gedaan zynde, soo soudemen een *Cristelyke verdraagsaamheit* sien stand grypen; die men door eenparige authoriteit, als dan bekragtigen soude konnen &c.

XXII. CAPPITTEL.

De onlusten steeds hoger lopende, en de Remonstranten hun met Waartgelders wapenende, soo soeken de Staten Generaal, Hollands Bondgenoten, den brand, eer die buiten 't dak sloeg, te blusschen, 't welk hun onmogelijk is, wegens de bitterheden.

De Contra-Remonstrantse byde Remonstrantse Regeerders onderdrukt.

EN inderdaad; stond het slegt met de Politie, wegens de Kerklijke saken, hier te Lande; want met het bannen eeniger *Contra-Remonstrantse Predicanten*, met het verbieden van na buitenen ter Predikatien te gaan; en binnen der Steden, nog de vrydomme van dien, afsonderlijke Gods-dienste te mogen oeffenen &c. soo sagmen den yver by dezen, tot het verbodene, te kragtig, en groter aangroeyen: waar tegens men, aan d'ander zyde, weder sag de gramschap der Gebieders te vuuriger opblaken; d'overtreders van hunne bevelen, in 't nalopen vande Contra-Remonstrantse Predikanten, daarom met Geld-breuke, Kerker, en Ballingschappen straffende: in dezen dikwyls, soo onmatig te werk gaande, dat verscheide *Burgerschappen*, als door ongeduld geperst wesende, van kragt, en geweld hunner *Magistraten*, voor de *Souveraine Hoven van Justitie*, gingen klagen; beschut en regt tegens de selve versoekende. Gelijk hier agter sulx met 't exempel van *Leyden*, getoont sal werden.

Siet de Voorreden van het Dortse Sinodus.

Die hungesag met Wapenen willen sterken.

Deze mis-verstanden besondere ongevallen by brengende, soo bestonden de *Remonstrantse Steden*, dewelke hoe langer hoe slimmer inden boesem ontroert, vol alteratien, en on-geneesbare siektens raakten, hun gesag, en authoriteit met Wapenen te bekleden: want siende dat de *Contra-Remonstrantse Steden*, haren yver, in 'tonderdrukken van deze Geloofs-genoten hun-

ne inwonende Burgers, wraakten, en openlijk tegenſpraken; ſoo beſtonden zy hun ſelven *met Wapenen te ſterken*; gereſolveert weſende van hun voornemen niet te wyken, maar, om het einde van hun oogmerk, en belang te mogen bereiken, het uyterſte te ſullen wagen.

Bandart 9. Boek. Pag. 1.

Waar toe zy Waart-Gelders aannemen.

Men wilde, en beweerde dat elke *Magiſtraat* inden zyne, d'Oppermagt om te oordelen, en te beſluiten, ſoo wel in den Gods-dienſt, of 't Kerklijke, als in het Burgerlijke, toequam; veele *Magiſtraten* wilden in dezen hunne bevelen, van niet na buitenen Affonderlijk ter Predikatie te gaan, met Authoriteit ſtaande houden, en op doen volgen; het welk om de menigte der dolerende, en *mis-noegde Burgers*, niet doenlijk was, dan met Volk van Wapenen; dewelke men, op voorgeven dat het was om d'uytſporigheden van het toom-loſe Grau, en ſommige quaad-willige Burgers, in teugel-dwang te houden, in affonderlijken eed, en op eygen beſoldinge quamp aan te nemen.

De Contra-Remonſtrantſe Regeerders bekommert wegens de diſordren.

Deſe beginſelen van uyterſte Authoriteit gebruik, en Wapen-ontſag-making, was den Allarm-klok van onruſt ende murmuratie getrokken; en als brandende ſtroffe tot het vuur, vande ontroerde gemoederen der *mis-noegde Burgeryen*, gebragt, die tegens hunne *Magiſtraten*, in klagten quamen uyt te barſten; 't welk oorſake was, dat de *Contra-Remonſtrandſe Leden*, en *Steden*, bewogen wierden, vieriglijk te arbeiden, omme de hel-brandende vlamme van twedragt, uyt te mogen bluſſen; ten dezen einde, ontrent de Generaliteit, alle devoiren doende, om die aan te ſetten, tot bevorderinge vande Lang-verſogte Nationale Sinode, der Nederlandſe Kerken &c.

De Landſchappen vermanen de Remonſtrantſe Leden niet te ſcherp te weſen.

Bandart 9. Boek pag 35. &c.

De *Landſchappen*, die alrede toonden over de Dolerende, of klagende Kerken, en beſonder met hunne verdeelde geburen, en Bondgenoten, mede lyden te hebben, beſtonden nu de hand aan 't werk te leggen, om dezen twiſt-brand te mogen leſſen. *Gelderland*, *Zeeland*, *Vrieſland*, ende *Groeningen*, (*Over-Yſſel*, verdeelt, en *Vytregt*, de Remonſtrantſe partie dragende) door hunne ordinare Gedeputeerden ter Generaliteit weynig; en met hun beſonder ſchryven aande *Remonſtrantſe Steden*, en *Regeerderen*, niets, uytwerkerdende, ſonden expreſſelijk uyt hunne

Ver-

Vergaderingen eenige gequalificeerde Heeren, Mannen van raad, oordeel, en verstande, omme dese *Leden van Holland*, die *'t Schip* vry scherp by den wind hielden, te vertonen de verkeerde streken van haar *Campas*, haar te vermanen het *Zeil* te vuren, en haar te versoeken, het Schip op een anderen *Boegslag* te willen wenden; indien zy het niet op lager-wal, of op de klippen van mis-verstand, wilden verzeilt sien.

En hun tot eenigheit te schikken dog te vergeefs,

Dit alles was te vergeefs, men gaf, de extraordinare afgesondenen vande Generaliteit, goed, en vrindlijk bescheit, met hoge betuiging van dankbaarheit, voor de sorg die de Bondgenoten betoonden te hebben; en hunne goede Officien die zy in dezen quamen te bewysen: maar 't versoek van een *Nationale Sinodus* te willen inwill'gen, om door dien prijslijk, en van ouds nodig geagt, en gepraktiseerden weg, alle verschillen weg-nemende, eene Staats Hoofd-Kerke in de *gemene Republijk* te fonderen, op dat de *Landen*, *Steden*, en *Leden*, van dien, als inde schoot van eene Kerk, door eendragtige Gods-dienstoeffeninge, vergadert werdende, soude mogen te vaster in liefde, en Regeer-haftige eenigheit, verbonden blyven; en mogt men niet toestemmen; als te nadeelig, en schadelijk voor de Hoogheit, Vry, en Geregtigheit vanden Lande wesende. *te sien inde Resolutie vanden* 4. *Augusty* 1617. gesegt de scherpe Resolutie.

Om dat deze te veel op hunne Hoogheit stonden.

XXIII. CAPPITTEL.

Dit maakt dat Prins Maurits, die zig tot nog had stil gehouden, hem het werk inlaat, den Remonstranten af, en de Contra-Remonstranten toevallende.

Om 't Land voor swaarder Rampen te hoeden was Authoriteit van noden.

DE saken in dezer gestaltenissen wezende, dat de *Regeerderen* der Remonstrantse Steden, sonder na vermaningen, en eenige aanradingen vande *Provintien*; nog na de klagten, en 't misnoegen hunner Contra-Remonstrantse *Burgeren*, te willen luisteren, het alles na hunne styfsinnige wil begerende: soo was het tyd geworden, om de sintwisten des *Vaderlands*, niet tot een Binnen-landsen Oorlog te laten uytbersten; datter een hooger Authoriteit tusschen quame, van eenen, wiens Carracter sulx mede bragt, om de breuke te konnen helen, met de twisten weg te nemen.

Hier toe komt Prins Maurits, die hem tot nog buiten de moeyelijkheden had gehouden,

Dit was zyn Doorlugtigheit *Mauritius*, Prince *van Orange*; die, tot kort voor dezen tyd, hem met de Kerlijke oneenigheden niet had willen moeyen; maar het selve den *Regeerderen des Lands*, als die sulx betaamden, en hy volkomen, en genoegsame wysheit toevertroude, overlatende: gelijk zyne woorden, die hy anno 1616. eenige afgeschikte Heren van *Zeeland*, (als die te vergeefs, de verdeelde *Staten van Holland*, hadden vermaant, den weg van eenigheit, door de dikwyls voorgeslagene, en by de Generaliteit nodig geoordeelde, middelen, te willen inslaan: en daarom den *Vorst*, versogten met zyn Authoriteit daar tusschen te willen komen) in antwoorde gaf; volkomentlijk getuigen: wanneer hy tot haar seide, *Myn Heeren: ik ben een Krygs-Man, en dit sijn saken van Theologie, die ik niet versta: en daar over ik my niet bemoeye.* Als of hy seggen wilde: dat sulke strydige geschillen, als Kerklijk wesende, op een andere wyze, namentlijk door Kerklijk gebruikt, behoorden gedetermineert, en weggenomen te werden: en dat

vol-

volgens d'orderstellinge vande *Souveraine Opper-magten*, vanden Lande.

Deze waren hier over lange besig, maar konden, nog wilden malkanderen niet verstaan, nog toegeven: het welk geduurde tot den jare 1617. als wanneer het *twist-vuur der Kerken*, de *Raad-huisen der Steden*, ende *Souveraine Kameren*, der algemeine, en afgesonderde Provinciale *Staten* in ligten brand hebbende gesteken, den *Vorstlijken Stadhouder*, (die niet had konnen denken dat voortreffelijke, hoog-geleerde, en veel-wetende *Mannen*, die de wys, ende voorsigtigheit daaglijx met haar redelijk verstant, wierd *aangepredikt*, en ongetwyfelt des Vaderlands welstand, en der Stedens voorspoed *lievende Magistraten* wesende: den gehelen Staat, daar zy tot Wagters, ende Sorg-Heeren over gesteld waren, om der Kerk-krakelen, met hunne twisten, en 't versuymen van 't gene de gemene Politie vereiste, souden beswaart, ende het *Vaderland*, de *Steden*, en *Inwoonderen* daar van in lijden, en droefheit gebragt hebben) is bewogen geworden, Persoonlijk inde bresse te treden, op dat den Viand, die by den Treves op zyne luymen lag, door *s'Vaderlands* breuke, als een gebaande openinge wesende, daar in op een onbedagte, en onverwagte wyse niet soude mogen komen, omme de droefheden te verdubbelen, die nu hoog genoeg geklommen waren.

Werd bewogen de disordren weg te nemen.

Want den gemelten *Vorst* hoorde, en sag uyt het berigt datmen hem dede, dat de *Hoofd-stukken* der verschillingen, waar uyt den twist, die nu tot daden, en feytlykheden uytbarsteden, was geresen, al inden beginne vande Reformatie by eenige Predikanten in dien sin, soo als de *Remonstranten* die quamen te Leeren, Gepredikt werdende, by de *gemene Kerken*, als dwalingen vande regtsinnige Leere, *waren veroordeelt*, en dese handelingen, by de Hooge Overigheit niet tegen-gesproken, maar met hunne toelatinge toegestemt *geworden*; en dat het voor het tegenwoordige niet anders, als een opstinaat voornemen van die zyde was, om hunne Leere, en d'omhelsers van dien, ten koste wat het wilde, te doen zegen-pralen boven d'anderen.

En siende, dat die stytsinnigheit van dezen, ontstaan wesende.

Zyn *Vorstlyke Doorlugtigheit* sag ook, datmen tot desen einde, op voorgeven vande publijke authoriteit te willen bescher-

Die veel deftige Landsaten om klein of gene oorsaken quamen te drukken.

men,

Baudart 9. Boek, Pag. 81.

men, de *Contra-Remonstrantse Gemeentens*, buiten oorsaak, en ordre, andere Leeraars, tegens 't herte, en affectie der Ledematen, quamp op te dringen: dat op dese, en gene opgeraapte pretexten, de oude Orthodoxe *Leeraren*, die wegens hunne Godsaligheit, uytmuntende gaven, en geleertheit, by hunne Gemeinten in liefde, en hoog-agtinge waren, veragtelijk afgeset, de Steden ontseit, daar uyt gebannen, en tot grote onsteltenissen des Burger-schaps, *met Schouten* daar buiten geleidet werden: dat de *Burgers* in die Steden, om het minste vrymoedig spreken daar over, met geld-boeten, vang-nissen, ontpoorteren, bannissementen, en met bedreiging van lijf-straffe *gekastydet* wierden; dat de *Regenten* die zyde toegedaan, en voor hunne Predikanten, en *Contra-Remonstrantse* Ledematen, willende spreken, haast swygen, en voor hunne *mede Regenten*, de sterkste wesende, buigen moesten; indien zy in hun Ampt, en Eere niet wilden beschadigt wesen.

Soo is hy aan d'ander zyde, de regtveerdigste partie, geweken.

In somma, den *Vorst Mauritius* sag, datmen *heele Gemeintens*, met de aangenomene Waart-gelders, buiten hunne openbare Gods-dienst oeffeningen stelden; en datmen dese als klagende, van overlast lydende Land-saten, den weg van Justitie, ontrent de Souveraine Hoven quamp af te snyden. Dit bewoog hem aan een zyde te wyken: en de saken in bedenking hebben genomen, soo heeft hy na de lesse *Solons* de regtveerdigste (hoewel ten aansien vande Hollandse Regenten de swakste) Partye gekosen. Syn eerste betuiging van misnoegen, was over het aannemen vande *Waart-gelders*, buiten zyn kennis aangenomen; 't welk hy duide tot veragtinge van zyn *Persoon*, en *Ampt* gedaan te zyn: hy noemdent een nieuwigheit, tegens ordre, en wettelijk gebruik der *Lantschappen*: en een verbreeking vande *Unie*: een aangevangen gewelt-middel om de *oude Gereformeerde* (meenende de *Contra-Remonstranten*) te onderdrukken: en een noodloose *Geld-spillinge*, om der Steden, en by gevolg 's Lands middelen uyt te putten.

Neempt seer hoog 't aannemen der waart-gelders.

Byde Remonstranten van welke hy afwykt.

Hy begon sig vande *Remonstrantse* aftesonderen: betoonde dat zyn liefde tot *Do. J. Uytdenboogaard*, groot werk-meester, en uytvoerder om 't belang der *Remonstrantse* Leere voort te setten, was verkoelt, ter oorsaake dat dese met zyn welsprekende tong, en snedige scherp-gesneden pen, der Kerken, Stad, en

Staats

Staats Vergaderingen, in stadigen yver van oneenigheden besig hield.

Van desen Man (dien hy had bemind) nu afkerig wesende, soo versoekt hy de *Walsche Sinodus*, inde *France*, of Haagse *Hof-kerke*, een Contra-Remonstrants Predikant te willen zenden: het welk door tegenhoudinge vande *Gecommitteerde Raden*, daar *Uytdenbogaard* zyn beklag aan dede, soo wel niet quam te gelukken: invoegen *den Prince* (die besonder zyn mishagen had getoont, over de Predicatie die *Uytdenboogaard* op den 16. July 1617. inde *Hof-Kerke* had gedaan; seggende dat hy dien Man, die tegens 't Sinodes Preekte, en toonde geen vrede te soeken, niet meer wilde horen) een anderen weg kiesende, op den 23. July inde *Klooster-Kerke*, by de afgesonderde *Contra-Remonstranten*, is ter Predicatie gegaan; verselt wesende met *Graaf Willem*, Stadhouder van *Vriesland*, nevens een gesleep van *Edele*, en *Heeren* van alderley State; welk getal dagelijx toenam, tot versterking van dese, en verswakkinge vande *Remonstrantse* Partye.

Brant 27. Boek pag. 545.

K.K. H. 4. Deel pag. 148.

En blijft by de ander partie.

XXIV. CAPPITTEL.

't Zy kiesen vande Prins, ontstelt de Remonstrantse Regeerders, die daarom een scherpe resolutie nemen, waar tegens hun de Contra-Remonstranten, scherp ter were stellen.

Yt dit wyken, ende zydkiesinge van zyn *Vorstlyke Doorlugtigheit* ('t welk de *Contra-Remonstranten*, hoe scherp, en onbescheiden, men hare afgesonderde Gods-diensten wilden beletten, te vrymoediger maakten, om inde Steden, in Huisen, of Schuren te Prediken, en selfs de leeg-staande Kerken te versoeken &c.) sagen de *Remonstrantse Steden*, die de *Tollerantie* met geweld wilden doen stand grypen, wel:

Het zyd kiesen vande Prins onstelt de Remonstranten.

wel; dat de ſaken over andere ſchryven ſouden loopen, als zyſe wilden getrokken hebben: evenwel liever willende het *Land* in een gevaar, en jammerlijken ſtaat helpen, als een voet te wijken, treden zy op voorgeven vande *gemene authoriteit*, nevens der Landen *Voor-regten*, *vry* en *geregtigheden* te beſchermen (gelijk zy met een lange *deductie* wilden beweeren) tot de uyterſte middelen, met de hier voorverhaalde ſcherpe reſolutie vanden 4. Auguſty 1617. in welke zy toeſtonden, dat de *Steden* die nog geen *Volk van Wapenen* hadden aangenomen, 't ſelve vryelijk doen mogten; en d'andere nog meer, indient *Burgermeſteren* ſoo verſtonden. Ook begeerden zy niet, dat iemand Kerk, of Burgerman, dunkende door eenige Ordonnantie, of Executie van *Burgermeſteren*, of *Stads Regeerders* verongelijkt te weſen, haar beklag aan eenige *Hoven van Juſtitie* doen ſouden; als houdende het alles voor nul, en van onwaarde, wat eenige *Hoven* in ſulkgeval ſouden wijſen, ende ordonneren; een jammer, en allarm-trompet in 't Land geblaſen, doen *Kerk*, en *Politie* in rep, en roeren ſtond.

Die een ſcherpe reſolutie nemen.

Baudart 9. Boek pag. 37. en 28.

De Contra-Remonſtrantſe Steden wederleggen hunne deductie.

Die van *Amſterdam* met de andere *Contra-Remonſtrantſe Steden* inprobeerden, en betuigden tegens deſe reſolutie; wederleyden haar uytgegevene *deductie*, met wijtloopige tegen-vertoogen; daar in zy vertoonden, dat de bygebragte exempelen, van *Tollerantie*, nog op de tegenwoordige toeſtand van het *Land*, nog op onſe *Kerken* applikabel waren; zy beweerden, dat 't geene zy nevens de andere *Provintien* hadden verſogt, en nog verſogten, was het waare *antidotum*, ende regte genees-middelen om *s'Lands ſiekten* weg te nemen; zy beweſen dat door de verſogte *Nationale Sinode*, onder toeſigt, ende ſterke hand vande *Natie*, de *Staten Generaal*, *Holland* in 't minſte niet konden worden benadeelt; 't zy in vrydom, voorregten, nog in hoog, of laage geregtigheden; ter contrarie; dat door deſe wegen, den *Staat* verſterkt, de *Kerk*, en *Kerklyken* gebonden, ende *gemeene authoriteit*, nevens *d'eendragt der Landſchappen*, te vaſter beveſtigt ſouden werden. Siet de wederzyts ſtukken by *Baudart. in 't 9. Boek van Pag. 31. tot* 80.

De Remonſtranten doen een beſendinge aan Dordregt.

Selfs toonde de Stad *Dordregt*, die tot nu had geſwegen, ſig gevoelig, over de geſeide reſolutie, des wierden zy door de

Re-

Remonstrantse Regeerders die dit voelden, met een besendinge begroet, en door de Gedeputeerden, de Heeren van *Duivenvoorde*, en de *Groot* versogt, niet te willen gelooven, dat zy de *Contra-Remonstranten* sogten te verdrukken, of verandering sogten te maken inde *Religie*; zy hadden niemand afgeset om zyn opinie, maar hadden de scheuring soeken te verhoeden; met een wytloopige verschooning van alle haare proceduren, als geen oorsakers wesende van excessen, uytsporig, nog daad'-lijkheden &c. het besluit was *aanbiedinge van Vrintschap*, en Correspondentie, met verder versoek, van sig te willen voegen aande zyde vande *Heeren Eedelen*, ende *meeste Steden*; tot handhavinge vande *publyke authoriteit*, ende herstellinge vande *gemeene ruste*.

Brant 27. Boek pag. 621.

Om die Stad in hun belang te trekken,

Dordregt oordeelende dat zy, om tot ruste van het Land te komen, een verkeerden weg ingingen, en haar *authoriteit* misbruikten tegens de protestatien van hunne Mede-Leden, resolveeren in plaats van het versoek in te volgen, haar met de andere Partye te voegen: nemende tot dien einde op den 25. Augusty dit volgende besluit; 't welk zy den 29. dato de *Gecommitteerde Raden* hebben overhandigt, en bekent gemaakt; luidende aldus. ,, Myn *Heeren vanden Geregte*, *oud Raad*, ende ,, *Luiden van Agten*, der Stad *Dordregt*, op het rapport van ,, hunne Gedeputeerden laast ter Vergadering van *Holland* ge- ,, weest: als ook op het voorstel vande Heeren *Duivenvoorde*, ,, en de *Groot*, van wegen de Heeren Gecommitteerde Raden ,, gedaan, hebben verstaan, dat haar E. E. de resolutie by de ,, *Heeren Eedelen*, ende meeste *Steden* den 4. Augusty genomen, ,, met 't geene daar op gevolgt is, niet en konnen goed vinden, ,, maar desadvoyeren de selfde.

Baudart 9. Boek. pag. 68.

Maar Dordregt desadvoyeert de resolutie, en al hun doen.

,, 1. Ten respecte dat die genomen en gearesteert is by *Pluraliteit van stemmen*.

,, 2. Ende geprepareert by deliberatie daar op *apart* genomen.

,, 3. Sonder voorgaande Commissie, *Staats-gewys* daar op gedecerneert.

,, 4. Met *Exclusie* deser, en meer andere Steden.

,, 5. Als ook, dat deselve niet kan strekken, tot wegneminge vande tegenwoordige swarigheden.

„ Met verder verſoek dat uyt kragte van die Reſolutie, niet „ ſoude werden Geexécuteert ; of dat myn Heeren van *Dor-* „ *dregt*, genootſaakt ſouden weſen, met raad, en daad, daar „ tegens te zyn, ſulx als zy bevinden ſouden te behooren.

XXV. CAPPITTEL.

De ellendige mis-verſtanden van het geſcheurde Vaderland, getoond met het exempel van Leyden.

Droevigen Staat van 't Land.

NU was den tyd gekomen, dat de *Landſchappen* tegens een ; de *Steden* tegens malkanderen; de *Kerken* geſcheurt; de *Burgers* vol argwaan tegens hunne *Magiſtraten*; en deſe, ſoo *Burgers*, als *Regeerders*, met angſt, en bedwelming onder elkander verdeelt, ſtonden. Daar het ſoo ſtond, kon nog liefde, nog vertrouwen van *Heeren tot Burgers*, en van *Burgers, tot de Magiſtraten*, gevonden werden : de wantrouw nam ook dagelix toe; en wat vrugten de wantrouw, inde Steden, quam voort te teelen, kanmen in 't geene, om niet van andere te ſpreeken, tot *Leyden* is geſchiet, wel afmeten.

Ongemak in Leyden tuſſen de Burgers en waartgelders.

De *Magiſtraat* deſer Stede haar Authoriteit in 't hoogſte reſort willende doen ſtand grypen; door 't betomen der *Contra-Remonſtrantſe Burgers*, met de aangenome *Waartgelders*, ſtelden de Burgerie in een gevoelig miſnoegen, wegens den mistrouw die de *Heeren*, met deſe daad, van haar toonden te hebben; des aan 't Morren zynde geraakt, en dit aangenomen Volk, onervaren ſlegte geſellen, op haar daaglijx tien ſtuivers geld, baldadig zynde, over dwers aanſiende; beſonder het gemeene Volk, die deſe 't minſte konden verdragen; quam quaad bloed te ſetten ; ſoo dat een kleine oorſaak, op den 3. Octob. 1617. *van gekijf*, tot *ſmyten*, en het *ſmyten* ten koſte van een voornaam Burgers leven, tot het *Wapen gebruik*, quam uyt tebreeken.

De

De *Burgerie* ontroert, vallen klagtig over d'Insolentien van dit Volk, versoeken met Requeste aande *Schutter-Capitainen*, by de *Magistraat* te willen bevorderen, d'afdanking van dese besoldigde knegten, met betuiging van haar oude getrouwe gehoorsaamheit, en aanbiedinge van alle wagten vlijtiglijk, op haar geboden waar te nemen; haar verseekert houdende, soo *Capitainen* sulx geliefden te doen, van een goeden uytslag; dewyl *Burgermeesteren* kennelijk was, dat den dienst der *Burgeren*, en *Schutteren*, dienstiger was, als dat vande *Waartgelders*, &c. gebleken in de laaste oproer, boven gemeldet.

Band art 9. Boek pag. 81. De Eerste versoeken d'afdanking vande twede.

't Was verre om den Burgeren dit genoegen te geven; *d'onrust* neemt toe, ende *wantrouw* klimpt ter tinne; men vermeerdert het *Krygs-Volk*; men beschanst het *Raad-Huis*; en men vergt den *Schutteren*, een ongewoone nieuwen eed af: *het eerste* vermeerdert overlast: *het twede* vervoert den Burger, tot murmuratie, en argwaan: en *het laaste* werd van over de *ses-hondert Schutters* (zynde ruim de helft der Schutterie) geweigert: op voorgeven dat zy beswaart waren te sweren, den *Burgermeesteren*, in alles by te staan, hulpe, en assistentie te doen, sonder bepalinge. Eenige versogten hier op, den eed, haar schielijk, en onverwagt voorkomende, een korten tyd van beraad: 't mogt niet sijn, sy moesten dadelijk sweren, of henen gaan: andere, betuigden overbodig te zyn den eed te doen, mits de Heeren *Burgermeesteren* nevens, of agter den eed, die Generaal, en onbepaalt was, deden stellen, dat sulx verstaan wierd, buiten 't leet, en het onderdrukken, van d'een, of d'andere van hare onderdanen te geschieden: dit meenden zy niet, protesteerden *de Heeren* met den monde, maar schriftelijke acte daar van te geven, wilden zy niet, als haar respect te na, en tot verswakkinge van haar authoriteit, en agtbaarheit wesende: de weyderende wierden daar op dadelijk ontschuttert, en op soldie, ofte Wagtgeld gestelt; en andere in haare Plaatsen aangenomen; alles buiten kennis van Schepenen, ende Vroetschap, *segt de Historie.*

't Ongemak verswaart.

En veel Schutters weygeren een nieuwen eed te doen.

Band 10. Boek pag. 13. 24. en 13.

Zy werden onschuttert

Dit *ontschutteren* (eenigen ook *ontpoortert* zynde) gaf een groote alteratie door de *Stad*, by die geenen die haar in eer,

naam, en goede faam agteden verkort te fijn: de Burgers die geweygert hadden, het ontſchutteren, en t'ontpoorteren, om 't gemelte, voor al te ſmadelijken ſtraffe oordelende, worden in groten getale te rade, ontrent *vyftig* uyt den haare te *Committeren*, om haar die beledigt waren, door vrintlijke verſoek aan Burgermeeſten; of by wegen van Juſtitie; by mandement &c. of 't beſte expedient als zy Gecommitteerden, met raad van Regtsgeleerden, en treffelijke Mannen, raadſaamſt vonden, in eer en haar voorigen ſtaat te doen herſtellen. De t' ſamen komſt deſer *Burgeren*, was den *Magiſtraten* ſeer tegens de borſt; en was oorſaake dat zy by afleſinge, deſe *Burgers* verboden, over ſtraat met zyd geweer te gaan, of by nood op haar oude *Hoef-ſlagen* te verſchynen, op ſeekere boeten.

Soeken by vrindlijk verſoek, of Juſtitie herſtelt te werden.

Dit maakte nieuwe beweginge inde *Stad*, onder de ontruſte *Burgerſchap*; eenige loopen weder 't ſamen, Conſtitueren haar als Appellanten aan 't *Hof van Holland*; doen door *Notaris* en Getuigen haar beklag op ſtellen, vandes *Magiſtraats* handelingen &c. ſy Inſinueren *Schout*, *Burgermeeſteren*, en *Schepenen*, van hun miſnoegen, en verſoeken antwoord op haar inſinuatie, of bekentmakinge te hebben.

De verwydering werd groter.

De *Magiſtraat* hier over ten hoogſten vertoorent, als die deſe handeling, niet alleen tot een veragtinge van haar geſag, en waardigheit, maar voor openbare Rebellie, en ſeditie op namen; doen een *Burger*, geagt voor een voornaam aandryver van 't werk, gevangen nemen, en in naauwe hegteniſſe brengen: dit brengt de *Burgerie* aan 't morren; *ontrent veertig*, haar noemende *Gecommitteerde* vande ontnoegde Burgers, maar by d'andere *Cirkel-Teekendars* (wegens haar ordre in 't onderteekenen der openbaare Schriften) geheeten; komen by een, en met eenen draf, op 't ontbod van eenen daar zy in Huis waren, na *Burgermeeſteren*, om ontſlaging voor den gevangen te verſoeken; *Burgermeeſteren*, doen een uyt den hoop roepen, om binnens Kamer met *de Heeren* te ſpreeken; dit weygeren zy te gelijk, tot twe a drie reyſen toe; willende te gelijk, om dat het om een gemeene ſaake was, binnen treden; 't mogt niet zyn, des moeſten onverrigter ſaken henen gaan: hier op krygen

Een Burger werd gevangen.

gen *twe Burgers*, die daar het woort hadden gevoert, Stadts-klok agter rug, en ter Stad uyt voor eenige jaren gebannen: anderen op gelt-breuke gestelt, en voor sonnen ondergang het opteschieten, anders de Stad te ruymen, geordonneert.

Twe andere onder den hoop voor hem pleitende werden uyt de Stad gebannen.

Of in 't kort de mis-verstanden, ende verwyderingen tusschen de *Magistraat*, ende gemelte *Burgers van Leyden*, liepen ten uytersten vervaarlijk: de *Burgers*, oordelende als met een onverdiende straf ten hoogsten beledigt, ende verkort te zyn: des willende (soo zy seiden) van deze schand-vlekke, om geene blame, nogte verwyt by den nakomelingen te hebben, ontheven zyn: soo hebben zy de herstellinge van hunne goede *Burger-fame*, &c. by de *Magistraat* willen versoeken; maar ten dien einde geen gehoor krygende, soo ist dat zy 't by wege van Justitie hebben willen soeken: waaromme zy hun dan met Request, op Requeste aande *Souveraine Gerigts-Hoven*, besonderlijk aan den *Hogen-Rade*, quamen te keren (gelijk meer Stedens Burgerschappen deden) maar by dezen *Raad*, (die de handen met de Resolutie vanden 4. Augusty 1617. gesloten waren, en daarom, als sterk aangelopen werdende, met de *Remonstrantse Edelen*, en *Steden*, in geschil, en dispuit quamen) geen hulp vindend, nog uyt-eind siende, soo hebben zy hun met vertoog, beklag, en Smeek-schriften tot de *Staten van Holland* gewendet.

De Burgers wenden hun met Requesten aande gerigts hoven.

Met smeek-vertogen aande Staten van Holland.

De *Magistraat* hier over op nieuw gevoelig, als haar *Magistraats-Authoriteit* bekort, en hunne *Agtbaarheit* benevelt agtende, besluiten hun *Gesag*, en *Authoriteit* met gestrengheit door te setten: dog geen uyterste straf (hoewel het advys vande Professoren inde Regten, op haar voorgestelde vrage, hun sulx toestond) wegens de menigte der klagende ende mis-noegde Burgers, dorvende gebruyken, soo quamen zy alleen een *oud voornaam Burger*, die de Remonstrantie, boven gemeldet, met eenige andere Burgers, aande *Staten van Holland*, had overhandigt, voor twintig jaren uyt *Leyden*, *Rynland*, *Haag*, en *Haag-Ambagt*, te bannen, waar tegens dezen Man aan *'t Hof van Holland*, quam te apelleren, daar hy geen verhef konde bekomen, ter oorsake als gesegt is.

R. K. Historie 4. Deel pag. 253.

Een Burger hierom gebannen.

Baudart 10. *Boek pag.* 19. 18.

Onderwijl disponeerden de meeste *Leden*, in qualiteit van

Sta-

Staten van Holland, op dit geleide vertoog, en 't versoek der Schutteren, seggende effectelijk in haar Resolutie, ofte besluit, „Dat *Burgermeesteren*, geen onredelijk, onbehoorlijk, nog ongebruiklijkheit (daar over de Burgers klaagden) hadden byderhandt genomen, met het afvergen, van den nieuwen eed; „maar wel dat daar tegens was gedaan: en hoewel sulx niet „mogt bestaan, soo wierd alles buitens jemants infamie, ofte „oneere, in vergetinge gestelt; ende *Suppliant en* in eer, goede „naam, en faam, en inde bescherminge van *Burgermeesteren* „gehouden; latende yder in 't vrye gebruik van Gods-dienst, „in wat gesintheit hy ook leefde. Verstaande, dat de Correctie „over eenige, om redenen wettelijk Gedecreteert, by geene te „samenvoegende, mogte in questie getogen werden, als strydende tegens *'s Lands*, en *Stads* regt, en de gebruiken: derhalven vermaanden zy den Supplianten, *Burgermeesteren* te respecteren, en te gehoorsamen, verlatende de t'samen voeginge als onwettig, en onbehoorlijk zynde; en iemant beswaart wesende, „wegens 't geene is, of sal werden geordonneert, dat die zyn beklag afsonderlijk (en niet anders) met eerbiedigheit aan *Burgermeesters*, en *Regeerders* sal mogen vertoonen, die daar op dan „souden letten, en doen dat redelijk, en behoorlijk soude wesen; sonder dat iemant reden van klagen souden hebben &c.

Brants 29. Boek pag. 702.

De Burgers in 't ongelijk gestelt.

De *dolerende Burgers*, door dese antwoordende resolutie, heel in 't ongelijk gestelt, en in Staat als voren ongeschuttert, en den gestraften balling blyvende: en haar van alle, en yder daar zy hulp, of troost sogten, afgewesen siende, vallen uyt in hooge klagten, die zy in opene druk lieten uytgaan: wesende van desen inhoud, dan wat wyder uytgebreyt „wy *Burgeren van Leyden*, klagen u aandagtige *Lesers*, 't zy *hoog*, of *laag van staat*, die 't welvaren des Lands, ende vryheit der Burgeren „bemind, met leet, en weedom des herten, den overlast die „ons buiten schult werd aangedaan: alle hulpe mist ons: sommige niet konnende, sommige niet willende, ons ter hulpe „staan: keeren wy ons tot de *Gerigts Hoven*, 't zy *Hoog*, of *Provincialen Rade*, den weg der geregtigheit is ons afgesneden, by die „de *Hoogheit*, en *Magt* des Lands besitten: met hantsluitinge „van die d'uyterste regtsprake in *Holland* zynde opgedragen, „de

Laten hun beklag in druk uytgaan.

Bandart 10. Boek pag. 18. 19. 20.

„ de voorstanders van onse vry , en geregtigheden behoorden „ te wesen : gaan wy ter plaatse , daar onse *Magistraat* selfs ons „ komt henen te wijsen , tot de *Staten van Holland*, wy worden „ by overstemminge , van die haar met onse *Magistraat* hebben „ ingespannen , tegens 't hoofd gestooten : de *Magistraat* , die „ in haar eygen sake mede stemt , geregtveerdigt , en wy in 't „ ongelijk gestelt , niet jegenstaande wy onsen onschult met le„ vendige kragt , en bondige redenen in 't breede hebben ver„ toont gehad.

„ Het overleveren van soodanig een vertoog , en versoek„ schrift, is alleen genoeg om een Man voor twintig jaren uyt „ *Leyden* , *Rynland* , &c. te bannen ; soo dat nu 't vertoo„ nen bidden , en versoeken , by den *Overheden* , straf„ bare sonden zyn geworden. De andere goede *Burgeren* „ worden buiten forme van regt, sonder reden, niet alleen ont„ schuttert, maar gescholden voor *Rebellen*, *Mutins*, *Oproer*„ *makers*, &c. en als soodanige gestraft, met een nieuwe beschant„ singe, met aanneminge van Soldaten beswaart , die allerley „ Moetwil, Overlast, en Straatschenderye, sonder vrese van straf„ fe, bedryven : saaken die ongehoort , en in een *Vry-land* niet „ te dulden zyn. Des roepen wy , met klagte , om hulpe, tot „ die van *God*, en *Ampts-wegen* toekomt , de Vryheyt, en Ge„ regtigheden der *Landen*, en der *Ingesetenen* inde selve voor te „ staan : want wy en konnen niet verstaan , ja houden het op „ 't hoogste ongerymt, dat de Hoogheyt, vry, en geregtighe„ den deser *Landen*, daar in soude bestaan, dat de *Magistraaten* „ naar haren apetyt, met de Borgeren souden mogen omsprin„ gen; en met absolute magt, even of haren *Ondersaten Slaven* „ waren, heerschappye voeren; en met gewelt domineren: maar „ wy verstaan dat de *Vryheit der Landen*, hier meest in bestaat, „ dat de *Magistraaten* Voorstanders zyn vande vrye Voorregten der „ *Borgeren*, ende Ingesetenen; waar toe zy van *Gods*, *Ampts*, „ en *Eeds* wegen verpligt, en verbonden zyn , &c.

Voort hebbende gesegt, dat *Spanjen* om dese oorsaken was geschopt; dat eenige liever weder na *Spanjen* souden keeren, als lyden dat *Prins Maurits* (die veele veragtelijk, even of hy niet mede een lid vande Souveraine magt ware, een Dienaar van

't Land noemden) nevens de *Generale Staten*, de vrye ruſt van den Lande, en den waaren Gods-dienſt, ſouden komen te herſtellen, ſoo dat zy liever (dits haar taal) „ wederom *'t Land*, „ ende *Burgeryen* onder het *Spaanſe Jok* willen ſien buigen, als „ van haar gepretendeerde Hoogheyt, en Authoriteyt yets te „ verlieſen. Beſluitende deſe hare klagte (na dat zy hadden geſegt dat de *Leidſe Burgers*, die men voor Weerhoorige, Scheurmakers &c. ſcholt, en daarom haar den *Nieuwen Eed* had moeten afvergen; en *Waart-Geldders* aannemen; ſoodanige niet en waren, dewijl nooyt ſou beweſen werden, dat vóor dien tyd, eenige de minſte onluſt, beroerte, ofte diergelijke ſwarigheden, inde Stadt geſien, ſelfs niet gevreeſt wierden) met aanwyſinge vande oorſaken der onluſten, en diſordren: en wat Rampen *Leyden* uyt dien Hoofde waren overgekomen.

Van dat zy buiten oorſaak en reden beſwaart wierden.

Ellendigen toeſtant van 't *Vaderland*, beklaaglijke Rampen voor *Stad*, en *Republijke*, daer de harmonye tuſſchen de *Regeerderen*, en den band der liefde tuſſchen deſe, ende *Burgeren* gebroken is. ô Beklaaglijke toeſtant! daar duſdanig het regt, de reden, ende billijkheit, voor d'onbetamelijke paſſien hebben moeten wijken: *deſen* het te precys na haren ſin beſtuurt, en *d'anderen* het rad te ſtip op eygen, en uyterſte punt van Hoogheit, willende gedraayt hebben.

XXVI. CAPPITTEL.

De Contra-Remonſtrantſe Regeerders, 't quaad tot erger ſiende lopen, verſoecken de Staten Generaal, de Nationale Sinode te willen bevorderen.

Dordregt met de Contra-Remonſtrantſe Steden.

HEt boven verhaalde, als een byſondere der gemeine Hiſtorien, hier in gelaſt, en gevoegt hebbende; om 't inwendige der Steden geſtalteniſſe aan te wyſen, ſoo ſal ik weder tot het vervolg der gemeine Hiſtorien, van s'Lands handelingen treden, en beginnen daar ik vande Stad *Dordregt* ſprekende, hebbe geſegt; dat zy haar met de *Contra-*

remon-

remonſtranten voegende, de Reſolutie van den 4. Auguſty 1617. wrakende, verklaarden met raad, en daad haar tegens d'executien, of d'uitvoeringe van dito Reſolutie te ſullen ſtellen, ſulx als zy by gelegentheden ſouden bevinden te behoren.

Sy dan met de Steden *Amſterdam*, *Enkhuiſen*, *Edam*, en *Purmereinde*, op 't noodige agt gevende, en de ſaaken na waarheit inſiende, dat de ſwarigheden inde Steden, en tuſſen de Steden, van quaat tot erger liepen: en oordeelende dat alle de ſtellingen, der *agt Remonſtrantſe Steden*, tot mydinge vande lang begeerde *Sinodus Nationaal*, ongegrondet waren, hebben op den 29. Auguſty 1617. inde Vergadering vande *Staten Generaal*, geproteſteert tegens het proteſt vande geſeide Steden aan, verſoekende wel ſerieuſelijk, dat deſe Hooge Vergaderinge op 't oogwit van haare Principalen, en op de gewigtelijkheit der ſaaken, geliefden te letten: namentlijk in 't bevorderen vande *Nationale Sinode*: hunne wijsheyt, en neerſtigheyt aanwendende, om de difficulterende Leden daar toe te bewegen, ten einde de droevige miſverſtanden eens ten einde mogten werden gebragt, door die middelen, die verſcheide *Leden van Holland* met, en nevens de *Provintien*, dikwils hadden voorgedragen.

Baudart 9. Boek pag. 68. en 69.

Verſoeken de bevordering vande Sinode Nationaal by de Generaliteit

---

XXVII. CAPPITTEL.

Den Heer J. van Oldenbarneveld *tragt de Remonſtrantſe Leere, als des Staats Gods-dienſt, boven te doen dryven.*

HEt doen van *Dordregt* bragt de *Remonſtrantſe Regeerders*, die tot nu de vlag ten top hadden laten wayen, in geen kleine bekommeringe, dog egter, hoewel haar voorſtel van een *Provinciale Sinode* tot inſchikkinge der twiſtende humeuren, met 't geene dat deſe Vergadering niet konde afhandelen, te brengen, tot een algemeine Sinodus, der Evangeliſche Chriſtelijke Kerken (daar

De Remonſtranten ontſet.

Brant 27. Boek pag. 571.

onder verstaande *Luytersche* , en andere buiten de Roomse geweken zynde) geen ingang by d'andere *Provintien*, ende ses Contra-Remonstrantse Steden vonden, soo hielden zy moet; besonder den Heer van *Oldenbarneveld* , die tot *Utregt* siek leggende, en hoorende dat de saaken der Remonstranten meer te rug, als voorwaars liepen; op den 3. October aan een *Hollands Heer* zynen vrind, onder anderen aldus schreef ,, Ik hoope door ,, Gods genade ten uytersten te volherden, in 't vorderen van ,, Gods Eer, en Glorie, mitsgaders der Landen, en Steden vry, ,, en geregtigheden te verseekeren, &c. door Gods Genade moet ,, met weldoen, en stantvastigheyt alles overwonnen, en van God ,, den Heere een goede uytkomste verwagt werden; daar ik om ,, bidde, en te bidden recommandere; vertrouwende daar en ,, tussen, daar toe een yegelijk sijn talent sal gebruiken.

Hielden evenwel moet.

Besonder Oldenbarnevelt.

Brant 28. *Boek Pag.* 631.

Hy sag wel dat d'oneenigheden uyt de factien gesproten , in verscheide Steden tot oproer begonden uyt te bersten ; besonder daar men de *Contra-Remonstrantse* wilden het Prediken beletten; die op het toevallen vande *Prins*, en een groot getal *Staats Persoonen* , soo Eedelen , als Burgers , Raats-heeren , Krygshoofden, selfs Predikanten, en veele Ledematen, die alleen op de *Tollerantie* , en niet op den *Grond der Leere* hadden gesteroogt, stout begonden te werden; des besloot hy by hem, als niet siende desen loop te konnen stuiten, en sloeg voor om de *Remonstrantse Gods-dienst* tot de Triumphante te helpen, en die te doen blyven; dat men de *Contra-Remonstrantse* inde Steden souden konnen laten Prediken, dragende den naam van *Uytlantse Kerke*; als hebbende haar afgesonderde Leer, en Kerkenordre, gelijk die van *Londen*, *Nederlantse*, *France*, en *Italiaanse* Kerken , met yder haar eygen gebruik, toelieten: dog dit zyn voorgeven, strydende tegens de natuur der saken; die gants geen gelijk met sijn voorstel hadden, wierd agter rug gewesen; en een gelukkiger weg, voor de Contra-Remonstrantse, om die de zegenpralende, of des Staats Gods-dienst te doen blyven, ingeslagen.

Die de Remonstrantse Religie de Triumphante soekt te maken.

Brant 28. *Boek Pag.* 631.

XXVIII. CAP.

XXVIII. CAPPITTEL.

't Beroep vande Sinodus Nationaal werd byde Staten vaſt geſtelt, in weerwil, en tegens 't proteſt der Remonſtrantſe Regeerders.

De Staten beſluiten 't beroep vande Sinode Nationaal

DE meeſte Leden vande Generaliteyt, te weten *Gelderland*, *Zeeland*, *Vrieſland*, en *Groeningen*, nevens *Dordregt*, *Amſterdam*, *Enkhuiſen*, *Edam*, en *Purmereinde*, uyt *Holland*; en *Deventer*, *Vollenhove*, *Steenwijk*, en *Haſſelt*, uyt *Overyſel*: dan ſiende de onheylen der oneindige diſputen, en hoe yder zyn getimmert, op eygen Hoogheit ſogt te bouwen, beſluiten na 14. dagen arbeits, op den 24. November, het beroepen vande *Nationale Sinode* en dat in weerwil vande meeſte Leden van *Holland*, vande Provintie van *Utregt*, en van eenige Leden van *Overyſel*.

Daar tegens geproteſteert werd.

De Gecommitteerden, vande miſnoegde *Staten van Holland*, des anderen daags (gelijk mede de andere miſnoegde, dog niet ſoo ſcherplijk, deden) proteſteerden tegens deſe handelinge, verklarende deſelve voor nul, en onwettig; ende de depeſches, of afſchryvinge daar van, op den naam vande *Staten Generaal* gemaakt, voor onwaaragtig, en tegens haar Mede-leden, die het hadden toegeſtemt, verklaarden zy, dat deſelve geen regt en hadden om ter Generaliteit te opinieren; als ſtrydende tegens de reſolutie vande *Staten van Holland* (by haar de meeſte ſtemmen zynde) genomen.

Sy blyven by 't gearreſteerde

Baud. 9. Boek pag 74. Brant 28. Boek pag. 639.

Niet jegenſtaande deſe, en d'andere tegen betuigingen, ſoo bleef het geſeide beſluit gearreſteert; dog met verſoek, dat de verdeelde *Provintien* eens geſint mogten werden, om haar te conformeren, met de vier geheel ſtemmende Provintien; en dat tot bevorderinge van meerder vrintſchap, ende eenigheit.

De Brieven van uytſchryvinge gereet.

Hier op word d'ordre, en forme ten ſelve dage opgeſtelt; ende brieven ontworpen, om aande Uytheemſe Gereformeer-

de *Koningen*, *Princen*, en *Republijken* te zeinden; om eenige harer *Gods-geleerden*, tot bywoninge van dese groote Vergaderinge te versoeken; ten einde zy de Kerk-geschillen mogten helpen vereffenen, &c. dog d'uytschryvinge daar van wierd opgeschort, tot den eersten February 1618. op hoop dat de Opposanten, van dese vastgestelde resolutie, haar op 't noodige naarder bedogt hebbende, het houden vande *Nationale Sinode* souden inwilligen, om met eenparigheit, t'vervallene weder op te rigten.

Band. 9. Boek pag. 75.

De Remonstranten blyven by haar Protestatien.

Dit word met aanschryvinge de *Provintien* bekend gemaakt; waar over de meeste *Landschappen* ende *Verdrukte Kerken* haar ten hoogsten verheugden: maar de *Staten* (of de meeste Leden, want zy nu absoluit gescheurt waren) *van Holland*, sonden de brieven ongeopent te rug; blyvende by hunne Protestatien tegens de genomene resolutie; waar tegens d'andere Leden, als *Dordregt*, &c. weder protesteerden, als het beslotene voor goed kennende: om de gemeene, ende besondere Staatse eenigheit te bewerken.

XXIX. CAPPITTEL.

De Remonstranten, willen hun door geen vrindlijke vermaningen van den Prins van Oranje, *nog door den goeden Raad der verstandigste Mannen des werelds, laten bewegen, om van hun voornemen af te wijken.*

De Prins Schryft aande Remonstranten.

Brant 28. Boek pag. 668. en 669.

SYn *Princelijke Doorlugtigheit* nam voort dit werk ter herten; schreef op den 26. November 1617. brieven aande *Vroedschappen* der Remonstrantse Steden, haar vermanende, en aansporende tot eenigheyt, om het houden vande *Nationale*, door voorbereidinge van *Provinciale Sinodens*, by de *Generale Staten* goedgevonden, en vast gestelt, niet te beletten, maar deselve te helpen bevorderen.

En

En of dit niet genoeg ware, om deselve te bewegen, neemt hy de reise na verscheide Steden, als *Delft*, *Rotterdam*, *Gorkum*, en meer andere, aan; om te sien wat hy met zyn vrindelijke taal, en aanspraake soude konnen uytwerken. Tot *Delft* op den 27. dato door de Burgerye ingehaalt werdende, en op het Stad-huis komende, gaf yder de hand van Vrindschap; dé zyn voorstel, daar in hy de bevorderinge vande *Nationale Sinode* hooglijk aande Vroedschap recommandeerde: en onder andere seide hy ,, dat hy ,, als *Stad-houder*, en een getrouw Voor-vegter *des Vaderlands* ,, had geswooren, de ware Gereformeerde Religie voor te staan, ,, en te beschermen: dat nu daar over veel dispuits viel, en dat hy ,, niet wist wat vande saake was, dat daarom de verklaringe moest ,, geschieden, in een *Provinciale*, en *Nationale Sinode*; op dat ,, hy eenmaal mogt weten, hoe hy sig ontrent die saak had te ,, gedragen.

Reist in haar Steden.

Baudart 9. Boek Pag. 95.

Brant 28. Boek Pag. 667.

Versoekt haar vrindelijk tot het inwilgen vande Sinode.

Dog wat hy hier, en inde andere Steden daar hy ses dagen toe bestede (komende den 2. December weer inden *Haage*) heeft te wege gebragt, betuigen genoegsaam de schriften vande *Remonstrantse Regeerders*, tot verklaringe waarom zy haar tegens de *Generaliteyt*, of het beroep vande *Sinode* stelden; alle strekkende tot een beweringe van haar *authoriteit*, *hoog*, en *vryheden*, en haar toekomend *hooge Regt*, soo wel in 't Kerklyke, als inde Politie, die zy wydlopig quamen in druk, aanden dag te geven.

Baudart 9. Boek Pag. 75. en verder.

Dog, te vergeefs.

Op dit laaste schryven, swegen de andere *Steden*, mitsgaders de *Generaliteit*,, oordelende genoeg van die materie geschreven te zyn: en dat men door sulk openbaar gekyf, en twistinge, de Grendelen van s'Lands Poorten quam aan stukken te breeken. Ook wierden nu de voorspellingen vanden *Spaansen*, of *Brusselschen Raad*, waaragtig bevonden, dat de alte grooten vryheid deser *Landen*, *Steden*, en *Leden* van dien, gewoon geweest een ontsaglijk gebieder te kennen, geen Souveraine Vergadering, hoe nodig ook voor dese Regeeringe, tot nederlegging van alle hun opkomende questien, en misverstanden, willende kennen, nog gedogen, den Koning haaren verworpen Heer, de Poorten quamen te openen, om hem te doen konnen ryden, inde besittingen van zyne afgewekene Nederlanden. Wat was hier

De voorspelling van den Spaansen Raad waar bevonden.

Siet hier voor op Cap 6

hier van de fout? den *Hertog van Rohan* die komt het in dien tijd al te feggen „om dat zy (fprekende vande Vereenigde Nederlanden , feit hy) meinen, dat hunne *Republyk* is t'famengeftelt , uyt foo veel Souverainiteyten , als, er *Steden* zyn , „komt het , dat de *Steden* niet gehoorfamen willen , de refolutien vande *particuliere Provintien* , en *defe* willen haar niet te „vreden houden , met de refolutien vande *gefamentlijke Staten* , „ofte de *Generaliteyt*.

Brant 29. Boek Pag. 731.

Volgens tuige van Rohan

„Voor defen (fegt hy verder) waren zy altijd eens, ontrent „het geene dat noodwendig was , tot hunne gemeene behoudenisse , maar nu was het quaad foodanig, datfe moeften een „ordre houden , die inde voorgaande eeuwe onbekent was ; die „wilde hy haar garen , volgens zyn verftand voorfchryven ; *feggende met defe woorden* , dat het hem niet van 't herte mogt, „te gedogen dat de ftyffinnigheit van eenige *Leden* het geheele „*Lighaam* dede fterven , of dat het Lighaam foo fwak zy, dat „het geen magt hebbe, om de Leden in ordre te houden. Om „rond te gaan (fegt hy voort) my dunkt datfe met een groote „eygen-liefde , en laatdunkenheit zyn bevangen , die hunne „opinien foo hoog waarderen , dat men om defelve vaft te ftel- „len , en te doen aannemen , de gemene *Vreede* moet verbree- „ken , en den *Staat*, daar men in leeft , doen waggelen.

Die de Leden van ftyffinnigheit befchuldigt.

Dit wierd vande geheele wereld foodanig geoordeelt, waarom den *Ambaffadeur van Sweden*, inde Vergadering van *Holland*, „op den 6. February 1618. wefende : de *Staten* vermaande op „hunne Onderlinge eenigheit , door welke zy voormaals feer „grote reputatie hadden verkregen , te willen letten ; op dat zy „haar, door hunne Kerklyke difpuiten , niet lieten verfwak- „ken , en onmagtig maken ; hunne *Vrinden*, en *Bondgeno- „ten* waren bedroeft om defe oneenigheden ; maar de *Vianden* „fchepten daar in vreugt , en hoope ; als voor de Poorten des „Lands (gereet) leggende.

Brant 29. Boek Pag. 733.

Den Sweet vermaant de Staten tot eenigheit.

Maar wat waft ? de ftyffinnigheit van eenigen , die niet als authoriteit , hoog, vry, en geregtigheden inden mond hadden ftelden veele andere in een verkeerden yver. *Vytdenboogaard* een fubtijl, ver , en doorfiennent Man , beginnende te merken dat de Regeering op andere fchryven fouden getrokken werden , als,

Uytdenbogaart raad Oldenbarneveld tot confenteringe.

als zy tot nu gedraayt hadde, ried den Advokaat *Oldenbarneveld*, de saken te willen helpen beleyden, tot het houden van een *Sinodus*, op wat wijse men die ook begeerde. Hem dogt, het *Sinodus* sou met verdrukkinge vande *Remonstranten* dog doorgedrongen werden; des verstond hy, dat de Regeering hoe absoluit die waar in 't Kerklijke somtijts moeste toegeven; dewijl deselve Regering, alsser weer Calmte was, sulx kon na haren sin herstellen; men moest selfs daar door besorgen, dat de Regeering in wesen bleef, sonder veranderinge; soo souden zy Remonstranten, schoon zy door de Kerklijken veroordeelt wierden, nog voorstand vinden; maar wat was het antwoort? kort en scherp „ wilt gy, „ en anderen, s'Lands geregtigheit weg geven? ik wilt niet doen; „ myn eer, en eed den Lande gedaan, en laten niet toe, dat „ ik myn Heeren, en Meesters sou raden tot het geene ik weet, „ dat strijde tegens s'Lands hoogheit, en geregtigheden: en strek„ kende is tot ondienst vande selve.

Brant 28. Boek pag. 649.

R. K. H. 4. Deel pag. 233.

Dog te vergeefs.

XXX. CAPPITTEL.

De Staten Generaal krygen verscheide Raad-gevingen, en besluiten (om alle gekyf te eindigen, en om een vasten regul voor d'openbare Kerken te hebben) de Sinode Nationaal voort te setten.

WAt raad? wat weg salmen, om het *Vaderland*; uyt dese bekommering te redden, inslaan? dat desen ondienstig, en schadelijk noemt; oordeelt den anderen dienstig, en nootsaakelijk te wesen.

De groote ligten (*om figuurlijk, of toepasselijk te spreeken*,) loopen in het uytspansel vanden *Staat* verwerrelijk door een, en brengen het *wel-geordent Firmament*, in dis-ordre; de *Maan* gevolgt van agt schoone

De Regeerligten confuis onder malkander.

Flonker-Sterren, neemt ſijnen loop naart Ooſten, en de *Son*, daar tegen, houd ſijnen cours, met ſes doorlugtige geſuſters der geſeide *Flonker-ſterren*, na het Weſten; genegen om met de *ſeve* grote, als wel-herſtelde, *Regeer-ligten*, ruſte agter de belommeringe vande bevredigde Kerken te vinden, wanneer den nagt der mis-verſtanden ſoude zyn voor by gegaan. Maar door wat middelen ſalmen tot den dageraad der bevrediging komen? den *Hertog van Rohan*; die de *Hollanders*, van al te grooten ſtyfſinnigheit, en eygen Hoogheits inbeeldinge, beſchuldigt, meint raad te konnen geven, als hy ſprekende vande Hollandſe Ramptwiſten, ſegt, „Om dit quaad te heelen, mein ik, datmen deſe „ordre moet houden. Ik ſou dienſtig agten, datmen een proe„ve nam, om de twiſt in *Hollandt* over 't ſtuk van Religie ont„ſtaan, door een Vergadering uyt *Holland*, alleen by een ge„roepen, by te leggen, indient mogelijk was; op datmen ſig, „ſoo veel alſt doenlijk is, mogt houden aan d'oude ordre: ſoo „moeſt men ook handelen in d'andere Provintien, en ſijn beſt „doen, om de twiſt, op gelijke wijſe, by te leggen.

Brant 29. Bock pag. 731. en 732.

Rohans raad om die te herſtellen door een Provinciale

„Maar indient door dit middel niet wil gelukken, ſoo moet „men ſig noodſaakelijk behelpen met een *Nationale Sinode.* En „al onbraken daar *Steden*, van eenige *Provintien*, men moet „egter niet nalaten deſelve te houden; ende reſolutien diemen „daar ſal nemen, den *Staten Generaal* 't onderwerpen; deſe „moeten in ſulk een gewigtig ſtuk, hunne nageburen, en „bontgenoten verſoeken, datſe de *Sinode* door hunne Afgeſan„ten met goeden raad te hulpe koomen; op dat men hen ver„binde, om de reſolutien dieſe ſullen nemen, te helpen hant„haven, dewelke aan hun, en aan hunne Steden, en Volk „van Oorloge moeten werden bekent gemaakt; en ik ben ver„ſeekert, datmen ſoo doende, veel quaets ſal rigten, inſonder„heit indien men moderate Reſolutien komt te nemen; daar „na meen ik, ſoo moeten de *Staten*, ſoo verre komen, datſe „de geenen die hartnekkig blyven, doen gehoorſamen: en ſoo „Godt haar de genade doet, datſe dien toeleg ten einde bren„gen, dan ſullen zy uyt dit quaad een ſeer groot goed trekken.

Of wel een Nationaale Sinode.

Belangende 't eerſte voorſtel vanden *Hertog*, wegens een *Provinciale Sinode*, daar over waren alrede veele diſputen voorby,

by, ook bleven deſelven na dat de *Nationale*, by de *Generaliteit* was vaſtgeſtelt. De *Provinciale* prees den Heer *Maurier*, Frans Geſant, de *Staten van Holland* aan; niet om een deciſie, of een ſlot-oordeel over de geſchillen te vellen, maar om, door dien weg, de bytende gemoederen te verſagten; en den weg van verdraagſaamheit te leeren, door die van accomodatie, en inſchikkinge.

Maurier pryſt d'eerſte de Staten aan, tot inſchikkinge.

Brant 29. Boek pag. 722. &c.

Dit verſtonden de *Remonſtranten*, de veyligſte, en prijſlijkſte ordre; ook verſtonden d'andere daar ook eenigſints toe, maar voorſagen, uyt de bittere laſter-ſchriften, ſoo vande Remonſtranten, als d'andere, dat uyt dien wel-grond der ſtrydige bevattingen, niet als krakeel, en diſpuiten voor handen ſtond; oordeelden derhalven, datter voorſchrift, en bepalinge moeſte zyn inde Leere, en 't Kerkelijk beſtier; volgens 't gevoele vanden *Konink van Engelandt*, die de Staten ſulx wel ernſtelijk door ſijn Geſant *Carleton*, quam te recommanderen, om niet weder in droevige ongelegentheden te vallen. Dit was ook 't gevoelen vanden Hertog van Rohan, als hy ſijn boven geſeide diſcours aldus vervolgt.

De Staten verſtaan datter deciſie, en bepalinge zy.

Baudart 9 Boek pag. 70. en 10. Boek, pag. 21.

Zynde 't gevoel van Koning Jacobus,

,, Wat nu aangaat het geene datmen inde geſeide *Sinode* be-
,, hoort te doen; 't is ten hooſten nootſaakelijk datter eenige
,, Diſcipline (*dats bepalinge*) inde Kerke werde vaſtgeſtelt,
,, om te beletten dat niet in 't toekomende een jeder in 't parti-
,, culier, uyt den band ſpringe, na ſijn welgevallen. En na dat
,, hy geſeit hadde, hoe de Staten moeſten beſorgen, dat de Kerk-
,, lijken, zig met niets bemoeyden als met de religie; ſoo ſpreekt
,, hy verder aldus, ik ſoude ook ordre willen ſtellen, datmen
,, in 't toekomende geen *Kerken-dienaar*, ſou mogen aannemen,
,, die beſmet waare met de Leere dewelke de *Sinode* ſal veroor-
,, deelen.

En vanden Hertog van Rohan.

Om kort te gaan, de *Contra-Remonſtrantſe* Regeerders ſtonden wel toe, dat de verdraagſaamheit een prijſlijke ſake, ende weg tot eenigheit ware; maar dat tot d'eenigheit durable fondamenten moeſten gelegt zyn; en dat tot dien einde niet alleen de *Kerken* van *Holland*, maar die vanden *vereenigen Staat*, eenig in Leere, gevoele, en Kerklijke ordre moeſten weſen: volgens *Hollands* eygen voorſlag inden jare 1583. by de Generaliteit gedaan,

De Staten willen durable fondamenten gelegt hebben.

Siet voor op Cap. 7.

Baudart 10. Boek pag. 71.

en doen voor advys by de *Provintien* (als dienende tot alteratie van het 13. Artikel van d'Unie) overgenomen ; de verdraagſaamheit had genoeg plaats, als men den contrary Leerende, toeliet vryheit van hun Gods-dienſt, buiten d'openbare Kerken te oeffenen, Maar verſcheide gevoelens in eene Hoofd, ofte Staats-Kerke te *Tollereren*, was niet anders als een grondlegginge van ſtadige twiſt ende krakelinge. In ſomma men kon in 't ſtuk vande *Provinciale Sinode*, tot accomodatie, ende inſchikkinge, niet eens werden, wat voorſlagen men tot dien einde op het tapyt bragt (by *Brand* in zyn 30ſte *Boek*) derhalven ſoo waſt nodig, ſouder eens een einde van twiſten zyn, dat de *Nationale*, (als niet anders konnende) met Authoriteit by *de Staten Generaal*, wierd doorgeſet ; volgens den raad der wyſte Politiken, buiten den Staat wezende: gelijk den *Hertog van Rohan*; *en Jacobus*, Koning *van Engeland* deden.

Waar toe zy de Sinode Nationaal vaſt ſtellen.

Baudart 20. Boek pag 21.

XXXI. CAPPITTEL.

De ſcherpe taal, en handelingen der Remonſtranten, op het uytſchryven vande Nationale Sinode, by de Staten Generaal, dewelke ſuſtineerden 't regt daar toe te hebben.

De Sinode Nationaal Beſchreven by de Staten Generaal

OM de *Sinode Nationaal*, te bevorderen, ſoo wierden de Brieven van uytſchryvinde (die eenigen tyd geleden waren gereed, en om de oppoſitien waren opgehouden, geweeſt) in Juny 1618. tot alle de *Provintien* &c. de *Sinodale Kerken* van dien ; en tot alle Gereformeerde *Vorſten, en Republijken*, afgeſonden. De laaſte by de *Staten Generaal*, (van vier Provintien, en eenige Leden van Holland, en Overyſel) verſogt werdende, eenige vande deſtigſte Gods-geleerden uyt hunne Scholen, en Kerken tot de *Sinode Nationaal*, binnen de Stad *Dordregt* beropen, te willen afzeinden ; om

met

met de Kerk-Leeraren van *Nederland*, onder toesigt, en met authoriteit van haar *Hoog-Mogende*, een vast voorschrift voor de gemene openbare Staats Kerken, te maken &c.

Hier tegens bestonden de *Remonstrantse Regeerders*, die voor veroordelinge van hunne Leere vreesden, alle de kragten van hun verstant, en vermogen in te spannen; en zy, die tot nog toe het oore tot consenteringe vande *Nationale Sinode*, niet hadden geopent, siende den voortgang vande uytschryvinge, bersteden schier uyt tot daadlijkheden; druisende geweldiglijk daar tegen: zy riepen niet overdrongen te willen zyn, om haar na Sinodale Decreten in 't stuk van Gods-dienst te schikken: en dat de vryheit inden Gods-dienst, een point van *Souverainiteit* was, die yder *Landschap*, buiten bekroon van Bondgenoten, toequam &c.

De Remonstranten soeken die te beletten.

R. K. H. *Histo.* 4. Deel pag 267. en 268.

Op dezen grond van gedagten, komen zy den Brief van uytschrijvinge (by hun op den 25. Juny 1618. ontfangen, gelijk zy die van bekentmakinge op den 5. November 1617. hadden gedaan) ongeopent te rug te zenden; sustinerende het ontfangen van sodanige Brieven, en daar stil op te swygen, seer Prejudiciabel voor de *Hoog*, en *Geregtigheit* van *Holland* te wesen: seggende dat die meer, van ouds Brieven die usurpatie van jurisdictie mede bragten, plagten wederom te zenden.

zeinden de Brieven te rug.

Brants 30. *Boek pag* 802.

Ja zy (te weten de *Edelen*, en *agt Steden*) deden op den naam vande *Staten van Holland* (daar zy niet meer compleet waren, als de *Staten Generaal*, die zy dien naam, om dat *Uytregt* en zy als Leden van *Holland* mankeerden, niet geven wilden) verscheide Brieven aande bovengemelte Gereformeerde *Vorsten*, en *Republijken*, schryven, dienende om deselve te bewegen 't versoek uyt den naam vande *Staten Generaal*, gedaan, niet toe te staan: seggende onder andere redenen, om de Uytheemse te bewegen, *niet te willen toelaten, dat jemant van hunne onderdanen soude herwaarts komen, tot stryvinge van eenigen toeleg, strekkende tot nadeel van 't gesag der Overheden, en vande vrede der Kerken.*

En schryven contra Brieven.

ydem pag 803.

Door dit schryven en tegen schryven; protesten, en tegen protesten, bleef den *Staat*, ende *Kerke*, met het ontsteke vuur van twist, en dwers-dryverien gemartelt; *de meeste Leden*

den van Holland, als *Staten* van die Provintie, hun de hoogste Regtsprake in 't Kerklijk, ende Politie toe-eygenende: *de minste Leden* in 't getal, hun aanpart hier in Sustinerende. Dit Lighaam gescheurt wesende, soo quamen *d'andere Provintien*, hunne Bondgenoten, hun ter hulpe; bewerende met schriften, op den naam vande Generaliteit, dat hun 't weg nemen der geschillen, en vervolgens 't regt tot het beroep, en d'uytschryvinge tot wegneminge der Kerklijke oneenigheden, vande *Nationael Sinode* toequam: en dat uyt kragt van het 16. Artik. van het loflijk Verbond van Unye, in 't jaar 1579. tusschen de Provintien opgeregt, 't welke segt: *dat wanneer eenig onverstant, twist, ofte twedragt geviele onder de Provintien, dat soo verre het eenige Provincie in 't particulier raakte, dat het ter neder gelegt, ende besligt moeste werden, door d'andere Provintien &c.*

De Generaliteit sustineert het regt daar toe te hebben.

XXXII. CAPPITTEL.

De Staten Generaal, wenden met Prins Maurits *&c alle neerstigheden aan, om de Remonstranten te bewegen, tot afdankinge van hunne Waartgelders, dog bevinden grote onwilligheden.*

De bequaamsten waren de de Staten Generaal.

Wie kon ook anders dezen twist-brand blussen? als de Staten vande nabuurge Provintien, die 't meeste ongemak vande dreigende Rampen te wagten hadden? souden *d'Uytheemse* grote magten doen? deze hunne wateren, magtig, en swaar, souden ligt het verswakte *Vaderland* overstroomt hebben: waren deze ondienstig, de *Hollandse* wateren waren ontroert, en, tot lessinge van hun eygen brant, als uytgedroogt: des moesten hunne *Vrinden*, *Broeders*, en *Bondgenoten*, na den raad, en *Röhans* gevoelen, sonder op tegenschryven, protestatien, en het beroep op hoog, vry, en geregtigheden (daar vande Generale, de Particuliere Provintien niet wilden bekorten) te letten

Om den brand te blusschen.

heyl

heylsame wateren tot blussinge van dien droevigen brand bybrengen, eer zy als naasten gesengt, ende twistende inde assche gelegt wierden.

Het eerste middel hier toe was een beraatslaginge vande *Staten Generaal*, nevens de Heeren Stadhouders, *Prins Maurits*, en *Graaf Willem*, met den *Raad van Staten*, omme de Waartgelders, die oorsaak waren dat de consenten by de *Remonstranten* niet wierden opgebragt, en die hare Steden, en Gemeentens maar tot een onnutte last waren; en alleen dienden om de *Contra-Remonstrantse* Burgerschappen, tegens hare Magistraten te verbitteren, tot veragtinge van haar Agtbaarheit, en tot groote ergernisse van haar Gebuur-steden, af te danken.

Baud 10. *Boek pag.* 55.

Beraatslaagen met de Prins &c. de waartgelders aftedanken.

Siet de History van Leyden.

Dit maakte, om soo te spreken, een nieuwe wapen-roep, met te seggen, dat de *Steden* tot sulx van ouds geregtigt waren; om hunne voorregten, en authoriteit te beschermen, tegens d'onrustige *Burgers*; het tegen-seggen was, dat tegens d'ongelatentheit van sulke Onderdanen, besoldigde vande Staten, en onder haar eed staande, konde gebruikt werden: andere Krygsknegten op eygen besoldinge, en eed aangenomen, noemdemen een verbreekinge vande Unye, en een grondlegginge tot argwaan; de Prins noemdent een versmadinge van zyn Ampt, en Persoon, en hield het voor rebellie.

Als wesende seer ondienstig geoordeelt.

Brant 30. *Boek pag.* 804.

Men sogt dan op de gevoeglijkste wijse, door vrindelijk schryven, en eerlijke besendingen, d'onwillige Steden tot afdankinge te brengen; dog 't voorstel wierd selver tegengesprooken, en men riep alweer, 't streed tegens de hoog, en geregtigheden van Holland: waarom, dat een *Burgermeester* van een groote Stad, zynde een Heer van groote agtbaarheit (aparent te dikwils dese taal hebbende gehoort in dese bekommerlijke tijden) tegens den Heer *Oldenbarneveld* seide: Heer *Advokaat* ik heb u nog desen morgen „en dikwils geseit, dat het nu geen tijd is veel te spre-„ken vande *hoog*, *vry*, *geregtigheden*, en *privilegien* des Lands, „die dingen moetmen nu een jaar 3. a 4. voor by gaan, en laa-„ten rusten: dit verhaalt *G. Brand*, maar wat redenen hy daar by voegde, komt den Autheur niet te vermelden; dog sulx doet tot de sake niets, 't schynt dat desen Heer volkomentlijk sag, dat dit de eenige struikel-stenen waren, waar tegens desen *grooten*,

Idem pag. 804.

Dat door schrijven nog besendinge niet lukken wilde.

Brant 30. *Boek pag.* 806.

en

en meer doorlugtige *Mannen van verstand*, ontydig, en al te dwaaslijk hun quamen te stooten.

't Was het eenige middel-punt, waar op desen haar wereld willden gedraayt hebben, de versoeken door schryven, en besendingen golden niet; 't gaf evenwel bekommeringe, en agter dogt, het deed de *groote Hoofden* t' samen schoolen, heymelyke beraatslagingen, en naauwer verbintenissen maken; en resolutien formeren, het uyterstrn liever te sullen wagen, en alles af te wagten, als de *Sinodus* intewilgen, en de *Waartgelders* af te danken.

Maar de hoofden te styffinniger maakt.

Baudart 10. *Boek pag.* 31.

Derhalven, de saken dus in dese verbysteringe staande, dat het *eene gedeelte vande Staten* wraakten, alles wat *'t ander gedeelte* aanwende, en dat dese verdagt hielden, al 't geene die, nevens hunnen Stadhouder, en hare Bondgenoten, ten hoogsten goed, dienstig, en nootsakelijk oordeelden, voor de gemeene ruste: en daar tegens Hemel, en Aarde bewogen, om gelijk men segt op 't punt van 't staal haar hoog, vry, en geregtigheden afsonderlijk staande te houden, tegens die geenen, die bereit waren hun gesamentlijk daar in weder te helpen vestigen (voor soo veel als zy by 't verval van 't gemeen, door misverstanden gewrogt, 't selve verlooren hadden) soo begonden veele treffelyke *Leden van Staat*, met bekommeringe haar daar over bedroevende, zyn *Princelyke Doorlugtigheit* te vermanen, en te versoeken, zyn authoriteit, die hem van God, en Ampts wegen toequam, in 't werk te leggen: hem ernstelijk de gewigtigheit der saake voorhoudende, en biddende de handen aan het Roer te slaan, om het Schip van Staat, dat sinken wilde, binnens Haven te mogen lootsen.

waarom de Prins versogt werd Anthoriteit te gebruiken.

Baud 9. *Boek pag.* 87.

XXXIII. CAP-

XXXIII. CAPPITTEL.

Haar Hoog Mog. *met* Prins Maurits *&c. besluiten de Waartgelders der Steden af te danken: beginnen tot Uytregt; wat hun aldaar ontmoet is.*

DEn *Vorst*, dit met *haar Hoog Mog. Stadhouder van Vriesland*, en *Raad van Staten*, in overleg hebbende genomen, besluiten desen weg met sagtigheit, en op de gevoeglijkste manier, doenlijk zynde, om de gemeentens niet te ontroeren, in te slaan; en tot *Utregt* te beginnen, die hy eerst door vrindelijke vermaningen sou tragten te bewegen, tot afdanking vande *Waartgelders* en het inwilgen vande *Nationale Sinode*.

Besluit tot Uytregt de waartgelders afteſtellen.

Dit besluit wierd soo dra niet vernomen, of men sag om dese slag te breken, dadelijk een algemeene, en gevaarlijke beweging inde *Remonstrantse Hoofden*; die van *Holland* boden strax de behulplijke hand aan *Uytregt*, sonden vier treffelijke Heeren uyt den hare tot de *Staten* van die Provintie, om deselve met raad, en daad byteſtaan, na dat zy aanden Collonel *Ogle*, Commandeur, en andere *Krygs-Overſten*, hadden geschreven, niemant te gehoorsamen, als de *Staten van Uytregt*; ofte de Gedeputeerden vande *Staten van Holland*, hare betaals Heeren, in 't korte daar staande te komen. Terwijl dat dese Gedeputeerden der *Hollands* - Remonstrantse Leden, met de *Staten van Uytregt*, in overleg waren, hoe zy den bal best te rug mogten kaatsen, en te beletten 't geene ter Generaliteit Geresolveert was; soo komt zyn Excellentie *Prins Maurits*, verselt met eenige Gedeputeerden uyt de Vergadering van haar *Hoog Moog.* en een suite van Collonellen, Ritmeesters, en andere Krygs-Officieren, op den 15/25 July 1618. binnen Uytregt, daar hy dadelijk wierd begroet, en verwelkomt byde *Staten des Lands*, de *Wethouders*, ende *Predikanten vande Stadt*; dog hoe welkom hy was, bleek uyt de volgende handelinge.

Brant 30 Boek pag 808.

Hier tegen is by de hoofden wakker gewoelt.

De Prins tot Uytregt.

Den 26. dato verscheen zyn *Excellentie*, met zyn by-hebbende Gedeputeerden, inde Vergadering vande *Staten van Uytregt*, doende zyn voorstel, wegens de *Generaliteit*, om dese Lands Vergadering te bewegen, in eenen sin, en goede wil, met de 5. andere Provintien, en 6. notabele Leden van Holland, te treden, tot het inwilgen vande *Nationale Sinode*; waar toe hy, en de Gecommiteerde aldaar waren gekomen, als noodsaaklijk geoordeelt werdende, om de ontroerde gemeentens, ende eenigheit der Landschappen, in goeden staat te brengen: en dat daar toe, vooraf, d'afdankinge der waartgelders diende te geschieden, 't welk met eenen serieuselijk versogt wierde.

Versoekt 't inwilligen vande Sinode en 't afdanken der waartgelders.

Daar was geen gehoor; des anderen daegs kregen zy een declineerend antwoort, ingestelt met soodanige termen, dat sijn Excellentie, en de Gedeputeerden, die zy dien tytel, uyt haar *Hoog Mogende*, niet wilden geven, groot mis-noegen daar uyt quamen te nemen.

't Werd geweigert.

Siet de Sententie over Hugo de Groot.

Baud 11. *Boek pag* 73.

Daags te vooren, als zyn *Excellentie* uyt de *Uytregtse* Vergadering was gekomen, wierd hy verwellekomt vande Gedeputeerden uyt de meeste, te weten de Remonstrantse, Leden van *Holland*, die hem seiden 't waarom zy *tot Uytregt* waren gekomen, namentlijk om met die van *Uytregt* te beramen, wat ordre dat op de verseekering vande *Steden* soude genomen werden; versoekende sijn *Excellentie* met eenen de goede hand daar aan te willen houden, op dat (seiden zy) de gerustheit vande *Provintien* gevordert, en jeders geregtigheit mogte gehanthaaft werden.

't Versoek vande Hollandse Heeren.

Brant. 30. *Boek*, 812.

Maar de *Prins* die wel voelde, en van ter zyden hoorde, dat dese Heeren daar waren gekomen, om die van *Uytregt* te bewegen, en te encourageren, sig tegens 't besluit vande *Generaliteyt*, en 't oogmerk van sijn *Exeellentie*, aantekanten; betoonde met antwoort, en gelaat, dat hunne komste, daar ter plaatse, hem onaangenaam was, seggende dat *hy*, ende *Gedeputeerden* van haar *Hoog Mog.* van het einde, waaromme zy waren gekomen, niet souden afwyken.

Qualijk by de Prins genomen.

Idem pag. 813.

Sulx schreef hy ten selven dage aan die van *Amsterdam*, seggende dat het geen de Gedeputeerden *van Holland* tot *Utregt* deden, tot grooten ondienst van den Lande strekten: met be-

tui-

tuiging van sijn ongenoegen daar over, en versoek dat die van *Amsterdam*, door hunne afgesondene in 's Gravenhage, ter Vergadering vande *Staten van Holland* wilden versorgen, dat by meerderheit van stemmen, niet yets verder, ten ondienste van het Land mogte besloten, en ondernomen werden.

Amsterdam, door hunne Gedeputeerden in '*s Gravenhage*, schikken zyn Excellentie tot antwoort toe, dat zy de besendinge vande *vier Heeren*, en 't schryven aande Bevelhebbers van '*t Staten Krygsvolk*, op den naam vande *Staten van Holland*, buiten haar kennis gedaan, niet toestonden: gelijk zy dit mede, nevens *Dordregt*, *Schiedam*, *Enkhuysen*, *Edam*, en *Purmereinde* ter Vergaderinge van *Holland*, op den 27. July betuigden; wedersprekende met Monde, en Schriften, de geseide besendinge, en den aankleven van dien, met aantuiging, ofte protestatie, dat zy dese, en alle soodanige verrigtingen, buiten hunne bewilging ondernomen, voor onwettig, en van onwaarde hielden.

De Contra-Remonstrantse protesteren tegens de Remonstrantse Steden, en Regeerders.

Niet jegenstaande dese Protestatien, en alle betooningen van ongenoegen (rampsalige, en beklaaglijke misverstanden) soo sonden de andere Gecommitteerden ter Vergaderinge, in qualiteit van *Staten van Holland*, ten selven dage, op 't versoek van hunne Gedeputeerden tot *Utregt* zynde, nog twe Heeren om deselve in hunne verrigtingen, van gevaarlijken belang, en verren uytkijk wesende, te sterken; met aanschryvinge, datse hunnen vorderen last, strekkende om het voornemen van sijn *Excellentie*, op het besluit van haar *Hoog Mog.* vrugteloos te maken, in 't werk te leggen.

Dese versterken hunne Gedeputeerden tot Uytregt.

Hier toe waren zy volveerdig, soekende verscheide Krygs-Hoofden, staande op de repartitie van *Holland*, te disponeren, om de *Staten van Utregt* afsonderlijk, dat was tegens 't Gebod van sijn Execellentie, te doen gehoorsamen; sustinerende dat zy, uyt kragte van haren gedanen eed, *die onder anderen luid*; *dat zy de Staten van Holland haare betaals Heeren, ende Staten van die Provintien, daar zy gebruikt wierden, moesten gehou, getrou, en gehoorsaam wesen*, 't selve schuldig waren.

Siet de Sententie vande Groot, en Hogerberts.

Om 't Krygs-volk haar te doen gehoorsamen.

Maar soo bereitveerdig, als zy *Gedeputeerden* zig betoonden, om hunnen last in 't werk te leggen; soo onwillig vonden zy de *Krygs-lieden*, om hun versoek, of eer geboden, op te volgen:

Die zy onwillig vinden.

gen: dese verstonden, dat zy al voren gesworen hadden, mijn Heeren de *Staten Generaal* (die by de Unie, ende Handhoudinge vande Gereformeerde Religie sullen blyven) als algemeine Opperheeren vande geheele Krygs-magt, gehou, en getrou, en mijn Heer den *Prins van Oranjen*, hunnen Opperften Hoofdman, gehoorsaam te wesen; ook de Staten Provintiaal, yder in den haren, maar niet in saken directelijk tegens 't Gebod, en 't oogmerk vande eersten aangaande.

Selfs de Commandeur vande Waartgelders,

't Was ook ver van affonderlijke gehoorsaamheit te vinden by 't Staten Volk; de *Commandeur* vande Waartgelders *Harteveld*, weygerde selfs langer zyn huur, en betaals Heeren te gehoorsamen, doen hy merkte dat den toeleg was, om hem, en zyn Volk tegens den *Prins*, en *s'Prinsen Volk* te gebruiken: oordeelende na apparentie dat het beter was een stap buiten gehoorsaamheit te treden, als de Stad van *Utregt*, om d'onredelijke styffinnigheit van eenige Heeren te voldoen, in een bloed-bad, of tot een moord-schavot, te stellen.

De *Gedeputeerden* dan siende, dat hunne voorstellingen geen ingang vonden, nog by Staten, 't ouwe, nog by het nieuwe Krygs-Volk (die zy daarom voor làches, en poltrons scholden) en hoorende dat zyn *Excellentie* geresolveert bleef, om tot dadelijke afdankinge te treden, doen hunnen laasten stap, om *quansuis* haar, van hunnen specialen ontfangene last, te ontlasten: zy ontbieden by hun alle de Hooge Krygs Bevel-hebberen (Graaf *Ernst van Nassouw* alleen 't respect doende van hem in zyn Logement te gaan vinden) leveren hunne Brieven op den naam vande *Staten van Holland* geschreven, over; met verdere mondelinge verklaringe, dat indien zy deser bevelen, en den eed by hun gedaan, inhoudende *de Staten van Holland &c. hou, en getrou te zyn*, niet na en quamen, zy wagten moesten de pœne daar toe staande, namentlijk geen betalinge te sullen erlangen.

Dreigen de Militairen.

R. K. H. 4. Deel Pag. 297.

Die daar weinig op passen.

Dit was een kragtelosen blixem, met weynig klem, in d'ooren der Krygs-Hoofden geslagen, want dese hoorende hoe jammerlijk de *Staten van Holland* verdeelt waren, en hoe d'eene niet gestandigen wilden, 't geene de andere begeerden; soo begrepen zy ligtelijk, dat indien alle de Krygs-lieden, elk moesten, of wilden obediëren separatelijk, de Heeren tot welken

zy haare betalingen moesten soeken, en dat tegens 't gebod van haren *Generalissimus*, en de billijke begeerten vande *Generaliteyt* aan, in sulker voegen als men hier van haar begeerde, dat men het Land, met desselfs Inwoonders wel haast, gelijk men gemeenlijk segt voor tien, en meer soude helpen.

De *Provinciale Staten*, hou, getrou, en gehoorsaam te zyn, was, om die by haar authoriteit, agtbaarheit, en regtmatige Regeeringe, tegens foule, overlast, en gewelt van binnen, ende openbare vianden van buiten, te bewaren; hunne beveelen in dese te gehoorsamen was billijk, en nodig, maar niet sulke (diemen met dit kleet wilden opschikken) die tegens 't gemein belang der Generale Staten, ende haar Volkeren aan liep; hierom was het antwoort der geseide hooge, en lage Bevel-hebberen (*gelyk Brand getuigt*) twyfelagtig, en in generale termen; altyd soodanig, dat de *Gedeputeerden* het verhaalde opset lieten varen, ende *Staten van Uytregt*, 't zy dat zy hun onmagt kenden, of het gevaar van na by begonden te beschouwen, rieden, de saak tot geen extremiteyten te willen laten komen, maar liever te wyken; welk raden onnodig geschiede, vermits alle soo groot, als klein, soo wel de nieuwe, als oude Soldaten, te veel ontsag, en respect voor de *Generaliteit*, en den *Vorst* haren *Opper Veld-Heer* toedroegen, om sig te bewegen, en te doen 't gene hy inden naam van zyne principalen met zyn woord, en gebod niet besegelt hadde.

Hoe dese de Staten Provintiaal wilden obedieren.

Brant 30. *Boek Pag.* 815. 816.

Niet tegens 't gemeen belang, en hunnen Opper-hooft aan.

Menenius Agrippa, bragt door een Boerse vergelyking, van het bouvallig Menschelijke Lighaam, door twisten der Ledematen veroorsaakt, het beroerd, en verdeeld *Romen* weer in ruste, en dat yder, tot betragting van zyn *Raads-Heer*, en Burger pligt weder keerden; maar wat desen Voor-vegter des *Vaderlands*, ende welmenende, en Vreedsoekende *Bondgenoten*, preeken, vertonen, vermanen, en bidden, 't gold niet; een once van hun toege-eigende hoogheit, en geregtigheit, door verworvene vryheit als onwijkbaar verzegelt moest meer wegen in balance van wille, als het misnoegen, en het sugten van duisenden, ja tienduisenden Inwoonders, die men op 't voorgeven van verdraagsaamheit, inde Leer-poincten vanden Gods-dienst, drukten, met haar Leerraren toe te schikken,

De Prins met vrindelijk versoek niet konnende,

 die

die tegens haar humeur, gevoelen, en gelove ſtrydig leerden: en dan daar yets tegens ſpreekende, tracteerden, als hier vooren geſegt is.

Baudart 10. *Boek pag.* 56. *Baud* 30. *Boek pag.* 816. *R. R. H.* 4. *Deel. pag.*

'T Moeſt dan een *held*, meer als duiſent, en tien duiſende gevreeſt, in *Iſrael* zyn, die deſe balanſe ſou doen overſlaan: ſoo eenen wierd gevonden, namentlijk dien grooten *Maurits*, den ſchrik, en yſeren blixem van Nederland, van vianden gevreeſt, van vrinden geagt, en ge-eert, en van quaadwilligen gelaſtert geworden, voor wiens aangeſigte, en voeten op den 31. July 1618. inden morgen-ſtond voor vier uren, de *Waartgelders* doenmaals *Quiſtgelders* genaamt, haar geweer, nevens haaren dienſt, met eerbiedigheit, en ontſag quamen neer te leggen: en dat ſonder de minſte beroerte van Burgers, of andere, die dit werk wel anders gewenſt hadden. Beſonder ging't eenige vande *Waartgelders* buiten verwagtinge, zynde Soldaten inden Spaanſen dienſt geweeſt, maar nu tot deſe gekomen, op hoop van voordeel uyt deſe ongemakken, ten koſte van Burger goed, en bloed, te rapen.

Set de Waardgelders af.

Soo dra dit werk, of d'afdankinge beſchikt was, quamen dadelijk eenige *Heeren*, (die de Contra-Remonſtranten onder de hand hadden begunſtigt, of hen, anders geen uytweg ſiende, toevielen) uyt de *Provinciale Staten*, ende *Magiſtraten* der Stadt *Vytregt*, zyn *Excellentie*, ende de *Gedeputeerden*, van haar *Hoog Mog.* begroeten, en van 't werk bedanken: ſijn *Vorſtelijke Doorlugtigheit* de verſeekering vande Stadt, en Staat van *Vytregt*, hooglijk recommanderende; gelijk ook deden de *Contra-Remonſtrantſe Burgers*, vry groot in getale.

Hy werd begroet en bedankt

Deſe lange ſonder openbare Gods-dienſt, zynde daar-in belet, geweeſt, ſchikten *ſeve voorname Burgers*, om uyt den naam van alle, een openbare Kerk voor haar gemeente, by zyn *Excellentie* te verſoeken, 't welk hun ſonder uytſtel toegeſtaande zynde, een groot gejuig, en verblydinge in deſen veroorſaakten, die ſoo ſterk een toevloeying kregen, dat de *Buur-Kerk* te klein ſijnde, hun de Dom-kerke moeſte werden ingeruimt.

De Contra-remonſtranten verſoeken een Kerk,

Die hun werd toegeſtaan.

Deſe te ſamen, te weten *Magiſtraten*, *Gemeensliede* (ſoo wierden doen de veertigen, maar nu vroetſchappen genaampt) ende

De Prins werd verſogt de Regering te veranderen.

ende *Burgers*, versogten verder tot meerder verseekeringe van *Staat, Stad*, ende *Kerke*, dat zyn *Excellentie*, ende *Gedeputeerden*, 't geene by meerderheit van stemmen, inden *Raad* was goet gevonden, en by de *Staten* 's Lands *van Uytregt*, was toegestemt, te willen helpen bevorderen; te weten de veranderingvande Regeeringe, en dat in die hoedanigheit, datmen voortaan soodanige droevige verwarringen niet meer te wagten hadden.

Baudart 10 Boek pag. 57.

Hier toe wierd zyn *Excellentie*, een lijst vande veertig *Regeerende Heeren*, nevens nog veertig vande aansienlijkste *Burgers*, opgegeven, waar toe zyn *Excellentie*, met toestemming vanden *Raad*, nog twintig Persoonen voegde, uyt welke hondert, sijn *Vorstelijke Doorlugtigheit*, op den 5. Augusty nieuwe styl (hebbende daags te voren den geheelen *Raad*, van hunnen dienst, en eed ontslagen gehadt) veertig Persoonen tot een altyd durende *Vroedschap*, quam te kiesen; en uyt dese twe *Burgermeesters*, tot bedieninge vande Politie; latende de verdere directie, in het wys bestier, van dese vroetschap, daar onder veertien alleen vande oude Regeerders waren gelaten.

't Welk hy doet.

XXXIV. CAPPITTEL.

Grote ontroeringen onder de Remonstranten, wegens 't werk van Uytregt: Vrankrijk zend daar over een expres Gesant, zyn aanspraak tot de Staten, en het antwoord dat zy hem toevoegen.

DIt was een donderslag die de *Remonstranten* in verbystering wegrukte, en welker dreun tot in de Hoven der *Koningen*, en tot alle die desen Staat kenden henen klonk.

De Remonstranten hier door onstelt.

De tyding qualik tot *Leyden* zynde gekomen, dreef op den 7. Dato den Professor *Episcopius*, en twe Remonstrantse Predikaten naar den *Hage*, om den *Advokaat Olden-*

Besonder binnen Leyden.

Brant 30. Boek pag. 820.

barneveld, raad by dese gelegentheit aftevragen, hoe zy de gemeente van *Leyden*, best souden konnen aanmoedigen ('t seggen was) om te volherden inde gehoorsaamheit tot hare Magistraten; waar op den Advokaat, hoe wys hy was, hun niet wist te seggen, *verhaalt de Historie*.

Die voor zyn komst bevreest waren.

De Stad *Leyden*, (gelijk voor verhaalt is) was vol alteratie, wantrouw, en murmurende Burgers; dit maakte dese Herders, die Verandering vreesden, en daar tegens raad sogten, bekommert; 't selve waaren de Magistraten, die het door-reisen vanden *Prins*, van *Uytregt* komende, verdagt hielden, seggende bevreest te zyn, dat door zyn presentie de *Stad Leyden* ligtelijk beroerd, en in oploop mogten geraken, het welk zy door den *Advokaat*, Prins *Fredrik Hendrik*, en Graaf *Willem van Nassouw*, deden aandienen; om door dese *Heren*, den *Vorst* te versoeken hunnen Stad in 't herwaarts reisen te willen myden, ten einde de gevreesde ongemakken voortkomen.

Vrankrijk seind den wysen Boissise.

Den geseiden donderslag, in 't *Hof van Vrankrijk* zynde gehoort, bewoog den *Koning*, den Heer de *Boissise*, in extraordinare Gesantschap, aande *Staten Generaal*, te zeinden; om deselve te bewegen tot onderlinge vereeniging ende vrede; het welk den Heer *du Maurier*, sijn *Majesteits*, alhier residerenden *Ambassadeur*, tot nog niet hadde konnen te weege brengen: dese dé, ten desen einde, sijn voorstel, opden 15. Augusty, inde Vergadering van haar *Hoog Mog*, en sogt door een deftig geleerde, en welgeordende aanspraake, de *Staten* te bewegen, dat zy 't gekyf, en alle bitterheden afleggende, den *Staat der Volkeren*, die om hunne behoudenissen haar waren inde Armen gevallen, wederom met een vrindelijke eenigheit, en liefde te willen omhelsen, en 't belang van dien op hunne herten te drukken.

Om de Staten tot minlijke eenigheit te vermanen.

Bandart 10. Boek pag. 90. en 61.

Zyn aanspraak tot de Staten Generaal.

„ Uw *Staat* heeft voor Basum, en fondament 't verbond „ van eendragt, op welker Wetten, en voorwaarden, deselve „ moet rusten, en staande blyven, (was sijn taal) deselve „ moesten haar zyn als de Ziele, ende Geest vande *Heerschap*-„ *pye*; dewyl alle *Staten*, en *Rijken* leven, en werden onder-„ houden, gelijk de natuurlijke Lighamen, door die oorsaken, „ en middelen, waar door zy eerst sijn opgeregt, en 't samen-

gestelt;

„gestelt; gelijk zy ook, door 't geen dat daar tegens strydt, „vergaan, en overhoop geworpen worden. d'Eendragt en „goede over-een-stemming der *Landschappen*, waren de *Schans-* „*sen, Bolwerken*, en *Vestingen* vanden *Staat*, alle andere wa- „ren, sonder dese, onnut; de spits-sinnige dispuiten, over de „Leere der *Predestinatie*, moesten die niet omverre smyten; de- „se Leere uyt de Schoolen in de openbare Kerken gebragt, „was een grontstuk van Gods verborgentheit, en een geheim- „nisse, lange geoordeelt geweest, hoog, en onbegrypelijk te „zyn; en die God voor ons wilde bedekt houden, met het „deksel van *verwonderingen*, en *eerbiedenisse*; deze moest men niet „door snuffelen, maar alle dispuiten myden, en, indien men „vermogt, dempen, eer dese de Geest, en het Leven *van den* „*Staat*, quam uyt te bluffen: was dit niet doenlijk, ten min- „sten moesten de bitterheden, en herts-togten afgelegt zyn, om „dit stuk sagtelijk te handelen, sonder jets te besluiten, dan „met gemeene bewilging; *want gewelt, en dwang was het onlyde-* „*lijkste inden Gods-dienst*; besluitende voort sijn raadgeving met „dese opmerklijke dreig-spraken van onheil.

„Indien ghy een middelweg vindt, die soo wel voor den een, „als den anderen verdraaglijk zy, soo sult ghy doen ophou- „den het wantrouwen, ende verbitteringen, welke onder u „zyn; die uwe saaken alreeds soo verre hebben gebragt, *dat* „*eenige van uwe Steden, haare verseekertheit hebben gesogt, el-* „*ders, dan in die van uwen Staat*, die zig seer verswakt sal vin- „den, indien uwe *Garnisoen*, gebruikt werden, om de *Inwoon-* „*ders* te bedwingen, in Plaats van die vaardig te houden te- „gens uwe *Vianden*: uw bestandt loopt ten einde, en soo u den „Oorlog in sulken stand van mistrouwen &c. op den hals komt, „ik sie niet hoe ghy sult konnen behouden worden. Wat bereit „ghy uw *Naburen*, en *Vianden*, al stof van vreugde? hoe „sullen zy uw beschempen? wat geeft ghy hun al hoope, om „sig nog aan u, sonder eenig gevaar, te sullen wreken? maar „doet hunne blydschap in droefheit verkeeren: verbind uw op „nieuw: verdubbelt, en versterkt de banden van uw *Verbond*: „legt af den yver, waar door een yder van u zyn opinie soekt „boven te doen dryven; houd uw aan 't geen best sal zyn voor 't

„ gemeen : en behoud den Staat , die ſig in uwe armen gewor-
„ pen heeft; op datſe lange dure , en op dat de memorie van uwe
„ zegenpralende Victorien , aande nakomelingen werden na-
„ gelaten &c.

Brant 30. Boek Pag. 825.

De *Generale Staten* , na dank betuiging voor de ſorg die zyn *Majeſteyt* betoonde voor deſe Republijk te dragen, antwoorden den Heer *de Boiſſiſe*, voor ſoo veel het voornaamſte (dat ik inde Hiſtorien vin aangetekent) belangt „ dat de ſwarigheden dies „ wegen ſoo groot in het Land niet waren , als men wel daar bui-
„ ten quam te roepen ; alleen hadden zy , zyn *Majeſteit* gebeden ,
„ dat het hem geliefde toe te laten , dat drie , of vier vande Ge-
„ reformeerde Religie , Geleerde , en God-vreſende Mannen
„ zyner Onderdanen , mogten komen op de *Nationale Sinode*;
„ die tot *Dordregt* den eerſten November ſoude gehouden wer-
„ den ; om over de verſcheidentheit der opinien , op de Leer-
„ punten inde Kerken ſwevende , te oordeelen , ende twiſt-
„ ſtryd te helpen nederleggen ; ten einde dat de conſcientien der
„ lieden , en by gevolg den geheelen Staat , mogte werden ge-
„ ruſt geſteld : 't welk zy verhoopten , dat zyn *Majeſteyt* hun
„ niet en ſoude weigeren , om een groot goet dat daar uyt te
„ hoopen was &c. als of zy wilden ſeggen , dat zy haar beſluit het eenigſte , en Souverainſte middel oordeelden te weſen , om tot dat einde , dat haar de Konink ſoo hooglijk recommandeerden , namentlijk het behouden vanden Staat , te geraken ; dewyl men bevond dat alles op de lange baan , en het Land hoe langer , hoe meer op rollen , in droevige verwarringen , getrokken wierd.

't Antwoort van haar Hoog Mog. aan Boiſ-ſiſe.

XXXV. CAPPITTEL.

De Remonstrantse Steden wyken voor d'authoriteit van Prins Maurits, *en danken hunne Waartgelders af.*

Onderwijl, na dat het werk op den 5. Augusty tot *Uytregt*, was verrigt, waar over zyn *Excellentie* ende *Gedeputeerden*, op den 16. dato wegens de *ses Provintien*, en *ses Contra-Remonstrantse*, *Steden in Holland*, anders wegens de *Generaliteit*, Staatsgewys wierd begroet, en bedankt; was van wegen sijn hooggeseide *Exellentie*, en haar *Hoog Mog*: aande *Remonstrantse Steden*, die Waartgelders onderhielden, geschreven, en besendingen gedaan, om die te bewegen tot afdankinge van deselve; en haar in eene sin, en wil te stellen met de andere *Provintien*: maar alles was te vergeefs, daar waren geen ooren toe.

De Remonstrantse Steden vermaant hunne Waartgelders af te danken.

Bandart 10. *Boek Pag* 59.

By hunne Gedeputeerden, die inde Vergadering van de *Staten Generaal*, (hebbende gehoort het rapport van de *Uytregtse*, saken op den 16. Augusti even boven gemelt) versogt wierden, datse zig in alle punten, met de andere Provintien, en Steden (mede boven gemelt) wilden conformeren; hunne *Waartgelders* afdanken; en 't by eenroepen der *Nationale Sinode* toestaan, was't weder, men behoorde hun te laten by hunne hoogheden, vry, en voorregten &c. een dikwyls verhaalde, dog, by dese gelegentheit, geagt niet wel ter snê komende taale, waar tegens *Dordregt*, met d'andere *vyf* eens-gesinde *Steden*, ook quamen te spreeken, betoonende geen genoegen te nemen, inde gestadige uytvlugten harer Provintiale Mede-leden.

Maar dese weygeren sulx

Brand 30. *Boek Pag* 826.

Op al dit rugwaarts treen, en 't schoorvoeten der *Remonstrantse* Regenten tegens de versoeken, en aanmaningen van haar Hoog Mog. aan, door schryven, besendingen, en mondeling inde Vergaderinge te vergeefs gedaan, hun strekkende tot smaat, veragtinge, en disreputatie, de gemeentens tot ergernis, en het Land tot groot agterdeel, besloten de *Staten Generaal*, en zyn *Princelyke Doorlugtigheit* voortaan met authoriteit te procederen.

Waar op besloten werd met authoriteit te procederen.

 Want

Want hoorende, uyt myn Heer de *Boiſſiſe*, dat eenige *Steden* elders hunne verſeekering hadden geſogt buiten deſen Staat; en met requeſte vande *Leidſe Burgerie* (die klagende waren dat zy geen gehoor, nog by *Magiſtraten*, nog by de *Staten van Holland* vonden) aangeſogt zynde, om door hunne ordre ontlaſt te mogen werden vande *Waartgelders*, daar van zy, als van moetwillige, veel overlaſt, en ongemak klaagden te lyden, ſoo was het tijd dogt haar, te ontwaken, en de handen aan 't werk te leggen, om deſe nieuwe Soldaten, buiten gewoonlijke voet, en ordre geligt, ſtaande buiten eed vanden Staat vande *Generaliteit*, en zyn *Excellentie*, als onnutte geld-trekkers, tot ſchadelijke ondienſt voor 't gemeen, en als exorbitante moetwilligers, en inſolente Burger-plagers (in 't Placcaat te melden, dus uytgeſchildert) met authoriteit af te ſtellen; ten welken einde zy op den 18. Auguſty 1618. een Placaat daar toe ſtrekkende, hebben ontworpen, en vaſt geſtelt. Dezen den 21. dato in den *Haag* afgekondigt weſende, ſoo zyn de afdrukſels daar van geſonden aande *Magiſtraten* der Steden, die *Waartgelders* hadden, en aan derſelver *Capitainen*; met laſt, en bevel, ſig na den inhouden van dien te rigten „ te weten uyt hunnen eed, en dienſt te „ ſcheiden, binnen den tijd van vier-en-twintig uren; op pœne van „ 't ſelve niet doende, als rebellen, en perturbateurs vande ge- „ meene ruſte, aan lyf, en goed geſtraft te werden, andere ten „ exempel.

't welk om verſcheide oorſaken.

Brant 10. Boek Pag. 59.

Met Afkonding gedaan werd.

Dit was ernſt, dies vond het ingang, en klem by die *Regerende Mannen*, die tot dato na geen aan-nog ver-maningen hadden willen luiſteren; maar nu voelende dat het met een quaad-geſteld, en ongeſont Lighaam (de *Vroed*-en *Burger-ſchappen*, der Steden twiſtig, en onder den anderen verdeelt weſende) qualijk te worſtelen; en zig met Soldaten, diemen niet en kon vertrouwen (gelijk tot *Vytregt* gebleken was) te willen ſterk maken, dwaasheit ware; ſoo hebben zy, omme niet met ſchande te moeten buigen, hun niet dorven tegens ſoo ſcherpen prikkel aenſetten. De ſwaarte dan van des *Generaliteits* vermogen, en van des *Princen* agtbaarheit ontſiende, of deſelve om haar waardigheden Reſpecterende, ſoo quamen zy hunnen loop te ſtuiten, en het zeil van hun opſet meer te ſtryken: waar in die

De Steden wyken voor dit geſag,

van

van *Rotterdam* (op raad van hunnen besoldigden Raads-Man, den Hoog-verstandigen Heer *Hugo de Groot*, die, mede ongelukkig deze verkeerde loop-bane in zynde getreden, tot dezen tyd het doen der Remonstranten had begunstigt, voortgeset, en met zyn wysheit had soeken te regtveerdigen) d'eerste waren, die een begin maakten met afdankinge van hunne *Waartgelders*, en dat eer het afgekondigt, of d'afdruksels tot hun gesonden wierden: in welk doen zy van d'andere Steden, dog sommigen nog al schoor-voetende, gevolgt wierden.

En danken hunne Waartgelders af.

XXXVI. CAPPITTEL.

De Remonstranten willen de Sinode Nationaal niet inwilgen, 't welk maakt dat den Prins, ende Staten Generaal, drie voorname Heren doen gevangen nemen.

NA 't afdanken der *Waart-gelders*, soo en volgde evenwel niet na wens het inwilgen vande lang versogte *Nationale Sinode:* de *Staten van Holland*, om hunne advysen, ten desen einde, in te brengen, op den 24. Augusty volkomen vergadert wesende, stonden al weder tegens elkanderen aan; *Dordregt*, *Amsterdam*, *Schiedam*, *Enkhuisen*, *Edam*, en *Purmereinde*, bleven by 't geen ter Vergaderinge vande *Generaliteit*, alte vooren op dit stuk, waar beslooten; en d'uytschryvinge die daar van gemaakt was. Maar 't advys der *Eedelen*, en der *Remonstrantse Steden*, liep hier op uyt, dat hoewel hun het hoogste regt alleene toequam, om over het Kerklijke in hunne Provintie na behagen, en wille, te disponeren; zy om hunne Bondgenoten te voldoen, bewilligden inde *Nationale Sinode*, mits dat daar niets soude gehandelt werden als vande vyf punten; en dat nog by accomodatie, tot vereeniging, en niet by decisie, of te eind-oordeel; het besluit geen Plaats te hebben, als met hunne aprobatie: niemant gehouden te zyn daar te compareren;

De Hollandse Steden verdeelt over 't inwilgen vande Sinode.

Hoe 't de Contra-Remonstranten verstonden.

Brant 31. Boek pag. 831. &c.

Hoe 't de Remonstrante begeerden.

 ofte

ofte zig het besluit vande Sinode te onderwerpen ; dan alleen vrywillig : en dat een jeder in *Holland*, by sijn gevoelen, en religie soude mogen blyven, sonder daar over ondersogt, agterhaalt, of eenige moeyenisse aangedaan te sullen werden. Op dese besprekken, en anders niet, waren de *Edelen*, en dese *Steden* te vreden, de *Sinode* in te willigen, met behoudinge vande Hoogheit, ende Souverainiteit vande Provintie &c.

Met dese, en sulke bepalingen, en Restrictien, gestadige uytvlugten, (niet roepende als *Tollerantie*, *Tollerantie*, en het alles op hunne Souveraniteit, hoog, vry, en geregtigheden vast klampende, sonder te denken dat hun *Souverain Lighaam* gescheurt, de banden van *eenigheit* aan 't breeken, de *Burgerschappen* beroert, en twedragtig, en daar door het *Land*, ende *Kerk*, aan 't sinken waren) soekende, soo konmen tot dat heilsame gesogt einde, daarmen twintig jaren om geroepen, en de Kerken toe gearbeit hadden, niet komen ; des verstonden de *Staten* der algemene *vereenigde Lantschappen*, en den *Prince van Oranje*, niet sonder bekommerlijke, en wyse overlegginge, als hebbende, gelijk zy betuigden, ontdekt, saken daar van te vooren groot agterdenken van waren geweest, strekkende tot merkelijken agterdeel vande Provintien in 't geemeen, en van elk Landschap in 't bysonder ; en dat niet sonder blijkelijk gevaar, en perijkel vanden Staat des Lands, om in een *Generaal* bloed-bad te vervallen, eer sulx dan quame te gescheiden, daar inne te voorsien ; met de hoofden, ende beleiders van dese gevaarlijke desordren (hoewel anders Mannen van groot credit, beleit, ende wysheit, maar 't schip verzeilende op de gulde banken van hooge vryheden) gevangen te doen nemen ; om tot een einde vande Inlandse beroerten, en moeyelijkheden te geraken.

Dese verscheidentheden.

Band 10. Boek pag. 63.

Doet de Staten Generaal met den Prins resolveren.

Ten desen einde, wierden op den 29. Augusty, de drie Pentionarisen, die van 't Land *Oldenbarneveld*, die van Leyden *Hogerbeets*, en die van Rotterdam *Hugo Grotius*, in versekeringe genomen ; den nood des Lands hooger zynde geschat, als de agtbaarheit van particuliere Heeren.

Drie Heren gevangen te nenren.

Maar

XXXVII. CAPPITTEL.

De Remonstranten even halstarrig blyvende, doet de Staten Generaal, en den Prins resolveren eenige uyt de Regering der Steden af, en andere in hunne Plaatsen, aan te stellen, 't welk by zyn Doorlugtigheit werd uytgevoert.

MAar gelijk dit arresteren der geseide *Hooge Raadsman*, een nieuwe donderslag was inde ooren der *Remonstranten*, die hun met luider keelen, (daar zy te vooren hoog hadden gesprooken van opdrang, tegens hunne hoog, vry, en geregtigheden) dede roepen; dat dit een violatie, ofte ontschakinge was vande selve, soo magmen denken met wat alteratien, en ontsettinge dit sware Tempeest, van hunne uytlettinge uyt de *Magistrature*, hun is op den halse gevallen.

Grote onsteltenisse hier over.

Tot dit laaste, als uyt een gedwonge nootwendigheit, resolveerden den *Prins*, nevens de *Staten vande ses Provintien*, en de *Contra-Remonstrantse Steden*, oordeelende dat het Land niet langer al dese boven verhaalde tegenstribbelingen, buiten perykel van verlooren te gaan, konden lyden; want het gevangen nemen der geseide Heeren, en kon nog Magistraten, nog Predikanten, tot inkeer brengen; maar bleven even hevig dryvende, 't geene zy met een onverwagelijk opset voorgenomen hadden.

Op het gevangen nemen der geseide Heeren, verklaarden de Regenten van *Leyden*, en *Rotterdam*, dat alles wat hunne Pentionarissen ontrent de Inlandse geschillen gedaan hadden, hun werk was, en dat zy voor hun wilden instaan; zy versogten den *Prins* d'ontslaging der Heeren met zyn authoriteit te willen vorderen; 't arresteren, seiden zy, van Heeren die op de Dagvaardinge gesonden waren, mogt niet zyn, strydende tegens de oude costumen, en vryheit vanden Landen; indien zy gesondigt

De Steden versoeken d'ontslaging van hunne dienaars.

digt hadden, men moest die te regt stellen, voor de Regtbanken *der Steden*, agtervolgende hunne Privilegiens; sprak de Prins, 't was zyn werk niet, maar vande *Staten Generaal*, 't antwoord was 't zyne alleen, als *Stadhouder*, die geswooren hadde de *Privilegiens van Holland* voor te staan; de *Staten Generaal* wilde men in desen niet kennen; die van Holland hadden alleen over hunne Dienaars te oordeelen, en geen anderen: des versogt men zyn *Exellentie*, tot handhoudinge der voorregten &c.

De Prins blyft by 't besluit met haar Hoog. Mog. genomen.

De Prins niet hooger schattende, als met 't wegnemen der wan-ordren, 't genoegen der Volkeren te bevorderen, wesende een voornaam punt tot ruste vanden Lande, bleef by zyne resolutie, met haar *Hoog Mog.* genomen; hy die te vooren sig noyt met de Kerklijke oneenigheden had willen moeyen, als 't selve geheel inde sorg van *s'Lands Regeerders* hebbende gelaten, niet denkende dat dese hun soo hartnekkige partye, soo tegens de *Kerk*, als mede *Regeerders* souden gestelt hebben; oordeelde, dewyl alle aanwendingen, selfs zyne neerstigheit met schryven, reisen, en besendingen in 't werk gelegt, om de Remonstrantse Hoofden, met de Generaliteit, en hunne Mede-leden, in eene sin, en wil, te brengen, en dat tot soo nodigen einde, als dikwyls gesegt is, gestadig vrugteloos wierd om-ver-gestooten, dat men moeste een siftinge doen, wildemen tot een gewenst vrugtbaar einde, en tot herstellinge der vervallene Harmonie, dat is tot de eenigheit der *Staatse Regeerders*, wederom geraken.

Resolveren de Remonstrantse vroedschappen te veranderen.

Den *Vorst* had met veele verstandigen het werk doorkeken, en bevonden dat het niet als een styffinnige wille was, by dese opgenomen, om die Leerstellingen, al vanden beginne der Reformatie by de Kerken van *Nederland* veroordeelt geweest, met authoriteit door te dringen; en dat op voorgeven vande *verdraagsaamheit* inde Kerken te praktiseren; daar zy die selfs, die de Tollerantie redelijk, dienstig, en nodig seiden te wesen, niet praktiseren wilden.

Die niet deden, dat zy begeerden.

Wie hunne verseekeringe buiten den *Staat* gesogt hadden, kon men met geen zekerheit seggen; dan 't gaf agterdogt, en veel opspraak; 't mishaagde ook den Vorst, en de liefhebbers van 's Vaderlands welstand, dat dese soo buitenspoorig op hunne *hoogheden*, en *voorregten* riepen, even of men die met kragt verkorten wil-

Den Vorst wilde s'Lands hoogheit niet verkorten,

de;

de; die wilde hy (was des *Princen* taal) als regt zyn Ampt betaamde, in zyne hoede nemen, wetende dat door de hoogheit der Heerschappye, 't Land, ende Kerk moesten beschermt blyven. De voorregten waren om 't Volk tegens overlast te bewaren, en niet om eigenwillige hoogheit op te timmeren; 't Volk te drukken, de Kerk te bedroeven, en 't Land op schragen te helpen.

Den nood vereiste dan, dat de *Medicyn-meester* de hand aan het werk ley, om dese hevige Staat siektens weg te nemen,, in-
,, dien u ooge, hand, of voet u ergert, doet die van u, want
,, 't is beter dat eenige uwer leden verga, dan dat u geheele lig-
,, haam sterve; sey de *Saligmaker* in een andere gelegentheit; slappe remedien waren nu niet meer dienstig, tot herstellinge vande vervallene saken; soo dat zyn *Vorstelyke Doorlugtigheit* met authoriteit, en volkome magt bekleet zynde, d'affettinge der oude, en d'aanstellinge der nieuwe *Magistraten*, ende der Steden *Vroetschappen*, in 't werk begon te stellen.

Maar uyt nood moest hy verandering maken.

Binnen *Schoonhoven* den 7. September 1618. wesende, quamp hy tot den aanvang, met het veranderen vande Wethouderen deser Stede; gelijk hy daar na op den 10. inden *Briel*, en den 15. tot *Delft* dede: van waar hy op *Schiedam*, daar van daan op *Gorkum*, voort na *Oudewater*, doen tot *Woerden*; en daar van voorts tot *Munnikendam* reisde, ende Regeering in die Steden vernieuwde.

Dat hy doet tot Schoonhoven, Briel, Delft &c.

Den 5. October binnen *Hoorn* wesende, daar meest de geheele *Vroetschap*, weinige uytgesondert, en 't meeste getal der Burgeren Remonstrants waren, veranderde met groote d'extreriteit de Wet; dog niet sonder bekommering van ongemakken te ontmoeten. Van *Hoorn* reisde hy over *Enkhuisen*, op *Medenblik*, daar hy op den 8. October de hekken verhing; gelijk hy den 11. dito tot *Alkmaaar* dede; daar hy den 10. met alle teekenen van eere, dog van veele met kleine blydschap, ontfangen was.

Binnen Hoorn &c

Den 12. October quamp hy wederom inden *Haag*, daar hy vande hooge Collegiens, besonder vande *Staten van Holland*, verwelkomt wierd: als mede bedankt, wegens zyn genomene moeite, sorge, en arbeit, die hy (niet buiten gevaar in sommige Plaatsen) ten dienste vanden Lande, in het veranderen van

De Staten van Holland bedanken hem voor zynen dienst,

ſommige, en het aanmoedigen der nieuw verkoorne Regeerders, beſteed hadde: als hun verſekert houdende, dat dit noodig waare geſchied, buiten verkortinge eeniger Stedens voorregten; ofte dat den *Vorſt* yets particuliers daar door beoogt, ofte geſogt ſoude hebben; dan alleen 't geene den dienſt van 't Land hem afvorderde, tot herbrenginge vande ruſte, eenigheit, en correſpondentie onder de Leden, ten gemeene beſte van *'t Patria*: verklarende voort, 't zynen goedvinden te ſtellen, en de ſaake nodig oordelende, te verſoeken, 't ſelve in d'andere Steden, en Plaatſen, van gelijken te volbrengen.

En verſoeken hem 't ſelfde in andere Steden te doen

't Geſchiet tot Leiden,

Op welker verklaringe, verſoek, en magt-gevinge (die hy al te voor vande Generaliteit had ontfangen) zyn Doorlugtigheit den 22. October na *Leiden* is vertrokken; daar hy met een uytmuntende gejuig, en 't betoon van vreugde, der meeſte inwoonders, zynde ontfangen, den 23. dito de geheele *Vroetſchap* hunner dienſte, en eed ontſloeg, maar eenige weder herſteld hebbende, quam hy aldaar het aangeſigte vande Regeering eenigſints te veranderen.

Haarlem,

Inſgelijx dé hy tot *Haarlem* den 25. dito, zynde daags te vooren, met gelyke betooning van blydſchap, als tot *Leyden*, vande gemeente te gemoed gelopen, ontfangen geworden.

Rotterdam,

Den 26. weder in den *Haag* zynde gekeert, vertrok den 29. op *Rotterdam*, daar hy op den 30. dato inde veranderinge der Vroetſchappe, van vierentwintig afgedankte, maar ſeve Heeren inde *zeve* liet. Dog tot *Gouda*, op den eerſten November de zeef gebruikende, viel met het lot van tien ongelukkige, gelukkiger (vermits de meeſte Regeerders, gelijk mede de meeſte Burgerye Remonſtrants waren) voor de Regeerders uyt.

Gouda,

Amſterdam,

Tot *Amſterdam*, daar zyn *Exellentie*, op den 2. November, door de gewapende Schuttrye wierd ingehaald, inden vollen *Raad* der ſes-en-dertigen (daar mede, hoe wel de Contra-Remonſtrantſe altijd hadden boven gedreven, groot verſchil was geweeſt, over de ſaaken der krakelingen, die in 't Land waren ſwevende, ſoo inden Gods-dienſt, als inde Politie) den 3. dato zynde verſchenen; betuigde aldaar, dat hy ongaarn, dog met laſt daar was gekomen, om, gelijk inde andere Steden was geſchiet, daar in te voorſien, en ordre te ſtellen voor het toekomende;

mende; ten welken einde hy den Raad bedankte van hunnen dienste, met ontslaginge vanden eed daar op geswooren; dog den Raad, als weder op nieuws aan nemende, deed het selfde met agterlatinge van seve Heeren; in welker Plaatsen hy andere Raden stelden. 't Welk gedaan zynde, en weder inden *Haag* zynde gekomen; sloeg aldaar, op den 8. dito, voor 't laaste de sikkel in den Regeer Akker, en versette de Wet; gelyk hy inde genaamde *Steden van Holland* gedaan hadde.

En in 's Gravenhage.

XXXVIII. CAPPITTEL

Den nood van 't Vaderland vereiste dese uyterste middelen, door een Man van authoriteit; tot behoudinge vanden Staat, die na zyn ondergang helde.

MAar ter saak weer komende; 't is verwonderlijk aan te merken, hoe dat al dese veranderingen, sonder de minste ongemakken, of disordren zyn ten einde gebragt; soo oyt den *Vorst* yets groots ten dienste van den *Staat*, met het bevegten van Victorien, of 't winnen van Steden, en Sterktens, had uytgevoert; niet min had hy gedaan, met het beroerde *Vaderland* tot stilte, en kalmte te brengen; hier over is hy ook als een Vrede-werker met lof zegeningen begroet geworden; als soo wel verdient te hebben met *Myrte*, en *Olyven*, als met *Palmen*, en *Laurieren* gekroont te zyn.

Zyn Doorlugtigheit met lof zegeningen begroet,

Men had zyn voorsigtig versoek, en wysen Raad gesmaat: men wilde geen heilsame resolutien, tot ruste, en eenigheit der Landen nemen; neen! liever het uyterste te gemoet treden, Wapen, tegens Wapen stellen, Burger, tegens Burger sien op staan, en als Viand, tegens Viand leven, als een voet breet van zyn hoogheit, ofte voornemen af te wyken; tot dat men merkte, dat den nood aan den man sou komen, doen waart dat yder voor de groot-agtbre ontsaglykheit van

Om dat den nood van 't Vaderland

eenen Man, het hoofd quam neer te buigen: elk ontſag, eerde, en reſpecteerde de *Majeſteyt vanden Staat*, of vande generale Opper-Heerſchappye, die als nu gegraveert ſtond, op het aangeſigte van deſen grooten *Prince*. Zyn woort alleen „*myn Heeren* „*gy werd van uwen dienſt bedankt*, *en van uwen eed ontſlagen*, doed een geheelen Raad, die meenden Bergen te ſullen verſetten, op ſtaan, den Burger Staat, by het lot van gehoorſamen, weder aan nemen; en dat, om dat zyn doen, en handel, niet op *ſulk is ons welbehagen*, 't welk ontrent ſlaafſe Volkeren paſt, maar op een noodwendigheit, om 't Land van een vry Volk te behouden, gegrondveſt ſtond.

Door zyn agtbaarheit is weggenomen.

Den nood van 't Vaderland was alle Man bekent, hierom ſprak den *Vorſt*, de *Vroedſchappen*, daar hy verandering maakte, op deſen grond voorſigtelijk aan. Tot *Haarlem* heeft de Heer *Teodorus Schrevelius*, in dien tyd, een afgeſtelde Vroedſchap daar ter Stede, aangeteekent; dat den *Prins* inde *Vroedſchappe* verſchynende, de Heeren hebbende gegroet, en alles goeds gewenſt, hun met deſe woorden aanſprak, myn Heeren *Burgermeeſteren*, *Raden*, en *Regeerders* van *Haarlem*, „niemand iſler in deſe Vergadering, of hy weet den deerlijkken „ſtaat van ons *Vaderland*, 't welk, ſoo ment niet vaardiglijk „verhoede, in groot gevaar is, van met het geheele Lighaam „der Republijke, en den gandſchen Staat der vereenigde Neder-„landen, in vuur, en vlam geſet, en t'eenemaal verdorven te „worden; derhalven is my, om dit werk, dat ſoo moeyelijk, als „gevaarlijk is, door *d'Oppermagt* der Heeren *Staten Generaal*, „opgeleid; met laſt dat ik het quaad, 't welk nog dagelijx „toeneemt, met alle mogelijke middelen, ſou ſtuiten: gy „moogt wel gelooven dat ik deſen laſt ſeer ongaarne op my „heb genomen, en dat ik uw met geen ander gemoet by koo-„me, dan 't welk u genegen, en gunſtig is: gy hebt ook voor „*'t Krygs-Volk*, dat in deſe *Stad* is gekomen, niet te ſchrik-„ken, 't is niet gekomen om overlaſt te doen, maar om te be-„ſchermen. Ik heb al over lang bekommert geweeſt, met de „*welſtant des Lands*, en heb geen ander uytkomſt konnen „vinden, nog geen bequamer remedie konnen bedenken, dan „dat de *Magiſtraat*, die deſe *Stad*, (ſoo mede inde andere)

Brant 31. *Boek pap.* 862.

Zyn Aanſpraak tot de vroedſchap van Haarlem.

„nu

„ nu lange jaren heeft geregeert, van haaren dienst, behou-
„ dens hunne eere, ontslagen, en een nieuwe gekoren werde;
„ op dat alle partyschap aan een zyde geset zynde, de vrede in
„ 't *Burgerlijk*, en *Kerkelijk* behouden werd; daar *God zynen*
„ *Zegen*, toeverleene, in wiens de bescherminge ik u alle beve-
„ le. Na welke aanspraake de *Wethouderen*, bedankt, en van
hunnen eed ontslagen wesende, vertrokken zyn.

XXXIX. CAPPITTEL.

Met voorgaande goede diensten, kan men geen merlijk sware faal-grepen, waar door 't Vaderland in lyden, en perykulen raakt, uytwisschen: want 't Vaderland is meer dan die regeren.

DAtter onder de afgestelde *Raaden*, en *Magistraats Persoonen*, veel vroome, en eerlijke Mannen zyn geweest, die haar *Vaderland*, daar voor, en mede zy hadden geleden, en 't selve als langen tyd hebbende bedient, beminden; is niet tegenspreekelijk: maar dat eenige door een verkeerde bevattinge, en 't aansporen van hoogsiende geesten, hun drift, wil, en begeerten hooger hebben geschat, als de reden, en het redelijke, gelijk uyt hunne handelingen, hier vooren verhaalt, gebleken is, kan ook niet geloogent werden. De goede, selfs de uytmuntenste diensten, laten niemand toe, hun Vaderland ondienst te doen, op wat voorwendingen van goede meeninge men het brengen wil: 't is beter een goede, als een grooten naam, by de Regeerders te beoogen; het eerste beoogt 't gemeen, het andere zig selfs.

De beste Mannen in een verkeerde bevattinge.

Mogen schoon 't goede menende 't Vaderland geen ondienst doen,

Manlius, door 't geluk, en zyn dapperheit het *Capitool* ontsettende, en daar door den eenigen behouder vanden *Roomsen Staat* geagt; wierd daar van bedankt, geloont, en met den eernaam van *Capitolinus* vereert; maar met den derden *Staat* des Volx,

Manlius om zyn groten dienst niet verschoont geweest.

en hunne *tribunen*, tegens de Vaderen, of den *Senaat*, daar na fondigende; wierd hy van *Cossus DICTATOR*, inden Kerker gesmeten, en het Volk heftelijk overgehaalt: dog op voorbede van het *Volk*, dat treurig, inden rouw gekleet, met ongeschooren hair, en baarden, tot teken van droefheit, niet van zyn gevanknis week; en om zyn daden, en verdiensten wierd hy op 't goed vinden, en begeerte vanden Raad ontslagen, in eer, en goeden naam herstelt: dog tot geen waardigheit verheven werdende, het welk zyn trots, en hoogmoediege Ziele verdroot, soo is hy tot 't selfde quaad wederom vervallen wesende, met swaarder geesel, als met dood, en infamie gestraft geworden.

d'Afgestelde Heren waren selfs oorsaak van hun ongeluk.

Waar is, of kan een welgestelde, vrye, en gelukkige *Heerschappye* wesen, soo die niet het goede, en het quade, loont, ofte straft, na de groote, en mate van d'een, of d'anders verdiensten? indien nu het afterlaten eeniger *Heeren* uyt de *Regeering*, voor straffe werd op genomen; hadden de sulke, anders in hunnen Burger wandel, van een onbesprooken leven, soodanig een straffe, daar by zy in haar Burgerlijken staat, eer, naam, en goeden faam bleven, niet verdient? door wiens, en welkers toedoen, en medehulp, is den Staat ontroert; de Kerk bedroeft, en 't Volk mis-moedig gemaakt geworden? wast niet door deze? wel dat het straffe genaampt zy; 't was een gront-werp van hooger handt gesmeten, om 't Volk, den Staat, ende Kerk te behouden, die duisent-fout meerder waren als dese.

Den Staat verdeelt.

Dese waren om den *Staat* het wesen, en zyn forme te geven, maar waren de *Staten* niet; wie, en wat de *Staten* zyn, is hier vooren gesegt: het geheele Lighaam, of al de Leden vande *Republijk*, maakt de *Staten*, niet gesepareerde, of geschcurde *Ledematen*, nu waren de Leden verdeelt, en stonden tegens elkanderen; dat hunne Vrinden, en Bondgenoten, als wetende dat een verdeelt *Huis*, *Stad*, *Staat*, ofte *Rijke*, te gronde moet; voorsigtelijk willende verhoeden, dat het grootste, een verwart, en verdeelt *Huis*, daar de *Kinderen*, wegens de styf-sinnige drift eeniger *Huys-besorgers*, treurig, en mis-moedig waren, niet te grond, en hun aller gemeine *Huishoudingen* daar door in ver-

Als een verwart huys gesin.

verderf, ginge; zy hunnen gekoren, en aangenomen *Huis-Vader*, hebben versogt, ende behulplijke hand geboden gehadt, om het verwarde *Huis*, na de bevattinge van hun aller raad, met goedkenninge van het hoog-wys advys van zyn *Excellentie*, en met wille, en toestemminge van eenige mede *voogden*, en *besorgers* van dit groot verwarde, en ontruste *Huis-gesin*, in een behoorlijke ordre, en eenigheit, met hunne gelijke *Huis-besorgers*, als mede met hunne verbondene *Geburen*, en goede *Vrinden*, te brengen: hebben zy daarom 't regt vande *voogdie* hun aangetrokken? 't is wat anders 't oude gebruik van *Voogschappie* de *Kamer* te ontrekken; of om verder verval 't ontgaan, andere wyse, en daar toe door geboorte, ende gaven van 't gemoed, of de Ziele, gequalificeerde Mannen tot *Voogden*, de *Kamer*, en *Wees-Kinderen*, toe te schikken.

Werd 't regt van voogdie niet ontnomen.

Met bescheidener voogden te stellen.

Wat hier in wel, ofte qualijk is geweest, wil ik niet, maar laat yder na zyn believen oordelen; alleen heb ik 't verhaal met waarheit der geschiedenissen opgestelt, om te tonen wat *Hollands-rampen*, *wegens hunne Kerk-geschillen*, met den gevolge, en aankleven van dien, geweest zyn: den toe- en uyt-val der saken, zyn ook met soodanige stoffen van opmerkelyke geschiedenissen gepasseert, dat, indien wy deselve in haar natuur alle overwegen wilden, ons verstant onmagtig soude wesen, omme bequamelijk daar over te konnen oordelen; 't gepasseerde dan saken die myn bequaamheit, van Burgerlijk oordeel, te boven steygeren, wesende; soo sal ik 't daar by laten: evenwel indient ons ge-oorloft is, te oordelen, na de goede, of quade uytkomste der saken; soo zyn wy in desen verschult het doen, en de handelingen van zyn *Prinslyke Doorlugtigheit* als Stad-houder, met goed-keuring, en toestemminge vande *Generaliteit*, de Staten *Hollands Bondgenoten*, en ses voorname *Steden*, en *Leden van Holland*, ondervangen, voortgeset, en ten einde gebragt, te regtveerdigen, en voor wettig te prysen; aangesien de uytkomste, na de ware bedoelinge, tot ruste, vrede, en eenigheit der *Landen*, *Steden*, en der *Kerken* is uytgevallen. Welkers affonderlijke Historien te verhalen, te veel, en van te langen adem wesende, wy met het kort geseide der gemene saken hier by laten sullen, omme den uytgang, van de verhaalde geschiedenissen, verder aan te wysen.

Men moet altyd gunstelijk na d'uytkomste van een sake oordelen.

Des Princen handelinge tot een goet einde, wel uytgevallen.

Wie het regt, om met authoriteit, in sodanigen verwerden toestand van 'sLands-saken, te procederen, toequam: wil ik niet affirmatif, of bevestigend seggen, dewyl over sulx oneindige dispuiten in 't *Vaderland* gemoveert zyn geworden: 't is altijd waarhaftig, en kennelijk, dat het onder d'hooge toesigt, ende mede werkinge vande *Staten Generaal*, als oordelende onontrent Provinciale oneenigheden, hun sulx uyt kragte van 't Verbond van Unye toe te komen, by *Prins Maurits*, als *Stadhouder* van het *Hollandse Opper-Vorstendom*, met authoriteit is gedaan geworden.

Hoewel hy authoriteit gebruikt heeft

Wie kon ook anders een eind-nederlegginge, van alle opgeresene mis-verstanden, onder de Politiken, bewerken, als desen *Doorlugtigen*? soude het de *Staten van Holland*, als *Souverainen* vanden Lande, doen? soo moesten zy het by wegen van Regt-spraake, als Regters, ofte met Politike Magt-oeffeninge, gelijk een *Souverain* toekomt, gedaan hebben: tot het eerste waren zy onbequaam, als wesende verdeelde, en twistende Partyen, die in hunne eygen geschillen souden hebben moeten oordelen; soude het door Politike Magt-oeffeninge by haar geschieden, soo souden niet de *Staten*, maar Leden daar van aan hunne Mede-leden, sulx, die met den anderen de *Staten*, en den *Souverain van Holland* maken, moeten gedaan hebben: of 't ware dat den minder, voor den meerderen, schoon de regtveerdigheit, en de goede sake aan haar zyde hebbende, om verdere onheylen, en d'uyterste rampen te myden, soude hebben wille wyken, en buigen: ofte dat zy op hun Regt blyvende staan, d'uytsprake van het Regt, aan het wispel-vallig strydswaart, souden hebben willen overgeven.

Niemand anders de mis-verstanden konnende weg nemen.

Sodanig stond het ook in 't *Vaderland* geschapen; derhalven soo paste d'uytsprake des Regts, met authoriteit, ende Magtoeffeninge, 't beste in den mond van dien voortreflijksten onder haar, dien zy om sulx, en andere noodwendigheden, tot een *Plaats-bekleder* van dien hadden verkoren, die eertijds, en van ouds 't Regt hadden gehad, omme de onheyl dreigende misverstanden, der *Subalterne Magistraten*, met authoriteit weg te nemen.

Zynde een vande einden waarom hy verkoren is.

Dit heeft dan desen *Vorst*, om 't *Vaderland* te behouden, met Magt, en Authoriteit gedaan, dien Vorst in wiens aangesigte niet

missive van date 12. September, 1573. uyt *Delft*, aan de *Staten Generaal*, vergadert wesende binnen *Brussel*, tegens zijn persoon, met't vertoog van zijne gruwel-daden, en met bittere klagten daar over, quamen uyt te schreuwen. Uyt welke taalvoeringe hy verder besluitende dat dese volkeren die hy door zijne wreede strafheden tot toorn, en wraake had getergt; en nu met zijne overwinnende wapenen in schrik, en vrese had gebragt; zekerlijk de wanhoops-uytvoeringen, als tot hunne laatste toevlugt, by de hand souden nemen: en dat het daarom voor hem best geraden was (wilde hy met nog eenige reputatie by den *Oppervorst*, diens last hy gevolgt had, verschijnen) sijn ontslaging te versoeken; gelijk hy dede, sonder den uytgang van het wispelvallig lot des oorlogs verder aftewagten; wel siende uyt de Victorien die de *Hollanders*, en besonderlijk die de *Zeeuwen* in verscheide gelegentheden te water bevogten; en boven al die de *Vlissingers* op de vloot van den *Hertog van Medinacely*, en die de *Noord-hollanders* op de vloot van den *Grave van Bossu*, die in den slag gevangen wierd, met stoutheid des herten behaalden; dat de God des Hemels, die de Heyrscharen, op, en afleit, dikwyls de swakken helpt, om de magtigen en groten des werrelds, daar mede in hunne trots, en hoogmoedige gedagten t' overtuigen, en beschaamt te maken.

Siet Bor, 6. Boek Fol 338, tot 342.

Versoekt syn ontslaging, dat hy verkrygt.

Alba van den Koning zijn verlof hebbende gekregen, soo is, (voor zijn vertrek uyt Nederland, dewelke geviel den 2. December 1573.) hem tot algemein Land-bestierder opgevolgt, *Don Loys de Requesens*, een man kloek van beleit in oorlogs, en doortrapt in alle hoofs, en burgerlijke zaken geweest: een man van de welke den President *Hopperus* (een Neerlands Heer) in een brief, die hy uyt *Spanjen* aan den Heer *Mr. Cornelis Wellemans* Griffier van de *Staten van Braband*, schreef, dese woorden in substantie tot zijn lof quam uyt te drukken: „ Dat hy den *Groot* „ *Commandeur* die den Koning tot *Generaal Gouverneur* &c. na „ Nederland had afgesonden; bevond te wesen (gelijk ook alle „ die hem kenden, sulx getuigden) een zeer eerlijk Heere; voor- „ sigtig, ende naarstig: en die hy versekert was, dat al zijn doen „ berigten sou met liefde, goedertierenheyd, en beleeftheyd:

Vertrekt, en komt Requesens in zyn plaatse.

Die de Nederlanders zeer werd aangepresen.

„ dat hy ſou bewaren d' oude Regten, Coſtumen, ende gebrui-
„ ken des Lands; dat hy procederen, en alle zaken handelen ſou
„ na ordre van de reden, met kenniſſe van de Magiſtraaten &c.
„ invoegen (ſeide *Hopperus*) dat een yder regt zal geſchieden,
„ dewyl *Requeſens* niet anders was ſoekende als de *Eere Gods*, den
„ *dienſt des Koninx*; ende het *welvaren van den Lande* &c. Ver-
„ zoekende tot beſluit, dat de Heer *Wellemans* zulx een yder man
„ wilde bekent maken, gelijk hy, uyt een tedre liefde, die hy
„ zijn Vaderland was toedragende, met zijn ſchryven dede.
„ *P.* Bor, *7.* Boek *Fol. 5.*

Zijnde een wys en doortrapt man.

F. Strada ſeid van hem, *in 't begin van zyn* 8. Boek, dat hy was uytnemende wys, en voorzichtig; en dat hy 't ſelve had beweſen in 't bedienen van groote Ampten, ſoo in vrede; als in oorlog: en, ſeyd hy verder, men geloofde dat hy door zijn lang-: moedigheid, en geſpraakſaamheid die hy daar by had, de her-: ten der Nederlanders ſoude verwinnen, om dat deſe deugden : in hem, ten opzichte van den *Hertog van Alba*, ſoo veel te : grooter ſchenen.

Ook won deſen olijken *Land-voogd* in den beginne veel op de gemoederen der Regeerderen; dewyl hy veel *Staats*, en andere vergaderingen dede beleggen; in welke hy betuigde, de vrede, en eenigheid des Lands te zullen bearbeiden; nademaal ſeide hy, dit de wille des Koninx was, die een Vaderlijke liefde voor de Nederlanders hebbende; 't ſelve hem bevoolen had: dog men bevond, in 't gevolg van zijn beſtieringe, dat hy (ſchoon van een rekkelijk humeur weſende) ook een groot konſtenaar in 't veinſen was: nademaal hy volgens zijn ſecrete inſtructien, en de wille des Koninx liſtelijk bedoelde, 't geen waar na *Duc d' Alba* opentlijk geſchooten hadde; contrarye de getuigenis van den *Kardin. Bentivoglio*, die op 't laatſte van *het* 7[de]. *Boek zijnes* 1[ſte]. *Deel* van hem, en den Koning aldus getuigt: den Koning (ſeid hy)
„ veſte d' oogen op *Requeſens*, als een der voortreffelijkſte Heeren
„ van Spanjen, om dat hy (overwegende hoe groot een afkeer de
„ Nederlanders van *Albaas* ſtrengheid hadden) een *Landvoogt*
„ van zagtzinniger zeden op hem wilde doen volgen: dog een die
„ van d' een zijde zijn achtbaarheid behoudende, egter ſoo ver

En een konſtenaar in veinſen.

Om 't wit van 's Koninx wille te treffen.

„ als

„ als 't mogelijk was, van de ſtrengheid ſou afwyken, en ſooda-
„ nig waren ook de beveelen des Koninx, die aan hem uyt Span-
„ jen geſonde wierden.

Wat de beveelen des Koninx zijn geweeſt, en hoedanig *Reque-ſens* van *Albaas* ſtrengheid quam af te wyken, zouden wy in veel beſondere gevallen konnen aanwyſen; dan vermits veele daar van die van *Braband*; en de *Provintien* noch onder zijn gehoorzaamheid ſtaande, raken; ſoo zal ik alleen een, of weinig exempelen die *Holland* en *Zeeland* treffen, ophalen.

XVII. CAPPITTEL.

De Victorye op de Moker-heyde maakt Requeſens hoogmoedig; en blyven de Staten ſoo volſtandig in haar tegen, als hy trots op zijne voorſpoeden.

Requeſens bied Holland en Oranje vrede aan.

R*Equeſens* tot *Landvoogd* in zijn beſtier geveſtigt weſende, vervolgde de victorien van zijnen voorzaat, met alſoo hittigen begeerte om den Koning te behagen, als den eerſten gedaan hadde; dog als een looſen vos ſoo dee hy door den gevangen Heer van *S^t. Aldegond* de Hollanders &c: eenige gedagten van vrede hoopen, doende den ſelven dikwijls aan den *Prins van Oranje* ſchrijven, om op eenige voorſlagen by den anderen te mogen komen; terwyl hy vaſt ſtaag den Koning aanporde om geld, nieuwt volk, en een ſtevige Oorlogs-vloot te zeinden, om deſe volkeren ten onderen te brengen.

Dog ſtookt den Koning op.

Zijn overwinninge maakt hem hoogmoedig.

Voort gebeurden 't, onderwyl deſe ſemblanten van vrede-handel gedreven wierden, dat de Koningſe de vermaarde, dog voor Holland Rampzalige, victorie op de Mooker-heyde bevogten: daar *Graaf Lodewijk* met veel van de zijne het leeven lieten; 't welk het herte van den *Groot Commandeur* ſoo dede opſwellen, dat hy deſe vrede-handel geen voortgang liet hebben; maar begeerde dat de *Hollanders* en

Zeeuwen, indien zy verzoent wilden wesen, 't selve met Requeste, en hunne ootmoedige onderstellinge, aan den Koning souden verzoeken, „ op dat, *seit Bor in't* 7. *Boek Fol.* 12. het besluit des „ verdrags, dat daar uyt mogte voortkomen, des Koninx milde „ genade, meer dan eenig recht, en geregtigheid van onderlinge „ t'samenspreekingen, mogten toegeschreeven werden: Evenwel, om de Reputatie des *Koninx* by andere souveraine Princen te bewaren, ziende dat de zake soude hebben blyven steeken, soo sond hy den Heer *van Champigny*, Broeder van den *Kardinaal Granvelle*, naar *Vytrecht*, om met den gevangen Heer van *St. Aldegonde* over de vereeniging van *Oranje*, en dese Provintien, met den Koning te spreeken.

Bedekt zijn trotsheid met weder-aanbieding vàn vrede.

Champigny om dit voort te zetten, zeind na eenige t'samenspreekingen met *St. Aldegonde*, desen Heer, onder borgt van Gyselaars, by den *Prince* tot *Rotterdam*, met expres bevel wel sorg te dragen dat des Koninx Authoriteyt bewaart wierde, en dat men van de Religie geen mentie soude mogen maken, het voort ter bescheidenheid, en aan zijn groote wysheid overgevende.

Buiten de vryheid van Religie.

Maar hem ter hand komende een smeek Remonstrantie van de Staten van Holland, aan den Konink, daar in zy haar selven in den hoofde den naam van *Staten van Holland* gaven, soo schreef hy op den 21. July 1574. daar over een scherpen brief aan dito *Aldegonde*; in welke hy de *Staten* verwijt geen genoegsaam respect te hebben voor den Konink, en dat zy haar selven een naam (te weeten van Staten) toe-eygenden, die haar gants niet toe quam: willende dat de smeek-vertoogen die hy door Aldegonde noch wilde verwagten, van anderen styl, en temperament soude wesen, indien zy eenige goede verrichtingen door hem wilden erlangen &c: 't welk door *Aldegonde* den Prins, en de Staten zijnde vertoont, soo is na een rijp overleg wegens den Staat daar in zy haar by des viands victorien, en 't swaar beleg van *Leyden*, bevonden, een twede smeek-vertoog opgestelt geworden, daar in zy haar noemen de *Ridderschap*, *Edelen*, ende *Steden* van Holland, sonder den naam van *Staten* daar by te voegen. Dese door *Aldegonde* aan *Champigny* overhandigt, en door den laatsten aan *Requesens*, en '*t Hof van Brussel* vertoont zijnde, soo is deselve

Willende de Staten, dien tytul van Staten niet geven.

Welke titul de Staten voor dien tyd varen laten,

ſelve met ſmaatheyd verworpen geworden, om redenen ſoo als *Bentivoglio* daar van redeneert *in't* 8[ſt]. *Boek van zyn eerſte deel,* in deſe woorden: maar men merkte wel haaſt klaarlijk (ſeit hy ſprekende : van deſe t' ſamenhandeling) dat deſe handeling of door bedrog, : of uyt verwaantheid aangelegt was, dewyl *Marnix* zijde, voor- : ſtellingen van voorwaarden mee bragten, die geheel onmogelijk : om uyt te voeren waren, hy ſtelde voor, dat eerſt en voor alle : dingen, de vreemdelingen uyt het Land ſouden vertrekken, : met op verſcheide wyſen een eerlijke oorzake daar toe te vinden: : en wat de Godſdienſt in 't bezonder aangaat, hy vertoonde daar : af, het geen 't welk *Oranje* ſoo dikwyls te voren voorgeſtelt had; : te weeten dat men *d' algemeine Staten* ſou beroepen, en dat men : onder hen rypelijk het geen zou overwegen, dat dienſtig was, : voor ſoo veel de hulp-middel aangaat die men in diergelijke zaak : te gebruiken had. Dies halven zoo wierd deſe vrede-handel by : na eerder gebroken, dan zy aangelegt was: want de *Komman-* : *deur* wilde niet dat men wyder daar in voortgaan zou, om dat : hy oordeelde dat het hooren alleen van ſoodanige voorſtellingen, : aan des Koninx eer te ſeer nadeelig ſou zijn, en ook te veel na- : deel aan de Kerk ſoude toebrengen.

Pag. 208.

Maar wilden de Spanjaards uyt 't Land, en vryheid van Religie hebben.

Waar door de vrede geen voortgang had.

Wat dunkt u waarde Lezer, is dat niet deftig afwijken van *Albaas* ſtrengheid? dat men twee hertelijke beden, gegrondveſt op de voorrechten van deſe Natie, en die den Konink ſolemneel belooft hadde te zullen geſtadigen, voor onrechtmatig, en verwaant uytroept? en durft zeggen dat het beſchouw, ofte aanhooren van zulk een ſmeek-gewijs voorſtel, des Koninx eere te zeer nadeelig ſoude weſen? wat was 'er anders waar op zy haar zekerheid konde bouwen? 't zijn ook de eenige ſtutſelen geweeſt waar aan den *Prins* en de *Staten* haar hebben vaſtgehouden, en daar door ſtaande zijn gebleven, in wat noden en ſwarigheden zy ook gekomen zijn. Ziet hoe volſtandig zy haar aan deſe voorſtellingen hebben gehouden in de vrede-handel, die, in 't volgende Jaar 1575. door tuſſchen-ſpreeken van den *Keyzer*, binnen *Breda* is aangeſtelt geweeſt, alwaar zy op 't voorſtel van de Koninkſe, *dat die zich met de Kerk niet wilden vereenigen, uyt den Lande ſouden moeten vertrekken*, vrymoedig verklaren „ dat zulx haar als nog on-

De Prins, en Staten houden haar aan deſelve voorſtellingen in de vrede-handel van Breda.

P. Bor 8. *Boek*, *van Folio* 84. *tot* 101.

Willende soo weynig de Religie als hun Vaderland verlaten.

,, gelegen was haar gelieft Vaderland te verlaten, soo weynig als ,, de oeffeninge van de ware Gereformeerde, en geamplecteerde ,, Religie, die duizenden van inwoonders om 't vuur, noch het ,, swaard niet souden verlaten: mitsgaders dat zy, uyt de voor- ,, gaande droevige exempelen, haar niet konden verzekert houden ,, van de beloften dat de Konink haar zoude bewaren by die voor- ,, regten, en vryheden die hare Vaderen genooten hadden; soo ,, lang de vreemdelingen die de waardigheden, 't gesag, ende ,, magt van 't Land genoten, niet vertrokken waren: en dat de ,, *Staten Generaal* een goede ordre hadden beraamt, en vast ge- ,, stelt tot bewaringe van een vaste vrede, en eenigheid der geza- ,, mentlijke Provintien &c. *P.* Bor 8. Boek *Folio* 94.

Zelver den Italiaansen Kardinaal *Bentivoglio* een Spaans begunstigde komt dit te getuigen, sonder anders tot laste van den *Prins*, en zijne geassocieerden (die hy doorgaans afvalligen, of Ketters noemd) by te brengen, *in 't 9. Boek van zijn eerste deel*, daar hy segt ,, de gemagtigden der afvalligen dan (sprekende van dese ,, vrede-handel) toonden in hun antwoord eerder een lange laste- ,, ring, dan beklag, tegen de Spanjaarden: en wenden voor, ,, dat zy bezonderlijk alle qualen die Nederland doen leed, in dese ,, Landschappen gebragt hadden. Want (vervolgt hy) zy seiden ,, dat de Spanjaarden, en alle d' anderen, die geen Nederlanders ,, van geboorte waren, als vreemdelingen geensints dese bestie- ,, ring konden deelachtig wesen; dat zy wel vreemdelingen nood- ,, zakelijk tot hun bescherming gebruikten, maar niet anders als ,, huurlingen, gelijk zy waarlijk waren; daar ter contrarie de ,, Spanjaarden aldaar tegens de vryheid, en voorregten der Land- ,, schappen, met gewelt ingevoert waren, en daar na met gewelt ,, gehouden wierden: dat zy de bestiering der Steden, de bewa- ,, ring der Vestingen, en het voornaamste gebied in de Heyren ,, hadden: ja dat sy naar hun believen met volkome magt de wet- ,, ten aan 't Land gaven: *Alle klare waarheden die dese man laste- ren komt te noemen.*

Hun zaken verblyvende aan de Staten Generaal van Nederland.

Daar na gaat hy verder, en vervolgt aldus: ,, Wat de beroepinge ,, der *Algemeene Staten* aangaat (zeggen d'afvalligen) dat sy altijd in ,, hun voorgaande verzoek bestandig bleven, en zeiden dat, om de

,, vrede

,, vrede tot de meeste welstant van Nederland op te regten, de
,, Koning niet beter geraden kon worden, dan van de genen aan
,, welken de qualen daar af het geplaagt wierd, best bekent wa-
,, ren; gelijk ook de bequaamste hulp-middelen om het selfde daar
,, af te verlossen: invoegen dat men noodzakelijk tot dusdanig
,, een vergadering van d' algemeine Staten moest komen.

,, Wyders antwoorden zy, dat zy haar nooyt van de Steden,
,, vestingen, krijgs-rusting, en wapenen, in de welke hun ze-
,, kerheid bestond, souden ontslaan, soo lang als zy de vrede op
,, die wyse, dewelke van hen voorgestelt was, niet bevestigt sa-
,, gen: dat sy hunne hervormden Godsdienst voor goed hielden, en
,, om zoodanig een oorzaak hun goederen, Magen, en Vader-
,, land niet wilden verlaten, noch de twe Landschappen *Holland*
,, en *Zeeland*, door 't vertrek van soo veel lieden, die belydenis van
,, de selfde Godsdienst deden, woest en eensaam laten worden.

Sonder een stip van hun voorstel afte-wyken.

In 't kort hy besloot 't verhaal van dese zake, dat om d' hard-nekkigheid der afvalligen geen vrede was te maken, en dat daarom de handeling binnen *Breda* afgebroken, en den Keyzerlijken *Gezant* vertrokken zijnde, den *Groot Kommandeur* van dat uur af ernstlijk yverde, om dese twe Provintien door 't gewelt der wapenen ten onderen te brengen.

XVIII. CAPPITTEL.

's Lands Regeerders in groote benauwtheid, bieden, op Raad van Oranje, de Graafschappen van Hol- en Zeeland aan d' Engelse Koninginne, die het weygert, 't welk den Prins soo ontset dat hy een wanhoopende Raad-slag komt voort te brengen.

Hier over vat Requesens een haat.

OOk getuigen dit onse Historien dat *Requesens* sig tot nog besonderlijk moderaat hebbende getoont, een doodelijken haat tegens den *Prins*, *Hollanders*, en *Zeeuwen* quam op te vatten, doen hy hoorde dat dese volkeren de Gereformeerde Religie ten uyttersten.

Vervolgt de Prins en 't volk op 't scherpste,

sten wilden beschermen: en dat hy hierom met zijn victorieuse wapenen haar soo scherpelijk vervolgde, dat den Prince (die op den 11. July 1575. door de Ridderschap, Edelen, en Steden tot hoogste Overheyd van Holland was verheven) des viands progressen siende, syn eigen swakheid kennende, ende magteloosheyd van beyde Provintien tegens 't vermogen des Koninx overwegende, de *Staten* daar om dede beschryven: haar op den 7. October binnen *Rotterdam* vergadert hebbende, quam hy 't selve met levendige redenen te vertoonen, hun voorhoudende dewijl zy zagen dat het onmogelijk was, haar met hunnen ontaarden Oppervorst te versoenen, of vrede te maken; en dat het veel, langwylig, en gevaarlijk werk was, buiten hulp van andere souveraine oppermagten te versoeken, of het haar niet geraden dogt van *Spanjen* aftescheiden, en eenig ander Christelijk Potentaat te verkiesen tot haren *Oppervorst*, ende Prince, om de Landen te bewaren die anders stonden zekerlijk verlooren te gaan, &c.

En benautse soo seer, dat sy besluyten van Oppervorst te veranderen.

Een zake van groote aangelegentheid, dog daar de *Staten*, na eenige tegensprekinge van den *Adel*, haastelijk, en blymoedelijk toe resolveerden: verzoekende, en biddende tot dit einde de wakkre, en schrandere Koningin *Elisabeth*, haar opofferende het oppergebied van Holland en Zeeland, met, en nevens d' eminente waardigheden die de oude Graven van Holland genooten hadden; mits dat zy de Landen by die oude voorregten, en gebruiken des volx, en de Christelijke hervormden Godsdienst, soude bewaren, en beschermen tegens hare vianden: 't welk dese wyze Vorstin, na dat zy de saak met haren Raad rypelijk had overwogen, en veel zwarigheden ten nadeel van haar eygen Koninkrijk daar in vindende, heuslijk voor dien tijd geweygert heeft, latende alsoo de Gezanten weder herwaarts trekken, alleen met eenigen troost van haar behoef in Engeland te mogen inkoopen.

Offeren haar en 't Land aan de Koningin Elisabeth,

Die sulx weygert:

Waren dese volkeren ooyt in een bekommerlijken staat, 't is geweest op 't ontfangen van dese onverwagte boodschap, dewijl, syn *Vorstelijke Doorluchtigheid*, haar eenigen Bescherm-heer, die als een twede *Machabeus* noyt ontset noch vertsaagt en was geweest, wat dreygende onheylen hem waren te vooren gekomen, nu in 't begin van 't Jaar 1576. betoonde een niettig en sterflijk uyt-

't Welk Oranje soodanig discourageert,

hel-

helper te wesen;en dat zijnen raad,en kloekmoedig herte,ydelheid was, soo de Heere der Heyerscharen de hand aan d' oorlogen zijner gunstgenoten niet en hielde. Want *P. Bor* getuigt *op Folio* 135. *van zijn* 8ste. *Boek*, dat hy die daar was de wys, voorzichtig, en kloekmoedigsten Prince die der leefde, in desen tijd, (uyt „aanmerking van de viandlijke wapenen, die *Holland* soo jam„merlijk geteystert, en verwoest hadde, dat de ellende niet te „beschryven, of uyt te spreeken was; en dat de viand *Zierikzee* „seer nau belegert hebbende, deselve wat moeyte, en naarstigheid „hy aanwende, niet konde ontsetten, en daar door *Holland* van „*Zeeland* afgescheiden bleef, zonder menschelijke hoop van „herstellinge, aangesien, de Gemeente arm, en uytgeput, hem „niet konden, en de vreemden (als boven verhaald is) hem wey„gerden te helpen) soo bekommert, en verlegen was, dat hy tot een uyterste hulp-middel (om niet in een eeuwige slavernye der *Spanjaarden* te vallen) voorsloeg, wilde men de *Religie* behouden, en als *vrye* leeven, dat men al de Schepen, in Holland en Zeeland zijnde, inwoonders of vreemde toekomende, souden aanslaan, die doen toerusten, alle de beste roerende goederen daar in laden, en dat Mannen, Vrouwen, en kinderen die mee wilden, souden t' Scheep gaan, om, na dat men alle de Sluisen hadden geopent, dyken en dammen doorgesteken, de Watermolens gebroken, en verbrand, en het Land onder water geset hadden, het bedurve, en verloore Vaderland adieu seggende, op Gods genade, en geley heen varende, een ander Land met den sweerde, of anders op te soeken, om zich daar neer te stellen, na het voorbeeld der aloude Volkeren.

Dat hy 't Land een wanhoopend Raadbesluit quam voorte dragen.

XIX. CAPPITTEL.

Requesens sterft: Oranje met de Staten van Holland &c. hervatten moed, terwijl den Raad van Staten Regeerde: de Staten Generaal stellen ordre ontrent den Raad, ende Regering van 't Land, &c.

NU was het Vaderland gekomen in de gevaarlijkste benauwtheden daar het oyt in konde wesen, hun Hoofd, en verkoren Voorganger, altijd even moedig, en vol raad geweest, sagen sy als in de uyterste mismoedigheid weg-gezonken, wan-hoopende om het bouvallig scheepje van *Staat*, dryvende in een woeste Zee van oneindige swarigheden, binnens haven van behoudenisse te brengen: maar dien grooten *Menschen-hoeder* toonde zich onverwagt een verwonderlijken uythelper des noods te wesen, wanneer, op den selven tijd den groot *Commandeur* stervende, 's Lands zaken dadelijk een anderen omsway kregen.

Requesens dood,

Want desen *Man* vol van menschelijke wysheid, en kloeke ondernemingen, daar by redelijk gelukkig in zijne uytvoeringen, en staag zijnen voortgang nemende op de sterke schinkelen van den machtigsten Vorst van Europa, had de zaken des Koninx tot soodanigen verschrikkinge, voor dese Provincien, gebracht, als hier voren gesegt is; maar nu op den 5. Maart 1576. seer onverwagt, sonder na hem, een opvolger in 't algemein bestier van Nederland verzorgt te hebben, uyt 't getal der leeflingen gerukt, en verplaatst wesende, soo begon den Vorst *van Oranje* nevens *Holland*, en *Zeeland* moed scheppende; 't hoofd wederom om hooge te steken.

Doet Oranje, Holland en Zeeland het hooft weer opsteken.

Den *Vorst* aanmerkende dat dese Landschappen op hunne eygen wieken dryven moesten, ried haar, om alle ongemakken van verwyderinge te myden, een naarder verbond van eenigheid met den anderen te maken, 't welk dese twee Provincien, op den 25. April 1576. binnen *Delft* deden, haar vereenigende met soo naau-

een-

eenſtemmigen verbinteniſſe, of deſe volkeren maar eene Stads-burgerſchap, ja Broeders van eenen huiſe, en den *Prince*, dien zy 't geſag van Hooge-overheid opdroegen, hun aller *Vader* geweeſt ware.

Die hun nau verbinden.

Dit verbond met een beſonder genoegen der ge-eenigden geſlooten zijnde, daar by de Land-zaten van deſe Provintien horende dat den Nederlandſen *Raad van Staten*, 't Vorſtelijk oppergebied, als Stadhoudſter des Koninx, in plaats van *Requeſens* hadden aangenomen, verblyde hun met *Oranje* ten hoogſten, als wel dugtende dat uyt de beginſelen van ſoo goeden zake, eenige regtmatelijke gelegentheid tot haarder heyl, ende welzijn ſoude geboren werden: hoewel zy met onlief verſtonden dat deſen aanzienlijk, en magthebbenden Raad van Staten verſcheide middelen quamen aan te wenden, om de *Hollandſe Gemeentens*, door middel van de Catholijke Raads-heeren, uyt 't Hof Provinciaal van Holland, haar binnen *Uytrecht* onthoudende, weder uyt haar aangenomen gehoorzaamheid, onder de magt van 't *dwang-gebied* des Koninx te brengen.

En goede hoop ſcheppen van dat den Raad, 't hoogſte gebied komt aan te nemen.

Dog nietjegenſtaande deſe betragtinge, en dat den geſeiden Raad van Staten met de wapenen des Koninx zijne viandlijke vervolging tegens Holland en Zeeland Continueerden, ſoo toonde den Prins in verſcheide gevallen, dat hy door 't maken van 't geſeide verbond, daar by hem het oppergebied over Holland, en Zeeland, gedurende den Oorlog was opgedragen; en dat de Kroonen van *Vrankrijk*, en *Engeland* hem als een Souverain hadden verwaardigt, in July daar aan volgende, hare Gezanten toe te ſchikken, met aanpreſentatien van hulp en onderſtant, vaſter op zijne heupen ſtond: *P. Bor* 9. Boek, *Folio* 153.

Beſonder den Prins.

Ten anderen dat hy ook nu ſoo zeer niet meer vreeſde de magt van zijne beſtryders, aangezien het hem bekent was, dat veele van deſe *Magthebbers* hem niet zeer afgunſtigt waren, waarom hy by zich beſloot, iets goeds voor het *Vaderland* aan te vangen: te meer om dat hy dagt dat het lighaam by wien de magt van Nederland beſtond, niet gezond weſende, 't ſelve ligt door het troetlen van d' een, en 't nypen van 't ander lit, ontſtelt, ende kleine harmonye der leden gebrooken zijnde, de zagt-gehandel-

Die de gelegentheid by 't hair vat.

de partye (daar van hy hem verzekerde, dat zy Neerlands welſtant; haar vryheid, en de voorregten der volkeren, meer als des Koninx Spaanſe manier van heerſchen beminden) tot zijn gedagten, en rechtveerdige voorſtellingen, ſouden overvallen.

Schryft met de Staten van Holland, &c. aan de Gouverneurs en Staten van d' andere Provintien,

Derhalven, waarnemende de diſordren van de *Spaanſe Muytelingen*, ſoo ſchreef hy na de kracht van zijn hoogdringend oordeel, aan de Staten van *Braband*, en d' andere particuliere *Provintien*, aan de Gouverneurs van Provintien, en Steden, en aan alle hooge bevelhebbers dat Nederlanders waren;gelijk mede de Staten van Holland deden, aan de Magiſtraten, Gemeentens, en Politike Gezag-voerders van de Steden in *Gelderland*, en *Vytrecht*: haar in effecte voorhoudende wat voor een heerlijke, en geachte natye de Nederlanders, door de kracht harer *Voorrechten*, in d' oude tijden geweeſt waren: met heftige en ſcherpe vertooningen, hoe deſe *Voorrechten* door de Spaanſen veracht, en krachteloos gemaakt zijnde, zy tot noch toe ſlaaffe, en gemuilbande aanſchouwers waren geweeſt, van de gevankeniſſen, dooden, plonderen, branden, en andere bewenelijke ellenden harer Onderdanen: dog dat zy, nu de magt, ende Regeering weder was geraakt, in de hand der Nederlanders, zy 't ſelve voortaan konden verhoeden, met vlytige zorg te hebben deſe magt, en waardigheid voor haar zelven te bewaren, met uytſluitinge van de Spaanſe geweld-dryvers, die, gelijk zy leyder hadden gezien, alle ordeningen verachtende, de volkeren getirannizeert, en de Landen ten uyterſten bedorven hadden. Haar biddende te willen indagtig weſen, hoe zy, die haar in deſe zake op eenen goeden voet hadden voorgegaan, altijd de hand van Broederſchap den Nederlanders hadden aangeboden, nademaal zy nooyt eenige capitulatien, of t' ſamenſpraak van vrede hadden gehad, of zy hadden altijd de geſchillen geſtelt ter decizye, en in de uytſpraak van de *Staten Generaal* van Nederland, aan dewelke zy haar nu wederom gedragende, een vaſte hoope ſtellen, dat zy als vrinden, en compatriotten te ſamen zullen vereenigt worden, om een einde te ſien van Neerlands troeblen, en Burger-oorlogen, &c. *Siet deſe Brieven in 't 9. Boek van P. Bor in 't lang beſchreeven*, daar in gy ook zult vinden wat vruchten, en uytwerkſelen deſelven hebben te weeg gebracht.

Hun vermanende haar tot een exempel na te volgen.

Dog

Dog eer wy die vertonen, gelijk wy deselve in 't kort *uyt Bor* sullen overloopen, soo dunkt het my niet ongeraden, om de kragt van de waarheid te doen blyken hier in te lassen 't geene *Bentivoglio* een viand van desen Staat daar van tuigt, *in 't 9. Boek van zyn 4. Deel*; daar hy segt, dat de beveelen van den *Raad van Staten* met openbare oneenigheden gegeven wierden; en dat het grootste gedeelte van den Raad met *Filippus de Kroy* Hertog van *Aarschot* haren President, in een, en 't zelfde gevoelen waren; dat dese te samen haar neyging toonden om de vryheyd van het land voor te staan soo uyt hun eygen natuur, als uyt een besondere afkeer die zy van de Spanjaarden toonden; vervolgende alsoo zijne Historye, „ ondertussen was *Oranje* van zijn kant niet ledig, want, hy door „ de wakkerheyd van zijn vernuft, dit gunstig voorval waarne-„ mende, had van d' eerste dag af, daar in de *Commandeur* ge-„ storven was, niet nagelaten, van zijn aanhang in alle gewesten „ van 't Land in rep, en roer te brengen, en in de volken die ge-„ voelens in te drukken, dewelke hem meest tot zijn meening „ konden trekken; hy vertoonde dat dit de regte tyd was om Ne-„ derland weder tot een eenparige wil, ende meening te brengen: „ dat nu by geval, en veel meer door geregtigheyd, de bestie-„ ring in handen der eige Nederlanders was, en dat zy dies hal-„ ven geensints de selfde weer in de macht der Spanjaarden moe-„ sten laten komen: dat het juk van dusdanigen wrede Dienst-„ baarheyd te lang had geduurt, en dat de vryheyd soo veel te „ waarder was, als men deselve te vooren gewenst hadden: en „ dat daarom de *Nederlanders* zich met volkomen besluit moe-„ sten bereiden om die te bewaaren, nu zy dien bekomen had-„ den &c.

Namentlijk de Regering te bewaren, dat zy niet weder in de magt der Spanjaards quamen,

„ Dese driften (seit hy verder) van *Oranje* hadden een gemak-„ kelijken ingang in de gemoederen der andere; en het duurde „ niet lang, of zy barsten van alle zyden tot seer hooge vlammen „ van beroerten uyt, ja soo, dat eindelijk die Nederlanders sel-„ ven, dewelken tot aan die tijd zich beter dan d' anderen, tot „ des Koninx dienst hadden genegen getoont, zich ook daar toe „ begaven, bewogen zijnde door een nieuwe muyterye der Span-„ jaarden.

Waar toe al de Nederlanders genegen waren.

Beroerten volgden inder daat, doch de sulke die *Holland*, en *Zeeland* quamen te ontlasten van de Spaanse, en alle viantlijke krygs-heyren, maar die *Braband* besonderlijk *Antwerpen*, soo op het hard drukten, dat sy reden hebben die fatale en rampsalige stonden te beklagen, tot op dese tijden, en siet hoe, en door welke oorzaken.

Den Raad van Staten

Den *Raat van Staten* een vergadering der voortreffelijkste Heeren uyt den grooten Adel van Nederland, van 't begin harer Regeering af oneens, over 't beleit der oorlogs zaken wesende, verklaarden evenwel eenstemmelijk op den 26. July 1576. de gemuitineerde Spanjaarden, die de Stad *Aalst* in haar besetting hadden genomen, voor vianden van den *Koning*, en het *Land*: 't welk haar in plaats van tot inkeer te brengen, om na vrede, en voldoening, 't welk *Mansveld* haar uyt den naam van dese groote vergadering aanbood, te luysteren; zy te meer haaren nek verherdende, noch meer muytelingen, soo wel *Waalen*, *Duytse*, als *Spaanse* krygs-lieden, tot haar aanlokten, door welke aangroeyende macht, tussen de Heeren *van den Raad*, en ook tussen eenige *Staten* van de Provintien, groote tweespalt rees: willende d'een dat men dese Rebellen met gewelt, en wapenen soude aantasten, dat van d'andere tegen gesproken wierd met groote passien, en gunstbewyzing tot de Spanjaarden.

Verbannen de gemuitineerde Spanjaards,

waar uyt grote tweedragt

De Burgerye van *Brussel*, daar het *Hof* was, merkende dese wanordeningen, en vreesende uyt het zelfde eenig merkelijk onheil te zullen voortkomen, door dien zy hoorden, en sagen 't klein estime, 't welk de Spaanse Krygs-oversten, die de muyterien vast onder den duym voeden, en aanhitsten, tot den *Raad van Staten* hadden, loopen tot de wapenen, bezetten Poort, en Wallen, en bewaren haar Stad soo zorgvuldig, datter niemant uyt noch in mogt, als met het believen van haar Magistraten.

En disordren rees.

Dese Burgerlijke wapen-loop veroorzaakte datelijk een groote ontsteltenis, en verderflijke beweging in de geheele Spaanse Natye: die in de *Stad* beslooten waren, half gevangen wezende, en niet dorvende over strate gaan, uyt vrees door de Burgerye, vol doodelijken haat, gemast te werden, zogten alle middelen om uyt de Stad, by haren Land-aard, en wapen-gezellen, op het

Doende by na al de Spaanse tot de muytelingen overloopen

Kasteel

Kasteel van *Antwerpen*, te raken; als tot het middel-punt waar heen al de gewapende, en mutinerende Spanjaards, gelijk als door een ſimpatiſche kragt van eenſtemmige wil om quaad te doen, getrokken wierden.

Van d'ander kant ſag men ook dadelijk de *Staten* der Provintien van herwaarts over, beſonder die van *Braband*, met yver de wapenen aangrypen, ſoo om haar te kanten tegens 't *Spaanſe* krygsvolk, als wel om haar te mogen, en te konnen verzekeren van 's Lands beſtieringe, waaromme zy betoonden, niet alleen by haar ſelven de Burger-wapen-loop der *Bruſſelaars* te pryſen, maar zelver die verdagtheid op den *Raad van Staten* te hebben, die deſe Burgerye tot dit werk hadde aangedreven, dewyle ſy dito Raad door den Heer van Glimes, met een deel Krijgs-knechten op den 14. September 1576. deden gevangen nemen, ſoo als zy in de Raads-kamer vergadert waren.

De katolyke Staten wapenen haar tegens de Spanjaards.

En nemen den Raad van Staten in verſekering,

Hier op quam een algemeene kreet, en ſoo een geſchreeuw over dit doen, dat het Land daar van daverden; waarom de *Staten* om te toonen dat zy het niet op den *Raad*, die den Koning, en zijn achtbaarheid repreſendeerden, maar op drie, a vier leden, die haar te ſeer geſpanjoliſeert toonden, geladen hadden, deſen Raad, ten eerſten in haar magt, en waardigheid herſteiden: alleen met uythoudinge van den Grave van *Manſvelt*, *Barlaymond*, *Viglius*, *d'Aſſonville*, met de Secretariſſen *Barty*, en *Scharenberg*, zijnde Spaans-geneigde Nederlanders.

Die zy in waardigheyd herſtelden.

Alleen eenige Heeren daar buyten houdende.

Den *Raad* weder in haar Agtbaarheyd, en voorige kragt door de *Staten* herſtelt; ſiende dat zy met der Staten geſag, en macht, en de liefde des volx onderſchoort weſende, van al de Spaanſe, en Spaans-geſinde die met de muyteliugen tegens het Land, en haar wettige beſtiering opſtonden, verſmaat, en veracht waren, verklaren op den 22. September voor de tweedemaal de muytinerende, en hare aanhangeren, by gevolg al de Spanjaarden, voor rebellen, en vianden van den *Koning*, en het *Land*: ordonnerende alle Onderdanen haar met wapenen te voorſien, op de verbeurte van een Gouden Réaal; om deſe te vervolgen, en beſchadigen in lyf en goederen ſoo zy beſt vermochten: invoegen dat men opentlijk betoonde liever het land in een heldere vlamme van oorloge

De Spanjaards werden verbannen.

te

te ſien branden, als ſig langer overheert te ſien, van een party hoogmoedige, geld, en bloedgierige vreemdelingen.

Want men ſag de *Staten* met toeſtemminge van den grooten *Raad* over al door hare Provintien, en Steden volk van oorloge werven, en daar van een goet getal vergadert hebbende onder den *Heer van Glimes* uytſchikken, om de muytelingen van *Aalſt* te beletten tot de algemeene toeloop-plaats der viandlijke Spanjaarden, het *Kaſteel van Antwerpen*, te komen; doch met een ongelukkige uytgang, en nederlaage der Staatſte volkeren, die nieut en ongeoffent weſende, de geheele Spaanſe macht, zynde oud, ervaren, en kloeke ſoldaten, by de Stad *Tienen* op den hals kregen. Bor 9. *Boek Folio* 169. *en* 172.

Maar deſe ſlaan het Staten volk in route.

XX. CAPPITTEL.

De Pacificatie van Gend werd geſloten; daar in al de Landſchappen bewilligen, uytgeſondert Namen, ende Lutſenburg.

De Staten werven nieut volk,

En verſoeken Oranje tot hare hulpe,

DE *Staten* over dit verlies wel gevoelig, maar niet verſet, bleven even moedig, en reſoluit, om de Spanjaarden uyt het land te dryven, derhalven nieuwe wervingen aanſtellende, ende aangepreſendeerde hulp van den *Prince van Oranje* nu nodig achtende, ſoo verſoeken zy den Vorſt onderſtand te willen ſenden, om de Spaanſen uyt haar bezette ſterkten, en beſonder uyt den *Burgt van Gent* te verdryven: den verzogten, niet traag, ſchikt haar ſoo veel hulp-troepen als hy tot dit einde konde miſſen, en bewerkt onderwyl den voortgank van de vereeniging der afgeſcheurde Leden die de Provintien Braband, *Vlaanderen*, *Artoys* &c. hem hadde voorgeſlagen.

Die de Pacificatie van Gent bewerkt,

Deſe vrede, geſeid P*acificatie van Gent*, op den 8. November deſes

ses Jaars (terwyl heel Nederland verbaast stond opgetogen, over de verduivelde furye der Spanjaarden, die op den 4. dato de Ryke, en heerlijke Stad *Antwerpen* hadden uytgeplondert, en verbrand, na dat zy over de 7000. menschen daar in vermoort hadden) getroffen wesende, tusschen de Staten van *Vlaanderen*, *Brabant* &c. ter eener, en den Prince *van Oranje* met zijn twe aanklevende *Provintien* ter ander zyden, tot volle genoege, en besondere verblydinge harer gemeene Landzaten, bewoog de Staten van d'andere Provintien, als *Gelderland*, *Uytrecht* &c. haar mede tot de Generaliteyt te voegen: gelijk zy dan (sommige met believe van hare Stadhouders, andere met 't bedwingen van hare Gouverneurs, als die van *Groeningen*) deden; omhelsende dese Pacificacye, met haar te onderwerpen de behaaglijke verdingstukken die de Contractanten geslooten hadden. Meest, of voornamentlijk hier in bestaande, „Met elkanderen als van oudts, „in gemeensaamheid, en koophandel te zullen leeven: sonder „den een den anderen letsel te doen, of schandaal te geven; ontrent de plegtigheden van den Godsdienst, maar elk laten in „volle vryheid, om die te oeffenen in die natuur gelijk zy staande handeling, in 't gebruik waren: dat se malkanderen souden „bystaan, en helpen, om de Spanjaards uyt het Land te doen „vertrekken: en yder na den regel van hare voorrechten levende, „alle haar geschillen die geweest, noch waren, en komen mogten, te brengen, en te verblyven aan de Vergadering der *Algemene Staten*: die zy wilden, en souden doen vergaderen, in „gelijkheid, en natuur gelijk de selve van alle de Provintien vergadert waren geweest, doen *Keyzer Karel* dese Landen zijnen „Zoon den Konink quam op te dragen: *Bor 9. Boek Fol.* 191.

Op seer behaaglijke conditien.

Ziet hier een onverwagte weder t'samenknoopinge van vyftien der 17. gescheurde Landschappen, *Namen*, en *Lutsenburg*, haar alleen affonderende, om de streng van haren Land-voogd *Mansvelt* vast te houden: die, om den Konink getrouw te willen schynen, zijn eygen Vaderland, en den Konink te gelijk, veel achterdeel, en onheylen quam toe te brengen: nadien hy hem tegens de generaliteit met *Don Jean van Oostenrijk* zig altijd te seer gespanjoliseert betoonde.

Alleen twe Provincien met haren Landvoogd daar buiten blyvende,

XXI. CAPPITTEL.

Don Jean van Oostenryk algemein Land-voogd van Nederland: mistrout de Staten: Oranje dapper op zijn hoede: de Staten Generaal van Don Jean bedrogen: ontbieden Oranje om hun met zijnen Raad in 's Lands bestier te helpen; dat hy doet met groote lof van dese, en ongenoegen van d' ander zijde.

De verdagtheid van Don Jean op de Staten.

DEse *Don Jean*, bastert Broeder des Koninx, die hem tot zynen Stad-houder in 't opperbestier van Nederland had afgesonden, alhier te land gekomen zijnde, betoonde dadelijk vol argwaan te wesen, en meer vertrouwen in *Mansveld* (Gouverneur van *Lutsenburg* in welke Stad hy sig alleen verseekert agte) te stellen, als wel in *d' Algemeyne Staten*, of wel in den *Raad* die doemaal het roer van Staat in handen hadden; van de welke hy (eer hy tot *Brussel* by haar wilde komen, om van 's Lands zaken te spreken) Pants-mannen tot sijner versekering eyschende, hy veel agterdogt in de Nederlanders, besonderlijk in den *Prince van Oranje* quam intestorten; 't welk oorzake was dat de *Gentse Vrede-Handel*, die een *Rotse* der ergernisse was voor den Koning, en een *Steen* van struikelinge wierd voor verscheide van de Generale Staten, besonderlijk voor de Walse, en misnoegde Provintien, een *Grondsteen* is geweest, waar op Hollands, en haarer Bond-genotens behouding en wel-zijn is gebout geworden.

Stort agterdogt in de Nederlanders.

Want den *Prince* die met hondert oogen, door de loose en verborgenste handelingen zijner vianden kon heen sien, 't mistrouwen van *Don Jean* seer verdagt houdende, besorgde, dat de Staten d' uyterste-paal-steden, en sterkten van alle krygs-noodsaaklijkheden wel voorsiende, Hol, en Zeelands Thuin geslote ware,

En doet de Prins besondere sorg voor Hol, en Zeeland dragen,

ware, tegens het wederinkomen der Spanjaarden, en alle viandlijke vreemdelingen; die op het gehoor van het gemaakte Gends verbond dese Provintie hadden verlaten, om haar in *Braband*, en *Vlaanderen* te voegen tot het getal der muitelingen, haare Lands, en wapen-gesellen:

Ten twede soo rusten de *Staten* van dese Provintien niet, voor dat de afgescheidene Steden behoorende tot haar Lighaam, en noch onder 's Koninx gebied stonden, op de voldoening, of satisfactie (bedongen by het 7. Artykel) weder tot haar eenigheyd, en in de gehoorsaamheyd van den *Oranjen Vorst* quamen, 't welk de Steden, als ook de geheele Provintie van Uytregt, met besondere bereytveerdige genegentheden om stryt deden, alleen *Amsterdam* die het 15. Maanden (dog niet als tot haarder schade en ongemakken) slepende hield, eer zy de geofferde satisfactie wilden aannemen.

Waar toe de Staten ook het haare deden,

De Staten Generaal met Don Jean in beding wegens de Regering,

Onderwyl dat die van Holland, en Zeeland vast haar bewaring, en zeekerheyd besorgden, soo waren de afgesondene Magthebbers der *Generale Staten* seer besig, om met *Don Jean* te bevoorwaarden hoe, en op wat voet, hy de regeering souden komen aan te vaarden, 't welk veel werks in hadde, wegens de gestadige geschillen, rysende over eenige grondzaken, onder welke dit een der voornaamste hoofd-stukken was, dat *Don Jean* 't verbont van eenigheid tot *Gendt* op den 8. November tusschen de *Generale Staten* ter eenre, met den *Prins van Oranje*, en zijne *Geassocieerde* Landschappen ter ander zijde, gesloten, in al zijn deelen, en leden, moeste voor goed keuren, en als soodanig aannemen; 't welk desen hoogmoedigen Prince, (*hoewel al de Godsgeleerden, mitsgaders de Doctoren in beyde rechten van Loven, Bisschoppen, Abten, en Prelaten op zijn verzoek hadden betuigt, dat dese Pacificatie het Rooms Catolijk gelove niet schadelijk, selver bevorderlijk ware, ja schoon den Raad van Staten ende grootste mannen van oordeel, hadden geprotesteert, datter alsoo weynig nadeels voor de eere des Koninx in begrepen was, als de voorgaande, wegens den Godsdienst betuigt hadden, ja dat daar door de glory des Koninx, en 's Lands zekerheid en behoudenis door bevestigt stond*) weygerde te doen; tot dat hy ziende dat de gedeputeerden der Generale Staten

Willende dat hy de pacificatie sal aproberen.

Dat hy weygert.

ten, op den 26. January 1577. in 't bywesen van des Keyzers Gezant, Bisschoppen, en menigte van groote, soo geestelijk, als werreltlijke Heeren, voor God, en de werreld Protesteerden, dat alle de onheilen, die op dit weigeren stonden te volgen, de *Staten*, daar van ontlast, en al de schult *hem* toegeeÿgent soude werden, hy het schriftelijk heeft geapprobeert, en ook geagréeert: om dat (segt hy) de Bisschoppen, en Universiteyten, mitsgaders de Heeren Raden van Staten zijner Majesteit, betuigden 't geene hier boven gemeld is: voegende met woorden daar by, dat de Staten door dese aprobatie hem ten hoogsten dankbaarheid schuldig waren, aangezien hy zulx dede buiten last van den Konink, om sig zelven na den nood des tijds, en der zaken te schikken: B*or* 10. B*oek Folio* 209. *tot* 214.

Waar tegens de Staten Generaal protesteren

't Welk hem tot 't geseide beweegt.

Dit deed hy wel geveinsdelijk, om door list tot magt, en van magt tot geweit te komen, 't welk den *Prince*, *Hollanders*, en *Zeeuwen* in, en doorsiende, alle dese handelingen verdagt wesende, wakker, en neerstig op haar hoede dede staan: besonderlijk, wanneer op alle dese handelingen door 't bewerken van des Keyzers Ambassadeur, de vrede, of 't accoord, tusschen *Don Jean* en de *Staten* op den 12. February 1577. gesloten zijnde, hare Gezanten het perpetuel Edict, of 't eeuwig gebod, weygerden t' ondertekenen, hoe sterk zy door den Raad, en de Generale Staten, daar toe aangedrongen wierden: blyvende den *Prince*, en de Holland, en Zeeuwse Staten, volstandig in dese weygeringe, wat debvoiren de andere *Staten* door schrijven, en Gezanten quamen aan te wenden; en dat om redenen, betuigen zy onder veele, dat *Don Jean* de Pacificatye, niet categorijk, rond, en eenvoudig, maar met een bedrieglijke clausul, die 't heele werk op losse schroeven stelde, hadde geáprobeert, ende geágréeert, *Bor* 10. *Boek Folio* 225.

Dog geveinsdelijk.

't Welk den Prins met de syne op haar hoede dede wesen.

Volstandig in haar voornemen, van met hem niet te handelen blyvende.

De tijd openbaarde ook, dat dese gissingen geen missinge waaren, vermits de Staten (na dat *Don Jean* met groote solemniteyten in 't algemeen bestier gevestigt zijnde, uyt zijn, en zijnen Secretaris *Escovedos* ondergeschepte brieven aan den *Koning*, als mede uyt eenig sodanigen van den Koning aan zijnen *Broeder*) sonne klaar sagen, dat al haare handelingen op *Machiavelsche*

De Staten Generaal vinden hun met Don Jean bedrogen.

grond-

grondregelen geleyd, en zy door dubbelde geveinstheden bedrogen wierden.

Waarom, zy een wakent ooge in 't Zeil hebbende, dit *Don Jean* soo heeft verdroten, dat hy op den 24 July de Stad, en 't Kasteel van *Namen* in zijn verseekering hebbende genomen, rond uyt seyde, *dat dit den eersten dach was, dat hy sou Gouverneeren:* verstaande sonder sig aan 't accoort, met de Staten aangegaan, te willen houden: hoewel hy het contrarye door zijn schryven wilde doen gelooven, de Provintien, Leden, en Steden van dien, aan welke hy den zelven dag verscheyde brieven affond, *Bor* 10. *Boek Fol.* 255.

Die hem aan 't accoord niet houden wilde.

Derhalven de Staten Generaal, (die te vergeefs veel en ernstige middelen aanwendeden om haar met *Don Jean* wederom bevredigt te sien,) merkende de bedrieglijke arglistigheyd van haren tegenpartye, oordeelden wel te regt, dat voor haar noch Rust, noch vrede was te hoopen, in dien zy de minste stip van de *Gentse Pacificatie* afweken. En daarom meer en meer de wapenrustinge van *Don Jean* verstaande, en dat hy de Spanjaarts wederom in 't Land had ontboden, soo wierden zy te rade een sollemneel gesandschap te zenden aan den *Prince van Oranje*, om hem te versoeken d' algemeine Staten, en Provintien in qualiteyt van Raad van Staten (als zijnde een der oudsten, en voortreffelijkste Leden van dit Lighaam) by te komen; om een vast besluit met den anderen te formeren, op de gronden van de gemaakte Pacificatie, tot bewaringe, en beschermige van 't gemeine *Vaderland*, tegens die het selve, om de eenigheid te breken, quamen te lasteren, en schade wilden toebringen, *P. Bor* 11. *Boek Folio* 285.

't Welk hun beweegt, haar aan 't Gendse verbond te houden.

En den Prins van Oranjen te ontbieden.

Een schielijke, en groote veranderinge voor die van *Holland*, en *Zeeland*, dat zy die in 't begin van 't Jaar 1576 in de uyterste verlegentheid, van haar, en haar Vaderland verlooren te agten, wesende: zy nu ontrent het midden van 't Jaar 1577. haar Provintien niet alleen sagen ont-ruimt van 't Spaans, en alle viandlijke Krygs-heyren, en daar by ontheimt, (buiten *Amsterdam* die haar tot den 8. February 1578. als een doorn in 't herte stak) met wel bezorgde Frontier-steden, en Sterkten: maar dat hare geburen, en door de Pacificatie weder gewordene Bond-genoten, (die haar

ge-

gelukkige succeſſen oordeelden geboore Dochteren uyt den Raad, en kloekhertige ondervattinge van den Oranje Vorſt, te weſen) haren *Voorganger*, en *Beſcherm-Heer* verzochten, om door zijnen wyſen raad (meerder te waarderen als alle werreldſe Magten) geholpen te werden.

Om haar van zijnen wyſen raad te bedienen.

Dit verſoek op den 11. September door der Staten Geſanten (daar onder Geeſtelijke, Edelen, en Burger-Heeren waren) aan zijne Princelijke Doorlugtigheyd, die zy, noch maar anderhalf Jaren te vooren, als een hooft-ketter, en een gemeinen viand vervolgden, voorgeſtelt zijnde, met een uytmuntende betuiging van 't hoog eſtime 't welk de *Staten* van herwaarts over, voor zijn Perſoon hadden, wierd door deſe Edelmoedigen P*rince*, met een hertelijke dankſegging voor 't groot gevoelen dat zy van hem hadden, en onder een tedre wederbetuiging van zyne Liefde tot 't gemene Vaderland, en d' inſaten van dien, ingewilligt, op voorwaard, indien de *Staten* van Holland, en Zeeland, zyn vertrek uyt haar Provintien wilden toeſtaan.

Hunne Gezanten verzoeken den Vorſt,

't Welk dito Staten zijnde voorgehouden, daar in zeer beſwaarlijk hebben willen conſenteeren, wegens haar mutuele obligatien, en verbinteniſſen tot hem, even of zy hem, als de verloſſer, en de Vader hâres Vaderlands, de bewaringe daar van nevens God alleen toevertrouden, doch zy oordeelende dat het om 's Nederlands welzijn, noodzakelijk was, dat hy derwaarts, by de Generaale Staten tot B*ruſſel* reiſde, ſoo hebben zy daar in bewilligt, en den Vorſt vertrokken zijnde, dagelijxſe gebeden in de openbare Kerken van haar gebiedeniſſe, tot den *Levendigen God*, haren Opperhoeder, doen uytſtorten, op dat hy deſen man, die zy als de *Wagenen*, en *Ruyteren Iſraels*, voor haren Staat kenden, in zijne hemelſche bewaring nemende, zy in volſtandigheid met hem, 't begonne ſtuk mogten helpen afwerken.

Die hun verzoek op 't goedkeuren van de Staten van Holland toeſtaat.

't Eſtime dat de Hollanders voor hem toonden te hebben.

Van d' ander zijde wierd hy met de ſelfde teekenen van hoogachtinge ontfangen, en van de *Antwerpſe*, en B*ruſſelſe* Burgeryen zelfs van de *Staten Generaal*, met beſondere uytdrukſelen van vreugde verwelkomt, hem toejuygende met ſtemmen, en afbeeldſelen, dat hy was van God de verkooren Verloſſer van *Nederland*, *Bor* 11. *Boek Folio* 286. *en* 287.

Werd toegejuigt als den eenigen verloſſer van Nederland.

Den

Den *Oranje Vorst* dus triumfantelijk op den 23. September 1577. binnen *Brussel* ingehaalt zijnde, soo wierd op zijn advys (*Want, seyd* Bentivoglio *in 't* 10. *Boek van zyn eerste Deel, Oranje was als de Godspraak van 't Land, sedert de vereeniging tußen de Landschappen gemaakt; in voegen dat de swaarste saken onder haar, naar 't beleid van zyn berigt verhandelt, en naar d' agtbaarheyd van zyn gevoelen besloten wierden,*) den 25. dato, door de Generaale Staten, den Bisschop van *Brugge* met den Heer van *Willerval* tot *Don Jean*, met eenige Articulen, ofte Conditien tot haar mutiele versiening strekkende, gesonden, welke voorwaarden *Don Jean* (om dat de Staten wilden bedingen dat hy, of wat Stadhouder des Koninx na hem mogt komen, 's Lands regeering, met kennis, en 't willekeuren der Generaale Staten moest rigten, en wel voornamentlijk om dat hy hoorde dat zy den *Prins van Oranje*, die hy het Hoofd der Ketters, en een opstooker der Rebellyen noemde, ontboden, en met groote eerbewysing ontfangen hadden) soo ontstelden, dat hy op den 2. October daar aan, een scherp verwyt-schrift, aan ditto *Generale Staten* toeschikkende, deselve die zien dat haar nu alle hoope van vrede-making was afgesneden, te meer dewyl zy ook hoorden dat *Don Jean* haar by alle Christen-oppermagten swaarlijk beklaagden, als Rebellen tegens God, den *Konink*, ende *Kerke*, waarom zy hare rechtveerdigmakinge, in *Zeve talen* lieten uytgaan, om de Christen-werreld te doen sien, de gerechtigheid van hare wapenrusting tegens d' arglistige bedriegeryen, en tirannyen van *Don Jean*, en zijne *Spanjaarden*.

Op 't advys van Oranje.

Werd Don Jean zeekere Articulen van accoort toegesonden.

Hy verwyt de Staten hun doen,

En beklaagt haar by alle Oppermagten,

Waar tegens de Staten hun ontschuldigen.

CAP-

XXII. CAPPITTEL.

Oranje ſeer bemind, werd Ruward van Braband gemaakt, 't welk jalouzye, en deſe oneenigheid werkt: den Eerts-Hertog Matthias, afzonderlijk by d' Edelen tot algemeen Land-voogd verzocht, baart groote tweedracht, die met beſondere wijſheid van den Oranjen Vorſt weggenomen, en Matthias tot algemein Land-beſtierder gekoren wierd.

'S LAnds zaken in deſe verwarde oorlogs vlam van Burger beroerten, en ſoo men 't ſeggen mag, van *Vorſt* tegens *Onderdaan*, doch regtmatiger, van een *vry Volk*, tegens een *Tiran*, en *Dwingeland*, ſtaande; daar in, ſoo wel, als met de wapenen, wederzyds met ſchryven, en tegen ſchryven, d' een den anderen, met beſchuldigingen, ſogten t' overwinnen, ſoo maakten de *Brabanders*, en *Vlamingen* twe particuliere Stadhouders (want zy door 't viandlijk afwijken van *Don Jean*, die Nederlands Generaal, en *Brabands* particulier, gelijk de Graaf *van Reux*, die *Don Jeans* party volgde, *Vlaandrens* Stadhouder was, daar van ontbloot waren) over hare Provintien, te weten den *Prins van Oranje* Gouverneur, met den tytel van Ruward, van Braband; en den Hertog *van Aarſchot* Gouverneur van Vlaanderen; 't welk wederom een ſteen des aanſtoots, ende d' oorſaak van de ſcheuringe, der Provintien is geworden: hoewel den Prins maar proviſioneel, ter tyd dat den Koning, de wan-ordeningen ſoude hebben herſteld, die zijne geſtelde Gouverneurs, tegens de Privilegiens doende, veroorzaakt hadden, tot *Ruwaart* van Braband verkoren was.

De Prins Ruwaart van Braband gemaakt,

Veroorzaakt op nieuws veel quaad,

Evenwel deſe verheffinge van *Oranje*, hoewel maar voor een tijd, en als by plaats-vullinge van een ander, was ſeer tegens de borſt van 15 á 16 Heeren uyt den grootſten Adel, die jaloers (een booſe dui-

Door de jalouzye van eenige Edelen,

duivel in de werreld, daar verscheide in agtbaarheyd, en vermogen gelijk zijnde, zy| in een ander wat meerder waardigheids, hoe noodzakelijk ook voor 't gemeen, benyden) op de voortreffelijkheid, deugden, en 't geluk van desen Prince, de gunst-bewysinge, en liefde-tekenen, die de *Staten*, en gemeentens van Braband hem bewesen, wesende, dit niet konden verdragen; schoon dat zy de eerste, en voornaamste werktuigen waren geweest, dat hy in Braband, om haar van zijnen raad en wijsheid te diënen, geroepen was: en daarom met een afgonstig herte (quansuis in vreese staande, dat desen grooten Staatkundigen man, die zy sagen genade *by God*, en *Menschen* gevonden te hebben, tot het algemein bestier van *Nederland*, door de gesamentlijke Staten *(die 't opper vermogen, daar zy als Raden van Staten niet als haar meezeggen in 't groot Capittel, hadden)* mogte beroepen, en verheven werden) zy onder den anderen heymelijk besloten, een Edelman uyt den hare tot den *Aaards-Hertog Matthias van Oostenrijk*, na bloed-verwant des Koninx, te zeinden, om hem wegens den Adel, het Opper-Stadhouderschap van Nederland aan te bieden. 't Welk door den Heer *van Maalstede*, die buiten kennis van de Staten vertrokken was, soo wel wierd waargenomen, dat hy desen *Oostenrijker Vorst* (die jonk zijnde, zijn Broeder Keyzer, en zijn Swager de grootste Koning van Europa sag) door zekere prikkelinge van heerschappy-zucht gedreven heeft, om met hem, gelijk *Matthias* dede, heymelijk uyt Weenen, te post, na dese Landen te komen;

Die den Aarts-Hertog Matthias 't Opper-Stadhouderschap aanbieden buiten den Geestlijk, en den Burger-staat.

Dit by al de Geestelijke, en Burger-heeren, de Staten van Nederland, (die op dien zelfden tijd met den Adel hadden geresolveert, desen *Matthias*, om alle de Provintien in eenen bondel, als door een Hoofd, en Opper-gebieder geslooten te houden, tot het zelfde einde te doen versoeken) bekent zijnde geworden, soo is 'er een groot wantrouwen, als of den *Adel* op de twe andere *Staten* d' Opper-waardigheid wilde schaken, jaloesyen, en partyschappen in 't Land opgeresen. *Bor* 11. Boek *Folio* 304.

't Welk twist partyschappen en wan-ordren, baarde.

Men begon dan op nieuw te twisten, den een wilde *Matthias*, den anderen den *Hertog van Anjou* (Vrankrijks Broeder die zig had aangeboden) tot Generaal Gouverneur beroepen hebben: de

derde soort wilde men soude met *Don Jean* weder verdragen, vermits men hoorde dat den Koning den Heer *van Selles*, zijnen kamer Heer, een Nederlander, affond, om de Staten satisfactie te geven op de klagten tot zijne Majesteyt overgesonden: in 't kort, d'een wilde Oost, d'ander West, 't welk by *Don Jean* waargenomen is, die niet naliet, door zijn goedgunstigen dit vier van twedragt wakker op te blasen, soo dat het scheen dat dese vlammen d'eenigheyd der Staten willende verteeren, een scheidinge in de Provincien soude gevolgt hebben, 't en waar geweest dat men voor dien tijd eendragtelijk den wysen Raad van den *Prins van Oranje* noch hadde ingevolgt; die de passien, en disordren siende, de Vergadering van de Generale Staten met krachtige, en overtuigende redenen aanwees, dat indien zy *Matthias*, die sig, op 't ontbod van eenige van den *Adel* willig, en op 't goed vertrouwen der Landschappen binnen *Antwerpen* alre had begeven, daar hy op 't besluit van de Staten was wagtende, niet tot haren algemeinen Landvoogd, en Stadhouder des Koninx verkooren: zy (om dat de zaken soo verre waren gekomen, dat yder man 't selve als alrede gedaan achte) de spot des werrelds, en de afgonst van den *Keyzer* (hoewel die 't vertrek van *Matthias* improbeerde, en hem onaangenaam was, evenwel dit, als een onwaardige versmaatheid zijn Broeder, en 't Keyzerlijk bloed, aangedaan, waarderende) souden op haren halse trekken.

Die Don Jean tragt te voeden.

Dog werden verwylt door den wysen raad van Prins Willem.

Waar op de Articulen van voorwaarden, daar op men den *Aards-hertog* soude ontfangen, die alrede ontworpen en op 't papier waren gestelt geweest, weder geresumeert en overkeken wierden; 't welk gedaan zijnde, soo is op den 17. December 1577. vast besloten en ook agtervolgt, dito Articulen door een honorabel gesandschap aan den *Aards-hertog* te zenden, om hem de Regeering over al de vereenigde Landschappen na den regelmaat, van de bevoorwaarding hen daar in voorgeschreven, aantebieden.

Op wiens raad, gevinge Matthias tot algemein Stadhouder is verkoren.

Daar op gevolgt is, dat den *Aards-hertog* die de verdingstukken hebbende doorsien, en overwogen, 't aangebodene met dankbaarheid heeft omhelst, en aangenomen; doende zijnen Eed in 't openbaar voor den volke binnen *Brussel* den 20. January 1578. ge-

ijk

lijk ook dede den *Prince van Oranje* in qualiteyt van Luytenant des *Aards-hertoge*, over alle de Provintien van Nederland, 't welk hy dede op de wil, en verklaring, van dito Aards-hertoge die hem ten believen, en op 't versoek van de *Algemeine Staten*, daar toe hadde versogt, en voor zijn twede aangenomen: tot een groote verblyding van alle de ingesetenen, die de hoogwaardige Agtbaarheyd, ende Vorstelijke Majesteyt van desen, onderschraagt met de wakkerheyd, Raad, en wysheid *van d' Andere*, 't zaam gevoegt, met de sorg ende toeversigt *der Staten*, siende; uyt dese heerschappye vol luister, ordre en wettelijkheid, 't gewenste heyl der Landschappen, en 't welzijn des volks verhoopten, 't welk wel eenige, maar niet al de Provintien verkregen hebben. *Bor* 12. *Boek Fol.* 7. *tot* 11.

En bevestigt geworden.

Tot een algemene blydschap der Landen.

XXIII. CAPPITTEL.

Op den inhoude van de Gendse Pacificatie ofte het Vrede-verbond der Algemeyne Staten, keeren veel Gereformeerde ballingen, in hun Vaderland, en goederen: versoeken vrydom van Gods-dienst; het welk misnoegen, en wantrouw tusschen de Provincien werkt, &c.

M*Atthias van Oostenryk* op den 18 January met groote magnifisencie ingehaalt, en op den 20. dato by na als een Opper-vorst ingehuld, daar by *Willem van Nassauw* (geëstimeerde hooft-rebel by de Spaansen) tot zijnen generalen Luytenant aangestelt wesende, kon niet min als den *Koning*, die dit als een violatie van zijn hooge Agtbaarheid soude aaasien, smertelijk mishagen, en *Don Jean*, die nu alrede voor viand verklaart was, te meer verbitteren: gelijk hy ook van die tijd af, uyt al zijn doen, en handelingen klaarlijk blyken liet. Dan om niet langwylig in 't volgende te wesen, soo sal ik de krygs-daden, en oorlogs-gevallen daar op gevolgt; mitsgaders

gaders den vrugteloosen verdrag handel, tussen den Heer *van Selles* (met instruktye van den Koning afgesonden) voor *Don Jean*; en de *Staten*, voor haar, en haare Landschappen, voor by treden: en soo kort als my mogelijk is, aanwysen, door wat oorsaken, en gelegentheden, de 15. Provintien, die door 't Gendse Vredeverbond waren vereenigt geworden; wederom zijn van den anderen gescheiden: op dat ik door den veyligen weg deser waarachtige Historien, in 't twede deel mag komen, ter plaatse daar ik, als in een geëffende bane mag voorstellen, welke Hollands heylen zijn, die zy door haar eendrachts-onderhoudinge, en hunne wapenen, by de *Oranje Vorsten* bestuurt, verkregen hebben.

15. Provintien door de Pacificatie vereenigt,

Om zulx te doen, soo moeten wy den draad van 't volgende, aan 't afgeweve webbe der voorgaande Historien, weder aanknopen; met dese aanmerkinge, dat door de *Gendse Pacificatie* op den 8. November 1576. gemaakt, en besonder uyt kracht van het tiende, onder de 25. vastgeslootene, artyculen (*daar by alle soorten van Landzaten, om de voorgaande troebelen verjaagt, of vertrokken zijnde, in hare heerlijkheden, goederen, actien, en crediten, niet verkocht, ofte vervreemt zijnde, weder herstelt wierden*) veele Gereformeerde Burgers, en andere Ingezetenen, tot haar Vaderland, om de bezittinge van haar goederen, of ten minste tot de genietinge van haar oude vryheid, en voorrechten, weder keerden; door welker aankomst men in de grootste steden van Braband, *Gelderland*, en *Vlaanderen*, alle dagen zekere toegroeyinge sag, van hervormde Religions-verwanten; soo van die haar om de vervolging hadden bedekt gehouden, als van die door de gesonde leer, en 't deugdelijk leeven der anderen, daar toe getrokken wierden: invoegen dat zy, die in meerderheid toenamen, ook meerder vryheid haar begonden toe te eygenen, soo met prediken, als andere Godsdienstige vergaderingen (daar in men den trouw, ende Sacramenten, contra de Roomse gebruiken, bediende) aan te stellen: besonder sagmen dese vrye toetredinge tot de vergader-plaatsen binnen *Antwerpen*, en *Gend*, alwaar zy somwylen 5. á 600. sterk by een quamen, 't welk de Catolijke euvel hoog opnamen, (alsoo de Magistraten, niet magtig zijnde dese

Op den inhouden van dien

Keeren veele Gereformeerden tot hun Vaderland.

Groeyen sterk aan.

En oeffenen hunnen Godsdienst opentlyk

dese sterke, en driftige t'samenvloeying te beletten, sonder confusie, en ongemakken onder den Burger te veroorzaken, 't selve scheenen toe te laten) vallende daar over aan de *Magistraten*, en dese weder aan de *Staten*, en den *Landvoogd*, klachtig, dat de gepretendeerde Gereformeerden, tegen 't inhouden van 't vierde artykul van de Pacificatie, stoutelijk, en sonder eenige omzigtigheid, schandaal, en ergernissen, den goede Catolijken toebragten door haar onbeschroomde vergadering-houding, &c.

Werden by Staten en den Land-voogd aangeklaagd.

Waaar tegens de hervormde Gods-dienst belyders sig stelden, seggende dat haar stille byeenkomsten, daar zy den waaragtigen God na het voorschrift van zijn onfeilbaar woord, en volgens den eis van haare conscientien, dienden, niet tegens het vierde verdingstuk des Vredens Tractaat was strydende, aangesien daar gesegt werd, „dat iemand in de Landen van herwaarts overe (verstaat de Catolijke Provintien) komende uyt *Holland*, *Zeeland*, „of wat Landen het soude mogen wesen, niet toegelaten sal zijn, „in ditto Landen van herwaarts overe, iets t'attenteren, tegens „de gemeene ruste, ende vrede; sonderlinge tegens de Roomse Catolijke Religie, ende exercitie van dien: noch iemand ter Cause „van dien te injurieren, irriteeren, en schandaliseren met woorden, „ofte met werken, op peene van gestraft te werden &c. 't Welk op haer, als naturellen, en vrye Borgers wesende, die haar geloofs-belydenis de werreld genoeg hadden bekent gemaakt, en daarom haar Godsdienst-oeffening geen schandaal, noch ergernis wesende, niet konden geapliceert werden: met meer dergelijke tegenwerpingen, die wy, om kort te zijn, niet sullen aanroeren.

Ontschuldigen haar.

Haar aanwas van volk, maakte ook een aanwas van moet, en vrymoedigheyd, om 't gemein belang der geloofs genoten den Aarts-hertog, ende Raad van Staten te vertoonen: 't welk door de voornaamsten uyt haar, daar toe gedeputeerd, seer deftig is gedaan geworden, in een wydloopig smeek-schrift, daar in zy de vrydom van haare conscientien &c. seer ootmoedelijk zijn *Hoogheyd*, ende *Generale Staten* komen af te bidden: doch niet spoediglijk solutye, of Apostil daar op krygende, soo hebben zy een tweede smeek-vertoog, met seer ootmoedige presentatien van onderstellingen, aan ditto *Aards-hertoge*, en *Raad van Staten* over handigt

Verzoeken vrydom van conscientie,

handigt gehad, dewelke ſoo veel, en wel opereerde dat deſe Requeſten met een zeker concept van *Religions-vrede* voor den Lande aan de particuliere *Staten* van de Provintien, door *Matthias* en den *Raad*, op den 24. July 1578. wierd geſonden; op dat elk in den haren een vaſt beſluit daar op nemende, 't ſelve in de Vergadering der *Algemeine Staten* mogte brengen, om aldaar een eind-beſluit, ſoo ontrent de Religions-zaken, als 't geene meerder tot het algemein beſtier, en onderhouding van de eenigheid nodig was, te maken.

Den Landvoogd, en den Raad van Staten zenden de Requeſten aan de Staten Provinciaal.

Dog wat volgt? Deſe vertoog, en ſmeek-brieven met een ontwerp van Religions-vrede aan elker Landſchaps vergadering van *Staten* komende, ſoo wilden de Stenden daar de Geeſtelijken een lid van Staat maakten, qualijk tot het uyten van haar gevoelen komen: alleen den Geeſtelijken, en Edelen van *Braband*, en *Gelder* in haar declinerend advys, verſogten dat deſe zaken eerſt op het tapyt mogten gebragt werden, als men de Landen tegens den gemeinen viand in zekerder bewaring, en buiten vreeſe geſtelt hadden; om het als dan aan den uytſpraak der *Algemeine Staten* te beveelen, volgens den inhoud van het derde artikel der Pacificatie, maar dat middens tijds de Godſdienſt-oeffeningen in ſtaat ſouden blyven, ſoo die by 't ſluiten van de Pacificatie in weſen ſtonden, op dat geen alteratien tot verſwakking der bondgenoten in de Landſchappen mogten opgaan.

Nevens een ontwerp van Religions-vrede.

Dewelke ſommige afwyzen.

Om die aan den uytſpraak van de Staten Generaal te brengen.

De Walſe Provintien *Artoys*, en *Henegouwen*, daar den *Adel*, en meer andere een jaloers herte, en nydig ooge op *Oranje* hadden, traden in deſen vry verder, met het betoonen van groot miſnoegen over het op, en voorſtel van de Religions-vrede, roepende in grammen moede, dat zy uyt ſoodanige voorwerpſelen klaarlijk zagen, dewyl de landen in onderhandeling met *Engeland* en den *Palts-Vorſt Caſimirus* die haar verdagt waren, ſtonden, dat den toeleg was om verandering in den Gods-dienſt te brengen, de Catolijke te drukken met de ketteryen voorttefetten, begerende daarom dat de *Staten* d'aanbiedinge van den Hertog *van Alenſon* ſouden in bedenking nemen, en met hem op redelijke bevoorwaarding verdragen, 't welk de andere *Staten* van herwaarts haar afſondering vreſende, en hun verderf daar uyt voorſiende, hebben

De Walſe Provincien nemen die hoog en qualijk op.

ben ingevolgt, om haare bondgenotens oorſake van miſnoegen wegtenemen; waar uyt is gevolgt dat de *Engelſe* verſtaande de t'ſamenhandeling tuſſen de *Staten* en ditto *Alenſon*, of Hertog *van Anjou* aan haar zyde weder groot miſhagen toonden, uyt vreeſe dat door de hulp-troepen van *Alenſon*, Vrankrijk eens een voet in 't Land krygende, zijn Zeetel van heerſchappye, tot in Nederland ſou willen uytſetten; om welke oorſaake de Koningin de Staten dee aan ſeggen, dat indien zylieden de partye der Francoyſen aannamen, hare Majeſteit de contrary partye tegens de Staten ſouden toevallen: evenwel den handel ging voort, door het hard aandryven der *Walſe* Landſchappen, die 't zelve met levendige kragten doordrongen om dat zy aan de grenſen leggende, dreigden, *Alenzon* met zijne heyrſcharen, haar Land, en Stede intelaten komen:

En veroorſaken veel haperingen tuſſen de Provintien.

De ſaken dus ſtaande, ſoo betoonde *Vrankryk* dat hy hem de ſaken zijnes Broeders niet aantrok, want hy zich op dien tijd als middelaar tuſſen den Konink en de Staten aanbood, 't welk d' *Engelſe Koningin* niet weinig van vreeſe ontlaſte, die doen ook gelijk de *Keyzer* van zijn zijde, alle haar verſtant, kracht, en naarſtigheid hebben aangewend gehad om deſe ſchrikkelijken brand van Inlandſe twiſten, en Oorlogen te helpen uytbluſſen met een verzoening, of vreed-tractaat tuſſen den vergramden Vorſt, en ſijn miſnoegde volkeren op te richten, doch konden het niet verder brengen als tot een t'ſamen-handeling, bekent by de Keulſe vredehandel des Jaars 1579. die eindeling, om dat men in 't ſtuk van den Godſdienſt niet konde verdragen, vrugteloos is afgeloopen, gelijk wy hier na in 't voorby treden zullen zeggen, na dat wy d' afzonderlijke handeling eeniger Religions-genoten die in de Provincien en Steden (en daarom beſonderlijk 't ſcheiden der Landſchappen, en 't maken van de naarder unye van Uytrecht hebben veroorzaakt,) met paſſien wederzijds wierden gedreven, zullen verhaalt hebben.

Den Keyſer, Vrankryk, en Engeland,

Bevorderden de Ceulſe vredehandel, die ſonder vrugt verydelde.

CAP-

XXIV. CAPPITTEL.

De hervormde Religions-verwanten in de Steden van Braband, Gelderland, en Uytrecht, werd de vrye oeffening van hunne Godſdienſten, om ongemakken te myden, toegeſtaan.

DE Geeſtelijken, en Edelen van *Braband*, en *Gelder*, by haar vertoog-ſchriften, als gezegt is, de Religions-vrede weygerende, met verklaringe dat zy haar tot ruſte van den Lande aan de Generaliteit, ende eenigheid, daar toe zy elk aanmaanden, met haar op den grondſlag zoo die by de Bondgenoten in Gendt was ontworpen, en vaſtgeſtelt, te willen blyven; ſoo konden, nog mogten de Steden haar aan deſe preciſ heid niet binden; ter oorzaak dat de hervormde Burger-luiden in grooten getale, en met vierigen yver dagelijks de *Magiſtraten* aanliepen, en die, zoo wel als haren Landvoogd *Matthias*, en zijnen Stadhouder *Oranje*, laſtig vielen, om haar openbare plaatſen tot harer Godſdienſt-oeffeningen toegeſtaan te werden.

De Gereformeerden in de Steden vallen hunne Magiſtraten laſtig,

Onder deſe waren *d' Antwerpenaars* wel d' yverigſten, en van de eerſten, die, hun door hare Schutter-Colonellen, Deekens, en Hoofdlieden onderſchoort vindende, met grooter inſtantien ſoo lange ſoliciteerden, en baden, dat haar door den *Aards-Hertog*, en den Prins zijnen *Luytenant* vryheid, en plaatſen tot haar Godſdienſt in de Stad is vergunt geworden: dog by provizye, volgens de toeſtemminge van den Raad van State, en de Staten van Braband, *Siet Bor* 12. *Boek Folio* 41. *en* 42.

En werd hun binnen Antwerpen vryheid van Gods-dienſt toegeſtaan.

Op deſe voet volgden de andere Steden, die de tollerantie niet by provizye dorfden op haar nemen: in *Gelderland* daar de *Staten* Requeſte aan de Generaliteit, tegens deze vryheid, en de Religions-vrede, inbragten, waren eenige *Edelen*, die de Reformatie toegedaaan weſende, de belyders van dien op hare huiſen, en ſlooten

Hoe zy hunne vryheid in de Steden van Gelderland hebben gekregen.

ten vrydomgunden, 't welk door oogluikinge van Graaf *Jan van Nassouw*, en *Dillenburg*, daar over de *Staten* in haren Requesten komen te klagen, toenemende, (en 't getal, soo wel als den moet des volx aangroeyende) is overgegaan tot in de Steden, alwaar men haar uyt noodzakelijkheid, om erger te myden, mede vryheid, en plaatsen, tot de experfitie van haren Godsdienst toestond, *Bor 7. Boek Folio 57. en 58.*

De Burgemeesteren, en Schepenen van *Uytrecht*, ziende de menigte van de nieuwe Religions-genooten (soo zy seggen) die in verscheide plaatsen predikten, en groote vergaderingen maakten, hebben de Deekenen en Capittelen der *vyf Ecclesien*, ofte Godshuisen vertoont, dat het niet mogelijk was, de Gereformeerden haare vergaderingen te beletten, als met groot gewelt die te verstooren, 't welk om de droevige gevolgen, niet Raadsaam wesende, zy verzochten dat met haar bewilliging, de Heer *Huibert Duifhuisen*, Pastoor van de *St. Jakobs Kerke*, die zich had verklaart, na het gevoelen der Gereformeerden te zullen prediken, mogte toegelaaten zijn in zijne Kerke alsoo te mogen leeren: dog de *Geestelyken*, gelijk in de andere Provintien, op de unye, Pacificatie, 't eeuwig edict, en andere cantracten by de *Staten* béeedigt, roepende, soo konden de *Staten* tot geen veranderinge ontrent de Religie komen, hoewel de *Ridderschap*, ende *Steden* van 't Stigt daar toe haar bewilliging gaven, Bor 12. *Boek Folio 55.* Evenwel de Pastoor van de *St. Jacobs Kerke* een welspreekent, vreed, en lieftallig man, bleef, door oogluikinge, in zijn Kerk prediken, en was oorzake dat die van *Uytrecht* seer makkelijk tot de Religions-vrede over quamen.

Binnen Uytrecht is die door een Paap te wege gebracht.

XXV. CAPPITTEL.

De Religions-vrede werd by ſommige aan, by andere niet aangenomen, 't welk veel quaad tuſſchen de Catolijken en de Gereformeerde wrocht: en is d' oorzake van het ſcheiden der Landſchappen geweeſt.

De Religions vrede kon om de bitterheid van de partyen geen ſtant grypen.

IN 't kort eenige Steden en heele Provintien namen deſe Religions-vrede aan, doch ſommige niet, en dat wel meeſt ter oorzake dat in ſommige Steden veel moedwils, ja gewelt, ſoo van de Katolijken tegens de Gereformeerden, als van de Gereformeerden tegens de Catolijken bedreven wierden: welke alle te verhalen te langwylig ſoude weſen, derhalven ſal ik alleen die geene die de ſcheidinge tuſſchen de landſchappen hebben te wege gebracht, alhier voorſtellen.

Onder de grootſte voorſtanders der Roomſe Catolijke eenigheid binnen de Provintien van herwaarts overe (die, hoewel haters van de Spaanſe onrechtmatige heerſchappye, in een advys, of proteſt, *by* Bor *in't* 12. *Boek Folio* 55. zeggen, dat de toelatinge van de Religions-vrede, of 't vrye gebruik der hervormde Godſdienſt, als nieuwt, quaad, onredelijk, en ongoddelijk weſende, zy met al haar vermogen, goed, en bloed, zullen tegenſtaan, en trachten te beletten, op dat zy ontlaſt mogen zijn van de blame, dat zy, door het toelaten van ſoodanige nieuwigheden, tot nadeel van het *Heilig Rooms* Catolijk geloove, en d' Apoſtoliſche Kerke, voor Ketters, Verraders, en Rebellen tegens God, en haren Prince geſcholden werden, gelijk alrede voor dien tijd de Secretaris *Eſcovedo* gedaan hadde) was een *Frederik de Perenot* Heere van *Champagny*, Broeder van *Granvelle*, die een bitteren haat tegens de Gereformeerde Religie hebbende, zich ſelven meende meeſter te maken van de Stad *Bruſſel*: doch zulx door de gaauwigheid van den Prins *van Oranje* tot 2. á drie

Een ſtout exempel van een Rooms Katolijk tegens die van de Religie aangevangen.

drie maal belet zijnde, soo trekt desen verscheide Geestelijken, Edelen, en andere Persoonen aan zijn zyde, haar vertoonende een ontwerp van Requeste om op den naam van de Geestelijke, Edelen, Magistraten, en Burgers van *Brussel* aan den *Aards-hertoge* te verzoeken, dat alleen de Catolijke Godsdienst binnen *Brussel*, sonder eenige andere toegelaten te werden, soude gebruikt werden; welke Requeste door de Ligue die hy hadde gesmeet, voor goed zijnde gekeurt, soo is hy, met een gestoet Jonge Edelen, en andere van zijnen aanhang, die soo veel swarigheden in 't werk niet merkten, als 'er in verborgen stak, naar het Stadhuis getogen, willende met groote dreigementen, dat de Magistraat staands-voet in bequamen getale, souden na *Antwerpen* reisen, om 't Request aan den Landvoogd *Matthias* te presenteren: doch de Magistraat hier tegens hard druisende, en verslagen uyt haar vergader-plaats tredende, gevolgt van dese dreigende Edelen, soo schoot de gemeente, die het prachtig gesleep der Request-formeerders gevolgt waren, sonder te weeten wat zulx in hadde, tot haar toe, begeerende te weeten wat van desen toestel, en ontstelteniss e was; 't welk den ontrusten hoop, dadelijk, de gemeente openbaarde, haar voorlesende 't verzoek-schrift dat dese trotserende verzoekers haar opdrongen, zijn *Hoogheid* den *Aards-Hertoge* te gaan overhandigen: doch de Gemeente, soo Katolijken als anderen, uyt het hooren van een woord dat verkeerdelijk was opgevat, loopen tot de wapenen, en brengen de Stad in de uyterste alteratie; niet rustende voor dat al de Edele dreigers in hegtenisse waren genomen, van welke desen gezeiden *Champagny* tot *Gent* (gelijk de andere in verscheide Steden wierden gesonden) in vaster bewaringe gevoerd wierd, *Bor* 12. *Boek Fol.* 53.

Brengt die van de Religie in groot agterdenken.

Uyt dit doen, en het roepen der *Brusselaars*, dat desen ouden vos *Champagny*, in haar Stad een twede *Parijse moord* had willen aanrechten, quam het gemene volk, besonderlijk de Gereformeerden over al in jaloerse nadenkinge, tot groot achterdeel der Religions-toegeneigde *Staten*, en wel voornamentlijk soo raakte het Land door de moedwilligheid der *Gentenaars* in een groote twespalt, en verwerringe: want dese, door haar oude gewoone stoutheid uytspattende, namen op eygen gezag voetvolk, en

 Ruy-

d' Uytspo-rigen handel der Gentena-ren.

Ruyteren (alle Geuse knechten, want Gent doenmaals al door de Gereformeerden bestuurd wierd) in besoldinge aan, daar mede zy de Kerken ten platte Landen van hare beelden, cieraden, en kostelijkheden gingen berooven: met groote ongestuimigheid den Papen, Nonnen, en andere Geestelijken veel overlast doende, toonende haar uytsporigen moedwil binnen het Stedeken, en 't Kasteel van *Steegeren*, alwaar zy uyt weerwraak, van dat de *Vrouw* van *Stegeren*, de Gereformeerden het preeken had verboden, 't Kasteel beroofden van over de twe hondert koffers, met Geestelijke haar goederen, en rijkdommen opgevult, en aldaar gevlucht zijnde: slaande daarenboven twee honderd Walse Soldaten dood, die tot bewaringe van dese plaats geordent waren:

Vergt den Malcontenten tot weer-wraak aan.

Een doen, 't welk de Walse Landschappen die alrede genoeg haar misnoegen ge-uytet hadden, in gramschap seer hoog op namen; besonderlijk den Baron de *Montigny*, die met zijne misnoegde Walen dadelijk de *Gendse* quartieren onder Brand-schatting sette, en de geweltdryveryen der Gendse met geweld, door zijn onbetaalde, en roofgierige soldenieren vergeldende, op voorgeven dat zy de suivere Roomse Katolijke Gods-dienst, tegens d' afvallige van de Kerke wilden verdedigen, ten koste wat het mogte gelden: waar tegens de blind-yverende *Gentenaren*, die door het ligt des Evangeliums behoorden geweten te hebben, dat het voorschrift hares Christelijken plichts, niet met letteren van bloed geschreven zijnde, haar de vrede en liefde gebiedende, weer de bloed-vlag in top quamen op te steeken: invoegen dat de wan-ordeningen, door 't krakeel en stryden van dese fel verbitterde partyen, dagelijks meer en grooter wierden.

Waar op de bloed-vlag wederzyds werd opgesteken.

Want *Montigny*, een wakker Krygs-oversten, met zijn *oude Walen* (die de Geusen spottelijk paternoster-knegten noemden) den naam van *Malkontenten* aannemende, soo zagmen aan d' een zyde dat dese door de misnoegde Landschappen, als *Artois*, en *Henegouwen*, met geld, en aanhitsinge staag gevoed, niet anders als het war-garen sogten, ende verwyderinge betrachtende waren.

En aan d' ander zyde, sagmen de grootste Stad van Nederland met een helsche rasernye bezeten, die, boven haar uytsinnigheden tegens de Catolijken, en besonder tegens de Geestelijken in 't

werk

werk geſtelt, gelijk als den heelen laſt des Oorlogs, om den Godſdienſt, op haren hals te willen laden; noch Commiſſariſſen, noch 't bidden en 't ſmeeken van den Landvoogd, en de Generale Staten achtende, den Hertog *Hans Kazimirus* met zijne Duitſers tot haar ontboden, dewelke, niet traag om geld voor zijn volk te bekomen, wel haaſt tot haar, en binnen haar Wallen is ingetrokken: waar op getrotſt zijnde, haar aanſtelden, of zy van de Generaliteit een afzonderlijke heerſchappye op haar zelven waren, zonder eenig reſpect aan 't hoogwaardig gezag van den *Landvoogd Matthias*, zijn *Stadhouder Oranje*, den *Raad van Staten*, en de *Generaliteit* te willen dragen: tot dat eindelijk na veel bekommerlijken arbeids, door deſe genoemde hoofden, en vergaderingen aangewend, den *Prins van Oranje* derwaarts trekkende, deſe woedende volkeren, door zijn geſag, vernuft, en wakkerheid tot ſtilte gebragt heeft.

De Gentenaars ſchynen hun van de unye te willen ſcheiden.

Maar werden door den Prins tot reden gebragt.

Voort heeft hy getracht de miſnoegde Walen, ofte *Malconten*, mede te verzoenen, en tot de eenigheid te brengen; doch de Landſchappen *Artois*, en *Henegouwen* nu het dwalend hoofd meer tot de ydele Luiſter der Roomſe Kerke, en haar viandlijken Prince, *den Koning*, als tot het gemeene beſte hares Vaderlands hangende, (want zy door den *Prins van Parma*, die kort voor deſen tijd, als *Don Jean van Ooſtenrijk* den eerſten October 1578. geſtorven was, door de hoofden van 's Konings heyr, tot Generaliſſimus, en Opper-ſtadhouder, gekoren, van de unye door wonderlijke ſchaduwen van voordeelige beloften afgelokt zijnde,) wilden gants niet tot eenige handelinge van vereeniging komen, ten ware de Religions-vrede afgeſchaft, die zy zeiden tegens d'unye, en de Pacificatie te ſtrijden, en by gevolg de Rooms-Catolijke Godſdienſt in *Braband*, *Vlaanderen*, &c: alleen met 't wegnemen van alle andere, herſtelt ware; zoo dat zy geſtadig aangeſpoort, en geſterkt weſende, door de Staten van haren Land-aard, na reden, of redelijkheid luiſterende, den Landvoogd *Matthias*, en alle hoofden, en Staats-perſoonen, in geen kleine bekommeringe bragten.

Die zulks by den Malkontenten niet kan te weeg brengen.

Want door deſe miſverſtanden ſag men de Provintien verdeelt, en de contributien voor 't algemein opkrimpen, ſoo dat elk

Waar door het tussen de Staten van Nederland confuis overhoop liep.

voor zich selfs maar flauwlijk zorgende, de Krygs-heyren onbesoldigt bleven, tot groot verderf, en Ruyne van den Lande; der voegen dat veele, en wel voornamentlijk de grootste Staats-persoonen, zulx aanmerkende, (en dat tussen de vreemde Hoofden, en magten, als *d' Engelse*, *Alenzon*, *Cazimirus*, jaloersheid zijnde, haar volk afgedankt, of verzonden hebbende) 't ooge begonden te wenden, na de voorstellingen van vrede, die de *Keyzer*, ende Kroonen van *Vrankrijk*, en *Engeland* wilden bewerken, tussen den Koning, en dese Landen, gelijk gesegt is, en noch gesegt zal werden. *Siet dit breder in't laatste van't* 12. *en't begin van't* 13. *Boek van Bor, van Fol.* 60. *tot* 76.

XXVI. CAPPITTEL.

Oranje bewerkt een naarder verbond van eenigheid, die binnen Uytrecht tusschen eenige Landschappen gesloote werd: den Prins houd een wakend ooge op de misnoegde, en afgevalle Provintien; die door Parma hunne verzoening met den Koning maken.

Den Prins van Oranje hier over bekommert.

BOven alle anderen, was dien grooten Voorzorger der volkeren; den Prins *van Oranje*, in beswaarde gedagten, over dese verwerringen: des hy overwegende, dat op dese omwendinge van d' eene; en d' onwilligheid, en verswakkinge van d' andere, een nasleep van ellend, en jammeren stond te volgen, de Landschappen, die de goede zake, en de Religions-vrede toegeneigt waren, voorhield; een nader verbond van eenigheid (daar hy al over jaar en dag in *Gelderland*, *Vriesland*, en *Overysel* heimelijk toe gearbeid hadde) met malkanderen op te rigten, 't welk in desen ellendigen toestant der tijden door Graaf *Jan van Nassauw*, en *Dillenburg*, (die den Prince zijnen Broeder daar toe expressselijk tot het Stad-

Bewerkt tusschen de Religions geneigde Provintien

houder-

houderſchap van *Gelderland* hadde gevordert) ende *Staten van Holland*, en *Zeeland*, met yver, ende naarſtigheid ſoo wel is waargenomen, dat zy de vyf Landſchappen als *Gelderland*, *Vytrecht*, *Vrieſland*, *Overyſel*, ende *Groeningen* met haar in eenigheid van wille gebracht hebben: ſluitende na veele byeenkomſten, en t'ſamenhandelingen, op den 23. January 1579. de ſeer bekende *naarder unye van Vytrecht*; daar van wy hier after de bedonge, en veraccordeerde Hoofd-ſtukken, in hare verkorten ſin, zullen laten volgen: als by my geoordeeld zijnde, dat met het maken van het gezeide verbond, *'t geluk der Landſchappen* in't gemeen; en in't byzonder den grond-ſlag tot *Hollands-Heylen*, is gelegt geworden: aangezien het devys van deſe vereenigde Nederlanden, EENDRAGT MAAKT MAGT, en haar tegengeſtelde TWEDRAGT BREEKT KRAGT, ons zulx onwederſpreeklijk komt te leeren: gelijk wy met de geſchiedeniſſen van haar gemein, en afzonderlijke handelingen, uyt de Hiſtorien in dit, de voorgaande, en volgende Boeken komen aan te wyſen.

Een nader verbond van eenigheid.

Na het ſluiten van deſe unye ſag men dadelijk de vereenigde met ſoodanig een liefde, en bereidveerdigheid, als't behoorde, een goede ordonnantie ſchikken, tot bewaringe van haar t'ſaamgebondene Provintien, over dewelke zy als nood-hulp in't opper-beleid, en 't militair beſtier, Graaf *Joan van Naßauw* ſtelden, onderwyl zy haar belang ontrent de Generaliteit in Braband aan den Prins *van Oranje* bevoolen lieten; die altijd een wakend ooge ontrent de miſnoegde, als 't doen van den gemeinen viand hebbende, echter niet kon beletten, dat door d'oneenigheden der Landſchappen, die ſtaag door *Parma* by de miſnoegde opgeſtookt werdende, den afval veroorzaakt wierde: want *Parma* als een Jong en moedig held, uyt *Don Jeans* ſchuilhoek te voorſchyn komende, en de Stad van *Maaſtrigt* tot een groote eer zijner eerſte wapen-tocht hebbende ingenomen, ſoo begonden de Walſe Landſchappen (daar *Parma* door middel van de diſordren onder de Staats-perſoonen van zijne ſchepſelen hadde gekregen) met deſen Jongen Veld-Heer, en door den Koning toegeſtemt, en beveſtigden Landvoogd, van verzoeninge te handelen: waar toe *Parma* d'oore

Sorgvuldigheyd der vereenigden ontrent de Regeer beſtiering.

By Parma den afval der miſnoegde Landſchappen gevordert.

d'oore opgespert houdende, niet traag was haar toeteſtaan 't geen zy hem quamen voor te ſchryven: welker hoofdzaken, (als dat „ de Pacificatie van Gent, in krachte ſoude blyven, en by Parma aan-„ genome ſoude werden: dat de vreemde Krygs-heyren uyt 't „ Land ſouden vertrekken, op 't believen van de gemeene Sta-„ ten, en daar niet weder in ſouden mogen komen ſonder hare toe-„ ſtemming, en bewilliging: dat de Landen alle hun gewoone „ voorrechten onverbreekelijk ſouden behouden; en dat de Land-„ beſtiering over al in dienſtaat ſou blyven, ſoo die by tyden van „ Kaizer *Karel de vyfde* geweeſt had: dat de Koning geen Land-„ voogd, als een van zijnen bloede ſoude mogen over haar ſtellen, „ en geen ander als na het believen der Staten; en wat de Godſ-„ dienſt belangde, dat alle Overſten en polityke Overheden, de „ Rooms Katolijke zouden belyden, en ſweeren die alleen te dul-„ den,) door die van *Artois*, en *Henegouwen* dus voorgeſtelt weſende, ſoo hebben die van *Douay*, *Ryſſel*, *Orchies*, en al de Vlaamſe Wals quartieren, 't ſelve geaprobeert, en haar in 't verdrag begeeven, nevens de twe bovengemelde Provintien: dit was, en bleef, wat moeyten *Matthias*, *Oranje*, en *d' andere Staten* daar tegens deden; deſe ſparende moeyten, noch arbeid, om 't ſelve te beletten, aangezien deſe ſeparatie, die den Landen een krak, en het laatſte verdingſtuk, alle hervormde, en haren Godſdienſt de ſchop quam te geeven (contrary de Religions-vrede die een groote doorgang door al de Duitſe Provintien hebbende gehad, en door deſe voorgeſeide unye van Uytrecht vaſt gecimenteert zijnde, niet mogelijk was nu weg genomen te werden,) ſeer tegens de borſt van deſe Heeren was ſtootende.

Dat den Landvoogt zyn Luitenant nog de Staten niet beletten konden.

Doch wat wonder! nadien den Godſdienſt, die van den beginne den ſteen des aanſtoots tot ſtruikelinge van beyde partyen was geweeſt, noch den ſelven ſteen bleef, waar tegens den Konink, die liever het land volgens zyn verklaaring wilde verlieſen, als den ketteren een ſtip vryheyd toeteſtaan, ſig ſtootende, zijn erflanden, en volkeren noodzaakte van hem voor altoos af te wyken.

Zynde den afval alleen uyt haat van de Religions vrede te wege gebragt.

CAP-

XXVII. CAPPITTEL.

Op de Keulse Vrede-handel (die daar op volgde) wilden de Koningse geen vryheid van conscientie toestaan; en de Staten zonder dat stuk geen vrede maken.

Op de Keulse vrede-handel

Warende Staten

En den Koning van een contrarye begeerte.

Desen de vryheid van Religie niet willende toestaan.

d' Andere die absoluit begerende.

WAnt de Keulse vrede-handel, daar van hier voor gesproken is, op desen tijd (door 't naarstig aanhouden van den *Kaizer*, en eenige *Ryxvorsten)* zijn voortgang nemende, soo sag men wel haast wat uytslag uyt desen handel te hoopen stond, dewyl de Nederlandse Religions-geneigde *Staten* door haar afgevaardigden deden voorslaan, dat men in 't stuk van den Godsdienst van geen verandering moest spreeken; maar alles in staat, en wesen laten, soo als 't sedert de Religions-vrede binnen den Lande geordent stond: directelijk tegens d' intenzye van den *Koning* die niet wilde van vrede hooren, ten waar alle Gereformeerden, Ausburgse Confessionisten, en alle die van de Roomse Kerke afsagen, uyt den Lande vertrokken: meenende een genadig Koning te wesen, om dat hy de zulke, als 't zelfde onwaardig, een tijd bestipte, haar goederen te verkoopen, om met gemak te vertrekken konnen.

Doch waar tegens de Staten rond uyt in haar voorwaard-eysinge zeggen, ,, dat tegens de vryheid van het geweten, en den Gods- ,, dienst *(die niet den mensche maar Godes is, en die den Koning zig ,, soo wel onderwerpt als het volk, om der conscientie, aangesien men ,, daar door hoopt het eeuwig leeven te bekomen)* geen swarigheden ,, en moesten geroert werden: want zeggen zy, andersints en ,, is 't niet mogelijk middelen te vinden van een goede verzekerde ,, vrede, om stilte, en tot de gemeine rust te komen; ende in- ,, dien iemant sou denken een ander ordonnantie in te voeren, ,, dat soude niet anders wesen als de beroerte wederom te begin- ,, nen, en nieuwe jammeren, ja de heele verderffenisse by te ,, brengen; vermits men sou verdryven ontallijke menschen, die

,, elders met hen ſouden overvoeren , alle Koopmanſchappen ,
,, ende handwerken, en met eenen 't geheele welvaren van Ne-
,, derland, gelijk het in de verleden Jaren gebleken was : ook
,, zijn de Nederlandſe Inwoonders niet geſtelt , noch voorwaar
,, ook niet gezint, haar te laten verdryven uyt haar Vaderland , om
,, tot armoede te komen, daar zy zekerlijk , berooft zijnde van
,, haar gelegentheden, 't zy Koophandel, Ambagt, Handwer-
,, ken , Officien , of wat oeffeningen het ware , daar zy met
,, Vrouw, en kinderen moeten van leeven, invallen ſouden.

De Keyzerlijke Gezanten heel zydig.

Termen die de Keyzerlijke Gezanten voor hard, en onredelyk ſcheldende, verworpen, als voor den *Koning* onaannemelijk; en waar na den *Keyzer*, noch den *Hertog van Terra Nova*, Oppergezant des Koninx, niet ſouden willen luiſteren. Invoegen dat deſe Vrede-handel, waar op de geheele Werreld ſter-oogde, door zydigheid van de vrede-makers, den Nederlandſe Gezanten veel moeyelijkheid, veroorzaakten; vermits zy, die alle zugt aan een zijde behoorden geſtelt te hebben, de geofferde voorſtellingen van den *Hertog van Terra Nova* (beſtaande in 27. Hoofdſtukken, daar onder deſe eene, ,, Dat alle hooge Bevelhebberen,
,, als Polityke Overheden, Krygs-overſten, Burgers, en Solda-
,, ten, of wat Inwoonders het waren die eenig Ampt in 't Land be-
,, dienden ; ſoo wel haar getrouwigheid tot de *Roomſe Kerk* als
,, tot des *Koninx Gehoorzaamheid* met ede ſouden beſweeren, op
,, dat de Roomſe Katolijke Godſdienſt over al, alle d'andere uyt
,, geſlooten zijnde, wettelijk, en ſtrićtelijk, volgens de Kano-
,, nijke regelen, ſoude onderhouden werden, dog dat die van
,, deſe Godſdienſt verſchilden, vier jaren ſou toegelaten zijn,
,, om haar goederen te verplaatſen) voor redelijk oordeelden : zeggende dat de *Staten* die ſonder beknibbelingen behoorden aan te nemen. Het welk de Staatſe Gezanten wederlegt, en het contrarye getoont hebbende, de *Keyzerlijke* gevolmagtigden dede beſluiten, alle gedane voorſtellingen der twiſtende, als niet gedaan weſende, aan een zijde te ſtellen, en een nieuwt ontwerp van hun eygen goed-dunken op het papier te brengen.

Willen de Katolijke Godſdienſt alleen in ſtaat hebben.

't Welk by de Staatſe werd afgeweſen.

Doch deſe nieuwe voorſtellingen, ſoo wel als die van den *Hertog de Terra Nova*, by de Staatſe, als ondienſtig tot een verzekerde vrede,

vrede, vrymoedig verworpen werdende, dede de *Keyzerse* Gezanten in toorn, en verwytingen uytbarsten: waaromme zy ten tweden maal weder eenige voorwaard-stukken hebben opgestelt; maar dese ook weder soo onsmaaklijk bevonden, en verworpen zijnde als de eerste, soo hebben dese Hoog-aanzienlijk, doch klein-verrichtende *Vrede-werkers*, buiten kennis van der *Staten* gevolmagtigde Gezanten, Brieven aan der selver principalen, de *Staten Generaal*, als mede aan de *Provintiale Staten*, en aan de voornaamste *Steden* van Nederland, geschreven, roemende hooglijk op de hoofd-pointen, en stukken by haar opgestelt; dezelve rechtvaardig, en volkomen noemende, om alle oorzaken van oorloge weg te nemen; en soo bequamelijk beschaaft, even of tegens deselve geene bekavelingen te doen en ware: beschuldigende der Staatse afgezondenen, als alle de schult van verwyderinge hebbende, om dat desen de geseide hoofd-stukken buiten reden-kavelingen, soo als zy opstelders die ontworpen hadden, niet wilden aannemen, nogte onderschryven.

Waar over zy belastert, en belogen werden.

In 't kort de *Ceulse Vrede-handel*, die met de grootste toestel, en de meeste pompe des Werrelds was begonnen, wierd vruchteloos, ten aanzien van de beoogde vrede, afgebroken: dog vrugtbaar (besonder door het gezeide schryven aan de Staten, en de Steden van Nederland, en door eenige Spaansgesinden die Steeds wrogten om 't weygeren der Staatse by 't volk verdagt te maken) was dezelve in twisten, en oneenigheden; die meer, en meer toenemende tot groote beroerten, oploopen, en dood smyten door de Provintien, en in de voornaamste Steden, quamen uyt te bersten.

Invoegen de vrede-handel vruchteloos

Tot veel quaad uytloopt.

Het welk de Generale Staten siende, en wat blamen haar wierden achter rug geworpen, zoo hebben zy niets als de hoofd-stukken by de Keyzerse opgegeven, en voorts den heelen Ceulsen vrede-handel in druk laten uytgaan: oordeelende 't selve als overvloedig genoeg om hare zaken te rechtvaardigen, van dat zy geweygert hadden de Vrede-articulen, die de Keyzerlijke Commissarissen hadden opgestelt, aan te nemen: *zegt Bor op Folio* 155. daar hy dese vrede-handel met zijn 13. *Boek* komt te eindigen:

De Staten laten de geheele handeling in druk uytgaan.

Dog eer ik hier van een einde make, soo sal ik, op dat men sie

Waar op dat alles quam te ſtuiten, dit Relaas met de woorden van den *Kardinaal Bentivoglio* beſluiten, *uyt het* 1e *Boek van zyn* 2 *Deel*, daar hy ſegt: „ Men verwagte ſeer grote dingen van „ deſe Keulſe Vrede-handel, maar men beſpeurde wel haaſt dat „ d'uytgang, met het gerugt datter af geloopen had, geenſins „ ſouden overeenkomen; want d'afgevallene betoonden in de „ ſaken die den Godſdienſt aangaat, vaſter, en beſtendiger dan „ ooyt, de vryheyd van geweten te begeeren, ende voorname- „ lijk in Holland, en in Zeeland die de toevlugt waren, op de „ welken d'aanhang der ketters zig trots bewesen: en wat de ge- „ hoorſaamheyd betreft, die zy aan den Koning ſchuldig waren, „ zy wilden van hun zyde ſoo veel voordeelen daar onder men- „ gen, dat de beſtiering, op die wijſe, veel meer de geſtalte van „ een gemeenen ſtaat, dan van een Vorſtendom ſou grypen. En „ men ſag van die tyd af, dat de ſin en meening der afvalligen „ voornamelijk ſtrekte, om die geſtalte van vrye beſtiering opte- „ regten, die de vereenigde Landſchappen heden genieten, na „ dat zy zig ganſchelijk uyt de gehoorſaamheyd van de *Kerk*, en „ van den *Koning* ontrokken hebben. De Middelaars die tot deſe „ handeling gekomen waren, deden alle mogelijke naarſtigheyd „ om de ſwarigheden by te leggen, en hen ſoo verre te brengen, „ dat men tot eenig eerlijk verdrag, ſou konnen komen, maar „ alle hun arbeyd, en dienſt was onnut, inſonderheid in 't geen „ dat de Godſdienſt betrof: want hoe de gemagtigden der veree- „ nigde Nederlanden d'oeffening van hun ketterſe Godſdienſt „ hartnekkiglijker voorwendende waren, hoe het voorſtel der Ko- „ ningſchen ook onverwaggelijker was in d'eis, dat in het geheele „ Land de Katolijke Godſdienſt alleen gepleegt, en geoeffent ſou „ worden.

De weſentlykſte ſake waarom de Vrede-handel te niete liep.

CAP-

XXVIII. CAPPITTEL.

De Staten zoeken van Opper-vorst te veranderen: Braband, Vlaanderen &c. willen Alenzon: Holland, en Zeeland daar tegen: die Oranjen het Opper-gebied als hoogste Overheid van hunne Provintien aanbieden.

DEse Keulse Vreden-handel voorby, en alle hoop van verdrag, ofte Vrede-verzoening den Nederlanders afgesneden zijnde, soo begonden de Staten der Respective Landschappen het hert, en 't ooge van den Koning af te wenden, en tot veranderinge van Opper, ofte Landvorst te denken; maar dit werk om zijn swaarwigtigheid veele swarigheden in hebbende, soo konden de Staten Provintiaal, hoewel zy eens-gesint in wille waren, om eens het *Spaanse Jok* van hunnen nek, ende bloedige tirannyen van dit volk, met den *Koning*, onder wiens naam en authoriteit zulx gepleegt wierd, te verwerpen, niet wel tot een eenparig besluit komen, om het Graaflijk Vorstendom een vreemd Heer op te dragen.

De Staten denken tot veranderinge van Oppervorst.

Die van *Braband*, en *Vlaanderen*, hun mede in de unye, of het verbond van *Vytrecht* hebbende begeven, begonden met die van *Gelderland*, en eenige andere Provintien na de voordelige aanbiedingen van den Hertog *van Alenzon* te luisteren; doch die van *Holland*, ende *Zeeland* wilden in dien tijd noch niet hunne ooren daar toe leenen: d'oogschynlijke swarigheden gaven haar een wel gegronde weersin daar tegen; hun dogt, en ook niet buiten goede oorzaken, ende reden, dat het eens tijd was, dat zy, die nu door de bitterstestromen der Spaanse bloed-pleggingen heen gewadet, en by na hunne drukkende *Dienstbaarheid ontworstelt* waren, hun moedig, en manlijk toonden, om haar heerlijk, en eerlijke vryheid met eygen middelen en krachten staande te houden, sonder die in de waagschaal onder eenen vremdeling te stellen; nadien zy de zelve perykelen, die zy met soo veel

De voornaamste Provintien keren 't oge tot Alenzon,

Hol, en Zeeland daar tegen,

Om veele redenen,

droefheden en ellenden des volx door-geworstelt waren, onderhevig zouden wesen, indien zy het Vorstlijk Opper-bestier, van de t'saam-gebondene magten der Nederlandse Provintien, aan *een vreemd*, en ambitieusen *Prince*; van haar in 't stuk van Godsdienst verschillende; diens inborst, deugd, en vroomheid hun onbekent was; en in wien dugtelijk te vinden sou wesen de wysheid, en een bequaam verstant, om na vereys 's Lands-aard, en 's volx eygenschappen te leeren kennen, quamen op te dragen.

Hierom besloten zy by haar eygen, dewyl het hoog-nootzakelijk ware datter een hooft boven 't algemein gestelt wierde, om de weder t' saamgevoegde Landschappen in Liefde, eenigheyd, en verband te bewaren, dat het dan beter was, met een genereus gemoet, en met een vast vertrouwen, dat den *Almagtigen*, en *goeden God*, 't selve met genade, en zijnen *Zegen* soude bekroonen, soo eenen te verkiesen, die onder haar opgevoed, van haar bekend, en zy in alles van hem gekent zijnde, zijn getrouwigheid, en stantvastigheid van den beginne hadde doen uytblinken: met goed, bloed, vrinden, en magen voor haar optesetten; niet door een onbesuisde drift van eygen wraakluft, ofte eergierigen nayver, *soo de vianden, en boosaardige seggen*, maar om 't regt der volkeren, en der Landsaten beswoore vrydommen, met meer als gemeene voorsigtigheid, wysheyd, en kloekmoedigheid te verdedigen. Soo een *Vorst*, dogt haar, konden zy met een gerust gemoed, haar magt en middelen vertrouwen, voor wiens eygendomme der Ziele, waar mede God, gever van alle volmaakte gaven, hem begenadigt hadde, de vianden verbaast, ende vrienden tot eerbiedinge geboogen wierden; ontfongen zy dan eenige rampspoeden 't sou haar by de nakomelingen, en buiten-volkeren, tot eere gedyen, van dat zy met God, en haar eygen kragten, den dwingeland hadden dorven het hoofd bieden; daar zy maar schand, en blaam, by yder souden behalen, indien zy een vreemt Vorst verkiesende, in eenig ongemak, ofte swarigheden quamen te vervallen &c.

Willen wel een Vorst, maar uyt hun eygen boesem.

Met dese gedagten ingenomen zijnde, soo wasser geen omsettinge by de *Hollanders*, en *Zeeuwen* te bewerken, wat moeyen

met

met ſchryven, en 't expres afzeinden van verſtandige Heeren, *d' algemeine Staten* daar toe quamen aantewenden: want de *Staten* deſer twe genoemde Landſchappen, d' intenſie, wille, en 't verſoek harer Bond-genoten in bedenking, en overleg hebbende genomen, reſolveerden op den 29. Maart 1580. by haar voornemen te perſiſteren, van geen vremt Prince tot *Grave* of *Oppervorſt* van haar Provintien te beroepen: onaangeſien d' andere Landſchappen groote bekommering maakten, dat den Hertog *van Alenzon*, 't ſelve (als wien zy alrede hoop hadden doen ſcheppen 't *Opper-Vorſtendom* over de geunieerde te doen ontfangen) als een verſmaatheid, en kleinachtinge zijn Koninglijke Hoogheid aangedaan, opnemende, haar van vrind, tot viand mogte werden.

Beſluiten voor al geen vreemd Heer te verkieſen.

Maar zy onverſchrikt voor aparente ſwarigheden, als haar ſelven, en hun Land in gevaarlijker noden hebbende geſien, beſloten ten ſelven dage, met het breeken der Majeſteyts Zegelen, den naam des *Koninx*, dien zy voor eeuwig viand verklaarden, als met wien zy op geenerley wyſe meer in onderhandeling van vrede, ofte verzoeninge wilden treden, uyt alle Regiſters te royéren, om de ſelve voortaan agterlatende, die van den Prins van *Oranje* (die zy om de qualiteiten van zijn Perſoon, en de weldaden door hem genoten te vergelden, 't abſoluite Opperbeſtier in handen wilden ſtellen) en die van de Staten der reſpective Landſchappen, gebruikt te werden; dog onderwyl dat de zaken in Holland, Zeeland, en Uytregt (deſe haar na 't beſtier der andere ſchikkende) vaſt geprepareert wierde, om de Regering te veranderen, en d' hoogſte magt der heerſchapye zijn Vorſtelijke Doorluchtigheid aan te bieden, ſoo waren de Gevolmagtigden, die d' andere Provintien op 't aandryven van die van *Braband*, en *Vlaanderen* tot den Hertog *van Alenzon* hadden afgeſchikt, vaſt beſig, om conditien, en voorwaarden te maken, waar op zy hem tot erf Opper-heer aannemende, hy de Landen na het voorregt der volkeren, die zy van ouds her, en in die vryheid die zy nu volkomentlijk ontrent den Godſdienſt, en haar Adel, en Burgerlijkrecht bezaten, beſtieren ſou.

Breken 's Koninx Zeglen en verklaren hem voor viand

d' Andere Provintien nemen Alenzon tot hun Opperheer aan,

Een ſake die *Holland*, en *Zeeland* ten hoogſten miſhaagde,

als

als voorsiende dat uyt het bestier van een groots katolijken *Prince* 't Land, daar alle de *Regenten* nu eendragtelijk de hervormde Godsdienst voor de Waaragtige, en Zaligmakende hadden aangenomen, niet veel goeds, ofte heil te hopen hadden: waaromme zy, vreesende door eenige Staats-nootschikkinge in desen handel getrokken te zullen werden, voor altoos het Opperste gesag, ende waardigheid van hoogste overheyd over hunne Provincien, op den 15. Maart 1581. den *Prince van Oranje* quamen opteofferen; 'twelk desen Edelmoedigen voor dien tijd grootmoediglijk quam aftewysen: agtende dat het voor de Landschappen (die, hoewel vereenigt, elk zijn eygen, zelfs tegen 't gemeen, intrest, beoogende, en daarom malkanderen seer qualijk verstaan konden) veel heilsamer soude wesen, indien zy eenstemmelijk den *Hertog van Alenzon* tot hoogste Heer der Nederlanden quamen aantenemen.

Maar die van Holland &c. dragen hun opper gesag Prins Willem op,

Versoekende daarom dat zy haar met de Generale Staten, in het verding, met den geseiden Hertog binnen Bordeaux op den 23. January 1581. gesloten, wilden begeven: ten dien einde zy geen ongemakken door affonderinge (soo het d'andere Landschappen noemden) mogten komen te veroorzaken: dog wat vertogen, en biddingen gedaan wierden, die van *Holland*, en *Zeeland*, bleven volstandig by haar voornemen; betuigende by de eenigheid te willen blyven, en haar stip aan 't Uytregts verbond te zullen houden; maar geensints gezint te wesen in dit stuk haar met d'andere Provintien te conformeren, als haar verdagt wesende, en de zake voor den Lande ondienstig oordeelende &c.

Niet willende te doen hebben met den handel der andere Provintien.

Biddende des te ernstelijker zijn *Princelijke Doorlugtigheyd*, haar buiten dese bekommeringe te helpen, met de aangepresenteerde magt van gebieden, als hoogste overheid van den Lande, by provisie aantenemen: 't welk hy eindeling, aanmerkende het groot vertrouwen dat yder van hem hadde, en wat sugt, en liefde de *Staten* deser Landschappen, en hare inwoonderen hem toedragende waren, aangenomen, en van haar op den 5. July 1581. ontfangen heeft. En dat op sodanige voordelige Conditien tot bewaringe van der landen vryheid, als by *Bor op Fol.* 199. *van't 15. Boek*, kan gelesen werden.

Prins Willem consenteert 't versoek van de Staten van Holland &c.

CAP.

XXIX. CAPPITTEL.

Alenzon werd Hertog van Braband: de Hollandse Gedeputeerden doen hem Eed, tegens 't goed-kennen der Staten; die zijn trouloosheid ontrent de Brabanders &c. ziende, hem wraken; en willen dat Oranje 't Graafschap van Holland uyt hunne handen sal ontfangen: enz: wat dat daar op gevolgt is tot de dood van den geseiden Prince.

ONderwyl namen de zaken tussen *Alenzon*, en d' andere Landschappen haren voortgang (vermits zy ten vollen eens waren geworden,) om den *Vorst* in het Opper-vorstelijk gebied in te hulden, 't welk eerst geschiede in February 1582. als wanneer den Hertog uyt *Engeland* (daar hy hem lange hadde onthouden, met hoop de Koningin *Elisabet* te zullen trouwen) over Zeeland, tot *Antwerpen* op den 19. February komende, en met een Koninglijke heerlijkheid *Hertog van Braband* zijnde gemaakt, den Prins *van Oranje* tegens zijn eygen intrest (want de *Staten van Holland* hem, neffens 't gezag, en de magt van hoogste Overheid, hem alrede opgedragen als gezegt is, den *Graaflijken Hoed*, met den *naam*, *tytels*, en *wapenen* der oude Vorsten, aanboden) d' afgeveerdigde van de gezeide Staten bewoog den eed van getrouwigheid aan den Hertog, als *Grave van Holland*, af te leggen: hoewel dezelve Gezanten op de vergadering der algemeine Staten (in dien tijd vergadert binnen *Antwerpen*) in den naam van hare Respective principalen, die haar tot zulx niet gelastet hadden, daar tegens protesteerden, en op het zelve subject veel swarigheden quamen te maken.

Alenzon werd tot Hertog van Braband &c. gehuld.

d' Afgeveerdigde van de Staten doen Alenzon den Eed als Grave van Holland &c

Waarom ditto *Prince*, wel wetende dat de *Staten* der drie landschappen *Holland*, *Zeeland*, en *Vytregt* over den gedanen eed,

groot misnoegen, en bekommering hebbende, swarigheid souden maken om den eed, ende belofte haer Gedeputeerden te gestendigen, maakte dat den *Hertog* op den 22. February hem een renversaal, ofte ontlast-brief voor dese drie Provintien quam te geven; daar in hy verklaarde, schoon dat die van Holland, Zeeland, en Uytrecht hem eed hadden gedaan op het accoord door de *Generale Staten* met hem binnen *Bordeaux* gesloten, hy deselve daar van ontlaste, en geheel onder 't beleid en Gouvernement van den Prins van Oranje overliet, mits dat zy in eenigheid van de andere Landschappen niet wykende, zijne *Zegels*, en *tytelen* in waarden hielden, en *Pro Rato* hare lasten quamen te dragen, tot onderhouding van de gemeinen oorloge: *Bor 17. Boek Folio 9.*

Hun werd een renversaal gegeven,

De Gezanten met desen ontlast-brief, ofte renversaal tot hunne voorname vergaderingen der Staten Provintiaal komende, vonden deselve, doch niet buiten verwagtinge, heel t' onvreden over den eed die zy aan *Alenzon* hadden afgelegt, soo dat, wat redenen zy Gedeputeerden wegens den *Prins* van zijn geoordeelde noodzakelijkheid ten beste van haar, en den gemeinen Vaderlande, daar geen afzonderinge, noch schaduwen van verdagtheden mogten wesen, quamen voor te wenden, de Staten onverwaggelijker wierden, om van haar voornemen niet af te wyken, maar drongen van tijd tot tijd sterker aan om den Prins te bewegen met de alrede opgedragene mogenschap van gebieden, de *Graaflijkheid*, met *naam*, *tytelen*, *wapenen*, en *domeinen*, uyt hare handen, als van God daar toe gerechtigt, om te konnen geven, te willen ontfangen, 't welk by den *Prince* na verscheide weygeringen en vertooningen van de swarigheden die zy wegens dese verkiesinge te verwagten hadden, is aangenomen.

De Staten Provinciaal heel t onvreden wegens den gedanen Eed,

Willen dat Prins Willem 't Graafschap uyt hunne handen sal ontfangen.

Doch de zake by den Prins niet bevordert werdende, zoo zijn de Staten tussen de twee wateren van begeerte ende vreese vlottende gebleven, ter tijd toe dat desen Hertog *van Alenzon* (die op 't aanraden van zijn losse hoogsienden Francen Adel, zijn Heerschappye onbepaalt, de Rooms Katolijke Godsdienst over al weder ingevoert, en den *Prins van Oranje*, als mede der *Staten* magt, gesag en waardigheden ingekort, begeerde) op de Steden *Antwerpen*,

Alenson steekt na 't onbepaalte Opper vorstendom,

Brugge

Brugge &c. zijn voornemen in 't werk stelde; als wanneer de Staten de oogen geopend wierden, die nu ziende uyt de grouwelijke *Furye* der Francen den 17. January 1583. op de *Braband*, en *Vlaamse* Steden, bezonder verschrikkelijk binnen *Antwerpen* aangevangen, dat hunne vreese, en bekommeringen op waarachtige, en onfeilbare verwagtingen van onheilen, gegrondet waren geweest, gants haar gedagten tot hare minste weygeringen toe, van de France, en van alle die de Roomse Godsdienst alleene protegeerden, quamen af te wenden.

't Welk de Hollanders in hun voornemen styft.

In zulker voegen dat zy hoorende hoe dat den *Prins* (die in vreese stond, dat de Franse magt eens tot de Spaanse wapenen gevoegt wesende, en t'samen tegens Nederland aanstootende, 't zelve zekerlijk in Spaanderen soude doen bersten) door dese, of zulke vertoog-redenen, de Staten van *Braband*, en *Vlaanderen* had bewogen om met den Hertog *van Alenzon* wederom te verzoenen, zeer ontrust zijn geworden, worstelende met al haar vermogen tegens de voortgang van dese t' samenhandel die tussen *Alenzon*, *Oranje*, en de *Staten* voor genoemd gedreven wierde, gelijk sulx uyt de Remonstrantie by *Bor in 't* 18. *Boek Folio* 30. en by *Aitzema in 't* 34. *Boek Pag.* 998. achter de Hollandse deductie in de bylagen N°. 7. kan gelesen werden, alwaar men ziet dat de Staten van Holland op den 25. Augusty 1583. besluiten een honorabel Gezandschap uyt den *Adel*, ende de Gedeputeerde *Burgemeesteren der Steden* tot den *Prins* te zeinden, om hem in substantie te vertoonen, „ dat doch zijn *Furstelijke Genaden* soo grooten ver„trouwen niet wilden stellen op den Hertog *van Alenzon*, ofte op „iemant wie het mogte wesen, in Godsdienst van haar verschillen„de, om de onheilen niet onderhevig te wesen, die zy van zij„nent wegen en by andere gelegentheden tot yders verschrikkin„gen gezien hadden: dat den Staat des Lands zekerlijk, en ge„noegsaam konde bewaard werden, door zijn *Furstelijke Gena„dens* hulpe; met de middelen die zy van God onfangen hadden; „aangezien zeiden de grootste sterkte in de eendragt, van haar „in de liefde, goedwilligheid, en gehoorzaamheid der Gemeen„te, gevoegd wesende by d' heylzame ordrens, en d' authoriteit „die zijn *Exelentie* genoegsaam in zijn Persoon hadde, gelegen

Zijn ontrust dat Oranje met Alenzon weer van Accoord handelt.

Willende 't Land onder zijn bestier met hun eygen middelen bescher-men.

„ was: verzekerende zijn Princelijke *Excelentie* dat de middelen
„ der Landzaten, die zy willigljk souden contribueeren; der Re-
„ geerderen neerstige zorgvuldigheid die zy tot alles droegen; en
„ zijn hoogwaardige ontsaggelijkheid, die yder quam te Res-
„ pecteren; genoegsaam waren om met Gods hulpe, en gena-
„ de het *Vaderland* te beschermen; en voor inbreuk der vianden
„ te bewaren, &c.

Soodanig een manmoedig, en kragtige reden vertoog der kloekhertige *Hollanderen*, scheen een geen minsterken, als desen wakkeren *Held*, te sullen bewegen, om met haar onder Godes hulpe, op eygen kragten de goede sake te zullen staande houden; maar wat wast? tot zijn sorg en toeversigt, was boven haar, en meer andere Landschappen, aanbevoolen, *Braband*, en *Vlaanderen*, twe der grootste, en volkrykste Provintien van *Nederland*; die hoewel bestuurt door Gereformeerde Heeren, en Magistraten, gestaadig door den overwinnenden Prince van *Parma* inwendig ontrust wierden: want desen de ongemakken, en gevaren daar dese volkeren door de roekeloose dwaasheid der Fransen in waren gevallen, tot zijn, en des Koninx voordeele by 't hair vattende, wist meesterlijk door zijne brieven aan de Hoofden, Schutteryen, en Gildens, mitsgaders aan het onbetaalde Staatse krygs-volk afgeschikt, het Zaad van mistrouw, en oproer in de Steden te werppen; in sulker voegen dat den *Prins* die met een Ziel-rovende sugt, genegen was dese Landschappen voor de Generaliteyt te bewaren, geen middelen daar toe wiste als dese, daar de Hollanders soo een schrik en tegensin voor hadden.

Maar den Prins wist anders geen raad, om Braband, en Vlaanderen by de Generaliteit te bewaren.

Den *Prins* dan te weerhouden van dit besluit om met *Alenzon* te versoenen, voor de *Hollanders*, *Zeeuwen*, en *Stigtse* volkeren, onmogelijk zijnde, en siende het perykel dat den Lande (wegens d'oneenigheid der Landschappen, 't quaad bestier in de regering harer Bond-genoten, en den voorspoet der viantlijke wapenen) over 't hooft was hangende, soo besllooten zy, om niet in grooter verval te komen, speciale sorg voor hare Provintien te dragen: tot welken einde de *Staten* deser drie Landschappen den wysen Vorst *van Oranje* ernstlijk baden (aangesien hy betoonde genoodzaakt te zijn ook noch sorge voor de Provinçien *Braband*,

De Staten van Holland &c. besorgen hunne zaken.

band, en *Vlaanderen*, daar hy, na eenigen tijd verblyvens, van daan moest wyken, te moeten dragen) de goedheyd te willen nemen, hem van zijne groote moeyten, en sorgen te willen ontlasten, met een vergadering van twaalf der voortreflijkste Heeren uyt de Lands-geboorne Insaten te stellen; die in qualiteyt van *Raad van Staten*, nevens hem als *Opper-hoofd* daar van, alle 's Lands swaarwigtige zaken souden mogen helpen waarnemen, volgende het voorschrift, ende instruktien die zy den selven Raat souden overhandigen, soo voor 't geen haar speciaal, als 't generaal was rakende Bor 18. *Boek Fol.* 35.

Maken een besonderen Raad van Staten.

Dit werk zijn voortgang nemende, endat men alles prepareerde om desen *Raad* tot mede hulp van den P*rince* in de regeering te introduceren, soo nam het evenwel dien agterwaan der Hollanderen niet weg, van dat *Alenzon* eenmaal weder tot hoogste *Heer* zijnde aangenomen, zijn ambitie hem niet in ruste soude laten, maar dat hy (op den grondslag van de Franse salique wet, *eens verkregen, nooyt gescheiden*) 't accoord tot B*ordeaux* gesloten, tot zijnen voorbaat nemenden, sou trachten over haar als souverain Prince te domineren: om welk te voorkomen zy vast besig bleven tot den 30. December 1583. met de Hoofd-stukken en artikelen in volkomentheid te brengen, waar op zy den *Oranje Vorst* tot *Graaf van Holland* wilden aannemen. Een zake daar by verscheiden veel swarigheden over gemaakt wierde, dog daar de *Staten* eindeling na ruim twe jaren arbeits, vol diepe overleggingen op hunne wankelende Staats-zaken, toe rezolveerden, besluitende het werk op die bevoorwaardinge, als by P. B*or in* 't 15. B*oek Folio* 203. *&c.* kan gelesen werden.

Bereiden hunne Staats saken om den Prins tot Graaf van Holland &c. te hulden.

De *Staten* van haar zijde hier mede hunne hoogste dankbetuiginge aan hunnen Verlosser doende, soo heeft desen *Vorst*, aanmerkende hunne menigvuldige aanbiedingen, de liefde des volx, en 't vertrouwen dat zy op hem gevestigt hebbende als geen ander *Heer* begerende, de opofferinge van mijn Heeren de Staten met een weder-dankbaarheid aangenomen: invoegen nu niets mankeerde, om een vaste forme, en ordte in de Regering, volgens der *Staten* ontwerp, ende voornemen, te bevestigen; als de inauguratie, ofte huldinge van den P*rince* tot Grave van de voor-

 schreve

Maar eer daar toe te komen werd den Vorst vermoord.

ſchreve Landen: 't welk zekerlijk zijn voortgang zoude genomen hebben, indien niet een moordadigen ſchelm, deſen grooten, wakkeren, en anders onoverwinnelijken *Prince*, op den 10. July 1584. (op hoop 25000. Kroonen te zullen winnen, die den *Koning* tot een belooning op zijn doorluchtigen Perſoon had geſteld) door een vervloekte zinkroer-ſchoot, van 't leeven berooft hadde.

XXX. CAPPITTEL.

De Staten evertuéren haar, na de dood van den Oranjen Vorſt om hunne Staats-zaken in goede ordre, en verzekeringe te brengen: enz:

DEſen yverigen voorganger, verloſſer, en eerſte *Sorg-vader* des *Vaderlands* (tytelen die onſe Vaderen hem niet buiten reden noch waaragtige oorzaken, hebben toegepaſt, om zijn onuytmetelijke Deugden, gaven en verdienſten daar by aftemeten, aangeſien die ſoo uytmuntende waren, dat zelfs zijne bitterſte vianden, als den *Jeſuyt F: Strada*, den *Kardinaal* Bentivoglio, den Secretaris des Koninx *Chappuis* en meer andere Rooms katolijke ſchryvers, genoodſaakt zijn geweeſt, die met lof in haare Schriften, den nakomelingen bekend te maken) dus ellendig, en jammerlijk vermoort zijnde, ſoo zag men met dit ongeval 's Lands Regenten, de Opſienders, en Voorzorgers der vereenigde Landſchappen (met hare volkeren de dood van deſen goeden *Willem Vader* hertelijk bewenende,) in de hoogſte verlegentheid, en ſware bekommeringen weg gerukt, want haaren *Ley-ſter*, verduiſtert, en deſen *Digt-gebladen Eyk* van Wyſheid, Raad, en Sterkte, daar onder zy hunne verberging tegens de winden, en donder-buyen der vervolging vonden, afgekapt zijnde, ſoo waren zy als de blinden na de want taſtende, die een ſchild tot zijnder beſchuttingen ſoeken wil.

De Staten in een groote bekommering.

Echter niet als den dwasen, die hunnen tijd besteden met hagel-buyen van vervloekingen tegens den moord, moordenaar, en zijne aanhirsers uyt te braken, of in duffe sufferye van droefheden hun te laten weg zinken, soo zag men haar weder als levendige Arenden hunne klaar-ziende oogen tot den eeuwigen *Bronader* des ligts, en levens opheffen, door welker beschouwingen hun met nieuwe krachten, en levendige warmte voelende begenadigt, zy dadelijk betoonden deselve als van ouds te wesen om haar recht, en de goede zake ten einde uyt te willen verdedigen.

Verkloeken hun zelven,

Voor al die van *Holland*, en *Zeeland*, die den Vorst tot *Grave* van hare Landschappen meenden in te hulden, om een vaste forme van heerschappye te vestigen, verwittigden met een groote verslagentheid, vrinden en vremden van dese grouwelijke Vadermoord, en bezonderlijk onder dese, den Grave van *Hohenlo*, des Princen Stadhouder by het Krygsvolk, die zy door een aanzienlijk Gezandschap verzochten in zijnen dienst te willen volherden, om met haar de goede zake, gelijk die begonnen was, onder Gods zegen, tegens geweld, en dwinglandye, staande te houden.

Om de hand aan 't goede werk te houden

Hier by verzochten zy den *Raad van Staten* (die haar met de dood van het *Opperhoofd* des Raads van haren dienst wilden ontlasten) te willen blyven in de bediening van dien waardigen Staat, daar zy met den *Prins* toe waren verkoren, en bekrachtigt geworden, ter tijd zy een vaste resolutie, en besluit ontrent het stuk van de Regering soude genomen hebben.

Bevestigen den Raad,

Haar eerste doen, om alle disordren en murmuratie te myen, was, dat zy alle commissien van wat natuur die waren, by den *Prins* op zijnen naam, en tytelen gegeven, bekrachtigden, en van waarden hielden.

En bekragtigen alle zyn gegevene commissien.

Hier na arbeide men dagelijx om provizioneel een goeden staat van Regeering, soo ontrent den staat des oorlogs, als om een eenparige middel van contributien tot de finantien, te hebben, vermits kort aan de dood van desen ontsaggelijke *Prince* geschil tussen de leden en Steden van *Holland*, over het dragen van de Lasten was opgestaan, in sulker voegen dat de *Staten* van het Zuit, aan die van het Noorder-quartier genoodsaakt waren een be-

Twist tussen de Leden van Staat over 't dragen van de Lasten ter neer gelegt.

bestendinge afteschikken, om dese krakeelingen ter neer te setten: derhalven aanmerkende datter voor haar niets nootsakelijker waar als eendragtig onder den anderen te wesen, en eendragt met hare Bond-genoten te houden, om het bouvallig Vaderland te konnen onderstutten, soo hebben zy (geresumeert hebbende haar verbinteniffen tussen *Holland*, en *Zeeland* opgeregt, en wel besonder *d' Vnye van Vytregt*, die zy treffelijk, goet, en waardig vonden) een vergadering der *Generale Staten* beroepen binnen *Delff*, op dat door deselve een eenparige voet in 't Opper-bestier der vereenigde Landschappen soude genomen, en geor-dent werden.

Beroepen een vergadering van de Staten Generaal.

Op dese beschryvinge zag men dadelijk d' afgeschikte Staten van *Braband*, *Vlaanderen*, *Holland*, *Zeeland*, *Vytregt*, *Meg-chelen*, en *Vriesland* ter bescheiden plaats verschynen, alwaar zy met den anderen verklaart hebben, by het *Vytrechts Verbond*, ook met de achter-geblevene Landschappen als *Gelderland*, *Over-ysel*, en *Groeningen*, te zullen volstandig blyven.

Besluyten by d' Unye van Uytregt te bly-ven.

En op dat den gemeinen Staat, by mankement van prompte or-drens, geen schipbreuke soude komen te lyden, soo hebben zy op den 18. Augusty 1584. gesamentlijk een aansienlijken *Raad van Staten* verkoren, tot welkers hoofd zy den Heer P*rins Mauritius* (een wakker Jongeling van grooter hoope, en daar om by haar waardig geagt in het pad zijnes weggerukten Vaders gestelt te we-sen verklaard hebben, en dat tot de Provizionele directie van den Staat des Oorlogs, met soodanige instructien voor hem, en den ge-zeiden Raad, als in 't begin *van 't 19. Boek by Bor* kan gelesen werden.

Stellen Prins Maurits tot Hoofd van den Raad.

CAP-

XXXI. CAPPITTEL.

Braband, Vlaanderen &c. in benautheyd wesende bieden Vrankryk 't Opper-vorstendom van hunne Provintien; dat hy weygert: Holland, Zeeland &c. laten hun mede bewegen, offeren hem gelijklijk d' Opper-heerschappye van al de geunieerde Provincien; dat mede geweygerd werd.

DEse goede besorging by voorraat vast gesteld wesende; en bragt den Lande dat heil niet toe, 't welk de besorgers daar van waren verwagtende, want den *Prins van Parma* van tyd tot tyd meerder kragte, moet, en voorspoet krygende, bestond in desen tijdd dapper te arbyden, om de Leden, en Steden van *Braband*, en *Vlaanderen* van den anderen te scheuren. Wy hebben hier voor van hem gesegt dat hy de *France Furyen* des voorleden Jaars waarnemende, veel on-rust, en oneenigheden in de Steden deser Landschappen wist te werken; hier in volherden hy om de katolijke Rooms-gesinde, door zijne schepselen op teruyen, 't welk de onroomse Regenten die hunne viantlijke wapenen victorieus op haar sagen aannaardren, in geen kleine bekommeringe stelden, en wel voornamentlijk doen zy de Stad *Iperen* door een strenge, en lange blokkeringe tot P*arma* sagen overvallen: nog meer doen sy met de arglistige geveinstheid van den P*rince van Chimay* (een gewaande stut en scherm voor de hervormde Vlaamse Steden) de vermaarde Stad *Brugge* verloore sagen.

Parma werkt oneenigheden in de Braband en Vlaamse Steden,

Dat de Staten in bekommeringe brengt,

Dit spoorde haar aan, om buiten hulp te krygen daar zy mogten; haar grootste verwagtinge was op *Vrankrijk*, alwaar de weder t' samen-handel met *Alenzon*, door zijn sterven vrugteloos ten einde zijnde, by den *Koning Henrik de Derde*, selfs aanvallen, hem opofferende de Opper-heerschappye van dese Landschappen, op die bevoorwaardinge die zy by zijnen Broeder den *Hertog* bedongen hadden; doch 't selve met een besondere aan-

Offeren Vrankryk hunne Provincien op,

 drang

drang door de Vlamingen, (die de groote Stad Gend, ſtrengelijk beſlooten by Parma, door hongers nood, tweeſpalt, en *Himbiſens* verraderyen ſagen te gronde gaan, en op het point om in des Viands handen te vallen,) den Koning voorkomende, die geen middelen ziende om ſoo ſpoediglijk hulp-troepen derwaarts te konnen ſchikken, 't ſelve tegens haar verwagtinge, plotſling quam te weygeren, en haar van de hand te wyſen.

Die zulx weygert.

Zy houden aan.

Dit weygeren evenwel en zette haar niet geheel te rug, maar was oorzake dat zy te meer haar krachten en bequaamheden inſpanden, om deſen handel, ofte voorſlag den Koning ſmakelijk te maken, 't welk door het tuſſen-werken van veel treffelijke France Heeren (Belyders van den hervormden Godſdienſt) ſoo verlukte, dat de afgezondene met den *Koning*, zijn *Moeder*, en eenige voorname *Raads-heeren*, weder te ſpraak quamen: uyt welke zy ſoo veel verſtonden, dat den Koning tot geen volkome t' ſamenhandel met de verdrukte Nederlanders wilde komen, ten waar *Holland*, en *Zeeland* haar met de andere verbondene Landſchappen voegende, zy gezamentlijk hunne Gezanten tot hem quamen af te ſchikken.

Den Koning luiſtert; maar wil dat Hol, en Zeeland hun met d' andere ſullen voegen.

Holland, en *Zeeland* (als die nooyt goed frans waren geweeſt gelijk wy alrede vertoont hebben) vonden haar in deſe zake niet weynig verlegen, want haar beſtormt ziende, met vertooningen, biddingen, en proteſtatien, door de in nood zijnde *Staten van Braband*, en beſonder door de belegerde Steden van Gend, en *Antwerpen*, en de benaude geblokkeerde Steden *Bruſſel*, en *Meghelen*, om haar bewilging in deſen te hebben, ſoo beſtonden zy van de nood een deugd te maken, haar ſchikkende na de tijd, en ſwarigheden daar in zy haar bevonden.

Deſe laten hun bewegen.

En wat wonder! aangeſien den ſterken *Rotz* daar op zy 't gebouw van haren Staat hadden gegrond, en verzekert geacht, ondermynt en weggezonken zijnde, daar by, hunne geburen, de Provintien van *Braband*, en *Vlaanderen*, ten deele verlooren, en meeſt op den oever van hunnen geheelen ondergang ziende ſtaan, zoo begonden zy te vreeſen, en te denken dat haar deſelve rampen van hals-bukkinge onder de ſterke, en victorieuſe wapenen van *Parma*, konde te lot ende te beurte vallen; waaromme zy hier op, als

als op een swaar-wigtige sake, van het hoogst, en uytterste belang wesende, veele en verscheide *Staats*, en *Raads*-vergaderingen gehouden hebben, in de *Staatse*, niet alleen al de *Steden*, maar ook alle de *Eedelen* met de jonger Soonen, ofte *Cadetten*, niet gewoon ter vergaderinge geroepen te zijn, beschreven zijnde; welke *Staatse* vergaderinge in de advysen van den *Hoogen Raad*, van *'t Hof Provinciaal*, en van de *Kamer van Rekeninge* op dit subject hebbende gehoort, en in geschrifte overgenomen, eindeling op 't hard versoek van hunne in nood wesende Bondgenoten de Brabanders, en Vlamingen (die staag riepen dat men haar den vianden ten besten gaf, hun in den uytersten nood verlatende, seggende sulx voor God, nog de werreld niet konde verschoont, nogte verantwoord werden) dog niet sonder groot, en swaare bekommeringen (gelijk de Stad *van der Gouwda* met d' overleveringe van een heerlijke remonstrantie in de vergadering betoonde) resolveerden, om hunne gesanten met die van de gemelte Bond-genoten tot den *Koning van Vrankrijk*, om het boven-gemelte, te zeinden; 't welk horende de andere Provintien 't verste van den viand afgelegen, en daarom op *Holland*, en *Zeelands* besluit wagtende, ook 't zelfde besluit dede nemen.

Dog seer beswaarlijk.

Bor 19. Boek Fol. 28.

d' andere geunieerden voegen hun na Holland.

Op dit gemeen besluit is in 't begin van 't Jaar 1585. een deftig en aansienlijk Gezantschap, van-wegen al de t' saam-gebondene Landschappen, tot Koning *Hendrik de derde* vertrokken, om sijne Majesteit de *Hooge Heerschappye* deser Landen, behoudens den hervormden Godsdienst; vryheyd van conscientien; hare voorrechten; privilegiens; ende oude herkomstige gebruiken; *aantebieden*; 't welk zy deden, hem de Landen opofferende met alle de tytelen, en waardigheden, soo *Keyzer Karel* die zijnen tijd bezeten hadde: mits dat den Koning haar prompte hulpmiddelen wilde toeschikken, om de overgeblevene Landen, en Steden, haar goed, lyf, en leeven, wyf en kinderen te behouden, dewelke in groot perykel stonden, om door de Spanjaards haar ontnomen te werden: „ ter oorzaak (soo *Leoninus* 't Hoofd der Ne-„ derlandse Gezanten betuigde) dat den viand dapper zijne Victo-„ rien met groot profijt voortsette, om dat hy sag dat onder 't Sta-„ ten gebied, geen genoegsame authoriteit, noch goede directie

Al de Provintien bieden Vrankrijk de souverainiteit aan.

Om wat oorzaken.

„ was , 't welk zy 't sedert de dood van den Prins van Oranje (een „ ontsaggelijk Hoofd) niet hadden konnen houden : *Bor* 19. *Boek* „ *Folio* 57.

De reden waarom Vrankrijk zulx weygerden.

Dese aanbiedinge van het Opper-vorstendom der vereenigde Nederlanden, was den *Koning* (als die garen soodanige *Juweelen* aan zyn *Kroon* wilde gehegt sien) ten hoogsten aangenaam, dog zyne Majesteit genoeg te doen hebbende, om zijn eygen Rijk, en Koninklijk gesag, tegens de trotse, en boose *Guizianen*, hoofden van de Rooms katolijke ligue, te bewaren, vond sig genoodzaakt dese groote, en heerlijke presentatien afte wysen, niet jegenstaande de yverige, en uyterste devoiren die de Staten Gesanten door de *Koninginne Moeder*, en andere *Grooten* in Vrankrijk quamen aantewenden.

XXXII. CAPPITTEL.

De Staten Generaal zijn in d'uyterste verlegentheid: bieden ten twede maal het Opper-vorstendom van de Vereenigde Landschappen aan de Koninginne van Engeland, die 't weder weygert: maar belooft de Landen alle hulp, ende bystant, omme deselve uyt hare noden te helpen.

De Geunieerde Staten in groote verlegentheid.

DIe van *Holland*, en *Zeeland* met hunne geallieerde door dit weygeren heel van haar stuk verset zijnde, en siende dat door de loose handelingen van *Parma* de Steden *Nimwegen*, en *Doesburg* van de generaliteyt waren afgesneden, onderwyl Brussel, en *Meghelen* door nood geperst, in sijne handen vielen; dat heel Braband, en *Vlaanderen*, met 't overgaen van de sterke, en ryke Stad *Antwerpen* ('t welk den 17. Augusty 1585. geschiede) verlooren ging, ja! dat de saken des Lands geschapen stonden, om in den afgrond van haar verderfnisse te vallen, indien men niet inder haast een magthebbende Vorst tot hulp verkreeg, om den viand

and 't hooft tebieden, en een ontsaglijk Heere om de landschappen tot eendragt, en goede wille te verpligten: soo resolveerden zy 't geene *Vrankryk* geweygert hadde, *Elisabeth* Koningin van *Engeland* voor de twedemaal aantebieden, of ten minsten by wederweygeringe hare eeuwige protextie voor den Landen aftebidden; sulx geschied: dog 't werd weder door een eedle grootmoedigheyd geweygert;

Bieden Engeland 't Opper-Vorstendom aan.

Die 't mede weygert.

Evenwel met toezegging, en belofte van hulp, en onderstant, en dat met de uytmuntenste betuyging van estime, en wilvaardigheyd die ooyt een Koninglijke mond tot een verlege volk soude konnen uytdrukken, en daarom by my waardig geacht alhier te laten invloeyen.

„Mijn *Heeren* (sprak zy op der Gezanten aanbiedinge) in-„dien ik duisent tongen hadde, soo soude ik U. Ed. niet ten volle „konnen verklaren, hoe hooglijk ik my aan u lieden verbonde „agte; en dat wegens dese heerlijke, en groote aanbiedinge die „gy my doet, dewyl ik my verzekere dat zulx geschied uyt yver, „en goedhertigheid die gy my altijds hebt toegedragen; blyken-„de dat gy my voor andere *Princen*, en *Potentaten* hebt geprefe-„reert, en komen te verkiesen: als laastelijk eer gy tot uwer hul-„pe verkoos den Hertog van *Alenzon*, *Hoog: Ged:* (die my lief en „waard is geweest) soo hebt gy my de Landen opgedragen, en 't „stond aan my, indien ik die begeert hadde. Doe, als nu, houd „ik het voor een groote en hoogweerdige eere, dat gy van my be-„geert geregeert te zijn, 't welk my soo t' uwaarts verbind, dat „ik u beloove nimmermeer te verlaten, maar ulieden bystant te „doen tot den laatsten adem, en den uytgang mijnes leevens: „aangesien ik seer wel wete dat u uwe *Princen* seer qualijk hebben „getracteert, en dat de *Spanjaarden* noch maar trachten u te ver-„nielen, en ten gronde uyteroeyen, dan weest getroost ik sal u „helpen, en sien wat ik sal konnen doen, behoudens mijne eere, „en dat op uwe gedane voorstellingen, dien ik sal doen oversien „by mannen van mijnen *Rade*, &c. *Bor* 20. *Boek Fol*, 64.

Maar doet een heerlijke betuigenisse en belofte van den Landen by te staan.

En in 't volgende *op Fol.* 70. na dat de Gesanten met haren Raad op den 10. Augusti waren veraccordeert, hoedanig, en op wat conditien de Koningin dese Landen soude helpen, soo antwoorde

dese Edelmoedige en wyse Princes op der Staten gesanten dankredenen, weder aldus: „ Mijn Heeren gy siet wat Poorte ik geopent hebbe, en hoe ik my om uwent wille in den oorlog tegens „den *Koning van Spanje* steeke, wel aan! Ik bekommere my „ hieromme niet, hoopende dat God de Heere u helpen zal, en „ dat wy een goed werkstuk sullen ten einde brengen: waar op zy voor eerst met een moederlijke sugt de *Engelsche Natie*, die zy tot onderstand, en hulp soude zeinden, de *Staten* recommandeerde wel te willen onthaalen; ten tweden rekommandeerde zy de *Staten* sorg te dragen, dat tussen het hooft van de Engelse volkeren (daar toe zy een, uyt de treffelykste Edellieden van haar Hof wilden zeinden) ende andere Hoofden van het Krygs-volk geen misverstant, ofte jalouzye mogte rijsen, op dat zy geen ondienst voor dienste quamen te erlangen: ten derden bedankten zy de *Staten* voor de eer haar aangedaan, in manier by na als hier boven verhaalt is, en bezonderlijk *de Staten van Holland en Zeeland*, om dat die de eerste waren geweest, die hare oogen, en gedagten op hare Majesteit geworpen hadden, besluitende voorts hare redenen met dese woorden: „ Mijn *Heeren* ik wil u gebeden hebben dat gy „ *mijn Heeren de Staten* van mijnent wegen zult verzekeren, dat ik „ de hooge heerschappye niet en weygere uyt vreese, want ik swe„ re voor *God* dat ik den *Koning van Spanjen* niet en vreese, ter „ contrarye sal ik met de Goddelijke hulpe tegens hem zulk een „ proeve doen, dat men dese waarheid van de *Koninginne van En*„ *geland* betuigen zal, zeggende; zy en vreest den Spaansen niet; „ en slaande op haren borst, seide voort: schoon ik het Opper„ vorstelijk gebied niet aan en neme, is 't u niet genoeg dat ik u „ beschutten wil, en dat gy ontfangt die werkinge door my als „ of ik u Vorstinne waar? ik beken het souverain besit, en dese aan„ gebodene hoogheid, soude mijne Majesteit zeer verhoogen, „ maar ik ben te vreden dese glorye te derven, met dese begeerte „ dat gy van uwe zijde uwe devoiren wilt waarnemen: doet u „ beste, want van mijnent wegen soo belove ik u inder waarheid, „ soo lange ik leeve, u nooyt te zullen verlaten, maar by te staan „ tot den laatsten adem toe, 't welk gy *mijn Heeren de Staten* zult „ gelieven te rapporteren, haar doende die verzekeringe, volgens

Vermaant de Staten tot voorzigtigheyd.

Zy weygert 't Opper-vorstendom niet uyt vrese, maar uyt een Edele grootmoedigheyd.

mijn

,, mijn verzoek, die ik ulieden gedaan hebbe: waar op de Gezanten hare *Majesteit* wederom bedankten voor de liefde, en goede wille die zy voor de Nederlanden betoonden te hebben, en haar versoekende om met den aldereersten een Personagie van qualiteit te willen overzeinden, alsoo den Staat des Lands zulx requireerde, soo antwoorden zy wederom in deser voegen, ,, Mijn ,, *Heeren* 't selve versta ik ook ten eersten te doen als wy veraccor- ,, deert zijn, want anders soude de Koning van Spanje, siende ,, de continuatie van uwe verwarde Regering, gewisselijk met ons ,, laggen; dan ik gedenke hem desen Jare, soo goeden banket niet ,, optedissen. Krachtige beloften, die ook met der daad zijn achtervolgt, en bevestigt geworden, buiten betrachting van eygen hoogheid te vermeren.

Waarom zy de Landen belooft ten eersten hulp toe te schikken.

XXXIII. CAPPITTEL.

Leycester werd by de Staten Generaal tot algemein Landvoogd verklaard: draagt zig verwaant, en hoogmoedig in zijn magt tegens de Staten; waar over zy klagen; en werd Leycester genoodzaakt zijn gebied den Staten weder over te geven.

WAt volgt op dese handeling? de *Koningin* den Graaf van *Leycester* tot Opper-hooft over het Engelse krygs-volk tot Nederlands hulp geschikt, verkoren hebbende, verblijd *d' Algemeine Staten* soodanig, dat zy, ('t zy om de Koningin te behagen, of om den Persoon meer tot weldoen te verpligten) ditto Grave, eer hy tot haar overquam, tot algemein bestierder ofte Gouverneur Generaal van de vereenigde Landschappen quamen te verheffen, op hoop door zijn authoriteit, 't verval van des Generaliteyts Regering, tot bescherming, en bewaring van den Landen, weder in goe-

Zy verkiest daartoe Leycester.

Die de Staten tot Generaal Gouverneur stellen.

Op hoop dat hy 't verwarde Vaderland herstellen mogte.

goeden ſtaat te brengen, dewelke in deſen tijd ſoo confuſelijk overhoop liep, dat in 't laaſt van November 1585. in de vergadering der *Generale Staten* van twee á drie Provintien alleen de Gedeputeerden verſchenen: dewelke op den 30. van de geſeide Maand een circulairen klaag, en vertoog brief aan de *Staten* van de parriculiere Landſchappen ſchryvende, onder andere redenen deſe tot opwekkinge van haar verlooren yver ſeggen: „Uwer „ E. Ed. mogen bevroeden, wat ongemak, den Lande ſtaat t' ont- „ moeten, ſoo verre de ſaken, behoorende tot de ſelve, niet wer- „ den hervat, voor de komſte van zijn *Excellentie* den Grave van „ *Leyceſter*; aannemende in bedenking, dat zijn *Excellentie* ge- „ komen weſende, en ons vindende in ſulken vervaarlijken con- „ fuſie (de Landen zonder Regeering, en Raden, onſe vergade- „ ringe geſcheiden, het Leger onbetaalt, en de garniſoenen der „ Steden op het point van muytineren ſtaande, daar by den vian- „ den ſterk in 't veld, niemand ter hand daar mede zijn Excellentie „ op het redreſſement ſoude mogen adviſeren, ja niet een collegie „ gequalificeert in behoorlijken getaale, om hem te bewelkomen) „ of deſelve zijne *Excelentie* egeen rechtvaardige oorzake ſal heb- „ ben den Landen te beſchuldigen van groote ontdankbaarheid, „ tegens *God*, hare *Majeſteit*, en zijnen *Perſoon*, en wederom „ te vertrekken, om hare Majeſteit alles aan te zeggen, en ons on- „ waardig alle hulp te betigten, ja de ſelve te exiteren, tot een ge- „ heel verlaat, als die geenen die zulx door onſe eygen ſchult ver- „ dienen &c. *Bor* 29. *Boek Fol.* 86.

Hem groot gesag, en magt gevende.

Den geſeiden Grave van *Leyceſter* kort daar aan den 19. Deſember 1585. tot *Vliſſingen* in *Zeeland*, en voort in *Holland* (in welke Provincien hy in alle de Steden die hy paſſeerde, als een Souverain met de grootſte eerbetoning verwelkomt, ende geregaleert wierd) komende, trok hy op *s' Gravenhage*, alwaar de *Staten Generaal* hem op den eerſten February 1586. in hunne hooge vergadering voor Algemein *Land-beſtierder* over de vereenigde Provincien quamen aan te nemen, om over 't ſtuk van den oorloge, en wat daar aankleeft, 't gebied te hebben: ſoo over alle Provinciale Gouverneurs, Overſten, Admiralen, Viſe-admiralen, Collonellen, Ritmeeſters &c. ſoo te water als te lande, die hem

alle

alle eed van gehoorzaamheid doen moesten : als mede met volkomene magt, en authoriteit over 't stuk van de politie, ende justitie der gemelte Landschappen, omme met den *Raad van Staten* 't Land, volgens instructie die men hem beschikken sou, te Regeren, conform de goede intentie van myn *Heeren de Staten*: maar desen hoogmoedigen *Robbert Dudley* zijn acte van commissie hebbende ontfangen, ende zijnen eed als Gouverneur en Capitain Generaal omme d' algemeine, ende Provinciale *Staten* te helpen, die voortestaan, hunne regten te onderhouden &c. hebbende afgelegt, betoonden wel haast, dat het groote gezag, ende magt die de gemelte *Staten* Generaal, hem quamen optedragen niet als sporen, en prikkelen waren, waar mede zijn verwaande ziele tot nog hooger, en iet verders wierde aangedreven.

Die hem tot verwaande gedagten brengen

Want *Leycester* die alrede nog in *Engeland* zijnde, zijn jalouzie, ende afgonst (van dat de Staten van *Holland*, en *Zeeland* op den eersten November 1585. Graaf *Maurits van Nassouw* tot Stadhouder, Capitain, en Admiraal van hunne Provintien, hadden aangenomen) niet hadde konnen verbergen, bestond ten eersten, in het bestier van zijn ampt getreden zijnde, een Opper-vorstlijke magt zig toeteëygenen, weygerende de instructien van mijn *Heeren de Staten* die hem uyt nood zulx toestonden; hem een schildeken van zijn Wapen in hun groot Zegel vergunnende, en tot contra zegel zijn volle Wapen latende gebruiken; waar op hy verder als *Souverain* begon te ageren, Raads-heeren in den *Raad van Staten* als in andere Vergaderingen na zijnen zin, en believen te kiesen; dat met vreemde, en buiten de Provintie geboorne Landzaten in der Magistrature, Staats, en Raads-vergaderingen in te voeren, en dat tegens de voorregten der Landschappen; doende 't alles in 't militair en Burgerlijke na de drift van zijn eygen goeddunken, met versmadinge van *Staats*, en *Stads Regeerders*, dat hun smertelijk was.

Betoond de Staten te veragten,

De naturelle ingeboorne Regenten dese dingen in hunne *Landvorsten* niet hebbende konnen verdragen, toonden nu, en dan wel misnoegt te wesen over zijn handel van bestieringe; maar desen verwaanden daar weynig op passende, soo begonden de Regeerders, ofte de *Staten* in 't gemeen bevreest te zijn, van dat desen *Vos* hem

Waar door sy bekommert zijnde,

door zijn waaragtig, ofte schyn-yver tot den hervormden Godsdienst (dewelke hem by de Gereformeerde Herders, hunne mede toesienders, ende Kerklijke Gemeentens, seer liefgetal, ende bemint maakte) den weg sou zoeken te banen, om zig selven tot dien staat te brengen, die zijn Souveraine Meestresse Edelmoediglijk geweigert hadde, dat is met sig van *Landvoogd*, tot *Landvorst* te maken, dat hun niet te lijden stond.

Hem tegen gaan.

Hierom met regtveerdige bekommering beladen (dewyl tussen de *Staten* en den *Landvoogd*, die zijn oore meer den vleyers, verraders hunnes Vaderland, als goeden raad, leende, de misverstanden hoe langer hoe meer wierden) hebben de *Staten* met hestig, en scherpe vertooningen *Leycesters* handelingen beginnen tegen te spreken: toonende met woorden, en schriften, 't regt dat haar in 's Lands stand bestier competeerde, 't welk de *Koningin*, die wel zag dat dese disordren, die 't Land vol factien, en partyschappen stelde, een geopende poorte was, om den viand (besig met het equiperen van de vermaarde Spaanse Vloot) aantelokken, deden rezolveren om *Leycester*, haren Dienaar t' huis te roepen, niet sonder haar misnoegen den *Staten* opentlijk in 't aangezigt aan te doen seggen; dog dese buy door andere swarigheden van dreigende gevaren, haast vergeten zijnde, ende *Leycester* in 't laatst van 't jaar 1587. by zijn goedgonstige *Princesse*, die onderwyl beter van de Nederlandse misverstanden, en oneenigheden berigt was, komende; heeft door wil, en op 't bevel van hare *Majesteit*, zijn Gouvernement op den 17. December deses jaars, met een acte van resignatie den *Staten* wederom opgedragen, om vryelijk (dog met advys van de *Koningin*) de Regering van de vereenigde Nederlanden, in soodanigen staat te mogen stellen, als zy met malkanderen oorbaarlijk, en ten meesten dienste van dit ons lieve Vaderland, souden oordeelen te behooren.

't welk de Koningin siende.

Leicester komt t' huis t' ontbieden.

Die zijn Gouvernement den Staten weder over draagt.

CAP-

XXXIV. CAPPITTEL.

De Staten Generaal, stellen het gemeene Land-stands bestier, by den Raad van Staten; en het Opper-gebied over het Krys-volk aan Prins Maurits: met wien God Almagtig haar gelukkig zegent: 't Vaderland uyt den ellendigsten staat daar het ooyt in geweest waar, redderende.

Geelijk zy ook in gevolge des tijds gedaan hebben op den 5. February 1588. stellende het Staats ofte Generaliteits bestier, zijnde die zaken die het verbond van eenigheid tot de gemene bescherming, en bewaringe der Landen treften, by den *Raad van Staten*, die voorsiende met nieuwe en nodige instructien, en met een volmaakt getal van wyse Raads-heeren, mitsgaders met een doorlugtig *Hoofd*, zijnde den Heere Prince *Maurits*, alrede gekoren Stadhouder van *Holland*, *Zeeland* &c. aan wien zy het Opper-gebied over des Generaliteits Krygs-volk, en wat daar aan, en van komt te hangen, quamen op te dragen, met dese hoop, en een vast vertrouwen, dat den almagtigen 's Lands zaken (die in desen tijd in een ellendiger toestant waren als zy niet waren geweest 't sedert het begin der troebelen af, volgens 't getuige van den Heer *Everhard van Reyd*; die daar van in 't begin van zijn *agtste Boek* aldus komt te spreken. ,, In twintig jaren stonden 's Lands zaken noyt gevaarlijker (als doen *Leycester* uyt het Land vertrok) ,, 't Land sonder Hoofd, sonder Raad, met heymelijke verraders, ,, en met een quaden, en vervalsten Raad geregeert: op de Frontieren, en in 't herte van *Holland* muyte het Krygs-volk dat tot ,, bescherminge des Lands was aangenomen, de Burgeryen morden, en scholden op hare Overigheid; en die het beteren moesten, stookten heymelijk 't vuur van onlusten, soo dat voortaan ,, den twist niet was met den Malcontenten, ofte Papisten, maar ,, met den Religions-verwanten, ja onder de Predikanten zelfs,

De Staten stellen 't Opper-bestier by den Raad van Staten.

Daar van zy Prins Maurits tot Hoofd stellen.

't Land in jammerlijk gevaar.

,, invoegen dat de Overheden die het wel meenden, genoeg te ,, doen hadden met desen inwendigen brand, sonder tijd om tegens den viand van buiten te konnen arbeiden) door middel van ,, desen jongen *Held*, in wien den geest, en wakkerheid des Vaders quam te herleven, uyt dees verwarden en bedroefden staat ,, soude helpen:

Werd van God. door middel van Maurits dapperheid.

Gelijk de *goede God* tot opmerk, en verwonderinge van de gantsche Werreld ook dede, zegenende der Staten manmoedigheid, en kordate resolutien, haar gevende tot bevorderinge van het gemeine beste, een wys, regt bevattend oordeel, vol liefde, ende eenigheid: en hunne vianden een verwerringe in hunne overleggingen; en verbaastheid in hunne ondervattingen: waar door zy hunne voordelen besonder met de Spaanse Vloot 1588. verydelt ziende, desen Staat als een *Jongen Fenix* uyt de assche van haar verdriet, en rampspoeden hebben zien rysen, ten toppunt van dat geluk, en die heerlijkheid, dien wy in 't volgende hopen te vertoonen; en dat met de kragtigste waarheden, die wy na onse bequaamheden zullen konnen bybrengen; wanneer ik Hollands Heyl, afzonderlijk sal komen te verhalen.

Ende wyze eendragt der Staten

Daar uyt gered, en in eeren verhogt,

Vaart wel dan waarde Lezer, en neemt soo veel gedult om het twede onzydig te doorlesen, als ik vertrouw dat gy dit eerste Deel gedaan hebt.

E Y N D E.

't TWEEDE DEEL.
HET EERSTE BOEK,
VAN
HOLLANDS HEYLL' en RAMPEN,

Waar in getoont werd met de hoedanigheit vande dispositie over de vyf Hoofd-zuilen van Staat, 't ware Wezen, de Natuur, ende Gedaante vande Holland Staatse Regering, met Stadhouders: ende wat geluk, ofte heylen Holland by die Regering is toegekomen.

I. CAPPITTEL.

***Wat, en wie de Staten van Holland zyn: deze met de** Staten van d'ander Vereenigde Provincien door nood-dwang den Staat van hunne Regering gelijklijk hebbende verandert, houden het Verbond van eenigheit, tot een Fondament grond, van hun gemeen Staats-bestier.*

Wat in 't eerst voorgaande Boek.

EEn vast gegrond, geliefd, en gewilde Regering tot den Burger-staat, om 't Volk gelukkig te maken, is nood-wendig; en alle Regeringen op haar eerst geleide Fondamenten bestendiglijk bewaart werdende, konnen en moeten voor de beste gehouden werden; schoon zy alle in haar selven, en inde natuur goed zyn: en 't is om dit natuurlijk goed, hoewel elke Regering

zyn gebreken, en onvolmaaktheden heeft, dat in elken Staat een vast gestelde Regeringe wesen moet.

In het eerste Boek van 't ander Deel hebben wy sulx bewesen, en tot een *Voor-schouw van Hollands Heyll' en Rampen*, in 't Algemein wytloopig daar over gesproken.

Wat in 't twede.

In het twede Boek hebben wy getoont, *'t ware wezen van d'oude Hollandse Regering*, dewelke wy als een goede en welgetemperde gepresen hebben, aanwysende hoe datse by de veranderinge, daarom, altyd op zyn eerste grond-slag, en oude gedaante is bewaart geworden.

Wat in 't derde.

In het derde Boek hebben wy getoont 't begin, en *den opgang vande Hollandse Steden*, en door wat geluk zy hun heyl van vryheit bekomende, Rijk, en Magtige Steden geworden zyn: en daar na door wat Rampen van eenzydige Partyschappen, zy in armoede weder zyn gevallen, wanneer *Holland door Factien Geslingert* is geworden.

En wat in 't vierde Boek verhandelt is.

En in het vierde hebben wy beschout, *de Worstelinge Hollands uyt haar Dienstbaarheit*, aanwysende d'ellenden die onse Vaderen, met het niet willen aannemen des Spaansen Joks op hunne schouderen, hebben uytgestaan; zynde de redenen waarom de Landen zyn genoodsaakt geworden om niet in slavernye te vallen, hunnen *Land-vorst* te moeten verwerpen: en die verworpen hebbende, hoe zy gedrongen zyn geworden de natuur van hunne Hooge Regeringe mede te moeten veranderen; maar dat zy evenwel die Grondslag, en gedaante dieder van d'eerst en bekendste tyden geweest is, bewaart hebben; en dat in die hoedanigheit soo alst in dit Boek, met het vertoon van *Hollands* geluk, en *Heylen*, in 't brede gesegt sal werden.

't waarom de Staten hunnen Land-vorst hebben verworpen.

Op 't eerste, belangende de gemelte oorsaken waarom de Landen, of wel *de Staten* daar van, zyn bewogen geworden hunnen laasten *Erf-Graaf*, ofte *Land-vorst* te verwerpen, is geweest zyn (ofte wel zyn toelatinge van) ongehoorde tirannijen die wy getoont hebben, en zyne onredelijke hardnekkigheit om tot vrede, en eenigheit, onder wettelijk, en betamelijke Conditien, met de *Staten* te komen: de misverstanden geresen zynde, soo hebben de Edelen, en Steden als *Staten des Lands* lange gearbeit om tot versoeninge, en goet verstant

met

met hunnen *Erf-Prins* te komen; en dat noyt met andere gedagten als om de Regering op zyn waaragtig, en ouden Grondslag, te conserveren; gelijk sulx uyt den draat vande Historien klaar kan afgemeten werden, besonder wanneer wy alle de Remonstrantien, Requesten, Solicitatien, en onderhandelingen die oyt de *Staten* aan, of met den *Koning* hunnen laatsten *Graaf* hebben gedaan, beschouwen: hier in sullen wy gestadig hooge betuigingen vinden van hunnen Vorst te willen de hoogste eerbewysingen geven, en te willen yveren voor zyn hoogwaardigheyt, indien hy haar genoegsame versekeringe dede, van haar by hunne oude Regten, en Vryheden te sullen beschermen, en haar geen ander jok opleggen dan hunne Vaders gedragen hadden.

Sulx is gedaan tegens hun meenig ende voornemen.

Op 't twede, hunnen *Land-vorst* verwerpende, soo hebben zy d'oude gedaante behouden: want wanneer de Landen in dien uytersten nood gebragt waren, dat den ouden *Prins Willem* de *Staten* het kiesen van een dezer drie extremiteyten, met den Koning te versoenen; (dat was hunnen nek onder 't dwang-jok schikken) of van Heer te veranderen: of wel de Regering aan haar, sonder Land-vorst, te behouden; voorsloeg, soo hebben de *Staten* nog het eerste, nog het laatste, maar het ander uytgekosen; hier toe hebben zy verscheide jaren na een alle neerstigheyt, en hunne kragten in 't werk gesteld, maar zyn door 't weygeren van *Engeland*, en *Vrankrijk*, als andere Godlijke noodschikkingen, daar in verhindert geweest, en tot het derde genoodsaakt geworden: dog sodanig dat de *Staten* soo *Provin*„*ciaal* als *Generaal* niet geregeert hebben sonder het Vorstelijk „gesag in de Republijke te behouden, want gelijk eertyds in „plaatse van Koningen (*by de Batavieren*) Veld-oversten waren „gekomen, soo hebben de *Princen van Orange*, den naam van „Graaf weg genomen zynde, onder den Tytul van Stadhou„ders, ofte Gouverneurs het wettelijk gebied verkregen: *segt H*: „*de Groot in 't VII. Hoofdstuk vande oudheyt der Hollandse Republijke*, met dewelke ik dit daar by voeg, dat door de sonderlinge eendragt die der tusschen de *oude Princen* ende *Staten* geweest is, de Landen van kleine beginselen tot groten wasdom, ja tot 't hoogste geluk gebragt zyn, dewyl de onderdanen

En 't selfde doende soo hebben zy evenwel de gedaante behouden

Hebben 't Volk by de veranderde Regering gelukkig gemaakt.

noyt geruster, welvarender, en met meer genoegen geleeft hebben, als wanneer deze *Princen* de *Staten* in hunne mogentheyt vredig lieten, en met hunnen wyzen Raad versterkten, en dat de *Staten* (met het *Volk* te gelijk) deze *Vorsten* beminden, en respecteerden als hunnen gemeenen *Vader*.

Deze waarheit in dit en volgende Boeken te sien.

Wilt gy de waarheyt van deze getuignissen sien, leest dit, en de volgende Boeken buiten zydigheyt, en ik en twyfel niet, ofte gy sult mijn werk op de waarheyt gevestigt vindende, voor aangenaam nemen.

Want zekerlijk, die Regeering die over de seventien hondert jaren in een, en de selfde gedaante is geconserveert, *gelijk H. de Groot getuigt* in haar loflijkke gedaante (als waar in altyd de hoogste magt is geweest by den *Vorst* met de *Staten*, of by den *Staten* met den *Vorst*; Soo nogtans dat het Vorstlijk gebied nu met meerder, nu met minder Mogenschap, dog altyd de Wetten onderworpen zynde, als de eerste *Koningen* en *Veld-oversten* by verkiesingen, de *Graven* by successie, en de *Stadhouders* by toe-stemminge, is gedefereert geweest) te prysen, ende laakwaardige geschiedenissen daar by aan te wysen, en is by my niet ondernomen geworden sonder die bewegende oorsaken, hier voren gemeldet.

Namentlijk door de wel gestelthcit van van haar goede Regeringe.

Op dat ik dan de heylen, die de gemene Landsaten by dese Regeering erlangt hebben, gevoeglijk mag voorstellen, soo sal ik, dog in 't kort, d'articulen van het *Verbond van Eenigheit*, den 23. January 1579. by de *Provincien*, en *Staten* van dien, opgeregt, als den waren *Basum*, ofte Fondament-steen, waar op dezen *Staat* voor eeuwig moet getimmert blyven, hier voor af, opstellen: En dan sal ik *Hollands-Heylen*, verkregen door dessels dettige en welgematigde Regeeringe, aanwyzen; in welke ik de dispositie, over de vyf Hoofd-Zuilen van Staat, als den *Godsdienst*, de *Politie*, de *Justitie*, de *Militie*, ende *Finantien* affonderlijk verhalen sal, om te tonen door wat middelen God de Heer ons Vaderland, verwonderlijk gezegent, en tot die hoogte van Heerlijkheyt, als gesegt sal werden, gebragt heeft.

En 't verbond dat Holland met haar geburen heeft opgeregt.

Dog eer ik tot opstellinge van dit verbond, het welke haar Ed. Groot Mog. myn Heeren de *Staten van Holland*, met de Staten van hunne gebuur-Provintien, tot haarder gemeine be-

scher-

scherminge, hebben opgeregt, kome, soo sal ik voor af seggen, wie, en welke deze Staten van Holland zyn, en van wat tyden zy de Staten, inde tegenwoordige hoedanigheyt, soo als zy zyn, geweest zyn.

De Staten van Holland zyn de Heeren Eedelen.

Wie, en wat de Staten maakt, is op 't eerste Cap. van twede Boek, eerste Deel gesegt, namentlijk, de *Heeren Edelen*, ende de *Vroedschappen der Steden*, die hunne Gedeputeerden tot eene Vergadering brengen; Deze zyn die van *Dordregt*, *Haarlem*, *Delft*, *Leyden*, *Amsteldam*, *Gouda*, *Rotterdam*, *Gornichem*, genaamt de groote; Ende *Schiedam*, *Schoonhoven*, *Briel*, gesegt de kleine Zuid-Hollandse: Voorts *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuisen* mede genaamt de groote; ende *Edam*, *Monnikkendam*, *Medenblik*, *Purmereind*, gesegt de kleine Noord-hollandse Steden; dewelke met malkander 19. Leden, ofte Stemmen uytmaken, namentlijk de Heren Edelen te samen een, ende yder Stad, een, wanneer zy op de Staatse Dagvaarden inde geseide Vergaderinge komen te verschynen.

En deze Steden.

Den tyd, en by wat gelegentheit zy de Staten in die volkomentheit geworden.

In deze hoedanigheit zyn zy de *Staten* geworden; En in die compleeten getale geweest, 't zedert het jaar 1572. in welken tyd (ellendig en calamiteurs voor deze Landen) *alle de Steden van Holland*, soo wel de kleine als de groten, uyt, en op den name vanden Heer *Prince van Orange* (Stad-houder des *Grave van Holland*) tot de Staatse Vergadering zyn Beschreven geworden; op dat zy alle te gelijk, in een gelijk gevaar staande, deelschap mogten genieten, in die nieuwe aangevaarde *vryheit*, die zy met 't behulp van dezen, ende zyne Sonen, gevolgde *Stad-houders*, ten koste van dees eersten, en menig ander eerlijk Mans goed, en bloed, tot die hoogte, en heerlijkheit gebragt hebben, als wy menen te vertonen.

Dat dese genaamde Steden, 't saam geen gelijke voorregten, in vryheit van *'t Staats-bestier*, voor 't jaar 1572. gehad hebben, is genoegsaam bekend, by alle die eenigsints ervaren in onze Historien zyn.

De oude Hollandse Regering geweest by den Grave en d'Eedelen.

Dit is waaragtig, dat ruym 270. jaren voor dien tyd, te weten, voor 't jaar 1300. geene Steden in *Holland* wisten, wat voorregt in een eygen vry Saats-bestier gelegen lag, dewyl dat voor dien tyd, den *Grave*, inder tyd, alleen met de *Ridderen*,

deren; en *Eedele Knapen*, die eenige Hals, ofte Ambagts-Heerlijkheyt besaten, het Land, en den Staat bestierden.

Ten tyde der Batavieren by het Volk.

't Is wel soo, dat onder de oude *Batavieren* alle eerlijk, en wakkre Mannen, konnend, en moetende, volgens hunnen gemeinen last, de Wapenen dragen, ter gemeine beschermenisse van het Vaderland, vryen toegang tot d'Opperste Vergadering vande *Republyke* hadden, met dit Hooge Regt van (aldaar verschynende) te mogen stemmen: maar ook is 't waarschynlijk, dat sulx in gevolgde tyden vanden Gemeinen Landsaten is afgesneden geworden; dewyl men in, nog uyt de oude Gedenk-schriften sien, of bemerken kan, dat, kort voor den tyd, en lang na d'aankomste der Graven, *dit Hooge Regt der oude vrye Batavieren*, aande gemene Land-saten, selfs niet aande vrye en Wel-boorne Mannen, aan wien men d'Administratie van Justitie defereerde, en als een voorregt buiten d'onvrye liet behouden, is gelaten, ofte weder-gegeven is geworden.

Inder tyd 't Volk ontnomen.

Maar men bevind wel, dat na d'aankomst der *Graven*, deze *Vorsten* over alle, ook de swaarwigtigste saken des Lands, alleen met de Ridderschap (zynde 's Lands Baronnen, en d'Edele Heren met wien de Vorsten, op sommige tyden, open Hof, en Ridderlijke Oeffeningen hielden) 't bestier, ende magt hebben gehad, omme daar over als *Souverain* te disponeren, buiten den gemeinen *Land*, ende *Burgsaten*; dewelke verscheidentlijk onder 't gebied van besondere Eedele Heren staande, by dito *Edelen*, in d'Opperste Vergadering vande Republijk, als Algemeine op, en Ingesetenen van *Holland* zyn verbeeld, en Gerepresenteerd geworden; soo dat 's Volx *Regeerders* met den *Representeerders*, als de *Staten* van den Lande wel konnen geweest zyn, maar 't is zeker dat zy die als 's Lands magthebbers niet maakten, want de Burgerlijke Regeerders gants geen mee-seggens inde geseide Hooge Vergaderingen hadden; ja ook niet wanneer d'Edelen op de ruyme beden, versoeken, en sware Geld-vragen der *Graven*, tegens den *Land-vorst* voor hen, en in hunne Adelijke Personen, voor hare onderdanen mogten komen te spreken.

De Edelen Plagten al de Landsaten te vervangen.

Soo lang nu de Hollandse Regering, op dien Grondslag is

beregt

beregt geworden, zoo zyn *d'Edelen* alleen ter Opperste Vergaderinge verschynende, wel de *Staten van Holland* in vermogen geweest, maar niet met dien naam benaamt geworden: maar de Leden van deze Hoogste Vergaderinge onser Hollandse Republijke, hebben eerst dien naam verkregen, na den jare 1300. wanneer de Gesanten der Hollandse Steden inde meergeseide Vergaderingen zyn toegelaten geworden, om voor 't belang van hunner Steden Ingeseten selfs te mogen spreken.

Maar droegen den naam van Staten, niet, voor dat de Steden mede in 't Staats bestier quamen.

De eerste Steden die nevens de Ridderschap ende mindere Edelen hunne Gesanten tot de Opperste Lands-vergaderingen hebben afgeschikt gehadt, werd gehouden, geweest te zyn, *Dordregt*, *Leyden*, *Delft* ende *Haarlem*, representerende den tweden staat des Volx; welkers Gesanten met den eersten staat, vervangende alle de afwesende Landsaten, soo Eedelen, Burgeren, als Boeren, ten Regten (eenigen tyd na den geseiden jare 1300.) zyn genaamt geworden, de *Staten van Holland*, ende *Westvriesland*.

d'Eerste Steden die dit verworven hebben.

Wanneer nu deze vier Steden volkomen Regt in s'Lands-staats-bestier gekregen hebben, kan by my ten regten, niet wel gesegt werden, maar ik vertrouw, en gelove, dat het hun by toelatinge door de *Graven* uyt den Huise *van Avesnes*, als een uytmuntend Privilegium, om den Adel in hun vermogen te kort-wieken, is vergunt geworden.

In wat tyd is onzeker.

Want schoon dese vier grote, en meer kleine Hollandse Steden, hun Steden-Regt, van eygen Regts-gebruik, en, van den Adel onafhangende, vrye Regeringe, door eenige vande laaste *Graven* uyt den Huise van *Holland* hebben ontfangen gehad, soo kan men egter uyt de oude Jaar-boeken niet merken, dat de Steden in dien tyd over eenig voorvallende Land-sake zyn geroepen, ofte beschreven geworden: nog ook niet dat hunne Privilegiens mede brengen, dat haar eenig deel in 't s'Lands-staats-bestier is toegestaan geworden: Maar d'oudste Historien die yets dergelijx souden mogen melden, zyn die geen, dewelke getuigen dat de Steden hunne Gedeputeerden anno 1296. by de Edelen gevoegt hebben, om *Graaf Jan* den eersten uyt *Engeland* t'Huis te halen, en om hem te gelijk tot *Grave* in te hulden.

Maar wel wanneer zy hun Stede Regt hebben verkregen.

In wat tyd de Steden hun nevens d'Eedelen gevoegt hebben.

Rym Cronyk fol. 48.

Goudhoeven pag. 353

Wyders leest men, dat Schepenen, Raads-mannen, ende alle

gemene

gemene Poorteren, der Steden *Dordregt*, *Middelburg*, *Zierikzee*, *Leyden*, *Delft*, *Haarlem*, *Alkmaar*, ende *St. Geertruidenberge*, een verbond met *Jan* Grave *van Holland*, ende *Jan van Avesnes* Grave van *Henegouwen* hebben opgeregt gehad, om de Moorders, ofte de t'samen-sweerders tegens *Graaf Floris*, te verdelgen, en uyt den Lande te roeyen.

Ook verhalen dito Historien, dat de Poorters der evengemelte Poorten, dat sijn de Burgerschappen dier Steden, soo wel *Graaf Jan*, als *Willem van Avesnes* in 't laast van 't jaar 1299. en anno 1304. tot hunne Graven gehuldigt hebben; Doende de gemene Poorters, met hunne Regenten, den Grave Eed van Onderdanigheit, ende Trouwe; En weder ontfangende den Graaflijkken Eed, buiten, ofte soo wel als den Adel, die hun van te voren plagten te vervangen: Invoegen dat uyt dese wyse van doen, komt te blyken, dat de genaamde vier grote Steden van dien tyd af, in, en toegang tot de *Hollands Staatse Vergaderingen* gekregen hebben, te meer om dat alle de navolgende Geschriften, van onsen gemenen Lande aangaande, soo wel vande Steden, als vande Heren Edelen gewag maken, en dat het blijkt dat die soo wel vande eerste, als vande twede zyn ondertekent geworden, een bewys, dat de Steden by den Landvorsten in gelijkheit met de Edelen zyn geagt, en gebragt geworden, om zeker, en waarlijk de Staten te zyn.

Rym Kronyk fol. 62:97. en 98.

Balen pag. 728. en 732.

De Graven haar soo wel als d'Eedelen den Eed swerende.

Ja dat het een Particulier voorregt voor deze IV. Gemelte Steden geweest is, die de Graven uyt 't Huis van *Henegouwen* hun vergunt hebben, blijkt genoegsaam hier uyt, dat de Plaatsen, *Alkmaar*, en *St. Geertruidenberge*, in 't verbond boven gemeld, nevens *Gouda*, *Amsterdam*, *Gornichem*, *Woerden*, *Oudewater*, &c. soo wel Steden, en met Steden Regt begunstigt, en voorsien zyn geweest, als de vier bovengemelte.

De vier oudste Steden buiten al d'andere daar me begunstigt geweest.

'k Beken dat verschcide dezer Steden nog onder Particuliere Heren stonden, dewelke als Edelen, wegens hun oude Regt des Adeldoms, in des Staats Hoogste Vergaderingen, deze Steden met hunne inwoonderen, soo wel als hunne andere onderhorige Boeren, en Landsaten quamen te ondervangen; en soo wel voor deze, als voor haar selven quamen te spreken, wanneer in hunne Lands Vergaderingen van Vreed, of Oorlog, lasten of schattingen gesproken wierd.

Maar de Stad *Leyden* stond, en heeft tot de Regeringe van den Huise van *Bourgondien*, besonderlijk nog gestaan onder den Huise van Wassenare; die, volgens hun oud Regt, als Burggraven en Heren van Rynland, aldaar den Schout, en Schepenen stelden; en egter is den *Leyenaren* dit voorregt, om door den mond van hunne Gesanten inde Staatse Vergaderinge voor hun belang te mogen spreken, al lang voor dien tyd, vergunt geweest: daar ter contrarye *Amsterdam*, en *Woerden*, 't zedert den jare 1317. (wanneer *Guido van Avesnes* gewesene Bisschop van Uytregt, die deze Heerlijkheden, eer hy den Myter op de kruin kreeg, van zynen Broeder *Graaf Jan den tweden*, in Leen vande Graaflijkheit hadde ontfangen, quam te sterven) geen Heer dan den Landvorst kennende, van dit voorregt zyn versteken gebleven, tot den jare 1483. als wanneer *Amsterdam* door de Zeevaart, en hunnen Koophandel, in grote (doen ter tyd al twemaal uytgelegt, en met muren en toornen omzingelt wesende) in Volk, Magt, Weelde, en Rykdom zynde toegenomen, en by den Aarts-Hertoge *Maximiliaan*, Landvoogt voor zynen Soone, in gunste staande, om dat hem de Cabeljauws-gesinde *Amsterdammers* seer genegen, en behulplijk waren, om van hem geholpen te werden, is toegestaan; Om van doen af, altyds nevens de vyf grote Steden, op de Staatse Vergaderingen, met Regt van Stemmen, geroepen, en beschreven te werden.

Leyden onder een bysonder Heer staande.

Is boven anderen, die geen Heer dan den Grave, kenden, daarmé begunstigt geweest.

Wanneer Amsterdam met dit voorregt is begunstigt geworden.

Ik segge nevens de vyf grote Hollandse Steden, om dat *Gouda* eerder 't geluk in desen erlangt hadden, als die van *Amsterdam*, dewyl *Gouda* al lang voor dese Stad onder de Stemmende Steden was bekend geweest: en werd gesustineert, dat de Stad Gouda dit voorregt van Hertog *Albert van Beyeren*, in, of ontrent kort na den jare 1397. verkregen heeft: om met hunne Gedeputeerden, in plaatse van hunnen laasten Heer *Guido van Chastillon*, Grave van *Blois*, dit jaar sonder kinderen stervende, ter Vergaderinge van myn Heren *de Staten* te verschynen; daer dezen Heer onder de Ridderschap als Heere van *Gouda*, ende *Schoon-hoven* (zynde deze Heerlijkheden aan 't Huis van *Chastillon* gekomen, door de Moeder van *Guido*, eenig Erf-dogter van *Jan van Henegouwen*, jonger Broeder

Wanneer de Stad Gouda.

van

van *Willem de derde*, gesegt de goede Grave, die deze Heerlijkheden in Leen hadde ontfangen van zynen Vader *Graaf Jan* den tweden van dien name) plagt te compareren: in somma, dese ses grote Steden *Dordregt*, *Haarlem*, *Delft*, *Leyden*, *Amsterdam*, en *Gouda* (dus in Rang by den Eerts-Hertog *Phillip van Oostenrijk*, Grave van Holland, anno 1496. geschikt) nevens de *Ridderschap*, ende *Eedelen* zyn die genen geweest, die, 't zedert d'opgemelde tyden met den naam van Staten, alle de Landsaten van *Holland* Gerepresenteert hebben; wanneer zy in die Operste Vergaderinge, alwaar alle swaarwigtige Landssaken verhandelt wierden, quamen te verschynen, op de Beschryvinge die hun wegens den Land-vorst, als *Grave van Holland*, gedaan wierde.

De ses grote Steden nevens de Ridderschap maakten de Staten.

En gelieve den Leser dit in 't voorby gaan aantemerken, dat de Ridderschap, ende de Eedelen, als de oudste Leden vanden Staat, niet alleen de voorrang in deze Vergaderinge hadden, maar dat de Heren Eedelen, Hoofd, voor Hoofd, te weten de oud, en grootste Baronnen, ofte Vryheren, als de *Bredenroos*, *Wassenaars*, *Egmonds* &c. eerst, en vervolgens alle d'ouden Adel (de nieuwe Heren, uyt de rijke Burger-luiden door aankoop van Hals-of Ambagts-Heerlijkheit, wel als Landbesitters, maar als geen Adel, by de laaste Graven, en ouden Adeldom, gekent, daar van versteken zynde) Regt daar toe hebbende, stemden: gelijk de Steden door hunne Gesanten, die dan veel, of weynig waren, Stad, voor Stad op ordre quamen nat te stemmen.

De Edelen Hooft voor Hoofd stemmende gelijk de Steden.

Tot den jare 1572.

Dese ordre, en 't Regt daar toe, is by den Adel ende ses grote Hollandse Steden gebleven, tot den jare 1572: als hier voren gesegt is, wanneer de Landen, door middel vanden *Hertog van Alba* jammerlijk getiranniseert werdende, den *Prince van Orangen* alle de Steden van Holland, boven gemeld, nevens *Woerden*, *Oudewater*, *Naarden*, *Weesep*, en *Muyden* dede Beschryven; die ook hunne Gesanten, nevens de 18. als nog stemmende Steden, ter Dagvaart af sonden; daar in deze Steden d'eerst volgende jaren wel continueerden, dog daar na, d'onkosten ter bezendinge, als te swaar, niet konnende dragen, hun aanpart, ende regtmatige deelschap, in d'Operste

Wanneer al de Steden van Holland Beschreven wierden.

Waar van sommiggen hun aanpart in d'Oppermagt van Holland verwaarloost hebben.

Magt

Magt vande *Hoge Regering van Holland, ende West-vriesland* versuimt, ende verloren hebben: invoegen dat het Vorstlijk gedeelte, zynde niet het minste, vande Souveraine Oppermagt, den *Grave* volkomentlijk zynde uyt de hand gewrongen; de Hoge Regering, by de *Ridderschap*, ende *Edelen* (die in plaats van elk de hunne, alleen te samen de voor-stem behouden hebben) nevens de *agtien stemmende Steden* met hunnen *Stadhouder*, in plaatse van den Oppervorst, gebleven is: en dat in die natuur, en hoedanigheit als 't hier na in 't brede gesegt sal werden.

Die by Staten met hunne Stadhouders verkregen is.

Dit zy genoeg, en voor af alleen gesegt, om te toonen d'oorspronk, d'herkomste, van, en wie de *Staten van Holland*, ende *West-vriesland* zyn: dewelke als de Souveraine Oppermagt van den Lande, 't volgende verbond van eenigheit, hier voren van gemeldet, met de *Staten* van hunne gebuur-Provintien, tot een eeuwig durende Fondament-gront, waar op hun gemein Staats-bestier, moet getimmert blyven, gemaakt, en opgeregt hebben; Op dat den Staat soude te beter mogen versekert zyn, tegens alle die de selve door force, ofte geweld, schade, leed, ende hinder souden willen toebrengen.

Als Souverainen maken zy een eeuwig verbond met hunne gebuuren.

Inhoud van 't Verbond van Unie, gesloten den 23. January 1579. en binnen Utregt Gepubliceert den 29. dato.

,, In den Hoofde seggen de gesamentlijke Bondgenoten: Dat, ,, aangesien t'sedert de *Pacificatie van Gendt* verscheidene quaadt-,, willigen, hun verbonden, getragt, en onderwonden hadden, ,, de Provincien van een te scheiden, om de selve gedismembreert ,, zynde, te konnen brengen onder hunne Tirannique Heer-,, schappye, zy raadsaam hadden gevonden, als niet van wille ,, wesende van dito Pacificatie te wijken, maar om die te ster-,, ken, met een *naarder Verbond van Eenigheit*, op te regten, ge-,, lijk zy dan deden, by de volgende pointen, ende artykelen.

't Waarom.

1. Ende eerstelijk verbinden, en vereenigen haar de Pro-,, vintien ten eeuwigen dage by den anderen te blyven, in ma-,, nieren of zy t'samen maar een Provintie waren, sonder om wat

Zy hun tot een lighaam maken.

„oorsaken het mogte wesen , by Testamente, Donatien &c. te „mogen gescheiden werden: onvermindert yder *Landschap* , *Steden*, en *Ingesetenen* van dien , hunne Particuliere Privilegiens, „Vryheden &c. sonder daar in den een, den anderen te mogen „eenig hinder , of letsel te doene ; maar ist nood , die te helpen, te sterken , en te beschermen , tegens die eenig inbreuk „tegens deselve souden willen ondervangen : met desen verstande „dat of gebeurde , dat eenige vande *Provintien*, *Steden*, ofte „*Leden* van dien , eenige questie (nopende hunne besondere „Voorregten , Vryheden &c.) souden mogen hebben , ofte wel „krygen, dat sulx by ordinaris Justitie, Arbiters , of minnelijk „accoord, besligt, ende nedergelegt sal werden; sonder dat de andere „Provintien , Steden , ofte Leden van dien (soo lang hun beyde partyen 't Regt Submitteren) hendes sullen hebben te bemoeyen &c.

Om onderlinge bystant.

2. Dat zy malkanderen sullen bystaan met lyf, goed, en „bloed jegens alle fortsen , en gewelden, die hen jemand mogten aandoen , onder wat pretext sulx soude mogen wesen, 't „zy onder 't deksel vanden Naam des *Koninx* , *Religie*, &c.

Ook tegens Uytheemse magten.

3. Dat zy in gelijke manieren , malkanderen sullen bystaan , en helpen tegens uyt - en - inheemse Heren , Vorsten, „Landen , Steden &c. die hun in 't generaal, of particulier souden willen beoorlogen; beheltelijk dat de assistentie na de gelegentheit der saken, by de *Generaliteit* sal motten gedecerneert werden.

Om de Frontieren te sterken.

4. Om de Provintien te beter te versekeren , soo sullen de „Frontier-steden, en ook anderen versterkt werden , volgens „'t gemein advys der *Bondgenoten* , tot koste vande Provintien „daar in die gelegen zyn, voor d'een helft, en d'ander helft, „ten koste vande *Generaliteit* ; behaltelijk , soo de Provintien „raadsaam vinden, eenige nieuwe sterktens te maken, of die „alrede zynde, elders te veranderen, dat die kosten alleen by „de Generaliteyt sal gedragen werden.

Om gelijke Imposten op te stellen.

5. Ende om de kosten te vinden diemen tot de gemeine „Defensie, en tot het gunt als boven , van noden heeft, soo zyn „de Provintien overkomen , om eenpaarlijk, en op eenen voed „*Belastingen*, en *Imposten* te stellen op den *Wyn*, *Bier*, 't *Gemaal*,

Sout,

„ *Sout*, &c. diemen Verpagten sal; als mede sodanigen die by
„ gemeinen advyse, sullen geordent werden: Ook salmen tot
„ de genoemde kosten employeren, de Koninklijke Domeinen,
„ waar van eerst de opstaande lasten sullen afgaan.

6. Welke middelen by gemeinen advyse, ende anders niet „ sullen *Verhoogt*, ofte *Verlaagt* werden, na den nood komt „ te eyschen, om alleen verstrekt te werden, tot de gemeene „ bescherminge.

Buiten verandering:

7. De Frontier-Steden sullen by alle occasien Garnisoen innemen, soo als de *Generaliteyt* sal goet vinden, volgens advys „ en d'ordonnantie van den *Gouverneur*, mits dat de *Generaliteit* de Garnisoenen sullen betalen: Vorders dat de Capitainen, „ en Soldaten boven den generalen, een particulieren eed, sullen doen, aande *Steden*, daar in zy sullen gelegt werden: Ook „ sullen de Soldaten in goeden discipline gehouden werden, en „ sullen dese soo wel d'Impostenbetalen als de Burgers, waar „ tegens de *Generaliteit* haar Logys-gelden sal beschikken.

Om de Frontieren te beleggen.

8. d'Ingezetenen vande *Steden*, en ten *platte Lande*, sullen „ opgetekent werden van 18. tot 60. jaren, om die (na de „ Monstering) te gebruiken, daar het soude mogen van noden „ geagt werden.

En de Landsaten op te tekenen.

9. Geen accoord, van *Bestand*, of *Vrede* salmen maken, „ nogte *Oorloge* aangaan, nog *Imposten* ofte *Contributien* in stellen, als met gemeine advyse ende consente: maar in saken 't „ beleyt van dezer confederatie aangaande, ende wat daar uyt „ dan volgt, sal besloten werden by de meeste stemmen; ende „ dit alleen by provisie tot dat anders sal werden geordonneert: „ beheltelijk, dat soo de Provintien in saken van *Bestand*, *Vrede*, „ *Oorlog*, ofte *Contributien*, met den anderen niet accorderen „ konden, dat het geschil, provisioneel sal gerefereert, en gesubmitteert werden aande *Heeren Stad-houders*, die dan partyen sullen vergelijken, ofte uytspraak doen, sulx zy in billijkheit sullen bevinden te behoren: Wel verstaande, soo de „ *Heeren Stad-houders* daar in niet wel konnen te regt komen, dat „ zy sullen mogen verkiesen Assesseurs, ofte by gevoegde, en sullen partyen gehouden wesen na te komen, 't gene by de *Heren* „ *Stadhouders* in manieren als boven sal werden uytgesproken.

Geen Vreed, of Oorlog aan te gaan, of lasten op te stellen buyten gemeen consent.

Hoe 't verschil daar in te beslegten.

Om geen afsonderlinge Verbonden te maken.

10. Geen vande Provintien, Steden, of Leden van dien „sullen eenige *Confederatien*, ofte *Verbonden* met eenige Nabu„rige Heeren, ofte Landen mogen maken, sonder consent van„de Generale Bondgenoten.

Maar gelijklijk Bondgenoten aan te nemē.

11. Ook is overkomen dat soo eenige *Nabuur-Vorsten*, *He„ren*, *Landen*, ofte *Steden*, zig met deze Provintien geliefden „te Unieren, ende hun in dese confederatie begeven, dat sy „daar toe by gemeen advyse van dese Provintien sullen ontfan„gen werden.

En gelijke Munt te slaan.

12. De Provintien sullen gehouden zyn, zig met den an„deren te conformeren in 't stuk vander *Munte*, en in den „*Cours van den Gelde*, &c.

Elk Provintie vry omtrent de Religie.

13. Ende soo veel het point vande *Religie* aangaat, soo sullen „die van *Holland* ende *Zeeland* hun dragen na hun luyder goed„dunken; Ende de andere Provintien desgelijx; Naar inhoud „vande Religions Vrede by *d'Eerts-Hertog Matthias*, &c. ge„concipieert: sonder dat ymand eenig hinder, ofte belet sal mo„gen gedaan werden, mits dat een yder particulier in zyn Re„ligie vry sal mogen blyven, en datmen niemand ter oorsaak „van den Gods-dienst sal mogen afterhalen, ende ondersoeken, „na inhoud vande *Pacificatie van Gend*, ende de *Religions Vre„de*, &c.

Vande Geestlijke Goederen.

14. Men sal alle *Clooster*, en *Geestlijke Personen* die eenige „goederen inde Provintien hebben, deselve laten volgen; en „alle die uyt de Cloosters om den Oorlog der Spanjaarden in „Holland, ofte Zeeland zyn gevlugt, dien salmen onderhoud „geven hun leven gedurende, en dat uyt de goederen van dito „Cloosteren, &c.

Hoe te verstrekken.

15. Ook sullen alle Geestlijken verlatend, willend, of heb„bende hunne Cloosteren, Conventen, ofte Collegiens om *Re„delijke Oorsaken*, ofte om de *Religie* selfs verlaten, gealimen„teert werden uyt der selver goederen; maar niet die na dato „van dezen haar in eenige Cloosteren &c. komen te begeven, „ende als dan deselve souden komen te verlaten, &c.

Twist, en twedragt, hoe weg te nemen.

16 Ende of 't gebeurde dat tusschen de Provintien *Misver„stand*, *Twist*, ofte *Twedragt* geviele, soo sal 't selfde ter neder „gelegt werden by d'andere Provintien, ofte by die geen die zy

daar

„daar toe deputeren sullen, over 't verschil van een particuliere „Provintie: Ende soo verre die sake alle de Provintien in 't ge„neraal aangaat, sal sulx geschieden by de *Heren Stad-houders* „vande Provintien, in manieren als 't boven in 't 9. artikul ver„haalt is; dewelke gehouden sullen sijn partyen Regt te doen, „ofte te vergelijken binnen een Maand, ofte korter soo 't den „nood eist, volgens interpellatie: en sal hunne Sententien na„gegaan, ende agtervolgt werden, sonder dat daar van wyder„beroep, ofte andere provisie van Regten, 't zy van Appel, „Relief, Revisie, Nulliteit, ofte eenige andere querellen, hoe„danig die soude mogen wesen, versogt ofte gebruikt sullen mo„gen werden.

17. Geen vande Provintien, Steden of Leden van dien, ver„mag eenig Uytheems Vorst, Heeren, Landen ofte Steden „occasie geven tot Oorloge: En om sulx wel expressselijken te „myden, soo sal men de *Uytheemse*, soo goede Justitie ende Regt „geven als de *Ingesetenen*; Ende soo ver ymand vande Bond„genoten daar van in gebreke bleve, soo sullen de andere Bond„genoten, by alle behoorlijke wegen daar aan de hand houden, „om de abuisen voor te komen.

Uytheemsen soo wel als Insaten goed Regt te doen.

18. Niemand vande Provincien, sal buiten gemeen consent, „eenige *Impostent*, *Convoy-gelden*, of andere *Lasten* mogen op„stellen, tot prejuditie van d'andere Bondgenoten, of yemand „vande selve hoger beswaren, als hun eygen Ingeseten.

Geen lasten tot nadeel van bysondere Bondgenoten op te stellen.

19. Item, omme jegens alle opkomende saken te voorsien, „sullen de Bondgenoten gehouden wesen, op de Beschryvinge „binnen *Utregt*, of in een ander plaatse, te verschynen, tot sul„ken dage, en in sodanigen plaatse, als hen aangeschreven sal „wesen, &c.

Hoe hunne gemene t'samenkonsten.

20. Des dat alle saken die yemand vande Bondgenoten mog„te opkomen, ofte voorvallen, zy den geenen die tot de Be„schryvinge zyn geauthoriseert, aanschryven sullen, op dat die „de andere Provintien daar van soude komen te adverteren.

En saken verhandelt souden werden.

21. Soo verre eenige donkerheit, ofte twyffel-agtigheit, in „dezen mogte wesen, waar uyt questie, of moeyte quame te „rysen, soo sal de *Interpretatie* staan in 't seggen vande *Bondge„noten*; en soo zy daar in malkanderen niet konnen verstaan,

d'Interpretatie van duisterheden.

soo

„soo sullen zy haar recours nemen tot de Heeren *Stad-houders*, „in forma als boven in 't 9. en 't 16. artikul staat.

Geen veranderinge als by 't gemeen te doen.

22. Insgelijx, soo eenige articulen van desen verbonde „diende verandert, ofte vermeerdert te werden, soo sal 't selve „geschieden by gemenen advyse vande *Bondgenoten*, ende anders „niet.

't Verbond vastelijk belooft.

23. Alle welke Poincten, ende Articulen, ende jeder van „dien in 't besonder, de voorsz *Geunieerde Provintien* belooft „hebben, en beloven by dezen, na te gaan, en te agter-vol„gen, doen nagaan, en agtervolgen, sonder daar jegens te doen, „doen doen, nog gedogen gedaan te sullen werden, direct nog „indirectelijk, &c.

En by wie met edeu bekragtigt.

24. Ende tot meerder vastigheit sullen de *Heeren Stadhou-„ders* vande Provintien, die nu zyn, ofte namaals komen sul„len, mitsgaders alle de *Magistraten*, ende *Hoofd-Officiers*, &c. „dese Unie, ende confederatie, ende een yder articul van dien, „in 't bysonder by eede beloven na te gaan, en te houden, ende „te doen na gaan, ende onderhouden.

De Schutteryen &c wel te onderhouden.

25. Insgelijx sullen deselve by eede moeten beloven, te on„derhouden alle *Schutteryen*, *Broederschappen*, ende *Collegien*, die „in eenige Steden, ofte vlekken van deze Unie zyn.

En alles met Brieven &c. vast te maken.

26. Ende hier van sullen gemaakt werden Brieven in behoor„lijker forme, die by de *Heeren Stad-houders* en de voornaam„ste *Leden* ende *Steden* vande Provintien die daar toe versogt „sullen wesen, bezegelt, en by hunne respective *Secretarissen* „ondertekent werden.

By wie en wanneer dit verbond is ondertekent geaprobeert en geratificeert.

„Ende zyn de pointen van dit verbond ondertekent gewor„den, by Graaf *Jan van Nassauwen*, Stadhouder van *Gelderland* „en *Zutphen*; ende Gedeputeerden vande *Ridderschap* van dito „Provintie: voort by de Gedeputeerden van *Holland*: van *Zee„land*: van *Utregt*: en vande *Staten vande Ommelanden*: op den „23. January 1679. binnen Utregt. Den 4. February getekent „geworden by de Gedeputeerden van *Gend*: Den 5. Maart by „de Gedeputeerden van 't *Nimweegse Quartier*; en den 9. dito „by de Gedeputeerden van '*t Aarhemsche Quartier*; van *Gelder„land*: Den 23. Maart by de Gedeputeerden van *Leeuwaar„den*, *Sneek*, *Franikker*, ende eenige *Grietmans*, *Griettenyen*,

ende

„ende *Edelen* van *Vriesland* : den 11. April by de Gedeputeer-
„den van *Venloo* : den 1. Juny by de Gedeputeerden vande
„*resterende Steden van Vriesland* : Den 10. July by de Gede-
„puteerden van *Yperen:* den 29 July byde Gedeputeerden van
„*Antwerpen* : Den 13. September by de Gedeputeerden van
„*Breda*: En op den eersten February 1580. by de Gedeputeerden
„vande *Stad Brugge*; En vande Gedeputeerden van 't Land vande
„*Vrye in Vlaanderen*. En is dit Verbond van Unie op den 3.
„Mey 1579. by zyn Exellentie den Heere *Prince van Orangie*,
„Luitenant Generaal van den *Eerts-Hertog Matthias*, algemein
„Land-voogt vande *Nederlanden*, &c. en op den 11. Juny 1579.
„by den *Grave van Renneberg*, &c. Stadhouder &c. *over*
„*Vriesland*, *Over-Yssele*, *Groeningen*, den *Ommelanden*, *Drenthe*,
„ende *Linge*; om de bevorderinge vande gemeine welstand,
„geratificeert, geaccordeert, ende aangenomen geworden.

Siet hier in 't kort, het Verbond, der Vereenigde Nederlanden; by de Staten boven genoemt opgeregt en besloten, tot hunder versekeringe tegens hunne gemeine Vianden; en om haar te dienen tot een vast-fondament van hun gemein Staats-bestier. Dewelke ik, als een Heerlijk, en waardige toetse alhier heb opgestelt, waar aan den verstandigen Leser *Hollands Heyll'-en Rampen* brengen mag, om te sien, of ook de Heylen, Hollands Gelukken, die by my getoont sullen werden, op dit fondament niet zyn verkregen, en bewaart geworden; En of ook de Rampen en Ongelukken geen vrugten zyn geweest, van daden, die van dit fondament quamen af te wijken: dit den waarden Leser in zyn oordeel latende, sal ik tot de saken overtreden.

Waarom dit hier is opgestelt.

II. CAPPITTEL.

In 't welke geredeneert werd over den Gods-dienſt, en werd aangeweſen 't Heyl, ofte het Geluk 't welke Holland heeft erlangt, wegens de diſpoſitie over het uyterlijk gebruik van deſelve.

I. AFDEYLING.

Den Souverain heeft magt over den uyterlijken Gods-dienſt, gelijk over alle Burgerſaken.

HIer voor *op het* 13. *Cap. van 't twede Boek*, heb ik, tonende het Regt van den *Souverain* in, en over de Republijk, geſegt, dat den Souverain volkome magt, en Regts-gebied heeft over den *Uyterlijken Gods-dienſt* van den Staat, gelijk hy heeft over alle *Burgerlijke ſaken*, om met, en door de ſelve, als d'eerſt, ende voornaamſte zuil, waar op een Staat van Regeering moet ruſten, den Staat die hem (een Perſoon, ofte een Vergadering) is toevertrout, in zyn luiſter, agtbaarheit, en kragten te beſchermen, en aan te doen groeyen.

Waarom? Om dat alle Onderdanen als Onderwerpſels vande hoogſte magt zyn, en als van den Souverain komen af te hangen; Waarom ook de Onderdanen, in alle ſoorten van Regeeringen, ſchoon zy mede-deel aande Souverainiteit mogen hebben, door eede verpligt werden, den Souverain in alle ſaken ſonder onderſcheit, gehoorſaamheit te bewyſen: Soo dat uyt dien Hoofde alle actien en gebaarden, ſoo wel die van den Gods-dienſt, als in Burgerlijke Oeffeningen, gerigt, en aangelegt moeten werden, na zynen wille, en dat om de gemeene ruſt, en 't welvaren vande Republijk te bevorderen.

II. AFDEYLING.

DE *Liefde* (dewelke 't goede regt, en de geregtigheit soekt) die wy God, en onsen Naasten schuldig zyn, is den eenigen grondslag van onse, en alle *Gods-diensten*: Aan deze hangt de gantsche Wet, ende Profeten, *segt den Zaligmaker*, als die ons niet anders komen te leren, dan de heyl'ge morale deugden, die alle tot de Liefde, ende Geregtigheit komen aan te lopen: En dat op dat wy soo wel in dit leven, als in het toekomende mogen gelukkig wezen.

De liefde is 't voornaamste van den Gods-dienst.

Deze Deugd dan, die tot *God*, en onsen *Naasten* moet uytgestrekt werden, kan nergens beter dan aan het *Vaderland* getoont werden, dewyl het Vaderland van den eersten afhangt, en sonder de twede ons Vaderland niet kan gesegt werden; invoegen dat de *Liefde*, daar 't alles aanhangt, tot het *Vaderland*, kan gesegt werden, de *Heylig*, en *Wettelijksten Gods-dienst* te wezen, waar mede wy God, en onsen Naasten (daar in den Souverain de grootste portie heeft) behagen konnen; Want te seggen dat wy God, en onsen Naasten beminnen, en ondertusschen, of onder dat deksel, te doen, 't geene tot *Schade*, en *Nadeel* van het Vaderland soude strekken, is een schendinge van Gods Heylig Beeld; een ongehoorsame daad tegens zyn gebod, en ordre, en d'hoogste quetsinge van onsen Naasten; diens Heyl, ende Welstant, soo onafscheidelijk aan het Vaderland vast gehegt is, als d'ingeschape Ziele aan het Lighaam doet.

En deze moet bysonder aan 't Vaderland bewesen werden.

III. AFDEYLING.

MAar dewyl den *Gods-dienst*, die in-en uytwendig is, het voornaam, ja 't eenigste is, waar door het Volk (gelijk *Christus* spreekt) menen het eeuwige leven te winnen: Soo is het seker, en d'ondervindinge heeft het bevestigt, dat het Gods-dienstig genege Volk, in geene saken van dit leven soo yver-

't Volk seer yverfiek om hun inwendig geloof door uytwendigen Gods dienst te doen blyken.

 siek

siek sullen wesen, om hun *Vryheit* te bekomen, als wel in, en ontrent den uyterlijken Gods-dienst, waar mede zy hunne inwendige kennis, en gevoelen, die zy van God, en zynen wille hebben, souden voor de Werelt mogen *belyden*, en *bekent* maken; als een sake die hun dunkt noodwendig tot den Gods-dienst te behoren.

Deze moet, hoewelse kan, by den Souverain niet bepaalt werden.

En om deze oorsaak ist, dat dezen Gods-dienst (over den inwendigen, heeft den Souverain nog Magt nog Regts-gebied) als een *actuéle daad*, ofte een uytwerkende betoning, vande inwendige liefde, eerbiedigheyt, en vrese, die wy den *Souverain aller Souverainen* toedragen, niet wil, nog mag, maar kan, dog alleen door magt, en geweld vanden *Aartsen Souverain* bepaalt werden: invoegen dat een Souverain, hy zy persoon, ofte Vergadering, dewelke geen Tiran wil zyn, maar zyn Heerschappye *op Liefde*, en niet *op 't Geweld*, wil grond-vesten, in dezen niet moet, dat hy mag, wil, ofte kan doen: maar wel dat geen, waar mede hy al het Volk genoegen gevende, de liefde, en affectie des Volx winnende, sijnen Staat komt te sterken, en desselfs wasdom komt te geven; gelijk wy vanden *Hollandsen Souverain* (wiens natuur en gedaante hier voor is, en in 't volgende Hooft-stuk nog verder getoont sal werden) die deze maximen 't zedert hun affonderinge vanden laasten *Grave*, hebben gepraktiseert, en met andere Historien, sullen gaan bewysen: gelijk wy in 't laast voorgaande Boek hebben aangewesen, hoe dat den *Koning van Spanjen*, als *Grave* dezer Landen, zyn bepaalde, als een Souveraine, Magt te hoog trekkende, en te streng in dezen willende wesen, het Volk vertoornende, die, met een groot gedeelte van zyne Landen, en Heerlijkheden, verlooren heeft.

Dat met redenen, en Exempelen bewesen sal werden.

IV. AFDEYLING.

Den Paus Hoofd geweest in 't Geestlijk Regts gebied van Holland.

OM nu een begin te maken, tot aanwysinge van *Hollands Heylen*, die zy wegens de Dispositie over den Gods-dienst erlangt hebben, soo staat te noteren, hoe ik in 't gemelte 13. *Capittel* hebbe gesegt, dat de Magt, ende Dispositie daar

over

over, ten tyde der *Graven* geſtaan heeft by den *Paus*; als by het Algemein Hoofd vande Criſtlijke Kerken: daar voor hy nog gekent werd, by alle die den Roomſen-ſtoel, als de Zetel, vanden *Biſſchop der Biſſchoppen*, willen aanhangen, en eere bewyſen: dog hoedanig hem deſe Magt, en 't Geeſtelijk Regtsgebied uyt deſe Landen, en haar openbare Kerken, is ontrokken, hebbe ik ook in 't laaſt voorgaande Boek wytlopig aangeweſen; en daar by getoont, d'oorſaken die de Staten dezer Vereenigde Nederlanden, hebben bewogen, om dat Verbond aantegaan, 't welk wy in zyn verkorte deelen, in 't voorgaande Hoofd-ſtuk van dit Boek, den Leſer hebben voorgeſtelt.

Nu ſtaat alleen te ſeggen, wie tegenwoordig het Regtsgebied in Holland over den Gods-dienſt heeft, en hoedanig over deſelve gediſponeert werd: *het* 13. *Artykel* van 't geſeide Verbond komt deſe magt te laten, ofte geven, aan de *Staten* vande reſpective Landſchappen, om yder, als Souverain, in hunne Provintie, daar van, en over te diſponeren, ſoo als zy *Staten Provinciaal* goed, nut, en dienſtig ſullen bevinden te behoren; dog met conditie (als een bepaling by de *Generaliteyt* geſtelt,) dat elk onderdaan vry in zyn Religie ſonder onderſoek, en agterhaling (levende conform de Burger-wetten) ſal zyn, en beſchermt blyven.

Alwaar de Staten regenwoordig over den Gods-dienſt diſponeren.

V. AFDEYLING.

DAt ſulx is, en blyft gepraktiſeert, heeft geen getuigniſſe, als de daaglijkſe ervaringe van noden, dewelke ſo onwederſpekelijk is, dat den Alderbrutaalſten daar van overtuigt kan werden: ook heeft ons d'oude ondervindinge hand-taſtelijk aangewesen, dat de Bazuine die de vryheyt van Gods-dienſt, in deſe Landen blies, d'eenige oorſaak van deſſelſs welſtant geweeſt is: want wat heeft anders de oude *Brabanders*, *Vlamingen*, en *Walen* bewogen, haar Vaderland, daar den Koophandel geplant, ende Fabrycq der Manufacturen in Train was, verlatende, deſe Landen, en beſonder *Holland* (dat tot die hoogte is geklommen, als getoont ſal werden) tot hun Domicilium te

Vrydom van Conſcientie is Hollands opkomſte geweeſt.

kiesen, dan deze gegunde vryheit? soo lang *Antwerpen*, *Gend*, *Brugge*, en *Yperen* nog Geus waren, soo zyn dit Florisante, en Volk-rijke Steden geweest, maar wanneer zy door *Parma* Over-heert wierden, zyn zy met een, by na de helft, Gedepeupleert geworden: uyt *Antwerpen*, weken in 't jaar 1584. alleen op de tydinge vande grouwlijke moord, en dood vanden *Prins van Orange*, over de 80. vande beste Familiens, uyt vrees dat de Stad in handen van *Parma* soude vallen, gelijk zy ook in 't jaar 1585. voor zyne strenge Wapenen buigen moest.

VI. AFDEYLING.

De Conscientie wil niet gedwongen wesen.

WAt heeft anders den afval, van deze Vereenigde Nederlanden veroorsaakt, als deze beulinne *Conscientie-dwang*: den Gods-dienst lyd wel geboden van tyd, plaats, en andere saken, die die gelijk zyn, maar den Gods-dienst in zyn vereiste natuur, wil niet gedwongen wesen. 't Is waar der *Souverainen* magt, heb is onbepaalt gestelt, en gesegt, dat zy regt hebben, soo wel ontrent en over den Gods-dienst, als ontrent de Burgerlijke Politie, en over de Regts-saken, om den onderdanen Wetten, ende bepalingen te mogen stellen: ja ik segge, dat zy mogen als *Hoogste Magt-hebbers*, en Gesag-voerders, die voor Vianden houden, die met haar in alles niet van een gevoelen zyn: maar in deze gelegentheyt, geld het niet by volkomen *Souverainen* ('t zy Personen ofte Vergaderingen) van te mogen, dat zy willen, of konnen, maar te moeten doen, dat zy 't nut, en dienstigste ondervinden, tot de gememe ruste, en 't genoege van hun Volk, te strekken: op dat zy niet de drift van hunne caprice, of dwalend oordeel volgende, overtredende de wet van billikheyt, ende reden, zy als *Tirannen*, soo wel over de *Conscientien*, als over *de Lighamen*, heerschen willen; het welk het waaragtige einde niet en is, waarom de Regeringen op der aarden zyn ingestelt.

Die te willen dwingen, is Tirannye.

't Ware einde waarom de Regeringen zyn ingesteld.

Het ware einde, van alle Regeringen, hebben wy *in 't 7. Capittel van 't eerste Boek*, hier voor gesien, dat sulx is om *'t Heil des Volx* in sekerheit, gemak, en vermaak te bevorderen; en niet

om

om het Volk onder 't juk, en onder vrese te doen leven: alle daden die tot dit einde lopen, worden gesegt voor 't gemene besten te strekken, en daarom seggen de Polityken, *dat het gemene beste, als een onfeilbare Wet-stelder, den Souverain gebied, gelijk dezen zyne onderdanen doet.*

De geboden vanden *Souverin*, is om den onderdanen sekere bepalinge te stellen, tot bevorderinge van het geseide; 't welk immers niet verder kan uytgerekt werden, als ontrent 's Volx actien, ende daden, en dat, om dat den *Staat*, en den *Souverain* door deselve gebaat, ofte beschaad kan werden: 't welk door de gedagten, en het oordeel (soo ver die tot gene daden, waar onder woorden-taal ook begrepen is, ge-uyter werden) niet geschieden kan; soo datmen noyt gesien heeft, dat den eenen mensch, den anderen heeft konnen bepalinge stellen, in 't geen hy van *God*, ende *Natuure* vry heeft: dit is zyn redelijke Ziel, bestaande in verstand, oordeel, en affecten, met welke den mensch de besittinge van sijn hoogste goed betragt.

Den Souverain kan s' Volx daden bepalen.

Maar de Redeneringe vande Ziel niet.

En welk is dezen in dit leven? het besit, ofte kennisse van Hemelsche waarheden, die den verstandigen mensch door het ondersoek vande reden, uyt de natuur, ofte Schriftur halen moet: sal den *Souverain* hier over gebieden? soo moet hy soo wel over de gedagten, redeneringe, en het *oordeel vande Ziel*, als over de *daden van het Lighaam* Heerschappye konnen voeren: het welk onmogelijk is; en onmogelijk zynde, soo kan hy ook niet beletten, dat zyne onderdanen, by haar selven overleggingen, en sluit-regelen maken, om te geloven, of niet te geloven, dat zy voor waarheit aannemen, of voor leugen komen te verwerpen: waar uyt dan volgt, dat den *Souverain* sijn onderdanen geen bepalinge kan stellen, hoedanig zy *God* met het *herte* sullen dienen, dewyl den innigen Gods-dienst niet anders is, als de vrugten des geloofs, voortkomende uyt de kennisse, die de mensch in hoop, en liefde, van God komt te ontfangen.

Nog hoe den mensch met zyn Ziele God dienen sal.

Dit eerste dan vast staande, dat den *Souverain* over de *Ziele*, die Godlijk is, en 't Godlijke Liefd, en betragt, niet Heerschen kan: daar by dit waaragtig zynde, dat de menschen de kennisse die zy van God, sijn wil als eygenschappen hebben; voor onfeilbare waarheden houden, en dunkende dat haar die vryheit

De Ziele wil dat het Lighaam God na zyn bevattinge sal dienen.

heit toekomt, dat zy haar *gevoel*, en *gelove* voor de Wereld mogen belyden; ſoo is het ſeker, dat zy het onwettelijke wreetheden ſullen ſchatten, indien men haar van deze vryheyt ſoude willen, of komen te verkorten; dewyl der voor *'t gemoet* niet ſwaarder is, als datmen, om het geen de *Ziele* volmaaktelijk voor goet keurt, en betragt, als quaat doende, daarom veroordeelt; en datmen in 't geen men oordeelt dat God van ons komt te eyſchen, belet werd. In 't kort het is ſeker dat de menſchen om geene oorſaken, ſoo ſeer, als om deze, ontſteken ſullen werden, dewyl d'ervaringe heeft beweſen, dat veele deugdelijke menſchen, in dezen oordelende verkort te zyn, in grammen yver hebben geblaakt; als in hunne brandende herten ſluit-regelen makende, die tot veragtinge van *den Souverain* en des *Souverains Wetten*, geſtrekt hebben: Ja dat zy hun hebben laten dunken, dat het loflijke daden waren, daarom te Muytineren, hun geen grouwelen ontſiende, om hunnen *Souverain, of Souveraine Magiſtraat*, en den gemene Staat daar mede te quetſen, en ſchade toe te brengen; ſoo verre kan de Murmuratie, en d'ongedult den aldervroomſten Menſch in zyn oordeel vervoeren, wanneer 't hem dunkt, dat het de *Conſcientie* komt te treffen: en dit zyn de Redenen waarom *den Souverain* die gelukkig wil zyn, en zynen Staat wil waſdom geven, de ſchoot van zyne magt, in dezen vieren moet, als verſekert wezende, dat het onmogelijk is, de Conſcientien in banden te leggen.

Den Menſch daar in belet werdende veragt zynen Souverain.

En daarom moeten deze in dit ſtuk voorſigtig zyn.

Den ſterven-den Koning Hendrik den derden betuig-de dit aan zy-nen Adel.

Gelijk den Franſen Koning *Hendrik de derde*, in ſijn ſterven betuigde, ſeggende tot zynen omſtaanden Adel (wanneer hy voelde dat hy vande wond, door de Monnik *Jacob Clement*, hem anno 1589. gegeven, ſterven ſou) die hy met een Koninglijke Graviteyt, de gemene *Ruſt* en *Eendragt* van het Koninkrijk aanbevolen had; „Ik weet (ſprak hy) en ik mag getuigen, dat den *Koning van Navarre* mynen Broeder, wettig *Erf-Beurder* van „deze *Kroon* (hoewel van een ander geloof, en Gods-dienſt, als „wy) genoeg inde Wetten van wel te Regeren onderweſen is, „om niet te gebieden dan redelijke ſaken; Ook verſeker ik my, „dat gy ſeer wel weet, wat gehoorſaamheyt gy hem ſchuldig „zyt; Weeſt dan niet verlegen, wegens de *Religions ſaken*, maar

beveelt

„ beveelt het verschil daar van, aande Staten des Koningrijx:
„ Ende leert van my, *dat den Gods-dienst een nodige pligt, van*
„ *den Mensch tot God is, over welke den vleeslijken arm geen magt,*
„ *nog vermogen heeft.*

Dat den mensch ontrent zyn Gods-dienst moet gedwongen werden.

In 't kort, dezen *Vorst* die Wetten had konnen maken, breken, en veranderen, had door de scherpe vervolgingen van zyn *Vader*, en *Broeders* gesien, en by ervaringe bevonden, dat het ydel, en een onmogelijkheit was, alle menschen door dwang-wetten aan eene form van Gods-dienst te willen binden: Misschien hem indagtig wezende, 't gene *Maximiliaan de twede*, seer wys *Rooms Keyser*, hem binnen *Weenen* (doen hy uyt *Polen* om de *France Kroon*, na dat Koninkrijk reisde) met deze woorden toeschoot, „ dat den genen die over de conscientien wilden Heerschen „ (schoon de sulke daar mede meenden den Hemel te verdie-„ nen) dikwyls niet anders quamen te winnen, als te verliesen „ het geene zy op der Aarden besaten: *Bor. 9. Boek fol.* 177. en siet dit seggen bewaarheit, in zyne Historien van *Philippus de twede*, by my in 't voorgaande Boek uytgetrokken.

Om de schaadlijke winst die den Souverain daar by komt te doen.

VII. AFDEYLING.

DIt niet alleen dat den Souverain, die alle zyne Onderdanen niet konnende tot eene Gods-dienst brengen, ofte dwingen, dat hy om rust, en mydinge van disordre, ende rampspoeden, yder toelaat, en daar in vryheit gunt; Maar dit is ook waaragtig, soo zy geen oorsaak van ellend, en jammeren willen wesen, dat zy, schoon zy volkomen Souverain zyn, en d'Oppermagt inde vuist hebben, egter verpligt zyn, dat Geloove te belyden, en die Gods-dienst te om-armen (om alle de geëiste plegtigheden van dien, met het Volk waar te nemen) die van ouds, of door een Godlijk-bestier by veranderinge, als *Koninginne* komt te *Zegen-Pralen* boven alle d'anderen; ten ware zy de beroeringe, meer dan de rust, ende vrede van hunnen staat, liefden, en bevorderen wilden.

Den Souverain moet 's Lands Gods-dienst oeffenen.

Op het eerste geval, wanneer *Hendrik de vierde*, de Kroon van *Vrankrijk* hadde op zyn Hoofd gekregen, soo sag hy wel, indien

Konink Heindrik de 4 die moest Rooms-Catolijk werden.

indien hy meester in zyn Koninkrijk wilde blyven, dat was een vredige Heerschappye op den Troon, ende Ligue der *Guisianen* onder de knie van zynen Schepter te brengen, dat hy moest van 't Hoofd der Gereformeerden, ofte Hugenoten, een Voorstander der Katolijken werden; als bevindende door de beweginge van sijn volk, *dat gelijk de Princen verheven staan boven het volk*; *dat alsoo de Grondwetten vande Natie* (en besonder de Wet of 't Voorschrift van den Gods-dienst, waar aan het Volk haar als door een Heylige verpligtigting komen vast te houden) *verheven staan boven den Prince* (gelijk *Duc de Rohan* komt te spreken) dewyl dese Apostolische lesse, *MEN MOET GOD, MEER ALS DEN MENSCHE, GEHOORSAAM ZYN*, als een vast en onversettelijk Orakel in s'Volx Herten, ende Hersenen is.

't Voornaamste waarom.

Konnig Eduards hoogste sorge is geweest voor den gemeinen Gods-dienst van zyn Koningrijk.

Op het twede geval, hebben wy het exempel van Koning *Eduard de sesde* van Engeland; Dezen, hoewel seer jong van jaren, siende dat den Gods-dienst die zyn Vader *Hendrik de agste* eenigsints onderdrukt, en vervolgt hadde, by de *Staten* des Koninkrijx, ofte het *Parlement*, met het meeste Volk was aangenomen; neigde geheel sijn herte, om dezen Gods-dienst volkomentlijk stand te doen grypen, als de triumpherende in zyn Koninkrijk: Waarom hy, om de veranderinge te voorkomen, wanneer hy voelde dat hy sterven sou, als wetende dat des Rijx-Majesteyt-besitter geobligeert is, den Gods-dienst die inde openbare Kerken geleert, en geoeffent werd, te belyden, die aan te hangen, en daar voor te yveren, en dat zyn oudste Suster *Maria*, die volgens s'Rijx Erfregt, de Kroon te beurt soude vallen, van een ander gevoelen was, als wel de gemene *Kerken van Engeland*, by uyterste wille, zyn Nigte *Johanna Gray* tot Erf-beurster van sijn Rijk, en Heerlijkheden verklaart heeft: Het welk, hoewel het uyt een sinceer, en Heylig oogmerk geschiede, veel Bloed in *Engeland* heeft komen te kosten, by de veranderingen die daar op quamen te volgen.

Den Staats Gods-dienst mag soo weynig als den Souverain verandert werden.

Daarom seg ik, dat de veranderinge in dezen, even als van den Souverain, buiten de algemene toestemminge, van seer gevaarlijk, en sware gevolgen zyn; ja sodanig, dat (so teer is dese sake) om ruste te hebben, selfs de schaduwe van veranderingen by de Opperste-magt-hebbers moet gemydet werden; Gelijk

ik

ik met het volgende Boek uyt onse Historien wytluftig bewysen sal: Dog om uyt *Engeland* niet te wijken, heeft dit dien ongelukkigen Martelaar *Carel de eerste* niet geexperimenteert ? Den argwaan die sijn Volk door het invoeren van de *Liturgie*, ofte Formulieren hadde opgevat, is die niet de Baarmoeder geweest van alle de Rampen (Cap. 16. en 20. van 't eerste Boek 1. Deel getoont) die *Engeland* na dien tyd zyn overgekomen? wat hielp des Koninx diere Protestation van noyt gedagten, gehad te hebben om verandering inde Religie te brengen, als den haat zyner Bloed-beulen op te scharpen?

Ook moest zyn Soon *Carel de twede* met Eede-sweren, hem aan het Schotse Convenant te houden, wilde hy sijn *Vaders Kroon*, van dat Rijk, op zyn Hoofd bekomen: soo moet dan een Triumpheren boven alle; En dit moet *'s Lands*, of *Staats Gods-dienst* wezen, die de Opperste-magt-voerders, om's Volx ruste, moeten aanhangen, ende oeffenen: andere mogender zyn en moetender om ruste blyven, maar als toegelatene, op dat alle soorten van Gods-dienende, even eerbiediglijk, met liefde aande Heerschappye soude mogen gebonden blyven.

Om datter maar eene Staats Gods-dienst wesen mag.

D'andere toegelatene zynde.

VIII. AFDEYLING.

WAnt isser wel sterker tugt Vrouwe? of aangenamer Zedendwingster, als den Gods-dienst is? geen Ziele, hoe woest, of beestig, soo de minste Redelijkheit daar by is, of heeft by zig sekere veneratie tot 't geen dat hy *als God* komt te kennen; het welk hy met eenige Gods-dienstige actien sal tragten te bewysen: de *Grieken*, *en Romeinen* sulx wetende, lieten toe verscheide Goden te dienen, selver Altaren voor den onbekenden God opteregten; houdende hier mede het Volk onder een besondere tugt, ende vrese: *Plutarchus* betuigt in 't Leven van *Numa Pompiluis* dat die den Goden-dienst binnen *Romen* hadden gebragt, meerder hadden gedaan, als die *Romen gestigt*, en met *Burger-Wetten* voorsien hadden: de reden was om dat de grote menigte, die na deze wyt-vermaarde Stad, wegens de Burgerlijke vryheden vloeyden, door dese gegunde

Men kan 't Volk niet sagter dwingen als door vryheit van Religie.

Dezen doet de Republijke aangroeyen.

 vry-

vryheit van Goden-dienſt, inde Stad, en onder de Burgerſchap bleven; En dat zy door deze eygen-ſinnelijkheyts verkieſinge, buigſamer, en in meerder ruſte waren te houden, als door de ſtrenge Burger-Wetten vande Republijke.

't Welk den groten Turk weet, en praktiſeert.

De Tirannique Porte der *Ottomannen* houd deſe Maxime, dat door het gehele *Turxe-Rijk*, tot binnen *Conſtantinopolen*, verſcheide Gods-dienſten vry gepleegt werden; En dat om anders geene redenen, als om het Volk te behouden: dewyl den *Sultan* weet, en hem als een Maxime van Staat werd ingeprent, dat indien hy deze vryheit wegnam, dat zyne Landen van hondert duiſende *Joden* en *Criſtenen*, ſouden ontbloot werden, die de wreetheden der *Turken*, verdraagſamer agten, dan zy ſouden doen den dwang van hare Conſcientien.

Maar is voorſigtig om de Mahometaanſen zyn Staats Gods dienſt te doen blyven.

Dog niet jegenſtaande dat den *Groten Heer* vryheit van Gods-dienſt toeſtaat, ſoo iſt alleen voor ſulke, die, betalende eenig tribuit, haar vrywillig onder zyn Heerſchappye begeven, en voor haar nakomelingen; Als vry geboorne 't ſelve tribuit betalende: maar de geen die door het ſwaart, onder zyn jok gebragt werden, moeten *Mahometaans*, of tot *Slaven* gemaakt, werden: ten zy by verding, van overwinninge, dat zy hunnen Gods-dienſt behouden; gelijk de Griex-Kriſtenen, die overwonnen zynde, wel deze vryheit behouden hebben, maar met afkoop (een Hard-tribuit) van haar eerſt geboorne: ook vermag geen *Turk*, op lyf ſtraf, vande Mahometaanſe Religie afwyken, 't welk beyde is gepraktiſeert, op dat de Mahometaanſe de Dominerende ſoude blyven: want door het eerſte de Griex-Kriſtenen geſwakt, en door beyde de Mahometanen geſterkt werden.

Gelijk Tamerlaan in zynen tyd gedaan heeft.

Ja de vleikonſt weten deze Ooſterſe-Barbaren, (wanneer zy oordelen 't Volk van noden te hebben) in 't werk te ſtellen; gelijk getuigt werd, van dien vermaarden Geeſſel des Werelds, den groten *Themir*, ofte *Tamerlanus*; Deſen wiſt te ſeggen, dat hy geloofde *dat God* (die hy kende, en beleed, een eenig volmaakt, dog onbegryplijk, wezen te zyn) *in den Hemel*, een behagen nam, dat hy op der *Aarden* in veel, en op verſcheide maniere, en wyſen wierde gedient, en aangebeden; en dat hy daarom ook vermaak nam, ſoo veel verſcheide Gods-

dienſtige,

dienstige, als *Jooden*, *Griex* en *Rooms Cristenen*, onder zyn groot Heyr van *Mahometanen*, te mogen sien: dog hoewel hy *Themir*, uyterlijk betoonde, soo veel sugt te hebben voor de Cristenen (gelijk bleek aan veele Cristenen die hy tot Oversten verhief, besonder aan *Axalla*, een Rooms-gesinde *Genevois Edelman*, dien hy onder hem zyn eerste Veld-Heer maakte) als hy had voor de Mahometanen, soo bleef hy egter by sijnen Staats Gods-dienst, op dat hy geen ongemak onder de *Parters*, en *Tarters*, welkers Oppervorst hy was, en soude veroorsaken. Gelijk *Jan du Becq*, Abt van Mortemer, uyt de Arabische Historien komt te getuigen.

IX. AFDEYLING.

De liefde vereist deze vryheit van een Christen Souverain.

INdien deze *Maxime*, als een goede saak, inde genoemde Barbaren gepresen werd, hoe komt dat de Cristenen, die daar seggen, dat zy de liefde, en verdraagsaamheit tot den grond-slag van haren Gods-dienst hebben, soo wreet daar tegens komen te woeden? Gelijk wy gesien hebben, by onse voorsaten, hoe dat onse Natie, den wrevel der Rooms-gesinde niet konnende lyden, tot devys, *Liever Turx*, *als Paaps*, gevort hebben: is dit den regul van hunnen Opperster Leermeester, den *Heere Christus*? Dezen, die ons zyn vrindlijkheyt, sagtmoedigen Geest, en liefde tot een model, als een Wet heeft voorgeschreven: en die met zyn gezegenden mond heeft betuigt, dat God inden Geest, en inder waarheit moet aangebeden werden (het welk immers een vrywilligen dienst uyt God is, die in ons de wil, en 't volbrengen werkt, *gelijk Paulus segt*) en wil niet dat Menschen, die misschien uyt haar selven onbequaam zyn, om God na zyn wil, en behagen te dienen, andere, tegens haar Conscientien, daar toe dwingen sullen. *Joh. 4. Cap.*

De Christelijke liefde vereist dan van den *Souverain*, dat hy zyne Onderdanen ten minsten die vryheit schenkt, die *Godyder Mensch* vry komt te geven: Maar waar zyn de sulke? De meeste sullen haar, als slaven van een anderen *Souverain*, quansuis om der conscientie, door die laten verschrikken, die haar (zynde Schepselen van een anderen Oppermagt) vermeten het God-

lijk Heyligdom in hare Borsten te dragen, om alleen verklaarders te zyn vande Godlijke Oraculen.

Maar zynder wysen, die yder in dezen vrydom laten, om elk sijn gelove op winste van Zaligheit te mogen leggen, seker weynig sullender gevonden werden, die het uyt die tedre beweginge van *Christelijke Liefde* doen, indien by haar geene *Consideratien van Staat* en ware, die hun sulx als nut en dienstig voor 't gemeen dede oordelen te wesen; Dog 't zy soo het wil, den *Souverain* dese vryheit toelatende, 't zy dat het uyt liefde, of Staats-noodwendigheden geschiet, de saak in sijn selfs is goet, ende pryswaardig; aangesien het een middel is, om menigte van Volk trekken: De menigte maakt leven, ende ommegang, en dese gemak, ende welvaren, en dat om dat den eenen mensch van den anderen bestaan moet, gelijk sulx omstandig in 't volgende Hoofd-stuk getoont sal werden.

Deze vryheit uyt Consideratie van staat gevende, is mede te prysen.

X. AFDEYLING.

MAar deze vryheit is dat niet den teugel buiten bedwang stellen, ende een weg geopent om door dispuiten tot oneenigheit te komen? Hier voor heb ik gesegt, dat alle Godsdiensten tot Bazum de liefde, ende regtveerdigheit; En dat dese deugden besonderlijk haar opsigt tot het Vaderland hebben: Dewyl de liefde tot God, en onsen Naasten mede brengen, dat men het Vaderland beminnen moet.

Den Godsdienst heeft de liefde tot Basum.

Het verschil van den Gods dienst bestaat in Redeneringe: De Souverainen die dat niet verdragen konnen, benyden hunne Onderdanen dat God ende natuur haar geschonken heeft; En tonen dat zy liever over onwetende *Ezelen*, dan over verstand lievende *Mannen* Regeren willen: Waarom zyn de Weten? Om de Onderdanen ontrent haar werken, en daden te bepalen, maar niet in haar kennisse ende oordeel: Dit laaste moet vry sijn, en daarom de Regeringen die op vryheyt roepen, konnen hunne Onderdanen in desen geen bepalinge stellen, om niet haar oordeel vryelijk uyt te spreken, of hun praktijk soude hun seggen kragtdadig wederleggen.

Den Mensch moet zyn Reden kavelinge daar in vry hebben.

Besonder in vrye Republijken.

In

In het opregten vande aldervryste Regering die men bedenken kan, worden wetten tot bepalinge gemaakt, om dat elk niet soude doen dat hem goet dunkt: en daarom is 't datmen de geboden (met doen, of laten) van die geen die regt tot gebieden hebben (dat is, van onse Souveraine Overheyt) absolutelijk moeten gehoorsaam zyn; Die dat niet en doet, *queſt de Majeſteyt* van zynen *Souverain*, en is daar strafbaar over.

Maar te redeneren, en te oordelen over de Wetten van zynen *Souverain*, is dat sonde, en verdient sulk een man straffe? Wie sal met my niet bekennen, dat soo een man buiten jigt, haat, of gramschap sprekende, sulx vry staat? Of dat een Man met goede redenen, konnende bewysen, datter een Wet gemaakt ware, die tegens 't belang van den *Staat*, ofte *Billikheit* street, het afschaffen van sulk een Wet quame te raden, soude soo een Man (zyn seggen maar voor seggen houdende, die onderwerpende het oordeel van zynen Souverain, sonder anders te doen dat de Wet, of 't gebod tegenstreed) tegens den *Staat*, ofte zyn *Oppermagt* sondigen? Ik meene van neen; maar dat soo een Man als een wys Burger, en een goet Onderdaan, die zyn Vaderland soekt dienst te doen, *Dubbelde Eere* waardig is: Daar ter contrarie een Man sijn Souverains Wetten critiserende, en hekelende, om die by het Volk kragteloos; zyn Wettige Overigheit veragtelijk; ende Regering hatelijk te maken; verdient als een rebel, en ontroerder van zyn Vaderland, met *d'uyterste straffe* gestraft te werden.

Daarmen over de Burger-wetten van zynen Souverain in bescheidentheit vry mag redeneren.

Hier uyt besluit ik dan, dat indien men sonder het Regt en d'Agtbare Authoriteit van den *Souverain* te quetsen, en sonder de vrede, ende rust vande *Republijk* te storen, over de *Regering* kan, en mag redeneren, sijn gevoelen spreken, en andere die mede delen; Dat men van, en over den *Gods-dienst* die puur de conscientie en 't gemoet raakt, en welkers einde niet en is als door het oeffenen van deugdelijke werken, *God*, en onsen *Naasten* te behagen, vryelijk mag, en kan redeneren, zyn gevoelen seggen, en andere die mede leren, sonder den Staat, nog den Souverain te quetsen, en des Republijx rust, en vrede te storen: Mits datmen den *Opper-Magiſtraet* de volle magt inde Politie late, ende hunne Souveraine Burger-wetten eeren, ende ge-

Voor al over den Gods-dienst en dat, om dat die alleen 't gemoet betreft.

gehoorſaam zyn; ſchoon die tegens ons humeur ende gevoelen mogten ſtryden, ja ſchoonſe ons mogten onregtveerdig ſchynen: Dewylder in den Staat geen groter onregtveerdigheyt kan begaan, nog liefdeloosheyt aan 't *Vaderland* kan beweſen werden, als niet te leven conform de wil, ende geboden van dien *Oppermagt*, die *God* over ons gelieft te ſtellen, en die wy, of onſe *Vaderen* daar toe verkoren hebben.

XI. AFDEYLING.

Onder 't dekſel van deze vryheit kan quaad geſmeet werden.

MAar immers ſal men onder alle ſoorten van Gods-dienſtige; menſchen vinden, die extraordinair *Geld*, *Eer*, en *Regeerſugtig* ſijn, en 't is kennelijk dat deſe paſſien geene gevaren ontſien; Derhalven ſoo iſt aparent dat ſulke by tijd, ende toeval, eenige gelegentheit ſiende, om tot Regeer-ſtaat te konnen komen, tot deſen einde alle kragten ſullen in ſpannen; beſonder om de medebelyders van hun gevoelen tot hunner hulp te bewegen: waar toe zy duiſende voorwerpſels wetende, de onwetenſte wys maken, dat het ſelfs Gods-dienſt is, hun Gelove op den Troon te ſtellen, alleen om haar ſelven (op haſard van leven en fortuin haar niet ſchamende den Duyvel, of de hoogſte boosheit, in de gedaante van een Engel tot haar voorganger te hebben) in den Setel van Staat te helpen.

Niet in den openbaren Gods-dienſt oeffening.

Ik antwoorde, dat den Gods-dienſt die niet als de reden, en het redelijke beoogt, ofte leert, ſulx niet mede brengt: de rampen van den Staat, konnen onder alle pretexten geſmeet werden, als den Booſaardigen die in 't heymelijk ſmeden wil: Die geen Profaan, nog Gods Loogenaar en is, ſtelt glorie ſijnen Gods-dienſt in 't openbaar te doen, en nodigt alle Man tot die ſelfde oeffening dien hy ſegt God behaaglijk te zyn; Nu ſtaat vaſt, dat alle woorden waar mede men den Staat grieft, en zyn Souverain komt te ſmaden, ſoo wel als de daden tegens de Wetten, ſtrafbaar ſijn. Wie iſſer dan, die profeſſie doet met open deuren te leeren (buiten welk gebruik geene Volx God-s dienſte, behoorde toegelaten te werden) hoemen God dienen moet, die yets ſal dorven leren, dat tegens 't belang van den *Staat*, en den *Souverain* komt te ſtryden? Immers is hy dit bewuſt,

wust, dat hy door sulx, de verbolgentheyt van deze op hem, en zyn aanhangers soude trekken, om haar te sien besnuyken, is 't niet van 't leven, ten minsten van die vryheyt die haar soo behaaglijk, ende dierbaar is.

Om de gevaren die daar op te volgen staan.

Stellen wy dan vast, dat de heymelijke by eenkomsten buiten kennisse van den Souverain, gevaarlijker zyn, dan de sulke die opentlijk, en met kennisse vande Oppermagt geschieden; en datmen inde Gods-diensten, die men openbaar voor de Wereld doet, niet en sal dorven leren, dan het geen op vaste voeten vande reden staat: Dit is nu de gemeen, ende klaarste reden, ende lesse van alle Gods-diensten, *Vreest God*, *Eert den Koning*; En wie konnen zy seggen den *Koning* te zyn, als die het swaart van magt, en geregtigheit voert: Waar tegens werd dit *Swaart* gedragen? tegens laster, woorden, daden en werken, die den Staat in 't klein, soo wel, als in 't groot hinderlijk zyn; maar niet tegens de gedagten, en het oeffenen vande reden, en het oordeel. 't Is dan billijk dat yder dezen vry heeft, om zynen God volgens het dictamen, of de sluit-reden van zyn Ziel, en Conscientie, te mogen dienen.

Alle heymelijke Vergaderingen den Staat schade konnende toe brengen

Soo moeten de Gods-dienst oeffeningen in 't openbaar toegelaten werden.

Ik bekent dat ook deze vryheit zyne swarigheden heeft: maar isser inde Wereld wel een bestier soo wyslijk bedagt, ik laat staan in praktijk gebragt, die van gevaar, en swarigheden vry is? 't Is een vaste regel, ***dat men moet toelaten 't geene men niet beletten kan***, schoon het ons schadelijk is: 't zyn de Wysen die tegens verder ongemak de wagt houden, ende minste opkomende swarigheden (hun doenlijck zynde) in haar geboorte smoren.

Voornamentlijk als men 't niet beletten kan.

Tegens de sulke die grond-regelen leren, vals, en verleydende tot verandering zynde, waakt den Souverain en 't is de pligt van kloeke Regenten datse alle pogingen van veranderingen beletten; want door veranderinge komt beroerte, ende door deze een ruyneuse omkeringe: tegens die geen die hunne leere, als onwedersprekelijke waarheden, willen door dringen, een anders gevoelen willen weg dryven, ende hunne van den hoogsten Troon, als Wetten doen gelden; En tegens diemen weet dat in hunne Zielen een heymelijken haat tot den Staat dragen, en op buiten hulp konnen hoop stellen, tegens deze, seg ik,

Maar met wysheit moet daar tegens gewaakt werden.

Om den Staat buiten perykel te houden.

dient een ſcherp ooge, en wakende gedagten te gaan.

Hier toe moet den *Souverain* (zyn Onderdanen deze Vryheyt van Gods-dienſt gunnende) beſorgen, dat des Staats Gods-dienſt de Triumpherende komt te blyven ; om in den Staat geen beroeringe, nog omkeringe te hebben; het welk ligtelijk komt te gebeuren, wanneer de *Overigheit* hun de geſchillen aantrekken, en het tot politijke queſtien brengen.

En op dat des Staats Gods-dienſt de zegenpralende blyve.

XII. AFDEYLING.

Verſcheidentheit van leere inde gemene Hoofd-Kerke, gevaarlijk inden vereenigden Staat bevonden.

SOo lang men in *dezen Staat*, de abſoluite, en geconditioneerde Predeſtinatie Leeraars, deze verſcheidentheden in de *Scholen* alleen liet queſtioneren, bleef het Land, en de Kerk in ruſte, maar hier uyt inde *Kerk*, en van deſe inde *Raadhuiſen* overvliegende, ſoo zynder die ſwarigheden opgevolgt, die ik in 't volgende Boek wytlopig tonen ſal: en die den leſer ſal bevinden de vrugten van een geknakte Authoriteyt geweeſt te zyn, dewelke men buiten den twiſt van Gods-dienſt (een Leermeeſtreſſe vande Morale deugden) bewaren moet.

Dog eer ik in dit Hoofdſtuk tot aanwyſinge vande Hollandſe Heylen, verkregen wegens de goede ordre in, en diſpotie over den Gods-dienſt, kome, ſoo ſal ik dit van 't gemelte ſeggen; dat de Staten Generaal, ofte de *Bondgenoten*, die met elkander 't Verbond van Eenigheyt, hier voren gemelt, hebben opgeregt, ſulx om de vryheit, beſonder ook van die van den Gods-dienſt, gedaan hebben; gelijk 't in 't vierde Boek hier voren getoont is: Maar dat zy den Oorlog om de vryheit van hunne Conſcientien tegens hunnen Landvorſt kloekmoedig zynde doorgeworſtelt, dees laaſt gemelte ſwarigheden in den Staat van hunne Regeringe bevonden hebben; en dat wegens de ſtrydige gevoelens diede Leeraren vande openbare Kerken dreven, in welk yder de zyne voor de beſt, en waaragtige alleene wilde doen gelden, ſoo dat daar grote twiſt, ende oneenigheden quamen uyt te ryſen: Beſonder inde Provintien van *Holland*, ende *Utregt*, alwaar deſe geſchillen doorbrekende, de Burgers niet alleen, maar de Steden en haar Leden, tegens elkander opſtonden, en dat met

Beſonder inde Provintien van Holland, en Uytregt.

ſodanig

ſodanig een halſterrigen verbitteringe, dat het niet mogelijk is geweeſt, om de partyen, hardnekkig tegens een gekant, inder minne te verſoenen, wat neerſtigheit, moeyte, ende arbeid daar toe is aangewend geworden: Waarom de *Staten Generaal*, Holland, en Uytregts Bondgenoten, ſiende dat inde gemelte Provintien den brand ſodanig begon buiten 't dak te ſlaan, dat de Vlam hun ligtelijk als geburen ſouden hebben aangeſteken, de handen aan het werk ſloegen, om te doen dat anders de Lantſchappen (nu geſcheurde leden, die door verdeeltheit hun Authoriteyt geknakt hadden, en het daarom niet doen konden) elk inden haren toequam: volgens het 13. Artykel van 't verbond hier voren gemeldet.

Waar over de Staten Generaal bekommert zynde.

XIII. AFDEYLING.

MEn riep in *Holland*, d'een tegens den ander, nu om deciſie, dan om verdraagſaamheit; nu om een Provinciale Sinode, om de geſchillen inteſchikken, dan om een Nationale Sinode, om een ſlot-oordeel daar over te maken; Dit laaſte hebben de *Staten Generaal* het ſekerſte geoordeelt: en tot dien einde, als mede om een voorſchrift te formeren, waar na de Gereformeerde Kerken, vande Vereenigde Landſchappen, hun ſouden hebben te gedragen, hebben zy de Evangeliſche Hervormde *Koningen*, *Furſten*, en *Republijken* van Europa verſogt, den Staat met hunne *Gods-geleerden*, de behulplijke hand daar toe te leenen, 't welk veele, uyt een Criſtelijke Medogentheit bewogen zynde, toeſtonden, en hunne *Theologanten* na *Dordregt* (de geordineerde Plaats) af ſonden; alwaar deze, met de Gedeputeerde *Profeſſoren*, en *Predicanten*, uyt de Kerken vande Vereenigde Nederlanden, in 't byweſen van des Staats Commiſſariſſen (Gecommitteert by de Staten Generaal) de bekende Sinodale Decreten (ofte vaſte Regelen, waar na haar de openbare Kerken inde Geunieerde Provintien moeten gedragen) d'Anno 1618. en 1619. hebben Geformeert, en opgeſtelt: en die *d'algemene Staten* hebben Geaprobeert, ende Geratificeert, en voort Geordonneert, die te houden, en te doen houden,

Een vaſt voorſchrift voor hunne Algemeine Hoofd-Kerken, in leer en Kerken-ordenning doen maken.

in

in alle de Kerken onder het diſtrict van hunne Heerſchappye ſorterende; ſoo byde doen weſende, als by de volgend aankomende Leeraren, met een vaſt beſluit, dat niemand tot de openbare Predikinge ſoude toegelaten werden, als onder verſekerde beloften van hun te ſullen gedragen, na de vaſt geſtelde Canons van dito Sinode.

XIV. AFDEYLING.

De Staten van Holland onderhouden deze grondRegelen.

DEſe Regelen hebben *de Staten van Holland*, als mede Leden vande Generaliteyt (ten einde haar eeuwig verbond, door deze eendragts band, in meerder liefde mogte gebonden blyven) als een hoognodig geagte grond wet, van die tyd af ſeer Religieuſelijk geobſerveeet, en in praktijk gehouden: niet dat zy daar mede hebben gewilt, ofte nog willen, dat hunne onderdanen, die met *de Vaderen* van dit Sinodis niet in een gevoelen waren, zyn, ofte in 't toekomen weſen ſullen, inde vryheyt vande oeffeninge hunner Gods-dienſt, ſouden verkort zyn; Gants niet! zy warent die de Conſcientie dwang, ten hoogſtengedet eſteert, en vervloekt hadden; en die wel wiſten, wat angſt gevallen, hunne Vaderen hadden uyt geſtaan, om deze dwang-beulinne te ontſpringen: hier toe hadde God de Heer de ouden moet, en kragten gegeven; dit wiſten zy, En ſagen haar door zyne Godlijke hulp op de hoogte, als op de *Tinne des Temples*, geheven; Niet om van die hoogten de *Koninkrijken der Aarden* beſchouwende, die te begeren; Maar om alle de Tempelen onder haar gebied ſtaande, in welke God Schepper, en Onderhouder van Hemel, en Aarde, werd aangebeden, in haar beſchut, en Vaderlijke toeſigt te nemen; Onder deze voorſorge, datter geen meer openbare diſpuiten inde Kerken, tot ſcheuring, en oneenigheden zyn toegelaten, alleen de gevoelens yder vry gevende, buiten des Staats-kerken, om hunnen Staat voor tweſpalt, en Seditien, te bewaren.

Maar noodſaken geen van hunne onderdanen die als onfeilbare aantenemen.

Nemen alle Gods dienſten onder hunne Protextie.

't Welk hun noyt ongemak maar den Staat wasdom heeft gegeven.

Met dit te doen, hebben zy immers beweſen, tot verwondering van de geen die het tegengeſtelde leeren, dat hun Illuſtre Magt, en Agtbare Authoriteyt, by deze vryheit niet en is verkort,

kort, nog vermindert geweest, maar eer datse daar door kragt, en luister gekregen heeft; ja ik seg dat *den Staat* haar *Mogenschap*, *glans*, en *heerlijkheit* deze hoogwaardige vryheit schuldig is, dewyl d'ervarentheit heeft bewesen, datse des Staats wasdom, en het uytbreiden der Steden wallen veroorsaakt heeft.

XV. AFDEYLING.

IMmers siet men niet, dat de Burger-schappen, malkanderen om het verschil van Gods-dienst smaden, ofte beledigen: en so der al onwetende, en hersenlosen mogten zyn, die eenige stoutheyt bestonden, 't is zeker dat de *Magistraten* genoeg Authoriteits, ende Magts hebben om dese uytsporigen in te tomen, en om desulke, onder den Ban van hunne Burger-wetten, gekappersont te houden.

Geene Burgers werden om 't verschil van hun Godsdienst oeffening verimaan

In den Burgerlijken ommegang van Koophandel doen, en zyn goederen aan anderen op winst te vertrouwen, siet men in Holland niet na zyn tegen-mans belydenisse des geloofs, of van wat Religie dat hy is; maar of hy styf, of swak van vermogen is; En of hy een eerlijk vertrout Man, of een bedreiger is. Dit laaste gelt alleen; het ander werd noyt inde geschillen voor den *Regter*, nog ook by andere gelegentheden by *Burgermeesteren* in agt genomen; maar 't is zeker dat *dese Heeren*, alle soorten van inwoonders, 't zy wat Gelove, Secte ofte Religie zy aanhangen, even veel faveur ende bescherm gunste bewysen; mits dat zy als eerbare luiden leven, ende Burger-Wetten gehoorsaam zyn.

Maar alle genieten zy evenveel voorregt by de Regeringe.

Dit hebben zy vanden beginne gedaan, en hebben daar door een Kroone van onverwelklijke eere, by alle Natïen bekomen, selfs hebben 't die gepresen, die haar dese vryheyt misgunt hebben, en die oorsaak zyn geweest, dat zy om deze natuurlyke voorregten, met glorie vegtende, van haar, als van onwettige dwinglanden, geweken zyn; laten zy voor Rebellen, en Ketters gescholden werden, 't is hun genoeg, dat zy weten, dat al hun doen op reden, en de wettige regtveerdigheyt gegrontvest staat.

Die hierom by yder gepresen werd.

XVI. AFDEYLING.

Om dat alle Gods-diensten de liefde tot hun fondament hebben, daarom werden zy in Holland toegelaten.

ZY geven vryheit om God te dienen, aan die zy weten dat daar mede een veyligen ingang tot den Hemel soeken, daar is maar eene weg toe, en dat is de *Liefde*, de volbrengster vande Wet, en die meer als *'t Geloof*, en de *Hoope* is, dewyle die beide sonder de *Liefde* maar schimmen zyn.

1. *Corint.* 13. *vs.* 13.

Alle bedenklyke deugden zyn de deuren, en poorten waar door men tot dezen weg komen moet; immers meent elk de regte, en beste sleutel te hebben, om de verborgentheden als sloten van dese poorten te ontsluiten; want alle seggen zy, dat haar die gegeven is van *hem*, die daar is de Liefde Gods, zyn, en onsen Hemelschen Vader, en die ons dit eenig, en nieut Gebod heeft naargelaten, *van dat wy malkanderen gelyk hy ons gedaan heeft, sullen lief hebben, op dat wy daar mede betonen, zyne Discipelen* (dat is Cristenen) *te zyn.*

'T Is het eenigste Gebod vande Zalig-maker.

Johan. 13. *vers.* 34. *en* 35.

Waarelyk soude men ons wel in Holland eene Gods-dienst connen aanwysen, die niet de *Liefde* tot haar hoogste voorschrift houden? en die niet professie doen van dese pligt, als het nodigste hun volk te leeren? ik beken datter geen Land in de Werreld is daar men van soo veel verscheidene Gods-diensten hoort, als van dese, maar isser ook wel een Land inde Wereld daar soo veel werken van Liefde gesien werden als in deze Provintien? het schynt dat alle de verscheidene Religions verwanten, alhier om prys, met reéle betoningen van Liefde, ten goede werken.

En deze werd besonder in Holland nagevolgt.

XVII. AFDEYLING.

Niet in woorden, maar inde praktijk.

WAnt de meeste hun leere bestaat in geen Téorye, maar in Praktyk, en Liefde-oeffeningen, met de ellendige, en behoeftigen uyt den hare te besorgen; immers sietmen dat die haar buiten de Hoofd-Kerken afgescheiden houden, dat zy deftige pieuse gebouwen, voor oude afgesloofde menschen, en ouderlose kinderen stigten; even of zy het des Staats Hoofd-kerken niet en wilden

den te goede laten. Waarom ik dorf seggen, dat Gods ondoorgrondelyke wysheit schynt gewilt te hebben, ofte wel deze verscheidentheyt van bevattingen heeft toegelaten, op dat den een, den anderen soude de spore geven, tot oeffeninge van *Liefde*, ende *Barmhertigheyt*; zynde het eenigste waar mede wy God, *de Liefde is*, behagen konnen.

1. Johan. 4. Cap. vers. 7. 8. &c.

Alle *Liefde-werkers* zyn te prysen, en voor die het met die grote mate doen, als ik gesegt hebbe, staat roem open; evenwel komt de grootste eer toe, den genen die de sterke hand van medehulp, en bescherminge aan die grote werken van Liefde komen te houden: dit zyn onse *Souveraine*, en *Sub-alterne-Magistraten*, door welke, buiten de voorseide, soo menigvuldige grote en heerlyke Gestigten, tot Sorg-plaatsen, als *Hospitalen*, *Wees*, en andere soo genaamde *Gods-Huisen*, zyn opgerigt, tot voltrekkinge vande werken der Liefde (buiten de Liefde-werken, die de Armbesorders vande openbare *Staats*, en toegelatene *Kerken*, aande behoeftige Huis, en Geloofs-genoten doen) dat de vremdelingen die siende, in verwonderinge zyn weggerukt geweest; en als in verbaastheyt hebben uytgeroepen, *dat die de stormladders waren, waar mede deze volkeren den Hemel beklommen*, om dien overvloedigen zegen daar uyt te halen, die zy in 't Land beschouden.

Daar inde overheden de sterke hand houden.

't Welk de vremdelingen in verwonderingen wegrukkende hun een goede getuignisse vande Regering doet geven.

Eindeling, om dit Hoofdstuk met dusdanig een getuignisse te sluiten, soo kan ik niet laten hier te stellen, het geene ik ettelijke jaren geleden, tot *Amsterdam* wesende, voor waarheit heb horen verhalen: dat is, dat seker *Uytheems Ambassadeur* vande Magistraat van die groot, en lof-ryke Stad werdende onthaalt, na datmen hem het besonderste van 's Lands, en Stads Magazynen, Stads Gebouwen, en Gods Huisen hadde laten sien, aan tafel tot eenige *Heeren* soude gesegt hebben, in substantie:

Ja sulke die opmerklijke zyn.

,, Myn Heeren, ik hebbe tot op dezen dag gemurmureert, ,, en my ten hoogsten verwondert, hoe het quam, dat God de ,, Heer deze Landen, met sulke grote zegeningen, begenadigde; ,, mar nu heb ik gesien, waar mede gy dien zegen uyt den Hemel trekt: uwe grote betoningen van Liefde, en Barmhertigheden, ontrent den Armen, die ik in deze Stad gesien hebbe, ,, moeten God dringen UE. Ed. Agtbaarheden, overvloed van

Ryk-

„Rykdom, en Wysheyt te geven, om uwe Stad, en het Land „met ſulken deſtigheyt te Regeren, als ik bevinde dat het gedaan „werd.

Dit ſeg ik voor waarheit gehoort te hebben, den Leſer neemter het zyne uyt.

GElukkig is den Staat daar hoog, en lage magten;
Gods-dienſtig zyn: en 't rot der ſpott-ren Gods verkragten:
Gods-dienſt is d'eerſte Zuil, waar op een Staat moet ſtaan,
Wie God dient, trekt Gods Heyl: ſoo Heer als Onderdaan.

III. CAPPITTEL.

Waar in geredeneert werd van de tegenwoordige Hollandſe Politie, en wat Heyllen Holland daar by, en by de verlede tyden door de wyze beſtieringe der Regeerders is op, en toegekomen.

I. AFDEYLING.

Door politie werd een Staat opgeregt, en onder houden.

WAar in beſtaat dog de deſtigheit van deſe Regering? zekerlijk inde goede Politie: wat is Politie? ſoo ik (die maar een plattert ben) dit onduits woord wel bevat, ſoo kant ſoo wel geſegt werden, een Staats-effen-ſchikkinge te zyn, als een Burger-beſtier; tot welk laaſte dit woord beſonderlijk gepaſt werd. En in der waarheit kander wel iets inde Wereld, beſonder een Staat van Regering, daar in eenige volmaaktheyt ſal weſen, ſonder ontwerpingen; en datter ſekere effen-ſchikkingen van ordren ſijn voorgegaan? en ſoo men door het effen-ſchikken van Wetten, en Ordrens een Regeer-ſtaat tot perfectie al komt te brengen, kan die dan ook wel ſtaande blyven, ſonder dat de hand niet ſtaag gehouden werd aan de geſeide effen-ſchikkinge? gants niet; want de Ordrens, Wetten, en Wille-keuren, by het opregten

regten van den Staat, in effenheyt geschikt wesende, maakt door het effen-schikken des Staats, en Burger-saken, dat de Regering aan de tijd ende eeuwen vast geankert blyft: laat ons dan sien welke de effen-schikkingen sijn, die onsen Staat hebben, en komen gelukkig te maken.

II. AFDEYLING.

Wie oulinx de Souveraine dispositie over de Politie in Holland heeft gehad.

OP het 13. *Cappittel van 't twede Boek Eerste Deel*, heb ik getoont dat het hoogste Regt vande Hollandse Heerschappye heeft gestaan by den *Grave* als *Landvorst*, en by de *Staten* als Voorstanders der Gemeinten; en dat de grootste portie van des Staats hoogste effenschikkinge is geweest by den *Prince*, als by die des Majesteyts beklede der, ofte besitter van de Republijke ware: en dat het gemeen Burgerbestier ('t welk gemeenlijk met het woort Politie gemeent, en betekent werd) quam aan sulke, die uyt 't regt van geboorte daar toe bevoegt waren, of volgens dispositie by voorregt-gunning van den Prince als Landvorst, of volgens oude Burgerlijke Voor-regten (uyt hoofde Cap. 4. in 't selfde Boek getoont) Constumen, en Usantien, daar toe verkoren wierden. Nu sullen wy spreken van de tegenwoordige, hoedanig de Politie in *Holland* is, en hoe daar van, en over werd gedisponeert, 't zedert deze Lande het *Huys van Oostenrijk* sijn afgegaan.

III. AFDEYLING.

Deze is in den Staat algemein, of afgescheiden.

HEt hoogste bestier vande Politie, inde *Vereenigde Nederlanden*, is algemein, of afgescheiden; En beyde zynse in haar opsigt absoluit, en Souverain: d'Algemeine is de Souveraine Bestiering vande *Generaliteit*, gelijkt inde volgende afdeyling gesegt, en daar na verder bewesen sal werden: En d'afgescheidene is het Provinciaal Souverain bestier vande *Staten* der Landschappen, elk in den zyne besonder, gelijkt inde 5. en 6. Afdeylingen van die van *Holland* getoont sal werden.

IV. AFDEYLING.

Welke d'algemeine is.

d' ALgemeine (als gesegt is) raakt de gesamentlijke *Bondgenoten*, vande Unie 1579. gesloten ; En 't is seker dat het maken van dit Verbond, ofte Unie, kan gesegt werden een algemeine effenschikkinge, ofte Politie geweest te zyn, om de Landen in postuur van defensie te brengen ; en om de Landsaten te beschermen tegens de Tirannyen, *in 't 4. Boek I. Deel*, omstandelijk beschreven: ook soodanig dat dese algemeine, dewelke is een t'samenvoeginge van verscheidene magten, niet en is geweest om d'afgescheidene weg te nemen, maar om elke Provintie, hun eygen Burger-bestier, En Politie latende ; te helpen tot een Souverain der magt, om over hunne Staats, en Burgersaken te konnen disponeren : Waar uyt dan blijkt dat over d'algemeine, en afgescheidene, verscheidentlijk werd gedisponeert, en dat in dier voegen, als 't in 't volgende getoont sal werden.

Deze is om d'afgescheidene te sterken.

Wie de dispositie over d'algemeine heeft.

De dispositie over 't algemein Politijk-bestier raakt *de Generaliteit* ; en by gevolg soo Competeert het beleit der saken ; aan het Collegie vande *Staten Generael*, der Provintien Gedeputeerdens: dan vermits dit bestier meest gaat over 't geen Vreed, en Oorlog, ende Milite &c. raakt, soo sal ik dit menageren ter tyd, en plaatse daar sulx behoort, en voegen sal.

V. AFDEYLING.

* d'Afgescheidene in Holland is Souverain, en onderhoorig.

OVer d'afgescheidene heeft elk Landschap de Souveraine dispositie in den hare, en om niet van alle, soo sal ik alleen van die van *Holland* (aan *Zeeland* gekoppelt) spreken. De Politie is in *Holland* weder generaal, of particulier, daar by ik bevat de Vorstlijke, of Souveraine Regeering, ende Burgerlijke effenschikkinge ; ofte anders de sub-alterne, dat is het onderhorige Burger-bestier : Over de Vorstelijke, disponeert met een Souverain vermogen, de *Staten* met hunnen *Stadhouder* in der tyd : Gelijk eertyds de *Graven* met de *Staten* gedaan hebben;

De Staten disponeren over de Souveraine Politie

de

de *Stadhouders* dragende, met minder mogenschap, de Beeltenisse vande oude Majesteyt der *Landvorsten* : ende *Staten* hebbende het regt van meerder magt gekregen, om het belang van hun Volk en des Staats saken, te besorgen, en waar te nemen.

VI. AFDEYLING.

DEse dispositie gaat over alle saken die den Staat vande Provintie eenigsints raaken : welke saken voornamentlijk hier in bestaan; Eerst in het besorgen, hoedanig, en waar uyt de middelen tot Maintenue van den *Staat* sullen getrokken werden; Mitsgaders Collegiens te maken, en bedienende te stellen, soo tot opsigt, bestier, als insamelinge vande *Finantien*: Ten anderen in het oprigten van *Souveraine Hoven*, en *Subalterne Vierschaaren* voor de Justitie; dat is, om Raads-Heeren tot Hoogste-Regters, Fiskalen, &c. voor de hooge; en Balliouwen, Schouten, en Schepenen, tot de lage Regt-banken, te kiesen : En eindeling om inde *Politie* (daar het Voorregt der Steden, of 't Voorregt van eenige Vergaderinge, hun niet komt uyt te sluiten) *voorname Bestierders civil*, &c. Curators, Rektors, vande Universiteyten &c. te verkiesen; En voor al hebben zy alleen het Regt, om te disponeren over de *Wetten*; om die te breken, en sulke te maken, als zy begeren om tot regelen te zyn, waar na de *Subalterne Magistraten*, in hunne effenschikkinge van Burgerbestier, haar sullen hebben te gedragen : En dit alles (waar van hier agter particulierder) boven haar deelgenoodschap inde Generaliteyt; alwaar zy door hunne Gedeputeerdens, haar uyterste wil brengen, om sodanig een besluit omtrent *Vreed*, en *Oorlog* met de Bondgenoten te helpen maken, ende aanklevende noodwendigheden te doen waarnemen, als de tyd, ende gelegentheden van saken, voor 't gemeen soude komen te eyschen.

Hoedanig de Souveraine Politie in Hollant is.

VII. AFDEYLING.

Van deze hangt de Burger Politie van de Steden, en 't Platte Land.

DIt genoeg vande *Souveraine* dispositie over 't geheel vande Provintie, van welke de *Subalterne*, of Burger-Politie, komt af te hangen; Deze is weder particulier, of in geslote Steden, of over 't gemene Platte Land.

Hoe die ten Platten Lande werd waargenomen

Ten Platte Lande stelt, of kiest den *Prince van Orange*, als des Graaflijkheits Stadhouder, (gelijk hy doet Raads-heeren inde Souveraine Hoven, Schepen inde Steden, Pennink-meesters over de Domeinen, en Curateurs, &c. inde Acamedien enz:) op de Nominatie vande *Staten van Holland*, Hoog-balliuwen, Dijkgraven, Hoogheem-en andere Heem-raden tot het Bestier van het Platte-Land-stands Regt; en om sorge te hebben over de Dijken, Dammen, en Watergangen: des gelijx een Houdvester met zyne Meester-knapen tot opsigt vande Duinen, ende Wildernissen; Alle, en besonder d'eerste met sodanigen Regt, en Magt, als zy by de Ordonnantien toegelaten zyn; en om te mogen doen, dat zy met malkanderen oordelen oorbaar te zyn, ten beste, en tot bewaringe van het gemene Land, onder haar toesigt behorende: Een Agtbare-Politie van ouds by de eerste *Graven* hoognodig geagt, dewyl *Holland* sonder deze, of sodanige middelen een Water-poel, en desolate Woestyne soude wesen.

Boven dese Politien, die vande *Hoogste Magt* alleen dependeren; Soo heeft yder *Heer* (hy zy 't Lighaam van den *Staat*, of die van een *Stad*, of hy zy een particulier *Persoon*, Adel, of Burger, besittende by Erfnis, of Koop, Hooge, of Ambagts Heerlijkheden) het Regt om over hunne Dorpen, of Distrikten een Balliou, en Welboorne Mannen inde hooge, ende een Schout, en Schepenen inde Ambagts-Heerlijkheden (met 't gunt daar meerder van den leegsten aan hoort, om goede ordre, en Politie onder de Landsaten te houden) te mogen stellen.

VIII. AFDEYLING.

INde Steden weet yder dat de naam van *Burger-meester*, die geen werd toegepast, die de hoogste magt inde Politie, of 't Burger-bestier is toevertrout: onder deze haar toesigt, en volgens haar wil, en geboden, werden alle separate Burger-saken, door minder gequalificeerde *Burgeren*, bestuurt, en effen-geschikt; Deze bestiering (om niet van de Justitie, of Regts-beleydinge te spreken) is weder *Kerk*, of *Burgerlijk*; In het Kerklijke is yder, gelijk in den Gods-dienst, de vryheit gegeven, om sodanigen Kerk-bestier te maken, als elk nut, en dienstig voor zyne Kerke komt te oordelen: alleen des *Staats* Hoofd-Kerken, daar de *Overheden* moeten Leden van zyn, en die door de Overheden onderhouden werden, en onder haar bescherminge Particulierlijk behoren, zyn bepaalt aan die Regelen, soo in Leer, als Kerkordeningen, die door ordre vande *Souveraine Oppermagt*, anno. 1618. en 1619. byde Generale Kerken zyn opgestelt, en gearresteert geworden: hebbende dit gemeen, met de getollereerde Kerken, dat de *Leeraren*, *Toesienders*, en *Armbesorgers*, zynde de Kristlijke Kerk-bestierders, alle Burger-Wetten, gelijk de verdere Landsaten, onderworpen zyn; Als mede dat zy Getollereerde, met des Staats openbare Kerklijken, gelijklijk, op ordre vande hoogste Overheyt, geobligeert zyn, *God de Heer* in nood, eendragtig te bidden, en voor genote weldaden gelijksaam te danken.

De Burger-meesters zyn magt-hebbers vande Politie.

Die inde Steden Kerk, of Burgerlijk is.

Hoe het Kerlijke werd waargenomen.

Belangende de Burgerlijke Politie inde Steden, deze begint vande *Burger-meesteren* (binnen *Leyden*, in veele saken met *Schout*, en *Schepenen* 't samen) deze vergeven alle Officien, ende Beneficien, die elk in den zyne de *Stad* betreffen; Of aande Steden horen: *zy* Administreren, en Regeren door Ordinaar, en Extraordinare Tresorieren, alle Stads Goederen, ende inkomen; en volgens hunne Geboden, werden de Steden met deze middelen bewaart, gesterkt, en versiert, met Gebouwen, als anders: *'t zyn deze* die inde Steden Regenten van Wees-Kamers ende Gods-huisen stellen, en alle Regelen doen ordonneren &c: *'t zyn*

Hoe het Burgerlijke werd waargenomen

deze (inde Steden daar de Burgers geen Regt tot verkiesinge hebben) die de Kapitainen vande Schutteryen verkiesen: zy maken Gouverneurs, ende Directeurs vande Hallen; zy stellen de Dekens, en Hoofd-lieden vande Gildens: en creëren de Toesienders, ende Bewint-hebbers vande Maatschappyen, en alle Burger-Gemeenschappen: houdende in alles *aan haar* de Super-intendentie, ofte het Opperbestier. Invoegen dat *zy* met groter Regt *Burger-meesteren*, mogen genaamt werden, als inde oude tyden, doen de *Magistraten* byde Gildens, of Burger-Gemeenschappen gekoren wierden.

IX. AFDEYLING.

OM niet te spreken vande *Hollandse* oude Regering (*in't voorgaande Deel, het 2. Boek Ontcyffert*,) of aan tewysen wat in die oude Regering soude te prysen, en te laaken staan; Soo sal ik nu voortgaan tot aanwysinge vande Heylen, die *Holland* door hunne gepraktiseerde Politien, onder Godsgenadigen zegen verkregen heeft.

De Burgermeesters hebben grote Authoriteit ontrent het gehele Burgerbestier.

Voor eerst staat dan aan te merken, dat de *Burger-meesters* der Steden, na het verval vande Graaflijke Regering, de Opperdirectie vande Burgerlijke Politie (als even hier boven getoont is) van God, en haar Volk zynde toevertrout, dat zy als *Burger-Vaderen* hunne verkregene Authoriteyt, tot voorstant, en bevorderinge van 't gemene beste, hebben aangelegt gehad; En dat alle Burgerlijke Effenschikkingen, ofte minder bestiering van groot, en kleene Gemeenschappen, van Hallen, en Broeder-schappen, van Gildens &c. van haar dependeren; soo dat om 't ontsag van *deze* alle mindere bestieringen niet alleen met bysondere omsigtigheit, en wys overleg, maar ook buiten 't belang van eygenbaat, (daar schier yder mensch toe inclineert) tegens 't gemeen intrest van Stad, of Republijke, bestuurt werden.

Waarom het te beter werd waargenomen.

Een middel waar door onse gelukkige Regeringe aanleidinge heeft gemaakt, om veele Volkeren (*Hollands welvaren*) tot deze Provintie te trekken, als niemand uytsluitende vande voor-

delen

delen der Landsaten, maar yder die hun verblijf en vaste Woonplaats in deze Provintie komt te nemen (gelijk inden Godsdienst geschiet) volkome vryheit gevende, om hunne kost door sodanige eerlijke middelen te winnen, als hunne middelen, gelegentheden, kennisse, ofte bequaamheden, soude mogen mede brengen. Gebruiken deseer loflijk in desen, de *Burger-meesteren* der Steden (hoewel volgens de natuur, en oorspronk van haar ampt, dezen geen *Souverainen* zyn, nog konnen wezen; Maar sulx ontlenende van des *Staats* Souverainiteyt) een Souveraine absolute *Oppermagt*, sonder op geslote Gildens agt te slaan, en dat tot bevorderinge van het gemene beste.

Geven yder vryheit om hun werk, of hanteringe te doen.

Want zy weten, en 't is ook waaragtig, dat de menigte des Volx *Hollands* welvaren maakt: en dat de vryheyt vanden Gosts-dienst alleen, soo veel Volkeren niet na Holland soude getrokken hebben, ten ware deze *vryheit* daar by, van sig allesints op geoorloofde manieren te mogen ernéren, aande Vremdelingen ware geschonken geweest: soo dat wy onse gedagten eens agterwaarts trekkende; En insiende dat de *Nederlandse Troebelen*, en besonder de *Albamsche* wreetheden, Legioenen menschen hebbende uyt den Lande van *Wals*, en *Duits Vlaanderen*, ook uyt *Braband* gedreven, en dat veele duisende Menschen van deze naar *Engeland, Oost-Vriesland*, of onder andere Evangelische *Vorsten*, en *Republijken*, haar wijk nemende, om haar een versekerde woonsté te kiesen, dat deze, seg ik, zyn genoodsaakt geworden, uyt gebrek van haar daaglijx voetsel, (het welk deze eerlijke Luyden, dat juist geen buitenlandse Negotianten, Konstenaars, Manufactuur Fabrykers &c. maar Ambagts, of nering doende Luiden waren, door de Gildens belet wierd) weder tot haar *Vaderland* te keren; of hunne vaste Woonplaats in *Holland* te soeken; alwaar zy vryheit genoten (geslote Gildens aldaar geen Magt hebbende om haar te weeren) om de kost, met soodanig een Ambagt, Hantwerk, ofte Neringe als hunne kennisse, ofte gelegentheyt mede brengt, te mogen winnen.

't Welk veel Volx heeft na Holland getrokken.

Meer als ser anders om de vryheit vanden Godsdienst soude gekomen hebben.

X. AF-

X. AFDEYLING.

De Vremdelingen de selfde voorregten nevens d'oude Landsaten gegeven.

EEn heerlyk, en prysWaardige Maxime vande Oud *Hollandse Regenten*, die, in nadeel soo het scheen, van eenige Oude Landsaten, tot hun der Steden Inwoonders (welke om haar doende Ambagten en Neeringen, ten einde de winsten alleen, of ten minsten overvloediger tot haar te trekken, garen alle andere haar Vocatie, of Neering-doende Nieuwelingen daar buiten wilden houden) alle Vremdelingen hebben aangelokt gehadt, met die te gunnen, alle deselve vryheden die hunne oude Ingesetenen genoten, mits dat deze eerste haar vry Burger Regt kogten, dog met een gering, en qualyk noem-waardigen Penning, of wel voor niets die gevende aanden On-magtigen.

Heeft veele van dezen nadelig gescheken.

Dese Maxime schynt by eenigen voor den inwonenden burger seer nadeelig te zyn; dewyl de reden, ende billykheyt komt te eyschen, dat den *Inboorling* meerder voorregt dient te genieten, als den *Vreemdeling*; besonder ontrent zyn Ambagt, en daaglyx doende Neeringe, daar hy van bestaan moet, en waar in hy door den Vremdeling kan beschadigt werden: vermits den Vremdeling inde Stad, daar hy zyn Woonsté komt te kiesen, dikwyls Vriend, nog Maag, en sekerlyk geen Kalanten hebbende; syne Waren met minder winsten, om Kalanten te winnen sal overdoen, als wel de oude Gekalandeerde, die, willen zy de Kalanten behouden, de Nieuwlingen in 't goetkoop geven moeten navolgen, of wel hare Neringen laten verlopen: Invoegen dat de Ouden door 't een, of 't ander geval merklyke schade lyden (is het seggen) by het toelaten vande Nieuwelingen.

Daar het ter Contrarie ten voordele van 't gemeen, en tot Hollands Heyll' gestrekt heeft.

Dat sulx zy; daar tegens is ook waaragtig (ik spreke selfs van Ambagt-en-Nering doende Lieden) dat alle Insaten, buiten eenige weynig schaadlydende, dubbelt door sodanig een toelatinge gebatet werden; Eerstelyk om dat die geen die van een ander Ambagt, ofte Neringe is, door de aankomende Nieuwe Kalanten wint; want niemand komt, of brengt zyn behoefte met hem: ten anderen, soo het bovengestelde waar is, soo werden de Inwoonders in 't gemeen gebaat, door het lager inkopen,

van

van 'tgene haar tot haar, en hunner Familliens noodlyk onderhoud, stadig moet aangekogt werden: ook kan den schaadlydende, zyn schade soo groot niet wesen, of zyne schade kan weder gebaat werden door aanwinning van Nieuwe Kalanten, uyt de Vreemd-aankomende, die van zyn Ambagt, ofte Neringe niet en is (ik spreke van daar een toevloeing van Volk is, want anders kan een Bonte-kray geen koude winter maken) dewyl dat alle menschen genoodsaakt wesende, of uyt een vrye wil haar Domicilium in een Stad nemende, niet van een beroep zyn, nog konnen wesen.

Sulx met Redenen, en d'ondervinding getoont.

Neemt eens de buitenlandse Negotianten, en Fabricateurs van Manufacturen, aan welke veel Werk- en Arbeids-volk hangt, van die de Ambagt en Neringdoende Burgers (*als Bakkers, Brouwers, Wyn, Vlees, Vis, Kaas, Boter en ander Zuivel-verkopers, Apotekers, Kruideniers en alle Verkopers van Droge Waren, en wat meer dient tot nodige Consumptie, of Soulaas van 's menschen leven: mitsgaders de Laken, Stof, Zyde Waren, Kouse, en Linde Winkeliers; Kleer, en Schoenmakers, met al het geen, of 't gunt daar aan komt te hangen, tot nodige Reding, en Kleding van 's menschen lighaam: en eindeling Timmerluiden, Metselaars, Glasemakers, Smeden &c. met al diegeen die iets maken, of verkopen tot nodig gemak, om onse kativige lighamen tegens d'injurien des Lugts te bewaren. Ik laat staan de makers en verkopers van d'onnodige Cieraden en Pomperyen*) besondere Neringe komen aan te brengen: ook soder eenige van dees genoemde Ambagt, of Nering-doende Vremdelingen waren, die hunne kost daar mede soude moeten winnen, soo seg ik nog eens, dat deze de *Oude Inwoonders* geen groote schade konnen, maar (de Republyk in alle zyne leden geconsidereert wesende) dat deze de andere ook voordeel toebrengen; om dat den eenen mensch van den anderen moetende leven, den een vanden anderen Kalandise wint: en dit is seker, dat de *Oude* dit voordeel bovende *Aankomelingen* hebben; dat zy alré geankert zynde, meer Vrinden, Magen, Kennissen, en Kalanten hebbende; beter wetende hoe, en wat Goederen gedebiteert werden: en den inkoop van waren, en materialen met groter credyt konnende doen, als deze, zy ook de Nieuwelingen met goed koop geven konnen uytharden;

dewelke genoodsaakt zyn, in het debiteren van hunne Waren, en Koopmanschappen, een seekere eerlijke ('t zy dan klein, die leert haar de *Hollandse Zuinigheit* aan-nemen) winste te doen; soo zy niet door een dubbelde uytteringe, van Schaad-doen; Staats, en Stads Lasten dragen; Lighaam, en Huislykke Consumptien; haastelyk willen wegdrogen.

Dat Holland door deze vryheits gunning seer toegenomen is.

Maar buiten deze voordelen, van in Burger Nering &c. winste te doen, soo is 't seker dat deze klein zyn, ten aansien van het generaal welvaren, 't welk *Holland* door deze Heilsame Maxime van vryheit gunning is opgekomen: deze te vertonen is mynes bedunkens waardig, om in zyn volheit op te halen; het welk ik nu, soo veel my mogelijk is, doen sal, wanneer ik sal gesegt hebben, wat *Holland* is geweest in d'oude tijden, om die met de tegenwoordige te vergelijken.

XI. AFDEYLING.

Hollands gelegentheit, en wat voor een Land het is.

HOlland, gelijk het by verscheide werd beschreven, is een laag broekkig Land, niet groter in zyn omtrek wesende als ontrent *vyf duisent Mergen Gronds*, daar onder begrepen wezende veel schraale Heyen, en Duynen, meest veen, het minste Teel het ander bepolderde Weylanden; die alle met swaare Dijken, en kostelijke Sluisen, tegens de hooge vloeden vande Zee (uyt welker sware dampen, stormen, en scherpe koude winden, d'Inwoonders in hunne Lighamen, Beesten, Vrugten, besonder aan de Ooft-dragende Bomen, veel schade Lyden) en tegens de sterk afdalende bovenwateren der Revieren, moeten bewaart werden; en die dikwyls door de sware ys-gangen, die tegens de grouwlijke stormen des Oceaans aansetten, de Dijken doende bersten, overstroomt werden: soo dat de eygenaars van deze Landen, boven de sware lasten, en extraordinaire kosten, by die toevallen, dikwyls jaren zyn, dat zy geene Vrugten konnen trekken; en dat in een kostelijk, en veel behoeftig Landschap, 't welk niet magtig is, dat het een grote menigte soude konnen voeden, ja misschien qualijk den twintigsten Mensch van die *Holland* tegenwoordig bewonen, ofte eenige jaren herwaarts bewoont hebben.

XII. AFDEYLING.

De oude Land-saten daar van, een rou Volk geweest.

DIt Land inden beginne bewoont zynde geweest by een kleen getal Menschen, die haar daaglijx voedsel met het Bevissen vande Zee (daar zy aan zyn gelegen) haalden; en uyt den Land-bouw (met groot ongemak van het water) trokken; wierd metter tijd door het vermenigvuldigen des Volx te klein, om d'aangroeyende menigte te konnen voeyen: hier door wierden de Landsaten te Rade, om deze leege landen die door de stadige vloeden vande Zeé geinondeert, en onnut gemaakt wierden, te beslaan, en te omchingelen, eerst met kleene, daar na met stevige sware Dijken; om deze ongemakken werende, meerder Vrugten daar van te konnen trekken,

Hier door meerder Landeryen winnende, om groter menigten te konnen voeden, alsser tot den Land-bouw nodig waren, soo konden die haar met andere saken quamen te erneren, mede gevoedet werden; 't ware vande Aardvrugten, 't Suivel van Koeyen, Schapen, &c. 't welk de Land-bouwers wonnen, als van 'tgeene de Vissers uyt de Zee haalden; soo dat deze Rouwe Boeren, en Vissers, haar inden beginne met Schaapsf-vagten kledende, gelegentheyt kregen om Ambagten, en Neringen te leren: gelijk zy deden, van haar Vlas Linden, en van haar Wolle Stoffen makende, om haar te kleden na het gebruik der gecivilifeerde Volkeren.

XIII. AFDEYLING.

Werd een gepolifeerde Natie.

NA het verloop van d'eerste tijd, als een Gepoliseert Volk eenigsints bekent staande, en hunne kennisse nu verder gaande, als altijd in armoede te willen blyven sukkelen; dog geen middelen (vermits het Land geene *Metalen*, en alleen weynig Vrugten als *Wol*, *Vlas*, *Hennip* &c. uyt-levert) nog wijse Industryen hebbende om haar Fortuin, door 't maken van Aardigheden, het Fabriseren van Manufacturen, of 't drijven van

Negotie, te poufferen; foo fogten zy haar Eer, en Fortuin in 't konftig, en 't ftout handelen vande Wapenen, en befonder in 't overftout beryden van hunne Peerden, inden Oorloge: waar in zy feer adroit, en veerdig wezende, zy feer geagt, en vermaart by de *Oude Romeinen*, en andere *Volkeren* geweeft zyn; maar inde na-tijden, deze luifter, en haar (in 't twede boek getoonde) heerlijke mogenfchap, die zy onder hunne eygene Land-Veld Heeren, als *Brinio*, *Civillies* &c. hadden, verliefende; fo moeften veele, en befonder de kloekmoedigfte met de Wapenen, haar Fortuin maken; meeft in het dienen vande Wefterfe Keyferen, tot groot agterdeel, en verfwakking van haar eygen Vaderland: het welk geduurde ter tijd toe, dat deze Volkeren haar gefcheurt Lighaam weer aan malkander hegtende, zy hun Landfchap tot een aanfienlijke Republijk formeerden; in die hoedanigheyt, gelijk het *in 't twede boek van 't eerfte Deel* gefien kan werden.

XIV. AFDEYLING.

Beginnen Koophandel te drijven.

VAn die tijd af, of met de aankomft der *Graven*, begonden de Land-faten meerder gemeenfchap, en communicatie met andere Volkeren te houden; maar wiften weynig van Koophandel dryven, ten zy het debiteren van hunne waren ter fleet aande bewoonders van hunne Landftreke; het welk was d'eene Waar, of Koopmanfchap tegen d'andere te ruylen.

Die van Dordregt goede gelegentheit daar toe hebbende.

Die van *Dordregt* waren d'eerfte die hun met Koophandel begonden te erneren, want leggende aande *Merwede* (een Revier waar door de Waal, en Maas haar loop voor by deze Stad nemen) foo hadden zy goede gelegentheden om d'afkomende Schepen (felfs eer dit een Stad waar) die elwaarts met hunne Koopmanfchappen heen wilden, aan te lokken, met vande felve af te kopen 't geene de Burgfaten van noden hadden; het welk by haar neerftig waar zynde genomen; en in 't gene zy konden miffen, aande aan, en afvarende Schippers, en Kooplieden, te verkopen, met voordeel te doen; het haar foo wel heeft behaagt gehad, dat zy

Bedienen hun daar van.

(tot een Bewalde Stad zynde gemaakt) alle voor by varende Schippers,

pers, met hunne Schuiten, en Schepen, obligeerden hunne Stad aan te doen, om de Waren die deze geladen hadden, aldaar te komen venten: het welk veele hun ongelegen, en schadelijk dunkende, de Stad voor by dede zeylen, tot dat die van *Dordregt* het Stapelregt anno 1299. door gonst vande Oud-Hollandse Graven *Jan van Holland*, Vorst; en *Jan van Avesnes* syn Stadhouder, ende Voogt; by Octroy en Privilegie hebbende verkregen (het welk by de volgende *Graven* dikwyls is geamplieert, en geratificeert geworden) zy alle voor by varende Schippers, indien zy niet willig wilden, met geweld dwongen, hunne Waren, en Koopmanschappen aldaar te komen venten, of te verstapelen, of wel dit Regt van haar met een seekren Penning af te kopen.

Siet Balens Besch van pag. 441. tot 482.

XV. AFDEYLING.

De Hollanders krygen door de gevlugte Vlamingen kennisse om Stoffen te Fabriceren.

BY deze eerste Negotie van gaande, en komende Koopmanschappen, soo begonden de *Hollanders* kort na den jare 1300. de Fabryk van eenige Manufacturen, als Laakens, en Wolle Karsayen &c. te leren vande gevlugte *Vlamingen*, die hun Lyfs berging in *Holland* onder 't gebied vanden *Graaf Ian van Avesnes*, (staande in een bitteren Oorlog, tegens de *Grave* van Vlaanderen *Guido van Dampiere*) sogten; ter oorsaak deze baldadige Volkeren tegens hunne *Regeerders* oproerig wezende, de *Magistraten* (die hun eenige Regten vande Gilden hadden willen toeeygenen) in verscheide Steden quamen te vermoorden: Besonder binnen *Yperen* daar my op Schepens Kamer, eenige jaren geleden, een Tafereel is getoont, alwaar den Voogt, ofte Burgermeester, met alle de Schepenen, zynde de Magistrature van die Stad, stonden afgemaalt, die anno 1303. door de Gemeente aldaar op Schepens Kamer zyn Gemasacreert, en ter vensteren uyt gesmeten geworden.

Hier door *Vlaanderen* ontbloot wesende van veele Manufacturiers, als Meesters, en Arbeits-Lieden, moeste sien en dulden dat hare nageburen, als *d'Engelse*, *Braband*, en *Hollanders* door dese Vlugtelingen gestileert wierden, in 't geene *Vlaanderen* gelukkig en aansienlik boven haar nageburen maakte.

XVI. AFDEYLING.

Holland verwaarlooft in dezen hun goet begin.

MAar wat waſt ? *Hollandt* in die tyd dit geluk niet wel beſeft hebbende, verwaarloosde de voortſettinge van deſe gelegentheyt; 't Sy dat de hevige, en zydige paſſien der Lantſaten, hier vooren verhaalt, oorſake was dat het gemeene beſte des Volx niet wel is waargenomen geweeſt, of dat de oude Hollantſe onwetenheyt, haar heeft gehouden in hun te vernoegen van uyt haren Boeſem, en eygen gront te trekken, 't geene zy tot haren onderhout van noden hadden; ſonder moeyte, of arbeit te willen doen, om meerder overvloed van buiten in te halen : 't Sy hoe het zy, die van *Vlaanderen* bleven (ſchoon veel van haar Lantſaten vertrokken waren) in 't beſit van den Koophandel, verre boven hunne Nabuuren, die haar weynig in hunne affairens krenkten; Vermits zy Rijker, en Magtiger weſende, deſe Wijsheyt daar boven hadden, dat zy de *Ooſterlingen*, (die in die tyd de voornaamſte Bevaarders vande Zee waren) en alle vremde Kooplieden in haar voornaamſte *Koop-Stad Brugge* veel Vryheits, en Voorregten ſchonken; Om door 't middel van deſe Ooſterſe Volkeren (ſchier de eenige Voer, en Veerluy van *Europa*) hunne gemaakte ſtoffen, en geſouten Vis, als Abberdaan, en Haring (die die van *Bier-vliet* hadden leeren kaken, om voor 't verderf bevryd te ſijn) buiten s' Lants te vertieren, en weder door deſelve vragt-voerders, ſulke waren tot haar te doen brengen, als zy tot 't maken van hare Manufacturen, of ander nodig gebruikt, moeſten van buitenen krygen.

Latende Vlaanderen alleen de Koophandel.

Hier door begon *Vlaanderen* beſonder van ontrent den jare 1340. tot den jare 1436. wederom ſterk te floreren, beſonder met het fabriceren, en het vernegotiéren hunner menigte, en overvloedige Stuk-goederen van Wolle Manufacturen, die zy maakten; Invoegen dat deze Provincie ſeer Volk (want eene Stad *Gend* tagtigduiſent gewapende Mannen anno 1380. kon uytleveren) en Geld-Rijk zynde geworden, de *Vlamingen* ſoo euvel-trots wierden, dat de *Gend*, en *Brugſe-Gildens* in verſcheide gelegentheden hunne *Magiſtraten*, ja ſelfs hunnen *Land-vorſt* re-

Waar door dit Volk welvarend zynde.

respect , nog obedientie wilden tonen ; hunnen Graef *Lodewijk van Malen* Beoorlogende , en 't Land uyt jagende ; Makende door hunne Muiteryen sulken ontsag , dat *Vrankrijk*, en *Engeland* haar als wettige Heerschers, met hunne hulpe, en Vrindschap te versoeken, ge-eert en gerespecteert hebben.

Op hunne magt steunend uytspatten.

XVII. AFDEYLING.

ONderwyl dat de *Vlamingen* dus binnen s'Lands Krygelden, en dat die van *Antwerpen* dat Volk veel voordeels met hunne Kloekheit afwonnen, soo begonnen de *Hollanders*, en *Zeeuwen*, so nu en dan, meer, en mede over Zee eenige Koophandel te doen by Uytheemse Volkeren: besonder die van *Zierikzee*, en *Amsterdam*, maar niet in gelijkheit met hunne Rijk, en Maggtige Geburen, en ook bekommerlik, vermits de *Oosterlingen*, en *Vlamingen* uyt pure wangunst, haar veel hinder en schade op Zee aan deden.

De Hollanders hervatten hunne Koophandeling.

Dog de *Vlamingen* met de *Hollanders* eindeling door 't Huis van *Bourgondien* onder een Heer zynde gebragt, soo hadden de Hollanders de Vlamingen niet meer als Vianden te vresen, uyt welke oorsaak *de Hollanders* ook mannelik het Hoofd tegens de *Oosterlingen* begonden op te steeken; te meer dewyl de *Vlamingen* en boven al de *Bruglingen* in 't jaar 1436. in ongenade van Hertog *Phillip van Bourgondien* geraakt zynde, de *Hollanders*, en *Brabanders* occasie kregen, om haar fortuin, door de Negotie, te Pousseren, in prejuditie vande wrevelige *Vlamingen.*

Doende hun voordeel by d'ongelegentheit van Brugge.

't Geval waar door, was dese; *Hertog Phillip* versoent, en vrede hebbende gemaakt met *Vrankrijk*, sogt de Stadt *Calis*, by de *Engelse* beseten, door een Belegering onder sijne magt te brengen: waar toe een stevig Leger hebbende by een gekregen, hy de Vlaamse, en Hollantse Steden versoekt, om met hunne Banieren in dese Belegering hem ter hulp te komen: 't Geschiet, maar de Vlanningen door een styssinnige drift, om dat den Hertog haar had verboden, en belet, op de Stad te stormen, verlieten het beleg, en trokken sonder verlof ylings weerom na hare Steden,

Dewelke verhaalt werd.

Siet I. F. le Petit tome, lib. 4. fol. 396, &c.

en

en Huisen toe: dit de *Engelse* hoorende, soo de Belegerde, als die tot haar ontset over Zee waren gekomen, vallen op het Leger vanden *Hertog* ('t welk door het ongeoorloofde vertrek der *Gentenaars* en *Bruglingen*, alrede in disordre was) furieuselik aan, en dwingen den Belegeraar, met confusie en schande, na sijn Land te wijken, alwaar de Engelse, verhoveerdigt op haar Victorye, de vlugtende op het spoor navolgden, Roovende, en Brandende door *Vlaanderen* tot voor de Poorten van *Brugge*.

De *Bruglingen*, om de verhaalde fout te repareren, loopen tot de Wapenen, snyden het vliegend Leger der Engelse, haren gekomenen weg af, en slaan vande selve twe-duisent in het voetsant; Jagende de rest van daar zy gekomen waren: Dit werk verhooveerdigde haar boven mate, en dede hen in stoutheyt uytspatten, want na betoning van haren overmoet buiten de Stad, wilden zy, inde Stad zynde gekomen, de Wapenen niet nederleggen, ten zy den *Hertog* haar vertrek van voor *Calais* voor goet gekent, hunne ontnomene Privilegiens weder gegeven, en met sijne besegelde Brieven wederom bekragtigt hadde: Dit speet den *Hertog* geweldig 't welk hy ontveinsende van haar vertrok, met voornemen dese euveldaat, van dwinglandye ten hoogsten te sullen straffen.

Hy vergadert daar op een goed getal Volx, en komt buiten haar verwagting daar mede tot binnen *Brugge*, meenende de Stad al onder sijn bedwang te hebben; Maar de Burgerye veerdig inde Wapenen sijnde geraakt, vallen moedig op sijn Volk aan, en vellen daar van over de 1500. ter neder, daar onder veele Oversten, en Adeldom waren: Ja sy souden den *Hertog*, en al sijn Volk of gedoot, of gevangen hebben, ten zy een Smit sijne sware Mookers, en andere gereetschappen hadde by gebragt, om een Poort met geweld op te breekn, waar door den Vorst, met veel van de sijne de vlugt namen: moetende gedogen dat tweehondert van sijne Dienaars, de *Schout*, en andere Heeren Onthooft, en den geseiden *Smit* als een verrader gevierendeelt, wierden.

Dese wraak den *Bruggelingen* niet genoeg sijnde, soo stelden zy haar in openbare Viandschap tegens alle diet met den Hertog hielden, sy nemen de Stad *Damme*, en verscheide sterkten ontrent

trent *Brugge* in, alwaar zy al des Hertogs Volk Maſſakreerden, de ſterkten ſloopten, en met Roof en Buit tot hare Stad keerden. Den *Hertog*, een kloek, en Wys-man weſende, beſluit de Stad van alle zyden, met voornemen geen geweltop deſelve te gebruiken, op dat de onſchuldige, met de ſchuldige niet even ſtraf mogten gekaſtyd, of gedoot werden; Maar verbiet aan alle ſijne Onderdanen, geen gemeenſchap, met de *Bruglingen*, die hy verklaarde voor ſijne Dood-vianden, te houden; Stellende hunne Perſonen, Vrouwen, Kinderen en hare Goederen, waar die ſouden mogen gevonden werden, arreſtabel; en van goeden pryſe, om gerantſoneert te werden, na de qualiteyt van den gevangenen: ja verbande haar ſoodanig, dat het yder vryſtont, de *Bruggelingen* te dooden, in dien zy die niet gevangen konden bekomen. Door dit middel geraakte deſe voorname Koopſtad in groot verval, en ongelegentheyt, want alle vreemde Kooplieden trokken uyt de Stadt, meeſt haar begevende na *Antwerpen*, en andere plaatſen, daar zy de negotie gelijk als vaſt ankerden, eer die van *Brugge* met den *Hertog* verſoenden: 't welk eerſt twee jaren na dit miſverſtant gebeurde, terwyl zy in dien tyd door hunne halſterrigheyt groote ſchade in haar Perſoonen, en Goederen leden, en 't meeſte welvaren van hunne Stad *Brugge* verlooren; Vermits zy in deſelve als een Kerker geſloten waren.

De Hollanders in gunſte van den Landvorſt zynde.

De *Hollaners* dan, als voor is verhaalt, de Vlamingen niet meer hebbende te vreſen, de *Bruggelingen* in groote ongelegentheyt ſiende, en haar onderſtut vindende, met de gunſt van hunnen ſeer magtigen Lantvorſt, den *Hertog van Bourgondien*, ſogten ſelver queſtie anno 1437. tegens hunne onderdrukkers, de Zeehandelende *Ooſterlingen:* want hoewel den Hertog ſijne Onderdanen de *Hollanders* anno 1438. ſogte te bevredigen, met dito *Ooſterlingen*, als die van *Lubek*, *Hamborg*, *Lunenburg*, *Roſtok*, *Wiſmar*, &c. Maar 't ſelve niet konnende te wege brengen, ſoo verklaarden de *Hollanders* dog met toeſtemminge van den Landvorſt, dat zy ten vollen haar geledene ſchade vande *Ooſterlingen* wilden vergoed hebben, of anders, dat zy met haar een openbaren Oorlog te Water moeſten ingaan; Met welke laaſte reſolutie deſe by eenkomſte ſcheide: En equipeerden daar op de *Hollanders* en *Zeeuwen*, met toeſtaan, en 't goetvinden van den geſeiden *Hertoge*,

Beoorlogen hunne benyders.

toge, een goet getal Oorlog-Schepen, met dewelke zy twe a drie brave Victorien ter Zee, hebbende bevogten, zy reputatie, ende ontsag by de trafikerende *Europers* bequamen; Aangesien zy van hunne hatende Vianden, de geseide *Oosterlingen*: en met die 't met haar gehouden hadden, als de *Deenen, Pruissers*, de *Spanjaarden*, *Italianen*, en *Venetianen*, binnen *Coppenhage* op den 9. October 1441. een aansienlikke, en voordeelige vrede bedongen.

En krygen aansien onder de trafikerende Landen.

XVIII. AFDEYLING.

Sy setten hun geluk voort.

VAn dezen tyd af begonden de *Hollanders*, en *Zeeuwen* (hun altyd, als of 't maar eene Provintie geweest ware, vereenigt houdende, en een intrest beogend, en bewerkende) het Hoofd met aansien op te steken; Want weynig tyds te voren, by de *Bier-vlieters* het Vis, en besonder 't Haring Souten zynde uytgevonden, en 't selve van deze geleert hebbende, soo quamen zy neerstelijk hunne Visseryen ('t welk doenmaals schier de eenige Hollandse hanteringe was) met 't Haring-Pakken, en die tegens geld, en andere waren buiten s'Lands te verhandelen, waar te nemen: door welke kloekheit, zy de negotie eenigsints onder haar quekende, zy de Scheepvaart (die de Oosterlingen alleen scheen eygen te zyn) tot haar sogten te trekken.

Dit lukte hun bisonderlijk wel, ja soodanig dat zy metter tyd neffens de Oosterlingen, de voornaamste Vragt-vaarders van alle ruw, en grove Oosterse Koopmanschappen, als Granen, Wol en Hennep, wierden; Dog meest ten voordeele, en behoef van de *Vlamingen*, en *Brabanders*, die tot nog toe in swaarte van Koophandel, als 't geld hebbende, boven de *Hollanders*, en *Zeeuwen* floreerden.

Maar Vlaanderen overtreft haar inde Negotie.

't Is waar dat zy, als stoute Zeehanen, den beesem (van dien genoemden tijd af) op de grote Mast voerden, om te betoonen dat zy vagers, ende schoonhouwers vande Zee waren, maar evenwel soo overwogen haar de eerste in Magt, en Rijkdommen; dewijle zy de rederye der Manufacturen ('t welk kranklik tot desen, en nog lange na dien tijd, in Holland opnam) en by gevolg, de middelen van sterk te konnen Negotieren,

be-

behielden: want hoe wel *Vlaanderen*, door het verhaalde noodgeval der *Bruggelingen* eenigsints gekrenkt wierd, soo was evenwel dese Infortune soo Rampsalig niet, of wierd in korten tijd eenigsints herstelt, vermits de *Gentenaars*, en *Yperlingen* met haar onderhorige Dorpen, en Distrikten in het maken van hare Manufacturen niet verhindert wierden; dan alleen dat 'tgeene zy door de *Bruggelingen* vertierden, zy door een anderen weg, te weten door *Antwerpen*, moesten soeken; gevende alsoo haar eygen Provintie een krak, en hunne geburen middelen, van uytbreydinge: gelijk *Antwerpen* van dien tijt aengroeyende, inde tijd van Keyser *Maximiliaan van Oostenryk* de Grootste en Magtigste Koop-Stad van *Europa* wierd. Eerstelijk door het voor-verhaalde geval, en nog meerder door de twist, die tussen de *Vlamingen*, en *Brabanders* opstond, inden jare 1484:

Vertierende hunne Manufacturen door Antwerpen.

d'Ooorsaak vande twist deser geburen, sproot uyt den wangonst die de Bruglingen, d'Antwerpenaars toedroegen, wegens 't welvaren van dese Stad, in prejuditie, en met 't verminderen vande hare. Om sulx te beletten, klaagden die van *Brugge* haaren nood, aaande drie andere *Staten van Vlaanderen*, versoekende in desen hunne hulpe; dewelke ten believe van de *Bruglingen*, om *Antwerpen* in haar Koophandel te krenken, een Schans op de kloppers Dijk, by *Saftingen* Vlaemsen Bodem, aande Schelde opwierpen; waar uyt zy met Grof Geschut, en ander overlast van Royeryen, de gaande, en komende Schepen, veel hinder, en schade toebragten: het welk die van *Antwerpen* een hard Yser inde Maage wesende, haar nootsaakte Viandlijk tegens dese Wrevelmoedigge Vlamingen aan te gaan, met de welke zy dikwyls hantgemeen raakten, tot besondere krenking van Schipper, en Koopman, en groot agterdeel vande Stadt *Antwerpen*.

Waar over de Bruglingen nydig.

Met d'andere VlaamseStaten Antwerpen veel overlast doen.

Dit gewelt vanden eenen Onderdaan, op den anderen, verdroot den *Aerts-Hertog*, die het werk, gelijk het lag, hoog en euvel opnam, met voornemen dit (ook mede den hoon hem door de vlamingen aangedaan, als die met de uyterste versmading hem de Voogdye van sijnen Soon *Philippus* ontrokken, en 't hoogste Bestier van *Vlaanderen*, sijne Vianden opgedragen, hadden) te willen straffen; dog zyn voornemen hem

 misluk-

mislukkende, *en* die van *Antwerpen* de geseide Schans op Kloppers Dijk hebbende ingenomen, en gedemolieert, soo is de Vrede tussen de Partyen gemaakt geworden.

Vlaanderen in twist tegens Maximiliaan van Oostenrijk.

Maar wat wast? de Vrugten daar van waren klein, ende tijd van genietinge kort, want tussen den Vorst (die onderwijl *Rooms Konink* wierd) ende Vlamingen geen grond van vertrouwen wesende, soo sogten de Krygeligge Vlamingen in 't jaar 1487. wederom het Wargaren; want onder pretext van haar overlast agtende, wegens de groote Schattingen, van Tollen, en Axcysen, en besonderlijk wegens des Koninx Lijfwagt, die in 2000. *Borgondise*, en *Henegouse* Krijgs-knegten bestond, soo rebelleerden zy tegens den Rooms Konink, met soodanig een verbitteringe, dat zy den *Vorst* (binnen *Brugge* gekomen, om de onlusten weg te nemen) met syne Heeren, Raden, Adel, en heel Hofgesin gevangen namen: door welk doen zy den haat van den *Keyser*, den *Paus*, en alle de *Nederlandse Provintien*, en daar door haar ruyne, en by na geheelen ondergang, op den halse haalden.

Waar door zy inden gemenen haat.

't Is wel soo, dat zy hoorende met wat swaar Volk *Keyser Frederik* uyt Duitsland afquam, om sijn Soon uyt hunne handen te verlossen, mitsgaders haar boosheyt, en onbeschaemtheyt te straffen, zy met den gevangen *Vorst* Vrede maakten, en hem op vrye voeten stelden; maar te lang hebbende gewagt, soo quam den *Paus* door den *Aerts Bisschop* van *Ceulen* den Geestelikken Doem over haar uyt te roepen: een Dood-neep voor dit Volk, die alrede van yder gehaat wesende, hen van alle Menschen als verlaten sagen: dewijl niemant met haar, als die van God, ende Menschen Vervloekt wierden geagt, wilden te doen hebben, ten waar om haar te drukken, en te krenken, gelijk den *Keyser*, met zyne hulpers, die heel Vlaanderen afliep, ende inden grond ruynerende, dede.

Den Pauslyken Ban.

En inden grond geraakten.

Dit droevig geval dede veel *Vlamingen* uyt haar Vaderlant wijken, die meest door geheel *Brabant* haar ter neder setten; en verloor *Brugge* by na hunne geheele Negotie, die die van *Antwerpen*, daar veel Bruggelingen na toeweeken, en die van *Amsterdam*, geholpen met de gunst, en sterke hand van *Maximiliaan*, die dese Steden veel voorregten quam te schenken, tot haar quamen te trekken.

't Welk Amsterdams en besonder Antwerpens opkomste geweest is.

Ant-

Antwerpen dan, gelijk voor al is verhaalt, by d'eerste Rampspoet der Vlamingen, onder *Phillip van Burgondien* in welvaren, en vermogen toenemende, klom door 't geval vande twede ramp, onder *Maximiliaan van Oostenrijk*, tot het toppunt des geluks inde Negotie; soo dat de menigte van hunne Inwoonders, mitsgaders haar Overvloed en Rijkdommen, een yder tot verwondering strekten, welk geluk zy in Vreden besaten, tot dat de Spaense Tirannyen daar in een halte maakten: wesende in al dien tijd als het Magazyn, ende Schatkamer van *Nederland*.

Antwerpen in vollen voorspoet.

Onderwijl nam *Holland*, en *Zeeland*, besonder *Amsterdam* toe, in Koopmanschap, en Scheepvaart, dog waarschijnelik door hulp-middel vande *Antwerpse* Negotianten, alwaar veel Magtige, en Rijke Kooplieden woonden, daar ter contrarie weynig sulke in dien tijd binnen *Holland* te vinden waren; soo dat de *Hollanders* weynig Rijke Kooplieden hebbende, en 't weynig Fabrijk der oude Manufacturen, door haar onagtsaamheyt, of ander geval, verwaarloost; altijt sedert dat de *Hoex* en *Cabeljause* Factie op zyn hevigste gebrant hadde, seer vermindert wesende (want het kennelik is, dat de Drapperye, die de gevlugte Vlamingen na de jaren 1300. binnen *Leyden* gequeekt, van tijd tot tijd vermindert, en ten tijden van *Keyser Karel* alrede tot niet gekomen was) soo moesten de *Hollanders* soodanige soorten van Wolle Manufacturen, als die van *Loven*, *Tienen*, *Gend*, en *Ypren* met al haar omleggende Dorpen in een onbegrypelikke menigte gemaakt, en gedrapiert hebbende, *d'Antwerpenaars* verkogten (daar zy Gelt, Wolle, en andere rouwe Materialen, nodig tot 't maken van hare Stoffen, vonden) van die van *Antwerpen* afhalen; om deselve te venten, en te trokkeren, aande *Deenen*, *Pruissers* en andere *Oosterse Volkeren*, tegens Granen, Wolle, Hennep, Was, en andere rouwe Materialen, die, die Landen quamen, en nog komen uyt te leveren; welke Waren dan weder door haar tot dese Kooprijke Stad als tot de grote Stapel van alles gebragt wierden.

Meer dan Holland.

Die op Antwerpen hun Koophandel dreven.

Waar uyt dan gesien kan werden, dat de gelegentheyt vande *Brabantse*, en *Vlaamse* Stoffen Fabricateurs, *d'Antwerpenaars* soo na aande hand sijnde gelegen, de voornaamste oorsake is geweest, van des selfs welvaren, dewijl dat alle over Zee trafikeerende

Zynde die Stad als de Stapel der Coopmanschappen.

rende Natien, deselve door de *Schelde* haar afhaalden; en haar weder toebragten, grove, en fijne ongemaakte Koopmanschappen, als Wol, 'en ruwe Italiaanse Syde: om aande genoemde Volk-rijke gebuur Steden, en Dorpelingen, mitsgaders aan haar eygen Fabricateurs (want aldaar de Zyrederye, en 't maken van Zyde Stoffen, door d'Italianen gebragt was) verkogt te werden.

XIX. AFDEYLING.

Braband, en Vlaandrens welvaren.

EEn tyd, en Wereldts-geluk, het welke de *Brabanders* ende *Vlamingen*, op de voorgetoonde wyze, lange jaren, met toevloeinge van overvloed, beseten hebben: dog welk geluk eindeling, gelijk als alle Aardse-saken doen, een omkeer heeft genomen, wanneer dat Braband en Vlaanderens welvaren van Negotie, en Manufactuur-rederyen, door de Spaanse-tirannien, als brand, moord, en Plonderingen, van haar is afgeweken, en tot de *Hollanders* is overgegaan: en dat in diervoegen, dat deze oud befaamde provintien, met haar groote Magt-hebbende Steden, tegenwoordig niets daar van schijnen behouden te hebben, als de gedagtenisse van haar voorgaande Heerlijkheit.

Gaat over na Holland.

Waarlijk een herdenkinge, van d'oude tyden, die hun niet dan smertelijk kan wesen, wanneer zy komen aantesien, 't groote begrip vanden omtrek der *Gendse* wallen, in welke eertyds (soo ment geloven mag) tagtig-duisent Gewapende Burgers, buiten d'oude Mannen onder-jaarge jongelingen, Vrouwen, en Kinderen, die met de Geestlijken 't getal wel viermaal soo groot hebben gemaakt, haar inwooninge genoten; En nu moeten sien dat de gronden daar eertyds veel gebouwen stonden, in Wey, en Say-Landen verandert zyn: of dat zy komen aentemerken wat groote, en treffelikke Gebouwen, hunne voorsaten binnen *Brugge*, en *Antwerpen* gestigt hebben; Vande welke nog eenige door haar swaerte, en sterkte, in wesen zyn, tot een getuige van dat zy nu niets besitten, als de Schaduwe van haer voorgaende luyster, ende Heerlijkheit.

XX. AFDEYLING.

SAl ik nu feggen, dat het blinde geval, of de Fortuin, het heil van defe genoemde Volkeren, tot de Hollanders heeft overgebragt? foo foude ik looghenen Gods wyfheit, voorfienigheit, goetheit en geregtigheit, en aen 't beftuur vanden *Al-regeerder* wantrouwen: dewelke Troonen, ende Scepters, Rijkdommen, Eer, en Heerlikheit, neemt, en geeft, van, en aen die, over welke hy fijn zegen, ofte vloek gelieft uyt te ftorten.

Niet door 't blind geval maar Gods bieftieringe.

Sullen wy dan feggen, dat de Spaenfe-wreetheden, ende voorverhaelde Troubelen, de menigte des Volx, en met haer den zegen tot defe Landen hebben gedreven gehadt? immers is het kennelik, dat Holland foo wel het Treurtonneel, van haer ommenfchelikke gruwelen is geweeft, als die Provintien waren: En dat de Vlugtelingen wegens de Spaanfe vervolging, haar niet konnende fecuur, of verfeekert agten, in die Landen, die den Spaanfen Konink nog erkenden voor haren Lantvorft, ende Heere, haar vertrek in *Engeland*, *Ooft-vriefland*, en in 't *Duitfe-Rijk* quamen te nemen.

Daar de Spaanfe-wreetheden van die.

Of moeten wy feggen, en gelooven, dat de vryheyt van Confcientie, voor welke de *Hollanders* de Wapenen hadden aangegrepen, de groote fcharen der verdrevenen hier na toe heeft getrokken? Maar defe vryheyt gaven al die geenen, tot welken de Nederlantfe Ballingen haar toevlugt quamen te nemen; En evenwel moeten wy bekennen dat defe vryheit van Gods-dienft, wel is geweeft een der byfonderfte oorfaken, waarom veele hunne oogen, en gedagten hebben na defe Provintien gekeert, als tot een Volk, dat met haar van een Land-aard, en Conditie fcheen te wefen, vermits zy nu byde hondert en vyftig jaren, door een, en felve *Vorft*, en by na op een manier waren geregeert geworden.

En de vryheit van Confcientie van deze zyde.

Dog tot defe, is de twede foort van vryheit, wel de voornaemfte Reden geweeft, waerom veele Volkeren tot de *Hollanders* zyn overgekomen: te weten defe heilfame maxime van God

Min dan de vryheit om op alle eerlijke wyze de koft te mogen winnen toegeholpen heeft.

God in 't herte van verſcheide Magiſtraten ingeſtort, nament-lik, dat zy buiten onderſcheit, alle eerlike Lieden vrydom gun-den, om de koſt te mogen winnen, volgens 't gemeen Regt van alle hare inwoonderen, ſonder te gedogen dat jemant in ſijn Neering, of Hanteeringe, by de gcſlote Gildens (die zy weynig hadden) of anders ſouden geweert werden; Mits dat yder Vreemdeling voor af ſijn Poorterſchap, en Vry-Burger-regt (dat gans niet duur was) quame te koopen: gelijk 't hier voren breder geſegt is.

Een middel waar mede Holland 't Volk aan-lokte.

Op deſe wyſe lokten de Hollanders de Vremdelingen na haar toe, het welk in den beginne by kleine graden, en trappen op-nam: Aangeſien zy nog ſukkelden, en worſtelende waren, te-gens de Spaanſe magt, en hare ſcherpe prikkelen wapenen: Waarom veele (uyt vreeſe van quaden uytſlag) nog te rugge bleven.

Die in ande-re Landen deze vryheit niet vonden.

Evenwel verſcheide gevlugte in *Engeland*, *Duitſland*, &c. uyt haar gerede mégenome goederen niet konnende beſtaan, en be-let zynde om door een eerlikke vokatie hunne koſt te mogen winnen, vonden haar genootſaakt (indien zy met Vrouw, en Kinderen niet wilden inde uyterſte armoede vallen) de koſt te gaan ſoeken, daar deſelve buiten belet te vinden ware: Veele denkende de ſtorm geſtilt te weſen, kooſen weder haar *Vader-land*, alwaar zy door noodgeperſt weder gekeert zynde, aan 't Vuur, Strop, en Swaart ſijn opgeoffert geworden; 't Welk voor d'anderen een baken in Zee ſijnde, meenig eerlik Man, met Vrouw, en Kinderen, van 't eene Land tot 't ander dede ſwer-ven, tot dat verſcheide *Holland*, of *Zeeland* kieſende, aldaar een vrye, dog onruſtige, woonplaats, wegens den Oorlog, vonden.

Waarom d'eerſte vlugte-lingen hun ge-trooſteden.

Maar geen onruſt, arbeyt, of gevaar hoe groot, nog laſten ſo ſwaar, of 't genot van ſijn Gods-dienſt en Handteeringe vry te mogen oeffenen, quamen die klein en ligt te maken: ſoo dat

Nevens d'Hol-landeren t'alles uyt ſtaan.

d'algemeenen yver, die de *Hollanders* betoonden in het onwet-tig gewelt der dwinglanden, tot voorſtant van haare wettige Voorregten, te wederſtaan, den vryheyt lievenden Vremdeling aanmoedigde, om haar d'aldergevaarlikſte ſtroomen van ſwarig-heden, op hoop van eenmaal aan den oever van ruſt, en be-houdenis te komen, te helpen doorwaden.

En inderdaat, soo haar klein en wankelend geluk ('t welk in den beginne voor geen geluk is gerekent geworden, in aansien deselve met veele ramp-spoeden, en droevige noot-vallen is bestreden geworden) evenwel veele heeft komen tot haar te trekken; hoe groote reden moeten de gevlugte Nederlanders gehad hebben, om een vaste woonplaats in *Holland* &c. te kiesen, wanneer zy hoorden dat dese Provintien (die door haer natuurlikke Situatie, met beswarelijk toegankkelikke wegen, als omheit wesende met vloeden, stroomen, en moerassen, onderworpen, het water dat door de sluisen, dyken en dammen kan werden ingelaten, en door de menigte harer Schepen en Zeevarent volk, sterk genoeg scheen, om den vyant daer buiten te houden) met haer Gebuur-Provintien tot de gemeene defentie, 't verbont van eenigheit des jaars 1579. (daar van d'articulen hier voor zyn opgestelt) gemaakt hadden; En dat de Hollanders daar op in 't jaar 1581. den 26. Juny die cordate resolutie hebbende genomen, den *Konink van Spanjen* affwoeren: als leggende daar mede den grond van een eeuwigdurende haat en gramschap; op dat inde oude en nieuwgekomene Landsaten, geen gedagten van versoening soude werden ingeblasen; maar dat zy met een volstandige stantvastigheyt souden ge-encourageert blyven, haar eer, leven, en vryheyt te helpen beschermen, met alle hunne Magten.

Om grondigge oorsaken die hun daar toe aanmoedigden.

XXI. AFDEYLING.

DEse gronden tot aanlokkinge dan zynde gelegt, soo klom *Holland* allenxkens met aangename schreden tot dat geluk, 't welk haar de goede Godt hadde toegeeygent: voornamentlik inde jaren 1584: en 1585. wanneer de Steden *Brugge*, en *Ypren* door 't huighelen vanden *Prince van Chimay* verschalkt, *Gent*, *Brussel*, en *Michelen*, door Krygs-list gewonnen, en *Antwerpen*, door de kragt van Parmaas Wapenen, weder onder de Heerschappye van haren onnatuurlikken Heere gebragt wierden; op welken tijd, uyt dese Volkrijke Plaatsen, een ongelooflik getal van Luiterse, en Calvinse Kooplieden, Manu-

Holland hier door gelukkig.

Bekomende veel Volx.

factuur Reders, Nering, Ambagts, en Werklieden genootsaakt waren te vertrekken; daar van het meeste getal na *Holland* weeken, alwaar dese Volkeren binnen *Amsterdam* de Koophandel, en Zeevaart versterkten, de Linde-Wevery binnen *Haarlem* vermeerden, de Fabrijk van verscheide Wolle Manufacturen binnen *Leyden* installeerden, en een begin maakten van *Hollands* opkomste, ende welvaren.

Die de Negotie &c. versterkt hebben

XXII. AFDEYLING.

Door alle gewesten des Werrelds.

WAnt hebbende nu nevens haar Visseryen, en Oostersenhandel, met de menigte der uytgewekenen, *d'Antwerpse* Negotie verkregen; en 't maken van veel, en verscheide Manufacturen in trein gebragt; soo begonden zy haar Schepen, met overvloed van alderhande Koopmanschappen, selfs na alle Quartieren, voor al na 't Westen uyt te zenden.

Hier door groote winsten ontfangende, soo wierden zy geanimeert haar Koophandel verder als *Engeland*, *Vrankrijk*, *Portugaal*, *Spanjen*, *en Italien* uyt te setten; gelijk zy ook kort daar aan door de Middelantse Zee, in *Turkijen*, en nevens d'Engelse door de Witte Zee in *Moscovien* deden. Ja de Koop-lust klom, door de progressen van winst, in 't kort so hoog, dat negen der voornaamste Kooplieden van *Amsterdam*, in 't jaar 1595. 't begin van de groote Oostindische Maatschappye aanvongen; met het equiperen, en bevragten van drie suffisante Schepen en een Jagt; daar van 3. alleen, met kleine fortuin, weder gekeert zynde, haar de moet niet en heeft benomen gehad: want de hoop van meerder geluk t'ontmoeten, dede t'hen ten twede maal hervatten inden jare 1598. als wanneer zy versterkt zynde met meerder deelgenoten, ses weerbare kloeke Schepen, en twee Jagten, hebben uytgerust; dewelke versterkt zynde, met vier gelijke, en een Jagt uyt *Zeeland*; en vier Schepen, met een Jagt van *Rotterdam*; 't begin hebben gemaakt, om de *Indische Rijkdommen*, tot dese Provintien te halen: 't welk haar tot nu toe seer wel is gelukt, tot verwonderinge van die geenen, die den overvloed vande kostelikke speceryen, fijne Catoene Lywaten, rouwe Syden, en hon-

Ja na de uyterste Indien hunne Schepen zendende.

Waar Van daan zy groote Rijkdommen kregen.

hondert derhande gemaakte, en ongemaakte kostelijkheden, eens sien, die de Retour-Schepen van dese Compagnie jaarlijx komen mede te brengen.

XXIII. AFDEYLING.

IN 't kort de Rijkdom, Magt, en Heerlikheyt die de *Hollanders* door haar Visseryen van Cabeljauw, Haring, en Walvissen; door 't maken van hare Wolle, Vlasse, Kemels-haar Garen, en Zijde Manufacturen; door 't vernegotieeren van dese, en 't weder-koopen van alderhande andere Koopmanschappen; mitsgaders door haar Zee-vaart, en Scheep-bouwen (dog alles door Gods wijs bestier, en genadigen Zeegen) hebben verkregen, wierden in 't kort soo groot, dat alle Natien met een besondere afgonst daar over hebben verbaast gestaan: en met verwondering den *Cardinaal Bentivoglio*, in zyn verhaal boeken, heeft doen uytroepen „In *Holland* wort schier geene soorten van „Granen versaamt (en hoe wel het overvloeyt van Menschen, „dewijl het is de schuilhoek, en veilige toevlugt der Ellendigen „van alle Landen) soo en heeft *Europa* geen overvloediger Koo-„ren-Schuur als de selfde: *Holland* teelt geen Vlas, en nogtans „levert het een oneindelik getal van Lywaten; uyt Holland ko-„men geen wollen, en men werkter nogtans overgroote me-„nigte van Lakenen, &c. in *Holland* sietmen geen Bossen, en „nogtans Bouwt deze eenige Provintie meer Schepen, als *Eu-„ropa* gesamentlik: waar by wy nog konnen seggen; Holland „en heeft geen Kemels, om het Hayr, nog Spinsters tot het „Garen, en wie verwondert hem niet over de menigte van stik „goederen die daar van gemaakt werden: *Holland* heeft nog „Zy-wormen, nog gelegentheyt om die te queeken, en waar „sietmen sterker Zy-rederye, en meerder Stoffen daar van ma-„ken als by deze Volkeren: en eindeling *Holland* heeft Mynen, „nog Myneralen, en egter vindmer overvloet van alle soor-„ten van Metalen; besonder 't Goud, ende Silver, datter „als de Stenen der Straten, by sommigen, is geagt gewor-„den. Een groot verschil vanden Staat der Oude *Hollan-*

De middelen.

Waar door God.

Holland tot Grote, Magt, en Heerlykheit heeft doen klimmen.

ders, gelijk ſulx by 't verhaal hier voren kan afgemeten werden.

XXIV. AFDEYLING.

Waar over wy dankbaarheit.

WAt verpligting, en dankbaarheit zyn wy nu, dan niet ſchuldig, den genen door wiens cordate onder nemingen, en Hoog-wys-beſtuur dit groot geluk, en deze menigvuldige Heylen, tot ons zyn overgebragt? Sien wy op de beginſelen, van onſen tegenwoordigen Staat, ſoo vinden wy ons verpligt, onſe (ſoo wel de Burger-luiden als de Overheden) *Oude Voorſaten* in eer, en groot-agtinge te houden, wanneer wy overdenken hunne Mannelijke Reſolutien in het Door-worſtelen van hunne verdrukking, en Tirannike vervolgingen; om haar, en hunne Nakomelingen, uyt een ellendige dienſtbaarheit, in eenen vryen ſtaat te brengen.

d'Eerſte grond leggers.

Sien wy op het midden, oft de na-tyden, ſoo vinden wy ons niet min verſchult, hunne *Kinderen*, onſe *Ouderen*, in gedagten, en woorden te eeren, en te reſpecteren; wanneer wy overwegen, met wat voor een ſtant-vaſtigheit des gemoets deze hebben volhard gehad, in het werk dat hunne Vaderen door Gods-verborgen Raad, wil, en medehulp hadden opgevat; En byſonderlijk als wy overdenken met wat voortreflijke Regelen, en Wetten, zy, in hunne Generale, als Particuliere Politien, tot effenſchikking van 's Lands, en Stads-ſaken, 't werk tot die volmaaktheit hebben gebragt; Dat wy op onſe dagen ſiende, hoedanig deſe Politien dagelijx nog werd gehand-haaſt, en, na het oordeel der Kloek-verſtandigen, meer, en meer werd Geperfectioneerd, wy niet minder verſchult zyn, dank, liefde, en onderdanigheit alle den genen te bewyſen, die eenig bewind, ofte Authoriteit in het beſtuur vande Souveraine, en Sub-alterne Politie is gegeven, en werd toevertrout.

De navolgende bewaarders.

En de tegenwoordige beſtierders van onſen vryen Staat ſchuldig zyn.

Dog voor al, met deze voorſigtigheit, dat wy niet het *Gering*, veel min het *Waardig*, en *'t Hoog-nodigſte Lid*, van het Souveraine Lighaam vanden *Staat*, wraken, en in veragtinge houden; Maar dat wyſe alle eerende, en hoog-waardig ſchatten-

Niet het gering veel min het waardigſte Lid van die verſmadende

ten-

tende, als de Leden van een Wel-geproportioneert, en volmaakt Lighaam, wy onse Plegtigheden in eerbewys, en gehoorsaminge mogen Reguleren, na de waardigheit vanden *Persoon*, *Personen*, ofte *Vergaderingen*, voor welke wy ons komen te ontmoeten. Dit doende soo sullen wy waarlijk den *Opper-Regeerder* van Hemel, en Aarde, dank, en eer-bewys toebrengen; Dewyl hy een God van ordre zynde, die graden van Eer, en Trappen van waardigheden by de redelijke leeflingen gewild heeft, sulx van ons komt te eysschen; so ontrent die, en in die hoedanigheit, als zyn voorsienige wysheit, met genade, en Heylsame Zegeningen, over ons heeft gelieven te stellen, door d'hulp middelen hier vooren genoegsaam aangewesen.

Maar die eerende.

Dewyle sulx Gods begeren is.

Gelukkig is den Staat, daar hoog, en lage Magten.
De Politien schoort, met wysheit, en met kragten.
Die't Groot-al effen schikt, en in ordre houd staan;
Eist in dees, elk zyn pligt, van Heer, en onderdaan.

IV. CAPPITTEL.

Waar in getoond werd, de Heerlijk, en Nuttigheit vande Regtveerdige Gerigts-oeffeninge: De oude en tegenwoordige Hollandse Regts-bestellinge, welkers gebruik veele tot bevorderinge van Hollands-Heyllen geholpen heeft.

I. AFDEYLING.

LAat ons nu eens sien, waar door dat de verkregene Heylen (in 't voorgaande getoont) in Holland zyn bewaart geworden, en door wat middelen het mogelijk is, dat alles in goeden ordre, en nettigheit van Politie ge-effent blyft: Aangesien dat Holland bewoond werd van alderhande slag van menschen, die door soo veel verscheide be-

Justitia is de Beschermvrouwe vande Politie.

wegingen van Herts-togten gedreven werden, als men verscheide soort van Volkeren daar in kome te ontmoeten: En dat daar en boven, onder alle dese soorten, sekerlijk veele gevonden werden, die, om haar Werelds vermaak, vleeslijke wellusten, en boos-aardige gierigheyt, te voldoen; heymlijk, en openbare disordren sullen bewerken, waar door de ge-eiste ordrens vande Politijke Regering komen gealtereert te werden: tot schaad, en nadeel vande goede, die hun na de Burger-wetten, tot effenhouding vande Republijk, in alle stilheit, en modestie soeken te schikken.

Hier tegens is gestelt de straf-roede, tot een breidel van alle onwettelijke lusten; Dewelke met geregtigheyt, na de wyse van het quaat, op den sporelosen gepast, en geoeffent wesende, ten Regte van *Plato*, een Koninginne der Deugden mag genaamt werden; gemerkt dat buiten de vrese van dese Geessel, ende schande die men met de straf op zig haalt, den boosaardigen Mensch 't volgen van sijne lusten, en begeerten hem niet alleen raadsaam, maar redelijk, en natuurlijk soude schynen; om door list, of geweld, sijn vermaak, ende welvaren te bekomen, tot nadeel, en met verdrukkinge van sijnen even-naasten.

II. AFDEYLING.

Sonder Justitie kan nog Stad nog Staat bestaan.

OM de geseide redenen hebben de Heidenen betuigt, dat *Jupiter* sonder sijnen *Blixem*, en 't oeffenen vande *Geregtigheit*, geen God, ofte Heerscher soude konnen blyven; En daarom de Justitie (*als Jupyns Dogter*) genaamt de Zuil, en het ondersteunsel van *Stad*, *Staat*, *Rijk*, ofte *Republijke*: Gelijk *Leo* de Sone *Eucradides*, gevraagt wesende, in wat plaats men veylig, ende gerust konde leven? antwoordende, seide inde Stad daar de Justitie leeft, ende Tirannye geen wesen krygt.

In somma, 't is de geregtigheit, en niet 't geweld, of 't dwanggebied (na de getuignisse *Salomons*) dat een Volk verhoogt; Den Troon bevestigt; Ende Heerschappye komt bestendig te maken.

Prov. 16. *vs.* 12.

Wat

Wat wonder is 't dan, dat dezen *Wysten der Koningen*, God om deze gaaf biddende, seide „ Heere geeft uwen Knegt een „verstandig herte, om u Volk te konnen Rigten: 1. *Regum* 3. dewyl hy wist dat een Regtveerdig oordeel in wysheit zynde uytgesproken, 't Volk een besondere eerbied, en liefwaardige vrese tot de Heerschappye komt in te scherpen: Gelijk ook gebeurde by 't geven van zyn eerste Vonnis, want vs. 28. „staat: geheel Israal hoorde het oordeel dat de Koning geoordeelt „hadde, ende zy vreesden voor het aangesigte des Koninx, „want zy sagen dat de Wysheit Gods in hem was, om Regt „te doen.

III. AFDEYLING.

De Heerlijkheit, en noodsaaklijkheit vande Justitie: *Stad Gods* 4. *Boek*, 4. *Cap.*

DE Justitie is van sulken hoogwaardigen noodsaaklijkheit, dat *Augustinus*, sulx beseffende, heeft gesegt, *dat een Koningrijk sonder deselve, maar is een Roof-nest, vol van Straatschenderye*; En 't is 't waarom Keyser *Ferdinandus d'eerste* tot een spreekwoort, *laater Justitie geschieden, of de Wereld sal vergaan*, Steeds inde mond hadde. Ja 't is uyt de selfde gedagten, dat Konink *Lodewyk de twaalfde* op seekren tyd voorby een Galg rydende, als die groetende, zyn Bonet quam afteligten; het welk zyne Heeren siende, hem vraagden, waarom hy sulx dede? soo antwoorde hy, *om dat ik sonder alsulke geen Koning van Vrankrijk soude konnen blyven.* Want hy verstond dat de Wetten uyt vrese vande straf, haar luister, klem, en kragt quamen te krygen; Gelijk het waaragtig is, dat om dese oorsaake, verscheide Wetgevers soo streng zyn geweest, dat zy, om hunne gegevene ordrens, en Wetten niet kragteloos te laten vervallen, hun eygen bloed niet gespaart hebben.

Met exempelen getoont.

Zeleucus, een Wetgever der *Locrensen*, hebbende geboden, datmen den verwonnene Overspeelders hun 't gesigt soude beroven, wilde datmen sijn *Soon*, overtuigt van Overspel, beyde oogen soude uytsteken; Maar op het voorbidden van zyne Burgers, modereerde hy de straf omtrent zyn Soon, en liet sig selven 't een, en den Soon een ander oog uyt Graven, opdat

zyne

zyne Wetten, omtrent de Gerigts-oeffeningen, geene Schip-breu-ken souden komen te lyden.

Een oud Deens Koning, *Canutes* genaampt, hoorende dat eenige sijner Soldaten Straatschenderyen hadden begaan, gebood datmen die opvangen, ende ter dood veroordelen soude; waar op hy, verstaande datter een van zyne Bloedvrinden onder wierd bevonden, voor wien men om genade bad, genereuslijk seide, *men maakt een hoger Galge, op dat mynen Neve boven d'andere mag verheerlykt wezen.*

Brutus, eerste Consul van Romen, liet zyne Sonen *Titus*, en *Tiberius* Geesselen, en met den Byl Onthalsen; om dat zy hen, door hunne Moederlijke Oomen, hadden laten bewegen, de partye der *Tarquinen* te volgen, inde Conspiratie tegens den nieuw opgeregten Staat vande Roomse Regering voorgenomen.

En *Otto de derde*, Rooms *Keyser*, dé zyn Wettige Huisvrou *Maria van Arragon* in 't openbaar Verbranden, om dat een deftig Edelman (die zy tot haar geyle wellust niet had konnen bewegen) op haar valsche aanklagte, door ordre van zyn Majesteyt, zynde Onthoofd geworden; zy van deze valsheit, en doodslag, door de Weduwe vanden Ontlyfden is overtuigt geworden.

IV. AFDEYLING.

Gods beloften op 't wel betragten vande geregtigheit

IN 't kort de geregtigheyt is soo noodsaaklijk, dat God zyn Zegen heeft belooft aande Israélyten, soo zy geregtigheyt beminden, en de Justitie wel oeffenden; *siet Deut.* 17 *Cap: vrs.* 20. geregtigheyt, geregtigheyt sult gy na-jagen, op dat gy levet, en erflijk besittet het Land dat u de Here uwe God geven sal.

V. AFDEYLING.

Als God een Volk bemind soo geeft hy die wijse, en regtveerdige overheden.
I. Koning 10. *vers.* 9.

WAt meer? 't is een teken dat God, den onfeilbaren Regter, een Volk bemind, wanneer hy regtveerdige Vorsten, en Rigters over deselve komt te stellen; sulx getuigde die Wijs-lievende *Koninginne van Sceba*, tot *Salomon* „als zy „zeyde,

„zeide, gelooft zy de *Heere*, *uwe God*, die behagen in u heeft
„gehad, om u op den Troon Israels te setten: want om dat de
„*Heere* Israel in eeuwigheit bemind, daarom heeft hy u tot
„*Koning* gesteld, om regt, en geregtigheit te doen. Betuigende
voort in alle haar redenen, dat de wijsheit, en het betragten
van geregtigheyt, en goede regts-oeffeninge, was het ware cieraad der Vorsten, en 't hoogste geluk van hunne Volkeren.

VI. AFDEYLING.

Aande ware gerigts oeffening hangt het geluk des Volx

EN inderdaad, dat een groot heil, en 't wel-zyn des Volx daar van komt te hangen; heeft God door zynen Propheet tot de *Koninginne der Steden*, getuigt, als hy tot *Ierusalem* seide, „hoe? is de *Getrouwe Stad* tot een Hoere geworden? eerst was „zy vol regts, ende de geregtigheit herbergde daar in, maar nu „Dootslagers.

„Uwe Vorsten zyn afvalliggen, ende metgesellen der Die-„ven: een yder van hen heeft de geschenken lief, en jagen de vergel-„dingen na: den Wesen en doen zy geen regt, ende de twist-„saken der Weduwen, en komt voor haar niet: daarom spreekt „de *Heere*, *Heere der Heirscharen*, de magtige Israels, *O WEE*! „ik sal my troosten van mijne wederpartijders, ik sal my wreken, „van mijne vianden: ik sal u schuim op 't alderreinste affuiveren: „ende ik sal u uwe Regters wedergeven, als in 't eerste, ende „uwe Raads-lieden, als inden beginne: daar na sult gy een Stad „der geregtigheit, een getrouwe Stad genaamt werden: *Zion* „sal door regt verhoogt, en haar wederkerende door geregtig-„heit verlost worden, Iesaia Cap. 1. vrs. 21. enz.

VII. AFDEYLING.

En 't is het cieraat der Souverainen.

EN dat sulx is het cieraat, ende krone der Souverainen; betuigde eenmaal den stervenden Keyser *TIBERIUS CONSTANTINUS*, tegens *MAURITTIUS* sijnen navolger; aan wien hy, ontrent den jare 584. sijne Dogter *Constantina* ten

 Huwlijk

Huwlijk gaf, met deze woorden „ ik geef u met dit Maagdeken „ myn Dogter, de Regering, en het Keyſerryk over: gebruikt het ſelve gelukkiglijk met voorſpoet, dog gedenkt altoos, *dat gy de hand moet houden, aan 't Regt, ende Geregtigheyt*, want ſulx is 't waaragtige Merkteken, van een goed, „ en treflijk Prince.

VIII. AFDEYLING.

d'Eerſte verkieſinge van Regeeren in Holland.

OM *Hollands heylen*, op deze Staats-zuil, de geregtigheit, ruſtende, ſoo in haar beſtel, als oeffening, aan te wijſen; ſoo ſal ik, die nog Regtſ-geleerde, nog kender van 's Lands oude, en opgevolgde Regten, ende Regts-gebruiken, nog van *Hollands* onderſcheidentlijke Wetten ben; die, nog wat ſoorten van Vierſcharen tegenwoordig in Hollaud, ofte van ouds tot het Geeſtlijk, en 's Werrelds gebied aldaar geweeſt zyn, niet ophalen: maar alleen van die wijſe van Regts-plegingen, eenvoudiglijk ſpreken, die den Burger-ſtaat in effenheit houd, en waar door deſelve in haar binnenſte moet beſchermt werden.

Siet voor 1. deel 2. Boek. Cap. 4.

Om ſulx te doen, ſal ik my weder tot de oudheit keren, den Leſer indagtig makende, hoe dat hier voor is geſegt, dat by de oude *Batavieren* ſekere *Hoofd-Regters* over Land-ſtreken, en Quartieren geſtelt wierden; en dat de Gemeente tot de ſelfde voegden hondert man, of een ſeker getal, uyt de beſte Land-ſaten; waar van eenige waren om de Vonniſſen op dees Heren Regtsvorderingen uyt te ſpreken: verders dat deze Heren om hunne deftige Qualiteyten, of de goede verdienſten van hunne Ouders, gekoren zynde, met der tijd, *Erf Heren*; dat is, onder ſekere Adelijke Tytulen, genoegſaam *Erflijke Wet-ſtelders*; en *abſolute Heren*, in plaats van *Erflijke, Regt-vordenaars*, geworden zyn.

IX. AFDEYLING.

De verkieſinge van een Opper-Regter, zynde den Grave des Lands.

En gelieve den Leſer mede aan te merken, dat deze Edelen naar 't ſukkelen van eenige eeuwen, door een gedwonge noodſaak-

saaklijkheit (als van hunne gewordene *Opper-vorsten*, ofte wel *Bescherm-heren*, de *Franc*, anders *Austrazische Koningen*, ten proye van hunne bitteren Vianden zynde gelaten) tot hunner gemeine behoudinge, de oude Hollandse Republijk opregtende, zy hun te samen onder de Hoofd-Conduite, van een der voortreflijksten geschikt hebben; aan wien zy (als den Hoogsten Authoriteit-bekleder, daar toe van hun verkoren; En om hier van geen ander Staats-bestier, deze Heren als Vorstlijke voorregten opgedragen, te spreken) d'Uyterste Regtsprake, als aan den *Hoogsten-Regter* gegeven, ofte gelaten hebben.

X. AFDEYLING.

EN hoewel het seker is, dat deze verkoren *Land-vorsten* (daar voor zyn zy, met bysonder Respect, ende niet simpelijk als Regt-eyschers by den Landsaten, Edelen, en Burgers g'erkent geworden) als Menschen hunne dwalingen onderworpen zynde, dikwyls in het pad hunnes Ampts, van Landbestier, gestruikelt hebben (swakheden die in alle soorten van Regeerders ontmoetet werden, gelijk sulx in myn voorschou gesegt, ende getoont is) soo is dit evenwel waaragtig, dat vele oude *Hollandse Graven*, die by eenige Schryvers dezer eeuwe, buiten nood, en veeltyds met laster, tegens de waarheit, gedecrieert werden, voor geweldenaars, onderdrukkers des Volx, ende ontrovers van deze hunne Regten ende Geregtigheit, byde oude (geen Fabuleuse Geestlijken, die deze Schryvers, in sommige saken, niet buiten reden wraken; Maar) deftige waarheit Schryvers, voor yverig, grootmoedig, en waaragtige Justiciers, om hun Volx wel zyn, en des Staats rust, en sekerheit te bevorderen, zyn geroemt, en gepresen geworden.

De oude Hollandse Graven geroemt voor goede Besorgers van de Justitie.

Siet hier op de Rym-Kronijk, van Willem de 2. Floris de 5. Jan de 2. en Willem de 3. als mede Procurator; En andere by Schriverius: Phillip van Leyden, by n Gouthoeven; van Willem de 5. Siet vossius & siet ook P. Comines; En de la Marche; van Phillip, en Carel van Bourgondien.

Indien het Uytbreiden eeniger voorregten, dat is verscheide Burgerschappen mede-deil te schenken, inde Prerogativen die alleen een seker getal Edel-lieden sustineerden te moeten hebben; Met de eerste te geven, meerder vryheit, in volkomen Eygen-regts-gebruik; En te mogen maken Eygen-Burger-willekeuren; ook

Deze hebben de Steden daar in groote voorregten gegeven.

ook in 't ſelfs verkieſen van hunne Magiſtraten; En in dezen aanpart inde Hoogſte Magt vande Republijke; Een onderdrukkinge des Volx, en een ontſchakinge van hunne Regten geweeſt is, ſoo zyn de laaſte Graven uyt den Huiſe van Holland *Willem*, en *Floris*, waarlijk Tirannen geweeſt; Wanneer zy om een kleen getal Magt-hebbende Knevelaars, in hun geſtrenge manier van Regering, en Hooge Authoriteit te mogen beſnuyken; De eerſte begunſtigers der Steden zyn geworden, met de Burgerſchappen groot, om den Adel klein, te maken: *gelijk ſulx Cap. 1. 2. &c. in 't 3. Boek van 't 1. Deel getoont is.*

Dit zy in 't voorby gaan geſegt, om te betuigen dat het ſeer qualijk van een Hollands onderdaan gedaan is, datmen om onſe goede, en, by vele geoordeelt, welgetemperde Regeringe, op den Grondſlag van d'oude in velen Delen ſtaande, by yder hatelijk te maken, alle de oude *Land-vorſten*, (daar van de ſommigen, 'k beken veel grove miſlagen begaan hebben) voor geweldenaars, en onderdrukkersdes Volx, in 's Lands oude wyze van Regeringe die myn Heren de Staten als een ſeer wettig, en wel-geconſtitueerde Regeringe gepreſen hebben, ſal komen uyt te ſchelden.

Sie voor. Cap. 1. van 't 2. Boek 1. Deel.

De laaſte 't Land daar van Willende bekorten hebben dat verloren.

De laaſte *Graven uyt den Huiſe van Ooſtenrijk*, hun Authoriteit, en magt te hoog trekkende, hebben daar door hun Regt van Heerſchappye verloren.

Dit is een gebrek, 't welk veel in alle ſoorten van Magthebbende Regeerders valt; Dat zy hun Authoriteit dikwyls komen te misbruiken, en daar door hun ſelven ſoo wel, als, hunne onderdanen onder Rampſalige gevallen werpen; Selfs ſietment in die, die hun Authoriteit van een meerder Magt ontlenen moeten, die dikwyls op den naam van hunnen Hogermagt, hunne mede Lands-genoten weten Tirannijkelijk te drukken, en van kant te helpen; Gelijk ſulx om van geen vreemden te ſpreken, genoegſaam uyt de *Hollandſe Hoex* en *Cabeljauſche* geſchiedeniſſen ſoude konnen getoont werden.

Die zyn magt te hoog voert, werpt hem, en zyn Volk in ellende.

Hoe *d'Edelen*, met den *Grave* (eer de Steden waren) 't Land, en 't Volk Regeerden, is blijklijk genoeg dat ſulx ſtreng, en Heerſchende geweeſt is; Dewyle de Gemeine Landſaten (den minſten hoop, als wel-boorne, en vrye uytgeſondert) by haar onder een dienſt-baarlijk jok gehouden wierden.

Dit

Dit is ſeker, dat doen *Koning Willem*, en *Floris de V.* de Landſaten met de meer-verhaalde voorregten begunſtigden, dat doen den Adel tegens deze, ende begunſtigde Landſaten, ſeer verbolgen, en verbittert zyn geworden; Gelijk de geſchiedeniſſen dier tyden komen te getuigen: en 't is on-twyfelijk, dat indien d'Edelen hadden gekonnen, dat zy het niet ſouden hebben gelaten, omme de Steden van hunne verkregene voorregten te verkorten.

Den ouden Adel verbolgen tegens der Steden verkregene vryheden.

Wie waſt, die in 't jaar 1299. die van *Dordregt* hun vry eygen Regts-gebruik (hun volkomentlijk anno 1252. by *Koning Willem* toegeſtaan) dorfden Bediſputeren? als uyt den Adel dien Groten onderdrukker der Hollandſe Gemeenten, *Wolfert vander Veere*; en zynen gunſt-genoot, *Aloud*, Balliou van *Zuid-Holland*, ende *Dordregt*; Wanneer deze eenige gevangene Dortſe Poorters ofte Burgers (betigt van eenige ondaad tegens den *Grave*, ſegt de Hiſtorie: Miſſchen haar wat te yverig na de ſin van *Wolfert*, tegens de Moorders van *Graaf Floris*, of dien aanhang hebbende getoont) vande Stad begeerden, om daar over vanden Hoogſten Regt te doen, ſonder Schepenen: het welk die van *Dordregt* weygerden, en daar door in grote ongelegentheit quamen.

Balen pag. 420.

Tragten de Steden daar van te bekorten.

Siet R. K. van Melis-ſtok Fol 55. en verder Balen pag. 724. &c.

't Is waar deze Fiere Heerſchers, en Dwing-Landen dedent op den Name van den Grave *Jan van Holland*: Maar hoe onſchuldig dezen onnoſel, en ſwakken jongeling ontrent dit werk is geweeſt, quam genoegſaam aande uytkomſt vande ſaak te blyken; Dewijl dat dezen *Vorſt*, na dat de Regeerders vande Steden Kloekmoedig voor hun Regt, en vryheden hadden geſproken, ende de Burgers, de genaamde dwing-landen, die onder ſchijn van 't gemene beſte te bevorderen, Regeeerders en onderdanen Knevelden, en den Staat ontroerden, vermoort hadden; De Steden, ende Burgers toevallende, te vreden waar, datmen zynen Neef en naaſten Bloed verwand, *Jan van Aveſnes*, diemen te voor ſwaar vervolgt had, ſoude ontbieden, om het verwerd *Hollands Staats-beſtier*, met zyn ontſag, en wyze Ervaringe te mogen herſtellen, gelijk geſchiede: en is voort dezen, *Jan Grave van Henegouwen*, (gelijk mede zynen *Sone Willem* is geweeſt, indien wy de Hiſtorien die van hen getuigen geloven mogen) een waaragtige Rug-ſteun der Hollandſe Steden

Op den Name van een onbequamen Landvorſt

Waar over den voor naamſten werkbaas qualijk vaart.

Ende Steden meerder aanſiens bekomen

den geworden; Om de Samptlijke Burgergerschappen, ende Regenten van dien, tegens d'Ambitieusen Adel, 't Hoofd boven te houden.

XI. AFDEYLING.

Hoedanig de Graven hun Volk hebben doen beregten.

OM weder ter materie te komen, soo gelieve den Leser zig weder te her-inneren, 't gene hier voren vande *Graven* gesegt is; Namentlijk dat hun als *Hoogste-Overheden* van den Lande, d'hoogste regtsprake gegeven, ofte gelaten zynde, hun heeft toegekomen de toesigt, ende dispositie over de gemeine Regt-banken, ende Vierscharen; Soo dat zy uyt dien Hoofde, tot de bediening vande Justitie, Souveraine, en Sub-alterne Regters gestelt hebben; gelijk sulx onder de Ampt-bestellinge vande Politie gesgt is, te weten.

Door Souverain en Subalterne Regters.

Inde Steden &c. by Schout en Schepenen.

Inde Steden, en inde plaatsen, die geen hals, of Ambagts-Heer en kenden, dan alleen den Grave, stelden zy, *Schout*, en *Schepenen*, inde Steden op 't voorstel van sekere nominatie, (als uytgekorene, van die daar 't Regt toe mogten hebben gekregen) en over de Hals-Heerlijkheden ten Platte-Landen, een *Ballion*, met *Wel-boorne Mannen*, gelijk mede de particuliere Heeren, over hunne Hals-of Ambagts-Heerlijkheden, *Balliou*, en *Welboorne*, of *Schout*, en *Schepenen* stelden; Om de gemeine Regt-saken, yder in hunne Districten van Land-schappen (buiten de besorgers der Landerien, ontrent Dijken, Wateren &c.) en Dorpen, over de mis-daden vanden Hoogsten; En alle Burger-geschil, ter lager Vierschaar, waar te nemen.

De Hooge Heerlijkheden by Bailliou en Wel-boorne, ook mediatelijk door besondere Heren.

XII. AFDEYLING.

Hoedanig d'eerst bekende lage Vierscharen in Holland geweest zyn.

INde oudst bekende tyden, wierden in *Noord-Holland* (daar *Leyden*, en *Rynland*, *Delft*, *Gouda*, &c. en al wat Noordwaarts van den Ysel legt, onder behoorden) ende *Westvrieslant*, de lage Vierscharen na de Oud-vriesche wyse, gespannen, uyt een *Schout*, *Schout-at*, die het Regt vorderde, ende de gemeine

Grotius segt in zyn Inleid. tot de Holl. Regts G. Boek 2. Cap. 28. dat het woord At, Aat, ofte Aatga, Azig, ook Azing in 't Oud-vries ende Hollands Regter tesseggen is.

ne Buren (*Vrye-Luiden*, inde plekken, Buurten, of Dorpen, daar 't Regt viel, *wesende*) met eenen *Azing* (zynde een Voorsittend-Regter, van den Ambagts-Heer daar toe gekoren) die de Vonnissen quamen uyt te spreken.

Nu staat aan te merken, dat deze lagere Vierscharen niet als in *Civile Saken*, dat is over *Schout*, ofte *Schuld* gespannen wierden: En wierd daarom den Regts-vorderaar *Schout-aat* genaamt, 't welk by de ouden *Schuld-regter* te seggen was.

XIII. AFDEYLING.

Hoedanig de hoge Vierscharen waren tot welke de Lantsaten vande lage mogten herroepen.

VAn dese lage Vierscharen vermogten de Buur-of Burgerlijke Dings-Luiden te herroepen tot hunne hoogere Regters; Zynde van ouds die hooge Vierscharen die over lyf-straflijke saken alleen, en by herroepinge over twe-mans-talen d'uyterste Regt-sprake doen moesten: En wierd dese Regt-bank, ofte Vierscharen by den *Land- ofte Dorp-Heer* (hy was den *Vorst*, een *Ridderlijke Baron*, ofte wel een minder *Edelman*) of by hunne gesubstitueerde Stadhouders, onder den Titul van *Ballion*, *Drost*, ofte *Ruwaard*, met al (die verschynen wilden) hunne Wel-boorne-Mannen (aldus genaamt om dat deze als van ouds, uyt 't Regt van Geboorte toequam, niet alleen als vrye buiten 't Jok van andere te leven, maar met hunne stemmen ter hoger Vierschaare te mogen verschynen) gespannen, om over alle mis-daad, en geschil-saken in den hoogsten te oordelen, en Vonnisse te vellen.

XIV. AFDEYLING.

De oude Regts-handeling werd over 't gemene Lant in Hollant verandert.

DEze wyse van Regts-pleging, soo ter hoog, als ter lager Vierscharen, hoewel seer oud, en waarschynlijk sijn oorspronk uyt d'eerst bekende *Batavische* Volkeren hebbende, is wegens het gebrek dat daar in wierd bevonden, van tyd, tot tyd verbetert, en eindeling op dien voet, en ordre gebragt, gelijkse tot heden nog gebruikt werd.

De Heer *H. de Groot* segt, dat uyt dit eerste Regts-gebruik, sonzo-

2. *Inleyd. Boek* *Cap.* 28.

fonder zekere, en onbe-eedigde Regters, veele ongerymtheden ontftonden: en dat de *Land-vorften* die in der tyd daar in verandering hebben gemaakt, fulx (verre van het voor Tirannye, en geweld-oeffeninge te fchelden) niet te vergeefs gedaan hebben; Suftinerende dat de Vierfcharen uyt *Buren* (by wederzyds Dings-Luiden daar toe gekoren) met eenen *Azing*, gefpannen wefende, uyt geen goede Regters beftaan konden; en dat, om dat weynige van de Buren (goede eenvoudige Luiden wefende) hun de Regts-plegingen, ende Wetten verftonden, en meeftendeel het oordeel van hun Voorftemmer, den *Azing*, een man van wat meerder kennis, en refpect, volgden.

De eerfte lage Vierfcharen feer gebreklijk

Dit gebruik is in fommige Plaatfen vroeger, en in andere later verandert geworden: *Mr. S. van Leeuwen* fegt, dat fulx nog onlangs ten Platten-Lande is in gebruik geweeft, *Couft. van Rynland Art.* 15. En dat daar van daan den naam van Aafdoms-Regt gefproten is;

R. Hollands Regt 1. *Boek* 2. *Deel* 14.

d'Eerfte veranderinge van *Azingen*, ende *Gebuiren*, in *Schout*, ende *Schepenen* is gedaan by *Graaf Floris* anno 1291. wanneer hy die van *Kennemerland* by Handvefte fulx quam te vergunnen: Die van *Weftvriefland* verkregen 't felfde by Handvefte van *Graaf Willem de goede* 1310. en Hertog *Willem van Beyeren* bevestigde defe Voorregten anno 1415. die van *Noordwyk*, en andere Dorpen meer, hebben deze veranderinge van *Keyfer Karel* verkregen. En 't zyn de *Staten van Holland* felfs geweeft, die op den 9. October 1577. deze verandering door geheel *Rynland* hebben gemaakt; Willende datmen over al met *Schout*, en *Schepenen*, na het oud gebruik der Zeelanders, en die van Zuid-Holland, de Regt-banken fouden bannen ofte befetten; En dat de laaften, be-eedigde Mannen zynde, in plaats van *Azingen* en *Gebuiren* 't Regt fouden fpreken, ende uytwyfen: Invoegen men tegenwoordig niet meer van *Azing-doen* maar wel van *Schepen-doen* weet; Hoewel het oude Azing-doems-Regt op der Vriefen oude Wetten fteunende, door geheel *Noord-Holland*, daar onder *Rynland*, *Leyden*, &c. begrepen, nog plaatfe heeft.

In een beteren ftaat gebragt.

Dit voor foo veel de verandering van d'eerfte Vierfcharen, buiten de Steden, belangt; d'andere die van den hoogften, ten Platten-Lande, Regt mogten doen, en tot welke men van d'eer-

Mede de hooge; welke veranderinge niet groot is geweeft.

d'eerste mogt herroepen, daar in is weynig veranderinge gevallen; Dan alleen dat alle Man, die na 't schynt van ouds uyt 't regt van hun geboorte, sitting, en stem plagten te hebben, daar van (niet sonder redelijke oorsaken) zyn bekort geworden: Dewyl de Regters van alsulke Vierscharen, hoewel met den naam van *Wel-boorne-mannen* nog benaamt, by verkiesinge, tot een seker bepaalt getal gebragt zyn: En zyn op veele plaatsen, daar van ouds de Vierscharen in tween, d'een om over misdaat, d'ander om tussen twe-mans-talen te oordelen, zyn verdeelt geweest, tot eene Regt-bank gebragt geworden; Op dat een Bailljou, met een ende selfde Mannen, de Justitie, soo in Crimineel, als Civile saken, souden mogen administreren.

XV. AFDEYLING.

Hoedanig de Regts-handeling in de Steden by den beginne geweest is.

BElangende de Regts-plegingе der Steden, 't is zeker dat die van den beginne, dat de Steden, Steden geweest, en met hun eygen Regts-gebruik begunstigt zyn, met Schout, en Schepenen zyn ingestelt geworden; Om, buiten bekroon van andere Regt-banken, Justitie te mogen doen van den hoogsten; Schoon zy onder hooger Vierscharen te voren mogten gestaan hebben: Gelijk *Dordregt*, *Leyden*, en *Haarlem*, waarschynlijk voor het Steden waren, onder de Hoog-bailjuw-schappen van *Zuid-holland*, *Ryn-land*, en *Kennemer-land* behoort hebben: ja die van *Leyden*, alwaar van ouds een befaamde Regt-bank geweest is, hebben met hunnen *Schout*, als in 't civil maar een schul-vorderaar wesende, niet voor den jare 1434. (by na twe-hondert jaren na dat zy hun Stede-Regt verkregen hadden) regt mogen doen, van den hoogsten, dan alleen met den *Bailjuw* van *Rynland*: gelijk deze woorden uyt het Privilegie van *Philip van Bourgondien* den 24. July 1434. die van *Leyden* verleend, mede brengen.

„ Voort soo geven wy onsen *Schout van Leyden* voortaan „ magte, dat hy van onser wegen Regt sal mogen doen, „ mit onsen *Agt-Schepenen*, van den hoogsten; Sonder onsen „ *Bailju van Rynlandt* daar by te wesen, of daar over te roe„ pen, als hy tot dezen dage toe geweest is.

Orlers pag. 605.

XVI. AFDEYLING.

De Bailjou, Schout, en Schepen Ampten zyn van ouds opentlijk verpand, verpagt, ende verkogt geworden.

TOt hier toe d'eerste wijze, ende veranderinge der Oud-Hollandse Regts-plegingen in 't kort getoont hebbende, soo sullen wy ook kortelijk eens sien, wat gebreken by d'eerst, en twede ordre geweest is, en hoedanig die quaden zyn weg-genomen geworden.

't Is ongetwijfelt, dat d'Ambagts-Heren vande Plaatsen, daar d'Alinge Geburen, met hunnen Azing, de lage Regtbanken maakten; een *Schout* om de Vierscharen te beleggen, en 't Regt te vorderen, nevens een Azing om in 't Vonnissen voor te stemmen; als mede die Heren die Hals-Regt mogten doen, een *Bajllou*, *Drost*, ofte *Ruwaard*, tot hunnen Stad-houder stellende, sulx niet hebben gedaan, sonder hunne voordelen daar uyt getrokken te hebben.

Den Heer der Plaatse stelde Amptenaren.

Want de weddens, ofte Loon-penningen die de Ampten mede-bragten, den *Heer*, als voorstander, en beschermer vande Heerlijkheden toekomende, en deselve misschien als een gedeelte van hun inkomen van noden hebbende, soo is 't niet aparent, dat dezen de Ampten met d' eer, en 't profijt, te gelijk hebben weg-gegeven, sonder eens voor al, of jaarlyx daar voren, een sekeren Penning bedongen te hebben.

't Profijt der Ampten quam den Heer.

Wanneer nu een Vierschaar van *Schout-at*, *Alinge Geburen*, met hunnen *Azing* (welke laaste mede vanden Ambagts-Heer dependeerde, ende schuldig was alle misdaden, hem bekend, den Heer aan te dienen) in een Regt-bank van *Schout*, en Beeedigde *Schepenen* verandert is geworden, 't zy by wat toeval deze verandering geschiede, soo is het seer waarschijnlijk, dat den *Heer* vande Plaatse, hy was den *Land-Vorst* selfs, ofte een van zyne Vassalen, zyn oud Regt behouden heeft, om de eer, en voordeels Ampten, uyt te delen tot sijnen profijte.

Diese met 't veranderen vande Ampts-namen niet verloren heeft.

Dit houde ik voor vast, dat d'eerst bekende *Batavische Volkeren*, soo lange zy by hun volle Regt zyn gebleven, van hunnen algemeen *opper-Kapitain*; hunne besondere *Graven*, tot Regts-vorderaars over de Quartieren, ende Land-streken; en

d'Eerste Amptenaren trokken loon, nog weddens.

tot

tot deselve sekere *Metgesellen* tot Regters, en Toesienders over de *Republyk*, te mogen kiesen; dat doenmaal al het Volk, de Republijk met Schilt, en Wapen konnende dienst doen, volkomentlijk evenveel vryheit hebben gehad, tot al het geen 't Land uyt de natuur quam voort te brengen, om tot hun behoef, te mogen *Vissen*, *Vinken*, *Vliegen*, en *Jagen* in alle *Wateren*, *Beeken*, *Beemden*, *Landen*, *Bosschen*, en *Wildernissen* buiten onderscheit; sonder dat het Volk doenmaal van Lasten, of Schattingen geweten heeft: ook dat de Amptenaren in 't Burgerlijke, en inde Regts-oeffeningen, niet om loon, maar om d'eer, en 't gemeine beste vande Republijk gedient hebben: want de beginselen van hunne dragende lasten, zyn geweest, seekere beloningen van gedane diensten, dog die het Volk als vrywilge giften d'Amptenaren toegebragt, en opgeoffert hebben.

Maar vrywillige giften.

Maar alsoo en is 't inde volgende tijden niet gebleven; te weten, wanneer het Volk vermenigvuldigt zynde, veele hun tot *Landbouw*, *Hand-werken*, en *Ambagten* hebben moeten begeven, om bequamelijk te konnen leven: en dat daar by hunnen gekoren *Oversten*, tot Regt-vorderaars, *Erf-Heren* onder Adelijke Tytelen werdende, zy met eenen *Grond-Heren*, en besitters van Landen &c. geworden zyn; die sonder twijfel deselve by parcelen, hunne voorname, of begunstigde Onderdanen uytdeilende; sulx niet hebben gedaan, sonder *Erfpagt*, van *Cyns*, *Tyns*, ofte *Tiend-Regt* daar op bedongen te hebben. Want de Regtsgeleerden wijsen uyt d'oudheit, dat de tienden voor de Graven, ja eer het Cristendom hier te Lande is bekend geweest, by de hoogste Magt-hebbers, zyn geligt geworden.

Naderhand is haar Cyns en Tiend regt toegevoegt.

S. V. L. Rooms Holl. 1. Boek 11. deel.

H. de G. inleyd. 2. Boek 45 deel.

Ofte wel wanneer deze Landen, om de verwoestingen, door de *Deenen*, en *Noormannen* te wege gebragt, van hunne meeste Inwoonderen verlaten zynde, en de verlate Landeryen, daar na wederom by eenige Vremde, soo *Hessen*, of *Saxe Heren* in besittingen zynde genomen, dat het gemeine Volk van hun oude vryheit, door on-agt, of magteloosheit verwylende, onder een seker jok van dienstbaarheit, en opgeleide lasten is gebragt geworden.

Den Adel brengt 't Volk onder Lasten.

Nu is 't kennelijk, dat den ouden *Hollandsen Adel*, oorspronklijk uyt de voortreflijkste *Batavieren*, ende voornaamste *Catten*,

Hessen, en *Saxen*, in 't besit vande boven-geseide Regten, over Quartieren van *Landstreken*, *Vlekken*, *Dorpen*, *Kastelen*, *Landeryen*, *Boschen*, *Wateren*, *Revieren* &c. wezende; noyt van deze Regten (als by uyt sterf van oir, ofte grove misdaat) zyn afgeweken, of verkort geweest; al schoon zy hun onder een gemeine Republijk schikkende, een *Vorstlijk Grave* tot Opperhoofd gekoren hebben. Ja schoon zy hun (als wezende een sprante der Duitsers) na de nieuwe gebruiken, ende Wetten dezes Volx, van Leen-regt, (by de *Keysers*, *Lothar*, *Coenraad*, en *Frederyk*, ontrent den jare 1100. ingesteld) te gedogen, gevoegt hebben. En haren Vorst hunne Heerlijke, vrye alodiale goederen, tot een teken van onderwerp, ende manschap, ofte uyt vrese van overval, en ongemak der buiten Vianden, overgevende; en die weder onder versekering van schut, en scherm, in Leen, als tot een over-erf, en onsterflijk togt, ofte vrugt gebruik, weder ontfangen hebbende, soo zyn deze Regten, als *Erf-pagten*, *Tienden*, *Cynsen*, *Tynsen*; ja *Tollen Gabellen*, en alle andere Heerlijke *Renten*: *op Landen*, *Huisen*, *Poelen*, *Meeren*, *Revieren*, *Bossen*, *Beemden*, en *Gaarden*; als mede hunne *Jagten*, *Vlugten*, *Visseryen*, hun *hoge*, *middelbare*, en *lage Regtsdwang*, de Heren in eygendomme gebleven; om daar mede hun voordeel te doen, als van ouds gebruiklijk ware.

Welk Regt zy by d'aankomste der Graven.

Volkomentlijk behouden hebben.

En dit is 't waarom men inde oude Historien leest, dat de *Graven*, ook de *vrye*, ende *Ambagts-Heren*, hunnne *Bailljou*, *Schout*, en *Schepen-Ampten*, Verhuirt, Verpagt, Verpand, en Verkogt hebben: gelijk tot heden met de Bailljuw, en Schouts-Ampten, over de Dorpen ten platte Lande, nog wel gedaan werd; alleen het Schepen-Ampt, aldaar soo heel aansienlijk, nog seer profijtelijk, meer wezende, daar van bevryt blyvende.

Invoegen zy d'Ampten soo wel als de Graven verkogten.

XVII. AFDEYLING.

De Steden zyn voor het optellen van sekere Penningen voor eeuwig daar van ontlast geworden.

MAar inde Steden, alwaar den ouden *Erf-Heer*, ofte wel den *Grave* het Regts bestel competeerde, daar zyn deze qua gebruiken, by afkoop vande Ingesetenen over lange te niete gebragt. By voorbeeld; die van *Leyden* hebben lange, na het

het een Stad is geweeſt, geſtaan onder eenen Burg-Grave; dewelke van ouds het Regts-bedwang hebbende, tot zynen voordele een *Schout*, ende 't *Geregte* inde Stad ſtelde: Verpagt, en Verpandende de Ampten na zyn believen, tot den jare 1387. als wanneer op den 25. November de *Stad Leyden* by goedvinding van 't Geregt, Vroedſchap, ende Gemeinte, met den *Burg-Grave* is verdragen „dat dezen, *als Heere van Leyden*, ſoude „genieten, ende ontfangen in vijf Termynen 2500. oude Vrank- „rijkſe Schilden, en dat hy daar vooren verſchult ſoude weſen, „de Stad te bewaren, en beſchermen by hunne Regten.

Leyden koopt ſulx af.

Orlers, pag. 86.

„Dat hy, nog zyne nakomelingen, voor het Schout-ampt, en „'t ſtellen van 't Geregte eenige giften, ofte gaven ſoude ont- „fangen, nog dat deze Ampten by hem ſoude mogen beleent, „beſwaart, ofte verpand werden &c.

„Dat hy binnen *Leyden* geen *Schout* ſoude mogen ſtellen, „dan een Eerbaar Man, vier jaren vaſt Poorter zynde geweeſt: „en dat den Schout telkens tot vermaninge van Poort-Mee- „ſteren (*Treſoriers*) ſoude gehouden weſen, Rekeninge te doen „vande boeten, ende breuken den Heer toekomende; maar „tot voldoeninge vande 2500. ſchilden, ten behoeve vande Stad, „by Poortmeeſteren ſouden ingetrokken werden.

„Dat den Schout geen Poorter, ofte Burger van Leyden be- „ſchuldigt zynde, eenig leet ſoude mogen aan doen, maar regt „tegens hem verſouken, &c.

Dog niet jegenſtaande, deze weder-zyds verbinteniſſen, ende beloften, met kennis, ende Conſente van *Hertog Albert*, die ſulx in qualiteyt van Overheer, ende Landvorſt, met zynen Brief, ende Zegel Beveſtigde; gebiedende deze Conditien weder-zyds te houden, en te agtervolgen, met bedreiginge van zyn ongenade, en Viand-ſchap, tegens den wan-pligtigen, ſoo ſchynt *Leyden*, 't oude gebruik weder ſtand grypende, onder 't jok der *Burg-graven* weder gevallen te zyn.

Idem pag. 87

Is weder onder 't jok gekomen.

Want in den jare 1420. doen Hertog *Jan van Beyeren*, Leyden het ſwaar, en laſtig jok der Burggraven quam van den halſe te ligten, ſoo iſſer in den Soen-brief (by welke *Philips Heere van Waſſenaar*, het Burg-graafſchap van Leyden aande Graaflijkheit van Holland quam over te dragen) gemaakt tuſſen *Her-*

Idem pag. 403.

tog Jan, met de *Cabeljausche* Hoofden ter eenre, ende *Hexse* Heeren met de Stad *Leyden* ter ander zyde, bedongen; dat Schepenen die geld op hun Gerigts-Ampt hadden geschoten, en hunnen dienst, met de Stad willende verlaten (sulx yder toegestaan, die indon soen niet wilden gekent zyn) hun geld op zekeren termyn soude gerembourseert, en weerom betaalt werden; by die geenen die in hunne plaatsen souden in den dienste komen; maar in den dienst blyvende, ende den *Burg-grave* zyne Verpand-brieven weder overgevende, soo soude den *Hertog*, als *Voogt*, en *Mombaar* over Holland, &c. wegens de Graaflijkheit, hun weder andere Verpanding-brieven inde plaatse geven.

Orlers pag. 603.

Maar is met het optellen vande verpand gelden.

By 't Privilegie van Philip van Bourgondien voor altoos daar van ontlast geworden.

't Regt van den *Burg-grave*, (ende vanden *Grave* na haar) was jaarlijx 't Geregte te mogen veranderen, en nieuwe *Schepenen* te stellen: maar door dese Verpandingen schynen zy hun selven de handen geboeyt te hebben, omme het Regters-Ampt, ofte de Verkiesinge van Regters, by die genen te laten, die daar hun geld op verset hadden; gelijk sulx uyt het Privilegie van date 24. July 1434. komt te blyken, waar by Leyden met het opschieten van zekere penningen van dat vuyle gebruyk, (daar door niet, uyt den rijkdom, de deugtsaam, en verstandigsten; maar de vrek, winst; en eergierigsten op den Regter-stoel gestelt wierden) ten eeuwigen dage is ontlast geworden.

„ *Phillips* by der gratie Gods, *Hertoge van Bourgondien*, *van* „ *Loringen*, &c. Doen condt allen luiden, want onse goede Stede „ van *Leyden*, tot onser bede, ende begeerte, afgelossent hebben, „ ende betaelt, sulck gelt, als daer onse Gerechte (als van Schepenen „ jaerlicx te setten) binnen onser Stede van *Leyden* voir versettet was, „ midts dat zy den genen die dat gelt daar op geleent hadden, be- „ taelt hebben, buiten onsen kosten, ende de brieven die daar of „ waren, ons weder over gelevert hebben, daar wyse seer vrunt- „ lijk of bedancken. Soo hebben wy onser voorschrevene Stede we- „ der gelooft, ende geloven met desen brieve, in goeden trouwen, „ voor ons, ende voir onse Erven, dat wy onsen Gerechte van „ *Leyden* als van *Schout*, ende *Schepenen*, aldaar te setten tot eeu- „ wigen dage houden sullen, aan ons, en onse Graaflijkheit van „ *Holland*, sonder dat Schependom te verkopen, te versetten, te „ beleenen, of weg te geven: ofte in eeniger wys van ons, ofte

„ van onsen Erven dat te vervreemden, of laten scheiden. Wy, en
„ onse Erven sullen alle jaar onsen Schepenen versetten, en ver-
„ nieuwen ende niemant anders, sonder eenige gifte ofte miede
„ daar ofte nemen, of te laten nemen, sonder argelist &c.

Door wien, aan wie, op wat voed, en voor wat somme, het Geregts-bestel, op dien tyd binnen *Leyden* verset waar, vind ik niet; 't is aparent dat het selve al eenigen tyd is verpand geweest, volgens 't geene het geseide Privilegie mede brengt: Dit is altyd seker, dat het Regters-Ampt van dien tyd af noyt is verpand, ofte verpagt geworden, binnen *Leyden*; maar de bestellinge daar van, is 't zedert by de Graaflijkheit gebleven, om op het voorstel vande Vroed-schap (daar toe buiten de gemene *Burgerschap* geprivilifeert geworden) uyt de Wys, en Rijkste Burgers, de Vroom, en Deugtsaamste Mannen tot *Schout*, en *Schepenen* te kiesen, sonder dat zy eenig geld daar voren hoeven, of komen uyt te schieten.

Gelijk al de Steden soo nu en dan verkregen hebben.

En gelijk *Leyden*, alsoo hebben al de Steden van *Holland* in der tyd, wanneer de Graven somtyds om geld verlegen waren, met het opschieten van sekere penningen dit van ditto *Graven* verkregen, dat hun Regts-bestel van *Schout*, en *Schepenen*, niet meer is verpagt, verpand, ofte verkogt geworden; gelijk sulx (om alleen nog een voorbeeld te stellen) die van *Delft* voor het optellen van eens 2000. Vrankse Schilden, ofte Cronen, by *Vrouwe Jacoba* anno 1417. is vergunt, dat *Schepenen* de boetens niet meer souden mogen deelen met den *Schoute*, en dat het Geregte der Stede niet meer soude verpagt werden; Maar dat den *Grave* in der tyd, alleen, ende niemand anders, het Geregte soude stellen; en dat zy alle jaren *Burgemeesteren* en *Schepenen* kiesen souden, uyt de Nominatie vande Vroedschap, &c.

XVIII. AFDEYLING.

In den beginne hadden de Burgers der Steden geen herroepinge van Regt als aan den Grave.

BUiten het getoonde ongemak, so isser van den beginne omtrent de Regts-offeningen inde Steden dit gebrek geweest, dat den Regt hebbenden Burger konde drukken: dat was, wanneer zy in 't ontfangen van hunne Vonnissen, qua-sinningen, verkeerde be-

vat-

vattingen, ofte afgonst, by haat of wraak, van eenige *Schepenen*, als by den Subalternen Regter, ontmoetende (gelijk sulx God-betert wel gebeurt is, dat deze den menscheit in 't oordelen niet van haar gelegt hebben) datzy, benadeelt zynde, geen Apel, of hoger beroup tot hersinning hadden, als tot den *Grave*; die niet ligt sijn oore tot de gemene Ding-talen, van civile saken, leende: ten ware in saken van groot, en swaren belange, waar in den *Vorst*, maar een mensch wesende (sijn verkooren byhebbende Heeren, voor Raats-lieden, en geen Regters houdende) seer ligt door de sugt dragende *Schepenen*, ofte *Regters*, ten voordeele van den onregt-Triumpherende konde geinduseert werden, tot verder drukking, en ruyne vande onderleggende partye.

XIX. AFDEYLING.

Dit gebrek werd verbetert met het opregten van een gemeen pleit Hof inden Hage voor twe Provincien.

Rooms Holl: Regt 1. Boek 2. Deel.

DOg 't schijnt dat dit ongemak, met d'opkomste vande Steden, al is weggenomen geweest, by Graaf *Willem de twede* van dien name, volgens gevoelen van *Mr. S. van Leeuwen*, als wanneer dezen tot Rooms-Koning zynde gekoren, ende Gekroont, een welgevallen hebbende, inde Roomse Regten, en Regts-Oeffeningen, door Duits-land gebruiklijk, getragt heeft, om het Roomse Regt mede by de *Hollanders* in gebruik te brengen; En dat dezen *Vorst*, die tot *Leyden* zyn Hof had, uyt *Duits-land* komende, in zyn Graafschap *Holland*, met Groter Eren zynde ingehaalt, in *'s Gravenhage*, een Vorstlijk Huis heeft doen Bouwen, daar in men over swaarwigtige saken van 't Land, Vergadering soude houden; Volgens tuig van *Johan Beca*, en *A. Barlando* &c.

Eerst by Willem de twede, Rooms Koning.

„Sulx dat, soo veel daar van seker is (segt hy) dat de Plaatse vande algemene Regts-handeling, voor de tyd van *Koning* „*Willem*, nu op d'een, dan op d'ander Plaats gehouden zynde, „als tot *Dordregt*, *Haarlem*, *Leyden*, *'s Gravensande*, en an- „dre plaatsen, den geseiden *Koning Willem* d'eerste is geweest, die „de selve een sekre en vaste Plaats heeft vergunt, daar toe geen „bequamer agtende als den *Hage*: aan welke Plaats van die

tyd

„ tyd af, het gene d'algemene Regts-handeling aangaat, als
„ vast gehegt is geweest, en gebleven, als *Mierula Lib.* 4. *tit.* 1.
„ *Cap.* 2. getuigt: welkers gevoelen wel voor soo veel schijnt tegen
„ gesproken te werden by *W. van Goud-hoven*, in zyn aante-
„ kening op de Kronijk van Holland *pag.* 99. daar hy tegens het
„ gevoelen van *Ad. Junius*, en *L. Guiciardin* beweert, dat het
„ Algemene Pleit-Hof in Holland, inden Hage eerst opgeregt
„ sou zyn, by *Hertog Philips van Bourgondien*, inden jare 1428.
„ dog beyde onderscheidentlijk van een ander instelling, en an-
„ dre slag van Regters, en andere manier van Regts-vordering,
„ als wy 't zedert de instelling vanden selven *Hertog Phillips* on-
„ derhouden hebben, te verstaan is.

Daar na by Hertog Philip van Bourdien.

't Zy dan dat d'algemene Regts-oeffeninge van *Holland*, by d'instellinge van *Konink Willem*, op een andere wyze, en by andere slag van Regters, is in gebruik geweest, als by, en na d'instellinge van *Hertog Philip van Bourgondien* is gedaan, ende gebleven; 't is zeker dat uyt beyde blijkt, dat de oude Landvorsten hier mede getoont hebben, dat zy de Geheyligde Justitie in haar hoogste glans, als de Bescherm-vrouwe des Volx, bemind, ende geliefd hebben: dewyle zy, soo het eerste Hollands Pleit-Hof, als het twede, gesegt 't Hof Provinciaal, met een seker getal Raats-Heren, vande verstandigste, Edel of Burger, Mannen, dog Regts-geleerden vanden Lande, bequaam om alle duistere, verwarde, en swaarwigtige saken te bevatten, en te doorgronden, versien hebben: deselve Magt gevende, om ter eerste Instantie by Arrest te oordelen, over de geschillen de Graaflijke Regten, en Domainen, rakende: over misdaden by den Hollandsen Adel, en by alle Suppoosten van 's Graven-Hof, en 't Hof van Justitie, begaan zynde; En alle twisten tusschen de geseide Edelen, en Hoflijke Dienaars rysende; En voornamentlijk om over de Apellen van alle Vonnissen, by de Subalterne Vierscharen in Civile saken gewesen, in gewisse, en naar hun ervaarne wysheit, een eind-oordeel, buiten verder beroup, te mogen geven.

XX. AFDEYLING.

Hertog Carel van Bourgondien Regt den Hogen Raad van Mechelen op, tot een Algemeen en uyterste Pleit-Hof voorde Nederlanden.

EN of dit nog niet genoeg en ware, soo heeft den gestrengen Justicier, Hertog *Karel van Bourgondien* (seer jaloers dat eenigen Staat, ofte Koninkrijk ergens in soude uytsteken boven zyne Heerlijkheden; En besonder op *Vrankrijk*, dewelke Hooglijk bralde met hun Hoog-parlament van *Parijs*) inden jare 1474. ten einde, de Regts-vorderinge, voor den verwesen ding-pligtigen, inden uytersten grade mogte gebragt werden, en om het Regts-dwang nog groter glans, luister, en agtinge in zyne Landen te geven, een hoger Hof van Regts-beroep, geseit den *Hogen-Rade*, binnen *Mechelen* opgeregt; Daar in stellende 32. Raads-Heren (te weten agt Geestelijken, twaalf Edelen, en twaalf Regts-geleerde Mannen uyt den Burger-staat; Verdeelt zynde in een Canselier, die het Zegel bewaarde, twe Presidenten, ses Request-Meesters, de rest soo Geest, als Wereldlijke Regts-geleerde Heren, geassisteert by twe Advocaten Fiscaals) uyt de groot, treflijk, en geleerste Mannen van zyne Heerlijkheden; Die hy met een jaarlijkse wedde uyt zyne Domeynen begiftigde: willende dat deze op hunnen Eed, en Conscientie goed-regt buiten jigt, gaven, liefd, of vrese, een yder Man souden laten toekomen, of datmen den wanpligtigen, contrarie doende, in hunne Parlament, ofte Raad-Heers Tabbaarden aan een Galge soude Ophangen: *siet Goudhoven pag.* 498.

XXI. AFDEYLING.

Den Hogen Raad tot Mechelen loopt te niet, dog werd hersteld by Phillip van Oostenrijk.

SOdanig was 't met den stant des geregts-oeffeninge inden Lande, tot de dood van den gemelten streng, en onvertsaagden *Prince*, na welken tijd een groot verval inde gemeine Regering van deze Nederlandse Provintien (veroorsaakt door de factien, en twedragten der Landsaten, besonder de krigelige Vlamingen, twist-soekers tegen *Karels Dogter*, en haren Man *Maxi-*

milian

miliaan van Oostenryk) en by gevolg inde bediening vande hoogwaardige geregtigheit, die dit hoge Hof dede te niete lopen, is gekomen: dog het Land by de mondige jaren van *Philip van Oostenrijk*, weder tot ruſt, en in fleur zynde gebragt, ſoo is onder verſcheide herſtellingen dit Hof binnen *Mechelen* in 't jaar 1503. by den geſeiden *Philippus* weder opgeregt geworden, in dezer voegen: hy ſtelde een *Hoofd Preſident*, en *twe onder* dezen, tot Zegel-bewaarders, boven, en nevens nog ſeſtien Raads-Heren, deſelve toevoegende agt Secretariſſen, en eenen Procureur Generaal, hun gevende by na het ſelve Regt, ende Magt, by zyne ordonnantie, die zynen Groot-Vader het eerſte Hof vanden Hoogen-Rade, binnen *Mechelen*, hadde gegeven; in dier voegen, dat dezen Vorſt de luiſter van d'algemene Regts-pleging in Nederland, met het opheffen van dit Hof, weder als tot zyn eerſte Heerlijkheit herbragt heeft: en is voort na dien tijd den meergemelten *Hogen-Raade* door zynen kloek, en neerſtigen Soon *Keiſer Karel* de vyfde, en zynen tragen Neef *Philips* de twede, *Koning van Spanjen*, beveſtigt, en in Magt gemeerdert geworden; om ter eerſter inſtantie te mogen by arreſt oordelen, over alle Vremdelingen, geen vaſte woon-plaats in deze Nederlanden hebbende.

XXII. AFDEYLING.

DOg niet jegenſtaande de vertoonde Goe-regts-beſtellinge hier te Lande, waar aan Koning *Philips* de ſterke hand tot den jare 1559. quam te houden; ſoo is 't kennelijk dat door de Nederlandſe troebelen (in 't laaſt voorgaande Boek wijtlopig getoont) alle goede ordeningen van Politie, ende Iuſtitie, in zynen tijd ſodanig is vervallen geweeſt, dat ons Vaderland doenmaal ſcheen, een veylige Schuil-hoek geworden te zyn voor Schelmen, ende Quaad-doenders: beſonder ſlegt ſtond het met de Juſtitie binnen *Holland* in 't jaar 1572. wanneer de meeſte Holland, en Zeeuwſe Steden, hun 't Gouvernement van den Hertog *van Alba* hadden ontrokken: want de ſaken der Gereformeerden door 't verlies van *Bergen in Henegouwen*, en andere

De Juſtitie jammerlijk in Holland vervallen by de Troebelen van Nederland.

P. Bor. 6. Boek fol. 302.

toe-

toevallige swarigheden, seer ten agteren lopende; So wierd de Militie, die deze Provintien op den naam vanden *Prince van Orange* tot hunner beschermınge hadden aangenomen (en met deze het baldadig Grauw) seer stout, en overlastig; en besonderlijk het wild, en roekelose Volk vanden *Grave vander Mark*, en dat ter oorsaak (gelijk d'Historien eendragtelijk tuigen) dat de *Staten*, nog de *Steden* geen Justitie en dorsden oeffenen, nog eenige vaste ordre in hun Staats-bestier stellen, voor dat den ouden *Prins Willem* (de Spil daar 't alles op draayde) tot haar was overgekomen: die eerst in 't laast van October 1572. uyt zyn ramp spoedig Leger, door Duitsland, binnen *Haarlem* arriveerde; alwaar de *Staten van Holland*, op zyn komste met sodanigen verlang, en klein-moet waren wagtenden, dat veele hoofden, en leden vande Regering, die tot den afval eenigen raad, ofte hulpe hadden gegeven, al geresolveert waren, en als paraat stonden, om, met hun gereeste goederen, 't Land uyt te vlugten.

XXIII. AFDEYLING.

Prins Willem van Orange helpt die weer in Staat, herstellende de Magistraten in hun gesag: en regt weder het Hof Provinciaal in Holland op.

MAar door dezen Edelmoedigen Prince weder het Herte onder den Riem zynde gesteken, en hun vuur als uyt d'assche weder ontgraven zynde; soo resolveerden die waardig-gedagte Patriotten, hun leven, en alles wat haar dierbaar was, voor het wankelende Vaderland, met hulp, en raad van zyn Exellentie, op te setten: hem, tot dien einde, by voor-raat opdragende de Vorstlijke Oppermagt, om alle sodanige ordrens te geven, en in 't werk te stellen, als zyn hoge Wijsheyt, tot redding, en behouding van *Holland*, en *Zeeland*, nodig, en dienstig agte te wezen.

Gelijk hy ook voort dede (na dat hy de Militaire saken, met den aankleve van dien, nodig tot beschermingе van 't Land, besorgt hadde) met de Regering, ontrent het politijk Burger-bestier, ende bedieninge vande Justitie, in haar ouden Staat te helpen: want de Magistraten der Steden weder in hun gesag, en authoriteit geholpen, en gesterkt hebbende, soo heeft den Vorst

als

als van nieuws het Provinciaal Hof van Justitie, inden beginne van 't jaar 1573. weder opgeregt; het welke sodanig was vervallen, datter op dien tijd maar een Raads-Heer (*Mr. Adriaan vander Houf*, ter eeren hier genaamt) gevonden wierd, d'andere Heeren gestorven, ofte uyt het Land (als te Slaafs Rooms, en Spaans wezende) vertrokken zynde; en heeft dit nieuw opgeregte Hof hun eerste Regt-dag binnen *Delft* gehouden, den 13. February 1673.

XXIV. AFDEYLING.

De staten van Holl. brengen de stukken van Mechelen over inden Hogen-Rade, die zy inden Haag komen op te regten.

TOt dit Hof Provintiaal geliefden de *Staten van Holland, en Zeland* anno 1582. (na dat zy 't jaar te voren 't Spaanse jok hadden verworpen, en den Konink afgesworen) een hoger Hof van Regts-beroep, met den eer-naam van *Hogen Rade*, inden *Hage* op te regten, en dat inde plaats van het hoge Hof, ofte Parlement van *Mechelen*: waar van daan myn Heren de Staten, door twe Heren Gecommitteerden, alle de Stukken van Processen &c. die die van *Holland*, en *Zeeland* aan dat grote Hof, so inden Secreten, als Hogen Rade hangende hadden, deden ligten, om aanden Hogen-Raade, in *'s Gravenhage*, gebragt te werden. En stelden ditto *Staten* de Ordonnantie voor de Raads-Heren van het gemelte Hof, op den name vanden Heere *Prince van Orange*, als willende daar mede betuigen, dat zy d'Opper-Vorstlijke waardigheit van hunne Landschappen (gelijk verscheide andere Provincien die haar sterk drongen, alrede gedaan hadden) niet wilden differeren, nogte overgeven aan den Hertog van *Alenzon*; maar wel liever de eere daar van toepassen, aan deze *Vader des Vaderlands*.

P. Bor. 17. Boek Fol. 29.

XXV. AFDEYLING.

Alle de oude gebruiken van Regts-oeffeningen in Holland herstelt wezende, heeft het Land eer, en agtinge toegebragt.

ALle goede ordeningen van Politie, ende Justitie door de troebelen als vervallen zynde, en op de getoonde wyze wederom in staat geholpen, de Regeerders in hun Authoriteit her-

herstelt, en gevestigt wezende; Soo is, gelijk vande Politie in 't voorgaande getoont is, de Regts-handeling binnen *Holland*, soo inde Subalterne Vierscharen, als Souveraine Hoven van Justitie, op den ouden voed, en grondslag, soo die by *Philip*, en *Carel van Bourgondien* is in gebruik gebragt, onderhouden, en met een uytmuntende deftigheit tot onse dagen waargenomen geworden: Invoegen wy reden hebben daar op te roemen, en onse Hoge Overheden, nevens den goeden, en altyd Regt-handelende *God*, daar over te danken; Aangesien hunne sorgen, soo veel als van eenige Souveraine Oppermagt oyt heeft gebleken, altyd daar henen gestrekt heeft, dat hunne goede Ingesetenen, ja den vremdelingen, soo wel als die, goed, en spoedig Regt soude geschieden. Gelijk men sulx by 't opregten van 't Uytregts Verbond Art. 17. komt te sien; Daar inde *Bondgenoten* malkanderen verbinden de goede hand daar aan te houden, om den nalatigen by alle behoorlijke middelen daar toe te verpligten, en om de onheilen die de abuisen souden mogen veroorsaken, voor te komen: volgende in dezen seer loflijk de lesse van *Moses* daar hy segt „hoort de geschillen, en Rigtet „Regt tussen den Man en zynen Broeder, en tussen dezen met „den vremdeling; Gy sult het aangesigte in 't gerigte niet ken„nen; gy sult den kleinen soo wel als den groten horen, ook „sult gy niet vresen voor ymands aangesigte, want het gerigte „is Godes.

Deuter 1. Cap. vers 16. 17.

Opmerklijke woorden die veele deftige Regters in 't herte sijn gevallen; als die betoond hebben, gelijker nog zyn, die, om deze loflijke Republijk, altyd in eer, luister, en groot-agtinge te verhogen, daaglyx betonen, Stadhouderen Gods in dezen te wesen.

XXVI. AFDEYLING.

Een goede Regts dwang maakt de Regters niet beter dan zy van natoren zyn, maar wel de vrese Gods, ende liefde tot een Man-lijke eerlijkheit.

DOg schoon wy hier op roemen, en voornamentlijk op de Hollandse ordre van goede Regts-dwang, ende Regtsbestellinge, soo en verstaan wy daarom niet dat de Hollandse Vierscharen, en Hoge Regtbanken, met groter Heyligen, of bete-

betere Mannen zyn versien, dan de Regtbanken en Hoven zyn buiten ons Land, en Staat van Regeringe; Dat zy verre! In *Holland* sijn ook menschen (de goede uytgesondert, en dese daarom te groter lofwaardig) die in sommige gevallen en voorkomende gelegentheden hunne passien, daar het minst past laten boven komen; betonende dat de goede ordre ontrent d'Ampt bestellinge, d'Ampt dragende in het bedienen hares Ampts, niet beter maken, als sy sijn van inborst, en natuure; Want seker sal men dikmaals sien, dat de Hooge Gods-geleertheit, ende de diepe kennisse der Regten, ende Wetten, juist de God-saligste Herders, nog de Regtveerdigste Regters niet komt te maken: Alleen is 't de waaragtige vrese Gods, ende de liefde tot ware deugt, en een Mannelijke Eerlijkheit, diese beyde maakt, datse moeten wesen.

XXVII. AFDEYLING.

Een korte vermaning tot betragtinge van ware geregtigheit.

MAar wat! Het gerigte is Godes; Door my Regeren de Koningen (*Segt d'Opperste Wysheit Prov.* 8. *Cap.*) ende de Regters stellen geregtigheit: Soo het dan gebeurt dat een Burger Ding-pligtig sijnde, in sijne Regters eenigen haat, wraak, ofte afgonst komt te ontmoeten, dat dezen denkt, 't gene hem treft van God is komende, op dat hy geduldig zynde, met den *Man Gods* segge; Ik weet Heere dat uwe gerigten de geregtig- „heit zyn; en dat gy my uyt getrouwigheit verdrukt hebt: Maar dat den *Regter* ook wete dat het bose uyt hem is, ende dat God het onregt in hem, ofte de zyne met een Regtveerdige vergeldinge sal 't huis soeken: volgens 't seggen vande *Wyse Man* „de ongeregtigheit sal de gehele aarde verwoesten; en soo een „booldadigheit sal de stoelen der magtigen omkeren: hoort dan „gy Koningen, ende verstaat; Leerd gy Regters vande einden „der Aarden; Laat dit tot uwe ooren ingaan, gy die over me- „nigte Heerschet, ende u verhoveerdigt over de Scharen der „Volken: Want de Heerschappye, is u vanden *Heere*, ende „de magt vanden *Alderhoogsten* gegeven; Oordeelt dan Regt, „op dat geen streng, en schriklijk oordeel over u, ofte uwe „kinderen en kome.

Ps. 119. *vs.* 75.

Sapient. 5. en 6. *Cap.*

Dit

Dit genoeg ! Den Leser biddende , dese myne vry-borstigheit ten goede te nemen, en dat ik desen met een Koninklijke vermaninge, als een algemeine lesse voor de Regters wesende, kome te sluiten.

„ Siet toe (seide *Josaphat* tot de *Rigteren Israels*, die hy in „'t Regter Ampt gestelt, en bevestigt had) wat gy doet, want „gy en houdet het gerigte niet den mensche, maar den *Heere*, „ende hy is by u inde sake van 't gerigte: Nu dan, de verschrik„kinge des Heeren zy op u lieden: Nemet waar, ende doet „het: Want by den *Heere onsen Godt* en is geen onregt, nogte „aanneminge van Personen, nogte ontfanginge van geschenken: „Doet dan soo (segt hy verder op de Regts-handeling siende) „inde vrese des Heeren met getrouwigheit, ende met een vol„komen herte, ende gy en sult niet schuldig worden: Maar sulx sal den Regteren een Crone, en hunne Kinderen tot een eerlijken roem in vele geslagten wesen.

a Cronyk. Cap. 19.

Gelukkig is den Staat, daar hoog, en lage magten,
Onkreukbaar staan in 't Regt; Sampt eigen wraak verkragten:
Want wie dees Heil'ge Zuil, als God doet niet, houdstaan;
Trekt Godes vloek op hem: soo Heer, als Onderdaan.

V. CAP.

V. CAPPITTEL.

In 't welke kort werd aangeweſen den waren grondſlag van des Generaliteits Regeringe, met hunne Capitains Generaal: en wat heyllen het Vaderland daar by; en beſonder door de groote dienſten van de Princen van Orangie, is toegebragt geworden.

I. AFDEYLING.

TOt hier toe hebbende aangewezen, wat geluk, en voorſpoet *Holland* is toegekomen, wegens de goede diſpoſitie over, en het hand houden aan de drie genoemde Zuilen van Staat, 't ſedert dat deze Landen haar de Heerſchappye van *'t Huis van Ooſtenrijk* hebben ontrokken; Soo ſal ik in dit, en 't volgende Hoofd-ſtuk, voortgaan, met aanwyſinge van de verdere middelen, waar door deſen Staat tot het top-punt van het hooſte geluk is geklommen: zynde die nodige middelen, waar door zy, met Gods-hulp, en genade, ook moeten voor altoos bewaart, ende beſchermt blyven.

't Vaderland op zyn Zuilen door Geld, en Wapenen bewaart.

De middelen waar door *Holland* is bewaart, en tot heden is ſtaande gehouden, op de drie voor afgetoonde Staats-Pilaren, en dat in die natuur als wy tot lof, en eer der Hollanders beſchreven hebben; Is geweeſt 't Geld der Landſaten, ende Wapenen die daar mede ten dienſte van 't Vaderland zyn verkregen, en gebruikt geworden; Welke twe Middelen de Wereld, ofte Staats-wyzen, met de benaming van *Militie* ende *Finantien*, ſeggen twe Zuilen tot de drie Staats-pilaren, als *Religie*, *Politie*, en de *Juſtitie* te wezen, waar op den Staat van een Burgerlijke Regering moet ruſten, en ſtaande blyven.

Dat ſulx zy, ſal ik niet tegenſpreken; Dog na myn Burger, en eenvoudig begrip, ſoo kan men die beter twe hou-vaſten,

Zynde twe hou-vasten vande drie Staats-Zuilen.

ofte verband-balken noemen, om dat deselve de Burgerlijke Regering, en by gevolg de drie voor-af getoonde Zuilen van Staat, gelijk als van ter zyden moeten omvangen, en staande houden: dog men noemt die somen wil, myn oogmerk is alleen om aantewysen, wat heyl, en voorspoet *Holland* by Gods genadig bestier, door deze, soo wel als de voorgaande middelen zyn toegekomen.

Om sulx te doen, soo moeten wy ons alhier het Historiaal Relaas van het *vierde Boek*, *des eersten Deels*, gelijk als her-inneren: dat is, dat wy daar door beschouwen by wat middelen onse voorsaten, uyt hunne besondere droefheden, angst-gevallen, en swarigheden zyn gered, en by wat noodschikkingen zy tot vast stellinge van hun Staats-bestier, in die gestaltenis en natuur, in welk wy besig zyn haar geluk te vertonen, zyn gebragt geworden; Op dat wy voor altoos *God* als *Opper-werk-Meester*, en zyne voornaamste *Werk-tuigen* daar voor mogen danken: en roemen op dat geluk, dat wy alrede getoont hebben, en verder vertonen sullen.

'T Vaderland uyt veel swarigheden verlost.

II. AFDEYLING.

HIer voor, *in het 3. Hoofd-stuk van dit Boek*, hebbe ik (vande Generale Souveraine Politie sprekende) gesegt, dat ik de hoedanigheit van die Politie, die 't Algemein Ligchaam der vereenigde Landschappen betrof; in haar Plaats soude voorstellen; 't welk ik oordeele hier te passen, op dat '*s Lands Heylen*, door de Wapenen verkregen; des te beter, en te kraggiger soude konnen vertoont werden: vande Souveraine Dispositie is gesegt, dat die is Algemein, ook afgescheiden, vande afgescheidene is verder gesegt, dat die geheel is hangende vande Staten Provinciaal, yder in den haren, gelijk sulx van die van *Holland* getoont is.

De Generale.

En Provinciale Souvereiniteyt.

Holland.

Gelijk nu Holland van ouds byde *Staten*, nevens den *Grave*, als Landvorst, is bestuurt geweest, alsoo insgelijx zyn de andere Provintien, van Nederland, ook by hunne Staten nevens de Landvorsten, ('t waren dan *Graven*, *Hertogen*, of

ander

ander Titul-voerende *Heeren*) geregeert geworden: deze tot 17. in 't getal door Successie, ende Erfregt gekomen zynde aan *Phillip* de twede *van Oostenrijk*, maar door de mis-verstanden, tusschen hem ende de Staten opgeresen, de scheuringe dezer Landschappen gevolgt zynde; Gelijk als wy wytlopig getoont hebben, soo is eindeling dat verbond van eenigheit opgeregt geworden, de welke wy in den beginne van dit Boek, als de Fondamentlegginge van desen gemenen Staat, hebben vertoont gehad.

En al de Nederlandse Provincien onder een Heer.

Gescheurt.

Waar van eenigen hun 't saam verbonden hebben.

Gelijk nu in het Burgerlijke, de *Staten Provinciaal* veele saken die tot de Souveraine Opper-Magt behooren, ende den Land-Vorsten gegeven, ofte gelaten waren, aan haar hebben behouden; alleen eenige mindere mogenschappe den *Stadhouderen* latende: alsoo hebben de gesamentlijke *Bondgenoten*, met volkomene Regt den Koning *Phillippus* hunnen gemeinen Land-Vorst afgesworen, en hunne gemeine Republijk in een versekerden Staat gebragt hebbende, de Opperste Mogenschap, ende dispositie over Vreed, ende Oorlog aan haar genomen: gevende het beleyt, en het bestier over hun gemein Krygs-Volk, met al het geen daar aan, en van komt te hangen, aan den voortrflijksten van de Provincien, die in dezen het Vorstlijk, of Opperhoofdmans gebied, onder den naam van *Capitain Generaal*, komt te bekleden, en waar te nemen.

Die hun Vorst affweren

En met elkander de Magt over Vreed, en Oorlog hebben &c.

III. AFDEYLING.

De t'samen vergadering vande geseide Bondgenoten, is het Collegie dat de naam van de *Staten Generaal* komt te dragen; en die hun Souverain vermogen ontfangen, ofte ontlenen, van hunne Committenten de *Staten Provinciaal*; gelijk dezen weder hunne Magt, en Souverain pouvoir, nevens den *Adel*, hebben van hare *Steden*, ofte *Vroedschappen*: invoegen zy vergaderden, in hare personen, de Staten Generaal niet zyn, dan alleen, gelijk de Staten van Holland in haar dikwyls aangeroerde Deductie d'anno 1587. seggen, dat zy 't zyn uyt kragt geving, en by verbeelding van hunne Principalen.

De Vergadering vande Staten Generaal.

IV. AFDEYLING.

Hebben twe onderhorige Vergaderingen

TOt, en nevens dit *Hoog-Mogende Collegie*, hebben de gesamentlijke Bondgenoten nog twe mindere, hoe wel aansienlijk, en hoogwaardige *Vergaderingen* opgeregt; om toesigt te hebben, ende besorging van al het geen den Oorlog, ende wat de Conservatie vande ge-eenigde Landschappen in 't gemein eist, waar te nemen.

Den Raad van Staten.

't Eerste is den *Raad van Staten*, bestaande uyt een seker getal Raads-Heren, by elke Provincie uyt de treflijkste hunner Landsaten daar toe verkoren; Specialijk om 't nodige tot des Generaliteyts Frontieren, ende Fortificatien te besorgen; toesigt te nemen, en sorge te dragen over het Krygs-Volk, en tot al het geen eenigsints de bescherming, ende bewaringe van het gemeine Land, te Lande aangaat, toe welken einde den *Capitain Generaal* tot Opperhootd van dezen Raad gesteld is.

En d'Admiraliteyts Collegiens.

De twede is; ofte zyn de *Admiraliteyten*, verdeelt in *Holland*, *Zeeland*, en *Vriesland*: zynde verscheide *Vergaderingen* uyt Heeren van elke Provintie, uyt de Steden, of anders, daar toe gesonden, en voor zekeren tyd daar toe gedeputeert, om met de *Lt. Admiraalen* 't nodige van de Zee-zaken, volgens Instructie vande *Generale Staten*, en den *Opper-Admiraal* waar te nemen: bestaande eerstelijk, om de middelen uyt de Zee-zaken, voor 't Gemeen komende, voor 't Gemeen te Administreren: en ten anderen, om de Equipagien van Oorlog-Schepen, en wat daar aanhangt, te doen, en te helpen uytwerken.

V. AFDEYLING.

Des Generaliteits Vergadering verbeelt de hoogste Magt, en Majesteit der Landschappen

BEy deze Collegiens ontfangen hnnne Commissien, ende Instructien, uyt de Hooge Vergaderinge van de *Staten Generaal*; als dezen in haar hebbende opgesloten, 't opperste aansien de luister, en een overgebragt vermogen der samentlijke Landschappen, die de particuliere Provintien van hunne Souverainiteit

teit, en hooge Vryheit, by haar opgeregt verbond tot het algemeen bestier, aan deze Vergadering hebben overgegeven.

Hierom adresseren haar ook aan deze *Hoog-Mogende* Vergaderinge, alle *Opper-Vorsten*, 't zy Keyser, Koningen, Princen, ende Republijken; erkennende de Hoogheit, en Majesteyt vanden gemenen Staat in deze Vergaderinge, die begroetende, als de Souveraine Opper-Magt vande selve.

Daar voor wordse erkent.

Hier voor, en op geen ander wijze wil, nog kan den Staat gekent wezen; gelijk haar *Hoog-Mog.* tegens den Brabantsen Cantzelier *Pekkius* anno 1621. hebben verklaart „seggende, dat „de Hoogheit, ende Souverainiteyt vande Vereenigde Neder-„landen, ongetwijfelt, ende buiten alle dispuiten is by hare „*Hoog-Mogende*, ende de Heren *Staten* vande Respective Pro-„vintien: dat de grootste *Monarchen*, *Koningen*, en *Potentaten* „hun daar voor kenden; met dewelke zy verscheide Alliantien, „en grote Tractaten gemaakt hadden: derhalven dat die haar daar „voor niet wilden kennen, maar eenige propositien deden, die „eenigsints souden smaken na twijfelinge, wegens deze gereg-„tige eygenschap van Vryheit, en Hoogheit, dat zy soodanig „eenen verklaarden inhabil, om in eenige Tractaten by haar „*Hoog-Mog.* geadmitteert te werden: *Aitz.* 1. *Boek Pag.* 38.

DenStaat niet anders willen de gekent zyn.

VI. AFDEYLING.

IN 't kort (om niet van des Generaliteits mindere bedienende te spreken) dit is 't aangesigte, 't wezen, ende ware hoedanigheit, vande gemene Hooge Regeringe der *Geunieerde Provincien*, ende *Staten* van dien; die ook het Vorstlijk gebied onder haar hebben; het welk by den *Capitain Generaal* ontrent de Militie, en den aankleven van dien, werd waargenomen; gelijk het ontrent 't hooge bestier der Burger-zaken, in sekere besondere gelegentheden, by den *Stadhouder* in *Holland*, en d' andere particuliere Provincien, gedaan werd.

Deze hebben een Vorst, tot uytvoerder van hunne bevelen.

VII. AFDEYLING.

Dezen als hunnen verlosser.

IN beyde dezen opsien hebben de *Provincien* in 't gemeen, en in 't bysonder op 't exempel der *Romeinen*, die hunnen Staat, en Stad door *M. F. Camillus* van 't geweld der *Gaulen* verlost siende, hunne Vorstelijke nood-redders, als hunne Vaderen, niet alleen toegejuigt, gelijk de Romeinen dezen Man deden; hem toeroepende *Romulus VADER DES VADERLANDS, TWEDE STIGTER VAN ROMEN:* maar de hoogwaardigheit vanden Staat die willen opdragen: gelijk deze mede *Camillus* deden, hem het *Dictator-Ampt* ('t Koninglijk Stadhouderschap) voor zyn leven aanbiedende; op dat Romens Staat, dien hy uyt haar gedreigden ondergang gered hadde, by hem mogte bewaart, en beschermt blijven; alsoo hebben de *Staten* Generaal, en Provinciaal, den *ouden Oranjen Vorst* hun ontrooft zynde, zynen Sone *Prins Maurits* tot hunnen algemeinen Krygs-Hoofd, en besonderlijk die van *Holland*, *Zeeland* &c. (gelijk die van *Vriesland* Graaf *Willem van Nassouwen* deden) tot hunnen Vorstlijken *Stadhouder* verkoren: niet twijfelende de selve goede vrugten door zynen dienst te sullen sien, en te erlangen, die zy by de uytvoeringen van den *Vader*, ontfangen hadden.

Hebben zy 't Opper-Hoofd-Manschap.

En 't Stadhouderschap opgedragen.

VIII. AFDEYLING.

Niet los, nog wettelijker hunnen Staat konnende Grondvesten.

EN in der waarheit, hoe konden zy, die daar geweest waren de *Voorstanderen* des Volx, ende de eerste inwaardigheit na de Landvorsten, maar nu door hulp-middel vanden ouden *Oranjen Vorst*, het *Opper-Vorstlyk vermogen* hebbende verkregen, en dat in vollen eigendom besittende, loffelijker hunne saken uytvoeren, en wettelijker hunnen Staat Grond-vesten, als op die Fondamentele Maxime, waar mede zy den Staat zyn vereiste gedaante, zyn nodige kragt, en het samptlijke Volk genoegen, en verblydinge quamen te geven?

Ook waren die oude Vaderen bewust dat den Staat niet veyliger was

te

te bewaren, als by de oude forme, en in die ordre die zy voor de Wereld bekenden 't Volk, en 't Land gelukkig gemaakt te hebben.

Als op de oude gedaante.

't Oude gebruik van zekere gedaanten, ofte forme van Regeringe, schoon daar gebreklijkheden mogen in zyn, zyn onverwerplijke Fondamenten, waar op een Staat van Regeringe moet getimmert blyven: gelijk ik gelove genoegsaam getoont te hebben: hier was een formele gedaante, die myn Heren de Staten (wie kan het laken) niet alleen met uytgegevene Deductien, maar met hun Praktijk gepresen hebben; niet alleen wanneer zy 't Volk verbeelden, en vervangden; maar wanneer zy 't Oppervermogen hebbende verkregen, soo hebben sy weder de oude voorgaande forme verkoren, mits dat zy de sienlijke Majesteyt, en zekere afgesonderde Authoriteit, die zy ('t Volk moetende verbeelden) in Personen niet konden dragen; in *Maurits, Willems Soon*, buiten haar in waardigheit, gesag, ende respect uytblinkende, willig, en blydelijk, dog door een geoordeelde noodsaaklijkheit, om den Staat respect, en ontsag van buiten, en binnen te geven, geplaast hebben.

Die de Staten selfs voor goed gepresen hebben.

IX. AFDEYLING.

DEn vermaarden welsprekenden *Cicero* op deze noodsaaklijkheit spriet-ogende, seide seer wel, *dat d'Authoriteyt van een Staat in het aangesigte van een Prince gegraveert staat*, dewyle hy by ervaringe uyt de Romeinse geschiedenissen hadde gesien, dat de *Roomse Republijk* dikwyls door Burgerlijke twedragten (die hunne Vianden seer wel tot haren voordeel wisten waarte nemen) inden poel van haar ruyne soude gevallen hebben, indien de Republijk door 't verkiesen van *Dictators* (Koninglijke plaats-bekleders) niet ware behouden geworden.

d'Authoriteit van een Prins, is in een groten Staat nodig.

Camillus, boven genaamt; een der ontsaglijkste *Burgermeesteren van Romen*, wierd om een nietige oorsaak door het onwetende, en driftige Volk buiten *Romen* in Ballingschap gesonden, maar sulx koste by na Romens ondergang; want soo dra was dezen agtbaren man niet weg, of de Stad raakte in disordre, wanneer zy door de *Gaulen* Belegert was; dezen nemen de Stad in, en

Ver-

Verbranden die tot den gronde; het ſtryd-bare Manſchap, met den beſten buit op 't Capitool gevlugt, zyn in duiſent vreſe van uytgehongert te ſullen werden: zy herdenken hunne dwaasheit, en beklagen hunne miſgrypinge; men doet *Camillus* aanlopen, en hem bidden hunnen *Dictator* te willen zyn, oordelende dit de laaſte toevlugt te wezen, om haar te redderen: *Camillus* neemt ſulx aan, het welk de *Romeinen* ſoo verkloekten, even of zy al uyt den nood geholpen waren: en den *Gaulen* ſoo ontſetteden, dat zy met den *Dictator* in geſpreek quamen, door wiens kloekmoedigheit zy verſchalkt, verjaagt, ende Stad verloſt wierde.

'tVerkieſen van een illuſter Hooft heeft Romen behouden.

T. Livius getuigt, *in zyn 2. en 6. Boek, van 't eerſte Decades*, dat het *Dictators Ampt* ſulk een hoogwaardig, en ontſaglijkheit by zig hadde, dat het te gelijk vande Vaderen, 't Roomſe Volk, en hunne Vianden, is gereſpecteert, ontſien, ende gevreeſt geworden.

d'Ontſaglijkheit van ſoo eenen Ge-experimenteert.

Vande Vianden ſegt hy, dat de *Sabynen* vol vreſe wierden, wanneer zy hoorden dat de *Romeinen* een *Dictator* hadden verkoren, en dat zy daarom de vrede verſogten: De *Preneſtynen* deſgelyx *Romen* belegert hebbende, verlieten de Stad, ſoo dra zy hoorden dat het Roomſe Volk eendragtelijk *T. Q. Cincinatus*, tot dit geſeide Ampt verheven hadden.

Ontrent 't de Vianden.

Van *'t Roomſe Volk* ſegt hy, dat zy vol eerbiedigheit, ende vreſe waren, ſiende d'agtbaarheit van den *Dictator*, voor welke men eer-tekenen, en om ſchrik te geven, blote bylen droeg; invoegen zy vlytig, en ſorgvuldig waren om te gehoorſamen.

Ontrent de Roomſe Burgers.

Ja 't gebod van deſen, wierd als een God-ſpraak ge-eert, ende gereſpecteert van alle: *M. Maulius Capitolinus* door een hoogmoedig, en eergierigen geeſt gedreven, 't Volk van den derden ſtaat, met hunne *Tribunen Plebis*, tot ſijn quade wil, ende Stad in een beſondere ontroeringe hebbende gebragt, ſtont verbaaſt, en van ſijn opſet afgeleit, wanneer *A. C. Coſſus* onder het beroerde Volk verſcheen: vermits niemand, nog uyt de *Tribunen*, nogte het Volk voor *Coſſus* dorfden d'ogen opſlaan, ofte den mond openen, uyt vreſe van ſijn *Dictators* geſag, en uytmuntende Agtbaarheit.

Ontrent deze, en haar Tribunen.

Selfs de *Roomſe Vaderen*, doen *Appius Claudius* Burgermeeſter was, erkenden d'hoognodigheit van ſoo een te moeten verheffen

En ontrent de Vaderen.

heffen boven alle; Want de *Vaderen* door hunne fiere, en ondraaglijke handelingen, *'t Volk* vertoornt, en tegens hunne Personen, ofte den *Senaat*, in oneenigheit gebragt hebbende; vol vrese sijnde, loopen tot de uyterste hulpe (*segt Livius*) om een *Dictator* te kiesen, die kragtdadig konde gebieden, daar de Burgermeesteren (soo *Appius* doenmaal seide) een muytende gemeente, maar dreigen konden.

Die hun gesag daar door somtyds staande hielden.

Soo sietmen dan in dese Afgodische Aanbidders der onbepaalde vryheit, hunne geoordeelde noodsaaklijkheit van eenen, schoon sy wisten dat sulx niet sonder perykelen was, wiens authoriteit, ende agbaarheit, boven alle andere moeste komen uyt te steken, om de *Republijk* in sekere gematigheit, ende ruste te houden.

't Is ook seker datter geen ondraaglijker last, voor een onoverheert, ende *Vry-Volk* is, als sig van sommige sijner mede Burgeren ('t sy dat de Opperste-magt vande Republijk, by alle, ofte by eenigen is) beknevelt, onderdrukt, den Staat in ongelegentheit, ende voor al die op den oever van desselfs ondergang gebragt te sien: De Disordren, Rampen, en Swarigheden hier uyt geresulteert, souden wy verscheiden konnen bybrengen, maar hoe heylsaam sulke Disordren, Rampen, en Swarigheden door *Hoofden*, en Heeren van uytmuntende qualiteit (hoewel die selfs strikt aande Wetten vande Republijk gebonden, en aande hoogste magt van hun doen Reekeninge schuldig waren) zyn weg-genomen, betuigen de Historien overvloedig; en om kort te zyn, siet alleen op dezen Staat, hoe die anno 1672. uyt haar noden is gered geworden.

Groote swarigheden by illustre hoofden voorgekomen.

X. AFDEYLING.

Niet alleen van die tijd, maar vanden beginne dat *Holland*, ende *Zeeland* het Spaanse dwang-jok wilden van hunne halsen smyten, soo betuigden de *Staten* by haar eeuwig-durent Verbond, in 't jaar 1576. binnen *Delft* opgeregt: *dat deze Landen sonder Hooft, en Hoogste-Overheit* (verstaande de oude Vorstelijke hoogwaardigheit, die zy inden Prince van Orange, voor

De Staten getuigen dat 't Land niet sonder Opperhoofd konde geregeert werden.

dien tijd, in plaats vanden Koning respecteerden) *niet konde geregeert werden.*

't Selfde advi-seert den hoog, en Provincialen Rade.

't Selfde gevoelen hadden de Heeren van den *Hooge*, en *Provintialen Rade*, en die vande *Kamer van Reekeninge* in Holland, seggende in haar schriftelijk advys, den 10. September 1584. „dat het niet mogelijk was den Staat te bewaren met s'Lands „eygene middelen, om dat haar ontbraken de fondamenten „waar op een goede Regeering, ofte Politie moet getimmert „wesen: te weten d'eendragt in 't resolveren, en 't gehoorsa-„men in 't volbrengen, watter geresolveert is; derhalven dat zy „te weten *Holland*, en *Zeeland*, haar behoorden te conforme-„ren met *Braband*, en *Vlaanderen* in 't verkiesen van een Op-„perheer: *Bor* 19. *Boek fol.* 22.

't Beslissen der Generaliteits geschillen dese opgedragen.

Selfs siet men dat de Generaale Staten by haar eeuwig Verbont, haar grootste geschillen, wegens bestant, Vrede, Oorlog, ofte Contributien rysende, gedragen aande *Stadhouders*, in dien zy met den anderen niet konden accorderen, *Art.* 9. *van 't verbont van Unie*; tot een evident bewys van een noodwendig respect: die zy daarom die Hoofden, en Heeren om haar eminente qualiteyten, toedroegen.

XI. AFDEYLING.

't Vorstelijk wezen onder de Staten in Prins Willem.

GElijk zy ook in al haar Conduite van Staatse Regeeringe gedaan hebben „ behoudende (*segt Grotius* onder haar het „Vorstelijk gesag, gelijk sy al van voor de tyden van *J. Cesar* „gedaan hadden: Dog hoedanig? Met Wetten Bepaalt, segt hy, „en dit is eerst geweest den *Prins van Oranje*, onder den Ty-„tel van *Gouverneur*, den naam van *Graaf* weggenomen sijn-„de: De vrugten waren, dat de saken van *Holland*, van klei-„ne beginselen, tot grooten wasdom zyn gebragt; De midde-„len waar door, was de eendragt, die hy met de *Staten* hield; „Haar mogenschap niet tegengaande, waarom sy hem ook be-„minden, en respecteerden, als haren gemeenen *Vader*: Hem „willende verheffen tot de hoogste waardigheit, namentlijk tot „Grave, gelijk verhaalt is *in 't* 4. *Boek van 't eerste deel.*

Maar

Maar desen gestorven sijnde, en 't Land door de *Leicestersche* partyschappen in die verwerringen sijnde gekomen, als mede aldaar kan gesien werden; Soo is het Oppergesag *Prins Maurits*, een Jongman van agtien jaren, opgedragen: Tot een groot geluk, en weder opgaande luister, vande Vereenigde Nederlanden.

En zyn Soon Maurits behouden.

XII. AFDEYLING.

'T IS waar, de minderheyt zyner jaren, waar door zyne Heerlijke qualiteyten tot nog verborgen, en ten vollen niet openbaar waren, en konden de Landen qualik doen hoopen, de herstellinge van haren bedroefden Staat van Regeeringe; maar soo dra en was hem desen swaren last niet op de schouderen gelegt, of dadelik begonden de gaven van sijn voortreffelijk verstant uyt te blinken: Omtrent de Burgerlijkke saken, die seer verwerd overhoop stonden, wierden weynige, alleen de schuldigste aan Conspiratie, ende oproer met de doot gestraft. Maar de onnoselsten, door misverstant de factie ingewikkkelt, vergevinge op den Naam, en Hantschrift van desen *Vorstelikken Herstelder* verkondigt, en toegeropen zynde, soo is het gemurmel des Volx, ende mis-trouw der Burgeryen weggenomen, en alsoo 't Land wederom in ruste gebragt geweest.

Desen jongen Vorst herstelt de Burgerlijke wan-ordren.

Ontrent de Militie! geen Militair, groot ofte klein Soldaat in *Staten* dienst wesende, die niet met een bereitveerdige liefde hem het Hoogste Respect, als aan een oud Geexperimenteert Krygs-oversten toebragten: invoegen dat hy door dese, zyn gebiedent swaart gescherpt hebbende, den Staart waar onder een boosaardigen Adder schuilde, te weten de *Leicesterse* Factie, in *Sonoy* en zyne Schepselen, die *Maurits* Eed weygerden, en 't Land vol ongemax stelden, quam aftekappen: soo dat hy de handen vry, en 't Lighaam vanden Staat, gesont hebbende, sijn voortgang heeft gemaakt, van alle de Victorien die zynen onsterflikken naem tot aande einden der aarden; ende de Vereenige Nederlanden, t'en top van 't geluk, eer, en grootagtinge gebragt hebben.

Heeft groot ontsag onder de Militie.

En dempt de Leicesterse factie.

XIII. AF-

XIII. AFDEYLING.

Zyn Zegenpralingen.

MEenigvuldig zyn geweeſt zyne overwinningen, en ſoo overvloedig, dat de Schryvers heele Folianten ons daar van hebben naargelaten; Soo dat, indien wy alle zyne zegenpralende daden wilden ophalen, het ons een oneindigen arbeid ſoude weſen; Men aanmerke maar, dat deſen onverwinneliken held, ſedert den 16. July 1586, als hy nog onder 't Oppergebiedt van *Leiceſter* ſtaande, d'eerſte Tropheen van ſijne Glorieuſe Wapenen plantede op de Wallen van *Axel*, in Vlaanderen, tot den 20. Auguſty 1604. dat *Sluis* inde ſelve Provintie hem in handen quam; ontrent de acht-en-twintig, a dertig vaſte Steden heeft ingenomen; Waar van wy deſe konnen optellen, *Axel*, *Medenblik*, *Thienen*, *Steenbergen*, *Breda*, *Zutpheen*, *Deventer*, *Hulſt*, *Niewegen*, *Steenwijk*, *Otmarſen*, *Coeverden*, *Geertruidenberg*, *Groeningen*, *Rhynberk*, *Meurs*, *Goor*, *Grol*, *Brevoort*, *Enſchede*, *Oldenzeel*, *Lingen*, *Grave*, *Wagtendonk*, *Deutekum*, *Aardenburg*, en *Sluis*; Waar vander drie, als *Otmarſen*, *Rynberk*, en *Meurs* vanden Viand hernomen zynde, ten twede maal door de dapperheit van deſen *Vorſt* zyn gewonnen geweeſt.

In 't winnen van Steden.

In 't uyt breiden en 't vaſt ſtellen vande verenigde Land palen.

Een wakkere uytbreidinge van onſe palen; dit niet alleen, maar winſten, die de capaciteyt van onſe bevattingen ſchier komen te overwegen; Men ſiet de afgeſcheurde Leden vande Provintien, weder hegten aan de Lighaamen, der Lantſchappen, tot welke zy behoorden: men ſiet met 't winnen van eene Stadt *Groningen*, een geheel Lantſchap tot 't getal der Vereenigde Provintien; in die volmaaktheit die wy tot heden beleeft hebben, weder brengen; De andere Steden, en ongenoemde Sterkten, en Fortreſſen, die deſen Manhaftigen Krygs-held tot de ſelfde overwonnen heeft, ſien wy als vaſte Bolwerken tot een ſchut, en ſcherm voorde Provintien te ſamen geſtelt.

Was Manhaftig en beſonder wys.

In 't beſturen van zyn Oorlogs daden.

Soo won hy dat niet te winnen ſcheen; Geen muren, nog wallen, hoe verſchrikkelik voor een Viand om aanteſien; Nog wyde, en diepe Graften, welkers afgronden geheele Leegers ſche-

ſchenen in te ſullen ſwelgen, die deſen Manhaftigen ooyt verbaaſt hebben; Sijn moet was hem een brug, ende Dapperheit die maakten hem de Breſſen, om de gevaarlikſte Fortreſſen, in 't geſigt der Vianden, weg te nemen; En daar de dapperheit, ende kragten te kort ſchooten, daar dé hy liſt, met een beſondere voorſigtigheit, de voortogt nemen; Om ſijne andere winhaftige deugden, den weg te banen. Manmoedig trok hy anno 1588. *Parma* te gemoet; Om *Bergen op Zoom*, eender ſterkſte Steden vanden Staat, te ontſetten: En niet minder, dog met een beſondere Krygs-liſt, dé hy het Leger van deſen Oorloogs-moedigen *Alexander* voor 't Fort *Knodzenburgh* bekruipen, alwaar hy de Vendels, en Veld-tekens, in 't geſigte vanden Velt-Heer, in Triumphe dede wegvoeren; En hem nootſaakte den Bodem vanden vereenigden Staat ylings te verlaten, tot een uytnemende verblydinge vande ingeſetenen.

XIV. AFDEYLING.

WAt ſal ik meer tot Lof van deſen Doorlugtigen Orangen-Vorſt ſeggen? 't is ydel te roemen op de dingen die by andere overvloedig ſijn uytgeroepen; Myn pen is ook te ſwak, om na waardye ſijn wys, en gelukkig beſtier uyt te drukken. Was hy verſtandig, Kloek-moedig, en gelukkig om Steden te winnen; Hy was 't niet min om Steden te Beſchermen, en te bewaren: hier van zy *Bommel* (de eerſte Stad, buiten *Holland*, en *Zeeland*, die de hoornen tegens *Spanjen* had dorven opſteeken) een volmaakt getuige; Die met de wakkerheit van *Maurits*, het Krygs-geluk van *Mendoza*, ende d'oude ervarentheit van *Bourlotte* had zien ophalen: wanneer hy deſe plaats in 't jaar 1599. quam te ontſetten, tegens aller menſchen verwagtinge.

Hy was even verſtandig en kloek om Steden te bewaren als die te winnen.

Niet min bequaam, nog gelukkig was zyne Doorlugtigheit, in 't aan, en afleyden, ofte het gebieden van zyne Heyren, tegens die van zyne Vianden: Admirabel in het Rangeren vande Bataillons, en wonderlik konſtig om de zyne aan te moedigen, was hy: ſulx is bevonden inde openbare Velt-ſlagen; en by de gelukkige Succeſſen, die hy, of de zyne op zynen naam in 't opene

Ook in het gebieden van zyne Legers.

Veld ontfangen bebben: deze en ſal ik niet met verhalingen na ſpooren, maar den weetgierigen Leeſer tot de Hiſtorien van ſijn leven heen wyſen: is *Turnhout* een getuige in deſen van ſijn Martiaal gemoet, en courage geweeſt? *Nieupoort* ſiet, en roept tot aande einde der eeuwen, d'onvergelijkheit van ſijn Victorien uyt.

XV. AFDEYLING.

Volgens de getuyniſſe van ſpaanſe.

B*Entivoglio* deſe Velſlag in 't lange verhaalt hebbende, ſegt van d'onſe aldus, Zy ſtreden, 't is waar! met groot „voordeel, maar *Graaf Maurits* wiſt'er zig ook met groot ver„ſtant af te dienen, en zig op alle wyſen, te gelijk een groot „Krygs-man, en groot Overſte te toonen: en deſe ſtryt in 't „beſonder veroorſaakte, of beveſtigde het gerugt, dat hy, die „inde belegeringen uyt munte, ook niet minder inde Veld„ſlagen was te agten: *in ſijn derde Deel 't ſesde Boek.*

Wat ſullen wy tot deſe ſake meer doen, daar onſe Vianden ons voorgaan in 't Uytgalmen vanden Lof deſes grooten Veld-Heer: een bewys dat de ſaam van *Maurits* daden de heele Werelt heeft doorgeklonken: willen wy de uytnementheit van ſijn natuurlike gaven, en eygenſchappen; als een erf-ſchat vande Vader op hem nedergedaalt, beſchouwen; Men meete 't vermogen van onſen Staat, tegens de groote Magt van Spangien af; Tegens welke hy te doen hadde, met Overſten uytmuntende in heroïke dapperheit, en Krygs-beleydinge.

Had zyn Vader, om den nieuw gebooren Staat 't hooft boven te houden, te worſtelen tegens een wreeden *Alba*; liſtigen *Requeſens*; hoogmoedigen *Ooſtenryker*; en grootdadigen *Hertog van Parma*; hy niet min, om de palen vanden ſelven Staat uyt te ſettten, en met vaſte Steden, en Burgten, als ſchut-hekken te betuinen, vond den ſelven vermaarden *Alexander* om hem het Hooft te bieden. Na deſen had hy te doen met *Pieter Ernſt*; en *Karel Graven, van Manſvelt*: d'eene in d'Oorlog afgeleeft, en beyde oude, ende ervarene Krygs-lieden. Doen met *Fuentes*, na dat *Erneſtus* geſtorven was; tot dat *Albertus* in 't Opper-Vorſtelik gebied van Nederland zynde gekomen, hy te ſtrijden had, tegens

gens een fortsen en onbarmhertigen *Admirant van Arragon*; en tegens eenen *Spinola*, die om zyne Oorlogs deugden byde onse is ge- eert geworden; en by den *Hertog van Rohan*, een groot Staatsman, met *Prins Maurits* in eene graat van eer, en glorie is gestelt geweest.

„ seggende, dat op het Tonneel van Nederland sig te gelijk op „ het alderheerlikften vertoonden, twe uytmuntende Helden, „ *Prins Maurits van Nassouw*, en den *Marquis Ambrosius Spinola*, „ welkers gelijke inde gantse Wereld niet waren te vinden, om „ Steden te belegeren, en die te winnen; dat de Kryg-konst „ die ten tijden der *Romeinen* al een krak had gekregen, en door „ d'onwetenheyt der volgende eeuwen, als begraven was geweest, „ in 't laast vande voorlede eeuwe, als *Parma* den Oorlog begon „ te voeren, deselve zig weder begon te vertoonen; maar dat „ zy door dese twe herstelt waar in haar oude forme, en dat *Prins* „ *Maurits*, als een onverwinnelikken Vorst, deselve sulk een lui„ ster had toegebragt, als osse was onder haar eerste Meesters.

En France Staat en Krygskundigen.

XVI. AFDEYLING.

MAar wat heylen heeeft *Holland* uyt dit alles? dat men op desen Sone van *Mars* soo roemt? en segge, heerlik, en verwonderlik is 't, een goedertieren Vorst in 't Harnas opgesloten te sien, welkers edel bloet door Voor-ouderen deugt, en eygen moed tot helden-daden aangedreven, en op een moedig ros geseten zynde, door ontallikke Pieken, Lancen, en Swaerden soekt heen te booren; zig werpende tussen duisende van Musquetschooten, en schrikkelikke Metale Donder-bussen; de dood tegens haar vervaarlikste beeltenissen uyt-tartende, en zyn leven soo weynig sparende, of hy nog hondert lighamen te verliesen had: 't zyn Krygs-deugden voorwaar, die desen doorlugtigen *Prince*, een eeuwigdurende naam van glorie byde Edelmoedige Herten des Werelts doet genieten; maar de heylen die Holland daar door zyn toegekomen, segt den selven Auteur, met den *Hertog van Rohan* „ is, dat zyne kragt inden Oorlog met sulk een „ sagtmoedigheyt verselt was, dat hy daar door 't ontsag aller

Waar door hy een onsterflijk en naam voor hem.

De verkleining van onze Vianden.

„ Man-

„ Mannen aan ſig trok, 't welk de Konink van Spanjen de hoop „ benam, om met gewelt iets op *Holland* te kunnen uytwerken; „ waar door hy genootſaakt is geworden, van ſig ſelven een „ Accomodement te verſoeken, tot verkleyning van zyn repu- „ tatie, en tot verſterkinge vande vereenigde Provintien.

Niet min ſegt den *Card. Bentivoglio*, ſprekende (*in't* 3de *van zyn verhaal Boeken vande Nederlantſe Oorlogen*) tot lof van deſen Prince „ dat geen Veld-Overſten beter konde paſſen op het geen de ver- „ eenigde Landtſchappen nodig was; hy kon den aart van hare „ Ingeſetenen, ende beſonderſte gelegentheden van hare Landen: „ hy had langen tijd ſeer voorſigtiglijk beleyt den loop van haren „ Oorlog, en zy waren met hem ſoo wel gedient, als een Volk „ met eenig Prins inde Wereld. Hy kon de ſtroomen, en ande- „ re voordeelen der natuur in deze Landen, waar door hy heeft „ geſtut den ſtort-vloet van veele Volkeren, die voor de Kroon „ Spanjen in Nederlant zyn neergeſakt, om tegens hem te Oor- „ logen: hy heeft met zyn omſigtig, en veylig Kryg-voeren, „ deſe haar onuytputtelik Goud van Indiën doen verdwynen; en „ eindelik aande vereenigde Provintien doen verkrygen, een be- „ ſtant van Wapenen, 't welk heeft geſtrekt tot haar groot voor- „ deel, en beveſtinge. Te weten het twaelf jarig beſtant, ofte Treves getroffen binnen *Antwerpen*, op den 9. April 1609. tot een beſondere verhoging vande heerlikheit der *vereenigde Staten*: dewyl dat zy, die menigmaal aangeſogt waren om Vrede, dog 't ſelve, of alle voor-ſlagen, die niet na volkomene Vryheyt ſmaakten, kloek-hertelik hebbende afgeſlagen, door d'Erts-Hertogen, *Albertus*, en *Iſabelle*, erkent wierden voor een vry Volk; wanneer zy 't accord vanden Treves, in *haar*, als in des *Koninx*, haar Broeders name; verſegelende: daar mede voor al de Wereld beleden, niets te pretenderen, of eenig Regt te hebben, op de Landen, Heerlikheden, en Regeeringe van dito *Staten*.

En een voordelige beveſtinge voor onſen vryen Staat verworven heeft.

XVII. AFDEYLING.

Dit de Mauritius.

DUs ver bragt het dien Maurits, den grooten Leermeeſter der Oorlogen, die door zyne ſterkte, den Yſeren Blixem, en

en schrik van Nederland zynde genaamt, den grooten *Philips* heeft doen beven; en zyne Kinderen genootsaakt heeft, om de Vrede (dat niet lukken wilde, als alleen een opschortinge van Wapenen) bedelens gewijs, onsen Staat aan te soeken.

Wat zynen Broeder Prins *Frederik Hendrik* na het afsterven van desen wereldsen overwinner, onder *Gods* genaden Zegen, en Opperbestier (*want 't is de Heere*, segt den Koning *David*, *die de betwisters zyner gunstgenoten bestryt, die het Schilt, ende Rondasse voert, de Spiesse velt, en den Viant vlugten doet; soo dat een Vorst niet behouden wort door een swaar Heir, nog een Held die het Peerd ten stryde toomt, gered wort door groote Magten, maar alleen door hem, tot wien, desen Gods-weldaat-erkennenden, en wysen* MAURITIUS, als hy zyne Vianden 't jaar 1600. voor Nieuw-poort, weg rennende, op den Rugge sag, snikkende, met de tranen in d'oogen, tussen zyne Helden, op d'aarde, van zyn Peerd gestegen zynde, *riep: ô Heere! Wat zyn wy arme sondige Menschen, dat ghy ons heden, tot dyns naams eere, ende glorie, sodanigen geluk mede deylt, u zy lof, ende dank inder eeuwigheyt*) heeft uytgevoert, en te wege gebragt tot Hollands wel-zyn, en verkregene heylen, sullen wy mede kort gaan aanroeren. Met het jaar 1621. den geseiden Treves ten einde zynde, soo sag men, de partyen weder met de selfde wakkerheyt, en kragten, 't werk hervatten, daar zy het anno 1609. gelaten hadden: De Spaanse, onder den vermaarden *Ambrosius Spinola*, ver de sterkste in 't Veld, en ook met een vergaderde Koninx Schat onderstut zynde, maakte dat *Prins Maurits* alleen op sijn defensive konde Oorlogen; 't welk desen Krygs-kundigen Veldheer door sijne ervarentheyt, egter soo wist te besturen, dat zynen wakkeren tegenstrever met zyne glorieuse Wapenen weynig avantage, ofte geluk quam te ontmoeten; Maar ter Contrarie 't jaar 1622. sig genootdrukt sag, *Bergen-op-Zoom*, na een swaar, en lange Belegeringe, met een uytnemende schade, en groote schande, te moeten verlaten.

Fredrix Broeder onder Godes hulpe.

Die hy de Eere van zyne Victorien gaf.

Volherdende in zyne Krygs-deugden.

Evenwel alle Krygs-ondermeningen niet altyds even-eens uytvallende, soo hasarseerde *Spinola* sijns Koninx magt, om *Breda* weder onder Spanjens Heerschappye te brengen; 't Welk hem met 't innemen vande Stad soo wel, voor dat maal, lukte, dat hy daar door, onsen anders schier onverwinnelijken Vorst, die

Tot dat hy van droefheit ſtervende.

door ſiekte, en droefheyt, dat hy deſe Stadt niet konde ontſetten, uytgeſleten ſijnde, op den 23. April 1625. door de dood overwonnen ſag.

XVIII. AFDEYLING.

De Hemelſche voor een Aardſe Crone van eere verkregen heeft.

MAar! hoe Kan ik ſeggen dat de dood, voor alle een onmydelijk noodlot, ſoo eenen overwint, die de loopbane door s'Hemels beſluit hem voorgeſtelt, met een onbegryplijke kloekmoedigheyt, en geluk ten einde ſijnde gekomen, voor een aardſe, en vergankljke, een eeuwig, en onverwelklijke Kroone van heerlijkheyt, komt te verwiſſelen? ô neen! Want boven zyn Hemels gewin, ſoo quam hy met zyn ſterven, een einde, ofte bepalinge van zyne helddadige arbeiden (die hem afgeſleten hebbende, niet een, maar eeuwen-durende roem-ſprake van eere, by de verſtandige ſterflingen, quam te geven) buiten vermoeyende quelling, te krygen.

Prins Fredrik Henrik, tot Veld-heer, en Stadhouder aangenomen.

't Is waar, dees zyn gewin, was voor 't Volk, en 't Vaderland verlies; Maar uyt doods ſchaduwe by den duiſteren nagt van *Maurits* ondergang, quam wederom het ligt van *Frederix* Klaar-blinkende Morgenſtar, als den lieflijken Dageraat op te gaan; tot verblyding der vryheit, en Ruſt-lievende Nederlanders: Wanneer de *Staten*, ſoo *Generaal*, als *Provinciaal*, dezen Man-moedigen Held, die alrede in zyne groenende Lenten, uytnemende preuven van zyn vernuft, en wakkerheid had getoond, het Opper-gebied over de Heyren van den Vereenigden Staat, als *Capitain Generaal*, en alle de Heerlijke Ampten, en *Stadhouderlijke* bedieningen van zynen Broeder: quamen op te dragen: En dat met de kragtigſte uytdrukkinge van dankbaarheit, die zy, in erkenninge van 't geluk, ende Heylen hun by den dienſt der afgeſtorvene Oranje Vorſten toegekomen, beſinnen konden.

Siet hoe de Staten van *Holland*, &c. hunne Commiſſie, die zy dezen Prince op den 24. April 1625. daags na 't ſterven van zynen Broeder, toeſonden, komen in te ſtellen.

,, De Staten van *Holland*, en *Weſt-vrieſland*, doen te weten ,, (ſeg-

„ (seggen zy) dat aanmerkende de goede, getrouwe, notable, „ en aangename diensten, die uyt sonderlinge affectie, by hoog- „ loflijker Memorie den Doorlugtigen Hoog-geboren Vorst, „ ende Heere, *Heere Wilhelm*, Prince van *Oranje*: Mitsgaders „ van mede den Doorlugtigen Hoog-gebooren Vorst, ende Hee- „ re, *Heere Maurits*, insgelijks Prince van *Oranje*, als succes- „ sivelijk, *Stadhouders*, *Gouverneurs*, ende *Capitaine Generaals* der „ voorsz Landen; veele jaren lang in menigvuldige sware lasten, „ en perykelen, tot Gods eere, bevrydinge, en welvaren der sel- „ ver Landen, zyn bewesen: En daarom de Staten voornoemt, „ vastelijk vertrouwende dat by den Doorlugtigen, en Hoogge- „ booren Vorst, ende Heere, *Heere Fredrik Hendrik*, Prince „ van *Oranje*, *Nassouw* &c. (volgende alrede d'exempelen van- „ de Voetstappen van sijnen Heer Vader, ende Broeder voor- „ noemt) insgelijx goede diensten sullen mogen bewesen wer- „ den; hebben met goede kennisse van saken, en deliberatie van „ Rade, den Hooggemelten Heere Prince *Fredrik Hendrik*, in „ plaatse van sijnen Heer Broeder, den Prince van *Oranje* laast „ overleden, onthouden, gecommitteert, gestelt, en geordon- „ neert; onthouden, committeren, stellen, en ordonneren by „ desen tegenwoordige als Gouverneur, Capitain Generaal, en- „ de Admiraal vande voorsz Graafschappen van *Holland*, *Zee-* „ *land*, ende *Westvriesland*: &c. Aitz. 5. Boek pag. 386.

Met een deftigegetuignis van zyn Heer Vader, en Broeders daden.

XIX. AFDEYLING.

WAt wonder dan, dat onse Groot-mogende Heeren, na haar hoog wyse bevattingen, dat haar Staats-gebouw op de geleyde Fondamenten moeste voltimmert werden; Door een Bouw-Heer, diens kragt, en qualiteyten het getimmert moeste gelijk wesen, zy soo een Man in des afgestorvens plaatse komen te verkiesen: diens hebbelikheden soodanig waren, dat de natuur, nog het geluk, haar geen bequamer en hadde konnen voort-brengen, om dit geseide gebouw, daar van de *Vader* den eersten steen had gelegt, en den *Broeder* het Metselwerk tot een gewigtige hoogte had gebragt, ter *tinne* toe op te halen: Hadden

Geen bequamer konder zyn, om 't staatsgebouw ter ge-eiste hoogte op te halen.

den myn Heeren *de Staten* 1584. de Courage om haren Bouvalligen Republijk, onder hunne toesigt, en voorsorge te vertrouwen, een jongeling van agtien jaren; die ligt, door d'ambitie van sijn Jeugt, konde vervoert werden tot uytsporigheden; Hier was een dapper befaamden Held, die sijne flukse Jonglingschap, ende 't kragtigste sijner Mannelijke jaren, (zynde het een-en-veertigste overtreden) alrede ten dienste van 't Vaderland, aande zyde sijnes Broeders, sijn *Heer*, en *Leermeester* gesleten hadde.

Zynde een Man van jaren

Van ervarentheit.

Een Man die in den loop sijnes levens veel had gesien, en kon weten, gelijk hy wist, dat wilde hy op den trap van Hoogheyt, op welke hy wierd opgevoert, met eere gevestigt blyven, dat sulx niet kon zyn, als in het verdedigen vande vryheyt, ende goede Regeeringe, daar onder hy gebooren was.

Soodanig een Veld-overste had *Holland* ook van nooden, wiens Ziele, niet alleen door sulke gedagten, tot yver; of wegens den hoon in Vader, Geslagt, en Vaderland geleden, wierd aan gespoort tot eerlijke wrake; Maar wiens wetenschap, in den Oorlog soo verre was aangegroeyt, dat hy des Viands gelegentheden, van magt, en middelen, sterktens, en fortreffen, niet min kende als de zyne: Des Viands paden, en waterloopen kende hy soo wel, als die van sijn eygen Landschappen; ook alle doorgangen, en ondieptens van *Ysel*, *Ryn*, *Waal*, *Maas*, *Schelde*, en minder Revieren, wist hy soo wel als zynen Broeder gedaan hadde: Zynde een groote saake voor dese Landen, in 't bestuuren van den Oorloge.

Kennende zyn Viands staat.

En al wat een Krygs-Hoofd.

In 't kort, hy was niet min scherpsinnig, en kloekmoedig, als dese zynen voorsaat; maar arbeitsaam, onverdrietig, en yverig voor de welstand van het Vaderland; nog gevaar, nog de dood selfs niet ontsiende: verr-siende, en voorsigtig was hy om de Heerschappye onder een vreedsame Politie, en deftige gematigheyt te bewaren; daar toe zyn minlijkheyd, en liefstalligen aart, die aller menschen herten aan sig trok, een groot gewigte toebragt, om alle geschillen in s'Lands bestiering by te leggen; ende twistige gemoederen te bevredigen: hy was geswind, stantvastig, en vol van wysen Raad; 't welk hem ge-eert, en ontsaggelik maakte; milt, en goedaardig, en met alle Vorstelikke gaven soodanig ver-

En een Politijk Vorst weten moet.

Synde met goede gaven vande Ziel begenadigt.

heer-

heerlikt, dat hy daar door aller zyds is geroemt, en bemind geworden.

XX. AFDEYLING.

Zyne groote daden ſtuks-wijs op te halen, agte ik niet nodig, dewijl die alleſints de Wereld genoeg bekent zyn: hy heeft niet geſchroomt, maar met een onverwaggelik gemoed, Keyſers en Koninklikke Heyr-kragten, door ſtrijtbare, Spaanſe, Italiaanſe, en andere Veld-Heeren gevoert, in 't gemoet getreden; en die menigmaal genootſaakt, de vlugt te moeten nemen. hy heeft niet alleen, de ſterktens, en ſchut-hekken van den Staat bewaart, en die kloekmoedig verdedigt, maar met gewapender hand, tot de ſelve de vaſte ſterke, en voor 't meerendeel geagt onwinnelikke Steden, en Sterktens, als *Grol*, *'s Hertogenbos*, *Weſel*, *Maaſtrigt*, *Rhynberk*, *Breda*, *Schenkenſchans*, *'t Huys te Gennip*, *'t Sas van Gent*, ende *Hulſt*, gevoegt; in ſpyt vande magt, en 't gewelt zyner Vianden. In ſulker voegen dat hy door zyne wijſe, en Mannelikke dapperheyt, den hoogmoedigen *Konink van Spanjen* heeft uytgeput, en afgemat gehad: bevegtende voor de *Vereenigde Nederlanden* een eeuwige Vrede. Zynde Hollands verheffinge, uyt den ſlaafſen modderpoel der Spaanſe Dwang-Heerſchappye.

Zyn deftig Oorlogs verrigtingen.

Tot dat hy een eeuwige Vrede voor 't Vaderland bevogten heeft.

XXI. AFDEYLING.

Siet wat haar *Ed. Gr. Mog.* de Heeren *Staten van Holland* &c. vande onwaardeerlikſte dienſten van 't Huis van *Oranjen* getuigen; als zy op den 23ſte Jannuary 1648. den eenigen naargelaten *Soon*, van dezen uytnemenden *Prince* (die onder 't handelen vande geleide zegenpralende Vrede op den 14den. Maart 1647. door de dood zyn aartſe Heerlikheyt, voorde eeuwige glorie, en Hemelſche vreugde verwiſſelde) introduceerden in het *Stadhouderlik Ampt*; daar van zy hem een Acte van Survivance hadden verleent, inden jare 1631. als doenmaal nog oordeelende,

Dezen Sterft, en zyn Soon Willem werd in zyn Plaats aangenomen.

dat de Hollandse goede Regeering, soude éclipseren, indien dese Provintie sonder *Stadhouder* quam te vaceren: soo spreeken zy dan door den mond vanden *ouden Heer Cats*,, eerstelik; dat haar ,, Ed. Groot-Mog. (by 't affsterven van Prins *Frederik Henderyk* ,, &c.) considererende, de hooge, en menigvuldige meriten ,, van Prince *Wilhem van Oranje*, H. L. Memorye: dewelke de ,, geene is geweest, die door Godes sonderlinge genade; tegens ,, den grootmagtigsten, en over al geredouteerden Konink van ,, Spanjen, gelukkiglijken heeft geleit den eersten Gront-steen ,, van desen Staat.

Met een uytmuntend Heerlijke getuigenisse voor de oude Orange Vorsten by haar Ed. Gr. Mog. gedaan.

,, Dat ten tweden meer welgemelte haar Ed. Groot-Mog. by ,, de voorsz. gelegentheyt, hebben vernieuwt de gedagtenisse van ,, de hooge, en menigvuldige meriten van zyn Excellentie Prins ,, *Maurits van Nassau*, mede Prince van *Oranje*; dewelke de ,, geene is geweest, die op de geleide Fundamenten by zyn Heer ,, Vader Prince *Wilhelm*, met een heroïke courage, ende hoog- ,, wijs beleit, heeft Gebout de Middelmuren, ende (om soo te ,, spreken) geleyt de balken in het Ædificie van desen Staat.

,, Dat ten derden meer gedagte haar Ed. Groot-Mo. op de ,, voorgeroerde occasie hebben overwogen, de hooge, en menig- ,, vuldige meriten, van hoogberoemde, zyne Hoogheyt Prins ,, *Hendrik Frederik*, onsterflijker memorie; dewelke de geene ,, is geweest, die op de geleide Fundamenten, op de Geboude ,, Middelmuren, ende gesterkte Balken, heeft opgeregt het dak, ,, en deksel op 't gemelde Ædificie van desen Staat; ende gelijk- ,, men gewoonlik is te doen in Materiale Gebouwen, die nu tot ,, het Dak toe zyn gebragt, heeft'er opgestelt een vliegende banie- ,, re, pyramide, of diergelijke triumphaal teyken; in het welke ,, met een stale griffie, in onvergelykelikke letteren staat uytge- ,, drukt, en gegraveert, een trophée, of zegen-teyken, houden- ,, de in effect, dat dien hoogst-dravenden, en voor al de Wereld ,, verschrikkelikken Konink van Spanjen, die in zyn hoogswe- ,, vende breyn ten volle hadde geprojecteert, een universeele Mo- ,, narchie, en daar boven de Ingesetenen van desen Staat, geduu- ,, rig voor rebellen had uytgekreten, als onwaardig om met de- ,, selve in eenig besprek, of Tractaat te treden, door de Wa- ,, penen, en 't hoog wijs beleyt van Prins *Hendrik*, soo laag is

ge-

„gedaalt vanden Troon ſijnes hoog-moets; dat hy aan deſen Staat
„niet alleen ſtilſtant van Wapenen, maar daar en boven een glo-
„rieuſe Vrede heeft doen aanbieden; verklarende tot een inleyding
„van het werk, dat de Heeren *Staten Generaal* vande *Vereenigde*
„*Nederlanden*, ende de Reſpective *Provintien* van deſelve, met
„alle haar geaſſocieerde Lantſchappen, Steden, en aanhoorige
„Landen; ſijn vrye, en Souveraine Staten, Provintien, en Lan-
„den: op de welke hy *Konink* niet en pretendeert; nog ſal pre-
„tenderen, hy nog zyne nakomelingen.

„Dat ten vierden, by al het ſelve was gekomen, dat meerwel-
„gedagte haar Ed. Gr. Mo. boven de opgemelte hooge, en
„menigvuldigen Meriten vanden *Groot-Vader*, *Oom*, en *Va-*
„*der* van zyne *Hoogheit*, jegenwoordig *Prince van Orange*,
„inſonderheit hadden gelet, op de uytſchietende ſtralen, die zig
„alrede in de opryſende jeugt van welgedagte *Hoogheit* klaar-
„lijken hadde laten ſien, waar uyt haar Ed. Gr. Mo. aanmer-
„kende dat het Lighaam van 't voorgeroerde Politijk gebouw,
„tegens alle ſtorm-winden, en injurien van buiten, moeſte raek,
„en dak-digt gehouden werden; En van binnen verſien, en
„verſiert blyven, met ſoodanige Meubelen, en Huis-raat, als
„tot 't gebruik, en glans van ſoodanig een Ædificie van Staat
„ge-eiſt wierd.

„En hoewel *de H. L. Voor-Vaders* van hoogedagte ſijne
„*Hoogheit*, het Lighaam van het voorgeroerde Politicq gebouw,
„in ſoodanigen Staat hadden gebragt, als vooren is geſeit,
„dat nogtans geen minder eer, en glorie na alle Politijke, en
„Domeſtijke Maximen, aan hoogſt-gedagte ſijne Hoogheit,
„by alle Staats-wyſe werden toegeſchreven; Over het Conſer-
„veeren, vercieren, en Cultiveeren van het opgemelte Ædificie,
„als die geene, die het ſelve vanden Gront-ſteen, tot ſijn hoog-
„ſten top hebben opgetogen. 't Welk alles by haar Ed. Gr.
„Mog. in ſerieuſe agtinge zynde genomen; Soo hebben zy na
„rijpe deliberatien, van Raade, Geeligeert, en gekoren den eeni-
„gen manlikken naſaat van deſe Bouw-Heeren *Prins Wilhelm*,
„(by ons geſeit de twede) tot een Vorſteliken opſiender van
„dit groote Getimmert; gelijk geſien kan werden, *by d'Heer*
„*Aitzema in 't* 28ſte *Boek Pag.* 237. *en* 238.

XXII. AF-

XXII. AFDEYLING.

Prins Willem een ongelukkig Vorst in zyn leven geweest.

DOg hoe ongelukkig dat desen jongen, (geroemt, byde ervarenste Staats-lieden van dien tyd, voor een uytnemend wys, verstandig, kloek, en Edelmoedigen Prince) Heroïken toesigter is geweest; Sullen wy sien, als wy de swaere moeyelijkheden sullen verhalen, die hy, door de verwerringen, en twedragten, die by sijnen tyd inden Staat zyn opgeresen, heeft ontmoet: en hoe verkeerdelik sijn goede voornemens, ende middelen ten besten vanden gemeinen Staat, aangewent, om de twistende partyen te ver-effenen, zyn opgenomen, en door veel nydigen, en quaatwilligen, ten ergsten zyn uytgelegt geworden.

XXIII. AFDEYLING.

God Almagtig Werk-Meester, ende Orange Vorsten met de Staten, de werktuigen die 't Land hebben gelukkig gemaakt.

'tIS waar! en wie sal met my niet bekennen, dat al het goede, en heyllen, ons Vaderland door de gelukkige Successen vanden Oorlog toegekomen, meer door de *sienlike Hand-Gods*, als door de wysheit, en dapperheit, der *Orange Vorsten*, sijn uyt gewrogt? maar wie is ook onkundig, van dat dit werk uyt Godt, door menschen moest werden ten einde gebragt? Zyn Goddelijk onbegryplijke wysheit, en Almagtige hand, om het Schip van Staat, inde woeste Zee des Oorlogs te bewaren, voor de slingerende buyen des onweers; Die heeft den Schipper, Peylooten, en hoog boots-lieden altyd wysheit, en stantvastigheit, ingestort; en eendragt verleent; om dit groote Schip, dat dikwyls byde duistere nagten van mis-verstant, geen duim breets boven water zeilde, te bewaren voor stranden: of dat het inde barmingen, op verborge klippen, en banken niet quam aan spaanderen te stooten.

XXIV. AF-

XXIV. AFDEYLING.

Zynde d'eendragt daar toe 't voornaamste middel geweest.

SOo is dan d'eendragt in onse wel geordend, en getemperde Regeringe den eenigen, en waaragtigen grond-slag geweest, waar op God den Staat, door de Wapenen, heeft gelieven te zegenen: gelijk den vermaarden Heer *H. de Groot*, komt te getuigen, als hy in zyn *oud Batavische Republijk*, komt te seggen, dat de *Oranje Vorsten*, 't Land door hunne Wapenen groot geluk hadden toegebragt: en dat de *Staten* waren befaamt geworden voor wyze Regenten, soo lang de eendragt onder haar, en by haar met de gemelte Vorsten, plaatse hadde.

Door eendragt werden Staats Zuilen gesterkt.

Door d'eerste hebben zy, de palen van hun gebied uytgeset; en door beyde, 't saam eendragtig wesende, des Staats vaste Zuilen gestyft en gesterkt gesien: zyn niet al de swarigheden, die uyt de sware geschillen van d'openbaren Gods-dienst, (gelijk wy in 't volgende Boek wydlopig tonen sullen) stonden te volgen, door de cordate, en eendragtige Resolutie van haar *Ed. Hoog Mog.* voorgekomen? ende twedragt uyt de Kerken weg genomen geworden? ja 't was door eendragt dat zy, tegens 't protest der twist geneigden, een vast Voorschrift deden maken, waar na hun de openbare Kerken moeten schikken: want eendragt inde openbare Hoofd-Kerke te hebben, is d'eerst, en een der voornaamste Zuilen, waar op het Staatsgebou van een goede Regeringe moet gegrondvest blyven.

XXV. AFDEYLING.

d'Eendragt hun sulke Heylsame vrugten doen de smaken.

IN 't kort, d'eendragt, die de Staten met te meerder gemak de middelen hebben doen versamelen om d'Oorlogen, daar van wy gesprooken hebben, gelukkig ten eynde te brengen, heeft haar alle die vrugten en Heilzame Zegeningen, by den Oorlogs, doen smaken, die wy hier voren wytlopig verhaalt hebben; En die soo groot zyn geweest, dat de Wereld over geene saken schier geen meer verwonderaars heeft gehadt, als over deselve: Invoe-

gen dat wy Lesen, *in 't 15. Boek, pag. 268. van Aitzema*, dat een zeker Predikant binnen *Dantzig*, wanneer de Gesanten van haar Ho. Mog. neffens meer andere Ambassadeurs van Koningen, en Vorsten, in *Pruissen* waren geweest, om de Vrede tussen de Kroonen van *Poolen*, en *Sweden*, als middelaars te helpen bewerken; In sijn Predikatie, daar in hy alde bywesende Gesanten bedankte voor haare goede Officien; En elk in 't bysonder een langduirige vrede hebbende toegewenst, met een verwonderlike manier van spreeken, zeide „Maar wat sal ik „seggen vande *Vereenigde Nederlanden?* sal ik haer vrede toe„wenschen? zy zyn soo wel gevaren by den Oorlog; zy zyn „soo lange jaren in Oorlog geweest, en bloeyen beter als te voo„ren; In Koopmanschap, in Lantbouw, in vergrootinge van „Steden, in aanbouw van Schepen, in Rijkdom, in lust, in „overvloet. Sal ik haar ook Oorlog toewenschen? dat is tegens „Gods-Gebod; en d'Oorlog is een straffe, een geessel, een „vande sware besoekingen, waar mede God dreigt onse son„den te besoeken. Wat anderen is tot verderf, dat is haar tot „verbetering, wat anderen is tot ondergang, dat is haar tot „opkomen. Ik stel het in Gods Handen. God weet wat haar „best is, 't zy Vrede, 't zy Oorlog; God geve haar wat hun „Zalig ende nut is.

Die met verwonderinge by de Wereld zyn beschout geworden.

XXVI. AFDEYLING.

Den Autheur wenst in 't Vaderland Vrede, ende eendragt.

DAt het Land, en den Staat nut, en Zalig is! Is mede den wensch myner Ziele; En dewyl ik wete dat voor dit ons gemeen Vaderland niet Nutter nog Zaliger is, dan Vrede, ende Eendragt: Soo bid ik uyt het diepste myns herten, van den *Opper-Vrede-Vorst*, voor het Vereenigde Nederland, een gelukkig, en gelijk wy die nu genieten, langdurige Vrede: en voor al dat hy, die met zyn Godlijk, en gezegenden mond heeft betuigt, dat geen Rijk verdeelt zynde, bestaan sal, eendragt te willen werken, in, en tusschen alle de Leden, die tot dit groot vereenigde Staats Lighaam behooren.

Onderling tusschen de onderdanen.

De goede God, wil Eendragt geven, en werken onder de gesamentlijke *Burger-schappen*; en alle *Societeyten*, ofte gemeen-

schap-

ſchappen *van het Volk*, 't ſy groot ofte klein, hoogwaardig en van minder ſtaat, in Steden, en daar buiten: Op dat den eenen Burger, den anderen aanmerkende, als leden van een Lighaam zynde, zy malkanderen haten, laken, nog ſmaden mogen; 't ſy om het verſchil van Gods-dienſte, ofte om ſaken van minder verſchillinge, die veel dwaſen (beſonder in myn Vader-ſtad, dat de tyd betert, en meer beteren wil) omtrent hun Even-menſchap komen te maken.

God geve ook Eendragt onderling onder de *Magiſtraats Leden*, en tuſſchen *deze*, en hunne onderhoorge *Gemeintens*; Hy bewerke over, en weder-over een gelijk-ſtemmende liefde, tuſſchen die, en deſe; Dat de *eerſte* aangedaan mogen weſen, met het aanſienlijk kleet van agtbaarheit, omgort weſende, met den ſagt, en verſterkenden Lenden-riem van wysheit, Vrind-lijk, en ſagtmoedigheit; op dat zy niet Heerſchen, maar goedertierentlijk Regeren mogen: En dat de *twede* hun verçieren, en haar aan doen, met het zedige kleet van ootmoedigheit, ende langmoed; Op dat zy d'eerzugtige, of andere, ſwakheden van ſommigen der eerſten, geduldig dragende, zy hun wyſlijk, die goede Regeering, daar de Overheden geen Regt van Eygendom op de Perſonen, goederen, eer, en reputatie vande onderdanen hebben, nog wettelijk konnen krygen, onderwerpen mogen.

Tuſſchen die Regeren, en Geregeert werden.

God geve beſonderlijk eendragt tuſſchen de *Provinciale Staats Leden*, 't ſy Heeren, en Steden van elx beſondere Landſchap der verbondene Nederlandſe Staten; En dat in hunne afgeſonderde Vergaderingen met vrede: En onder deze voor al, de Adel, en Burger-leden der Steden, die met malkanderen het *Souveraine* Lighaam van onſe *Hollandſe Republijk* komen te maken: Op dat zy, en elke Staten Provinciaal in den haren, de Regeering die hun van God, en haar Volk werd toevertrout, mogen bewaren, op die grond-maximen, en heylſame fondamenten, waar op zy in 't byſonder, en te gelijk ſeer lange jaren onder een gevaarlijken Oorlog, tegens den magtigſten Monarch van Europa, hunnen fellen Viand, zyn ſtaande gebleven: dat hoogmoet, en ydele Staat-ſugt uyt 't herte der beſondere Heeren gebannen ſy: En dat deſe omme den Staat in haar oud, en waardige gedaante te mogen bewaren, niet miſgonnen, maar vredig een afgeſonderde Portie van des Staats hoog, en Heerlijkheit, aan

Tuſſchen de Staten Provinciaal.

dien *Voortreflijkſten* te laten, die door de Godlijke voorſienigheit, en zyn Hemels-wys-beſtier, inde Vorſtlijke Voorplaats vande Republijk, en Republijken, onder haar verheven ſtaat.

Ende Staten Generaal.

En om dezen te ſluiten; God zegen, en geve boven dit alles, eendragt tuſſchen deſe, de *Ge-eenigde Bondgenoten*, te weten de *Staten Generaal der Geunieerde Provintien*; Dat zy hun heyliglijk aan het verbond (hier vooren opgeſtelt) daar by zy haar, en al hunne menigten tot een Volk hebben gemaakt, en 't ſelve tot hunne vryheits vermeerderinge, ſeer gelukkig bevonden hebben, mogen vaſt houden: ſonder dat door eenige betragtinge van ſcheiding, of boven-ſwevinge, verkeerde gloſſen, en qua begrepene uytleggingen daar op oyt gemaakt werde: Ten einde zy alle mis-trou, jalouzye, ende wangonſt, ja de minſte prikkelingen daar van, uyt hunne herten, en herſenen werende, zy den ſterk gezegenden bondel van zeve pylen, met den ſuiver Goud gevlogten band van liefde, gunſt, en goede wille, mogen geſloten houden: ſulx doende, ſoo mogen wy ons wiſſelijk verzekeren, dat den *Alderhoog*, en *Alderbeſten Regeerder*, de Generaal, en Provinciaale Staaten, en Stads Regeerderen, by Vrede met eer, en wysheit, ende het Volk met welvaren; Als mede byden Oorlog de middelen, en Wapenen vanden Staat, onder 't hoog-wys beſtier van des Staats ge-eert en wyd-gevreeſden Krygs-opper-hoofd (die God tot 's Vaderlands heyl, en welſtand lange wil bewaren) met voorſpoet, en reputatie, zegenen ſal; Om het verloorne van tyd tot tyd in heerlijkheit weder op te halen. Dat geve God, den gever van alle goed; die den glans van Nederland meer, en meer wil opluiſteren, met haren naam, gelijk die van ouds geweeſt is, geagt, ge-eert, en ontſaglijk te maken, by alle Natien.

Op dat God het Vaderland met volkomen Heyl Zegenen Mag.

Gelukkig is den Staat daar hoog, en lage Magten,
Eendragtig zyn in als: want eendragt geven kragten.
Geen Vorſt en ſal den Staat, op Wapenen houden ſtaan,
Ten zy daar eendragt is, by Heer, en onderdaan.

VI. CAP-

VI. CAPPITTEL.

Waar in Geredeneert werd over 't beſtier van Staats Finantien; En werd getoont, hoe die van ouds in Holland is, en tegenwoordig werd Geadminiſteert: voort wat Heyllen 't Vaderland met haare Geld-middelen verkregen heeft.

I. AFDEYLING.

'T EY dat door d'Ambitie vanden *Souverain*, d'onbedagte ſtoutheit, en mis-grypende handelinge eeniger *onderdanen*, of door wat faalgreep van dees, of genen; Of 't zy dat door een verborgen noodſchikkinge, anders door Gods ſtraffende oordeel, den Staat een Rampſaligen Oorlog werd opgedrongen; Soo is voor eerſt, op het hoogſte nodig, dat den *Souverain* (hy zy een, of meer) ſorge komt te dragen, voor die dingen, die de dreigende gevaren, den Staat kan vanden halſe weren; Dat is de middelen te verſorgen, die dit Wrede, onverſadelijk, en Al-verſlindend *Monſter-dier* konnen den Muil ſtoppen; Om zyn woeden door alle, ja d'uyterſte middelen, te voorkomen: Of anders alle noodſaaklijkheden te beſorgen, en toe te brengen, om het geweld te weren, ſijn Raſernye te ſtuiten, en indien het moglijk is, om dit quade *Beeſt*, met kragt te teugelen, en inde boeyen te ſluiten.

Den Oorlog is een Monſter-dier dat qualijk te verſaden is.

II. AFDEYLING.

Met 't Geld vande gemene Landsaten moet dit beest getemt werden,

'T NOdigste hier toe, en waar door alle andere middelen werden verkregen, is *Geld*; 't welk uyt d'algemeine onderdanen van den Staat moet gehaalt, ende getrokken werden: want elken insaat deelgenoot vandes Staats welvaren zynde, lopen gelijklijk gevaar aande Rampen vanden Oorlog, die den Staat een ellendige misval, ende ondergang dreigt; en daar toe ook brengen kan: invoegen een yder moet weten, dat hy verschult is de lasten na zyn vermogen te helpen dragen, die tot weringe van het gevaar, en 't gedreigde quaad ver-eist werden.

Dog soo noodsaaklijk als het *Geld* uyt den Burger, en den Landsaat moet gehaalt werden, alsoo voorsigtiglijk moet den Souverain, of die 't vermogen daar toe hebben (na een goede en wyze Balans-makinge, soo op 't gene nodig tot uytvoeringe vanden Oorlog is, als op de gelegentheit, en 't vermogen des Volx) de ordrens op de ver-eiste, en geconsenteerde Geldmiddelen doen uytvoeren; Ende soo even-matelijk doen bestieren, dat dese nodige Born noyt uytgeput, maar dat door zyn, of hare sorg, ende toedoen, den Grond-ader, voedsel mag behouden, om als een levendige Fonteine, steeds op te konnen wellen.

III. AFDEYLING.

Dit Geld moet om Inlandse ongemakken te schuwen, wyslijk versamelt werden.

WAnt het Geld, by d'ouden (niet sonder welbedagte Redenen, wegens den surenarbeid, pynen, en sorgen die veele moeten lyden, eer zy dat konnen bekomen) *'t Sweet*, en het *Bloed* der gemeinte genaampt, werd gemaklijk, en selfs met vergenoegen, 't Volk als uyt de aderen getapt; Soo lange zy voelen, dat het is tot genesinge, ende gesontmakinge van het siek, ofte Bouvallige Lighaam: maar het Volk voelende uyt hunne particuliere Aderen te veel getrokken, doet hun vresen

een

een gemeine flaute, ende magteloosheit, indien den hart-ader mogte getroffen werden: welke vrese, door mis-noegen, ende ongedult aangeset zynde, hun in Plaats van door flaute te doen nedersinken, inde dood-lijke stuipen van opstand, woede, rasernie, ende gewelt vervallen doet; Siektens die beswaarlijk te genesen zyn, als door soodanige Remedien, die de vroom, en deugdelijken, soo wel als de bosen, en quaad-aardigen komen te betreuren.

Exempelen, van Beroertens uyt desen Hoofde geresen, optehalen, soude my van het voorgenomen einde te verre afleiden; 't is den Histori-kundigen genoeg bekend, wat jammeren en ellenden de Populaire Commotien, in dusdanige voorvallen, baren; En wat droevige uytgangen deselve na sig trekken: om die te beschouwen, hoeven wy ons tot de oude Schriften, en verhaal Boeken der verlede eeuwen niet te keren; Onse dagen hebben ons genoeg Monster-stukken van Grouwelen, en ook gestrafte Roekeloosheit, op 't Schouburg van *Europa* vertoond: wildmen die sien, men hoeft onse ogen, en gedagten maar te wenden tot de *Nantoysen*, *Bourdauloisen*, *Messinesen*, ende de *Napolitanen*, en men sal daar, ongehoorde, en ongelooflijke Exempelen van verschrikkingen (besonder van *Napels* d'anno 1647.) vinden.

IV. AFDEYLING.

Wat verbinteniſſen weder zyds tuſſen de Hollandſe Graven, en hun Volk geweeſt is.

MAar dit overstappende, soo sal ik om in 't vervolg *Hollands geluk* ontrent het bestier van haar finantien aan te wijsen, voor af verhalen, hoedanig de geld-middelen nodig geagt, en tot bescherminge vande Republijk besteed, in d'ouden tijd zyn ge-eist, geligt, ende geadministreert geworden: en dan hoedanig dito geld-middelen zyn gevraagt, versamelt, ende verstrekt geworden, tot de gemene defensie vande Vereenigde Provintien, 't zedert de Staten van dese Landen, het Spaanse jok van hunnen nek gesmeten hebben.

Wanneer de Neven, ende Nasaten van *Carel Magnus*, het Wester Keyser-rijk, met alle de aanhorende Rijken, Heerschap-

pyen, ende Landschappen hadden onder elk anderen verdeelt; ende daar na om de Heerschappye malkanderen bitterlijk Beoorloogden, latende deze Landen, die onder *Austrazien* behoorden, ten Proye der Noordse Volkeren; soo hebben de Landsaten van dese lage Contreyen, begrypende dat hun heyl, en versekeringe bestont in het samen voegen van hunne separate Ledematen, de *Hollandse Repablyk* opgeregt, in maniere als wy t' in 't *twede Boek* van *'t ander Deel* vertoont hebben: te weten hun 't samen tot een Lighaam vereenigt hebbende, onder een *Illuster Hoofd*: zynde een der Edel, en Magtigste uyt den Adeldom, die zy tot hunnen *Graaf*, met wederzyds beloften, ende verbintenissen, verkoren hebben; gelijk 't mede aldaar gesegt is; te weten met conditie van hare zyde, dat zy den verkoren, als *Land-Vorst* souden eeren, en dat zy hem als hunnen *Opperhooft* souden ten dienste staan, om hem met lijf, en goed te helpen, tegens alle die de gemene Republyk, overlast, ongelijk, ofte geweld souden willen aan doen: van zyne zyde, dat hy als Opper-Grave *'t Land*, en den *Staat* soude bestieren, met hunnen *der Staten* Raad, ende Advyse; ende dat hy geene Oorlogen souden aangaan, nogte den Landsaten eenige lasten op leggen, sonder kennis, en bewilginge vande *Ridderen, Edelen*, ende *Regeerders des Lands*; die op sodanige gevallen door den *Land-Vorst* beschreven wierden.

V. AFDEYLING.

d'Ouwe Hollanders plagten in den Oorlog met hunne Graven Persoonlijk op te moeten trekken.

WAnneer nu op de beschryvinge van den *Grave*; de *Edelen* uyt eygen hoofde, ende der *Steden Gesanten*, volgens last hunner Principalen, in s' Lands Vergaderinge, op dreigend gevaar, of geleden affronte, toestemden, omme des Staats Vianden (gemeenlijk hun nijd-dragende, en leed-doende Geburen, als de fiere *Vlamingen*, d'eergierige Bisschoppen van *Vytregt*, ende staag afvalge *Vriesen*) 't Hoofd te bieden, of wel den Oorlog aan te doen; soo wierd een *Heyr-Vaart* door 't Land afgekondigt, en moesten dan alle *d'Edele Vassalen*, ende *Leen-Mannen*, uyt kragt van hulde, met behoorlijke Wapenen ten dienste van 't Land gereet staan, en ter gesetter tijd optrekkende,

na de grote, ende waarde van hun Leen, seker getal van gewapende Mannen, soo te paard, als te voed, mede brengen; gelijk ook de *Steden*, ende *Vryheden*, dewelke wisten hoe veel Poorters zy te paard, en te voed, met suffisante Wapenen versien moesten, beschikken: en wierd een dag bestemt, om yder *Edelman* met zyn Volk, en elker *Stads-Burgers* onder eygen baniere, in 't Leger sig te vinden, om gelijklijk paraat te zyn, wanneer de heyr-schouwinge soude gedaan werden.

VI. AFDEYLING.

Hoe doenmaal de kosten van den Oorlog gedragen wierden.

GElijk nu de *Edelen* de Wapenen, en de uytrustingen van hunne Mannen, en Paarden moesten bekostigen, alsoo moesten de *Steden* mede doen; ofte ten minsten sorg daar voor dragen, dat hun Volk ter Heyrvaart met Wapenen wel versien quamen; Gelijk sulx uyt een oud geschreven Keur-boexken van *Leyden* (by d'Heer *Jacob van Oudenhoven, in zyn Beschryvinge van Dordregt, pag.* 175. 176. aangetekent) kan gesien werden: Het welk onder anderen, rakende de Heyr-vaarden by *Hertog Aalbregts* Regeeringe, aldus komt te keuren.

„Item, wie gekoren word ter Heervairt te varen, ende daar „niet en voer, verbeurde iij ponden; die sullen hebben die ter „Heervairt gekoren zyn.

„Item, word yemant van onse Poorters ter Heervairt geko„ren, die gegoet is tot C. ponden, die soude sijn selfs Wape„nen besorgen; Ende anders niemants by iij ponden: &c.

„Item, soo wie gegoit is tot C. ponden, sal hebben een half „Berchgoil, mit sijnen toebehoren; dat wel xl. ß wairdig is, ofte „meer by xij. ß

„Item, wair 't geregte boden seinden tot yemants Huis-bin„nen *Leyden*, om eenigerhande Wapenen, hoe dat genoemt „moge wesen, tot ons Poorters behoef die ter Heervairt geko„ren word, die die Wapen by den bode niet en seynde, ver„beurde iij. pont, die Grave xxx. ß die Burggrave xv. ß de Schepe„nen xv ß alsoo verre als hy gegoit wair, alsulke Wapenen te hou„den: Ende die Poorter sal die Wapen weder leveren den ge-

"regt by den naasten XIV. dagen als hy 't huis komt by der selver
" boete: Ende worden zy verloren in der Stede-dienst, die te
" gelden vander Stede by Eden, des genes diese verloren heeft:
" Ende worden zy verloren buyten der Stede-dienst, so sal die
" Stede die Wapen-gelden, ende voirt versien aan den genen
" diese verloren heeft.

Item, soo wat knecht binnen *Leyden* woent, is hy Porter,
" is hy ghien, die onder onse Heervaarts Lude quame, als men
" Heervairt varen sell, wairt in die Cogge, wairt op hair wagen,
" wairt in hair Herberge, ofte wairt in hair Pauwelioen, ofte
" wairt dat onse Heervaerts Luden te samen waren, hy en had-
" de onthout van onse Heervaerts Luiden, verbeurde iij Pont;
" ende die *Poorte* een jair; Die Grave xxx. ß die Burchgrave xv. ß
" die Poorte xv. ß: ende elck twe Heervaerts Luden, sullen heb-
" ben eenen Knecht, ende die Banier-drager een Knecht, ende
" niet meer.

Ende gelijk de *Edelen*, met de *Steden*, des Krygs Volx Wapenen, en hunne uytrustingen bekostigden; Alsoo wierden de andere lasten van den Oorlog, en s'Heyrs nasleep, by den *Land Vorsten* gedragen; En moesten dezen het Heyr van alle behoeften, en 't Volk van levens nood-druft tot hunnen koste versorgen. Invoegen dat des *Graven* inkomsten dikwyls te weynig waren, om de geseide onkosten op te konnen diepen; Waarom zy dan genoodsaakt waren, de *Staten des Lands* om hulp, en onderstand te bidden, als hebbende nog magt, nog Regt, om d'Ingesetenen uyt eygen Hoofde, lasten op te leggen: en zyn uyt dezen gevolge van ouds de *Graaflijke* geld-vragen, beden genaamt geworden.

VII. AFDEYLING.

Wat van ouds de Graaflijke inkomsten geweest zyn.

d'INkomsten die de *Graven* (buiten de gelden die zy by bede, en 't inwilgen der *Volkeren*, ofte *Staten* somtyds ontfingen) tot hunne Vorstlijke Domeynen hadden, en waar van zy leven, hun Hof houden, en den Oorlog voeren moesten, bestonden hier in.

Dat

Dat zy (gelijk al den *Hollandsen Adel* van 't hunne deden) eygen Landen lieten Bebouwen: Ook Cyns, Tyns, en Tienden trekkende uyt hunne patrimoniale Goederen: Ook Erfpagten vande Landen die hunne voorsaten by d'eerste bebouwinge op die, of deze conditien hadden uytgegeven: ook de Tienden, ofte andere Erf-lasten, vande Landen die zy door bedijkingen lieten aanwinnen; Als mede vande Landen die zy met den swaarde op hunne Vianden quamen te winnen.

Cyns, Tyns, Erfpagt.

En Tiend-Regt van sommige Landen.

Voort genoten zy de voordelen vande gemene duynen, en wildernissen, soo van hout-gewas, &c. ende verpagtinge vande Jagten: den Graaf, en den Adeldom buiten alle andere, die vrye Jagt daar op behoudende.

Die Wildernissen.

Alle aanwassen byde gemene Water-stromen, (niet van alle wateren, want vele Edelen Regt op verscheide Deurvaarten, en weteringen hadden) 't voordeel der Visserien van dien; Ende de Tollen, die op deselve, en op de Here-wegen vande vreemde Kooplieden ontfangen wierden; Zynde de *Kooplieden*, ende *Poorters* der *Hollandse Steden*, vry van deze lasten.

't Voordeel van eenige wateren.

En Tollen.

Alle onbeheerde goederen; Dat zyn de goederen die by niemand regtelijk konnen ge-eigent werden; Als de sulke die by storm van Schipbreuk, ofte ander ongeval, uyt Zee aan 't Strand dryft, of door de Zee daar op werd gesmeten; En de nalatenschap van eenen die buiten Testament-makinge, komt te sterven; Sonder Kinderen, ofte eenige Vrinden (tot Agtersusterlingen die *ab Intestato* Erfden) na te laten.

Onbeheerde goederen.

Ook genoten zy al de goederen die by Vonnisse verbeurt verklaart wierden, van grove mis-daders, als oproer, moord, brand, vrouwe-kragt &c. begaan hebbende: De Breuken die by mindere mis-grepen den *Heer* toegelegt, of by Compositie voor den *Graaf* bedongen wierden: nevens het derde vande Geld-straffen, die wegens 't ontfangen van schaad, leed, of hoon den beledigden toegewesen wierd; Dog sijn die meest alle byde *Bailjouwen*, ende *Schouten* ontfangen, ende ten onregte behouden geworden: 't is wel waar dat de profyten boven gemeld, den *Grave* als hoogste Regts-vorderaar toequam; Maar ook moesten de Regt-banken, en Vierscharen, de Graaflijke Steinen, Kerkers ofte Gevangen-huisen, Gevangenen, ende

Verbeurt-makinge.

 Scher-

Scherpregters, uyt deze Gelden, of uyt 's Graven-kaſſe betaalt, en onderhouden werden; Soo dat de Bailjouwen, en Schouten, als *Stad-Houders des Graven*, d'aanklagers wezende, en 't Regt bevorderend, en uytvoerende in zynen name, zy ook den ontfang hadden vande geſeide Penningen; Waar van zy, by de Rekeningen d'onkoſten komende te groſſeren, en d'inkomſten, die qualijk zyn na te vorſchen, verkleinende, genoegſaam ſorg wiſten te dragen, dat daar van weynig in 's Graven buyle quame: en dit iſt waarom, dat de *Graven*, en andere *Heren*, Hals-regt, of hoge Juriſdictie beſittende, de dikwyls gemelte Ampten verhuirt, verpagt, verpand, ende beleent hebben, om, buiten verleydinge van hunne Bailljouwen eenige profijten te konnen trekken.

Dat weynig gaf.

Waarom zyde Ampten verkogten.

Buiten de Gelden, die zy vande Ampten, de *Juſtitie* rakende, bedongen, ſoo genoten zy ook eenige profyten by het vergeven van andere Publijke Officien, en Beneficien, de *Politie*, ende *Kerklijke* bediennigen rakende; Gelijk als van verſcheiden Ontfanger, ende Rent-Meeſterſchappen, in 't eerſte: en van den Deeken-ſchappen, Canonezyen, Paſtorien, en Koſterampten die ter Collatie, vanden Grave ſtonden, ende anders gene.

't Voordeel van Officien.

Voort genoten de *Graven* ook voordeel uyt de Munte: 't ware by 't ſtellen van eenen Mund-Meeſter, Aſſajeur, Stempel-bewaarden &c. dog voornamentlijk vanden ſley-ſchat; 't Welk was zeker Geld, dat van die op 's Graven bewilging eenige Goude, of Silvere Penningen, binnen *Dordregt* lieten munten, hem betaalt wierd: welke munte wel met 's Graven Beeld, Wapen, of devys is geſlagen geworden; maar den Alloy, en den loop der Penningen was, en moeſte wezen, volgens keur, en het op ſtellen vande *Staten* des Lands; *Als voren Cap.* 13. *van 't* 2. *Boek geſegt is.*

Vande munt, en 't Sley-ſchat.

En eindeling, behoorden onder de Graaflijke inkomſten de Gelden van alle Heer-gewaden, die ter verheffinge vande *Hollandſe Leenen*, aan den *Grave*, moeſten betaalt werden: en quamen ook de Leen-goederen ſelfs aanden *Grave*, wanneer by verſterf, volgens den natuur van het Leen, geen Manlijk oir uyt de Stam, ofte wel geen Erfgenaam van Swaart, ofte Spil-zyde, tot de Leen-heffinge gevonden wierd.

De verheffingen van Leenen, en Heer-gewaden.

Dit

Dit waren dan d'inkomende heerlijke goederen, of Domeinen der *Graven*, als anders geen Vorstlijke Regalia hebbende; Ten ware datmen tot de geseide inkomsten voegden, de profyten vanden yk, der maten, ende gewigten; De profijten der wage, ende der Leenbanken, dewelke, op dat yder niet on-regtveerdiglijk soude handelen, voor 't gemeene-beste opgeregt waren; Dog welke Regten inder tyd, by verscheide Steden, ende Dorpen, met beding van zekere vryheden voor 't gemeen, zyn afgekogt geworden; En moesten met de hier getoonde inkomsten de *Graven* leven; hun Hof ende Staat onderhouden; ook hunne, ende des gemene Lands Oorlogs kosten dragen; Als voren gesegt is.

En zekere kleine Accynzen.

Tot onderhoud van hunne Personen, Hof &c.

VIII. AFDEYLING.

ENde hoewel de Graven met de bovengemelte inkomsten leven moesten, soo wast egter niet mogelijk, dat zy met deselve by extraordinare gevallen, d'onkosten konden doen, die zy als dan uytvoeren moesten; Besonderlijk wanneer over 't gehele Kristenrijk by den *Paus*, een Heyr-vaart tegens de *Sarazynen*, zynde afgekondigt, zy met eenige hunner vrywilge onderdanen, uyt yver tot het *Kersten-gelove*, nevens veele Kristen Princen, naar het Oosten trokken; om, onder 't Hoog-gebied der *Duitse Kayseren*, de *Turken* te bestryden, op hoope, helaas! van het *Heyll'ge Land*, den Barbaren wederom aftewinnen.

By wat gelegenheden, en hoe zy by nood, den Landsaten, Geld afbaden.

By deze gelegentheden, seg ik, ofte wanneer zy met eenige andere Vianden in Oorlog raakten: ofte wanneer zy om hunne, en des gemene Lands affairen, byden Keyser, ofte anders buiten 's Lands moesten reisen: wanneer zy, ofte een hunner *Sonen*, ofte *Broeders*, Ridder geslagen soude werden: wanneer zy, ofte een hunner *Sonen*, *Dogters*, *Broeders*, ofte *Susters* Trouwen souden, versogten zy vande Landen, ende Steden, onderstand tot het dragen vande kosten, als dan te doen staande.

IX. AFDEYLING.

Hunne beden toegestaan sijnde, wierden Bottingen ende Schotgelden ommegeslagen.

WElke versoeken, ofte beden, hun toegestaan zynde, soo wierden by de Regeerders ommeslagen, tot de last-draging, over de gemene Ingesetenen van Steden, ende Dorpen gemaakt: Welke lasten, *Bottingen*, ende *Schot-gelden* genaamt Personéele, ende niet over Landen, Huisen ende andere vaste Goederen, Reéle Schattingen waren; Want de Schattinge over de gegoede Inwoonderen gemaakt werdende, soo was een Man 10. ponden Hollands betalende, d'hoogst getaxeerde: En vermogten de Schatters inde *Botting*, ofte *Schot-settinge*, by de hoogste belastingen, niemand boven dese somme stellen.

Wat onderscheit tussen *Bottingen*, ende *Schot-betalinge* geweest is, kan ik niet seggen; Dan gelove zekerlijk, datse beyde van eender natuure geweest zyn; Beyde wierdense gevordert, of ten behoeve van Stads, en Dorps-lasten (jaarlijx elk in den zynen, dat zy Jaar-schot noemden) of ten behoeve van 't gemene Land, ofte wel van den Land-vorst op zyne bede, wanneer hem by de bovengemelte occasien geld benodigt ware.

X. AFDEYLING.

Op wat wyse zy Termyn Bottingen, ofte Jaarschot bedongen.

ENde vermits *d'Oude Graven* van geene belastingen op de consumptien wisten, ende geen Regt hebbende om het Volk in dezen lasten op te leggen, daar by hunne getoonde inkomsten weynig zynde, om hunnen staat Prinslijk te konnen onderhouden, en wetende dat hunne geld-vragen buiten nood, of extraordinare occasien, ligt konden, en stonden geweygert te werden, soo ist, dat zy met het schenken van eenige Privilegiens, 't ware Steden-Regt, ofte andersints, ofte by 't afstaan van eenige hunner oude Graaflijke Regten, sekere gelden van Landen en Steden bedongen, om die van dees ofte geene plaatsen, alle 2. 3. a 4. jaren by *Schot*, of by *Bottingen* te ontfangen.

Ende staat aan te merken dat dese bedonge, en vast gestelde

Ter-

Termyn-Bottingen ofte *Jaar-Schotten*, niet boven een derde mogten bedragen, van die, die by de hoogste Botting, ofte Schotstellinge tot thien ponden Hollands t'uytterste wierden gestelt; ende alleen by geld-nood op *'s Graven-bede*, ende by 't inwilgen der *Edelen*, ende *vier*, naderhand by de *ses grote Steden van Holland*, ingevordert wierden: Want men leest dat die *Termynbotting*, ofte 't *Jaarschot*, by den rijksten Burger *van Leyden* niet hoger mogte gevraagt werden, als tot drie ponden, en vyf schellingen: En 't is aparentelijk dat dit voorregt, insgelijx in alle d'andere *Schot*, en *Botting-schuldige* Steden, daar dese lasten by sekere ommeslagen over alle gegoede Burgers, en Ingesetenen wierden geligt, geweest is.

XI. AFDEYLING.

By wie van ouds de belastingen ingewilligt moeste werden.

ENde gelijk deze ommeslagen, ofte het taxeren der Burgers, en Boeren niet konde opgestelt, nogte de Schot, ofte geschatte penningen ingegadert werden, ten ware dat den Grave *d'Edelen*, ende bovengemelte *Steden Gedeputeerdens* (die de *Staten* des Lands representeerden) doende vergaderen, hun consent daar toe bequame: 't welk oulinx beswaarlijk geschiede, om dat de *Magistraten* der Steden selfs niet konden, nog mogten toestaan schattingen te maken, sonder 't consent van den gemene *Rijkdomme* hunner Steden, daar toe geobtineert te hebben: Te meer ook, om dat de consenten inde geen *Stem* hebbende *Steden*, veeltyds murmuratie, ende wantrou (even of d'andere hun intrest, met haar t'overschatten, daar by wisten) quamen te baren.

XII. AFDEYLING.

De consenten niet doorwillende, ende de Graven om geld verlegen zynde, hebben t geld op swaare Los en Lyfrenten geligt.

HIerom hebben de *Graven*, wanneer zy hooglijk om geld verlegen waren, besonderlijk na dat het *Hoex*, en *Cabeljause* vier van twedragt in 't Land was ontsteken, ende de consenten, wegens d'inwendige twespalten, by de *Graven* uyt den Huise van *Beyeren*, niet

niet wel door wilden, Gelden op Los, en Lyfrenten moeten nemen, daar vooren zy dan genoodsaakt waren, als geen genoegsaam credit in Persoone hebbende, de *Steden* die hun gunstig waren, tot borgen te versoeken; Aande welke zy dan wederom, tot hunder versekeringe, verscheide Graaflijke inkomsten verpandeden: Invoegen dat de *Graven*, ende met haar *'t Land*, ende het *Volk*, door de loopend, en op eetende Renten, ende het af te lossene Capitaal, meer als te vooren belast wesende, zy met de Magistraten op gemaklijker middelen hebben beginnen te denken, om gelden voor het gemeen te konnen bescharen.

XIII. AFDEYLING.

Om welke lasten te helpen dragen, men de Axcynsen in Holland heeft beginnen te praktiseren.

TE weten, eerst met kleine belastingen van *Mudde*, ende *Gruit-gelden*, bedragende 't laaste 5. grooten Vlaams op een broute van 36. vaten Biers, als mede de Verpagtingen van den *Yk*, *Wagen*, *Lombaarden*, &c. die de Steden, mits de Graven daar een jaarlijxsen Penning voor betalende, aan haar, gehouden hebben.

Daar na, de lasten meer, en groter werdende, met *Axcynsen* op de inkomend, en ter sleed verkogte consumptien, als op *Wyn*, *Bier*, *Tarw*, *Rogge*, *Sout*, *Laken*, *Stoffen*, &. te stellen; tot welker inwilging zy seer ligt de rijke Burgers, en alle gegoede Ingesetenen, die mede *Stem* in 't stuk der belastingen hadden, konden disponeren; Om dat de gemene Lands-lasten, door dese middelen soo wel by de Reysigers, vremde Kooplieden, by de geringe, en ongegoede Ingesetenen, geen Schattingen onderworpen zynde, souden gedragen werden, als by de Regeerders, en welhebbende Burgers, die (anders te meer) geschattet wierden.

XIV. AFDEYLING.

Wat Rampen uyt de Personele optogten ter Heir-vaart gesproten zyn.

DIt voor af getoont hebbende, op wat wyse de Landvorsten in Oorlog zynde, 't geld, waar mede zy hunne Heyren, meest uyt Ingesetenen Poorters, en Lands-luiden bestaande, onder-

onderhouden, en den Oorlog, voeren moesten, uyt de gemeente, ende den Landsaten ontsangen hebben; Soo moeten wy nu ook in passant eens sien, d'ongemakken, en swarigheden die uyt de voorgemelte Heyr-togten voor al, wanneer deze tegens hunne Vianden te kort schoten, quamen te resulteren: Te weten dat het Land, by de nederlagen des Heyrs, geene *Besoldigde Knegten*, die men altyd voor geld huiren, en kopen kan, maar *Steden-Burgers* ende *Land-saten*, de steunsels, ende aanqueekers der Republijken; quamen te verliesen; en dat tot verswakkinge van den gemenen Staat, ende tot bedroevinge van alle *Ingesetenen*, die uyt den slag ontkomen, ofte t'huis gebleven waren.

Gelijk sulx uyt den Heyr-togte die *Koning Willem*, anno 1255. tegens de Rebellige *Vriesen*, aanman, is gebleken; alwaar die van *Dordregt* meest alle hunne *Poorters*, die met den Grave opgetrokken, en met hem gesneuvelt waren, quamen te verliesen. Ook byde rampspoedige Heyr-togten des jaars 1302. en 1303. onder *Jonk-Heer Willem van Henegouwen*: besonder, wanneer de Hollanders, anno 1303. voor *Zierikzee* jammerlijk geslagen wezende, *Holland* in een gemene consternatie, en in een jammerlijken staat gevallen is: want de *Vlamingen*, onder hunnen *Graaf Guido*, heel *Holland* afliepen; Het platte Land schattend, en brandende, en alle overlast bedryvende; tot dat de *Hollanders* weder eendragtig moet grypende, *de Vlamingen* 't Land uyt dreven, de belegerde Stad *Zierikze* ontsetten, ende een heerlijke Victorie tegens *Guido*, onder dito *Jonk-Heer Willem* bevogten. Ende, om van geen andere meer te spreken, voornamentlijk, by de uytkomste vanden Heyr-togte die Graaf *Willem van Henegouwen*, anno 1345. mede ondernam tegens de *Vriesen*, alwaar hy met soo veel Hollandsen *Adel*, en *Burgers* sneuvelde, dat het gehele Land, als inden afgrond van rouw, en droefheit, door deze nederlage, scheen heen gesonken te wezen.

XV. AFDEYLING.

De Hoex en Cabeljausche Factien Geeft het Volk, en den Grave genoeg te doen om op geen buyten Oorlogen te denken.

KOrte jaren na deze fatale Heyr-vaart, ende nederlage der Hollanderen, ist kennelijk, dat de *Hoex*, en *Cabeljause*

ſcheuringe, en met die Factie een quaje Binnen-Landſen Oorlog in 't Land gekomen is: een Oorlog die den Landſaten in een genoegſame bekommering ſtelde, om op geen buiten Oorlogen te konnen denken.

De twe eerſte Heyr-togten, die door een vervloekte eenzydige drift byde *Hoex*, en *Cabeljauſche*, wederzyds opmalkanderen anno 1251. zyn aangevangen, en welker uytkomſten doodlijk, en rampſalig voor *Holland* geweeſt zyn, waren ſwaar genoeg om beyde Partyen wyſer te maken, dan zy door hunne daden betoonden te weſen: evenwel ſchijnt het of de grote verbitteringe, die de Landſaten malkanderen toedragende waren; en de ſtadige alteratien die daar uyt ontſtonden, d'oorſaaken zyn geweeſt, dat de *Graven* uyt den Huiſe *van Beyeren*, ſoo veel op buiten kryg niet hebben konnen denken, nog mogen ondervangen; Als zy anders miſſchien wel ſouden gedaan hebben: ſoo dat zy niet veel buiten Oorlogen hebbende gehad, ook niet veel ſchattingen den Landſaten, hebben konnen afvragen.

XVI. AFDEYLING.

Om de buiten Oorlogen die Hertog Albert van Beyeren,

DE meeſte Oorlogs actien byde Regering van 't Huis van Beyeren, zyn geweeſt, wegens d'eenzydige Factien, binnen 's Lands; In de welke *Hertog Albert*, om de ſwakſte niet de laten onderdrukken, de partye vande *Hoexſe* tegens te ſterke *Cabeljauwen*, (daar van het Rijke, en Magtige *Huis van Arkel* het Hoofd was) ſeer favoriſeerde, en de behulplijke hand toereikte: gelijk ſulx, kort na dat zynen Broeder buiten 't ſpoor des redelijken verſtands was geraakt, quam te blijken, wanneer hy inde jaren 1358. en 1359. den wrevel, en hoogmoed der *Cabeljauſche* gedempt heeft; En als hy hunnen overlaſt, ende geweld-dryveryen exemplaarlijk quam te ſtraffen inde Stad *Delft*; Die boven een amende van veertig duiſent oude Schilden, hun Muren, en Poorten moeſten om verre ſmyten: waarlijk een harde ſtraffe, dog die ſodanigen ſchrik inde partyen gaf, dat zy hunne Hoornen op die wyſe, ſoo lange dezen Vorſt leefde,

qua-

qualijk dorsten om hoge steken ; als somtyds in Burgerlijke beroertens, welke ligt opgaande vuuren, wel haast door 't geslag, en d'authoriteit van dien Prince geblust wierden.

Of Willem den Dollen, tegens Jan van Arkel Bisschop.

't Is waar dat dezen, en zynen Broeder *Willem*, terwijl hy nog by zyne sinnen waar, buiten-landse Oorlogen gehad heeft : aangaande Hertog *Willem*, gesegt den Dollen Grave, deze heeft geene buiten Vianden gehad, als den onrustigen, en Oorlog-sieken *Jan van Arkel*, Bisschop van *Vytregt* : die soo lang hy leefde in onrust, en twist met zyne Buren, of met zyn eygen onderdanen wesen moest.

Albert tegens den Hertog van Gelder.

Inde 46. jaren dat *Hertog Albert* als *Ruwaard*, ofte *Grave* Regeerde, heeft hy alleen de volgende Oorlogen tegens zyne buiten Vianden aangevangen; d'eerste was anno 1362. tegens *Eduard*, Hertog van *Gelder*, die hem tot zynen Viand verklaarde, om dat veele Gelderse ballingen, hun verblyf in Holland nemende, *Alberts* bescherminge genoten ; Dat desen niet lyden kon; hoewel hy haast 't Hoofd in schoot moest leggen, soo dra *Albert* met zyne Hollanders tegens hem inde Wapenen quam.

Tegens t'Stigt van Utregt.

De twede was anno 1374. tegens die van *Utregt*, om zig van de Stigtse, die uyt spyt, van dat zy scherpelijk waren berispt, over den slegten alloye van 't geld, dat zy den *Hollandsen Vorst* voor het verpandede *Vredeland* bragten, *Holland* met branden en blaken hadden aangetast, te wreken; Ende om het sterke Casteel *Gildenburg*, by die van *Vtregt*, tot spyt der *Hollanders*, op de Nieuw-vaart geboud, en dat als een splinter in 't oge der *Dortenaars* en den Heere van *Bréderode* stond, te mogen ruyneren.

En tegens de Vriesen gevoert heeft.

De derde was die vermaarden optogt in den jare 1396. tegens de Oostvriesen aangevangen, ter aandryvinge van zynen Sone *Willem* Grave *van Oostervant*; die aande tafel des Koninx van *Vranrijk* lelijk was geaffrontreert, ende verweten, dat hy, of de *Graven van Holland* geen Ridders waren : Om dat zy met de hunne noyt hadden getragt, de dood van Graaf *Willem van Henegouwen*, wiens beenderen vyftig jaren in 't Land hunner afgevallene Vianden waren gebleven, en met eenen den ramp, leet, en schande die de *Hollanders* anno 1345 in Vriesland hadden ontfangen, den *Vriesen* te vergelden, ofte wrake daar over te nemen.

En hoewel in desen swaren optogt, ofte Heyr-vaart, den Hollandsen *Graaf Albert* niet alleen wierd geassisteert met alle zyn *Edele Vassalen*, ende hunne onderhoorge Volken, nevens de Poorters der *Henegouw*, *Holland*, en *Zeeuwse Steden*, maar dat daar toe veel *Frans*, *Engels*, en *Duitse Krygs-Volkeren*, elk onder haar eygen bevel-hebberen waren gekomen, tot zynder hulpe, om de vry-gevogtene *Vriesen*, die over de vyftig jaren *'t Hollandse jok* niet hadden gedragen, weder onder 't jok te brengen; soo bevindmen egter niet, dat hy daarom den Lande meerder als de ordinaire Lasten, ofte Schattingen heeft afgevordert; hoe wel dezen Oorlog tot den jare 1400. in welken tijd d'-Oost-Vriesen tot driemaal rebelleerden, quame te duiren.

Zyn de Landen niet extrabelast geworden.

XVII. AFDEYLING.

Den Oorlog tussen Holland ende Arkel beschreven.

MAar men leest wel, dat, na het eindigen van dezen Oorlog, *Hertog Albert*, anno 1401. rekening begerende van Heere *Jan van Arkel*, Rentmeester, ende Tresorier Generaal van *Holland*, dat desen *Heer* een trots, en hoogmoedig Man wesende, de rekeninge die hy tien jaren schuldig was, niet doen wilde; ende dat daar op den *Land-Vorst*, een oud afgeleefd Man, seer verstoort wesende, zynen *Sone Willem* beval, deze sake by der hand te nemen: den welken, om dese weygeringe van reekening te doen, de heerlijke goederen van den *Heer van Arkel*, in Holland leggende, liet aanslaan, en confisqueren dede; hem met eenen als een rebel, en ongehoorsaam Onderdaan, uyt den Lande van *Holland* bannende: 't welke den *Heere van Arkel* sodanig verbitterde, dat hy den Hertog *zynen Heer*, en den *Soon*, niet alleen voor zyne Vianden verklaarde, maar hun dien aangesegt hebbende, *Holland* met roven en branden soo vinnig, en jammerlijk aantastede, dat hy daar mede die gronden van Viandschappen, die den ondergang van zynen Huise gewrogt hebben, quame te leggen.

Arkel weigert Rekening te doen.

Syn goed werd in Holland aangeslagen.

Arkel doet Holland den Oorlog aan

De gelegentheit van desen Oorlog te beschryven, sal ik om kort te zyn voor by gaan, dan alleen seggen, dat door de trotsheit, en halsterrige boosheit van Heer *Jan van Arkel*, veele Arkelse Onderdanen

derdanen , ende Hollandse Ingesetenen , door het roven , en branden op malkanderen , geruyneert werdende, den Arkelsen Heer die den grondlegger van 't quaad was , by d'een en d'ander zyde even seer gehaad wierd; want dezen Heer het Stedeken *Gaspaarn*, met de Sloten *Hagestein*, en *Everstein* (welke den Grave van *Holland* anno 1405. ingenomen, en doen verbranden hadde) verloren hebbende, soo liet hy zynē Landen als ten besten voor den Vyand open staan, sonder na Vrede, of 't gene zyn arm Volk soulageren konde, eens te willen arbeyden , hoe seer ook zynen Sone, Jonk-Heer *Willem van Arkel*, hem, tot het geseide, sogte te bewegen.

Wil na geen Vrede luisteren

Den *Soon*, verdrietig dat hy zynen *Vader* tot geen inkeer, nog gedagten van Vrede konde brengen, daar by bemerkende dat *d'Onderdanen* van zynen Vader door geledene , en nog lydende schaad, en agterdeel , in murmuratie, ende ongedult leefden, ja dat zy hun opstelden tegens de hardnekkigheit van zynen Vader, besluit, met eenige vande Magtigste *Gornichemse Burgers*, Vrede voor 't Land, en d'Inwoonders van *Arkel*, met den *Graaf van Holland* te maken: 't geschiet; den Vader, en Heer, buiten Tractaat van Vrede zynde, werd den ingang van *Gornichem*, en alle vaste Plaatsen van *Arkel* ontsegt.

De Soon maakt Vrede buiten den Vader.

Desen ontsteld, zeind heymelijk getrouwe Gesanten tot den Sone, die den Sone kragt-dadig vertoonde 't affront , en 't ongelijk dat hy zynen Vader had aangedaan; desen ontset, en 't Kinderlijk respect als weder ingeboezemt wezende, vlied *Gornichem*, reist tot sijnen *Vader*, versoent met dien, en maakt een verbond met den Vader tegens die geen, met wien hy eerst tegens den Vader was ingespannen.

Verlaat zyn mede-hulpers. en maakt een verbond met zyn Vader,

Dese *Mannen* 't geseide vernemende, wetende hoedanig den *Heer van Arkel* op hun gebeten was, en dugtende dat dit werk hun val, ende ondergang werken soude, vallen van hunnen wettigen *Heere*, versoeken den *Hollandsen Graaf* de Heerlijkheit van *Arkel*, ende Stad *Gornichem* uyt hunne handen te ontfangen; Willende geen ander Heer onder-horig wesen, dan alleen den *Grave*, dien sy voor *Heer van Arkel*, met uytsluitinge van d'oude Stamme, wilden erkennen, &c.

Dese verlatene leveren Gornichem en Arkel, aan den Grave van Holland.

Den *Hollander* neemt 't gepresendeerde aan , werd tot

Gornichem werd by Willem van Arkel hernomen.

Gornichem, en in andere Plaatsen van 't *Land Arkel* ingehuld, en beset alle vaste Sloten, en Steden, besonder *Gornichem*, met zyne Volkeren: dog veele Burgers dezer Stede geen mede-deil aan dezen afval (waarlijk een grote ontrouwigheit van onderdanen, die, om een mis-verstand, waar door zy wat lyden moesten, hun wettigen Heer verwerpen) willende hebben, wyken uyt de Stad tot hunnen ouden Heere. Deze Burgers de gelegentheit vande Stad wetende, komen onder 't geley van Jonk-Heer *Willem van Arkel*, met veel *Geldersche* Hulp-troepen, de Stad op een duisteren nagt, den 14. Herfts-maand 1407. beklimmen, en overweldigen: maar het Slot niet konnende overheerschen, soo isser na eenige wederzyds Oorlogs actien, weder een Vrede voor twe jaren tusschen den Hollander, en de Jonk-Heer *Willem van Arkel* getroffen, met uytsluitinge vanden Heer *van Arkel*, die als Balling uyt zyn Heerlijk Erfdeel, en Vaderlandt blyven moest.

En met de Heerlijkheit Arkel tot een Leen van Gelderland gemaakt.

Een twede wrevel des Soons, 't welk dezen hoogmoedigen, ouden Heer soodanig verdroot, dat hy als overwonnen van spyt, alle bedenklijke middelen hebbende aangewend, om zynen wispelturigen Soone weder aan zyn zyde te winnen, hy den jongen Heer, gewonnen hebbende, bewoog *Gornichem*, met de Heerlijkheit *Arkel*, den *Hertog van Gelder* op te dragen. Gelijk Jonk-heer *Willem*, die den *Hollander* mé niet seer liefde, maar mis-troude; En aan d'ander zyde den *Gelders-Man* zyn Kinderlosen Oom wezende, in 't jaar 1409. dede: onder beding, dat deze Heerlijkheden voor eeuwig, en onafscheidelijk, aan *Gelderland* moesten gehegt blyven.

XVIII. AFDEYLING.

Dezen, Oorlog is oorsaak dat de Staten Hertog Willem Gelden verschieten; En Extraordinare belastingen op de Landerien &c. toestaan.

DEze sake ontstak een bitteren Oorlog tusschen *Reynold*, Hertog van *Gulijk*, *Gelder* &c. ende Hertog *Willem*, Grave *van Holland*, die in die qualiteit niet konde lyden dat een zyn groot, en magtigsten onderdaan, zig tot een Leen-Man, ofte Vassal van den eersten quam te maken; En is dezen Oorlog daar in 't den Gelders-Man, 't quaast hadde, niet na behoren ter nedergelegt geweest, voor dat den *Hertog van Gelder* in 't

jaar

jaar 1412. de Stad *Gornichem* &c. aanden *Hollander* by Accoord overgaf; Mits daar voren ontfangende, een somme van hondert duisent France Kronen; Die de Steden van *Holland*, ter verschietinge voor hunnen Vorst, opbragten; Gelijk zy by dezen *Arkelsen* Oorlog, Die de Landsaten soo wel behertigden als den Grave, om de Stad *Gornichem* aan *Holland* te behouden; Verscheide penningen te berde gebragt hadden; Onder bevoorwaardinge van alle dito peningen te sullen korten aan de integaarne Morgen-Gelden; Zynde een belastinge op de Landerien by de *Ridderschap*, *Edelen*, en *Grote Steden*, den Grave, by wylen dezen Oorlog, om de kosten daar van te mogen vinden, ingewilligt: en die jaarlijx aan den Tresorier Generaal moesten betaalt werden, by yder Stad, en Heerlijkheit, naar gerade der Morgen-talen, die zy onder hun Regts-gebied berekenen konden.

XIX. AFDEYLING.

Hoe groot d'inkomsten van dezen Graaf wel geweest zyn.

DAt de *Steden*, hun in 't verschot stelden van sulken considerablen somme, is geen wonder; Nademaal dat des Graven inkomsten, op verre na, niet suffisant waren, om dergelijke somme op te konnen brengen: want de totale somme, die dezen *Graaf* door zynen Tresorier Generaal *Heer Phillip van Dorp*. Uyt de Provincien *Holland*, en *Zeland* vanden eersten Maart. 1407. tot den 19. Juny. 1408. zynde 1. jaar 3. Maanden en 19. Dagen, quam te ontfangen (soo vande *Bailjouwen*, *Drosten*, *Ruwaarden*, *Rentemeesters*, en *Tollenaren*; Als over het verlenen van *Lombaarden*, den *Sleyschat*, van *Handvesten*, ende *vryheden*, van *verkogte Goederen* den Hertog toebehorende, van *verkogte*, ofte *geligte Lyfrenten* van *geleende Penningen*, ende bovengemelte *Morgen-Gelden* met 't gene *de Stad Amersfoort opbragt L.* 1641. ß. 2. &. 5. Hel. en *L.* 3082. 12. 6. 2. *die hy vanden Rent-Meester Bewesterschelde ontfing*) beliep te samen 11723. Ponden Vlaams 14. sch. 11. groten en 15. helders. Soo dat deze somme voor een Vorstlijke inkomste niet te Considerabel geweest is, om d'onkosten vanden Oorlog te konnen dragen.

Daar

Daar nog Gelden tot zyn, en 's Lands-laften onder waren.

Hier by ftaat nog aantemerken, dat onder dezen ontfang, in een tyd van fwaren Oorlog, daar in nieuwe, en verfwaarde Schattingen geconfenteert waren, veele Gelden geweeft zyn, die niet alleen vrye Penningen tot 's Graven gebruik, maar Gelden die tot zyn, en des gemeinen Lands laften ontfangen zyn geworden: befonderlijk ook het Geld dat den *Grave* in Maart 1408. extraordinaarlijk van zyne *Bailjouwen*, *Schouten*, *Tollenaars*, ende *Rent-meefters* op hunne ampten te Leen hadde afgevordert; te weten van yder Amptenaar hondert Nobelen, tot 80. groten: onder belofte, ende verfekeringe dat geene ampten van haar aan anderen fouden beleent, verhuurt, ofte verpagt werden, voor dat hun de hondert Nobelen, elk voor 't zyne, foude weder aangeteld wefen.

XX. AFDEYLING.

De Factien, en twedragten helpt Phillip van Bourgondien tot de Graaflijke Heerfchappie.

DEzen *Graaf*, een geftreng Heer, en die als zynen Vader de fwakke *Hoekfen* 't Hoofd had boven gehouden (niet om de wederpartie te drukken, maar om, daar mede het fterke fwaart inde fchey houdende, den Landfaten in't gemeen onder een bedwonge, en wel gereguleerde Politie te doen leven) in 't jaar 1417. geftorven zynde, foo zyn de *Cabeljaufche* Hoofden ('k en weet door wat helfche paffien, ten waar dat zy hun buiten de *Hoexfe* te feer gemuilband, en hunnen fterken rug-fteun *Arkel* te veel gekortwiekt hebben geagt) tegens Eer, Eed, en Zegel haar wettige *Landvorftinne* afgeweken; den Luikfen verkoren Biffchop *Jan van Beyeren* tot *Ruwaard* van 't Land, en tot hun *Hoofd* verkiefende, om onder 't onwettig Opper-gebied van dezen *Paap* in twift, en twefpalt met hunne Mede-Burgegeren, ten kofte van wederzyds Goed, Bloed, Ruft, ende Welvaren te Leven.

Ende gelijk zy Factieufen door hunne twift-vlammen een fellen Brand van Binnenlandfche Oorlogen quamen te ontfteken, alfoo hebben zy daar mede de Poorte geopent, ende den weg gebaant, om Hertog *Phillip van Bourgondien*, met fterker hand der Regeer-fugtige Cabeljauwen, op den Graaflijken Troon

van

van Holland, ende Zeeland te helpen: gelijk 't op 't *derde Boek eerste Deel* getoont is.

XXI. AFDEYLING.

DEzen, een Heer van meer Landen, groot, en magtiger dan deze Provincien, wezende, zig door de Hollandse twespalt, ende Burger-Oorlogen, by 't leven van zyn Nigte *Vrouwe Jacoba*, dus inde Graaflijke Heerschappye tegens regt, ende billikheit hebbende ingedrongen; bestond de Hollandse Regering, op de Franse, altyd heel op een anderen grondslag, te brengen, dan zy van ouds geweest waar: selfs terwyl hy nog maar *Ruwaard van Holland* was, hervormde hy het hoge Pleit-Hof (gesegt 't Hof Provinciaal van Justitie, voor *Holland, Zeeland*, ende *Westvriesland*) in *'s Gravenhage*, met een altyd blyvenden Raad in te stellen.

Dezen verandert by na de gehele Regering, om gemaklijker Geld te konnen bekomen.

Ontrent de Gerigts oeffeninge.

Ook wast dezen, die anno 1446. om de Graaflijke inkomsten van *Holland*, *Zeeland*, ende *West-Vriesland*, veylig, ende met luister, inde plaats van de gelden door een Tresorier Generaal te doen Administreren, de Reken-kamer binnen *'s Gravenhage* quam intestellen; Op dat alle *Ontfangers* vande Gemene Land-middelen, de *Rentmeesters* vande Graaflijke Domeinen, en Heerlijke Goederen, de *Tollenaren*, *Schouten*, *Bailjouwen* &c. hunne Reekening, ende betalinge aan een *Vergadering* van aansienlijke Heeren (die altyd klaader oogen heeft, ende min corruptibel dan *een Man* is) doen souden.

Ontrent 't bestier der Finantien.

En gelijk dezen Vorst, ontrent 't Hoogste Regts gebruik, en het bestier der Finantien, verandering in *Holland* gemaakt heeft; Alsoo heeft hy ook gedaan in 't voeren van zyne Oorlogen: En tot het verkrygen van Geld-middelen uyt zyne Hollandse onderdanen; te weten, wanneeer hy anno 1433. was *Graaf van Holland* verklaart, en de Vorstlijke Heerschappye hadde bekomen, soo ist gebeurt, dat hy, in Oorlog met de *Engelse* wesende, om de Stad *Calais* te Belegeren (volgens 't oude Nederlands gebruik, wanneer den Vorst Persoonlijk te Velde trok) in 't jaar 1436. een Generale Heyr-vaart door zyne Landen hebbende

Ontrent sijne Oorlogs leydinge.

 doen

doen afkondigen, met een Fordimabel Leger van besoldigde Knegten, ende der Steden Poorters &c. tot die Belegeringe is opgetrokken: maar in de Belegeringe, vry meer na, als voordeel, door zyn onderhoorge *Holland*, *Zeeuw*, en *Vlaamse Burgers* (van welke laaste inde dertig duisent met den Hertog waren opgetogen) erlangende, soo heeft hy van doen af aan, de Personéle Burger-optogten ter Heyrvaarten, afgeschaft; Dog zyne Landen, meer als te voren, zekere altyd blyvende *lasten*, om een staag besoldigde Krygs-magt in zynen dienst te konnen behouden, afgevordert.

En ontrent de Burgerlijke Regeringe.

En op dat de consenten, op s'Graven Bede, te beter mogten verkregen, ende de geld-middelen door authoriteyt te gemaklijker souden mogen ge-innet werden, soo heeft hy de Subalterne *Magistraten der Steden*, meerder Agtbaarheyt, Gesag, ende Magt in 't gebieden toegevoegt; Ende de gemene *Burgerschappen* daar tegens in hunne verkregene Vryheden, ontrent der Steden Regeringen, weder bekort gehad: Want van zynen tyd af, selden, ende in later tyden de *rijke Burgers* niet meer, tot het inwilgen van nieuwe lasten, ende schattingen, dan alleen den altyd blyvenden *Raad*, ofte *Vroedschap*, (inde meeste Hollandse Steden by forme van Octroy door *Phillippus* geinstaleert) geroepen zyn geworden.

XXII. AFDEYLING.

De Hollandse Regeerders veel consenterende, verswaren d'ouwe Axcynsen, en stellen daar by nieuwe op.

DE *Regeerders der Steden*, om op Bede van den *Land-vorst* hun Raad-slot, 't ware tot inwilging, ofte weygeringe, buiten 't vragen aan, ende het toestemmen vande goede Burgerye, te formeren; ende voort d'omslagen op hunne in gewilligde schattingen, met authoriteyt over de gehele massa te mogen maken, geauthoriseert wesende; soo hebben dese, meer consenterende als sy anders souden konnen gedaan hebben, op gevoeglijke middelen beginnen te denken, waar by sy de minste ongunst van huune Rijke mede Burgers, ende de meeste Penningen buiten vrese van ongemak, uyt het geheele Lighaam vande Republijke mogten gewinnen: Namentlijk met het verswaren

swaren van eenige *kleine oude*, ende met *nieuwe Axcynsen* op te stellen, in plaatse van *Bottingen*, ofte *Schot-gelden* den gegoede Burgeren afte vorderen.

XXIII. AFDEYLING.

't Welk by de factien wanordren, en Rampen in Holland brengt.

DEse veylige praktijk, om de lasten soo veel mogelijk waar, by yder omtrent zyn comsumptien, egaal te doen dragen, wierd egter een middel van ongemak, ende disordren; Eerst ter oorsaak dat de ondergedrukte *Hoeksen* te met, door gunste van den Hollandsen Stadhouder, den *Graven van Lalain*, wiens dogter aan 't Hoofd der *Hoeksen*, *Reinoud*, *Heer van Brederode* quam te trouwen, op 't kussen, en aan 't roer vande Burgerlijke Regeering raakten: 't Welk de *Cabeljausche* qualijk verdragen konnende, en 't war-garen soekende, dese by de gemene Man verdragt maakten, even of 't de *Hoeksen* alleene waren (daar sy mede toe geconsenteert hadden) die de gemeente met de nieuwe Axcynsen quamen te belasten; Invoegen dat het Volk, dewelke sottelijk hun met de Regenten door de factie heen, en weer lieten slingeren, op 't aanhitsen der gemelte *Cabeljauwen*, in oproer quamen, tot grote overlastinge, en eindeling met uytroeyenge der *Hoekse Regeerders*: gelijk binnen *Leyden* anno 1445. en anno 1444. binnen *Haarlem* om die oorsaak gebeurde; Alwaar de *Cabeljausche*, die buiten *Amsterdam*, om dat zy een qua toeleg op de *Hoekse Regeerders* gemist hebbende, en daarom verdreven zynde, binnen *Haarlem* quamen, de *Cabeljausche* aldaar toevielen, en onder 't stout, en roekeloos voorgaan van *Simon van Adrichem*, Cabeljaus gesint, ten koste van menig Burgers gesontheit, en leven, de Stad in disordre en oproer bragten; Jagende eindeling den *Hoexsen* Burgemeester *Claas van Adrichem*, Broeder van *Simon*, met alle de *Hoex-gesinde* Heeren, en Burgers ter Stede uyt: en dat in 't by-wesen vande *Hertoginne*, die binnen *Haarlem* was gekomen, om de woedende partyen te bevredigen, dog niets verrigte, als dat zy belettede dat de *Hoexen* niet wierden, dood-gesmeten.

In somma, hier de *Hoex*, daar de *Cabeljausche* Regeerders, die

by die passieuse tyden aan der Steden Regeringe saten, besonder door de magt van desen Vorst gesterkt wesende, ende geen rugspraak met hunne Stads Burgers meer hoevende te houden, beoogden alleen, om op het kussen van eere te blyven, den *Vorst* te flateren, met alles, ja meerder als des Graven Beden hun scheen af te vorderen, hem in te wilgen; Soo dat de gemeenten daar door misnoegen op dese onredelijke last-opstelders nemende, seer ligt door die geen, die, onderleggende, gretig naar den roer-spil snakten, aangedreven wierden, omme partye kiesende, hunne Regeerders, en Contra-partye met oproer op den halse te vallen; Welker uytgangen gemeenlijk tot ruyne van verscheide Ingesetenen strekten, en dat dikwyls wel van die, die de onschuldigste aande disordren waren.

XXIV. AFDEYLING.

Hoewel 't Volk niet swaar belast wierd by Phillippus tyd.

DEse gepasseerde saken dus in 't gros gesegt hebbende, soo staat hier evenwel aan te merken, dat niet jegenstaande de gemelte nieuwe Axcynsen, ten tyde van *Philips van Bourgondien* opgestelt, veele misnoegen, ende ongemakken baarden, dat egter de Onderdanen van desen *Prince* (volgens tuige van *Phillippe de Comines*, een Viand van 't Huis van *Bourgondien*) weynig, ja min dan eenig Volk in 't Christenrijk gedaan wierd, door hem zyn belast, ofte geschat geworden; En dat d'ongemakken door de factieuse partyen uyt wrevel, onder dien Gryns, by het Volk zyn gesmeet geworden, in zynen tyd, dat het Volk seer overdadig leefde, gelijk hier voren in 't 3. *Boek* gesegt is.

XXV. AFDEYLING.

By Carels tyd vermeerderen de lasten, ende ongemakken in 't Land.

MAar alsoo en is 't niet gebleven by zynen Sone *Carel*, in wiens onversadelijk, en groots gemoet soo veel bescheidenheit niet ware, als wel in zynen *Vader*: Want desen met zyn groot erfdeel van veele Landschappen, Heerlijke Staten, ende Rijkdommen, die hem by den vermaarden *Keyser Frederik*, by den

den doortrapten *Lodewijk de elfde*, by den vermaak-lievenden *Eduard de vierde*, Koningen van *Vrankrijk*, ende *Engeland*, en by alle Europische Princen, en Staten ge-eert, en ontsaglijk maakten, niet te vreden geweestis; Maar desen in zyn woelende gedagten meer omvattende, als hem dienstig ware, ende hy met zyne Wapenen (besonder op de *Switsers*, tegens welke hy Rampzalig strydende, zyn Leven, en Fortuin verloor) bereiken konde, en liet niet na, om tot zyn oogmerk te konnen geraken, sijne beden boven d'ordinare lasten te verswaren: soo dat de Regeerders, die wegens hunne factieuse twedragten, aan d'een zyde hun oud Regt, ende pligt vergetende, ende de klagten hunnes Volx niet agtende; en aan d'ander zyde, omme niet van stok te raken, nog hert, nog moeds genoeg hadden, om s'Graven beden te dorven weygeren; hun genoodsaakt vonden extraordinare schattingen te vorderen, d'oude Axcynsen te verhogen, ende nieuwe op te stellen: die veele oproeren inde Steden quamen te veroorsaken: insonderheit tot *Zierikzee*, alwaar de gemeente in 't jaar 1472. *twee Heeren* dood smeten, die als Gedeputeerde Commissarissen, aldaar waren gekomen, om met de *Magistraat* d'Axcynsen op desen voed te stellen.

Van een vat Biers, binnen der Stede gebrout, soude betaalt werden, *vyf* stuivers; ende daar buiten gebrouwen, *vyftien* stuivers; van een Aam Spaanse, Rynse, en sware France Wynen, *twintig* stuivers, van slegte, en Courte Wynen, *tien* stuivers voor den Aam; van een Last Tarwe, *ses* stuivers; van Rogge, *vyf* stuivers; en van een Lopel Souts, *eene stuiver*.

XXVI. AFDEYLING.

Den geestlijken Staat kloekmoedig maar de Politike Regeerders Flauhertig, om hun Regt tegens Carel voorteſtaan.

DIt waren dan de Vrugten vande Hollandse verdoemelijke factien, dat de gesamtlijke *Regeerders*, d'eene om op 't Kussen te blyven, d'andere om tot hooger Staat te geraken, hun Regt, en 's Volx Voor-regten verwylende, *Phillippus* meer inwilgden dan hy van hun eiste; en dat zy van *Carel* meer gevraagt wesende, zy geen moed, nog courage hadden, om hem zyne beden te dorven weygeren; hoe wel zy de Hollands *Geestlyken* tot hun-

ne vrymoedige voorgangers hadden; want deze extraordinair van *Carel* Geld gevraagt zynde, vergaderden te samen op den 5 February 1475. in *'t St. Jeronimus Clooster*, buiten *Leiden*; besloten aldaar de Schattingen die *Carel* van hun eiste, niet te sullen geven; verkiesende tot dien einde uyt haar vier Geestlijke Heren Doctoors inde Godlijke Regten, om hun Regt tegens den Land-Vorst, op zyn nieuwe Geld-vrage, te verdedigen; gelijk zy kloekmoedig deden, tonende met hunnen doen, wat de pligt der Politique Regeerders ware; en 't is waaragtig, dat indien dese soo cordaat, en resoluit geweest waren als d'andere, dat *Carel* soo ondraaglijk in zyn Heerschappye niet soude konnen geweest zyn.

XXVII. AFDEYLING.

Na *Carels* dood gevoelig daar van wezende, doen hunne Privilegiens by zyn Dogter vernieuwen, en vermeerderen

'T Beste waar dat de Schattingen, en nieuwe Lasten by Carels tijd niet lang duurden, en 't is opmerklijk 't gene de Kronijk selfs hier van komt te noteren, dat, soo dra de tijdinge van *Carels doed*, en misval in *Holland* quam, *d'Edelen*, en *Groote* Steden, dikwyls vergaarden, om op 't redres van hunne verwaarloosde Voorregten, en daar door verdrukte Vryheit te beraatslaan; ende dat dese met malkanderen, als de Staten des Lands (de *Hoex*, en *Cabeljausche* hun eerst hebbende versoent, met onderlinge beloften, d'een den anderen om der Steden Regeringe, segt de Historie, niet meer te sullen drukken, maar als Kinderen onder eene Huis-Vader te willen leven) besloten hunne Voor-regten eendragtelijk te beschermen, om dergelijke Schat-vorderinge, en andere swarigheden, die hun ongemakken stonden te baren, niet onderworpen te wesen.

Op dit besluit versoeken zy, door Gedeputeerden, haren Princesse, Vrouwe *Maria van Bourgondien*, hunne oude Privilegiens te willen gestendigen, en die te bekragtigen met een nieuwe Handveste; het welke zy op den 14 Maart 1477. binnen *Gend*, nevens verscheide nieuwe Voor-regten vande *Hertoginne* optineerden, met dien seer bekenden groten Privilegie Brief, van Vrouwe *Maria*, begrepen in 60 voorname Hoofd-stukken.

Daar van het twede Articul (om alleen te spreken van die de Geld-

Geld-middelen raakten) *het Land* quit-scheld , de nieuwe beden , en al het geene *de Regeerders* den *Vader* hadden belooft, jaarlyx te sullen opbrengen , nevens Hollands agterstallen &c.

Het 3de Art. scheld *Dordregt*, ende *Zuid-Holland* quit , 't geene zy particulierlijk aan den Land-Vorst hadden belooft , erflijk jaar op jaar te sullen betalen.

Het 17de Art. segt , dat geen nieuwe Tollen , ofte Lasten , dan met consent *vande Staten* opgesteld , maar dat selfs eenige buiten hunne bewilginge opgesteld , souden afgeschaft werden.

Het 25ste dat de *Land-Vorsten* hun niet souden bemoeyen met de *Excynsen* , ende andere ongelden , hoe die genoemt ware , die de Steden tot vervallinge van hunne Lasten souden komen op te stellen &c.

Het 29ste segt , dat geen Schrijf, nogte Zegel Geld , van eenige Acten , souden betaalt werden ; als volgens 't goed-dunken der *Heren Staten* , en volgens Ordonnantie vanden *Raad van Holland.*

Het 34ste segt, dat indien eenige beden den *Land-Vorsten* inder tijd , by eenigen Landen , ende Steden , mogten ingewilligt , ende toegestaan werden , dat de andere platte Landen , ende Steden niet consenterende , ongehouden souden zyn , ende blyven daar in iets te gelden , of te contribueren &c.

Ende in het 35ste Articul werd gesegt , dat den *Land-Vorst* inder tijd eenige beden , ofte iets anders tot Laste vanden Lande begerende , dat hy als dan in eygen Persoon (ofte zyn *oudsten Oir* , een hebbende) binnen de Provintie , ende inde Vergaderinge daar sulx behoort , soude moeten verschynen ; om zyn begeerten te openen , ende antwoorde te verstaan , sonder andere te mogen zenden , ofte die Landen , van wien hy iets begeerde , buiten 's Lands te beschrijven , ende te doen komen.

XXVIII. AFDEYLING.

't Huis van Oostenrijk heeft deze Landen noyt konnen Cynsbaar maken.

IN 't kort, dese, en meer treffelijke Voor-regten , in desen Privilegie-Brief begrepen ; geven genoegsaame bewysen , 't Regt dat de *Staten* van ouds hebben gehad , omme te beletten

dat

dat men den *Landsaten*, over welke zy tot wagters, en voorstanders gesteld zyn, niet en kome te Overlasten, nog te Schatten buiten maniere: dit is ook 't gene dat den Landsaten altyd tot gelukkige Volkeren gemaakt heeft; soo lange d'eendragt onder de Hoofden, en Regeerders des Volx gevonden wierd: maar is ook seker, dat de Jalouzien om 's Werelds eere, ende een hand vol waardigheit, de twedragten, ende onmin smedende, de ware gronden geweest zyn, waarom den Burger, en den Landman heeft moeten lyden, datmen dikwils hunne Buylen meer quam te tornen, dan hun lief, en draaglijk ware; evenwel hoe groot den Huise van *Bourgondien*, ende hoe magtig dat van *Oostenrijk* geweest is, so hadden zy geen meerder Regt omme den Lande, en Steden-Burgers buiten de Staten, lasten af te vorderen, dan hun by de Wetten, ende Voorschriften hunner voorsaten de *Graven van Holland* gelaten ware: ende daarom ist, datmen in onse Kronijken leest, dat het deze laaste *Graven* tot grote mis-daat is gerekent geworden, dat zy getragt hebben deze Landen aan haar *Cyns-baar* te maken.

Gelijk op deze gronden Keyser *Carel de vyfde*, jaarlijx eenen stuiver van yder Morgen-Lands tot *Cijns* begerende, het selve niet konde verkrygen, dan alleen verkreeg op dees zyne bede, dat eenen stuiver op yder Morgen byde Staten des Lands voor zekeren tyd jaarlijx soude geligt werden; mits dat den *Keyser* hun Octroyeerde dien tyd den ommeslag te mogen doen, soo wel over de Geestlijk, als Wereldlijke, over den vryen, als den onvryen, over d'Edele, als onedele, niemand uyt gesondert.

In somma, 't ware met moeyte, en onder besnoeinge, wanneer 't de Staten verstonden, dat deze grote *Graven* Geld uyt den Lande trekken konden; Want *Phillippus*, den Soon van dezen, verkreeg wel een negen-jaarge bede, omme te vervallen de sware onkosten des Oorlogs tegen *Vrankrijk*; Dog met grote moeyten, en onder beding, dat alle de Penningen daar uyt spruitende, souden gehandelt, ende uyt gereykt werden door Commissarissien, daar toe gemagtigt wezende vande Staten, die hier mede betoonden, te waken voor hun Regt, en het voorregt der Volken hunne sorg toevertrout.

XXIX. AF-

XXIX. AFDEYLING.

Heeft deze Landen meest om zyne onredelijke Geld-vragen verloren.

EEn Volk dat van ouds, tegens d'exactien, ofte onredelijke schattingen, ketelig van aart wezende, niet souden hebben konnen verdragen, dat Vreemden hunne Beursen quamen te snoeyen; Gelijk 't by tyden van desen *Phillips* nog quam te blijken; Want doen dezen Blind-yverenden Catolijk, het dwang-jok der Conscientie den Nederlanders wilde op den halse leggen, soo mogt het Volk, om de verdrukkinge vanden Hervormden Gods-dienst, 't Land in rep, en roere stellen, maar den wysen Raad, inde Bestieringe van *Mevrouwe van Parma*, quam voorsigtelijk alle swarigheden, en 't gedreigde gevaar des Volx te boven.

Ook soude den *Hertog van Alba*, die 't Land door zyne wreetheden in dubbelde verwerringen quam te brengen, na het gevoelen der Wereldse Staat-kundigen, de Gereformeerde Religie uyt het Land hen gejaagt; en met 't invoeren van de nieuwe Bisschoppen, hebbende het vast stellen vande Decreten, ende geloofs regelen, des Trentsen Conciliums, d'Inquisitie in Nederland, als in Spanjen, op den Troon geholpen hebben, indien hy moderaat hadde geweest in zyne Geld vragen: want soo lang hy als een Tiran tegens de Gereformeerde *Edelen*, ende *Burgers* woede, soo stonden de goede *Katolijken*, Regeerders, en anderen 't werk met gekruiste armen aan te kijken; maar doen zyn onredelijkheit van elk den 100ste van alle, den 20.ste van alle verkogte onroerende, en den 10den Penning van alle verkogte roerende Goederen, eiste; en dat onmenschelijk wilde doen invorderen, doen sagmen deze mede aan 't woelen, om de strenge dwangzelen aan 't stukken te breken: invoegen dat *Alba*, die met geweld meende Schatten te versamelen, voor Reekening van zynen *Koning*, 't Land, met het Volk, en haare Rijkdommen quam te verliesen, in maniere alst in 't laast voorgaande Boek wydlopig verhaalt is.

XXX. AFDEYLING.

By 't sluiten vande unie hebben de Staten Generaal de Provintien in 't dragen vande lasten Egaal gestelt.

DE wyze vande Graaflijke beden, hunne Geld-famelingen, d'omstandigheden, en gevolgen van dien, wat wydloopiger dan ik gedagt hadde, hebbende getoont; soo sal ik, met eerbiedigheit, tot het twede van myn gemeld oogmerk treden; omme kortelijk te vertonen de wyze, ende vrugten van het bestier der Finantien, onder myn Heren de Staten gehouden; 't zedert dezen Staat buiten *'t jok van Spangien* geweest is.

Ende om eerstelijk vande *Vereenigde Provintien* in 't gemeen te spreeken, sal ik alleen aanmerken, dat de *Staten* vande gemelte Landschappen in hun opgeregt verbond des jaars 1579. seggen, op Artik. 5. en 6. „Dat tot het dragen vande kosten „vereist, ende nodig tot hunner gemene defensie, eenpaarlijk, „en op eenen voet door alle de ge-eenigde Landschappen, inde „Steden &c. souden opgestelt, ende geheven werden (boven 't „suyver overschot der Koning, of *Graaflijke Domeinen*) se„kere belastingen, ende Imposten op allerley *Wynen*, *Bieren*, *op 't* „*Gemaal*, *op 't Zout*, *Goude*, *Silvere*, *Zyde*, en *Wolle Lake*„*nen*, op *Hoornbeesten*, *Besaayde Landen*, &c. volgende 't concept „aldaar gemeld, ende d'Ordonnantien die zy met den anderen sou„den goed vinden: en dat de voorseide middelen souden verhoogt, „verlaagt, ende verandert werden, by gemeinen advyse, na „den nood der saeken souden komen te eyschen &c.

XXXI. AFDEYLING.

Sulx is naderhand verandert, en yder Landschap is de magt, en 't bestier daar van in den zynen gelaten.

MAar 't is kennelijk dat d'ervaringe hun hebbende geleerd, dat alle dese Provintien (schoon de Bondgenoten hun by het eerste Articul, als tot een Volk hebbende gemaakt, even of alle de Provintien maar een Landschap geweest ware) niet van een gesteltnis, ende gelegentheyt wesende; en by gevolg, op eenen voet niet konden belast, ende geschattet werden; Dat zy, deze Hoofd-stukken altererende, de volle, en Souveraine

Dis-

Dispositie daar van, yder inden haren hebben overgelaten; om elk inden zynen hun Volk te belasten, en Schattingen af te vorderen in die form, natuur, en hoedanigheit soo alst yder Landschap inden zyne best, ende dienstig souden oordelen te wezen: makende alleen zeekere verdelingen, hoe veel yder Provintie in 't hondert vande lasten die tot de gemene beschermingen nodig mogten geoordeelt werden, soude te gelden, of te dragen hebben: welke verdeylinge met een merklijke overlastinge voor die van *Holland* tot den jare 1650. hebbende geduurt, als doen is verandert, in die hoedanigheit, soo alst by *Aitzema in 't* 30.ste *Boek*, of zyn *Herstelde Leeuw* kan gesien, ende gelesen werden.

XXXII. AFDEYLING.

By wie? en hoe de geld-vragen jaarlijx voor 't gemeen gedaan werd.

OM nu te weten wat jaarlijx den toeleg, ofte aanpart van yder, inde lasten voor 't gemeen te dragen, moet wesen, daar toe is 't Collegie vanden *Raad van Staten*, die de toesigt ende besorging over des Generaliteits Fortificatien &c. is toevertrout, bevoegt, omme in 't na jaar den overslag, ende een begrotinge te maken, wat de Oorlogs behoeften het aankomende jaar ontrent sal kosten, soo tot het kopen van Krygsbehoeften, als tot betalingen van 't Oorlogs Volk, en wat meer nodis is tot de gemene bescherminge &c.

Deze de Balance gemaakt hebbende, leveren die met hunne Petitien (die wy gevoeglijk byde oude Prinslijke beden souden konnen vergelijken) aande *Staten Generaal*, waar op dan yder Landschap Copie overnemende, die inde Vergaderinge van hunne *Principalen* vertonen, om deze hunner bewilgingen daar op te ontfangen. Dit zynde gedaan, soo komt elke Provintie, in den hare sorg te nemen, op wat wyse zy best, en op de gevoeglijkste ordre, de Gelden tot het dragen van des Generaliteits, als Provinciale lasten, uyt hunne onderhoorge Gemeentens, sullen komen te vorderen.

XXXIII. AFDEYLING.

De Staten van Holland, hebben de Souveraine Magt, om't Volk Lasten op te leggen.

DE *Staten van Holland* (om niet van d'andere te spreken) op de gemelte Petitien haar consent dragende, ende voortop de kennisse die zy van hunne bysondere te dragene lasten, en lopende schulden hebben, ordonneren uyt hun Souverain pouvoir, d'Impoften, op de Consumptien te Ver-axcynsen, by Verpagtingen, ofte Collectatien, en 't Volk sodanige Schattingen af te vorderen, als zy met den anderen besluiten, dat geheven sal werden door de geheele Provintie, in Steden, en ten platten Lande &c.

En is dit, dat Souverain bestier, daar van wy hier voren sprekende, vande afgescheidene Souveraine dispositie, over de Provintiale Politie, hebben gesegt dat de eerste, ende voornaamste sorg vande *Staten van Holland*, om den Staat te beschermen, ende Burgerlijke saken in effenheit te houden, is ontrent de Finantien; ende dat zy tot dien einde hebben Collegiens, ende bedienende stellen, tot opsigt, ende directie, van dito Finantien, met 't gunt daer aan, en van komt te hangen &c.

XXXIV. AFDEYLING.

Hebben een Reken-Kamer tot opsigt, en bestier vande Graaflyke Domeinen &c.

TOt opsigte van, en over het bestier vande Gelden, spruitende uyt de Heerlijkheden, Gronden, Landen, Cynsen, Tienden, en Tollen vande Vorstlijke Domeinen, en aangeslage geestlijke goederen, is gestelt een *Graaflykheits Reken-Kamer*; zynde een Vergaderinge van *vier Raden*, ofte Reken-Meesters, en *twee Auditeurs*, om de Rekeningen aan te horen, en op te nemen (op 't voor-stel vande *Staten*, by den *Stadhouder* daar toe gekoren) nevens eenige *Ontfangers*, ende *Rent-Meesters*, omme de Penningen in te samelen, en wederom uyt te keren, op ordre van hunne Principalen; dan meest tot dat gebruik, waar toe deselve van ouds (uyt-gesondert de Vorstlijke Hof-houdinge) zyn verstrekt geworden.

XXXV. AFDEYLING.

De gecommitteerde Staats raden Regeren 's Lands Finantien &c.

MAar tot directie van het Geld, dat uyt den Burger, en den Land-saat moet komen, daar toe zyn de *Gecommitteerde Staats-Raden*, een Vergadering van treflijke Heren, geordent uyt de *Ridderschap*, ende *Stem-hebbende Steden*.

Dit *Collegie*, dat tot Soulagement van des Staats Souveraine Vergadering is ingestelt, om alle Land-stant-saken in absentie vande *Staten van Holland* waar te nemen, is vande laaste bekleet met een groot vermogen; besonder over de gemene Geld-middelen, om door haar, ofte Hollands *Generaal*, en hunne *Particuliere* Stad, en Dorps *Ontfangers*, dito penningen in te doen samelen; 't zy d'extraordinare Schattingen, personele Taxatien &c. daar toe hunne *gemagtigde* met behulp der *Steden-Magistraten* den ommeslag, en begrotinge van twe, vier-honderslen Pennink, min, ofte meer; ende personéle belastingen van Wyn, Sout, Zeep, Heer, en Repemptie-Geld maken: als mede omme de ordinare lastgelden zynde reéle, en altyd blyvende Imposten op de Consumptien (die zy Verpagten ofte doen Collecteren) in te doen garen by dito ontfangers: buiten dat de Verpondingen, den veertigsten Penning vanden verkoop der vaste, ende den twintigsten der zyd-lings, en opklimmende erffenissen, van onroerende goederen, door der *Steden Regenten*, ende *geregtens ten Platten Lande*, ingesamelt werden; om mede door *deze Heren*, gelijk alle andere Penningen, ter bescherminge des gemenen Vaderlands, verstrekt te werden.

XXXVI. AFDEYLING.

De Staten vorderen en verhandelen de gelden discretelijk, en soo 't behoort.

EEn optellinge te maken van alle de lasten die de *Hollanders* komen te dragen, en ook te ontcyfferen, hoe, en op wat wyze 's Lands Gelden werden uyt de gemeentens versamelt; agte ik soo wel ondienstig, als onnodig te wezen, dewyl het ons genoeg moet zyn, dat wy dit weten; eerstelijk, dat

de *Hooge-magten* onses Vaderlands, als *Souverain*, 't Regt hebben ons te Schatten, en lasten op te leggen; dog dat zy als onse *Vaderen*, van ouds onse *Voorstanderen* wezende, niet meerder hun Volk sullen af eyschen, als zy na 't overwegen van ons vermogen, ende gemene lasten des Lands, oordelen sullen tot behoef van 't gemene beste nodig te wezen.

Ten anderen, dat de Geprocureerde Gelden, conform de Souveraine wil van dito *Hooge Magten*, door, en op d'Ordonnantien vande *Gecommitteerde Raden*, uyt gekeert, en verstrekt werden, tot dat gebruik, en die eindens, als den *Souverain* oordeelt, dat tot conservatie, misgaders tot eer, en Reputatie vanden Staat, in 't gemeen, en afsonderlijk nodig is.

XXXVII. AFDEYLING.

Waarom dat wy niet moeten Murmureren schoon de lasten swaar zyn.

IK beken dat de lasten in *Holland* swaar, en voor vele ondraaglijk zyn; Soo dat indien den kloeken (dog in veel saken dwalend, en al te naakten) aanwyser van *Hollands Politike gronden, en Maximen* over drie, a vier-en-twintig jaren heeft konnen seggen (Cap. 21. eerste Deel) dat de sware, en menigvuldige Imposten 's Lands welvaren eindeling eens uyt *Holland* soude weg-jagen; en dat het 't grootste wonder vande Wereld sou zyn, in dien den Staat langer met die ondraaglijke lasten beladen blyvende, bestaan bleef; met hoe veel te meer redenen soude ment tegenwoordig konnen doen, daar men zekerlijk weet, hoe dat 't zedert dien tyd, de meeste Axcynsen op de Consumptien, buiten verscheide nieuwe Imposten, en voor dees noyt gepractiseerde belastingen, verdubbelt zyn.

Maar wat? sullen wy ons hier over in bekommering, en mismoet stellen? ganschelijk: aangesien de tyd, en de rampige toevallen des Staats, onse geseide Opper-magten tot sulx nood-saken, daar wy weten dat het tegens veel eerlijke Regenten haar gemoet, en genegentheden strydende is.

XXXVIII. AF-

XXXVIII. AFDEYLING.

INdien onse voorgaande Oorlogen tegens *Spanjen* (daar in wy met groot geluk de *Hollandse Palen* uytgeset, en het Volk in voorspoed hebben sien leven, van kleine beginselen groot werdende, en daar mede den Staat ten top van eer, en mogenschap rysende) *de Hollandse Finantien*, hondert en veertig Millioenen heeft ten afteren gestelt (gelijkmen 't voor al de Wereld heeft uytgeropen) hoe kan 't minder wezen, of *myn Heren de Staten* (Holland nog met veel van deze oude, en daar by met nieuwe schulden belast) zyn dubbelt-fout Lof, en Eere waardig, na dien zy tot dato, met uytmuntende wysheit, sonder oorsaak tot Commotien te geven, het nodige seer voorsigtig hebben versorgt gehad, om ons tot nog te konnen beschermen; dat God lange geven wil.

Besonder om dat zy de middelen Conserveren waar door Holland bestaan moet.

Datter zyn, die, in eenige gevallen, gevoelig zyn vande tegenwoordige belastingen, is waaragtig: maar wat raad? geduld; den tyd kan alles beteren: stellen de Staten lasten op, men weet waarom; en 't nodige moeter wesen, sal den Staat, en wy met den Staat ontlast werden; so lang den Staat de menigte des Volx met al haar sware vertieringen, waar in *Hollands Heil*, en magt gelegen is, behouden mag, soo houden, en bewaren de *Staten* hunne *Geld-mynen*: en waarlijk de *Scheepvaard*, de *groot*, *en kleine Visseryen*, den *Koophandel*, ende de *Manufactuur-Rederyen* zyn de Hollandse Mynen; soo lange onse magt-hebbers den wortel van deze niet uyt en graven, soo konnen wy hopen te blyven, dat wy tot heden geweest zyn; ten ware Gods regtveerdige oordeel, ons, door 's Werelds verschrikkelijkke geessel, die wy al eens swaar op den rug hebben gevoelt, of wel door een andere rampsalige noodschikkinge, geliefde van 't hoofd, ten staarte te brengen.

Deze middelen zyn de Hollandse Mynen.

Maar om van *Hollands* bysondere *rampen* nog niet te spreken, soo laat ons eens sien, of ook onse Opper-magten die Mannen zyn, om dees genaamde mynen, en levendig-makende Fonteynen uyt te putten: die *Burger-helden*, die met sulk een geluk,

en

Die de Hooge Magten niet sullen weg-graven.

en deftig Politijk bestier, als wy getoont hebben, duisende van *Vreemdelingen*, besonderlijk de *Brabandse Coop-lieden*, en *Vlaamse Manufactuur-Reders*, en met dezen een oneindig getal Ambagts-Volk, en Nering-doende Uytslyters, tot hunne Maalsteden hebben getrokken, hebben tot heden getoont, dat zy met een ver-en doorsiende wysheit weten, dat niet alleen der *Regeerders* wel, en qualik varen, komt te hangen vande menigte, ofte het klein getal des Volx, maar dat het hunne, van het wel, of qualijk varen, van dese boven genoemde komt af te hangen; en dat het nodig is, om een groot getal Inwoonders, uyt welke gemaklyker de Schatten tot 's Lands onderhoud, en beschermingе konnen getrokken werden, aan te lokken, desen te troetelen, en gunstelijk te handelen, die de rijkdommen van buitenen in 't Land komen te brengen. Als *Manufactuur-Fabrikeurs*, *Negotianten*, ende *Reders inde Visseryen*, en op *buiten-Lands vragt varende Schepen*, aan welke de meeste Land, ende Burg-saten komen te hangen: want niet desen sullen de *Gestudeerden*, *Konstenaren*, *Renteniers*, *Uytslyters*, *Ambagts-Lieden*, en *Zee-varende Luiden volgen*, maar wel dese, die 't grootste getal des Volx zyn, de eerst genoemden, om, door hulp-middel van die, hun onderhoud met ordre, en gemak te mogen bekomen.

Maar handelen die geen gunstelijk.

Aan welkers haanteeringe.

't Welvaren van al de Lantsaten komt te hangen.

Hier om dan seg ik, dat onse *Hoge Magten* sulx wetende, seer wyslijk praktiseren, om, in hunne belastingen des Volx, de middelen, waar aan het geheel welvaren des Lands komt te hangen, sodanig niet te beswaren, waar door de *Kooplieden*, *Reders*, ende *Stof Fabricateurs*, hun in hunne affairen gedrukt voelende, souden komen uyt 't Land, tot anderen, die hun altijd graag ontfangen sullen, heen te wijken.

Deze handelen zy sagt op dat zy niet uyt 't Land souden wyken.

Voornaamlijk sien wy, dat die van *Holland* de *Negotie*, (om dat deze als haar gevleugelden Bode, seer ligt van d'een, na d'ander Plaatse kan vliegen) als de Voedster Vrouwe van alle d'andere Burger-handelingen, by alle bedenklijke middelen trekken, en tragten aan haar Provintie vast te ankeren; en dat met alle in, en uytvarende goederen, so veel het ook lijden mag, te bevryden van sware *Tollen*, *Convoyen*, *Licenten*, ende *Veyl-Gelden*; seer voorsigtelijk proportionerende de belastingen, na de natuur der Koop-manschappen, die 't Land ingebragt, ofte uyt-gevoerd werden. Te weten, d'inkomende

De Negotie beswaren zy 't minst om dat deze ligt vertrekken kan.

De lasten Proportionerende.

komende goederen, die ons ten vollen behoeve ontbreken, en daar van wy seer nodig goeden overvloed, ende voor-raad van moeten hebben; besonderlijk *Granen* tot 's Volx onderhoud, en alle soorten van ruwe Materialen, als *Wolle*, *Zyde*, *Vlas*, en *Kemel-haire Garen*, tot het maken van onse Manufacturen, en andere ontelbare werken; met min: ende alle andere goederen, die wy tot onser slytinge ontberen konnen, besonder de *gemaakte Stoffen*, en volbragte *Fabricaturen*; met meerder lasten; als mede de uytgaande Koop-manschappen, die wy misschen konnen, en door andere slyten moeten; dat is 't gene wy door de grote, en kleine *Visseryen uyt de Zee halen*, den overvloet die ons de *Oost*, en *West-Indische Maatschappyen*, ende groote Kooplieden uyt alle hoeken vande Wereld *opgemaakt*, toebrengen, nevens onse *eygene gemaakte*, ook by andere begonnen, en by ons verder opgemaakte *Manufacturen*; weder met min: en alle goederen, *Materialen*, die door het vervoeren ons gebrek, ende verlegentheit, tot het arbeyden van het Werk-Volk, soude konnen toebrengen; ook mede met meerder lasten te beswaren. In 't kort, zy die geroemt werden, voor wyse Politiken, en kloeke Regenten, betonen haar, ontrent alle gelegentheden vande *Negotie*, verwonderlijk gematigt; als mede ontrent de drie aangekoppelde Susteren van de selve; te weten de *Scheep-vaart*, de *Visseryen*, en het maken der *Manufacturen*: als by exempel.

Ons inkomende behoef met min.

En 't inkomende dat wy ontberen konnen met meerder.

Ook 't uytgaande, dat wy missen konnen met min.

En den uytvoer die ons gebrek soude aan brengen, met meerder lasten.

Zyn ook seer gematigt, ontrent de belastinge.

De *Scheepvaard*, die als de Dienaresse van d'anderen is, weten zy, dat die, beswaart wesende, tot een belastinge vande vervoerde *Koopmanschappen* souden strekken.

Van de Scheep-vaart.

De *Visseryen*, die, wegens s'Lands Situatye, en den Aart haarder oude Inwoonders, schynt aan het Land gekoppelt te wesen, lieven, en koesteren zy, als een van hunne oudste Dogteren; sonder de gevangen vis seer te belasten, op dat de sware vertieringe moge blyve: Wetende dat dese dingen door andere mé gedaan werdende, by de *Hollanders* (die den *Aberdaan*, en *Haring* suiverder als andere havenen, en inpakken) altyd sal gesogt werden, soo lang zy, soo goeden koop geven, als anderen doen.

Van de Visseryen.

Ende wat aangaat, de belastingen op de *Manufacturen*, en besonder ontrent de *Rederyen* van deselve, dese zyn weynig,

Ende Manufactuur Rederyen.

ofte gene: want tot voortplantinge daar van, sien wy, dat der *Steden Magistraten* yder in den haren om het seerste yveren, met Voorregten, en Premyen te schenken, aan die geen, die op nieuws eenige fabriken binnen hunne Wallen willen komen aan te vangen: Waar uyt dat Sonne-klaar blykt, dat het geheel Politijk bestier onser *Souverain*, en *Sub-alterne Magistraten* daar henen is, en werd geleit, om met de verhaalde middelen, 't sy door particuliere Kooplieden, of geoctroyeerde Maatschappyen, de Rijkdommen des Werelds, van buitenen, in 't Vaderland te mogen trekken.

Door welke vier Hoofd-middelen de rijkdommen in 't Land gebragt werden.

Dog is 't wonder? Want een vetten grond hebbende, soo weten de *Staten*, waar op sy Azen konnen; sonder aande Hart, ofte Moer-aderen, waar door het Lighaam met al haar Ledematen haar voetsel, en kragten moet bekomen, te hoeven suigen: Zy laten andere *Oppermagten*, uyt hunne *Coustumen*, *Tollen*, en *Licenten*, Vorstlijke Regalien, en Koninglijke Schatten soeken; 't Is hun hoog wyse voorsigtigheden genoeg, dat sy uyt alle andere middelen, die uyt dese vier Hoofd-middelen verkregen, gevoed, ende gesterkt werden, hunne Finantien, en noodige behoeven trekken; sonder evenwel te manckeren considerable, dog voor den Handelaar Tollerable, voordeelen, uyt de vier-gemelte Hoofd-middelen te halen.

Ende Staten middelen verschaft, om hunne Finantien te konnen versorgen.

XXXIX. AFDEYLING.

Door 't Geld dat de Staten met konst hebben weten te krygen, hebben zy de Frontieren gesterkt.

WAt sullen wy meerder hier toe seggen? Als dat *myn Heren de Staten*, door hunne Edel-moedige Grond-maximen, groot, en overvloedige Schatten, (by verscheide onnodiglijk begroot) hebben verkregen: *Schatten* waar mede zy, onder Gods Genaden Zegen, het gemene *Vaderland* hebben konnen bedienen, van al het nodige dat tot maintenue, ende beschermingе van het selve altyd is vereist geworden. Beschouwen wy dese waarheit niet? als wy aanmerken, en overwegen, dat zy van ouds dese wel *Gecitueerde Provintien*, ontrent hunne swak, en ligt-toeganklijkste inkomingen, met *Onwinnelyke Fortificatien*, tegens de Spaansen hebben omtuynt, ende beeingelt gehad?

Wat

Wat hebben ſy niet met hun geld verwonderlijke grote, en overvloeyende *Magazynen* van *Oorlogs Ammonitie*, ende *Artillerye* geſtigt, en opgelegt gehad? Overvloedig, ſoo het ſcheen, om de *Criſten-wereld* daar mede te provideren: hoewel *Holland* het tiende, ja het vyftigſte van hun behoef uyt haren *Boeſem* niet konde opleveren; Maar die door hunne *Kooplieden*, des Staats ſtyve Rug-ſteunſels, met ſulken menigte alhier wierden gebragt, dat het ſcheen, of *Holland* het *Pakhuis*, en d'algemene *Stapelſchuur* van *Europa* geweeſt ware.

Grote Magazynen gebout, en met overvloedigen voor-raad versorgt.

Indien het voor die, die *Hollands Magazynen*, ende *Voorraad* hebben geſien, tot verwonderingen geſtrekt heeft, en ons ook tot verwonderinge dienen moet, hoe verre ſullen wy in verwonderinge weg-gerukt werden, wanneer wy met onſe gedagten in aanmerkinge nemen, wat de grote, en Vrees-bare *Oorlogs Vloten*, die de *Staten* in Zee hebben uyt-geruſt gehad, niet wel gekoſt hebben? Als men bedenkt wat gelden tot het maken vande *Schepen*, en ook *Scheeps-toeruſtinge*, &c. tot het kopen van *Artillerye*, *Ammonitie*, ende *Vivres*, boven het geld datter moet zyn, tot betalinge van het *Zee-varend-volk*, van dito *Vloten*, vereiſt werden; ſoo ſchynt het dat Koninglijke Schatten te kort ſouden ſchieten, om ſoodanige *Equipagiens* uyt te voeren.

Koninglyke Vloten in Zee gebragt, en treflyke Heyrlegers onderhouden.

En niet jegenſtaande, dat myn *Heeren de Staten* ſoodanige koſtelijke *Vloten*, en Koninglijke *Heyr-legers*, met alle 't gunt aan beyden nodig is, en komt te hangen, hebben te onderhouden gehad, ſoo zyn zy nog altyd, met waarheit, geroemt geworden, voor *goede*, en *prompte Betaals-Heeren*: 't welk haar van ouds by alle Natien beſondere Reputatie hebbende doen verkrygen, ſy daarom den toeloop vande ervarenſte Krygsluiden ook bequamen.

En door hunne prompte betalinge, wonderen van de Wereld uytgevoert.

Van alle Oppervorſten, en Staten in *Europa*, wie ſag men meer toeloop in hunne Wervingen hebben, als de *Staten* van het Vereenigde Nederland? 't Volk ten Oorloge geneigt, ſag men in alle quartieren op den Trommel-ſlag vlyen, om gemelte *Staten* onder hunne *Martiale Veld-heeren*, de Vorſten *van Orange* te komen dienen: Een-deels om d'eer, en mede-deil aande Faam en Glorie van deſe Helden te winnen; Anderdeels om dat zy hun verſekert hielden, geen gebrek van geld, daar

men Soldaten, en alle behoeften voor koopt, in 't Heyr-leger, dat ſulke *Magtig*, en *Groot-dadige ſorg Heren* bevolen ſtond, te ſullen lyden.

Sorg-Heren die hun hoogſte belang aande goede uytkomſte vanden Oorlog latende gelegen zyn, ende middelen hebbende, omme het Volk met geld, ende Heyren, nevens de Scheeps-Vloten, van alle nooddruft te konnen voorſien, niet gemangelt hebben, daar in vlytiglijk hunne pligt te betragten; waar mede zy dan grote ſcharen van vreemden, en inſaten tot hunnen dienſt quamen te trekken: beſonder het bevaren Zee-Volk, die om het prompte Geld, en om de goede ordre, die de *Hollanders* buiten, en binnen Scheeps-boorden houden, vrywillig, en als om ſtryd, in tyden des noods, hunnen dienſt den Staat quamen aantebieden; en dat in ſoo groten menigte, dat heele magtige Vloten in ſoo korten tyd bemant wierden, dat onſe Buren en Vianden (die om hunne Schepen te be-volken, violentelijk moeſten preſſen) daar over verwondert, en als verbaaſt geſtaan hebben.

XL. AFDEYLING.

Den Autheur beſluit dit Hoofd-ſtuk met een wenſch, ende vermaninge op het geſeide paſſende.

IN 't kort, 't Geld dat de *Staten* met konſt hebben weten by een te ſamelen, ende waar door zy de geſeide middelen hebben verkregen, heeft den Staat door verwonderlijke hulp-ſchikkingen vanden *Hemel-Vorſt* (alle uytkomſte hangt van Gods ondoorgrondelijke wil, en on-afmetelijk wysbeſtier) doen bekomen die heylen, en zegeningen, die wy inde voorgaande Hoofd-ſtukken wydlopig hebben vertoont gehad: derhalven om geen herhaal, van dingen die eens geſegt zyn, te maken, ſal ik beſluiten met dezen wenſch, dat den *Groot-Magtigen Albeſtierder*, die 't Hert der *Koningen*, en aller *Oppermagten* leit na zynen wil, als de Water-béken; de herten van onſe *Oppermagten*, eendragtig doe ſtromen, na, en inde *Zee* van *goede wille*; haar gevende Raad, ende wysheit om hun *Hoog*, en *Laag-beſtier*, te rigten in regt-matigheit; beſonder ontrent de *Finatien*, waar uyt (als voren is geſegt)

veel

veel onheylen komen de resulteren, wanneer 't bestier daar van, niet na mate, en op ordre gerigtet werd.

Mate, nog bepalinge konnen, nog mogen wy haar niet Voorschryven; 't nodige moetter wezen; maar dat zy *lasten stellen*, en *Schatten*, dat zy mogen *Schattende* blyven: dat zy de *Schatten* die alleen tot 's Lands onderhoud, en dienst gegeven werden, verstandelijk, en ten meesten oor-boor voor 't gemene beste, ende beschermingе vanden Staat mogen doen administreren.

Dat zy alle onnodig, en *overvloedige kosten*, en onnutte *Geld-spillingen* mogen myden; ende beletten: *Eygenbaat*, en *Eygenbatige* uyt de daad-lijke handelaars vande Finantien bannende: *slinxse Praktiseerders* om haar met 's Lands Gelden te verrijken, indien zy die niet wel konnen besnuyken, genereuselijk van het gesonde Lighaam afknottende: dit doende, en inde menigte *Krauwels*, die op 's Lands middelen Aasen, besonder de *Huurlingen*, die 't Land verkortende, den *Adel* bravéren, en den bekommerden *Burger*, door haar trots, en overdadig leven, pikkéren; een breideling, en bekortinge makende: soo mogen zy haar versekeren, dat de Volkeren haar sullen Eeren, als de Sonen vande Opperste-wysheit, en haar beminnen als hunne gemene Vaderen.

En waarlijk heeft de *Godt des Hemels* de Hoge Magten niet gestelt, om te zyn tot *Goden des Volx*? En wat is het Ampt der *Goden?* Niet als wel, en goed te doen: nu dan *Hoog-en Groot-Mogende*, Vorst, Ridder, Edel, en Burger-*Heeren*.

Houd 't saam, d'eendragt; beschermt, beschut, bewaart, en veld,
De vreed; en vryheyt: den Staat; het Volk; 't gesag; 't geweld.

Siet in den Doelen tot *Leiden.*

Soo sullen u noyt weder-waardigheden ontmoeten, maar de *Gemeentens* sullen u op de handen dragen, en u, gelijk onse Vaderen, d'oude gedaan hebben, omhelsen met de Armen van Liefde: ende daarom voor al, laat uwe vingeren niet zyn als de Lendenen van *uwe Voorsaten*; maar volgt veel eer, den goeden raad van *Rehabeams* oudste Knegten, die voor het aangesigte

1 *Regum Cap.* 12.

sijnes

ſijnes *Vaders* gedient hadden: want in ſoodanige gelegentheden ſomtyds des Volx Knegten te willen wezen, verpligt het Volk t'allen dagen ootmoedige Knegten te zyn, en te blyven; om die in Eer, en groot-agtinge te verhogen, die haar na tyd, en voorval ſchikken kan.

Gelukkig is den Staat, daar hoog, en lage Magten,
Haar ſchikken na 't geval: en méten hunne kragten,
Naar s'Volx vermogen: d'wyl een Staat ſoo wel moet ſtaan,
Op Liefde, Vreed, en Ruſt, als 't geld van d'Onderdaan.

't TWEEDE

't TWEEDE DEEL,

't TWEEDE BOEK,

In het welke vertoond werd, de droevige Rampen die Holland, om hunne Staats Oneenigheden, oorspronklijk uyt s' Lands vyftig-jaarige Kerk-geschillen, wegens de Hoofd-punctlen des Geloofs &c. zijn overgekomen.

I. CAPPITTEL.

Geen Regeering isser volmaakt inde Wereld.

Of de Hollandse Regering sonder gebrek is.

DE deftigheid vande *Hollandse Regeering*, op den ouden Grondslag, van haar goede Gebouw-stellinge; en wat heyllen 't Vaderland, wegens 't bestuur, en de dispositie over de vyf Hoofd-zuilen van Staat, onder Gods genadigen zegen, is op, en toe gekomen, hebbende vertoont; soo staat nu voort aan te merken, of ook dese *Regeering* in zyne hoedanigheden volmaakt is, en of die soo gelukkig, sonder eenigen feyl, ofte mis-grepen vande Regeerders, waar by den Burger, als Onderdaan vande *Republyke*, noyt ramp, nog tegenspoeden hebben komen te lyden, is bestuurt geworden.

In-

Daar Menschen Regeren kan 't niet volmaakt wezen.

Indien dit ware, soo souden onse Vaderen hebben mogen, en wy nog konnen roemen, meer als door menschen, dat is door *Vleeslijk-volmaakte Engelen*, geregeert te zyn: maar door onvolmaakte menschen zynde geregeert, en nog werdende (gelijk 't altyd sal blyven) soo ist een on-mydelijke sekerheit, dat men altyd onvolmaaktheden inde *Regeringe* ontmoeten sal: want hoe volmaakt ook het menschelijk bestier, inde alderveylig, en beste *Republijk*, door de besessingen vande doorlugtigste verstanden, mag wesen opgestelt, om in praktijk gebragt te werden; soo salder evenwel eeuwiglijk gebreklijkheden in d'alderbeste Regeringen gevonden werden: dewyl de gebreklijkheden van *die Regeren*, altyd, als van onvolmaakte menschen, inde uytwerkselen van hunne Regeringe, komt, en sal komen henen te schynen: wat wonder dan, dat wy, door menschen zynde bestuurt, en nog geleid werdende, altyd geen juiste, of wel Godlijke volmaakheit in onse hoog-waardige *Stuur*, en *Leidslieden* hebben, of komen te ontmoeten.

II. CAPPITTEL.

De goe, en qua vrugten, van het wel, of qualijk gebieden, en 't wel, of qualijk gehoorsamen inden Staat.

Daar men wel gebied, sal wel gehoorsaamt werden.

HEt nodigste evenwel, waar mede zy den gepresene Staat van Heerschappye bewaart, en een doorlugtig aansien hebben gegeven, is geweest het *wel-gebieden*, het welke is beantwoort geworden met de *wel-gehoorsaminge*. Daar het eerste, na zyn ver-eiste regt, wel is, en niet van zyn oud-wezentlijke ordre afwykt, daar sal het twede in zyn behoorlijke forme wel stand grypen; om de ver-eiste pleggigheden van order-houdinge op te volgen.

Aan

Aan deze God-geheyligde keten van wel-gebieden, en wel-gehoorsamen, hangt het geheele wel zyn, van het menschelijk geslagte hier op Aarden: en daarom ist dat *Justus Lipsius*, in zyne Politike lessen, met den welsprekenden *Romein Cicero*, dezen Gulden keten den eenigen steun, of *'t onderstutsel*, vande menschelijke Societeyt; den sterk *gevlogten band*, waar aan desen Staat van gemeinschap werd vast gebonden; en een *levend-makende kragt* die duisende van menschen den regten Geest, en Adem geeft; komt te noemen. Ook is het zeker, dat sonder deze *Ziele*, of levend-makende kragt, nog *Huis*, nog *Stad*, nog *Staat van Volk* bestaan kan.

De nuttigheit van beyden.

Sonder *gebied* salmen geen Societeyt, nog Burger-gemeenschap sien beklyven: roof, en overlast moet door d'yseren staf des *gebieds* gebryselt werden: *'t gebied* is de roede van *Circé*, die Menschen, en Beesten, geseglijk, sagt, dwé, en buygsaam maakt; d'onredelijk, woest, en wreden door tugt, onder vrese in hunne pligt; de goed en wyzen, onder de behaaglijke Wet der liefde, in gehoorsaminge, behoudende.

De vrugten van een Agtbaar gebied.

Aan d'ander zyde, soo is de *gehoorsaamheit* dat Eedele Zaat, dat uyt een wel-beploegden Herten-akker, als uyt een goede Teel-grond, groot-gewenst, en hoog-behaaglijke vrugten komt voort te brengen: 't is een der grootste goeden, gelijk de *on-gehoorsaamheit* een der grootste quaden is. Want *deze* ont-volkt de *Rijken*; verwoest de *Landen*; vernielt de *Steden*; verslint de *Huisen*; en brengt het *Volk* tot niet: maar de *eerste* versamelt de *Gemeenschap*; Grond-vest de *Huis-houdinge*; verciert de *Gebouwen*; vergroot de *Steden*; verrijkt de *Landen*; bevolkt de *Staten*; en set de palen der *Koningrijken* uyt. Daar *deze* den Viand komt den rug te wenden, daar sal *d'andere*, met beoginge van eere, 't aangesigte tegens hunne vervolgers keeren: daar *deze* dood, maakt *d'andere* levendig te houden: in 't kort, de *gehoorsaamheit* is 't uyterste, de bepaling, en het einde waar na den *Souverain* vande Heerschappye, en den *Subaltern* met hem, komt te werken: gelijk als *God* doet, die het Al-geheel der natuur, gesegt het *Groot-Al*, geschapen heeft; om op zyn wil, en wenken te gehoorsamen, ten einde, dat het door gehoorsaminge in wezen sal blyven, soo als 't

De goe, en qua vrugten vande ge- en ongehoorsaamheit.

den *Schepper van Hemel , en Aarde*, in den beginne quam te ordineren.

III. CAPPITTEL.

Hoedanig een Regend, ofte Regeerders wesen moeten.

Den Gebieder moet beter wesen als die gehoorsamen.

MAar gelijk den *Schepper* in uytnementheit volmaakt is, boven het *Geschapene*, en alle *Schepselen* die van zyn eeuwige Wysheit, en ordre komen af te hangen; alsoo moet den geenen die gebieden sal, in voortreflijkheit uytsteken, boven die gehoorsamen moeten: *Soodanig een is waardig Koning* (segt Aristoteles in zyn, Moralen Cap. 10. Boek 8.) *die alles besit, ofte heeft wat een Koning hebben moet: en dient soo eenen beter te wesen, als alle de geen, over wien hy komt* (of zy komen) *te gebieden.*

Volmaakt kan hy niet sijn; 't welk God alleen is

't Is waar, in waardye kan dat niet zyn; maar 't kan wel in hoogagtinge, en eer-houdinge, die den Onderdanen voor hem draagt, wesen: God in in zyne *Eygenschappen*, so wel als in zyn *Wezen*, volmaakt is, is alleen beter in waardye dan alle, over wien zyn gebied, dat is 't Groot-al te strekken komt; desen, in beschouwinge van zyne werklijke eygenschappen, als volmaakte deugden, na te volgen, is de pligt van den *Souverain*, die over een Volk op Aarden gestelt is: niet dat hy die volmaaktelijk kan op volgen, want *God* in zyne werken ter regter, nog ter slinker afwijken kan, daar des *Aardsen Souverains* deugden op een smal, en gladden middelweg, tusschen twee buiten-spoorge paden, geleidet werd.

Om dat zyne deugden tusschen d'ondeugden staan

De *Wysen* hebben ons van d'oudste tijden af gesegt, dat de deugt altijd tusschen twe ondeugden komt te wandelen; want gelijk de *Mannelyke dapperheit*, de roekeloosheit, en klein-moed, ook dol, en bloo-hert aan zyne zyden heeft: de *gematigde mildheit*, en *pryslyke suinigheit*, tusschen gierig-aard, en quistige over-daad geplaast is: Alsoo is het agtbaar gebied van den magt-hebber,

zyn

zyn *goedheit*, en sagtmoedige handelinge, tusschen laf, en straf geordent.

Met het eerste maakt een Regeerder sig *on-geagt*; met het twede, wanneer die met wreetheid is verselt, *gehaat*, by zyne Onderdanen: Daar hy in tegendeel den middel-weg van *Agtbaarheit* tusschen veragtelijke gemeensaam, en hoogmoedige trotsheit; sijn *goed* en *sagtmoedig Bestier*, tusschen laf, en wreet houdende, *Eer*, en *Groot-agtinge* by zyne Volkeren vinden sal.

De deugt maakt hun alleen geagt.

Wat is de verdere pligt van goede *Regenten*? Hun geheel te besteden tot de welstant van hunne *Onderdanen*: die, siende dat de Overheden het *Gemene-beste* met hunne daden tragten te bewerken, en het selve tot hun eenigste einde stellen, des te vrywilliger gehoorsamen sullen.

Wy hebben hier voor in 't 10de Hoofd-stuk van onse Voorschouw gesegt, dat de *liefde* een waarhaftig *goed Regent* komt te maken; en dat soo eenen niets beoogt, besorgt, nog bearbeid dan het *gemene beste*, en het welzyn vande *Onderdanen*: Dit hebben de oude Egiptenaren geweten, en dit is 't geene *Jethro* getuigde, wanneer hy zynen Schoon-soon *Moses* rade *Israel* onder een ordentlijke Regeering te stellen: „ siet om (seide) hy on„der den *Volke* na kloeke Mannen; Die God vresen; na waar„agtige (dat zyn getrouwe) Mannen; die de gierigheit haten; en „ stelt die over hen (te weten het Volk) tot *Oversten*, enz. Exodi „18. Cap. en waarom dog het laaste? op dat zy niet hun eygen, voor de gemene welstant komen te besorgen.

Wat in een Regent vereist werd.

't Schynt dat dit de eerste Grond-wetten (door de natuurlijke reden 't Volk in haar verstant geprent) altyd het seker gebruik, der oude *Batavieren*, en dat van hunne *Nasaten*, gelijk de oude Handvesten der *Hollandse Graven*, op voorgaande gebruiken Gegrond-vest, getuigen, geweest is; Dat zy de Regtveerdig, Wys, en Rijkste Mannen tot hunne *Regenten*, en *Overheden* gekoren hebben: Ja geene andere vermogten de *Hollanders* tot de Regeeringe van hunne Steden te kiesen, als deselve: maar waarom Mannen, die so wel met tydlijke goederen begaaft, als met voortreflijke deugden, en uytmuntende gaven des gemoeds, begenadigt waren? Rijkdom is een gunstige *gave Gods*, die deselve wyslijk besit, en beheert, sal daarom ge-eert werden; maar

Wat voor Mannen de Hollandse Steden tot Regenten hebben, en nog moeten kiesen.

die geld lief heeft, werd des gelds niet zad: *ſegt Salomon*, *Eccl.* 5. *Capp.*

Een gierigaart onbequaam tot de Regeringe.

Hoe ſal den *vrek*, en *gierigaard* een Volk regeren, die ſelfs zyn Huis verwoeſt? om dat *dezen* de geſchenken lief heeft, daar om bied hy zyn eigen Ziele te koop; en zynen rijkdom is hem, als de *bagge* in een Varkens ſnuit: ,, maar zalig is de *Ryke* die onberiſ- ,, pelyk gevonden werd, en het Goud niet na en gaat, wie is deze? ,, en wy zullen hem Zalig pryſen; want ſo eenen doet grote din- ,, gen onder zyn *Volk*: wie is door 't ſelfde beproeft, ende volmaakt ,, bevonden? dezen is tot een roem, zyne goederen ſullen beveſtigt ,, werden, en de *Gemeente* ſal allerſints vertellen zyne grote weldadig- ,, heden, ſegt *J. Sirachs* Soon, in zyn 31. *Cap.*

De vryheit van het Vaderland dient waardiger, dan onwettige rijkdom geſchat te werden.

Siet Plutarchus, in 't leven van Curius.

En dit is 't waarom, dat den *rykdom*, nevens regtveerdigheit, en wijsheit in een *Volx Regent* ver-eiſt werd; dewijl datter weynige, onder de weynig beſittende, gevonden werden, die met den *ſchatloſen M. Curio*, om hunne *Vaderlands vryheit* in zekerheit, en welſtant te bewaren, een *houten Nap met Rapen*, voor de aangepreſenteerde rijkdommen, en *ſchatten der Samniten*, ſullen komen te kieſen; dog indiender nog ſodanigen mogten zyn, gelijk wy vertrouwen van ja (alſoo de deugden niet verſtorven zyn) ſoo ſeggen wy Zalig zyt gy Land, van dat gy *Vorſten* hebt, dat *Sonen der Edelen* zyn; die haar Brood ter regter tijd eeten tot ſterkte, en niet tot drinkeryen, ſegt den wyſen Predikerin zyn 10. *Cap.*

En Phocion die de ſchatten van hunne ſtrelende Vianden veragt hebben.

Helaas! dunne zynde ſulke te vinden, als *Curius*; en die met *Phocion*, voornaam *Athener Borger*, dewelke met zyne zedige wyſheit, en kloeke daden, matelijke rijkdom, eer, en ſtaat hadde gewonnen; de aan-geofferde grote gaven van *Phillippus van Macedonien* afwyſen ſullen, en met hem ſeggen ,, Ik hebbe voor my ,, middelen genoeg; ende myne *Sonen*, voor wien gy ſegt dat ,, deze rijkdommen dienen konnen, indien zy myne voet-ſtappen ,, volgen willen, ſoo ſal dit *klein Landeken*, in 't welke ik my in ,, waardigheit, en ſtaat zie gebragt, en dat my in groot-agtinge ,, komt te houden, haar genoegſaam voeden, en desgelijx als my ,, de koſt met eere geven; maar willen zy van myne deugden af- ,, wijken, ſoo wil ik haar overdaad met deze rijkdommen niet ge- ,, voed hebben. En ten tweden male, dezen wyzen Burger, en geagten Regent binnen *Athenen*, door den Sone van *Philippy*, *Alexander*

ander de Groote met rijke geschenken, onder uytstekende loftuitingen van zyne gaven, en deugden, begroet werdende; soo seide hy tot de Legaten van den Griexen Macedonier „ *Alexander*, kent „ die my onder de Burgers van *Athenen*, een vroom, eerlijk, „ en deugtsaam Man te wezen? wel, dat sulx zy! maar op dat ik „ ook soo eenen blyven mag, soo brengt het Goud weder met u, „ tot uwen *Heere*.

IV. CAPPITTEL.

Soo de Regeerders zyn, zyn hunne Onderdanen.

De wijsheit verheft hare Liefhebbers.

DEwysheit (*segt Salomon*) verheft hare stemme op de straten; en de redenen hares monds zyn sterke grendelen aan de Poorten der Stad: want *wysheyt* is meerder dan kragten, en hare kloekte overwind de sterke: die haar begeert, sal eere, ende heerlijkheit ontmoeten; om dat zy 't Regt, de Geregtigheit, en alle billijke paden kent, daarom voorkomt zy hare soekers, en brengt de selve tot Heerschappye: segt de wyse Man *Sapien. 6. Cap.*

Soo de Regeerders zyn ist Volk.

Gelukkig een Volk, die niet alleen hunne Voor-regten op deze gronden van soo te moeten doen, dat is de wyste, en regtveerdigste tot Regeerders te kiesen, gelegt sien, maar diese dusdanig op zyn ge-eiste grond-slag sien opgevolgt: want (*segt Jesus Sirach*) „ de wyzen, onderwyzen haar Volk, ende Heerschappye der ver„ standigen werd ordentelijk aangesteld: gelijk als een *Regter* is, zyn „ zyne *Dienaars*; en gelijk de *Voorgangers* van eene Stad zyn, alſo „ zyn de *Burgers* die deselve bewonen, *J. Sirach.* 10 *Cap.*

Deze hun als leden, na de edele Deelen, gedragende.

Niet ongevoeglijk werden de *Steden*, en Volx *Republyken*, by onse natuurlijke *Lighamen*, en de *Regeerders* daar van, by de *noble partyen*, als de *Herssenen*, *'t Hert*, *Long* &c. vergeleken: soo lang dese gesont zyn, en hare goede werkingen doen, soo verquikken haar alle de Ledematen; maar daar dese bedorven zyn, daar

 schut,

ſchut, en beeft het geheele Lighaam, en al wat daar aan kleeft, werkt na de *dood*: de regtvaardige gerigts oeffeninge; de wettige ordre inde beſtieringe des Volx; ende eendragt van *Land*, en *Stads Regeerders*; maakt welgeneigde, vreedſame, goede, en gehoorſame *Burgers*, en *Onderdanen*: en door de praktijk van deſe deugden, bereikt de *Heerſchappye*, die einden, waar na zy komt te arbeiden: maar daar deze voortreflijke *deugden*, voor *jigt*, en *zijdigheit* inde Gerigts-banken; voor *eygen-baat* van onbetamelijke hoog-heden, en voordelen te bemerken, tegens de wettelijkheit van d'oude ordre inde Politie, komen te wijken; en daar de *Regeerders* twedragtig zyn, daaar komt het gehele *Lighaam vande Gemeinte* ſig te bewegen, en het einde harer werkinge is de ruyne, en het ſterven vande *Republijke*.

Gelijk de Hollandſe Burgers hunne Regenten,

Aan-merkt deſe onwederſpreeklijke waarheden, inde verhaalde, en nog te verhalen Hiſtorien vande Hollandſe Regeringe, inde *Regenten*, en de *Onderdanen*: wanneer *d'eerſte* hunne eedele deugden, inde gemelte gelegentheden, hebben doen uytblinken, en op die gronden toonden wel te gebieden; ſoo zyn zy in hunne agtbaarheit ge-eert, in hunne deugden praktijk nagevolgt, en met affectien wel gehoorſaamt geworden. Maar hunne paſſien, en zydigheden doende voor den Volke boven drijven, ſoo heeft men geſien dat de *Hollandſe Burgeryen*, met d'eb, en vloed van hunner *Magiſtraats-gebreken*, meer dan met hunne goed, en pryſlijke daden, zyn heen, en weder gedreven, en getrokken geworden: beſonder by de *Hoex*, en *Cabeljauſche* tijden, als wanneer den eenen *Burger*, tegens den anderen *Burger*, in bittere Viandſchap blaakten; om het belang van hunne *Regenten*, die malkanderen vinniglijk beſtreden, en vervolgden, en dat alleen om op het kuſſen van Staat te ſitten; gelijk wy getoont hebben.

Soo inde voorgaande, als na gevolgde tijden gedaan hebben.

Maar wat mogen wy van d'ouden tijd weder ſpreken; dit ſullen wy verder gaan tonen, en aanwijſen, dat *veele rampen*, die onſe *Vaderen*, en *wy* beleeft hebben, zyn geweeſt de vrugten, die uyt het zaat van driftige eenzydigheden, wegens verkeerden yver inden *Gods-dienſt*, en de tot *eere*, *ofte Staat-zugt* zyn voortgekomen: in voegen wy, uyt de daar op gevolgde twe-dragten, die ons *Vaderland* hebben ontroert, en veele deftige *Land-ſaten* hebben bedroeft, en bedorven gehad; ſonne-klaar ſullen ſien, dat ook onſe

onse deftige *Staatse Regeeringe*, soo met, en voor al sonder *Stadhouders*, niet in alle zyn delen (gelijk wy van alle Regeringen hebben gesegt) soo volmaakt is geweest, of daar zyn verscheide misgrypingen by die, en desen, by *Vorst*, en *Overheden*, en ook dwaal-gangen by den *Burger*, gesien geworden.

V. CAPPITTEL.

De Nederlandse Overheden, en Onderdanen, tot twisten geneigt, beweegt Spanjen, om met haar een Vrede, ofte bestant te maken.

De Landsaten eendragtig inde grond-legginge van hunne vryheit.

INden beginne datmen deze Volkeren bekorte in hare voorregten; hunne gemoederen dwang-lasten opleyden; en haar met swaare Schattingen drukten *(gelijk wy 't in 't 4. Boek getoont hebben)* doen sagmen dat ootmoedigheit, jonst, en liefde den Land-saten, soo *Heeren* als *Burgers*, met den band van eenigheit quamen aan malkanderen te binden: hunne over-een-stemmende genegentheden, dede hen ondernemen haar geschopte vryheit weder op te halen; en haar dwang-jok hun selven vanden halse te werpen, gelijk zy ook, door hunne eendragtige 't samen werkinge, seer mannenelijk gedaan hebben.

Hier van door voorspoet afgeweken.

Maar wanneer zy uyt den ellendigen Poel der Spaanse slavernye, in een grooter vryheyt, als ooyt, waren gekomen; zynde door veele swarigheden op den *Troon van Eere* geklommen, ende met Rijkdom, en veele Zegeningen *bekroont* geworden; doen heeft men gesien dat hoovaardye, ende grootsheyt, de plaatse van ootmoedigheyt quam in te nemen; de goed jonstigheyt tot zynen naasten, veranderde in eygenliefde, baatlust, en veragtinge van sijns gelijken; en daar de *Burger-liefde* hadde behoren plaats te vinden, daar sagmen nyd, en afgonst inde Zetel sitten.

Soo zynder quade bewegingen.

ô Hel-

ô Helsche gedrogten ! welker afgronden niet als krakeel, en twe-dragten komen op te werpen.

Ootmoedig waren de gedagten,
Doen 't onder 't kruis lag; sonder kragten:
Maar! naaulix had het kragt gekregen;
Of toond' zyn kragten, wel ter degen.

En ellenden in 't Land gevolgt.

Konden roepen *d'onmagtigste*, inde oude Hollandse geschillen, die tot een verderflijk einde helden; dog welker uyt-einde soo rampsalig niet was, als 't inden hevigsten brand sig wel liet aansien: maar welker aangesteeke koolen lange onder de asse des tyds verhoolen zynde geweest, het jongst brandende vuur egter geen klein gewigte heeft toegebragt gehadt.

Aanbiedinge van Vrede om drie redenen.

Even te vooren dat desen brand (daar van wy eerst spreeken sullen) boven het dak quam uyt te bersten, soo wierd *Phillip de derde*, en sijn Schoon-broeder *Albertus*, bewoogen een honorable Vrede, de Vereenigde Nederlanden, aantebieden, om dese drie redenen, ende oorsaken, *seit van Meteren in sijn* 28ste. *Boek*.

Eerstelijk, om den Oorlog die haar *Volk* 't meeste drukte, en de ruyne van *Vlaanderen*, en *Braband* was werkende, van haren bodem te weeren.

Ten tweden, om dat de *vereenigden*, onderstut zynde met de grooste magten van *Europa*, haar Geld kassen uytpuurden.

Maar voornamentlijk ten derden, om dat zy hoopten dat door dese weg van Vrede, haar een *Poorte* soude geopent werden, waar door men den *Konink* weder in besittinge van sijne *Erf-landen* souden konnen brengen: hoort, hoe den *Spaansen Raad* op dese sake komt te redenkavelen.

De speculatien op dat subject by den Spaansen Raad genomen.

„Dese Volkeren (spreekende vande geunieerde Provintien) „gewoon onder een Monarchale Forme van Regeeringe te le-„ven, sullen haar beswaarlijk, en niet sonder groot gevaar, „konnen gewennen, onder een ander gedaante van Heerschap-„pye: dewyl de alte grooten vryheyt deser Landen, Steden, „en Leden van dien, niet sal toelaten, dat zy met elk-anderen, „hoe hoognoodig het ook zy, in een gematigde *eendragt* „leven; ten zy, door een eenparige toestemminge, onder haar

„werd

„ werd opgeregt,een Souveraine Vergaderinge;aan welke(als aande
„ *Opperste-magt*, boven hunne separate *Souveraine Mogenschappen*)
„ moet staan, en voor altoos blyven, de absolute decisie van
„ alle opkomende questien, en mis-verstanden: het welk (seg-
„ gen zy) by haar niet wel sal konnen werden in praktijk ge-
„ bragt; dewyl wy hebben gesien, dat zy dese eenige noot-
„ saaklijkheyt, by 't heetste vanden Oorlog hebben versuimt:
„ hoe veel te min, sullen zy tot sulx konnen verstaan, levende
„ buiten vrese, in volle vrede, ende vryheyt, die haare herten
„ sal doen opswellen in argwaan, afgonst, en jalousien: zynde
„ den weg omme den *Konink* weder te brengen, door de Poorte van
„ haar twist, en krakelingen, inde besitting vande afgewekene
„ *Nederlanden*.

Wat het besluit van dese reden-stellinge belangt, daar voor heeft de goede Godt Holland gelieven te bewaaren, maar of zy anders in hunne voorspellinge hebben gemist gehad, sullen wy in 't verhaal vande *Hollandse Rampspoeden* eens gaan nasien.

VI. CAPPITTEL.

In den beginne der Reformatie isser by de Hooge Overheit geen vast Voorschrift in Leer, of Kerk-ordre, vast gestelt geworden; waarom veele Leeraren de gemene Kerk-gebruiken, en Leere, niet wilden volgen.

DE *Vereenigde Staten* anno 1583. door de dwase aanslagen van den *Hertog van Alenzon* opgewekt zynde, om den Staat van hunne Regeeringe te verseekeren: bevonden hier toe het nodigste, om hare gemene, en yders particulier belang, of intresten wel te bewaren; dat de gesamentlijke *Provintien* onder den anderen in *Eendragt*, *Trouwe* ende *Vrindschap* mosten leven; waar

't Uytregts verbont by de Provincien, geratificeert.

toe, en om met den band van *Liefde* gebonden te blyven, zy, op dit subject Staatsgewys Vergadert zynde, hebben verklaart, dat de artykelen van het verbont des jaars 1579. die sy met wijsheyt, en rypen oordeel hadden oversien, en doorkeken, soo Goed, Christelijk, Loffelyk, Eerlyk, en dienstig waren, dat deselve geene veranderinge van noden hadden, om een eeuwig durende eendragt, onder de Bondgenoten te onderhouden.

Ende Gereformeerde religie voorden algemenen Staats Godsdienst geordonneert.

Alleen op het 13. artikel, dat (in gevolge vande *Gendse Pacificatie*) de dispositie over den Gods-dienst laat aan elke Provintie in den zynen, 't sy dat sy by den Gods-dienst daar sy in leefden, wilden blyven, of die veranderen, is goed gevonden, eenige veranderinge te stellen: dewyl door Gods-genade de Evangelische Gereformeerde Religie by de Provintien eendragtelijk was aan-genomen, soo dogt haar, dat sy daar by moesten blyven, sonder eenige veranderinge daar in te mogen doen, als met gemeen consent vande Bondgenoten; om te voorkomen, dat in toekomende tijden, door veranderinge van Religie, geene scheuringe mogte werden gepractiseert, onder de voorschreve Provintien, ofte Leden vande selve: 't welk zy alsoo hebben besloten, om malkanderen daar by met lijf, goed, en bloed te beschermen, en te maintineren; sonder te gedogen dat eenige andere Religie inde *Geunieerde Provintien*, (verstaat inde publike Kerken) in 't openbaar soude geleert, ende ge-exerceert werden &c. *als P. Bor getuigt*, *Fol.* 35. *vant* 18de *Boek.*

Dese Resolutie, van maar eene Religie inde publique Hooft-Kerken, der *ge-eenigde Landschappen*, te dulden; was een heilsame grondlegginge, om d'eerste zuil van Staat (als voor is bewesen) vast te setten, namentlik, om door de te vaster verbintenissen, die de *Regeerders* van elke *Stad*, en *Landschap*, der samentlijke Provintien, door desen Goddelikken band van eenigheit inde Kerken, te vaster eenigheit in hun gemeen bestier te hebben.

En inderdaad, gelukkig was den Staat, door dese, en sodanige resolutien; en souden vry gelukkiger zyn geweest, indien vanden beginne, een regtsinnige, en grondigen regel voor leere, en Kerklijke ordre, door een algemeine Kerkelijke vergaderinge, ware vast gesteld, en door de *Opperste Magt*, van den geheelen Staat, ware goed gekend, toe-gestemt, en met haar uyterste

Maar geen vaste regelen in leer, en Kerken ordre vast gestelt.

wil,

wil, ware bekragtigt geworden; dog niet om yder Landsaat, by forme van Conscientie-dwang, te verpligten deselve, als onfeilbare regelen aan te nemen; dan alleen, om eenigheyt inde Kerken, en een bepalinge voor de disputeer sieken, en twistsinnigen te hebben: latende de contrary gevoelende, in haare volle vryheit, om den *grooten*, en *volmaakten God*, buiten de openbare Kerken, te dienen, volgende het dictamen van hare Conscientien; dat is de sluit-reden van haar verstandige Zielen.

Wel by de Nederlandse Kerken.

't Is waar dat de eerste Sinodale Vergaderingen der Nederlandse Volkeren (als d'eerste gehouden tot *Wesel* 1568. tot *Emden* anno 1571. en binnen *Dordregt* anno 1574. en 1578.) om eenig inde leere, en inde Kerken-ordeninge te zyn, verscheide artikulen, als vaste Fondamentele regulen voor de Evangelische Kerken hebben opgesteld; en onder andere besloten haar vast te houden, aan de *belydenisse des Geloofs*, by de Nederlandse Kerken gedaan, ten tijde van de *Gouvernante*; en den *Heydelbergsen Catechismus* te moeten Prediken &c. dog dese canons, ofte regulen door de *Hooge Overigheit* wel zynde voor goed gekeurt, dog niet geratificeert, en vast gesteld geweest, soo hebben veele Leeraren dese regulen voor algemein niet willende aan nemen, de vryheit gebruikt, om elk de Heylige Schrifture na eygen bevattingen uyt te leggen; en op eygen authoriteyt Kerken-ordeningen aan te vangen, contrary de leere, en 't gevoelen deser algemeine Kerken.

Maar niet by de hooge Overigheit bekragtigt.

Soo dat hier uyt veele ongemakken, en beroertens zyn ontstaan inden Lande; eerst binnen *Uytregt* tussen de St. Jacobs Kerkelingen, ende Consistorianten; ter oorsaak Mr. *Huibert Duifhuis* van Rooms Priester, een Gereformeert Predikant zynde geworden, zig niet wilde conformeren met de anderen.

't Welk onder de Kerklijken wanordren brengt.

Wat ongemakken, spruitende uyt de verscheidentheit van leere, tussen de Predikanten *Pieter Cornelisse*, en *Caspar Coolhaas*, die van *Leyden* (in welke twist de Magistraat, wegens de questie van het Regt der Kerke, ende Magt der Politike Overheden, haar inlieten) hebben uytgestaan, kan by *P. Bor* in zyn 14de *Boek* gesien werden.

VII. CAPPITTEL.

De Kerken van Nederland zyn bekommert, houden met consent een Sinode Nationaal: welker besluiten by de Staten niet werdende bekragtigt, soo zyn die by veele Kerklijken, en Politiken wedersproken geworden.

De Kerklijken hier over bekommert.

DEse, en sulke ongemakken meer, stelden de Kerken van Nederland in een droevigen staat van bekommeringe, aangesien nog seekere ordre, nog vaste bepalinge inde leer-stukken des geloofs, voor de Kerkelijke, door den Staat gevestigt stond: 't welk by veele vreed-lievende Kerkdienaren zynde aangemerkt, een yver inde selve heeft verwekt gehadt, om met d'autoriteyt vande Generale Staten door een vast gestelde *Regel-maat*, dese gebreklikheden weg te nemen.

Houden een Nationable Sinode met consent vande Staten Generael.

De *Staten Generaal* (seit *Bor in sijn 16. Boek fol* 24.) anno 1581. binnen *Amsterdam* vergadert zynde, wierden vande Gereformeerde Predikanten versogt, eenigen uyt den haren te Committeren om met haar Authoriteyt, de handelingen vande Nationale Sinode, binnen *Middelburg* beschreven, te willen by wonen, en helpen bestieren: en dat zy dit tot Apostil op haar versoek, den 24. Mey, kregen. Dat zy het voornemen der „Remonstranten, niet anders dan Christelijk, en Goddelijk „konden bevinden: versogten daarom deselve het aanstaande Si- „nodum te willen vorderen, houden, ende sluiten ter plaatse „inde Remonstrantie gemelt; sonder te verwagten eenige Ge- „deputeerden van des Generaliteyds wegen; overmits de voorsz. „*Heeren Staten* geen ander vermoeyen, ofte opine vande Re- „monstranten konden hebben, dan datse alle hun handelingen, „soo wel in desen aanstaande Sinodus, als andersints, tot Gods „eere, en stigtinge der Kerken Christi, souden schikken, ende „bedragen &c.

Dese

Dese Sinode gehouden, en ten einde zynde gebragt, soo heeft (*volgens 't seggen van den Remonstrantsen K. History-schryver in zyn* 3. *Deel Pag.* 47.) dese Sinodale Vergaderinge, vande *Staten* versogt, hare opgestelde Kerken-ordeningen te willen approberen; en seit hy verder, dat men niet en vind, dat de *Staten* die aangenomen, ofte geaprobeert hebben. Een bewys dat de *Hooge Magten* doenmaal nog geen genoegsame bekommeringe voor den Gods-dienst hadden; of dat zy in dien tijd nog niet hebben konnen bevroeden, dat buiten een vast gestelde ordre, en door al te grooten vryheit inde publike Kerken, soodanige onheylen voor het Vaderland konden gebooren werden; als zy naderhand met droefheyt bevonden hebben.

Welkers besluiten by haar Hoog-mog. niet zynde bekragtigt.

Oorsaak van verdere disordren geweest is.

Dog ten is geen wonder, alsmen den gevaarlijken toestant van die tyden, komt te overwegen, dat doenmaal de *Hooge Magten* onses *Vaderlands*, nog soo verre niet dorfden treden; aangesien verscheide Leden vanden Staat, en der Steden Respective, met het gevoelen der contra-lerende Predicanten, tegens de gemene Kerken eens waren; Sustinerende dat het een pure Conscientie-dwang waare, de Kerken, en haar Leeraren te verbinden aan zekere regelen, ofte Formulieren.

Om dat veele Regeerders.

Onder deze Formulieren waren wel de voornaamsten, de eerste *Nederlandse Confessie*, ende den *Heydelbergsen Catechismus*, waar tegens de geseide Predikanten (die in 't stuk van *d'eeuwige voorsienigheit*: vande *Erf-sonde*: vande *weder opregtinge* des mensche: van *Gods-verkiesinge*, en *roepinge* door de Predicatie des Evangeliums: vande *Goede-werken*: de *vrye wil*: ende *volherdinge der Heyligen* &c. vande meeste Kerken, ende de Teologische Professoren van *Leyden*, verschilden) seer vinnig quamen te Prediken; en dat met sodanigen kragt, en yver, dat zy duisende van Kerklijke Ledematen, en veele Magistraats Personen tot haar gevoelen bragten: en eenigen vande laaste met haar soo yver-siek maakten, datmen heeft gesien, dat deze, ja de Steden selfs, hun opentlijk tegens de Sinodens, en haar besluiten quamen aan te kanten.

De Kerk Formulieren.

Ende Kerk-gebruiken tegens spaken.

VIII. CAPPITTEL.

Wat ongemakken hier door binnen Leyden zyn ontstaan.

De Leere van Coolhaas veroordeelt.

SIet wat die van *Leyden* inde ſake van hunnen Predikant *C. Coolhaas*, anno 1582. hebben gedaan : d'uytgegene Boeken van dezen Man, wegens de Godlijke Predeſtinatie &c. by de *Middelburgſe Sinode*, veroordeelt wezende; en hy daar tegens Proteſterende, van dat zy onordentlijk, onkriſtelijk, en met partyſchap handelende, hem onvolhoort hadden veroordeelt; bragt ſoo veel te weeg, dat hy zyne ſaken tegens eenige Gecommitteerde Predikanten (op den 30. Novemb. 1581. binnen *'s Gravenhage* voor vier Heeren, Gecommitteert uyt de *Staten van Holland*, en ten by weſen van vyf Gedeputeerden uyt de *Magiſtraat van Leyden*) ſoude mogen verdedigen: maar hy in zyne verweeringe ver te kort ſchietende, ſoo is hy by haar *Ed. Groot Mog.* op den 4. December 1581. in 't ongelijk geſtelt, ſijn Boeken verboden, en hem belaſt geen meer Schriften uyt te geven : ook niet te Prediken in 't openbaar, nog te in 't heymelijk; ter tyd hy met de Kerke zig verſoende, ende hem by deſelve wierde toegeſtaan, het Predik-Ampt weder te mogen bedienen.

Schiet te kort in zyn verantwoording.

Dog hy, de *Magiſtraat* zyn rug-ſteun agtende, wilde zig met de Kerke niet verdragen, maar hartnekkig in zyn doen, tegens de geſtelde ordre van myn *Heren de Staten*, voortgaande; ſoo is hy met bewilging van dito *Staten*, op den 25. Maart 1582. door de Sinode Provinciaal *van Haarlem*, in 't geheel van zynen dienſt afgeſtelt, ende ge-excomuniſeert geworden: ſiet *Bor 16. Boek Fol. 31. en 32.*

En werd van zyn dienſt afgeſtelt.

Die van Leyden misnoegt.

Die van *Leyden* heel t'onvreden, wegens de harde Proceduren by de Kerklijken, en voornamentlijk by de Hooge Overheit, tegens hunnen Leeraar gehouden, komen tot klagten, en vertonen

tonen in een lange Remonstrantie, aande *Ridderschap*, *Edelen*, en *Steden van Holland*, hunne swarigheden die zy maakten, over de Sinodale vast stellingen, van eenige Leer-stukken inden Gods-dienst, om die by de Kerklijken als volkomen regt-sinnig wezende geaprobeert te werden; en met d'Authoriteit vande Wereldlijke Overheden bekragtigt te hebben.

Siet Remonst. K. Histor. 3. Deel pag. 45. 46. en 47.

Sy seggen in hun vertoog, dat sulken doen, is de waarheit met een schijn van waarheit; de Godsalige eenigheit, met een verblomde eenigheit te vervolgen, te vertreden, en inden grond te helpen: zy noement een onverstandigen yver, dat deze Ernst-hafdige *Sinodale Mannen*, d'Overigheit aanporren om den Gods-dienst met hunne magt voor te staan: zy seggen dat sulk een bedwang is geweest, de regte Baar-moeder van het *Pausdom*; en dat die magt daar door gestegen is boven al wat God, en Majesteit genaamt werd: zy gaan verder, en seggen, dat zig te binden aan Sinodale actens, is de vryheit van conscientie weder gevangen te leggen; dat zy, die het Spaanse jok waren ontworstelt, geen ander jok wilden aannemen: en als tot de *Sinode* haar aanspraak doende, zeggen zy „ Uyt wat magt kont gy uwe „ *actis Sinodalibus*, ons opdringen: ons is tot nog toe soo veel „ niet gebleken, dat wy geloven konnen, dat u God om de „ Overheden te beheren tot dienaars soude gestelt hebben: en „ vande Overigheit die u tot een Sinode soude Geauthoriseert „ hebben, en is tot nog geen goed bescheit gedaan; soude het „ Nationaal zyn, soo moest het van 't *Hoofd der Natie*, namentlijk vande *Staten Generaal* beschreven wesen; by welke wettelijke vergaderinge wy niet konnen geloven, dat het Sinodus „ sal beschreven zyn: want wat de *Provinciale Staten*, een yder „ in 't zyn tot de verschryvinge deses Nationalen Sinodi gedaan „ hebben, sal een yder in den zynen best weten; van *deze Provintie* mogen wy spreken, dat wy niet en verstaan hoe 't selve „ met wettelijk consent der selver geschiet zy, daar in wy, als „ een mede Lid der selver Staten, tot nog toe onsen consente „ niet gegeven hebben.

Doen hun vertoog met scherpe klagten, tegens de Sinoden.

Na dese redenspraak voegden zy hun weder tot de *Staten*, en seggen, dat van alle tijden de *Concilien*, en *Sinodens* weinig vrugt, maar wel veel quaads gedaan hadden, en wat hun aanging, dat zy

van

van wille waren ontrent den Gods-dienst in volle vryheit te volherden ; sonder tot eenige Religions dwang, hoe klein het ook mogte wesen, te verstaan : waar op zy een lang relaas hebbende gedaan , hunne Remonstrantie met dese woorden besluiten „'t is „niet te lijden,dat wy ons , onse Wijven , en Kinderen der Geest-„lijker jurisdictie , ende de stemmen van eenige Vreemdelingen „souden onderworpen laten zyn ; begerende dat het Burgerlijke „Regiment geheel , en onverdeilt by de Politike Overheit blyve, „ende dat wy den Kerklijken tot een nieuwe jurisdictie geen deure , „nog poorten open doen , daar in wy ook nimmermeer en den-„ken te verwilligen , soo weynig als het oude Paus-dom weder „aan te nemen.

Dus ver quamen die van *Leyden* in scherpe klagten, en 't betoon van ongenoegen ; dog om de gemene rust van hnnne Stad te bevorderen , so lieten zy het gedecreteerde zynen voort-gang nemen , en *Coolhaas* die hun aangenaam, en lief was, van hun vertrekken.

IX. CAPPITTEL.

d'Ongemakken die tot Gouda, om deselve oorsaken ontstaan zyn.

DIe vander *Gouda* gingen vry verder, als die van *Leyden* , inde saken van hunnen Predikant *Hermanus Herberts :* desen Leeraar een wijle tijds in questie hebbende geweeft met de meeste Kerken van Zuid-Holland , over eenige poincten des Geloofs, wierd over 't uytgeven van seker Boek, geciteert voor het *Sinodum Nationaal* , binnen *Schravenhage* , gehouden anno 1586. ter plaatse zynde verschenen ; verklaringe van zyn gevoelen hebbende gedaan ; den *Catechismus* voor goed aangenomen ; de bekentenisse des Geloofs hebbende ondertekent ; leetwesen over 't uytgeven van zyn Boek , tegens de Kerklijke Ordonnantien , hebbende gedaan ; met beloften van op alle Kerkelijke Verga-

H. Herberts met de Kerken ingeschil.

gaderingen, versogt zynde te compareren, en goede eenigheit met zyne mede-dienaars, conform Gods woord, te onderhouden; en aangenomen hebbende, een naarder verklaringe, over veele duistere stellingen in zyne geschriften, den Gedeputeerden van dese Sinode, te overhandigen; so is hy provizioneel, met dit laaste belast blyvende, weder met de Kerken versoent geworden.

Weder versoent.

Dog alsoo in zyne Acte stond, over duistere, en inpertinente saken, verklaringe te moeten doen, waar tegens hy aarselde, soo is den twist veel hooger geloopen, als zy te vooren geweest waare: en liepen dese geschillen met der tijd ('t welk wel thien jaren duurde) soo hoog, dat het heele Land daar van daverde; vermits in dese questien de *Leydse Professoren*, veele *Predikanten*, verscheide *Polityke Heren*, ja heele *Magistraturen* van verscheide *Steden*, getrokken, en eindeling de *Staten van Holland* seer lastig daar mede bemoeyt wierden: en dat om geen ander oorsaake, als dat de *Goudse Magistraat* hun de saken van *Herberts* aantrokken, en met al te grooten passie quamen te patrocineren: gelijk sulx wijtloopig *by P. Bor in zyn* 21ste *Boek van Folio* 81. *tot* 107. *Verso*, kan gelesen werden, en die ik om kortheits wille overstappe.

De twist weerhoger.

Die vander Gouw beschermen Herberis.

Evenwel, om den verstandigen Leser te doen vatten, hoe het tussen de Kerk, en Politijken van die tijden al gestaan heeft, sal ik nog iets daar van verhalen.

Herberts door den aandrang der Kerken, of de Gedeputeerden van het *Sinodus*, verklaringe, en naarder verklaringe hebbende gedaan, en daar op verscheide conferentien met de geseide Gedeputeerden binnen *Rotterdam*, *Gouda*, als elders hebbende gehad, dog met weinig satisfactie, en verwyderinge vande contra partyen; soo hebben die *vander Gouda*, siende inde t'samenhandelinge van *Herberts* ter eenre, en de *Gedeputeerde Predikanten* ter ander zyde, gehouden in haare Stad den 11. September 1590. dat het op sensuren; ofte excomunicatie soude aflopen; ten selfden dage op de middag, de volgende resolutie vande *Vroedschap*, aan de meer geseide Gedeputeerden gesonden, luidende aldus „ Dewyle *Hermanus H.* het afscheit der Na-„ tionalen Sinodi 1586. nagekomen hadde, mits overleveren-„ de zyne naarder verklaringe, ende hy met alle Goddelijke, „ deug-

Inproberen en Protesteren tegens de Kerklijke handelingen.

„ deugdelijke, en eerlijke presentatien, aangaande de verantwoor-
„ dinge van eenige vraagstukken, niet en hadde konnen vol-
„ doen (soo is geresolveert) dat men geensints nu nog tot geenen
„ tijden, meer toelaten soude, dat *Hermanus* in eenige dispu-
„ ten, of conferentien souden treden, mette Sinodale Gedepu-
„ teerden, of iemant anders; ende indien hy gesuspendeert,
„ ende ge-excommuniceert wert, dat sy hem op den stoel main-
„ tineren, ende zyn jaarlijx tractament doen betalen sullen, pro-
„ testerende, aan haar zyde onschuldig te zyn, indien uyt hare
„ proceduren eenige saken, tot verstooringe vande Kerken strek-
„ kende, soude komen te spruiten. Hier mede vertrokken de Gedeputeerden, *Hermanus* vermanende niet te steunen op den vleesselijken arm, maar het exempel van *Coolhaas* voor oogen te hebben &c.

Hier na wierd hy geciteert voor de Zuid-Hollandse Sinode binnen *Dordregt*, maar niet comparerende, is hy wegens zyne voorgaande handelingen &c. veroordeelt, van het Avontmaal, en zynen dienst gesuspendeert geworden. Hy beklaagt zig van ongelijk; de Sinode laat een Boexken uytgaan, daar in zy *Herberts* handelinge wijtlopig verhalen; *Hermanus* schrijft daar op een tegen-berigt; men raakt weer aan't disputeeren, en t'samenhandelingen tot den 5. September 1592. op welken dag, de Gedeputeerden vande Nationale Sinodus, inden *Haag* zyn getrokken, om myn Heeren de *Staten van Holland*, volgende haren last, te onderrigten, van al het gepasseerde: 't geschiet, de *Staten* willen die vander *Gouda* met de Sinodale Kerken verdragen inder minne; maar de bittere woorden van de Gecommitteerden vander *Gouda*, daar d'andere haar niet schuldig op bleven, was oorsaake dat zy onverrigter saken scheiden: alleen dat de *Staten* twee Predikanten, *J. Uytdenboogaart*, en *F. Lantsbergen* ordonneerden, om *Hermanus* te vermanen, sig met de Kerken te willen versoenen, 't welk eerst geschiede een jaar na dese t'samenkomste; dog met weinig genoegen van de meeste Kerken-dienaren, vermits het geschil niet volkomentlijk weggenomen was, en dat *Hermanus* op zyn bekentenisse van schult, nevens verklaringe van zyn gevoelen, die sommige niet regtsinnig oordeelden, weder wierd aangenomen, als een mede-Dienaar vande openbare Staats Kerken.

De Staten konnen die vander Gouw met de Kerken niet vereenigen.

De saak word by gelegt, met klein genoegen der Kerken.

„ Hier

„ Hier mede (segt de Remonstrantsen Kerk-History-schryver, „ op Pag. 87. van 't 3. Deel) wierd dat sware , bykans tien- „ jarig geschil , ge-eindigt , tot groote blyschap vande *Heeren*, „ en 't meestendeel vande *Gemeente ter Gouda* ; sonderling ook „ tot vernoeging vande *Staten van Holland* , maar met weynig „ danks van sommige Predikanten , dien dese besoigne tegens de „ borst was; en soo wel den *Advokaat* (*Olden-Barnevelt*) *als Uyt-* „ *denboogaart* 't sedert seer verdagt hielden ; als d'authoriteit, „ ende 't aansien der Kerken in desen niet genoeg bewaart heb- „ bende; hoewel andere de saak insiende, oordeelden, dat seer „ veel voor de Kerken gedaan was, en datmen anders niet soo wel „ daar door geraakt , maar in veel meerder verwarringen , beyde „ in't Kerkelijk, ende Politijk soude zyn vervallen geweest &c. Een Remonstrants gevoelen , dog niet buiten de waarheit , want het waaragtig is , dat het beter is, in Kerklijke, of andere geschillen wat toe te geven ; als door harthoofdigheit *zyn Huis*, *zyn Stad* , *zyn Vaderland* in perijkel des verderfs te brengen , gelijk geschiet is, en wy verder aanwijsen sullen.

Dog om swaarder te mijden, moest het geschieden.

X. CAPPITTEL.

Wat in dit Boek, sonderling is aan te merken.

MEerder Historien van dese eerste Kerklijke oneenigheden soude ik konnen by-brengen , dog agte sulx (als te langwijlig zynde) onnodig , den goet-gunstigen Leser tot de Historien heen-wysende , hem alleen biddende , dat hy met my uyt het verhaalde gelieft aan te merken , eer wy komen tot het relaas van die Kerklijke , en Politijke oneenigheden , die ons *Vaderland* hebben bedroeft , alle de *Gereformeerde Kerken* hebben beroert , en geheel *Europa* heeft in verwonderinge gebragt gehad.

Staat aan te merken dat

Eerstelijk dat de *Reformatie van Gods-dienst* , hier te Lande

 is

De Reformatie met geen last, maar kennis begonnen is.

is begonne, sonder eenige voor-geordineerde last, alleen by oogluikinge, vande Overheden; door Evangelische Kerk-Leeraren, die niet buiten kennisse van den Prins van Oranje, en toelatinge van dito Overheden, al inden beginne Kerklijke Vergaderingen hebben aangelegt gehad, om door de generale Kerken, alleen eene leere des Geloofs, en een eenparige Kerkordeninge vast te stellen, wetende dat eenigheit inde Kerken, een vaste stut voor de Politie is.

De Formulieren omd'eenigheit, by de Kerken aangenomen.

Ten tweden, dat zy hier toe gesamentlijk, altyd sekerlijk met de meeste stemmen, de *Kristelyke Confessie*, by de eerste Gereformeerden in Henegouwen opgestelt, mits-gaders den *Heydelbergsen Catechismus*, (den woorde Gods gelijkformig zynde verklaart) hebben aangenomen; en die tot Formulieren, en vaste regulen des geloofs hebben geordineert, voor de Leeraren te Prediken, om eenig inde Evangelische Leere te zyn, en rust, en vreede inde Kerken, en by gevolg inden Lande te hebben.

Mis-haagt veele Regenten.

Ten derden, dat dese *Kerklijke Ordonnantien* in den beginne veele *Politijke Regenten*, heeft mis-haagt gehad; 't zy dat de vast stellinge van dese Leer haar te precys scheen, of dat de grond deser Leere, met haar gevoelen niet over een quam; of wel voornamentlijk, dat haar dagt, dat de Kerklijken te veel Authoriteyts hadden genomen, en haar by d'Overheden gelaten was: waaromme het is versuimt gebleven, dat dese vast gestelde regelen door de *Hooge Overheit*, niet zyn geratificeert, en bekragtigt geworden. Een oorsaak van verwyderinge tussen de Kerklijke, en Politijken, in voegen dat selfs de Kerk ordeninge inden jare 1591. door agt Politijke Heeren, en agt voorname Predikanten, by expres bevel vande *Staten van Holland* opgestelt, niet en heeft konnen stand grypen: by de *Kerklijke*, om dat die zeiden dat haar regt en vryheit door deselve was weggenomen: en by veele *Magistraten*, die zeiden dat de Kerken nog te veel Authoriteyts, ende magt was overgelaten: siet *Bor* 28ste *Boek fol.* 21. *verso.*

En sommigge Predicanten.

Ten vierden, dat *veele Leeraren* inde Hooft-stukken des geloofs vande meeste Kerken verschillende, dese *Formulieren* verwerpende, haar gevoelen, en bevattinge tegens de Kerklijke

Or-

Ordonnantien quamen voort te ſetten; op dit Fondament, dat zy de *Heylige Schrifture* alleen voor haar *Formulier*, en *Catechiſmus* wilden houden: waar door zy veel groote van *'s Lands Regenten*, en *Stadts Magiſtraten*, die, als boven is geſegt, het doen der Kerklijke tegens de borſt was, in haar gevoelen des geloofs getrokken hebben.

Waar uyt veel twiſtige mis-verſtanden.

Ten vyfden ('t welk niet uyt 't verhaalde, maar uyt 't volgende ſal blijken) dat *deſe Leeraren*, wetende dat haare Leer byde Teologiſche *Profeſſören*, ende Provinciale *Sinodens* verdagt was, zy altyd gearbeit hebben, by deſe *Overheden* 't verſoek der Kerken, van een *Nationale Sinodus*, op den naam der *Generale Staten* te beſchryven, om verre te ſtooten: roepende altyd van moderatie, en verdraagſaamheit, tot dat zy, meenende haren haan Konink te zyn, mede daar toe wel wilden verſtaan; mits datmen eerſt, voor de Hollandſe Kerken, de Kerk-ordeningen ſouden reguleren, en vaſt ſtellen; en datmen de Kriſtelijke *Confeſſie*, en *Catechiſmus* ſouden overſien, en corrigeren, na haar bevattinge: 't welk niet willende lukken, zy mede haar menſchelijke ſwakheit boven haare moderatie, en verdraagſaamheit lieten uytblinken.

En door deze beroerten in 't Land gekomen zyn.

En ten laaſten, dat *'s Lands*; en *Stads Regeeders* hun de Kerk-geſchillen aantrekkende, zy de Politie daar door heel ontroert hebben; ſodanig, dat zy den gehelen Staat op den oever van haar ruyne, en ondergang hebben gebragt geſien, die ſekerlijk te gronde ſoude gegaan hebben, indien niet de *Staten Generaal*, nevens den *Prins van Orange*, met authoriteyt, 't werk by derhand hadden genomen: en vorders dat deze ſaken, en uytvoeringen ſeer noodſaaklijk, en ſalutair voor den *Staat* in 't gemein geweeſt, veel murmuratie, bitterheden, quade gronden (leyder tot heden te beklagen) in 't herte van veele *Hollanders* heeft komen in te ſtorten.

XI. CAPPITTEL.

Do. Jacobus Arminius word Professor inde Theologie tot Leyden, betoont in 't eerst zig eens gevoelend in de Leere des geloofs met de Kerk te wesen, die hy daar na bestryd, en d' Alarm in Kerk en Politie brengt.

Contrarie Lee roorspronk van 's Lands-Kerk, en Staats beroerte.

B*Audartius* 't verhaal zyder Memorien beginnende, schryft aldus: ,, Daar zyn voor ettelijke ,, jaren, hier te Lande, onder ons opgestaan ,, eenige mannen die uyt het Pausdom gekomen ,, zynde, en in die groote Schaarsheyt van ,, Predikanten, tot den Kerken-dienst aangeno-,, men wesende, den Vrede der Nederlandse Kerken eenen tyd ,, lang hebben ontrust gehad; alsoo zy den *Zuur-deeg des ,, Paus-doms*, niet geheelijk en hadden afgelegt.

Wat hy door *'t Zuur-deeg* verstaat, is genoeg uyt 't volgende aftemeten, vermits hy de Mannen als *Coolhaas*, *Herberts*, en *Cornelis Wiggertse* van Hoorn (veroordeelt wegens hunne Leere) komt te noemen: van welke twe wy gesprooken hebben, en van *C. Wiggertse* in het 32ste. *Boek van Bor*, kan gelesen werden. Of dese, en alle die van haar gevoelen zyn geweest, het *Paus-lijk Zuur-deeg* in haren boesen hebben gedragen, soude ik niet dorven seggen, maar in dien haar strydige bevattingen, en uytsettingen van een contrarie Leer, een *Zuur-deeg* mag genaamt werden, soo seg ik vrylijk, dat het *deeg* der Kerken door haar is *versuurt* geworden, besonder door de sulke die uyt vrese van suspensie, deportement, &c. hun onder de schaduwe vande * Kerke verbergende, haar gevoelens 't Volk al saggens ten Boesem-waart indrongen.

* *Dat ik hier soo spreek vande schaduwe der Kerke, moet den onpartydigen Leser niet duiden, even of ik de Kerke Regtveerdig ende onfeilbaar in haren doen, en Leerstellinge oordeele, ofte eenige Oppermagt*

magt toe-eygene; dat zy verre: het Pauſdom roept de Kerk, de Kerk, maar den hervormden Criſten, roept Schriftuur, Schriftuur. Beyde partyen, daar wy van ſpreeken, riepen het te gelijk; maar dewijl zy beyde haar Leer-ſtellingen met de Schriftuur beveſtigden, 't welk een oneindig diſpuit, wegens de hoogte, en diepte, der miſterien (in welker differentialen ik my niet wil inlaten) heeft veroorſaakt, ſoo noem ik dit de Kerke die eenige ſchaduwe van Berſcherminge by haar heeft gehad, dewelke, door een vrye toelatinge vande generale Oppermagten des Lands, getimmert ſtond op de H. Schriftuure; ende gecimenteert was met Schriftmatige Formulieren; en het beſluit-oordeel van deftige Gods-geleerde Mannen. Waſſer yets, waar in een ander nog ſmaak, nog gevalle vond, en hem Menſchelijk ſcheen; dat hy dat late, en het Goddelijke voor hem kieſe, hem wagtende door een gewaande meerder wijsheyt, en volmaakter kenniſſe, ſijn naaſten te ergeren, de Kerk te bedroeven, en de Politie te onſtellen, belevende zyne vryheyt, in dien de Leere der gemelte Kercke tegens ſijn Conſcientie ſtoot, buiten de Kerke, in ruſt, vreede en liefde, 't welk het volmaakſte van onſen inwendigen, of ge-eiſten Gods-dienſt is.

Armini, en Uitdenbogaart twee wakkere Mannen,

Onder veele van deſe waren wel de voornaamſte *D. Johannes Vytdenboogaart*, en *Jacobus Arminius*, Predikanten in *'s Gravenhage*, en tot *Amſterdam*, twee wakkere, geleerde, en wel ſpreekende Mannen; Beleeft, Vrindelijk, en van een deftigen ommegang: Gaven, waar mede den eerſten (zynde ook Frans Hof-prediker van zyn *Excellentie*) t'oore, en t'herte van veele Grooten ſoodanig innam, dat ſy ſijne Leere niet anders als Hemelſche Orakelen quamen te eſtimeren. Beſonder hadde ſijne redenen, en raad-gevinge, wegens Kerkelijke ſaken, een gewigtigen ingang byden Hoog-befaamden *Johan van Oldenbarnevelt*, beſoldigde raad, en voorſpraak van *Holland*: die in deſe tyden in geen klein eſtime ſtond, by de *Edelen*, en der *Steden Magiſtraten*, deſer Provintie.

Armini wort Profeſſor tot Leyden.

't Geval dat twe, vande drie, Proffeſſoren inde Godheyt, anno 1602. binnen *Leyden* ſtorven, wekte deſen eerſten op, om den tweden (een ſubtijl, en arbeitſaam Man) tot het *Profeſſor-Ampt* te avanceren, door middel van den *Advocaat des Lands*, die by de *Curateuren* der Academie (gelijk hy by haar, en hooger ſtants Vergaderingen, veele vermogt) de ſaak daar henen quam te brengen, dat de geſeide *Curateurs* met *Burgemeeſteren van Leyden*, deſen *D. J. Arminius*, nevens *D. Lucas Trelcatius Junior*, in plaatſe van *Trelcatius den Ouden*, en *D. Franciſcus Junius*, quamen te beroepen, tot ordinaire Profeſſoren, inde Leydſe Academie anno 1603. wat tegenſportelingen *D. Franciſcus Gomarus*, alleen overgebleven Profeſſor inde Godtheyt, en veele Predikanten der Kerken, onderwijl tegens Armini quamen aan te wenden.

Selfs

d'Accademie, en Kerken daar tegens,

Selfs getuigt ſulx den R. K. Hiſtori ſchrijver van *Pag.* 101. *tot* 108. *in zyn* 3. *Deel*, daar hy onder andere ſegt,, *F. Gomarus* ,, een Vlaming *van Brugge*, de derde Profeſſer, en eenige Sino- ,, dale Mannen, en ſagen niet garen, dat *Arminium* tot de Pro- ,, feſſie quame; om dat zy hielden, dat hy met hun in alles niet ,, over een en ſtemde, in 't Leer-punct van Gods eeuwige Pre- ,, deſtinatie, daar van hy anders gevoelde dan *Calvinus*, en *Be- ,, ſa*; maar beneffens, dat zy in 't beroepen der Profeſſoren (een ,, ſtuk dat alleen den *Curateuren* toe quam) niet en hadden te ,, ſeggen, ſoo ſeyden de *Curateurs* dat de *Leydſe Academie*, ,, voormaals meer Teologiſche Profeſſoren hadde gehad, die in ,, dat poinct de meeninge *Calvini*, en *Beza* niet en hadden gevolgt; ,, en dat de Schoolen in dat ſtuk hare vryheit behoorden te heb- ,, ben, dewyle daar geen wet en was, die hun bond aan het een, ,, of 't ander gevoelen &c.

Die zyn Leere niet voor regtſinnig kenden,

Of dit een wel-beſefte, ofte een faal-greep, in die doorlugtige Mannen, als den Eedelen en Hoog-geleerden *Heer*, *Johan vander Does*, Heere tot *Noortwyk*; en de *Hr. Cornelis van Nieuwſtad*, Raad inden Hoogen Rade, en Heer in *Sevenhoven*, nevens *Burgermeeſteren van Leyden*, is geweeſt, om d'eenigheit in de publyke Gereformeerde Kerken te bevorderen, late ik den verſtandigen Leſer oordelen; ik wil van deſe voortreffelijke Mannen geloven, dat zy het gevolgde ſoo quaat niet hebben voorſien, als uyt deſe verkieſinge wel geſprooten is.

't Gevolgde quaad niet voorſien byde verkieſinge,

Mits hy hem eens gevoelende met de Kerk toonde.

Konden zy ook een Man in ſijn binnenſte beſchouwen? en anders als goed van eenen verwagten, die betuigde met de Kerke eens in Leere en geloove te weſen? en ſoo bedektelijk tegens de Predeſtinatie predikte, dat hy ſelfs ſijn partie daar in genoeg dede: wie ſou denken dat door ſo een Man *Iſraël ſou in roere raken*, die boven ſijn geleertheit, en wel ſpreeken, zig toonde de moderaatſte, zedigſte, en vrindelijkſte Man vande Wereld te weſen? een Man die wegens deſe ſijne gaven ook ſoo geagt, en bemind was van *Burgermeeſteren van Amſterdam*, ſijne Queek-Vaderen, dat zy tegens deſe waardige verkieſers, zeiden den verkooren niet te konnen miſſen, en ook beſwaarlijk, op 't hard aanhouden vande Curateurs, gaan lieten.

Wie ſou ook denken, dat een Man, als hy op ſijn examen van-

vande Verschil-poincten by *dito Gomaro* (die hem hadde gedoctoriseert inde Godheyt) hem voorgedragen, in presentie der Gedeputeerden vande *Sinode*, anders sou betuigen, als hy in sijn gemoet gevoelde? De Historie van *Baudartius* segt, dat hy voor *Gomarus*, ende de *Geputeerden* genoegsaam swoer, „dat hy het „gevoelen der *Pelagianen*, vande natuurlike Genade, vande „vrye Wil, vande Predestinatie, en andere puncten, geheel ver„wierp, en verdoemde; houdende voor goed alles wat *Augu„stinus*, en andere *oud Vaderen* tegens *Pelagium*, ende de *Pela„gianen*, geschreven hadden; beloovende aan dese eerwaardige „vergaderinge, dat hy niet leeren soude, 't welk strydig soude „wesen met de aan-genome Leere der Gereformeerde Kerken „&c. 't gene hy ook eenigen tyd heeft gedaan (segt de selve „Historie) om in credit te komen, *by Professoren, Predikanten*, „*Studenten* en by *yder Man*: diffenderende alle de puncten der „religie, in die hoedanigheit, of na het gevoelen, soo als die „byde Gereformeerde Kerken werden geleert, en voorgestelt.

Met openbare belydenisse.

Hier door, maar meest door sijn liefttalligen aart, vrindelijkheit, en vigilantie, om sijne treffelijke gaven uyt te breyden, ontbrak hem nog gunst, nog herte-winning, onder de *Magistraten*, en *Burgerien van Leyden*: sijn vlyt, en onverdrooten arbeid, in 't leeren, en onderwysen, bragt hem in hoogagtinge by de Studenten, van welke hy de vertrouste uytkoos, om haar sijn gevoelen afsonderlijk te ontdekken. Dit begon hy te doen, seyd deselve Historie, doen hy ontrent een jaar was Professor geweest; eerst vraags gewys, als oft was om oorsaak van dispuiten te hebben, maar om door dien weg een ingang inde gemoederen te banen; gelijk hy korts daar aan betoonde, sijn gevoelen, klaar, en openlijk onder de Sudenten, en zyne vertrouste vrinden uytbreidende: bestrydende de argumenten die *Calviny*, *Zanchy*, *Beza*, en *Martyris* tot verdedinge vande Predestinatie &c. en andere poincten der Gereformeerde religie hadden opgestelt. Hy sprak (*seit den Auteur*) met veragtinge van haare Leere, en Boeken; en prees die contrary Leerden, als *Coornherts*, *Socini*, en *Costellionis* Boeken, zyne Discipelen aan.

Armini van elk bemind.

Set zyn gevoelen bedektelijk voort.

In 't openbaar.

Bestryt de Gereformeerde Leere.

In 't kort, hy drong door zyne Spits-zinnige en subtile stelinge

Krygt een groten toeval.

lingen zyne Sociniaansche leere onder de nieuwsgiere jonge Studenten voort; en sogt door dese het zaat dat hy in sijnen boesem droeg, inden Akker der Kerke te werpen, gelijk geschiede: want dit ging van de Studenten vorder onder de Kerk-leeraren, van welker veele in 't selve gevoelen zynde, en voelende een sterke stut aan *Arminy* te hebben, uyt haare schuilhoeken te voorschyn quamen; leerende en disputerende tegens de aangenome Leere der Gereformeerde Kerken aan; brengende alsoo d'Al'arme inde Kerk, en daar van daan inde Politie, 't welk in 't gros by *Baudartius* zynde aangemerkt, aldus van *Arminy* sijnen aanvang maakt. „ Maar *Jacobus Arminius* van *Amsterdam* „ tot *Leyden* zynde gekomen, heeft soo lange en soo kragtig gearbeit, dat hy eenen sterken byval gekregen heeft, van verscheide Predikanten: welker eenige vande geringste inde Nederlandse Kerken niet en waren, in verscheide Provincien „ groot, en kleine Steden, maer insonderheit in *Batavia*: en dese „ hebben allenxkens, soo veele vande aansienlijkste Regeerders „ deser Landen aande hand gekregen, dat zy de Kerke en het „ gantsche Land, in sulken combustie, ende scheuringe hebben gebragt, dat eindeling daar door den Spanjaart dese Landen eer wederom onder sijne Heerschappye scheen te sullen „ brengen, dan hy met al de gewapende Krygs-helden, en „ het Goud van Peru (die hy de veertig naaste jaren, daar aan „ hadde te koste gelegt) gedaan heeft; wanneer het God de „ Heer niet genadelijk verhoed en hadde &c. *eerste Boek, twede* „ *Afdeeling Baud.*

Waar door Alarm in Kerk &c. komt.

Band 1. *Boek* *pag.* 4.

XII. CAP-

XII. CAPPITTEL.

d'Ontroerde Kerken, versoeken een Sinode Nationaal: bekomen consent, dog niet na hun behagen; vertonen aande Staten Generaal hunne bekommeringen, dog te vergeefs: doen hun beklag op het Conventus Præparatorius.

ALle gevallen, en geschiedenissen die de Kerk in allarme, ende het Land in verwerringe hebben gebragt, uyt de Historien op te stellen; soude een geheele voluma eyschen; dog evenwel om dese *Hollandse-Rampen*, volkomentlijk te vertoonen, soo oordeel ik, uyt het begin, den voortgang te moeten verhalen, 't welk ik sal doen so kortlijk, alst my sal mogelijk wesen.

De Gereformeerde Kerken van *Zuid-Holland*, in haar Sinodus binnen *Rotterdam*, anno 1605. vergadert, hebbende seker rapport vande onsteltenissen inde Kerk, en Academie van *Leyden*, wegens de Leere *Arminy*, contra de gemeene Kerke, ontfangen; Deputeerden eenige Predikanten, om haar grondig te Informeren by *Curateurs*, en *Professoren*, vande waarheit der loopende gerugten; ten nadeele van *Arminy* haar aangedient. Maar de Gedeputeerden geen bescheit tot genoegen bekomende, en haare vragen, op 't stuk vande *Predestinatie* &c. met tegen-vragen door *Arminy* beantwoort siende, sonder meer, dede de Sinode voorgoet keuren (seker besluit al in den jare 1580. genomen, *seit Brand in sijn* 18. *Boek*, dog doen niet voort willende,) dat alle Predikanten, hoofd voor hoofd, de *Confessie*, en *Catechismus*, souden onderschryven; als deselve Schriftmatig erkennende, om eenig inde leere te zyn &c. dog 't selve aande Classen der Kerken zynde gebragt, soo zynder verscheide Predikanten, in *Arminy* gevoelen staande, geweest, die het

De Kerken onlust voorsiende.

Willen de Formulieren doen onderschryven.

Dat by veelen geweigert werd.

plat quamen te weygeren; en dit te vrymoediger (seit de Historie) om dat zy merkten , dat zy , onder de hand, door sterker gestyft wierden.

Waar over zy bekommert.

Dit weygeren, en andere bewegingen van *Arminy*, en sijne aanhangers, om de leere der geconditioneerde Predestinatie &c. voort te setten, (ik wil gelooven met een Christelijken yver; soo als *Arminius* in sijn uyterste wil-making heeft betuigt, en in sijn Testament , als protesterende , heeft doen invloeyen) bragt de Hollandse Kerken in geen kleene bekommering van scheuringe; waaromme de Leeraren aangeprikkelt wierden (niet om Tirannye te oeffenen, en gelijk *Arminius* seide te vresen, wanneer zyn mede Professors *Gomaar*, en *Trelcatius* hem over zyn Leer-stellingen aanspraken, seggende voor twist en scheuringe bevreest te zyn , maar) om van *haar H. M. de Heeren Generale Staten* , de lang versogte, dog uytgereykte Nationale Sinodus, wederom te versoeken.

Brants 18. *Boek*.

De Sinodus nationaal versoeken.

't Werd door Gedeputeerden gedaan , met een bondig vertoog vande ge-eyste nootsaaklijkheit der selve : sy krygen op den 15. Maart 1606. acte van consent, dog met dese bepaling, „dat haar H: Mog: toestonden, dat de Remonstrerende Kerken „een, *Sinodus Nationaal* beroepen , aanleggen, en houden souden mogen, dog die uytschryven op de Revisie vande Confessie , Catechismus, en d'ordeningen der voorsz Kerken &c. 't welk de Gedeputeerden, en by gevolg de Kerken, niet weynig quam te ontsetten; wel voelende uyt wat koker dese pylen, geschoten wierden.

Zy krygen consent, dog niet na haar sin.

Vertonen de swarigheden die de Clausulen in hielden.

De Gedeputeerden hielden egter moed, en wierden te rade *haar H. Moog*: te vertoonen, de swarigheden die in dese Clausul van speciale uytschryvinge gevonden wierd ; namentlijk, dat sulx onder de Christelijke Gemeentens onsteltenis, en groote ergernissen soude geven , even of de Kerk , en hare Leeraars haar eygen Belydenis, en Formulieren in twyfel quamen te trekken; warender eenige die tegens dese Kerk Formulieren , en Cristelijke regelen jets wisten te seggen, dat , gelijk haar volkomen vryheit hun tot sulx nodigden, zy 't selve inde versogte Sinodale vergadering, mogten verklaren , om daar op 't advys , en 't eind-oordeel, der beroepene Gods-geleerden aftewagten.

Sy

Sy krygen toegang, en gehoor inde vergadering, vertoonen het geseide, maar moesten haar getroosten, gebonden te moeten blyven aan dese Resolutie; hoewel de Resolutie niet volkomen was, (*seit de Historie*) vermits eenige Provintien absent waren: en, *seit de History inde Kanteekening*, dat de Gementioneerde Clausul door eene Provintie alleen, buiten kennis der andere, daar by was gestelt; volgens bekentenisse vanden *Advokaat Olden-Barneveld*, die haar d'acte had overhandigt, en inde vergaderinge het woort tegens de Gedeputeerden gevoert hadde.

Maar moesten daar by blyven.

De waarheit blijkt ook dat eene Provintie (misschien eene Heer van die Provintie, als zynde de spil waar op het rad vande Regeering in die tyden quam te drayen) dit soo had bestelt, om de † Novateurs, *segt Baudartius*, tot haar oogmerk te helpen; dewyl niet alleen de Kerkelijke in 't gemeen, maar ook *de Staten* eeniger Particuliere Provintien, daar over haar mis-noegen quamen te uyten: te weten in 't volgende jaar 1607. wanneer zy op het *Conventus Præparatorius*, ofte beroepe vergadering tot voorbereidinge vande Nationale Sinode, hare Gedeputeerden belasteden, te doleren over dese forme van Proceduren, en te adviseren uyt den naam der gemelte *Staten*, en der *Kerken* Respective, „dat de ongewoonlijke, ende nieuwe Clausule inde „uytschryvinge mogte werden nagelaten, en andere gewoon„lijke stigtelijke woorden, in desselfs Plaatse mogten gestelt „werden 1. *Boek Baud. VI.*

Waaromme de Kerken hier over op het *Conventus* klagen.

† *Verstaat de Geconditioneerde Predeinstaty-Leerders, elke party sustineerdede oudste inde Leere vande ware Ortodoxie te wesen, en beschuldigden malkanderen van nieuwigheden.*

XIII. CAPPITTEL.

Arminius wil zyn gevoel niet verklaren, werd met Gommarus belaſt voorden Hoogen-Rade, elk hun gevoelen te beweren, dat veel quaad in 't Land, en de Kerk baart.

'T Conventus ſcheit vrugteloos.

DEſe by-een komſt, *tot voorbereydinge vande Nationale Sinode*, ſcheide vrugteloos, ter oorſaak dat *Arminy* met de zyne merkende, dat zy vöor als nog de ſwakſte ſouden weſen, een ander Regiſter begonden te trekken: hy hadde geweygert aan deſe vergadering ſijn gevoelen te openen, hoewel zy hem in 't vrindelijkſte belooft hadden indien hy hem geliefde te uyten, en jets tegens de *Confeſſie*, of *Catechiſmus* hadde, dat zy hem ſouden voldoen, of altyd maken, dat alle krakeelen tot niet, ende de vrede onder de Broederen mogte herſtelt werden. Hy volherde in ſijn weygeren, en ,,ſeide dat deſe vergadering tot dien einde niet was by den anderen gekomen, dat hy derhalven ongehouden was ſijn gevoe-,,len te openbaren, dat zy (beroepene Predikanten) lang ge-,,noeg by malkanderen waren geweeſt, en dat myn *Heeren* ,,*de Staten*, na antwoort van haar verrigtingen ſtonden te wagten: *Brand* 18. *Boek*. *pag*. 73.

Om dat Armini ſijn gevoelem niet wil uyten.

Dit was ook de koorde daar hy wilde aangetrokken hebben, niet ſoekende dat het verſchil der Leer-punten tuſſen hem, en de Kerken, door Kerklijken, maar Politijken ſoude verhandelt werden; hier toe liepmen de Politijke Overheden aan, beſonder die een ſmaak in haare Leer-ſtellingen vonden; deſe maaktemen vroed, dat de *Kerklijk* en der Sinodale *Kerken*, een Collaterale magt met de *Politijke Regeerders* ſogten; dat zy d'Authoriteyt vande *Hooge-overheit*, (die zy de hoogſte Judicature, ende deciſie in alle Kerklijke ſaaken, ſoo wel als inde Politie toe ſchreven) ſogten weg te nemen; al om te beletten het beroep van een

Die hem niet ſoekt 't oordeel der Kerken te onderwerpen.

Natio-

Nationale Sinodus , daar de Kerken haar Leer-verſchillen ſogten vereffent te hebben, of een eind-oordeel over deſelve te krygen.

Hierom lieten de gemene Kerken niet na, geſtadig te arbeyden, om door den ordinaren weg der Kerk-gebruiken, met een gemeene toeſtemming, een ſeekere Bepalinge ontrent de Leere vande Criſtelijke Gods-dienſt te hebben, tot een fondamentlegging van eenigheyt, en voorkooming van ſcheuringe, die uyt de verſchillen te wagten ſtonden. Maar *Armini* en *Vytdenboogaart*, hoorende hoe zy by In, en Uytheemſe Gods-geleerden te Boek waren geſtelt, t'ſedert het ſcheyden van het verhaalde *Conventus*, liepen de Overheden magtig aan, en wiſten door hare gunſtdragers, met Requeſten aande *Staten van Holland* ſoo veel uyt te werken; dat *Gomarus* op den 30. April 1608. geciteert wierd, om met ſijn Mede-proffer *Armini* voor den Hoogen Raade, wegens hunne differenten, in geſprek te komen.

Verſoekt den wereldlijken Heer tot Oordeelder.

Voorreden van 't Dorſe Sinode.

Gomarus hier over onſtelt, ende Kerken geargert, verſoeken aan deſelve *Staten*, dat de queſtien die Kerklijk waren niet door Politijken, maar door Kerklijken mogten geoordeelt werden: de *Staten* verſtonden ja, maar wilden dat het *Hoge Hof* ſoude kenniſſe nemen vande differenten, om het aan 't oordeel van een Nationale, of Provinciale Sinode over te laten. Het diſpuit moeſt zynen voortgang hebben; 't geſchiet: maar wat baarde deſe t'ſamen-ſpraak, over-een-koming inde Hooft-ſtukken der Criſtelijke Religie? Ja miſverſtanden, diſpuiten, twiſten, oneenigheden, en verwyderingen.

't verſchil voor den Hogen Raad bediſputeert.

Den Heer van *Oldenbarneveld* mogt, inde Vergadering van *Holland*, God danken, datter geen verſchil was gevonden, inde Hoofd-punten des Geloofs, op de verklaringe van den Hoogen Raade, voor welke het diſpuit voltrokken was; Maar *Gomarus* daar preſent, betuigde heel anders, en ſeide „ ſoo het niet en „ wierd verhindert, dat uyt deſe verſchillen ſoud ontſtaan, dat „ *Provincie* tegens *Provincie*, *Kerk* tegens *Kerk*, *Stad* tegens *Stad*, „ en *Burger* tegens *Burger*, ſoude komen op te ryſen: en ſchoon „ hy met het gevoelen van ſijnen Mede-profeſſor niet ſou dorven ſterven, en voor Gods Oordeel verſchynen, dat hy om „ de gemeene ruſt bereit was, vrede te houden, en die te vorderen.

't Gevolgde quaad voorſegt

„ *Armi-*

Brants 18. Boek.

Dat Armini niet geloven kan.

„ *Arminius* seide onbewust te zyn, van soo quaden gevoelen „ inde Relige te hebben, of te vertrouwen dat hy immermeer oor-„ saak van scheuringe in *Gods-Kerke*, of in den *Vaderlande* wesen „ sou: betuigde bereid te zyn, sijn gevoelen in 't stuk van Re-„ ligie rondelijk te openbaren, wanneer hem sulx door de je-„ genwoordige Vergadering soude werden bevoolen; ja eer hy „ uyt de Vergadering soude scheyden. Dit wierd hem niet eens afgevergt, alleen wierd geordonneert datmen 't verhandelde soude in geschrifte stellen, en mijn Heeren *de Staten van Holland* overhandigen; om het by het *Hof Provinciaal* te doen bewaren, tot dat de Nationale Sinode soude Vergadert werden, sonder yemant de stukken te laten sien, of lesen: op dat de saake soude secreet blyven tot de tyd vande geseide Vergadering der gemeine Kerken, *Baud.* 1. *Boek X. Deel.*

Brant 18. Boek pag. 84.

Wiens Leere door dringt.

Brand seit „ na dese t'samenspraak sweeg men niet: Elx ge-„ voelen drong door; dat van *Gomarus* behaagde den Predikan-„ ten wel meest, als 't geen by de meesten was aangenomen: „ Maar dat van *Arminius* behaagde meest alle de *Magistraaten*, „ als meest over-een-komende met het begrip van 't Volk. Dit laaste, der Magistratens behagen, was oorsaake dat *d'Arminische* (voelende dat zy byde Kerken in 't onderste stonden, maar door een ander hand wierden boven gehouden) vande Predikstoelen, tegens de *Kerk-formulieren*, ende *Calvinische Leere* begonden te roepen; smalende soo op oude als nieuwe Leeraren, en alle die in het gevoelen *Calvini* stonden; seggende met haren grooten Voorvegter „ datmen niet moest vragen, of seggen, „ watter tot dien tyd geleert was, maar ondersoeken wat waar-„ heyt is, en watmen voortaan Leeren soude. Dit geschiede selfs niet sonder scherpe dingtaalen, inde Classikale Vergaderingen, daar zy uyt de borst, soo wel als inde Kerk-Vergaderingen spraken, tot groote ontrustinge der Cristelijke gemeentens, die ge-ergert wesende, in twist, en verwytinge vielen: elk sprekende met scherpen sugt, na dat sijn bevattinge, en de oordeel hem quam in te storten.

Met de Kerkelijke te bestryden. *Baud.* 1. *Boek* 9.

't Welk verwyderinge baart.

In 't kort, het begon van dien tyd af, hol, over bol, in 't Kerklijke door het *Land* te loopen; de gewoonlijke Zuid, en Noord-Hollandse Sinodens wierden by de *Staten* verboden,

door

door middel vande *Werktuigen* der vrees-hebbende partie, dog weder om besondere redenen, op 't versoek der Kerken, toegelaten; egter met verbod van de saken *Arminy* niet te spreeken: willende haar *Groot Mog*: dat geene *Klassen*, ofte afgesonderde *Sinodens* Disputen, Deliberatien, of Resolutien op de Controversien souden maken; maar deselve opgeschort houden, tot een *Nationale Sinode*.

De Sinoden verboden van Arminius leer te spreken.

Dit was oorsaak dat de *Arminische* weygerden haar verklaringe, ofte Considerațien te openen, soo op de Confessie, als Catechismus, die de *Zuid-Hollandse Sinode*, (anno 1608. in October binnen *Dordregt* vergadert) van de Leidse Professoren, Regent van 't Staten Collegie, en de Predikanten der Kerken versogt hadden; soo dat men uyt haar doen, en handelingen wel sag, dat zy haar vande Kerken sogten af te sonderen, om het oordeel der selve niet onderworpen te zyn: *Doctor Gomarus* verklaarde dese Formelieren Gods-woord conform te wesen; *Arminus* antwoorde, dat hyse 't zyner tyd Schriftelijk beantwoorden sou: onderwijl kreeg *Arminy* ordre, om inde Vergadering *van Holland* opening te doen, volgens sijn aanbiedinge, op de pointen der leere, daar in hy vande Kerken verschilde; sulx doet hy, spreekende seer wytloopig vande Predestinatie, van Gods voorsienigheit, vrye wil des mensche, volmaaktheit der geloovigen, en vande Godheit des Soons &c. besluitende voort sijne verklaringe, met een welsprekende na-reden aande *Staten*: te sien *in Brants* 18. *Boek pag.* 86. *en* 87.

Wil hem niet op de Formulieren verklaren.

Maar doet zyn belydenis voor de Staten.

K. K. H. 3. *Deel pag.* 181.

Dit werk ontfonkte wederom de Kerken, die *Gomarus* versogten een tegen vertoog te doen, aan dito *Staten*; 't welk hy doet den 12. Decemb. 1608. met aanwysinge van *Arminus* afwijkinge vande regtsinnige Leere der Kerken, en met vertooningen vande swarigheden, die 't Land, en de Kerk te wagten stond, indien men niet quame tot een eind-nederlegginge vande questien; en dat door een algemeine Kerk-vergaderinge, die hy met eenen vande *Staten* versogt; gelijk ook stadig deden, de Gedeputeerden vande *Hollandse Sinoden*: dog alte vergeefs (*segt Baudart in zyn* 1. *Boek Pag*. 18.) om dat *Vytdenboogaard* te veel by *Oldenbarneveld*, en dese te veel by de Staten van *Holland* vermogt.

Gomarus vertoont wat swarigheden uyt zyn leer te wagten stond.

Veele Regenten tegens de gemene Kerk.

Wat hier van zy, laat ik in zyn geheel: dits waaragtig, dat veele vander *Steden*, en *'sLands Regenten* van doen af aan, haar tegens de openbare Kerken begonden aan te kanten, zynde een ellendige grond-werp, tot bevorderinge vande gevolgde rampen: en dat van wijſe Magiſtraats Heeren, en ſulke Mannen die wel wiſten dat in den Gods-dienſt meer op 't leeren van wel-doen, en zeden praktijk, als op ſubtijle diſputen van Gods hooge, en wijſen Raad gelet dient; en ligt konden vroeden, dat door hunne ſeparate hand-biedinge aande minder, dog ſtijf-gekaakte partye, de ſcheuring in Kerk, en Politye ſekerlijk volgen moeſt.

Een ſaak van quaden gevolge.

Indien den *Souverain*, of des Republijx *Oppermagt*, ſchoon zyn Regt hem ſulx mogt toeſtaan, egeene veranderinge inde openbare aangenomene Gods-dienſt, ofte hare Leere kan brengen; ſonder ſig ſelfs, ende den Staat te ſtellen in gevaar van d'uyterſte ſwarigheden; gelijkmen heeft geſien dat *Opper-Vorſten* haar Heerſchappyen, en *Koningen* haar *Kroonen*, en *Hoofden* hierom hebben verlooren gehad: wat heyl ſtond voor het Land te wagten, daar maar eenige (neemt de meeſte, en ook voorname) *Leden* van het *Souveraine Lighaam*, haar wilden opſtellen tegens de geheele *Kerke*, of altijd het meeſte, en grootſte getal, die haar het Regt van beſittinge der Hemelſche Sleutelen, dat is de regtſinnigheit in de Leere des Gods-dienſt, toe-eygenden; en haar onderſchraagt vonden, met de andere *Leden*, en *ſtylen* van *Staat*, ſonder welken het getimmert vande *Hollandſe Regeeringe* niet kon over-einde blyven?

Regt tegens de praktijk van hunne voorſaten.

't Was immers kennelijk dat *Coolhaas*, *Herberts*, *Wiggertſe*, *Tako Sybrants*, en meer andere, de Leere die *Arminy*, en de zyne nu wilden doordringen, op de Predik-ſtoelen, en met Boeken willende Plaats doen vatten inde Kerk, en door de Kerken, als dwaal-ſterren zyn verworpen, en haar Leere als niet regtſinnig, maar ſchis-matijk zyn veroordeelt geworden: daar by wiſten zy dat doen ter tijd de Hooge Overheden, om geen ongemak door Kerk-twiſt in 't Land te brengen, de veroordeelingen, verbanningen, afſettingen, en andere Kerklijke handelingen hebben toegeſtemt, met hantbiedinge aande Kerken, tot uytvoeringe van haar beſluiten, ſchoon de Magiſtraten van *Leyden*, *Gouda*, *Hoorn*, *Medenblik*, en andere Plaatſen, elk

elk afsonderlijk, voor hunne Leeraars wilden pleyten. Maar nu sagmen ter contrarie datmen de Kerk-geschillen, wilden, en quamen te brengen tot den *Wereldlijken Heere*; die genoeg te doen hebbende, met haar Staats, en Politijk bestier, egter tot Regters wierden gevergt over het verschil gevoelen, inde diepe verborgentheden der Goddelijke Schrifture.

XIV. CAPPITTEL.

De Kerken werd een generale Sinodus belooft, dewelke te rug werd gesteld: en werden de bitterheden tusschen de partyen te groter, om dat zy elk een rug-steun onder de Politiken vonden.

De Kerken versoeken een generale Sinode

BOven 't geene ik alrede tot bewijs van dese waarheit verhaalt hebbe, soo seggen ons de Historien, dat de Kerken (na dat *Do. Gomarus* een tegen-vertoog op *Do. Arminius* geopenbaarde Leere gedaan hadde) niet ophielden, maar stadig de *Staten* aanliepen, om een generale Provinciale Sinode; en dat, hoewel de meeste vande Vergadering geneigt waren, om het vier der blakende krakeelen te mogen sien uyt-dempen, het daar toe niet kon gebragt werden: ter contrarie dat op dit versoek, door 't beleyd van *Arminius Gonstdragers*, de twe Professors wederom wierden geordonneert, om elk met vier Predikanten (tot mede-hulpers vergeselschapt) hunne differenten inde Vergadering vande *Ed. Gr. Mog.* te bereden-kavelen; sulx geschiet in Augusty 1609. dog wierd dese t'samenspraak, om de swakte van *Arminy* (die in October daar aan stierf) kort afgebrooken; met beloften vande *Staten* aan *Gomarus* dat dese verhandelde stukken aan een Provinciale Sinodes, haast te beroepen, souden overhandigt werden; om een eind-spraak, of het oordeel van die Vergaderinge daar op te hebben.

De geschillen voor de Staten verhandelt.

Die de Sinodus beloven.

Evenwel en volgde op dese beloften niets (hoewel de *Staten*

 dese

Baudart. 2 Boek Pag. 22.

dese beloften met een schriftelijke Acte op den 18. Augusty bevestigt hadden) ter oorsaake dat questie rees, wie de Predikanten tot dese Sinodale Vergadering afschikken, of deputeeren souden.

Verschil over de deputatie,

Van ouds hadden de Kerklijke t'samenkomsten, ofte Classen het gedaan, des verstonden eenigen dat dit Regt den Kerken toequam; de andere daar tegen, wilden, dat dit Regt den Magistraten behoorde, en dat dese de Persoonen souden verkiesen: beyden vonden zy aanhangers inde Regeering, waar door het werk opgeschort, ende partyen aangehitst bleven, om met schrijven, roepen, en schreeuwen malkanderen swart, en hatelijk te maken.

Waar door die agter blijft

Tot desen einde spitste wederzyds elk zyn vernuft, tong, en penne, om zyn partye niets schuldig te blyven. *den R. K. History-schryver*, segt (in zyn 4. *Deel Pag.* 8. *en* 9. dit verhaalde aantrekkende) dat 't selve by den *History-schryver Baudartius* seer partijdig verhaalt werd, besonder daar hy komt te verhalen de by-een-komsten der Arminische, om die vermaarde *Remonstrantye* te formeren, die zy den 14. January 1610. hebbende ontworpen, en in Juny, of July de *Staten van Holland* overleverende, daar door den naam van *Remonstranten* verkregen, en tot dato behouden hebben.

De partyen verbittert,

Baudartius hebbende verhaalt de afgesonderde handelinge vande Stad *Alkmaar*, ontrent de saken van *A. Venator*, en *C. Hillenus*, den eersten beschermende, den anderen affettende, en vorder zyn oog- en opmerk hebbende, dat dit de vrugten waren voortkomende uyt het zaat der geseide krakeelingen, wegens het Regt der afschikkinge tot de Sinodale Vergaderinge, segt aldus „als nu de Arminianen sagen dat zy den Sinodum niet „langer te vresen hadden, soo waaren haarder veele, als de „Paarden die sonder toom vol loops liepen, daar haar dolle sinnen haar jaagden: sonder eenige vrese, ofte schaamte Prediken, en spraaken zy tegen de aangenome Religie soo lelijk, „en soo lebbig, dat het de grootste Vianden van *Gods Kerke* „noyt soo grof gemaakt hadden, of maken konden; tot groote „droefheit aller vroomen, en tot de hoogste blyschap der Vianden van *Gods Kerke*, *Baud.* 2. *Boek Pag.* 23.

Besonderlijk de Remonstranten,

Die geen Kerklyke bestraftingen vreesden,

gaende

En verder overgaande van dese materie tot de handelinge der Kerken, soo segt hy, dat hoe meer de Gedeputeerden der Kerken, aanhielden, om een Provinciale Sinode, hoe minder zy bevorderden; ja dat de gewoon, of jaarlyke Sinodens selfs verboden wierden; en dat al om de generale after-rug te houden, schoon eenige *Heeren* inde Vergadering van haar *Ed. Gr. Mog.* een generale Sinodus noodsaakelijk hielden, tot dienst vande Kerk, ende Politie.

„ Hier op vervolgt hy zyne memorien, Pag. 24. aldus „ de Armi-„niaanse Predikanten zyn soo vrymoedig geworden, dat zy „ hier, en daar haare by-een-komsten op haar eygen hand ge-„ houden hebben, sonder publijk consent der *H. Overigheyt*, „ dog met kennisse van eenige der voornaamste, die aan het Roer „ saten; het was genoeg ge-excuseert, als dese by-een-komsten „ der Arminiaansche Predikanten den naame van Sinoden niet „en hadden-

Zy houden besondere Kerk Vergaderingen,

„ ve Sy hebben haar met onderteekeninge harer namen t'samen „ varpligt, en verbonden, om met malkanderen haar aange-„ mngen werk te hanthaven, en te helpen uytvoeren, daar qua-e van, watter van quame &c.

steDese aparente, dog scherpe, waarheit den *R. K. History-schryver* vokende, en op desen text komende, versagt dese saak in deser „ egen „ 't is dan alsoo, dat de Predikanten, die de revisie van „ Confessie, en Catechismus, by de *Hooge Overheit* besllooten, „ hart tegen waren, en zynde verre het meeste in 't getal door „ 't gantse Land, niet ophielden, d'andere (Remonstranten ge-„ naamt) die zy van nieuwigheit, en onsuiverheit inde Leere „ suspecteerden, soo te quellen, dat dese haar genootsaakt von-„den, met malkanderen te overleggen wat hun voortaan te doen „ stond, tot quytinge harer Conscientien; en om meerder on-„ heil (soo zy meenden) te voorkomen, voor hare Persoonen, „ende Gemeinten: zy sagen dat hare Partyen op de beveelen „ der *Hooge Overigheit* in 't Kerklijke niet veel en pasten, voorna-„ men tlijk in Plaatsen daar zy de particuliere *Magistraten* tot haar-„ der devotie hadden; zy deden de Predik-stoelen daveren met de „ dispuiten vande Predestinatie &c. zy bragten te wege ('t welk „ *d'andere* verstonden seer verre te sien) dat d'examinatien vande „ Proponenten niet meer en geschiede op den ouden eenvoudi-

De redenen waarom.

„ gen voet, maar dat de selve seer hoog, en scherp ondersogt
„ wierden, op 't stuk vande *Predestinatie*, *Reprobatie* en 't gunt
„ zy agtende daar aan te kleven; vorderende tot den Kerken-
„ dienst, die daar op in alles antwoordeden na hare meeninge,
„ latende d'andere sitten sonder promotie. Dit, en andere Par-
„ tyschappen meer, veroorsaakte d'andere *geseide Predikanten*,
„ die haar voor de *Gemeinten* bekreten, en ten alderleelikstenaf-
„ geschildert vonden, in stilligheit by een te komen; en alles
„ overleid hebbende, met malkanderen een-stemmelyk te stel-
„ len een Acte van vertoog; by *Baudartio* een ligue, ofte ver-
„ band genoemt, tot scheuringe: en om een nieuwe Gerefor-
„ meerde Kerk op te regten, voor de oude. 4. *Deel Pag.* 9.

Om dat zy hun by d'andere bekreten hielden.

Dit ge-extraheerde uyt beide geseide schryvers, is alleen om aan te wysen, de wederzydse bittere Partyschappen; en hoe elk doenmaal quam te klagen, dat haar tegen-partye door de *Magistraten* gestijft, en gesterkt wierden; het welk waarhaftig zynde, ook de waarhaftige fonteyne is geweest, waar uyt de volgende *Hollandse onheylen* zyn voortgekomen. Indien dese woorden strijd over de geschillen, al inden beginne het eind-oordeel der generale Kerken was opgeoffert geworden; den stryd en soude sekerlijk noyt tot die hoogte geklommen hebben; dit ver-eiste de geschapenheit der saaken, waar toe het de meeste der Kerklyken, en veele *Magistraten* met reden sogten; de andere riepen doen de twist gesaayt was, om onderlinge verdraagsaamheit, dog hoe lange sullen wy nu gaan seggen.

Wederzyds klagen zy dat hunne partie gesterkt wierd.

XV. CAPPITTEL.

De partyen Remon-en Contra-Remonſtranten geordonneert, hunne verſchil-pointen voor de Staten te verhandelen: waar op de Haagſe Conferentie d'anno 1611. *gevolgt is.*

De partien doen hun vertoog, en tegenvertoog.

DE *Remonſtanten*, in 't einde van hun naams oorſprongs vertoog, hier boven gemeld, verſogten de magtige hoede van myn *Heeren de Staten*, en dat zy niet mogten beſwaart worden in, of boven de vyf punten by haar opgeſtelt, daar van zy verklaarden met de Kerken niet in eene ſin te ſtaan. Dit haar verzeekert zynde, en de Kerken, door hunne Gedeputeerden, daar op een tegen-vertoog (waar door zy *Contra-Remonſtranten*, zyn genaamt geworden) dito *Staten* hebbende overhandigt, ſoo zyn wederzyds vertoonderen belaſt geworden, deſe verſchil-punten te verhandelen inde vergadering van haar *Ed: Gr: Mog*: gelijk het ſelve in *Maart*, *April* en *Mey* 1611. geſchiede, tuſſen ſes *Remon-* en ſes *Contra-remonſtrantſe Predikanten*: welke laaſte, zynde Gedeputeerden der Kerken, ſoodanig niet erkent wierden, maar moeſten deſen tytel nederleggen, om tot die beſaamde Redenſtryd, bekend byde *Haagſe Conferentie*, te mogen treden; het welk zy gewillig deden, om hunne Overheden te gehoorſamen, en haare tegen-partyen genoegen te doen nemen.

Waar op de Haagſe Conferente volgt.

Na veele over, en weder over reden-wiſſelingen der Contra gevoelens, ſoo quamp men in Mey wel ten einde van deſe t'ſamen ſpraak, maar niet in over-een-ſtemming van gevoelen; of datter een ſlot-oordeel op het verhandelde wierd gegeven: alleen wierden de partyen belaſt hunne ſtukken wederzyds in geſchrift te ſtellen, om die *haar Ed: Mog. de Gecommitteerde Raden* te overhandigen; „ten einde, *ſeggen de Staten*, daar op „naader mogte gelet, en eindeling gedaan werden, 't geene

't Verhandelde in Geſchrift by de G. Raden overgenomen.

„tot

Baudart 2. Boek Pag. 50.

„tot Gods eere, welstant des Lands, rust, en eenigheit der Ker-„ken, soude geoordeelt werden te behooren.

't Boven gemelte werd op 't gebod van haar Ed. Gr. Mog. gedaan, door *D. Festus Hommius* ter eender, en *D. J. Uytdenboogaard* ter ander zyde, om daar op een eind makende ordre van hunne *Hooge Overigheit* af te wagten.

XVI. CAPPITTEL.

De Staten van Holland niet jegenstaande d'ontroeringen der Kerken, over het beroep van D. C. Vorstius, tot Professor inde Teologie, souden hem tot Leyden laten bevestigen hebben, ten ware geweest, de scherpe tale van Koning Jacobus van Engeland.

Grote bewegingen wegens t'beroep van Vorstius,

ONderwyl waren de *Staten van Holland* in geen kleine bekommeringe, ter oorsaake vande sware klagten der gemene Kerken, en de bestormingen die haar *Gr. Mog.* wegens het beroepen van *C. Vorstius* tot Professor inde Leydse Academie, van alle zyden quamen te lyden. Desen Man met yver daar toe voortgeset, om 't belang der Remonstranten klem te geven, gaf onrust, en beweging by In, en Uytlandse Gods-geleerden: Want hy grooter zynde van begrip, en wetenschappe, als van versiende omsigtigheyt (gelijk sijn uytgegevende schriften bewesen, en waarom hy verscheide reisen door hervormde Gods-geleerde Doctooren uyt de Palts, als andere, tot leet betuiging, wegens zyn verkeerde uytlegginge der Goddelijke Schrifture, al te voren was gebragt) kon door sijn natuurlijke drift, en verkeerden yver, binnen *Steinfurt* niet binnen de ge-eiste Paalen van billijke Leer-lessen, tot stigtinge van het bekeerde Cristendom, blyven; maar ontroerde (volgens 't getui-

By in, en Uytlandse Teologanten.

ge

ge der Historien) alle Gereformeerde Kerken , door sijn Lessen, en Boeken, die sy van God , en Gods-eygenschappen handelende leerde, en uytgaf, soodanig, dat yder bereit was, de geestelijke Wapenen des Goddelijken woords , tegens hem op te nemen.

Die gelijklijk zyn Schriften bestreden.

Desen Man, seg ik, in 't Land zynde gekomen, om binnen *Leyden* zyn woonst, en besitting van sijn *Professor-ampt* te nemen, wierd te deser tyd, inde Vergadering van mijn *Heeren de Staten*, in 't bywesen der twaalf disputerende Predikanten, gehoort; alwaar hy met een lange Redenering, de blamen, hem, wegens sijn quaad-smettelijke Leerstellingen , nagegeven, van sijn aangesigte, sogte aftewisschen; 't welk hy soodanig dede , dat de *ses Remonstrantse Leeraars*, die sijne schriften seiden regt-sinnig, en met Gods-woort, en waarheyt over een komende te wesen , verklaarden te zyn in alles voldaan; soo van sijne gedane Oratie, als Disputatie tegens *Festus* gehouden ; oordeelden derhalven, dat den voortgang sijner beroepinge soude strekken , tot *Gods Eere* , tot *dienst van het Land*, tot *voordeel vande Kerke*, en tot een *luister van d'Academie van Leyden* &c.

Werd voor de Staten tegens de Predikanten gehoort.

By de Remonstranten als Regtsinnig geprefen.

Maar de *Contra-remonstranten* , die op den 29. April 1611. een wytloopig Schriftelijk vertoog, den *Staten* hadden overhandigt, daar in zy betuigden, dat indien desen Man tot een Leer-Meester der Kerklijke Queeklingen , en een uytlegger der H. Schriften in *d'Academie van Leyden* wierd gebragt, dat het niet alleen den Kerken, en het Land schadelijk, maar selfs schand, en verwytelijk soude wesen ; bewysende uyt sijne Boeken, en Schriften, ende Getuigenisse van andere Gods-geleerden, dat hy grote, en Gods-lasterlijke dwalingen hadde voortgebragt , seyden , en verklaarden rond uyt (nadat de geseide reden-stryd tussen *Vorstius* en *Festus* was ge-eindigt) tegens 't advys der Remonstranten aan , dat zy nu meer, en vaster in haar gevoelen van *Vorsty* dwalingen waren verseekert, en versterkt: baden derhalven haar *Ed: Gr: Mog:* de *Kerken* met desen Man niet verder te willen beswaren , dewyl zy voor onfeilbaar hielden, dat den voortgang deser beroepinge, tot *nadeel vande Kerk* en *d'Academie* , en tot *onrust vanden Lande* soude wesen. Siet de Remonstrantie , en dese betuiginge by *Baudartius* in sijn 2. *Boek Pag.* 39. *en verder.*

En byde Contra R. als een dwaalgeest verworpen.

Die de Staten bidden de Kerke met dezen Man niet te beswaren.

Tegens 't vertoog der Kerken.

Dese Vertoog-Schriften, en het Protesteren der *Hollandse* Kerken, (hoewel die als van gewigtigen nadruk behoorden overwoogen, geweest te zyn) en souden nog weynig hebben uytgewrogt, na de getuigenis van *Brand*, die van dit beroep sprekende, aldus segt „d'yverigste *Contra-Remonstranten*, en die „'t met hun hielden, vielen *Vorstius* meer en meer tegen; dan „hy sogt zig op alle wyse by In, en Uytlandschen te ontschuldi-„gen, en veroordeelde met eygen monde de dwalinge van „*Socinus*; maar hoe hy meer arbeide, en den *Staten* meer ge-„noegen gaf, hoemen meer tegens hem yverde; ook tegens de „*Staten*; die hem egter sogten in te voeren: 't welk ook na alle apparentie soude geschiet sijn, te weten dat dezen Man, in het Professor-ampt soude zyn ingevoert geworden, ten ware van buitenen dit belet, als van swaar gewigt wesende, gekomen ware.

Brand 20. *Boek pag.* 165.

Sogten de Staten Vorsti in het Professor-Ampt te stellen.

'tWelk Koning Jacobus vernemende.

JACOBVS, *Koning van Groot-Brittanien* (zig als vrind, en bondgenood vande ge-eenigde Nederlandse *Staten* gedragende, en grootlijx geneigt wezende de *Gereformeerde Religie*, als den grond-slag, om hun onderling verbond, en Heerschappyen te sterken, en te verzekeren, *by de suivere, en Regt-sinnige Leere*, te bewaren) al lange den twist der Hollands Kerlijkken hebbende verstaan, en d'onrustige stryd, over de geschillen der Gods-dienst-leeringe, wetende, maar nu komende te hooren de nieuwe ontsteltenissen die in 't Land waren opgeresen, wegens het verhaalde beroep van *Vorsty*; soo toonde hy dadelijk de bekommeringe die hy voor zyne Gealieerde Buren, en goede Vrinden quame te dragen: met haar door zynen Gesant den *Heer R. Winwood*, en met zyn *Koninglijk Schrijven*, te vermanen, by hunne gevaarlijke Kerk-twisten, sorge voor den Staat te willen dragen: besonder met te voorkomen, dat den beroepenen *C. Vorsty*, in d'Academie van *Leyden* tot Professor inde God-heit, niet bevestigt wierde: op dat niet met het stryden over de hoog, en diepte van Gods verborgen Raad (tot welk desen Man meer gewigts sou toebrengen, als afnemen) gene bressen van swakte, en onmagt in 't Land mogte gemaakt werden, waar door den Viand een veyligen ingang soude mogen soeken, ende vinden.

Hier

Hier toegebruikte zyne *Majesteyt*, als oordeldende datter meer eigen-sinnige drift, by veele *Regenten*, dan wel besefte *Staats* wijsheit heersten, scherpe, en bytende woorden, gelijk sulx uyt het slot van een Brief, uyt *Westmunster* op den 6. October 1611. aande *Staten* geschreven, kan geoordeelt werden „God „verhoede (segt den *Koning*, ten einde van zyn vertoog aan „de *Staten*) dat wy in onse hoope op u niet komen te missen, „dat soodanige pesten (*als Vorstius*) onder u gevonden zy; „door toelatinge: of dat jemant sig sal dorven vermeten, soo- „danig een ongebondene vryheid te gebruiken, om d'oude Ket- „teryen, over lange verdoemt, wederom uyt der Hellen te „halen; ofte nieuwe uyt te vinden, strydende tegens de *ware* „*Catolyke Kerke*: soo sullen wy gedwongen zyn (tot onsen groo- „ten leetwesen) openbaarlijk te protesteren, tegens dese grou- „welen. Ende nadien ons God ver-eert heeft, met den Tytel „van *BESCHERMER DES GELOOFS*, soo sullen wy niet „alleen gedwongen zyn, ons aftesonderen, en te scheiden van- „de eenigheit van soodanige valsche, en Kettersе Kerken; maar „ook alle andere Gereformeerde Kerken te vermanen, om eenen „algemeinen Raad te schaffen, hoe wy sullen konnen uyt- „bluschen, en te rugge na der Hellen zenden, dese afgryssely- „ke Ketteryen, van nieuws ontstaande: ende voor ons int by- „sonder, wy sullen gedwongen zyn, voortaan te verbieden, „dat niemand uyt de jeugt onser Onderdanen, sal hanteren, „een Plaatse soo bevlekt als de Universieteit van Leyden is &c.

Sulx met zyn Scherpe pen.

Baud 2. Boek Pag 56.

Den *Koning* hadde al te vooren betuigt, dat hy als een Voester-Heer der waare Kerke niet hadde konnen nalaten, de *Generale Staten* te versoeken desen Steinfurtzen Professor, die hy noemde, *een onzaligen Ketter, een pest der Kerken, een monster-dier van Gods-lasteringen* uyt het Land te bannen, en dat, om dat de geschaptenheit der saaken, en den toestand van haar Staats-bestier, om rust in 't Land te hebben, sulx vereisten. Nu ried hy haar desen Man, daar wel andere regtsinnige, en loflyke Mannen te krygen waren, uyt de hooge Schoole, onder haar gebied zynde, te houden; ja schoon hy mogte onschuldig wesen, hoe veel meer nu, nadien zyne *Majesteyt* hem om zyn schryven strafbaar, en zyne Boeken waardig het vuur opgeoffert te

En harde taal,

zyn, oordeelde; 'gelijk hy defelve om de Kettery en (na hy fprak) uyt zyn Koninkrijk te weeren, binnen *Londen*, en elders opentlijk doen verbranden hadde &c.

Komt te beletten.

Defe vry fcherpe taale, de Hoog-Agtbaarheit vanden Taalvoerder, de vreefe van foo een groot, en by nood, een foo hoognodigen Vrind, en Bond-genood te verliefen, meer gewigs, inde Vergadering vande Staten van Holland bybrengende, als wel de vertoog-fchriften der Kerken, de fmeek-redenen der fes Contra-Remonftrantfe vertoonderen; ende tegenbetuiging eeniger Steden; maakten, dat de Staten defe beroepinge deden opfchorten.

XVII. CAPPITTEL.

De Staten van Holland verlegen, wegens 't verhandelde vande Haagfe Conferentien, werden op 't advys der wederzyds Theologanten feer verdeelt, 't welk de fcheure doet vergroten.

DEzen uytwendigen ftorm, wegens *Conradus Vorfty* beroepinge tot het Thelogifch Profeffor-Ampt, in 't kort hebbende vertoont; foo koom ik weder ter fake, omme den draat der Kerklijke Hiftorien ten einde te mogen brengen.

De Stateu verlegen over 't verhandelde vande Haagfe Conferentie.

De bekommeringe daar myn Heren de *Staten van Holland* hun in vonden, wegens de overhandigde ftukken van de Haagfe grote Conferentie (daar *Do. Feftus Hommius*, en *Do. Johannes Vytenboorgaard*, de woord-voerders in waren geweeft) en was van geen minder belang, dan de verhaalde de *Vorftius* faken. Veele vanden *Adel*, en verfcheidene *Steden* Remonftrants geneigt, en ftreng, ja zydig aan die zyde hellen en, fouden graag het vonnis geftreken, en volgens hunne wil, en affonderlijke bevattingen, tegens 't verfoek, en 't vertoon der Kerken aan, een eind ordeninge geveftigt hebben.

Maar

Maar, buiten en boven de Contra-Remonstrantse Kerken, *ses Hollandse Steden*, als *Dordregt*, *Amsterdam* &c. de *Staten* vande meeste *der vereenigde Provintien*: den *Koning van Engeland*: (die *Arminus*, soo wel als *Vorstius* Viandlijk had aangerand, met vinnige benamingen, hem noemende den grondlegger der Kerklijke oproeren &c.) ende *Sinodale Vergaderinge* der Kerken van *Gulijk*, *Cleef*, en *Bergs-Land*: (die, in September „1611. met een ernstlijken brief *myn Heren de Staten*, quamen „te bidden, hun te willen wagten voor der Meerminnen-sang „der Novateurs: *dus seggen zy*, die de Regt-sinnigen stoutelijk „verstoren; die de selve valsche Broeders noemen; die de „*Christelijke Confessien*, en den *Heydelbergsen Cathecismus*, „Formulieren tot eenigheit in 't gelove, na haar welgevallen „willen Formeren, Reformeren, en Trans-formeren, daar over „zy in veel verscheide verstanden komen te stryden) voor de *Contra-Remonstranten* pleitende, soo dorfden de boven gemelte Heeren, nog konden de Staten met den anderen tot geen eindbesluit komen; veel min die, of dezen d'overwinninge toepassen: maar versogten de partyen, yder hunne Considleratien, van voorslag tot Vrede, op het beknopste in geschrifte te stellen, om haar E: Ed: Groot Mogende te mogen dienen tot advyse, van hoe, en door welke middelen men best, ende bequaamst soude mogen komen tot vrede in Gods Kerke, en ruste inden Vaderlande.

R. K. Historie 4. Pag. 32

Versoeken 't Advys vande Partyen.

Dit deden wederzyds Colloquenten den 29. November 1611. dog seer verscheiden. Der Remonstranten advys, was datmen malkanderen moest dulden, en verdragen „ten minsten voor „desen tyd; tot dat de gemoederen, die niet dan alte seer ontstelt, en vry van malkanderen vervreemt zyn (seggen zy) „allenxkens bedaart; tot stilte gebragt, en aan malkanderen „wederom gehegt zynde; men door onderlinge mondelikke „Communicatie, in een onpartydige, vrye Sinodale Kerk-„lijke Vergaderinge, *onder V. Ed. Mog.* Autoriteit, Presiden-„tie, mede oordeel, ende moderatie ter gelegener tijd te hou-„den; de geheele saake naarder ingesien, overwogen, en wy „te samen in eenen sin, ende verstande gebragt; ofte ist nood, „geoordeelt worde; welk van beyde gevoelens (elk Leeraar

't Gevoel en 't Advys vande Remonstranten.

„ onderwyl vry zynde, zyn bevattinge over de vyf punten vol-
„gens Conscientie op den Predik-stoel te mogen uytspreken)
„de waarheit der Heilige Schrifture, en de stigtinge die na de
„God-saligheit is, naarder is komende; om dan ordre gestelt
„te worden als na Gods woord, tot zyner eer &c. bevonden
„sal worden te behooren.

't Advys, en Raad vande Contra Remonstranten.

Der Contra-Remonstanten advys was, „Dat, vermits door
„'t versuim van een vastgestelde gront-regel, voor Leer, en
„Kerk-bestier, tot eenigheit der ver-eenigde Nederlandse Ker-
„ken, veel wan-ord'ren, en ongeregeltheden waren ontstaan;
„daar door de gemoederen in *Holland* ontstelt, en vanden
„anderen vervreemt waren geworden; zy tot nog geen anderen
„raad en wisten, om de scheure te heelen, en verdere voor
„te komen, als, met Authoriteit vande *Staten Generaal*, en
„onder haar toesigt, het by een roepen vande lang versogte
„Nationale Sinode: dese vergadering, oordeelden zy, was ten
„hoogsten nodig, wildemen rust, en eenigheit, daar onrust,
„en twedragt was, inde Kerk, en het Land hebben: tot desen
„einde moest dese vergaderinge de geschillen hooren, en door-
„sien, daar van oordeelen, die, met toestemming, en kragt-
„gevinge vande *Hoogste Magt*, weg nemen; en ordre tegens
„meer soodanige ongemakken stellen. Hun gevoelen, schriften,
„en bescheiden wilden zy graag t'oordeel, en d'uytspraak van
„dese *Sinode* onderstellen; of wel, by goed-vinding van haar
„*Ed: Gr: Mog:* wilden zy 't advys van alle, of wel verscheiden
„Gereformeerde Academien in *Duitsland*, *Groot-Brittange*,
„*Vrankrijk*, en *Switserland*, welker gevoelen zy den woorde
„Gods, en het Leeren der Algemeine hervormde Kerken, zou-
„den oordeelen gelijkformig te wesen, afwagten; bereit zynde
„(indien de Broederen Remonstanten de Nationaale Sinode
„wraakten) haar, en hunne saaken deser haar Regt-taale
„te onderwerpen; wilden dit de gemelte Broeders mede doen,
„den weg des vredes was gevonden: soo niet, den Gods-dienst
„kreeg een dood-neep, en geen middelen tot bevredinge der
„Kerken souder te vinden zyn, soo lange d'een dus, d'ander soo,
„'s Mergens de absolutie, 's Namiddags de Geconditionneerde
„Leere, van eene stoel soude Gepredikt werden, &c.

Over

Over dese verscheidenheit van advysen, raakten de Staten seer verdeelt, eenige wilden met de Remonstranten, de onderlinge verdraagsaamheit in praktijk brengen; andere verstonden datmen van het krakeelen moest een einde maken, door de voortreffelijkste Gods-geleerden, daar toe te roepen uyt de meeste Kerken; om te oordeelen over de geschillen &c. hier door quamp men tot geen besluit, en men sag het quaad tot erger loopen; had men te vooren gescholden, men liet nu niet min onder de hand (openbaar wast verbooden) met Schriften, en Boeken te lasteren: wederzyds warender gepassioneerde heet-hoofden, die haar gevoelen ten uytersten wilden doorsetten, 't welk de einden nog aan een houdende, vanden anderen scheurde; en veel ongemakken baarden; zynde wel de opmerklijste, daarmen de Tollerantie, gelijk men die noemde, 't meest wilde gehouden hebben: soo als de Historien van *Alkmaar*, *Rotterdam*, *Ouwater*, *Schoonhoven*, *Delft*, *Leyden*, en meer andere *Steden*, komen te getuigen; en daar van wy jets, dog alleen een exempel of twe, in 't vervolg sullen by brengen.

De Staten hier door verdeelt.

Waar op veele desordren volgden,

XVIII. CAPPITTEL

De Contra-Remonstrantien zyn d'eerste, die uyt de openbare Kerken blijven: wat redenen hun tot sulx bewogen heeft.

'T IS Waar dat de *Contra-Remonstranten*, in de Steden daar d'Overheden *Remonstrants* gesint waren, d'eerste weken: dat zeiden zy, moesten zy doen, wilden zy stigtelijk geleert zyn; en niet stadig haare ooren met tegengestelde Leerstellingen, tegens hun gemoed stootend, geslagen hebben; elk schilderde de Leere, van zyne tegenpartie, op het lelijkste uyt, hoe wast dan mogelijk, de sulke in een sin te brengen; sulx, ofte het ander, moeste geschieden,

De Contra-Remonstranten wyken.

souder

souder vrede sijn; kon het niet met over-een-brenging geschieden, soo moester geweken worden? wie souden het doen? de „Remonstranten; *daar is voor ons geen reden om te wyken* (antwoorde *Episcopius* den Burgermeesteren van Amsterdam, die „hem over het maken van Kerk-Rumoer hadden ontboden, en „onder andere redenen, om vrede inde Kerk te brengen, „seiden, men moest in eene sin komen ofte anders wyken) *wy* „*konnen dat met geen goed gemoed doen, en de gemeentens souden* „*dat sonder groote beroerten niet toelaten*; *daar zynder die ons soo* „*lief hebben, als hier de gemeente hare Predikanten doen.*

Brants 21. Boek Pag. 224.

Dat de Remonstranten niet doen willen.

Dezen Man (wesende Professor in d'Acamedie tot Leyden, maar tot Amsterdam inde Kerk, over den Doop van zyn Broeders Kint staande, de Kerk hebbende ontroert, met zyn stout, en ontydig spreken) bekende voor Hoog-gemelte Burgermeesteren, dat Contra-Partyen niet wel in eene sin waren te brengen, als door Authoriteit: hy verstont datter eenigen Authoriteit moesten lyden, ofte de verdraagsaamheit praktiseren, en hy selfs konde niet verdragen dat hem een gewoon formulier-vrage inde Kerk van Amsterdam wierd voor-gehouden, of hy (gelijk *Uytdenboogaart* ook eens gedaan hadde) betuigde daar tegen, *seggende, dat hy geloofde, en hield waaragtig te wesen, 't gene volgens Gods woord, en d'Articulen des Christelyken Geloofs, geleert wierd*: als willende met dit seggen, d'aangekoppelde woorden, *en 't geene alhier in dese Kerke geleerd werd*, daar uyt gesneden hebben, het welk hy (die voor den Remonstranten als een stale muur wierd geagt) dede om te betonen, dat hy de Contra-Remonstantse Leere, in de Kerk daar die Gepredikt wierd, en inde Stad daar zy de meester waren, dorste veragten, en tegenspreken.

Brants 21. Boeck Pag. 217.

Veroorsaken onrust.

Dit waren die verdraagsame langmoedige Mannen, die niet als moderatie inde mond hadden, dog die met hun doen betoonden wel verdragen te willen zyn; Maar 't begin van oproer in een vreemde Kerk, en Stad te maken, mogt bestaan met te seggen, *ik hebt niet gedaan, maar die haar aan myne woorden ergeren.*

Dese altyd van moderatie roepende.

Sy toonden uyt al haar doen, dat het niet en was om 't verdragen (de hoogste pligt van een Christen in dit leven) maar

om

om door het dulden van haare tegen-partien, tot hun oogmerk en Meeſterſchap te geraken.

Toonden met hunne daden. na Meeſterſchap te ſteken.

Ik hoef niet te ſeggen, waar door zy 't beoogden, *DE VRYE* ſal 't ons in 't kort ontvouwen, „De meeſte *Magiſtraten van Holland* (ſegt deſen Man, na dat hy het doen, en laten „der Remonſtrantſe Predikanten hadde omledet) door 't be„leyd van ſommige treflijke Politijke Perſonagiens, en ter in„ſtantie van *J. Vytenbogaard* deſe ſaken ter hand hebbende geno„men, hebben haar door geen ootmoedige Supplicatien; en „klagten harer *Onderdanen*; nogte vermaningen, obteſtatien, „Contradictien, Proteſtatien, van haar *vermogenſte Mede-leden*; „nogte door vermaningen, verſoeken, en waarſchouwingen „van haare *Bondgenoten*, de *Staten vande andere Provintien*, mits„gaders van *Vytlandſche Princen*; willen laten Diverteren van „haar voornemen; ofte laaten Perſuadeeren, de *beſligtinge deſer* „*gereſene verſchillen*, door een Sinodale Vergadering der Neder„lantſche Kerken, na voorigen gebruike.

Band 6. Boek Pag. 2.

„Maar hebben (onder dies dat zy hare Contradiceerende „*Mede-leden*, ende Heeren *Generale Staten*, met verſcheide „ſchoon-ſchynende, dog captieuſe, en alle met den oude voet „ſtrydende concepten, nu, en dan delayeerden, en fatigeer„den) ter contrarie, de invoeringe van deſe *nieuwe Leer-punten*, „ende veranderinge van deſe *nieuwe Kerk-ordeninge*, willen door„dringen; door ſcherpe Reſolutien, Rigoureuſe, hier te Lande „ondraaglijke, ja meer als Spaanſe Plakkaten; en Executien; „als tegens veragters vande Publijke Authoriteit, en Perturba„teurs van 't gemeene beſte, ſoekende mede tot gelijke Pro„ceduren te perſuaderen, ende beleyden, andere Nabuerige „Geunieerde Provintien, als notoir is.

„Waarinne zy ſoo verre hebben geprocedeert, dat verſchie„de vroome, en ſtigtelijke *Dienaars der Kerken*; ja ſelfs *Ma*„*giſtraats Perſoonen*, eerlijke aanſienlijke *Landſaten*, getrouwe „*Patriotten*, ook geheele gemeenten ſeer wreet ſijn getrakteert; „Predikanten, van hunnen dienſt gepriveert, als mis-dadigers „ter Steden uytgeſet, en gebannen, Majeſtraten van hunne Of„fitien gepriveert, Borgers gebreukt, van hare have berooft, „ontpoortert, met eenen nieuwen eed beſwaart, ende de wey-

„ gerende ontſchuttert, ende anderſints op verſcheide wyſe over-
„ laſtet, ende beſwaart; op een gans onbehoorlijke, vreemde
„ niet hierlandſe maniere, en dat al ter oorſake van dat zy niet
„ koſten goet vinden.

„ 1. De invoeringe der Tolerantie van deſe nieuwe onge-
„ examineerde Leere:

„ 2. De veranderinge van een nieuwe Kerk-ordeninge, ſon-
„ der voorgaande Kerk-gebruiklijke oordeel.

„ 3. Nogte het opdringen van Leeraars deſer nieuwe opinien,
„ tegens dank der gemeinten, in verſcheide Plaatſen geprac-
„ tiſeert

„ 4. En om dat zy wraakten de Wonderlijke middelen die-
„ men tot vorderingen vande verandering dagelijx in 't werk
„ ſtelde; haar begeerende te houden aande exercitie vande oude
„ aangenomene Gereformeerde Leere, ende Kerk-ordeninge; ter
„ tyd alles wettelijk in een Kerk-vergaderinge mogte weſen on-
„ derſogt, en na Gods-woort geoordeelt zyn.

† *De Reſolutie vanden 23. Jann. 1614.*

Reſolutie vanden 22. Decemb. 1615. en ſiet de Voorrede van de Dortſe Sinode.

In deſe kleene ſchets vande toeſtant dier tyden, ſiet men dan eerſtelijk de Reſolutie † van eenige *Magiſtraats Heeren*, die in weerwil van haare Mede-leden, zynde *Dordregt*, *Amſterdam*, *Enkhuiſen*, en nog 3. andere *Steden* de Tollerantie, en nieuwe Kerk-ordening by verſcheide manieren als met gewelt ſogten door te dryven; 't welk de *Contra-Remonſtrantſe Gemeentens*, en *Leeraren* inde Steden daar zy bukken moeſten, ſoo tegens de borſt was, dat zy daar in niet hebben willen bewilgen; beſonderlijk eenige Predikanten die daar om van haren dienſt Gedeporteert wierden; oorſake van grooter ſcheuringe. Ook weken verſcheide gemeenten gewillig, willende liever, als toegelatene; buiten de Kerk haar Gods-dienſt in ruſte oeffenen, als met twiſten inde Kerke blyven.

Voor welke de Contra-Partien bukken en van haar gaan.

XIX. CAP-

XIX. CAPPITTEL.

Deze werden scherp vervolgt, 't welk oorsake van veele desordren, en beklaaglijke jammeren is.

'T WYken gaf den Contra-Remonstranten hier, en daar oorsake van na gelegentheit te sien, tot d'oeffeninge van hunnen Gods-dienste; dit kon niet geleden, maar moest verhindert werden; ten desen einde verboodt men 't samen-vergaderingen, of heymelijke by-een-komsten; dit gaf argwaan, en deed selver den yver, en toeloop aangroeyen; de deuren daarmen Predikte open stellen, van Woon-huisen, en Kamers, Spykers, en Pakhuisen gebruiken; en eygen naam van *Kruis-Kerke* aantenemen: sulx wierd weder, als een veragtinge vande Overheit, openbaare blamatie vande Gereformeerde Religie, en een schand, ja verderflijke scheur-makinge inde *Gemeente Cristi*, opgenomen. Men verbood dan wederom eenige vergaderinge, 't waar om te preeken, vermanen, of andere Kerk-offeninge, by een te roepen, doen roepen, of doen beleggen inde *Steden*, of 't Regts-gebiedt van deselve, op swaare Geld-boete; den toehoorderen groote, den gront-leener, en Predikkanten nog swaarder straf opleggende: dit gaf vreese, en deed het Volk van die gesintheit na de Dorpen lopen, daar Contra-Remonstrantse *Predikanten* stonden, om die, of d'afgesette, en uytgebanne Stads Predikanten aldaar te hooren Predikken; niet ontsiende den naam van *dwase Yveraars*, en *Slijk-geusen* op haren hals te laden.

R: K: H. 't 4. Deel Pag. 48. en 49.

Deze werden in hunnen Gods-dienst verhindert.

En scherp inde Steden vervolgt.

Dit waren de beginselen van verwyderinge, waar door de Christen- en Burger-liefde der Landsaten, scheen na den laasten adem te snikken; schimp, spot, en laster-veersen, gesangen, en Referinen was het werk der gemeene *Burgerschappen*; ernstig, en vinnig schryven, en tegenschryvinge, dat vande *Godsgeleerden*; gewigtige, en gevaarlijke twist-redenen dat vande

't Welk veel disordren gaf.

Magistraats Persoonen; en *'s Lands Overheden:* ja nog slimmer ging 't onder dese drie Staten in extraordinaire gevallen. In 't kort de voorlegging van *Do. Gomarus*, wierd nu waarheit bevonden, met hals-bukkinge sijnes Leer-en Geloofs-genoten.

XX. CAPPITTEL.

Een notabel exempel binnen Alkmaar veroorsaakt door Adolphus Venator, *Predikant aldaar.*

Venator een ergerlyk Leeraar,

WIld gy dit, te weten Burger tegens Burger sien opstaan, en *Gomary*, of de zyne, sien onderleggen, siet de gehele Historie van *Adolphus Venator*, Arminus-gesints Predikant binnen *Alkmaar*, met opmerkinge eens aan. Dezen Man kloek van Hersssenen, styf van Aangesigt, glad van Tong; was daar by subtijl, vreemt, en ergerlijk voor veele in zyne Leeringen; waar door hy veele beroeringen inde *Alkmaarse Kerk*, en *Burgerye* brengende, voor de *Alkmaarse Classis* van zyne Mede-broeders, als niet regtsinnig inde Christelijke Leere wesende, is beklaagt geworden; deze Vergadering komt hem, om zyne verkeerde Leer-stellingen, te censureren, en voor een tijd van zynen dienst te suspenderen; maar dezen Man een styve rug-steun aan een voornaam Staats-Persoon (segt de Historie) inden Hage hebbende, wierd door dezen, en eenige andere Heren, op den naam *vande Staten*, volkomen tegens deze Clasicale ver-oordelinge beschermt; en sodanig de sterke hand geboden, dat de versogte Provinciale Sinodus, om over *Venators*, en eenige andere *Predikanten van Arminus gevoelen* te mogen oordelen, *by de Staten* is te rug gestelt geworden; tot dat de *Alkmaarse Classis*, *Venator* vande suspentie ontheven, en hem in zyn Ampt, en in hunne Vergaderinge, als een Mede-lid, souden herstelt hebben.

Gesuspendeert.

Baudart 2. Boek Pag. 23.

Werd beschermt.

De meeste Alkmaarse Burgerye tot hem genegen.

Hier by quam, dat desen kloek-aart, onder de gemelte suspentie staande, en evenwel zynen dienst in het Prediken waarnemende,

nemende, de meeste vande *Alkmaarse Burgerye*, sodanig by de ooren quam gevangen te nemen, dat zy als blinde Mollen, tegens hunne *Regenten*, en *Mede-Burgers*, contra-geneigde Ledematen, aanwroetende, zy hunne Stad *Alkmaar*, als een Molhoopigen grond, t'onderste boven quamen te werpen.

Zyn misnoegt wegens 't verkiesen vande Magistraat.

De saak gedroeg sig inden jare 1610. als volgt; gedurende den tijd van zyne geordonneerde opschortinge; en dat de gemelte Classis den geseiden *Venator* niet als een Lid van hunne Vergadering wilden kennen; soo veranderde na ouder gewoonte de *Alkmaarse Vroedschap*, de *Magistrature* hunner Stede; kiesende, tegens verwagtinge van veele, alle Mannen die de *Gomaristen* (onder dien naam doen afgetekent) ofte hunne oude Predikanten *Petrum Cornely*, en *Cornelis Hillenus*, met den gehelen *Kerken-Raad* geneigt, en weder van haar bemind waren: het welk veele *Burgers* (by *Venator*, en eenige *Regenten*, *Venators gunst-dragers*, opgelet werdende) tegens de borst, en haar sin wesende, opentlijk aan 't morren sloegen: roepende met veel ongelaat, ende disorderen dat de verkiesinge niet goed, maar onwettelijk was; datse streed tegens de Voor-regten vande Stad, volgens welke, men *uyt den rykdom*, de ryk, verstandig, en regtveerdigste moeste kiesen: dit was niet gedaan, seidense, des wildense *de Magistraat* wederom verandert hebben: invoegen dese woelders, op een loos, en vals voorgeven, van datter Krygs-Volk na de Stad quam, om de verkoren, en aangestelde *Magistraat*, in hun Ampt, en gesag te sterken, tot de Wapenen lopen, brengende de *Stad* in een droevig twespaltige verwerringe.

Lopen tot de Wapenen,

En maken datter een nieuwe Vroedschap, en Magistraat werd gekoren.

Burger tegens *Burger*, en *Regent* tegens *Regent* opstaande, nemen weder-zyds hunne toevlugt tot de *Staten van Holland*, die hunne Gemagtigden affonden, om d'Alkmaarse oproer te stillen, en 't alles te herstellen met bevrediging vande Burgerye: dese Heeren, goed *Arminus*, en *Venators* gesint, souden de saak bemiddelen, maar daar waren by de *woelende* ontnoegde *Burgers* geene ooren toe; zy wilden een andere *Magistrature* hebben, om dan de *Burgers* genoegen te geven, en de Stad in ruste te helpen, soo soudemen dit doen; en op dat het quanswys sonder eer-quetsing van die men uytstoten wilde, soude geschieden; soo quamp men niet alleen de *Magistraat*, maar de

 gehe-

gehele *Vroedschap* van hunnen dienst, en eed t'ontslaan, en weder een andere *Vroedschap*, met agterlatinge van d'oude, *Gomarus*, ofte *Hillenus* geneigde, *Magistraats Heeren*, in desselfs plaatse, aan te stellen: welke *Vroedschap* (geheel naar 't welbehagen van *Venator*, en zyne gunst-dragende *Burgers*, wesende) by forme van nominatie een dubbelt getal Heeren uyt den hare opstellende; soo is by de boven gemelte *Staats Gedeputeerden* een nieuwe *Magistrature*, daar uyt, voor de *Stad Alkmaar*, verkoren geworden.

Brand 19. Boeck pag. 122.

„Dus liep (*segt Brand*) deze oproer sonder bloed-storten ten „einde; dog niet sonder op-spraak, en sonder het weg-nemen „vande partyschap, die op het oude spoor voort liep, „tot dat de Magistraat, om de gemeente tot ruste te „brengen, haren ouden Leeraar *Petrum Cornely* (die vyftig „jaar den Predikstoel had betreden, en vrymoedig *Venators* „quaad leven, en verkeerde Leer, bestrafte) nevens de gehele „*Consistorie* (tegens regt, billijkheit, en oud gebruik, *segt* „*Baudartius*) af sette, en weer andere Ouderlingen, en Diaco„nen quamen te kiesen.

Dese nemen de wan-ordren niet weg, maar vermeren die

Dit mogt den woelderen wat genoegen geven, maar 't gaf aan d'ander zyde weder groot mis-noegen, ende onsteltenissen; want *Do. Cornelis Hillenus*, om deze disordren meer dan oyt van *Venator* vervremt, en tot d'ander zyde meer, en meer geneigt, werdende; en nu deze, byde Magistraat aangestelde, *nieuwe Consistorie* niet voor zyne wettige Mede-Consistorianten willende kennen, maar die verwerpende, soo is hy hierom mede *afgeset*, en daar by de *Stad ontsegt* geworden. Een misslag die alle d'anderen verre quam te overtreffen: want om die daad, aan desen Man (in zynen tyd by alle Kerklijken voor een der zedig en Godzaligste, en ook voor een geleerd, Predikant geagt) gepleegt, raakte de *Stad* in groter twespalt, en verweringe, dan die nog geweest ware.

Brants 19. Boek. pag. 154.

Voornaamlijk met Hillenus de Stad t'ontseggen.

Vele die door *Venators* (beschreven voor een vinnig stout uyt-dager, en versnorker van zyne partyen) *welsprekende tong*, meer gevangen, als tot zyn gevoelen gebragt waren, wraakten deze handelingen; toonden hun mis-noegen over 't werk, en grote liefde voor *Hillenus* te dragen; deze, ja de meeste vande

Alkmaarse Gemeente, smaalden op *Venator*, als oorsake vande disordren wesende, wilden hem niet, maar gingen met de andere oude Consistorianten (aldaar soo genaamt) na buitenen, om *Hillenus* te horen Prediken.

De menigte van deze uytlopende Burgers, quam de *Magistraat*, die erger vreesden, geweldig te ontsetten, waaromme zy *Venator* in zynen dienst deden stille staan; halende van buitenen twe Predikanten, by leeninge, al om *Hillenus* navolgers genoegen te geven: 't mogt niet helpen, daar was geen gehoor, 't was al *Hillenus*, *Hillenus*; 't welk de Magistraat bewoog, *Hillenus door* een *Burgermeester*, by hem seer gezgt, de *Stad*, en *zynen Kerken-dienst* wederom aantebieden: onderwijl waren alle de *Kerken* van Noord-Holland ontroerd geworden, stellende de *Magistraat van Alkmaar* in 't ongelijk van 't geene zy ontrent den *Kerken-Raad*, ende Predikanten *P. Cornely*, en *C. Hillenus* gedaan hadden; maar de *Arminus-gesinde Heren* onder de *Staten*, voor wien deze sake gebragt wierd, deden het contrarie. Deze keurden (alleen om der Politijken Authoriteit te beschermen) het doen der gemelte Regeerderen, in 't afsetten der Predikanten, en vanden Kerken-Raad voor goed; verbiedende *Do. Hillenus*, zig als Kerkendienaar binnen, of buiten de Stad te gedragen; en wierd *Venator*, daar en tegen, weder den stoel gegunt, tot verblydinge van die, die deze verwerringen begonnen hadden; maar tot grote droefheit van d'andere *Burgers*, die hun vande Kerk afsonderden, en na de Dorpen ter Predikatien gingen. Het welk geduurde tot dat *Venator* de mate der Christlijke voorsigtigheit te buiten gaande, (met een Boek, *genaamt klaar, en suiver Algemein Fondamend*, leerende dat *Joden*, *Turken*, en *Heydenen*, belevende Gods morale geboden, dats boete doen, deugdelijk leven, en vrede houden, soo wel als allerley Cristenen tot het eeuwige leven souden aangenomen werden) zyn verkeert, en ergerlijk oordeel, voor al de Wereld dede uytblinken.

Een misslag, dewelke hy (hoe kloek hy was) voor de Professoren *Pohander*, ende *Episcopius*, ten overstaan vande Heren *Hugo Muis van Holy*, ende *Hugo de Groot*, niet en heeft konnen goed pleiten; waaromme hy, niet jegenstaande zyn konstig

Soeken het te beteren.

Maar werden in hun eerste doen gesterkt.

Venaor, om zyn ergerlijke Leer.

Werd zyn dienst ende Stad ontzeit &c.

ſtig veinſen, in zig te willen ſuiveren, met andere uytleggingen; met verklaringe ſijns gevoelen van Gods Soone; met wederroepinge van zyne Schriften; met belydeniſſe van miſſlag; en vergifnis biddinge te willen doen; *van zyne dienſt afgeſteld*, de *Stad Alkmaar* ontſeit, ende ſijn *Boek ten vuure* is veroordeelt geworden. Dit laaſte wierd gedaan, maar hy uyt de Stad wykende, is wel haaſt met wil vande *Magiſtraat*, ende toelatinge vande meeſte *Staats-Leden* Remonſtrants-geſinde daar weder in gekeert; alwaar hy is gebleven, tot dat het *Staats-Rad* een anderen dray nemende, hy de *Stad*, daar hy gedurende dees zyn laaſte inwoninge nog al veel twiſt, en oneenigheit had veroorſaakt, en *'t Vaderland* verlatende, in *Vrankrijk* is getogen, alwaar hy zyn leven, dat kort, en ſieklijk was, eindigen ging.

Brand 27. Boek pag. 538.

XXI. CAPPITTEL.

De Contra-Remonſtrantſe Steden, ſtellen hun ſcherpelijk tegens de handelingen der Remonſtrantſe Regeerders aan.

'*t Exempel van Alkmaar by verſcheide Remonſtrantſe Steden gevolgt*

DEſe *Alkmaarſe handelinge*, als een voor-loopſter van veele gevolgde, hebbende een goeden uytſlag voor de *Arminiſche* gehad, dede de andere Steden, daar de Remonſtrantſe boven dreven, den ſelven weg inſlaan, tot groote ontruſtinge, en dis-orderen vande Burgeryen, gelijk de Hiſtorien (te lang om hier te verhalen) van *Rotterdam*, *Oudewater*, *Schoonhoven*, *Gouda*, *Schravenhage*, en andere, komen te getuigen: deſe willende als met gewelt de Contra-Remonſtranten, de Tollerantie aan-preken, ende nieuwe Kerk-ordeningen (die niet eenparig was beſlooten) opdringen, alleen om door deſen weg haar ſetel inde Kerk, met uyt-ſchuiveling vande anderen, vaſt te ſetten.

Baud. 7 Boek Pag. 11. en voor-rede van 't Dortſe Sinode

Maar

Maar gelijk met ſulken doen, te weten de ſtrenge manier van handelingen der *Remonſtranten*, de Steden inwendig meer, en meer ontroerd wierden; ſoo ſagmen dat daar op ſcheuring, op ſcheuring te volgen quamen, met de welke het laſteren, en ſchelden, gelijk den loſſen teugel gegeven wierd. Dit deed dat eindeling de *Steden*, en *Regeerderen*, *Contra-Remonſtrants* geſint, hun opentlijk tegens de reſolutien der *Remonſtranten*, en d'uytvoeringe daar van; als mede tegens die van hunne ſtrenge bevelen, quamen te ſtellen: beſonder toonden *Amſterdam*, nevens d'andere *C. R. Steden*, haar ongenoegen, tegens de reſolutie vanden 18. Maart 1616. hier op ſogten de *Regeerders der Remonſtrantſe Steden*, die van *Amſterdam* genoegen te doen nemen; klagende dat het tegen-ſpreken, en de betuigingen der *Contra-Remonſtrantſe Regeerders*, tegens hunne arreſten, en bevelen; maakten, dat veele *Burgers*, en *Ingeſetenen* der *Remonſtrantſe Steden* hun te ſtouter (met afſonderlijke Gods-dienſt, oeffeningen &c.) gedroegen; en dat deſen alſoo, wetende, of onwetende, den weg baanden, tot de gevolgde verwarring, en de veranderingen.

Waar tegens hun de Contra-Remonſtrantſe Steden, en Leden ſtellen,

Brant 24. Boek Pag 344. R. K. Hiſtorien 4. Deel Pag. 90.

De Remonſtranten klagen,

't Is waar, de *Remonſtranten* lieten niet na, alles te doen wat mogelijk ware, om hunne contrary-gevoelende mede-Regenten te bewegen, de *Tollerantie* van verſcheiden gevoelens, ontrent Gods Predeſtinatie &c. inde *publijke Kerken* te willen toeſtaan: maar deſe bleven ſoo ſterk by hun oordeel, en goed-keuringe van een *ſlot-oordeel* over die geſchillen te moeten hebben, als d'andere deden, om de *Tollerantie* ſtand te doen grypen, by Politijken, ende Kerklijken.

En ſoeken de Tollerantie ſtand te doen nemen,

Selfs kon *Amſterdam* door het wel-ſpreken vanden hoog-wys, en geleerden Heere, den *Heere Hugo de Groot* (Taal-voerder vande Gedeputeerde Heren, uyt de incomplete Vergadering *van Holland*, aan deſe *Stad* afgeſchikt) in het gemelte gevoelen der *Remonſtranten* niet gebragt werden; maar wederleyden met een deftig geſchrift alle bygebragte argumenten, en beſonderlijk het ſterk aanpryſen vande *Tollerantie* te willen toeſtemmen: ja! dit niet alleen, dat zy 't voorſtel der *afgeſchikte Remonſtrantſe Heeren*, als van geen nood-ſaaklijkheit (gelijkt deſen hun wilden aan-preken) verwierpen, en tegen-ſpraken; maar zy inprobeerden,

Maar Amſterdam, ende Contra-Remonſtranten inproberen ſulx

Baudart 8. Boek pag. 22. &c.

beerden, alle voorstellingen, besluiten, en verdere handelingen, die t'sedert 1611. na 't eindigen vande *Haagse Conferentie*, tot den 18. Maart 1616. sonder *bunne*, en der *Contra-Remonstrantse* toestemminge, gedaan, ende geschiet waren. Voort drongen de *Regeerderen van dese Stad* (gelijk de *Contra-Remonstrantse Steden* gestadig deden) sterk aan, op de lang-versogte, en by veele toe-gestemde *Nationale Sinode*, om eens een einde van Kerk, en Staats verwerringen, en s'Lands staag opkomende rampen, te mogen krijgen.

Oordelende een Nationale Sinodus,

Noodsakelyk om ruste inde Kerk en in't Land te bekomen.

Hun dagt in middelbaarge saken, en in on-ergerlyke Leerstellingen, was den *eenen Cristen*, 't verdragen den *anderen* schuldig, maar de *Tollerantie* tusschen de Partyen in eene Hooft-Kerke was by den toestant der verschil-saken niet te praktiseren, sonder stadige disordren te sullen ontmoeten; want *'t verschil* in 't Leren vande Godlijke verborgentheden, ontrent zyn besluit, en eeuwigen Raad, *was te groot*: de *Viandschap* daarom genomen, *te bitter*: ende het *over een-brengen vande gevoelens*, of die in eenen sin te bemerken, *niet doenlyk bevonden*. Het versoek was, dat haar *Ed. Groot, Mogende* 't exempel der *Cristelyke Souveraine Oppermagten*, gesien van 't begin des Cristendoms af, na te willen volgen, om hunne bevelen, in 't Kerklijke te rigten, na den raad, ende 't slot-oordeel der voornaam, en regt-sinnigste Godsgeleerden, in een *Algemene Kerk-Vergaderinge* daar toe te beroepen: dit gedaan zynde, soo soudemen een *Cristelyke verdraagsaamheit* sien stand grypen; die men door eenparige authoriteit, als dan bekragtigen soude konnen &c.

XXII. CAPPITTEL.

De onlusten steeds hoger lopende, en de Remonstranten hun met Waartgelders wapenende, soo soeken de Staten Generaal, Hollands Bondgenoten, den brand, eer die buiten 't dak sloeg, te blusschen, 't welk hun onmogelijk is, wegens de bitterheden.

De Contra-Remonstrantse by de Remonstrantse Regeerders onderdrukt.

EN inderdaad, stond het slegt met de Politie, wegens de Kerklijke saken, hier te Lande; want met het bannen eeniger *Contra-Remonstrantse Predicanten*, met het verbieden van na buitenen ter Predikatien te gaan; en binnen der Steden, nog de vrydomme van dien, afsonderlijke Gods-dienste te mogen oeffenen &c. soo sagmen den yver by dezen, tot het verbodene, te kragtig, en groter aangroeyen: waar tegens men, aan d'ander zyde, weder sag de gramschap der Gebieders te vuuriger opblaken; d'overtreders van hunne bevelen, in 't nalopen vande Contra-Remonstrantse Predikanten, daarom met Geld-breuke, Kerker, en Ballingschappen straffende: in dezen dikwyls, soo onmatig te werk gaande, dat verscheide *Burgerschappen*, als door ongeduld geperst wesende, van kragt, en geweld hunner *Magistraten*, voor de *Souveraine Hoven van Justitie*, gingen klagen; beschut en regt tegens de selve versoekende. Gelijk hier agter sulx met 't exempel van *Leyden*, getoont sal werden.

Siet de Voorreden van het Dortse Sinodus.

Die hun gesag met Wapenen willen sterken.

Deze mis verstanden besondere ongevallen by brengende, soo bestonden de *Remonstrantse Steden*, deweike hoe langer hoe slimmer inden boesem ontroert, vol alteratien, en on-geneesbare siektens raakten, hun gesag, en authoriteit met Wapenen te bekleden: want siende dat de *Contra-Remonstrantse Steden*, haren yver, in 't onderdrukken van deze Geloofs-genoten hun-

ne inwonende Burgers, wraakten, en opentlijk tegenſpraken; ſoo beſtonden zy hun ſelven *met Wapenen te ſterken*; gereſolveert weſende van hun voornemen niet te wyken, maar, om het einde van hun oogmerk, en belang te mogen bereiken, het uyterſte te ſullen wagen.

Baudart 9. Boek. Pag. 1.

Waar toe zy Waart-Gelders aannemen.

Men wilde, en beweerde dat elke *Magiſtraat* inden zyne, d'Oppermagt om te oordelen, en te beſluiten, ſoo wel in den Gods-dienſt, of 't Kerklijke, als in het Burgerlijke, toequam; veele *Magiſtraten* wilden in dezen hunne bevelen, van niet na buitenen Affonderlijk ter Predikatie te gaan, met Authoriteit ſtaande houden, en op doen volgen; het welk om de menigte der dolerende, en *mis-noegde Burgers*, niet doenlijk was, dan met Volk van Wapenen; dewelke men, op voorgeven dat het was om d'uytſporigheden van het toom-loſe Grau, en ſommige quaad-willige Burgers, in teugel-dwang te houden, in affonderlijken eed, en op eygen beſoldinge quamp aan te nemen.

De Contra-Remonſtrantſe Regeerders bekommert wegens de diſordren.

Deſe beginſelen van uyterſte Authoriteit gebruik, en Wapen-ontſag-making, was den Allarm-klok van onruſt ende murmuratie getrokken; en als brandende ſtroffe tot het vuur, vande ontroerde gemoederen der *mis-noegde Burgeryen*, gebragt, die tegens hunne *Magiſtraten*, in klagten quamen uyt te barſten; 't welk oorſake was, dat de *Contra-Remonſtrandſe Leden*, en *Steden*, bewogen wierden, vieriglijk te arbeiden, omme de hel-brandende vlamme van twedragt, uyt te mogen bluſſen; ten dezen einde, ontrent de Generaliteit, alle devoiren doende, om die aan te ſetten, tot bevorderinge vande Lang-verſogte Nationale Sinode, der Nederlandſe Kerken &c.

De Landſchappen vermanen de Remonſtrantſe Leden niet te ſcherp te weſen.

Baudart 9. Boek pag. 35. &c.

De *Landſchappen*, die alrede toonden over de Dolerende, of klagende Kerken, en beſonder met hunne verdeelde geburen, en Bondgenoten, mede lyden te hebben, beſtonden nu de hand aan 't werk te leggen, om dezen twiſt-brand te mogen leſſen. *Gelderland*, *Zeeland*, *Vrieſland*, ende *Groeningen*, (*Over-Yſſel*, verdeelt, en *Uytregt*, de Remonſtrantſe partie dragende) door hunne ordinare Gedeputeerden ter Generaliteit weynig; en met hun beſonder ſchryven aande *Remonſtrantſe Steden*, en *Regeerderen*, niets, uytwerkerdende, ſonden expreſſelijk uyt hunne

Ver-

Vergaderingen eenige gequalificeerde Heeren, Mannen van raad, oordeel, en verstande, omme dese *Leden van Holland*, die *'t Schip* vry scherp by den wind hielden, te vertonen de verkeerde streken van haar *Campas*, haar te vermanen het *Zeil* te vuren, en haar te versoeken, het Schip op een anderen *Boegslag* te willen wenden; indien zy het niet op lager-wal, of op de klippen van mis-verstand, wilden verzeilt sien.

Dit alles was te vergeefs, men gaf, de extraordinare afgesondenen vande Generaliteit, goed, en vrindlijk bescheit, met hoge betuiging van dankbaarheit, voor de sorg die de Bondgenoten betoonden te hebben; en hunne goede Officien die zy in dezen quamen te bewysen: maar 't versoek van een *Nationale Sinodus* te willen inwill'gen, om door dien prijslijk, en van ouds nodig geagt, en gepraktiseerden weg, alle verschillen weg-nemende, eene Staats Hoofd-Kerke in de *gemene Republijk* te fonderen, op dat de *Landen*, *Steden*, en *Leden*, van dien, als inde schoot van eene Kerk, door eendragtige Gods-dienst-oeffeninge, vergadert werdende, soude mogen te vaster in liefde, en Regeer-haftige eenigheit, verbonden blyven; en mogt men niet toestemmen; als te nadeelig, en schadelijk voor de Hoogheit, Vry, en Geregtigheit vanden Lande wesende. *te sien inde Resolutie vanden* 4. *Augusty* 1617. gesegt de scherpe Resolutie.

En hun tot eenigheit te schikken dog te vergeefs,

Om dat deze te veel op hunne Hoogheit stonden.

XXIII. CAPPITTEL.

Dit maakt dat Prins Maurits, die zig tot nog had stil gehouden, hem het werk inlaat, den Remonstranten af, en de Contra-Remonstranten toevallende.

Om 't Land voor swaarder Rampen te hoeden was Authoriteit van noden.

DE saken in dezer gestaltenissen wezende, dat de *Regeerderen* der Remonstrantse Steden, sonder na vermaningen, en eenige aanradingen vande *Provintien*; nog na de klagten, en 't misnoegen hunner Contra-Remonstrantse *Burgeren*, te willen luisteren, het alles na hunne styfsinnige wil begerende: soo was het tyd geworden, om de sintwisten des *Vaderlands*, niet tot een Binnen-landsen Oorlog te laten uytbersten; datter een hooger Authoriteit tusschen quame, van eenen, wiens Carracter sulx mede bragt, om de breuke te konnen helen, met de twisten weg te nemen.

Hier toe komt Prins Maurits, die hem tot nog buiten de moeyelijkheden had gehouden,

Dit was zyn Doorlugtigheit *Mauritius*, Prince *van Orange*; die, tot kort voor dezen tyd, hem met de Kerlijke oneenigheden niet had willen moeyen; maar het selve den *Regeerderen des Lands*, als die sulx betaamden, en hy volkomen, en genoegsame wysheit toevertroude, overlatende: gelijk zyne woorden, die hy anno 1616. eenige afgeschikte Heren van *Zeeland*, (als die te vergeefs, de verdeelde *Staten van Holland*, hadden vermaant, den weg van eenigheit, door de dikwyls voorgeslagene, en by de Generaliteit nodig geoordeelde, middelen, te willen inslaan: en daarom den *Vorst*, versogten met zyn Authoriteit daar tusschen te willen komen) in antwoorde gaf; volkomentlijk getuigen: wanneer hy tot haar seide, *Myn Heeren: ik ben een Krygs-Man, en dit sijn saken van Theologie, die ik niet versta: en daar over ik my niet bemoeye.* Als of hy seggen wilde: dat sulke strydige geschillen, als Kerklijk wesende, op een andere wyze, namentlijk door Kerklijk gebruikt, behoorden gedetermineert, en weggenomen te werden: en dat

vol-

volgens d'orderstellinge vande *Souveraine Opper-magten*, vanden Lande.

Deze waren hier over lange besig, maar konden, nog wilden malkanderen niet verstaan, nog toegeven: het welk geduurde tot den jare 1617. als wanneer het *twist-vuur der Kerken*, de *Raad-huisen der Steden*, ende *Souveraine Kameren*, der algemeine, en afgesonderde Provinciale *Staten* in ligten brand hebbende gesteken, den *Vorstlijken Stadhouder*, (die niet had konnen denken dat voortreffelijke, hoog-geleerde, en veel-wetende *Mannen*, die de wys, ende voorsigtigheit daaglijx met haar redelijk verstant, wierd *aangepredikt*, en ongetwyfelt des Vaderlands welstand, en der Stedens voorspoed *lievende Magistraten* wesende: den gehelen Staat, daar zy tot Wagters, ende Sorg-Heeren over gesteld waren, om der Kerk-krakelen, met hunne twisten, en 't versuymen van 't gene de gemene Politie vereiste, souden beswaart, ende het *Vaderland*, de *Steden*, en *Inwoonderen* daar van in lijden, en droefheit gebragt hebben) is bewogen geworden, Persoonlijk inde bresse te treden, op dat den Viand, die by den Treves op zyne luymen lag, door *s'Vaderlands* breuke, als een gebaande openinge wesende, daar in op een onbedagte, en onverwagte wyse niet soude mogen komen, omme de droefheden te verdubbelen, die nu hoog genoeg geklommen waren.

Werd bewogen de disordren weg te nemen.

Want den gemelten *Vorst* hoorde, en sag uyt het berigt datmen hem dede, dat de *Hoofd-stukken* der verschillingen, waar uyt den twist, die nu tot daden, en feytlykheden uytbarsteden, was geresen, al inden beginne vande Reformatie by eenige Predikanten in dien sin, soo als de *Remonstranten* die quamen te Leeren, Gepredikt werdende, by de *gemene Kerken*, als dwalingen vande regtsinnige Leere, *waren veroordeelt*, en dese handelingen, by de Hooge Overigheit niet tegen-gesproken, maar met hunne toelatinge toegestemt *geworden*; en dat het voor het tegenwoordige niet anders, als een opstinaat voornemen van die zyde was, om hunne Leere, en d'omhelsers van dien, ten koste wat het wilde, te doen zegen-pralen boven d'anderen.

En siende, dat die stytsinnigheit van dezen, ontstaan wesende.

Zyn *Vorstlyke Doorlugtigheit* sag ook, datmen tot desen einde, op voorgeven vande publijke authoriteit te willen beschermen,

Die veel deftige Landsaten om klein of gene oorsaken quamen te drukken.

Baudart 9. Boek Pag. 81.

men, de *Contra-Remonstrantse Gemeentens*, buiten oorsaak, en ordre, andere Leeraars, tegens 't herte, en affectie der Ledematen, quamp op te dringen: dat op dese, en gene opgeraapte pretexten, de oude Orthodoxe *Leeraren*, die wegens hunne Godsaligheit, uytmuntende gaven, en geleertheit, by hunne Gemeinten in liefde, en hoog-agtinge waren, veragtelijk afgeset, de Steden ontseit, daar uyt gebannen, en tot grote onsteltenissen des Burger-schaps, *met Schouten* daar buiten geleidet werden: dat de *Burgers* in die Steden, om het minste vrymoedig spreken daar over, met geld-boeten, vang-nissen, ontpoorteren, bannissementen, en met bedreiging van lijf-straffe *gekastydet* wierden; dat de *Regenten* die zyde toegedaan, en voor hunne Predikanten, en *Contra-Remenstrantse* Ledematen, willende spreken, haast swygen, en voor hunne *mede Regenten*, de sterkste wesende, buigen moesten; indien zy in hun Ampt, en Eere niet wilden beschadigt wesen.

Soo is hy aan d'ander zyde, de regtveerdigste partie, geweken.

In somma, den *Vorst Mauritius* sag, datmen *heele Gemeintens*, met de aangenomene Waart-gelders, buiten hunne openbare Gods-dienst oeffeningen stelden; en datmen dese als klagende, van overlast lydende Land-saten, den weg van Justitie, ontrent de Souveraine Hoven quamp af te snyden. Dit bewoog hem aan een zyde te wyken: en de saken in bedenking hebben genomen, soo heeft hy na de lesse *Solons* de regtveerdigste (hoewel ten aansien vande Hollandse Regenten de swakste) Partye gekosen. Syn eerste betuiging van misnoegen, was over het aannemen vande *Waart-gelders*, buiten zyn kennis aangenomen; 't welk hy duide tot veragtinge van zyn *Persoon*, en *Ampt* gedaan te zyn: hy noemdent een nieuwigheit, tegens ordre, en wettelijk gebruik der *Lantschappen*: en een verbreeking vande *Unie*: een aangevangen gewelt-middel om de *oude Gereformeerde* (meenende de *Contra-Remonstranten*) te onderdrukken: en een noodloose *Geld-spillinge*, om der Steden, en by gevolg 's Lands middelen uyt te putten.

Neempt seer hoog 't aannemender waart-gelders.

Byde Remonstranten van welke hy afwykt.

Hy begon sig vande *Remonstrantse* afte sonderen: betoonde dat zyn liefde tot *Do. J. Uytdenboogaard*, groot werk-meester, en uytvoerder om 't belang der *Remonstrantse* Leere voort te setten, was verkoelt, ter oorsaake dat dese met zyn welsprekende tong, en snedige scherp-gesneden pen, der Kerken, Stad, en

Staats

Staats Vergaderingen, in stadigen yver van oneenigheden besig hield.

Van desen Man (dien hy had bemind) nu afkerig wesende, soo versoekt hy de *Walsche Sinodus*, inde *France*, of Haagse *Hof-kerke*, een Contra-Remonstrants Predikant te willen zenden: het welk door tegenhoudinge vande *Gecommitteerde Raden*, daar *Uytdenbogaard* zyn beklag aan dede, soo wel niet quam te gelukken: invoegen *den Prince* (die besonder zyn mishagen had getoont, over de Predicatie die *Uytdenboogaard* op den 16. July 1617. inde *Hof-Kerke* had gedaan; seggende dat hy dien Man, die tegens 't Sinodes Preekte, en toonde geen vrede te soeken, niet meer wilde horen) een anderen weg kiesende, op den 23. July inde *Klooster-Kerke*, by de afgesonderde *Contra-Remonstranten*, is ter Predicatie gegaan; verselt wesende met *Graaf Willem*, Stadhouder van *Vriesland*, nevens een gesleep van *Edele*, en *Heeren* van alderley State; welk getal dagelijx toenam, tot versterking van dese, en verswakkinge vande *Remonstrantse* Partye.

Brant 27. Boek pag. 545.

K. K. H. 4. Deel pag. 148.

En blijft by de ander partie.

XXIV. CAPPITTEL.

't Zy kiesen vande Prins, ontstelt de Remonstrantse Regeerders, die daarom een scherpe resolutie nemen, waar tegens hun de Contra-Remonstranten, scherp ter were stellen.

Yt dit wyken, ende zydkiesinge van zyn *Vorstlyke Doorlugtigheit* ('t welk de *Contra-Remonstranten*, hoe scherp, en onbescheiden, men hare afgesonderde Gods-diensten wilden beletten, te vrymoediger maakten, om inde Steden, in Huisen, of Schuren te Prediken, en selfs de leeg-staande Kerken te versoeken &c.) sagen de *Remonstrantse Steden*, die de *Tollerantie* met geweld wilden doen stand grypen, wel:

Het zyd kiesen vande Prins onstelt de Remonstranten.

wel; dat de ſaken over andere ſchryven ſouden loopen, als zyſe wilden getrokken hebben: evenwel liever willende het *Land* in een gevaar, en jammerlijken ſtaat helpen, als een voet te wijken, treden zy op voorgeven vande *gemene authoriteit*, nevens der Landen *Voor-regten*, *vry* en *geregtigheden* te beſchermen (gelijk zy met een lange *deductie* wilden beweeren) tot de uyterſte middelen, met de hier voorverhaalde ſcherpe reſolutie vanden 4. Auguſty 1617. in welke zy toeſtonden, dat de *Steden* die nog geen *Volk van Wapenen* hadden aangenomen, 't ſelve vryelijk doen mogten; en d'andere nog meer, indient *Burgermeſteren* ſoo verſtonden. Ook begeerden zy niet, dat iemand Kerk, of Burgerman, dunkende door eenige Ordonnantie, of Executie van *Burgermeſteren*, of *Stads Regeerders* verongelijkt te weſen, haar beklag aan eenige *Hoven van Juſtitie* doen ſouden; als houdende het alles voor nul, en van onwaarde, wat eenige *Hoven* in ſulkgeval ſouden wijſen, ende ordonneren; een jammer, en allarm-trompet in 't Land geblaſen, doen *Kerk*, en *Politie* in rep, en roeren ſtond.

Die een ſcherpe reſolutie nemen.

Baudart 9. Boek pag. 37. en 28.

De Contra-Remonſtrantſe Steden wederleggen hunne deductie.

Die van *Amſterdam* met de andere *Contra-Remonſtrantſe Steden* inprobeerden, en betuigden tegens deſe reſolutie; wederleyden haar uytgegevene *deductie*, met wijtloopige tegen-vertoogen; daar in zy vertoonden, dat de bygebragte exempelen, van *Tollerantie*, nog op de tegenwoordige toeſtand van het *Land*, nog op onſe *Kerken* applikabel waren; zy beweerden, dat 't geene zy nevens de andere *Provintien* hadden verſogt, en nog verſogten, was het waare *antidotum*, ende regte genees-middelen om *s'Lands ſiekten* weg te nemen; zy beweſen dat door de verſogte *Nationale Sinode*, onder toeſigt, ende ſterke hand vande *Natie*, de *Staten Generaal*, *Holland* in 't minſte niet konden worden benadeelt; 't zy in vrydom, voorregten, nog in hoog, of laage geregtigheden; ter contrarie; dat door deſe wegen, den *Staat* verſterkt, de *Kerk*, en *Kerklyken* gebonden, ende *gemeene authoriteit*, nevens *d'eendragt der Landſchappen*, te vaſter beveſtigt ſouden werden. Siet de wederzyts ſtukken by *Baudart. in 't 9. Boek van Pag. 31. tot* 80.

De Remonſtranten doen een beſendinge aan Dordregt.

Selfs toonde de Stad *Dordregt*, die tot nu had geſwegen, ſig gevoelig, over de geſeide reſolutie, des wierden zy door de

Re-

Remonstrantse Regeerders die dit voelden, met een besendinge begroet, en door de Gedeputeerden, de Heeren van *Duivenvoorde*, en de *Groot* versogt, niet te willen gelooven, dat zy de *Contra-Remonstranten* sogten te verdrukken, of verandering sogten te maken inde *Religie*; zy hadden niemand afgeset om zyn opinie, maar hadden de scheuring soeken te verhoeden; met een wytloopige verschooning van alle haare proceduren, als geen oorsakers wesende van excessen, uytsporig, nog daad'-lijkheden &c. het besluit was *aanbiedinge van Vrintschap*, en Correspondentie, met verder versoek, van sig te willen voegen aande zyde vande *Heeren Eedelen*, ende *meeste Steden*; tot handhavinge vande *publyke authoriteit*, ende herstellinge vande *gemeene ruste.*

Brant 27. Boek pag. 621.

Om die Stad in hun belang te trekken,

Dordregt oordeelende dat zy, om tot ruste van het Land te komen, een verkeerden weg ingingen, en haar *authoriteit* misbruikten tegens de protestatien van hunne Mede-Leden, resolveeren in plaats van het versoek in te volgen, haar met de andere Partye te voegen: nemende tot dien einde op den 25. Augusty dit volgende besluit; 't welk zy den 29. dato de *Gecommitteerde Raden* hebben overhandigt, en bekent gemaakt; luidende aldus. „Myn *Heeren vanden Geregte*, *oud Raad*, ende „*Luiden van Agten*, der Stad *Dordregt*, op het rapport van „hunne Gedeputeerden laast ter Vergadering van *Holland* geweest: als ook op het voorstel vande Heeren *Duivenvoorde*, „en de *Groot*, van wegen de Heeren Gecommitteerde Raden „gedaan, hebben verstaan, dat haar E. E. de resolutie by de „*Heeren Eedelen*, ende meeste *Steden* den 4. Augusty genomen, „met 't geene daar op gevolgt is, niet en konnen goed vinden, „maar desadvoyeren de selfde.

Baudart 9. Boek. pag. 68.

Maar Dordregt desadvoyeert de resolutie, en al hun doen.

„1. Ten respecte dat die genomen en gearesteert is by *Pluraliteit van stemmen.*

„2. Ende geprepareert by deliberatie daar op *apart* genomen.

„3. Sonder voorgaande Commissie, *Staats-gewys* daar op gedecerneert.

„4. Met *Exclusie* deser, en meer andere Steden.

„5. Als ook, dat deselve niet kan strekken, tot wegneminge vande tegenwoordige swarigheden.

 Met

„Met verder verſoek dat uyt kragte van die Reſolutie, niet „ſoude werden Geexécuteert; of dat myn Heeren van *Dor-* „*dregt*, genootſaakt ſouden weſen, met raad, en daad, daar „tegens te zyn, ſulx als zy bevinden ſouden te behooren.

XXV. CAPPITTEL.

De ellendige mis-verſtanden van het geſcheurde Vaderland, getoond met het exempel van Leyden.

Droevigen Staat van 't Land.

NU was den tyd gekomen, dat de *Landſchappen* tegens een; de *Steden* tegens malkanderen; de *Kerken* geſcheurt; de *Burgers* vol argwaan tegens hunne *Magiſtraten*; en deſe, ſoo *Burgers*, als *Regeerders*, met angſt, en bedwelming onder elkander verdeelt, ſtonden. Daar het ſoo ſtond, kon nog liefde, nog vertrouwen van *Heeren tot Burgers*, en van *Burgers*, *tot de Magiſtraten*, gevonden werden: de wantrouw nam ook dagelix toe; en wat vrugten de wantrouw, in de Steden, quam voort te teelen, kan men in 't geene, om niet van andere te ſpreeken, tot *Leyden* is geſchiet, wel afmeten.

Ongemak in Leyden tuſſen de Burgers en waartgelders.

De *Magiſtraat* deſer Stede haar Authoriteit in 't hoogſte reſort willende doen ſtand grypen; door 't betomen der *Contra-Remonſtrantſe Burgers*, met de aangenome *Waartgelders*, ſtelden de Burgerie in een gevoelig miſnoegen, wegens den mistrouw die de *Heeren*, met deſe daad, van haar toonden te hebben; des aan 't Morren zynde geraakt, en dit aangenomen Volk, onervaren ſlegte geſellen, op haar daaglijx tien ſtuivers geld, baldadig zynde, over dwers aanſiende; beſonder het gemeene Volk, die deſe 't minſte konden verdragen; quam quaad bloed te ſetten; ſoo dat een kleine oorſaak, op den 3. Octob. 1617. *van gekyf*, tot *ſmyten*, en het *ſmyten* ten koſte van een voornaam Burgers leven, tot het *Wapen gebruik*, quam uyt te breeken.

De

De *Burgerie* ontroert, vallen klagtig over d'Insolentien van dit Volk, versoeken met Requeste aande *Schutter-Capitainen*, by de *Magistraat* te willen bevorderen, d'afdanking van dese besoldigde knegten, met betuiging van haar oude getrouwe gehoorsaamheit, en aanbiedinge van alle wagten vlijtiglijk, op haar geboden waar te nemen; haar verseekert houdende, soo *Capitainen* sulx geliefden te doen, van een goeden uytslag; dewyl *Burgermeesteren* kennelijk was, dat den dienst der *Burgeren*, en *Schutteren*, dienstiger was, als dat vande *Waartgelders*, &c. gebleken in de laaste oproer, boven gemeldet.

Baudart 9. Boek pag. 81. De Eerste versoeken d'afdanking vande twede.

't Was verre om den Burgeren dit genoegen te geven; *d'onrust* neemt toe, ende *wantrouw* klimpt ter tinne; men vermeerdert het *Krygs-Volk*; men beschanst het *Raad-Huis*; en men vergt den *Schutteren*, een ongewoone nieuwen eed af: *het eerste* vermeerdert overlast: *het twede* vervoert den Burger, tot murmuratie, en argwaan: en *het laaste* werd van over de *ses-hondert Schutters* (zynde ruim de helft der Schutterie) geweigert: op voorgeven dat zy beswaart waren te sweren, den *Burgermeesteren*, in alles by te staan, hulpe, en assistentie te doen, sonder bepalinge. Eenige versogten hier op, den eed, haar schielijk, en onverwagt voorkomende, een korten tyd van beraad: 't mogt niet sijn, sy moesten dadelijk sweren, of henen gaan: andere, betuigden overbodig te zyn den eed te doen, mits de Heeren *Burgermeesteren* nevens, of agter den eed, die Generaal, en onbepaalt was, deden stellen, dat sulx verstaan wierd, buiten 't leet, en het onderdrukken, van d'een, of d'andere van hare onderdanen te geschieden: dit meenden zy niet, protesteerden *de Heeren* met den monde, maar schriftelijke acte daar van te geven, wilden zy niet, als haar respecte na, en tot verswakkinge van haar authoriteit, en agtbaarheit wesende: de weyderende wierden daar op dadelijk ontschuttert, en op soldie, ofte Wagtgeld gestelt; en andere in haare Plaatsen aangenomen; alles buiten kennis van Schepenen, ende Vroetschap, *segt de Historie.*

't Ongemak verswaart.

En veel Schutters weygeren een nieuwen eed te doen.

Baud 10. Boek pag. 13. 24. en 13.

Zy werden onschuttert

Dit *ontschutteren* (eenigen ook *ontpoortert* zynde) gaf een groote alteratie door de *Stad*, by die geenen die haar in eer,

naam, en goede faam agteden verkort te ſijn: de Burgers die geweygert hadden, het ontſchutteren, en t'ontpoorteren, om 't gemelte, voor al te ſmadelijken ſtraffe oordelende, worden in groten getale te rade, ontrent *vyftig* uyt den haare te *Committeren*, om haar die beledigt waren, door vrintlijke verſoek aan Burgermeeſten; of by wegen van Juſtitie; by mandement &c. of 't beſte expedient als zy Gecommitteerden, met raad van Regtsgeleerden, en treffelijke Mannen, raadſaamſt vonden, in eer en haar voorigen ſtaat te doen herſtellen. De t' ſamen komſt deſer *Burgeren*, was den *Magiſtraten* ſeer tegens de borſt; en was oorſaake dat zy by afleſinge, deſe *Burgers* verboden, over ſtraat met zyd geweer te gaan, of by nood op haar oude *Hoef-ſlagen* te verſchynen, op ſeekere boeten.

Soeken by vrindlijk verſoek, of Juſtitie herſtelt te werden.

Dit maakte nieuwe beweginge inde *Stad*, onder de ontruſte *Burgerſchap*; eenige loopen weder 't ſamen, Conſtitueren haar als Appellanten aan 't *Hof van Holland*; doen door *Notaris* en Getuigen haar beklag op ſtellen, vandes *Magiſtraats* handelingen &c. ſy Inſinueren *Schout*, *Burgermeeſteren*, en *Schepenen*, van hun miſnoegen, en verſoeken antwoord op haar inſinuatie, of bekentmakinge te hebben.

De verwydering werd groter.

De *Magiſtraat* hier over ten hoogſten vertoorent, als die deſe handeling, niet alleen tot een veragtinge van haar geſag, en waardigheit, maar voor openbare Rebellie, en ſeditie op namen; doen een *Burger*, geagt voor een voornaam aandryver van 't werk, gevangen nemen, en in naauwe hegteniſſe brengen: dit brengt de *Burgerie* aan 't morren; *ontrent veertig*, haar noemende *Gecommitteerde* vande ontnoegde Burgers, maar by d'andere *Cirkel-Teekenaars* (wegens haar ordre in 't onderteekenen der openbaare Schriften) geheeten; komen by een, en met eenen draf, op 't ontbod van eenen daar zy in Huis waren, na *Burgermeeſteren*, om ontſlaging voor den gevangen te verſoeken; *Burgermeeſteren*, doen een uyt den hoop roepen, om binnens Kamer met *de Heeren* te ſpreeken; dit weygeren zy te gelijk, tot twe a drie reyſen toe; willende te gelijk, om dat het om een gemeene ſaake was, binnen treden; 't mogt niet zyn, des moeſten onverrigter ſaken henen gaan: hier op krygen

Een Burger werd gevangen.

gen *twe Burgers*, die daar het woort hadden gevoert, Stadts-klok agter rug, en ter Stad uyt voor eenige jaren gebannen: anderen op gelt-breuke gestelt, en voor sonnen ondergang het opteschieten, anders de Stad te ruymen, geordonneert.

Twe andere onder den hoop voor hem pleitende werden uyt de Stad gebannen.

Of in 't kort de mis-verstanden, ende verwyderingen tusschen de *Magistraat*, ende gemelte *Burgers van Leyden*, liepen ten uyterften vervaarlijk: de *Burgers*, oordelende als met een onverdiende straf ten hoogsten beledigt, ende verkort te zyn: des willende (soo zy seiden) van deze schand-vlekke, om geene blame, nogte verwyt by den nakomelingen te hebben, ontheven zyn: soo hebben zy de herstellinge van hunne goede *Burger-fame*, &c. by de *Magistraat* willen versoeken; maar ten dien einde geen gehoor krygende, soo ist dat zy 't by wege van Justitie hebben willen soeken: waaromme zy hun dan met Request, op Requeste aande *Souveraine Gerigts-Hoven*, besonderlijk aan den *Hogen-Rade*, quamen te keren (gelijk meer Stedens Burgerschappen deden) maar by dezen *Raad*, (die de handen met de Resolutie vanden 4. Augusty 1617. gesloten waren, en daarom, als sterk aangelopen werdende, met de *Remonstrantse Edelen*, en *Steden*, in geschil, en dispuit quamen) geen hulp vindend, nog uyt-eind siende, soo hebben zy hun met vertoog, beklag, en Smeek-schriften tot de *Staten van Holland* gewendet.

De Burgers wenden hun met Requesten aande gerigts hoven.

Met smeek-vertogen aande Staten van Holland.

De *Magistraat* hier over op nieuw gevoelig, als haar *Magistraats-Authoriteit* bekort, en hunne *Agtbaarheit* benevelt agtende, besluiten hun *Gesag*, en *Authoriteit* met gestrengheit door te setten: dog geen uyterste straf (hoewel het advys vande Professoren inde Regten, op haar voorgestelde vrage, hun sulx toestond) wegens de menigte der klagende ende mis-noegde Burgers, dorvende gebruyken, soo quamen zy alleen een *oud voornaam Burger*, die de Remonstrantie, boven gemeldet, met eenige andere Burgers, aande *Staten van Holland*, had overhandigt, voor twintig jaren uyt *Leyden*, *Rynland*, *Haag*, en *Haag-Ambagt*, te bannen, waar tegens dezen Man aan '*t Hof van Holland*, quam te apelleren, daar hy geen verhef konde bekomen, ter oorsake als gesegt is.

R. K. Historie 4. Deel pag. 253.

Een Burger hierom gebannen.

Baudart 10. Boek pag. 19. 18.

Onderwijl disponeerden de meeste *Leden*, in qualiteit van *Sta-*

Staten van Holland, op dit geleide vertoog, en 't versoek der Schutteren, seggende effectelijk in haar Resolutie, ofte besluit, „Dat *Burgermeesteren*, geen onredelijk, onbehoorlijk, nog ongebruiklijkheit (daar over de Burgers klaagden) hadden byderhandt genomen, met het afvergen, van den nieuwen eed; „maar wel dat daar tegens was gedaan: en hoewel sulx niet „mogt bestaan, soo wierd alles buitens iemants infamie, ofte „oneere, in vergetinge gestelt; ende *Supplianten* in eer, goede „naam, en faam, en inde beschermінge van *Burgermeesteren* „gehouden; latende yder in 't vrye gebruik van Gods-dienst, „in wat gesintheit hy ook leefde. Verstaande, dat de Correctie „over eenige, om redenen wettelijk Gedecreteert, by geene te „samenvoegende, mogte in questie getogen werden, als strydende tegens *'s Lands*, en *Stads* regt, en de gebruiken: derhalven vermaanden zy den Supplianten, *Burgermeesteren* te respecteren, en te gehoorsamen, verlatende de t'samen voeginge als onwettig, en onbehoorlijk zynde; en iemant beswaart wesende, „wegens 't geene is, of sal werden geordonneert, dat die zyn beklag affonderlijk (en niet anders) met eerbiedigheit aan *Burgermeesters*, en *Regeerders* sal mogen vertoonen, die daar op dan „souden letten, en doen dat redelijk, en behoorlijk soude wesen; sonder dat iemant reden van klagen souden hebben &c.

Brants 29. Boek pag. 702.

De Burgers in 't ongelijk gestelt.

De *dolerende Burgers*, door dese antwoordende resolutie, heel in 't ongelijk gestelt, en in Staat als voren ongeschuttert, en den gestraften balling blyvende: en haar van alle, en yder daar zy hulp, of troost sogten, afgewesen siende, vallen uyt in hooge klagten, die zy in opene druk lieten uytgaan: wesende van desen inhoud, dan wat wyder uytgebreyt „wy *Burgeren van* „*Leyden*, klagen u aandagtige *Lesers*, 't zy *hoog*, of *laag van* „*staat*, die 't welvaren des Lands, ende vryheit der Burgeren „bemind, met leet, en weedom des herten, den overlast die „ons buiten schult werd aangedaan: alle hulpe mist ons: sommige niet konnende, sommige niet willende, ons ter hulpe „staan: keeren wy ons tot de *Gerigts Hoven*, 't zy *Hoog*, of *Provincialen Rade*, den weg der geregtigheit is ons afgesneden, by die „de *Hoogheit*, en *Magt* des Lands besitten: met hantsluitinge „van die d'uyterste regtspraake in *Holland* zynde opgedragen, „de

Laten hun beklag in druk uytgaan.

Bandart 10. Boek pag. 18. 19. 20.

„de voorstanders van onse vry, en geregtigheden behoorden „te wesen: gaan wy ter plaatse, daar onse *Magistraat* selfs ons „komt henen te wijsen, tot de *Staten van Holland*, wy worden „by overstemminge, van die haar met onse *Magistraat* hebben „ingespannen, tegens 't hoofd gestooten: de *Magistraat*, die „in haar eygen sake mede stemt, geregtveerdigt, en wy in 't „ongelijk gestelt, niet jegenstaande wy onsen onschult met le„vendige kragt, en bondige redenen in 't breede hebben ver„toont gehad.

„Het overleveren van soodanig een vertoog, en versoek„schrift, is alleen genoeg om een Man voor twintig jaren uyt „*Leyden*, *Rynland*, &c. te bannen; soo dat nu 't vertoo„nen bidden, en versoeken, by den *Overheden*, straf„bare sonden zyn geworden. De andere goede *Burgeren* „worden buiten forme van regt, sonder reden, niet alleen ont„schuttert, maar gescholden voor *Rebellen*, *Mutins*, *Oproer*„*makers*, &c. en als soodanige gestraft, met een nieuwe beschant„singe, met aanneminge van Soldaten beswaart; die allerley „Moetwil, Overlast, en Straatschenderye, sonder vrese van straf„fe, bedryven: saaken die ongehoort, en in een *Vry-land* niet „te dulden zyn. Des roepen wy, met klagte, om hulpe, tot „die van *God*, en *Ampts-wegen* toekomt, de Vryheyt, en Ge„regtigheden der *Landen*, en der *Ingesetenen* inde selve voor te „staan: want wy en konnen niet verstaan, ja houden het op „'t hoogste ongerymt, dat de Hoogheyt, vry, en geregtighe„den deser *Landen*, daar in soude bestaan, dat de *Magistraaten* „naar haren apetyt, met de Borgeren souden mogen omsprin„gen; en met absolute magt, even of haren *Ondersaten Slaven* „waren, heerschappye voeren; en met gewelt domineren: maar „wy verstaan dat de *Vryheit der Landen*, hier meest in bestaat, „dat de *Magistraaten* Voorstanders zyn vande vrye Voorregten der „*Borgeren*, ende Ingesetenen; waar toe zy van *Gods*, *Ampts*, „en *Eeds* wegen verpligt, en verbonden zyn, &c.

Voort hebbende gesegt, dat *Spanjen* om dese oorsaken was geschopt; dat eenige liever weder na *Spanjen* souden keeren, als lyden dat *Prins Maurits* (die veele veragtelijk, even of hy niet mede een lid vande Souveraine magt ware, een Dienaar van

't Land noemden) nevens de *Generale Staten*, de vrye ruſt van den Lande, en den waaren Gods-dienſt, ſouden komen te herſtellen, ſoo dat zy liever (dits haar taal) „ wederom *'t Land*, „ ende *Burgeryen* onder het *Spaanſe Jok* willen ſien buigen, als „ van haar gepretendeerde Hoogheyt, en Authoriteyt yets te „ verlieſen. Beſluitende deſe hare klagte (na dat zy hadden geſegt dat de *Leidſe Burgers*, die men voor Weerhoorige, Scheurmakers &c. ſcholt, en daarom haar den *Nieuwen Eed* had moeten afvergen; en *Waart-Geldders* aannemen; ſoodanige niet en waren, dewijl nooyt ſou beweſen werden, dat voor dien tyd, eenige de minſte onluſt, beroerte, ofte diergelijke ſwarigheden, inde Stadt geſien, ſelfs niet gevreeſt wierden) met aanwyſinge vande oorſaken der onluſten, en diſordren: en wat Rampen *Leyden* uyt dien Hoofde waren overgekomen.

Van dat zy buiten oorſaak en reden beſwaart wierden.

Ellendigen toeſtant van 't *Vaderland*, beklaaglijke Rampen voor *Stad*, en *Republijke*, daer de harmonye tuſſchen de *Regeerderen*, en den band der liefde tuſſchen deſe, ende *Burgeren* gebroken is. ô Beklaaglijke toeſtant! daar duſdanig het regt, de reden, ende billijkheit, voor d'onbetamelijke paſſien hebben moeten wijken: *deſen* het te precys na haren ſin beſtuurt, en *d'anderen* het rad te ſtip op eygen, en uyterſte punt van Hoogheit, willende gedraayt hebben.

XXVI. CAPPITTEL.

De Contra-Remonſtrantſe Regeerders, 't quaad tot erger ſiende lopen, verſoecken de Staten Generaal, de Nationale Sinode te willen bevorderen.

Dordregt met de Contra-Remonſtrantſe Steden.

HEt boven verhaalde, als een byſondere der gemeine Hiſtorien, hier in gelaſt, en gevoegt hebbende, om 't inwendige der Steden geſtalteniſſe aan te wyſen, ſoo ſal ik weder tot het vervolg der gemeine Hiſtorien, van s'Lands handelingen treden, en beginnen daar ik vande Stad *Dordregt*, ſprekende, hebbe geſegt; dat zy haar met de *Contra-*

remon-

remonstranten voegende, de Resolutie van den 4. Augusty 1617. wrakende, verklaarden met raad, en daad haar tegens d'executien, of d'uitvoeringe van dito Resolutie te sullen stellen, sulx als zy by gelegentheden souden bevinden te behoren.

Sy dan met de Steden *Amsterdam*, *Enkhuisen*, *Edam*, en *Purmereinde*, op 't noodige agt gevende, en de saaken na waarheit insiende, dat de swarigheden inde Steden, en tussen de Steden, van quaat tot erger liepen: en oordeelende dat alle de stellingen, der *agt Remonstrantse Steden*, tot mydinge vande lang begeerde *Sinodus Nationaal*, ongegrondet waren, hebben op den 29. Augusty 1617. inde Vergadering vande *Staten Generaal*, geprotesteert tegens het protest vande geseide Steden aan, versoekende wel serieuselijk, dat dese Hooge Vergaderinge op 't oogwit van haare Principalen, en op de gewigtelijkheit der saaken, geliefden te letten: namentlijk in 't bevorderen vande *Nationale Sinode*: hunne wijsheyt, en neerstigheyt aanwendende, om de difficulterende Leden daar toe te bewegen, ten einde de droevige misverstanden eens ten einde mogten werden gebragt, door die middelen, die verscheide *Leden van Holland* met, en nevens de *Provintien*, dikwils hadden voorgedragen.

Baudart 9. Boek pag. 68. en 69.

Versoeken de bevordering vande Sinode Nationaal by de Generaliteit

---

XXVII. CAPPITTEL.

Den Heer J. van Oldenbarneveld *tragt de Remonstrantse Leere, als des Staats Gods-dienst, boven te doen dryven.*

HEt doen van *Dordregt* bragt de *Remonstrantse Regeerders*, die tot nu de vlag ten top hadden laten wayen, in geen kleine bekommeringe, dog egter, hoewel haar voorstel van een *Provinciale Sinode* tot inschikkinge der twistende humeuren, met 't geene dat der Vergadering niet konde afhandelen, te brengen, tot een algemeine Sinodus, der Evangelische Christelijke Kerken (daar

De Remonstranten ontset.

Brant 27. Boek pag. 571.

onder verſtaande *Luyterſche*, en andere buiten de Roomſe geweken zynde) geen ingang by d'andere *Provintien*, ende ſes Contra-Remonſtrantſe Steden vonden, ſoo hielden zy moet; beſonder den Heer van *Oldenbarneveld*, die tot *Utregt* ſiek leggende, en hoorende dat de ſaaken der Remonſtranten meer te rug, als voorwaars liepen; op den 3. October aan een *Hollands Heer* zynen vrind, onder anderen aldus ſchreef,,, Ik hoope door ,, Gods genade ten uyterſten te volherden, in 't vorderen van ,, Gods Eer, en Glorie, mitſgaders der Landen, en Steden vry, ,, en geregtigheden te verſeekeren, &c. door Gods Genade moet ,, met weldoen, en ſtantvaſtigheyt alles overwonnen, en van God ,, den Heere een goede uytkomſte verwagt werden; daar ik om ,, bidde, en te bidden recommandere; vertrouwende daar en ,, tuſſen, daar toe een yegelijk ſijn talent ſal gebruiken.

Hielden evenwel moet.

Beſonder Oldenbarnevelt.

Brant 28. *Boek Pag.* 631.

Hy ſag wel dat d'oneenigheden uyt de factien geſproten, in verſcheide Steden tot oproer begonden uyt te berſten; beſonder daar men de *Contra-Remonſtrantſe* wilden het Prediken beletten; die op het toevallen vande *Prins*, en een groot getal *Staats Perſoonen*, ſoo Eedelen, als Burgers, Raats-heeren, Krygshoofden, ſelfs Predikanten, en veele Ledematen, die alleen op de *Tollerantie*, en niet op den *Grond der Leere* hadden geſteroogt, ſtout begonden te werden; des beſloot hy by hem, als niet ſiende deſen loop te konnen ſtuiten, en ſloeg voor om de *Remonſtrantſe Gods-dienſt* tot de Triumphante te helpen, en die te doen blyven; dat men de *Contra-Remonſtrantſe* inde Steden ſouden konnen laten Prediken, dragende den naam van *Uytlantſe Kerke*; als hebbende haar afgeſonderde Leer, en Kerkenordre, gelijk die van *Londen*, *Nederlantſe*, *France*, en *Italiaanſe* Kerken, met yder haar eygen gebruik, toelieten: dog dit zyn voorgeven, ſtrydende tegens de natuur der ſaken; die gants geen gelijk met ſijn voorſtel hadden, wierd agter rug geweſen; en een gelukkiger weg, voor de Contra-Remonſtrantſe, om die de zegenpralende, of des Staats Gods-dienſt te doen blyven, ingeſlagen.

Die de Remonſtrantſe Religie de Triumphante ſoekt te maken.

Brant 28. *Boek Pag.* 631.

XXVIII. CAP.

XXVIII. CAPPITTEL.

't Beroep vande Sinodus Nationaal werd byde Staten vast gestelt, in weerwil, en tegens 't protest der Remonstrantse Regeerders.

DE meeste Leden vande Generaliteyt, te weten *Gelderland*, *Zeeland*, *Vriesland*, en *Groeningen*, nevens *Dordregt*, *Amsterdam*, *Enkhuisen*, *Edam*, en *Purmereinde*, uyt *Holland*; en *Deventer*, *Vollenhove*, *Steenwijk*, en *Hasselt*, uyt *Overysel*: dan siende de onheylen der oneindige disputen, en hoe yder zyn getimmert, op eygen Hoogheit sogt te bouwen, besluiten na 14. dagen arbeits, op den 24. November, het beroepen vande *Nationale Sinode* en dat in weerwil vande meeste Leden van *Holland*, vande Provintie van *Utregt*, en van eenige Leden van *Overysel*.

De Staten besluiten 't beroep vande Sinode Nationaal.

De Gecommitteerden, vande misnoegde *Staten van Holland*, des anderen daags (gelijk mede de andere misnoegde, dog niet soo scherplijk, deden) protesteerden tegens dese handelinge, verklarende deselve voor nul, en onwettig; ende de depesches, of afschryvinge daar van, op den naam vande *Staten Generaal* gemaakt, voor onwaaragtig, en tegens haar Mede-leden, die het hadden toegestemt, verklaarden zy, dat deselve geen regt en hadden om ter Generaliteit te opinieren; als strydende tegens de resolutie vande *Staten van Holland* (by haar de meeste stemmen zynde) genomen.

Daar tegens geprotesteert werd.

Niet jegenstaande dese, en d'andere tegen betuigingen, soo bleef het geseide besluit gearresteert; dog met versoek, dat de verdeelde *Provintien* eens gesint mogten werden, om haar te conformeren, met de vier geheel stemmende Provintien; en dat tot bevorderinge van meerder vrintschap, ende eenigheit.

Sy blyven by 't gearresteerde

Baud. 9. Boek pag 74. Brant 28. Boek pag. 539.

Hier op word d'ordre, en forme ten selve dage opgestelt; ende brieven ontworpen, om aande Uytheemse Gereformeerde

De Brieven van uytschryvinge gereet.

de *Koningen*, *Princen*, en *Republijken* te zeinden; om eenige harer *Gods-geleerden*, tot bywoninge van dese groote Vergaderinge te versoeken; ten einde zy de Kerk-geschillen mogten helpen vereffenen, &c. dog d'uytschryvinge daar van wierd opgeschort, tot den eersten February 1618. op hoop dat de Opposanten, van dese vastgestelde resolutie, haar op 't noodige naarder bedogt hebbende, het houden vande *Nationale Sinode* souden inwilligen, om met eenparigheit, t'vervallene weder op te rigten.

Band. 9. Boek pag. 75.

De Remonstranten blyven by haar Protestatien.

Dit word met aanschryvinge de *Provintien* bekend gemaakt; waar over de meeste *Landschappen* ende *Verdrukte Kerken* haar ten hoogsten verheugden: maar de *Staten* (of de meeste Leden, want zy nu absoluit gescheurt waren) *van Holland*, sonden de brieven ongeopent te rug; blyvende by hunne Protestatien tegens de genomene resolutie; waar tegens d'andere Leden, als *Dordregt*, &c. weder protesteerden, als het beslotene voor goed kennende: om de gemeene, ende besondere Staatse eenigheit te bewerken.

XXIX. CAPPITTEL.

De Remonstranten, willen hun door geen vrindlijke vermaningen van den Prins van Oranje, *nog door den goeden Raad der verstandigste Mannen des werelds, laten bewegen, om van hun voornemen af te wijken.*

De Prins Schryft aande Remonstranten

Brant 28 Boek pag. 668. en 669.

Syn *Princelijke Doorlugtigheit* nam voort dit werk ter herten; schreef op den 26. November 1617. brieven aande *Vroedschappen* der Remonstrantse Steden, haar vermanende, en aansporende tot eenigheyt, om het houden vande *Nationale*, door voorbereidinge van *Provinciale Sinodens*, by de *Generale Staten* goedgevonden, en vast gestelt, niet te beletten, maar deselve te helpen bevorderen.

En

En of dit niet genoeg ware, om deselve te bewegen, neemt hy de reise na verscheide Steden, als *Delft*, *Rotterdam*, *Gorkum*, en meer andere, aan; om te sien wat hy met zyn vrindelijke taal, en aanspraake soude konnen uytwerken. Tot *Delft* op den 27. dato door de Burgerye ingehaalt werdende, en op het Stad-huis komende, gaf yder de hand van Vrindschap; dé zyn voorstel, daar in hy de bevorderinge vande *Nationale Sinode* hooglijk aande Vroedschap recommandeerde: en onder andere seide hy „ dat hy „ als *Stad-houder*, en een getrouw Voor-vegter *des Vaderlands* „ had geswooren, de ware Gereformeerde Religie voor te staan, „ en te beschermen: dat nu daar over veel dispuits viel, en dat hy „ niet wist wat vande saake was, dat daarom de verklaringe moest „ geschieden, in een *Provinciale*, en *Nationale Sinode*; op dat „ hy eenmaal mogt weten, hoe hy sig ontrent die saak had te „ gedragen.

Reist in haar Steden.

Baudart 9. Boek Pag 95.

Brant 28. Boek Pag. 667.

Versoekt haar vrindelijk tot het inwilgen vande Sinode.

Dog wat hy hier, en inde andere Steden daar hy ses dagen toe bestede (komende den 2. December weer inden *Haage*) heeft te wege gebragt, betuigen genoegsaam de schriften vande *Remonstrantse Regeerders*, tot verklaringe waarom zy haar tegens de *Generaliteyt*, of het beroep vande *Sinode* stelden; alle strekkende tot een beweringe van haar *authoriteit*, *hoog*, en *vryheden*, en haar toekomend *hooge Regt*, soo wel in 't Kerklyke, als inde Politie, die zy wydlopig quamen in druk, aanden dag te geven.

Baudart 9. Boek Pag. 75. en verder.

Dog, te vergeefs.

Op dit laaste schryven, swegen de andere *Steden*, mitsgaders de *Generaliteit*, oordelende genoeg van die materie geschreven te zyn: en dat men door sulk openbaar gekyf, en twistinge, de Grendelen van s'Lands Poorten quam aan stukken te breeken. Ook wierden nu de voorspellingen vanden *Spaansen*, of *Brusselschen Raad*, waaragtig bevonden, dat de alte grooten vryheid deser *Landen*, *Steden*, en *Leden* van dien, gewoon geweest een ontslaglijk gebieder te kennen, geen Souveraine Vergadering, hoe nodig ook voor dese Regeeringe, tot nederlegging van alle hun opkomende questien, en misverstanden, willende kennen, nog gedogen, den Koning haaren verworpen Heer, de Poorten quamen te openen, om hem te doen konnen ryden, inde besittingen van zyne afgewekene Nederlanden. Wat was hier

De voorspelling van den Spaansen Raad waar bevonden.

Siet hier voor op Cap 6

hier van de fout? den *Hertog van Rohan* die komt het in dien tijd al te seggen „om dat zy (sprekende vande Vereenigde Ne-„derlanden , seit hy) meinen, dat hunne *Republyk* is t'samen-„gestelt , uyt soo veel Souverainiteyten , als, er *Steden* zyn , „komt het , dat de *Steden* niet gehoorsamen willen , de reso-„lutien vande *particuliere Provintien* , en *dese* willen haar niet te „vreden houden , met de resolutien vande *gesamentlijke Staten*, „ofte de *Generaliteyt*.

Brant 29. Boek Pag. 731.

Volgens tuige van Rohan

„Voor desen (segt hy verder) waren zy altijd eens, ontrent „het geene dat noodwendig was , tot hunne gemeene behoude-„nisse , maar nu was het quaad soodanig , datse moesten een „ordre houden , die inde voorgaande eeuwe onbekent was ; die „wilde hy haar garen , volgens zyn verstand voorschryven ; *seg-„gende met dese woorden* , dat het hem niet van 't herte mogt, „te gedogen dat de styffinnigheit van eenige *Leden* het geheele „*Lighaam* dede sterven , of dat het Lighaam soo swak zy, dat „het geen magt hebbe, om de Leden in ordre te houden. Om „rond te gaan (segt hy voort) my dunkt datse met een groote „eygen-liefde , en laatdunkenheit zyn bevangen , die hunne „opinien soo hoog waarderen , dat men om deselve vast te stel-„len , en te doen aannemen , de gemene *Vreede* moet verbree-„ken , en den *Staat*, daar men in leeft, doen waggelen.

Die de Leden van styffinnigheit beschuldigt.

Dit wierd vande geheele wereld soodanig geoordeelt, waar-om den *Ambassadeur van Sweden*, inde Vergadering van *Holland*, „op den 6. February 1618. wesende : de *Staten* vermaande op „hunne Onderlinge eenigheit , door welke zy voormaals seer „grote reputatie hadden verkregen , te willen letten; op dat zy „haar, door hunne Kerklyke dispuiten , niet lieten verswak-„ken , en onmagtig maken ; hunne *Vrinden*, en *Bondgeno-„ten* waren bedroeft om dese oneenigheden ; maar de *Vianden* „schepten daar in vreugt , en hoope ; als voor de Poorten des „Lands (gereet) leggende.

Brant 29. Boek Pag. 733.

Den Sweet vermaant de Staten tot eenigheit.

Maar wat wast? de styffinnigheit van eenigen , die niet als authoriteit , hoog , vry , en geregtigheden inden mond hadden stelden veele andere in een verkeerden yver. *Uytdenboogaard* een subtijl, ver , en doorsiennent Man , beginnende te merken dat de Regeering op andere schryven souden getrokken werden , als,

Uytdenbogaart raad Oldenbarneveld tot consenteringe.

als zy tot nu gedraayt hadde, ried den Advokaat *Oldenbarneveld*, de saken te willen helpen beleyden, tot het houden van een *Sinodus*, op wat wijse men die ook begeerde. Hem dogt, het *Sinodus* sou met verdrukkinge vande *Remonstranten* dog doorgedrongen werden; des verstond hy, dat de Regeering hoe absoluit die waar in 't Kerklijke somtijts moeste toegeven; dewijl deselve Regering, allser weer Calmte was, sulx kon na haren sin herstellen; men moest selfs daar door besorgen, dat de Regeering in wesen bleef, sonder veranderinge; soo souden zy Remonstranten, schoon zy door de Kerklijken veroordeelt wierden, nog voorstand vinden; maar wat was het antwoort? kort en scherp „ wilt gy, „ en anderen, s'Lands geregtigheit weg geven? ik wilt niet doen; „ myn eer, en eed den Lande gedaan, en laten niet toe, dat „ ik myn Heeren, en Meesters sou raden tot het geene ik weet; „ dat strijde tegens s'Lands hoogheit, en geregtigheden: en strek- „ kende is tot ondienst vande selve.

Brant 28. Boek pag. 640.

R. K. H. 4. Deel pag. 233.

Dog te vergeefs.

XXX. CAPPITTEL.

De Staten Generaal krygen verscheide Raad-gevingen, en besluiten (om alle gekyf te eindigen, en om een vasten regul voor d'openbare Kerken te hebben) de Sinode Nationaal voort te setten.

WAt raad? wat weg salmen, om het *Vaderland*; uyt dese bekommering te redden, inslaan? dat desen ondienstig, en schadelijk noemt; oordeelt den anderen dienstig, en nootsaakelijk te wesen.

De groote ligten (*om figuurlijk, of toepasselijk te spreeken*,) loopen in het uytspansel vanden *Staat* verwerrelijk door een, en brengen het *wel-geordent Firmament*, in dis-ordre; de *Maan* gevolgt van agt schoone

De Regeer-ligten confuis onder malkander.

Flonker-Sterren, neemt ſijnen loop naart Ooſten, en de *Son*, daar tegen, houd ſijnen cours, met ſes doorlugtige geſuſters der geſeide *Flonker-ſterren*, na het Weſten; genegen om met de *ſeve* grote, als wel-herſtelde, *Regeer-ligten*, ruſte agter de belommeringe vande bevredigde Kerken te vinden, wanneer den nagt der mis-verſtanden ſoude zyn voor by gegaan. Maar door wat middelen ſalmen tot den dageraad der bevrediging komen? den *Hertog van Rohan*; die de *Hollanders*, van al te grooten ſtyfſinnigheit, en eygen Hoogheits inbeeldinge, beſchuldigt, meint raad te konnen geven, als hy ſprekende vande Hollandſe Ramptwiſten, ſegt, „Om dit quaad te heelen, mein ik, datmen deſe „ordre moet houden. Ik ſou dienſtig agten, datmen een proeve nam, om de twiſt in *Hollandt* over 't ſtuk van Religie ontſtaan, door een Vergadering uyt *Holland*, alleen by een geroepen, by te leggen, indient mogelijk was; op datmen ſig, „ſoo veel alſt doenlijk is, mogt houden aan d'oude ordre: ſoo „moeſt men ook handelen in d'andere Provintien, en ſijn beſt „doen, om de twiſt, op gelijke wijſe, by te leggen.

Brant 29. Bock pag. 731. en 732.

Rohans raad om die te herſtellen door een Provinciale

„Maar indient door dit middel niet wil gelukken, ſoo moet „men ſig noodſaakelijk behelpen met een *Nationale Sinode*. En „al onbraken daar *Steden*, van eenige *Provintien*, men moet „egter niet nalaten deſelve te houden; ende reſolutien diemen „daar ſal nemen, den *Staten Generaal* 't onderwerpen; deſe „moeten in ſulk een gewigtig ſtuk, hunne nageburen, en „bontgenoten verſoeken, datſe de *Sinode* door hunne Afgeſanten met goeden raad te hulpe koomen; op dat men hen verbinde, om de reſolutien dieſe ſullen nemen, te helpen hanthaven, dewelke aan hun, en aan hunne Steden, en Volk „van Oorloge moeten werden bekent gemaakt; en ik ben verſeekert, datmen ſoo doende, veel quaets ſal rigten, inſonderheit indien men moderate Reſolutien komt te nemen; daar „na meen ik, ſoo moeten de *Staten*, ſoo verre komen, datſe „de geenen die hartnekkig blyven, doen gehoorſamen: en ſoo „Godt haar de genade doet, datſe dien toeleg ten einde brengen, dan ſullen zy uyt dit quaad een ſeer groot goed trekken.

Of wel een Nationaale Sinode.

Belangende 't eerſte voorſtel vanden *Hertog*, wegens een *Provinciale Sinode*, daar over waren alrede veele diſpuiten voorby,

by, ook bleven deselven na dat de *Nationale*, by de *Generaliteit* was vastgestelt. De *Provinciale* prees den Heer *Maurier*, Frans Gesant, de *Staten van Holland* aan; niet om een decisie, of een slot-oordeel over de geschillen te vellen, maar om, door dien weg, de bytende gemoederen te versagten; en den weg van verdraagsaamheit te leeren, door die van accomodatie, en inschikkinge.

Maurier pryst d'eerste de Staten aan, tot inschikkinge.

Brant 29. Boek pag. 712. &c.

Dit verstonden de *Remonstranten*, de veyligste, en prijslijkste ordre; ook verstonden d'andere daar ook eenigsints toe, maar voorsagen, uyt de bittere laster-schriften, soo vande Remonstranten, als d'andere, dat uyt dien wel-grond der strydige bevattingen, niet als krakeel, en dispuiten voor handen stond; oordeelden derhalven, datter voorschrift, en bepalinge moeste zyn inde Leere, en 't Kerkelijk bestier; volgens 't gevoele vanden *Konink van Engelandt*, die de Staten sulx wel ernstelijk door sijn Gesant *Carleton*, quam te recommanderen, om niet weder in droevige ongelegentheden te vallen. Dit was ook 't gevoelen vanden Hertog van Rohan, als hy sijn boven geseide discours aldus vervolgt.

De Staten verstaan datter decisie, en bepalinge zy.

Baudart 9 Boek pag. 70. en 10. Boek, pag. 21.

Zynde 't gevoel van Koning Jacobus,

„Wat nu aangaat het geene datmen inde geseide *Sinode* behoort te doen; 't is ten hooften nootsaakelijk datter eenige „Discipline (*dats bepalinge*) inde Kerke werde vastgestelt, „om te beletten dat niet in 't toekomende een jeder in 't particulier, uyt den band springe, na sijn welgevallen. En na dat „hy geseit hadde, hoe de Staten moesten besorgen, dat de Kerklijken, zig met niets bemoeyden als met de religie; soo spreekt „hy verder aldus, ik soude ook ordre willen stellen, datmen „in 't toekomende geen *Kerken-dienaar*, sou mogen aannemen, „die besmet waare met de Leere dewelke de *Sinode* sal veroordeelen.

En vanden Hertog van Rohan.

Om kort te gaan, de *Contra-Remonstrantse* Regeerders stonden wel toe, dat de verdraagsaamheit een prijslijke sake, ende weg tot eenigheit ware; maar dat tot d'eenigheit durable fondamenten moesten gelegt zyn; en dat tot dien einde niet alleen de *Kerken* van *Holland*, maar die vanden *vereenigen Staat*, eenig in Leere, gevoele, en Kerklijke ordre moesten wesen: volgens *Hollands* eygen voorslag inden jare 1583. by de Generaliteit gedaan, en

De Staten willen durable fondamenten gelegt hebben.

Siet voor op Cap. 7.

Baudart 10. Boek pag. 71.

en doen voor advys by de *Provintien* (als dienende tot alteratie van het 13. Artikel van d'Unie) overgenomen; de verdraagsaamheit had genoeg plaats, als men den contrary Leerende, toeliet vryheit van hun Gods-dienst, buiten d'openbare Kerken te oeffenen, Maar verscheide gevoelens in eene Hoofd, ofte Staats-Kerke te *Tollereren*, was niet anders als een grondlegginge van stadige twist ende krakelinge. In somma men kon in 't stuk vande *Provinciale Sinode*, tot accomodatie, ende inschikkinge, niet eens werden, wat voorslagen men tot dien einde op het tapyt bragt (by *Brand* in zyn 30ste *Boek*) derhalven soo wast nodig, souder eens een einde van twisten zyn, dat de *Nationale*, (als niet anders konnende) met Authoriteit by *de Staten Generaal*, wierd doorgeset; volgens den raad der wyste Politiken, buiten den Staat wezende: gelijk den *Hertog van Rohan*; *en Jacobus*, Koning *van Engeland* deden.

Waar toe zy de Sinode Nationaal vast stellen.

Baudart 20. Boek pag. 21.

XXXI. CAPPITTEL.

De scherpe taal, en handelingen der Remonstranten, op het uytschryven vande Nationale Sinode, by de Staten Generaal, dewelke sustineerden 't regt daar toe te hebben.

De Sinode Nationaal Beschreven by de Staten Generaal

OM de *Sinode Nationaal*, te bevorderen, soo wierden de Brieven van uytschryvinde (die eenigen tyd geleden waren gereed, en om de oppositien waren opgehouden, geweest) in Juny 1618. tot alle de *Provintien* &c. de *Sinodale Kerken* van dien; en tot alle Gereformeerde *Vorsten, en Republijken*, afgesonden. De laaste by de *Staten Generaal*, (van vier Provintien, en eenige Leden van Holland, en Overysel) versogt werdende, eenige vande deftigste Gods-geleerden uyt hunne Scholen, en Kerken tot de *Sinode Nationaal*, binnen de Stad *Dordregt* beropen, te willen afzeinden; om

met

met de Kerk-Leeraren van *Nederland*, onder toesigt, en met authoriteit van haar *Hoog-Mogende*, een vast voorschrift voor de gemene openbare Staats Kerken, te maken &c.

Hier tegens bestonden de *Remonstrantse Regeerders*, die voor veroordelinge van hunne Leere vreesden, alle de kragten van hun verstant, en vermogen in te spannen; en zy, die tot nog toe het oore tot consenteringe vande *Nationale Sinode*, niet hadden geopent, siende den voortgang vande uytschryvinge, bersteden schier uyt tot daadlijkheden; druisende geweldiglijk daar tegen: zy riepen niet overdrongen te willen zyn, om haar na Sinodale Decreten in 't stuk van Gods-dienst te schikken: en dat de vryheit inden Gods-dienst, een point van *Souverainiteit* was, die yder *Landschap*, buiten bekroon van Bondgenoten, toequam &c.

De Remonstranten soeken die te beletten.

R. K. H. Histo. 4. Deel pag. 267. en 268.

Op dezen grond van gedagten, komen zy den Brief van uytschrijvinge (by hun op den 25. Juny 1618. ontfangen, gelijk zy die van bekentmakinge op den 5. November 1617. hadden gedaan) ongeopent te rug te zenden; sustinerende het ontfangen van sodanige Brieven, en daar stil op te swygen, seer Prejudiciabel voor de *Hoog*, en *Geregtigheit* van *Holland* te wesen: seggende dat die meer, van ouds Brieven die usurpatie van jurisdictie mede bragten, plagten wederom te zenden.

zeinden de Brieven te rug.

Brants 30. Boek pag 802.

Ja zy (te weten de *Edelen*, en *agt Steden*) deden op den naam vande *Staten van Holland* (daar zy niet meer compleet waren, als de *Staten Generaal*, die zy dien naam, om dat *Vytregt* en zy als Leden van *Holland* mankeerden, niet geven wilden) verscheide Brieven aande bovengemelte Gereformeerde *Vorsten*, en *Republijken*, schryven, dienende om deselve te bewegen 't versoek uyt den naam vande *Staten Generaal*, gedaan, niet toe te staan: seggende onder andere redenen, om de Uytheemse te bewegen, *niet te willen toelaten, dat jemant van hunne onderdanen soude herwaarts komen, tot stryvinge van eenigen toeleg, strekkende tot nadeel van 't gesag der Overheden, en vande vrede der Kerken.*

En schryven contra Brieven.

ydem pag 803.

Door dit schryven en tegen schryven; protesten, en tegen protesten, bleef den *Staat*, ende *Kerke*, met het ontsteke vuur van twist, en dwers-dryverien gemartelt; *de meeste Le-*

den van Holland, als *Staten* van die Provintie, hun de hoogste Regtsprake in 't Kerklijk, ende Politie toe-eygenende: *de minste Leden* in 't getal, hun aanpart hier in Sustinerende. Dit Lighaam gescheurt wesende, soo quamen *d'andere Provintien*, hunne Bondgenoten, hun ter hulpe; bewerende met schriften, op den naam vande Generaliteit, dat hun 't weg nemen der geschillen, en vervolgens 't regt tot het beroep, en d'uytschryvinge tot wegneminge der Kerklijke oneenigheden, vande *Nationael Sinode* toequam: en dat uyt kragt van het 16. Artik. van het loflijk Verbond van Unye, in 't jaar 1579. tusschen de Provintien opgeregt, 't welke segt: *dat wanneer eenig onverstant, twist, ofte twedragt geviele onder de Provintien, dat soo verre het eenige Provincie in 't particulier raakte, dat het ter neder gelegt, ende besligt moeste werden, door d'andere Provintien &c.*

De Generaliteit sustineert het regt daar toe te hebben.

XXXII. CAPPITTEL.

De Staten Generaal, wenden met Prins Maurits *&c. alle neerstigheden aan, om de Remonstranten te bewegen, tot afdankinge van hunne Waartgelders, dog bevinden grote onwilligheden.*

De bequaamsten waren de de Staten Generaal.

WIe kon ook anders dezen twist-brand blussen? als de Staten vande nabuurge Provintien, die 't meeste ongemak vande dreigende Rampen te wagten hadden? soudent *d'Uytheemse* grote magten doen? deze hunne wateren, magtig, en swaar, souden ligt het verswakte *Vaderland* overstroomt hebben: waren deze ondienstig, de *Hollandse* wateren waren ontroert, en, tot lessinge van hun eygen brant, als uytgedroogt: des moesten hunne *Vrinden*, *Broeders*, en *Bondgenoten*, na den raad, en *Rohans* gevoelen, sonder op tegenschryven, protestatien, en het beroep op hoog, vry, en geregtigheden (daar vande Generale, de Particuliere Provintien niet wilden bekorten) te letten

Om den brand te blusschen.

heyl

heylsame wateren tot blussinge van dien droevigen brand bybrengen, eer zy als naasten gesengt, ende twistende inde assche gelegt wierden.

Het eerste middel hier toe was een beraatslaginge vande *Staten Generaal*, nevens de Heeren Stadhouders, *Prins Maurits*, en *Graaf Willem*, met den *Raad van Staten*, omme de Waartgelders, die oorsaak waren dat de consenten by de *Remonstranten* niet wierden opgebragt, en die hare Steden, en Gemeentens maar tot een onnutte last waren; en alleen dienden om de *Contra-Remonstrantse* Burgerschappen, tegens hare Magistraten te verbitteren, tot veragtinge van haar Agtbaarheit, en tot groote ergernisse van haar Gebuur-steden, af te danken.

Baud 10. Boek pag. 55.

Beraatslaagen met de Prins &c. de waartgelders af te danken.

Siet de Historj van Leyden.

Dit maakte, om soo te spreken, een nieuwe wapen-roep, met te seggen, dat de *Steden* tot sulx van ouds geregtigt waren; om hunne voorregten, en authoriteit te beschermen, tegens d'onrustige *Burgers*; het tegen-seggen was, dat tegens d'ongelatentheit van sulke Onderdanen, besoldigde vande Staten, en onder haar eed staande, konde gebruikt werden: andere Krygsknegten op eygen besoldinge, en eed aangenomen, noemdemen een verbreekinge vande Unye, en een grondlegginge tot argwaan; de Prins noemdent een versmadinge van zyn Ampt, en Persoon, en hield het voor rebellie.

Als wesende seer ondienstig geoordeelt.

Brant 30. Boek pag. 804.

Men sogt dan op de gevoeglijkste wijse, door vrindelijk schryven, en eerlijke besendingen, d'onwillige Steden tot afdankinge te brengen; dog 't voorstel wierd selver tegengesprooken, en men riep alweer, 't streed tegens de hoog, en geregtigheden van Holland: waarom, dat een *Burgermeester* van een groote Stad, zynde een Heer van groote agtbaarheit (aparent te dikwils dese taal hebbende gehoort in dese bekommerlijke tijden) tegens den Heer *Oldenbarneveld* seide: Heer *Advokaat* ik heb u nog desen morgen „en dikwils geseit, dat het nu geen tijd is veel te spre- „ken vande *hoog*, *vry*, *geregtigheden*, en *privilegien* des Lands, „die dingen moetmen nu een jaar 3. a 4. voor by gaan, en laa- „ten rusten: dit verhaalt *G. Brand*, maar wat redenen hy daar by voegde, komt den Autheur niet te vermelden; dog sulx doet tot de sake niets, 't schynt dat desen Heer volkomentlijk sag, dat dit de eenige struikel-stenen waren, waar tegens desen *grooten*,

Idem pag. 804.

Dat door schrijven nog besendinge niet lukken wilde.

Brant 30. Boek pag. 806.

en

en meer doorlugtige *Mannen van verstand*, ontydig, en al te dwaaslijk hun quamen te stooten.

't Was het eenige middel-punt, waar op desen haar wereld wilden gedraayt hebben, de versoeken door schryven, en besendingen golden niet; 't gaf evenwel bekommeringe, en agter dogt, het deed de *groote Hoofden* t' samen schoolen, heymelyke beraatslagingen, en naauwer verbinteniſſen maken; en resolutien formeren, het uyterſten liever te ſullen wagen, en alles af te wagten, als de *Sinodus* intewilgen, en de *Waartgelders* af te danken.

Maar de hoofden te ſtyffinniger maakt.

[r] *Baudart* 10. *Boek pag.* 31.

Derhalven, de ſaken dus in deſe verbyſteringe ſtaande, dat het *eene gedeelte vande Staten* wraakten, alles wat *'t ander gedeelte* aanwende, en dat deſe verdagt hielden, al 't geene die, nevens hunnen Stadhouder, en hare Bondgenoten, ten hoogſten goed, dienſtig, en nootſakelijk oordeelden, voor de gemeene ruſte: en daar tegens Hemel, en Aarde bewogen, om gelijk men ſegt op 't punt van 't ſtaal haar hoog, vry, en geregtigheden afſonderlijk ſtaande te houden, tegens die geenen, die bereit waren hun geſamentlijk daar in weder te helpen veſtigen (voor ſoo veel als zy by 't verval van 't gemeen, door miſverſtanden gewrogt, 't ſelve verlooren hadden) ſoo begonden veele treffelyke *Leden van Staat*, met bekommeringe haar daar over bedroevende, zyn *Princelyke Doorlugtigheit* te vermanen, en te verſoeken, zyn authoriteit, die hem van God, en Ampts wegen toequam, in 't werk te leggen: hem ernſtelijk de gewigtigheit der ſaake voor-houdende, en biddende de handen aan het Roer te ſlaan, om het Schip van Staat, dat ſinken wilde, binnens Haven te mogen lootſen.

waarom de Prins verſogt werd Anthoriteit te gebruiken.

Baud 9. *Boek pag.* 87.

XXXIII. CAP-

XXXIII. CAPPITTEL.

Haar Hoog Mog. *met* Prins Maurits *&c. besluiten de Waartgelders der Steden af te danken : beginnen tot Uytregt ; wat hun aldaar ontmoet is.*

DEn *Vorst*, dit met *haar Hoog Mog. Stadhouder van Vriesland*, en *Raad van Staten*, in overleg hebbende genomen, besluiten desen weg met sagtigheit, en op de gevoeglijkste manier, doenlijk zynde, om de gemeentens niet te ontroeren, in te slaan; en tot *Utregt* te beginnen, die hy eerst door vrindelijke vermaningen sou tragten te bewegen, tot afdanking vande *Waartgelders* en het inwilgen vande *Nationale Sinode*.

Besluit tot Uytregt de waartgelders afteſtellen.

Dit besluit wierd soo dra niet vernomen, of men sag om dese slag te breken, dadelijk een algemeene, en gevaarlijke beweging inde *Remonstrantse Hoofden*; die van *Holland* boden strax de behulplijke hand aan *Uytregt*, sonden vier treffelijke Heeren uyt den hare tot de *Staten* van die Provintie, om deselve met raad, en daad bytestaan, na dat zy aanden Collonel *Ogle*, Commandeur, en andere *Krygs-Oversten*, hadden geschreven, niemant te gehoorsamen, als de *Staten van Uytregt*; ofte de Gedeputeerden vande *Staten van Holland*, hare betaals Heeren, in 't korte daar staande te komen. Terwijl dat dese Gedeputeerden der *Hollands* - Remonstrantse Leden, met de *Staten van Uytregt*, in overleg waren, hoe zy den bal best te rug mogten kaatsen, en te beletten 't geene ter Generaliteit Geresolveert was; soo komt zyn Excellentie *Prins Maurits*, verselt met eenige Gedeputeerden uyt de Vergadering van haar *Hoog Moog.* en een suite van Collonellen, Ritmeesters, en andere Krygs-Officieren, op den $\frac{15}{25}$ July 1618. binnen Uytregt, daar hy dadelijk wierd begroet, en verwelkomt byde *Staten des Lands*, de *Wethouders*, ende *Predikanten vande Stadt*; dog hoe welkom hy was, bleek uyt de volgende handelinge.

Brant 30 *Boek pag* 808.

Hier tegen is by de hoofden wakker gewoelt.

De Prins tot Uytregt.

Verſoekt 't inwilligen vande Sinode en 't afdanken der waartgelders.

Den 26. dato verſcheen zyn *Excellentie*, met zyn by-hebbende Gedeputeerden, inde Vergadering vande *Staten van Vytregt*, doende zyn voorſtel, wegens de *Generaliteit*, om deſe Lands Vergadering te bewegen, in eenen ſin, en goede wil, met de 5. andere Provintien, en 6. notabele Leden van Holland, te treden, tot het inwilligen vande *Nationale Sinode*; waar toe hy, en de Gecommiteerde aldaar waren gekomen, als noodſaaklijk geoordeelt werdende, om de ontroerde gemeentens, ende eenigheit der Landſchappen, in goeden ſtaat te brengen: en dat daar toe, voor af, d'afdankinge der waartgelders diende te geſchieden, 't welk met eenen ſerieuſelijk verſogt wierde.

'tWerd geweigert.

Siet de Sententie over Hugo de Groot.

Baud 11. *Boek* *pag* 73.

Daar was geen gehoor; des anderen daegs kregen zy een declineerend antwoort, ingeſtelt met ſoodanige termen, dat ſijn Excellentie, en de Gedeputeerden, die zy dien tytel, uyt haar *Hoog Mogende*, niet wilden geven, groot mis-noegen daar uyt quamen te nemen.

'tVerſoek vande Hollandſe Heeren.

Brant 30. *Boek*, 812.

Daags te vooren, als zyn *Excellentie* uyt de *Vytregtſe* Vergadering was gekomen, wierd hy verwellekomt vande Gedeputeerden uyt de meeſte, te weten de Remonſtrantſe, Leden van *Holland*, die hem ſeiden 't waarom zy *tot Vytregt* waren gekomen, namentlijk om met die van *Vytregt* te beramen, wat ordre dat op de verſeekering vande *Steden* ſoude genomen werden; verſoekende ſijn *Excellentie* met eenen de goede hand daar aan te willen houden, op dat (ſeiden zy) de geruſtheit vande *Provintien* gevordert, en jeders geregtigheit mogte gehanthaaſt werden.

Qualijk by de Prins genomen.

Idem pag. 813.

Maar de *Prins* die wel voelde, en van ter zyden hoorde, dat deſe Heeren daar waren gekomen, om die van *Vytregt* te bewegen, en te encourageren, ſig tegens 't beſluit vande *Generaliteyt*, en 't oogmerk van ſijn *Exeellentie*, aantekanten; betoonde met antwoort, en gelaat, dat hunne komſte, daar ter plaatſe, hem onaangenaam was, ſeggende dat *hy*, ende *Gedeputeerden* van haar *Hoog Mog.* van het einde, waaromme zy waren gekomen, niet ſouden afwyken.

Sulx ſchreef hy ten ſelven dage aan die van *Amſterdam*, ſeggende dat het geen de Gedeputeerden *van Holland* tot *Vtregt* deden, tot grooten ondienſt van den Lande ſtrekten: met betui-

tuiging van sijn ongenoegen daar over, en versoek dat die van *Amsterdam*, door hunne afgesondene in 's Gravenhage, ter Vergadering vande *Staten van Holland* wilden versorgen, dat by meerderheit van stemmen, niet yets verder, ten ondienste van het Land mogte besloten, en ondernomen werden.

Amsterdam, door hunne Gedeputeerden in *'s Gravenhage*, schikken zyn Excellentie tot antwoort toe, dat zy de besendinge vande *vier Heeren*, en 't schryven aande Bevelhebbers van *'t Staten Krygsvolk*, op den naam vande *Staten van Holland*, buiten haar kennis gedaan, niet toestonden: gelijk zy dit mede, nevens *Dordregt*, *Schiedam*, *Enkhuysen*, *Edam*, en *Purmereinde* ter Vergaderinge van *Holland*, op den 27. July betuigden; wedersprekende met Monde, en Schriften, de geseide besendinge, en den aankleven van dien, met aantuiging, ofte protestatie, dat zy dese, en alle soodanige verrigtingen, buiten hunne bewilging ondernomen, voor onwettig, en van onwaarde hielden.

De Contra-Remonstrantse protesteren tegens de Remonstrantse Steden, en Regeerders.

Niet jegenstaande dese Protestatien, en alle betooningen van ongenoegen (rampsalige, en beklaaglijke misverstanden) soo sonden de andere Gecommitteerden ter Vergaderinge, in qualiteit van *Staten van Holland*, ten selven dage, op 't versoek van hunne Gedeputeerden tot *Utregt* zynde, nog twe Heeren om deselve in hunne verrigtingen, van gevaarlijken belang, en verren uytkijk wesende, te sterken; met aanschryvinge, datse hunnen vorderen last, strekkende om het voornemen van sijn *Excellentie*, op het besluit van haar *Hoog Mog.* vrugteloos te maken, in 't werk te leggen.

Dese versterken hunne Gedeputeerden tot Uytregt.

Hier toe waren zy volveerdig, soekende verscheide Krygs-Hoofden, staande op de repartitie van *Holland*, te disponeren, om de *Staten van Utregt* afsonderlijk, dat was tegens 't Gebod van sijn Execellentie, te doen gehoorsamen; sustinerende dat zy, uyt kragte van haren gedanen eed, *die onder anderen luid; dat zy de Staten van Holland haare betaals Heeren, ende Staten van die Provintien, daar zy gebruikt wierden, moesten gehou, getrou, en gehoorsaam wesen*, 't selve schuldig waren.

Siet de Sententie vande Groot, en Hogerberts.

Om 't Krygs-volk haar te doen gehoorsamen.

Maar soo bereitveerdig, als zy *Gedeputeerden* zig betoonden, om hunnen last in 't werk te leggen; soo onwillig vonden zy de *Krygs-lieden*, om hun versoek, of eer geboden, op te volgen:

Die zy onwillig vinden.

gen: dese verstonden, dat zy al voren gesworen hadden, mijn Heeren de *Staten Generaal* (die by de Unie, ende Handhoudinge vande Gereformeerde Religie sullen blyven) als algemeine Opperheeren vande geheele Krygs-magt, gehou, en getrou, en mijn Heer den *Prins van Oranjen*, hunnen Opperften Hoofdman, gehoorsaam te wesen; ook de Staten Provintiaal, yder in den haren, maar niet in saken directelijk tegens 't Gebod, en 't oogmerk vande eersten aangaande.

Selfs de Commandeur vande Waartgelders,

't Was ook ver van affonderlijke gehoorsaamheit te vinden by 't Staten Volk; de *Commandeur* vande Waartgelders *Harteveld*, weygerde selfs langer zyn huur, en betaals Heeren te gehoorsamen, doen hy merkte dat den toeleg was, om hem, en zyn Volk tegens den *Prins*, en *s'Prinsen Volk* te gebruiken: oordeelende na apparentie dat het beter was een stap buiten gehoorsaamheit te treden, als de Stad van *Uytregt*, om d'onredelijke styffinnigheit van eenige Heeren te voldoen, in een bloed-bad, of tot een moord-schavot, te stellen.

De *Gedeputeerden* dan siende, dat hunne voorstellingen geen ingang vonden, nog by Staten, 't ouwe, nog by het nieuwe Krygs-Volk (die zy daarom voor làches, en poltrons scholden) en hoorende dat zyn *Excellentie* geresolveert bleef, om tot dadelijke afdankinge te treden, doen hunnen laatsten stap, om *quansuis* haar, van hunnen specialen ontfangene last, te ontlasten: zy ontbieden by hun alle de Hooge Krygs Bevel-hebberen (Graaf *Ernst van Nassouw* alleen 't respect doende van hem in in zyn Logement te gaan vinden) leveren hunne Brieven op den naam vande *Staten van Holland* geschreven, over; met verdere mondelinge verklaringe, dat indien zy deser bevelen, en den eed by hun gedaan, inhoudende *de Staten van Holland &c. hou, en getrou te zyn*, niet na en quamen, zy wagten moesten de pœne daar toe staande, namentlijk geen betalinge te sullen erlangen.

Dreigen de Militairen.

R. K. H. 4. Deel Pag. 197.

Die daar weinig op passen.

Dit was een kragtelosen blixem, met weynig klem, in d'ooren der Krygs-Hoofden geslagen, want dese hoorende hoe jammerlijk de *Ssaten van Holland* verdeelt waren, en hoe d'eene niet gestandigen wilden, 't geene de andere begeerden; soo begrepen zy ligtelijk, dat indien alle de Krygs-lieden, elk moesten, of wilden obediëren separatelijk, de Heeren tot welken

zy

zy haare betalingen moeſten ſoeken , en dat tegens 't gebod van haren *Generaliſſimus* , en de billijke begeerten vande *Generaliteyt* aan , in ſulker voegen als men hier van haar begeerde , dat men het Land , met deſſelfs Inwoonders wel haaſt , gelijk men gemeenlijk ſegt voor tien , en meer ſoude helpen.

De *Provinciale Staten* , hou, getrou, en gehoorſaam te zyn , was , om die by haar authoriteit , agtbaarheit , en regtmatige Regeeringe , tegens foule , overlaſt , en gewelt van binnen , ende openbare vianden van buiten , te bewaren ; hunne beveelen in deſe te gehoorſamen was billijk , en nodig , maar niet ſulke (diemen met dit kleet wilden opſchikken) die tegens 't gemein belang der Generale Staten , ende haar Volkeren aan liep ; hierom was het antwoort der geſeide hooge , en lage Bevel-hebberen (*gelyk Brandgetuigt*) twyfelagtig , en in generale termen ; altyd ſoodanig , dat de *Gedeputeerden* het verhaalde opſet lieten varen , ende *Staten van Uytregt* , 't zy dat zy hun onmagt kenden , of het gevaar van na by begonden te beſchouwen , rieden, de ſaak tot geen extremiteyten te willen laten komen , maar liever te wyken ; welk raden onnodig geſchiede , vermits alle ſoo groot , als klein , ſoo wel de nieuwe , als oude Soldaten , te veel ontſag , en reſpect voor de *Generaliteit* , en den *Vorſt* haren *Opper Veld-Heer* toedroegen , om ſig te bewegen , en te doen 't gene hy inden naam van zyne principalen met zyn woord , en gebod niet beſegelt hadde.

Hoe deſe de Staten Provintiaal wilden obedieren.

Brant 30. *Boek Pag.* 815. 816.

Niet tegens 't gemeen belang, en hunnen Opperhooft aan.

Menenius Agrippa , bragt door een Boerſe vergelyking , van het bouvallig Menſchelijke Lighaam, door twiſten der Ledematen veroorſaakt , het beroerd , en verdeeld *Romen* weer in ruſte, en dat yder, tot betragting van zyn *Raads-Heer*, en Burger pligt weder keerden; maar wat deſen Voor-vegter des *Vaderlands* , ende welmenende, en Vreedſoekende *Bondgenoten* , preeken , vertonen , vermanen , en bidden , 't gold niet ; een once van hun toege-eigende hoogheit , en geregtigheit , door verworvene vryheit als onwijkbaar verzegelt moeſt meer wegen in balance van wille , als het miſnoegen , en het ſugten van duiſenden , ja tienduiſenden Inwoonders , die men op 't voorgeven van verdraagſaamheit , inde Leer-poincten vanden Gods-dienſt , drukten , met haar Leerraren toe te ſchikken ,

De Prins met vriendelijk verſoek niet konnende,

 die

die tegens haar humeur, gevoelen, en gelove ſtrydig leerden: en dan daar yets tegens ſpreekende, tracteerden, als hier vooren geſegt is.

Baudart 10. Boek pag. 56. Baud 30. Boek pag. 816. R. R. H. 4. Deel. pag.

'T Moeſt dan een *held*, meer als duiſent, en tien duiſende gevreeſt, in *Iſrael* zyn, die deſe balanſe ſou doen overſlaan: ſoo eenen wierd gevonden, namentlijk dien grooten *Maurits*, den ſchrik, en yſeren blixem van Nederland, van vianden gevreeſt, van vrinden geagt, en ge-eert, en van quaadwilligen gelaſtert geworden, voor wiens aangeſigte, en voeten op den 31. July 1618. inden morgen-ſtond voor vier uren, de *Waartgelders* doenmaals *Quiſtgelders* genaamt, haar geweer, nevens haaren dienſt, met eerbiedigheit, en ontſag quamen neer te leggen: en dat ſonder de minſte beroerte van Burgers, of andere, die dit werk wel anders gewenſt hadden. Beſonder ging 't eenige vande *Waartgelders* buiten verwagtinge, zynde Soldaten inden Spaanſen dienſt geweeſt, maar nu tot deſe gekomen, op hoop van voordeel uyt deſe ongemakken, ten koſte van Burger goed, en bloed, te rapen.

Set de Waardgelders af.

Hy werd kegroet en bedankt

Soo dra dit werk, of d'afdankinge beſchikt was, quamen dadelijk eenige *Heeren*, (die de Contra-Remonſtranten onder de hand hadden begunſtigt, of hen, anders geen uytweg ſiende, toevielen) uyt de *Provinciale Staten*, ende *Magiſtraten* der Stadt *Vytregt*, zyn *Excellentie*, ende de *Gedeputeerden*, van haar *Hoog Mog.* begroeten, en van 't werk bedanken: ſijn *Vorſtelijke Doorlugtigheit* de verſeekering vande Stadt, en Staat van *Vytregt*, hooglijk recommanderende; gelijk ook deden de *Contra-Remonſtrantſe Burgers*, vry groot in getale.

De Contraremonſtranten verſoeken een Kerk,

Deſe lange ſonder openbare Gods dienſt, zynde daar in belet, geweeſt, ſchikten *ſeve voorname Burgers*, om uyt den naam van alle, een openbare Kerk voor haar gemeente, by zyn *Excellentie* te verſoeken, 't welk hun ſonder uytſtel toegeſtaande zynde, een groot gejuig, en verblydinge in deſen veroorſaakten, die ſoo ſterk een toevloeying kregen, dat de *Buur-Kerk* te klein ſijnde, hun de Dom-kerke moeſte werden ingeruimt.

Die hun werd toegeſtaan.

De Prins werd verſogt de Regering te veranderen.

Deſe te ſamen, te weten *Magiſtraten*, *Gemeenslieden* (ſoo wierden doen de veertigen, maar nu vroetſchappen genaampt) ende

ende *Burgers*, versogten verder tot meerder verseekeringe van *Staat, Stad*, ende *Kerke*, dat zyn *Excellentie*, ende *Gedeputeerden*, 't geene by meerderheit van stemmen, inden *Raad* was goet gevonden, en by de *Staten* 's Lands *van Uytregt*, was toegestemt, te willen helpen bevorderen; te weten de veranderingvande Regeeringe, en dat in die hoedanigheit, datmen voortaan soodanige droevige verwarringen niet meer te wagten hadden.

Baudart 10 Boek pag. 57.

Hier toe wierd zyn *Excellentie*, een lijst vande veertig *Regeerende Heeren*, nevens nog veertig vande aansienlijkste *Burgers*, opgegeven, waar toe zyn *Excellentie*, met toestemming vanden *Raad*, nog twintig Persoonen voegde, uyt welke hondert, sijn *Vorstelijke Doorlugtigheit*, op den 5. Augusty nieuwe styl (hebbende daags te vooren den geheelen *Raad*, van hunnen dienst, en eed ontslagen gehadt) veertig Persoonen tot een altyd durende *Vroedschap* quam te kiesen; en uyt dese twe *Burgermeesters*, tot bedieninge vande Politie; latende de verdere directie, in het wys bestier, van dese vroetschap, daar onder veertien alleen vande oude Regeerders waren gelaten.

't Welk hy doet.

XXXIV. CAPPITTEL.

Grote ontroeringen onder de Remonstranten, wegens 't werk van Uytregt: Vrankrÿk zend daar over een expres Gesant, zyn aanspraak tot de Staten, en het antwoord dat zy hem toevoegen.

DIt was een donderslag die de *Remonstranten* in verbystering wegrukte, en welker dreun tot in de Hoven der *Koningen*, en tot alle die desen Staat kenden henen klonk.

De Remonstranten hier door onstelt.

De tyding qualik tot *Leyden* zynde gekomen, dreef op den 7. Dato den Professor *Episcopius*, en twe Remonstrantse Predikaten naar den *Hage*, om den *Advokaat Olden-*

Besonder binnen Leyden.

bar-

Brant 30. Boek pag. 820.

barneveld, raad by dese gelegentheit aftevragen, hoe zy de gemeente van *Leyden*, best souden konnen aanmoedigen ('t seggen was) om te volherden inde gehoorsaamheit tot hare Magistraten; waar op den Advokaat, hoe wys hy was, hun niet wist te seggen, *verhaalt de Historie.*

Die voor zyn komst bevreest waren.

De Stad *Leyden*, (gelijk voor verhaalt is) was vol alteratie, wantrouw, en murmurende Burgers; dit maakte dese Herders, die Verandering vreesden, en daar tegens raad sogten, bekommert; 't selve waaren de Magistraten, die het door-reisen vanden *Prins*, van *Vytregt* komende, verdagt hielden, seggende bevreest te zyn, dat door zyn presentie de *Stad Leyden* ligtelijk beroerd, en in oploop mogten geraken, het welk zy door den *Advokaat*, Prins *Fredrik Hendrik*, en Graaf *Willem van Nassouw*, deden aandienen; om door dese *Heren*, den *Vorst* te versoeken hunnen Stad in 't herwaarts reisen te willen myden, ten einde de gevreesde ongemakken voortkomen.

Vrankrijk seind den wysen Boissise.

Den geseiden donderslag, in 't *Hof van Vrankrijk* zynde gehoort, bewoog den *Koning*, den Heer de *Boissise*, in extraordinare Gesantschap, aande *Staten Generaal*, te zeinden; om deselve te bewegen tot onderlinge vereeniging ende vrede; het welk den Heer *du Maurier*, sijn *Majesteits*, alhier resiberenden *Ambassadeur*, tot nog niet hadde konnen te weege brengen: dese dé, ten desen einde, sijn voorstel, opden 15. Augusty, inde Vergadering van haar *Hoog Mog*, en sogt door een deftig geleerde, en welgeordende aanspraake, de *Staten* te bewegen, dat zy 't gekyf, en alle bitterheden afleggende, den *Staat der Volkeren*, die om hunne behoudenissen haar waren inde Armen gevallen, wederom met een vrindelijke eenigheit, en liefde te willen omhelsen, en 't belang van dien op hunne herten te drukken.

Om de Staten tot minlijke eenigheit te vermanen.

Bandart 10. Boek. pag. 90. en 61.

Zyn aanspraak tot de Staten Generaal.

„Uw *Staat* heeft voor Basum, en fondament 't verbond „van eendragt, op welker Wetten, en voorwaarden, deselve „moet rusten, en staande blyven, (was sijn taal) deselve „moesten haar zyn als de Ziele, ende Geest vande *Heerschap-„pye*; dewyl alle *Staten*, en *Rijken* leven, en werden onder-„houden, gelijk de natuurlijke Lighamen, door die oorsaken, „en middelen, waar door zy eerst sijn opgeregt, en 't samengestelt;

„gestelt; gelijk zy ook, door 't geen dat daar tegens strydt, „vergaan, en overhoop geworpen worden. d'Eendragt en „goede over-een-stemming der *Landschappen*, waren de *Schans-„sen*, *Bolwerken*, en *Vestingen* vanden *Staat*, alle andere wa-„ren, sonder dese, onnut; de spits-sinnige dispuiten, over de „Leere der *Predestinatie*, moesten die niet omverre smyten; de-„se Leere uyt de Schoolen in de openbare Kerken gebragt, „was een grontstuk van Gods verborgentheit, en een geheim-„nisse, lange geoordeelt geweest, hoog, en onbegrypelijk te „zyn; en die God voor ons wilde bedekt houden, met het „deksel van *verwonderingen*, en *eerbiedenisse*; deze moest men niet „door snuffelen, maar alle dispuiten myden, en, indien men „vermogt, dempen, eer dese de Geest, en het Leven *van den* „*Staat*, quam uyt te bluffen: was dit niet doenlijk, ten min-„sten moesten de bitterheden, en herts-togten afgelegt zyn, om „dit stuk sagtelijk te handelen, sonder jets te besluiten, dan „met gemeene bewilging; *want gewelt, en dwang was het onlyde-„lijkste inden Gods-dienst*; besluitende voort sijn raadgeving met „dese opmerklijke dreig-spraken van onheil.

„Indien ghy een middelweg vindt, die soo wel voor den een, „als den anderen verdraaglijk zy, soo sult ghy doen ophou-„den het wantrouwen, ende verbitteringen, welke onder u „zyn; die uwe saaken alreeds soo verre hebben gebragt, *dat* „*eenige van uwe Steden, haare verseekertheit hebben gesogt, el-„ders, dan in die van uwen Staat*, die zig seer verswakt sal vin-„den, indien uwe *Garnisoen*, gebruikt werden, om de *Inwoon-„ders* te bedwingen, in Plaats van die vaardig te houden te-„gens uwe *Vianden*: uw bestandt loopt ten einde, en soo u den „Oorlog in sulken stand van mistrouwen &c. op den hals komt, „ik sie niet hoe ghy sult konnen behouden worden. Wat bereit „ghy uw *Naburen*, en *Vianden*, al stof van vreugde? hoe „sullen zy uw beschempen? wat geeft ghy hun al hoope, om „sig nog aan u, sonder eenig gevaar, te sullen wreken? maar „doet hunne blydschap in droefheit verkeeren: verbind uw op „nieuw: verdubbelt, en versterkt de banden van uw *Verbond*: „legt af den yver, waar door een yder van u zyn opinie soekt „boven te doen dryven; houd uw aan 't geen best sal zyn voor 't

„ gemeen : en behoud den Staat , die ſig in uwe armen gewor-
„ pen heeft ; op datſe lange dure , en op dat de memorie van uwe
„ zegenpralende Victorien , aande nakomelingen werden na-
„ gelaten &c.

Brant 30. Boek Pag. 825.

De *Generale Staten* , na dank betuiging voor de ſorg die zyn *Majeſteyt* betoonde voor deſe Republijk te dragen, antwoorden den Heer *de Boiſſiſe*, voor ſoo veel het voornaamſte (dat ik inde Hiſtorien vin aangetekent) belangt „ dat de ſwarigheden dies
„ wegen ſoo groot in het Land niet waren, als men wel daar bui-
„ ten quam te roepen ; alleen hadden zy , zyn *Majeſteit* gebeden,
„ dat het hem geliefde toe te laten , dat drie , of vier vande Ge-
„ reformeerde Religie , Geleerde , en God-vreſende Mannen
„ zyner Onderdanen , mogten komen op de *Nationale Sinode*;
„ die tot *Dordregt* den eerſten November ſoude gehouden wer-
„ den ; om over de verſcheidentheit der opinien , op de Leer-
„ punten inde Kerken ſwevende , te oordeelen , ende twiſt-
„ ſtryd te helpen nederleggen ; ten einde dat de conſcientien der
„ lieden , en by gevolg den geheelen Staat, mogte werden ge-
„ ruſt geſteld : 't welk zy verhoopten , dat zyn *Majeſteyt* hun
„ niet en ſoude weigeren , om een groot goet dat daar uyt te
„ hoopen was &c. als of zy wilden ſeggen, dat zy haar beſluit het eenigſte , en Souverainſte middel oordeelden te weſen , om tot dat einde , dat haar de Konink ſoo hooglijk recommandeerden, namentlijk het behouden vanden Staat, te geraken ; dewyl men bevond dat alles op de lange baan, en het Land hoe langer, hoe meer op rollen, in droevige verwarringen, getrokken wierd.

't Antwoort van haar Hoog Mog. aan Boiſſiſe.

XXXV. CAP.

XXXV. CAPPITTEL.

De Remonſtrantſe Steden wyken voor d'authoriteit van Prins Maurits, *en danken hunne Waartgelders af.*

ONderwijl, na dat het werk op den 5. Auguſty tot *Uytregt*, was verrigt, waar over zyn *Excellentie* ende *Gedeputeerden*, op den 16. dato wegens de *ſes Provintien*, en *ſes Contra-Remonſtrantſe*, *Steden in Holland*, anders wegens de *Generaliteit*, Staatsgewys wierd begroet, en bedankt; was van wegen ſijn hooggeſeide *Exellentie*, en haar *Hoog Mog*: aande *Remonſtrantſe Steden*, die Waartgelders onderhielden, geſchreven, en beſendingen gedaan, om die te bewegen tot afdankinge van deſelve; en haar in eene ſin, en wil te ſtellen met de andere *Provintien*: maar alles was te vergeefs, daar waren geen ooren toe.

De Remonſtrantſe Steden vermaant hunne Waartgelders af te danken.

Baudart 10. *Boek Pag* 59.

By hunne Gedeputeerden, die inde Vergadering van de *Staten Generaal*, (hebbende gehoort het rapport van de *Uytregtſe*, ſaken op den 16. Auguſti even boven gemelt) verſogt wierden, datſe zig in alle punten, met de andere Provintien, en Steden (mede boven gemelt) wilden conformeren; hunne *Waartgelders* afdanken; en 't by eenroepen der *Nationale Sinode* toeſtaan, was 't weder, men behoorde hun te laten by hunne hoogheden, vry, en voorregten &c. een dikwyls verhaalde, dog, by deſe gelegentheit, geagt niet wel ter ſné komende taale, waar tegens *Dordregt*, met d'andere *vyf* eens-geſinde *Steden*, ook quamen te ſpreeken, betoonende geen genoegen te nemen, inde geſtadige uytvlugten harer Provintiale Mede-leden.

Maar deſe weygeren ſulx

Brand 30. *Boek Pag.* 826.

Op al dit rugwaarts treen, en 't ſchoorvoeten der *Remonſtrantſe* Regenten tegens de verſoeken, en aanmaningen van haar Hoog Mog. aan, door ſchryven, beſendingen, en mondeling inde Vergaderinge te vergeefs gedaan, hun ſtrekkende tot ſmaat, veragtinge, en diſreputatie, de gemeentens tot ergernis, en het Land tot groot agterdeel, beſloten de *Staten Generaal*, en zyn *Princelyke Doorlugtigheit* voortaan met authoriteit te procederen.

Waar op beſloten werd met authoriteit te procederen.

Want hoorende, uyt myn Heer de *Boissise*, dat eenige *Steden* elders hunne verseekering hadden gesogt buiten desen Staat; en met requeste vande *Leidse Burgerie* (die klagende waren dat zy geen gehoor, nog by *Magistraten*, nog by de *Staten van Holland* vonden) aangesogt zynde, om door hunne ordre ontlast te mogen werden vande *Waartgelders*, daar van zy, als van moetwillige, veel overlast, en ongemak klaagden te lyden, soo was het tijd dogt haar, te ontwaken, en de handen aan 't werk te leggen, om dese nieuwe Soldaten, buiten gewoonlijke voet, en ordre geligt, staande buiten eed vanden Staat vande *Generaliteit*, en zyn *Excellentie*, als onnutte geld-trekkers, tot schadelijke ondienst voor 't gemeen, en als exorbitante moetwilligers, en insolente Burger-plagers (in 't Placcaat te melden, dus uytgeschildert) met authoriteit af te stellen; ten welken einde zy op den 18. Augusty 1618. een Placaat daar toe strekkende, hebben ontworpen, en vast gestelt. Dezen den 21. dato in den *Haag* afgekondigt wesende, soo zyn de afdruksels daar van gesonden aande *Magistraten* der Steden, die *Waartgelders* hadden, en aan derselver *Capitainen*; met last, en bevel, sig na den inhouden van dien te rigten „ te weten uyt hunnen eed, en dienst te „ scheiden, binnen den tijd van vier-en-twintig uren; op pœne van „ 't selve niet doende, als rebellen, en perturbateurs vande ge- „ meene ruste, aan lyf, en goed gestraft te werden, andere ten „ exempel.

't welk om verscheide oorsaken.

Brant 10. Boek Pag. 59.

Met Afkonding gedaan werd.

Dit was ernst, dies vond het ingang, en klem by die *Regerende Mannen*, die tot dato na geen aan- nog ver- maningen hadden willen luisteren; maar nu voelende dat het met een quaad-gesteld, en ongesont Lighaam (de *Vroed*-en *Burger-schappen*, der Steden twistig, en onder den anderen verdeelt wesende) qualijk te worstelen; en zig met Soldaten, diemen niet en kon vertrouwen (gelijk tot *Vytregt* gebleken was) te willen sterk maken, dwaasheit ware; soo hebben zy, omme niet met schande te moeten buigen, hun niet dorven tegens soo scherpen prikkel aensetten. De swaarte dan van des *Generaliteits* vermogen, en van des *Princen* agtbaarheit ontsiende, of deselve om haar waardigheden Respecterende, soo quamen zy hunnen loop te stuiten, en het zeil van hun opset meer te stryken: waar in die

De Steden wyken voor dit gesag,

van *Rotterdam* (op raad van hunnen besoldigden Raads-Man, den Hoog-verstandigen Heer *Hugo de Groot*, die, mede ongelukkig deze verkeerde loop-bane in zynde getreden, tot dezen tyd het doen der Remonstranten had begunstigt, voortgeset, en met zyn wysheit had soeken te regtveerdigen) d'eerste waren, die een begin maakten met afdankinge van hunne *Waartgelders*, en dat eer het afgekondigt, of d'afdruksels tot hun gesonden wierden: in welk doen zy van d'andere Steden, dog sommigen nog al schoor-voetende, gevolgt wierden.

En danken hunne Waartgelders af.

XXXVI. CAPPITTEL.

De Remonstranten willen de Sinode Nationaal niet inwilgen, 't welk maakt dat den Prins, ende Staten Generaal, drie voorname Heren doen gevangen nemen.

NA 't afdanken der *Waart-gelders*, soo en volgde evenwel niet na wens het inwilgen vande lang versogte *Nationale Sinode:* de *Staten van Holland*, om hunne advysen, ten desen einde, in te brengen, op den 24. Augusty volkomen vergadert wesende, stonden alweder tegens elkanderen aan; *Dordregt*, *Amsterdam*, *Schiedam*, *Enkhuisen*, *Edam*, en *Purmereinde*, bleven by 't geen ter Vergaderinge vande *Generaliteit*, alte vooren op dit stuk, waar beslooten; en d'uytschryvinge die daar van gemaakt was. Maar 't advys der *Eedelen*, en der *Remonstrantse Steden*, liep hier op uyt, dat hoewel hun het hoogste regt alleene toequam, om over het Kerklijke in hunne Provintie na behagen, en wille, te disponeren; zy om hunne Bondgenoten te voldoen, bewilligden inde *Nationale Sinode*, mits dat daar niets soude gehandelt werden als vande vyf punten; en dat nog by accomodatie, tot vereeniging, en niet by decisie, of te eind-oordeel; het besluit geen Plaats te hebben, als met hunne aprobatie: niemant gehouden te zyn daar te compareren; ofte

De Hollandse Steden verdeelt over 't inwilgen vande Sinode.

Hoe 't de Contra-Remonstranten verstonden.

Brant 31. *Boek pag.* 831. *&c.*

Hoe 't de Remonstrante begeerden.

ofte zig het besluit vande Sinode te onderwerpen ; dan alleen vrywillig : en dat een jeder in *Holland* , by sijn gevoelen, en religie soude mogen blyven , sonder daar over ondersogt, agterhaalt , of eenige moeyenisse aangedaan te sullen werden. Op dese besprekken , en anders niet, waren de *Edelen* , en dese *Steden* te vreden , de *Sinode* in te willigen , met behoudinge vande Hoogheit, ende Souverainiteit vande Provintie &c.

Met dese, en sulke bepalingen, en Restrictien, gestadige uyt vlugten, (niet roepende als *Tollerantie* , *Tollerantie* , en het alles op hunne Souveraniteit , hoog, vry, en geregtigheden vast klampende, sonder te denken dat hun *Souverain Lighaam* gescheurt, de banden van *eenigheit* aan 't breeken, de *Burgerschappen* beroert , en twedragtig , en daar door het *Land*, ende *Kerk*, aan 't sinken waren) soekende, soo konmen tot dat heilsame gesogt einde, daarmen twintig jaren om geroepen , en de Kerken toe gearbeit hadden, niet komen ; des verstonden de *Staten* der algemene *vereenigde Lantschappen*, en den *Prince van Oranje*, niet sonder bekommerlijke , en wyse overlegginge, als hebbende , gelijk zy betuigden, ontdekt, saken daar van te vooren groot agterdenken van waren geweest, strekkende tot merkelijken agterdeel vande Provintien in 't gemeen , en van elk Landschap in 't bysonder ; en dat niet sonder blijkelijk gevaar, en perijkel vanden Staat des Lands , om in een *Generaal* bloed-bad te vervallen, eer sulx dan quame te gescheiden , daar inne te voorsien ; met de hoofden , ende beleiders van dese gevaarlijke desordren (hoewel anders Mannen van groot credit , beleit, ende wysheit, maar 't schip verzeilende op de gulde banken van hooge vryheden) gevangen te doen nemen ; om tot een einde vande Inlandse beroerten, en moeyelijkheden te geraken.

Dese verscheidentheden.

Band 10. Boek pag. 63.

Doet de Staten Generaal met den Prins resolveren.

Ten desen einde, wierden op den 29. Augusty, de drie Pentionarisen , die van 't Land *Oldenbarneveld*, die van Leyden *Hogerbeets*, en die van Rotterdam *Hugo Grotius*, in versekeringe genomen ; den nood des Lands hooger zynde geschat, als de agtbaarheit van particuliere Heeren.

Drie Heren gevangen te nemen.

Maar

XXXVII. CAPPITTEL.

De Remonstranten even halstarrig blyvende, doet de Staten Generaal, en den Prins resolveren eenige uyt de Regering der Steden af, en andere in hunne Plaatsen, aan te stellen, 't welk by zyn Doorlugtigheit werd uytgevoert.

Grote onsteltenisse hier over.

MAar gelijk dit arresteren der geseide *Hooge Raadsman*, een nieuwe donderslag was inde ooren der *Remonstranten*, die hun met luider keelen, (daar zy te vooren hoog hadden gesprooken van opdrang, tegens hunne hoog, vry, en geregtigheden) dede roepen; dat dit een violatie, ofte ontschakinge was vande selve, soo magmen denken met wat alteratien, en ontsettinge dit sware Tempeest, van hunne uytsettinge uyt de *Magistrature*, hun is op den halse gevallen.

Tot dit laaste, als uyt een gedwonge nootwendigheit, resolveerden den *Prins*, nevens de *Staten vande ses Provintien*, en de *Contra-Remonstrantse Steden*, oordeelende dat het Land niet langer al dese boven verhaalde tegenstribbelingen, buiten perykel van verlooren te gaan, konden lyden; want het gevangen nemen der geseide Heeren, en kon nog Magistraten, nog Predikanten, tot inkeer brengen; maar bleven even hevig dryvende, 't geene zy met een onverwagelijk opset voorgenomen hadden.

De Steden versoeken d'ontslaging van hunne dienaars.

Op het gevangen nemen der geseide Heeren, verklaarden de Regenten van *Leyden*, en *Rotterdam*, dat alles wat hunne Pentionarissen ontrent de Inlandse geschillen gedaan hadden, hun werk was, en dat zy voor hun wilden instaan; zy versogten den *Prins* d'ontslaging der Heeren met zyn authoriteit te willen vorderen; 't arresteren, seiden zy, van Heeren die op de Dagvaardinge gesonden waren, mogt niet zyn, strydende tegens de oude costumen, en vryheit vanden Landen; indien zy gesondigt

digt hadden, men moest die te regt stellen, voor de Regtbanken *der Steden*, agtervolgende hunne Privilegiens; sprak de Prins, 't was zyn werk niet, maar vande *Staten Generaal*, 't antwoord was 't zyne alleen, als *Stadhouder*, die gesvooren hadde de *Privilegiens van Holland* voor te staan; de *Staten Generaal* wilde men in desen niet kennen; die van Holland hadden alleen over hunne Dienaars te oordeelen, en geen anderen: des versogt men zyn *Exellentie*, tot handhoudinge der voorregten &c.

De Prins blyft by 't besluit met haar Hoog. Mog. genomen.

De Prins niet hooger schattende, als met 't wegnemen der wan-ordren, 't genoegen der Volkeren te bevorderen, wesende een voornaam punt tot ruste vanden Lande, bleef by zyne resolutie, met haar *Hoog Mog.* genomen; hy die te vooren sig noyt met de Kerklijke oneenigheden had willen moeyen, als 't selve geheel inde sorg van *s' Lands Regeerders* hebbende gelaten, niet denkende dat dese hun soo hartnekkige partye, soo tegens de *Kerk*, als mede *Regeerders* souden gestelt hebben; oordeelde, dewyl alle aanwendingen, selfs zyne neerstigheit met schryven, reisen, en besendingen in 't werk gelegt, om de Remonstrantse Hoofden, met de Generaliteit, en hunne Mede-leden, in eene sin, en wil, te brengen, en dat tot soo nodigen einde, als dikwyls gesegt is, gestadig vrugteloos wierd om-ver-gestooten, dat men moeste een siftinge doen, wildemen tot een gewenst vrugtbaar einde, en tot herstellinge der vervallene Harmonie, dat is tot de eenigheit der *Staatse Regeerders*, wederom geraken.

Resolveren de Remonstrantse vroedschappen te veranderen.

Den *Vorst* had met veele verstandigen het werk doorkeken, en bevonden dat het niet als een styffinnige wille was, by dese opgenomen, om die Leerstellingen, al vanden beginne der Reformatie by de Kerken van *Nederland* veroordeelt geweest, met authoriteit door te dringen; en dat op voorgeven vande *verdraagsaamheit* inde Kerken te praktiseren; daar zy die selfs, die de Tollerantie redelijk, dienstig, en nodig seiden te wesen, niet praktiseren wilden.

* Die niet deden, dat zy begeerden.

Wie hunne verseekeringe buiten den *Staat* gesogt hadden, kon men met geen zekerheit seggen; dan 't gaf agterdogt, en veel opspraak; 't mishaagde ook den Vorst, en de liefhebbers van 's Vaderlands welstand, dat dese soo buitenspoorig op hunne *hoogheden*, en *voorregten* riepen, even of men die met kragt verkorten wilde;

Den Vorst wilde s'Lands hoogheit niet verkorten,

de; die wilde hy (was des *Princen* taal) als regt zyn Ampt betaamde, in zyne hoede nemen, wetende dat door de hoogheit der Heerschappye, 't Land, ende Kerk moesten beschermt blyven. De voorregten waren om 't Volk tegens overlast te bewaren, en niet om eigenwillige hoogheit op te timmeren; 't Volk te drukken, de Kerk te bedroeven, en 't Land op schragen te helpen.

Den nood vereiste dan, dat de *Medicyn-meester* de hand aan het werk ley, om dese hevige Staat siektens weg te nemen,, indien u ooge, hand, of voet u ergert, doet die van u, want „'t is beter dat eenige uwer leden verga, dan dat u geheele lighaam sterve; sey de *Saligmaker* in een andere gelegentheit; slappe remedien waren nu niet meer dienstig, tot herstellinge vande vervallene saken; soo dat zyn *Vorstelyke Doorlugtigheit* met authoriteit, en volkome magt bekleet zynde, d'affettinge der oude, en d'aanstellinge der nieuwe *Magistraten*, ende der Steden *Vroetschappen*, in 't werk begon te stellen.

Maar uyt nood moest hy verandering maken.

Binnen *Schoonhoven* den 7. September 1618. wesende, quamp hy tot den aanvang, met het veranderen vande Wethouderen deser Stede; gelijk hy daar na op den 10. inden *Briel*, en den 15. tot *Delft* dede: van waar hy op *Schiedam*, daar van daan op *Gorkum*, voort na *Oudewater*, doen tot *Woerden*; en daar van voorts tot *Munnikendam* reisde, ende Regeering in die Steden vernieuwde.

Dat hy doet tot Schoonhoven, Briel, Delft &c.

Den 5. October binnen *Hoorn* wesende, daar meest de geheele *Vroetschap*, weinige uytgesondert, en 't meeste getal der Burgeren Remonstrants waren, veranderde met groote d'extreriteit de Wet; dog niet sonder bekommering van ongemakken te ontmoeten. Van *Hoorn* reisde hy over *Enkhuisen*, op *Medenblik*, daar hy op den 8. October de hekken verhing; gelijk hy den 11. dito tot *Alkmaaar* dede; daar hy den 10. met alle teekenen van eere, dog van veele met kleine blydschap, ontfangen was.

Binnen Hoorn &c

Den 12. October quamp hy wederom inden *Haag*, daar hy vande hooge Collegiens, besonder vande *Staten van Holland*, verwelkomt wierd: als mede bedankt, wegens zyn genomene moeite, sorge, en arbeit, die hy (niet buiten gevaar in sommige Plaatsen) ten dienste vanden Lande, in het veranderen van

De Staten van Holland bedanken hem voor zynen dienst,

sommige, en het aanmoedigen der nieuw verkoorne Regeerders, besteed hadde: als hun verſekert houdende, dat dit noodig waare geſchied, buiten verkortinge eeniger Stedens voorregten; ofte dat den *Vorſt* yets particuliers daar door beoogt, ofte geſogt ſoude hebben; dan alleen 't geene den dienſt van 't Land hem afvorderde, tot herbrenginge vande ruſte, eenigheit, en correſpondentie onder de Leden, ten gemeene beſte van *'t Patria*: verklarende voort, 't zynen goedvinden te ſtellen, en de ſaake nodig oordelende, te verſoeken, 't ſelve in d'andere Steden, en Plaatſen, van gelijken te volbrengen.

En verſoeken hem 't ſelfde in andere Steden te doen

't Geſchiet tot Leiden,

Op welker verklaringe, verſoek, en magt-gevinge (die hy al te voor vande Generaliteit had ontfangen) zyn Doorlugtigheit den 22. October na *Leiden* is vertrokken; daar hy met een uytmuntende gejuig, en 't betoon van vreugde, der meeſte inwoonders, zynde ontfangen, den 23. dito de geheele *Vroetſchap* hunner dienſte, en eed ontſloeg, maar eenige weder herſteld hebbende, quam hy aldaar het aangeſigte vande Regeering eenigſints te veranderen.

Haarlem,

Inſgelijx dé hy tot *Haarlem* den 25. dito, zynde daags te vooren, met gelyke betooning van blydſchap, als tot *Leyden*, vande gemeente te gemoed gelopen, ontfangen geworden.

Den 26. weder in den *Haag* zynde gekeert, vertrok den 29. op *Rotterdam*, daar hy op den 30. dato inde veranderinge der Vroetſchappe, van vierentwintig afgedankte, maar ſeve Heeren inde *zeve* liet. Dog tot *Gouda*, op den eerſten November de zeef gebruikende, viel met het lot van tien ongelukkige, gelukkiger (vermits de meeſte Regeerders, gelijk mede de meeſte Burgerye Remonſtrants waren) voor de Regeerders uyt.

Rotterdam,

Gouda,

Amſterdam,

Tot *Amſterdam*, daar zyn *Exellentie*, op den 2. November, door de gewapende Schuttrye wierd ingehaald, inden vollen *Raad* der ſes-en-dertigen (daar mede, hoe wel de Contra-Remonſtrantſe altijd hadden boven gedreven, groot verſchil was geweeſt, over de ſaaken der krakelingen, die in 't Land waren ſwevende, ſoo inden Gods-dienſt, als inde Politie) den 3. dato zynde verſchenen; betuigde aldaar, dat hy ongaarn, dog met laſt daar was gekomen, om, gelijk inde andere Steden was geſchiet, daar in te voorſien, en ordre te ſtellen voor het toekomende;

mende ; ten welken einde hy den Raad bedankte van hunnen dienſte , met ontſlaginge vanden eed daar op geſwooren ; dog den Raad , als weder op nieuws aan nemende , deed het ſelfde met agterlatinge van ſeve Heeren ; in welker Plaatſen hy andere Raden ſtelden. 't Welk gedaan zynde , en weder inden *Haag* zynde gekomen ; ſloeg aldaar, op den 8. dito, voor 't laaſte de ſikkel in den Regeer Akker, en verſette de Wet ; gelyk hy inde genaamde *Steden van Holland* gedaan hadde.

En in 's Gravenhage.

XXXVIII. CAPPITTEL

Den nood van 't Vaderland vereiſte deſe uyterſte middelen, door een Man van authoriteit; tot behoudinge vanden Staat, die na zyn ondergang helde.

MAar ter ſaak weer komende ; 't is verwonderlijk aan te merken , hoe dat al deſe veranderingen , ſonder de minſte ongemakken , of diſordren zyn ten einde gebragt ; ſoo oyt den *Vorſt* yets groots ten dienſte van den *Staat* , met het bevegten van Victorien , of 't winnen van Steden , en Sterktens , had uytgevoert ; niet min had hy gedaan , met het beroerde *Vaderland* tot ſtilte , en kalmte te brengen ; hier over is hy ook als een Vrede-werker met lof zegeningen begroet geworden ; als ſoo wel verdient te hebben met *Myrte*, en *Olyven*, als met *Palmen*, en *Laurieren* gekroont te zyn.

Zyn Doorlugtigheit met lof zegeningen begroet,

Men had zyn voorſigtig verſoek , en wyſen Raad geſmaat : men wilde geen heilſame reſolutien , tot ruſte , en eenigheit der Landen nemen ; neen ! liever het uyterſte te gemoet treden, Wapen , tegens Wapen ſtellen , Burger , tegens Burger ſien op ſtaan , en als Viand , tegens Viand leven , als een voet breet van zyn hoogheit , ofte voornemen af te wyken ; tot dat men merkte , dat den nood aan den man ſou komen, doen waart dat yder voor de groot-agtbre ontſaglykheit van

Om dat den nood van 't Vaderland

eenen Man, het hoofd quam neer te buigen: elk ontsag, eerde, en respecteerde de *Majesteyt vanden Staat*, of vande generale Opper-Heerschappye, die als nu gegraveert stond, op het aangesigte van desen grooten *Prince*. Zyn woort alleen „*myn Heeren* „*gy werd van uwen dienst bedankt*, *en van uwen eed ontslagen*, doed een geheelen Raad, die meenden Bergen te sullen versetten, op staan, den Burger Staat, by het lot van gehoorsamen, weder aan nemen; en dat, om dat zyn doen, en handel, niet op *sulk is ons welbehagen*, 't welk ontrent slaaffe Volkeren past, maar op een noodwendigheit, om 't Land van een vry Volk te behouden, gegrondvest stond.

Door zyn agtbaarheit is weggenomen.

Den nood van 't Vaderland was alle Man bekent, hierom sprak den *Vorst*, de *Vroedschappen*, daar hy verandering maakte, op desen grond voorsigtelijk aan. Tot *Haarlem* heeft de Heer *Teodorus Schrevelius*, in dien tyd, een afgestelde Vroedschap daar ter Stede, aangeteekent; dat den *Prins* inde *Vroedschappe* verschynende, de Heeren hebbende gegroet, en alles goeds gewenst, hun met dese woorden aansprak, myn Hee- „ren *Burgermeesteren*, *Raden*, en *Regeerders* van *Haarlem*, „niemand isser in dese Vergadering, of hy weet den deerlijkken „staat van ons *Vaderland*, 't welk, soo ment niet vaardiglijk „verhoede, in groot gevaar is, van met het geheele Lighaam „der Republijke, en den gandschen Staat der vereenigde Neder- „landen, in vuur, en vlam geset, en t'eenemaal verdorven te „worden; derhalven is my, om dit werk, dat soo moeyelijk, als „gevaarlijk is, door *d'Oppermagt* der Heeren *Staten Generaal*, „opgeleid; met last dat ik het quaad, 't welk nog dagelijx „toeneemt, met alle mogelijke middelen, sou stuiten: gy „moogt wel gelooven dat ik desen last seer ongaarne op my „heb genomen, en dat ik uw met geen ander gemoet by koo- „me, dan 't welk u genegen, en gunstig is: gy hebt ook voor „*'t Krygs-Volk*, dat in dese *Stad* is gekomen, niet te schrik- „ken; 't is niet gekomen om overlast te doen, maar om te be- „schermen. Ik heb al over lang bekommert geweest, met de „*welstant des Lands*, en heb geen ander uytkomst konnen „vinden, nog geen bequamer remedie konnen bedenken, dan „dat de *Magistraat*, die dese *Stad*, (soo mede inde andere)

Brant 31. *Boek pap.* 862.

Zyn Aanspraak tot de vroedschap van Haarlem.

„nu

„nu lange jaren heeft geregeert, van haaren dienst, behou-
„dens hunne eere, ontslagen, en een nieuwe gekoren werde;
„op dat alle partyschap aan een zyde geset zynde, de vrede in
„'t *Burgerlijk*, en *Kerkelijk* behouden werd; daar *God zynen*
„*Zegen*, toeverleene, in wiens de beschermінge ik u alle beve-
„le. Na welke aanspraake de *Wethouderen*, bedankt, en van
hunnen eed ontslagen wesende, vertrokken zyn.

XXXIX. CAPPITTEL.

Met voorgaande goede diensten, kan men geen merlijk sware faal-grepen, waar door 't Vaderland in lyden, en perykulen raakt, uytwisschen: want 't Vaderland is meer dan die regeren.

DAtter onder de afgestelde *Raaden*, en *Magistraats Persoonen*, veel vroome, en eerlijke Mannen zyn geweest, die haar *Vaderland*, daar voor, en mede zy hadden geleden, en 't selve als langen tyd hebbende bedient, beminden; is niet tegenspreekelijk: maar dat eenige door een verkeerde bevattinge, en 't aanspooren van hoogsiende geesten, hun drift, wil, en begeerten hooger hebben geschat, als de reden, en het redelijke, gelijk uyt hunne handelingen, hier vooren verhaalt, gebleken is, kan ook niet geloogent werden. De goede, selfs de uytmuntenste diensten, laten niemand toe, hun Vaderland ondienst te doen, op wat voorwendingen van goede meeninge men het brengen wil: 't is beter een goede, als een grooten naam, by de Regeerders te beoogen; het eerste beoogt 't gemeen, het andere zig selfs.

De beste Mannen in een verkeerde bevattinge.

Mogen schoon 't goede menende 't Vaderland geen ondienst doen,

Manlius, door 't geluk, en zyn dapperheit het *Capitool* ontsettende, en daar door den eenigen behouder vanden *Roomsen Staat* geagt; wierd daar van bedankt, geloont, en met den eernaam van *Capitolinus* vereert; maar met den derden *Staat* des Volx,

Manlius om zyn groten dienst niet verschoont geweest.

en hunne *tribunen*, tegens de Vaderen, of den *Senaat*, daar na ſondigende; wierd hy van *Coſſus DICTATOR*, inden Kerker geſmeten, en het Volk heftelijk overgehaalt: dog op voorbede van het *Volk*, dat treurig, inden rouw gekleet, met ongeſchooren hair, en baarden, tot teken van droefheit, niet van zyn gevanknis week; en om zyn daden, en verdienſten wierd hy op 't goed vinden, en begeerte vanden Raad ontſlagen, in eer, en goeden naam herſtelt: dog tot geen waardigheit verheven werdende, het welk zyn trots, en hoogmoediege Ziele verdroot, ſoo is hy tot 't ſelfde quaad wederom vervallen weſende, met ſwaarder geeſel, als met dood, en infamie geſtraft geworden.

Waar is, of kan een welgeſtelde, vrye, en gelukkige *Heerſchappye* weſen, ſoo die niet het goede, en het quade, loont, ofte ſtraft, na de groote, en mate van d'een, of d'anders verdienſten? indien nu het afterlaten eeniger *Heeren* uyt de *Regeering*, voor ſtraffe werd op genomen; hadden de ſulke, anders in hunnen Burger wandel, van een onbeſprooken leven, ſoodanig een ſtraffe, daar by zy in haar Burgerlijken ſtaat, eer, naam, en goeden faam bleven, niet verdient? door wiens, en welkers toedoen, en medehulp, is den Staat ontroert; de Kerk bedroeft, en 't Volk mis-moedig gemaakt geworden? waſt niet door deze? wel dat het ſtraffe genaampt zy; 't was een gront-werp van hooger handt geſmeten, om 't Volk, den Staat, ende Kerk te behouden, die duiſent-fout meerder waren als deſe.

d'Afgeſtelde Heren waren ſelfs oorſaak van hun ongeluk.

Deſe waren om den *Staat* het weſen, en zyn forme te geven, maar waren de *Staten* niet; wie, en wat de *Staten* zyn, is hier vooren geſegt: het geheele Lighaam, of al de Leden vande *Republijk*, maakt de *Staten*, niet geſepareerde, of geſcheurde *Ledematen*, nu waren de Leden verdeelt, en ſtonden tegens elkanderen; dat hunne Vrinden, en Bondgenoten, als wetende dat een verdeelt *Huis*, *Stad*, *Staat*, ofte *Rijke*, te gronde moet; voorſigtelijk willende verhoeden, dat het grootſte, een verwart, en verdeelt *Huis*, daar de *Kinderen*, wegens de ſtyf-ſinnige drift eeniger *Huys-beſorgers*, treurig, en mis-moedig waren, niet te grond, en hun aller gemeine *Huishoudingen* daar door in ver-

Den Staat verdeelt.

Als een verwart huys geſin.

verderf, ginge; zy hunnen gekoren, en aangenomen *Huis-Vader*, hebben versogt, ende behulplijke hand geboden gehadt, om het verwarde *Huis*, na de bevattinge van hun aller raad, met goedkenninge van het hoog-wys advys van zyn *Excellentie*, en met wille, en toestemminge van eenige mede *voogden*, en *besorgers* van dit groot verwarde, en ontruste *Huis-gesin*, in een behoorlijke ordre, en eenigheit, met hunne gelijke *Huis-besorgers*, als mede met hunne verbondene *Geburen*, en goede *Vrinden*, te brengen: hebben zy daarom 't regt vande *voogdie* hun aangetrokken? 't is wat anders 't oude gebruik van *Voogschappie* de *Kamer* te ontrekken; of om verder verval 't ontgaan, andere wyse, en daar toe door geboorte, ende gaven van 't gemoed, of de Ziele, gequalificeerde Mannen tot *Voogden*, de *Kamer*, en *Wees-Kinderen*, toe te schikken.

Werd 't regt van voogdie niet ontnomen.

Met bescheidener voogden te stellen.

Wat hier in wel, ofte qualijk is geweest, wil ik niet, maar laat yder na zyn believen oordelen; alleen heb ik 't verhaal met waarheit der geschiedenissen opgestelt, om te tonen wat *Hollands-rampen*, *wegens hunne Kerk-geschillen*, met den gevolge, en aankleven van dien, geweest zyn: den toe- en uyt-val der saken, zyn ook met soodanige stoffen van opmerkelyke geschiedenissen gepasseert, dat, indien wy deselve in haar natuur alle overwegen wilden, ons verstant onmagtig soude wesen, omme bequamelijk daar over te konnen oordelen; 't gepasseerde dan saken die myn bequaamheit, van Burgerlijk oordeel, te boven steygeren, wesende; soo sal ik 't daar by laten: evenwel indient ons ge-oorloft is, te oordelen, na de goede, of quade uytkomste der saken; soo zyn wy in desen verschult het doen, en de handelingen van zyn *Prinslyke Doorlugtigheit* als Stad-houder, met goed-keuring, en toestemminge vande *Generaliteit*, de Staten *Hollands Bondgenoten*, en ses voorname *Steden*, en *Leden van Holland*, ondervangen, voortgeset, en ten einde gebragt, te regtveerdigen, en voor wettig te prysen; aangesien de uytkomste, na de ware bedoelinge, tot ruste, vrede, en eenigheit der *Landen*, *Steden*, en der *Kerken* is uytgevallen. Welkers affonderlijke Historien te verhalen, te veel, en van te langen adem wesende, wy met het kort geseide der gemene saken hier by laten sullen, omme den uytgang, van de verhaalde geschiedenissen, verder aan te wysen.

Men moet altyd gunstelijk na d'uytkomste van een sake oordelen.

Des Princen handelinge tot een goet einde, wel uytgevallen.

Wie

Wie het regt, om met authoriteit, in ſodanigen verwerden toeſtand van 'sLands-ſaken, te procederen, toequam: wil ik niet affirmatif, of beveſtigend ſeggen, dewyl over ſulx oneindige diſpuiten in 't *Vaderland* gemoveert zyn geworden: 't is altijd waarhaftig, en kennelijk, dat het onder d'hooge toeſigt, ende mede werkinge vande *Staten Generaal*, als oordelende onontrent Provinciale oneenigheden, hun ſulx uyt kragte van 't Verbond van Unye toe te komen, by *Prins Maurits*, als *Stadhouder* van het *Hollandſe Opper-Vorſtendom*, met authoriteit is gedaan geworden.

Hoewel hy authoriteit gebruikt heeft

Wie kon ook anders een eind-nederlegginge, van alle opgereſene miſ-verſtanden, onder de Politiken, bewerken, als deſen *Doorlugtigen*? ſoude het de *Staten van Holland*, als *Souverainen* vanden Lande, doen? ſoo moeſten zy het by wegen van Regt-ſpraake, als Regters, ofte met Politike Magt-oeffeninge, gelijk een *Souverain* toekomt, gedaan hebben: tot het eerſte waren zy onbequaam, als weſende verdeelde, en twiſtende Partyen, die in hunne eygen geſchillen ſouden hebben moeten oordelen; ſoude het door Politike Magt-oeffeninge by haar geſchieden, ſoo ſouden niet de *Staten*, maar Leden daar van aan hunne Mede-leden, ſulx, die met den anderen de *Staten*, en den *Souverain van Holland* maken, moeten gedaan hebben: of 't ware dat den minder, voor den meerderen, ſchoon de regtveerdigheit, en de goede ſake aan haar zyde hebbende, om verdere onheylen, en d'uyterſte rampen te myden, ſoude hebben wille wyken, en buigen: ofte dat zy op hun Regt blyvende ſtaan, d'uytſprake van het Regt, aan het wiſpel-vallig ſtrydſwaart, ſouden hebben willen overgeven.

Niemand anders de miſ-verſtanden konnende weg nemen.

Sodanig ſtond het ook in 't *Vaderland* geſchapen; derhalven ſoo paſte d'uytſprake des Regts, met authoriteit, ende Magtoeffeninge, 't beſte in den mond van dien voortreflijkſten onder haar, dien zy om ſulx, en andere noodwendigheden, tot een *Plaats-bekleder* van dien hadden verkoren, die eertijds, en van ouds 't Regt hadden gehad, omme de onheyl dreigende miſverſtanden, der *Subalterne Magiſtraten*, met authoriteit weg te nemen.

Zynde een vande einden waarom hy verkoren is.

Dit heeft dan deſen *Vorſt*, om 't *Vaderland* te behouden, met Magt, en Authoriteit gedaan, dien Vorſt in wiens aangeſigte

niet

niet alleen d'agtbaarheit vanden Staat gegraveert stont, maar die de magt, als d'opperste, tot dat einde, voor dien tyd, was opgedragen. Maar dog wanneer? by den hoogsten nood des *Vaderlands*. Ontrent wien? ontrent *Magistraten*, die *'t Vaderland* indien nood gebragt hadden. Met wiens magt, ende toestemminge? met die vanden *gemenen Staat*. Op wiens raad? op die vande grootste Mannen, en verstanden des Werelds; die *onzydig*, en buiten het *dispuit waren*. Tot wat einde? om de *gemene Vrede*; ende niet om de *smaat* van die, nog *d'eere* van dezen, te bewerken. Wat was d'oorsaak? *Kerk-krakelen*: die in den mond der *Polityken* gevaarlijk zyn. Waarom? om dat uyt deze *dispuiten*, onder haar *Staats questien*, rijsen; die niet als ongemak met haar komen te slepen; gelijk wy dit *beyde*, in dit *Boek*, omstandelijk getoont hebben.

En Speciaal doen daar toe geauthoriseert wesende om 't Vaderland te behouden.

XL. CAPPITTEL.

De Remonstranten, hun gevoelen met Authoriteit willende doorsetten, hebben Authoriteit komen te lyden.

WAt zynder ook in die tyden uyt de twisten der Kerklijke differenten niet al onnodig, en gevaarlijke dispuiten in 't Land, onderling tusschen den *Staat*, en *Stads Regeerders* gevallen, van wie 't hoogste regt om te oordelen, in saken van religie, torquam. De *Remonstranten* verstonden dat de *Staten Provintiaal* dit, en de volle dispositie daar over hadden, om by meerderheit van stemmen absolutelijk daar van, en over te mogen disponeren: bewerende het selve niet alleen met taal, en schriften, maar wildent met *Authoriteit*, Magt, en 't gebruik van Wapenen staande houden.

't Gevoel der Remonstanten ontrent de Religie.

De *Contra-Remonstranten*, verstonden dat de hoogste magt

 by-

De Contra-Remonstranten verstaan geen veranderinge te mogen maken.

by de *Provintien*, indisputabel yder in den zyne vast stond; maar datmen, vermits het vry gebouw vande gemene Regeringe, was gebout op de *Unye*, en zyn verder getimmert gegrondvest was geworden, op de vast houdinge vande *Gereformeerde Religie*, soo die inden beginne was aangenomen; datmen geen veranderinge inde Leere, praktijk, en oeffeninge van dien, mogte brengen, sonder de gemene toestemminge: ('t welk verstaan werd, met bewaringe van *d'Hoogste Wet* voor de Regering, welk voorschrift is *rust*, en *eenigheit* te bewerken; en alles te doen buiten beroeringe, ende alteratie vande gemeentens, die 't alderligst door dezen weg komen bewogen te werden) en dat in dezen, d'overstemminge alsoo min plaats hadde, als in materie van *Consenten*; *Contributien*; *Traktaat van Vrede*, en *Oorlog*; ofte *veranderinge van Regeringe*, gelijk by de *Unye*, was vast gestelt; vermits de veranderinge inde *Leere* en *Exercitie* vande Religie, een zekere veranderinge inde natuur, of selfstandigheit vande *Regeringe* mede bragt.

De eerste seggen geen verandering te willen.

De eersten daar tegen, datter geen questie waar, wegens *veranderinge* van religie, vermits zy geen nieuwe wilden Introduceren; maar dat de questien alleene waren, over d'orderstellinge, tot het wegnemen vande *Kerk-geschillen*.

De twede seggen van ja,

d'Andere weer dat de *Kerk-geschillen* de *veranderinge* maakten, of die selfs *waren*; en dat de questien nopende d'orderstellinge *nieuwigheit* mede-bragten, voor soo veel als men *'t oude gebruik*, van over de Kerk-geschillen te oordelen, wilden wegnemen. Om deze geschillen te wegen, en daar van te oordelen, dat was vanden beginne de *Kerk*, of *Kerklijken*, ende verdere dispositie, volgens deser slot-oordeel, inden *Wereldlijken Heer*, of *Politike-Magt*, gelaten.

De eersten willen selfs oordeelders wesen.

De *Remonstrantse Regeerders*, verstonden niet alleen, dat de dispositie hun in dees gemelte natuur, maar dat in dezen, hun ook het *hoogste oordeel*, over de Kerk-geschillen, toequam. Uyt dezen Hoofde (wetende dat de Remonstrantse Leere byde *Kerken*, soude te kort schieten) begeerden zy, als Souveraine Magt-hebbers, dat de geschillen in staat souden blyven, en dat de contrari-lerende malkanderen dulden souden.

d'Andere seiden, dat sonder het weg-nemen vande geschillen,

len, de Tollerantie in eene *Consistoriale Kerk*; en twe verschei- dene Gods-dienst leringen in eene *Staats Hoofd-Kerke*, sonder gestadige oneenigheden inde *Kerk*, en *Politie* te voeden, niet te praktiseren ware. Des verstondense, datmen na 't gebruik der *Apostolische*, en *d'Al-oude Cristen-Kerken*, door een algemeine *Kerk-Vergaderinge* der *vereenigde Landschappen*, met raad, en hulp van Uytheemse *Godt-geleerden*, te weten door een (dikwyls gemelte) *Nationale Sinodus* moeste tot decisie komen; dat is een eind-nederlegginge vande geschillen te maken: om hun *Politijk Staats Gebou*, op den *Rots*, van een *gesuivert*, en bevredigde *vreedsame Kerk*, daar men eenparig God diend, en eenstemmig zyn woord, en wel-behagen Leerd, des te vaster te Timmeren.

De tweden willen dat het byde Kerken sal gedaan werden.

Dit verstonden de *Remonstranten* alsoo niet, maar wilden (als getoont is) met *Authoriteit*, hunne concepten, ende begeerten doorsetten; bewegende *Hemel*, en *Aarde* om tot hun oogmerk, en vast gestelde wille te komen. Maar ter contrarie, daar tegens, om een eind van kyven, en twisten te hebben, met *Authoriteit* (als mede gesegt is) gehandelt werdende, soo hebben zy het hoofd moeten onderhalen; waaromme zy, ofte veele na dato, *Authoriteit* hebbende moeten lyden, geweldig tegens de *Contra-Remonstrantse* hebben uytgevaren; seggende, by dezen veele excessen van hardigheden, en onbetamelijke proceduren, begaan te zyn; dat d'anderen altyd ontkent hebben: seggende dat indien haar *Haan* hadde boven gekrayt, dat zy *Remonstranten* niet te min, maar alsoo wyde stappen souden gedaan hebben: en dat het geen wonder is, dat zy die met hunne *Authoriteit*, willende extravageren, maar door magtiger *Authoriteit* (daar gemeenlijk hardigheit by is, of uytgenomen werd) van hun *Authoriteit*, *Ampten*, en *Waardigheden* bekort, en besnuikt werdende, zy hun seer gevoelig over haar ongeval getoont hebben.

De Remonstranten willende Authoriteit gebruiken, hebben dat moeten lyden.

XLI. CAPPITTEL.

d'Oorsaken waarom eenige vande treflijkste Mannen des Lands, met Kerker, en Dood, zyn gestraft geworden.

DIe 't meeste lyd, heeft 't meest te klagen: de *Remonstranten* hebben geleden, maar waarom wast? om reden, en oorsaken die wy getoont hebben, de *Regters*, die, de hier voor-gemelte, gevangen Heren, dezen tot den *eeuwigen Kerker*, d'andere ter *Dood*, veroordeelden; en hebben dit niet, om niet gedaan: maar seggen de *Regters*,, om ,,dat zy, *gevangenen*, niet jegenstaande het niemand geoorloft ,,is, den Band, ende fundamentele wetten daar op den Staat, by ver- ,,scheide Recessen, Tractaten, Accoorden, en Resolutien der ,,Bondgenoten, gegrondvest is; als mede op de *hand-hou-* ,,*dinge* vande *Unye*, en de *Gereformeerde Religie*, soo ,,die in den beginne, buiten eenige veranderinge daar inne ,,te mogen maken, was aangenomen; en daar op de *Rege-* ,,*ringe* der *Vereenigde Nederlanden*, gefundeert, en tot nog ,,toe beschermt zyn, te violeren, ofte verbreeken; haar hadden ,,onderstaan den stant der *Politie* te turberen: pogende de *Re-* ,,*geringe* vanden Landen in confusie en disordren te stellen; ,,door verscheide machinatien, ende conspiratien verandering ,,inde Religie te brengen &c. waar door gevolgt is, datter *Staten*, in *Staten*, *Regeringen* in *Regeringe*, en nieuwe *Verbonden*, ,,tegens *d'Unye* zyn opgeregt: datter generale Perturbatien in- ,,den *Staat der Kerken*, en de *Politie*, inden Lande waren ge- ,,komen; dat de *Finantien* uytgeput, ende Landen op *ette-* ,,*lijke Millioenen* aan kosten gebragt waren: dat *Generale* diffi- ,,dentien ende dissentien onder de *Bondgenoten*, ende *Ingesete-* ,,*nen* vanden Lande, ingevoert; de Unye verbroken, de *Lan-* ,,*den*, tot haar eygen defensie onbequaam gemaakt, en in *pe-*

Beschuldiging der veroordeelde Heeren.

rijkel

„*rijkel gebragt* waren , van te moeten vervallen tot eenige schand-„lijke *handelingen*, of tot heuren *gehelen ondergang* &c.

Met dese besonderste misdaden zyn de drie gevangen, en veroordeelde *Heren*, als daar van overtuigt wesende, in hunne vonnissen beschuldigt, en beswaart geweest; waaromme de *Heeren R. Hogerbeets*, en *H. de Groot* tot een eeuwige gevangnisse, ende den *Heer J. Oldenbarneveld* tot de dood, zyn veroordeelt geworden: den laasten buiten de bovengemelte lasten, de volgende in zyne sententie ge-expresseert wesende „ dat hy „(te weten *Oldenbarneveld*) hem onderstaan heeft, den *stand* „*vande Religie* te perturberen, ende de *Kerke Gods* grotelijx te „beswaren, en te bedroeven: tot dien einde sustinerende, ende „in 't werk stellende exorbitante, ende voor den Staat der Lan-„den pernitieuse *maxymen*; en onder dien kragtig gesustineert, „ende velen ingescherpt, ende door zyne complicen doen in-„scherpen heeft, dat elke *Provincie* in 't zyne alleen toequam, „de *Magt* omme over de *Religie* te disponeren, ende dat d'an-„dere *Provincien* haar daar mede niet te bemoeyen hadden &c. „ende verder, dat hy om tot zyn voornemen, jegens de *secu-„riteit*, ende welstand vanden Lande, te komen, ende tot „steunsel van zyne factie, onder verscheide specieuse pretexten, „het vier van *twedragt* had gestookt; dat hy alderley diffiden-„tien tusschen de *Provintien* had verwekt, ende dat hy hem stel-„lende tot een hoofd vande factie, by de Gedeputeerden van de „*agt Steden van Holland*, diversche aparte Vergaderingen had „doen houden, omme den anderen voor henen te verstaan, „onderlinge te overkomen, ende alsoo hare stemmen met ge-„conplotteerde eenigheit inde Vergaderinge vande Heeren *Sta-„ten van Holland* inne te brengen, om de resolutien na der sel-„ver goed-vinden met pluraliteit van stemmen te mogen forme-„ren: in welke aparte Vergaderingen, deselve Gedeputeerden „vande *agt Steden*, eerst onder malkander geconplotteert heb-„ben, omme diversche pointen, soo nu, soo dan in delibe-„ratie gebragt, in eene conclusie te doen arresteren: als mede „dat hy selfs had ingesteld, de *scherpe resolutie* vanden 4. Au-„gusty 1617. en dat hy die in weder-wil van vele Magtige *Leden* „*vande Vergaderinge* had doen arresteren &c.

Siet de sententien by Baudart in zyn 11. Boek.

Hoe zy daar over gevonnist zyn.

Waar mede den Heer Oldenbarneveld buiten d'andere Herenis beschuldigt geworden.

In somma, dit waren de voornaamste misdaden, waar mede (als gesegt is) de gemelte Heeren beschuldigt, en daar van (volgens luidinge der Sententien) overtuigt wesende, veroordeelt zyn geworden.

Wat Heren: en 't voornaamste waar mede zy zyn beschuldigt geweest.

Wie de veroordeelde Heeren zyn geweest, hebben wy gesegt, dat *besoldigde Raads-mannen*, een van 't *Land*, en d'anderen van twe voorname *Hollandse Steden* waren: dewelken buiten de bovengemelte misdaden, by hunne vonnissen beschuldigt wierden, van voorname aandryvers, tot het *ligten* van het afgesonderde *Krygs-Volk*, ofte *Waartgelders*, geweest te zyn; en dat zy besonderlijk de *Magistraten* der *Remonstrantse Steden*, niet alleen hadden gestyft, om dit Volk tegens hunne Contra-Remonstrantse gemeentens, maar ook tegens de *gemene Regeringe*, te gebruiken &c.

Wat de Regters geweest yn

Wat de Regters belangt, dese waren vier-en-twintig voortreflyke *Mannen*; vermaart in deugt en wysheit uytstekende, by de *Staten Generaal*, en den *Stadhouder van Holland* daar toe, uyt de voornaamste Heeren der *Provintien*, twaalf uyt *Holland*, en twaalf uyt de *ses* andere *Provintien*, gekoren.

Die de Staten Generaal geordonneert hadden,

Wat de *Staten Generaal* belangt, desen weten wy, dat een t'saam gevoegde *Souverainiteit*, ofte een *Souveraine Vergaderinge*, uyt verscheidene verbondene *Souverainen* is, dewelke, met toestemminge van hunne principalen, de *Staten Provinciaal*, de gemelte *Regters* gekoren, gestelt, en hun commissie, ofte verlof van Mogenschap, in desen opsien, gegeven hebben.

Of de gemelte Heren met hunne goede diensten aan 't Vaderland, niet beter verdient hadden

Hier over nu te disputeren, of de *Generaliteit*, met den *Stadhouder van Holland*, zyn bevoegt geweest, omme *Regters* over Hollands beschuldigde Heeren te mogen stellen, ofte niet: dan of dese *Heeren* alleen ter regt-sprake vande Vierscharen *hunner Steden* &c. behoorden (over welke twe pointen veele disputen zyn gemoveert geworden) mitsgaders, dat indien de *Staten Generaal* al bevoegt mogten geweest zyn, omme te mogen doen dat zy in desen gedaan hebben; ofte ook de misdaden, waar over dese *Heren* zyn gevonnist geworden, tegens de grote, en notable diensten van sulke uytmuntende verstanden, Doorlugtig, en Hoog-begaafde Mannen, als dese waren, inde balanse vande regt-matige vergeldinge zynde gelegt, de swaarte vande

straffe,

straffe, die zy hebben geleden, niet verre soude over-gehaalt hebben? laate ik, gelijk dese saaken zyn gebleven, by haar *Hoog Mog.* de gewesene *Regters*, ende het *Regt* selve: my gedragende aan 't gene ik inde laast voorgaande Hoofd-stukken, sprekende, *van dat den Staat meer is, dan die Regeren*; en, *dat niemants goede dienften, hem toestaan zyn Vaderland ondienste te doen &c.* als in 't voor by gaan aanrakende, gesegt hebbe. Het selve verder in 't oordeel, van die oordelen willen, overlatende, het myne gewillig gevangen stellende, onder het oordeel van *groter Mannen*, die hun de beschrevene *Regten* beter verstaan, dan *private Burgers.*

In 't verdere, of dit nu waar is, dat de verwesene Heeren, meer dan anderen, de voornaamste werk-tuigen, van *'s Vaderlands* disordren, en de getoonde ongemakken geweest zyn, ofte niet, wil ik ook niet verder examineren: 't is zeker datter buiten desen meer werk-meesters vande geseide rampen geweest zyn, die mede hunne straffen hebben moeten dragen, als mede hier voren getoont is: en dat dese swaarder straffe als d'anderen hebben geleden, is geweest om de boven opgestelde misdaden, aan dewelke zy sekerlijk, volgens tuige van 24 eerlijke Regters, schuldig geweest zyn. 't Is waar, de *Heer Rombout Hogerbeets* zyn vonnis aanhorende, ende confuis, ofte verbaast wesende, riep daar tegen, als tegens eenige onwaarheden tot zynen laste ingebragt, maar tot zyn selven komende, beleed qualijk gedaan te hebben, en bad haar *Hoog Mogende* hem sulx te willen vergeven: maar de *Heer Hugo de Groot* sweeg voor dien tijd daar op, en ging stillekens (segt de Historie) na zyn gevangnis: dog desen konstig uyt zyn Kerker-vertrek, en het Kasteel *Loevestein*, zyn gevangnis-plaats, ontkomen wesende, soo quam hy met een Boek, 't welke hy met den titul van *verantwoordinge vande Wettelyke Regeringe van Holland &c.* aan den dag bragt, de *Staten Generaal* van Onwettelijkheit tegens de hoog, en geregtigheit vande *Hollandse* vrye *Souveraine* Regering, gebruikt te hebben, te beschuldigen; ende de gewesene *Regters* (op het 19. Cappittel van 't geseide Boek, wesende d'anotatien op zyne sententie) te belasten, met veele onwaarheden, hem, in zyne sententie, beschuldigt te hebben.

> Meer Heren aan de disordren schuldig, hebben mede hunne straffe gedragen.

> Hogerbeets klaagt van onwaarheden.

> *Bandart* 11. *Boekpag* 70.

> Grotius beschuldigt de Staten Generaal, en ook zyne Regters.

Hier over haar *Hoog Mogende* seer gevoelig wesende, als sustinerende

De Staten Generaal daar over gevoelg,

nerende noyt yets op *Hollands hoogheit*, *vry*, en *Wettige Regeringe* geatenteerd te hebben, gelijk desen (waarlijk anders een *fenix* onder de bescheiden, en geleerde Mannen) hun met zyn vermeld schryven, te laste bragt: ende niet konnende verdragen dat men hunne loflijke daden, en moeyelijke werken, ten gemenen beste gedaan, voor onregtvaardig, en hunne *gedelegeerde Regters*, beroemde Mannen der waarheit, en regtvaardigheit wesende, met leugenen, en onregtveerdige regt-sprake souden beschuldigen, en beswaren; soo hebben zy op den 24. November 1622. dit *Boek* verklaart gehad voor een fameux, seditieux, ende schandaleux libel, den *Maker* strafbaar aan-lijf, en goederen &c. en dat,, om dat *Hugo de Groot* (*dus luit het Plakkaat*) ,,voor desen overwonnen, ende gecondemneert, van te heb-

Verklaren hem strafbaar, en veroordelen' sijn Boek, 't welk hy quam uyt te geven.

,,ben gecommitteert *Crimen læsæ Majestatis* uyte gevangkenisse ,,ontkomen, ende zyne welverdiende straffe wesende ontlopen, ,,hem verstout heeft binnen *Parys*, in desen jare 1622. uyt te ,,geven, en te laten drukken, seeker fameux Boek, ofte libel, ,,het welke hy noemt: *verantwoordinge vande Wettelijke Regeringe* ,,*van Holland*, *ende Westvriesland: mitsgaders eeniger Naburige* ,,*Provincien &c.* ende in 't selvige libel, de Souveraine autho-,,riteit vande *Regeringe* deser Landen, de Personen van zyn *Prin-*,,*celyke Exellentie*; ende de *Heeren* vande particuliere *Provincien*, ,,mitsgaders de *Magistraten vande Steden*, valschelijk, ende ,,met verscheidene leugenen, ende calumnien traduceert, son-,,der eenigen schrik vande Ordonnantien, ende Plakkaten de-,,ser Landen. Welk *Boek* ook nergens toe kan strekken, dan ,,om te tragten de goede gemeente, ende onderdanen tot op-,,roer, ende ongehoorsaamheit tegens hare *Wettelyke Overheit* ,,te verwekken: het welke in een wel-geformeerde *Regeringe* niet ,,en behoort geleden te werden &c.

Een bewijs van hunne gevoeligheit, over de scherpte van *Grotius* penne, die haar *Hoog Mog.* ook vinniglijk beschuldigde, van uytnemende excessen, onregt, ende onbetaamlijkheden in alle hunne proceduren, soo ontrent de *Remonstrantse Regeerders* (by hem niet ten regten de *Staten van Holland* genaamt) in 't gemein, en tegens *hem*, mitsgaders de *verwesene Heeren*, in 't bysonder, gebruikt te hebben.

XLII. CAP-

XLII. CAPPITTEL.

De grote bitterheden die na dato in sommigen heeft komen uyt te blinken.

MEerder bysondere Historien die aan, en tot de vertoonde *Hollandse Rampen* behoren, souden wy konnen bybrengen, dog 't meerder verhaal, als genoeg tot een bespiegeling voor ons, en onse Land-genoten van die saken gesegt hebbende, onnodig agtende; soo sal ik dezen, met dit *Hoofd-stuk*, 't welk in 't kort de bitterheit van eenige gepassioneerden vertonen sal, eindigen; op dat wy, overgaande tot andere stoffen der Historien, *Hollands verdere Rampen*, mede vertonen mogen.

De Remonstranten in 't ongelyk gestelt

Alleen staat nog aantemerken, op al het geene in dit Boek is verhaalt geworden, hoe dat de *Hoofden* der Remonstranten, soo *Regeerderen*, als *Kerklyke Leeraren* na alle hunne woelingen, de eersten als Politiken, by de Politike Oppermagt vanden *gemenen Staat*; en de tweden als Kerklijken inde *Dortse Sinode Nationaal* zyn in 't ongelijk gestelt geworden; en dat veele seer opstinaat, en styffinnig daar tegens hebbende willen druissen, hun selven in ongemak, ten nadeele van hunne *reputatien*, *goederen*, en *personen*, geworpen hebben: het welk wederom veel gemurmel, scheldinge, ende wraak roepinge; ja betragtinge tot daadlijke wraak-pleginge, heeft veroorsaakt gehad; welkers bysonderheden ik, om redenen, mede sal overstappen, den *genegen Leser* tot de Historien van die tijden heen wijsende.

Eenige opstinatelijk daar tegens woelende, komen ongemak te lyden, dat verbitteringen maakt.

't Is waar, *authoriteit* is aan d'eene zyde gebruikt, en aan d'ander zyde geleden geworden; maar inder waarheit kon ook een vervallene sake van die natuur, als wy vertoont hebben, die *'t Vaderland* verdere onheylen dreigden, om die te myden, en uyt den weg te helpen, buiten *authoriteit* herstelt werden? isser in sommige gevallen strengheit gebruikt geworden; 't is zeker, dat het ontrent ingekankerde herssen-qualen van *Staat-siekten*, onder den Regeerderen

 ofte

ofte ontrent *ſtout*, en *baldadige Burgers*; geweeſt is: wat iſſer,na het moeten wijken der *Remonſtranten*, by ſommigen niet wel *ſtoute taal* gevoert, en veele *uytſpoorigheden* getoont geworden? wat zynder in dien tyd niet wel *fameuſe Paſquillen*, *Dreig-liederen*, en *ophitſende blauwe Boekjes*, tot grond-werpingen van verdere diſordren, en meerdere rampen, inde *Steden*, en door het *Land*, geſaayt geworden? *Libellen* vande welken ſommigen ſoo fel, ſcherp, en vinnig waren, datſe niet ſonder ſchrik, nogte alteratie konden geleſen werden.

Getoont met vinnige libellen.

Onder veel felle byters, vertoonde zig in 't jaar 1620. een Boekje met deſen titul; *Morgen-wekker aande oude, en getrouwe Batavieren: met een remedie tegens haare ſlaap-ſiekten &c.* welker uytgever, onder veele laſteringen, quam te tonen, met wat boven-Menſchelyke bitterheit hy was ingenomen, tegens den *Stadhouder van Holland* (Prins *Mauris*, van loflyk, en onſterflyke memorye) die hy een peſt, een voet-ſtap-volger vanden onverſadelyken bloed-hond *Nero*, noemt: tegens den *hervormden Gods-dienſt* der Contra-Remonſtranten, die hy veragtelijk de *Calvynſe* noemt, en laſterlyk voor een *Godloſe*, en *geſabriſeerde Religie* komt uyt te ſchelden: tegens de *Regenten van 't Land*, dien hy verwyt, 't meeſtendeel Luiden ſonder *verſtand*, *kennis*, en *ervarentheit* te weſen: tegens de hier boven gemelte *Regters*, die hy komt uyt te maken voor *onkundig*, *ongerymde*, *wraakgierige*, ende met *Godloosheit beſmette Mannen*; en ſoo voort: tegens alle deſe roept hy het *Volk* ter Wapen; en wil, datſe hun ſullen ontlaſten van deſe *Tygers*, die hy te voren voor *Bloed-ſuigers*, en genen *God* kennende Menſchen had uytgeſcholden.

Een byſondere, dewelke het Volk tegens de Regeerderen komt op te hitſen.

Waarlijk, een tale die weynig na den aard onſer *Landſaten* komt te ſmaken, en welkers *Vrugten* men, met ontroeringe van het *Vaderland*, in 't jaar 1623. tot haar volle rijpte heeft ſien aangroeyen, dog alleen inde ſulken, die met den ſelven geeſt van verbitteringen ingenomen waren; en die veel *eerlyke Luiden*, eer zy 't wiſten, inden ſtrik van hunne verdervinge getrokken hebben.

En inder tyd niet Onvrugtbaar geweeſt is.

Dit zy alleen geſegt, omme te tonen in wat ellendige rampen, en droevigen toeſtand ons *Vaderland*, door de boven gemelte

Kerk-

Kerk-krakelen, is gebragt geworden. Niet dat ik de *Remonstrant*, of *Contra-Remonstrantse* Leere, d'oorsake van eenige deser qualen komt toe te schryven; dat zy verre! beyde quamen zy de praktijk des *deugts*, en de betragtinge van een *Godsalig leven*, om in *Christo* het *eeuwige* te mogen bekomen, 't *Volk* te leren; '*k verdoeme* d'eerste niet: nog ik soude de twede, hoe wel ik die pryse, en als waaragtig goed belyde, niemand tegens zyn *conscientie* willen opdringen: maar eer met den ouden Professor *Bastingius*, en den *Oud-Vader* met wien hy 't seid, *alle die, in wien ik yets Christi vind, verdragen, en de hand toe reyken.* In beyde leerense '*t goede* te doen, en '*t quade* te laten, onder beyde salmen Menschen vinden die '*t quade* najagen, en '*t goede* vlieden sullen; d'eerste komt de Menschen niet *slimmer* als de twede, ende twede 't Volk niet *deugtsamer* als d'eerste te maken.

Die, nog deze Religie wekt het Volk ten quaden,

In somma onder beyde, en alle Religien sullen wy *sagtmoedigen*, en *ongeduldige vinden*; die, wanneer zy niet anders konnen, hunne ontfangen leed, ofte affronte met scherpe *verwytingen* sullen komen uyt te roepen; en andere, door *aanhitsingen*, in hun belang soeken te trekken. Wat wonder dan, dat onder de leed-lydende, en geaffronteerde *Remonstranten* de sulke gevonden wierden, die met bittere woorden, andere met haar, tot uytsporige daden aangedreven hebben.

Maar de passien der ongeduldigen

't Is sekerlijk, datter veel vrome, en bescheidene *Mannen*, ook onder haar geweest zyn, die nevens de driftige woelgeesten, met affettinge van hunne *Magistraats Ampten*, zyn geaffronteert geworden: maar desen hun met d'eb, en vloed-stroom, van d'anderens uytwijkende driften, hebbende heen, en weer laten trekken; hebben ook het selfde nood-geval onder hevig moeten wesen; maar 't is ongetwijfelt, dat de sulke leed hebbende komen te lijden, 't selve als een *fataliteit*, ofte *noodschikkinge Gods*, hebben komen aan te sien; als uyt 't gestel der *Staats saken* konnende oordelen, dat, om het *Vaderland* buiten den brand van een *Burger-oorlog* te bewaren, het wesen moeste, dat d'een, of d'ander quame te wyken.

Die de vrome in hunne handelingen trekkende, nevens haar doen lyden.

't Is waar, deze hadden wel sterk op de *verdraagsaamheit*, het prijslijkste onder de *Christenen*, geroepen; maar veele konden de *verdraagsaamheit* selfs niet praktiseren; derhalven soo moester gewe-

Ontrent 's Lands geschillen moest geweken werden, en bepalinge zyn.

geweken werden, en noodſaaklijk een bepalinge, in des *Staats Hoofd-Kerke*, en ontrent des gememen *Staat-Gods-dienſt* weſen: want *twe, verſchillende*, Gereformeerde *Hoofd-Kerken*, in eenen *Staat van Regeringe* te hebben; veel min *twederhande Gods-dienſt-Leeringen*, in een *Lands Sinodale*, en in een *Stads Claſſicale*, en nog min in een *Conſiſtoriale Kerke*, te houden, was niet praktikabel, en alle *Kerken-dienaren*, ende der wederzyds *Ledematen* in eenen ſin van gevoelen te brengen, was niet doenlijk bevonden.

Elk is gevoelig van zyn lyden.

Beyden dan, *geweken*, en *bepalinge* iſſer gemaakt, ende genoodſaakt geworden; zynder eenigen, onder die wyken moeſten, geweeſt, die hunne *Miſcontentementen* hebben doen uytklateren, 't is ſeker, hadden de *Contra-Remonſtranten* moeten wyken, datter onder deſen ook ſouden geweeſt zyn, die hun *mis-noegen*, ende *gramſchap*, ſoo weynig ſouden ingekropt hebben, als eenigen uyt d'anderen nu deden. Eene partye dan moetende *wyken*, ende *Authoriteit dragen*, en *lyden*, ſoo ware het beſt dat het geſcheide aan die zyde, daar de meeſte *ſchult* was, en de minſte *ongemakken* van te wagten ſtonden: en 't is veel, datmen met het doen lyden van weynig ſchuldigen, den *Staat*, de *Regering*, en *'t Volk* komt te behouden: gelijk het by de verhaalde gelegentheden niet ontkent kan werden, geſchiet te zyn; dewyl het *beleid*, *'t beſtier*, en *d'uytkomſte* der gemene ſaken, ſoo ontrent het *Wereld*, als *Kerklijk Regiment*, by alle groot, heerlijk, en verſtandige *Mannen* (buiten jigt, en zydigheit ſullende ſpreken) tot *Hollands* hoogſte *eer*, *geluk*, en *heyl* is geagt, geroemt, ende *gepreſen* worden.

Maar de ſchuldigen te doen lyden, en 't Vaderland te behouden, is een grote ſake.

't TWEEDE

't TWEDE DEEL,

HET DERDE BOEK,

Vertonende de Fonteyne, van, mitsgaders de gevolgde Rampen, die Holland 't zedert den jare 1650, tot 1672. daar uyt zyn over-gekomen: en hoe genadig God Almagtig, 't Vaderland daar weer uyt geholpen heeft.

I. CAPPITTEL.

Den Autheur betuigt dat hy niet dan met leed de volgende Rampen, en faal-grepen, van de Regering die hy hooglijk Eerd, en Liefd vertonen moet.

IN het voor gaande Boek, de *Hollandſe Rampen*, uyt de Kerk-geſchillen geboren (niet alle de toevalligen, die dikwyls onverhoedelijk zyn, en die ik, als te overtollig weſende, hebbe voorby gegaan, maar de wezentlijkſte) den waardigen Leſeren hebbende vertoont gehad; ſoo tré ik met dit *Boek* in alle eerbiedigheit toe, tot het aanwyſen vanden *Welgrond*, ende *wiſſe Fonteine*, waar uyt de gevolgde *Hollandſe Rampen*, daar van de geheug-

 niſſen

Geen Rampen konnen als met 't vertoon van feylen, verhaalt werden.

nissen ons nog, en soo lang 't ons heugen sal, bedroeven sullen, zyn voortgekomen; dan vermits ik de geschiedenissen na de waarheit (die my op 't spoor van andere leyden, en des te vrymoediger maken sal) verhalende, sulx niet doen kan, sonder de *Regering*, ofte de *Personen*, die de Regeringe zynde toevertrout, deselve van haar oud-gebou-stellinge, pryslijke gedaante, en gelukkigen grond-slag, hebbende afgeleid; in 't ongelijk te stellen; met de feylen die daar toe strekkende waren, en d'oorsaken daar van aantewysen; soo bid ik den *verstandigen Leser*, niet te denken, dat ik in 't minste jets seggend, of verhalende, sulx soude willen tot verkleining, ofte benadélinge, der gemelte *Regeerderen* doen.

De pligt van een goed Burger is, zyn Vaderland te lieven.

Want den *Hollandsen Staat* bemin ik van herten, om dat ik'er in *geboren* ben: de *Regering* heb ik met een geheyligde sugt der Zielen lief, om dat my die als een *Vry-Burger* beschemt, ende een *gerust leven* doe genieten: de *Personen* die de Regeringe werd toevertrout eere, en agte ik, om hunne *Amptens wil*: en om dat de Goddelijke wysheit haar tot *Overheden* boven my gestelt heeft, wil ik haare *swakheden*, wanneer ik die ontmoet, in gunstelijke liefde dragen. Dit al 't samen doende, soo doen ik immers niet anders, als 't geen ik van *God*, en *Natuurs* wegen schuldig ben: ook ist myn, en elk *Burger* zyn pligt, inde *Regering* yder te geven die *hoog-agtinge*, en dat *respect* dat haar toekomt, en dat volgens hunne *uytmuntendheden*, ende *Qualiteyten* komen mede te brengen: niet dat ik versta den minderen in kleinder agtinge te houden; neen! myne stellingen in het vertoon van *Hollands Heyllen*, komen daar van een ander getuigenisse te geven; en aan te wysen, hoe het in *Holland* gedaan werd; hoe ik begrype dat het wel gedaan is; en gedaan moet blyven, om wel te zyn.

Dezen mag vande gronden waar by, haar geluk werd bekomen, spreken.

Ik hebbe de *oude*, goede, en altyd prijslijke *ordre* aldaar opgesteld; ende vertoond gehad, den waaragtigen grondslag waar op *Hollands-Heyllen* moeten bestendigt blyven: dit hebbe ik gedaen met een diepe eerbiedigheit tot de *Regeringe* en met 't betoon vande innerlijke groot-agtinge die ik voor den *Regeerderen* voede: hier by hebbe ik niet naargelaten d'opper *Godlijke Mayestiet* te bidden, de *Regering* te willen beschermen, en te

bewa-

bewaren op die *Fondamenten*, waar op zy van ouds, volgens zyn geheyligde wil, gegrond-veſt was; en dat hy den *Regeerderen* in 't gemeen, en in 't byſonder, wysheit, liefde, ende eenigheit wilde geven, om die *Fondamenten* daar mede verſterkende, het Volk onder zyn Godlijk opperſtier gelukkig te maken.

En desſelfs ongelukken aantewyſen.

Kom ik nu in dezen, feylen inde *Regering*, en vanden *Regenten* aantewyſen, 't en is niet met verminderinge van d'eerbiedigheit tot de *Regering*, en vande groot-agtinge die ik den *Regeerderen* altyd hebbe toegedragen; het eerſte blyft, en 't ander werd niet min by my daaglijx aangevoed: immers kan men *mis-treden*, ende *faal-grepen* aanwyſen, en die geen, dieſe doen, lief hebben? is den *mis-gryper* wys, ſoo ſal hy 't aanwyſen, ja de ſcherpe beriſpingen verdragen; ende niet op den aanwyſer, maar op ſijn eygen daden, om die te verbeteren, ſien: alleen bid ik andermaal den *Leſer*, dat deze myne voorgenome vrymoedigheit, hem niet aanſtotelijk zy, om dat het van een *Burger* geſchiede: maar God zy dank in eeuwigheit, van dat hy 't is in een vryen ſtaat, daar den ſulken ten minſten die *vryheit* toekomt, om, met reſpect, en eerbiedigheit, van zyn *Vaderlands Heyl'en Rampen* ſprekende, de goede-oud, en nieuwe-qua-gebruikte gronden, waar uyt deſelve zyn voortgekomen, aantewyſen.

Dit heeft den Autheur in 't voorgaande Boek gedaan.

Dit hebbe ik in 't voorgaande *Boek* ontrent de *Hollandſe Rampen*, oorſpronklijk uyt de *Kerk-geſchillen*, gedaan, met het vertoonen der oorſaken van dito geſchillen; en hoe die allenxkens voet, en kragten krygende, tot *Politike queſtien* zyn gebragt geworden: en dan voort, wat ellenden deſelve voor 't *Vaderland*, tot droefheit, en ſmerte van veele *Patriotten*, hebben te weeg gebragt gehad.

En ſal 't verder doen in hope van geen ergerniſſe te ſullen geven.

Nu ſtaat ons weder van *Staats queſtien*, en *Politike oneenigheden*, dog van een anderen aart, te ſpreken, en dat van ſulken ſtoffe, die ons *Vaderland* geen minder *onheylen*, ofte *Rampen* heeft toegebragt gehad, dan de voorgaande; dit ſal ik doen, met de ſaken, der gemelte ſtoffen, ſoo kort, en beſcheiden uyt de wytlopige Hiſtorien by een te trekken, als my ſal doenlijk weſen, den welken den *gunſtigen Leſer* buiten zydigheit Leſende, tot geen ergerniſſen weſen ſullen: want het *feylen* menſche-

ſchelijk weſende, en dit by den verſtandigen overdagt werdende, ſoo ſal dezen de wederzyds *feylen* leſende, die weten inteſchikken, en het aanſchouwen als van Menſchen gedaan, en begaan te zyn; vanden welken den alder-wys, en alder-kloekſten ook niet volmaakt en is. Neempt dan uyt de *ſaken*, nog uyt het *Schryven* geene ergerniſſen, en weeſt verzekert, dat het my ten hoogſten ſoude bedroeven, indien ik wiſte, dat ik mijnen *Vaderlande*, ofte *Lands-genoten*, de minſte ergerniſſe, met deſe myne vrymoedigheit, ſoude komen toe te brengen; ik onderwinde my die ſaken te verhalen, die ons alle bekend, en niet in een *Hoek*, ofte *Winkel* gebeurt zyn: wy hebbenſe beleeft, en onſe geheugeniſſen konnen daar van getuigen weſen; og! of zy nooyt gebeurt waren; en dat *Holland* ſonder Eclipſing, of verduiſteringen van haar *helder gevend ligt*, tot den huidigen dage, op de gepreſene, hunne gelukkige *zuilen*, onwaggelijk gebleven ware.

Wenſende dat de onheylen nooyt gebeurt waren,

Maar wat! 't vergangene kan men niet her-halen, dat men dan wegens 't geſchiedene alle gramſchap, en verbitteringe agterwaarts ſtelle; maar dat ons de geheugeniſſen tot een baken voor het wederverzeilen mag voor oogen komen; byſonder onſe verr-ſiende, kloeke *ſtier*-en *hoogboots-Mannen*, houden dit ingedagten, op dat het hun tot een *nagt ligt*, by het opkomen van onverwagte *Orkanen*, inde duiſtere ſtonden der *miſverſtanden* mag weſen; om het *Schip* van ons *Vaderland*, met hulp van hunnen verkooren *Hooft-peyloot*, door de barningen van ongeval, en ramp-ſpoeden, als wijſe *Schippers* betaamt, te ſturen, aan de *vaſte wal*, van eendragt, vreed, en liefde.

En dat zy den Regeerders tot een baken zyn.

II. CAP-

II. CAPPITTEL.

Alle volgende rampen zyn voortgekomen uyt de misverstanden anno 1650. *opgeresen.*

OM ter materie te komen; wie schrikt niet? te gedenken aande beroerten, en ongemakken van *Staat*, inden jare 1650. voorgevallen? het gevangen stellen van *ses Heeren* uyt de Vergadering van *Holland*, en 't belegeren van *Amsterdam*, wat heeft dat niet al spraak, aanstoot, en grimmigheit in 't Land gebragt? Prins *Willem van Orange* hoog, en zaliger gedagtenisse, was wel den uytvoerder van het werk, maar wie is onbekend, dat dese disordren, ende swarigheden *Holland*, en by overschyninge den *Vereenigden Staat* in 't geheel, zyn overgekomen, door d'afsonderlijke cassatie, en reductie van s'Lands Krygs-Volk; ondernomen by de *Staten van Holland*, 't zy met, of sonder voorgaande kennisse van hunne *Bondgenoten*, tegens wille vander selver Gedeputeerden ter Vergaderinge vande *Staten Generaal*; ook tegens 't advys van zyn *Hoogheit*, en den *Raad van Staten*: daar het opperste gebied over het aannemen, afdanken, en 't reduceren vande Militie, aan de gesamentlijke Bondgenoten gedefereert stond.

d'Oorsaken van d'Hollandse ongemakken.

Wy die dit van wederzyds souden mogen misprijsen, als gronden tot onmin gelegt wesende, sullen wy daarom de *werk tuigen* veragten? ganschelijk. Of den *Werk-Meester* van 't laast gedane werk, als sommigen, bitterlijk haten? en het Ampt dat wy nodig onder ons bevonden hebben, wraaken? sulx wil Godt verhoeden, ofte dat wy zyne *gedagtenisse* met een verkeerden naklank souden besoedelen: zyne voornemens waren, strekkende ten besten vanden *Gemeinen Staat*; ende geseide middelen, wierden aangewend, om de twistende *Landschappen* te vereffenen: dat zy ten ergsten by sommigen zyn uytgelegt, en opgenomen geworden; is tot veeler droefheit, en ongeluk gedijt, en uytgevallen: gelijk sulx door de Historien blyken sal.

Om een misprysfyke saak moet men Persoon, nog Ampten veragten

III. CAPPITTEL.

't Vertoog van sijn Hoogheit &c. benevens den Raad van Staten, na 't sluiten van d'eeuwige Vrede, aan de Staten Generaal: desen in dispuit met Holland, wegens de Reductie, &c.

De eeuwige Vrede gesloten doet op menage denken.

PRins *Frederik Henderik* op den 14. Maart 1647. den laasten weg der levelingen in getreden, en zynen Soon *Willem* in alle desselfs Ampten, en waardigheden, zynde gestelt; waar op den 30. Jannuary 1648. de eeuwige Vrede met Spanjen gesloten, volgende, soo begonden de *Landschappen*, besonder *Holland*, op middelen te denken, hoe zy hun best mogten ontlasten, vande sware schulden daar in zy door den Oorlog gevallen waren: de ordinaire Oorlogs-lasten, by de *Provincien*, tot het Jaar 1649. zijnde gedragen; so heeft zijn *HOOGHEID Prins Willem*, zijn *EXCELLENTIE Graaf Willem*, *Stadthouder* en den *Raad van Staten*, die Jaarlix gewoon waren geweest, op de gemaakte peticien haar *Hoog Mogende* te encourageren, tot het dragen vande lasten van Oorloge, op den 22. Junij 1649. dese Hooge Vergaderinge der *Algemeene Bondgenoten* gecongratuleert, over de gelukkige uitkomste van dien: ende deselve bedankt van hunnen grooten sorg, ende besonderen yver, nu tagtig jaren betoont tot uytvoeringe vande gescheiden Oorloge; ende beschermінge van hunne *Onderdanen*; die zy in vryheit hadden herstelt. &c. Een volk gewoon van alle eeuwen in vryheit te leeven. Dit deden zy met betuiginge van vertrouwen, dat haar *Hoog Mogende* hunnen *Staat*, met onderhoudinge van eenigheit onder de *Provincien*, ende *Leden* van dien, en de versorginge vande *Frontieren*, met behoorlijk *Krijgsvolk* &c. soo wel in vrede souden weten te maintineren, als zy de selve door hulp van het Courageux beleit, der afgestorvene *Princen van Orangen*, tot soo een gelukkig einde vanden Oorloge, gebragt hadden.

Haar Hoog Mog. daar over begroet.

Aitzema 19. Boek folio 351. en 352.

„Het

„Het ware te wenſchen (zeiden zy in hun vertoog) dat trouw, „ende vroomigheit onder *Princen*, *en Staten*, ſoodanig ware, dat „men ſig op ſchriftelijk be-eedigde, en beſegelde Tractaten, „mogt verlaten: de continuele *praktyken vande Wereld*, leeren „ons, dat ſugt tot heerſchen, kragtiger is, als alle eeden, en „verbonden; geen *Gebergten* ſo hoog, nog Steil; geen *Zeen* ſo diep, „en gevaarlijk; gene *Rivieren* ſo breed, en ſoo rapide; gene *De-* „*ſerten* ſoo groot, en woeſt; of ſugt tot heerſchen wiſter door, „en over te komen. Daarom ook alle *Staten* van de Wereld „hunne behoudeniſſen niet op Tractaten, maar op de ſorgvul- „digheit van haar ſelfs, moeten laten aankomen; met haar *Fron-* „*tieren* wel te *fortificeren*, en met goed Garniſoen beſet te hou- „den; wel wetende dat als de *Naburen* occaſie van voordeel „ſagen, dat zy haar daar van niet ſouden laten diverteren, door „*Tractaten*, en *Alliantien*, die men allerley interpretatien wiſt „te geven; en de ſchult te leggen op de *ſwakſte* die overvallen „werden. Zy wilden vertrouwen, dat den *Konink van Spanjen* „ſijn woord, en be-eedigde beloften, ſoude houden; maar „de beſte guarantie, ſtond inde ſorgvuldigheit vande Frontieren, „met Krygs-Volk wel te beſetten; op dat door ſorgloosheit, „nog hy, nog niemant anders ter Wereld, mogte aangelokt „werden, om yets tegens den Staat te attenteren &c.

En tot ſorgvuldigheit voor den Staat vermaant.

Hier op vertoonden zy, hoe diep *Europa* in den brand van Oorlogen ſtak, en dat het over al vervult was, met magtige *Krygs Heyren*; dat men hierom ſorg moeſt dragen, dewijl de *rampen* des Oorlogs de ſorgloosen 't eerſte beſprongen: zy leverden met een, een lyſt over van het Paarde, en Voet-volk, by zyn *Hoogheit*, zyn *Excellentie Stadhouder*, en den *Raad van Staten* nodig geoordeeld, tot beſetting, en bewaringe vande *Steden*, en *Sterktens*, waar mede den Gemeinen Staat bebolwerkt ſtond; dienende mede tot een concept van reductie inde Militie, om deſelve tot een minder getal, en het Land tot menage te brengen.

Getoont wat nodig waar tot bewaringe van 't Land.

De Heeren van *Holland* behaagden de menage wel, maar deſe reductie was hun te gering daar toe, des verſtonden zy, dat de Compagnien, die gereduceert waren, tot nog minder getal ſouden gebragt werden. Zyn *Hoogheit*, zyn *Excellentie*, en den *Raad van Staten*, *Hollands* klagten, wegens hunne overlaſtinge tegens

Dit mishaagt Holland

Aitzema 29 *Boek* 388. *&c.*

Ook de nieuwe voorslag.

de andere Landschappen, hunne sware schulden, en haar betragtinge tot menage, in agtinge nemende, formeren een nieuwen *Staat van Oorloge*, om *Holland* door dien weg te soulageren.

Schryven aan 't Krygs-Volk.

Holland, onderwijl, dede aanschryvinge aande vremde *Hoge Bevel-hebberen*, staande tot haarder repartitie, dat zy hunne Regimenten, de Compagnien op vyftig Man souden reduceren, als van wille zynde, geen meer koppen voor yder Compagnie te betalen: *dese* loopen met klagt-Requesten, van dat men hunne Vaandelen kortlings op t'seventig Man gebragt, nu tot vyftig wilde brengen, by de *Generaliteit*; haar *Hoog Mog.* stellen de Requesten in handen vanden *Raad*, om te adviseren, of de Heeren van *Holland* wettelijke redenen hadden, ofte gefundeert waren, om privative, buiten kennis, en ordre vande *Generale Regeeringe*, soodanigen aanschryvinge te doen; den *Raad*, nevens zyn *Hoogheit*, en zyn *Excellentie*, adviseren van neen; met aanwysinge vande ongefundeertheit van *Holland*; en met versoek, dat hunne *Gecommitteerde Raden* mogten gedisponeert werden, om ter Vergaderinge openinge te doen, vande redenen die zy hier toe gehad hadden; aangesien de Compagnien te Voet in dienst vande *Generaliteit* wesende, indistinctelijk volgens haar *Hoog Mog.* resolutien vanden 30. July 1648. albereits met vyftig koppen vermindert waren. Den 26. van October 1649. de *Gecommitteerde Raden* van *Holland* ter Vergaderinge van haar *Hoog Mog.* versogt zynde, verschenen alleen eenige Gedeputeerden, die op dit subject, niets seyden, als gevolgt te hebben, de ordre van hare principalen de *Staten van Holland*.

Dese aan haar Hoog Mog.

Holland in t'ongelyk gestelt,

En versogt niet affonderlijk te willen reduceren.

Syn *Hoogheit* absent, maar zyn *Excellentie Stadhouder*, en den *Raad van Staten*, hier op inde Vertrek-Kamer tredende, en daar na weder inde Vergadering komende, hebben met veel pregnante, of dringende redenen tot hun advijs ingebragt, dat de Heeren *Staten van Holland* behoorden versogt, en gedisponeert te werden, van te desisteren, van soodanige privative reductie, buiten weten, en kennisse vande *Generaliteyt*, ende *Heeren Raden* gedaan, insgelyx te versoeken te suppercederen vande executie, der geseide reductie: dit stond de Vergaderinge buiten die van *Holland* toe, waar om dese tegens d'anderen protesteerden.

In

In 't kort, *Holland* raakte met de andere *Provintien*, in hooge dispuiten, over dese handelinge; en persisteerden zy, by haar voorgestelt concept van reductie; invoegen dat haar *Hoog Mog.* bekommert over *Hollands* sterk dryven, op den 22. December, (niet jegenstaande de *Hollandse Gedeputeerden* dese conclusie niet hadden toegestemt) ses Heeren uyt hunne Vergaderinge, aande *Staten van Hollandt*, compleet vergadert zynde, afschikten, om met geraisonneerde vertoog-redenen, de swarigheden, die uyt de afgesonderde reductie te wagten ware, hun voor oogen te stellen; met versoek, dat *Holland*, ten minsten voor een maand, de saak wilden opgeschort houden, om ondertussen de Provinciale advysen, der andere *Landschappen*, te mogen, op dese materie afwagten.

Raakt daar over in dispuit met d'andere Provincien.

IV. CAPPITTEL.

Holland kan tot geen eenparig besluit met de Generaliteit, zyn Hoogheit &c. wegens de reductie en Cassatie van 't Krygs-volk gebragt werden.

DEse ongemakken, waren als de voorbereidselen vande swarigheden, des jaars 1650. opgekomen: *Hollandt* hadde wel goede redenen, en gelijk, dat zy de menage, ende spaarsaamheit beoogden, en die sogten te vorderen; maar waren ongelukkig, dat zy het op een anderen grond sogten, als het de andere *Provintien*, nevens zyn *Hoogheit*, zyn *Excellentie*, en den *Raad van Staten*, deden: die *Hollands* voorstel den Lande ondienstig, en disreputatieus oordeelden te wesen. Want de *Generaliteit*, met het voor jaar 1650 in drukke besoignes komende, ontrent het reduceren, en 't verminderen van 't Krygs-volk, soo drong *Hollandt* sterk aan, op het Casseren vande vreemde natien; en wilde van die hondert, en vyf Compagnien te voet, ende helft

Hollands voorstel ondienstig geoordeelt,

Wat Holland

 vande

vande Ruyterie afgedankt hebben; nevens verscheide andere pointen, die zy ter Vergaderinge vande *Generaliteit* by bragten; en dat met alle bedenkelijke Redenen, om de *Landschappen*, aan welken zy ten dien einde vertoog-brieven afschreven, te persuadeeren, met haar in een verstandt te komen: maar de *Provinciale advysen* quamen eendragtig in, dat men als nog niet soude casseren, als vyf-en-vyftig Compagnien te voet, en twintig te Paarde, vande *vreemde natien*; en dat met een eerlijk onderhoudt, der gekasseerde Officieren, yder na qualiteit, van sijn bedieninge, sijn leven gedurende.

Wat d'andere Provincien verstonden,

Dikwyls, wierden over dese saken 't samen spraaken gehouden, tussen *Hollandt* ter eenre, ende *ses Provintien* ter ander zyde; elk styf, en onversettelijk op hun stuk staande blyvende; *Hollandt* klaagde seer, dat zy te veel boven d'andere *Provintien* beswaart waren, en dat zy nooyt tot Egalisacie van middelen met hunne Bondgenoten hadden konnen komen, wat moeyten, en arbeit zy door besendingen, als anders, hadden aangewend.

Holland klaagt van overlasting

In desen had *Hollandt* gelijk; maar wierde op hun stuk van cassacie, en reductie, niet alleen vande *ses Provintien*, maar van sijn *Hoogheit*, sijn *Exell. Stadthouder*, en den *Raad van Staten*, 't eenemaal tegen gesprooken; dewelke sustineerden, datmen sig, soodanig als *Hollandt* voorhadde, niet konde ontwapenen, soo lange hunne gedugte buren, als *Vrankrijk*, *Spanjen*, *Duitsland*, en *Sweden*, nog inde Wapenen waren: datmen ook opsigte moest hebben, op soo menige eerlijke *Capitainen*, en *Officieren*, die haar leven voor 't Vaderlandt gewaagt hadden; om die soo qualijk niet te tracteren; en dat het tegens *d'Unye* soude wesen, indien *Holland* bestond afsonderlijke cassatie te doen. Waar tegens *Holland* seide, dat het ook tegens d'Unie street, een Provincie, die in een poel van schulden stak, tegens dank, en boven vermogen, te willen beswaren.

Maar haar voorslag als niet wel doenlijk verworpen.

Eindeling na veele handelingen, en Cavilatien over, en 't weder, quam *Holland*, op 't voorstel vande Stad *Leyden*, in Mey soo verre, datse hun, Provizioneel voor vier Maanden, met de *ses Provintien* conformeerden; op dat als dan verder

reso-

resolutie soude genomen werden: de *Provintien*, den *Prins*, en den *Raad*, verstonden, datmen onderwijl een Staat van Oorloge moeste vast stellen, en datmen dan van geen cassatie, nog reductie meer soude spreeken, voor dat de geseide dugtelijkke *geburen*, souden uyt de Wapenen wesen. Hier toe wilde zig *Holland* niet verpligten, maar maakten op den 28. Mey een nieuw ontwerp, hun dienende tot advys; namentlijk te casseren, 't getal soo Voet, als Paarde Volk, volgens voorstel vande *Generaliteit*, mits Reducerende de blyvende Milicie, het Paarde tot een sesde, en 't Voetvolk, tot een sevende minder; de Militaire Tractamenten, der blyvende Officieren, te reguleren tot menagie; de gekasseerde Officiers, geen Pensioenen toe te laten komen, soo lange zy buiten dienst waren; de Logys-Gelden af te schaffen &c. welke pointen op den 19. ter Vergaderinge van haar *Hoog Mog*: zynde ingebragt, soo is, naar ingenomen advys van sijn *Hoogheit*, zyn *Excell. Stadhouder*, en den *Raad van Staten*, by de *Provintien* verklaart, dat zy in desen persisteerden by hunne voorgaande advysen; versoekende wel vrindelijk, en ernstelijk, de *Hollandse* Gedeputeerden, hunne goede Officien te willen besteeden, om haare Principalen te disponeren, dat zy haar dog met de *ses Provinciale* advysen geliefden te conformeren; op dat den *Lande* geen ondienst krege, maar dat den *Staat*, door eenparigheit dese saak afgehandelt zynde, mogte verseekert blyven.

Kan met de Generaliteit, 't niet eens werden.

V. CAP-

V. CAPPITTEL.

Haar Groot Mog. willen affonderlijk Casseren, 't welk haar Hoog Mog: qualijk nemen: besluiten met zyn Hoogheit een bezendinge daar over aande Hollandse Steden te doen.

Willen affonderlijk Casseren.

DIt boven geseide was sonder vrugt gevolg, want *Holland*, siende dat de *Provintien* styf by haare advysen bleven, besluit een einde te maken (warelijk een begin) van de heftige dispuiten met affonderlijk haar van 't Krijgs-volk te ontlasten; gelijk zy den 4. Juny, gedaan hebben: doende, staande hunne *Vergaderinge*, Brieven van Notificatie schryven aan 't Krygs-volk staande tot haarder Reparticie, en aan soo veel Compagnien (van die jongst in dienst waren gekomen) als hunnen aantal in de quote, tot de Cassatie, bereekent wierden: Notificerende met eenen de Soliciteurs, geen meer penningen aande geseide afgestelde Capiteinen te verschieten. Dit was als den *Brand-klok* getrokken, inde vergaderinge van haar *Hoog Mogende*, en met eenen onder de geheele *Militie*, die alle het oog, na haaren *Opper-hoofd* quamen te keeren. Syn *Hoogheit*, *Exellentie*, en den *Raad* daar van onstelt; deden daags daar aan hun beklag inde Vergaderinge; en vertoonden een ontworpen Brief, die zy, op resolutie van haar *Hoog Mogende*, in date 10. April, hadden gefondeert, om aande *Gouverneurs*, *Commandeurs*, *Ritmeesteers*, *Capitainen*, en alle *Officieren* aanschryvinge van *Holland* hebbende, af te zenden: versoekende de *Staten Generaal*, den selven met een gelijken van haar *Hoog Mog:* te willen versellen; en ook op verdere middelen te willen denken, wat tot eendragt, ruste, en ten meesten dienste van den *Lande* nodig ware.

Schryven Brieven.

Zyn Hoogheyt &c. klaagt hier over aande Staten Generaal.

De *Staten Generaal*, sijn *Hoogheit*, *sijn Exellentie*, en den *Raad*, hebbende bedankt, van hunne sorgvuldigheit, ordonneer-

Werd geordonneert contra Brieven te schryven.

neerden, dat den geseiden ontworpen Brief, nevens een gelijke uyt hunnen naam (van inhoud, dat yder, en alle Bevelhebberen, hunne Commissien vande *Generaliteit* ontfangen, en daar op den Eed gedaan hebbende, in betragtinge van dien, egeen particulieren last van Licencieeren, ofte Reduceren, te pareeren, of naar te komen hadden; maar haar Volk in ordre by een te houden, tot naarderen last, van haar *Hoog Mog:* ofte van zyn *Hoogheit*, en den *Raad van Staten* &c.) tot alle de geseide hoog, en laage Bevelhebberen, soude afgesonden werden.

En werd de bezendinge vast gestelt.

Voort is goed gevonden, en besloten, een honorable *besendinge* te doen aande *Steden*, ende *Leden van Holland*, om deselve met redenen te bewegen, tot afstande van haar begonne werk, in 't stuk van hun afgesonderde Cassacie, en Reductie; 't welk by de *ses Provintien* gestelt zynde in sijns *Hoogheits* keur, ende goed vinden, (diemen met een versogt, en Authoriseerde, om onderwijl ordre op alle nodige saaken te stellen, en voorsieninge te doen, dat alles in goede rust, vrede, en by de Unye Geconserveert bleve) soo hebben de *Gedeputeerden van Holland* de conclusie verklaart niet te consenteren, maar wel expressselijk haar de vryheit gereserveert, van naarmaals daar tegens te doen stellen, het geene haar *Ed. Groot Mog.* hunne Principalen, souden oordeelen oorbaar te wesen.

Maar niet by Holland Geconsenteert,

Dit werk ontstelde de *Leeuw*, en baarden hevigheden, die tot verbitteringen, en voort tot daden van Extremiteiten zyn uytgeloopen: *Holland* persisteerden by hunne genomene resolutie, en aangevange werk; en hoorende dat zyn *Hoogheit* sig hadde aangeboden, om als Hooft vande besendinge, tot de *Hollandse Steden*, te reisen, doen ter Vergaderinge van haar *Hoog Mog.* opschorsinge vande besendinge versoeken: noemende dit werk, een nieuwigheit, buiten, en tegens ordre vande *Regeeringe* voorgehouden. De *Provintien* betuigden weder, indien *Holland* hunne Brieven van aanschryvinge wilden intrekken, ende cassatie, en reductie nog in sijn geheel laten, datmen sijn Hoogheit ter Vergaderinge soude versoeken, om de saake in naarder bedenken te nemen: waar op de Gedeputeerden weder seiden, dat sulx niet hare, maar het werk ware, vande Heeren *Staten van Holland* hunne *Principalen*, aan wien het kon versogt werden.

Die d'opschorsinge daar van versoekt

't Antwoort daar op.

VI. CAPPITTEL.

De besending neemt zyn voortgang: wat daar in, ontrent, en op gebeurt is.

Zyn Hoogheit &c. tot Dordregt.

DIt bovengestelde had tyd, en werk in, des bleef 't gearresteerde; ende *besendinge*, die veel opspraak maakte, nam sijnen voortgang op den 8. Juny 1650: *Dordregt* was de eerste Plaats, daar sijn *Hoogheit*, verselt met eenige *Heeren*, uyt de Vergadering vande *Staten Generaal*, zyne Propositie, van wegen haar *Hoog Mogende*, opende; bestaande hier in, „Dat de *Steden*, als mede *Leden vande Unye*, „versogt wierden, haar te willen verklaren, onverbreekelijk te „verblyven byde *Unye*; vast te houden de *oude eenigheit*, dus „lange eendragtelijk tussen de *Bondgenoten* gemaintineert; en „tot dien einde helpen repareren, 't geene gedaan was tegens de „Unye, door affonderlijke cassacie, ende reductie.

Des Generaliteits voorstel,

„Ten anderen, dat zy hun wilden voegen, met de *ses* andere „consenterende *Provintien*, inden Staat van Oorloge.

„En eindeling dat zy mogten helpen ordre stellen, dat sonder „uytstel, de Provinciale betalinge van het Gelicencieerde, en „'t Gereduceerde Krygs-volk geschiede, om voor te komen, „de ongelegentheden, die daar uyt soude ontstaan mogen.

Aan al de Steden,

Dit wierd alsoo, de saken met Persuaderende redenen bekleet, gedaan, in alle de *Steden*, daar zyn *Hoogheit*, met de *Gedeputeerden*, audiencie bequamen.

't Antwoord van sommigen,

Sommige *Steden* verklaarden hun, eeuwig, onverbreek, en heyliglijk byde *Unye* te willen blyven, beloovende alles te contribueren, wat doenlijk waare, tot onderhoudinge vande *eenigheit*.

Andere gaven mede eenigsints, antwoord tot genoegen, maar met soo ample verklaringen niet; de saak gedragende, aande last, ende authorisatie, die zy haare *Gecommitteerde*, ter Dagvaart zullende verschynen, souden mede geven;

Ande-

Andere wilden de *Gedeputeerden*, tot dese besendinge, nevens zyn *Hoogheit* geen audiente verlenen: als *Haarlem*, en *Delft*; dese stonden toe, zyn *Hoogheit* alleen te hooren, maar den *Vorst* wilde sonder zyn by-hebbende Gecommitteerde *Heeren* niet in hunne Vroetschappen verschynen.

Eenige willen de Gedeputeerden niet horen.

Medenblik declineerde sijn *Hoogheits* komste in haare *Stad*, met te seggen, dat de wegen te quaad waren, en dat zy geen Comoditeits genoeg hadden, om zyn *Hoogheit* na waardie te logeren: maar *Amsterdam*, het op sulke magre uytvlugten niet konnende, ook niet willende werpen, schikten, om alleen hun wraakinge tegens dese besendinge te toonen, de *Heeren van Waveren*, en *Hasselaar*, na *Gornichem* sijn *Hoogheit* te gemoete; om den *Vorst* aan te seggen, dat zy hem in dier qualiteit, daar mede hy inde Hollandse Steden omreilde, nog sijne by-hebbende *Gecommitteerden*, in hunne *Stadt Amsterdam*, niet en souden binnen laten: dit hebben zy (merkende dat zyn *Hoogheit* met zyne reisen voortging, en tot *Edam* wesende, by hunne Stadt was genadert) door de *Heeren Geelvink*, en *Spiegel*, ten tweden maale, sijn *Hoogheit* aangesegt, met versoek, dat hy de *Stadt Amsterdam* niet en soude willen aandoen, maar deselve voorby passeren; *op dat* (zeiden zy) *de Magistraate dier Stede niet genootsaakt souden worden, jetwes te doen, het welk sijn Hoogheit mis-contentement soude komen te geven*; gelijk daar na gebeurde.

Andere niet in hunne Stad ontfangen.

Want zyn *Hoogheit* tot *Amsterdam* komende, wierd, voor zyn Persoon, vande *Burgermeesters*, met uyterlijke demonstratien van eere, wel verwelkomt, maar versoekende, met de andere, zyne Mede-Gedeputeerde Heeren, audiencie inden vollen Raad te mogen hebben, is hem 't selve geweigert: ook wanneer hy andermaal versogt, om alleen, in qualiteit van *Stadhouder*, inden vollen *Raad* eens gehoort te mogen werden, is hem sulx mede afgeslagen, en geweygert geworden.

Tot Amsterdam werd zyn Hoogheits Persoon gehoor geweigert.

Was zyn *Hoogheit* eenigsints misnoegt, wegens de proceduren van sommige Steden, de aanseggingen, en het weygeren van *Amsterdam*, ontstelde den *Prince* niet weyniger, die zig daar over ten hoogsten beleed, en gegraveert estimeerde; als strydende tegens zyn *respect*, ende *waardigheit*; mitsgaders tegens

Waar door hy ten hoogsten beledigt.

Herstelde Leen pag. 13.

gens den *Staat*, ende *Hoogheit* vande Provincie van *Holland*, die hem bekleed had, met de qualiteit, ende charge van *Stadhouder:* hy noemdent daarom een kleenagtinge, en vilipendie van zyn Persoon, en versogt de *Staten*, de Regering van *Amsterdam* te willen disponeren, hem te doen behoorlijke reparatie, ende satisfactie.

By de Staten voldoeninge van haar versoekt.

Maar de *Staten van Holland*, die, de meesten van haar, het gehele werk soo 't lag, als de *besendige* selfs, d'ingredienten vande *propositien inde Vroedschappen* gedaan, ende het *einde* waarom de bezendige was aangelegt geweest, inprobeerden; desen die het tegenspraken, en met elkander hadden besloten, by hunne genomene resolutie te sullen blyven, en soo volstandig daar by bleven, dat zy tot geen eenparigheit, met hunne *Bondgenoten*, wat middelen, ofte temperamenten by zyn *Hoogheit*, en den *Raad van Staten* wierden voorgeslagen, en waren te brengen, wat genegentheit sal men daar toe by dese vinden? ten anderen, tot wat reparatie sullen desen eene soo magtigen *Stad*, ja het magtigste Lid van hun Lighaam, den Provintialen Staat, en na 't welke schier alle d'andere Leden hunnen dray namen, dog brengen? dit *Lid*, selfs een sterk Lighaam wesende, dat zyne hoornen ten Hemel quam te verheffen, sal dat swigten willen, daar *d'anderen* onwilligheit tot wyken toonden? gants neen! want soo min als 't desen aan magt mangelden, soo min toonden zy bekommert te wesen, hun doen te willen verdedigen: en selfs reparatie vanden indragt (soo zy seiden) de *Regeringe van Holland* in 't gemeen, en de *Stad van Amsterdam* in 't bysonder, met een ongefondeerde besendinge aangedaan, te versoeken.

Waar toe zy weinig sin toonden te hebben.

Aitzema 30 *Boek en herstelde Leen pag* 31. *in Folio.*

VII. CAP-

VII. CAPPITTEL.

Zyn Hoogheit is d'uytvoerder, maar niet d'oorsaak van 't gevangen nemen der ses Heeren uyt de Vergadering: en 't belegeren van Amsterdam &c.

DUs verwerdelijk stonden te deser tijd *s'Lands saken*, yder sig verkloekende om zyn stuk met schrift, en mondelinge vertogen, staande te houden, en op eigen opinien vast te ankeren; desen voor die, nog die voor desen willende wijken; en onderwijl des Staats-saken in dusdanige disordren wesende geraakt, soo quam zyn *Hoogheit* (zig fonderende op den caracter van zyn *Ampt*, en 't geene aan deselve by het 9. 16. 21. en 22. Articulen van 't *Verbond van Unye* des jaars 1579. stond gedefereert, mitsgaders op de resolutie van haar *Hoog Mog.* in date den 5. Juny 1650. *waar by zyn Hoogheit was versogt, ende geauthoriseert*, ontrent 't werk van d'affonderlijke cassatie &c. *ordre te stellen, ende voorsieninge te doen, dat alles geconserveert bleve by de* Unye, *met den gevolge, en den aankleven van dien, en in tegendeel te weren, dat ter contrarye soude mogen werden voorgenomen*) en besluit met authoriteit te handelen, om het werk, tusschen de *Generaliteit*, en *Holland* in questie staande, tot eenparigheit te brengen.

Zyn Hoogheit besluit met authoriteit ordre te stellen.

Dit begon hy te doen met dat gewigtige werk, dat soo veel ergernis, en opspraak in 't Land veroorsaakt heeft; eerst met *ses Heeren*, van die hy wiste de hardste aandryvers van 't war-stuk te zyn, in *'s Gravenhage* wesende, gevangen te nemen: en daar na, 't selve hem van eenige *Heren van Amsterdam*, daar van hy hem onbescheidentlijk hield bejegent ende beledigt, zynde mislukt, met dese Stad formélijk te belegeren, of altijd veel Krygs-Volkeren daar voren te brengen.

Neemt eenige Heeren gevangen en belegert Amsterdam,

Ik beken dat dese uytvoeringe een lang-gevoelige, als ook een bysondere ramp-slag, voor *Holland* geweest is, nademaal het niet alleen met alteratie voor die *Stad*, maar vande gehele *Provincie*

Een scherpe remedie.

vincie geschiede; en dat de gebruikte remedyen scherp, na de swaarte van des Staats siektens, waren: maar wie is de fout? zyn *Hoogheit* alleen te inputeren? immers weet elk! hoe dat d'assonderlijke cassatie van *Holland*, by *d'algemeine Staten* van d'andere *Provintien* is verstaan geworden: namentlijk als een nieuwe maxime van Regeeringe, bedagt om d'algemeine authoriteit te quetsen, de form, en vaste rugsteun vanden Staat te ruyneren, ende een verbreekinge vande Uuye te wesen.

Daar van d'assonderlijke cassacie d'eerste oorsaak was.

Wat wonder dan, dat desen *heroyken Prince*, wiens overkloekmoedigheit had uytgeblonken, in den tijd zyner eerste jonglingschap, wanneer hy den ouden ervaren Veld-oversten *Cantelmus*, met zyne Ruiteren voor hem had doen swigten; en nu bespiegelende de manhaftige uytwerkselen, van zyne *Voor-ouderen*, opgewekt wierd, om te beletten, dat men dit groot, en heerlijk *Gebouw*, waar van zyn *Groot-Vader* (volgens *Hollands* belijdenisse) de fondamenten had gelegt; zyn *Oom*, het heele werk ter ge-eiste hoogte had gebragt; en waar op de *Vader* de kap, en het dak, met een vliegende baniere, tot een triumphaal merkteeken van voltrekkinge, had geset; door twedragt, en misverstanden, quame te ondermynen. Hy verstond, dat soo hy het *Gebouw* in zyn agtbaarlijken Staat, dat is wand, raak, en dak digt moeste houden, dat men hem de middelen daar toe niet moeste besnoejen, en het nodig behoef ontrekken; moest hy het getimmert bewaren, en vercieren met kostelijke Meubelen, en cierlijken Huis-raad, als de glans, en heerlijkheit van soodanig een *Staats Gebouw* vereiste, soo moest men niet door alte slappe handen het wand-gestel, en tighel-werk laten vervallen, maar genoegsame voor-sorg dragen, dat de *Raven*, ende *Nagt-Uylen* door de kloven, reten, en breuken, die de sorgloosheit, selfs inde grootste Koninklijke Paleysen, maakt, niet en quame te nestelen, en het *Huis*, lange een *vreedsame Woninge* geweest, onbruikbaar maakten.

Om een Staat te bewaren werden de selfde middelen vereist waar mede die is opgebout

Trad zyn *Hoogheit*, om de wan-ordren te herstellen, tot extremiteiten, daar waren selfs *Hollandse Heren* die hem tot sulx, en tot meer rieden, soo dat den *Vorst* nog min dé, als men van hem quam te versoeken: invoegen dat een groot *Hollands Politijk*, die de *Hollandse* onbesette *Aristocratia* seer voorstond, hier op-

Wie d'oorsaak van 't gescheide, en 't belegeren van Amsterdam waren.

op fter-ogende , naarderhand feide „ 't was een geluk voor *Hol-*
„ *land* , en wy mogent dien *jongen Vorst* dank weten , dat hy
„ hem fchaamde meer te gebieden , als wy onderdanig te zyn :
„ maar laten evenwel fulke tijden uyt onfe gedagtenissen gaan,
„ op datfe niet ter ooren komen van onfe *Nakomelingen*; niet ter
„ oorfaak vanden *Prince* , maar om onfent wille , die van fulk
„ een lage , en abjecte natuur zyn geweest. En elders vande faak
„ fprekende feide waar quamen die dingen van daan , die voor
„ weinig jaren zyn in 't werk gestelt, en in kort weder uyt 'smen-
„ fchen geheugnissen zyn uytgefchrapt ? wanneer een *Kaptein*
„ *Generaal* fonder ordre vanden Staat , zyn Leger ging flaan , om
„ een vande florifantfte *Steden* van *Holland* , en met eenen eenige
„ Gedeputeerdens van Steden dede faiferen ; defe dingen verhaal
„ ik niet , op dat ik hier van de fchult geve , dien *Jongeling* , den
„ *Prince van Oranje* : want in de felve was een onvergelijklijk ver-
„ ftand , en na zyn jaren fulk een gauwen oordeel, dat foo hem
„ niet waren toegevoegt geweest , foo verdorvene Meesters, hy
„ foude feekerlijk geworden zyn , een feer treffelijk Man , die
„ defen Staat gelijk zyne Voor-ouders , nog veele diensten foude
„ hebben gedaan : en daarom zyn wy 't die na de vryheit van
„ *Amsterdam* hebben gestaan , wy zyn 't die met de gevankenisse
„ vande *Leden van Staat* , de Wetten hebben vertreden , en wy
„ zyn felfs oorfaak van alles , waar van wy hem befchuldigt hebben:
't was 't verwarde Hof! en wie fal omkennen datter van weder-
zyden geen mislagen waren.

Verdeding vande Holland oude Regering pag. 161. en 166.

Van quaden inborst was zyn *Hoogheit* niet , ook niet foo be-
geerlijk , om fig te vergapen aan faaken , die hem van het pryslijk
pad zyner *Vaderen* foude hebben doen afwijken : zyn gegevene
ordrens aan 't Krygs Volk , *ghy fult niet fchieten* , *fchoon de Bur-
gers mogten ter Wapenen loopen* , toonden dat hy het niet op de
Stad, maar op weinige Regeerders geladen had. 't Was de
taal van *Amsterdam* , *de Wapenen die God* , *ende Natuur* , *haar
had gegeven* , *te willen gebruiken*; 't was *Amsterdam* die de Slui-
fen wilden openen , ende Dijken doorfteken , tot onherftel-lijke
fchade van *Holland* ; 't was zyn *Hoogheit* die een minnelijke 't
famenhandel aanbood , eer yemand van vreede-making fpraak ;
en 't was zyn *Hoogheit* , die hier door de weg baande tot
ver-

Droevige misverstanden

Weggenomen.

Eenige Heren uyt de Regering.

vereeniging der twiſtende partyen: viel die juiſt uyt tot ongeluk van eenige Heeren, die de *Regeering* moeſten verlaten, 't geſchiede met toeſtemming, en goedvinding vande Regeringe die zig toonde ſelfs verblyd te zyn, van dat deſe ſtorm duſdanig, met de *Landſchappen* tot eene ſin te brengen, was afgeloopen.

Zyn Hoogheit bedankt,

En bedankten de *Provintien* ſijn *Hoogheit* over ſijne verrigtinge, eenige met deſe expreſſien, dewyle zyn *Hoogheit* in ge„volge van het beſluit van haar *Hoog Mog.* in date 5. Juny had „goedgevonden, eenige Oorlogs-troepen om, en ontrent *Am„ſterdam* te gebruiken, en eenige *Heeren* uyt de Vergadering te „ſaiſeren, dat zy zulx hebben toegeſtaan, en gepreſen, gelijk „zy het ſelve toeſtaan, en pryſen mits deſen; zyne *Hoogheit* „bedankende voor die goede voorſorge, ende gedane moey„ten, tot dienſt van *'t Land*, en behoudeniſſe van *het Eendragts„verbond*; met verſoek inden ſelven yver te willen volharden „&c. leeſt, en oordeelt buiten paſſie. Want deſe geſeide dingen, te ſamen, tegens de conduite van ſijn *Hoogheit* by den onpartydigen, inde ſchale van inſchikkinge zynde gelegt, ſoo twyfel ik niet, of alle de odieuſe Calangens, hem na ſijn affterven opgeworpen, ſullen bevonden werden, niet als uyt den poel van wangonſt, en nyt, voortgekomen te weſen.

VIII. CAPPITTEL.

Groote blydſchap in Holland getoond over de dood van zyn Hoogheit, den Heer Prins Willem de II. *van dien name.*

Zyn Hoogheit ſterft.

DEn Staat (als verhaalt is) door zyn *Hoogheits* voorſlag, tot een bemiddelinge van vrede, en onderlinge overeenkomſte onder de Bondgenoten gebragt zynde, begon, als uyt een verduffinge ryſende, adem te ſcheppen: dog niet ſonder groot mis-noegen van veelen in *Holland*, die daar na het affterven van deſen *jonſten Vorſt*, gevallen den 6. November 1650. aanſagen, als een

triumfe

triumfe voor hunne ingekropte passien: tot *Amsterdam* liet men het opentlijk blijken, alwaar om dese tijdinge (die aldaar den selven nagt nog quam) rijke gaven inde arm busse gesteeken wierde, en onder andere een party Goud; nevens dit bekende kluppel versken.

Grote blydschap daar over.

De Prins is dood, myn gaaf vergroot:
Geen blyder maar, in tagtig jaar.

Dit waren als de eerste uytdruksels van den haat tegens zyn *Hoogheits Persoon*, of wel de *Ampten* die hy bekleet hadde; datter waren die zyn Ampten wraakten, en na een onbesetter Heerschappye wensten, segt *Aitzema*, had een seeker notabel *Lid* vande Vergaderinge van *Holland* genoegsaam, al in July, te kennen gegeven, die op het hooren van dat de *Prins* was siek geworden, seide, *indien de Prins komt te sterven, die van Holland sullen geen Stadhouder weder nemen*; en inderdaad toonden de *Regeerders* na zyn *Hoogheits* afsterven, dat zy hunne Provinciale Regeringe, geheel wilden aanstellen, om sonder *Stadhouder* te wesen.

Aitzema 3. *Boek.*

Geen Stadhouder meer te nemen.

IX. CAPPITTEL.

Die van Holland schryven Brieven, en doen besendingen, om een extra Staatse Vergaderinge der Landschappen te bevorderen, waar op de grote Vergaderinge in den Haage 1651. gehouden is.

'tIS waar, niemand was'er uyt den Huise van *Oranje* bequaam, om te wesen dat de afgestorvene *Princen* van dien *bloede* geweest waren: de *Staten* waren *Souverain* in hunne Provintie, in maniere als hier voren is aangewesen: niemant kon haar in 't stuk vande Regeer-bestellinge wetten stellen: zy waren tot een *voor-regt* gebragt, daar by alle oude, en voorgaande maar als een O in 't cyfer

Niemand bequaam tot zyn Hoogheits Ampten.

stonden ; want zy waren niet alleen de *voorstanderen des Volx*, als van ouds, ende vryer ; maar, door hulp, ende bysondere sterke uytwerkinge van hunnen ouden *Stadhouder Willem Prince van Oranje*, die zy een aansienlijke portie daar in lieten behouden, met elkander den *Prince der Lande* geworden, op dien grondslag, als ik het *op 't eerste Capp.* van *'t eerste Boek deses Deels* getoont hebbe.

't Ampt na gelaten.

Zy toonden by dit fataal afsterven, van den *Stadhouder*, als sorgvuldige *Souvérainen*, sorg voor den *Hollandsen Staat*, maar niet op den getoonden ouden grondslag, te dragen ; als mede doe, ende namaals, hoe zy nevens desen, met hun eigen, in versekerder Staat souden mogen blyven, sonder 't oge te werpen op *'t Ampt* waar mede, en den *na-komeling* van die, die hun tot het geseide *voorregt* geholpen, ende gebragt hadde.

Der Staten sorg tot eenigheit.

Dit was 't daar wy verder van spreken sullen : maar van een pryslijke opmerkinge, was hunne besorginge om den *Vereenigde Staat* in 't gemein, soo wel als den *Hollandsen* in 't bysonder, te doen subsisteren, stellende hun voor, de *eenigheit* tot een grondstuk van hun, en haarer *Bondgenotens* behoudinge.

Doen besendingen aande Provincien.

Tot desen einde, schreven zy Brieven, en deden besendingen aande andere *Provincien*; om hun op dit subject te verklaren : met hooge betuigingen, dat zy de oude *eenigheit*, liefde, en vrindschap, met goed vertrouwen, en correspondentie, wilden releveren, mainteneren, en voortaan heyliglijk onderhouden, en cultiveren ; sonder immermeer daar van te wijken &c. versoekende voort de *Provincien* boven gewoone Gedeputeerden tot een extraordinare *algemeine Vergaderinge* inden *Hage* af te schikken, en de selve met hunne advysen, oordeel, en vaste resolutien te bekleden ; op dese drie principale punten ; als den *Gereformeerden Gods-dienst* : *'t Verbond van Unye* 1579. opgeregt : en op het aanhouden, en *reglement vande Militie* : als zynde tot de gemeene bescherminge, de voornaamste middelen, om inden *gemenen Staat* de gewenste *eenigheit*, met ruste van binnen, en den *Staat* selfs aansienlijk by vrienden, en ontsaglijk by vianden, te houden.

Op drie Hooft pointen

De grote Vergaderinge

Op dit versoek volgde de fameuse *groote Vergaderinge* d'anno 1651. in welke de Bondgenoten op het eerste (den *Gods-dienst* als een

der

der voornaamste *Staats-zuilen* aanmerkende, om den *Staat* in 't gemein buiten d'ongemakken hier vooren wijtloopig vertoont, te bewaren) haast eens zyn geworden, op desen voet; dat zy eendragtelijk den *Gods-dienst*, soo die by de *Sinode Nationaal* van *Dordregt* bevestigt stond, inden haren vast houden; maintineren, en met de magt van 't Land hand-haven souden; sonder te gedogen dat door jemand inde *publyke Kerken* eenige veranderinge gedaan wierde: dat de gesintheden buiten de *publyke*, onder des *Staats* protextie, zynde alleen *geconniveerde*, of toegelatene, souden in goede ordre, en stilte gehouden werden; met bepalinge tegens alle excessen; en voort met iterative inbindingen der *Paus-gesinden*, als die den *Staat*, door haar vermenigvuldiginge, niet veel goeds tragtende toe te brengen.

Eens ontrent den Gods-dienst.

Ontrent eenige Articulen vande *Unye*, daar men van het aanstellen van een *Stadhouder* sprak; en over 't stuk vande *Militie*, daar in men van een Capitain *Generaal* sprak, daar over vielen debatten, dewelke alle hier te verhalen, en hoe zy ten einde van hun besluit, ook vastgestelde ordren, ontrent hun *Generaliteits* bestier quamen, agte ik te lang, ook niet nodig hier te stellen; aangesien het besluit vande Vergaderinge tot gemenen contentemente der Bondgenoten, met een generale *Amnestie* (dat beswaarlijk deur wilde, als gesegt sal werden) soodanig is ten einde gebragt geworden, dat indien de uytgangen ontrent het stuk vande *Militie*, soo gelukkig hadden willen volgen, als het beleid met wijse herssenen was ontworpen, en met aansienlijkheit was gearresteert; het ware een *kroon-stuk*, om onder de *Hollandse heylen* geplaast te werden.

Debatten over 't aanstellen van een Stadhouder &c

Maar dewijle het hier alleene past te spreeken van *Hollands Rampen*, gelijk wy elders vande *Heylen* hebben gedaan, soo sal ik van dit *Hollands* pryslijk pad, dat is geweest, hun eendragts betragtinge, af treden, en vertoonen het begin, den voortgange, en het einde van de laaste *Hollandse Rampen*, die zy als in haar eygen buik hebben geteelt, niet sonder wè te voelen hebben gedragen, ende tot smerte des Vaderlands hebben gebaart gehad.

X. CAPPITTEL.

Den jongen Prins van Orangen, Willem Hendrik *geboren: is van zyn wiege of, een steen van aanstoot geweest.*

Den jongen Prins geboren.

SYn *Doorlugtige Hoogheit* Prins *WILLEM* van groot, en zalige gedagtenissen, op den 6. November tot de vergader Plaats der gelukkige Leef-lingen gegaan, en zyn Vrouw Wedue, de *Princesse Royaal*, gelukkig op den 14. dato, van een jonge *Prins* verlost zynde, soo sagmen dadelijk dat dit kind, gelijk als een rots van struikelinge, voorde Regeeringe, soude werden, dewyle hy van zynder geboorte af een hinder steen was, waar aan eenigen, de voeten quamen te stooten.

De Princessen hoop gegeven,

De *Staten van Holland* toonden haar seer bescheiden, en civil ontrent het Sterfhuis vanden *Prince*, met honorable rouw beklagingen aande *Vrouwen Wedue*, en *Moeder* vanden overleden: en met eerwaardige gelukwensingen aande *Moeder*, en *Groot-Moeder* vanden jong-gebooren *Prince*: hunne betuiging van Conjouissance over het laatste, deede de *Vorstinnen* hoop vatten, van dat het *Kind* tot eenig waardig Carracter vanden *Vader* soude gevordert werden: men hoorde hun veel van dankbaarheit, ende verpligtinge spreeken; die zy de *Huisen van Oranje* en *Nassouw* seiden schuldig te wesen; en zy verklaarden allesins te sullen vergeten, en ter zyden stellen, alle ongemakken die gepasseert waren.

Holland tegens Zeland die voorslaet den jongen Prins tot Stad-Houder te kiesen.

Maar wanneer *Zeeland*, ofte eenige andere *Provintie*, begonden te spreeken, van desen *jongen Vorst* te verkiesen tot *Stadthouder*, met toevoeginge van een Luitenant tot het employ; dan waren de saken te prematuur, of 't ontydig, den jongen *Prins* sou den Staat geen dank weten voorde eer hem in sijn Kintshiet aangedaan, als sullende dugten, dat het hem erflijk toequam, en datmen hem niet konde voorbygaan: ook was het

het onſeker wat van hem waſſen ſou, een *Nero*, ofte een *Auguſtus*, hy kon een goed, en bequaam Prins worden, ook kon hy ontaarden, en navolgen de voet ſtappen van ſijn Vader inde ſaken van *Amſterdam* &c. en men had geſien wat *Prins Maurits* had gedaan anno 1618. toond *Zeeland* genegentheit, bewoogen door de toevallen uyt de Conſtitutie van hunne Provinciale *Staatſe Regeering*, ende recommandatie vande hooge naaſt bemaagden, vanden jongen Oranje *Vorſt*, om hem tot *Premier Noble* te maken; of hem tot het *Stadthouders Ampt* te avanceren, *Holland* ſchikt dadelijkt, op 't voorgeven vande *Zeeuwen* tot voltrekkinge vande groote Vergaderinge aanteſpooren, eenige Heeren uyt hunne Vergaderinge derwaarts, om ſulx te beletten.

Aitz. 31. Boek pag. 554.

XI. CAPPITTEL.

De Staten van Holland doen Examineren de beſendinge en het daar op gevolgde &c. wat Reſolutie haar Ed. Groot Mog. daar op genomen hebben.

IN 't kort, men ſag in 't doen van Holland, dat eene ontfangene ſmaatheit, beſwaarlijker als duiſende weldaden te vergeten waar. Wanneer den *ouden Heer* Raad Penſionaris *Cats*, op 't einde vande groote Vergaderinge, ſijn ontſlaginge begeerde, en eenige ſecrete pampieren, onder hem geſuponeert, overleverde (waar onder gevonden wierd een ſeeker geſchrift vanden laaſt overleden Prins van Oranje, Geintuleert, *Redenen, en Motiven die zyn Hoogheit hebben bewogen byder hand te nemen, ſoo ten Reguarde vande Gearreſteerden Heeren, als vant geene aangevangen is, aan, by, en ontrent der Stede Amſterdam*, 't welk om vredens wil niet was geopent) ſoo is inde Vergaderinge van Holland omvraage gedaan, watmen met dit geſchrifte ſou doen, verbranden, of openen? de meeſte, en beſonder de geledeerde ſtemmen verſton-

Holland doet 't gepaſſeerde examineren.

Aitz. 31. Boek pag. 582. &c.

ſtonden tot openen, en het te leſen, ook de propoſitie die zyn *Hoogheit* gedaan hadde, terſtond na de voyage inde *Hollandſe Stede*, op het weygeren vande *Comparitien* inde *Vroedſchappen*: 't geſchiet; maar 't werkte niet veel goeds inde Vergadering; maar wel verbolgentheit.

Men ſtelde de ſchriften, in handen van eenige hunner *Leden*, om de ſelve te examineren; deſe adviſeren, datmen de gedane beſendinge, als ſtrydig tegens d'ordre, en forme van *Regeeringe*, en Prejudiciabel de Hoogheit, geregtigheit, en vryheit van hunne *Vergaderinge*, moeſte improberen, en vaſt ſtellen, dat de *Steden van Holland*, ſoodanige beſendingen voortaan niet meer ſouden toeſtaan, ofte gedogen, en datmen ſulx ter *Generaliteit* moeſte doen aanteekenen &c.

Inproberen de beſending,

Verklaren de reſolutie vande Generaliteit onwettig,

Ten anderen, datmen de *Provintien* ſoude behooren te verſoeken, de reſolutien ter *Generaliteit* den 5. en 6. Juny 1650. genomen, te willen inproberen; ende ſelve onwettelijk, en van onwaarde te verklaren: als genomen zynde by eenig weynige Gedeputeerden, *ſoo zy vertrouden*, buiten kenniſſe, ende laſt van hunne Principalen: en *ſeggen zy*, buiten twyfel, dat eenige Gedeputeerden overdrongen zyn geweeſt, door de aanſienlijkheit, en Authoriteit vanden *Prince van Oranje*; vervolgens dat haar *Ed: Groot Mog*: by poſitive reſolutien, behoorden te verklaren, den aanſlag op *Amſterdam*, en het ſaiſeren vande *ſes Heeren* uyt de Vergaderinge, geweeſt te zyn, een Attentaat op de vryheit, Hoogheit, ende Souveranniteit, van deſe *Provintie*; ſtrydende jegens alle Wetten, Regten, ende Privilegien vande ſelve.

En verſoeken der Steden advys op het gepaſſeerde,

En dan voorts, dat alle *Vroedſchappen der Steden*, ſoo vande geledeerde, als anderen, ſouden behooren hunne verklaringe te brengen inde Vergaderinge van haar *Ed: Gr: Mog:* ſoo van 't geene by hunne Gedeputeerden, op het ſtuk vande menage (gereſolveert voorden jare 1649.) waare gedaan; en of der Gedeputeerdens verrigtingen waren geſchiet ingevolge van hunne begeerten, en gegevene ordren, ofte niet; omme dan in gevolge van hunne verklaringen, ontrent de *ſes Heeren* voornoemt, gedaan te werden, ſulx als naar eys van ſaken, haar *Ed: Gr. Mog:* ſouden bevinden te behooren.

hier

Hier op ſijn gevolgt verſcheide informatien, ende examinatien, om uyt te vorſchen, wie dat de handt eenigſints mogte geleent hebben aan des *Princen* doen, ende handelingen des jaars 1650.

Doen informatien &c.

XII. CAPPITTEL.

De Gedeputeerden van Vrieſlant het doen van Holland mis-hagende, dringen op de grote Vergadering, een eeuwige amneſtie door.

ALle de voorverhaalde ſaken van *Hollands* doen, en handelingen byde *Vrieſche Gedeputeerden*, ſeer wyſlijk zynde aangemerkt: en hoe dat het einde daar henen ſcheen te willen drayen, datmen eenigen het werk ſouden doen reſenteren; mits-gaders datmen nu gekomen was, tot de laaſte afhandelingen vande *groote Vergaderinge*, diemen met een algemeine dankſegginge tot *God*, op den 22. July 1651. wilde eindigen, ſonder te ſpreeken van een mutueele vergevinge, en vergetinge, der verledene mis-verſtanden, buiten welke de beraamde *eendragt*, *vrede*, *liefde*, en *vrindſchap* ſonder gronden ſouden blyven, hebben ſulx op den 20. July deſe hoog-aanſienlijke *Vergaderinge* vertoond, en haar *Hog. Mog.* in bedenkinge gegeven, of het niet nodig ware, by reſolutie een ſolemnele *Amneſtie*, van al het geene 1650. by d'eene, of d'andere *Provintie*, en *Leden* van dien, ofte eenige particuliere *Perſonen*, ware gedaan, ofte gehandeld, te ontwerpen, en vaſt te ſtellen: met deſe *Goddelijke* ſluit-reden, dienende om de *Leden* ten dien einde te diſponeren „ Wat de Provincie van *Vrieſland* „ aangaat, bevinden ſulx ten hooſten nodig, op dat *Godes zegen* over „ deſen *Staat*, ende 't gereſolveerde, ſoo veel 't overvloediger, ende „ verſekerder mag werden verwagt, ende na ſcheidinge van deſe „ *Vergaderinge*, niets in d'eene, of d'andere Provincie met werken,

De Vrieſche Gedeputeerden mishaagt het doen van Holland.

Die de Vergadering een Amneſtie voorſlaan,

,, ken, woorden, ofte geschriften, tot beswaarnisse van zyn *Hoogheit* ,, den Here *Prince van Oranje* Hoog Lof. memorie, ofte yemant an- ,, ders, by der hand genomen werde; waar door de gemoederen der ,, *Ingesetenen* souden worden ontrustet; en het gepretexeerde tot ,, *Vrede*, een olye worden int vuur, om den geheelen *Staat* in ,, een onuytblusschelijken brand, van twist, en twedragt te stel- ,, len; versoekende dat alle de Provincien, op desen voorstel, ,, specialijken gelieven te adviseren, en te resolveren.

Aitzema 31. Boek Pag. 582.

,, Sonder welke resolutie, de *Heeren van Vriesland* verstaan, ,, dat de danksegginge tot God Almagtig, haar behoorlijke for- ,, me alhier niet sal konnen, nogte inde respective Provintien, ,, haar volkomen effect, gewinnen.

Dewelke Goed gekeurt werd.

Dit stond de grote Vergaderinge, als een redelijk, prijslijk, en Godlijk werk, dadelijk toe; stellende dese saake in handen vanden *Heer van Ommeren*, en andere haar *Hoog Mo. Gecommitteerden* (geordent tot de conciliatoire conferentien) om een project van *Amnestie* in te stellen: die hier toe, op den 22. July, ter Vergaderinge een concept inbragten, van inhoud wesende, ,, dat dewijl door Gods genadige hulp dese heerlijke fameuse Ver- ,, gaderinge, met eenparigheit, en tot volkomen genoege der ,, *Bondgenoten*, by na was ten einde gebragt, dat de *Staten* der ,, respective *Landschappen*, om de onlusten des jaars 1650. uyt ,, de gedagten te wissen, ende uyt de geheugnissen te ontworte- ,, len, den band vande geleide eendragt, liefde &c. indissolubel, ,, en vaster te maken, en daar mede te sluiten, en te bekronen ,, dese Illustre *groote Vergaderinge*, verklaarden, nu, nog nooyt, ,, te sullen, nog willen gedenken, aan 't gene 't jaar 1650. ge- ,, daan, of gehandelt ware; geene ressentimenten tegens eenige ,, *Provincien*, *Personen*, *Huisen*, ofte *Familjens* te betonen, de ,, resolutien van den 5. en 6. Juni tot niet, kragteloos, en van ,, onwaarden makende, met alle de gevolgen van dien: en dat ,, tot dien einde, alle *publijke notulen*, van Resolutien, Acten, ,, en Actitaten, ter *Generaliteit*, en by de *respective Provincien*, ,, geinsereert, of aangeteken wesende, souden geligt, geroyeert, ,, en vernietigt werden.

Aitzema 31 Boek pag. 601.

Mishaagt Holland.

Dit ontwerp behaagde alle de *Landschappen*, buiten *Holland*, die, 't zy te vinnig op eenigen (besonder den *Heer van Sommels-*

dyk

dyk) gebeten, of yets anders beoogende, dit Concept niet aan en ſtond: als willende wel vergeven, en vegeten, 't geene d'andere *Provincien*, *Leden*, en *Ingeſetenen* van dien, hun mogten miſdaan hebben, maar alſoo, dat elkke Provincie het ſoude vry ſtaan, om in den haren Regt te doen, ſoo zy goed bevinden ſouden: 't welk oorſaake was van veele haperingen, en nieuwe debatten; die ſoo hoog liepen, dat *Vrieſlandt* Proteſteerde, onſchuldig te willen zyn, van alle inconvenienten, ende onheylen, die door nalatigheit, van duſdanig een *Criſtelijk Requiſit*, ofte vereiſſing, door verloop, ofte anders, mogte komen op te wellen; dreigende haaſt te willen vertrekken, indien men niet en reſolveerde.

Waar tegens Vrieſland proteſteert,

Eenige wilden datmen ſonder de voorgeſlagene *Amneſtie* t'areſteren, 't gebeſogneerde, en 't gereſolveerde, voor nul ſoude verklaren; maar ten liep ſoo hoog niet, daar wierd geweken, want *Holland* liet ſig bewegen, en ſoo wierd deſe *Groote* Hoogvermaarde *Vergaderinge* op den 19, Auguſty 1651. bekroont met eeuwige begravinge van alle feylen, ende voorgaande miſgangen; en eindeling op den 21. dito beſloten, met pieuſe, en andere uytmuntende Demonſtrantien van Blydſchap, en Vreugden; beſonderlijk met hertelijke Dankſeggingen tot den *Almagtigen Godt*, oorſpronk, en fonteyne van alle Goed: die gebeden wierd, en gebeden blyft, door ſijn Goddelijke Goedheit, en Vaderlijke Genade, deſen *Vereenigden Staat*, met heil, voorſpoed, en welvaren; ende *Regenten* van dien, met opregte liefde, eenigheit, vrindſchap, en confidentie, onderlinge te verbinden, en te zegenen, tot inder eeuwigheit.

d'Amneſtie vaſt geſtelt.

Aitz. 31. *Boek pag.* 601.

Ende Vergadering met Dank-zegeningen ge-eindigt.

XIII. CAPPITTEL.

De Gemeente in Holland en Zeeland van een ander sentiment, als de Regeerders: toonen dat met woorden, en werken, wanneer desen Staat met Cromwel in Oorlog was.

Een oogmerk by Regeerders, en Onderdanen is 't beste.

GElukkig scheen *Holland*, en d'andere *Provincien*, door het vernieuwen van hun eendragts verbondt, en order-stellinge tot hun gemeen Staats-Bestier, by dese ongewoone constitucie van Regeringe: en inder daat, souden zy voor dien tyd hebben konnen gelukkig zyn, indien tussen de *Magistraten*, ende *Gemeentens*, een herte, een wille, en oogmerk geweest waare.

Elk Liefd-eygen belang.

'T Schynt niet buiten reden den mensch eygen, en als aangeboren, dat hy pryst, en lief-kooft, 't geene waar by hy sijn meeste interest, van eer, en voordeel komt te erlangen; maar 't is een faal-greep van die, die wil dat een ander, buiten dat interest wesende, het selve soo waardig schat, als den besitter selfs. *Aitzema*, na de dood van *Prins Willem*, in *Zeeland* een quade ontmoetinge van de Regeringe hebbende gehad, segt „ yeders woor- „ den, en werken zyn, na dat een yeders interest is: elk meen- „ de dat door zyn particulier interest, het gemeene gevordert „ wierd; elk meende als hy *Burgemeester* was, dan sou het best „ gaan, als yemand vande *Prins* geavanceert wierd, dan was de „ *Prins* een *Goed-Man*, maar alsoo hy alle menschen niet na haar „ groote begeerlijkheit konde favoriseren, soo wast niet vremd „ datter nu (sijn *Hoogheit* overleden zynde) een *sterke partye* was, „ die meenden haar intrest beter te sullen vinden, op haar eygen „ *Voeten staande*; en dat zy op haar eygen *Beenen staande*, het „ gemene *Lands-beste*, ende welvaart, ook beter, en profijtelijker „ voor 't gemeen souden konnen uytvoeren, &c.

Aitzema 32 Boek, pag. 744.

Om dese redenen, en om datter verscheide *Regeerderen* door

aut-

authoriteit van het *Stadhouderlijk Ampt* hadden geleden, soo warender veele *Regenten* die het gemelte, als tot een onderdrukkinge vande Regering aansiende, meenden dat de gemeentens ook in 't selve gevoelen behoorden geweest te zyn: besonder inde jaren van 1652. en 1653. wanneer desen *Staat* met het *Engels* onwettig *Parlement*, en ingevolge met den *Rijxschaaker Cromwel*, in een scherp, en vinnigen Oorlog raakten: die *Holland* door 't roven van ontallijke Koopvaardy-Schepen, en 't belemmeren vande Visserye, en de Negocie, in twe jaren meer buiten postuuur bragt, als den tagtig jarigen Oorlog, met *Spanjen* gedaan hadde; soo dat de *Kooplieden* gepraamt, onverduldig wierden; en mistrouden aan de goede, en ge-eiste harmonie, der *Regeringe*.

s'Lands Regeerders 't Stadhouderlijk Ampt niet,

Men begon te seggen dat den *Staat* onthoofd was, dat *Israel* sonder *Koning*, *Rigter*, of *Hooft-bestierder* wesende, nog raad, nog beleid gesien wierd: datter een *Capitain Generaal* &c. moeste wesen, souden de Heilsame Resolutien vanden *Staat* met spoed, vast beleid, en secretesse, ter execusie konnen gebragt werden; een, en sulk een *middel-punt* wierd ge-eist (dogt haar) om de geheele circumferentie, of ommetrek van alle de Provintien op te doen drayen, tot een Heilsame uytwerkinge voor het gemene beste. Dan dit waren discoursen van *Burgers*, en *Kooplieden*, die niet en seerden; maar het *gemene Volk* toonden ongelaat, wilden niet gedogen, dat men den Trommel tot wervinge van Volk sou roeren, of den Tamboer moest den *Prins van Oranje*, nevens die *Staten* noemen: in sommige Steden, daar sulx wierd nagelaaten, raakten het Volk op de been; tot *Enkhuisen* sneden zy de Trom aan stukken, dreigden den Man in 't water te smyten, en bedreven overlast, en moetwil.

Wat de Kooplieden doenmaal seiden &c.

In Zeeland waren de verbaastheden mede groot, en daar liep het nog hooger, want het Volk in 't gemeen riep onverduldig, dat men den *Prins* inden Staat zyner *Vaderen* moeste brengen, of dat men de *Republyk* onregtveerdigheit aan dede: de *Regeerders* 't zy dat zy het deden om de gemeentens te stillen, en te believen (dat wel 't gelooflijkste waar) of dat zy hunne verklaringe op waarheit, dat was geoordeelde nootsaaklijkheit, gronden, ver-
„ klaarden op den 21. September 1652. in openbaren druk: dat
„ zy (dit waren de motiven) tot weeringe van alle disordren,

In Zeeland gingt hol.

De Staten verkondigen den Prins tot Staat te willen verheffen.

„en confusie, die tot groote droefheit, en ontsteltenissen vande „goede Ingesetenen wierd bespeurt, als mede om de oude ordre, „en forme, daar by zy haar by na een heele eeuwe seer gelukkig „hadden bevonden, te herstellen, zy arbeiden souden, na hun „vermogen, ontrent de samentlijke *Bondgenoten*; dat den *Prins* „*van Oranje* mogte verklaart, en gemaakt werden, *Capitain*, „en *Admiraal Generaal*, en Graaf *Willem van Nassouw* Stad-„houder van *Vriesland*, tot zynen *Luitenand*: ter tijd dat den „*Prince* (diemen inde ware Gereformeerde Religie, ende ken-„nisse vande Regeeringe souden optrekken) de bequaamheit mog-„te hebben, om selfs het gebied te Water, en te Lande waar „te nemen; vermits zy ondervonden, dat een *gequalificeert Hoofd* „voor den *gemeinen Staat*; ge-eist wierd: op dat de Heilsame be-„besluiten van dito Staat, die nu dikwijls langen tijd fluctueer-„den, en sukkelden, des te prompter, vaster, en beter mog-„ten uytgevoert werden &c.

Aitzema 32. Boek Pag. 746

Holland daar tegen.

Dit was Politijkelijk gedaan, seit *Aitzema*, want het verwekte voor de Magistraten een aansien, en liefde by de gemeenten: maar *Holland* verstond het voor dien tijd soo niet; toonden haar gevoelig over dese designatie, en schreven op den 3, October daar over een ernstigen Brief aan *Zeeland*, met versoek niets af-sonderlijk buiten *Holland* te statueren, ofte positivelijk te resol-veren :- dan *Zeeland* toonde genoegsaam, dat het geschiede uyt *nood.*

Die uyt nood doen dat hun mishaagt,

Den nood liet in *Holland* ook toe, dat men op den naam van den *Prins* Volk ligte, die anders qualik wilden dienen; den nood liet toe, dat de Burgers in sommige Steden, bysonder te *Dor-dregt*, en inden *Haag* optrekkende, openbare blijken van hun misnoegen toonden; ende geschilderde Wapens vanden *Prins*, die men uyt Publijke Plaatsen, ende Burger Vaandelen had geno-men, op hunne Stormhoeden droegen; schietende de Vaande-len aan stukken, roepende dat zy de Vaandelen als van ouds wil-den hebben &c.

En laten 't geen zy graag gedaan hadden

Ja den nood, door 't verval van alle dingen, wierd soo groot, dat de *Overheden* qualijk dorfden authoriteit gebruiken: invoe-gen dat hun respect, en agtbaarheit scheen aan duygen te willen vallen; ***een exempel om dit te bewaarheden:*** den ouden *Lt. Ad-miraal*

miraal Tromp op een tijd met zyn Vloot in *Goeredo* weſende, en eenige *Gedeputeerden* van haar *Hoog Mog.* by hem hebbende, deed op den avont op hunne ordre de *Capitainen* aan Boord t'ſeynen, maar in plaats van alle, quamen alleen ſeven of agt Scheeps-Bevel-hebberen: de *Heeren* verwondert, en geſtoort, vraagden waarom zy niet quamen? *Tromp* excuſeerde de ſaak, ſeggende, *de Maats ſullen eens gedronken hebben, en wetende dat hier vande* Staten *aan Boord zyn, dorven niet komen*; maar des morgens weder *t'ſein* zynde geſchoten, om al de *Capitainen* aan Boord te hebben, ſoo quamender nog minder als te voren; de *Heeren Gedeputeerden*, ſeiden, verwondert te zyn van ſulken in-obedientie, ofte ongehoorſaamheit, dat hy'er eenige vande *Capitainen* om behoorde op te doen hangen &c. maar *Tromp* van een andere bevattinge, kennende het zeer dat inde *Vloot* was, ſeide, „myn Heeren, ten is ſoo niet te water, als te Lande: te „water moeten wy elkander uyt liefde byſtaan, en wy dorven „malkaar ſoo niet voor 't Hoof-ſtooten.

Aitz. 33 Boek pag. 36.

XIV. CAPPITTEL.

Den Staat maakt Vrede met Cromwel: Holland verbind zig, den Prins van Oranjen buiten alle Staats employ te houden, met een Acte van Seclusie, dat veel onſtelteniſſen inden Lande quam te geven.

OM den *Staat*, die na haar verderfhelde, ende bekommerde Regering, uyt den verhaalden nood, te ridderen; den ſchaadlydenden *Koopman*, den ſtaag overvallen, en beſprongen *Viſſer*, den wanhopenden *Zee-bouwer*, en den noodklagende *Handwerks-Man*, weder in voorigen train te helpen, moeſt men *Vrede* maken.

Den nood dringt hun vrede te maken.

Dit pryſlijk werk in onderhandelinge gebragt, nam ſoo vluggen voortgang niet, als men wel wenſte, ter oorſaak vanden

 trots

trots, en euvel-moed der *Engelse*, die den *vereenigden Staat* wilden verpligten, den jongen *Prins van Oranje*, *Kinds-Kind* vanden laast vermoorden *Konink van Engeland*, en desselfs geheele nageslagt, te secluderen, van alle waardige, soo *Militaire*, als *Polityke Chargiens*, die de Heeren *Staten Generaal*, ofte eenige vande Respective *Provincien*, op der selver Persoon, ofte Personen, 't eeniger tyd souden willen confereren.

Hun werd een harde conditie voorgestelt.

Maar hoe konden de vereenigde Landtschappen, soo groten ondankbaarheit, *dien* bewysen, *wiens Vaderen*, zy hun geheel wel-zyn verschultj waren? des was den voorslag on-aannemelijk; evenwel de *Vrede* was noodwendig, des sogtmen door sekere Temperamenten, en versagtende voorslagen, dit te myden; en dat met alle redelijke aanbiedinge, de *Engelsche Republijk* verzekeringe te willen geven, van dat haar *Hog. Mog.* genoegsame sorge souden dragen, dat hunnen nieu-gebouden Staat van Regeringe, door den *Prince* het minste nadeel niet soude lyden &c. de *Staten Generaal* tot deze verpligtinge niet konnende Resolveren, als hun latende dunken, dat sulk een doen, een infame vernederinge voorden vereenigden Staat soude wesen, om hun ten spot voor alle Christen *Opper-Magistraten*, *Princen*, ende *Koningen* te stellen.

Als onaannemelijk byde Staten Generaal verworpen.

De *Staten Generaal* tot het geseide niet konnende Resolveren, en *Holland* oordelende Vrede te moeten hebben, op wat wyze die te bekomen was, vervalt, door aandrang van eenigen, die hun leed niet vergeten hadden, tot deze leegte: daar zy hunne magt, en besondere Generositeit, altyd boven d'andere *Land.schappen* hadden doen uytblinken: deze Provincie dan handelt op dit stuk affonderlijk, en maken Vrede met hunnen *verschalkert*, om waar toe te geraken, men hem, na het sluiten vande vrede, een Acte, gezegelt, en gedateert den 4. Mey 1654. komt overteleveren: daar in zy seggen „Om „me de geslotene vrede eeuwigdurende tussen beyde natien „te maken, dat hare *Ed. Gr: Mog*: verklaarden hun te obligeren, „gelijk zy hun daar mede verobligeerden, nimmermeer den „Heere *Prince van Oranje*, ofte yemant van desselfs linie, te „sullen verkiesen, tot *Stadhouder*, ofte *Admiraal* van hunne „Provincie, nog toestaan, soo veel het advys van haar Provincie

By Holland alleen toegestaan.

En den Prins Geseclideert buiten waardigheden.

Aitz. 34. Boek pag 931.

„cie aangaat, dat deſelven noyt werden ge-eligeert, tot het „*Capitainſchap Generaal* over de Militie vande ſamentlijke *Bond-* „*genoten*.

Dit werk, kenbaar werdende, Eſclateerde dapper, en men vernam niet als mis-noegen: de *Provincien* Proteſteerden tegens deſe handelinge, verklaarden deſelve te des-advoyeren, ende te deteſteren, als een ſaak van alle reden, ende billijkheit afwykkende, ook ſtrydende tegens de Secrete Reſolutie van haar *Hoog Mog:* van date 19. February 1654. „*van ſig niet te mogen* „*eſlargeren buiten het Temperament op het geſeide ſubject ontworpen:* bygevolg geſondig tegens de *Vnye*: waarom het ſommigen wilden gehouden hebben nul, kragteloos, en van onwaarden.

d'Andere Provintien verfoeyen 't werk met proteſtatie,

De *Gemeente* niet alleen, maar veele *Regenten* in *Holland*, yſden van het werk, betoonden by alle gelegentheden, hun leet, en droef heit over de vernederinge waar mede de *Provintie* haar ſelven verkleint hadde: ja veele van dezen, ſeiden, dit geen bewys van Manmoedigheit, ofte een deugt van dapperheit, maar een daad vande grooſte ondankbaarheit des Werelds te weſen, van datmen het eenig na gebleven *Kind* van die *Helden*, die, met haar goed, en bloed, hun van onderdrukte *vrye Regeerders*, tot een hooger trap van Mogenſchap, tot *Souverainen* geholpen hadde, op ſulk een wyze te affronteren, ten believe van een *Tiran*, weſende een *Staats-Rover*, van Koninglijke Heerſchappye.

VeelRegeerders ende gemeente in Holland daarom bedroeft.

Aitz. 34 *Boek pag.* 1110.

„*Aitzema* ververhaalt, dat inde Vergadering van *Holland* haar „opentlijk wierd aangeſegt, dat zy gedaan hadden tegens de „*Vnye*, tegens *Eed*, en tegens *Eere*; dat zy waren trouw, of „Bondbreekers; dat zy de diergekogte *vryheit*, verkogt hadden „aanden *Protecter*, dat zy den *Prins* ſogten te dempen; en te „vervolgen; gelijk den *Protector* het Huis van *Stuart* vervolg- „de; dat *Holland* zig hebbende Geallieert, en vaſt gemaakt „aanden *Protector*, d'andere *Provintien* haar ſouden Allieeren „aanden *Keiſer* &c. de eenigſte uyt vlugt, en verſchoninge was op den preſſanten nood; klaagden de hoog bemaagden, als *Moeder*, ende *Grootmoeder*, van het ongelijk datmen den *Huiſe van Oranje*, daar mede aandede; en dat het was een Flettriſure voor de Reputatie vanden *jongen Prince*; 't was, nood breekt

Scherpe taal hun toe gevoert

Zy Excuſeren hun op den nood.

Aitz. 34. *Boek pag.* 938. *en* 930.

Wet-

Voeden de Princessen met hope.

Wetten, en het was gedaan met goede insigten: zy wisten wat diensten zy ontfangen, en wat obligatien *Holland* in 't *Huis van Oranje* hadde; alles sou wel gaan, men verseekerde de *Princessen*, datmen op t'intrest vanden *jongen Prins*, en 't geseide *Huis letten* soude; maar 't gevolg heeft gewesen met wat een sinceere intentie dese beloften gedaan wierden.

Maar hunne openbare verklaringen toonde hunne intentien,

Aitz. 34. *Boek, pag* 943. *&c.*

Want men sag uyt het *tweede Deel vande groote Hollandse deductie* die de *Staten* in druk lieten uytgaan, om hun doen te regtveerdigen, met wat een liefde zy tot den *Huise van Oranje* genegen stonden; ja de geheele *deductie* ingestelt tot Refutatie vande mis-noegde verklaringen der andere *Provintien*, en wat tegens de *Secluse* ter *Generaliteit* was voortgebragt, betoonden, sonneklaar, *Hollands* bedoelinge, en hoe zy van sin waren, na dien tyd een Gequalificeert *Hoofd* in hunne *Republijke* te admiteren.

Wat Aitz. daar van komt te seggen,

Aitzema sprekende van het uytgeven van dese *deductie*, segt dat *Holland* seer klaagden, wegens hun verschot voor d'andere *Provintien* gedaan, en dat zy resolveerden voortaan haare *Finantien* selfs, en beter te menageren, haar *schulden* aftedoen, haar selfs te defenderen, de vrede met *Engeland*, en elders exactelijk te observeeren, en voorts, ten quaasten gaande, hun tot een *Republijk* alleen, en apart te maken.

't Is Waar, zy beheersten een *Landschap* vol *grote*, *Volk*, en *Koop-rijke Steden*, dewelke alle d'andere *Provintien*, in swaarte van vermogen, opwogen: hier by hadden zy authoriteit, gesag, en alles, waar mede zy de *Regeringe* konden in klem houden: Maar waar bleef 't verbond van unie, ende liefde des Volx? een Prins-gesinde (gelijk *Aitzema* spreekt, en verhaalt) mogt seggen,

Wat een Prins gesinde in dien tyd gesegt heeft.

„ *die van Holland* (daar de gemeente op schuiten, en wagens vrem-
„ de glossen op de seclusie maakten, en qualijk van 't werk spraken)
„ *hebben* met het Publiceren van deze deductie, *de Gemeente tot Reg-*
„ *ters gemaakt*, zy sien toe dat de gemeente zig ook niet make tot
„ *Executeurs*: maar 't zy door wysheit, 't zy door geluk (voegt
„ hier by) Holland heeft het wel uytgevoert. Namentlijk met dit
„ stuk staande te houden tegens 't ongenoegen van d'andere Provincien: ofte ongemak onder, ende wegens de gemeintens te ontmoeten.

AP-

XV. CAPPITTEL.

De Hollandse Gemeentens hebben hun altijd geschikt na de Regeeringe daar onder zy hun gevonden hebben: dog hebben ook altijd betoond liefde voor de Princen van Oranjen, en hunne Ampten te dragen.

'T IS waar dat den *Burger*, en den *Landsaat* in 't gemeen de seclusie tegens de borst was, en qualijk daar van spraken; maar buiten dat, soo quamen zy het doen van hunnen *Oppermagt*, met silentie ontrent de *Regeering*, toe te stemmen. Dit was ook hunne pligt, en 't pasten dese te gelijk als Onderdanen hun te schikken na de Wil, Geboden, en Wetten van hunne *Opper-gebieders* die dit soo verstonden: indien de *Engelse* meer begeert hadden, en indien de *Staten van Holland*, die om hunne swak, en wankelende Staats-saken te mogen vast stellen, de Vrede begeerden ten koste wat het koste, nog verder in die saken hadden gegaan, om de Vrede te bekomen (gelijk een zeker Regend in dien tijd op het subject adviserende, seide *dat Holland gelukkig was, dat den* Protector *d'overleveringe van den* Prins, *ofte zyn verbanninge uyt het Land, niet hadde ge-eist*) wat wilden zy gedaan hebben, als *God*, ende *tijd* de saak te bevelen: zynde dit het eenige Regt, 't welk den Onderdanen toe komt. Want 't past dezen het doen, hunner *Overheden*, in d'orderstellinge der *Staats-saken*, toe te stemmen, schoon het hun in alles niet mogte behaaglijk wesen, en 't past weder den *Overheden* der *vrye Republyken*, het streek van hun compas, volgens 't belang van 't gemeen, en niet van eygen, eenigsints te stellen, na d'algemene genegentheden, van die zy vervangen, en komen te verbeelden.

> 't Past den Onderdanen hun na 't doen der Overheden te schikken.

> *Aitzema* 34 *Boek Pag.* 926.

Wat de *Hollandse* Gemeentens, ende Burgerschappen belangt, 't is zeker dat deze, van die tijden dat de *Vroedschappen* in de *Steden*, met volle mogenschap, van buiten de *Burgers* te mogen besluiten,

> 't Welk de Hollandse Burgerschappen altijd gedaan hebben.

zyn geinſtalleert geweeſt, hun altijd hebben gevoegt, na 't Raadbeſluit van deze hunner *Vroedſchappen*; als met ſilentie, ſchoon de ſaken hun niet mogten hebben behaagt, toe ſtemmende, 't gene deze Vergaderingen, ten beſte voor 't Gemeen, volgens hunner pligt (de wijsheit des Volx genaamt, en 't Volk verbeeldende) hebben komen vaſt te ſtellen: het welk de *Staten van Holland* niet willende ignoreren; die inden jare 1587. verhalende d'ordre vande *Hollandſe Regeeringe*, en ſprekende vande *Vroedſchappen* der Steden, daar op, als roemende, ſeggen, *dat wat deze oyt hadden beraadſlaagt, ende verordent, dat nooyt de* Burgerſchappen, *haar daar tegens geſteld hadden.*

Gelijk de Staten van ouds.

Wat ſeggen de ſelfde *Staten* 1654. in hunne *groote Deductie*, tot verdedinge van hunne gemaakte *ſeclusie*, die by yder, beſonder by hunne Bondgenoten (die het een fondament-legginge tot oneenigheden, ſcheuringen &c. noemden) verfoeit wierd, in 't ligt gaven „ aangaande de Gemeenten (*ſeggen de Staten*) ſoo hebben haar *Ed. Groot Mog.* voornamentlijk by deſe jegenwoordige „ conjuncture, en tijden, reden, omme *God Almagtig* te loven, „ ende te danken, dat haare goede, en getrouwe *Onderdanen*, „ ende Ingeſetenen, onaangeſien alle bedenkelijke middelen, „ die by eenige qualijk geaffectioneerden, met alle vlijd werden „ aangewend, omme deſelve met verkeerde inpreſſien van hun- „ ne *Natuurlijke*, en *Souveraine Overigheit* te imbueren, egter „ vande ſincere intentien, ende regtmatige proceduren vande ſel- „ ve haare Overigheit, niet anders gevoelende dan 't geene dat „ regt, en de waarheit is, haar ook vervolgens de diſpoſitien van „ haar *Ed. Gr. Mog.* vrywillig onder werpen, ende der ſelver re- „ ſolutien ſonder eenige contradictie, ofte murmuratie acquieſ- „ ceren, ofte opvolgen.

En inde na tyden betuigt hebben.

't Was dan der *Gemeintens Burger-pligt* (als voor is geſegt) de wil, begeerten, en order-gevinge van hunne *Overigheden*, op te volgen, en haar der ſelver *Wetten* te onderwerpen: maar dat deſen, ſulx doende, altijd met lof-pryſinge, en ſonder murmuratie 't ſelve hebben gedaan, betuigen de Hiſtorien niet, maar wel het contrarye; beſonder ontrent het *ſecluderen* van zyn *Hoogheit*, en 't onder drukken van zyn Perſoon, omme te beletten dat hy niet tot de *Illuſtre Ampten* zyner *Vaderen* (hooglijk by 't Volk geliefd

Hoe wel 't de Burgers niet altijd quamen te pryſen.

liefd geweest) soude geavanceert , ende verheven werden : dit hebben de verstandigen altijd gedaan met discretie, ende bescheidentheit, de onverstandigen wat scherper taal (dog anders niet doende) als dese voerende: gelijk wy sulx by den *Heer Aitzema*, en in het *verwerd Europa* , vanden *Heer Valkenier*, als in een Spiegel konnen beschouwen : te weten hoe dat de goede Gemeintens; en Burgerschappen in alle de *Steden*, schoon men de oude *Oranje Helden* , en haare *hoogwaardige Ampten* by alle occazien sogte swart, verdagt, en veragtelijk te maken, nog altijd hunne sugt, en liefde tot die *Familie*, en die wijze van regeringe, die de *Staten* met *d'oude Princen* gehouden hadden , doende uytblinken, nooyt anders, en dat ook discretelijk, als in hunne familliare discoursen , over de geseide handelingen, hun misnoegen getoond gehad.

Besonder 't geen ontrent den Huise van Oranje gedaan is.

Men mogt sulke middelen , als wy getoond hebben, en verder tonen sullen , aanwenden, om dien wortel der liefde, die *dik*, en *diep in 't herte* des Volx, tot den *Huise van Oranje*, en die oude pryslijke forme , en ordre van *Regeringe* , die zy, en hunne Vaderen gelukkig hadden beleeft, was ingeschoten, uyt te roeyen, maar sulx wierd onmogelijk, te doen, bevonden.

Wesende de Princen; en hunne Ampten, seer bemind by 't Volk.

't Is waar, zy schikten hun altijd, in het betragten van hunne pligten , na de *tijd*, ende de *Regeringe* daar onder zy hun door de *Godlyke schikkingen* gestelt vonden ; zy eerden , en venereerden die *heerschappye* daar onder zy leefden ; met betragtingen van 't gene eerlijke *Landsaten* , en deftige *Burgeren* toe komt : maar zy lieten daarom niet na, gedagtig des verleden tijds, stadig om een *Stadhouder*, en het avancement vanden jongen *Heere Prince van Oranje* te roepen.

Daaromme zy wenschten, en riepen.

Sommige *Regenten* , conscientieuse *Leden van Staat* , hun aanmerkende , als van God gestelde *Ministers vande Republyke* (die haar niet alleen, maar het al-geheel behoort , omme de gemene welstant buiten eygen belang te bevorderen, en datter niet eerlijk, nog pryslijker is , met weldadigheden te her-denken , en die te vergelden , als de *Regeering* buiten bekommeringe te bewaren , op de bevondene goe, en geliefde forme, daar onder het *Volk* gewoon is, soekt, en wenst te blyven leven, te bewaren, en die buiten veranderinge vast te grond-vesten) mogten

Sommige Regenten wel willende, hebben de Regering niet konnen herstellen.

ſpreken, en voorſlagen doen, om de oude forme, daar by zy, en alle Inwoonders, gezegent waren geworden, te herſtellen, met den eenigen *Nazaat* vande boven gemelte *Princen*, op te dragen de eminente Ampten van zyne *Hoog-loflijk* en *waardig geeerde Vaderen*, maar ſulx was te vergeefs, en by veelen als Olye tot den brand van eigen liefde, en onbeſette hoogheit gebragt, gelijk 't verder verhaalt ſal werden.

XVI. CAPPITTEL.

By wat middelen men de liefde tot den Huyſe van Oranje, en't Stadhouderlijk Ampt, uyt de herten des Volx heeft ſoeken 't ontwortelen.

d'Afgeſtelde Heren d'anno 1650. weer herſtelt.

WY hebben hier voor eenigſints aangeroerd, hoe dat op den *jong Geboren Prince*, doen hy nog goed; nog quaad kennende, inde wiege lag, al het ooge van af- ofte wangonſt was geworpen, van die genen, die, door de *Vader* in hunnen *Staat* bekort zynde geweeſt, haar wederom met grooter Glans, en Luiſter, door hunne Reſpective *Magiſtraten* verheft, en door de *Staten*, haar daar in beveſtigt vonden; ſoo dat zy wederom, aan 't Roer vande *Regeeringe* zynde gebragt, in hooger agtinge, als ooyt te vooren raakten.

De Soon van een deſer.

De grootſte employen waren voor *hun*, ende *Soon* van een der voornaamſte der opgehefte Heeren, wierd Anno 1653. tot het *Raad-Penſionariſſchap van Holland* gevordert.

Deſen *Man* van een grondig wys begrip, en groodmoedig beleit, wiſt zig, op 't ſchijn van Hollandts gloor, en Hoogheit te vorderen, ſeer diep inde gunſt, en liefde der *Regeerders* intewikkelen, ſoo dat alles wat deſen *Heer* ontrent 's Landtsſaken quam te doen, of voortewenden, gereſolveert, of toegeſtemt wierde; invoegen dat op deſen grondſlag (niet ſonder diſſencie, en groote oneenigheden onder de *Regenten*) het *Stadthouderlijk Ampt* buiten de *Republijk van Holland*, en het *Capi-*

Tragt de Regering te veranderen.

tain-

tainſchap Generaal, ſelfs een *Veld-maarſchalk* ('t welk die van *Holland*, na de dood vanden *Graaf van Brederode*, aan niemand *ad vitam* wilden gegeven hebben) buiten den *vereenigden Staat*, is gehouden, om met der tyd de oude ordre, en forme van Regeeringe verſchuivende, den *Staat* van natuur te veranderen, en een ander weſen te geven: *het welk kon doen een Man, die den tyd waar nam*, ſegt *Valkenier*, dat de *Heer Aitzema* in ſijnen tyd al had geſegt, als hy vande verandering van Regeering op ſekere Plaatſe quam te ſpreeken.

't Verwerd Europa 2. Deel pag. 151.

Om dan de *Regeeringe* van haar oude volmaakte forme, en welgetemperde conditie (dewelke wy beſchreven hebben, te beſtaan, eerſt inde *vryheit*, *van het Volk*, nu Reſiderende inde *Vroedſchappen* der Steden, by Repreſentatie vande eerſte, dewelke overgebragt zynde by d'aanſienlijkheit des *Adeldoms*, den *Souverainen Staat* verbeelden, en, deſe met d'Authoriteit van een *Stadthouder* gevoegt zynde, waarlijk de *Souverainiteit* beſitten; ſoo nogtans, dat hunne *Souveraine vryheit*, door de Conſtitutie vande *Unye*, bepaalt ſtaat, inde overeenkomſte met de *Bondgenoten*, in ſaken die behooren tot de gemeine beſcherminge) alte houden, deſelve geheel eygen te maken, en vande Souveraine wil, en magt van *weinigen* af te doen hangen, ſoo hebben die, die de magt in handen kregen, ſulx door de volgende middelen ſoeken uyt te werken, *ſegt Valkenier*.

By drie middelen,

't Verwerdt Europa 2. Deel pag. 234.

Eerſt met de *oude Princen* ſwart, en verdagt te maken: den *jongen* nagebleven *Vorſt* buiten alle geſag, en employ te houden; en het *Huis van Oranje* klein, en vernedert te ſtellen.

Ten tweden, met dien *dikken Wortel* van *liefde*, dewelke inde herten des Volx al van ouds ſeer diep was geſchoten, uyt te roeyen; te weten, door het bovengeſeide, en dan door flatéringe met den ſoeten naam *Vryheid*, de Gemeente willende wys maken, dat zy meer *vryheyd* ſonder, als met een *Stadthouder* ſouden komen te beleven.

Ontrent de Prins, Het-Volk.

En ten derden, met de *Regenten* te ſtrelen, en te flateren, met een vry gebruik van *abſolute Souverainiteit*, ſoo inder *Steden*, als *Provinciale beſtieringe*: met voorwendinge; dat ſoo langmen d'agtbaarheit van een *Stadthouder* moeſte reſpecteren, hun vrye magt niet volkomen was.

Ende Regeerders,

Om de *oude Princen* Odieus te maken, en den verhaalden

Met de oude Princen Odieus te maken.

wortel uyt 't Volx herten te trekken; waſt genoeg te ſeggen, dat zy 't Land ettelijke, en te noemen hoe veel, Millioenen zy gekoſt hadden; dat deſe het Land quamen uyt te putten; dat de *Stadthouders* van tyd tot tyd gedongen hadden na de *Souveraineteit*; en dat deſelve te groot waren geworden inden Lande; ja de uytſtekenſte dienſten van deſe *Princen* (hier vooren omſtandelijk verhaelt,) ſchaamden ſommige particulieren niet, te bekladden met ſchandlijke laſteringen.

XVII. CAPPITTEL.

Wat Liefde de Gemeente, de Staten Provinciaal, en Generaal, den ouden Prins Willem hebben toegedragen: en hoe deſen Vorſt, met zyne Kinderen, ſeer Godlooſlijk is gedecrïeert gworden.

Geen laſter ſchryvers ontbraken.

MEn ſag nu, en dan, door verſcheide Tractaten, en Faamrovende Libellen, deſe *Helden*, *Vaders*, en *Voorſtanders des Vaderland*, met vuile ongerymtheden, en grove miſdaden aangevreven. Een ſtaaltje voor alle ſal ik ſtellen; in 't jaar 1662. ſagmen (*buiten 't Boek van Hollandts Intreſt*, *'t welk den Autheur naderhandt Amplieerde*, *met ſijne Aanwyſinge der Heilſame Politijke Gronden*, *en Maximen vande Republijck van Holland*, *en Weſtvrieſlandt*) een Boekjen in 't ligt, en eenigen, dog korten tyd opentlijk verkopen, 't welk alle de daden, en verrigtingen vande *Oude Princen*, door een eerloſe handt ſoodanig doorhekelde, en met ſtriemen ſloeg, dat een eerlijk *Hollander*, en opregt Criſten, dit Boekjen (laſterlijk *Stadhouderlijke Regering in Holland en Weſtvrieſland* geintituleert) ſiende, en leſende ſig ſchamen moet, ſulx van een *Land-genoot*, en mede *Criſten* (die zig een hervormde, en vande beſte ſoort, vermat te weſen) te moeten hooren.

Om den ouden Prins Willem.

Om niet te ſeggen hoedanig hy al de *Princen* (die uyt den *Huiſe van Oranje*, ſchenen door den Hemel geheyligt, en bewaart te zyn, om de vervallene ſaken der *Hollanderen* op te regten)

ten) met de penne komt te geeſſelen, ſoo ſiet wat hy van den *Ouden Prins Willem* (ſoodanig door de *Hollanders*, en *Zeeuwen* bemint geweeſt, als oyt een *Opper-Vorſt*, hoewel hy maar een *Stadhouder* was, onder de Sonne van ſijne *Onderdanen* vuuriglijk gelieft is geworden) komt te tuigen, een *MAN* daar van geſegt werd, dat alomme waar hy quam, hy door *Regeerders*, ende *Gemeinten* verwelkomt wierd, met ongelooflijke betooninge van overgeve gunſt en *eerbiedigheit*; de *harten* gingen open; *d'aderen* reſen van blijdſchap: gelukkig die *hem* genaken mogt: en jeder viel zyn deel te kort, in 't aanſchouwen des genen, dien zy voor *'s hemels regte vuiſt*, en dien eenigen, *naaſt God*, hielden, die hen uyt de *Spaanſe-ſlavernie* verloſt had: wat hy voorſloeg, het ſmaakte; wat hy ried, wierd gevolg; 't gemeene Volk van 't Noorder-quartier, noemt hem niet dan *WILLEM VADER*; elk yverde, als hy daar quam, om 't zeerſte; en d'een riep den anderen toe, *WILLEM VADER IS GEKOMEN*, met ſoo een heeten genegentheit, datſe yder ten aanſchyn uytblaakten.

By 't Volk hertlijk bemind.

Sigt Bor Cr. E: van Meteren, ſelfs Bentivoglio en Andere zyne Vianden weſende.

Een *MAN*, daar in de *Staten van Holland* hun hoogſte verpligtinge van dankbaarheit erkennen; gelijk zy in ſeekeren brief, anno 1597. aande *Staten van Vrieſland* geſchreven, betuigen; ſeggende „dat tot het beleit vande gemeene ſaken in deſe Lan„den, geen Perſonagiens te bedenken, ofte vinden waren, die „met meeder Confidentie, verſekertheit, en dienſt konden „werden gebruikt, als de Deſcendenten vanden *Heere Prince* „*Willem* den eerſten: rememorerende de loffelijke Reſolutien, „heerlijke expeditien, exploiĉten, en aĉtien by den Hooggemelten *Heere Prince*, ende zyne *Kinderen*, ſonder verſchoning „van *lyf*, *goed*, ofte *bloed* tot afweeringe der *Spaanſe-tyrannien*, ende bevorderingen der *Nederlandſe vryheden*, ende *wel*„*varen* genomen, en gedaan: en hoe alle *Patriotten* haar daar door „verbonden houden, aan deſelve familje; en particulierlijk „hoe 't *haar Ed: Gr: Mog:* leed ſoude weſen, met raad, „daad, of coniventien deel te hebben aan eenig ongelijk, „'t welk den voorſz. *Huiſe* aangedaan, of aan eenige ſiniſtre im„preſſie, die tegens deſelve ſoude mogen werden gegeven: „om de ondankbaarheit, in ſullen ſtuk Godt de Heere en alle

By de Staten van Holland hooglijk geprefen.

„eer-

„ eerlijke Menschen ten hoogsten mishaaglijk , *Bor* 34 *Boek*, *fol.* 17.

En byde Staten Generaal danklijk is geroemt.

Wat dankbaarheit , en estime , *de Generale Staten* voor desen *Man*, en sijn *Edel gemoed* , hebben gedragen , betoonen zy met het Latyns *Graf-schrift* dat zy op een *Koninklijke Tombe*, tot een gedagtenisse ter eeren zyner deugden , en daden , binnen *Delft* opgeregt , hebben doen stellen , luitende aldus.

DEN GOEDEN
en
GROOTEN GOD
en ter eeuwiger gedagtenisse
VAN
WILLEM VAN NASSAUW,
Prince van Oranje,
VADER des VADERLANDS,

Verd. vande Hollandse Reg. pag. 86.

Die meer heeft geagt het welvaren des *Vaderlands*, als zyn eigen , en der zyner welstand : die magtige Heyr-legers meest met zyn eigen geld tweemaal heeft geworven , en tweemaal aangevoerd ; die onder 't beleid vande *Staten* , de Spaanse Tyrannye heeft uytgedreven ; den waren Gods-dienst hersteld ; en de al-oude Vryheden des Lands weder opgeregt : en die eindelijk de wankelende Vryheid self aan PRINS MAURITS, de Soon, en Erfgenaam van zyn *Vaders* Manhaftigheit heeft over gelaten , om van hem gevestigt te werden. Waarlijk een Godvrugtig , voorsigtig , en onverwinlijken Held : den welken PHILLIPS de II. *Koning van Spanjen*, dien schrik van gants EUROPA heeft moeten vresen ; sulx dat hy hem niet heeft kunnen overwinnen , ofte intimideren , maar door een omgekoft *Moorder* , en bedrog alleen , heeft konnen ombrengen.

Aen den welken daarom
DE
VEREENIGDE PROVINTIEN
Dit eeuwig-durende Gedenk-teken,
Van zyne verdiensten , hebben doen stellen.

Soo

NB. *Dit Graf-schrift in 't Latyn , heb ik in onse Taal by den aangetogen Autheur verduyst gevonden : waaromme ik den Leser bidde my te verschoonen , dat ik my met de vederen van andere optoye , 't welk ik veelmaal heb moeten doen , vermits ik geen taal-kundigen wesende , verscheyde saken van vreemde , soo Griex , Latyns , en andere taal-sprekende , Autheuren , uyt Duyts , of France Oversetters gehaalt hebbe.*

Soo een *Man* (gelijk men siet) die by de ouden van groot, en klein, is geagt, en geert; vande *Gemeentens* vieriglijk bemint, vande *Hollandse Staten* hooglijker geroemd, ende vande *Generale*, tot dankbetooninge, met soo een eeuwige gedagtenisse is verheerlikt geworden; dorst onder meer andere, *God betert* een schantvlek vande Natie versmaden; en alle sijne actien, en daden traduceren, en schandelijk verdrayen: sig niet schamende, na dat hy desen onvergelijklijkken *Prince* voor een *Huigegelaar*, geveinsden *Hipocryt*, een *Eer*, *Staat*, en *Regeersugtigmensch*, die een onwettige Opper-heerschappye ambieerde, had gescholden, te seggen, by forme van aanmerkinge, op 't geene hy van des *Princen* daden, en verrigtingen gesegt hadde, als volgt.

Godlasterlijk uyttescheIden,

„De *Pluimstrykers*, en *Hoofsche Vleyers*, (segt hy) komen gemeenlijk *Prins Willem* den eersten, dese bynamen van eere toe te „schryven, dat hy soude zyn, een *Grond-legger*, en *beschermer* „*der vereenigde Nederlandse vryheit:* maar de toepassingen van „dese benamingen, te regt aanden proef-steen der waarheit „zynde gebragt, soo salmen bevinden, niet minder als de voor„schreve eer-benamingen, in den selven *Prins* plaats te konnen „grypen.

„Want, wat voor eerst d'eerste benaminge belangt, als dat „den *Prins* soude wesen een *Grond-legger der vryheit*, soo kan tot „wederlegginge van dien, niet alleenlijk werden aangemerkt, „dat den *Prins* met de andere *Grooten van Nederland*; door ha„re oneenigheden de eerste aanleidinge tot de onderdrukkinge „der *vryheit* hebben gegeven; en hy met *de verbonde Eedelen*, „het loffelijke werk der verlossinge deser Landen inden eersten „met yver hebbende aangevangen; dog daar na door hare on„eenigheit, ende komste vanden *Hertog van Alba*, soo beklaag„lijk, met sijn weg vlugten, hebbende verlaten, niet ten on„regte kan gesegt werden, *den eersten grontslag tot de ellendige* „*slavernye der Landen, als doen geleit te hebben.* Wat lasteren! „maar ook ten tweden, dat alle des *Princen Heir-togten* door „hem, ende zyne van buiten, tot verlossinge der Landen aan„gebragt, tot niet zynde gekomen, alleenlijk hebben gestrekt, „tot agterdeel der Landen, en versterkinge harer Vianden; soo „dat de genadige, en onbegrypelijke *bestieringe Gods*, alleen de

V v „*ver-*

„*verlossinge*, en dien volgende de *gronden der vryheit* moeten
„werden toegeschreven.

Wel lijkt dat immers geen deftig Man, die *God* de *Heer* de volle eer van *'s Lands verlossinge*, verworvene *vryheit*, en *verkregene Heylen* komt toe te eygenen? maar is dat den onbegrypelijken, dog *Alwerkenden God* eeren, en verheerlijken, sijne *werktuigen*, waar door hy sijn wonderen komt uyt te werken, te lasteren, en als werktuigen des Duivels te smaden? doet hy sulx niet? als hy ergens rond uyt seit? dat *Prins Willem de eerste* door geveinstheit, en vuile Kuiperien, *Prins Maurits* (gelijk *Licester* had gedaan) door schynheiligheit, *Prins Frederik Heindrik* door zyne kostelijke Heir-togten, en *Prins Willem de twede* door openbaar geweld, het Land, ende Graaflijke Hoogheit hadden soeken opteslokken.

Stadhouder. Regering pag. 87.

Als mede zyn Soonen, en Neve.

Men sal seggen, *God* heeft het Land verlost, maar *die waar door* hy 't gedaan heeft, hebben 't selve in banden gelegt; *God* heeft het Land beschermt, *en die waar door*, hebben het selve onderdrukt; *God* heeft het in volle vryheit verhoogt, maar *die waar door*, hebben het Land in een ellendige slavernye gebragt: *God* heeft 's Landts wel-zyn gegrontvest, en den Staat in versekeringe geholpen, maar *die waar door* (te weten de *Princen van Oranje*,) zyn oorsaaken van desselfs swakte, ende onmagt bevonden; *'s Lands Wapenen* haar in handen vertrout (immers onder niemant anders gezegent geweest) zyn door haar mis-bruikt, tot onderdrukkinge van *'s Lands Regeerders*, hunne *Souveraine Heeren*, ende *Meesters*; de kostelijkheit van dese Wapenen, hebben het *Land geswakt*, de *gemeente uytgeput*, en den *Staat* dikwyls *op schragen geholpen*: in 't kort *zy* hebben de *Wapenen* meest gebruikt, (is deses Mans seggen) om hun eygen *Majesteyt te Grontvesten*, en het alles onder haar *slaafs* te maken.

XVIII. CAP.

XVIII. CAPPITTEL.

Door 't lasteren, en qualijk spreken vande Princen van Oranje, wierd de liefde des Volx niet weggenomen: maar partyschappen gevoed.

MEt soodanige vaddig, en lasterlijke voorwentselen, meenden de haters van *Gods geheyligde Beelden*, de Hollandse *Burgerschappen* wasse neusen aantedraayen, even of het steekblinde Mollen geweest waren; men mogt sulke, of diergelijke Tractaten, die min, of meer odieuselijk spraken, en lasterden, in 't ligt geven: ofte *Hollands intrest* op seekere (soo genaamde) *Heilsame Polityke gronden, en Maximen vande Republijk van Holland, en West-Vriesland*, aanwysen, (daar ik niet anders van segge, als dat den Autheur niet alleen de *Stadhouders*, en 't *Stadthouderlijk Ampt*, toonde te wraakten, maar met Disreputatie vande geobserveerde ordre, die inde *Politike Regeering* tot dien tyd gehouden was, quam te spreeken; invoegen dat de *Staten van Holland* het geseide Boek, op den 18. Mey 1669. by Plakkaat verboden te verkoopen, op peene van 600. gulden met dese expressien, *om dat het selve Boek in veele ingredienten, en passages injurieus, lasterlijk, en ten hoogsten detestabel was*, intrekkende het Octroy byde Vergadering vande selve *Staten*, in absentie vande meeste *Regenten* op den 10. December 1668 gegeven, en byden voornaamsten bevorderaar van 't Octroy onderteekent geweest) omme de liefde tot den *jongen Prince* uyt der gemeentens herten weg te mayen, maar 't scheen dat *God de Heer* desen wortel met zyne bevogtinge, nog altyd quam te voeden; veele instortende ware dankbare herten tot God, wegens zyne Zegeningen, ontrent d'ordre van des Staats oude Regeeringe; geheyligde eerbiedigheit tot hare *Overheden*, die haar daar onder bestuurden; en een grootagtinge voor *d'Oranje Vorsten*, als *werktuigen* waar door hy den grond tot zyne Zegeningen gelegt hadde.

Niet jegenstaan 't lasteren,

't Verw. Europa 2. Deel P. 236. 237.

Soo heeft de gemeente altyd 't Huis van Oranjen bemind,

Buiten eenigen die mede verbittert wierden.

Ik beken dat sommige goede *Burgers*, ende *Land-saten*, de subtile, en wel redenerende, dog met der tijd betoonde leugenschriften, op de schors siende, sonder de natuur, en de waarheit der saken te doorgronden, van desen *Alsem* verbittert wierden; die siende de middelen, die sommige *Overheden* tot uytroeyinge vanden geseiden *wortel der liefde* quamen aan te wenden, het selfs een schande begonden te rekenen, agtinge te hebben, of toonen te dragen, voor *die geen*, die zy naast *God*, en haar *Wettige Regeringe*, daar desen een voornaam Lid van waren geweest, hun wel-zyn, en gerusten Staat, schuldig waren.

Verwerd Europa 2. deel Pag. 150.

De middele om dese liefde weg te nemen

Tot uytroeynge van dien *wortel*, moest men de voorwerpselen, die de gedagtenissen der *Princen* rememoreerden, uyt het gesigt, en 't gehoor des *Volx* weg nemen: waar toe (segt *Valkenier*) de *Wapenen der Oranje Vorsten* over al wierden weg genomen; de *Stadhouderlijke Stoelen* in sommige Plaatsen weg geruimt, die daar van oude tijden gestaan hadden; en *s'Princen Hof* op sekere Plaatse verkoft aan particulieren, om geraseert zynde, andere Gebouwen daar op te Timmeren. Op 't twede verbood men de *Predicanten* in 't toekomende meer voor den *Prins* te bidden, waar om men haar voorschreef (*segt hy*) sekere formulieren van Gebeden: en dat men in verscheide *Provintien* de *Predicanten* bestrafte, die de loffelijke daden vande *Princen* op haalden, ende fauten in de Regeeringe bedektelijk aan wesen.

Te vergeefs gebruikt

Niet jegenstaande dese gebruikte middelen, en dat men van ter zyden de *Predicanten* ten platte Lande met hoop voede, van haar sober Tractament met 100. gulde te verbeteren, indien zy na lieten voor den *Prince* te bidden, soo heeft men sulx nooyt daar toe konnen brengen: maar men hoorde (uytgesondert in sommige Steden daar het absoluit verboden was) in alle Kerken voor den *jongen Oranje Vorst*, vuurige Gebeden ten Hemel op zeinden; waar door de gemoederen van veele *Land-saten*, in liefde groenend, en bloeyende bleven.

't Qualijk spreken vande Princen.

Daar mogtender gevonden werden, die, veraard wesende, alle het doen der *Stadhouders* qualijk duiden; en d'ondankbaarheit soo diep hun *Zielen* lieten inglippen, dat selfs niet eene actie van zyn *Hoogheit* hun konde behagen, soo dat zy altijd 't eene quaad, of 't ander, daar uyt wisten te smeden, om hun party,

en

en viandschap uyt te doen blinken, maar wat warent, als saaken van schadelijken effecte, dewijl men daar door de partyschappen, tussen de Burgeryen &c. van dag tot dag sag aanwassen.

Werkt partyschappen.

Wat zynder niet wel vuile, en ongerymde laster-redenen, tegens het edel bloed *van Oranje* uytgebraakt; daar van, wy selfs eenige met onse ooren gehoort, ge-yst hebben: kan ook den haat verschrikkelikker taal spreken, als de Heer *Valkenier* vertoond? die de gruwel woorden van eenige verhalende, daar van met waarheit segt, *dat zy magtig waren, om Gods wraak, en vloek, over ons Land, over ons, en onse Kinderen te halen?*

Lasterin gen by deze.

't Verw. Europa 2. *Deel Pag.* 250.

Een verstandig, en Gods-weldaad-erkennende *Burger*, willende in faveur vande *Oranje Helden* spreken, of de *Heylen onses Vaderlands* de *Stadhouderlijken dienst*, onder de Staatse Regeringe toe-eigenen; de sulke wierden by eenige voor dwasen, en weetnietten gescholden, die niet verstonden, nog bevroeden konden, waar in *Hollands Heylen* gelegen was: seide men inde *eendragt vande Regeerders*, en inde bewaringe, vande *welgetemperde*, en oude hergebragte costuimen van *Regeringe*; soo wast, de oude ordre was gebreklijk bevonden, ter oorsaak de *twedragten* daar door (te weten door de *Hoofden*) gebooren waren; seide men dat de Historien sulx niet quamen te melden, maar ter contrarie, dat de *Stad-houders* veel *twedragten* hadden verhoed, altijd een sekere *Harmonie* tussen de *Bond-genoten* gevordert, en een goed *temperament* inde Vergaderinge vande *Staten* van Holland hadden gehouden; sulx waren onwaarheden: maar men moest gelooven dat zy de *Harmonie van eenigheit* hadden gebroken, de getemperde gemoederen dikwijls inde Vergadering van *Holland* gealtereert, en door hun *authoriteit*, de *Staten* veeltijts geintimideert, en tot hunnen wil alleen gedisponeert; nampmen sulx voor contant niet op; dan was men geen goed *Patriot*, nog beminner van *Hollands* volkomene *vryheit*.

Lofsprekingen by genen.

In 't kort (ik spreke door ondervindinge) dorst een *vry Burger*, met gegronde redenen, op gepasseerde gevallen, vragen, wie d'oorsakers waren van krakeelingen, twisten, en twedragten tussen Leden, en Steden vande *Provincie*, ook tussen de *Provincien* selfs wen-men *Holland* sonder *Stadhouder*, en den *ge-eenigden Staat*, sonder *Generaal Krygs-hoofd* sag; soo wast altijd de

wan-devoiren van eenigen (te weten der onmagtigste) was het geen laffer bescheit, of scheldinge: even of soo een *Man*, een hater van zyn *Vaderland*, of een versmader vande *Staatse Regeeringe* ware geweest, schoon soo eenen misschien meer kennisse van, en grooter respect, en agtinge voor, en tot het *Vaderland*, en dessels *Regeringe*, als zyn bestryder, quam te dragen.

XIX. CAPPITTEL.

Men soekt in Holland den Jongen Prince klein te maken; maar Koning Carel in zyn Rijk hersteld werdende, soo scheen dit een anderen weg te willen nemen.

BOven dese maniere van doen der onderlinge *Burgerschappen*, en die meerder waren, om de *Princen* swart, en *'t Stadhouderlijcke Ampt*, hatelijk te maken, soo by de Regenten, ende de Gemeinten, die eenigsints nog na de *oude forme van Regeeringe*, en 't Huis van *Orange* mogten hellen; soo verhaalt *Valkenier* dat die de klem hadden, om die nog vaster te krygen, het geseide *Huis* klein, en vernedert sogten te stellen; met het bekorten van des *Princen Authoriteit*, ontrent sijn patrimoniale goederen, als *Geertruidenberg*, *&c.* en om dit werk te beter inde vuist te krygen, sogt men de *Prins-Gesinde* uyt de *Vroetschappen der Steden*; en uyt de *Hooge Collegiens van Regeeringe* te houden: alleen, de sulke op den stoel van eere, en voordeel helpende, diemen als vertroude vrinden kende, om de oude ordre te dempen, en de *Regeering* buiten een *Stadhouder* te bewaren. Hier toe wilde men den *Jongen Prince* tot de minste employen niet geavanceert hebben; Invoegen datter waren die rond uyt dorsten seggen, dat by aldien zyn *Hoogheit*, quam soliciteren om een Vaandel, men hem het selve soude, en moeste weygeren.

Die Oranje liefden uyt de Regeering gehouden.

't Verw. Europa 2. Deel pag 257.

En den jongen Prince klein.

't Is waar, dat wanneer *Engelands Regeeringe*, in 't jaar 1660. ver-

verwonderlijk ſijn omdray nam, dat deſe *Vereenigde Regeering*, ook haar meſures van Staat, na deſe omkeringe nemende, zy den herſtelden *Konink Carel*, door begroetinge, nodigging, en onthalinge, beſondere teekenen van groot-agtinge toonden; en de Recommandatie van ſijnen Neve den *Prins van Orange*, beantwoorden, met termen die den *Koning*, en ſijn geheele Huis, volkome genoegen quam te geven.

Den Koning van Engeland by den Staat onthaalt.

Selfs die van *Holland* (wiens *Penſionaris* te vooren niet had konnen lyden, dat eenige Actens, wegens deſen *jonge Prince* de Vergaderinge overhandigt wierde met het enkeld woord, zyn *Hoogheit* inden Hoofde (*ſans quene*, gelijk *Aitzema* ſpreekt) ſonder andere titulen; maar verſtond, 't welk by reſolutie vanden 4. Maart 1656. wierd geordonneert; dat in alle Acten op den naam vanden Vorſt gebruikt, den titul van zyn *Hoogheit* niet meer inden Hoofde ſoude mogen geſtelt werden, maar alleen DEN HEERE PRINCE VAN ORANJE, en dat in 't vervolg kon geſeit werden, als relatief op het eerſt geſeide, zyn *Hoogheit*, *Hooggemelten Prinse*, of *dergelyke*) ſiende den yver van *Zeeland*, en d'inclinatie van d'andere *Provincien*, hebben, om de recommandatien der *hoog* bemaagden eenigſints te voldoen; en den *Koning* te believen, haar na tijd, en geval geſchikt: verklarende op den 25. September 1660. de educatie vanden jongen Heere *Prince van Oranje* te willen by der hand nemen; en met ſorg te behartigen, dat hy als een *waardig pand*, en een *inſtrument van groter hoope* voor deſen *Staat*, mogte op getrokken werden, *ten dienſte deſer Landen* &c. om bequaam te worden tot bedieninge vande hooge Chargiens, en Employen, by zyne Voor-Vaderen op commiſſie van haar Ed. Gr. Mo. bekleet &c.

Krygt belofte voor zynen Neve vande Staten van Holland

Aitz. 40. *Boek Pag.* 646.

Waar over vande *Princeſſe Royaal* bedankt zynde, ſoo hebben zy, om dito *Princeſſe*, en den *Koning* nog meer te believen, haar *ſecluderende Acte* vanden 4. Mey 1654. hier vooren gementioneert, op den 29. September 1660. *gemortificeert*, deſelve verklarende van geen effect, kragt, ofte waarde te weſen; en tot bevorderinge vande boven geſeide *educatie* ſoude men de *Prince* geven een goed *onderhoud*, en goede *Raats-lieden*: dog ſulx trotteerde tot op den 13. April 1666. als wanneer hy eerſt tot *Kind van Staat*, effectivelijk is aan genomen, onder de opſigt vande

Die de ſecluſie mortificeeren &c.

vande Heeren van *Noortwyk*, *Blydenborg*, *Valkenier*, *Foreest*, en *Johan de Wit*; over hem ſtellende tot Conducteur, den *Heere van Gend*, eerſte, en ordinaris Gedeputeerde ter Generaliteit wegens *Gelderlandt*.

XX. CAPPITTEL.

Diſpuit onder de Leden, over 't aanſtellen van een Generaal Veldheer, wanneer dezen Staat met Engeland, en Munſter in Oorlog was: tonende eenigen een grooten afkeer van den Prince van Oranje te hebben.

Den Staat in Oorlog.

EGter, alle deſe formaliteyten van agtinge, liefde, en eerbewys, was ſonder beloften, ofte verſeekeringe van den *Prince* in tyd, en wylen, tot eenig *Staats* employ te ſullen brengen, hoe ſeer de andere Provincien tot deſſelfs bevorderinge arbeidende waren; want in den geſeiden jare 1666. wanneer den *Staat* met den *Munſterſchen Biſſchop* in Oorlog ſtond, en dat groot, en klein, ſoo buiten, als binnen s'Lands murmureerde, van dat deſen *Staat* haar door een *Muis* (ſoo *Aitzema* ſegt) liet byten, en datt' alles wierd geweten, ſulx te herkomen van dat de Militie ſonder een *gerequireert Hoofd*, of *Illuſter Generaals Perſoon* bevonden wierd, ſoo wildemen wel een *Reſpectueux Veldheer* hebben, maar 't ſelve den *Prins van Oranje* (welken naam alleen eertyds ſoo een *Gemytert Hoofd* als deſen, die den *Staat* nu ten uyterſten embroeilleerde, ſoude konnen in vreſe, en als onder de knie hebben gehouden) optedragen, wiſtmen tegens de reſolutie van alle *de Provintien*, ende begeerte van veele *Regeeringen* in *Holland*, (wel tot *veertien Leden* ſegt *Aitzema*) te declineren: op 't voorgeven van ſijn vermaagſchap met *Engeland*, dat mede haren Viand was: willende liever *Vrankrijk*, die haar met zyne fameuſe *Auxilaire Troepen* byſprong, met het aannemen

Aitz. 46. Boek pag. 790.

Vereiſt een Veld-heer

Holland wil den Prins niet, en ſlaat Turenne voor.

men van *Monsieur de Turenne* verpligten, als jets te doen, waar door men sijne *Majesteyt* eenig mis-noegen soude geven; 't welk hy uyt het avancement vanden *Prins van Oranje*, wiens Princelijke Stad, en Sterkte hy Gedemolieert, en by gevolg seer geoffenceert hadde, soude konnen, en mogen nemen.

Een *vreemdeling* (die naderhandt sijn volstandigheit tot *Gods Kerke*, voor wien soo eenen had moeten yveren, getoont heeft) quamp... voorteslaan om 's Lands vermogen in handen te stellen; ende Recommandatie, door den Heer *Keurvorst van Brandenburg*, in faveur van sijn *Hoogheit*, gedaan met seer beleefde, en submisse termen, werd seer qualijk opgenomen; selfs soo, dat *Holland* niet begeerden dat daar van soude werden gegeven Copye aande *Provintien*, die sulx versogten; en obligeerden men den *Heer President* den Brief van Recommandatie weder inde sak te steeken, sonder daar over te delibereren, veel min te resolveren; seggende op 't weder vertonen van het geseide Memoriaal ,, Dat haar absoluit verboden was, aan-
,, tenemen eenige Recommandatie, van eenig vreemd *Prins* tot
,, Avancement van yemand, wie het ook mogte wesen; ja dat
,, soodanigen Gerecommandeerde, wierd verklaart *inhabiel*, om
,, eenig *Ampt* te bekleeden; seggende vorder, dat het niet kon-
,, de werden Geexcuseert, van *Seditie*; en dat de *Ministers van*
,, *Brandenburg*, die deese saake Pousseerden, als seditieuse, door
,, sulx souden verliesen de exemtie, en 't effect van haar *Caracter*.
,, Hoe zeiden zy ook, huiden Recommandeert sijn *Ceurvostelijke*
,, *Doorlugtigheit* den *Prince*, Morgen mag den *Koning van*
,, *Vrankrijk* den *Dolphyn* Recommanderen &c. Toonende daar mede een gelijke nabeschouw van verdagtheden te nemen, op het Recommanderen van een *Vorstlijken Jongeling*, die in hun ingewand (om soo te spreeken) geteelt, en in haaren boesem opgevoed wesende, geen *Vaderland* kende dan waar hy Gerecommandeert wierd, als op de Recommandatie van een *Vytlander*, ja van d'Erf-soon vanden gedugsten *Monarch* van *Europa*; alleen om dat de Recommandatie herquam van eenen *Vytlandigen Prince*, diemen dreigde de beloofde subsidien niet te sullen betalen, indien hy (te weten zyn *Ceurvostelijke Doorlugtigheit*) persisteerde by soodanige Recommandatien.

En nemen seer qualijk de Recommondatie voor zyn Hoogheit gedaan,

Aitz. 46. Boek pag. 1007.

XXI CAPPITTEL.

Holland d'andere Provincien niet konnende disponeren, om het Stadhouderschap van 't Capitainschap Generaal &c. te separeren; maken 't eeuwig Edict, daar toe, van hunne zyde.

SOodanig een taal voerde men by den Oorlog, maar toonden de yverigste Bewindhebbers, die *'t Hollands Roer* van Regeeringe na haaren sin, en bevattingen konden bestieren, in dien tyd afkeerig te wesen, van sijn *Hoogheits* bevorderinge tot *Staats waardigheden*, om dat zy merkten dat den *Vorst* dagelijx in *genade by God*, en *liefde by het Volk* opwies, niet min waren zy daar tegen gescherpt, wanneer den *Staat* in Vrede en Alliantie met de *Gekroonde*, en *Gemyteerde* Hoofden, van *Engeland*, en *Munster* waren getreden. Den tyd naderde dat zyn *Hoogheit* haast agtien jaren soude bereiken, tegens welken tyd, men verwagte dat de *Bondgenoten*, volgens genomene Resolutie, van sijn verheffinge tot eenige Eminente Charge soude spreeken; aangesien *Zeeland* seer tot sijn Avancement inclineeede, en dat de andere *Provintien* door bevondene Preuven vandes *Princen* oordeel, Capaciteit, en discretie niet min als sulx sogten.

Den tyd gekomen om van zyn Hoogheits verheffinge te spreken.

Hierom tragtemen de andere *Provintien* daar in te voorkoomen, door middelen die het avancement van sijn *Hoogheit* tot de *Hoogwaardige Ampten zyner Voorvaderen* soude beletten; Mortificeerende ten dien einde voor eerst, het *Stadhouderlijke Ampt* hunner *Provintie*; en ten anderen indien zy *Hoogheit* by eenige van d'andere *Provintien* tot *Stadhouder* wierd aangenomen (om hem dan van het *Krygs* beleit te versteken) soo sogten zy door obligeante redenen, en vrindlijke versoeken de andere *Provintien* te bewegen het *Capitaien, en Admiraalschap Generaal*, van het *Stadthouderschap* te scheiden.

Dat Holland wil voorkomen met het Morrificeren van 't Stadhouderlijk Ampt.

Dog

Dog ſulx niet konnende te weeg brengen, en merkende dat de andere *Provintien* (buiten *Uytregt* die haar altyd meeſt na *Hollands* wil ſchikte) daar tegens grooten afkeer hadden; ſoo hebben zy opden 5. Auguſty 1667. met het vermaarde *Perpetuel Edict*, dat is, door een eeuwigblyvende Wet, vaſtgeſtelt.

En het maken van 't eeuwig Edict.

1. Dat zy de geheele *Raads* en *Magiſtraats beſtellinge*, nevens de verkieſinge tot de ordre vande *Ridderſchap*, en alles wat daar aan, en van quam te hangen, ſouden aan haar ſelven behouden, ſonder ooyt ofte oyt aan yemand 't ſelve in 't geheel, of ten deele te ſullen mogen overgeven.

2. Dat zy insgelijk alle *Ampten*, *Officien*, *Beneficien*, en *Bedieningen*, op dien voet aan haar ſouden behouden; ſonder jets daar van te ſullen overgeven, behalven de *Ampten*, die inde *Campagne*, of inde *Expeditien te Water*, ofte *Lande*, ſouden komen vacant te werden; voor welke zy een naarder Reglement ſouden beramen.

3. Dat zy de *Bondgenoten* ſouden tragten te bewegen, en ſien ſoo ver te brengen, dat door eenparigheit het *Capitain*, en *Admiraalſchap Generaal* ſoude Geſepareert werden van het *Stadhouderſchap*; of dat wanneer het Oppergebied vande *Militie* aan yemand wierd opgedragen, dat ſoo eenen niet ſou mogen weſen, of blyven, *Stadhouder* van een, ofte meer *Provintien*; ten welken einde zy ſulk eenen, nog alle andere, geen *Stadhouder* van haar *Provintie* ſouden maken, als 't ſelve doodende, en te niet doende.

4. En op dat ſulx volkomentlijk mogte ſtand grypen, ſoo moeſten alle *Heeren*, doen in ordre vande *Ridderſchap* beſchreeven, ofte inde *Vroedſchappen* weſende, of namaals inde *Ridderſchap* beſchreven, of tot *Vroedſchap* verkoſen werdende, met *Solemnelen Eede ſweren* dit derde Artikel punctuélijk optevolgen: en te verklaren by Eede, ſelfs, of door andere, noyt eenige propoſitie te doen, tot verkieſinge van een *Stadhouder*. Deſgelijx den *Raad-penſionaris* inder tyd, moeſte *ſweren*, geen propoſitie nog omvrage, veel min Concluſie te formeren, op *deſe ſake*; maar deſe pointen te maintineren, en ſtaande te houden met alle ſijn vermogen.

5. En tot een onbeweeglijke vaſtigheit van het 3. Artikul,

 ſoude

soude uytdrukkelijk inde instructie soo voor een *Capitain*, als *Admiraal Generaal* ingelyft, en den ge-eligeerden by eede verpligt werden, niet alleen noyt directelijk, of indirectelijck, daar jegens te doen eenig versoek, maar soo hem het *Stadhouderschap* 't eeniger tyd by eenige *Provincie* mogte werden opgedragen, het selve te refuseren, en vande hand te wysen: gelijk sulx by d'acte breeder kan gesin werden, by *Aitzema*.

Aitz. 47. Boek pag. 168.

XXII. CAPPITTEL.

Veele Leden nemen 't bovengemelte qualijk, dog werden door de pluraliteit tot den Eed gebragt: en de Gemeente wildemen wys-maken dat zy meerder vryheit sonder, als met een Stadhouder souden genieten.

vele Leden daar over beswaart, willen den Eed niet doen.

't ONtwerp van dese vreemde verbintenisse quam veele *Hollandse Leden* ook vreemt te vooren; die swarigheden stelden in den *Eed*; seggende, 't streedt tegens haar *Vryheit*, by aldien *zy Verbonden*, en *d'andere Provincien vry-bleven*, soo dat het de Heeren van Holland niet eens konden werden voor den 21. December, als wanneer na veel en scherpe debatten de *Pluraliteit* het werk doorsettende, drie Heeren uyt de Vergaderinge, als *Maasdam*, een *Lid vande Ridderschap*, *Valkenier van Amsterdam*, en *Lange-Wagen van Hoorn*, Gedeputeerde *Burgermeesteren*, afschikten, tot alle de *Vroedschappen* der *Steden*; om die *Raads-vergaderingen*, den Eed af te nemen: Het welk soo stip, en prompt, sonder tegen spreeken volbragt wierd, dat yder zig daar over verwonderde.

Aitz. 47. Boek pag 169.

Werden by meerderheit daar toe gebragt.

„ Maar de Reden was (seit *Aitzema*) dat de Pluraliteit daar zynde de andere haar niet dorsten stellen tegens de *Plausible Namen* „ van *Liberteit*, en *Privilegien*: vreesende indien zy haar afkeerig toonden van den *Eed*, uyt de *Vroedschappen* geworpen te

wer-

,, werden; en blame te dragen, te willen contrarieeren de *Gulde*
,, *Vryheit*; om welkers krenkinge men de Wapenen hadde aan-
,, genome tegens *Spanjen*. Men bevond (seid hy verder) dat die
,, voor dees meest geroepen hadden, om aan den Heer *Prins van*
,, *Oranje*, de eminente Charges van sijne *Heeren Voor-Vaders*
,, te geven, sulke te zyn, die inde Steden haar reekening niet von-
,, den, maar onder lagen, de bovenleggende swegen stil, en de-
,, den wat zy wilden: maar nu hadde het *Nectar Autotraticum*
,, bevangen het geheele Lighaam vande Regeeringe, want zy
,, kregen hier mede het groote *Privilegie Patria*, de Kroon van
,, alles, daar by alle *Privilegien*, ende *Voorregten*; *uytgebeden*,
,, *afgekoft*, of by *blyde inkomsten* der *Graven* verkregen, niet te ge-
,, lijken waren.

Als tot 't geen, dat elk daar na behaagde.

De *Graaflijke Kroon* meenden eenigen hier mede volkomen op hunnen kruin te hebben, sonder na 't ooge van die, of desen om te hoeven sien: soo dat by na yder Stad, en Regent, behagen nam inde *Peerlen* van desen *Diadema*, om hunnen *Staats-Hoed* van volle vryheit, daar mede op te luisteren.

De Gemeente had geen meer Vryheit doe als te voren

De *Gemeente* diemen flateerde met desen *soeten Naam* Vryheit, even of zy by dese ordre van Regeeringe, abondanter *Vrugten van Vryheit* souden genieten, als voor heenen, en konden dit te gelijk soo niet bevatten; vermits men niet konde seggen, in wat saken meer *Vryheit* voor de Gemeente gelegen was; of na meerder vryheit bleek, als de gemeente ten tyde der Stadhouders genoten hadden.

't Verw. Europa 2. deel pag. 449.

Des, om hier niet te seggen met *Valkenier*, dat de vryheit der Gemeente by de laaste 22. jarige Regeeringe sonder *Stadhouder* soo verre declineerde, als de magt vande *Overigheit* verheven wierd; dewyl men de Regenten inde *Steden* had gegeven t'hoogste ontsag, ja selfs de Souverainiteit, dewelke met de vryheit der Gemeente incompatibel, en contrarie, is gelijk *Valkenier* spreekt, soo sal ik met Reverentie, en Circumspectie, met het examineren vande oude dispositie over de *vyf Hoofd-Zuilen van Staat*, beschouwen, of ook de *Gemeente* meerder verdrukkinge, en minder vryheit hebben genoten, by de Regeering, met, als sonder *Stadhouders*.

't Welk getoont sal werden.

XXIII. CAPPITTEL.

Waar in werd ge-examineert, of de Hollandse Onderdanen in Gods-dienst verschillende, min vryheit met, als sonder Stadhouders genoten: en of den Gods-dienst beter sonder, als met Stadhouders is behertigt geworden.

ALle *Regeringen* zyn goed, en de gebreken daar in, is by den *Mensche* die de Regeringe is toevertroud: de *beste* zyn die, die na 't humeur, en den aard der Volkeren, die geregeert werden, getempert, ende gecompasseert zynde, hunnen *Staat* konnende beschermen, het *Volk* eenige pryslijke *vryheden* komen te laten; dewijl de *vryheit* het eenigste is, dat een *Volk* komt gelukkig te maken. Dit hebben wy in onsen *Voorschouw* wijdlopig getoond, en na de kragt onser bequaamheit omstandelijk gewesen; ende gesegt, datter geen *Volk* soo dom, of slaafs te vinden is, die niet na *vryheit* komen te wenschen, ende te arbeiden, om hunne *Personen*, en *Kinderen*, onder een *vryen Staat* te mogen gestelt sien: besonderlijk wanneer zy konnen, of komen te begrypen, waar in die *vryheit* bestaat, waar by datse versekert is, en waar door datse moet, en sal beschermt, en versekert blyven.

De vryheit maakt het Volk gelukkig

De *Hollanders* van ouds een *vry Volk*, hunne *vryheit* kennende, en daar over altijd seer yver-sugtig geweest zynde, quamen deselve door hunne Ramp-salige twisten onder 't magtige Huis van *Bourgondien* vry te verwaarlosen; maar na dato de *vryheit* weder als uyt het stof van hunne nalatigheit opgehaalt hebbende, soo sagen zy daar na, dat hunne dierbare vryheit door den *Magtigen*, en Heers-sugtigen *Philippus van Oostenrijk* listelijk seer besnoeit, ja genoegsaam met geweld onderdrukt wierd. Het welk dit *vrye Volk* niet konnende verdragen, soo bestonden zy met grote Manmoedigheit, onder 't voorgaan van hunnen *Loflijken Adel*, het

De Hollanders altyd yverig ontrent hunne vryheit geweest.

dwang-

dwang-jok, waar mede men hunne zielen en lichamen, wilde beladen, van hunne *vrygeboorne halsen* te smyten; gelijk wy dit hier vooren wijdlopig getoond hebben.

Nu ist kennelijk dat den *Gods-dienst*, om die in een vrye conscientie buiten dwang te mogen oeffenen, d'eerste opgesteke baniere geweest is, waar onder het gehele *Nederlandse Volk* voor haar gemelte *vryheit* hebben beginnen te yveren: 't *jok* voor een gedeelte van hunnen *nek* hebbende geworpen, en hunnen *Staat* in meerder vryheit sullende grond-vesten, soo dreef den *Prins van Oranje*, hun aller stut van raad, en sterkte, dat de *vryheit* van den *Gods-dienst* aller wegen door de *Provincien*, ende *Steden* onbekommert moeste getollereert werden, indien men ruste, ende eenigheit in den Lande wilde bewerken.

Getoont ontrent den Gods-dienst.

Dewelke Prins Wilem wilde dat elk vry sou hebben

Dit werk by de *Gendse Pacificatie* niet konnende doordringen, stelde hy dese vryheit van toe te laten, ofte niet toe te laten, in de dispositie vande *Staten Provinciaal*, elk inden zynen; op dat dese voorslag niet en quame te hinderen, dat de gemelte *Pacificatie*, ofte het Verbond van eenigheit tusschen de trakteerende *Nederlandse Provincien*, binnen *Gend* gesloten wierde.

Stelt het inde vrye keur vande Staten Provintiaal.

De *Provincien* door 't gemelte Verbond van *Gend* vereenigt, en den *Aarts-Hertog Matthias* in 't Opper-bestier van *Nederland* zynde gevestigt, soo wast dat de *Landschappen*, ende hooge Regeringe daar van, malkanderen niet minder konden verstaan, als over 't stuk vanden *openbare Gods-dienste*: d'eene den Gereformeerden *vryheit*, d'anderen die niet willende toestaan. De hervormde Geloofs-genoten, inde *Catholyke Provincien*, hunne *Overheden* staag met requesten aan lopende, omme de vrye oeffeninge van hunnen publijken Gods-dienst, vonden dese vreesagtig, vermits deselve voor ongemak inde Politie bedugt waren; waaromme deze *Overheden* met solicitatien tot den *Aarts-Hertoge*, en om Raad tot *Oranje*, Luitenant vanden *Aarts-Hertoge*, hunnen toevlugt namen: welken *laasten* met groten yver, ontrent den *eersten*, omme de *Regeerders* in hunne verlegentheit, en 't *hervormde Volk* in hunne begeerten te helpen, de gemene *Religions Vrede* quam uyt te werken.

Bewerkt de Religions Vrede voor al de Landschappen

't Was *Oranje*, als *Stadhouder* der hervormde Landschappen, die de *Staten* der gemelte Provintien, soo dra zy het Hoofd begon-

Verstaat datter bepaiinge inde Kerk, en vryheit daar buiten sal zyn.

begonnen boven te krygen, quam te raden, een vaste ordeninge te stellen, om den nieuw opgeheften *Staat*, buiten geschillen, aan een Gepoliseerde *Kerk*, en deze aan een geaprobeerde *Kerk-leere*, en *ordre* vast te ankeren: dog soodanig, dat alle gesintheden daar buiten *vrydomme* van Conscientie, selfs de *Chatolijken* indien het mogelijk ware, souden genieten.

Bestraft der Gereformeerden strengheit, en werd daarom versmaat.

Welke voorslagen, van *volkome vryheit* voor elk, immers d'oorsake is geweest vanden haat veeler al te yverige *Teologanten* 't zyn-waarts; dog die hy daarom niet en ontslag, maar sig daar tegen seer wys, en kloeklijk gedroeg; besonder tegens de *Gereformeerde Magistraat*, en *Predikanten* van *Gend*; dwase yveraars in, en ontrent de Gereformeerde Religie, deze dikwyls om hunne streng, en wreetheden ontrent de Catolijken, scherpelijk berispende: waaromme zy hem ook voor een *Huighelaar*, ja voor een *Atheist*, door de mond van *P. Dathenus*, quamen uyt te schelden.

Hy beschermt de Mennonyten tot Middelburg,

By wien vonden de *Mennoniten* meer heul, ende troost, als by dezen *Vader des Volx*? 't is zeker dat de *Geusen*, (soo noem ik d'Algemene *Gereformeerden*, om dat zy doenmaal soo bekent stonden, en dezen naam hun tot eere rekenden) voor hunne belydenisse des geloofs yverende, deze inden beginne, als *dwaal-geesten* souden onderdrukt hebben, indien zy niet als *onnosele Schapen* hunne troost, en bescherminge onder de staf van dezen *Herder* gevonden hadden: gelijk het bleek aande *Mennisten* van *Middelburg*, die hunne Neringen al vande *Magistraat* verboden wesende, hunnen toevlugt tot den *Prince* namen; dewelke hun de sterke hand van hulpe toereykende, de *Magistraat* daar over heftelijk bestrafte; deselve gebiedende dat zy deze *Vrome Luyden* (soo noemde den *Vorst* dit Volk) het vry Burger-regt als alle anderen souden laten genieten: strekkende dit tot een lesse. Voor de nieuwe *Geuse Magistraten*, die strengheit souden willen gebruikt hebben.

Ende Lutherse tot Amsterdam,

't Selfde ontmoeteden de soo genaamde *Martinisten*, *Lutherse*, ofte anders *Augsburgse-Confessionisten*, soo dra *Amsterdam*, was *Geus* geworden; als wanneer zy hun genoodsaakt vonden, hunne toevlugt tot den *Prince* te nemen, omme meerder vryheit als de Gereformeerde *Nieuwe Magistraat* haar gunnen wilde, te verkrygen.

Uyt

Uyt welk alles blijkt, dat men niet kan ſeggen, dat deſen *Vorſt* het *Volk* in, of ontrent het vry oeffenen van hunnen Gods-dienſte, in 't minſte verkort, maar ter contrarye dat hy yder, ende elk, daar toe geholpen heeft; boven dat hy een *voorbeeld* tot *Godesvreſe*, en zynen heyligen dienſt, voor groot, en kleen, als mede een *ſpore* om 't Volk tot *eerbiedigheit* ontrent hunne Overheden, en tot *liefde* onder malkanderen, op te wekken, geweeſt is.

Zynde een beſchermer van, en een voorbeeld tot Godsdienſte,

Zyne *twe Sonen*, gevolgde *Stadhouders*, hebben die oyt getragt inden Gods-dienſt eenige alteratie te brengen? ofte eenen *Burger* in deſe vryheit van eigen-ſinnelijkheits verkieſinge des Gods-dienſte, te verkorten? 't zy verre! dat men met eenige onkundigen, ofte quaad-aardige laſteraars, dit *Prins Maurits*, van Loffelijker gedagteniſſe, ſoude komen op te werpen: wy hebben zyne *Hiſtorye* inde Kerklijke ſaken wijdlopig vertoond; en ik dorve op het getoonde ſeggen, dat, *ſoo wy ons Vaderland lieven*, wy deſen kloekmoedigen *Vorſt* duiſent ſout verſchult zyn, van dat hy (ontſiende haat, nog laſter) zig tegens d'opſtinaatheit van ſommige *Remonſtrantſe Regenten* heeft dorven ſtellen, omme den *Staat* uyt haar bekommeringen, en gedreigden val te ridderen,

Zyne naſaten hebben noyt yemand in hunne Gods-dienſt verkort,

Want in conſcientie, buiten 't belang vanden gemenen Staat, *wat ley hem*, die in zyne Amptelijke Staten geen verbeteringe by zyne verrigtingen konde erlangen, ſoo veel *aande Kerk-geſchillen gelegen*: gelijk hy ſelfs meer als eens verklaart heeft, dat hy die, als *Godlyk*, en *Miſterieus* weſende, niet al te wel begrypen kon, en dat hy hem inde geſchillen niet wilde ſteken.

Prins Maurits wilde hem inden beginne met de Kerk-geſchillen niet moeyen.

In ſomma, 't is zeker dat deſen *Vorſt* (zynen *Vader* tot een heerlijk voorbeeld hebbende gehad) als mede zyn *Broeder*, en *Neve*, (vanden tegenwoordigen *Prince* ſal ik niet ſpreken, dan dat zyn betoon, en werken ontrent den *Gods-dienſt* deſelve getuigniſſe geven) geen veragters der ware *hervormde Gods-dienſt*, maar wel yverige voorſtanders van des *Staats* openbare *Hoofd Religie* geweeſt zyn; en dat zy altijd wijſlijk hebben geoordeelt, dat de diſpoſitie over het ſtuk der *Leere*, *Kerken-ordre*, en deſſelfs diſcipline dient te hangen aan, en van het oordeel der *Kerken*, ſorterende onder den *Staat van Regeringe*: hebbende vorders, de verdere diſpoſitie, ontrent, en over den Godsdienſte in 't gemein,

Maar heeft met de zyne betoont yveraars voor de Hoofd-Religie vanden Staat, te weſen.

of in't besonder, gelaten, aande *Staten* der *samentlijke* en *particuliere Landschappen*: die het selve (dog die sonder opmerklijke *Rampen* te hebben ontmoet, gelijkt *in 't twede Boek deses Deels* getoont is) in ordre, forme, en natuure, met mede-hulp der gemelte *Vorsten*, hebben bestuurt tot haar eeuwige lof, en eere, als wy 't in 't vertoon van *Hollands Heyllen* hebben aangewesen.

Den nood maakt den Mensch Gods-dienstig,

Soo lang als den *Mensch* met wederwaardigheden, en dreigende Rampspoeden inde *Wereld* te stryden heeft, soo is hy yverig, om door *Gods-dienstigheden*, de *Goddelijke hulpe* aan zyn zyde te mogen krygen; maar wanneer hy oordeelt uyt alle swarigheden gered, en buiten bekommeringen gesteld te wesen, dan wert'er niet rasser by hem als *God*, en *zynen dienst*, vergeten, en agter-rug gestelt. Soo lang men om den *Staat* vaster en vaster te grondvesten, met de gemene *Vianden*, vanden *Staat*, te worstelen had, soo sagmen 't eerste allesints betragten; maar wanneer den *Staat* gebragt is geweest ten hoosten top van eere, en vermogen; en dat daar op den *Stadhouder des Staats* ontydig te sterven quam, doen sagmen dat veele *Regenten* ingeboesemt wierden, van 't Land beter, sonder, als met een *Stadhouder* te konnen, en te sullen regeren; en voor al ist datmen doen een geheel verval, soo inden *innerlijk*, als *uyterlijken Godsdienst*, heeft bespeurd gehad, segt *Valkenier* in zyne Historien.

Verval vanden Gods-dienst,

V. Europa 2. Deel pag 216.

Dezen Heer wyd, en breed hier over redenerende, segt vanden innerlijken, dat niet alleen dan te veel vande Gemeentens, maar dat ook veele van *hogen Staat*, hebben verloghent gehad het aanbiddelijke *wesen Gods*; wast niet rond uyt met woorden, 't was door noodsaaklijke gevolgen, van hunne Positiven: betonende sommigen te zyn, regte Athéisten, dragende nog eerbiedigheit, nog vrese voorden *eenigen*, en *Almagtigen God*; in wiens kennisse, en dienst den grondslag leid van alle *deugden*: namentlijk *liefde*, die ons leert te zyn *getrouw* ontrent *God*, *Regtveerdig* ontrent onsen *naasten*, en soo ontrent ons *selven*, dat wy door Heyligheit, en Regtmatelijke bescheidentheit, soeken van *God*, en *Menschen* geliest te werden.

Siet twede Cap. van 't eerste Boek deses Deels.

Vanden *uyterlijken Gods-dienst*, die veelderhande is, daar van hebben wy getoont, hoedanig daar over in *Holland* Gedisponeert

neert werd; wy hebben ook gesegt, hoedanig dat op ordre vanden gemenen *Staat*, by het *Dortse Sinodus* een fondamenteele *Religie* is ontworpen, en vast gestelt, die de gemelte *Staten*, soo *Generaal*, als *Provinciaal* voor de eenige, en ware *Hoofd Religie* vanden *Staat* hebben aangenomen; om op de selve, als op een vasten *Bou-steen* hunnen *Staat* onbeweeglijk te timmeren: met den selven *Gods-dienst*, voor wien hunne *Vaderen* goed, en bloed hadden opgeset, verdedigende, den *Staat* te bewaren tegens die den *Staat*, om den gemelten *Gods-dienst*, haten, en desselfs verderf soeken.

Een Hoofd Religie inden Staat vast gestelt,

Maar hoe weynig dezen Gods-dienst, (schoon de vereenigde *Bondgenoten*, de *Staten Generaal*, hun verbond, anno 1651. op de grote Vergaderinge, bevestigende, d'eenigheit vanden gemelten *Gods-dienst*, tot een vaste Fondament-legginge van hun gemeen *Staats-bestier* nodig hebben geoordeelt gehad) by eenige *Regenten*, na dien tyd, is geagt, en hoedanig de *Fondamenten* van deze hoognodige *Staats-Pilaar*, is als ondergraven geworden, komt ons den *Heer P. Valkenier* op *pag* 227. *en vervolgens*, *van zyn* 2. *Deel*, wydlopig te seggen.

Weynig by sommigen geagt geweest,

Siet 't verwerd Europa 2. *Deel.*

Deze stoffen, om het Respect die ik den *Regeerderen* toedrage, overstappende, als den *Weetgierigen* tot die *Schriften* wysende, soo sal ik alleen aanmerken, dat hy segt, dat eenigen hun geweldig ontrent de sorg, en agtinge vanden *Gods-dienst* mis-grypende, besondere *Steenen van ergernissen* quamen te leggen.

Tot aanstoot van veelen,

Buiten dese mis-grypingen (daar van hy een heel Register ophaalt) ontrent de bescherminge, en agtinge van des *Staats Gods-dienst*, soo segt hy, van eenen die opentlijk beleed, dat hy even veel geloofs aan *Moses*, als aan *Vylenspiegels* Boeken gaf: dat een ander *Regent* den *Bybel* als een *Lorr* agtenden die een ander so had tegen gemaakt, dat dezen uyt de *Kerk* komende den zynen had in 't vuur geworpen: dat een derde zyn advys ontrent de *Menage* gevende, had gesproken van *d'Academien*, *en Professoren* af te schaffen, om 't geld dat deze kosteden, ten dienste van *'t Land* te besteden; oordelende dat de bestudeerde *wysheit* niet nodig ware omme te regeren, gelijk hy wel doen kon, die niet gestudeert hadde &c.

Om dat sommigen toonden Atheisten te wesen,

Datmen niet seggen kan, een vande Stadhouders geweest te zyn.

Noyt heeft men gehoort dat de *Princen Stadhouders* sodanig uytsporigen taale gevoert hebben: want indien dit ware, sekerlijk souden der geweest zyn, die dit ten hoogsten uytgebazuint souden hebben; dewylder tegens de waarheit genoeg vinnige pylen tegens de *gemelte Princen* (als voor, *op 't* 17. *Hoofdstuk*, getoont is) zyn uytgeschoten. Mynen wens is dat het niet meer geschiede, want 't past niemand, een *Doorlugtig Wys-Man*, die tot voortplantinge van *Gods* Heylig, nieuw opgetimmerde, *Kerke*, ende tot vast grondinge van den nieuw bevestigden *Staat*, de *Leidse Academie* tot een queek-Hof van *Kerk* en *Staats-Zuilen*, anno 1575. heeft opgeregt; en die, met toestemminge van myn *Heeren de Staten*, met treffelijke Voorregten, tot te meerder aangroeinge, heeft begiftigt gehad, voor een *Huichelaar*, *Athéist*, en een *Onwettigen Heerschappy-Soeker*, te schelden, dan sulke God-vergetene ondankbare Menschen; vande welke myne Ziele een afkeringe heeft, bewarende met alle eerlijke *Landsaten*, een liefwaardige groot-agtinge voor dees, en sulke Mannen, die op het *Spoor* van WILLEM VADER, en alle *Regt-wel-menende Patriotten*, haren gang, en bestieringe leyden. Want *Zalig is het Land wiens Vorst een Soone der Edelen is:* en *seker sullen de Steden Floreren, daar de Wysen, en God-vresende Mannen Regeren.* Dit geve ons God in beyde.

XXIV. CAP.

XXIV. CAPPITTEL.

Werd ge-examineert, of de Princen Stadhouders, ook onderdrukkers vande Politie zyn geweeſt: en of d'Onderdanen in't gemen, in hun Koophandel, Zeevaert, Ambagten, Neringen, &c. door deze zyn gedrukt, ofte daar in verhindert geworden.

GElijk den *Burger* in, en ontrent ſijn *Gods-dienſt*, door, of wegens de *Stadhouders* geen leed, ofte hinder, hebben komen te lyden, alſoo kan ik ook niet ſien, dat den *Burger* door, of met de *Politie*, ten tyden der *Stadhouders* meer hebben konnen, ofte komen te lyden, dan wanneer den *Hollandſen Staat* geen *Stadhouder* kenden.

De Burgers hebben met, niet meer als ſonder Stadhouders geleden

En om ſulx by forme van examen te bewyſen, ſoo ſal ik my weder her-inneren 't geene ik vande *Algemeine*, en *Afgeſcheidene Souveraine*, mitſgaders vande *Subalterne Politie* geſegt hebbe. Vande Subalterne die vande Souveraine afhangt, hebben wy hier voren *op de* 7. 8. 9. *en* 10. *Afdeylinge van 't derde Hoofd-ſtuk des eerſten Boek deſes deels* getoond, hoedanig die in *Holland* is, ende werd waar genomen; als mede in wat natuur deſelve vande *Staatſe*, of *Souveraine* komt af te hangen. Deſen, die den *Burger* zig als zynen magthebbende gebieder moet onderwerpen, en voor ſoo veel die het *Burger-beſtier* in wille-keuren, orderſtellinge &c. belangt, hebben haar de *Princen Stadhouders* noyt onderwonden; maar het beleid, ende de diſpoſitie over de *Burgerſaken* geheel gelaten aande *Magiſtraten der Steden*, yder in den zynen; die het ſelve in die qualiteyt, en met die diſtigheit als wy hebben getoont; hebben komen waar te nemen: in voegen wy mogen ſeggen dat de *Burgers* by de *Subalterne Regeringe*, ofte t'onderhoorige Burger beſtier, door de *Stadhouders*, niet hebben konnen, nog komen te lyden.

Deze 't gehele Burger-beſtier den Magiſtraten hebbende gelaten.

De vrye Regeringen maken 't Volk te gelukkiger als'er goede ordeningen gestelt zyn.

Wat nu de *Souveraine Regeeringe* belangt; desen, voor soo veel zy *Souverain* is, hebben wy getoont dat die geen bepalinge lyden kan; 't zy dat den *Souverain* een *Persoon*, ofte *Vergaderinge* is: en om dese oorsaak ist, dat het een seer gevaarlijk, en ongelukkige Regeeringe is, daar de *Souverainiteit* in een *Persoon* komt te resideren: en aan d'ander zyde, is de *Regeringe* die den *Souverain* uyt verscheide *Leden* bestaat, een gelukkig, en verseker-de *Regeringe*: besonder wanneerder inde Reegeringe een goede *Temperinge* gestelt is, omme de *Leden*, 't zy Personen, ofte minder Vergaderingen, van dat Lighaam, in hunne volkomene pligten van Wettelijk, en Regtveerdige order-stelling, en houdinge te konnen verpligten.

Gelyk de pligt van vrye Regeeringen is.

Want de *Leden*, 't zy bysondere Mannen, ofte Vergaderingen, die het *Lighaam van den Souverain* maken, *Personeel* wesende, werden altyd by den *Souverain* als *Subalternen*, van haar geconsidereert, omme uyt dien Hoofde hunne gemene Wetten, en order-stellinge, van oude, of nieuwe gebruiken te volgen, onderworpen te zyn: gelijk wy sulx in onsen *Voorschouw*, gesegt, ende bewesen hebben.

En hoedanig een temperinge de vrye Regeringen ontrent de *Leden* van hun *Souverain Lichaam* hebben, en nog komen te maken, daar van souden wy veele exempelen konnen by brengen; maar wy sullen dit alleene in *d'onse*, ende eerst vande *Provinciale Hoge Politie*, ofte *Souveraine Regeeringe*, aanmerken.

't Welk de Hollanders van ouds gedaan hebben.

Wat deze belangt, deselve hebben wy gesegt tegenwoordig te zyn byde *Staten des Lands*, met een *Stadhouder*, in plaats datse eertyds by een *Graaf* met de *Staten* geweest is. Op wat grondslag, ofte van wat natuur deze Regeeringe met een *Graaf*, ende *Staten* is geweest, hebben wy, *op 't dertiende Hoofd-stuk van 't twede Boek des eersten deels*, getoond.

Ende daar, ook elders, aangewesen, hoedanig de *Staten* de *Voorstanderen des Volx* wesende, de Balanse tusschen *deze*, en den *Vorst* moesten komen te houden: en dat den *Grave* als *Land-Vorst* met Authoriteit bekleet wesende, de *Subalterne Regeerders* noodsaken kon, hun Burger-bestier in regtmatigheit te moeten rigten: waar op wy verder met de Historien hebben aangewesen, wat Rampen den *Vaderlande* is overgekomen, wanneer

die

die, ofte, *dese*, van hunnen bepaalden pad, ofte van hunne verpligtingen, zyn afgeweken.

Hoedanig de tegenwoordige *Regeeringe* is, hebben wy, *op de* 3. 4. 5. *en* 6. *Afdeylinge van 't boven gemelte Hoofd-ſtuk* aangewefen, na dat wy te voren, *in het eerſte Hoofd-ſtuk van 't ſelfde Boek*, hadden gefegt, dat de *Stadhouders* inde plaats der *Graven* omme fekere noodwendigheden van *Temperinge* ontrent de *Perſoneele*, als onder-hoorige *Regeerderen*, inde opperfte Regeringe gebleven zyn: te weten, wel met minder mogenfchap ontrent de *Souverainiteit*, ofte ontrent de faken die eygentlijk tot de Souveraine magt hooren: maar egter met fekere *Authoriteit* omme onder de *Subalterne Regeeringe* te voorkomen, datter geen diforderdren, door deze, ofte geene uytwykende handelingen, ten nadeele van *'t gemeen*, foude komen op te ryfen.

En nog te doen komen.

Wat d'eygentlijke beftieringe der Souveraine Politie belangt, als *Wetten te maken*, en te *breken*; *Laſten*, en *Schattingen* op, en afte ftellen; *geld te doen munten*, ende den *prys* daar op te ftellen &c. weten wy dat geheel vande difpofitie der *Staten*, als *Souverainen vanden Lande*, heeft; en nog komt af te hangen; en dat de *Stadhouders* hun dit noyt in Perfoone onderwonden hebben: dog wat hun *Ampt* belangt ontrent de *Regts-beſtellinge* der *Steden*, ende *Regeer-beſtellinge* in fommiger *Plaatſen*, daar in fullen wy ons niet diep in laten, dan alleen feggen, dat wanneer eenige *Magiſtraten* van 't ver-eifte regte pad, de reden, ende billijkheit afwykende, fodanig dat andere *Regenten* daar over klagtig komen te vallen, dat het wel gebeurt, wanneer d'order ftellinge vanden *Stadhouder* daar tuffchen komt, dat het werk juift niet ten behage van beyde partyen is, ende komt uyt te vallen. Gelijk wy, om gene Exempelen meer aanteroeren, fulx in d'afftellinge vande *Remonſtrantſe Magiſtraten* anno 1618 fien konnen; welke af, en order-ftellinge, fchoon fmertelijk voor eenigen, ten *gemenen beſte des Vaderlands* en der *Steden* Refpective gedaan is, en gedaan moet werden.

Als een noodwendigheit om 't Volk en 't Vaderland gelukkigte maken.

Wat nu *d'Algemeine Souveraine Politie* der Samptlijke Bondgenoten belangt, dezen is een t' famen gevoegde *Souverainiteit*, van verfcheide *Souveraine Staten*, om over *Vreed* en *Oorlog*, met den aankleven van dien, te moeten difponeren; als daar

't Waar-over den Gemenen Staat difponeert,

toe

toe hunne ſamentlijke magten tot een middelpunt inde Vergadering der *Staten Generaal* trekkende; hebbende tot een algemein gebieder over 't Krygs-Volk den *Capitain Generaal*, die met, en nevens *haar Hoog Mog:* en den *Raad van Staten*, toe, en opſigt heeft, over alle 't gund tot beſcherminge te Water, en te Lande, voor den *Gemenen Staat* vereiſt, ende nodisis. Gelijk wy ſulx *inde 2. 3. en eenige verdere afdeylingen van 't 5. Capittel des eerſten Boeks dezes Deels*, getoont hebben.

In het gemelte *Hoofdſtuk* hebben wy mede getoont, de *Heylen* die ons *Vaderland*, by het beſtier vanden Oorlog, onder toeſigt van myn *Heeren de Staten* der vereenigde Provintien, door de gemelte *Capitainen Generaals* bekomen heeft: hier after ſullen wy tonen 't verval vande *Militaire beſtieringe* buyten een *Capitain Generaal*, en wat *Rampen* ons *Vaderland*, daar by is overgekomen.

Onder anderen over de beveylinge vande Zee,

Maar aangeſien wy hier vande *Politie* ſpreken, en dat de beſtieringe der *Zee* (buiten de Land) *ſaken*, mede een *Politie*, is, die van *d'Algemeine Souveraine Magt* af hangt; en dat al de gebreken (helaas! wat beſtier is ſonder gebrek?) die daar ontrent, te weten ontrent de *beveylinge vande Zee*, waar aan 't geheel welvaren vande *Negotie*, *Manufactuur-Rederyen*, *Viſſerien*, ende *Scheep-vaard* hangt, gevallen zyn, den algemeinen *Opper-Capitein*, nevens de *Gecommitteerde Staten Generaal*, ſeer zydig te laſte geropen werd, even of den grondſlag van des *Generaliteits Regeringe* onnut, ondienſtig, en ten nadeele der gemeine Regeringen ſtrekkende, ware: ſoo ſal ik hier, ſoo kort my doenlijk is, uyt de Hiſtorien tonen, de gronden waar uyt de gemelte wan-ordren zyn voortgekomen.

Siet Cap 1. van 't twede Deel der Heylſame P. G. en Maximen V. R. van Holland &c.

Waar aan 's Lauds welren hangt.

't Is kennelijk dat de ſorg van onſe, ſoo *Algemene* als *Provinciale Souveraine Overheden* altyd daar henen geſtrekt, ende gelopen heeft, dat hunne *onderdanen*, door de vier getoonde *Hoofd-middelen* wel mogten varen; op dat den *Staat* daar door ſterkte, ende vigoureusheit ſoude mogen bekomen: maar dewyl dat *deze middelen*, ſonder het *beveylen vande Zee* tegens *piraten*, dieſſe *Ze-rovers*, Geoctroyeerde *Caperyen*, ende de *Viandlijkke Scheeps-magten*, 't Volk niet konnen gelukkig maken, ſoo iſſer ook, inden *Staat*, altyd yver getoond, tot *beveylinge van dito Zee*; die alle Volkeren evenveel voorregt

Grote ſorg daar voor gedragen.

gunt,

gunt; om door het beploegen van haren rug, *voordeel*, *rykdom*, en *schatten* door de Wereld te mogen soeken, daar die te vinden zyn.

Oorsaken van swarigheden daar ontrent.

Alleen de swarigheden ontrent het *beveylen vande Zee*, waar door den *Reder*, *Coopman*, *Visser*, en *Zee-bouwer* geleden heeft, is dikmaal ontstaan, wijst ons *Aitzema* in zyne Historien aan, door dat de *Provintien*, *Steden*, en *Leden* van dien, malkanderen questioneerden, wegens de manieren, of de wijze, die tot dit salutaire werk vereist, dienstig, ende nodig waren.

De twede swarigheit was, dat de *subalterne Admiraliteits Vergaderingen*, verre van een gescheiden, met hunne *Equipagiens* niet altijd even paraat en waren, dat eenige *Collegiens* sukkelden door flauwen yver; of dat hun ontbraken de *middelen* om de *Equipagiens* te konnen voort setten; blyvende de *Provintien* dikwijls *defectueus* in het opbrengen vande *subsidien*, die tot de *Zee-saken* geordent, ende vereist waren.

De derde oorsaak van swarigheit was, dat nooyt een goeden *grondslag* tot bekominge vande nodige middelen ontrent de *Convoyen*, en *Licenten* &c. wegens de weder zyds disputen konde gelegt werden; willende den een de *middelen* dus, den anderen die soo ingevordert hebben.

De Leden dikwijls tegens 't gehele Lighaam vande Generaliteit aan.

Meest waren die van *Holland* tegens de *ses andere Provintien*, soekende niet alleen die *Provintie*, maar eenige *particuliere Leden* onder dese, hun 't regt aan te matigen, dat by de Unye aan den *gemenen Staat*, te weten de *Generaliteit* gedefereert stond; selfs de *Iudicature* over de *Raden ter Admiraliteit* onder des *Generaliteyts* commissien, ende eed staande, die eenigsints in hunne *Bedieninge* gemangeld, ende in haar *Ampt* misgrepen hadden: het welke hooge, en sware disputen causeerden, die weder vele onheilen baarden; gelijk sulx klaarlijk uyt de *Historien* soude konnen aangewesen werden, dog die ik om kort te zyn niet sal aanraken, maar alleen seggen.

Holland jaloursover s'Princen authoriteit.

Dat de dispuiten, om de geseide oorsaken, inden jare 1637. seer hoog tuschen *Holland* (om *Amsterdams* handelinge) ende *ses andere Provintien* zynde gelopen, de *Staten Generaal* vande *ses Provintien* hun geschil willende stellen aan zyn *Hoogheit Prins F. Henderik*, dat *Holland* geensints sulx wilden toestaan, maar

 daar

daar tegens protesteerden; en ook tegens, dat de *Gecommitteerden ter Generaliteit* residerende, dese sake zyn *Hoogheit*, nevens hunne principalen de *Staten* vande particuliere Provintien, hadden aangeschreven, om zyn, en hun Hoog-wijs advijs, en sentimenten daar op te erlangen, &c. welke disordrens *Aitzema* in zyn 17. Boek wijtlopig verhaalt, ende het protest van Holland daar by gecoucheert hebbende, aldus dees Historie besluit.

,, Hier uyt (te weten het protest, en d'andere gehoudene pro- ,, ceduren) is af te nemen dat de *Heeren van Holland* al van langer ,, hand suspect, en verdagt hadden, den aanwas van des *Princen* ,, *authoriteit*, en dat zyn *Hoogheit* inde *Generaliteit* het alles dede: ,, 't welk oorsaake was dat *Holland* (privativelijk) seer favoriseerde ,, het *Parlement van Engeland*, tegens den *Koning*; na dat de *Prin-* ,, *cesse Royale* was vertrout aan Prins Willem alhier.

Dispuit tussen Holland en d'andere Provincien over 't regt vande Zee saken.

Om de jalouzye dan diemen op *'s Princen Authoriteit* quam te nemen, quamptmen d'Authoriteit vanden *Gemenen Staat* te bekorten, met zig *d'Authoriteit* van deze aante magtigen; maar wat onrust en twisten sulx veroorsaakt heeft, en hoe het nodige daar door is te rug gestelt geworden, komen ons *d'Historien* volkomentlijk bekent te maaken: en zekerlijk de meeste dispuiten liepen hier op aan, dat de Vergadering vande *Staten Generaal* klaagden, dat zy in hunne *Regten*, *Gesag*, ende *Magt*, by particuliere Leden, te veel benadeelt wierden; waar tegens de *Provintie van Holland*, dewelke meenden dat in het Souverain bestier der Zee saken, den *Capitain*, en den *Admiraal Generaal*, te veel Pouvoirs, door middel vande *Generaliteit*, hadde, het contrarie Sustineerde; hun dunkende dat zy in deze saken, de *Souverainiteit* rakende, onder niemand hoefden subject te zyn; gelijk *Aitzema* sulx *in zyn* 19. *Boek* mede aantekent; en daar by segt, dat de *Generaliteit* anno 1639. om van de menigvuldige disputen, ende de disordren daar uyt rysende, een einde te maken, met 't advys van zyn *Hoogheit*, en den *Raad van Staten*, een honorable besendinge aande *Burgermeesteren* ende sesen-dertig *Raden van Amsterdam* quamen afteschikken: omme deze, als eender magtigste Leden, die inde dispuyten tussen *Holland*, ende ses andere *Provientien*, 't hoogste woord voerden, te persuaderen, dat zy met de andere Leden tot een een-

Een besendinge hier om aan Amsterdam,

parige

parige inſchikkinge van gedagten wilden komen : hun dunkende dat als *deze Stad* , daar toe overquam , dat *Holland* dan genoegſaam mede ſoude overkomen , om haar met de *Generaliteit* te conformeren ; waar toe zy verſogt wierden , en voor al , dat zy wilden toeſtaan , boven eenige veranderinge in het beſtier der Zee ſaken te maken , datmen een *Super-intendent Admirali-teyts Collegie* inden *Hage* ſoude komen opteregten ; op dat de *beveylinge vande Zee* , onder toeſigt van haar *Hoog-Mogende* (verbeeldende den *Souverain der vereenigde Nederlanden*) ende het Reſpectueus ooge vanden *Opper-Admiraal* , buiten alle occazien van diſpuiten , en meer andere ongemakken by de ſubalterne Collegiens bevonden , met te meerder kragt , en promptitude , ter uytvoeringe der *Equipagiens* &c. mogte behertigt werden.

Die geen vrugt dede ,

Maar , helaas ! wat volgde op deze aanſienlijke *bezendinge* ? niet als (boven de koſten) tyd verlies , om het nodige waar te nemen ; en klagten vande *Generaliteit* inde Vergaderinge vande *Staten van Holland* , wegens 't klein Reſpect hun binnen *Amſterdam* bewezen , van dat zy geen gehoor inde *Vroedſchap* hadden konnen optineren &c. *Holland* hadde magt , en door die 't geſag in handen ; d'andere ſogten door deze middelen hun geſag , en credit met die vanden *Prins* mede te krygen , maar *Holland* die hebbende , ſogten het te behouden , ſegt *Aitzema in zyn* 19. *Boek* ; die de propoſitie vande *Generaliteit* aande *Staten van Holland* op dit ſubject gedaan , ende de juſtificatie der *Amſterdammers* aldaar mede hebbende vertoont , aldus deze ſake eindigt „ anders is voor dien tyd , daar op (te weten de be-„ zeindinge) niet gevolgt , *Prins Hendrik* was bedaagt , en ſagt-„ ſinnig : anders ontbraken geen *Oorblaſers* , die om haar *parti-„ culier* , geern ook het publijk intreit , ende geſag van zyn „ *Hoogheit* ſogten te verheffen , en te vermeerderen.

't Is waar , dat uyt het boven gemelte komt te blijken , dat de *Staten Generaal* hun geſag , ende credyt hebben ſoeken te hand-houden ; maar daar nevens blijkt ook klaarlijk , dat zy , en den *Admiraal Generaal* vry in hun Authoriteit zyn bekort geworden ; om ontrent het beſtuur der Zee affairen niet te konnen doen , dat zy anders garen gedaan hadden , om hunne

Waar door de disordren ontrent de Zee saken bleven,

trafikerende ingesetenen *ter Zee te beveylen*, voor alle *Roveryen der Vianden*; en besonder der *Duinkerkse Kapers*, die op onse *Koopvaarders*, en *Vissers* sware Roveryen doende, veel onheylen, en een quaden roep hier te Lande, veroorsaakt hebben; maar dat de schult van alle die *Rampen*, en onheylen de quade wille, en eygen-baatsoekinge der *Princen van Oranjen* met hunne *geassumeerde Cabinets Heeren* (gelijk den Schryver van Hollands Politike Gronden, en Maximen spreekt) de Gedeputeerden ter *Generaliteit*; te inputeren zyn, en past niemand te seggen, als sulke ondankbare tegens *God*, en zyne *geheyligde Dienaren*; die wrakende de oude ordre, en forme van des *Staats* gemeene, en besondere *Hoge Regeringe*, daar onder zy Geboren, groot gemaakt, en van God gezegent zyn, hun niet en schamen, deze *Gods-dienaren*, die als dappere *Helden* onder *Gods-zegen*, den selven *Staat* opgeboud, gesterkt, en verdedigt hadden, te schelden, en schandelijke laster-taal daar tegens, en tegens de *Hoge Vergaderinge der vereenige Landschappen* te Schryven, en uyt te basuinen; en dat alleen om die wel gefondeerde *eenigheit* der geunieerde *Bondgenoten*, ende de Doorlugtig, en hoogwigtige *Stadhouderlijk*, *Capitain*, en *Admiraal Generaals Ampten* als nood-loos, lastig, en schadelijk zynde, by het *Volk*, die de oude *wyze van Regeringe*, ende Gemelte *Ampt dragers* liefden, en eerden, verdagt, en hatelijk te maken.

Siet H. H. P. grondenen Maxime 2. Deel Pap 1.

En niet by versuim vanden Admiraal ende Gedeputeerden vande Generaliteit,

't Is veel dat sulke blijklijke smaders, van die Doorlugtige *grote Mannen*, in welken onsen *Staat* eeuwiglijk verschult sal blyven, nog dorven belyden, dat den *ouden Prins Willem* het gemeen belang vanden *Staat*, ontrent de *Politie*, ende *Krygs-saken* te Water, en te Lande wijslijk, en gelukkig heeft waargenomen gehad: en dat alle *Inwoonders*, van deze, doenmaals arme Landen, na de constitutie dier tyden, door zyn kloekke ondernemingen, en hoog wyze ordrens ontrent de *Zee-saken*, welvarende waren: maar zyn angel moetende gebruiken, soo merk hy daar by aan, dat dezen *Prince* sulx moeste doen om zyn eygen zekerheit, en dat hy het dede om dat hy wist dat sonder het welvaren van deze *Kleine Landen*, waar aan zyn welvaren hing, hy niet bestendig konde wezen, tegens de grote, en vervaarlijke magt der *Spanjaarden*.

Prins Willem gepresen, en gelaakt om zyn weldoen,

Dat

Dat ſulx zy: maar doe dezen *Vorſt* op het verſoek des benauden, en verdrukten Volx, de *vryheit* van deze Landen, ondernam tegens de *Tirannyen der Spanjaarden* te verdedigen, wat middelen warender voor handen, die hem doen wat groots beloven konden? dat hy zyn *zekerheit*, de behoudinge van *zynen Staat*, of ten minſten een *onſterflijken roem*, van ſijnen groten naam, daar by beoogt heeft, is wel gelooflijk; maar ik bid u, iſſer wel oyt een *wakker Man*, of Edelmoedige Ziele geweeſt, die, met het bevorderen van zyn *Vaderlands welſtand*, niet mede zyn eygen *Roem*, *Lof*, en *Eer*, en, indien hy al een verſmader vande Aartſe Rijkdommen mogte geweeſt zyn, een *onſterflijken naam* daar by be-oogt hebben? dezen, een mede vervolgde, heeft immers eerſt het *gemeene welvaren*, waar uyt het zyne volgen moeſt, behertigt gehad? en wat heeft hy buiten d'onſterflijkheit van zynen glory-ryken naam daar door gewonnen? als dat hy *zyne Aardſe Middelen* daar by Geconſumeert, *zyn tyd* met ſorgen, quellingen, en angſt-gevallen geſleten, *zyn leven*, met het ſtorten van zyn *Edel-bloed*, daar by opgeoffert, en *zig*, met *zyne Kinderen*, gelijk als den *Eeuwigen haat*, en *laſter* van veele ondankbare *Landſaten*, daar mede onderworpen heeft.

Die de vryheit van 't Vaderland ſoekt.

En ſoekt zyn eygen onheil niet,

Wat Prins willem gewonnen heeft,

Alle faalgrepen vande *Regeringe*, ontrent het *beveylen van de Zee*, hebben de ſulke altyd de *Princen*, als *Algemein Kapitain*, of *Admiraal* wezende, benevens de *Staten Generaal* te laſte geropen; ende geſegt, dat indien der *d'eerſte* niet geweeſt waren, en indien de *Leden* van *Steden*, en *Provintien* de *twede* ſoo veel Pouvoirs niet gegeven hadden; dat den *Staat* veel gelukkigger, en met minder mis-grypingen ſoude beſtuurt zyn geworden.

Alle feylen ontrent de Zee de Generaliteits Regeringe geweten,

Eene *Provintie*, en beſonder *Holland*; eene *Stad*, en beſonder *Amſterdam*; is kapabel genoeg om zyn vrye *Republikaire Regeringe* ſtaande te houden; en ſoude dezen veel gelukkiger konnen zyn, dan nu, indien hun *Souverainiteyt* ware, om buiten bekroon van zyne *Mede-leden*, ende *Bondgenoten*, hunne Zeeſaken te beſturen: ſoo ontrent het op, en af ſtellen van *Convoyen* &c. in 't opbouwen, en 't *Equiperen van Schepen*, als in 't verkieſen van *Zee-hoofden*, *Bevelhebberen* &c. waar over de *Magiſtraat* dier *Stede* of elke *Stad* inden zyne alleen de judicature, bui-

Siet het gehele inhoud van Holl. H. P grenden, en Maximen.

ten eenig *Eminent* hoofd, moeste hebben: ende dat om dat de *Beveylinge vande Zee* tot bewaringe van hunne particuliere *Coopvaardy-schepen*, ende voortsettinge des *Koophandel*, buiten 't belang ende intrest van particuliere, ofte Geallieerde Regeerders ter Zee niet te verliesen hebbende, te beter soude konnen waargenomen werden.

De Staten hebben 't verbond van eenigheit opgeregt,

't Is dan een der grootste faalgrepen voor *Holland* dat zy met d'andere *Provintien*, *Steden*, en *Leden* van dien, *'t verbond van eenigheit* hebben opgeregt; en nog groter dat zy 't verbond opregtende, een *superintendente Vergaderinge*, van hunne gesamentlijke Gecommitteerde *Leden*, hebben geinstalleert gehad; en dat zy aan deze *Vergadering* met een *Kapitain*, en *Admiraal Generaal*, het opper-bestier vande Oorlogs saken, te Water, en te Lande, Gedefereert hebben.

Met een Illuster hoofd,

Maar onse Hoog-loflijke *voorouderen*, met het opregten vande *Unye*, den grondslag van deze tegenwoordige *Regering* leggende, hebben die anders als *'s Lands*, *hun*, en *hunner nakomelingens* heyl, ende welstand daar by beoogt gehad? waarom dan sodanig een *Regering* Gedecrieert, byde welke ons de *goede God* uytmuntende gezegent heeft?

Dit staat vast dat verscheide *Leden*, hoe Souverain zy mogen wezen, by een seker verbond een *Persoon* verkiesende, ofte een *Vergaderinge* opregtende, aan de welke zy seekere regten van hun *Souverain Pouvoir* opdragen, dat zy d'ordre, en 't bestier van dezen *verkoren Persoon*, of *opgeregte Vergaderinge*, voor soo veel het de gemene welstand beoogt, moeten eeren, en Respecteren; schoon het d'een of 't ander *Lid* onaangenaam, of voor hun privé schadelijk mogte schynen.

Om het contrarie heeft den *Staat* moeten lyden, en de *Zee-handelende*, *Koopluy*, *Vissers* &c. Rampen moeten dragen: ja alleen om dat particuliere *Leden* jaloers waren op d'Authoriteyt die den *Admiraal Generaal*, ende *Leden vande Generaliteyt*, in 't bestuur der Zee-saken, hadden: gelijk hier even te voren getoont is.

Den Staat op zyn oude fondamenten vernieut,

Doen anno 1650. den *Admiraal Generaal* quam te sterven, soo hebben de gesamentlijke *Provintien* anno 1651. hun *oud Verbond*, als een salutaire grond-legginge voor den *Staat*, geratificeert,

ficeert, ende op nieuws versterkt gehad; alleen de *Oorlogs saken* op een anderen grond-slag geordent, om buiten een *Eminent Hoofd*, als schadelijk by eenige *Leden* geoordeelt, voortaan bestuurt te werden; maar in waarheit, en goeder trouwen, is doenmaal het bestier (om hier van geen andere Oorlogs affairen te spreken) ontrent de *Zee saken* beter beleyd, loflijker waargenomen, en gelukkiger uyt gevoert geworden, als doen de *subalterne Admiraliteits Vergaderingen*, een *Opper-Admiraal* te eeren, en te respecteren hadden.

Buiten een uytsteekend Hoofd.

Is niet gelukkiger bestuurt geworden.

De *Kooplieden* die anno 1652. en 1653. ter Zee ongelooflijk beschadigt wierden, riepen onverduldig, in dien tijd uyt der kele, over de *quade Regeringe*, ende *onordeninge inde Equipagie*, die tot beveylinge vande Zee ver-eist ware: was sulx doenmaal ook de schult vanden *Opper-Admiraal*? of sou het d'overblyfselen van zyne Cabinets-Heeren doen nog wel gedaan hebben? ik hoeve niet te oordelen, siet wat *Aitzema* hier van segt, wiens taal by die conjoncturens van een heel andere trempe waar, als die anno 1639. was; wanneer d'opregtinge van een *Opper-Admiraliteits Collegie* by eenige *Leden* quaat, en schadelijk geoordeelt wierde.

Siet dese Ramper breder in't 13. Cappittel hier voren.

Aitzema 32 *Boek pag.* 762.

,, Een der oorsaken van dese onordening (*segt hy*, sprekende ,, van dese saken) was dat de *Equipagie der Schepen*, was niet by ,, haar *Hoog Mo.* ofte by de *Opperste Regeringe*, maar by de ,, *subalterne Collegien* vande *Admiraliteit*, en dat nog verdeelt on-,, der *vyf Vergaderingen*, gelegen in *drie*, en van elkander afleg-,, gende *Provintien*; 't welk veel tijd, ende irresolutie, en dien-,, volgens ongereetheit veroorsaakte: ter contrarye in *Engeland* ,, was de gehele *Equipagie* vast aan den *Raad*, ofte *Opperste Rege-*,, *ringe*: deselve *Raad* verstond, provideerde, en disponeerde ,, vande *gehele Vloot*, na haar welgevallen; 't welk korte resolu-,, tien; ende executien moest veroorsaken.

Om deselve oorsaken van gebreken die der te voor waren.

,, Dit gebrek, ende onordeninge was al lang voor desen gere-,, markeert geweest, en daarom tragtede *Prins Heinderik*, voor ,, veertien a vyftien jaren, op te regten inden Hage, een *super-*,, *intendent Collegie*: op welk poinct onder anderen, als doen een ,, expresse aansienlijke bezendinge, daar van den *Graaf van Kuy-*,, *lenborg* het Hoofd was, wierd gedaan na *Amsterdam*; versoe-

kende

,, kende audientie inde *Vroedschap* , maar het wierd by die van ,, *Amsterdam* qualijk opgenomen ; ende particuliere *Provincien* ,, waren daar jaloers van.

,, Elk wil garen zyn gesag behouden : *segt hy op dese sake.*

En inder waarheit dat elk met het zyne maar te vreden waar, ofte geweest ware , wat nood had, of sou den *Staat* geleden hebben : de *Opperste Magt* vande *Vereenigde Nederlanden* werd inde Vergaderinge der *Staten Generaal*, als tot een middel-punt t'samen getrokken ; tot dezen , daar den *Kapitain Generaal* den uytvoerder , en den sigtbaren glans van is , moet by de *Provintien* seker respect , ende veneratie gedragen werden ; salder inden *gemenen Staat* een vereiste ordre , en nodige dwang van directie wesen.

Wat ontrent de Generale Regering nodig is ,

Wat gebreken daar is gesien zyn ,

't Grootste gebrek dat den *Hertog van Rohan* anno 1618. eer *Prins Maurits* de disordren quam weg te nemen , oordeelde in deze Regeringe te wezen , was dat de *Provintien* aan hunne *Provinciale Vergaderinge*, geen genoegsame *Submissie* , *Obedientie*, ende *Respect* betoonden : dit wist den *Raad van Spanjen* lang te voren, en daarom sogten zy ons byde Vrede, of Trefves te verschalken : seggende ,, Dat soo dra dezen *Staat* Vrede soude ,, hebben , dat zy door twist, ende oneenigheit soude Gedis- ,, membreet werden : dewyle zy geen *Persoon*, ofte *Vergaderin-* ,, *ge* hadden, onder welkers Authoriteit zy hun buigen , ende ,, stellen moesten.

Daar kan maar een gebieder inden Staat zyn .

Eenen *Staat* kan maar een *Souverain* hebben : bestaat den *Staat* uyt verscheide *Souverainen* , zy moet (behoudens yder *Souverains*, 't zy *Landen*, *Steden*, of *Personen* , Particuliere *Privilegiens* , *Vryheden* , *Exemptien* , *Regten*, *Statuiten* , loflijke , ende welhergebragte *Costuymen* , *Usantien* , en alle haare besondere *Geregtigheden* , gelijk de Bondgenoten in hun eerste Articul spreken) een *Hooge Vergaderinge* hebben , die hun te samen, in 't geene waar aan zy hun verbonden, en verpligt hebben, gebieden kan : of anders kan soo een *Staat*, niet gesegt werden een *vast gestelden Staat* te zyn.

Elke Regering moet het zyne hebben ,

De gedaante , en natuur van onsen *Staat* in 't gemeen , en in 't besonder , hebben wy, *in 't eerste Boek van 't twede Deel*, wijdlopig vertoont gehad ; en d'hoedanigheit van de *Algemene Staat* be-

beſchreven, hoe hun beſtier met den *Kapitain*, en *Admiraal Generaal* is, en weſen moet; ook hoe *Holland* particulierlijk byde *Eedelen*, en *Vroedſchappen der Steden*, als *Staten* dier Provintie, met hunnen *Stadhouder* &c. geregeert werd: wy hebben daar by getoond, dat de *Regering* in dezen een opgeregte *Politie* is, die van zyn wezen, en gedaante niet en mag afwyken; ja dat het veranderen, ofte het afknotten van eenig *wezentlijk deel* van deze *Regeringe*, is het weg-graven vande *vaſte fondamenten* waar op den *Staat* getimmert is, om die te doen ſtorten inden *Poel* van haar ruyne, ende ondergang.

De Hollandſe Regering goed, en gelukkig,

Hebben de *Staten van Holland*, in haar Placcaat vanden 16. October 1587. geroemt, dat zy het Land den tyd van 700. a 800. jaren met *Graven*, en *Gravinnen* gelukkig, en loflijk geregeert hebben; de gemeente heeft geen minder oorſaak te roemen, en verheugt te zyn, van dat zy by de beſchreven ordre, en forme van *Staatſe Regeering*, met agtbare *Opper-Kapitainen*, ende *Stadhouders* gelukkig zyn geregeert geworden.

De middelen waar door,

Wy hebbent in 't gemelte *eerſte Boek* getoont, hoe wonderlijk *ons Land* by die wel Geconſtitueerde *Regeringe* heeft gebloeyt, ende de *Steden* zyn aangegroeit onder *Godes-zegen*; en dat ſelfs by een tagtig jarigen Oorlog, waar over de Wereld verwondert, en verbaaſt geſtaen heeft: de twede oorſaak van dit welvaren is geweeſt, *naaſt God, d'eendragt*, en goede *Harmonie* tuſſchen de *Staten* en *Princen van Oranjen*, gelijk wy mede aldaar getoont hebben.

Die den Burger lieven, en eeren moet,

Wat reden ſou dan den goeden *Burger*, om ſoodanig een *Welgeconſtitueerde Regering*, ende de *Inſtrumenten* waar door *God* haar in deſelve gezegent heeft, te laken, of te wraken, hebben? het is waaragtig dat de *Burgers* in 't gemeen (ik ſpreek, en getuige het als een *vry Burger*, die noyt perſoonlijk, of in 't beſonder van die, of dezen dan door de gemene Staats beſcherminge, die gedankt zy, is gebaat, ofte begunſtigt geworden) deze *Regering* gelieft, ge-eert, en als begeert hebben; geen van *deze*, of zy agten hun gelukkig van onder ſoo *goeden Regering* geboren te zyn, en daar onder in vrede, ende ſtilheit te mogen leven.

De *ouden* hebben de *Princen van Oranjen* gelieft, als hunne

gemene *Vaders* ; zy hebben de *Regeerders* bemind als hunne *voorsorgers*; zy eerden, en respecteerden die beyde, d'eerste als hunne *Voorvegters*, d'andere als hunne *Schermheren:* wy hunne *Kinderen*, sagen in dezen 't gene wy wensten, en wy wensten te mogen blyven sien, dat wy oordeelden en onder vonden ons gelukkig te maken : 't is den *Burger* smertelijk geweest, een gemenen *Vader* te moeten missen, ende *goede Regeringe* te sien afwyken van haar oude forme, en volmaaktheit.

Dese middelen te missen is den Burger smertelijk geweest,

Wat zynder niet verscheide driften van ongenoegen by den *Burger* gesien, van datmen hun (als weet-nietten agtende) wys wilde maken, van dat de *Princen*, in 't bedienen van hunnen illustre Ampten, een *Monarchale*, en *Tirannique Heerschappyk* gevoerd hadden; menende dat alle *ingeseten* deze moesten versmaden als een lastig jok, om dat eenig weynigen, door de *Stadhouderlijke Authoriteyt*, leet, en versmadinge om begane daden geleden hadden; dit wou den *Burger* soo niet opvatten, hun dagt 't was gedaan om swaarder twisten te hoeden, en dat het op dien grond geschiede, ten voordele van het *gemene beste.*

Om de fout van een Amptenaar moeter en 't Ampt niet haten,

Ging de *Prins* anno 1650. wat scherp, men moet daarom d'*Ampten*, die hy bediende niet smaden: hoe menig *eerlijk Man* heeft wel by d'een of d'ander gelegentheit in *Eer*, en *Goederen* door *Subalterne Magistraats Personen* moeten lyden? soudemen daarom de *Magistraale Authoriteit*, door welke men by quaye toeval lyden kan, inde *Regeringe*, 't zy *Burgermeester*, *Schepen*, of andere *Politike Ampten* wraken? noyt is my *Burger* soo ontaart, of van oordeel ontbloot, ontmoet, of zy hebben altyd een heylige eerbiedigheit gedragen voor de *Magistrale Ampten*, schoon zy mogten daar door geleden hebben; of dat zy eenige *Amptenaren* wegens gebreken van zeden, of deugden, quamen in klein agtinge te houden.

Geen Mensch nog Regering sonder gebrek,

Ik ontkenne niet datter gebreken byde *Stadhouders*, en gebreklijkheden byde *Stadhouderlijke Regeringe* geweest zyn; maar wie? en waar ist volmaakt inde Wereld? *wijst my een volmaakt Man onder de Sonne* (seide een seker oud wys-geer) *en ik sal u een God onder de Menschen tonen:* soo ook; *toond my een Regering sonder gebrek inde Wereld*; *en ik sal u een Hemel opder Aar-*

Aarden met de hand aanwyzen : en daarom in goeder trouwen? warender minder gebreken inde Regering doemen seide, dat de *Republijk* onder een suivere *Aristocratie was* gebragt, als voorhenen? de *Heer Valkenier* toont met veele Exempelen het contrarie, ende segt rond uyt, dat deze *Regering*, niet alleen in *Holland*, maar ook in d'andere *Provintien*, soo defectueus was, dat zy heel in *d'Oligarchie*, dat is een *Regering* daar een kleen getal de gehele *Oppermagt* aan haar selven trekken, en behouden, verbasterde.

De Regering sonder Stadhouder niet beter,

Maar slimmer.

't Is waar, de *Aristocratie* eist alleen de *treflijkste Mannen*, uyt de *Republijk*, tot de *Regeringe*, maar de *Regering* eist ook dat geen dat de *Republijk* een *treffelijk aansien* geeft onder de *Mannen*; het *treflijkste* vande Regering is haar *oudheit*, deze geeft haar een gedurige grootagtinge onder het *Volk*, soo binnen, als buiten den *Staat van Regeringe*; dit krygt, en behoud zy uyt haar begin, en daarom werden de Aardse *Regeringen* niet qualijk by onse natuurlijke *Lighamen* vergeleken, die best gevoed, gesterkt, en onderhouden werden, by die middelen waar door zy haar begin, ende wasdom gekregen hebben.

Wat een goede Regering eist.

Het *Voortreflijkste Lid* vande *Republijck*, het welk den *Staat*, (als het *Hoofd*, en het *Herte*, het *Lighaam* doet,) zyn glans, en sterkte moeste geven, wildemen by die suivere *Aristocratie* niet dulden; maar de *Heerlijcke Luister* die in dit verkoren *Hoofd* geresideert hadde, wildemen wel op zyn eygen *Aangesigte* gedrukt hebben: gelijkt ons den *Heer Valkenier* in 't lange komt aantewyzen, benevens het verval vande goede, en welgegronde Hollandse Regeringe, en hoedanig die van haar welgetemperde *ordre*, en *forme*, niet alleen, in een gebreklijke *Aristocratie*, maar in een beklaaglijke *Oligarchie* is Getransformeert geworden; genoegsaam in perykel om tot de *Monarchale* te vervallen, gelijk het Hertogdom van *Toscanen* onder de *Medicis*, gewesene *Florentynse Burgers*, vervallen is: het welk hy met veel omstandigheden, en Exempelen, van hoe eenig weynigen de *gehele Regering*, en *d'Oppermagt*, soo vander *Steden*, als van het gehele *Vaderland* aan haar, ende hare sogten vast te maken, komt te tonen: als mede de disordren die uyt deze handelin-

Datmen een ander misgunt soektmen selfs te bekomen,

't Verval van de goede Hollandse Regeringe,

delingen tusschen de *Provintien*, tusschen de *Steden*, en *Leden* van dien, tot twisten, en feytelijkheden quamen uyt te barsten, gelijk sulx in 't brede by den gemelten *Autheur* van Pag. 233. tot Pag. 250. kan nagesien werden, 't welke ik (dit alles om redenen overstappende) den gunstigen Leser recommandere.

Verwerd Europa 2. deel Pag. 233. tot 250.

Die noyt volmaakt geweest is.

Dit zy gesegt, met dese getuignisse, dat schoon wy onse gezegende *Regeringe* goed, en onverbeterlijk agten, dat wy deselve daarom niet sonder gebreken oordelen te wesen, gelijk sulx uyt het gerelateerde van het bestier ontrent het *beveylen vande Zee*, ten tyden der oude *Stadhouderen* soude konnen besloten werden; maar dat de aangetekende fouten dese *Vorsten*, als *Stadhouders*, ofte *Capitainen* ende *Admiraals Generaals*, te wyten zyn; gelijk dit eenigen zydiglijk gewild hebben, geloven wy genoeg het contrarye, nevens d'oorsaken daar van, uyt de Historien te hebben aan gewesen.

Stadhouders vanden Staat, konnen de Ingesetenen niet drukken.

Laat ons dan besluiten, dat wy geen deel aan ondankbaarheit, ende laster willen hebben; maar dat wy willen lieven, en prysen, de Regering, en inde Regering dat *God geheyligt*, en *gesegend* heeft; de Heeren *Prinsen van Oranje* zyn noyt onse *Souverainen* geweest, maar in hunne Ampten, de Illustre *Lieutenants* vande *Souveraine Opper-magt*, tot plaats vullinge van sodanig eenen, die in den *Staat* nodig is, om orderhoudinge daar twisten zyn, en om des *Staats* hoogwigtige saken met *kragt*, *authoriteit*, en *prompitude* uyt te voeren; hebbende niet als hunnen *Raad*, ende mé seggen inden Souverain, dat is, in *s' Lands hoogste Vergaderinge*, sonder dat zy door het bestier van des *Staats* Souveraine Politie, den *Burger*, en den *Land-saat*, uyt eygen hoofde konnen drukken; 't zy dat dese *Kooplieden*, *Reders*, *Fabricateurs*, *Land*, ofte *Zee-bouwers*, met hun aanhangende menigte, mogen wesen; als geen magt, nog caracter hebbende, om als een *Souverain* de sulke te konnen bekommeren, en in haar doende *vocatien* lasten op te leggen; gelijk zy ook nooyt getragt hebben te doen; hun vergenoegt getoont hebbende, het *Swaard Gods*, en *Gideons* te mogen voeren, om daar mede den *Staat*, *'t Land*, en *'t Volk* te verdedigen, en de glorye van hunne *Namen* voor eeuwig op te luisteren: sonder hun het bewind van particuliere *Regeerders*, ik laat staan dat vanden *Staat*, aan te matigen, ofte eenige *Onderdanen*

derdanen vanden Staat hinder, of schade toe te brengen, of te gedogen dat sulx by de hunne soude gedaan werden, indien het konde, daar het niet geschieden kan.

XXV. CAPPITTEL.

Werd ge-examineert, of de Justitie in Holland soo wel, en heyliglyk niet is waar genomen, inden tyd der Stadhouders, als doen Holland sodanig geen hadde.

EVen als de *Justitie* een geheiligde Dogter vanden *Gods-dienst* is, alsoo isse ook de eenige bescherm Vrouwe vande *Politie*; gelijk wy dit *in't vierde Hoofd-stuk, des eerste Boek, deses Deels* hebben vertoont gehad: hoe heerlijk de *Justitie* gehant-haaft, en in groot-agtinge gehouden is geweest, by de oude Hollanders tot op onse dagen, hebben wy mede int selfde *Hoofd-stuk* in't vertoon van *Hollands Heylen* aan gewesen. De schoonste *Peerlen* aande Graaflyke Tulbanden, is geweest de *oeffeninge van geregtigheit*; want desen d'uyterste regt-sprake toekomende, ende mediatelijk, of in-mediatelijk de *geregtigheit* oeffenende, soo kon, en is den minsten *Onderdaan*, tegens de magtigen, en selfs tegens overlastende *Regters* beschermt geworden: gelijk d'exempelen (schoon het maar parabolen mogten wesen) van *Willem van Henegouwen*, gesegt de *goede*, en *Carel van Bourgondien*, genaamt den *onvertsaagden*, ons komen aan te wijsen; den eersten een *armen Boer*, den tweden een *desolate Wedue*, helpende, ende overlasters met de dood straffende.

D'oude Hollanders hebben de Justitie deftig geoeffent.

Ook om de kleine tegens de groten te beschermen.

De gerigts Hoven die dese *Vorsten* hebben opgeregt gehad, om mediatelijk door anderen regt te doen, beoogden die, boven alle andere, dese einden niet? waarom werden de *Hoven van Justitie* soo wel de *Provinciale*, als die van den *Hogen Rade*, soo nu, als van ouds, *Souveraine Hoven* genaamt? ist niet om dat zy gestelt zyn, soo wel regt-sprake te mogen, en te moeten doen, tusschen *Ampt-dragende*, en *Ampt-lydende*, tusschen *Regeerders*,

't einde van de Souveraine Pleit-Hoven.

en *Burgers*, als tusschen *Man* , ende *Man*, ding-pligtig, in gelykheit staande?

't Volk in desen gelukkig.

Daar de Wetten boven de wet makers zyn.

In Engelant zyn de Wetten boven alle.

't Is een groot voorregt van een *vry Volk* wel geordende *Vierscharen*, ende *Gerigts-Hoven* van authoriteit tot hunner beschermminge te hebben; en daar magt, en geweld niet boven 't *Regt* en sit: want daar het soo staat, daar zyn de *Wetten* kragteloos. 't Is waar den *Souverain* is boven zyne *Wetten*, maar in vrye Regeringen komen de Wetten den Souverain eenigsints te bepalen: den *Koning van Engeland* werd voor *Souverain* gekend, en begroet, maar de *Wetten* vande *Natie*, dats van den *Koning*, en het *Parlement*, zyn Souverainder: als hun gebruik opgevolgt werd, soo moet den *Koning*, soo wel als den *Adel*, en het *Volk*, sig desen onder werpen, als den hoogsten algemeinen *Regter*, om datse vande *Natie*, dats den *Koning* en zyn *Volk*, gemaakt zyn.

De oude Hollandse Land Vorsten zyn de Wetten onderworpen geweest.

Wat maakte onse *Natie* ten tijden der *Graven* vrye Volkeren? wast om dat hunne *Land-vorsten* aan d'algemeine geregtigheit verpligt waren? neen! alle ware *Koningen* die geen tirannen willen zyn, moeten hun *d'universele Justitie* onderwerpen, met wel te doen, hunne Onderdanen te beschermen, Wetten te maken, en die regtveerdelijk te doen executeren &c. maar hier in, dat hunne *Graven* aan sekere *Wetten* gebonden, en dat de *Wet-bewaarders* mede de *Justitie* onderworpen waren.

Zyn verworpen om dat zy deWetten hebben overtreden.

Den laasten *Grave* sig als *Souverain Land-vorst* gedragende, en hem de *geregtigheit der Wetten* niet willende onderwerpen, maar soekende hem *Meester* daar van te maken, is van zyn *Volk* daarom verworpen geworden: dit geschiede na dat de besondere *oeffeninge der geregtigheit*, die het Volk in ordre houd, door de wan-ordren, uyt de gemelte handelingen voort gekomen, vervallen was.

Prins Willem hersteld de vervalle Justitie.

Wie heeft dese vervalle *gerigts oeffeningen*, soo in het *Souveraine Pleit-Hof*, als inde *Vierscharen* der *Steden*, opgeheft, ende wederom in ordre gebragt? ist niet geweest *Prins Willem* den ouden, den eersten *Stadhouder* der Vorstlijke voor-plaatse, onder de vrye *Staatse Regeringe?* voorwaar ja, en sonder hem souden de disordren nog verder gelopen hebben.

De Stadhouders tot Patronen vande Justitie.

't Is waar *desen*, en *zyne navolgers* zyn minder in magt, ende mogenschappe geweest, als de oude *Land-vorsten* waren, maar on-

ontrent de *Regts-bestellinge* heeft men hun de waardigheden, ende authoriteit der Vorsten gelaten, omme de *Regt-banken*, als voorstanderen der geregtigheit, te beschermen, en onder behoorlijken Regts-dwang te behouden: en in desen opsien moeten wy bekennen, dat zy altijd ware *Protecteurs* vande *Justitie* geweest zyn, houdende deselve in groter eere, ende hoogwaardigheit.

Prins Maurits wees de klagenden Burgers tot de geregtshoven,

Wanneer anno 1617. en 1618. de *Contra-remonstrantse* Burgers, inde *Remonstrantse* Steden, van hunne particuliere Magistraten gedrukt wierden, soo namen verscheide *Burgerschappen* haren toevlugt tot *Prins MAURITS Zalr.* hem klagende van overlast, ende ongelijk, maar dezen, de saken tot de geregtigheit willende brengen, wees haar tot de *Souveraine Hoven van Justitie*, om, hunne klagten doende, aan deze Regtveerdige toest-stenen der waarheit, van of zy gelijk, of ongelijk in hun klagen hadden, te mogen getoetst, ende beproeft werden: Dog zy wierden daarom niet geholpen; want de *Remonstrantse Regeerders* sustineerden, als *Souverainen*, te staan boven de *Gerigts-Hoven*; sloten de *Raads-Heren* de handen, en raakten met selve in heftige dispuiten; en de *Contra-remonstranten* over al in bittere klagten; tot dat door Gods wyze, en geregtige bestieringe, voor welke de *grootste magten* selfs moeten wyken, het vervallene is op geheft, en het ontroerde *Vaderland*, by hulp-middel van *Prins Maurits*, is hersteld geworden: gelijk 't selve wydlopig, *in 't voorgaande Boek*, is aangewesen.

En dezen is geen schaker van 't Hoogste Regt geweest,

Om datter nu veele mogen geweest zyn, die, om dit werk, den Gemelten *loflijken Prince* gesmaat, ende belastert hebben, even of hy een *Schaker* van 't hoogste regt des *Souverains* geweest ware; ende het Land voor gelukkig hebben geroemt, wanneer den laast overleden *Stadthouder* gesturven was, als of het *Vaderland* (volgens hun seggen) van dwinglandye ware verlost geworden, is doen de heylige Justitie in 't Vaderland meerder ge-eert, en beter betragt geworden?

By wien 't gebrek ontrent de Regts-oeffeninge is, om 't Volk te konnen doen lyden,

Wie ontkend, dat niet van *alle tyden*, en op alle *Plaatsen* over de God-geheyligde *Gerigts-oeffeninge* (besonder byde mis-noegde onderleggende partyen) is geklaagt geworden; en dat de gemeenste klagten zyn, van dat de *Rijk*, en *Magtigen*, den *Armen*, *klein*, en *swakkeren*, ontrent de *Gerigts-banken* veeltyds komen

men opte wegen? 't ware ellendig in dien dit altijd ware; maar 't gebrek wesende, wie bekend niet mede, dat het gebrek dat men daar in, ofte by ontmoet, niet vande ordre des *Regts-gebruik* herkomt, maar zekerlijk van den *Mensch*, of *Menschen*, die boven, in, en ontrent de Regts-banken, tot de *Regts-plegingen* gesteld, ende beroepen zyn.

't kan by den Souverain.

Die boven de Regt-banken zyn, om die, of dezen te konnen doen lyden, is den *Souverain*; niet bysondere *Leden* daar van: indien dit ware, soo waren de *vrye Regeeringen*, die uyt veele Leden bestaan, d'ongelukkigste; daar zy nu, ter deser oorsake en andere redenen, voor de gelukkigste moeten geagt zyn; vermits den *Souverain* alleene kan, en mag over de *Wetten*, *Gerigts-Hoven*, en *Banken* disponeren, het *Regt*, ende *Wetten* verklaren, en doen verklaren na zyn welgevallen; om die, 't zy een ofte meer, te doen lyden die 't hem goed-dunkt: 't welk een *Souverain*, in een *Tal-Rijke Vergaderinge* van brave Mannen b staande, niet doen sal, nog doen kan, dan by een groote disordre van *Regeeringe.*

By de voorspraken der ding-pligten.

Te konnen lyden, door die ontrent de *Regt-banken*, tot de Regts-plegingen, als *voorspraken* der partyen, ende *Bepleiters* der geschillen beroepen zyn, herkomt van het opschorten, en het uyt reyken des tyds tot de *Regt-sprake*; besonder by het *verdrayen der saken*, in een ander wesen dan zy van naturen zyn; welk gebrek alleen gebetert werd, by de *deugdelijken*, die nog gedagtig zyn, en praktiseren willen, de *Godlijke*, en *Morale Lessen*, die hun in 't leren vande talen, of de praktijk, in overvloed zyn voorgeschreven.

En by den Regters selfs zyn.

Maar te konnen lyden, door die inde *Gerigts-banken*, *'t Regt*, ende *Regts-sprake* is toevertrout, herkomt van verkeerde, en quaye bevattingen; ofte, het slimste, vande quaad-aardigheit des *Regters*, ofte *Regteren*; en 't is over de sulke dat *God de Heer* een *WEE* komt uyt te roepen: gelijk wy dit hier voren gesegt hebben.

De Stadhouders hebben 't Volk niet konnen doen lyden.

Soo nu de *Princen* als *Stadhouders* (geen *Souverainen* wesende) noyt gekonnen, nog niet getragt hebben, de *Wetten*, of des *Regters Regt-Tale*, inde Souveraine *Hoven*, en Subalterne *Vierscharen* t'ontzenuwen, deselve van hun *Authoriteit*, *Kragt*, en

Ver-

Vermogen te bekorten, omme niet te mogen, of te konnen naar conſcientie, tuſſchen twe-mans talen, ofte anders, *Regtſpraak doen?* hoe kanmen dan met laſter van de ſulke ſpreken, die van ouds tot *Patronen*, en *Voorſtanders* van het *Regt*, ende *Regts-banken*, by *d'Hooge Overigheit* zyn geſtelt, ende geordonneert geworden?

Altyd, en by alle occazien zynder eerlijke, en tegengeſtelde Mannen.

Stellen wy eens vaſt, om te beantwoorden, of de *Juſtitie*, wanneer de *Republijk* geen *Stadhouder* hadde, meerder is geeert, beter is betragt, en heyliger is geoeffent geworden, als doen der *Stadhouders* inden *Staat* waren; datter by, en buiten den tyd der *Stadhouders*, ſoo doen, als nu, veele deftige, eerlijke, regtveerdig, geregtigheits lievende *Mannen* zyn, ende geweeſt zyn, omme niets te doen, als 't geene *regtveerdige Regters* betaamt; en datter ook onder zyn geweeſt, zyn, en blyven ſullen, die deſe *deugt* der *deugden*, die *alle dingen* ten goeden einde helpt, en by gevolge *God* die de *geregtigheit* is, niet ten Regten lievende, door Geld, en Staat-ſugt, of andere quade paſſien niet altyd, en ſomtyds na *vereis* alleen door *nood-dwang*, komen te praktiſeren: maar hoedanig deze hoognodige *Staats-pilaar* is in verval gekomen, na dat de veranderde forme van *Regeringe*, zyn vaſtigheit ſcheen in *Holland* genomen te hebben, ſal ik niet, maar den *Heer Valkenier*, op pag 230. 231. en 232. *van het Verw: Europa in zyn twede Deel*, ons ſeggen: tot welken ik den gunſtigen Leſer wyze. Voort met dezen wenſch dit Hoofdſtuk ſluitende.

Den Autheur wenſt,

Dat *d'Algemeine*, en ook de *beſondere Geregtigheit*, inden Vaderlande, na de *God*, en *Menſchelijke verheiſſinge* volkomen heylig en heyliglyker mag waargenomen, ende geoeffent werden.

Dat d'univerſele Juſtitie inden Souverain mag uytblinken,

Dat d'eerſte, (weſende een kort begrip van alle *deugden*, en daarom vanden *grooſten Koning*, tot den *minſten onderdaan*, dient beoogt, en behertigt te werden) boven al als een glinſterende *Ley-ſterr*, ofte Morgen-ligt inden *Souverain* vanden Staat, by den *Vorſt*, *Ridder*, en *Burger-Heren*, mag komen uyt te blinken; op dat de twede, die maar een (dog een Heerlijke) gedeelte vande eerſte, en ook twederhande is, te volmaakter, by hoog, en laage *Stants Perſonen*, als ſpriet-ogende op d'eerſte, mag bedient, ende geoeffent werden: 't zy inde *mede*, 't zy inde

uytdeylende geregtigheit, in welke twe Delen, de byſondere verdeilt werd.

De Communicative by alle wel geoeffent,

Dat de *mé deylende* geregtigheit (geſegt de *Communicative Juſtitie*) tuſſchen *groot en klein*, tuſſchen *Burger* en *Burger*, in hunnen 't ſamen handel en wandel; tuſſchen *Heer* en *Knegt*, in 't dienen en loonen; tuſſchen *Meeſter* en *Ambagts-Man*, in 't arbeyden, en betalen mag gepraktiſeert; en by den *civilen Regter*, om tuſſchen ding-taalge Menſchen, *regt*, en *billijkheit* ſtant te doen grypen, regtmatelijk mag geoeffent, en bedient werden.

Ende diſtributive byden Overheden, welgepraktiſeert werde.

En eindeling dat *d'uytdeylende* geregtigheit (geſegt de *diſtributive Juſtitie*) byden *Overheden* ontrent hunne *onderdanen*, ſoo by hooge, als lage Magthebbers, in 't belonen van *'t goede*, en 't ſtraffen van 't *quade*, mag Plaatſe vinden. Te weten met Regtveerdige uytdeylingen te doen van *Militaire*, *Politike*, en *Civile Ampten*, aan Perſonen, die ſulx wegens beproefde *deugden*, of betoonde *Gaven*, en *Capaciteit*, komen te meriteren: ende *misdoenders*, na de ſwaarte van hare mis-daden, of de boosheit waar uyt die is voortgekomen, te *ſtraffen*, ſonder in beyden te veel, op *Vrinden*, *Maagſchap* ofte *eygen-baat* ſijn ooge te werpen. Op datmen met waarheit ſeggen mag, dat de *geregtigheit*, met haare geheyligde Suſteren, *wysheit*, en *voorſigtigheit*, in vollen Pronk-cieraad uyt den *Hemel* is nedergedaalt, en dat zy op *kragt*, en *ſterke*, haren *Troon* vaſt geveſtigt heeft onder de menigte die in *Holland*, en in d'andere vereenigde *Provintien*, 's Vaderlands *Krone*, *Eere*, ende *Heerlijkheit* zyn, tot verhoging, en verblydinge van het Vaderland, en hare *Volkeren*.

XXVI. CAPPITTEL.

Werd Ge-examineert, of het Volk min is belast, en beswaart geweest, wanneer de Republijk sonder, als met Stadhouders is geregeert geworden.

De Burgers konnen de Stadhouders niet veragten,

HEbbende na myn Sentiment, en bequaamheit, inde voorgaande *Capittelen* genoegsaam aangewesen, dat de *Hollandse Burgers*, in Steden, en ten Platten Lande, niet in 't minste reden hebben, nog noyt hebben gehad, omme de *Oranje Vorsten* als *Stadhouders* vande Provincie, ofte om eenige andere hunner Amptlijke bedieningen, nog de Ampten selfs, te laken, ofte te smaden: ter oorsake zy, als onderdanen vande *Republijk*, nog in hunnen on-ergerlijken *Godsdienst* zyn belet; nog in hun *Burger-wandel*, ofte *Koop-handel* zyn verkort; nog in hunne *Regts-vorderingen* zyn benadeelt, ofte gedrukt geworden; 't zy *Inmediatelijk* door hunne *Personen*; nog *Mediatelijk* wegens hunne Respect-waardige *Hooge Ampten*: oordelende ter contrarie dat alle *Land*, en *Stads-insaten*, van wat gesintheit, hanteringe, ofte staat hy als *onderdaan* vande *Republijke* zy, in conscientie verschult zyn, hoogwaardig te agten, en met 't hoogste respect te eeren, ja dierbaar te schatten, die *Hoog-Amptlijke Mannen* die noyt verbrekers, maar waarhaftige opbouwers, vande drie voor af-gesprokene *Staats-Zuilen*; ende manhaftige grondleggers van onse *dier-waardige vryheit*, geweest zyn.

Maar zyn verschult die te lieven,

Nu staat nog te examineren, wat ver-of-hoog-agtinge, wy de Gemelte *Doorlugtige Vorsten* moeten toedragen, voor soo veel wy als *onderdanen* vanden *Staat* door hun bestier, ofte mede-hulp, 't zy ontrent de *Finantien*, of met de *Militie*, zyn gedrukt, ofte gesoulageert geworden.

Hier voren hebben wy volgens gebruik, en ordre (aanwysende *Hollands-Heylen* door 't gelukkig bestier vande *Militie*,

 ende

ende wyze directie vande *Finantien*, verkregen) eerst vande *Militie* gesproken: nu sullen wy, op dat de stukken die nog te verhandelen staan, te beter aanden ryg-snoer der verhalingen mogen geschikt werden; en wy te gemaklijker mogen treden, tot het einde onser aanwysinge van *Hollands-Rampen*, eerst vande *Finantien* seggen, 't gene ons dunkt ter materie te dienen.

Hier voor, *op het* 6de *Hoofdstuk van 't eerste Boek deses Deels*, hebbe ik op eenige *Afdeylingen*, en op meer Plaatsen, gesegt, en aangewesen, waar in 't besonderste geluk der *oude Hollanders* bestaan heeft: namentlijk dat zy door hunne *Landvorsten* in hunne *Middelen* niet kosten belast, nogte overschat werden; vermits de *Graven*, schoon Geld als *Landvorsten* van noden hebbende, 't selve vanden *Land-saten* niet konden bekomen, ofte de *Staten* moesten sulx, op hunne *Vorstlijke-beden*, inwilgen; waar inne den *Rijkdom* der Steden by *d'oude Graven*, voor dat 't Huis van *Bourgondien* Regeerden, hun mé seggen, ende stemminge hadden.

De Graven hebben 't Volk niet konnen belasten,

Wanneer nu de *Graven* om hunne onwettelijke dwinglandie, en onredelijke Geld-eyssingen, by de *Vereenigde Landschappen* zyn verbannen geworden, en datmen inde gemene, en besondere Regeringe, de *Finantien* vanden *Staat* op dien voet, en ordre heeft berigt als het *op de* 30. *tot de* 39ste *Afdeylinge*, van 't Bovengemelte *Hooft-stuk* kan gesien werden; soo is immers de gehele dispositie van, en over de *Finantien* gebleven, aande *Staten*: daar van de belastingen aande *Provinciale Staten* over hunne *onderdanen*, is komende, gelijk wy mede vertoont hebben: waaromme ook de betalinge vande Generale *Militie* gesplist is, en elke *Provincie* weet, na *Prorato* van hunne te dragene lasten, wat *Regimenten* van *Paarde* en *Voet-Volk* onder hunne Repartitie, ofte aandeylinge staan, voor welke zy de betalinge versorgen moeten.

De Staten hebben 't regt om sulx te doen,

Wat nu verder tot opsigt en 't bestier van 't geen de gemene beschherminge vande *Generaliteit*, ofte de *vereenigde Provincien*, aangaat, doet, en Administeert den *Raad van Staten* in maniere, als 't *op den* 4de *afdeyling*, *van 't* 5de *Hoofd-stuk*, *des eersten Boek*, *deses Deels*, gesegt is, ende wat de *Provintien* elk in 't besonder aangaat, daar van hebben wy gesegt, *op de* 34 *en*

Hoedanig de gemene Peningen bestuurt werden,

35ste *Afdeylingen van 't 6. Hoofd-stuk des gemelten Boeks*, hoedanig dat het bestier der *Finantien* in *Holland* is; en dat de Gelden uyt de gemeente komende byde *Gecommitteerde Staats-Raden*, ten gemenen nutte, Geadministreert werden: van welke Administratie zy alleen de *Staten van Holland*, gelijk den *Raad van Staten* (soo ik vertrou) de *Staten Generaal*, en hunnen *Capitain*, haar rekeninge schuldig zyn.

De Stadhouders zynde Amptenaren van den Staat.

Dit sodanig wesende, soo is de vrage, waar in dat de meergemelten *Princen*, 't zy in qualiteyt van *Stadhouder*, ofte *Kapitain-Generaal* de Gemeentens hebben konnen belasten? zyn zy niet mede inde gemelte qualiteyten besoldigde Amptenaren geweest? 't is waar! als *Hoofden* van den *Raad van Staten*, die de gemene Rekeninge overwegen, ende *Petitien* maken, konden zy weten, en seggen, hoe veel de *Landschappen* dienden op te brengen, tot betalinge van 't geen ter gemener bescherminge nodig ware: indien nu den *Raad van Statens* jaarlijkse *Petitien* ofte geld-eissingen, voor den gemenen Staat, dikwyls de Landen beswaarlijk vielen, 't stond aande *Staten*, yder in den zynen, 't overwegen wat zy konden doen, na nood-vereissinge des gemeinen *Vaderlands*. Den eys of vraag was voor *'t gemeen*, niet voor particuliere, ofte den *Veld-heer*, schoon desen wel den gewigtigsten vrager mogte wesen: men segge wel tot hunnen laste, dat zy in 't voeren der Oorlogen, *Bedingers* waren, maar wie kan seggen dat zy *Bedwingers* geweest zyn, ofte wezen konnen: de *Landvorsten*, hoe magtig (als *Bourgondien*, en *Oostenrijk*) zy waren, hebben de *Staten* als *Voorstanderen des Volx* niet mogen, ofte konnen dwingen, souden zy hun dan door dezen hunne *Stadhouders* hebben laten overdringen, wat schyn kan sulx hebben?

Siet H. P. gronden en Max. van Holland, 3. *deel 5. cap.*

Hebben 't Volk min als de Graven konnen belasten.

Hebben de handeling van s'Lands penningen niet.

Zyn niet alle betalingen van *Krygs-behoeften*, *Oorlogs Volk*, het Bouwen van *Oorlogs-Schepen*, van *Sterkten*, *Schansen*, ende *Frontier-Steden*, &c. al tot securiteit van den *Vereenigden Staat*, gedaan door d'Amptenaren en Ministers van den *Staat*, en dat in maniere als wy voren gesegt hebben? hoe is 't dan mogelijk, dat de *Vorstlijke Stadhouders*, hun met s'Lands penningen onwettelijk souden hebben konnen verrijken, ofte den *Lande* op dezen grondslag hebben konnen beswaren? nademaal zy geene

directelijke handelingen van *Gelden* uyt de *Gemeente* geligt kosten hebben, of hebben gehad, ten zy met kennis, en bewilging van mijn *Heeren de Staten*, zynde wel meest die penningen, die gemelte *Heeren Staten*, d'onfeilbare Magt-hebbers vande Geld-kasse, hun uyt liberaliteyt, boven beloninge van hun *Polityk*, en *Militair Tractement*, mogten geschonken hebben.

't Geen zy van den Staat hebben genoten.

Wat deze Princen, soo in qualiteyten van *Capitains Generaal*, en *Stadhouders*, als mede de *hunne*, hebben gekost (daar onder berekent het Militair Tractament van Prins *Frederik Hendrik*, voor den jare 1625. als *Generaal vande Cavallerye*, genoten: de vrye, en liberale schenkagiens van Pille-gaven, &c. gedaan, aan dito *Prins Hendrik*; aan zynen Soon *Prins Willem*; aande *Vrouwen Wedué*, en de *ses Dogteren* van den ouden *Prins Willem*: de weder betalinge, ofte restitutie, gedaan anno 1619. vande kosten voor den *Lande* gedaan, by den gemelten *Prins Willem* den ouden, in zyne Krygs-expeditien van den jare 1567. tot 1574. als mede hunne tiende parten, haar als *Admiralen Generaal* inde Zee-prysen, ofte Caperyen toegelegt: met de waardye vande vaste goederen, die zy met hunne conquesten op de *hooge*, en *lage Swaluwe*, en van *'t Clooster te Duynen* by *Hulst* winnende, van den *Staat* verkregen hebben) werd begroot, in *vier-en-t'sestig jaren*, van anno 1586. tot anno 1650. wat min als *twintig Millioenen*, Hollandse ponden, bedragen te hebben: waarelijk te samen een grote somme, maar die ten aansien van den *tyd* dat sy sulx hebben verdient, en van den *geheele Staat*, vande welke sy 't selve souden genoten hebben, mitsgaders by het voordeel, dat den gemenen *Vaderlande* door hunnen dienst, is opgekomen, en toegebragt geworden, in geene consideratie van vergelijkinge kan, nogte mag gebragt werden.

Siet 't laaste van de Hollandse Deductie d'anno 1654.

Is niet te waarderen by den dienst die zy't Land gedaan hebben.

Indien wy een klaar beschouwelijke vergelijking van den *Vereenigden Staat*, soo die in den jare 1650. was, by dat sy in den jare 1586. geweest is, wilden maken; wat onderscheit soude men van den *Staat des Volx*, van die, tegens de langst verledenen tyd konnen aanwysen? wat sijn de *Volkeren* by dien verlopen tyd niet *vermenigvuldigt*? de *Steden vergroot*, en uytgeset, en *d'Inwoonderen* daar in met *Rijkdommen* gezegent geworden? is dit grote *Heyl* der *Vaderlande*, gelijkt wy 't in eenige Afdeylingen,

Dat onder hunne Regeringe in magt, en Rijkdom is toe genomen.

voor

voor al *inde 25. van 't 5. Hoofdstuk des eersten Boeks deses deels* getoont hebben, ten verwonderinge van al de wereld, niet by den tyd van een tagtig-jarigen Oorlog op, en toe gekomen?

'k Beken dat de bermhertige goede *God*, d'eenige *oorspronk*, en *fonteine* is geweest, waar uyt als uyt een overvloeyende volheit, de *zegeningen*, gelijk een vrugtbaar-makenden regen uyt den *hogen Hemel*, over *'t Vaderland* is uytgestort geworden, gelijk wy 't *op de 23. Afdeylinge*, ter gemelter plaatse, gesegt hebben; maar immers hebben wy ook aldaar aangewesen, door wat *middelen*, ende werktuigen de *God des Hemels*, die zyne Aardse zegeningen altijd door middelen den mensche toe schikt, zyne besondere zegeningen het *Vaderland* heeft doen ontmoeten.

Door Gods Zegen.

Die hun nevens de Staten tot middelen gebruikt heeft.

Dese *middelen* sullen wy die laken? en den *grond* waar op ons *Heyl* gebout is veragten? dat zy verre! maar hoe konnen wy seggen de *goede Regeringe* te prysen, en den *Regeerderen* lief te hebben, met de gebou-stellinge vande *Regering* te smaden, en den *voortreflykste* der *Regeerderen*, niet als een hoog nodigen *Minister*, maar als een lastigen *Heerscher* des Lands, te haten? hebben de *Princen* in hunne illustre Ampten een *arbitraire*, of *eygen-magtige*; en is den *Hollandsen Staat* by haar als een *een-hoofdige Regering* oyt bestuurt geworden? soo neen, gelijk het seker is, hoe ist dan mogelijk datter nog sodanige gevonden zyn, en konnen gevonden werden, die, niet jegenstaande zy mede rykelijk de vrugten vande *goede Regeringe*, onder *Gods zegen* gesmaakt hebben, met ver-en-kleinagtinge van desselfs constitutie komen te spreken? en *Gods* geheyligde *werk-tuigen*, waar door hy de *Republyk* groot gemaakt heeft, afschouwelijken hebben komen uyt te schilderen? neen! de diensten, ten bate des gemenen *Vaderlands*, van dese *Doorlugtige Helden*, zyn te groot van waardye, om hun, wegens wel doen, met den *Tong-riem* te geesselen: evenwel zynder geweest die haar in hunne graven hebben ontroert gehad, met verwytingen dat zy den *Vereenigden Staat* exsessive sommen, en onwaardeerlijke schatten, gekost hebben, dat zy *'s Lands Penningen* met hunne *kostelyke Oorlogen* (even oft des *Staats* belang niet geweest ware) en met 't winnen van veel *onnodige Fortressen*, en *ballast Steden* onnuttelijken hebben verspilt gehad: seker anders hebben onse *Vaders* gesproken,

Deze middelen moet men niet veragten,

Gelijk eenige gedaan hebben.

Met laster vande selve sprekeede.

H. P. gronden en Max. van Holl. 3. deel, cap. 5. en 6.

ken, en de *Historien* getuigent nog, dat de *Princen* uytstekende exemplaren van wijsheit, en voorsigtigheit geweest zyn, omme de *Landen*, soo veel doenlijk ware, te soulageren, met hunne suinige Krygs-beleidingen.

Daar d'oude hun gepresen hebben.

De *suinigheit*, sonder vlekke vande haatlijke *gierigheit*, is een deftig-pryslyke sake in eenen die aan *'t stuur vanden Staat* vertrout werd; soo eenen menageert, ofte besteet de gemene Penningen ten besten voor de *Republyke*, na nood, ende voorval; en niet soo hem de baat-soekende *gierigheit*, of de quist-agtigen *hoogmoed*, komt te raden: wegens de deugt van *nodige liberaliteit*, en *voorsigtige spaarsaamheit*, zyn de *Staten* geroemt, en de *oude Princen* gepresen geworden. Wy hebben 't van beyden getoont, en aangewesen, hoe wijslijk de *Staten* het Geld der *Land-saten* hebben ingesamelt, hoe suinig zy de *Finantien* hebben bestuurt, en wat grote saken daar mede, door de *Princen* is te wege gebragt geworden; namentlijk de *grond-vestinge vanden Staat*, dewelke ons alle tot *geluk*, en *heyl* gedient heeft, wanneer wy tot een *vry Volk*, van onsen gepretendeerden *Land-vorst* on-afhangende van hem, en zyne nakomelingen, zyn verklaart geworden.

Voor wys, en suinig, beneven de Staten.

Door welke middelen ons Heyl is toegekomen.

't Is waar, den *Staat* bleef by 't maken van *d'eeuwige Vrede*, met swaare intrest-gelden (onnodig by anderen begroot) beswaart: wie van redelijken oordele is soo dwaas, die niet bekend dat tot ontlastinge vande gemaakte lasten, *'t Gemeen*, voor wien de lasten zyn gemaakt, soo lang belast moeten blyven, tot dat d'ontlastingen gevonden, en gemaakt zyn? Dit was dan d'oorsake, dat de *Gemeentens* by de Vrede, sodanig 't effect van ontlastinge niet quamen te gevoelen, als zy wel in verwagtinge hun hadden toe ge-eigent: maar het komt hier op aan, of ook d'overvloedige, en menigvuldige gelden die *Aitzema* doorgaans in zyne werken verhaalt uyt de Gemeente, by de *Staatse Regeringe* sonder *Stadhouders*, geligt te zyn, beter doenmaal, tot ontlastinge vande *Gemeente*, zyn gemenageert geworden, als ten tijden der *Stadhouderen*.

Siet Hollands P. G en Maximen cap. 24. pag. 102. en 103.

Gemene lasten moet by eik gedragen werden.

Valkenier segt van neen; en wijst, *van Pag. 260. tot 265. in zyn Verwerd Europa*, ons aan, wat *Rampen den Vaderlande* wegens *verkeerde menage*, en *nood-lose Geld-quistingen* is overgekomen; den gunstigen Leser tot die schriften wijsende, soo sal ik

De gemene penningen niet beter sonder als met Stadhouders gemenageert geworden

ik desen hier mede afbreken, met den selven wensch, en vermaninge die ik *op de* 40. *Afdeylinge van 't selfde Hoofd-stuk des eersten Boeks, deses Deels* gedaan hebbe; *God* biddende dat de *Staten des Lands*, altijd praktiseren, en mogen erlangen, 't genen wy van *haar*, *en 's Vaderlands Heyl*, *op de* 38. *en* 39. *Afdeylingen*, des gemelten *Hoofd-stuks* hebben aangewesen.

XXVII. CAPPITTEL.

Werd ge-examineert hoedanig de Militie vanden Vereenigden Staat, met, als sonder Generaal Opper-Hoofd is bestuurt geworden, en getoont de defecten waar in zy sonder sodanig een Hoofd is gevallen.

NU resteert nog, by forme van examen, van het Militair bestier van onsen *Staat*, soo die is geweest met, en ook sonder *Krygs-Opperhoofd*, ofte *Kapitain Generaal*, te spreken.

In onsen *Voorschou Cappittel* 7. hebben wy gesegt, dat alle opregtingen van menschelijke societeiten, ende grote gemeenschappen onder een uytgekoren *Regeringe*, om twee oorsaken komen te geschieden; waar van de eerste oorsake (om hier niet weder vande twede te spreken) is, om met elkander, onder 't bestier vanden uyt-gekoren *Souverain* des *Ryx*, ofte *Republyx Staat*, bestendig te mogen wesen, tegens alle gemene Vianden van dito Vereenigde Gemeenschappe: nu ist kennelijk dat de sorg ter bescherminge van des Gemenen *Ryx*, ofte *Republyx Staat* alleen den *Souverain* vanden *Staat*, hy zy Persoon, ofte Vergaderinge, tegens alle nydige, en quaad-willende *Vianden*, is, en moet wesen toevertrout. Welke sorge niet alleen ontrent de nodig, en vereiste *middelen* ter bescherminge des *Gemeinen Staats*, en *Volx* moet gaan, maar ook, en wel voornamentlijk, dat de gemelte *middelen* volgens een noodwendig, en ver-eisten grondslag, 't zy *inmediatelyk* door hem

Den Souverain komt de sorg om den Staat, te beschermen.

selfs als *Souverain*, of *mediatelyk* (voor al soo den *Souverain* uyt vele Leden bestaat) door een *wis-vertrouden*, en *uytstekenden* onder haar, volgens ondervondene goed, en oud heylsaam gebruik, wel geregeert, ende bestiert mogen werden.

Moet altyd op zyn hoede, en gereet zyn.

Zynde dit een der voornaamste pligten van alle *Souverainen*, dat zy hunne sorgen daar henen doen strekken, dat den *Staat*, ende *Volkeren*, onder hunne sorg, soo wel als gebied, staande, altijd als versekert mogen wesen ontrent hunne *nydige Geburen*, en quaad-geneigden, die magtig wesende, hun belagen souden willen: en voornamentlijk past het sodanige *Souverainen*, die hun in gelijkheit met de grootste magten vande *Wereld* komen te agten, dat zy hun altijds met die middelen versien, en die als altijd gereet hebben, en houden, dewelke hunne quaad-willende ommesien, agterdogt, en ook eenigsints ontsag, en vrese van beledinge, komen te geven. Want het is seker dat een *Heer*, ofte *Regeerders* eener Vergaderinge, van *Ryk*, ofte *Republyke*, die hunnen *Staat* in aansien, en magt, 't zy te Water, 't zy te Lande door *Koophandelingen*, en aller wegen *trafique* te doen, door 't maken van *over-Zeesche Collonien*, 't bouwen van *Handel Plaatsen*, *Koop-Steden*, en 't opregten van ver, en uytgebreidene *Regeer-Staten*, 't zy dat den *Souverainen* sulx selfs, ofte hunne *Onderhorigen*, by maat-schappyen, ofte anders doen, met de grote magten deses *Aard-bodems* in eenigen gelijkheit sien gestelt, hun verzekeren mogen, dat zy soo wel hier door, als door *Land-winninge* op hunne Geburen, de nijd, en jalouzye der gemelte *grote Magten* dikwyls op *haar*, en *hare Staten* komen te laden, waaromme zy ook 't hun moeten getroosten, ende by voorval geresolveert zyn, *haar*, en hunne *Onderdanens leven*, en *vryheit*, door moeyelyk, en gevaarlyke Oorlogs-daden te sullen beschermen; op dat by Ramps-ontmoetinge, den *Staat* in gevaar komende, *hy*, ofte *zy* door nalatigheit van dees hunne pligte, 't zy by onwil, ofte kleinmoed, niet geagt en werden als een uyt-vaagsel, die der *hoogste vryheit*, de *Regeringe*, en het *leven* onwaardig zyn.

Om zyn, en zyns Volk leeven, en vryheit tegens alle nydigen te verdedigen,

Want dit is zeker, dat den genen die in desen niet wil, nog betragt, waar toe hy (hy zy een, ofte meer) tot *zyn*, en *zynes Volx* wel-zyn, verpligt is, hy by allen waardig werd geagt, dat *zyn*,

of

of *haaren naam*, en gedagtenisse niet als met vloek, en versoeyinge by het *Volk*, en den *nakomelingen*, genaamt, ende gerememoreert werde; daar ter contrarye zyn, of *haaren naam*, wanneer zy tonen een goede wille, moed, en vigilantie te hebben, om *hun*, en *harer Onderdanens* eer, leven, en vryheit te beschermen, schoon zy het gewenste succes, nog al 't geluk in het wettig verdedigen des *Gemenen Staats* niet komende te ontmoeten, nu, en altijd by *'t volgende geslagte*, met lof, en zegeningen sal, ofte sullen gedagt werden.

Soo hy geen vloek, in Plaats van zegen wil erlangen,

Wanneer den *Hollandsen Souverain*, by d'oude *Batavieren*, in al het *Volk* geresideert heeft, en dat haar geheel geluk aan-en vanden *Wapen-handel* quam te hangen; doen wast dat elk met *Spies*, en *Boge* tegens hunnen gemenen Vianden schuldig was, wanneer nood, of voorval sulx vereiste, op te trekken; en dat onder 't geley van hunne verkoren *Koningen*, ofte *Opper-Veld-Heren*, die zy wegens geboorte, en gaven tot die hoogwaardigheden quamen te verheffen, gelijk wy sulx, *in d'eerste Cappitelen van 't twede Boek des eersten Deels*, getoont hebben; onder welkers loflijk bestier, zy hun ook soo Heerlijk, en manlijk, ten spyt hunner Vianden, gedragen hebben, dat den naam alleen van *Batavier*, ons nog schynt tot een roem, en zegen, op het *Betuwsche Volk*, daar van de *Hollanders* de *Neder-betuwers* zyn, van over de 15: 16: a 1700 jaren, gebragt te wesen.

De batavieren nog in hoogagtinge om hunne vroomheden,

Nat het verval van deze oud loflijke *Regeringe*, dit *Volk* eenige honderde jaren gesukkelt hebbende, hunne gemene *Republijk* weder, als uyt den slijk der veragtingen, opregtende, hebbent gedaan in dier gestalte, en natuur, als wy 't, *in 't bovengemelte twede Boek*, wydlopig hebben aangewesen. De hoedanigheit daar van, en hoe de *Hollandse Souveraniteit* doenmaal is verdeelt geweest, sal ik niet weder ophalen, dan alleen seggen, dat de gemene *Landsaten* een *Graaf* hun tot een *Land-Vorst* kiesende, sulx deden om een voorganger des *Volx*, en een *Opper-gebierder* 't hunner gemene beschermінge te hebben.

De Hollanders verkiesen een voorganger ten Oorloge,

Den grondslag van die *Regering* hebben wy mede aldaar aangewesen, en konnen wy in, en uyt de hier voorgetoonde Historien, de *Heylen*, en *Rampen* die de *oude Hollanders* onder

Met welk gebruik zy hunnen Staat eenige eeuwen tegens alle Vianden beschermt hebben,

die *Regeringe* ontmoet hebben, beschouwen; en die beschouwende soo sullen wy bevinden, dat, hoewel die *Regeringe* soo volmaakt niet en is geweest, als men die wel soude mogen wenschen, ende tot navolginge konnen voorschryven, evenwel by d'eerste verkiesers op een goede grond-stellinge is geboud geworden; en dat, niet jegenstaande den *Lande* veele *Rampen*, die uyt d'afwykinge, by desen den *Landvorst*, of genen den *Landsaten*, *Regeerders* ende *Burgers*, van het vereiste regte pad hunner pligten gedaan, ende niet uyt 't gestel ofte de gedaante der *Regeringe*, zyn overgekomen, den *Hollandsen Staat* noyt by Uytheemse Magten, nog door Inlandse Oorlogen is overwonnen, maar 700. a 800. jaren deftig, tegens de eersten is verdedigt, en voor het twede is bewaart geworden; gelijk myn *Heren de Staten* sulx in hun openbaar vertoog vanden 16den October 1587 met roem komen aantemerken; als een vrugt wesende vande goede gebou-stellinge hunner *Staats-Regeringe*: ofte *d'eendragt* dieder altyd tusschende *Graven*, ende *Staten* geweest ware, gelijk wy 't selve voor, *op 't 14 Hoofdstuk van 't twede Boek des eersten Deels*, hebben aangetogen.

't Oude gebruik der Hollanders byde Graven vernietigt,

Op de 5de en verdere Afdeylingen van 't 6de Hoofdstuk des eersten Boek, dezes Deels, hebben wy gesien, hoe dat inden beginne *der Graaflijke Regeringe*, en lange na dien tyd de *Hollanders*, als eertyds de *Batavieren* hunne voorsaten, verschult zyn geweest, hunne *Landvorsten* Persoonlijk te moeten volgen, wanneer zy in Persone tegens den gemenen Viande quamen optetrekken; wy hebben voort *op de 14de Afdeylinge*, aangewesen, wat verlies den Lande uyt die Personele optogten, by *Rampspoet* van nederlagen &c. quame te ontfangen: als mede hebben wy gesegt, hoe dat by *Philips*, en *Carel van Bourgondien* de Burger-personele optogten ter *Heyr-vaart*, of ten *Oorloge* zyn afgeschaft, en van dien tyd af niet als besoldigde Krygs-knegten tegens 's Lands Vianden zyn gebruikt geworden.

Die Soldaten in Plaats van Burgers ten Oorloge gebruikt hebben,

Sulx is byde Staatse Regering onder 't bestier vanden Capitain Generaal nagevolgt,

Ja ook wanneer dezen *Staat* het lastig *jok* der *Spaansen* quamen van hunnen nek te smyten, en dat zy om de *Tirannyen* van hunnen laasten *Land-vorst* te ontworstelen, hem beoorloogt hebben, soo hebben onse *loflijke Vaderen* mede op 't selfde spoor hunne Krygen, ende Oorlogen gevoert: ende op het oud

exempel

exempel der loflijke *Batavieren* 't bestier daar van, en over gelaten aanden *voortreflijksten*, die wegens geboorte, en bequaamheden boven *alle* quam, ende quamen uyt te steken: alleen 't gebruik dezer *oude Volkeren* van Hoofd, voor Hoofd ten stryde op te moeten trekken, agterlatende, omme de *onheylen* daar uyt, ten schade der *gemene Republijk* voortkomende, te myden: en op dat den *Landsaten* met hunne doende vocatien, van Neringen, Koophandelingen &c. haar te beter mogende ernéren, en konnende maintinéren: zy ook te beter de *gemene lasten* souden, en konnen helpen dragen, die ter bescherminge des gemenen *Vaderlands* ver-eist werden.

Die door yver den Staat tot eer en geluk gebragt hebben,

Wat nu de Krygs-daden selfs van deze laast-genaamde *Opper-Veldheren*, ende voorgangeren des Volx, belangt, daar van hebben wy, *in 't vierde Boek des eersten Deels*, en op het *vyfde Hoofdstuk des eersten Boeks van 't twede Deels*, gesproken. Hoe heerlijk onse voorsaten onder 't wys-bestier van *Prins WILLEM den ouden*, door de gevaarlijkste Oorlogen, en tirannyen hun vry leven hebben opgehaalt, is *in 't Gemelte Boek* vertoont, hoe deftig met *Prins MAURITS* de verzekeringe van deze vryheit, en ruste is verkreegen, is gesegt; en hoe Standvastig met *Prins FREDRIK HEINDRIK* deze verkregene vryheit is bewaart, ende beschermt geworden, hebben wy, *in 't Gemelte vyfde Hoofd-stuk*, aangewesen. Des *Staats* Oorlogen met lof, en eeren doorgeworstelt, zyn geweest lastig, en swaar; ook verscheiden soo te *Water*, als te *Lande*; maar gelijk in beyden, om tot volkomen vryheit, rust, en in versekerden staat te geraken, is *ge-yvert*, soo is om dit volkomen welzyn, namentlijk der Ingesetenen rust, en Vredige vryheit, te bewaren, de *volherdinge van dezen yver*, ontrent beyden nodig geweest.

Na dato isser nog altyd yver ontrent de Zeevaart getoont,

Ontrent het eerste, daar van hebben wy hier even voor, *in 't* 24ste *Hood-stuk*, aangewesen, d'oorsaken waar door dat somtyds eenigen mangel ontrent de *Zee-saken* gevallen zyn, dog niet jegenstaande sulx, soo moeten wy belyden, en seggen, dat by alle gelegentheden is gesien, ende bespeurt, dat de vrye *Zee-vaart*, waar aan besonderlijk *'t welvaren des Vaderlands*, door Koophandelingen &c. hangt, met swaart, en pen is verdedigt, en als de eenige source, of *waardigste Fonteine* tot

des *Staats leven*, *onderhoud*, ende geheel *welzyn*, is geagt geworden: sodanig dat sonder het behertigen van dit waarhaftig intrest, geoordeelt is, dat deze *vereenigde Nederlanden* haar selven haastelijk souden komen te consumeren, en 't Volk alsoo noodsaaklijk inden Staat van onvermogen doen vervallen, daar zy ter contrarie uyt, en door de *Zee* (veylig bewaart, en beschermt werdende) niet alleen hun nodigen onderstand bekomen, maar *Rijkdom*, *Weelde*, en een *gemaklijk Leven* haar werd toegebragt.

Meer als ontrent Landsaken,

Hierom is de bescherminge van hunne *vrye Zeevaart*, vanden beginne ten uyt einde, meer, ja met 't versuim van 't ander, behertigt geworden, even of de bedreigingen die men vande *Landzyde* te wagten hadden, van geen belang, ofte gewigte geweest ware, en dat men in *Zee* zyne *Geburen* gelijk wesende, alle swarigheden te Lande, konde te boven treden.

Wesende ontsaglijk met hunne Zeemagten,

't Is waar dat desen *Staat* ontsaglijk, en daar op moedig wesende, door hunne gestadigen *aanbouw* van *wakkere*, en *suffisante Oorlog-Schepen*; door hunne goede *voorsorge* van *Wapenen*, en *Scheeps-Magazynen*; door haar *overvloedig*, ervaren, en hardvogtig *Zee-volk* (die uyt de geboorte schynen tegens de injurien, en ongemakken vanden *Hemel*, en den *Oceaan* gewapent te zyn) door hun *vermaart Scheeps-bestier*, en kennisse van *Zee-Oorlogen* (tegens de *Spaanse*, *Engelse*, en *Sweden*, en in hunne jaarlykse togten tegens *d'Algierse*, en andere *Corsairen*, of menigvuldige *Convoyen*, bewesen, selfs niet schromende nog in 't jaar 1672. het *Hoofd* te bieden aande twe t'saamgevoegde *Koninx Vloten*, van *Engeland*, ende, *Vrankryk*, beyde, hoewel Scheep, en Volk-ryker wesende, nootsaakende de vlugt te nemen, ende *Zee* met schande te quiteren) is vande gantse *Wereld* geadmireert, en gerespecteert geworden; maar hoe subijt, en klak-loos zy hun *respect*, waardig, en ontsaglijkheit, dat jaar, door het verval van hun *oude vermaarde Land Militie*, quamen te verliesen, sal eeuwig, niet sonder ontroeringe, den nakomelingen verhaalt werden.

't Verval van de Land Militie.

Hoe nut, en nodig *een*; en dat een ontsaglijk, en respectueus *Opper-veld-heer*, 't zy om *Militaire discipline* gewigs te geven, 't zy om *secretesse*, en *spoedige expeditien* van saaken, tot een *Heir-*

Leger,

Leger, en over het *Krygs-Volk* werd ge-eist, om prompt zyne desseinen te doen executeren, is hier voren gesegt; wat *Heylen* onsen *Staat* door de sulke die het hoogste gebied, en d'opperste beleidinge, over de *Militie* hebben gehad, onder *Gods genadigen zegen*, heeft bekomen, is mede wijdlopig vertoont; maar hoe de *Militie* van desen Staat sonder *aansienlyk Hoofd* wesende, is geworden (gelijk *Valkenier* spreekt) als tot een dood, ziel, en kragteloos lighaam, wanneer in *Nederland* de *Polityke Regenten* het alles in alles wilden zyn, en het *Capitainschap Generaal* aan haar selven behielden, heeft de tijd, en d'ervaringe, leyder, getoond: onse geheugnissen kan daar van getuige zyn, en ons nakomende *geslagte*, sal sulx, met verwonderinge inde *Historien* lesende, qualijk geloven konnen.

By fout van een Respectueus Krygs-opperhoofd,

V. Europa 2. *Deel pag* 230.

By wie dit toequam,

Valkenier die ons in zyne Historien seer omstandelijk alle de *Onheylen*, hier uyt geresulteert, komt te verhalen, redeneert (van 't algemein verval van deses *Staats Militie* sprekende) by na aldus: „ wanneer den laasten *Stadhouder* was overleden, soo is anno „ 1651. in *'s Gravenhage* by de *groote Vergadering* (daar ik uyt „ *Aitzema* hier voor van heb gesprooken) ingevoert, en gear„ resteert, dese navolgende ruyneuse, en schadelijke verande„ ringe inde *Militaire ordre*.

Eerst (segt hy) wierd de magt in 't geven vande patenten vanden *Kapitain Generaal*, en alsoo van een *aansienlyk Hoofd*, afgeleit, en overgebragt tot een *talryke Vergaderinge*, als die van haar *Hoog Mog.* met advijs vanden *Raad van Staten.*

Pag. 251. Welke de feuten waren,

2. Niet alleen tot een *talryken*, maar tot verscheide sulke *Vergaderingen*; want de *Militie* moeste doen vierderhande formulieren van eed: eerst aande *Bondgenöten*, haar *Hoog. Mog.* 2. aande *Staten vande Provintien* haare betaals-Heeren: 3. aande *Staten* vande Provintie daar zy gebragt, ofte *ge-employeert* werden. 4. aande *Magistrate vande Steden*, en Plaatsen daar deselve in Garnisoen soude gelegt werden.

3. Wierd vast gesteld dat geene *Compagnien* in een *stemmende Provincie* mogte geleid werden, of daar door trekken, als met voorgaande kennis, en toestemminge, mitsgaders met patent, of attache van bewilging, van dito *Provientie*, ofte haare geauthoriseerden.

4. Soo

4. Soo moesten de *patenten* vande Compagnie, Garnisoen houdende in Plaatsen die *stem in Staten* hadden, gelaten worden met opene namen, om byde Respective *Magistraten*, na gunst, of anders, gevult te werden: met begeerte, en goed vindinge dat dito *Magistraten*, en dat geene *Commandeurs*, ofte *Majoors* inde voorscheve *Steden*, of andere Plaatsen, sig souden hebben aantematigen, het bewaren vande *sleutelen*, 't openen, en 't sluiten vande *Poorten*, of het uytgeven van het *woord*, enz.

5. Soo vielen opde geseide *Groote Vergaderinge* anno 1651. debatten, aan wien soude staan het geven van *vryheit*, of *verlof* aande *Militairen*, die sulx voor een tyd mogten komen te versoeken; aande *Staten Generaal*, aanden *Raad van Staten*, of aande *betaals Heeren*; maar dese Authoriteit (segt hy) quam d'een en d'ander zig aantematigen.

Strydende tegens alle goede ordre,

Hoe het eerste voorgestelde, ende volgende Articulen, regelregt komen te stryden, tegens alle *goede ordre* vande *Militie*, als mede de *Generale Politie*, in saken daar Secretesse, en Promptitude Gerequireert werd, hoeven wy hier niet voor te dragen, vermits onse verkregene *Heylen*, als vrugten van een wel getemperde *Regeering* in *Politie*, en *Militie*, vergeleken zynde by het verval die uyt de verhaalde *Maximen* gevolgt zyn, sulx genoeg sal komen aantewysen.

En tegens de gronden waar op zy geleit waren,

Evenwel sal ik dit op het twede poinct seggen, dat indien in een *veel-hoofdige Regeering*, boven de disordren die zy met andere *Regeeringen* mag gemeen hebben, byden *Oorlog* dikwyls een afschouwelijke traagheit werd gespeurt; den verstandigen overwege wat disordren uyt de *veelderhande* natuure van *Eeden* en *verbintenissen* der Militie, by tyden van *Alteratie*, en *Confusien* kan ontstaan, als elk op eygen ziende, 't commande sou wil voeren, na den regel soo 't yder wierd toegestaan.

En op het derde, wat promptitude konder zyn, daar de *Patenten* vande *Generaliteit* sonder een aanhangsel vande *Staten vande Provintie* daar door de *Militie* Marcheeren moest, kragteloos waren, of soodanig geagt wierden.

Op het vierde segt *Valkenier*, dat de *Patenten* met opene namen tot de *Steden* gesonden, niet konden strekken ten meesten dienste vanden *Landen*, dewyl de *Steden* haar daar mede ontlaste-

lafteden, alleen vande *Militie* die zy lieft quyt waren; dikwyls *de patenten* niet honorerende, maar de inleggende *Garnisoenen* behielden; op voorgeven van die te moeten houden tot uytvoeringe van haare *Polityke* bevelen &c. en wat belangt het abfoluit commando der *Frontier-Steden* aande *Magiftraaten*, daar de *Commandeurs* vande Militie Eed van gehoorlaamheit aan deden, heeft geftrekt tot een vuile dekmantel voor die *Commandanten*, die de Confiderabelfte *Steden* in *Gelderland*, en *Overyfel*, inden laaften Oorlog, door haar lafhertigheit, den Viand lieten in handen vallen.

En op het vyfde poinct, komt *Valkenier* te feggen, dat door dat middel, het nodigfte onder de *Militie*, *Exacte Difcipline*, *Refpect*, en *ontfag* van een minder tot zyn meerder *Officier*, is vervallen: vermits dikwyls een *Officier* van fijnen *Gouverneur* of *Commandant*, by voorval geen verlof konnende krygen, fulx wift te bekomen, of uyt te werken, door middel van een *Vrind* die hy in't een, of 't ander Oppergebiedend-Collegie hadde, en dat tot kleinagtinge, en vilipendie van fijn *meeder*, of *boven-gebieder*.

Verwerd Europa pag 252.

Wat de gebreklijkheden verder ontrent de *Militie* zyn geweeft, befchryft ons den meergenaamden *Heer Valkenier* feer Ampel; feggende, dat de *Politijken* de *Militie* wilden, En dat geheel na eygen fin, Regeeren; fonder na oude, en ervarene *Militaire* te willen hooren.

De Polityken wilden na geen Militairen horen.

Dat *de Gouvernementen*, ende *Commandeurs Plaatfen*, die van ouds, door de *Princen van Oranjen*, als Opperhoofden van het Krygs-volk, aan *wakkere Colonels*, of hooger *Chefs*, die fulx door huune daden hadden verdient, vertrout wierden, nu door de *Staten Generaal* (aan wien dit geconfereert was) niet aande *meeft Meriterende*, maar aande groofte *Favoriten*, en *naafte Vrinden*, fonder aanfien van hoog, of laag Caracter, of Capaciteit gefchonken wierd.

Vergaven alle Officien, aan Vrind, of favoriten,

Datmen ter contrarie, de oude, getrouwe, en vaillante *Officiers*, die fulx door hunne loffelijke daden, en goede bequaamheden hadden verdient, als onfe *vryheit* en *Religie* met haar *fweet* en *Bloed* hebbende helpen *grontveften*, by reductie, en ondertekinge van Regimenten, en Compagnien, *Cafleerde*: dewelke

Niet aanden beft verdicnende diemen Cafleerde,

daar door genootsaakt wierden elders dienst, selfs by onse *Vianden*, te gaan soeken, 't zy om occazie te hebben met revenge, haar *sweet*, en *bloed* weerom te halen, of om (by, die gebrek van eygen middelen tot haarder onderhoudt, hadden) met *Wyf*, en *Kinderen* niet tot de bedelsak te vallen.

Die den Vianden gingen dienen.

Gelijk veele oude *Sergeanten*, die by reductie, ondersteking, of anders zynde *Gekasseert*, doen moesten; schoon zy het *Land* 30 40. en meer jaren, gedient hadden, en haar *Leven* menigmaal hadden gepresenteert inde periculeuste *Bressen* van den *Hollandsen Tuyn*; dese (segt hy) mosten met de *Hellebaarden* op de schouder gaan bedelen, en als zy haar beklaagden over de Cassatie, en voorwenden haaren langduirigen dienst, en veele wonden voor 't *Vaderland* gekregen, mosten zy sulk verwyt nog hooren, als dat zy ondankbaar waren aande Staten, die haar den mond soo lang hadden opgehouden.

Oude gemene Soldaten tot Bedelaars.

Voort segt hy, dat de *Capitains*, en andere *Hooge Officiers*-Plaatsen, die onder d'aanblyvende *Militie* open, en vacant vielen, vergeven wierden, niet aan brave ge-experimenteerde *Mannen*, die by Cassatie, Reductie, ofte ondersteking hunne Officien hadden moeten quiteren, maar aan *Sonen*, of *Neven*, die eerst vande *Scholen*, ofte *Academien* quamen, en aan *Favoriten*, en *Dienaars* die noyt piek gedragen, noyt dood man gesien hadden, ja dat sulke niet alleen tot *Capitains*, maar tot *Gouverneurs*, en *Commandeurs* van *Steden*, en *Forten* gevordert wierden.

De Hooge.

Dat de *Luitenants*, en *Vaandrigs* plaatsen (hier door de *Gecommitteerde Raden*, elders door die daar toe bevoegt waren) op tour-beurten wierden vergeven, en dat aan *Nigjes*, en *Neefjes*, in sommige plaatsen ook aan *Kinderen*, die nog geen *degen* konden aan-gespen, of nog inde *wiegen lagen*; zynde een begin tot een quaden voortgang: want om datmen dese niet wilde verongelijken by 't afsterven van hare *Capitainen*, of van *hooger Officiers*, maar die als by trappen sogt voort te kruyen, soo kon dit niet min als een oorsaak zyn, dat by het verloop van weynig jaren, de *Militaire Ampten*, quamen te vervallen, van oude geexperimenteerde *Mannen*, in handen *van jonge* ongeoeffende, en onbequame *Soldaten*: waar van eenigen by het opkomen van den *Oorlog* hunnen dienst verlieten, denkende beter te zyn *Bloo*, als *Doo-*

En minder Officien aan ondienstigge vergeven.

Dat een qua gevolg gaf.

Doo-Jan: ſijn de evenwel de ſulke (als voor een *Eerlyk Soldaat* plaats makende,) te pryſen boven deſe, die naderhandt als de *Franſen* begonden te ageeren, en op de wal tot *Rynberk* ſtaande, *ſijn Papa*, met tranende oogen, beſchuldigde, dat die hem in ſulken gevaarlijken dienſt hadde ingewikkelt; of die op een *looſen Waepen-roep*, by nagt niet dorſt ſijn *Vaandel*, na de *Allarm-Plaats* brengen, of wel ſulke manhaftigen die op 't geluit van den *Trommel-ſlag*, en *Trompetten-klank* der vianden, haare poſten verlieten, en na een goed heenkomen uytſagen: gelijk *Valkenier*, en andere Autheuren verhalen.

Volgens verdeelinge van alle *Militaire Ampten* die tot de *Generaliteit* ſpecteerden; ſoo was aan den *Raad van Staten*, opgedragen, het begeven vande *Majoors*, en *Commis Plaatſen* vande Garniſoenen: deſe, ſoo wel als de andere (hunne hooge dienſten maar voor weynig jaren bekledende) wilden het yſer ſmeden, terwyl het heet was, waarom deſe Officien als te gering voor ſulke *Heeren-Soonen*, alleen gereſerveert wierden voor deſſelfs *Dienaren*, invoegen datter in geen 8. Frontier-plaatſen zyn geweeſt *Majoors*, ofte *Commiſen*, die den *Livrey-Mantel* niet hadden agter haaren *Heer* gedragen.

Ontrant de Soldaten en de Fortificatien.

Nevens het verval inde Militie door deſe verhaalde middelen, van oude wel geoeffende, en diciplyn houdende *Officieren*, in menigte jonge onervarene *Praal-Jonkers*, ſoo verhalen ons de Hiſtorien, dat door verkeerde menage, en ingebeelde ſeekerheit, 't verval niet min vande *Militie*, of het *Krygs-volk* ſelfs, was ook vande *Fortificatien*, en *Sterktens*, nevens al het geene dat tot conſervatie van den *Staat* ge-eiſt wierd.

Verw. Europa pag. 255.

De *Miltie* ſelfs, wierd van *Voet*, en *Paarde Volk* ſoodanig gekaſſeert, en vermindert, dat men alle de *Fortreſſen* niet na behooren konde beſetten, veel min dat men in tijd van nood een *Leger* konde te Velde brengen, ſonder nieuwe, en langdurige *wervingen*, dat niet weynig koſteden: want de verſwakkinge van de *Soldateſque* door het kaſſeren vande *Engelſe Natie*, die anno 1665. ende *France Troepen* die anno 1668. afgedankt wierden, en ſupple-eerde men, of vulde men niet, met andere *Regimenten*, ofte *Compagnien* goede Soldaten; ende Compagnien die men continueerde, en uyt *'sLands Kaſſen* betaalden, waren dikwijls niet half compleet, wegens de menigvuldige *Mortepayen*, die by de

Verval van de Soldateſque.

mon-

monsteringe wierden over 't hoofd gesien &c. voort bestonden de effective *Soldaten* veel in *Jongens*, die naaulix het Musquet konden hanteren, in *Handwerx-volk*, dat Inwoonders vande Plaatsen daar de Garnisoenen lagen, waren, en noyt togt, of wagten waar namen; in *Onge-exerceert Volk* daar van vele het Commando niet wisten te pareren; in *Soldaten* die niet meer als Biljetten hadden, trekkende tot Servies 4. 3. en 2. Stuivers ter weeke, in somma, *Soldaten* die lange jaren overleden waren, wierden inde Monster Rollen aangegeven &c.

Verw. Europa pag. 258.

Vande Fortifikatien,

Nevens een soo slegten *Hoofdeloosen Militie*, segt ons de *Heer Valkenier* verder, dat de ingebeelde securiteit, en verkeerde menage mede oorsaake was, datmen in 22. jaren by na geen *schop* heeft gebesigt gehad, tot reparatie van eenige der *considerabelste Fortressen*, die eindelijk soo verre vervielen, dat op sommige Plaatsen de *Buitenwerken*, sodanig geplaneert, of ge-effent waren, dat zy qualijk ken-teekenen behouden hadden: de *Gragten* waren toe-geland, de *Palisaden*, en *Stormpalen* weg-gerot, de *Borstweringen* die op haren kruyn 6. *a* 7. *voeten dik* waren geweest, behielden door het afsteken, dat dikwijls (tegens als de *Gedeputeerdens* jaarlyx eens, of twemaal haare visiten quamen doen) om met gladde, en ge-effende *Borstweringen*, en *Banquetten* te pronken, gedaan wierd, qualijk de *dikte van* 3. *voeten*: de *Wallen* op sommige plaatsen, selfs tot inde *Faucebrayen* toe, wierden *omgespit*, *beplant*, tot *Tuinen*, en *Lusthoven* gehouden; en alsoo onbruikbaar gemaakt tot transport van *Canon* in tijd van node.

Men praktiseerde in 't opmaken der *Fortificatien*, *Bateryen*, en *Solderingen* van menage, dog sulke daar men met het *Canon* maar eene weg kon uytschieten, vermits men de *Stukken* op de Solderingen, die maar twe lagen van planken waren, gints nog herwaarts drayen kon.

Verwerd Europa Pag. 259.

Vande Magazynen Krygs behoeften &c.

De *Generaliteits Magazynen* (segt hy in 't vervolg) die op de repartitie van sekere *Provincien* stonden, wierden om deselve redenen van menage, niet voorsien met nieuwe, en noodsaakelijke *Ammunitie*, ende *Vivres*: *'t Kruit* wierd ten dele met eer-schoten voor de *Gedeputeerens*, en voor de besonderste *Vrinden* vande *Gouverneurs*, en *Commandanten* geconsumeert, ten dele wierd het onbruikbaar door den langen tijd; ende vogtigheit.

Het

Het *Canon* ſonk door de *Affuiten*, ende *Solderinge* inde Aarde, daar men 't liet leggen : het beſte *Canon* vervoerde men voor, en naar, om op *'s Lands-Vloten* te gebruiken, en als men dan wel ander *Geſchut* wederom ſond, ſoo waren de *oude Kogels* van een ander calibre.

De *Vuurwerken* daar men niet naar keek, raakten buiten haare kragt, door *ſchimmel*, *roeſt*, en *droogte* : *Koorn*, en andere *proviſie*, was weinig in voorraad, en dat weinige wierd (by mankement van havenis, of vernieuwinge) door het ongedierte, ende tijd *geconſumeert*, en *bedurven*. In 't kort de *defecten*, die ons *Valkenier* en andere verhaalen, waren ſoo menigvuldig, dat ik door wedom mynes herten, een bekortinge daar van maken moet: en gunſtigen Leſer alleen biddende in aan-en opmerkinge te willen nemen, den tegenwoordigen ſtaat onſer *Krygs-Volkeren*, &c. en d'agtinge, benevens het reſpect dat wy daar mede by alle *Uytheemſe Vorſten*, en *Staten* komen te gewinnen, om 't ſelve in vergelijkinge te ſtellen, tegens 't vertoonde verval van *s' Lands oude Militie*, die den *Staat* by alle ge-eert, en ontſaglijk plag te maken.

XXVIII. CAPPITTEL.

De ſorgloosheit, &c. door Rijckdom, Welluſten, en andere ſonden gevoed; zyn oorſake van het getoonde verval, der nodige Staats-zuylen, en Hollands gevolgde Rampen geweeſt.

IN het voorgaande *Hoofd-ſtuk* 't verval vande nodig, en vereiſte middelen ter gemener beſcherminge uyt de Heer *Valkenier*, om een ware Spring-bron van *Hollands Rampen*, eens den waardigen *Leſeren* voor oogen te ſtellen, hebbende getoont, ſoo ſullen wy in dit *Hoofd-ſtuk* in 't kort beſchouwen de ware oorſaken van het *verval* onſer goede, en *wel getemperde Regeeringe*, deze is geweeſt s'Lands krytende ſonde als d'eerſte oorſake, waar door de

s'Lands grote ſonden,

Fiolen van *Gods Gramschap* zyn ontsloten , die op onse *Overheden*, met haar in sorglose rust te laten leven , zyn uytgestort geworden, om *haar*, en *ons* , als door een twede oorsaak , den bitteren droesem van zyn *Godlijken Toorn* te doen smaken , gelijk wy die leyder als smertelijke, vrugten vande sorglose rust geproeft hebben.

En d'Overhedens sorgloosheit, oorsaak van 't verval.

Ik segge als vrugten vande sorglose rust; want door sorgloosheit leefde men soo gerust (segt *Valkenier*) datmen de *Militaire gebruiken* , en nodige *disciplinen* geheel varen liet : men moeyde sig by na niet met de *Fortificatien* , en *Magazynen*; agtende deselve meest maar voor *Ballasten*, staande inde wind, de menigvuldig Demonstratien, vande *Gouverneurs*, ende *Commysen* der Fortressen, en Magazynen, over de groote defecten, en mankementen; waar door men eyndelijk soodanig buiten postuur raakte, als vertoont is: invoegen , datmen nog seekerheit hadde van binnen, nog ontsag van buiten, wanneer de groot-magtige *Koningen van Vranckrijck*, en *Engelandt* (hebbende gesien dat den *Bisschop van Munster*, een muis by haar te gelijken, desen *Staat* , had dorven affronteren , met het Land aan te tasten, &c.) ons te *Water*, en te *Lande*, quamen op het lyf te vallen , vindende den *eersten* het Land in soo slegten postuur, en defectueus, dat hy daar door (saken noyt gehoort) in 28. dagen, 68. soo *Steden* , als *Forten* quam te enporteren. En dat met sulke gelukkige successen, dat het scheen , of den *Staat*, en alles watter aan behoorde , haaren nek , voor d'ontsaglijkheit van sijne *Wapenen* , en den glans sijner *Bannieren*, soude hebben moeten buigen, en tot een eeuwige *Slavernye* vervallen.

En dat den Staat by na onder 't jok is gebragt geworden:

Den grond waar op de sorgloosheit. rustede.

Den *Heer Valkenier* toont ook, waar door, en op wat gronden, de voorverhaalde sorgloosheit was rustende, te weten door de gelukkige uytkomsten vande *Oorlogen* met *Spanjen*, ende goede successen tegens *d'Engelse*, ende *Sweden*, inde laaste Zee-Oorlogen behaalt; op *Triple*, en andere besondere *Alliantien*, die men met *Spanjen*, den *Keiser*, de *Duitsen Vorsten*, de *Noordse Croonen*, en boven al met den Konink van *Groot-Brittangien*, by Vreed'-sluitinge, of anders had gemaakt , en nog meerder wilden maken : op de gewoone *Jalouzye der Grooten*, die malkanderen desen

ſen grooten brok ſouden miſgunnen, als of daarom niemand deſen *magtigen Staat*, ſou dorven attakeren, en voor al op den *grooten Rijckdom* des *Lands*, en hare overvloeyende *Geld-kaſſen*, waar door men (den Oorlog al opkomende) meende Volk te konnen *Werven*, de vervalle *Fortreſſen* konde opmaken, ende ontblootc *Magazynen* met alle nootſaaklijkheden konde ſtofferen &c. ſoo dat uyt deſe welle, het totaal verval, vande fondamenten van den Staat gevolgt is.

Wat zyn ook anders de voornaamſte oorſaken geweeſt, die de boven genaamde *Koningen van Vrankrijk*, en *Engelandt*, *Keur-Keulen*, en den *Biſſchop van Munſter*, quamen te bewegen, en aan te porren om de *Vereenigde Nederlanden* gelijkkelijk offenſief te attacqueren? als het verval vande verhaalde *Zuilen*; waar op den *Staat* onwaggelijk plag pal te ſtaan, en voor eeuwig ſcheen te ſullen ruſten.

Was de Fonteine waar uyt 't verval van den Staat gevolgt is.

Maar laat ons dog hooger opklimmen, om d'eerſte waare *oorſake* van deſe *Uytmuntende Rampen* te beſchouwen: wie ſal ons die bekent maken? de *Stok-ouden?* by wien door langheit der dagen, de kenniſſe der voorgaande tyden is? of de *Wyſen*, by wien 't verſtand, ende wetenſchappen werd gevonden? ja! vraagt het de *Beeſten* (ſegt *Iob*) die ſullent u leeren, ende *Vogelen des Hemels* ſullent u ſeggen, ook de *Aarde*, de *Zee*, en de *Viſſen*, daar in; die ſullen 't u vertellen, dat *GOD* alle deſe dingen doet: wie ſal *Gods-wysheit*, *Magt*, en *Regtveerdigheit* doorgronden, wanneer hy een *Volk* om haare *ſonden* komt te ſtraffen? gelijk de *geregtigheit* een *Volk* verhoogt, alſoo vernedert de *ſonde*, die een ſchantvlekke der natien is, deſelve: want *GOD* voerd de *Raads-heeren* berooft weg, ende *Rigters* maakt hy uytſinnig: de *Overſten*, en *Magtigen* keert hy om; hy beneemt den *getrouwen* de ſpraake, en het oordeel van den *ouden* weg: hy giet ſmaat, en veragtinge over de *Princen* uyt, en den lenden-riem der *Grooten* maakt hy ſlap; ja hy neempt het herte vande *Hoofden des Volx* weg, en doetſe *dwalen in 't woeſte*, daar geen weg en is, zy taſten inde duiſterniſſe, daar het ligt ontbreekt, en ſy doetſe dwalen, als eenen *dronkaart.* En waarom anders, als om het *Volk* tot een roof der *vianden* te ſtellen, 't welk door haare gruwelen den *Heere* tot toorn komt te verwekken, gelijk hier voren geſegt is.

Iob 12. *cap. vrs.* 7. 8. 9.

Als God, de ſonde des Volx ſtraffen wil.

Prov. 24 *cap.*

Iob 12. *cap. vs.* 16. *&c.*

Soo beneempt hy den Overheden hunne wijsheit weg.

Waar

Deuter. 32. cap.

De Hollanders een gezegent Volk.

Waar is een *Volk* onder de Sonne, soo merklijk van *God* gezegent geweest als wy, wy waren als *Jacob* geworden, het snoer van *Godes Erve*, en het deel dat hy scheen verkooren te hebben tot zyn *Volk*: ons *Land* was eertyds als een *Woestyne*, maar *God* stelde hem rontom ons, hy onderwees ons, en bewaarde ons als sijnen *oog-appel*: hy dekte ons met zyne *Vleugelen* als eenen *Arend*; daar na dede hy ons heerlijk ryden op de *hoogten der aarden*; en hy dé ons eeten de inkomsten der *Velden*: *Honig* heeft hy ons uyt de *Rotzen* laten zuigen, ende *Olye* uyt *verre Landen* doen smaken; de *Rijkdommen* uyt het *Oosten*, ende *Schatten* van het *Westen* heeft hy in onsen *schoot* gestort; wat het *Zuiden* gaf wierd ons toegebragt; en het *Noorden* quam voor ons niet te rug te houden. In 't kort *God* heeft ons overvloedig gevoed gehad, met *Koeyen-Boter*, met *Melk* van *Klein-vee* en met het veth der *Lammeren*, en *Kalveren*, die onder ons geweidet waren. Hy vulde ons met *'t Nieren Veth* der *Tarwe*, ende met het *druiven bloed*, soo dat wy *reynen Wyn* gedronken hebben. Maar, als *Jeschurun*, veth geworden zynde, soo hebben wy agteruytgeslagen, en wy hebben *God*, die ons gemaakt heeft, laten varen; en den *Rotz-steen onses Heils* versmaadt: daarom heeft *God* tegens ons zyne *Soonen*, en *Dogteren* vertoornt geweest; en heeft den *Fransen Konink*, als een tweden *Massedonier* voor de *Grieken* tot verwoestinge deser Landen gesonden, doen wy als *Sardanapalen* door onse rijkdommen, en Delikatessen (die dit *Land* als overstroomden) zyn verwyft geworden.

Haren God verlatende werden overvallen.

Gelijk voormaals de Grieken.

De *Athieniensen*, by 't leven van *Epaminondas*, in Vredens tijd gestadig in *Krygs-oeffeningen* onderhouden geweest zynde, lieten met de dood van desen haren neerstigen *Krygs Oversten* alle Oorlogs gedagten varen; meer werx maken van *Festinen*, *Schou-spelen*, en *Comedien*, als van *Krygs-oeffeninge*, en 't besorgen van haar *Oorlogs Vloot*, ende *Land-Militie*: een verbysterde sorgloosheit, waar door zy oorsaak wierden, dat heel *Grieken* inde selfde sorgloosheit vallende, haren nek moesten buigen onder de voeten van *Phillippus van Macedonien*.

Doende Hollanders by hun oud gebruik sober leefden.

Wanneer desen *Staat* in haar *oude* perfecte *forme*, en ordre wierd bestuurt, sonder dat men oyt dagte de gedaante te sullen sien veranderen; doen onse *Voor-ouderen* buiten *factie levende*, haar

haar heuglijk vernoegden met het hare , en den ſtaat waar in *Gods goedheit* haar geliefde te ſtellen; zynde in Drank, Spijs, Kledinge, en in al hun ſwier van leven , *ſober*, en *modeſt*; De *Burgers* , en *Koopluden* , in haare Huiſ-houdinge , en gedragten *eenvoudig*; begeerende durable dingen , en niet die de ſinnen flateerden , of verbyſterden ; de *Regenten* geen uyterlijken glans voerende, boven de *Burgers* , nog in kledinge, nog in ſwier van leven ; haar niet ontſiende te Voet , nog ſchamende met den *Knap-ſak* onder den arm op de Dagvaardinge te verſchynen; doen waſt dat een wakker Spaans Veld-Heer (den *Admirant van Aragon* eenige Heeren , doen hy inden *Haag* gevangen was, in hunne ſimple kledinge ſiende , en verſtaande , op zyn vrage van wat voor Lieden dat waren , dat het waren de *Staten vanden Lande*) ſeyde, dat die genen ſeer qualijk hadden gedaan , die zynen *Koning* hadden geraden den Oorlog te voeren tegens de *Staten*: vermits (ſeide hy) geen voordeel was te doen , tegens Luyden die door hunne *Menage* den Oorlog konden voeren , en verduren ten koſte van ſijnen *Koning*: doen waſt ook dat *Hemel*, en *Aarde* ſcheenen ingeſpannen te zyn tot onſer hulpe , *God* zegende ons , en onſe geburen *Engeland* , en *Vrankrijk* waren overbodig, om ons met Raad , Geld , en Volk byteſpringen; en alles wat ons dienen kon, quam ons met veel geluk, als van ter zyden, toetevloeyen.

Wierden zy van God , en Menſchen geholpen.

Maar doemen door deſen weg tot *Rijkdommen* , *Magt*, en *aanſien* begon te klimmen; en datmen daar mede tot *overdaad*, in welluſt, en dartelheden quam uytteſpatten ; doen de *Regeerders*, *Kooplieden* , en veel andere *Inwoonders* , in hunne huiſingen, kledinge , taſelhoudinge, en al hun gedrag van leven, beter na *Princen*, en *Graven* begonden te gelijken, als na *Burgers*, doen heeft men beginnen vande oude *Hollandſe deugden* aftewyken : want inde Plaats dat wy door de Jalouſien (die wy door deſe middelen vande gandſe Wereld op onſen hals trokken) en betoonde Viandſchappen, onſer *geburen* , behoorden opgewekt te zyn tot de oeffeningen , en dapperheden onſer *Voor-Vaderen* , ſoo hebben wy , Florerende in vredens tyd , onſe dappere *Manſchappen* , als de oude *Lydiers* , door Schouw-ſpelen, Herbergen, Hoerhuiſen, en alderhande jong; en tryſel-ſpel

Maar d'overdaad en welluſt ,

sien afwyken vande oude *vigilantie* , *moed*, en dapperheit deser vry-gevogte natie , welker *voorsten*, ô dappere *Burger-Vaders!* eertyds betuigden liever hun van hare *Hongerige Burgers* te willen laten eeten , ende verslinden; ende *Burgers* daar nevens riepen, liever haaren *Linkeren Arm* , te willen afknagen , en dan haare *Steden* inden brand te steken , om haar onder den *puin*, en *d'assche* te begraven , als haar over te geven, inde handen van haare ongenadige *Vianden* , die zy hier mede den moed deden inde schoenen sakken.

Heeft hun vande deugden hunner Vaderen afgetrokken,

Siet de belegerde van Leyden anno 1574. *by Orlers &c.*

Daar onse *Voor-Vaderen* zyn geweest , loflijke Exemplaren van Opregte, Regtveerdige, en Godtzalige *Mannen*, daar quamen wy uytteblinken in eersugt, bedrog, en gierigheid; welker snedigsten men voor *habile Polityken* (als zy haar maar onder 't maske van vrindelijkheit verschuilden) en deftige Patriotten estimeerde: ist dan wonder, dat, wy afwykende vande *Morale Burger*, *Christelijk*, en *Goddelijke-deugden* onser Vaderen, *Gods toorn* is ontsteken geworden? om tot onser verdervinge , een moedig , ambitieusen , en voorspoedigen *Koning*, als een tweden *Assur*, optewekken? die, uyt aanmerkinge van het verval der Fondamenten van desen *Staat* , sijn hoog geambieerde algemeine *Monarchie* op onse *ruyne* , die hy in sijne hersenen quam te besluiten , sogt optebouwen.

't Afwyken van d'oude deugden beweegt Gods toorn,

Wat zyn ook anders de motiven geweest, die desen, op sijn grooten magt steunenden , stoudmoedigen *Louis* het swaart (als een *Attilische Geessel* tot onsen rug) dede inde vuist grypen, dan de feylen , en gebreken, die wy hebben aangewesen?

En deze den Francen Koning,

Valkenier segt, dat den *Fransen Koning* hebbende resolutie genomen van tegens de *vereenigde Nederlanden* te Oorlogen, door geene redenen , nog Remonstrantien van *vremde Princen* by welke hy de *Nederlanders* (daar hy de heele Wereld tegens wilde ophitsen) sogt verdagt te maken, was afte leyden : en dat hy sijne *Heeren* die 't minst in faveur van dese *Natie* spraken, dede inde *Bastille* setten ; als sig absoluit versekerende van het goed succes sijner ontsagelijke *Wapenen* ; waar mede hy hem vastelijk inbeelde dese *Landen* tot sijn devotie, en gehoorsaamheit te sullen Constringeren; ofte om ons , met de hulp van anderen, als de Koning van *Engeland* , den Ceur-vorst van *Ceulen*, de

Verw Europa 1 *Deel pag.* 166.

Om 't Land onder zyn jok te brengen,

de Bisschoppen van *Munster* en *Straats-burg*, die hy daar toe quam te bewegen, als een twede *Carthago* uyt te roeyen: bewogen zynde door die motyven, dewelke *Valkenier*, op pag. 265. en 266. van zyn *verwerd Europa*, komt aan te merken.

XXIX. CAPPITTEL.

Vrankryx grote preparatien ten Oorloge, wekt de Staten op, sorge voor den Staat te dragen; maken recruiten &c. maar dilayeren 't nodige ter gemene defensie te lang, met het disputeren over 't verkiesen vanden Kapitain Generaal.

Niemand word eer over-rompelt, als die niemand komt te vresen; soo dat met waarheit gesegt werd, dat de *sorglose rust*, selfs het begin van *ellende* is; wat houd beter veel ge-eenigde Magten te samen gebonden, als *sorg*, en *agterdogt*? daar ter contrarye *sorgloosheit*, en liefde tot eigen, een vast geboud lighaam van verbondene Staten, komt te ontzenuwen, en het selfde aan duigen doet vallen. Soo lang de *Griekse Steden* haar door nauwe verbintenissen, in een lighaam hielden besloten, wederstonden zy alle buiten Magten, en bleven inde *Wereld* het voorwerp van verwonderinge; maar doen hare herten door weelde, en wellust, sorgloos, en opgeblasen wierden, soo dat elke *Stad* appart, als Koninginne wilde pralen, en domineren, doen hebben zy alle hare *Heerschappyen* d'een voor, d'ander naar verloren, niet eer haar algemein verlies merkende, voor dat *Phillippus*, en *Alexander*, haar alle den voet op den nek hadde.

Sorg maakt sterke, door enigheit,

Vrankryx oogmerk,

Vrankryk, sig (door het maken vande triple Alliantie) gebeten houdende tegens de *Vereenigde Staten*; en d'uiversele Monarchie, in zyne hersenen, hebbende ontworpen, oordeelde niet nodiger, om tot zyn voorgenome hoogte te stygen, als desen *Staat* (wel *klein* van grond, en begrip, maar *groot* van magt, rijkdommen, en verbintenissen) te moeten verkleinen, en indient

Waar toe hy schatten, Krygs-volk. Opgevulde Magazynen,

dient mogelijk waare, 't onderdrukken, en tot niet te brengen; waar toe hy jaren na een ongehoorde preparatien maakten, soo met 't versamelen van ongehoorde schatten van *Goud*, en *Silver*, als met 't werven van ontelbare menigte *Voet*-en *Paarde-Volk*; formerende uyt alle soorten van Natien de schoonste *Krygs Benden* als ooyt van uytgelese Volkeren (Mannen tusschen de 20. en 40. jaren oud wesende) gesien was: voort met het doen *bouwen* van menigte *Magazynen* op de Frontieren van *Nederland*, te weten op den grond, en inde Steden vanden *Prins van Luik*, als in *Luik*, *Bon*, *Dorsten*, en *Nuis* selfs; quansuis tot bescherminge van *Keur-Keulen*, de selve vullende, en opproppende, met Artillerie, Ammunitie, Leeftogt, ende Klederen, die hy aller wegen, besonder veel in *Holland* dede opkopen, en derwaarts voeren,

En allerhande Krygs-behoeften ten Oorlog Preparerende,

Het schoonste Kanon, dat de *Wereld* mogt beschouwen, dede hy gieten; Bomben, en Granaden, en wat men kon versinnen tot verdervinge van Volk, en Steden, dé hy overvloedig maken; de Schepen, Karren, en Wagens, tot transport van *Geld*, *Vivres*, en alle *Krygs-behoeften* (te menigvuldig om te specificeren) waren ontelbaar die hy by een samelden: Timmermeesters, en Knegts; Schippers, en Matrosen, liet hy by *Regimenten* op huren, tot vervoering, en 't opmaken van Drijf, Gier, en Scheep-bruggen, met haar behoeften; daar toe hy menigte ponten, Koopere, en andere Schuitties, Balken, Planken, Kentingen, Ankers, Kabels, en wat meer diende tot op, en vastmakinge van dito *Bruggen*, dé maken, en opkoopen, om de Revieren, ende ondiepe Wateren te konnen passeren: soo dat zyne grote preparatien, en den schrikkelijken voorraad daar mede hy anno 1670. en 1671. besonder met schoonder Krygs Volk bralde, veele *Potentaten*, en ook de *Staten der Vereenigde Nederlanden*, begonden suspect te worden.

Den Staten verdagt werd,

Die op middelen voor hunne beschermingen denken,

De *Staten*, als wijse, en doorsiende *Polityken*, dese, en zyne verdere handelingen, en door 't gene zyne *Ministers*, ontrent alle de *Hoven van 't Christenryk*, selfs daar buiten, bekuipten, als in een vergroot-glas siende, merkten, niet sonder bekommeringen, wel waar henen desen toestel drayen soude; des begonden zy

al

al in Maart 1671. haare Militie met nieuwe recruten, en wervingen te vermeerderen, en op middelen te denken, die tot conſervatie vanden *Staat* nodig mogten weſen.

„ Grooten toeloop kregen de *Nederlandſe Officiers*, die bui-
„ ten *s'Lands* (ſegt *Valkenier*) op den naam vande *Staten Generaal*
„ Volk quamen te Werven, in voegen dat andere *Uytheemſche*
„ *Wervers* moeſten ſtille ſtaan, als genoeg te doen hebbende hun
„ geworvene Volk te bewaren, dat zy niet tot de *Staatſe Wer-*
„ *vers* overliepen, die meer Geld op de hand gaven, en promp-
„ ter betaalden, als de andere: maar hoe de vordere Wervingen,
„ en de dingen die meer tot conſervatie vanden *Staat* nodig waren,
„ zyn gedilayeert, en op gehouden, tot dat den *Vyand* vaardig
„ lag tot zynen optogt, ſal blijken, als men eens betragt, hoe
„ veel, en groote diſpuiten, en oneenigheden gereſen zyn tuſſchen
„ de *Staten der* reſpective *Provincien*, over het verkieſen van een
„ *Kapitain Generaal* tot Hooft vande Militie.

Verw: Europa 2. Deel pag. 303.

Maar verſuimen dat met het disputeren over 't verkieſen van een Capitain Generaal,

„ De meeſte *Provincien* wilden daar toe Geavanceert hebben,
„ ſijn *Hoogheit* den Heere *Prince van Oranje*, gebruikende daar
„ toe veele pregnante; en dringende redenen van ſijner *Hoog-*
„ *loffelijkx voor-ouderen* groote meriten, en goede ſucceſſen;
„ van ſijne *Princelijke* gaven, ſoo inprematuir verſtand, wyſ-
„ heit, beleid, Godvrugtigheit, matigheit, als vordere deug-
„ den; en van zyne beſondere liefde onder *'t Volk* &c. maar eene
„ *Provincie* wilde daar toe geenſints verſtaan, pretexerende de
„ minderjarigheit van zyn *Hoogheit*, en het pericul, daar inde
„ vryheit deſer Landen ſouden raken, by aldien men zyn *Hoog-*
„ *heit* het Swaart inde hand gaf &c.

De meeſte zyn Hoogheit daar toe begerende,

Eene Provintie daar tegens,

„ Deſe diſputen wierden gaande gehouden ruym 4. Maanden,
„ namentlijk tot den 25. February 1672. als wanneer met veel
„ Reſtrictien, en Limitatien het *Capitainſchap Generaal* wierd
„ Gedefereert aan ſijn *Hooggemelte Hoogheit*; na ſulke gevaar-
„ lijke oneenigheden, en diſpuiten, dat ſomtyts geſchapen
„ ſtond, als of de *UNYE*, dat ſalutaire werk, daar door den
„ gehelen *Staat* der *ſeven Provincien* dus lang nog onverbroken
„ was ſtaande gehouden, ſoude zyn gediſſolveert, en dat de Pro-
„ vintien ſtonden van malkanderen geſcheurt te werden: ſiet dit
„ breder by *Valkenier* pag. 303.

Zyn Hoogheit gekoren,

Na lang, en bittere diſpuiten,

XXX. CAPPITTEL.

't Verkiesen van zyn Hoogheit tot Generaal Veldheer, ende sorg die getoont werd, om 't Land in Staat van defensie te brengen, geeft moed, en vreugde in Holland, en d'andere Provintien.

Zyn Hoogheits verheffinge geeft hoop

DEn hoogsten was het *Volk* verheugt, van sijn *Hoogheits* verheffinge tot het verhaalde *Ampt*, hem op den 25. February 1672. opgedragen; vermits yder begon hoop te vatten, dat het vervallene hier door, als door hernieude *vereeniging*, weder soude opgeheven werden. Ook wierden de *Werwingen* die men met yver begonnen hadde, dog die door heftige dispuiten, ende verhaalde oneenigheden, getraineert waren geworden (soodanig dat de meeste *Krygs Solicitanten*, selfs aangenome *Officiers*, die alle het haare met tyd verlies verteerden, uyt mis-moedigheit haar in vremden dienst begaven) weder als met nieuwe kragten voortgeset: en wierden verscheide Capitulatien gemaakt met *vremde Princen*, om onsen *Staat* verscheide Regimenten Volk te beschikken.

Om dat de wervingen hervat.

De Steden, en passagiens gesterkt,

Groot en breet sprakmen van het *Fortificeeren* eeniger *Steden*, ende passagiens diemen oordeelde een ligten toegang te zyn tot dese Provincien; besonder van het verschanssen, of *'t Retrencheren* vanden *Ysel-Boord*, ter distantie van 15. a 16. uren weegs; en besonder van het *Fortificeeren* van *Maestrigt*, daar nog *Volk*, nog *voorraad*, nog *geld*, nog 't geenmen met *geld*, dienstig tot des des selfs bescherminge, *bekomen kon*, gespaart wierd.

Met voorraad voorsien,

d'Ingesetenen op Wapenen gestelt ende geoeffent wierden,

De *Burgers* in veele *Steden*, die door versuim van oeffeningen, de Krygs-ordens waren vergeten, ende Wapen-oeffeningen ontwend, en qualijk wisten wat van togt of wagtwaarneminge was, als mede de *Ingesetenen ten Platten* Lande, die noyt musquet, of piek gehandelt hadden, wierden op 't geweer gestelt, en ordre wierd gegeven, dat zy met de *Wapenen* soude leeren ommegaan.

En

En wat de *Equipagien* tot de *Zee-magt* aanging dese was (gelijk voor is gesegt) alleen in tijds met yver voortgeset geweest, soo dat dese, en de verhaalde *toebereitselen* (die vry te laat waren begonnen, en niet half tot perfectie waren gebragt, wanneer de *Vianden* op onse *Frontieren*, begonnen aan te vallen) het Volk egter sulken vernoeginge schafte, dat zy dogten vry wel in versekeringe, en in goede postuure ter beschermінge gebragt te zyn.

't Welk het Volk groot genoegen gaf.

Want (dit waren de discoursen van eenigen) men meende *Mastrigt* was suffisant, om *Vrankryx* grote Krygs-magt alleen op te houden, die te stuiten, en dat ligte Volk te doen versmelten &c. *Keur-Keulen* souden wy, als mede den gemyterden *Bisschop van Munster*, met hunne Reiters, en Lants-knegten, vanden *Ysulstroom*, na de *Eylerschans* zeinden; en onse *Scheeps-vloot*, was goed genoeg om alle *Zee-magten*, en besonder de *Engelse*, op te wegen; en 't soude genoeg gedaan zyn, het Landen deser *Volkeren* te beletten, waar toe goede ordrens ontrent de *Zee-kusten* gestelt waren.

Discoursen van sommigen by dien tijd.

XXXI. CAPPITTEL.

Den Koning van Vrankryk valt met een vreesbaar Heyr in 't Land; brengt den Staat in d'uiterste consternatie: grote disordren by Overheden, en Onderdanen gesien; welke laaste om den Heere Prince van Oranje, tot d'illustre Ampten zyner Voor-vaderen komen te roepen.

Vrankrijk door geen aanbiedingen te versetten.

MAar wat volgt den *Fransen Koning* die door gene submisse, en satisfactoire aanbiedingen, van desen Staat, was te versetten geweest, maar die boven zyn vreeslijke Wapen-rustingen, onse *Geburen*, en *Bondgenoten*, hadde gedisponeert, om met hem onsen val te vorderen, en die uyt te werken,

ken, om onser gedagtenissen vanden *Aartbodem* weg te doen, komt (na dat hy in April, nevens zyne Geallieerde, ons op seer ongefondeerde gronden, hy alleeen om zyn geambieerde glorie in top te halen, den Oorlog hadde gedeclareert) onsen Staat met *drie* vreesbare *Heir-legers*, van over den *Spaansen bodem*, *Mastrigt* voor by, door de Landen van *Luyk*, en *Gulik*, bespringen; vallende op den eersten Juny 1672. gelykelyk op *Orsoy*, *Rynberk* &c. en voort op de andere Frontier, en Binne-Steden vanden *Staat*, met sulke schrikkelijke progressen (tot den 23. 24. en 25. Juny zynde die dagen dat *Uytregt*, *Woerden*, *Oudewater* &c. *Franse Sauvegardens*, en Krygs-Volk in nam) dat het scheen indien het *God Almagtig* niet wonderlijk verhoet hadde, hy het hele *Land* als in eenen adem soude afgeloopen hebben.

Valt met zyn Legers in 't Land.

Dat hy by na komt af te lopen.

De Historien van zyne successen, en groote verrigtingen, sal ik (als myn pen tot geene particuliere Historien, maar tot generale aanwysingen van *Hollands Heill, en Rampen*, uyt hare oorsaken, beginselen, voortgang, en uytkomsten, hebbende afgesondert) voor by stappen, den gunstigen Leser in desen wysende tot de Historien vande *Heeren Valkenier*, *L. vanden Bos*, en meer andere die dese *Franse furien*, en geschiedenissen wijtloopig komen te verhalen, en ons, met de selve, als in een tafereel, de jammeren, en ontsteltenissen, die men op het aannaarderen der Vianden in *Holland*, en *Zeeland* sag, komen af te malen.

Welke Historien sulx melden.

„De ongehoorde successen, en het subijt aannaderen der Vi-„anden (segt *Valkenier* immer waaragtelijk, 't welk alle, die dien „tijd heugen, getuigen konnen) bragt geheel *Holland*, en *Zee-„land* in grote, en d'uyterste consternatie, en ongemene schrik; „*elk* stond als bedwelmt, en stom; *elk* was zyn Huis te klein, „en te bang; daarom hen *elk* op straat begaf, waar *elk* niet an-„ders tot zyn troost ontmoete, als gekerm, en ellende; *elk* „liet zyn hoofd hangen als een biese, *elk* scheen de sententie zy-„nes doods ontfangen te hebben; de *Ambagten* stonden stil; de „*Winkels* waren toe gedaan; de *Regtbanken* waren gesloten; de „*Academien*, en *Schoolen* maakten vacantie.

't Verwerd Europa 3. Deel Pag 636.

d'Ontsteltenissen doen 't alles stil staan.

„De *Kerken* daar en tegen wierden te *klein*, voor alle de be-„naude herten, die van angst meer sugteden, als zy bidden kon-„den; *elk* was raadeloos, en verlegen, om sig met de zyne te bergen

Buiten 't bidden en zyn beste goed te bergen.

gen

„gen voor den *Blixem* vanden *Franſen Jupiter*; die met zyne „trauwanten alles ſcheen te willen vernielen: *veele* verſonden „haare Vrouwen, en Kinderen, met haaren beſten ſchat, naar „*Engeland, Braband, Denemarken, Hamburg Bremen, Embden*, ja na „*Vrankrÿk* ſelve; veele *Begravden* hare koſtelijkheden in *Kelders*, „*Putten*, en *Hooven*, andere *Metſelden* die in *Muren*, omſe te ſalveren, „uyt te klauwen der aankomende Roof-gierigen; *veele* wenſten „dat men al met accoort onder de *Engelſche*, andere onder de „*Franſe* gebragt waren; uyt vreeſe van het bloed-bad, en an„dere onheylen, die zy waanden te gemoet te ſien.

Elk volſchrik en vreſe,

„Inde meeſte *Regenten* bemerkte men de waarheit van *Jobs* „*ſpreuke* dat *God de wysheit* van deſe wegneemt, *als hy een Land* „*ſtraffen wil*; want haare *Raadſlagen* waren confuis, haare *Her-* „*ten* waren met ſchrik bevangen, *niemand* wiſt by na waar hy „het werk van defencie ſoude aanvatten, alſoo 't ſelve te groot, „en de tyd te kort was, om op een ſtip de furie der aanko„mende *Vianden* te ſtuiten; want de oude *algemeene courage* „wierd ook in ſulken algemeinen *Paniquen vreeſe*, en ſchrik „verkeert, dat niemand by na onbevangen bleef, als alleen ſom„mige Rooms-geſinde, die den *Frans-man* als haaren verloſſer „met verlangen te gemoet ſagen; en eenige Perſoonen die het „*Secreet vande Miſſe* ſcheenen te weten, alſoo zy weynig be„kommeringe hadden, en andere benaude herten vertrooſteden „op deſe wyſe: *weeſt geruſt, en goeds moets, alles ſal ſonder* „*merklijk ongeval vanden Staat, en met weynig veranderinge* „*afloopen; het heele Land ſal ſoo glad overgaan als een Vinke-touw*: „andere een verlege Predikant willende geruſt ſtellen, zeide, „*Dominé houd goeden moed, de veranderinge die op handen is, ſal* „*klein zyn, want gy ſult in uwe Kerk, wy in onſe Regeeringe,* „*en elk in ſijn volle beſit blyven*: in 't kort deſe geruſtheit ſpeur„demen mede in eenige *Vrouwen*, en *Kinderen*, die andere „bedroefde *Zielen* vertrooſteden, en een moed inſpraaken, met „woorden, die aan veele groote ſuſpitie baarden; en die veel „murmuratie, en ongedult inde gemoederen *des Volx* quamen „inteſtorten.

Behalve ſommiggen,

Die d'andere ſeer ſlegten trooſt gaven.

De confuſie, angſt, en de klein-moed van eenige *Regenten*, quamen deſe qualen niet te heelen, maar eer te

't Volk maakt sluitregelen uyt 't beschou vande ellende.

ergeren; want de *gemeente* beginnende, elk na hunne bequaamheden, te overwegen, dat dit groote *Staats Lighaam*, 't welk by een *tagtig jarigen Oorlog* (gewoon als een Land-verderver alles te vernielen) was sterk, en robust geworden, en nu ten einde van een *twe-en-twintig jarigen Landvrede* soo verswakt, door hapering vande *nobele partyen* dat het plotsling scheen inden afgrond van haar eeuwigen ondergang te sullen storten, begonden glossen, en sluitregelen te maken, waar uyt dese Rampen waaren voortkomende.

Roepen wraak,

Zy riepen wel met sugtingen tot *Godt*, uyt haare benaud, en kloppende *herten*, maar zy riepen ook wraak ('t ware ten regten, of ten onregten) tegens die zy de oorsakers daar van oordeelden te wesen; *te vergeefs ist datmen waakt*, *segt den Koning David*, *indien Godt niet selfs de Stadt bewaard*; men bevond dat de goede situatie, en andere natuurlijke sterktens van ons Land, ons niet bewaarden, doen *Godt* tegens ons ten stryde quam; alle *avantagiens*, en *voordelen*, daarmen op plag te brommen, die waren als weg gesonken: en dit dede den *Burger* murmureren, en twyfelmoedig werden; want onse *Regenten*, dat flonkerende *Ley-sterren* van ordre, en goede directie plagten te wesen, en die als de *Eedele-deelen* de andere *Leden* van het *Lighaam* plagten leven, en vigoureusheit mede te deilen, vonden zy niet met sulken manmoedigheit, nog wyzen raad begenadigt, als zy van hun, by dezen uytersten nood waren verwagtende.

En zyn vol murmuratie,

Om dat zy by hunne Regeerders misten 't 't gene zy meenden te vinden,

De Kantoren sonder geld,

Een algemene onsteltenisse wasser, wanneer *d'Ingeseten* hoorden, dat de *Hollandse Geld-kasse* (waar van men even te voren debiteerde, dat die wel 70. Tonnen-gouds in voorraad stond) op den eersten aanval der *Vianden*, geledigt was, en datter geene *Peningen* meer op de Kantoren te vinden waar.

De Frontieren slegt gestelt,

De droefheit sagmen uyt *'t Volx* aangesigten, wanneer zy van alle kanten hoorden, het slegt gestel vande middelen onser *defensie*; zy hoorden van stond, tot ogenblijk dat de *Steden*, die tot de Vianden overgingen, van 't een, en 't ander gebrek hadden; die *Kanon* had, ontbraken *d'affuiten*, of ander nodig *Schiet-gevaart*, hadden zy *Kruit*, zy hadden geen *Kogels*, was het eene *goed*, het ander was *bedurven*; in 't kort, men riep dat onse *Magazynen*, die de *Wereld* plagten te sullen Provideren,

ren, geen, of weynig voorraad van Artillerie, Ammonitie, nogte Vivres hadden.

De nodige middelen verſuimt,

Wat kon dit min dan angſt, ende alteratie geven, nadien dat alle avantagieuſe middelen, tot verdedinge van 't Vaderland vereiſt, ſchenen verſuimt, ende verwaarlooſt te weſen; even of men daar mede de *Steden*, en *Provintien*, hadden opengeſtelt gehad, om de Francen als Vrinden inden boeſem vanden Staat te willen recipieren.

Niet ter Zee,

't Is waar ontrent de *Zee ſaken* ſagmen Vigilantie, ende dapperheit, „ Want onſe voordelen ter Zee wierden ſoodanig „ behertigt, omme de *Engelſe* met allen vermogen te Reſiſté- „ ren, even of die alleen onſe Vianden geweeſt waren: of ſulx „ geſchiede datmen meer op *Engeland*, als *Vrankrijk* gebeten „ was; of datmen geloofde dat een *Victorie ter Zee* de Vreede „ met die Kroon mogte verhaaſten: of datmen wel wilde ſien „ (by, of door het verſuim der nodige middelen) dat het „ employ vanden *Prince van Oranje* in zyn begin met eenige „ Rampen mogte Vergeſelſchap gaan, en alſoo dienen om deſ- „ ſelfs Authoriteit te beſnoeyen, daarmen genoodſaakt was hem „ den naam van *Capitain Generaal* te laten behouden, is ons „ onbekent, *ſegt Valkenier op pag.* 307 *van 't verwerd Europa* 2. „ *Deel.*

Verw Europa 2. *Deel pag.* 311.

Maar te Lande ontrent de Militie,

Helaas! 't was dan om 't verſuim van 't geſeide dat het *Volk* Ramp, op Rampen ſiende, miſmoedig weſende, den *Burger* met ongenoegen beſwangert wierd; want aan d'eene zyde ſagen zy hunne *Vyanden* in drie verſchriklijke Heyr-legers verdeelt, met een groot *ontſaglijk Koning* tot hun *Hoofd-geleyder*, tegens hunne ſwakke Militie, welkers *Hoofd-gebieder* ſtrik bepaalt ſtont, tegens een geſtelt: hunne vianden hadden *kloek geoeffende*, haar Militie, *nieuwe*, en *ongedreſſeerde Officieren*, by hunne vianden was *overvloed*, en *menigte* van *Krygs-volk*, by hun Heir was *ſchaarsheit* van 't een, en 't ander; haar vianden als beſpringers ſagen zy vol *furie*, en *dapperheid*, hunne Soldaten als beſchermers, ſagen zy *bedeeſt*, en *bevreeſt* voor den viand lopen: by deze was *ordre*, en een *volmaakt Krygs-beſtier*, by de hunne *confuſie*, en *onkunde* inde *Krygs-oeffeninge*: in ſumma byde vianden waſt alles *volmaakt*, en *perfect*, maar by 't hunne was niet als *notabel gebrek* te ſien.

waar door den Vijand zig Meester maakt,

Dit waren dan de middelen waar door *Vranrijk* zig meester vande *Steden* onser *Bondgenoten*, ende *Provintien* onser *lieve vrienden* maakten: waar van daan, als uyt *Gelderland, Overyssel*, en't *Stigt-Utregt*, de verslage *Burgers*, en *aansienlijke Luiden* hunnen wijk, met de vlugt, in deze *Provintie* namen; uyt welker beschou, en het hooren vande verhaalde defecten van onse, ende springende successen van d'ander zyde, de *Hollandse Burgeryen*, ende goede *Ingesetenen* met angst, ende vervaartheit geslagen wierden; dewelke men met murmuratie, ende ongedult niet alleen opgevolgt sag, maar doen den *Burger* en *Landsaat* hoorden dat den *Staat* in onderhandelinge met den *Koning van Vrankrijk* was getreden, om aan dezen, onder sekere conditien, het gehele *Land* over te geven, en dat veele *Hollandse Regenten* daar toe inclineerden, doen wast dat zy als door wanhoop in toorn, en bittere gramschap uytbersteden, in woelingen raakten, dewelke met een algemeine oploop inde Steden, en ten platten Lande, geeindigt wierd.

En grote ontstelteniffe in 't Land brengt,

Alle de geschiedenissen die in dien tyd, en by de verhaalde gelegentheden gepasseert zyn, sullen wy, als te langwylig, en overvloedig wesende, vóor by stappen; den gunstigen Leser biddende, die verledene saken by de *Historie-Schryvers* van dien tyd (die niet weynig zyn) te willen nasien.

Vrankrijks banieren op de voorste Hollandse wallen geplant,

Deze sullen ons wyd-lopig verhalen, hoe dat den hoog-ambieerenden *Groten Louys*, zig als een hoog-dravenden *Monarch*, en overwinnaar vande *Wereld* gedroeg, wanneer hy zyn zegenpralende *Banieren* op de Wallen van eenige *Hollandse Steden* geplant sag: welk *Landschap* hy garen, als een vande schoonste Paarlen aan zyn Kroon, door een onderhandelinge met de *Staten* alrede begonnen, of door kragt, en 't bedwang van zyne voorspoedige Wapenen, wilde gehegt sien.

Holland in d'uyterste gevaar,

Deze *Historien* sullen ons ook seggen, tot hoe verre men in deze onderhandelinge gekomen is; en by wat gevallen deselve is afgebroken geworden: zy wysen ons aan, waar toe den *Adel* in dezen, en waar toe yder *Stad* inclineerden: de klein-moed van sommigen, ende cordate resolutien van anderen, siet men daar tegens malkanderen gestelt.

Ook konnen wy byde geseide schryvers beschouwen, de redenen,

denen, ofte de oorsaken die den *Francen Koning* met zyne verschriklijke Heyr-legers quamen buiten Holland te houden: *Valkenier* stelt drie oorsaken, te weten, sijn gemaakt verbond met *Engeland*; het water dat *Hollands* beemden overstroomde, en den oploop der *Hollandse Burgerschappen.*

Om drie Redenen is den Frans Man uyt Holland gebleven,

Verw Europa 3. deel pag 600.

'K beken dat de *Godlyk*, voor ons hoog verborgene, *wijsheit*, dezen al-dwingenden over-winnaar een bepalinge in zyne voorspoeden gestelt had: want wanneer den gemelten *Koning* met zyne victorieuse Wapenen tot op de *Grensen*, en in d'uyterste *Paal-Steden* van *Holland* was gekomen, soo is 't seeker dat *Gods Almagtige Hand*, hem alleen te rug gehouden heeft, als wanneer zyn Godlijke Majesteit *Holland*, als 't herte van den gemenen *Staat*, geliefde te bewaren, op dat hy het geheele *Lighaam* in 't leven sparen soude: maar gelijk den *Al-werkenden God*, veeltyds de aardse-saken door middelen komt te bestieren, soo zynder ook in dezen de gemelte *middel-oorsaken* aangemerkt geworden, waar door dien *goeden God*, ons geliefd *Vereenigt Vaderland* als uyt den Brand-oven van aangevangen slavernye heeft komen te rukken.

Dewelke God als middelen gebruikt om hem daar buiten te houden,

d'Oogschynlijke *middelen* dan waar door *God* ons voor een geheel verderf bewaart heeft, was voor eerst *'t verbond* dat *Vrankrijk* met *Engeland*, om dezen Staat te Beoorlogen, had opgeregt: by dit verbond was geconditioneert, dat *Vrankrijk* de Provintie van *Holland* by over-winninge soude hebben, maar dat hy die niet eer vermogte te incorporeren, voor dat den *Koning van Engelaud* meester vande Provincie van Zeeland soude wesen. Dezen laasten dan horende hoe dat den eersten het alles sonder eenigen tegenstoot hadde geconquesteert tot op de Frontieren van *Holland*, daar van hy alrede drie Steden als *Naarden*, *Woerden*, ende *Oudewater* in besettinge had genomen, ontstelde zig niet weynig, met de sijnen: sond dadelijk een aansienlijke Ambassade, den Hertog *Bukkirgam*, en Graaf *Arlington* derwaarts, die, te post, over *Holland* zynde gekomen, by den *Fransen Koning* een halte maakten in sijne overwinnende Wapenen; daar mede hy vry meer *Steden* had gewonnen, als hy *dagen* daar toe besteed hadde,

't Eerste was 't accoord dat hy met Engeland had gemaakt.

De twede reden die de *Franse* te rug hield, om *Holland* dieper

 in

Idem pag. 663.

in te booren, *segt hy*, was het *Water* dat door het open setten der *Sluisen*, en het doorsteken der *Dijken*, uyt de *Zee*, en *Rivieren* soo abondant het meeste *Land* quam t'overstromen, dat zy bekommert waren, met al haar magt te sullen verdrinken, of so beset te werden, dat zy nog voorwaarts, nog agterwaarts souden hebben konnen wijken.

't Water dat over 't Land stroomde.

En d'oploop der Hollandse Burgerschappen.

De derde reden (was d'eerste menschlijke oorsake) die de *France* van haar dessein op *Holland* afleide; want doen de gemeente van *Holland*, en *Zeeland* zig begon te bewegen, en selfs het swaard inde vuist nam, tot hun, en *s'Vaderlands* defensie; en datter een weg wierd gebaant tot redres vande *Regeeringe*; als zy sagen dat de verlegentheit der *Regenten* begon te bedaren; en dat het gevaar daarom haar digter boven het *hooft* hing; doen wast dat den *Francen Koning* beraat-slagingen hield; en veele *Stigtse Inwoonders*, en *Regenten* vande France gesondeert wierden, of s'*Koninx* Militie ook pericul soude loopen van 't water, en 't rotterende *Hollands Canaille* (gelijk zy 't noemden) by aldien 't selve *Holland* dieper soude intrekken, om die Provincie te conqnesteren, &c.

Bewegende oorsaken van het woelen der Burgerien.

Van desen algemeenen oploop der *Burgeren*, en *Land-luiden* betuigen de Historien 't geene onse geheugnissen bewaarheden kan; namentlijk segt Valkenier, dat deselve in alle Plaatsen te gelijk begon, in manieren als de oude Historien verhalen vanden algemeenen *Beelden-storm*: elk dogt „dat hy tot behoud van zyn „*goed*, en *bloed* nu mede moste sorgen, soo wel als de *Regenten*, „en dat den tijd na lang genoeg te wagten, nu eens gebooren „was, om 't samen te bewaren 't gene zy vreesden dat „door kleinmoed van de *Regenten* mogte verlooren gaan, „elk begon zyn liber, en vry gevoelen sonder schroomen „te spreken; denkende datmen, na 't seggen vanden *Keyser Tiberius*, in een vrye *Republyk* ook een vrye Tonge behoort te „hebben; voornamentlijk nu elx *welvaard* inde waagschaal lag: „elk begon te speculeren, en te disputeren over de ware *oorsaken* „van haren ondergang. Eenige imputeerden daar vande schult „aanden *Prince van Oranje*, en des selfs adherenten; waar toe „geen blaauwe boekjens ontbraken, om dese nog op te hitsen; „als de *Polityken Mantel*; het *Leger praatje*; *Hollands Venesoen* &c.

Blau Boekjes tegens zyn Hoogheit, ende Staten.

„ &c, andere beschuldigden de gesamentlijke *Staatse Regeeringe*, „ die al mede met blauwe boekjes gesterkt wierden , gelijk, *ge-„ nees-middelen voor Hollands qualen* , *vertoonende de quade Re-„ geeringe der Loevesteinse Factie* , *'t secreet vande Mis*, *of Cristalyne „ Bril*, en twe andere *Brillen* voor alderhande gesigte, &c. de mee-„ ste belastende eenige particuliere Heeren , die zy met naam en „ toenaam noemden ; en sommige lasterden sonder aansien „ van Personen , toonende op hun appicabel , 't seggen van den „ *Jesuit Strada.*

Met pakken op de rug, en spooren inde zy,
Seit 't Neerlands dulle paart, myn hert, en tong is vry,

d'Onverstandigsten riepen wel tegens de Staten in 't gemeen van quade directie , maar de verstandigen die meenden 't geheim te konnen sien, stelden vast, „ dat het niet geloofiijk waar, „ dat de *Illustre* , en *talrijke Staats-Vergaderingen*, bestaande in „ veel getrouwe, wyse, en voorsigtige *Heeren Regeerders*, in eeni-„ gen deele te beschuldigen waare, met soodanigen verkeerde, „ en quade bestuuringe; daar uyt dese *Provincien* waren gevallen „ in een deplorabelen staat ; maar oordeelden dat eenige weyni-„ gen in die collegien predomineerden ; en het *Roer van den Staat* „ soo seeker gevat hadden, dat sommige welmeende *Regenten* die „ het noodsakelijk quaat gevolg , en des *Staats* ondergang voor „ heen klaarlijk sagen aankomen, wel alle kragten inspanden, „ nogtans te swak vielen om de vreemde *Intrigues* te reformeren; „ de vervallene *Staats Pylaren* te repareren ; en te besorgen alles „ wat tot den *Staat* nodig was : voort dat eenige als *Ja-Broeders* „ haar by de neus blindelings lieten verleyden ; ook dat eenige „ om haar *eygen intrest* het *gemeene best* op Gods gena lieten dry-„ ven; als mede dat eenige haar fundeerden op valsche *Staats „ Maximen*, ende gronden , en dat het daarom onmogelijk „ waar, de rust, en welstand van den *Staat* te konnen bereiken, „ hoewel eenige die wel mogten beoogen.

Verwerd Europa 3 deel. pag. 666.

Alleen eenige Regeerders de schult van s'Lands onheylen geweten.

Wie dat deze waren, die *'t Roer van Staat* soo seker inde vuist hadden gevat, ende als een *Phaton* den Wagen alleene wisten te besturen; mitsgaders welke de *gronden* zyn geweest waar op dese be-

Als die de klem vande gehele Regering hadden.

besonderlijk haare *Maximen* bouden omme hunne Regeringe onbeweeglijk te mogen grondvesten, komt ons den *Heer Valkenier* op zyn *derde deel van pag.* 666. *tot* 672. te seggen, waar henen ik den genegen Leser wyse: ons vergenoegt houdende te seggen dat alle het opkomende quaad, de disordren, ende defecten waar door den *Staat* in d'uyterste periculen was gebragt, op rekeninge van eenig weynigen, die *'t Hoogste gesag* mogten gevoerd hebben, gestelt, ende gedebiteert wierden.

Verw: Europa pag. 666 enz.

De Burgers ontsteld wegens de disordren,

Hier by quam datmen, sulx van d'een, tot d'ander hoog, en breet quam uyt te meten; den eenen *Burger* zyn mis-noegen, en wan-trouwen, den anderen mé-deylent, en oversettende, invoegen de meeste *Ingesenen*, soo argwanig wierden, dat zy niet wisten wien zy ver-ofte mis-trouwen souden.

Die siende hoger, en hoger lopen,

In 't kort, de *Burgers* die te voren selfs bestryders waren geweest van de *Stadhouderlijke Regeringe*, de disordren siende aangroeyen, en horende dat het *gemene Volk*, mitsgaders de *Boeren* begonden overdadig stout te werden; dezen hier, genen daar de handen aan Huisen, Trek-schuiten, en Wagens bestonden te slaan om die te *Plonderen*; aan *Personen* om die overlast, ende geweld aan te doen, &c. en datter in sommige Plaatsen daar de *Magistraat* in kleinmoed, wegens de Rampen, en confusien, buiten *Respect*, en *Authoriteit* als verbaafd stonden, niets mankeerde als eenen geresolveerden *Mas-Anjello*, om een algemein ellendig bloed-bad aanteregten; mitsgaders datter geen middelen schenen voor handen te wesen, omme de disordren ten regten te konnen helpen, begonden mede omme de herstellinge van de *Stadhouderlijke Regeringe* te roepen; seggende, sommigen van de sulke, dat zy leyder door droevige experientie sagen, dat alle de veragtingen, ofte wrakinge van dat illuster *Staats-Ampt*, als ondienstig inde *Hollandse Republijk*, op quade, en valsche gronden, ten aansien vanden gemenen *Vaderlande*, gedebiteert waren: en dat d'ondervindinge, die in alle Menschelijke saken de beste Leer-meester is, ons klaarlijk quam aantewysen, dat om een *Staat van Regeringe* gelukkig te maken. deselve op haar oude Fondament, waar op dito *Staat* seer lange gebloeyt hadde, en welkers grondslag hooglijk van *'t Volk* geliefde wierd, sekerlijk moeste Geconserveert blyven;

en

en dat het ontwyfelbaar was, dat sodanig een *Regeringe* niet en ware door *Gods* besondere *genade* gegrond-vest geworden; waaromme de sulke ook met alle verdere *Burgers* der *Holland*, en *Zeeuwse Steden* bestonden te roepen, datmen den *Heere Prince van Oranje* moeste opdragen, alle de uytmuntendheden, en diensten, die zyne *Hoog-loflijke Voor-vaderen* bekleed hadden, wildemen het *Vaderlands-Schip* dat op twe-duyms-brete versonken lag, behouden, en in versekerder haven helpen.

Roepen om zyn Hoogheit tot Stadhouder te verheffen,

Een gemeen geroep uyt veel *Vrome*, en *Eerlijke*, dog benaude *Gemoederen*, soo hier en daar, soo nu en dan met yver ge-uyt, hoordemen; en een geroep dat meerder, en gevaarlijker yver quam te werken, vermits de yverigsten daar door te meer aangedreven wierden hunne *Magistraten* te persuaderen, ja genoegsaam te nood-saken *Hoog-gemelten Prince* het *Stadhouderlijk-Ampt*, en verdere *waardigheden* optedragen. Het welk met sulk een geswinden *eendragtigheit* is toegegaan, datmen waarlijk seggen mag (schoon veelen sulx met groter confusie deden) dat het was een verwonderlijke, dog openbaren bestieringe vanden onbegryplijken *Al-Regereerder*, die zyne stemme inden mond des *Volx* leggende, haar stemme de zyne komt te maken.

De yverigsten Persuaderen hunne Magistraten daar toe,

„Gelijk een vuyr, *segt Valkenier*, 't welk beslooten zynde lang „gesmeult, en gesmookt heeft, eindeling uytbarst, in een ligten laey, en vlam, soo is de onderdrukte genegentheit der „*goede Patriotten* ontrent zyn *Hoogheit den Heere Prince van* „*Oranje* uytgebarsten aan allen zyden, en gebleeken dat dien „eenigen *Spruit* vanden *Oranje Stam* niet konde werden uytgesloten, uyt de herten der goede Ingeseten, door de bekende „*Acte van Seclusie*, nog datmen door het voorgenoemde *eeuwig Edict*, nog door eenige andere artificien, &c. als met het „Mortificeren van het *Stadhouderschap*, heeft konnen Mortificeren; de genegentheit der Burgeren tot desen Hoog-geboren „*Prince*, die by haar van zyne wiege af, tot *Stadhouder* is gedesigneert, en altyd hooglijk is gewenst geworden.

Verw. Europa 3. deel pag. 676.

De Burger-liefde heeft men tot 't Huis van Oranje niet konnen uyt blussen,

„Want op dien selven tyd als desen *Staat* op het gevaarlijkste stond gelijk als wankelende, om van boven nedergestort „te werden, soo toonde *God Almagtig* als uyt den *Hemel*, „met, door den mond vande goede *Ingesetenen* deser Landen, den

Vermits Gods hand daar omtrent was,

„ Hooghemelten *Heere* Prince van *Oranje* tot *Stadhouder* over
„ *Holland*, *Zeeland*, en *West vriesland* te proclameren, en uyt
„ roepen, en hem in alle de digniteyten van sijne *H. L. Voor-*
„ *ouderen* te herstellen, dat de verlossinge 't naaste was; vermits
„ zyn *Goddelijke Majesteit* wonderen ten dien einde quam te
„ werken. Gelijk den veel aangetogen *Heer Valkenier*, op zyn
„ *derde Deel pag.* 676. *en verder* ons komt aantewysen.

Verwerd Europa pag. 676. enz.

XXXII. CAPPITTEL.

Zyn Hoogheit werd tot Stadhouder, by de Staten van Holland; en tot Capitain-en Admiraal-Generaal, met volkomen Commissie by de Generaliteit, verkoren, en aangestelt; tot grote vreugde van velen.

Waartoe de Regering is Gepersuadeert geworden,

DE particuliere geschiedenissen, hoedanig de *Burgerschappen* der *Holland*, en *Zeeuwsche Steden*, haare *Magistraten* wonderlijk op eenen tyd, en by na op eene wyse, quamen te persuaderen, en als te dringen om het *eeuwig Edict* te anulleren, hun onderling, en zyn *Hoogheit* vanden Eed, wedersyts daar op gedaan te dispenseeren, en sijn hooggeseyde *Hoogheit* tot *Stadhouder* te proclameren, en tot de hoogwaardige *Ampten* sijner *Voor-vaderen* te Esleveren, konnen inde Historien nagesien, en aldaar als van naby beschout werden.

Zyn Hoogheit tot de hooge Ampten voorgeslagen,

't Verwerd Europa 3. Deel pag. 694. &c.

Ik sal die alle, als particulier zynde, voorby stappen om te seggen dat die van *Leyden* (voorsiende, of aprehenderende uyt hunne murmurerende *Burgers*, en die van haar *gebuur-Steden*, daar van zy veel overvliegende dwarrel-winden hoorden, swaare tempeesten te sullen volgen) hebbende opden 27. Juny voorgestelt, aan *haar Ed. Gr. Mog.* ende selve versogt ter *Generaliteit* de saake daar henen te willen dirrigeren, dat dogop sijn *Hoogheit*, mogte Geconfereert werden, soodanigen *vryen Magt*, en Authoriteit, over de patenten, en andere saaken tot de

de *Militie* spectterende, als de voorgaande *Heeren* Princen *van Oranje* gehad hadden, dat myn Heeren de *Staten van Holland* &c. sulx op den 1[sten] July quamen te resolveren, en malkanderen, mede op de propositie vande Gedeputeerden der Steden *Haarlem*, *Leyden*, en *Rotterdam* ten selven dage ontlastende, vanden Eed by *haar Ed. Gr. Mog.* (elk Persoonlijk) gedaan, op het *eeuwig Edict*; om daar door de *Edelen*, ende *Steden* van haar Provincie, te bequamen, tot het aanstellen van een *Stadhouder* Staats-gewyse, ('t welk veele *Par contrainte* in haar *Privé* alrede gedaan hadden, andere nog deden, en moesten doen, eer dit *Provincialiter* geschieden konde) gelijk sulx opden 3. July geschiede: als wanneer met eenparigheit de resolutie van haar *Ed. Groot Mog.* wierd Gecoucheert, waar by de Heeeren vande *Ridderschap*, de *Eedelen* ende de *Gedeputeerden vande Steden*, uyt den naam, en van wegens de Heeren haare Principalen, sijn *Hoogheit* hebben aangestelt, ende geéligeert tot *Stadhouder*, *Capitain Generaal*, ende *Admiraal* over de Militie van *Holland* te Water, en te Lande: en dat met alle soodanige dignyteiten, en waardigheden, als deselve voor desen by de *Princen* sijne *Voor-ouderen* H.L. Memorye bekleet zyn geweest. Zyn *Hoogheit* dispenserende, en ontslaande vanden Eed, die den selven tot het niet ontfangen, en aannemen van 't *Stadhouderschap*, als 't hem mogte geoffereert werden, gedaan hadde.

Zyn Hoogheit daar toe gekoren,

Den 4. July wierd dit sijn *Hoogheit*, door een aansienlijke deputatie van *elf Heeren* uyt de Vergadering, in 't Leger by *Bodegraven*, aangedient: en hem voort vanden geseiden Eed ontslagen houdende, soo hebben zy *Heeren Gedeputeerdens* in gevolge van hunne Commissie, het *Stadhouder-Admiraal-*en *Generaal Capitainschap*, sijn *Hoogheit* geoffereert en aangeboden: welke hooge Charges den *Vorst* met een ongemeene betuiging van dankbaarheit aan d'eene zyde, ende aan d'ander zyde met genegentheit om het *Vaderland* ten uytersten te willen defenderen, quam te ontfangen, ende aantenemen.

wat hem werd aangeboden,

Hier op zyn *Hoogheit* den 9, July (na dat op den 8. dito ter Vergaderinge van *haar Hoog Mog.* mede was geresolveert, op hem te defereren, het *Admiraal*, en *Capiteinschap Generaal*, over alle de Militie vande *Geunieerde Provincien*) 's morgens vroeg inden

Werd Stadhouder,

den *Haag* zynde gekomen, wierd ontrent 10. uren door de *Heeren* van *Duivenvoorde*; ende *Vivien* Pensionaris van Dordregt, opgehaalt, en gebragt ter Vergaderinge van haar *Ed. Groot Mog.* de Heeren *Staten van Holland*, en *West vriesland*, om af te leggen zynen eed, als *Stadhouder* der selver *Provincie*; gelijk hy ten selve dage mede dede, ter *Generaliteit*, na dat hy daar ter Vergaderinge was ontlast, en gedispenceert vanden eed voormaals op *'t eeuwig Edict* aan haar Hoog Mog. gedaan, als *Admiraal*, en *Capitain Generaal* over de Militie vande *Geunieerde Provincien*, en dat op een nieuwe instructie; geamplieert met sodanigen *vryen magt*, en *authoriteit*, over de patenten, en andere saken tot de voorseide Militie specterende; als altyd de voorgaande *Princen van Oranje* sijne *H. L. Voor-ouderen* gehad, ende geëxerceert hadden.

En Capitain Generaal gemaakt,

Neempt sittinge in de hooge Vergaderingen.

Voort is sijn *Hoogheit*, na dat hy alhier, als mede inde Vergaderinge van *Holland*, en in 't *Hof Provinciaal* van Justicie onder besondere demonstratien van eerbiedigheit, en respect, de eerste, en hoogste-sittinge had genomen; met veel Ceremonien, dienstbiedingen, en gelukwensingen geleit geworden, uyt hooggemelte Vergaderingen: uyt de laaste gevolgt zynde, met den *heelen Raad* in hare staatsieuse tabberden, en veel *Edelen*, en *Hovelingen* door den drang van een ongelooflijke menigte van *juighent Volk*, tot op sijn *Hof*, van waar hy voort (by sijn vrouw *Groot-moeder*, douariere van *Oranje*, het middagmaal hebbende gehouden) aande middag te post na het *Leger* is vertrokken; daar hem op den volgenden dag de *Gedeputeerden* uyt alle de *hooge Collegien*, ende vremde *Ministers* quamen Congratuleren, ende eerbiediglijk begroeten.

Werd begroet

Verw. Europa, 3. deel pag. 696.

Droefheit.

„Wanneer zyn *Hoogheit* (segt *Valkenier*) den eed als *Stad-* „*houder* inde Vergadering vande *Staten van Holland*, en *West-* „*vrieslant*, quam af te leggen, geschiede sulx niet sonder beson- „dere ontroeringe van veeler gemoederen; vermits eenige ge- „noegsaam tegens haaren wil, en dank hadden geconsentert tot „het *Stadhouderschap* dat zy met uytnemende moeyten, en „vreemde bestieringe van veele jaren, hadden gemortificeert ge- „had: en anderen oordeelden nu de gelukkigste, en blyste uur ge- „booren te zyn, op dewelke de vervallene, en gedeformeerde

Staats-

„ *Staats-pylaren*, voornamentlijk de *Politie*, en *Militie* weder- „om souden herstelt werden tot haar voorigen luister: by de- „welke dese Provincien seer wonderlijk hadden gefloreert, en dat „zy nu souden gesuyvert werden van alle die *vices*, en *fauten* „waar door desen *Staat* was gestort, in die menigvuldige ellen- „den, daar in die nu nog, te midden verwert was.

En grote vreugde daar over getoont.

XXXIII. CAPPITTEL.

Zyn Hoogheits verkiesinge, tot de bovengemelte illustre Ampten, geeft alle publyke saken vanden Staat een ander leven: en elk is overbodig, op zyne ordrens, 'sVaderlands verlossinge te helpen bewerken.

En inder waarheit, is *Holland* wel anders uyt zyne ellenden gered, en op haare *Staats-Zuilen* weer vast gestelt geworden, als door het avancement van sijn *Doorlugtige Hoogheit*? haar wesen, en inwendige gestaltenisse, die soo wanschapen was dat geen *Staats* verval by deselve qualijk konde vergeleken werden, sagmen dadelijk gelijk als opluisteren, een ander leven vatten, en d'algemeine verslagentheit uyt de herten der *Landsaten* weggebannen: de blydschap des *Volx* sagmen uyt wesen, en woelingen, in haar hoogste kragt uytblinken: geene Toorens in *Steden*, nog *Dorpen*, of gaven de blijken daar van, door de vliegende *Orangen Banieren* en *Vaandels* die *Burgers*, en *Boeren* daar op geplant hadden: geene bedenkelijke vreugde-teekenen of men sagse matiglijk bedryven, soodanig was hert, en aderen ontsloten vande goede gemeente, die om haaren nieuwen *Stadhouder*, haaren behoeder geagt, als van *God* daar toe beroepen zynde, nu beter *bidden*, *vegten*, en *geven* wilden.

De gemene saken krygen een ander leven

De Burgers van vreugde uytgelaten.

De *maand-lijke* preek, en gebedestonden, die door den nood in *daaglijkse*, of alle avonts smeekingen, waren verandert, wierden nu met een vaste *weeklijkse* preek, en bid-dag gereguleert:

Tot Bidden vierig.

en soodanig behertigt, datmen de *Kerken*, van alle gesintheden, opgepropt sag, met yverige bidders, die met haare eendragtige gebeden, gebrooke herten, en verslage gemoederen, Gods verbolgentheit van het lieve Vaderland sogten aftewenden.

Wel gemoed tot vegten, en waken,

Om te vegten sagmen de *Burgers* held-haftig het aangesigte na den *viand* keeren; die te vooren misnoegt, en ge-aarselt hadden, traden uyt hunne *Steden* met wel gemoedigde *Compagnien* na de Frontieren toe, en die t'huis bleven, yverden voor hunne Steden, wakende dag, en nagt by beurten, op de *derde*, *vierde*, en *vyfde Ed-getyden*; om te toonen dat zy den opgeblasen vyand gemoed waren af te wagten: elk vigileerde om 't seerst om hunne *Steden* met nieuwe *Bolwerken*, *Borstweringen*, *Palissaden*, en *Stormpalen* te versterken, daar toe *geld*, nog *arbeid* gespaart wierde.

En bereid om gelden te schieten.

Alle *kassen* wierden ontsloten, 't begraven, en 't weg gedolven *goud*, en *silver*, wierd weder opgehaalt; niemand was weygerig 't zyne, 't ware *gemunt*, of *ongemunt*, te contribueren tot onderhoud vande Militie, ende Oorlogs-lasten: 't geld, de zenuwen daar toe, wierd by een Placcaat vande Staten van Holland en Westvriesland op Capitaale Leeninge geligt, en daar door, geacresseert tot on-afmetelijke *schatten*: waar toe veele gegoede, en vermogende *Ingesetenen*, boven haare quote haar gewerkt *goud*, en *silver*, vry, en liberalijk quamen op te offeren: soo dat *s'Lands Comptoiren*, die in weynig weken, tot yders verwonderinge, waren leeg geraakt, weder met inportante sommen gefourneert wierden, om daar mede de excessive Oorlogs-lasten te mogen helpen dragen.

't Welk den vyand andere mesures doet nemen.

Gelijk men inde *gemeente*, door sijn *Hoogheits* verhooginge, vernoeging, blydschap, ende nieuwe courage sag opwakkeren, soo sagmen daar tegen inde *France* hun hoogen moed verslappen; en haren *Koning* andere mesures in sijn leger-besturing nemen, als hy tot nog gehouden hadde; opbreekende vande *Hollandse* Frontieren, om te sien elders progressen te doen.

't Was ook verwonderlijk desen jongen *Hooggebooren Prince*, diemen van sijne *wiege* af, had benyt, verdrukt, van alle waardigheden afgehouden, als eenen onwaardigen uytgesloten, en diens hoope men weggenomen hadde door *Seclusien*, *eeuwig*

Edicten

Edicten of swaar *be-eedigde Wetten*, soo remarcabel, tegens aller Menschen verwagtinge, verheven te sien, en dat tot het hoogste bewind vande *Regeeringe*, te meer dewyl men de herstellinge van onsen desperaten staat, moesten soeken, door desen, die soo veel had moeten lyden; ja wonder verwonderlijk wast, dat desen *jongen Held*, die door de geseide onderdrukkinge, veel herten-wee, en quellinge had geleden, het werk voort met soo veel ontsig, met soo veel beleyd, en met soo veel wysheit soo verre quam te brengen, als wy het met onse oogen tot dezen dage beschout hebben.

Zyn Hoogheyt heeft 't Land moeten uyt den nood helpen.

Door, en met *hem* wast, dat het *hoognodigste werk* van defentie, doen eerst met ernst, wierd opgevat; het incomplete vervult; het defectueuse verbetert; het vervallene opgeregt; ende het verlorene wederomme ten regte gebragt: 't was door, en met sijn *Hoogheit*, dat de posten vande *Hollandse Frontieren*, door het Water, en met nieuwe fortressen als onwinbaar, en de Rivieren met uytleggers, en Oorlog-schepen als in-accessibel, verseekert wierden.

Door deze middelen,

Ontrent de Frontieren,

't Was zyn *Hoogheit* die de Militie verbeterde; ende Krygstugt, of discipline repareerde; 't was zyn *Hoogheit* die de Flauwe *Burgers*, *Boeren*, en *Soldaten* courage, en Mannelijke dapperheit quam instorten; en 't was op sijne geboden, dat elk zig wilg, en overbodig betoonde met een yverigen drift de handen aan het swaart, of de spaaye te slaan; om den Vyand, op wiens aankomst eerst yder vlugteden, met hand, en tanden (als men segt) te stuiten, en buiten de Provintie te houden.

't Krygs-volx ende ingesetenen.

Om kort te zyn, het was zyn *Hoogheit* die om den *Staat* weer op zyne Zuylen te helpen, de ontruste gemoederen der mis-noegde *Burgerschappen* moeste ter nedersetten; het *woelende Volk* tot stilte brengen; de nedersakkende, of vallende *Regeering* in sijn ouden glans herstellen; ende de *Regeeders*, die door de moetwil, ongehoorsaamheit, en tumulten van sommigen, groot gevaar liepen, by hunne *Magt*, en *Authoriteit* beschermen moest: hier toe schreef sijn *Hoogheit* opden 8. July (doen hem de verhaalde Ampten Staatsgewyse waren opgedragen) uyt het *Leger* by *Bodegraven* een Circulairen Brief, aan alle de *Hollandse Steden*, daar in hy de *Regeerders* encourageerde, haar vry ken-

En ontrent de Regeringe,

kennende vande blamen die haar wierden opgeſmeten ; ende *Gemeentens* tot hunne voorige gehoorſaamheit , en reſpect tot hunne *Overheden* komt te vermanen ; met beloſte , en toeſegginge van zyne zyde, alles te contribueren wat tot bewaringe vanden *Staat* , tot behoedinge vande *Regenten*, en tot bevorderinge vande *gemeine ruſte* , ſoude mogen geeiſt werden.

XXXIV. CAPPITTEL.

Om's Lands verlies , komen diſordren ; d'onruſt der Hollandſe Burgeryen beweegt de Staten van Holland, omme zyn Hoogheit te verſoeken , en met volkomen magt 't Authoriſeren , de diſordren , ſelfs met het depoſeren van eenige Regeerders , indien 't den nood vereiſte, weg te nemen ;

MAar gelijk de *Zee* door ſware *Winden*, en *Tempeeſten* , eens ontroert zynde , niet ligt en komt te ſtillen , voor dat zy haar ſelven met 't Rollen, en het tuymelen harer *Baren* heeft afgemat, alſoo min kon men het woelen des onruſten *Volx* keeren , en het ſelve op eenen ogenblik tot ſtilte, en ruſte brengen.

Zyn *Hoogheit* ſchielijk alle den laſt van den *Oorlog*, en den verwerden *Staat*, op ſijne ſchouderen krygende, waſt onmogelijk ook ſoo ſchielijk het vervallene ſoodanig te herſtellen , dat yder volkomen genoegen quam te nemen : voornamentlijke ſulke *Menſchen* vond men , die met de voorgaande Regeeringe ſoodanig waren ingenomen , dat zy deſe herſtelde *Stadhouderlijke Regeeringe* niet konnende verdragen , alles verkeerdelijk quamen te duiden, de *Regeering* leelijk uytkreten , en die verfoeyden als een nieuwe Tirannie , een uytputtinge en onderdrukkinge van de gemeente.

De herſtelde Regering by ſommigen geſmaat.

dit

Dit konden die geene, die de herstellinge vande *oud*, *geliefd*, en *wel-gegronde Regeringe*, quamen aantesien, als een merklijk redres vanden deplorablen *Staat* des *Vaderlands*, qualijk verdragen: waarom de sulke, doen zyn *Hoogheit* tot *Stadhouder* al was verkoren, oordelende, dat de verswaringe van eenige lasten, of de Schattingen die tot stut vande vervalle Finantien by de *Staten* opgestelt, herquam, van dat den Staat (gelijk sommige *Regenten* in dien tyd opentlijk beleden, dat *'s Lands Comptoiren*, ende gemene *Geld-kassen* waren Geconsumeert, en uytgeput) was gebragt, in een sobre constitue van onvermogen, in gramschap ontsteken wierden: seggende rond uyt dat by 't versuim vande *Regeringe* op zyn oud, en zyn gelukkig geleide fondamenten bewaart te hebben, deze onmagt, en het verlies vande meeste *Provintien* van menigte schoone *Fortressen*, en sterk geagte *Frontier-Steden*, de ruyne van veel aansienlijke *Heerlijkheden*, deftige *Dorpen*, en duysende van eerlijk, en vrome *Menschen*, gekomen was.

Dat Andere niet verdragen konden.

Hun gramschap lieten blyken,

Invoegen men uyt deze discoursen, een zekere verbitteringe van Gramschap in sommigen sag opwellen, besonder tegens die gene die de *Stadhouderlijke* herstellinge als een nieuwe, en schaadlijke veranderingen veragtende, met smalinge daar van quamen te spreken, scheldende de sulke voor haters van het *Vaderland*, die liever *Frans* als *Prins* wilden wesen &c.

Sprekende qualijk van die sulx smadeden,

,, De daaglijkse overdenkingen van ons groot verlies (segt *Val-*
,, *kenier*) vernieuwden de bittere smerten, en krabden gestadig
,, open de bloedige wonden der goede *Ingesetenen* van *Holland*,
,, ende *Zeeland*, soo dat zy niet konden gerust zyn, soo lang sy
,, de administratie der *Staats-affaires* sagen in handen van die gene,
,, tegens welker oogmerk, en intentie zyn *Hoogheit*, geavanceert
,, was, en geduyrende welkers *Regeeringe* alle de voornoemde
,, Steden en Plaatsen (*als Orsoy*, *Rynberk*, *Burijk*, *Wesel*, *de Lip-*
,, *perschans*, *Rees*, *de Reser-Schans*, *Emmerijk*, *'t Huis te Gennep*,
,, *'t Tolhius*, *en Schenkenschans*, *INKLEEFS-LAND*: *s'Heeren-*
,, *berg*, *en 't Huis te Ulft*, *IN 't GRAAFSCHAP* van den *BERG*;
,, *d'Engelen-Schans*, *Crevekeur*, *Ravestein*, *ende Grave aande*
,, *Maase*: *Nimwegen*, *Tiel*, *Bommel*, *Cuilenburg*, *Knodsenburg*,
,, *de Voorn*, *de Andries*, *ende Hemert-Schansen*, *Aarhem*, *Har-*

De Burgeryen ongerust,

Om 't groot verlies van Provintien en Steden,

,, *derwijk*, *Elburg*, *Wageningen*, *Hattum*, de vervalle *Schansen*
,, *Yſseloort*, *en Nieukerk*, *Zutphen*, *Doesburg*, *Deutecom*, *Loghem*,
,, *Grol*, *Brevoort*, *Bronkhorſt*, *en Borculo*, *IN GELDERLAND*
,, en Graafſchap *ZPUTHEN*; *Utregt*, *Wijk-Teduurſtede*, *Rhe-*
,, *nen*, *Amersfoort*, *en Montfoort*, *IN 't STIGT* van *UTREGT*:
,, *Zwol*, *Deventer*, *Campen*, *Vollenhove*, *Steenwijk*, *Haſſelt*,
,, *Otmarſen*, *Oldenzeel*, *Meppel*, *Geelmuyden*, *Couverden*, *Har-*
,, *denberg*, *Omme*, *Almelo*, *Goor*, *Diepenheym*, *Deiden*, *Enſche-*
,, *de*, *Blokzyl*, *Kluynder*, *Swarteſluis*, *ende Ommerſchans*, *met de*
,, *Schanſen voor Zwol*, *Campen*, *Rooveen*, *en Staphorſt IN*
,, *OVERYSEL*: *de Nieuwe*, *de Oude*, *de Winſchoter*, *de Boner*,
,, *ende Deyler-ſchanſen*, *met Winſchoten*, *en het Huis te Wedde IN*
,, *GROENINGERLAND*: *nevens Naarden*, *Woerden*, *Oude-*
,, *water*, *Vianen*, *Henkelom*, *Aſperen*, *Leerdam*, *Buren*, *Yſſel-*
,, *ſtein*, *ende Nieupoort*, *IN HOLLAND*; *en meer andere Heer-*
,, *lijkheden*) ſeer ſchandelijk, en roekelooſlijk waren verloren ge-
,, gaan: uyt vreſe dat deſe alle de goede middelen, die zyn
,, *Hoogheit* aan wendede mogten contramineren, en om hun
,, eygen val te ſchutten, niet ſchromen ſouden, den val van
,, *hem*, en den gantſchen *Staat* te brouwen.

,, Sy ſeiden, dat de authoriteit, en het pouvoir aan ſijn *Hoog-*
,, *heit* gedefereert, ſonder de *vrye magt*, om die te executeren,
,, vrugteloos was; dat de *Staats* affaires nog op den ouden voet
,, gedreven wierden, en daarom 't hoognodig ware, dat daar
,, in een totale veranderinge geſchiede; ſoo dat uyt de *Regerin-*
,, *ge* geſet moeſte werden alle die zyn *Hoogheit* oyt waren tegen
,, geweeſt, dewelke zy volmondig uyt kreeten voor het Wit-
,, te-gebroedſel, de Louveſteinſe factie; ende verraders van den
,, Lande, bewerende ſulx met verſcheide paſquillen, en blauwe
,, Boekjes, in dewelke s'Lands, en Stads-Regeerders met deze
,, onbeſcheidentheden, door de ſcherpte der penne, ſoo wel als
,, met den tongen-geeſſel, geſlagen wierden, en eenigen met
naam, en toenaam uytgeropen voor de ſulke, die, geen kans-ſien-
de, om de Hollandſe Opper-hoogheit voor haar te bekomen, den
Staat ſogten in handen van een vreemden dwingeland te ſtellen:
O beklaaglijke Rampen, en beweenlijke droefheden, onſes lie-
ven Vaderlands. Kon het ook ellendiger zyn? het qualijk ſpree-
ken

Willen eenige Regeerders by hun verdagt uyt de Regering geſtelt hebben.

ken nam van dag, tot dag toe, en daar ontbraken geen *Oorblaſert*, nog *Brandſtookers* om het vuur van murmuratie, en ongedult onder de onruſtige gemeente tegens veele *Regenten* opteblaſen, waar van veele niet wiſten waarom zy deſe meer, als andere quamen te ſuſpecteren: evenwel ſagmen dagelijx, in alle de *Steden* van *Holland*, en Zeeland nieuwe beweeginggen van onluſten, en tumultens onder de Burgers, en Inwoonderen opryſen; die alle te gelijk uyt eenen mond riepen dat zy de *Provinciale Regeering*, en die van haare *Reſpective Steden* wilden verandert, en daar uyt de *Armyn-jaans*- geſinde, &c. wilden geſtelt hebben; het welke de *Regeerders* hoorend, en ſiende, dat de *Steden* door deſe inwendige commotien, begonden te ſchudden, en te beven, ſoo hebben zy, te weten myn *Heeren* de *Staten van Holland*, en *Weſt-Vrieſland*, om de uyterſte confuſie, diſordre, en verdere Rampſalijkheden te voorkomen, in gevolge van hunne reſolutie, *dato* 27. *Auguſty* 1672. ſijn *Hoogheit* als *Stadhouder* van haare Provincie verſogt aanſtonts, eer de confuſie tot formeelder dadelijkheden quamen uyttebreeken, in ſoodanige *Steden* inde welke de beklaaglijke miſtrouw, ende murmuratie vande *Burgers*, ende *Inwoonders* jegens hunne *Magiſtraten* albereits was ontſtaan, te willen bewerken, dat de geſeide diffidentie, miſtrouw ende murmuratie opde beſte maniere mogte weggenomen, ende gemoederen der *Heeren Burgermeeſteren*, ende *Regeerders* der *Steden* met hunne *Burgers*, ende *Ingeſeten* mogten geconſolideert, ende bevredigt werden.

Het qualijk ſpreken,

Ende ſtadige onluſten der Burgeren,

Doet de Staten zyn Hoogheit verſoeken dit quaad te willen helpen.

Met volle magtgevinge, en Authoriſatie, dat ingevalle op zyn *Hoogheits* exortatie, van het ſchuldige reſpect der *Burgeren* tot hunne *Magiſtraten*, het voorſchreve geen gewenſt ſucces quame te nemen, dat zyn *Hoogheit* in ſoodanigen onverhoopten geval, ſulke Regenten, tegens dewelke de voorſeide diffidentie, en murmuratie mogte weſen ontſtaan, opde diſcreetſte, en bequaamſte maniere ſoude perſuaderen, diſponeren, en des noods obligeren, om haar vande bedieninge van haare *Magiſtrature*, of dienſte vande ſelve *Steden*, ende functie by haar uyt den Hoofde van dien inde Regeeringe vanden Lande bekleet werdende, te ontſlaan, en andere in haare Plaatſen aanteſtellen; ſijn *Hoogheit* vorder generalijk Authoriſeerende,

Met Authoriſatie eenige Regeerders van hun dienſt te ontſlaan &c.

ſoo ten aanſien vande *Regenten*, als ten aanſien vande *Borgeren*, en *Ingeſetenen* der Steden, ſoodanige verdere ordre te ſtellen, als ſijn *Hoogheit* tot meeſte dienſte vanden *Lande* in het gemein, en vande voorſz. Steden in het particulier, ſoude oordeelen te behooren &c.

XXXV. CAPPITTEL.

Zyn Hoogheit niet tydlijk genoeg de murmurerende Burgerſchappen, in dees hunne verwagtinge, voldoende, zyn met confuſie, tot ongelaat uyt-gebarſten.

Zyn Hoogheit op't geroep der Burgers niet tydlijk eenige Regeerders afſtellende

ZYn *Hoogheit* met veele moeyelijkheden overſtolpt, en met verſcheide difficulteyten geëmpeſcheert weſende, en kon de handen ſoo dra niet aan dit werk ſlaan, of men ſag de *Gemeentens* in verſcheide *Steden* als onverduldig, dat hunnen wenſch, en geroep niet tydlijk genoeg, door een Generale Reformatie vande *Regeering* voldaan wierde, oproerig, tot overlaſt, en geweltdryverien uytbarſten; ſommigen hunne *Magiſtraten*, en de geheele Regeeringe van hunne reſpective *Steden* met veel diſordren ongelaat, en inpertinentheden, depoſerende; in welx uytvoeringen de *Burgers* van d'eene *Stad* vry meer confuſie, en ongereltheden bedreven, of meer dwaas, en quaataardigheit betoonden, als de anderen: dan welkers gevaarlijkke omſtandigheden van alle, en hoe zyn *Hoogheit* den Heere *Prince van Oranje* deſe periculeuſe mis-verſtanden, enden aankleven van dien heeft weggenomen, hoe hy de *Gemeentens* (leyder met het Licencieeren van eenige *Regeerders*) heeft bevredigt ofte ter neer geſet, de vervalle *Regeering* heeft herſteld, en het *Land* heeft behouden, te verhalen, van te grooten omtrek, en langen adem weſende, ſal ik, onder Reverentie den gunſtigen Leſer tot de Hiſtorien wyſende, verby treden, en voort myn Generale aanwyſingen van *Hollands Heyl-en Rampen* beſluiten

Soo is het by de Burgers Confuſelijk ondernomen geworden,

ſluiten met, of by na de eygene woorden, waar mede den kloeken *Heer Valkenier* ſijne Hiſtoriſche verhalingen d'anno 1672. komt te eindigen, en ſeggen in 't volgende *Hoofd-ſtuk*.

XXXVI. CAPPITTEL.

Een kort vertoog, hoedanig God Almagtig, ons Vaderland uyt haar gedreigden ondergang, door 't behulp, en dienſte vanden Heere Prince van Oranje, gered, ende behouden heeft.

DAt *Godt Almagtig* met Barmhertigheit deſe verdrukte Nederlanden, na veel verdriets hebbende uytgeſtaan, aanſchouwende, deſelve verwonderlijk, een genadige verloſſinge heeft toegebragt; en dat hy *Holland* gered heeft uyt dien poel van ellenden, jammeren, ende Rampen die wy in 't gros wydloopig getoont hebben; „ Waar toe *Gods-wys beleyt* ſijn *Hoogheyt WILHEM HENRIK*, den tegenwoordigen *Prince* „ *van Oranje*, door den eenparigen mond vande geſamentlijke *Nederlandſe Gemeente*, als uyt den *Hemel* van hen afgeroepen, ſcheen „ tot een gezegent inſtrument daar toe uyt verkoren te hebben: want „ heeft deſen onſen wanhoopenden *Staat* niet alleen uytwendig gemaintineert, door ſijn poſt vatten met een hand vol Volx opde 5. „ Frontier-plaatſen van *Holland*: door ſijne proteſtatie tegens alle onredelijke, en flaumoedige onderhandelingen met den *Koning* van *Vrankrijk*; door ſijne aanbiedinge van *goed*, en *bloed* „ opteſtellen ten dienſte van het *Vaderland*: door ſijne Reformatie, en vermeerderinge vande *Militie*: door ſijn verbeteringe van alle *diſordren*: door ſijne herſtellinge vande *Krygs-diſcipline*: en door het opnemen van den laſt deſes ſwaren *Oorlogs* op ſijne ſchouderen; mitsgaders door het beſorgen, met

God heeft zyn Hoogheit,

Door de ſtemme des Volx geropen,

Verw. Enr. 3. *Deel pag*. 852. &c.

Om den Staat te behouden,

Dat hy kloekmoedig en wyſlijk gedaan heeft,

„een onvermoeyden yver , al 't geene tot bevorderinge vanden
„*gemeenen welſtand* , diende: maar daar door ook, dat hy den
„*Staat* inwendig heeft verſekert, door het aanvaarden van 't
„*Stadhouderlijk Ampt*, in alle zedigheit en onderwerpinge: ſig geen-
„ſints dienende van ſijn verkregen *magt* , ontrent zyn tegen-
„partyen, maar liever ſijn *Leet* door vergetinge als ſtraffe wre-
„kende: door het onverdrietig waar-nemen , en ſijn *civiel* be-
„antwoorden vande oneindige *deputatien* , van alle de *Steden* ,
„ende meeſte *Dorpen* van *Holland*; ende *Zeeland* : en door het
„bevredigen vande ontroerde gemoederen der *Gemeente* : de-
„welke ſoo verre in furie tegens de *Regenten* was uytgebarſten ,
„dat deſelve door niemand vande *Wereld* te toomen was; als
„door hem alleen , die 't ſelve heeft uytgewerkt door kragtige
„middelen, die van onbedenkelijke ſagtigheit waren.

„Voorts, aan d'eene zyde , wegens de noodſaaklijkheit des
„*tyds*, eenige *Heeren* vande *Regeeringe* Licencieerende; dog ſon-
„der de minſte kreuk van hun eer , en trouwe ; daar onder
„wel ſommige waren , welkers dienſt de gemeente niet onaan-
„genaam waren ; alleen om de anderen te minder ſuſpect te
„houden : en aan d'ander zyde door een Generale *Amneſtie*,
„met ſtrenge, en doods dreigende, bevelen tegens verdere op-
„ſtand , en revolte; by, en opden naam van haar *Ed. Gr.*
„*Mog.* de Heeren *Staten van Holland* en *Weſtvrieſland* , op den
„27. September 1672. ontworpen , Geproduceert, en den Vol-
„ke afgekondigt.

Beſluitende 't werk met een Generale Amneſtie,

Soo dat wy vryelijk mogen ſeggen (deſe dingen , volgens waarheit aangemerkt weſende , te zyn den waaragtigen grondſlag, ende Productie van onſes *Staats behoudeniſſe* ; als 't ſelve zynde uytgewrogt ſoo door de aanminnelijk als ontſaggelijkheit van *Hooggemelte Hoogheit* , wiens kloeke *wysheit*, en onvermoeyde *ſorge* altyd quam uyt te blinken tot vorderinge van ons *gemeene beſte*) dat hy heeft verdient als een waardig naaſaat van dien *grooten WILLEM*, *den eerſten* en grootſten Werkmeeſter van onſe dierbare *vryheit*, tot een *Hoofd* van onſen *Staat*, in Politie en Militie veheven te blyven: omme verder te doen, die dingen die tot onſen welſtant nodig zyn, gelijk hy ons met ſulx te doen in onſe verwagtinge niet alleen voldaan heeft, maar heeft, met veele betooningen

gen van ſijn opregte genegentheit, voor deſen *Staat*, de dingen, die tot onſer *welzyn* nodig waren, verre boven onſe verwagtinge henen gebragt.

In voegen dat de affectie aller wel-oordeelende tot ſijn Perſoon, door ſulke verdienſten is verdubbelt, en die Perſoonen welke anders van hem hebben geoordeelt, en geſprooken, of nog daar tegens ſouden willen komen te ſpreeken, een kragtige overtuiginge, ſoder maar eenige liefde tot ware eerlijkheit in is, gegeven heeft, nog daaglyx komt te geven, en in verwagtinge met Gods genade meer geven ſal: waaromme ook zynen hoogwaardigen *naame* door dees zyne grote, en voor den *Vaderlande* heylſame, daden, ſal ver-eeuwigt blyven; ende hy by de poſteriteyt bekend ſtaan met den heerlijken Tytul van *BEHOUDER VAN ONSE VRIHEIT*; gelijk ſijn over *Groot-Vader den* naam verdient heeft van den *GRONDLEGGER VAN HOLLANDS-HEYLEN*, verkregen by de goede, en heylſame *Staatſe*, en *Stadhouderlijke Regeeringe*; uyt deſen *Wilhem Vader*, haren oorſprong hebbende; gelijk wy ſulx ſeer klaarlijk hebben aangeweſen.

d'Eer hebbende vanden behouder onſer vryheit te zyn,

Wat ſullen wy meer van *s'Vaderlands* getoonde *Heyllen* ſeggen? niet anders als dat het onfeylbare vrugten zyn geweeſt, die uyt den waren Grond-Ader van deze gepreſene Regeringe ſijn voortgekomen; vrugten die wy, ſoo ten aanſien van onſe conſcientien, in, en ontrent den Gods-dienſt, als in, en ontrent onſen Burger handel, en wandel, onder Gods Genaden Zegen, overvloedelijk geſmaakt hebben, en nog daaglyx ſmaken, met verzekeringe dat wy die altyd ſmaken ſullen, ſoo lange d'eendragt, en 't goed verſtand tuſſchen *myn Heeren de Staten* en de *Princen Stadhouderen* ſal plaatſe vinden.

Dewelke ons heylſame vrugten doet ſmaken.

Dit geve *God*; den *gever alles goeds*, met den *Staat* hoe langer hoe ſterker op haar getoonde *Heyls-fondamenten* onbeweeglijk te maken; wegnemende alle jigt, ende zydigheden, weſende verderflijke *quaal-gronden*, waar uyt *'t Hollands Rampen*, als uyt een ontroerden Modder-poel, ſoude konnen, ofte komen op te wellen, verbindende de herten van onſen *Vorſt*, *Ridder*, en *Burger-Heren*, met zyn gunſt, en genade, ſodanig in goede wil tot een verbinde, dat wy uyt hunne vereiſte harmonye,

Onder Godes zegen die 't alles doen moet,

en-

ende hoog-nodige eendragt in *'s Lands-bestier*, de geseide heylsame vrugten, als die van een gezegende *Wyn*-en *Koren-akker*, ontfangende, wy *haren naam* in Zegeningen tot de nakomelingen mogen doen overgaan: gelijk die vande *Vaderen* tot ons zyn overgebragt geworden: tot lof en eer van hem, die 't *AL* in *ALLEN* is.

't TWEDE DEEL.

HET VIERDE BOEK,

Wesende een Na-schouw op

HOLLANDS HEYLL' en RAMPEN,

Met welke den Autheur sijn werk besluitende, den grond-slag vande tegenwoordig Hollandse Regeringe, als goed, en onverbeterlijk voor onsen Staat wesende, komt te prysen: en wenst dat zy op die Fondamenten voor eeuwig gegrondvest blyven.

I. CAPPITTEL.

Zynde een kort beschouw, ofte herhaal, van 't geene inde vier Boeken, des eersten Deels, verhandelt is.

'T Vertoon der saken betuigt den Auteur onzydig gedaan te hebben,

SEer waarde Leser, U. E. Ed. aandagt, met het vertoon van *Hollands Heyll' en Rampen*, inde voorgaande Boeken, hebbende besig gehouden, niet met het verhaal van veele bysondere Historien, en geschiedenissen; 't welk myn voornemen niet geweest is, maar wel met de grond-wesentlijkste, ofte de ware oorsaken van *'s Vaderlands Heyllen* (tot lof vande goede

welgetemperde *Hollandse Regeringe*) en *Rampen* tegens malkanderen te vertonen; gelijk ik na myne bequaamheden gedaan hebbe; soo sal ik nu, met prysinge van Gemelte goede *Regeringe*, myn ontworpen werk met een korte *Naschouw* van het verhandelde komen te besluiten: voor af den verstandigen biddende, van het gehele werk gunstelijk, ende onpartydig te willen *oordeelen*, of ik ook d'opregte *waarheit* hebbe bezyden getreden; en of ik de *Balanse*, als een zydigen, te ver, 't zy met *flateringe*, en ongesondeerde *lof-gevingen*, ofte onbetamelijke *veragtingen*, aan die, of deze zyde, heb doen over-slaan; dan of ik deselve als een onzydigen met *waarheit*, ende met *sugte* tot mynen *Vaderlande*, en alle desselfs Inwoonderen, voor wien de *Republyke* is, gebruikt hebbe.

Zyn oogmerk is geweest geene formen van Regeringen te blamer n ot die als volmaakt to prysen,

Myn oogmerk, omme de *Hollandse* als een goede; en wel uytgekoren *Regeringe*, te prysen, is geweest, *dezen*, nog *genen* als volmaakt, en onverbeterlijk te roemen; veel min *geene anderen*, van wat natuur, ofte in wat hoedanigheits gedaante deselve mag wesen, als quaad, met veragtinge, ende blame te decriéren; dewyle ik vast stelle dat alle soorten van *Regeringen* in haar seker goed, dat *lof*, en seker quaad dat *Laak-waardig* is, in haar hebben; en daarom sijn zy alle *goed*, wanneer zy het waarhaftige wit bedoelen, waaromme zy inden beginne zyn opgeregt geworden; en dan *quaad* wanneer de *Regering*, ofte *Regeringen* van die *be-oogde einden* komen aftewyken: gelijk wy dit *in't eerste Boek van Cap.* 1. *tot* 9. getoont, ende bevestigt hebben.

Twe einden waarom de Regeringen zyn,

Twe einden zynder waarom de *Politike Regeringen* inde Wereld zyn opgeregt, gelijk mede aldaar, besonder *in 't* 7de *Cap.* gesegt is. Eerstelijk om het *Volk* door een *gelijke magt*, en als met eene *Souveraine hand*, tegens Uytheems geweld, en inwendige boos-daders te konnen *Beschermen*: ten anderen om door elk-anders *hulpe*, ende *hand-biedinge*, te gemak, en vermaaklijker, gelijk door het eerste te geruster, te konnen leven.

Tot byde is ontsag, en Authoriteit nodig,

Tot beyde werd vereist een middel van afgesonderde *magt*, *ontsag*, ende *Agtbaarheit*; om waar toe te komen, *wysheit* in sommigen, *goedheit* in anderen, en boven alle, *tyd* tot inschikkinge, leydinge, en vast-stellinge der saken, van noden is.

Die

Dit wesende, dat door de *tyd*, ende met *Manlijke wysheit*, en *kragten*, een Staat van *Regeringe*, tot zyn volmaaktheit; en sterkte gebragt zynde, ende het *Volk* eenmaal de vrugten van een *goede Regeeringe* gesmaakt hebbende, soo is het seker, dat de *tyd* seer diepe wortelen van *liefde* in 't herte des *Volx*, tot den *Staat*, ende voornamentlijk tot die, welkers forme van Regeringe zy, ofte hunne *Vaderen* uyt gekoren, of toegestemt hebben, sal komen te schieten: *gelijk sulx aldaar Cap 9. getoont is.*

Waarom het Volk de Regeringe bemind.

Deze *wortelen* eens geschoten zynde inden *herten Akker* des *Volx*, kan seer qualijk daar uytgeroeyt werden, soo dat wy ingevolge gesegt hebben, dat de eenmaal geleide *liefde des Volx* tot de *Regeringe*, de vast, en sterkste *Fondamenten* vanden *Staat* zyn: en datmen om die vastigheden (die voor eeuwig de beste sullen blyven) te bewaren, *de Forme van Regeringe* moet tragten eeuwigdurent te maken: dewyl het wegnemen vande *forme*, het weg-breken van des *Staats goede*, en Heylsame *Fondamenten* is; om die te doen storten in haar *ruyne*, en uytersten ondergang: *gelijk wy dit mede in 't eerste Boek van Cap.* 10. *tot* 15. *gesegt*; *en met Cap.* 16. *bewesen hebben.*

De liefde des Volx is 't beste om de Regering te bestendigen,

Ja, al waart schoon dat inde *Regering* Notabele gebreklijkheden mogte wesen, soo ist een grote *wysheit*, om *'t Volk* te behouden, en den *Staat* gelukkig te maken, de gemelte gebreken weg te nemen, ende *Regering* by haar *oude Form*, ofte gedaante te bewaren: want het laatste is noodwendig, en dat om dat het *Volk* van haar jeugt af, haar, gelijk hunne *Vaderen* vanden beginne hebben gedaan, aande gedaante, met een verborgen kragt van liefde, komen vast te maken: *gelijk sulx ook aldaar van Cap.* 11. *tot* 20. *te sien is.*

Om geene gebreken magmen de gedaante vande hoogste Regering veranderen,

Mede heb ik *op Cap.* 9. gesegt, datmen de *forme* niet wel kan, ook niet wel mag veranderen, buiten het *Goed-kennen*, of tegens de genegentheden van *alle* die den *Staat* maken, dewyl de forme den *Souverain* maakt, die het sienlijke *Beeld-Gods* voor het aangesigte der *onderdanen* is, om van deze geliefd, ge-eerd, en gevreesd te werden.

Ten anderen, dit *Beeld*, zyn wesentlijke selfstandigheit, niet uyt zig selven, maar uyt de gehele *Massa des Volx*, heb-

Om dat die is uyt het Volk,

bende, soo volgt dat den *eygendom* van dese selfstandigheit, in wezen, en gedaante, *s' Volx is*; die ook door dit *Beeld* by alle *Souverainen* verbeeld werdende, niet wel kan, buiten gevaar vanden *Staat* sonder d'algemeine genegentheit verandert werden: en soo 't geval wilde, dat de gedaante vanden *Souverain* by *alle* ('t zy met stemme, of geneigde toelatinge) mogte verandert werden, soo is de veranderinge (die selden sonder grote onstelteniffen geschiet) wel *wettig*, en onberispelijk: maar d'ervaringe heeft getoont meest ongelukkig te zyn, en wel voornamentlijk voorde *gemene onderdanen*, die byde veranderingen, veele verbeteringen van conditie zynde *beloofd*, en die zy daar by *be-oogt*, en *gehoopt* hebbende, sodanig niet ontmoetende, in murmuratie vallen; en door *andere*, zeker e magtigen, die hunne Rekeninge soo wel niet vinden, als zy hoopten, aangehitst werdende, dikwyls in *ongelaat*, en *disordren* uytbreken; waar door zy dan *Ramp*, en *ellenden* op hun trekken, en den Staat in veele bekommeringen werpen, *gelijk sulx breder inde Capittelen van* 15. *tot* 25. *getoont werd.*

Die selden gelijk, ofte heyl byde veranderingen,

Maar wel Rampen erlangen,

Als mede hoe dat de voornaamste *werktuigen*, byde veranderinge, meer hun *eygen* als *'t gemene beste* komen te be-oogen: ja dat veelen hun niet hebben ontsien, nog schaamte gehad, om haar *eygen Hoogheit*, van *Eer*, en *voordeels Ampten* (hoewel het met perykel van hun *eygen Eer*, en *leven* moet geschieden) te bouwen opden *Puin-hoop* van hun ontroerde *Vaderland*, en die vast te cimenteren in het *bloed* der onkundig, en onnoselste *yveraren*, die inde veranderingen, met (of ook wel tegens) de *Novateurs*, de hand komen aanden verkeerden ploeg te slaan, *mede te sien inde boven-gemelte Capittelen.*

De Veranderingen meest tot nadeel van 't Vaderland,

Alle deze saken, ende voornamentlijk hoe dat der *Gemeintens* Staat, ende conditie, selden byde veranderingen verbetert, maar wel verslimmert werd, aldaar by my aangemerkt, en overwogen wezende, soo kom ik op het laaste, *of* 26. *Capittel*, *van 't eerste Boek*, dit besluit te maken, datmen de *Regeringe* daar onder 't *Volk* lange, en gelukkig heeft geleeft, en ook wenst te mogen blyven leven, moet tragten in zyn gedaante, en natuur bestendig, en eeuwigdurend te maken, met die gegrond-vest te houden op de oude, en gelukkig geleide fondamenten; te meer, dewyl alle

Op wat fondament 't eerste Deel gesloten is.

Staats

Staats Regeringen, by haar eerste instellinge, met de *hoope* van *eeuwigheit* zyn opgeregt geworden.

Deze gronden, met het *eerste Boek* tot een *Voor-schouw* van *Hollands Heyll' en Rampen*, hebbende gelegt, soo heb ik *in het eerste Capittel van 't twede Boek*, het ontwerp vande *oud Graaflijken*, en *Staatse Regeringe* voorgesteld: en in 't vervolg, *tot het* 12. *Capittel*, heb ik het begin, de hoedanigheit, en het verval vande *Oud Batavische*; en uyt het verval van deze *eerste Regering*, d'opkomste der *Graaflijke* aangewesen.

'tOntwerp vande oud Graaflijke Regeringe &c.

Waar op ik, *in het* 13. *Capittel*, 't ware wezen, of den eygentlijken grondslag van die *Regering* opgesteld hebbende: soo heb ik in het 14. vertoond de *Luister*, en *Eere*, die de *Landen* by die Regeringe is toe-en op-gekomen.

Ende *in het* 15. *Capittel* verhaalt hebbende, de sorg die de *Staten* des Lands van alle tyden hebben getoont, om de *Regeringe* by zyn *eerste wezen* te bewaren, en op haar *oude Fondamenten* vast te houden, soo heb ik in *het* 16. *Capittel* gesegt, dat de *Regering* door nood-dwang verandert werdende, evenwel zyn *gedaante* behouden heeft.

In 't twede Boek getoont,

In het volgende *derde Boek*, heb ik inde *drie eerste Capittelen* getoont, datter inden begin vande *Graaflijke Regeringe* geene *Steden* in *Holland* waren: dat de *Regering* doenmaal alleen byden *Grave*, en *d'Edelen* geweest is: en dat de *gemene Landsaten*, buiten de wel-geboornen, niet dan *slaven* vande *Eedelen* geweest zyn: maar dat de *Graven* de *Edelen*, in hunne magt van *'t Slands-Stants-bestier* willende bekorten, sulx hebben gedaan, met de gemeene *onderdanen*, ende *'s Lands Burgerschappen* te verheffen: tot dien einde de *Dorpen*, en *Burgten* in *Steden* veranderend, ende de *Burgeren der Steden*, met der tyd, deelschap aande voor-regten des *Adels* schenkende.

Datter geen Steden by d'aankomst der Graven in Holland waren,

Inde *vyf volgende Capittelen* heb ik getoont, wat daar op in 't *Land* gevolgt is, namentlijk d'onderdrukkinge des *Adels*: en voort, *inde volgende Capittelen*, hoe met het verheffen der *Steden*, ende het magtig werden der *Stedelingen*, en hunne *Regeerderen*, de Regeer-sugt, en door deze d'eenzydige Factien en d'Onderlinge twedragten der *Regenten*, en der *Burgeren* respective, gesproten zyn: mits-gaders tot wat beklaaglijker-

En 't gevolg daar van in 't derde Boek beschreven.

ſtaat van verkleininge, *Holland*, door de gemeste twedragten van *d'Hoex*, en *Cabeljauſche eenzidigheden*, is gebragt geworden.

d'Ellenden van 't Vaderland door d'onbepaalde Heers-ſugt des Land-vorſt in 't vierde Boek getoont,

Dog gelijk door de Staat-of Regeer-ſugt, ende het twiſten der *Land-ſaten*, en *Stedens Ingeſetenen*, het *Land* in jammeren, en ellenden is gevallen: alſoo is het *Land* in een deplorablen Staat van Miſerien gekomen, door d'onbepaalde Heers-ſugt, en onregtveerdig aangenomene-dwang-magt der laaſte *Land-vorſten*: dewelke menende, met den wasdom van hunne grote *Staten*, boven *'s Lands Wetten* geklommen te zyn, geene *Grond-wetten* vande *natye*, nogte de *voorregten* des *Volx* hebben willen kennen, als die aan hunne wil, ende goed-dunken hingen; ende met hun *intreſt* over-een quamen: 't welk ik *in 't laaſte Boek van 't eerſte Deel*, inde handelingen van *Koning Philipus*, den laaſten *Grave* van *Holland*, kome te tonen: ende voornamentlijk, hoe dezen door zyne ſtraf, en ſtrenge dwang-wetten, en gebruikte wrede werk-tuigen, om zyn goed-willig, dog vryheit-lievend, *Volk* te onderdrukken, *het Volk*, met *'t Land* verloren heeft.

Door wat middel God de Heer haar daar uytgebolpen heeft,

Ende ſtaat *in dit Boek* beſonderlijk aantemerken, hoe dat het den *Adel* (wonderlijk Werelds geval, eerſt byde *Land-vorſten*, onderdrukt, omme de *ſlaaſſe gemeinte* tot vrye *Burgers* te maken) is geweeſt, die den *groten God des Hemels*, als zyne verkoren *Werk-tuigen*, heeft gebruikt gehad, om den onbeſcheiden *Lands-heer* ſchoppende, de *Steden*, en *Burger-ſchappen*, weder in hun oude, ja groter, vryhiet te herſtellen; daar den *Vorſt*, om zyn onbepaalde Heers-en dwang-luſt te bekomen, hun geheel van bekorten wilde.

Oranje den voornaamſten daar onder,

Onder welken *Adel* den voornaamſten *Grond-legger*, der Nederlandſe hoog-waardige *vryheden*, zynde geweeſt, WILLEM, *Prince van Oranje*, die byſonderlijk *Holland* en *Zeeland* de behulplijke hand daar toe biedende; ende het werk door zynen wyſen raad, bequame dapperheit, en onverdrote naarſtigheit daar toe brengende, hierom by *Regeerders*, ende *Burgers* vieriglijk is bemind, ende geliefd geworden: ja ſoodanig dat zy, hunnen *Tiranniſerende Vorſt* voor eeuwig afſwerende, dezen tot hunnen *Land-vorſt* begeerden; hem ten dien einde het *Graaflijk-*

Ampt,

Ampt, met *Naam*, *Titul*, ende *Wapenen* aanbiedend, ende op dragende. Dog door zyn Ramp-vallige Dood, daar in verlet, ende *Staten* door veele opkomende ſwarigheden, en dringende oorſaken genoodſaakt weſende, elders, tot *ſterke Armen*, hunnen toevlugt te nemen, maar over al het *Hoofd* ſtotende, ſoo zyn zy, als de *Staten des Volx*, gepraampt geworden, omme *haar ſelve*, *'t Land*, en *'t Volk* niet tot een plonderinge der *Tirannen* te laten, den *Staat van Regeringe* dezer Landen, onder hunne toeſigt, en ſorge vertrout, op een anderen grond-ſlag, dat 's buiten een *Grave*, te bewaren.

De Staten s' Lands Regeringe moeten de veranderen.

Het welke zy, in hunne *ontworſtelinge* byna ten einde zynde geholpen, kloekhertelijk doende, de *oude forme*, en *ordre van Regeeringe* (dat is met een *Vorſtelijke Gedaante*) inden *Stadhouder*, *Prins* MAURITS *d'Orange*, van onſterflijker gedagteniſſe, aan wien zy een ſekere, en nood-wendige authoriteit defereerden, behouden hebben.

Hebben evenwel d'oude gedaante behouden,

II. CAPPITTEL.

Werd aangemerkt wat inde drie voorgaande Boeken, dezes tweden deels, is verhandelt, ende aangeweſen geworden.

DE boven her-haalde ſaken, *met het eerſte deel*, in *vier Boeken*, wat wydlopig verhandelt hebbende, ſoo ben ik tot het *twede deel* overgegaan, om daar in aan te wyſen wat *Heyll' en Rampen*, *Holland* by de *Staatſe Regeringe*, ſoo met, als ſonder *Stadhouders*, is op, en over-gekomen.

Wat in 't twede Deel verhandelt is,

In het *eerſte Boek van dit deel*, toon ik den grond-ſlag van gemelte *Regeeringe*, en ſpreeke alleen van het *geluk*, ende *Heylen*, dewelke *Holland* wegens hunne *Souverain*, ende *Sub-alterne Regeringe*, onder *Gods genaden Zegen*, is toegekomen.

Wat in het eerſte Boek,

Tot

Wat speciaal in 't eerste Hoofd-stuk,

Tot de *hooge Regeringe*, hebbe ik gesegt, zyn de *Staten*, met den *Stadhouder*, &c. en hebbe ik *op het eerste Hoofdstuk* getoont, wie de tegenwoordige *Staten van Holland* zyn; mitsgaders hoedanig; en t'zedert wanneer zy de *Staten* in die compleetheit, aldaar gemeld, zyn geworden: als mede dat *dito Staten* met hunnen *Stadhouder*, als eertijds den *Grave*, met de *Staten*, de *Souverainen vanden Lande* zyn: en laastelijk hoe zy met de *Staten* vande *Gebuur-Provintien* het Verbond van eeuwigheit (aldaar opgesteld) tot een fondamend-grond van hun gemeen *Staats-bestier*, komen te houden.

Wat besonderlijk in d'andere Hoofd-stukken verhandelt is,

Waar op ik *in de vyf volgende Hoofd-stukken* wijd-luftig kom te tonen, de wijse, ende natuur vande *Hollandse hooge*, en *subalterne Regeeringe:* wat geluk *Holland* daar by is opgekomen: en wat *Heyllen* zy wegens de goede, en prijslyke bestieringe, die aldaar by den *Souverain*, *by uytmuntende Leden* daar van, en by verdere *hooge*, als *lage*, 't zy *Lands*, of *Stads Vergaderingen*, omtrent de *vyf Hoofd-zuilen van Staat*, gehouden werd, heeft komen te erlangen. Maar gelijk ik *in het twede Hoofd-stuk van dit Boek* hebbe getoont, dat den vrydom, of 't vrye gebruik van alle *Gods-diensten* inden Staat, niet alleen sonder schade kan Getollereert werden; en dat de *Tollerantie*, onder sekere bepalingen den *Staat* selfs seer voordelig geweest is; alsoo hebbe ik ook *in 't selfde Hoofd-stuk* gesegt dat de al te grooten vryheit, besonder in *s'Lands publyken Gods-dienst*, den *Staat* in verwerringe, ende ellende kan komen te werpen; het welk wy *in 't twede*, *of 't volgende Boek*, met de beklaaglijke gevallen, die desen *Staat* wegens d'al te *groten vryheit*, in *haare openbare Kerken* is over gekomen, genoegsaam bewesen hebben.

Wat het volgende Boek vande Hollandse Rampen wegens Kerk-geschillen komt te verhandelen,

Verder *in 't selfde Boek* getoont hebbende, met wat moeyten, gevaar, en droefheden den *Staat* heeft moeten worstelen, ende arbeiden, om *'s Lands*, of des *Staats-gemeinen Gods-dienst*, die maar eenderley in gevoel, leer, en oeffeninge wesen mag, aan een, en den selfden Regel-maat te binden, en als onbeweeglijk aan dat een gevoel, ende Leere vast te ankeren; soo ben ik over-gegaan *tot het derde*, *of laast voorgaande Boek*, in welke ik de vrymoedigheit heb genomen, de *Ware Fonteine*, en *grond-welle* aantewysen, waar uyt Principalijk de *onheylen*

In 't derde Boek is vertoont de Fonteyne,

die

die ons *Vaderland* eenige jaren na het Ramp-vallig jaar van 1650. zyn over-gekomen, gevloeyt, ende gesprongen zyn: voorts hebbe ik ook aangewesen de *Rampen selfs* daar uyt voortgekomen; namentlijk 't verval van *'t nodige* ter beschermінge des *gemeinen Vaderlands* ver-eist: en hoe daar door den *gemeinen Staat*, in een droevigen staat van ellende, is gebragt geworden: en eindeling hoe dat de *goede*, en *Almagtige God* hem over ons lieve, haast verloren, *Vaderland* erbermende, het selve, door middel vanden *Heere Prince van Oranje* uyt de klauwen der verslindende *Gryp-vogelen* gerukt, en in haar oude *welvaren*, *luyster*, *eer*, en *sterkte*, hersteld heeft.

En Hollands nagevolgde Rampen.

Voort hoe God de Heer ons geholpen heeft.

Deze saken soo beknopt, en bescheiden, als my na myne bequaamheit mogelijk is geweest, opgestelt hebbende, soo verzeker ik my, dat den *verstandigen*, dewyl ik niets hebbe gesegt, ofte geschreven, dan seer *bekende saken*, die by *wyze*, en *groot geagte Mannen* openbaarlijk zyn in't ligt gegeven, het getoonde in eenen *goeden sin* sal vatten; en dat hy seer klaar sal konnen begrypen de *liefde*, en *hoog-agtinge* die ik tot *Hollands* getoonde wel-gegronde *Staats*, soo in 't *Vorstlijk*, als *Burger Regeringe* drage: ik hebbe geene *feylen*, nogte *Rampen*, dan met onvermaak, alleen tot tegenstellinge vande *Hollandse Heylen*, die ik met vermaak hebbe getoont, opgesteld gehad; het welke ik gedaan hebbe, steunende op de *vryheit*, die een *eerlijk Man*, en *vry Burger*, in een *vrye Republijk* behoort toegelaten te zyn: te weten over zyn *Vaderlands Heyll' en Rampen*, mitsgaders de *gronden daar van*, met bescheidentheit te mogen spreken, gelijk ik betragt hebbe, soo veel my doenlijk geweest is.

't Welk alles is gedaan uyt liefde tot het Vaderland,

III. CAPPITTEL.

's Vaderlands vryheit moetmen als 't beste dat God den Mensche op Aarden geeft: en als sijn hoogste goed in dit leven, boven alle saken lief hebben.

Men moet 's Vaderlands vryheit, als zyn hoogste goet beminnen,

MEn segge niet dat ik de *Stadhouderlijke*, nevens de *Staatse Regering*, als een der volkomenste prysende, een onkundigen besefter, ofte mispryser vande *Hollandse vryheit* ben: neen! ik bemin, en ken die als myn *Vaderlands hoogste goed:* maar ik sustineer daar by, dat de *gemene vryheit* van Regeerders, en onderdanen, byde *Stadhouders*, geen meer, ja minder gevaar lyd, dan die vande *Lacedemoniensen* by hunne *Koningen* gedaan heeft.

Waar by die bewaart moet werden,

Soo lang dese *gemene vryheit*, het *Volk*, ende *eendragt* trouhertelijk by de Hoge-overheit, gelieft; *nyd*, *afgonst*, *Geld*, en *Staatsugt* gemyd, ende *Regering* op zyn *tegenwoordige*, by my in dit werk gepresene, *grond-slag* bewaart sal werden, sullen wy sekerlijk *alle* vryheit, en, onder *Gods-genadigen zegen*, in welvaren leven.

De Hollandse Burger vryheit, bestaat in twe Hoofdsaken.

Helaas! indien yemand my met klare waarheden, en bondige redenen konde bewysen, dat ik sulx bewerende, nog niet wel begreep waar in onse Regeer-en *Burger-vryheit* gelegen is, ik soude my goed-willig onder soo een *Mans gevoelen* gevangen geven: ik weet waar inde Hollandse vryheit bestaat, en om geen brede ontcyferinge daar van te maken; Onse ware *Burger vryheit* bestaat in deze twe voorname eygenschappen: eerst den *hoog*, en *onbegrypelijken God* van alle Geest, en Vlees, uyt zyn *Woord*, in gevolge van onse beste uytkiesinge, ende *sluit-reden* van onse *redelijke Ziel*, te mogen dienen. Ten tweden onder de *Beschermінge van den Staat*, tegens *uyt*-en *inheems geweld*, onbekommert, en gerust te konnen leven: dat is buiten *vrese* te zyn van overlast, en geweld; of dat een ander, uyt regt van *Oppermagt*, zig meester van 't onse maken kan.

Dog vermits deze twede eygenschap van *vryheit* verscheide trappen, en graden heeft, die den *Burger* min, ofte meer geluk-

kig

kig komt te maken, na dat hy dan min, ofte meer *meester* van hem ſelven, en van zyn eygen buidel, ofte kaſſe kan blyven, ſoo ſal ik my in deze *ſtoffe* niet dieper in laten, nademaal wy ſoo gelukkig zyn, dat wy ons verſekeren konnen geen overlaſtinge in beyden te ſullen ontmoeten: wat wil den Burger meer? zyn dit de gelukkigſte *Republijken* niet, daarmen benevens het geleide, de *beſte Mannen* 't zy in 't *Kerk*, 't zy in '*t Burgerlijke*, ſekere pryſlijke vryheden, als ſchaduwen vande *Magiſtraatſe eere*, gunt? en daar yeders Mans eer, Reputatie, ende geluk, niet vande gunſt en d'arbitrage van een Man, of twe, komt aftehangen? ik meene van ja, en dat dit het geene is, dat den Menſch in zyn tydlijk *Burger-leven* gelukkig komt te maken.

Wat de gelukkigſte Republijken ontrent de Burger vryheden zyn.

De vryheit maakt het Volk gelukkig

Wie ſal deze vryheit mis-pryſen, een Man dieſe kent? neen; wee my! indien ik een verſmader vande *vryheit*, en beſonder vande *Hollandſe* ware: ik beminde *vryheit*, ende *goede Regeringe* van myn *Vaderland*, als 't geen waar in mijn *Ziele* haar hoogſte vermakinge, ſoo tot mijn tydlijk, als eeuwige welſtant, komt te vinden; „ want de *vryheit* is de lieflijk, en koſtelijkſte gave, die den *on-* „*ſterfelijken God*, door meer dan beſondere genade, alleene „ geeft aan den genen die hem lief hebben (*ſegt een groot wys-* „*geer*) die deſelve niet kend is *blind*, dieſe niet agt is *ſot*; en „ die met ganſcher herten die niet na en jaagt, is een *wreden* „*viand* van zig *ſelfs*, en van ſijn *Vaderland*.

En 't is het koſtelijkſte, dat God geeft aan die hem lief hebben,

---

IV. CAPPITTEL.

De Hollandſe vryheit, en die van den vereenigden Staat, is op een heylſaam fondament gegrond: en hoedanig men tot die goede Regeringe verſchuldigt is.

DIt mijn *Vaderland*, onſe hoog-vermaarde *Provintie van Holland*, ende met deze, de *ge-unieerde Nederlanden*, als ver-eenigde Bondgenoten van eenen *Staat*, conſidereer ik te weſen een *grote gemeenſchap*, ofte *Societeit* van veele hondert duiſende menſchen, dewelke om beſt verſekert, gemak, en vermaaklijk te konnen leven, hun te ſamen (door mid-

Holland, en den vereenigenden Staat, een grote Societeit van veele Volkeren by onſe Vaderen opgeregt.

middel van hunne *Voor-ouders*) verbonden hebben : eerstelijk om met *eendragt* hunne quaad-willende vianden *'t Hoofd* te bieden: en om uyt hunne *gemeenschap* alle disordren , en ongeregeltheden , &c. te weren ; en dat tot hun *geruft* , ende *versekert leven* , ten tweden , om, yder zyn beroep waarnemende , malkanderen de *behuplijke hand* te mogen , en te konnen toereyken, gelijk zy tot hun *gemak*, en *vermaaklijk leven* , door middel van *s'Volx Vocatien* , ende handelingen (meest alle vast zynde aande *Negotie*, *Manufactuur-Rederye*, *Visserye*, *Zeevaart*, &c. gelijk sulx in 't lange onder *Hollands Heyllen* getoont is) doen, en van den beginne gedaan hebben.

Op een goed, en heylsaam fondament.

d'Aangewesen gedaante, forme, ende natuur van deze *Volx Gemeenschap*, zynde den waarhaftigen *Grondslag*, die onse *Vaderen*, als de best-geoordeelde, uytgekosen , ende gelegt hebben , omme de gemelte *grote Societeit* te konnen versekeren, tegens alle benyders, en bestryders vande *Republijke*; en ook om *yder Man* door de harmonye vande gemeenschap gelukkig temaken , sullen wy die, *als goed*, *treflijk* , *en* , ten aansien van ons allen, die tot de gemeenschap behoren ,*onverbeterlijk bevonden* ; *en dat geen*, *dat* God *uytmuntend gezegent*; *van al de* wereld *met verwonderinge is beschout* ; *ende het waarom den* Staat *by elk is gepresen*, *geagt* , *ende ontsien geworden*, haten , wraken ende met veragtinge daar van spreken ? *God verhoede* ons voor wrevel, ende overmoed; *myn Ziele* heeft een afkeer van alle *vuygheit* , en sulke gedagten waar mede men de *oud*, *vast*, en *welgeleide Fondamenten* van onsen *Staat* door onware lasteren sou soeken *omverre* te werpen.

Diemen niet veragten, nog wraken moet,

De Hollandse Regering voor een goede geroemt.

Heb ik met dit mijn schryven, op de *wezentlijkheit*, oude wyze, ende grond-stellinge van onse *Hollandse Regeringe* met *Stadhouders* geroemt, ik gelove genoegsaam met *redenen* , en *ondervondene waarheden*, bewesen te hebben , dat om de *gemene welstant* vande *Republijk*, sodanig een *Vorstlijke-Ampt* onder onse *Staatse Regeringe*, om veele oorsaken, noodwendig is.

Om dat de gemene vryheit, en 's Volx rust ,en Heyl, beter by die dan by alle anderen versekert is,

't Is begek , ja lasterlijk te seggen , dat onse *gemene-vryheit*, ofte ons *geluk*, ende *welvaren* by deze grond-slag, ofte natuur van *Regeringe* in gevaar, ende perykelen staat : ik segge het contrarie; om datmen by die *Regeringe* vind , al dat geene waar

door

door een *Volx-Staat* sekerlijker tegens *Vytheems geweld* beschermt, ende voor *om-keringe* by inwendige disordren, (by wien zy ook mogen gemoveert zyn) bewaart werd: en by gevolg soo seg ik, dat de *vryheit* vande *gemene Republijk* en onsen *Burger-staat*, beter by *deze*, als by *geene anderen* bewaart, ende verzekert is: roeme ik daar op? ik doe't als een *eerlijke vry Burger*, die het niet anders vatten kan: doen ik qualijk? ik doe 't gene ik oordeele in conscientie *schuldig te zyn*, en schuldig te sullen *blyven*. Ik roeme op, en pryse een *Regeringe* daar onder ik, *gelijk myne voorsaten*, geboren, opgevoed, ende wel beschermt ben geworden; en die ik daarom lof, en dank, met alle eer-bewys toedragen moet: ik pryse een *oud*, *hoog-geagte*, *wel-gematig* ofte *wel-getemperde*, een *heerlijk*, en by elk (*de Staten selfs*) *beroemde forme van Regeringe*: een *Regeringe* welkers gedaante (na het gevoelen vanden *Heer Hugo Grotius*) over de 1700 jaren, nu met min, dan met meerder *vryheit*, hier te *Lande* is bekend, en in gebruik geweest; en die ik wensch onder gunste vanden *goeden God des Hemels*, inde *selfde gedaante*, en met de *selfde vryheit* die wy nu beleven, nog seventienmaal seventien-hondert jaren, dat is tot *'s Werelds einde*, in *eendragt* blyven mag.

Wens dat die eeuwig op zyn oude goede Fondamenten mag staande blyven,

't Is een wensch, *schoon die* wegens d'onder-aardse veranderlijkheit, en 's Werels revolutien, *onmogelijk schynt*, die my dunkt; gelijk zy uyt *genegentheit* voorkomt, op de *gesonde reden*, ende *billykheit* gegrond te zyn: want onse *Ouders*, en *Voorouders* hebben met waarheit *geroemt*, na dat zy haar onregtveerdig opgeleide jok, van gewilde blinde dienstbaarheit, ontworstelt waren, *in volle vryheit te leven*, ende hun verblyd *vrye Luyden*, in een *vryen Staat* te wesen: wat konnen wy beter doen, als dat onse *Kinderen* toe te wenschen, dat *zy*, en hunne *na-geslagten* in veele *eeuwen*, gelijk *hunne Vaderen*, op den getoonden grond van *vryheit*, *vrye Luiden* mogen blyven; en dat zy haar *Brood* aldus met *rust*, en *goed genoegen* eten mogen.

Ten nutte van het nakomende geslagte,

Hoort wat den *ouden Fenix* der *Hollandse verstanden* van deze *Hollandse vrye Regering*, soo zy 't zynen tyde stond geconstitueert, komt te seggen. „Het betaamt een *goed Burger* (segt hy)

Siet op 't einde van Grotius oud Batavische Republijk,

 „den

Wat den wysen Hugo de Groot ten gemelten opsien gesegt heeft,

„ den tegenwoordigen *Staat van Regeringe* voorteſtaan, ende „ ſelve niet te wenſchen verandert te ſien; voornamentlijk om „ dat zyn *Voor-ouders* die met ſweet, en bloed voorgeſtaan, „ den *nakomelingen* als een *eygendom*, ende *Erf-ſchat* na-gelaten „ hebben. En dat deſe gedaante van een *Republijk* ons het alderbe- „ quaamſte is, *heeft de ondervinge* (NB) *van ſoo veel eeuwen ge-* „ *toont*: terwyl die in *Staat* gebleven is, was *alles in ruſt*; ſoo „ menigmaal daar tegens gegaan is, zynder *beroerten*, en *onluſten* „ ontſtaan; die niet eer geholpen zyn, voor dat den *Staat haar* „ *gedaante* weer gekregen heeft: wy ſijn derhalven onſe *Voor-* „ *ouders* ſeer verſchuldigt, die de *Republijk vande eerſte Stigters*, „ als in zig ſelven treflijk, en voor onſen aart, ende oeffeninge „ de alderbequaamſte, *ontfangen hebbende*, in vrede bewaart, „ en door den Oorloge weder gekregen, *ons die hebben naarge-* „ *laten*. Nu is het onſe ſchuldige pligt, indien wy niet ondank- „ baar, nog onvoorſigtig willen zyn, die *Staat* ſtantvaſtelijk te „ beſchermen, die ons de *reden aanraad*; *d'ondervindinge* voor „ *goed keurd*; en *d'oudheit ons komt aantepryſen*.

V. CAPPITTEL.

Wat deugden dat deftige Regeerders, en een goede Regeringe maakt: met een zegen-wenſch van den Autheur over de Regering, ende Regeerders van zyn Vaderland.

Om deze Regering gelukkig te maken, werd in den Souverain vereiſt.

WEl aan dan, dat ſulx (als boven vermaant is) zy, en dat *Vorſt*, *Regeerders*, en die *geregeerd werden*, elk hun *ge-eiſte Talent* tot conſervatie van die goede, en gezegende *Regeering* beſtedende, *opregt vertrouwen*, *eendragt*, *liefde*, en *geregtigheit* in alle, beſonder inden *Souverain vanden Lande*, die uyt verſcheide, en onderſcheidentlijke Leden beſtaat, mag gevonden werden: dit weſende ſoo ſal 't den *Inwoonderen* onder die *Regeringe* ſekerlijk wel gaan.

Een

Een *opregt*, bondig *goed-vertrouwen*, werd voor al ver-eist tusschen de *Staten des Volx*, en *hem* die de sigtbare *Majesteit van den Staat* verbeeld: door dit *goed vertrouwen* zyn de *Landen* van kleine beginselen groot, ende magtig geworden.

Onderling goed-vertrouwen,

Eendragt maakt magt; *Twedrage breekt kragt*; is het devys van dien *Oppermagt*, die uyt verscheide *Provinciale Souveraine magten* t'samen gevoegt is; en waar mede *d'ouden* een groter, en sterker *Souverain Lighaam* geboud hebben: *d'Eendragt* maakt dat klein is groot, *de Twedragt* dat groot is klein: door *Eendragt* zyn wy opgequeekt, en moeten nog daaglijx daar mede tot sterkte gevoed werden: want *dit nodige* eens (sonder middel van herstellinge) verlaten zynde, soo sullen wy quinen, en sterven moeten.

Eendragt,

Trouwe Liefde is de Band-vlegster vande *Eendragt*; daar dese gevonden werd, sal den *een*, 't zy *Persoon*, ofte *Vergadering*, niet boven zyn *Mede-maat*, &c. tragten te heerschen: dese geheyligde sugt van *Liefde* belet dat het *sterke* zyn klein, of swakker *Mede-Lid*, niet sal onderdrukken, nog zyn *eygen-belang* van voordeel ofte hooger-mogenschap, tegen 't intrest van *'t gemene beste*, bevorderen: daar waare *liefde*, en opregte *trouwe* is, daar werd den *raad der Wysen*, en bescheidenen, die de *reden*, de *billijk*, ende *geregtigheit* tot hun Compas houden, en niet de *dwalende drift* vande menschelijke *herts-togten*, gevolgt, om den *gemeenen staat* op *waarheit*, ende *trouwe* vast te timmeren.

Liefde,

Geregtigheit, *geregtigheit* sult gy na jagen op dat gy *levet*, namentlijk een *leven des vredes*: want *de geregtigheit, ende vrede sullen malkanderen kussen*, segt David *Psam* 85. *en Psalm* 37. segt hy, *den mond des regtveerdigen vermeld wysheit, en sijn tonge spreekt het regt*; *de wet zynes Gods is in sijn herte*; *zyne gangen sullen niet slibberen*: O! hoe Heerlijk ist dan daarmen wyse, en Regtveerdige Mannen op dan *Regter-stoel* siet sitten? deze geven de *Republijken* 't ware leven; en zy verbinden het Volk met liefde aanden Staat van Regeringe; die tot haar vredige rust, geene vaster schragen kan hebben, als *de liefde des Volx*, dewelke met de deugden *eendragt*, *trouw*, ende *geregtigheit*, der *Regeerderen*, en *Overheden* verkregen werd.

en Geregtigheit om de liefde des Volx, als de beste sterkte vanden Staat, 't erlangen,

Dit

God bewaare op die goede Fondamenten 't Vaderland.

Dit zy genoeg, des sal ik hier mede een einde maken, en *God*, die den *besten Bouw-meester der Heerschappyen* is, bidden, dat hy desen onsen *Staat*, op die *Fondamenten* waar op zyn *Godlyke Wysheit*, die, door middel van onse Oud-vaderen, *gegrondvest*, met zyne gunste *gesterkt*, en genade *gesegent* heeft, voor *eeuwig wil bewaren*, en in zyne *Hemelsche beschermingе* nemen.

Met die deugden den overheden te geven,

Hier toe verlene de *God des vredes*, onderling goed vertrouwen, liefde, en opregtigheit; onder alle de *Leden* die den *Souverain vanden Staat* maken; op dat zy met eendragt, en in geregtigheit den *Staat* ('t zy in 't gemeen, 't sy in 't bysonder) die hun is toe vertrout, *wyslyk bestieren*, en Regeren mogen: en dat het *Volk* vergenoegt in hunne Regering, daar onder in stilheit, en ruste leven mag.

Hy zegene den Vorst, en 't Volk.

God zegene alle die tot de *Republyk* behoren, en den *Staat* komen te maken; en onder dese grote menigte, beware hy den VORST dien hy door de *roepende stemme*, en onder *'t blygejuig* des *Volx* ons tot een *voorganger* gekoren, en gestelt heeft: hy omgorde zyne *Lendenen* met kragt, en onderschrage zyne *Oxelen* met sterkte, om ten einde zyner *loop-bane* tot zyn *Prins*, en *Hoogvorstlyke eere*, en tot ons *aller wel-zyn*, den last te konnen dragen, die hem door de Godlijke schikkinge is op de schouderen gelegt.

En storte den overheden zyne Hemelsche wysheit in,

Met, en *nevens den Vorst*, behoede *God* alle *hoog*, en *laage Stants Regeerderen*: hy geve hun te drinken den toebereinden Wyn van zyne *Hemelsche wysheit*; op dat zy als *wakkere Mannen* des *verstands*, des *Raads*, en der *sterkte*, goed-willig, en kloekmoedig de sorge vanden *Staat*, gelijklijk, en eendragtig op hunne schouderen torssen, en met hun *hoog*, en *laagbestier* bewysen mogen, te zyn de *Vaderen des Volx*, ende ware *Beschermheren van Godes Kerke*, voor wiens aangesigte zy *genade*, en door deze genade, *liefde*, en *gehoorsaamheit* by het *Volk* mogen vinden tot den

E Y N D E.

REGISTER DER CAPITTELEN

Van 't geheele Werk, en wat yder Hoofdstuk inhoud.

EERSTE DEEL.

HET EERSTE BOEK.

wesende een Voorschouw, tot

HOLLANDS HEILL' EN RAMPEN.

Bewerende datmen alle Regeringen, om dat zy in haar selven goed zijn, schoon zy gebreken hebben, moet tragten te Eterniseren.

Inleydinge tot het gehele Werk. fol. 1

CAP. I.

ALle Regeringen zijn goed, ofte quaad, na de menschen zijn die de Regering werd toevertrout. fol. 11

CAP. 2.

De koninglyke heerschappye by veelen voor de beste gehouden, dog veraard in de slimste wanneer de koningen quaad, in plaats van goed zijn. 13

CAP. 3.

De Regering van weynigen, de Treffelijkste mannen goed, ofte quaad, na dat zy het gemene beste, ofte wel eygen-baat beoogen. 14

CAP. 4.

De Regering van Alle, de gevaarlijkste dog goed, soo het nodige wel konde waargenomen werden. 16

CAP. 5.

De gemengde Regering, hoewel niet volmaakt, verbetert vele gebreken van d'anderen. 18

CAP. 6.

D'eerst opgeregte Regering in den Staat, is goed, om dat die is uyt God, door de wijste ontworpen, en by het volk toegestemt. 20

CAP. 7.

't Volk door natuur, en de Reden geleert, in gemeenschap te leven, en haar onder sekere Regeringe te schikken. 23

CAP. 8.
De gemeenschap klein, ofte groot wesende, moet een persoon, ofte vergadering, voor hunnen Souverain erkennen. 26

CAP. 9.
De oud, en vast gestelde Regering, die na 't humeur des volx is getempert, is de beste, door wat geval deselve ook is opgeregt. 27

CAP. 10.
Den Staat by d'onderdanen, en den Souverain, Regt gekent zijnde, werkt liefde; en deze maakt den Staat gelukkig, en onveranderlijk. 30

CAP. 11.
Alle volkeren hebben een seekere liefdehellinge, tot den Staat, daar in zy geboren zyn. 33

CAP. 12.
Niet alleen die volkeren die Roemen konnen vrye volkeren te wezen, maar selfs die onder slavernye leven. 34

CAP. 13.
Het boven-geseide bewesen, niet met de domme Oosterse Volkeren, maar met de France een habil volk, onder de verstandige Europers. 36

CAP. 14.
't Volk is Lof, en Roem-waardig, die voor hunnen staat van Regeringe yveren, ofte met liefde gepassioneert zyn. 38

CAP. 15.
De verandering in de gedaante van de Regering, ofte het wezen van den Souverain, is desselfs dood, en sleept met zig de beklaaglijkste Rampzaligheden des werrelds. 40

CAP. 16.
Selfs omstandig bewesen met de Engelse Republicains: *Alias* koning-veroordeelders. 41

CAP. 17.
Schoon in de gedaante van den Souverain geen veranderinge mag komen, soo is 't dikwyls noodsaaklijk, een Ander gebruik in d'ordre van Regering te maken.. 47

CAP. 18.
De Republijk van *Sparta* by eene form van Regering blijvende, heeft, hoewel verandering in de manier van hun burger-bestier makende, daar door seer gelukkig geweest. 49

CAP. 19.
De Republijk van *Venetien* heeft altyd zijn eerste gedaante behouden, hoewel d'ordre van Regeringe dikwijls is verandert geworden. 52

CAP. 20.
d'Engelse hebben verscheide veranderingen in hun burger-bestier gemaakt, maar hun souverain lighaam in eene forma behouden, tot den jare 1648. welke veranderinge kort, en ellendig geweest is. 55

CAP. 21.
De *Joden* hunne Republijkaire Regering op den grond-slag, soo die by *Moses*, en *Josua* was opgeregt niet Bewarende, hebben daar door veel ongemak, en ellende geleden. 59

CAP. 22.
De Roomse Regering, met Koningen beschreven. 67

CAP. 23.
De Roomse Regering, met Consuls, &c. beschreven. 73

CAP. 24.
Een vergelijkinge van d'eerst, met de twede Roomse Regeringe: en werd Aangewesen wat heyl het Volk, of de gemene burgerschap, by de twede ver-

verkregen heeft. 80

CAP. 25.

Werd Aangewesen wat geluk de burgers van *Athenen* quamen te gewinnen, by het veranderen van de gedaante hunnes hoogsten gebieds; die 850 Jaren byna in eene form gestaan had. 84

CAP. 26.

Werd besloten datmen alle Regeringen, op haar ouden grondslag, moet tragten eeuwig-durent te maken. 91

FABUL

Tot besluit van het voorgaande, en op het volgende Applicabel wezende. 95

EERSTE DEEL.

TWEEDE BOEK.

Aanwijsende d'oorspronk, d'opregtinge, de gedaante ende ware qoedanigheyt, van de oud Hollandse Graaflijke Regeeringe, &c.

CAP. 1.

Ontwerp van de Hollands oude Graaflijke Regeeringe. 103

CAP. 2.

d'Opperste Magt der oude Batavieren is geweest by het Volk. 107

CAP. 3.

Dog hadden Koningen, die zy groot Respect toe, en sekere hoge Authoriteyt opdroegen. 108

CAP. 4.

d'Hoogste Magt gebragt van alle, op de voornaam, en treflykster des Volx. 110

CAP. 5.

De voordelen van de Oud Batavische Regering, en in wat hoogagtinge, en eer zy by den Romeinen, &c. gestaan hebben. 121

CAP. 6.

Batavien sonder Koningen, en het Land in verscheide Heerlijkheden verdeelt. 124

CAP. 7.

Holland is alleen een gedeelte van het oude Batavien. 126

CAP. 8.

Hollands Staat van Regeering, voor d'aankomst der Graven onseker hoedanig, die geweest is. 129

CAP. 9.

d'Oorsaken, waar door Holland tot een vrye Republijk, en onder de Graaflijcke Regering gebragt is. 132

CAP. 10.

De Graven door een vrye keur by de treflijksten, of Staten des Volx aangesteld geworden. 135

CAP. 11.

't Einde waarom de Graven inde Regering zijn in gevoert geweest. 140

CAP. 12.

De Graven aangesteldt geworden onder Conditien of sekere bepalingen. 141

CAP. 13.

Den waaragtigen Gond-slag, ofte de hoe-

hoedanigheyt van de Hollands Graaflijke Regeringe. 142

CAP. 14.
De luister, en eere die de Graven, en 't geluck 't welck de Landsaten by die Regeering erlangt hebben. 154

CAP. 15.
De sorgvuldigheyt van de Staten des Lands, om de Regeering altyd by zyn eerste gedaante, en op haar oude fondamenten te Conserveren. 156

CAP. 16.
De Regeeringh door noodt-dwangh verandert zynde, heeft evenwel zyn gedaante behouden. 166

EERSTE DEEL.

HET DERDE BOEK,

Waar in getoont werd 't begin, d'opkomst, en het magtig werden der Hollandse Steden, en hoe het Land door een helsche factie geslingert werdende, wederom is vermindert, en verarmt geworden.

CAP. 1.
BY de aankomst der Graven waren geen Steden in Holland: Hebben lang na dezen hun begin, op, en voortgang genomen. 169

CAP. 2.
De gemene Landsaten in Holland van ouds onder Dienstbaarheit, en 't jok der Edelen. 177

CAP. 3.
De Hollandse Landsaten zyn by de Graven door het Stigten van Steden, en 't Schenken van Voorregten in vryheyt herstelt. 179

CAP. 4.
Viandschap tusschen de Hollandsen Adel, en den gemenen Man, die door de eersten onderdrukt werden. 181

CAP. 5.
Graaf Floris mishaagt de mogenschap der Edelen, begint de Steden magt te geven, welke magt boven de Edelen geklommen is. 183

CAP. 6.
Graaf Floris in haat van den Adel: werd van haar belaagt, gevangen, en om 't leven gebragt. 186

CAP. 7.
Waar op gevolgt is de verkleining van den Adel en d'opgang der Steden, en hare Regeerders. 188

CAP. 8.
Met 't groeyen der Steden is Rijkom, en weelde in 't Land, en met deze staatsugt, waar door partyschap, ellende, en Hollands verderf gekomen is. 181

CAP. 9.
d'Oorspronk, d'oorsaken, en 't gevolg van de Hoex en Cabeljausche Factien. 192

CAP. 10.
Swakke Vrouwe, en verагte Regeering, ontsteekt de partyschap, die door 't gesag der Graven uyt den hui-

huise van Beyeren, vry werd 't onder gehouden. 195

CAP. 11.

Vrouwe Jacoba Erf-princes versmaat, de partyschap aan 't blaken, waar door 't Land ontijdig onder den huise van Bourgondien raakt. 198

CAP. 12.

In wat Staat Holland by tijde van Philip, en Carel van Bourgondien, gestaan heeft. 202

CAP. 13.

Hoedanig het met de Factien in Holland heeft gestaan onder de Regeering van Maria vau Bourgondien, en de minderjarigheit van haren Soon Philip; Beyde onder Voogdye ende bestiering van Maximiliaan van Oostenrijk, Man, en Vader, staande. 207

CAP. 14.

De laaste Dood-stuipen van de Hoex- en Cabeljausche eenzidigheden, geeindigt in het seer bekende Kaas- en Brood-spel, met verarminge van de Hollandse ingeseten. 221

EERSTE DEEL.

HET VIERDE BOEK.

Zynde de worstelinge Hollands uyt haar Dienstbaarheit: vertonende, hoe dat door d'onbepaalde Heers-sugt, strenge Wetten, en wreede uytvoeringen van Koning Philippus, de Staten zijn genood-drukt geweest om de Wapenen tot Bescherminge van hunne Regten, en Vryheden, tegens dezen haren laasten Landvorst, in de hand te nemen: En hoe wonderlyk God Almachtig hunne Wapenen Zegende, zy door veele jammeren zyn heengeworstelt, om hunne Regering (tegens haar eerste gedagten, ende voornemens) op dien grondslag te brengen, als het, met het aanwysen van Hollands uytmuntende Heylen in 't volgende Boek getoont sal werden.

CAP. 1.

OM de Leere-Luthery &c. en den Hervormden Gods-dienst, komen veel menschen in Nederland om 't leven. 233

CAP. 2.

Koning Philippus genegen tot d'onbepaalde opper-heerschappye, werd daar toe geraden en aangezet. 237

CAP. 3.

Den Koning uyt Nederland vertrekkende, laat zyn Suster tot Landvoogdes, met drie Raden die oneens zyn &c. 239

CAP. 4.
Groote onsteltenisse in Nederland onder de Regenten, en 't Volk; wegens de strikte, en strenge bevelen des Koninx ontrent de Placaten, Inquisitie &c. 242
CAP. 5.
De Nederlandsen Adel by 't volk opgewekt verbinden hun, en leveren een Requeft tegens die gegevene ordrens. 246
CAP. 6.
Den Adel, en 't Volk werd hoope van moderatie gegeven; maar de valsheden des Koninx, en van zyne Raden, by de Gereformeerden gemerkt werdende, zoo heeft dit volk hun verstout hunnen Godsdienst openbaarlijk te oeffenen. 248
CAP. 7.
De Beeld-storminge, die daar op volgde, veroorzaakt dat de Gouvernante, dog looslijk, vryheid van Godsdienst toestaat: waar mede de hervormde Geloofs-genoten hun bedrogen vonden. 250
CAP. 8.
De Gouvernante belet over al, d'openbare oeffeningen van de Gereformeerde Religie; en brengt het Land in stilte. 253
CAP. 9.
Den Koning besluit de Nederlanden, als een nieu Conquest, met de wapenen, door den Hertog van Alba te overheren. 256
CAP. 10.
Alba, met een onbepaalde Magt-brief van den Koning versien, valt tirannelijk aan 't woeden. 258
CAP. 11.
't Verdrukte Volk, in groote menigte uyt 't Land gevlugt, verzoeken Oranjen om hulp; en dringen hem om haar Hoofd te wesen: is ongelukkig in zijne ondernemingen. 261
CAP. 12.
Oranjen geeft de wanhopende ballingen Commissien ter Zee: dese, (gesegt de water-geusen) zyn voorspoedig; 't welk Albas Luk-fortuin omkeren doet. 265
CAP. 13.
De Staten van Holland en Zeeland, voor d'eerste maal vergadert, verbinden hun met Oranje tegens Alba &c. 270.
CAP. 14.
Oranje word de twede maal ongelukkig in zijne Kryg-ondernemingen, verliest het zijne: en komt na Holland, daar hy de Regeerders seer kleinmoedig vind. 271
CAP. 15.
Holland in 't uitterste gevaar wesende, werd alleen door de voorzigtige order-stellinge, en de kloeke aanmoediging van Oranje behouden. 273
CAP. 16.
Alba hem by elk vervloekt, en gehaat ziende, vertrekt uyt Nederland; en komt Requesens in zijne plaatse; die met list na 't wit doelt, dat d'ander met strengheid niet had konnen treffen. 280
CAP. 17.
De Victorye op de Moker-heyde maakt Requesens hoogmoedig; en blyven de Staten soo volstandig in haar tegen, als hy trots op zijne voorspoeden. 283
CAP. 18.
's Lands Regeerders in groote benauwtheid, bieden, op Raad van Oranje, de Graafschappen van Hol- en Zeeland aan d'Engelse Koninginne, die

het

het weygert, 't welk den Prins soo ontset dat hy een wanhoopende Raadslag komt voort te brengen. 287

CAP. 19.

Requesens sterft: Oranje met de Staten van Holland &c. hervatten moed, terwijl den Raad van Staten Regeerde: de Staten Generaal stellen ordre ontrent den Raad, ende Regering van 't Land, &c. 290

CAP. 20.

De Pacificatie van Gend werd gesloten; daar in al de Landschappen bewilligen, uytgesondert Namen, ende Lutsenburg. 296

CAP. 21.

Don Jean van Oostenrijk algemein Land-voogd van Nederland: mistrout de Staten: Oranje dapper op zijn hoede: de Staten Generaal van Don Jean bedrogen: ontbieden Oranje om hun met zijnen Raad in 's Lands bestier te helpen; dat hy doet met groote lof van dese, en ongenoegen van d'ander zijde. 298

CAP. 22.

Oranje seer bemind, werd Ruward van Braband gemaakt, 't welk jalouzye, en dese oneenigheid werkt: den Eerts-Hertog Matthias, afzonderlijk by d'Edelen tot algemeen Land-voogd verzocht, baart groote tweedracht, die met besondere wijsheid van den Oranjen Vorst weggenomen, en Matthias tot algemein Land-bestierder gekoren wierd. 304

CAP. 23.

Op den inhoude van de Gendse Pacificatie, ofte het Vrede-verbond der Algemeyne Staten, keeren veel Gereformeerde ballingen, in hun Vaderland, en goederen: versoeken vrydom van Gods-dienst; het welk misnoegen, en wantrouw tusschen de Provincien werkt, &c. 307

CAP. 24.

De hervormde Religions-verwanten in de Steden van Braband, Gelderland, en Uytrecht, werd de vrye oeffening van hunne Godsdiensten, om ongemakken te myden, toegestaan. 312

CAP. 25.

De Religions-vrede werd by sommige aan, by andere niet aangenomen, 't welk veel quaad tusschen de Catolijken en de Gereformeerde wrocht: en is d'oorzake van het scheiden der Landschappen geweest. 314

CAP. 26.

Oranje bewerkt een naarder verbond van eenigheid, die binnen Uytrecht tusschen eenige Landschappen gesloten werd: den Prins houd een wakend ooge op de misnoegde, en afgevalle Provintien; die door Parma hunne verzoening met den Koning maken. 341

CAP. 27.

Op de Keulse Vrede-handel (die daar op volgde) wilden de Koningse geen vryheid van conscientie toestaan: en de Staten zonder dat stuk geen vrede maken. 318

CAP. 28.

De Staten zoeken van Opper-vorst te veranderen: Braband, Vlaanderen &c. willen Alenzon: Holland, en Zeeland daar tegen: die Oranjen het Opper-gebied als hoogste Overheid van hunne Provintien aanbieden. 325

CAP. 29.

Alenzon werd Hertog van Braband: de Hollandse Gedeputeerden doen hem

Eed, tegens 't goed-kennen der Staten; die zijn trouloosheid ontrent de Brabanders &c. ziende, hem wraken; en willen dat Oranje 't Graafschap van Hollaud uyt hunne handen sal ontfangen: enz: wat dat daar op gevolgt is tot de dood van den gescheiden Prince. 329

CAP. 30.

De Staten evertuéren haar, na de dood van den Oranjen Vorst om hunne Staats-zaken in goede ordre, en verzekeringe te brengen: enz: 334

CAP. 31.

Braband, Vlaanderen &c. in benautheyd wesende bieden Vrankryk 't Opper-vorstendom van hunne Provintien; dat by weygert: Holland, Zeeland &c. laten hun mede bewegen, offeren hem gelijklijk d'Opper-heerschappye van al de geunieerde Provincien; dat mede geweygerd werd. 337

CAP. 32.

De Staten Generaal zijn in d'uyterste verlegentheid: bieden ten twede maal het Opper-vorstendom van de Vereenigde Landschappen aan de Koninginne van Engeland, die 't weder weygert: maar belooft de Landen alle hulp, ende bystant, omme deselve uyt hare noden te helpen. 340

CAP. 33.

Leycester werd by de Staten Generaal tot algemein Land-voogd verklaard: draagt zig verwaant, en hoogmoedig in zijn magt tegens de Staten; waar over zy klagen; en werd Leycester genoodzaakt zijn gebied den Staten weder over te geven. 343

CAP. 34.

De Staten Generaal, stellen het gemeene Land-stands bestier, by den Raad van Staten; en het Opper-gebied over het Krygs-volk aan Prins Maurits: met wien God Almagtig haar gelukkig zegent: 't Vaderland uyt den ellendigsten staat daar het ooyt in geweest waar, redderende. 347

't TWEDE DEEL,
HET EERSTE BOEK.
VAN
HOLLANDS HEYLL' EN RAMPEN.

Waar in getoont werd, met de hoedanigheyt van de dispositie over de vyf' hoofd' Zuilen van staat, 't ware wezen; de Natuur, en gedaante van de Holland Staatse Regering met Stadhouders: Ende wat geluk, of heylen Holland by die Regering is toegekomen.

CAP. I.

WAt, en wie de Staten van Holland zijn: deze met de Staten van d'andere Verenige Provintien, door nood-dwang den Staat van hunne Regering gelijklijk hebbende verandert; houden het verbond van Eenigheit tot een fondament grond van hun gemeen Staats bestier. fol. 1

CAP. 2.

CAP. 2.

In t'welke geredeneert werd over den Gods-dienst; en werd Aangewesen 't heyl, ofte geluk 't welke Holland heeft erlangt, wegens de dispositie over het uyterlijk gebruik van de selven In 17. Afdeylingen. 18

1. *Afdeeling.*

Den Souverain heeft magt over den uyterlijken Gods-dienst, soo wel als over alle burger-saken. 18

2. *Afdeeling.*

De liefde is 't voornaamste van den Gods-dienst, en deze moet besonder aan 't vaderland bewesen werden. 19

3. *Afdeeling.*

't Volk is seer yver-siek om hun Inwendig gelove van God, door uytwendigen Gods-dienst te doen blyken. 19

4. *Afdeeling.*

In Holland disponeren de Staten over d'uytwendige Gods-diensten. 20

5. *Afdeeling.*

Vrydom van Conscientye is Hollands opkomste geweest. 21

6. *Afdeeling.*

De Conscientye wil niet gedwongen zyn, zulk met Redenen, en exempelen bewesen. 22

7. *Afdeeling.*

Daar mag maar eene hoofd Religie in den Staat wezen, &c. 25

8. *Afdeeling.*

Het toelaten van Alle Religiens verpligt al het volk tot den Staat. 27

9. *Afdeeling.*

De tollerantie van vrye Gods-diensten is goed, om wat oorsaken men sulx toelaat. 29

10. *Afdeeling.*

Hoe verr, en waar in men yder in het vry oeffenen van hunne Gods-diensten toelaten mag. 30

11. *Afdeeling.*

De tollerantie moet met geen al te groten vryheit wesen, om den Staat in geen perykel te stellen. 32

12. *Afdeeling.*

Verscheidentheyt van leere in 's lands openbare hoofd-kerken gevaarlijk in den Vereenigden Staat bevonden. 32

13. *Afdeeling.*

De Staten Generaal doen een vast voorschrift in leer en kerken-ordre maken voor hunne kerken. 35

14. *Afdeeling.*

De Staten van Holland verbinden geene van hunne landsaten aan deze vast gestelde Regelen, &c. 36

15. *Afdeeling.*

In Holland werden geene burgers wegens 't verschil van Gods-dienst versmaat, maar genieten alle even veel voorregt in 't burgerlijke. 37

16. *Afdeeling.*

'S lands, en Stads Regeerders geven elk in de Religie vryheit om besondere Redenen. 38

17. *Afdeeling.*

Wat vrugten deze vryheit &c. in Holland heeft voortgebragt. 38

CAP. 3.

Waar in geredeneert werd van de tegenwoordige Hollandse Politie; en wat Heylen Holland daar by, en by de verlede tyden door de wyze bestieringe der Regeerders is op, en toe-gekomen: In 24. Afdeelingen. 40

1. *Afdeeling.*

Door Politie werd een Staat opgeregt en onderhouden. 40

2. *Afdeeling.*

Wie oulinx de Souveraine dispositie over de Politie in Holland gehad heeft. 41

3. *Afdeeling.*
Deze is in den Vereenigden Staat, algemein of afgescheiden. 41
4. *Afdeeling.*
Welke, en hoe d'algemeine is. 42
5. *Afdeeling.*
In Holland is de Politie Souverain ook sub-alterne. 42
6. *Afdeeling.*
Hoedanig de Souveraine Politie in Holland is. 43
7. *Afdeeling.*
Hoedanig de sub-alterne ten platten lande is, wie, en hoedanig daar over werd gedisponeert. 44
8. *Afdeeling.*
In de Steden isse kerk, of burgerlijk; wie en hoedanig over 't burgerlijke werd gedisponeert. 45
9. *Afdeeling.*
Hoe loflijk t'selve is waargenomen en wat heyl 't land daar by is toegekomen. 46
10. *Afdeeling.*
Deze maxime met Redenen getoont heylsaam te moeten wesen. 48
11. *Afdeeling.*
Wat voor een land Holland is. 50
12. *Afdeeling.*
De oude landsaten een Arm, en Rouw volk. 51
13. *Afdeeling.*
Werd een gepoliseerde natye. 51
14. *Afdeeling.*
Beginnen koophandel te dryven. 52
15. *Afdeeling.*
Krygen door de gevlugte Vlamingen kennissen om stoffen te fabriceren. 53
16. *Afdeeling.*
Holland verwaarloost hun goed begin. 54
17. *Afdeeling.*
Hervatten hun geluk by de rampspoeden der Vlamingen ten tyden van Phillip van Bourgondien. 55
18. *Afdeeling.*
Hun koophandel &c. vermeerdert by verdere Rampen. 58
19. *Afdeeling.*
Door de Spaanse tirannyen werd het geheele welvaren van Braband, en Vlaanderen in Holland gebragt. 62
20. *Afdeeling.*
Dog meest door de goede politye, en reklijkheit van Land, en Stads Regeerders ontrend de vremdeling. 63
21. *Afdeeling.*
Wanneer dit besonder geschiet is, en dat Holland daar by bekomen heeft vermeerdering van koophandel, versterkinge van Zee-vaart, en de kennisse in de fabryk der Manufacturen. 65
22. *Afdeeling.*
De Hollanders zyn hier door nevens d'Engelse de grootste kooplieden van de werreld geworden. 66
23. *Afdeeling.*
Tot wat magt, Rykdom, en heerlijkheit Holland hier mede geklommen is. 67
24. *Afdeeling.*
Wie dat wy daar over (nevens God) eer, en dankbaarheit schuldig zyn. 68
CAP. 4.
Waar in getoond werd, de heerlijk, en nuttigheit vande Regtveerdige gerigtsoeffeninge: de oude, en tegenwoordige Hollandse Regts-bestellinge, welkers gebruik veele tot bevorderinge van Hollands Heylen geholpen heeft in 27 Afdeylingen. 69

CAPITTELEN.

1. *Afdeeling.*
Justitia is de beschermvrouwe vande politie. 69
2. *Afdeeling.*
Sonder Justitie kan nog stad, nog Staat bestaan. 70
3. *Afdeeling.*
De heerlyk, en noodsaaklijkheit vande Justitie getoont. 71
4. *Afdeeling.*
Gods beloften op 't wel betragten vande geregtigheit. 72
5. *Afdeeling.*
Als God een volk bemind soo geeft hy haar wyze, en Regtveerdige overheden. 72
6. *Afdeeling.*
Aande ware geregts-oeffeninge hangt het geluk des volx. 73
7. *Afdeeling.*
En 't is het Cieraad der Souverainen. 73
8. *Afdeeling.*
D'eerste verkiesinge van Regteren in Holland. 74
9. *Afdeeling.*
De verkiesinge van een opper-Regter zijnde den Grave des Lands. 74
10. *Afdeeling.*
D'oude HollandseGraven geroemt voor goede besorgers vande Justitie. 75
11. *Afdeeling.*
Hoedanig de Graven hun volk hebben doen beregten. 78
12. *Afdeeling.*
Hoedanig d'eerst bekende lage vierschаren in Holland geweest zijn. 78
13. *Afdeeling.*
Hoedanig de hoger vierscharen waren, tot welke de Landsaten van de lage mogten herroepen. 79
14. *Afdeeling.*
De oude Regts handeling werd over 't gemene land, in Holland verandert. 79
15. *Afdeeling.*
Hoedanig de Regts handelinge in de Steden by den beginne geweest is. 81
16. *Afdeeling.*
De Baillou, Schout, en Schepen-Ampten zijn van ouds opentlijk verpagt, verpand ende verkogt geworden. 82
17. *Afdeeling.*
De Steden zijn voor het optellen van sekere penningen voor eeuwig daar van ontlast geworden. 84
18. *Afdeeling.*
Inden beginne hadden de burgers der Steden geen herroepinge van Regt, als aan den Grave. 87
19. *Afdeeling.*
Dit gebrek werd gebetert met het opregten van een gemeen Pleithof in den Hage voor twe Provintien. 88
20. *Afdeeling.*
Hertog Carel van Bourgondien regt den Hogen Raad van Meghelen op, tot een uyterste Pleithof voor de Nederlanden. 90
21. *Afdeeling.*
Den Hogen Raad tot Meghelen loopt te niet, dog werd hersteld by Phillip van Oostenrijk. 90
22. *Afdeeling.*
De Justitie jammerlijk vervallen by de troebelen van Nederland. 91
23. *Afdeeling.*
Prins Willem van Orange helpt die weer in Staat, herstellende de Magistraten in hun gesag, en Regt weder het Hof Provinciaal in Holland op. 92
24. *Afdeeling.*
De Staten van Holland brengen de stukken van Meghelen over in den Hogen Ra-

Rade die zy in den Hage komen op te regten. 93

25. *Afdeeling.*

Alle de oude gebruiken van Regts-oeffeningh in Holland hersteld wesende heeft het Land eer, en Agtinge toegebragt. 93

26. *Afdeeling.*

Een goede Regts-dwang maakt de Regters niet beter dan zy van Naturen zyn, Maar wel de vrese Gods, en de liefde tot een Manlijke Eerlijkheit. 93

27. *Afdeeling.*

Een korte vermaninge tot betragtinge van ware geregtigheit. 95

CAP. 5.

In 't welke kort werd Aangewesen den waren grondslag van des Generaliteits Regeringe, met hunne Capitains Generaal: en wat heyllen het Vaderland daar by, en besonder door de grote diensten van de Prince van Orangie is toegebragt geworden: in 26. Afdeylingen. 97

1. *Afdeeling.*

Door geld, en wapenen werd den Staat beschermt, &c. 97

2. *Afdeeling.*

D'afgevalle Provincien hebben onder den naam van Staten Generaal, d'opper-magt over vreed, en Oorlog 98

3. *Afdeeling.*

Wie, en wat de Generale Staten zijn: 99

4. *Afdeeling.*

Hebben twe Hoog-aansienlijke Collegiens, den Raad van Staten; en d'Admiraliteits vergaderingen. 100

5. *Afdeeling.*

De vergadering van de Staten Generaal verbeeld de hoogste magt, en Majesteit der landschappen. 100

6. *Afdeeling.*

Hebben een Vorst, den Capitain Generaal tot een uytvoerder van hunne besluiten. 101

7. *Afdeeling.*

Die zy in Hoogwaardigheit houden: 102.

8. *Afdeeling.*

Daar in volgende 't exempel van hunne loflijke voor-ouders. 102

9. *Afdeeling.*

In het Aangesigt van een Prins staat d'authoriteit van den Staat gegraveert: 10p

10. *Afdeeling.*

In de swaarste vervolgingen hebben de Staten betuigt, dat deze Landen sonder een uytstekent hoofd niet konde geregeert werden. 105

11. *Afdeeling.*

Deze hebben het Vorstlijk wesen onder haar behouden, in Prins Willem en zijnen Soon Mauritius. 106

12. *Afdeeling.*

Dezen Jongen Vorst werd, nevens 's Lands wapenen, een hoog gesag in Holland opgedragen, en werd met zijn Authoriteit de Leycesterse factie gedempt. 107

13. *Afdeeling.*

De zegen pralende krygs-daden van Prins Maurits getoond; wat Steden hy gewonnen: en hoe wyslijk hy zijn oorlogs-daden bestuurt heeft. 108

14 *Afdeeling.*

Was even gelijk wys, voorsigtig, en gelukkig, om Steden te bewaren, als die te winnen: ook om zyn legers af, als aan den viand te leyden. 109

15. *Afdeeling.*

Wat vremden, en vianden in dezen van

hem getuigt hebben. 110

16. *Afdeeling.*

Hoe verre, en hoog hy Hollands Heyl, en geluk daar door gebragt heeft. 111

17. *Afdeeling.*

Prins Maurits stervende, soo hervat Prins Fredrik Henrik het werk daar 't zijn broeder gelaten had. 112

18. *Afdeeling.*

Wat de Staten van den ouden Prins Wilhelm ende Maurits getuigt hebben, doen zy Prins Frederik H: tot Stadhouder &c. Aan namen. 114

19. *Afdeeling.*

De groote bequaamheden van desen Vorst, en de goede qualiteyten van zyn ziel beschreven. 115

20. *Afdeeling.*

Zyn verrigtingen gedurende zijn leven in den Oorlog; tot het sluiten van d'eeuwige vrede met Spanjen. 117

21. *Afdeeling.*

Wat de Staten van 't huis van Oranjen betuigt hebben doen zy Prins Wilhelm (den tweden Stadhouder van dien naam) Aan namen. 117

22. *Afdeeling.*

Dezen Vorst is ongelukkig in zijn leven geweest. 120

23. *Afdeeling.*

God Almagtig principaal Autheur van 's lands welvaren gesteld. 120

24. *Afdeeling.*

D'eendragt tusschen de Staten, en de Princen van Oranje is 't voornaamste middel geweest, waar door God de wapenen van den Staat gezegent heeft. 121

25. *Afdeeling.*

Deze zegeningen sodanig dat de Wereld geen meer verwonderaars heeft gehad als daar over: en wat de vremdelingen daar van gesegt hebben. 121

26. *Afdeeling.*

Een hertlijken zegen-wens van eendragt, tusschen alle Staten, ende societeyten die den Staat Composeren. 122

CAP. 6.

Waar in geredeneert werd over 't bestier van Staats finantien: en werd getoont hoe die van ouds in Holland is, en tegenwoordig werd geadministreert: voort wat Heylen 't Vaderland met haare geld middelen verkregen heeft. In 40. afdeylingen. 123

1. *Afdeeling.*

Den Oorlog is een Monsterdier dat qualijk te versaden is. 125

2. *Afdeeling.*

Met 't geld vande gemeene landsaten moet dit beest gevoed, of getemt werden. 126

3. *Afdeeling.*

Dit geld moet om Inlandse ongemakken te schutten wyslijk versamelt werden. 126

4. *Afdeeling.*

Wat verbintenissen tussen de Hollandse Graven, en hun volk geweest is. 127

5. *Afdeeling.*

D'ouwe Hollanders plagten met hunne Graven persoonlijk op te moeten trekken. 128

6. *Afdeeling.*

Hoe doenmaal de kosten van den Oorlog gedragen wierden. 129

7. *Afdeeling.*

Wat van ouds de Graaflyke Inkomsten geweest zijn. 130

8. *Afdeeling.*

By wat gelegentheden, en hoe zy by

nood den landsaten geld afbaden. 133

9. *Afdeeling.*

Hunne beden toegestaan zijnde wierden bottingen, ende schot gelden ommegeslagen. 134

10. *Afdeeling.*

Op wat wyze zy termijn bottingen, ofte Jaar schot bedongen. 134

11. *Afdeeling.*

By wie van ouds de belastingen ingewilligt moesten werden. 135

12. *Afdeeling.*

De Consenten niet door willende, ende de Graven om geld verlegen zijnde hebben dat op sware los en lijfrenten geligt. 135

13. *Afdeeling.*

Om welke lasten te helpen dragen men de axcynsen in Holland heeft beginnen te praktiseren. 136

14. *Afdeeling.*

Wat Rampen uyt de personele burger optogten ter heirvaart gesproten zyn. 136

15. *Afdeeling.*

De Hoex en Cabeljausche factien geeft het volk en den Grave genoeg te doen om op geen buiten Oorlogen te denken. 137

16. *Afdeeling.*

Om de buiten Oorlogen die Hertog Albert van Beyeren gevoert heeft, zijn de landen niet extraordinaarlijk belast geworden. 138

17. *Afdeeling.*

Den Oorlog tusschen Holland, ende Arkel beschreven. 140

18. *Afdeeling*

Dezen is oorsaak dat de Staten Hertog Willem gelden verschieten: en extra belastingen op de landeryen &c. toestaan. 142

19. *Afdeeling.*

Hoe groot d'Inkomsten van dezen Graaf wel geweest zijn. 143

20. *Afdeeling.*

De factien, en twedragt, helpt Philip van Bourgondien tot de Graaflijke heerschappye. 144

21. *Afdeeling.*

Dezen verandert by na de gehele Regering om gemaklijker geld te konnen bekomen. 145

22. *Afdeeling.*

De Hollandse Regeerders veel Consenterende verswaren d'oude Axcynsen, en stellen daar by nieuwen op. 146

23. *Afdeeling.*

't Welk by de Factien Wan-ordren, en Rampen in Holland brengt. 147

24. *Afdeeling.*

Hoewel 't volk niet swaar belast wierd by Phillippes tyd. 148

25. *Afdeeling.*

By Carels tijd vermeerderen de Lasten, en de ongemakken in 't land. 148

26. *Afdeeling.*

Den geestelijken staat kloekmoedig, maar de Politike Regeerders flauhertig om hun Regt tegens Carel voor te staan. 149

27. *Afdeeling.*

Na Carels Dood gevoelig daar van wezende doen hunne Privilegiens by zijn Dogter vernieuwen, en vermeerderen. 150

28. *Afdeeling.*

't Huis van Oostenrijk heeft deze Landen noyt Cynsbaar konnen maken. 151

29. *Afdeeling.*

Heeft deze Landen meest om zijne onredelijke geldvragen verloren. 153

30. *Af-*

30. *Afdeeling.*
By 't sluiten van de Unye hebben de Staten Generaal de Provintien in 't dragen van de Lasten egaal gestelt. 154

31. *Afdeeling.*
Sulx is naderhand verandert, en yder Landschap de magt en 't bestier daar van in den zijne gelaten. 154

32. *Afdeeling.*
By wie; en hoe de geldvragen jaarlijx voor 't gemeen gedaan werd. 155

33. *Afdeeling.*
De Staten van Holland hebben de Souveraine magt om hun volk Lasten op te leggen. 156

34. *Afdeeling.*
Hebben een Rekenkamer tot opsigt, en bestier van de Graeflijke Domeinen, &c. 156

35. *Afdeeling.*
De Gecommitteerde Staats-Raden regeren 's Lands Finantien &c. 157

36. *Afdeeling.*
De Staten vorderen, en verhandelen de gelden discretelyk, en soo 't behoort. 157

37. *Afdeeling.*
Waarom dat wy niet moeten murmureeren, schoon de Lasten swaar zyn. 158

38. *Afdeeling.*
Besonder om dat zy de middelen Conserveeren waar door Holland bestaan moet: 't welk omstandelijk in 't lange getoont werd, 159

39 *Afdeeling.*
Door 't geld dat de Staten met konst hebben weten te versamelen, hebben zy de Frontieren gesterkt &c.
Grote Magazijnen gebout, die met overvloedigen voorraad versorgt:
Koninglijke Vlooten in Zee gebragt, en treflijke heyrlegers onderhouden:
En door hunne prompte betalinge wonderen van de werreld uytgevoert. 162

40. *Afdeeling.*
Den Autheur besluit dit Hoofdstuk, en het boek, met een wensch, en vermaninge op het gesеide passende. 164

REGISTER DER
't TWEEDE DEEL.
't TWEEDE BOEK.

In het welke vertoont werd, de droevige Rampen die Holland, om hunne Staats Oneenigheden, oorspronklyk uyt 's Lands vyftig jaarige Kerk-geschillen, wegens de Hoofd-punćten des Geloofs &c. zyn overgekomen.

CAP. 1.

GEen Regeering isser volmaakt in de Wereld. 167

CAP. 2.

De goe, en qua vrugten, van het wel, of qualijk gebieden, en 't wel, of qualijk gehoorsamen inden Staat. 168

CAP. 3.

Hoedanig een Regend, ofte Regeerders wesen moeten. 170

CAP. 4.

Soo de Regeerders zyn, zyn hunne Onderdanen. 173

CAP. 5.

De Nederlandse Overheden, en Onderdanen, tot twisten geneigt, beweegt Spanjen, om met haar een Vrede, ofte bestant te maken. 175

CAP. 6.

In den beginne der Reformatie isser by de Hoge Overheit geen vast Voorschrift in Leer, of Kerk-ordre, vast gestelt geworden; waarom veele Leeraren de gemene Kerk-gebruiken, en Leere, niet wilde volgen. 177

CAP. 7.

De Kerken van Nederland zyn bekommert, houden met consent een Sinode Nationaal: welker besluiten by de Staten niet werdende bekragtigt, soo zyn die by veele Kerklijken, en Politiken wedersproken geworden. 180

CAP. 8.

Wat ongemakken hier door binnen Leyden zyn ontstaan. 182

CAP. 9.

d'Ongemakken die tot Gouda, om deselve oorsaken ontstaan zyn. 184

CAP. 10.

Wat in dit Boek, sonderling is aan te merken. 187

CAP. 11.

Do. Jacobus Arminius word Professor inde Theologie tot Leyden, betoont in 't eerst zig eens gevoelend in de Leere des geloofs met de Kerk te wesen, die hy daar na bestryd, en d'Alarm in Kerk en Politie brengt. 190

CAP. 12.

d'Ontroerde Kerken, versoeken een Sinode Nationaal; bekomen consent, dog niet na hun behagen; vertonen aande Staten Generaal hunne bekommeringen, dog te vergeefs: doen hun beklag op het *Conventus Præparatorius*. 195

CAP. 13.

Arminius wil zyn gevoelen niet verklaren

ren, werd met Gommarus belast voor den Hogen-Rade, elk hun gevoelen te beweren, dat veel quaad in 't Land, en de Kerk baart. 198

CAP. 14.
De Kerken werd een generale Sinodus belooft, dewelke te rug werd gesteld: en werden de bitterheden tusschen de partyen te groter, om dat zy elk een rug-steun onder de Politiken vonden. 203

CAP. 15.
De partyen Remon-en Contra-Remonstranten geordonneert, hunne verschil-pointen voor de Staten te verhandelen: waar op de Haagse Conferentie d'anno 1611. gevolgt is. 207

CAP. 16.
De Staten van Holland niet jegenstaande d'ontroeringen der Kerken, over het beroep van D. C. Vorstius, tot Professor in de Teologie, souden hem tot Leyden laten bevestigen hebben, ten ware geweest de scherpe tale van Koning Jacobus van Engeland. 208

CAP. 17.
De Staten van Holland verlegen, wegens 't verhandelde van de Haagse Conferentien, werden op 't advys der wederzyds Theologanten seer verdeelt, 't welk de scheure doet vergroten. 212

CAP. 18.
De Contra-Remonstranten zyn d'eerste, die uyt de openbare Kerken blijven: wat redenen hun tot sulx bewogen heeft. 215

CAP. 19.
Dese werden scherp vervolgt, 't welk oorsake van vele desordren, en beklaaglijke jammeren is. 219

CAP. 20.
Een notabel exempel binnen Alkmaar veroorsaakt door *Adolphus Venator*, Predikant aldaar. 220

CAP. 21.
De Contra-Remonstrantse Steden, stellen hun scherpelijk tegens de handelingen der Remonstrantse Regeerders aan. 224

CAP. 22.
De onlusten steeds hoger lopende, en de Remonstranten hun met Waartgelders wapenende, soo soeken de Staten Generaal, Hollands Bondgenoten, den brand, eer die buyten 't dak sloeg, te blusschen, 't welk hun onmogelijk is, wegens de bitterheden. 227

CAP. 23.
Dit maakt dat Prins Maurits, die zig tot nog had stil gehouden, hem het werk inlaat, den Remonstranten af, en de Contra-Remonstranten toevallende. 230

CAP. 24.
't Zy kiesen vande Prins, ontstelt de Remonstrantse Regeerders, die daarom een scherpe resolutie nemen, waar tegens hun de Contra-Remonstranten, scherp ter were stellen. 233

CAP. 25.
De ellendige mis verstanden van het gescheurde Vaderland, getoond met het exempel van Leyden. 236

CAP. 26.
De Contra-Remonstrantse Regeerders, 't quaad tot erger siende lopen, versoeken de Staten Generaal, de Nationale Sinode te willen bevorderen. 242

CAP. 27.
Den Heer J. van Oldenbarneveld tragt de Remonstrantse Leere, als des Staats Gods-dienst boven te doen dry

ven. 243

CAP. 28.

't Beroep vande Sinodus Nationaal werd by de Staten vast gestelt, in weerwil, en tegens 't protest der Remonstrantse Regeerders. 245

CAP. 29.

De Remonstranten, willen hun door geen vrindlijke vermaningen van den Prins van Oranje, nog door den goeden Raad der verstandigste Mannen des wereelds, laten bewegen, om van hun voornemen af te wyken. 246

CAP. 30.

De Staten Generaal krygen verscheide Raad-gevingen en besluiten (om alle gekyf te eindigen, en om een vasten regul voor d'openbare Kerken te hebben) de Sinode Nationaal voort te setten. 249

CAP. 31.

De scherpe taal, en handelingen der Remonstranten, op het uytschryven vande Nationale Sinode, by de Staten Generaal, dewelke sustineerden 't regt daar toe te hebben. 252

CAP. 32.

De Staten Generaal, wenden met Prins Maurits &c. alle neerstigheden aan, om de Remonstranten te bewegen, tot afdankinge van hunne Waart-gelders, dog bevinden grote onwilligheden. 254

CAP. 33.

Haar Hoog Mog. met Prins Maurits &c. besluiten de Waart-gelders der Steden af te danken: beginnen tot Uytregt; wat hun aldaar ontmoet is. 257

CAP. 34.

Grote ontroerigen onder de Remonstranten, wegens 't werk van Uytregt: Vrankryk zend daar over een expres Gesant, zyn aanspraak tot de Staten, en het antwoord dat zy hem toevoegen. 263

CAP. 35.

De Remonstrantse Steden, wyken voor d'authoriteit van Prins Maurits, en danken hunne Waart-gelders af. 267

CAP. 36.

De Remonstranten willen de Sinode Nationaal niet inwilgen, 't welk maakt dat den Prins, en de Staten Generaal, drie voorname Heren doen gevangen nemen. 269

CAP. 37.

De Remonstranten even halsterrig blyvende, doet de Staten Generaal, en den Prins resolveren eenige uyt de Regering der Steden af, en andere in hunne Plaatsen, aan te stellen, 't welk by zyn Doorlugtigheit werd uytgevoert. 271

CAP. 38.

Den nood van 't Vaderland vereiste dese uyterste middelen, door een Man van authoriteit; tot behoudinge van den Staat, die na zyn ondergang helde. 275

CAP. 39.

Met voorgaande goede diensten, kan men geen merkelijk sware faal-grepen, waar door 't Vaderland in lyden, en perijkulen raakt, uytwisschen: want 't Vaderland is meer dan die regeren. 277

CAP. 40.

De Remonstranten, hun gevoelen met Authoriteit willende doorsetten, hebben Authoriteit komen te lyden. 281

CAP. 41.

d'Oorsaken waarom eenige van de treflykste Mannen des Lands, met Kerker, en Dood, zyn gestraft geworden. 284

CAP. 42.

De grote bitterheden die na dato in sommigen heeft komen uit te blinken. 289

't TWE-

CAPITTELEN.

't TWEEDE DEEL,

HET DERDE BOEK,

Vertonende de Fonteyne, van, mitsgaders de gevolgde Rampen, die Holland t'zedert den jare 1650, tot 1672. daar uyt zijn over-gekomen: en hoe genadig God Almagtig 't Vaderland daar weer uyt geholpen heeft.

CAP. 1.

Den Auteur betuigt dat hy niet dan met leed de volgende Rampen, en taalgrepen, van de Regering die hy hooglijk Eerd, en Liefd vertonen moet. 293

CAP. 2.

Alle volgende rampen zyn voortgekomen uyt de misverstanden anno 1650. opgeresen. 297

CAP. 3.

't Vertoog van sijn Hoogheit &c. benevens den Raad van Staten, na 't sluiten van d'eeuwige Vrede, aan de Staten Generaal; desen in dispuit met Holland wegens de Reductie, &c. 298

CAP. 4.

Holland kan tot geen eenparig besluit met de Generaliteit, zyn Hoogheit &c. wegens de reductie en Cassatie van 't Krygs-volk gebragt werden. 301

CAP. 5.

Haar Groot Mog willen affonderlyk Casseren, 't welk haar Hoog Mog. qualyk nemen: besluiten met zyn Hoogheit een bezendinge daar over aan de Hollandse Steden te doen. 304

CAP. 6.

De besendinge neemt zijn voortgang: wat daar in, ontrent, en op gebeurt is. 306

CAP. 7.

Zyn Hoogheit is d'uytvoerder, maar niet d'oorsaak van 't gevangen nemen der ses Heeren uyt de Vergadering, en 't belegeren van Amsterdam &c. 309

CAP. 8.

Groote blydschap in Holland getoond over de dood van zyn Hoogheit, den Heer Prins Willem de II. van dien name. 312

CAP. 9.

Die van Holland schryven Brieven, en doen besendingen, om een extra Staatse Vergaderinge der Landschappen te bevorderen, waar op de grote Vergaderinge in den Hage 1651. gehouden is. 313

CAP. 10.

Den jongen Prins van Orangien, Willem Hendrik geboren: is van zijn wiege of, een steen van aanstoot geweest. 316

CAP. 11.

De Staten van Holland doen Examineren de besendinge en het daar op ge-

volgde &c. wat Resolutie haar Ed. Groot Mog daar op genomen hebben. 317

CAP. 12.

De Gedeputeerden van Vrieslant het doen van Holland mishagende, dringen op de grote Vergadering, een eeuwige amnestie door. 319

CAP. 13.

De Gemeente in Holland en Zeeland van een ander sentiment, als de Regeerders: toonen dat met woorden, en werken, wanneer desen Staat met Cromwel in Oorlog was. 322

CAP. 14.

Den Staat maakt Vrede met Cromwel: Holland verbind zig den Prins van Oranjen buiten alle Staats employ te houden, met een Acte van Seclusie, dat veel ontsteltenissen in den Lande quam te geven. 325

CAP. 15.

De Hollandse Gemeentens hebben hun altijd geschikt na de Regeeringe daar onder zy hun gevonden hebben: dog hebben ook altyd betoond liefde voor de Princen van Oranjen, en hunne Ampten te dragen. 329

CAP. 16.

By wat middelen men de liefde tot den Huyse van Oranje, en 't Stadhouderlyk Ampt, uyt de herten des Volx heeft soeken t'ontwortelen. 332

CAP. 17.

Wat liefde de Gemeente de Staten Provinciaal, en Generaal, den ouden Prins Willem hebben toegedragen: en hoe desen Vorst, met sijne kinderen, seer godloosslijk is gedecriceert geworden. 334

CAP. 18.

Door 't lasteren, en qualyk spreken van de Princen van Oranje, wierd de liefde des Volx niet weggenomen: maar partyschappen gevoed. 339

CAP 19.

Men soekt in Holland den Jongen Prince klein te maken; maar Koning Carel in zyn Rijk hersteld werdende, soo scheen dit een anderen weg te willen nemen. 342

CAP. 20.

Dispuit onder de Leden, over 't aanstellen van een Generaal Veldheer, wanneer dezen Staat met Engeland, en Munster in Oorlog was: tonende eenigen een grooten afkeer van den Prince van Oranje te hebben. 344

CAP. 21.

Holland d'andere Provincien niet konnende disponeren, om het Stadhouderschap van 't Capitainschap Generaal &c. te separeren; maken 't eeuwig Edict, daar toe, van hunne zyde. 346

CAP. 22.

Veele Leden nemen 't boven gemelte qualijk, dog werden door de pluraliteit tot den Eed gebragt: en de Gemeente wil de men wys maken dat zy meerder vryheit sonder, als met een Stadhouder souden genieten. 348

CAP. 23.

Waar in werd ge-examineert, of de Hollandse Onderdanen in Gods-dienst verschillende, min vryheit met, als sonder Stadhouders genoten: en of den Gods-dienst beter sonder, als met Stadhouders is behertigt geworden. 350

CAP. 24.

Werd ge-examineert, of de Princen Stadhouders, ook onderdrukkers van de Politie zyn geweest: en of d'Onder-

derdanen in 't gemeen, in hun Koophandel, Zeevaart, Ambagten, Neringen, &c. door deze zyn gedrukt, ofte daar in verhindert geworden. 357

CAP. 25.

Werd ge-examineert, of de Justitie in Holland soo wel, en heyliglyk niet is waar genomen, inden tyd der Stadhouders, als doen Holland sodanig geen hadde. 373

CAP. 26.

Werd Ge-examineert, of het Volk min is belast, en beswaart geweest, wanneer de Republijk sonder, als met Stadhouders is geregeert geworden. 379

CAP. 27.

Werd ge-examineert hoedanig de Militie vanden Vereenigden Staat, met, als sonder Generaal Opper-Hoofd is bestuurt geworden, en getoont de defecten waar in zy sonder sodanig een Hoofd is gevallen. 385

CAP. 28.

De sorgloosheit, &c. door Rijckdom, Wellusten, en andere sonden gevoed; zyn oorsake van het getoonde verval, der nodige Staats-zuylen, en Hollands gevolgde Rampen geweest. 397

CAP. 29.

Vrankryx grote preparatien ten Oorloge, wekt de Staten op, sorge voor den Staat te dragen; maken recruiten &c. maar dilayeren 't nodige ter gemene defensie te lang, met het disputeren over 't verkiesen van den Kapitain Generaal. 403

CAP. 30.

't Verkiesen van zyn Hoogheit tot Generaal Veld-heer, en de sorg die getoont werd, om 't Land in Staat van defensie te brengen, geeft moed, en vreugde in Holland, en d'andere Provintien. 406

CAP. 31.

Den Koning van Vrankryk valt met een vreesbaar Heyr in 't Land; brengt den Staat in d'uiterste consternatie: grote disordren by Overheden, en Onderdanen gesien; welke laaste om den Heere Prince van Oranje, tot d'illustre Ampten zyner Voor-vaderen komen te roepen. 407

CAP. 32.

Zyn Hoogheit werd tot Stadhouder, by de Staten van Holland, en tot Capitain- en Admiraal-Generaal, met volkomen Commissie by de Generaliteit, verkoren, en aangestelt; tot grote vreugde van velen. 418

CAP. 33.

Zyn Hoogheits verkiesinge; tot de boven gemelte illustre Ampten, geeft alle publyke saken vanden Staat een ander leven: en elk is overbodig, op zyne ordrens, 's Vaderlands verlossinge te helpen bewerken. 421

CAP. 34.

Om 's Lands verlies, komen disordren; d'onrust der Hollandse Burgeryen beweegt de Staten van Holland, omme zyn Hoogheit te versoeken, en met volkomen magt t'Authoriseren, de disordren, selfs met het deposeren van eenige Regeerders, indien 't den nood vereiste, weg te nemen; 424

CAP. 35.

Zyn Hoogheit niet tydlijk genoeg de murmurerende Burgerschappen, in dees hunne verwagtinge, voldoende, zyn met confusie, tot ongelaat uyt-gebarsten. 428

CAP. 36.

Een kort vertoog, hoedanig God Almagtig,

tig, ons Vaderland uyt haar gedreigden ondergang, door 't behulp, en dienste van den Heere Prince van Oranje, gered, ende behouden heeft. 429

't TWEDE DEEL.

HET VIERDE BOEK,

Wesende een Na-schouw op

HOLLANDS

HEYLL' en RAMPEN,

Met welke den Autheur sijn Werk besluitende, den grond-slag van de tegenwoordig Hollandse Regeringe, als goed, en onverbeterlijk voor onsen Staat wesende, komt te prysen: en wenst dat zy op die Fondamenten voor eeuwig gegrondvest blyven.

CAP. 1.

Zynde een kort beschouw, ofte herhaal, van 't geene in de vier Boeken, des eersten Deels, verhandelt is. 433

CAP. 2.

Werd aangemerkt wat in de drie voorgaande Boeken, dezes tweden deels, is verhandelt, ende aangewesen geworden. 439

CAP. 3.

's Vaderlands vryheit moetmen als 't beste dat God den Mensche op Aarden geeft: en als sijn hoogste goed in dit leven, boven alle saken lief hebben. 442

CAP. 4.

De Hollandse vryheit, en die van den vereenigden Staat, is op een heylsaam fondament gegrond: en hoedanig men tot die goede Regeringe verschuldigt is. 443

CAP. 5.

Wat deugden dat deftige Regeerders, en een goede Regeringe maakt: met een zegen-wensch van den Autheur over de Regering, ende Regeerders van zyn Vaderland. 446